ÎZÂHU'L-EŞBÂH

el-Eşbâh ve'n-Nezâir Tercüme ve Şerhi

SÜLEYMAN SIRRI EFENDİ

2. Cilt

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 198

Dinî İlimler Serisi	: 34
Kitabın Adı	: ÎZÂHU'L-EŞBÂH el-Eşbâh ve'n-Nezâir Tercüme ve Şerhi 2. Cilt (2 Cilt)
Metin	: İbn Nüceym, Zeynüddin b. İbrâhîm (ö. 970/1563)
Tercüme ve Şerh	: Süleyman Sırrı Efendi (ö. 1931)
Özgün Dili	: Osmanlı Türkçesi
Hazırlayanlar	: Dr. Necmettin Azak, Yazma Eser Uzmanı Hüseyin Örs, Yazma Eser Uzmanı Şaban Kütük, Arş. Gör., Dumlupınar Üniversitesi, İslâmî İlimler Fak., (İslam Hukuku)
Editör	: Prof. Dr. Abdullah Kahraman Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, (İslam Hukuku)
Son Okuma	: Seher Erdem Örs, Yazma Eser Uzmanı
Arşiv Kayıt	: Beyazıt Yazma Eser Ktp., Veliyyüddin Efendi Nr. 3963-3967
Yapım	: Yüksel Yücel
Baskı	: İmak Ofset Basım Yayın Tic. ve San. Ltd. Şti. Akçaburgaz Mah. 137. Sok. No: 12, Esenyurt /İstanbul Tel.: 444 62 18 www.imakofset.com.tr Sertifika No: 12531
Baskı Yeri ve Yılı	: İstanbul 2022
Baskı Miktarı	: 1. Baskı, 1500 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress A CIP Catalog Record

Süleyman Sırrı Efendi
el-Eşbâh ve'n-Nezâir Tercüme ve Şerhi, *Îzâhu'l-Eşbâh*

1. Fıkıh, 2. Hanefî Fıkhı, 3. Küllî Kâide, 4. Hiyel, 5. Elgâz, 6. Furûk, 7. Eşbâh, 8. İbn Nüceym

ISBN: 978-975-17-5185-0 (Takım), ISBN: 978-975-17-5187-4 (2. Cilt)

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

ÎZÂHU'L-EŞBÂH

EL-EŞBÂH VE'N-NEZÂİR TERCÜME VE ŞERHİ

(İNCELEME - METİN)

2. CİLT

SÜLEYMAN SIRRI EFENDİ
(ö. 1931)

Hazırlayanlar
Necmettin Azak - Hüseyin Örs - Şaban Kütük

Editör

Abdullah Kahraman

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

İÇİNDEKİLER

ÎZÂHU'L-EŞBÂH

Süleyman Sırrı Efendi

METİN

2. Cilt

İKİNCİ FEN: FEVÂİD-İ FIKHİYYE BEYÂNINDADIR

Bismillahirrahmanirrahim

الحمد لله وكفى، والصلاة والسّلام على عباده الّذين اصطفى.

وبعد فقد كنت ألّفت النوع الثّاني من الأشباه والنظائر وهو الفوائد على سبيل التعداد حتّى وصلت إلى خمس مائة فائدةً ولم أجعل لها أبوابًا، ثمّ رأيت أن أرتّبها أبوابًا على طريق كتب الفقه المشهورة؛ كالهداية والكنز، ليسهل الرجوع إليها وضممت إليها بعض ضوابط لم تكن في الأوّل تكثيرًا للفوائد. وفي الحقيقة هي الضوابط والاستثناءات.

1982. Mes'ele: 81. mes'elede beyân olunduğu üzere musannif-i allâme Zeynüddin İbn Nüceym hazretleri işbu saded-i îzâhında bulunduğumuz *Eşbâh ve Nezâir* unvân-ı celîlü'l-bünyânını yedi fen üzere tertîb buyurup fünûn-i mezkûreden fenn-i evvelini de iki nev'e tenvîʿ ederek nevʿ-i evvelinde aslu'l-usûl olarak edille-i şerʿiyyeden müstenbat altı tane kâide-i külliyye ve nevʿ-i sânîde dahi yine aslu'l-usûl olarak on dokuz tane kâide-i külliyye ile yirmi beş kâide üzere müretteb olarak ikmâl buyurup kavâʿid-i mezkûreden bazıları dahi beyân olunduğu üzere birtakım kavâʿid-i ferʿiyye ve fevâid-i külliyye intâc ederek mütemmimât ve hâtime ve tenbîhâtlar ilâvesiyle her biri üzerine kütüb-i fıkhiyyeden temas eden birçok mesâil-i cüz'iyye tefrîʿ ederek îzâhıyla baʿde'l-itmâm fevâid-i lâzimeyi câmiʿ olan fenn-i sânînin beyânına dahi şurûʿla buyurur ki her bir emr-i meşrûʿ zî bâle miftâh-ı şurûʿ olan umûr-i müteberrike ve müteyemmineyi baʿde'l-edâ sadr-ı kitâbın 81. mes'elesinde işâret buyurdukları üzere eser-i mezkûru kable't-te'lîf işbu fenn-i sânîde beyân buyurulacak fevâid-i fıkhiyyeden kütüb-i fıkhiyye üslûbu üzere ebvâb ve fusûla müretteb olmayarak alâ tarîki't-taʿdâd beş yüz kadar fevâid-i zâbıta cemʿ ile onlardan müstesnâ olan bir hayli mesâil-i fıkhiyyeyi hâvî *el-Fevâidü'z-Zeyniyye fî Fıkhi'l-Hanefiyye* nâm bir muhtasar-ı müfîd te'lîf buyurup baʿdehu eimme-i Şâfiʿiyyeden Şeyh Tâcüddin Sübkî hazretlerinin fünûn-i fıkhiyye üzere müştemil olan eser-i bihteri tarz ve tertîbinde fıkh-ı Hanefî'de dahi yedi fenn üzere müretteb **[1162]** ve müştemil bir kitâb-ı kemâlât-i nisâb te'lîf edip muhtasar-ı mezkûru fünûn-i mezkûreden fenn-i sânî kılması hakkında şerh-i fütûh buyurulan ilhâm-ı

ilâhîye tevfîkan fenn-i evveli iki nevʿ üzere baʿde'l-ikmâl îcâbı hâlinde teshîl ve mürâcaʿatla teysîr-i istifâde için ümmehât-ı fıkhiyyeden *Hidâye* ve *Kenzü'd-Dekâik* gibi kütüb-i meşhûrenin tarz-ı tertîbi üzere ebvâb-ı lâzime üzere tertîb ve taksîm buyurarak eser-i mezkûrde bulunmayan bazı davâbıt damm ve ilâve edilerek teksîr-i fevâidle te'mîn-i istifâde buyurup hakîkat-i hâlde fevâid-i mezkûrede bi'l-umûm efʿâl-i mükellefîne âid mesâil-i lâzimeyi muhît ve müştemile olan davâbıt-ı asliyye ile mazmûnlarından hârice olan mesâil-i müstesneyâttan ibârettir.

Kavâʿid ile Davâbıt Beyninde Fark

والفرق بين الضّابط والقاعدة، أنّ القاعدة: تجمع فروعًا من أبواب شتّى، والضّابط: يجمعها من باب واحد، هذا هو الأصل.

1983. Mes'ele: 84. mes'elenin hâşiyesinde beyân olunduğu üzere zâbıt ile kâide beyninde fark; kâide, meselâ kitâb-ı tahâret ve kitâb-ı salât ve kitâb-ı savm emsâli gerek vesâil ve gerek mesâil ve gerek ibâdât ve gerek muʿâmelât ve sâire gibi kütüb-i muhtelife mesâilinin ahkâm-ı lâzimesini müştemil olan kazâyâ-yı külliyye olup, zâbıt ise kütüb-i mezkûreden yalnız birini müştemil olduğu ahkâm-ı lâzimeyi câmiʿ olan kaziyyeler olarak kâide ile zâbıt beynini farkda asıl olan ancak budur, buyuruluyor ise de îzâhât-ı sâlifeden müstefâd olduğu üzere mes'ele-i mezkûrede işâret olunduğu vechile gerek bi-hasebi'l-hakîka ve gerekse isbât-ı hükümce beynlerinde farkın adem-i zuhûruna binâen fark-ı mezkûr gayr-ı fârıktır. **[1163]**

el-Fennü's-Sânî:

KİTÂBÜ'T-TAHÂRE

كتاب الطّهارة:

شرائطها نوعان: شروط وجوب وهي تسعة: الإسلام، والعقل، والبلوغ، ووجود الحدث، ووجود الماء المطلق الطّهور الكافي، والقدرة على استعماله، وعدم الحيض وعدم النّفاس، وتنجّز خطاب المكلّف بضيق الوقت. وشروط صحّة وهي أربعة: مباشرة الماء المطلق الطّهور لجميع الأعضاء، وانقطاع الحيض، وانقطاع النّفاس، وعدم التّلبّس في حالة التّطهير بما ينقضه في حقّ غير المعذور بذلك.

Ahkâm-ı Tahâret

1984. Mes'ele: Tahâret tânın fethiyle lugatte nasare ve hasune bâblarından mutlakan nezâfet yaʿnî gerek necâset gibi denes-i hissî ve gerek uyûb ve zünûb gibi denes-i maʿnevîden pak olmak maʿnâsına masdar olup masdar ise sırf hadese mevzûʿ olmakla kalîl ve kesîre ve ifrâd ve envâʿa şâmil cins olduğundan sîga-yı ifrâd ile îrâd olunmuştur.

Binâenaleyh sâhib-i *Hidâye*'nin dediği gibi vudû' ve gusül ve teyemmüm ve gasl-ı beden ve gasl-ı esvâb ve evânî ve emâkin gibi envâʿa şumûl için cemʿ sîgasıyla îrâdına lüzûm yoktur. Ve tânın zammıyla âlet-i tahâret olan su ve türâbın fazlası ve kesriyle alet-i tatahhur maʿnâsına olup şerʿde hades ve habesden tahâret olup hades, abdestsizlik ve cenâbet ve inkitâʿ-ı hayz ve nifâs gibi necâset-i hükmiyyeden ve habesden bevl ve gâit emsâli necâset-i hakîkiyyeden ibâret olmakla şerʿan tahâret suyu istiʿmâle iktidâr halinde abdest ve gusül ve acz halinde teyemmüm ile hadesten ve beden ve sevb ve mekân ve evânî ve etʿime gibi muhtâc-ı tatahhur olan şeylerden mutlakan mutahhirâtla izâle-i necâsetten ibârettir.

Hüküm ve Menfaʿati

1985. Mes'ele: Tekfîr-i zünûb ve menʿ-i şeyâtîn ve dünyâda nezâfetle huzûr-i Bârî'de münâcâta temekkün ve âhirette tahcîl ve tenvîr ile tahsîn aʿzâ gibi mâddî ve maʿnevî birçok fevâid-i celîledir. **[1164]**

Sebeb-i Vücûb

1986. Mes'ele: Sebeb-i vücûbunda muhtâr olan gerek farz ve gerek nevâfil mutlakan namâz ve tavâf ve mesh-i Mushaf ve cünübe göre tilâvet-i Kur'ân gibi bilâ-tahâret edâ ve ityânı câiz olmayan şeyleri muhdis-i mükellefin kasd ve irâde eylemesidir.

Şerâiti

1987. Mes'ele: Şerâit-i vücûbun şartları ve sıhhatinin şartları ve vücûd-i hissiyyenin şartları ve vücûd-i şerʿiyyenin şartları olarak dört nevʿ olup vücûbun şartları İslâm, akıl, bulûğ gibi medâr-ı teklîf ile vücûd-i hades ve tahârete kâfî mâ'-i mutlak-ı tahûrun vücûdu ve suyu istiʿmâle kudret ve hayz ve nifâsın inkitâʿları ve dayyik vakitle hitâb-ı ilâhîye teveccüh ederek

tencîzden ibâret olarak dokuzdur. Binâenaleyh şartın intifâsı meşrûtun intifâsını müstelzim olmakla gayr-ı müslim ve sabî ve mecnûn gibi gayr-ı mükelleflere ve hades ve hubsten tâhire ve istiʿmâl-i mutahhirden âcize ve hâl-i hayz ve nifâsda bulunanlara ve siʿat-i vakitte bulunanlara gerek asl-ı tahâret ve gerekse halefî bulunan teyemmüm vâcib değildir.

Sıhhatinin Şartları

1988. Mes'ele: Sıhhatinin şartları gusül veya meshi vâcib olan mahalli mutahhirin istîʿâbı ve kadınlara göre bunlar ile berâber hayz ve nifâsın inkitâʿlarıyla esnâ-yı tahârette gayr-ı maʿzûr hakkında mutlakan ve maʿzûr hakkında mâ bihi'l-özürden başka nevâkız-ı tahâretin adem-i vukûʿundan ibâret olarak dört olmakla, mer'e hakkında inkitâʿ-ı hayzla inkitâʿ-ı nifâs teveccüh-i hitâb iʿtibâriyle vücûbunun ve edâ-yı vâcib iʿtibâriyle sıhhatinin şartlarındandır.

Şerh-i Menâr'da beyân olunduğu üzere ibâdâtta sıhhat, bi'l-fiil kazânın sukûtundan ve muʿâmelâtta ahkâmın esbâbdan adem-i tahallüfüyle ahkâmı müfîde esbâb olmakdan hurûcundan ibâret olup muʿâmelâtta butlân-ı sıhhatin hilâfıdır.

Vücûd-i Hissiyyenin Şartları

1989. Mes'ele: Vücûd-i hissiyyenin şartları hâl-i iktidârda su ve hâl-i aczde türâb emsâli muzîlin vücûdu ve gerek hakîkî ve gerek hükmî necâsetin vücûdu ve izâleye kudretin vücûdundan ibâret olarak dörttür. **[1165]**

Vücûd-i Şerʿînin Şartları

1990. Mes'ele: Vücûd-i şerʿînin şartları hâl-i iktidârda mâ'-i mutlak-ı tahûr ve hâl-i aczde türâb-ı tâhir gibi muzîlin izâle-i hades ve hubsünde istiʿmâli meşrûʿ olmasıdır.

Tahâretin Sıfat ve Aksâmı

1991. Mes'ele: Sıfatı; mutlakan namâz ve cünübe tilâvet-i Kur'ân için farz ve mesh-i mushaf için vâcib ve *Hazâinü'l-Esrâr*'ın beyânına göre kütüb-i şerʿiyyeyi mess ve kizb ve kahkaha ve şiir-i kabîh ve her türlü hatâdan sonra ve eimmenin mess-i nisâ ve mess-i zeker hakkındaki ihtilâflarından halâs gibi otuzdan ziyâde mahalde mendûb olmakla sıfatı farz, vâcib, mendûb olarak üç nevʿdir.

Erkânı

1992. Mes'ele: Yaʿnî eczâ-yı mâhiyeti olan farzları gusül ve mesh ile zevâl-i necesten ibâret olarak üçtür. Zevâl-i neceste necâset-i hakîkiyyede ʿayn-ı necisin zevâlinden ve necâset-i hükmiyye olan hades-i ekberde cemîʿ-i bedeni gusül ve hades-i asgarda aʿzâ-yı mağsûleyi gusül ve aʿzâ-yı memsûha-yı meshden ibâret olup üç kere gusül ve sıkmak ve sıkmak mümkün olmayanlarda damlası kesilene kadar kurutmak zevâl-i necâsetin şartlarındandır.

Âleti

1993. Mes'ele: Ale'l-ıtlâk hadesten tahâretin âleti; hâl-i iktidârda mâ'-i mutlak-ı tahûr ile hâl-i aczde türâba münhasır olup necâsetten tahâretin aleti ise 737. mes'elede beyân olunduğu ve 1998. mes'elede beyân olunacağı üzere bunlar ve bunların emsâli bir hayli şeylerdir. **[1966]**

1994. Mes'ele: Namâz ve emsâli ki bilâ-tahâret edâsı sahîh olmayan bir şeyi ityân için hâl-i iktidârda hades-i asgardan vücûb-i tahâretin delîli ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ فَاغْسِلُوا وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى الْمَرَافِقِ وَامْسَحُوا بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى الْكَعْبَيْنِ﴾[1] âyet-i celîlesi ve hades-i ekberden tahâret yaʿnî gusül hakkında ﴿وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا﴾[2] âyet-i celîlesi ve hâl-i aczde her ikisinden tahâretin yaʿnî teyemmümün delîli ﴿فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾[3] âyet-i celîlesidir.

1995. Mes'ele: Abdest hakkında vârid olan âyet-i celîle en sonra nâzil olan sûre-i Mâide âyetlerinden olarak bi'l-icmâʿ Medeniyye olup gerek abdest ve gerek gusül ise ehl-i siyerin beyânlarına göre bi'l-ittifâk farziyyet-i salâtla berâber kable'l-hicre Mekke-i Mükerreme'de taʿlîm-i Cebrâil ile farz buyurulmuştur. Belki [4](هذا وضوئي ووضوء الأنبياء من قبلي) hadîs-i şerîfi delâletiyle abdest şeriʿatu men kablenâdır. Zîrâ Hazret-i Peygamber tahâretsiz namâz kılmamıştır.

Binâenaleyh âyet-i vudû'u te'yîd bekâ-yı vücûb hikmet-i celîlesine binâen inzâl buyurulmuştur. *Redd-i Muhtâr*'da beyân olunduğu üzere âyet-i celîlenin nüzûlü birçok fevâid-i kesîreyi mufîdedir.

---

1 "Namâz kılmaya kalkacağınız zamân yüzlerinizi, dirseklere kadar ellerinizi yıkayın; başlarınızı meshedin, ayaklarınızı da topuk kemiklerine kadar yıkayın." Mâide, 5/6.

2 "Eğer cünüb olursanız temizlenin." Mâide, 5/6.

3 "Bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin teyemmüm edin." Mâide, 5/6.

4 "İşte bu benim ve benden önceki peygamberlerin abdestidir." Taberânî, *el-Muʿcemü'l-Evsat*, IV, 78, r. 3661.

1996. Mes'ele: Fevâid-i mezkûreden biri vâcib olan gusül ile teyemmümün meşrûʿiyyetlerinde sebkat-ı hades şart olup abdestin meşrûʿiyyetinde şart olmadığı evvel emirde anlaşılmak için vücûb-i guslün delîlinde ﴿وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا﴾[1] ve teyemmümün delîlinde dahi ﴿أَوْ جَاءَ أَحَدٌ مِنكُم مِنَ الْغَائِطِ أَوْ لَامَسْتُمُ النِّسَاءَ فَلَمْ تَجِدُوا مَاءً فَتَيَمَّمُوا صَعِيدًا طَيِّبًا﴾[2] âyet-i celîlerinde cünüb ve gâit ve lems-i nisâ gibi hadeslerin vukûʿ ve sebkatlerine taʿlîkan tasrîh buyurulduğu hâlde vücûb-i vudû'un delîlinde ﴿إِذَا قُمْتُمْ إِلَى الصَّلَاةِ﴾ âyet-i celîlesinde yalnız irâde-i kıyâm-ı salâta taʿlîkle hadesin zikri tasrîh olunmamıştır. **[1167]** Binâenaleyh gerek gusül ve gerek teyemmümün lüzûm-i meşrûʿiyyetlerinde sebkat-i hades şart olduğundan bilâ-nakz gusül üzerine gusül ve teyemmüm üzerine teyemmüm meşrûʿ olmayarak abes olup abdestte ise sebkat-i hades gayr-ı lâzım olarak وضؤ على الوضؤ نور على النور muktezâsı üzere abdest üzere abdest nurün ale'n-nûr olarak meşrûʿ ve mendûbdur.

Fâide

والمطهّرات للنّجاسة خمسة عشر: المائع الطّاهر القالع، ودلك النّعل بالأرض، وجفاف الأرض بالشّمس، ومسح الصّيقل، ونحت الخشب، وفرك المنيّ من البدن، ومسح المحاجم بالخرق المبتلّة بالماء، والنّار وانقلاب العين، والدّباغة، والتّقوّر في الفأرة إذا ماتت في السّمن الجامد، والذّكاة من الأهل في المحلّ، ونزح البئر، ودخول الماء من جانب وخروجه من جانب آخر، وحفر الأرض بقلب الأعلى أسفل.وذكر بعضهم أنّ قسمة المثليّ من المطهّرات؛ فلو تنجّس بئر فقسم طهر. وفي التّحقيق لا يطهر وإنّما جاز لكلّ الانتفاع بالشّكّ فيها حتّى لو جمع عادت الثّوب يطهر بالفرك من المنيّ إلّا في مسألتين: قيل أن يكون الثّوب جديدًا، أو أمنى عقب بول لم يزله بالماء. وقد ذكرناه في شرح الكنز.

1997. Mes'ele: Mutahhirât, mutahhirin cemʿi olup mutahhir ise tathîrden me'haz olmakla tathîr ya isbât-ı tahâret veya izâle-i necâset maʿnâsına olup gerek isbât-ı tahâret ve gerekse izâle-i necâset isbât-ı sâbit ve izâle-i müzâl lüzûmundan ihtirâzen gerek hakîkî ve gerek hükmî mahalle necâsetin sübûtunu iktizâ edeceğinden isbât-ı tahâretle tefsîr olunursa *Mustasfâ*'da

1 "Eğer cünüb olursanız temizlenin." Mâide, 5/6.
2 "İçinizden biri ayak yolundan gelirse yahut kadınlarla cinsel ilişkide bulunursa, bu hallerde su bulamadığınız takdirde temiz bir toprağa yönelin teyemmüm edin." Mâide, 5/6.

beyân olunduğu üzere necâsetten mahalli tathîr demektir ve eğer izâle-i necâsetle tefsîr olunur ise mahalden necâseti izâle demek olacağından maksad daha zâhirdir.

1998. Mes'ele: 737. mes'elede işâret olunduğu üzere hadesten tahâretle necâsetten tahâret beyninde üç cihetle fark vardır. Biri kemmiyyet-i tahâret ve mahall-i tahâret iʿtibâriyle diğeri alet-i tahâret iʿtibâriyledir. Kemmiyyet iʿtibâriyle farkları, hadesten tahâret kâbil-i tecezzî olmayarak mahall-i gusülden bir fiilin mahalli kuru kalsa cevâz-ı tahârete mâniʿ ise de necâsetten tahârette necâset-i hakîkiyyede mâ dûne'r-rubʿ galîzada mâ dûne'd-dirhem maʿfûv olarak cevâz-ı salâta mâniʿ değildir.

Âlet-i tahâret iʿtibâriyle farkları da hadesten tahâret hâl-i iktidârda mâ-i mutlak-ı tahûra ve hâl-i aczde türâba münhasır olduğu hâlde necâsetten tahâret ber-vech-i âtî bir hayli şey ile hâsıla olup mahall-i tahârette abdestte aʿzâ-yı erbaʿa ve gusülde cümle beden ve teyemmümde el ile yüz ve esvâb ve mahall-i salâttır. **[1168]**

غسل ومسح والجفاف مطهر ونحت وقلب العين والحفر يذكر
ودبغ وتخليل ذكاة تخلل وفرك ودلك والدخول التغور
تصرفه في البعض ندف ونزحها ونار وغلي غسل بعض تقور

Nazmıyla bir haylisine işâret olunmuştur ki sevb misillüde gusül ve musaykal âyine misillü mesh ve arzda cifâf ve ağaçta yonmak, hınzîr ve lâşe misillüde tuza munkalib olmak ve şarâb misillüde sirkeye tahavvül ve inkılâb, ve türâbda altını üstüne çevirmek ve kazmak ve deride hakîkaten veya hükmen debâğat ve hayvanâtta ehlin mahallinden zebhi ve şarâbın kendi kendine sirkeye tahavvülü ve menîde ferk ve mest emsâlinde delk ve hamâm kurnası gibi küçük havuzlarda suyun bir taraftan duhûl diğer taraftan hurûcuyla cereyânı ve kuyudan merâtib-i selâse üzere mikdâr-ı kâfînin ihrâcı veya suyun çekilmesi ve buğday ve arpa misillü hubûbât-ı misliyyede bir mikdârını tefrîkle tasarruf ve pamukta nısfından azı müteneccis ise hallâc etmek ve kazre misillüde ihrâk ve ruğan-ı zeyt misillude üç defa mâ-i tâhir kaynatmak veya sabun yapmak ve bir tarafı teneccüs edip mahalli mechûl olan sevbin lâ-ale't-taʿyîn bir taraftan gasl ve mütecemmid olan yağdan necis olan mahalli oyup atmak gibi şeyler olup musannif-i kitâb bunların

içinden sevb misillude mâyi'-i tâhir-i kâli' ve ayakkabılarında yere delk ve arzda güneşle kurumak ve musaykal-ı âyine ve kılıç ve bıçak emsâlinde bir şeye mesh edip silmek ve tahta emsâlinde yonmak ve beden ve sevbde menîyi ferk edip ovalamak çitilemek ve kan alınan mahalli su ile ıslanmış bir parçasıyla silmek ve kazre misillüde ateşle ihrâk ve inkılâb-ı ayn ve debâğat ve donmuş yağ ve peynir emsâlinde ölmüş olan farenin mahallini oyup atmak **[1169]** ve teneccüs eden kuyudun mikdâr-ı matlûbunu çıkarmak ve hamâm kurnası gibi havz-ı sağîrde suyun bir taraftan duhul, diğer taraftan hurûcuyla cereyânı ve arzın altını üstüne çıkarmak gibi on beş kadarını bi'l-ihtiyâr tasrîh edip hubûbât emsâlini taksîmle tasarrufun mutahhirâttan olduğunu bazı fukahânın beyânına azvle dı'fiyyetine işâret ediyor.

Meselâ harmanda döğen süren hayvanların bevlleriyle teneccüs eden hububâtın bir mikdârını tefrîk ve taksîmle hakîkatte gerek giden ve gerekse kalan mikdâr kesb-i tahâret etmeyip belki [1](دع ما يريبك إلى ما لا يريبك) muktezâsınca 725. mes'elede beyân olunduğu üzere şekle yakîn zâil olmaz kâidesine tevfîkan gerek giden ve gerekse kalan mikdârlarıyla meşkûkü'n-necâse olarak intifâ' câizdir, hattâ taksîm olunan kısmetle cem' olunsa necâset avdet ederek intifâ' câiz olmaz.

1999. Mes'ele: Hamevî'nin beyânına göre İbn Şıhne yirmi evcühe iblâğ edip musannifin birâderi Ömer İbn Nuceym

لنظم الحبايا في الزوايا يحبه — أو لو الفضل تحصيلا لفقه تعزلا
وقد ذكروا أن المطهر عشرة — وزادوا ثلاثا ثم عشرا من الملأ
فغسل وتخليل وفرك تخلل — ونحت وحفر مع جفاف تحصلا
ونزح وقد غارت دخول تقور — ومسح وقلب العين والشيء قد غلا
ونار وندف قسمة مع دلكه — وذكاة ودبغ الجلد أن يقبل ادخلا
تصرفه في البعض أو غسل بعضه — كذاك فكن ذا فطنة متأملا
فهذه قصارى ما تيسر جمعه — وفي بعضه شيء فلا تك مهملا

kavliyle nazm eylemiştir ki ma'nâsı beyân-ı sâbıktan müstefâd olmuştur. **[1170]**

2000. Mes'ele: Altı tahâretten birincisi bulunan mâyi'-i tâhir-i kâli' sirkeye ve müftâ bih olarak İmâm Muhammed'e ve bir rivâyette İmâm-ı A'zam'a

1 "Şüpheli şeylerden kaçın ve şüphe içermeyenlere sığın." Buhârî, "Büyû", 3; Tirmizi, "Sıfetü'l-Kıyâme", 60, r. 2518.

göre de mâ-i müstaʿmele de şâmil olmakla necâset-i hakikiyye her ne kadar mâ-i müstaʿmel olsa dahi su ve sirke ve gül suyu hatta tükürük gibi her bir mâyiʿ-i tâhir-i kâliʿ ile izâle edilir.

Binâenaleyh velev mahalli mechûl olsun müteneccis olan esvâb ve kap kacak gibi müstaʿmelattan ve gerekse hubûbât ve yağ emsâli me'kûlâttan bulunsun mâyiʿât-ı mezkûre ile cümlesinden necâset izâle edilir ise de süt ve zeytin yağı gibi eser-i necâseti izâle etmeyen şeyler ile izâle edilmez. Binâenaleyh süt ve eti yenen hayvânların bevliyle necâset izâle edilir, sözü hilâf-ı muhtâr olup esahh olan adem-i izâlesidir. Zîrâ mâyiʿ-i kâliʿ ile maksad, su ve sirke emsâli ıslatılan şeyler çıkmamakla sıkılan mâyiʿ olmakla süt ve zeytinyağı emsâli gayr-ı munʿasır olan şeyler ile bi'l-icmâʿ necâset izâle edilmez.

Cefâfü'l-ard bi'ş-şems kavlinde cefâfla maksad, gerek şems ve gerek rîh ve hava ile rutûbet ve eserinin zevâli olduğu gibi arz ile maksad da taş ve kireç ve kerpiç emsâli türâb ve türâb hükmünde olup arzda mevzûʿ olan şeylerdir. Cefâfla arzın tahâreti üzerinde cevâz-ı salâta binâen olup mâ-i müstaʿmel gibi her ne kadar tâhir ise de gayr-ı mutahhir olmakla onunla teyemmüm câiz olmaz.

2001. Mes'ele: Yere döşenmiş olan taş ve tuğla ve mermer emsâli ittisâl-i karâr ile yere muttasıl olan müteneccis otlar ve ağaçlar da arza tebeʿan kuruyarak levn ve taʿm ve rîh gibi eser-i necâsetin zevâliyle tâhir olarak üzerlerinde namâz câiz olur ise de kilim ve keçe emsâli yere döşenip fakat yerden munfasıl olan şeyler gibi yere döşenmiş olan otlar dahi yerden munfasıl olarak ittisâl-i karâr bulunmadığından mücerred kurumakla tâhir olmayacaklarından gusülleri lâzımdır. **[1171]**

2002. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile arza ittisâl-i karâr ile arza tebeʿan kurumakla tâhir olan şeyler gusül ile de tâhir olur. Binâenaleyh cefâfla takyîd, tahsîs için olmayıp belki gusül ile tâhir oldukları gibi cefâfla da tâhir olurlar demektir.

İmâm Muhammed hazretlerinden rivâyet buyurulduğu vechile teneccüs eden arz ve arz hükmünde olan şeylere sevb-i necis tathîr olunan mikdâr üç defa su dökülerek gasl olunsa eser-i necâsetin zevâliyle üzerlerinde namâz câiz olur.

2003. Mes'ele: İmâm Muhammed hazretlerine göre tebeddül-i aynî tebeddül-i hükmü müstelzim olarak kâzûrât emsâli necâset-i galîzalar yanıp hâsıl olan küller tâhir olmakla muhtâr ve müftâ bih olarak böyle necâset yanan fırınlarda pişen ekmekler ve tuz gölüne düşen lâşelerden hâsıl olan tuzlar tâhir olarak tenâvülleriyle intifâ' câizdir. İmâm Yusûf hazretleri her ne kadar saykalları tebeddül ediyor ise de aynlarının bekâsına binâen bunların necâset-i asliyyeleri üzerine bekâlarına kâil ise de müftâ bih ve muhtâr olan, beyân olunduğu vechile tahâretleriyle İmâm Muhammed'in kavlidir.

2004. Mes'ele: Kâbil-i dibâğat olan şeyler hakkında dibâğat de esbâb-ı tahâretten olarak necâset izâle edilir ise de dibâğat, dibâğet-i hakikiyye ve hükmiyye olarak iki türlü olup dibâğat-i hakikiyye mâzî ve palamut ve sumak ve şâb emsâli şeyler ile olup gerek kuru ve gerekse yaşarmakla teneccüs etmeyerek bi'l-ittifâk tahâretini muhâfaza eder ise de dibâğat-i hükmiyye güneş ve hava ve rüzgara ilkâ ile kurutmaktan ibâret olup ibtidâ güzelce gasl ile bi't-tathîr kurutulur ise bi'l-ittifâk yaşarmakla teneccüs eylemez ise de kable't-tathîr kurutulur ise yaşarınca **[1172]** necâsetin avdeti ihtilâfîdir.

2005. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile debâğatle tâhir olan deri ve sâire, mezheb-i zâhir üzere zebha ehil olan ehl-i kitâbın mahall-i zebhden tesmiye ile zebhiyle zekâtı da esbâb-ı tahâretten olarak *Muhît*'ten naklen *Kunye*'nin beyânına göre debâğatle derisi tâhir olan hayvanın tezkiye ve zebhiyle de eti ve derisi tâhir olup cevâz-ı salâta mâni' olmaz.

2006. Mes'ele: *Redd-i Muhtâr*'ın beyânına göre debâğatle derinin tahâretinde hayvanı zebh eden kimsenin hâric-i haremde gayr-ı muhrim müslim veya ehl-i kitâb olarak zebha ehil ve zekât-ı ihtiyâriyyede beyne'l-lebbeti ve'l-lihyeyn olan mahall-i mahsûsdan hakîkaten veya nisyânen târik gibi, hükmen tesmiye ile zebh ederek zekât ve zebhin şer'î olmasının şart olmasında ihtilâf olunmuş ise de esahh olan şart olmasıdır. Zîrâ ehl-i kitâb olmayan mecûsîyle amden târik-i tesmiyenin ve mahall-i zebhin gayrısından mezbûhun zebhleri şer'an mu'teber olmadığından çiğ olarak necistir. Her ne kadar *Kunye* ve *Müctebâ*'da adem-i iştirâtı tashîh olunup *Bahr*'da ikrâr olunmuş ise de muhtâr olan iştirâtıdır. *Redd-i Muhtâr*'a bak.

2007. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre sular hakkında necâsetin hafîfe ve galîzası beyninde fark olmayarak havz-ı kebîrden dûn

olan kuyuya hayvanatın gayrı velev eti yenen hayvanın bevli gibi necâset-i hafîfeden olsa dahi bir katre bevl veya dem gibi necâset vukûʿuyla veya bir hayvân demevî düşüp telef olarak tefessuh veya intifâh eder veya kavl-i muʿtemed üzere her ne kadar kurumuş fare olsa dahi hâricde telef olup da kuyuya atılarak suda şişip tüyleri dökülür veya dağılırlar veya hâricde dağılıp da kuyuya atılırsa gerek az ve gerek çok cümlesiyle kuyudaki suyun cümlesi teneccüs ederek düşen çıkarıldıktan sonra kuyuda bulunan suyun cümlesini **[1173]** çıkarmakla tâhir olur, kuyunun suyu gerisinden nebʿân ederek cümlesini çıkarmak mümkün olmaz ise kovanın nısfı dolmayacak kadar çıkarıldığı hâlde kuyu tâhir olacağı gibi kuyuya tebeʿan kova ve sâire de tâhir olarak istiʿmâli câiz olur.

İçine Hayvan Düşen Kuyunun Hükmü

2008. Mes'ele: Kuyuya düşen hayvan hınzir ve bir kavle göre kelb gibi necisü'l-ayn olmayıp ve üzerinde asla necâset bulunmayıp sağ olarak ihrâc olunursa kuyudaki su teneccüs eylemez ise de düşen şey hınzir emsâli necisü'l-ayn olur veya üzerinde necâset bulunursa gerek telef olsun ve gerek telef olmasın onu baʿde'l-ihrâc suyun cümlesini ihrâc lâzımdır.

2009. Mes'ele: Kuyuya düşen sâir hayvanâtın ağızları suya isâbet ederse artıklarıyla iʿtibâr olunup sü'rü necis olursa cümlesini ihrâc lâzım olup sü'rü tâhir veya mekrûh veya meşkûk olursa sahîh olan su teneccüs eylemeyeceğinden hiçbir şey çıkarmamak lâzım değil ise de *Hâniyye*'nin beyânına göre sü'rü mekrûh ise on kova su çıkarmak mendûbdur.

Tâtârhâniyye'nin beyânına göre hayyen ihrâc sûretinde fare için yirmi ve muhdisin ihrâcında olduğu gibi kedi ve kafeste veya tâhir mahalde habs olunmayarak kendi kendine gezinen tavukta kırk kova çıkarılması ziyâde edilmiştir.

2010. Mes'ele: Suver-i mezkûrede kuyuya düşen fare kediden ve kedi köpekten ve koyun kurttan kaçarlar iken düşüp de her ne kadar hayyen çıkarılmış olsalar dahi korkularından işemek ihtimaline binâen mutlaka suyun cümlesini ihrâc lâzımdır. Lâkin *Müctebâ*'dan naklen *Nehr*'in beyânına göre bu hâlde bevlleri meşkûk olmakla müftâ bih olan suyun cümlesini çıkarmak lâzım değildir**. [1174]**

Derecât-i Sülüs Üzere Kuyunun Tathîri

2011. Mes'ele: Kuyuda telef olup da şişip dağılmadan ve tüyleri dökülmeden ihrâc olunan hayvan cüssede âdemî ve kezâ kable'l-vakt sâkıt olan cenîn veya kuzu ve oğlak ve büyük kaz ve ördek gibi büyük cüsseli veya velev bir damla kan ve bevl gibi mâyiʿ-i necâset olursa suyun cümlesini ve güvercin hacminde olarak vasat bulunursa vasat kova ile vücûben kırk ve mendûben altmış kova ve eğer serçe ve fare gibi küçük ise 4790. mes'elede îzâh olunacağı üzere vücûben yirmi, mendûben otuz kova ihrâcla tâhir olup şu vechile derecât-i sülüs üzere tahâret hükmünde kuyunun gözlü veya gözsüz birkeler gibi mâ-i müterâkim olması müsâvî olduğu *Redd-i Muhtâr*'da beyân olunmuştur.

2012. Mes'ele: *Bahr* ve *Nehr*'in beyânlarına göre derecât-ı sülüs üzere kuyunun tahâreti hilâf-ı kıyâs olarak istihsânen sâbit olmakla başkasına makîsün aleyh olamayacağından büyük kuyular ve sahrınclarda suyun cümlesini çıkarıp üçer defa mâ-i tâhir ile gaslleri lâzım demişler ise de *Redd-i Muhtâr*'ın beyânına göre yağmurdan toplanan sahrınc ve birke denilen üstü kapalı büyücek havuzların hükm-i mezkûrde kuyu gibi olduğu *Kunye*'den menkûl olup sâhib-i *Tenvîr, Tuhfetü'l-Akrân* nâm manzûmesinde

مَطْمُورة أكثرها في الأرض كلبئر في النزح وهذا مرضي
قال به بعض أولوا الأبصار وليس مرضيا لدي الكبار
فإن نزح البعض مخصوص بها في البئر عند جل العلماء

nazmıyla silk-i beyâna çıkmıştır.[1] Binâenaleyh bunlar da gözsüz kuyu hükmünde olmakla hükm-i mes'ele ihtilâfîdir. **[1175]**

2013. Mes'ele: Bir taraftan su dâhil olup diğer taraftan hurûc eden havz-ı sağîrler mâ-i cârîye mülhak olarak evsâf-ı selâsesinden biri tegayyur etmedikçe necâset vukûʿuyla teneccüs etmeyeceğinden teneccüs eden havz-ı sağîr böyle cereyânla tâhir olur. Binâenaleyh hamâmların kornalarında bulunan suları kâmilen çıkarıp yeniden doldurmak lâzım değildir.

2014. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam ile İmâm Mâlik indinde menî-yi âdemî necis olup İmâm Mâlik indinde gerek yaş ve gerek kuru ancak gasl ile

1 Çoğunluğu yer altında olan sarnıçlar da, suyun çıkarılması konusunda kuyu gibidir ki bu kabul edilen görüştür. Bu görüşü her ne kadar bazı âlimler söylemiş olsa dahi büyük âlimler indinde makbul değildir. Alimlerin genekline göre kuyunun suyunun bir kısmının çıkartılması ona özgüdür.

tâhir olup İmâm-ı Aʿzam indinde yaş ise gasl ile kuru ise iki mes'elenin mâʿâdasında ferkle tâhir olup cevâz-ı salâta mâniʿ olmaz. Mezheb-i Şâfiʿî'de esahh olan kelb ile hınzirden mâʿadâ cümle hayvanın menîsi tâhir olup İmâm Ahmed indinde esahh olan yalnız menî-yi âdemînin tâhir olmasıdır.

2015. Mes'ele: Bazı fukahânın beyânına göre sevb cedîd olur veya baʿde'l-bevl su ile istincâ etmeden âlet-i maʿhûdenin başı necis iken gelmiş olan menî gasl edilmedikçe ferkle tâhir olmaz. Çünkü *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre su ile istincâ ederek haşefesinin başı tâhir ise menî-yi yâbis ovalayarak mahallinden izâle ile mahalli tâhir olup baʿde'l-izâle mahallinde eserinin bekâsı zarar vermez ise de menî yaş olur veya âlet-i maʿhûde'nin başı gayr-ı tâhir bulunursa kavl-i meşhûr üzere gerek sevb ve gerek bedenden mutlakan menî necâset-i sâire gibi gasl edilmedikçe mahalli tâhir olmaz. Musannif-i kitâb hükm-i mes'eleyi *Şerh-i Kenz*'de zikr ve beyân eylemiş.

والأبوال كلّها نجسة إلّا بول الخفّاش فإنّه طاهر. اختلف التّصحيح في بول الهرّة والفأرة.

2016. Mes'ele: Yarasadan mâʿadâ cümle hayvanın bevlleri necis olup yarasanın bevli hasbe'z-zarûre tâhirdir. *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre eti yenmeyen hayvanların bevli necâset-i galîza olmakla her ne kadar bir şey yemeyen sağîrin bevli olsa dahi gasli lâzım olup lâkin her ne kadar yarasanın bevli ve gübresi de necis ise de taharruz kâbil olmadığından farenin bevli gibi hükmen tâhir **[1176]** addolunurlar. *Tâtârhâniyye*'nin beyânına göre fetvâ da bu kavil üzeredir. İmâm Şâfiʿî'ye göre mutlakan bevl ve revs necis olup İmâm Mâlik ve Ahmed'e göre me'kûlü'l-lahmin bevl ve revsi tâhirdir.

2017. Mes'ele: Bevl-i hirrenin necâset ve adem-i necâsetini tashîhde ihtilâf olunup *Hâniyye*'den naklen *Nehr*'in beyânına göre kedinin gerek bevli ve gerekse gübresi azhar rivâyeteynde necis olup gerek me'kûlât ve gerekse melbûsâtı ifsâd eder.

Vâkıʿât'tan naklen Hamevî'nin beyânına göre bevl-i sinnevr bi'l-ittifâk necistir. Binâenaleyh ihtilâf tashîh ile kavl cây-ı nazardır.

ومرارة كلّ شيء كبوله.

2018. Mes'ele: Merâre ciğerden sarkan öd olup Fârisîde zühre denir. Devekuşuyla deveden mâʿadâ her hayvanda bulunup onlarda bulunmaz imiş. Binâenaleyh her hayvanın merâresi yaʿnî ödü, tâhir veya necis ve necis olduğu hâlde hafîfe veya galîza olmakta hilâfen ve vifâken hükmü bevlinin hükmü gibidir. Binâenaleyh yarasadan mâʿadâ cümle hayvanların ödü necis olup yarasanın ödünün tâhir olması anlaşılır ise de lâkin ânifen beyân olunduğu üzere yarasanın bevlinin tâhir olması taharruzde zarûrete mebnî olup الضرورة تتقدر بقدرها[1] muktezâsınca tahâretin bevline münhasır olması lâzım gelir. Zîrâ merâresinden taharruzde hiçbir zarûret yoktur.

İmâm Şâfiʿî hazretlerine göre mutlakan hayvanların ödü necis ve İmâm Mâlik ile İmâm Ahmed'e göre me'kûlü'l-lahm olanların ödleri tâhir olması lâzım gelir.

İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre eti yenen hayvanların bevli necâset-i hafîfe olmakla ödünün de hafîfe olması eti yenmeyenlerin galîza olması lâzım gelir. Zîrâ necâset, galîza ve hafîfe olarak iki kısım olup inde'l-İmâm galîza gayr-ı muteʿârız nas ile yaʿnî ittifâk-ı edille ile sâbit olan necis olmakla, hafîfe de ihtilâf-ı edille ile sâbit olan necistir.

İnde'l-İmâmeyn galîza, ittifâk-ı eimme ile sâbit olan hafîfe ihtilâf-ı edille ile sâbit olan olmakla inde'l-İmâm eti yenen hayvanların bevli hafîfedir. Zîrâ [2](استنزهوا عن البول) hadîs-i şerîfi nass olup bi'l-umûm bevlin necis olmasını ifâde ettiği hâlde [3](عليكم بألبانها وأبوالها) hadîs-i şerîfi muʿârız olarak eti yenenlerin tahâretine delâlet eder.

Revs, yaʿnî feres ve himâr emsâli dâbbenin fışkısı inde'l-İmâm necâset-i galîzadır. Zîrâ hadîs-i şerîfte necis maʿnâsına rekes buyurulup nass-ı âhar muʿârız olmamış, İmâmeyn indinde necâset-i hafîfedir. Zîrâ umûm-i belvâya binâen İmâm Mâlik hazretleri tahâretine kâil olarak hakkında ihtilâf-ı eimme vâkiʿ olmuştur. Bevlin necâset-i galîza olduğuna dört ayaklı

1 Zarûretler miktarınca takdir edilir.

2 "İdrar (ın üzerinize sıçrmasın)dan sakının." Ahmed b. Hanbel, XXIX, 357, r. 17824; Abd b. Hümeyd, *Müsned*, I, 242, r. 292; Taberânî, *el-Mucemü'l-evsat*, II, 162, r. 1583.

3 Onların sütünden ve bevlinden istifade edin. Ali el-Müttekî, *Kenzü'l-Ummâl*, X, 45, r. 28285; Suyûtî, *el-Fethü'l-Kebîr*, II, 223, r. 7780.

hayvanların halleri de delâlet eder. Zîrâ kelb gibi birtakımları işerler iken bacaklarını kaldırarak merkeb ve feres gibi birtakımları bacaklarını ayırarak sidiğinden muhâfazaya çalışırlar. Sübhâne men tahayyere fî sunʿihi el-ukûl.

وجرّة البعير كسرقينه.

2019. Mes'ele: Cim'in feth ve kesriyle, cerre geviş dedikleri şeye denir ki koyun ve keçi ve sığır ve deve gibi işkenbesi olan hayvanların eklettiği şeyleri tekrâr çıkarıp sakız çiğner gibi çiğneyip yine yuttuğu şeydir. Binâenaleyh tahâret ve necâsette devenin gevişi baʿresi yaʿnî tersi gibi demek olup ânifen beyân olunduğu üzere revs, inde'l-İmâm galîza ve inde'l-İmâmeyn hafîfe ve inde'l-Mâlik tâhir olmakla cerrenin hükmü de ihtilâf-ı mezkûr üzeredir. Zîrâ revs, devenin baʿresine de şâmildir. **[1177]** Çünkü her ne kadar revs-i himâr ve feres gübresine hatta bakar gübresine baʿr-i deve ve koyun gübresinde müteʿâref ise de sırkîn cümlesine şâmildir.

Fâide

والدّماء كلّها نجسة؛ إلّا دم الشّهيد، والدّم الباقي في اللّحم المهزول إذا قطع، والباقي في العروق والباقي في الكبد والطّحال، ودم قلب الشّاة، وما لم يسيل من بدن الإنسان على المختار، ودم البقّ ودم البراغيث ودم القمل ودم السّمك فالمستثنى عشرة.

2020. Mes'ele: Ancak kendi üzerinde bulunmak şartıyla dem-i şehîd ve taʿâm hakkında imtinâʿ-ı taharruza binâen baʿde'z-zebh kesildiği vakit et ve damar ve ciğer ve dalakta ve koyunun burnunda kalan dem-i gayr-ı mesfûhlar ve kavl-i muhtâr üzere gayr-ı mefsûh olmakla beden-i insândan akmayan dem ve sivrisinek ve pire ve kehle ve balık kanlarından mâʿadâ bi'l-cümle kanlar necis ise de şu on türlü demler necis olmaktan müstesnâlardır.

Dürr-i Muhtâr'da zebh olunan hayvanların akan kanları mesfûh olmakla necâset-i galîza ise de etlerinde ve damarlarında ve ciğerlerinde ve dalaklarında ve burunlarında kalan gayr-ı mesfûh kanlar ile balık ve kehle ve pire ve sinek gibi hayvanât-ı sağîrenin kanları tâhirlerdir, denir. Lâkin şehîdin kanı başkasına isâbet ederse necistir. Dem-i gayr-ı mesfûhların tâhir olmaları ekle nazaran olup sevb ve emsâline nazaran necislerdir.

الخرء نجس إلّا خرء الطّير المأكول وغير المأكول على أحد القولين. وخرء الفأرة على إحدى الرّوايتين.

2021. Mes'ele: Ebû Yusûf kavline göre me'kûl ve gayr-i me'kûl kuşların terslerinden mâʿadâ ve rivâyet-i gayr-ı zâhireye göre fare tersinden mâʿadâ bi'l-cümle tersler necis olup İmâm Muhammed'in kavline göre me'kûl veya gayr-ı me'kûl tuyûrun tersleri de necistir. **[1178]**

الجزء المنفصل من الحيّ كميتته كالأذن المقطوعة والسّنّ السّاقط إلّا في حقّ صاحبه فطاهر وإن كثر.

2022. Mes'ele: Kesilmiş olan kulak ve düşmüş olan diş gibi zî-rûhdan munfasıl olan cüz'-i meytesi gibi necis ise de her ne kadar çok olsa dahi sâhibi hakkında tâhirdir. Binâenaleyh dirhemden ziyâdesi sâhibi hakkında cevâz-ı salâta mâniʿ değil ise de başkası hakkında mâniʿdir.

Yetîme'den naklen Hamevî'nin beyânına göre sin, cism-i câmid olmakla infisâl ile teneccüs eylemeyerek mutlakan tâhir olması lâzım gelir. Müfsidât-ı salâttan *Mecma*ʿ'da beyân olunduğuna göre esahh-ı kavilde gerek kendinin ve gerekse başkasının dişi ağzında iken kılmış olduğu namâzı câizdir, mes'elesi de hükm-i mezkûru te'yîd eder.

Fâide

ما لا ينعصر إذا تنجّس فلا بدّ من التّجفيف إلّا في البدن فتوالي الغسلات يقوم مقامه.

2023. Mes'ele: Kilim ve keçe gibi sıkılması kâbil olmayan şeyler teneccüs ettikte damlası kesilene kadar kurutarak üç defa gasl lâzım ise de bedende bulunan necâsetin izâlesi böyle kurutmaya tevakkuf eylemez. Pek ince olarak sıkıldığı hâlde telefinden havf olunan şeyler de zâhir olan sıkılması kâbil olmayan kilim ve keçe gibi damlası kesilene kadar kurutarak üç defa gasl ile tâhir olur. Sıkılması mümkün olanları damlası kesilene kadar sıkarak mümkün olmayanları kurutarak üçten yediye kadar gaslettiğine velâkin veya küçük havuz içinde yıkananlar hakkında olup göl veya havz-ı kebîr veya üzerine bir taraftan dökülüp diğer taraftan akarak veya mâ-i cârîde mütevâliyen gasller kurutmak makâmına kâim olarak muhtâr olan ne kurutmak ne de tekrâr îcâb eylemez.

Mültekat'tan naklen Hamevî'nin beyânına göre türâbdan maʿmûl küp ve testi emsâli müstaʿmel olup da teneccüs ederse mütevâliyen üç defa gasl kâfî ise de kullanılmamış yeni olursa her birinde damlası **[1179]** kesilene kadar üçer defa gaslleri lâzımdır. Ebû Yûsuf'a göre teneccüs eden süt ve bal kendileri mikdâr su ile mikdâr-ı aslîlerine avdet edene kadar üçer defa kaynatılarak her defasında tebrîd ile tâhir oldukları gibi teneccüs eden yağlar da böyle üçer defa kaynatılarak gasl ile tâhir olurlar ise de kaynatılmakla necâset zâile olmayıp belki daha ziyâde nüfûz edeceğinden müftâ bih olarak İmâm Muhammed'e göre tâhir olmazlar.

Fâide

تشترط في الاستنجاء إزالة الرّائحة عن موضع الاستنجاء والإصبع الّذي استنجى به إلّا إذا عجز والنّاس عنه غافلون.

2024. Mes'ele: Mahall-i maʿhûddan necâseti bâ-gasl veya mesh ile izâle veya taklîlden ibâret olarak mesnûn olan istincânın husûlünde âciz olmadıkça mevziʿ-i istincâ ile istincâ edilen elden râiha-i necâsetin izâlesi şart olup hâlbuki ekser-i nâs bu hükümden gâfillerdir. İşâret olunduğu vechile istincâ mahall-i maʿhûdden necâseti izâleden ibâret olmakla rîh ve kum ve nevm gibi gayr-ı necis olan şeylerin hurûcuyla istincâ gayr-ı mesnûndur. Zîrâ bunlar tâhir olup nâkız-ı vudû' olmaları mevziʿ-i necâsetten münbaʿis olarak necâsete mukârenetleri ihtimâline mebnîdir.

2025. Mes'ele: Hurûc eden şey gerek muʿtâd ve gerek gayr-ı muʿtâd olsun ve gerek su ile ve gerek taş ve emsâli bir şey ile mesh ile olsun cevâz-ı salâta mâniʿ necâset bulunmadıkça istincâ sünnet-i müekkede olmakla bilâ-istincâ namâz mekrûh olarak câizdir. Ammâ necâset dirhem mikdârına bâliğ olursa istincâ vâcib, zâid olursa farz olarak bilâ-istincâ namâz câiz olmaz. **[1180]**

2026. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre keşf-i avret harâm olup harâmı irtikâb ise fısk olmakla her ne kadar necâset mahreci tecâvüz eder ve dirhem mikdârından ziyâde olsa dahi istincâ için insân yanında keşf-i avret fısk ise de abdest bozmak için mutlakan ve cinsin cinsine nazarının hiffetine binâen erkek yanında erkeğin ve kadın yanında kadının iğtisâl için keşfleri fısk addolunmaz. Abdest bozmak, emr-i tabîʿî olarak defʿ ve infikâkı gayr-ı

kâbil olup zarûrî olmakla الضرورات تبيح المحظورات[1] muktezâsınca cevâz-ı keşfde söz yok ise de nazar-ı şer'de terk-i menhî fiil-i me'mûrün bih üzerine mukaddem olduğu gibi vakt-i iktidâra kadar teyemmüm iğtisâlden halef olarak zarûret müntefîye olmakla الضرورات تتقدر بقدرها muktezâsınca[2] iğtisâl için cevâz-ı keşf cây-ı nazardır.

2027. Mes'ele: Dirhem mikdârını tecâvüz ederek cevâz-ı salâta mâni' olan necâset mahreci tecâvüz ederse bi'l-ittifâk istincâ farz olur.

Fâide

توضّأ من ماء نجس وهناك من يعلمه يفترض عليه الإعلام.

2028. Mes'ele: Bir kimsenin tâhir zannıyla mâ-i necisle abdest aldığını veya gusül ettiğini görüp ve necis olduğunu bilen kimseye ol suyun necis olduğunu haber vermek farz olarak terk ederse müstahikk-ı azâb olur.

Kunye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre havz-ı necisten abdest alanı gören kimseye ol havuzun necis olduğunu bildirmek vâcib olup Ebû Hâmid adem-i cevâzına kâil olmuş.

Fâide

رأى في ثوب غيره نجاسةً مانعةً إن غلب على ظنّه أنّه لو أخبره أزالها وجب وإلّا فلا.

2029. Mes'ele: Bir kimsenin üzerinde cevâz-ı salâta mâni' necâset görüp de ol kimseye haber verdiği hâlde onu izâle edeceğini zann-ı gâlible aklı keser ise i'lâm ve ihbârı vâcib ve illâ gayr-ı vâcibdir.

Mu'înü'l-Müftî'den naklen Hamevî'nin beyânına göre gerek izâle edeceğini aklı kessin ve gerek kesmesin behemehâl **[1181]** i'lâmı lâzım olup *Mültekat*'ın beyânına göre görülen necâset dirhem mikdârından ziyâde olarak cevâz-ı salâta mâni' ise ihbârı lâzım olup terk-i ihbâr gayr-ı câizdir.

Fâide

المرقة إذا أنتنت تتنجّس، والطّعام إذا تغيّر واشتدّ تغيّره تنجّس وحرم، واللّبن والزّيت والسّمن إذا أنتن لا يحرم أكله. الدّجاجة إذا ذبحت ونتف ريشها وأغليت في

1 Zarûretler mahzûratları mübah kılar.
2 Zarûretler miktarınca takdir edilir.

الماء قبل شقّ بطنها صار الماء نجسًا وصارت نجسةً بحيث لا طريق لأكلها إلّا أن تحمل الهرّة إليها فتأكلها.

2030. Mes'ele: Et suyu veya çorba teʿaffün edip bozulur ise teneccüs edip bi'l-cümle taʿâm ekşiyip kokarak bozulur ise teneccüs ederek ekl ve tenâvülü harâm olur. Süt ve zeytinyağı ve sâir yağlar bozulup teʿaffün etmekle eklleri harâm olmaz. Tavuk zebh edilerek tüyleri yolunup da içi temizlenmeden kaynar suya bırakılır ise hem su teneccüs edip ve hem de kendisi teneccüs ederek hiçbir vechile ekl ve tenâvülü câiz olmaz, meğer kedi ona hücûm edip onu yiye.

Mültekat'tan naklen Hamevî'nin beyânına göre mes'ele-yi mezkûrenin nazîri sirke yapmak için şarâb sirke üzerine ilkâ olunmaz ise de sirke şarâb üzerine ilkâ olunur, ebeveyni nasrânî olup da kiliseye gitmek için ellerinden tutup kiliseye götürmez ise de kiliseden hânesine götürür, müezzin hânesinden sirâcı câmiye getirir ise de câmiden hânesine götürmez.

Kitâbü's-Salât

كتاب الصّلاة :إذا شرع في صلاة وقطعها قبل إكمالها فإنّه يقضيها إلّا الفرض والسّنن فلا قضاء فيهما وإنّما يؤدّيهما.

2031. Mes'ele: 39. mes'elede beyân olunduğu üzere nezir gibi ibâdete şurûʿda esbâb-ı vücûbdan **[1182]** olarak nâfile namâza şurûʿ edip de kable'l-ikmâl bozar ise şurûʿ sebebiyle vâcib olmakla kazâsı lâzım gelir ise de farz namâzla sünnetleri kable'l-ikmâl bozar ise onları şurûʿ sebebiyle vâcib olmak üzere kazâ eylemez. Belki iʿâde ile edâ eder. Zîrâ farzlar şurûʿ sebebiyle vâcib olmayıp belki kable'l-şurûʿ îcâb-ı Şâriʿle vâcib olmakla kable'l-ikmâl ifsâdı halinde vakti içinde edâsı emir ile vâcib olduğu gibi baʿde'l-vakt dahi edâsı vâcib olan emir sebebiyle kazâları da vâcib olur, her ne kadar sünnetler de nevâfilden olarak ﴿وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ﴾[1] muktezâsınca baʿde'ş-şurûʿ ikmâl ve itmâmı vâcib olmakla kable'l-ikmâl ifsâdları hâlinde itmâm için edâları lâzım gelir.

Zîrâ *Münye* şerhinde Halebî'nin beyânına göre kable'z-zuhr ve kable'l-cumʿa ve baʿde'l-cumʿa meşrûʿ buyurulan dörder rekʿatlı sünen-i

1 "Amellerinizi boşa çıkartmayınız." Muhammed, 47/33.

müekkedeleri şef'-i evvel veya şef'-i sânîde katʿ eylese dörder rekʿat olarak edâları lâzımdır.

وكذا إذا شرع ظانًّا أنّ عليه فرضًا ولم يكن.

2032. Mes'ele: Kılmış olduğu farz namâzı edâ ettiğini unutarak veya "fâsid oldu" tevehhümüyle üzerimde edâsı farzdır zannıyla şurûʿ edip de sahîh olarak edâ ettiği zâhir olarak kable'l-itmâm katʿ eylese şurûʿla itmâm ve edâsı lâzım olmakla kazâsı lâzımdır.

Ahkâm-ı Maznûn

2033. Mes'ele: Şeyhayn hazerâtına göre salât ve savm ve hac ve umre ve tavâf ve iʿtikâf gibi sıhhatlerinde ibtidâları intihâlarına tevakkuf ederek ibâdet-i maksûde bizzât olup şurûʿ sebebiyle vâcib olan ibâdette şurûʿ sebeb-i vücûb olmakla İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden zâhir rivâyette her ne kadar gurûb ve tulûʿ ve istivâ gibi evkât-ı mekrûhede iftitâh tekbîri veya rekʿat-ı sâliseye kıyâmla şurûʿ-i sahîh ile kasden şurûʿ olunan nâfile katʿ olunsa şurûʿ sebebiyle vâcib olarak evkât-ı müstehabbede kazâsı lâzım geleceğinden *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre meselâ salât-ı zuhr gibi üzerinde halen edâ olunmadık farz var zannıyla ıskât-ı farz kasdıyla şurûʿ edip de baʿdehu kıldığı hâtırına gelerek derhâl katʿ ederse ıskât kasdıyla şurûʿ edip iltizâm kasdıyla şurûʿ bulunmadığından الساقط لا يعود muktezâsınca kazâsı lâzım gelmez ise de edâsını baʿde't-tehattur itmâmını iltizâmla bir mikdâr tevakkuf edip de baʿdehu katʿ ederse iltizâmen şurûʿ sebebiyle vâcib olarak kazâsı lâzım gelir.

2034. Mes'ele: Üzerinde savm-ı kazâ var zannıyla şurûta riʿâyet ederek şurûʿ edip de baʿdehu olmadığı zâhir olsa, maznûn olarak her ne kadar itmâmı efdal ise de zuhûruyla berâber derakab iftâr ederse ıskât-ı vâcib kasdıyla şurûʿ ederek iltizâm bulunmadığından kazâsı lâzım gelmez ise de baʿde'z-zuhr bir mikdâr tevakkuf ederse iltizâm edilmiş olarak itmâmı lâzım gelip, iftâr ettiği hâlde kazâsı lâzım gelir ise de gerek muhakkak ve gerek üzerine hac farz zannıyla şurûʿ edip de farz olmadığı zâhir olsa itmâm vâcib olup ifsâdı hâlinde kazâsı lâzım gelir. Hâlbuki savmla salâtta derakab katʿ edilirler ise kazâları lâzım değildi.

Ahkâm-ı İktidâ

Fâide

اقتداء الإنسان بأدنى منه فاسد مطلقًا وبالأعلى صحيح مطلقًا وبالمماثل صحيح إلّا ثلاثةً: المستحاضة والضالة والخنثى.

2035. Mes'ele: 94. mes'elede beyân olunduğu üzere namâzda imâma iktidâ kendi namâzını imâmın namâzına rabt ederek; imâmın namâzının sıhhati kendi namâzının sıhhatini ve fesâdı fesâdını istilzâm eder haysiyyette, kendi namâzıyla imâmın namâzını salât-ı vâhide kılmaktan ibâret olarak ibâdet olup, tâlînin ümmîye ve avret mahalli mestûr olanın uryân olana ve nâtıkın dilsize iktidâsı gibi halen kendinin dûnunda bulunanlara iktidâsı mutlakan sahîh olmayıp ümmînin tâlîye ve ârînin mestûre ve sâhib-i özrün özürden sâlim olana ve birden ziyâde özrü olanın noksân olana iktidâları gibi hali ednâ olanların aʿlâ olanlara mutlakan sahîh olup, müstehâza ve dâlle ve hünsânın gayr-ı tâlînin tâlîye, ümmînin ümmîye nâtıkın nâtıka ve mecrûh ve maʿzûrun kendi gibi mecrûh ve maʿzûra iktidâları da sahîh ise de müstahâza ve dâlle olan imâmın hâiz olması muhtemel olmakla **[1184]** iktidâları sahîh olmadığı gibi imâmın kadın ve muktedînin erkek olması ihtimâline binâen hünsâ-yı müşkilin kendi gibi hünsâ-yı müşkile iktidâları da sahîh değildir. Ammâ ihtimâl-i mezkûrler müntefî olarak imâmın tahâreti ve zukûreti takdîrine göre lâyık olan sıhhatidir. Zîrâ müttahideyn kabîlindendir.

2036. Mes'ele: Sıhhat-i iktidâda ittihâd şart olmakla binâu'l-kavî ale'd-zaʿîf câiz olmayacağından rükûʿ ve sücûda kâdir olanlara ve farz kılanların nâfile veya başka farz kılanlara, nâzirin nâfile veya farz kılanlara veya başka namâz nezr edenlere iktidâları sahîh değil ise de birisi diğerinin nezrettiği namâzı nezr ederek asıl namâzda ittihâd ederler ise sahîh olur.

2037. Mes'ele: Menzûr mahlûftan akvâ olmakla nâzirin hâlife iktidâsı sahîh değil ise de aksine sahîh olduğu gibi hâlifin hâlife ve nâfile kılana iktidâsı da sahîhtir.

2038. Mes'ele: İhtilâf-ı sebeb sıhhat-i iktidâya mâniʿ olarak iki nâzirin yekdiğerine iktidâları sahîh olmayacağı cihetle iki rekʿat tavâf namâzı kılan iki kimsenin yekdiğerine iktidâları da sahîh değildir. Zîrâ her birisinin

lüzûm-i namâzına sebeb, tavâfları olup her birisinin tavâfı ise diğerinin tavâfının gayrıdır.

2039. Mes'ele: İki kimseden her biri yekdiğerine imâmete niyyet eylese 96. mes'elede beyân olunduğu üzere imâm nefsinde münferid olmakla her ikisi de kendi hakkında münferid olmakla namâzları sahîh ise de muktedînin namâzının sıhhati iktidâsının sıhhatine mütevakkıf olup hâlbuki muktedîye iktidâ sahîh olmayacağından yekdiğerine iktidâya niyyetle kılınan namâzları sahîh olmaz. İhtilâf-ı mekân da sıhhat-i iktidâya mâniʿ olacağından râkibin nâzile ve nâzilin râkibe ve bir hayvanda binenin diğerinde niyyete iktidâları sahîh olmaz ise de ikisi bir hayvanda râkib olurlar ise ittihâd-ı mekâna binâen sahîh olur.

Fâide

القراءة في الفرض الرباعيّ فرض في ركعتين إلّا فيما إذا أحدث الإمام بعد الأولیین ولم يكن قرأ فيهما فاستحلف مسبوقًا بهما فإنّها فرض عليه في الأربع.

2040. Mes'ele: Zuhr ve asr ve işâ gibi dört rekʿatlı ve salât-ı mağrib gibi üç rekʿatlı farzların yalnız iki rekʿatında kırâat farz olup velâkin imâm iken evvelki rekʿatlarda kırâati terk edip de kendisine hades sebkat ederek iki rekʿatla mesbûk olan bir kimseyi istihlâf eylese ol kimseye dört rekʿatında da kırâat farz olur. Zîrâ erişemediği iki evvelki rekʿatta imâm kırâati terk etmekle erişmemiş olduğu iki rekʿatta kırâat farz olup tilâvet ettiği hâlde onun bu tilâveti imâmın namâzının iki evvelki rekʿatına iltihâk ederek mesbûkun edâ edeceği iki rekʿat kırâatten hâliye olarak onda dahi farz-ı kırâat taʿyîn etmekle istihlâf olunan kimse hakkında dört rekʿatında da kırâat farz olmuştur.

Fâide

المسبوق منفرد فيما يقضي إلّا في أربع لا يقتدي ولا يقتدى به، ولو كبّر ناويًا الاستئناف صحّ ويتابع إمامه في سجود السّهو، فإن لم يعد إليه سجد آخرها. ويأتي بتكبيرات التشريق إجماعًا.

2041. Mes'ele: Muktedî yalnız müdrik ve yalnız lâhik ve yalnız mesbûk ve lâhik mesbûk olarak dört kısım olup; müdrik birinci rekʿatın rükûʿundan

akdem imâma iktidâ ederek kâmilen namâzını imâmla birlikte edâ eden musallîdir. Binâenaleyh idrâkın tahakkukunda iftitâh tekbîrinde ve selâmda imamla birlikte başlayıp başlamak şart değildir.

Lâhik

2042. Mes'ele: Lâhik, imâma baʿde'l-iktidâ esnâ-i salâtta gaflet veya sebkat-ı hades veya salât-ı havf veya mukîmin müsâfire iktidâsı gibi bir özre binâen namâzın cümlesini imâmla edâ edemeyerek namâzın bazısı kendini fevt eden kimse olup hükmü imâmla birlikte edâ edemediği eczâ-yı salâtı kazâ ile ikmâlde ayn-ı müdrik gibi muktedî olarak fevt ettiği rekʿatları edâ eder iken tilâvet eylemez **[1186]** ve secde-i sehv eylemez ve müsâfir ise ikâmete niyyetle farzı dörde tezâyüd ederek tegayyür eylemez ve mesbûkun hilâfına olarak ibtidâen fevt olan rekʿatları kazâ ile bed' eder.

Mesbûk

2043. Mes'ele: Teşehüdde veya secde-i sehvde veya onun teşehhüdünde erişerek namâzın cümlesinde veya bir veya iki rekʿata erişemeyerek bazısında imam kendisini sebkat eden kimsedir ki mes'ele-i âtîyede îzâh olunacağı üzere hükmü erişemediği rekʿatları kazâda münferiddir.

Hattâ *Miftâhü's-Saʿâde*'nin beyânına göre her ne kadar imâmla kırâat eylemiş olsa bile kerâhetine binâen muʿteber olmadığından erişemediği rekʿatları kazâ eder iken senâ ve teʿavvuz ve kırâati edâ eder. Zîrâ mesbûka kırâat hakkında namâzın ibtidâsını kazâ eder.

Lâhik-Mesbûk

2044. Mes'ele: İmâmla namâzın bazı rekʿatına erişemeyip baʿde'l-iktidâ esnâ-yı salâtta beyân olunan aʿzâra binâen namâzın bazı rükün veya rekʿatları kendini fevt eden kimse olup hükmü, evvela kendini sebkat ederek erişemediği rekʿatları kazâ edip baʿdehu lâhik olarak fevt olanı tamâm eylese de sahîh ise de terk-i tertîble âsim olacağından lâhik olarak ibtidâen baʿde'l-iktidâ fevt olanları kazâ edip baʿdehu mesbûk olarak kable'l-iktidâ fevt olanları kazâ eder.

2045. Mes'ele: Mesbûk beyân olunduğu vechile her ne kadar kazâ-yı mâ fâtte münferid ise de hakk-ı tahrîmede müktedî bulunduğundan

ber-vech-i âtî dört mes'elede muktedî olarak kazâ-yı mâ fâtetde kendisi başkasına iktidâ edemeyeceği gibi başkası da kendisine iktidâ edemez. Haddizâtında mesbûku istihlâf sahîh ise de lâkin kazâ halinde sahîh olmayacağından müstesnâdan istisnâ îcâb eylemez. Zîrâ istihlâfın sıhhati imâmın selâmetinden akdem hâl-i iktidâda olup iktidânın adem-i cevâzı ise imâmın selâmetinden sonra hâl-i infirâdındadır. **[1187]**

2046. Mes'ele: İkincisi; mesbûk namâzının iʿâde ve katʿını niyyet ederek tekbîr alsa tekbîr ile evvelkini katʿ ederek müste'nif olur. Hâlbuki 93. mes'elede beyân olunduğu üzere münferidin ikinci namâzı min-vechin evvelkinin aynı olursa kâtıʿ ve müste'nif olmaz, mesbûk ise kazâ etmekte olduğu namâzda min-vechin münferid ve min-vechin muktedî iken ikinci namâzda min külli vechin münferid olarak evvelki namâzına muğâyir olacağından mücerred katʿ niyyetiyle tekbîr almasıyla müste'nef olur.

2047. Mes'ele: Üçüncü mes'ele; mesbûk erişemediği rekʿatları kazâya kalkda her ne kadar kendisinin iktidâsından akdem lâzım gelmiş olsa bile imâm secde-i sehv ederse kıyâm ettiği rekʿatı secde ile kayıtlamadıkça avdet edip imâma mütâbaʿatla secde-i sehv lâzım gelir, böyle mütâbaʿatla secde-i sehve avdet ettikte kable'l-infirâd vâkiʿ olduklarından kable'l-avde etmiş olduğu kıyâm ve kırâat ve rükûʿ gibi eczâ-yı salât imâma mütâbaʿatla terk edilmiş olmakla iʿâdeleri lâzım gelir, kable'l-iʿâde binâ ile itmâm ederse terk-i ferâizle namâzı fâsid olur ve eğer imâmla secde-i sehve avdet eylemez ise ahir-i salâtta secde-i sehvi edâ eder.

2048. Mes'ele: Dördüncü mes'ele; mesbûk bi'l-icmâʿ tekbîr-i teşrîki getirir, hâlbuki inde'l-imâm münferid getirmez.

2049. Mes'ele: İmâm teşehhüd mikdârı oturmadan mesbûk kazâ-yı mâ fatehu kıyâm ederse kazâsına iʿtibâr olmayıp teşehhüd mikdârı kuʿûddan sonra bilâ-özr kable'l-İslâm kıyâm ederse tahrîmen mekrûh olarak câizdir.

2050. Mes'ele: Mesbûk imâma baʿde'l-iktidâ ve kable'l-mütâbaʿa erişemediği rekʿatları kazâ edip de baʿdehu mütâbaʿat eylese iktidâ mevziʿinde infirâdda bulunduğundan azhar olan namâzının fesâdıdır. **[1188]**

المسبوق لا يكون إمامًا إلّا إذا استخلفه الإمام المحدث. كما ذكره ملّا خسرو، والمسبوق يقضي أوّل صلاته في حقّ القراءة وآخرها في حقّ التشهد، وتمامه في البزّازيّة.

2051. Mes'ele: Molla Hüsrev'in beyânına göre esnâ-yı salâtta hades sebkat eden imâm istihlâf etmedikçe mesbûk imâm olamaz. Ânifen 2043. mes'elede işâret olunduğu üzere mesbûk her ne kadar kazâ-yı mâ fatette münferid ise de hakk-ı tahrîmede muktedî bulunduğundan kendisi başkasına iktidâ edemeyeceği gibi kendisine de başkası iktidâ edemeyeceğinden imâm olamayacağı cây-ı nazar değil ise de hades sebkat eden imâm tarafından istihlâf edilirse imâm olabilerek başkasının iktidâsı tecvîz buyurulur. Hâlbuki mes'ele-i mezkûrede işâret olunduğu üzere istihlâfın sıhhati imâmın selâmetinden evvel hâl-i iktidâda olup iktidânın adem-i cevâzıyla imâmetin adem-i sıhhati imâmın selâmetinden sonra hâl-i infirâdda olmakla istisnâya mahal yoktur. Zîrâ kazâ-yı mâ fât hâlinde asla kendisine iktidâ sahîh değildir. *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre iktidâ mevziʿinde infirâd gibi infirâd mevziʿinde iktidâ sahîh olmadığından gerek lâhik ve gerek mesbûkun kendileri gibi lâhik ve mesbûka iktidâları sahîh olmaz. İnfirâd mevziʿinde iktidâ mesbûkun kazâ-yı mâ fâtte mesbûk veya lâhik iktidâsı ve iktidâ-yı mevziʿinde infirâdda lâhikin ikmâl-i mâ fâtte lâhik veya mesbûk iktidâsıdır. Zîrâ lâhik imâmın gayrıya iktidâ eylese evvelâ imâmından infirâd edip baʿdehu başkasına iktidâ eylemiş olacağından iktidâ mevziʿinde infirâd eylemiş olur. Ve kezâ mesbûk da erişemediği rekʿatları kazâda münferid olup başkasına iktidâ ederse infirâd mevziʿinde iktidâ eylemiş olup hâlbuki her ikisi de câiz değildir. *İbn Âbidîn*, 543

2052. Mes'ele: Mesbûk kırâat hakkında namâzının ibtidâsını kazâ eder. Onun için Fâtiha ve zamm-ı sûre vâcibdir. Ve teşehhüd hakkında ahîrini kazâ eder. Binâenaleyh salât-ı fecrin gayrısında bir rekʿata erişir ise ikinci rekʿatı Fâtiha ve zamm-ı sûre ile edâ edip aralarında teşehhüd eder ve dördüncüsünde Fâtiha ile iktifâ edip ondan akdem oturmaz. *İbn Âbidîn,* 558. Bahsin tamâmı *Bezzâziyye*'dedir.

Fâide

لا اعتبار بنيّة الكافر إلّا إذا قصد السفر ثلاثًا ثمّ أسلم في أثناء المدّة فإنّه يقصر بناءً على قصده السّابق. بخلاف الصّبيّ إذا بلغ كما في الخلاصة.

2053. Mes'ele: **[1189]** Musannif, kitâb-ı niyyetin bahs-ı âşirinde şerâit-i niyyeti beyânda 655. mes'elede zikr olunduğu üzere niyyetin sıhhatinde İslâmiyyet şart olmakla gayr-ı müslimin niyyeti sıhhat şerâitini câmiʿ

olmadığından muʿteber değildir. Binâenaleyh sıhhatleri niyyetle meşrût olan hiçbir ibâdetleri sahîh olmaz. Onun için gayr-ı müslimin teyemmümü lağv ve abdesti sahîh olarak baʿde'l-vudû' İslâm olursa onunla namâz câiz olur ise de teyemmüm niyyetle meşrût olup hâl-i küfürde niyyeti gayr-ı muʿteber olmakla baʿde't-teyemmüm müslüman olsa kable'l-İslâm etmiş olduğu teyemmümle namâz câiz değildir. Lâkin *Bezzâziyye* ve *Hulâsa*'dan naklen ber-vech-i âtî bir mes'ele müstesnâ olarak gayr-ı müslimin niyyeti muʿteberedir.

2054. Mes'ele: Gayr-ı müslimin niyyeti muʿteber olan mes'elede bir sabî ile bir gayr-ı müslim müddet-i sefer bir mahalle sefer kasdıyla çıkıp da esnâ-yı seferde sabî bâliğ ve gayr-ı müslim müslüman olsa gayr-ı müslimin sâbıkan sefer kasdına binâen kasr-ı salât edebilir ise de kavl-i muhtârda sabînin kasdı gayr-ı muʿteber olarak kasr edemez, buyuruluyor ise de cây-ı nazar olup vech-i nazar da bahs-i mezkûrde 6555. mes'elede beyân olunmakla mürâcaʿat buyurulsun.

Fâide

إذا كرّر آية السّجدة في مكان متّحد كفته واحدة إلّا في مسألة؛ إذا قرأها خارج الصّلاة وسجد لها ثمّ أعادها في مكانه في الصّلاة فإنّه تلزمه أخرى.

2055. Mes'ele: Mükellef olarak ehil olan kimse üzerine on dört âyet-i secdeden birini her ne kadar sağır olarak istimâʿ etmese dahi tilâvet veya tâlîye iktidâ veya tâlîden istimâʿla secde vâcib olacağından âyet-i vâhide mekân-ı vâhidde mükerreren tilâvet veya istimâʿ olunursa mes'ele-i vâhidenin mâʿadâsında secde-i vâhide kifâyet eder ise de hâric-i salâtta tilâvetle baʿde's-secde ol mekânda namâza şurûʿla tekrâr âyet-i mezkûreyi namâzda tilâvet eder veya tâlîye iktidâ ederse namâzda secde akvâ olarak hâric-i salâttaki secde ile sâkıt olamayacağından **[1190]** tekrâr secde lâzım gelir ise de âyet-i secdeyi tilâvet edip de secde etmeden namâza şurûʿ edip âyet-i mezkûreyi tekrâr tilâvet ederek namâzda secde ile namâzdaki secdenin kuvvetine binâen her ne kadar mahalli tebeddül etse bile hâric-i salâttaki secdeye de kifâyet eder. Bu sûrette namâzda secdeyi terk eylemiş olsa 380. mes'elede beyân olunduğu üzere esahh-ı kavlde her ikisi de sâkıta olarak âsim olup tövbe ve istiğfâr lâzım gelir.

Fâide

لا يكبّر جهرًا إلّا في مسائل: في عيد الأضحى، وفي يوم عرفة للتشريق. وبإزاء عدوّ وبإزاء قطّاع الطريق، وعند وقوع حريق، وعند المخاوف كذا في غاية البيان.

2056. Mes'ele: *Gâyetü'l-Beyân*'da beyân olunduğu üzere cehren tekbîr meşrûʿ olmayıp ancak ber-vech-i âtî îd-i adhâda ve eyyâm-ı teşrîkde ve yevm-i Arafa'da ve düşman veya kuttâʿ-ı tarîka karşı ve harîk vukûʿu ve mehâvif ve mühlikede olmak üzere altı kadar mes'elede meşrûʿdur.

Fâide

النّيّة بالقلب ولا يقوم اللّسان مقامه إلّا عند التّعذّر كما في الشّرح.

2057. Mes'ele: Musannif-i allâmenin *Kenz* şerhinde beyân olunduğu gibi kalben niyyet müteʿazzir olmadıkça bahs-i tâsiʿde 591. mes'elede beyân olunduğu üzere niyyetin mahalli kalb olmakla lisân vazîfe-i niyyeti îfâda kalb makâmına kâim olamaz, yaʿnî bi-dûni'l-kalb mücerred lisânla niyyeti telaffuz sıhhat-ı ibâdete kâfî değil ise de *Kunye* ve *Müctebâ*'nın beyânlarına göre ğumûm ve humûm kalbi istilâ ederek ihdârı müteʿazzir olur veya niyyetinde şekte bulunursa الطاعة بقدر الطاقة muktezâsınca[1] mücerred lisânla telaffuzu kifâyet eder. **[1191]**

Fâide

الدّعوة المستجابة يوم الجمعة في وقت العصر عندنا على قول عامّة مشايخنا، كذا في اليتيمة.

2058. Mes'ele: Cumʿa günü indellâh kabûlü mevʿûd olan duʿâ *Yetîme*'de beyân olunduğu vechile âmme-i meşâyih-i Hanefiyyenin kavli üzere vakt-i asrdadır. Zâhir olan vakt-i zuhrun bidâyetinden gurûb-i şemse kadar dâir olmasıdır.

Fâide

إذا صحّت صلاة الإمام صحّت صلاة المأموم، إلّا إذا أحدث الإمام عامدًا بعد القعود الأخير وخلفه مسبوق فإنّ صلاة الإمام صحيحة دون صلاة هذا المأموم.

1 İbadet güç yetirebildiğin miktarıncadır.

2059. Mes'ele: İmâmın namâzı sahîh olursa muktedînin namâzı da sahîh olur ise de imâm kaʿde-i âhîrede teşehhüd mikdârı baʿde'l-kuʿûd amden hadesle abdestini bozsa namâzı tamâm olarak hurûc bi-sunʿa bulunmakla imâmın namâzı sahîh olarak tamâm olduğu hâlde mesbûk olan muktedînin namâzı gayr-ı sahîhtir.

Ve kezâ imâm kaʿde-i âhîrede oturmadan dört rekʿatlı namâzlarda beşinci rekʿata, fecr gibi iki rekʿatlıda üçüncüye, salât-ı mağrib gibi üç rekʿatlıda dördüncü rekʿata kıyâm edip de baʿdehu avdet ettikte muktedî kıyâm-ı mezkûru secde ile kayıtlayarak avdet eylemese imâmın namâzı **[1192]** bi'l-ittifâk câiz olup muktedînin namâzının cevâzında ihtilâf olunup *Timurtâşî*'de beyân olunduğu vechile terk-i mutâbaʿata binâen ahvat olan muktedînin iʿâdesidir.

2060. Mes'ele: Ehl-i tertîb olan imâm namâzdan baʿde'l-ferâğ fâiteyi tezekkür ettikte imâmın namâzı hâl-i nisyânında edâ olunduğu ve mesbûk olan muktedî de imâmın selâmından sonra kazâ-yı mâ fâtette münferid bulunduğu cihetle, onların namâzları sahîh ise de lâhik olan muktedî kazâ-yı mâ fâtte hükmen imâmın arkasında muktedî bulunmakla imâmın fâiteyi tezekkürüyle onun namâzı fâsid olmakla hükm-i mes'eleden istisnâsı lâzım gelir.

Fâide

إذا فسدت صلاة المأموم لا تفسد صلاة الإمام إلّا في مسألة: اقتدى قارئ بأمّيّ فسدت صلاتهما، والمسألتان في الإيضاح.

2061. Mes'ele: 96. mes'elede beyân olunduğu üzere imâm kendi namâzında münferid olmakla cemâʿaatin namâzı fâsid olmakla imâmın namâzı fâsid olmaz ise de imâm-ı kâri' ümmîye iktidâ ederse her ikisinin namâzı da fâsid olur. Zîrâ 2025. mes'elede beyân olunduğu üzere kâri'in ümmîye iktidâsı gayr-ı sahîh olmakla fâsid olacağı gibi ümmî de kârîye iktidâ ile namâzı sahîh iken iktidâyı terk ederek bilâ-kırâat kalmakla garaz olan kırâatın terkiyle namâzı fâsid olur, imâmın sıhhat-i salâtı ile cemâʿatin sıhhat-i salâtı mes'elesiyle cemâʿatin fesâd-ı salâtıyla imâmın namâzının adem-i fesâdı mes'elesi İmâm Kirmânî'nin *el-Îzâh* nâm kitâbının salât-ı imâmın fesâdıyla salât-ı me'mûmun fesâdı bâbındadır.

Fâide

إذا أدرك الإمام راكعًا فشروعه لتحصيل الركعة في الصف الأخير أفضل من وصل الصف الأوّل مع فوتها.

2062. Mes'ele: **[1193]** Cemâʿatle namâzda saff-ı evvelde bulunmak müstehab olup bilâ-maʿzeret cemâʿatle edâ ise vâcib kuvvetinde sünnet-i müekkede belki vücûbuna da kâil olan bulunmakla imâma rükûʿda erişen kimse için cemâʿati fevt ederek saff-ı evvelde kılmaktan ise cemâʿate erişerek rekʿatı tahsîl için saff-ı ahîrde şurûʿ efdaldır.

Fâide

شرع متنفّلًا بثلاث وسلّم لزمه قضاء ركعتين.

2063. Mes'ele: Nevâfilin her şefʿi yaʿnî her iki rekʿatı bir namâz olup rekʿat-ı vâhide ile teneffül gayr-ı meşrûʿ olmakla nâfile olarak üç rekʿat namâza şurûʿ edip de üç rekʿat başında selâm verse şurûʿ sebebiyle evvelki iki rekʿat vâcibe olmuş iken, farz olan kaʿde-i ahîrenin terkiyle fâside olup rekʿat-ı vâhideden ibâret olan rekʿat-ı sâlise de gayr-ı meşrûʿ olarak fâside olmakla mâ kablinde bulunan şefʿ de fâsid olarak şurûʿ ile vâcib olan iki rekʿatın kazâsı lâzım gelir.

Fâide

شرع في الفجر ناسيًا سنّته مضى ولا يقضيها.

2064. Mes'ele: Sünnet-i fecrin edâsını unutup da kable'l-edâ farza şurûʿ eylese farzı itmâm edip baʿdehu sünneti kazâ eylemez. Zîrâ kazâ emri ile vâcibin mislini ityândan ibâret olmakla farz ile vâcibe muhtass olarak asıl olan sünnetler kazâ olunmaz, her ne kadar hilâf-ı asıl olarak leyle-i taʿrîsin sabâhında farzına tebeʿan kazâ buyurulması üzerine farzıyla berâber fevt olmak ve kable'l-zevâl kazâ olunmak şartıyla istihsânen hilâf-ı kıyâs olarak kazâ olunur ise de bilâ-farz fevt olur veya baʿde'z-zevâle kalırsa aslı üzere ibkâ olunarak sünnet-i fecr de kazâ olunmaz.

Dürr-i Muhtâr'da beyân olunduğuna göre sünnet-i fecrin edâsıyla intikâl halinde cemâʿatle farzın iki rekʿatı da fevt edeceğinden havf ederse sünneti terk edip cemâʿatle farz edâ eder, cemâʿat sünnetten akvâ olmakla

cemâʿatle bilâ-sünnet edâ sünnetle münferiden edâdan ekmel ve etemdir. Amma zâhir-i mezhebde bir rekʿatta ve inde'l-baʿz velev teşehhüdüne erişeceğini aklı keserse sünnet-i fecr terk edilmez, *Bahr*'e tebeʿan sâhib-i *Tenvîr* ve Şürünbülâlî bu kavle iʿtimâd eylemişler ise de *Nehr*'de bu kavlin zaafıyla hükm eylemiş, lâkin *Müslim-i Şerîf*te [1] ركعتا الفجر خير من الدنيا وما فيها ve Ebû Dâvûd'da [2] لا تدعوا ركعتي الفجر ولو طردتكم الخيل muktezâlarınca bi'l-ittifâk sünnet-i fecr sünen-i müekkede-i sâirenin akvâ, belki de inde'l-baʿz vâcibe olarak bilâ-özr kâiden ve râkiben edâsı esahh-ı kavl üzere bi'l-ittifâk câiz değildir. Hattâ mesâil-i şerʿiyye ile iştigâl sünen-i sâirenin terkine özür olduğu hâlde sünnet-i fecrin terki tecvîz edilmemesi *Nehr*'in hükmüne muhâliftir.

Fâide

الاشتغال بالسنة عقب الفرض أفضل من الدّعاء.

2065. Mes'ele: Akîb-i farzda meşrûʿ olan **[1194]** sünnetlerin edâsıyla iştigâl, duʿâ ile iştigâlden efdaldir. Zîrâ *Dürr-i Muhtâr*'da beyân buyurulduğu üzere baʿde's-selâm son sünnetleri اللهم أنت السلام ومنك السلام وإليك السلام تباركت وتعاليت يا ذا الجلال والاكرام diyecek mikdârdan ziyâde te'hîr mekrûhdur. Resûl-i Ekrem *sallallahu teʿâlâ aleyhi vesellem* Efendimiz hazretleri her farzın akabinde لا إله إلّا الله وحده لا شريك له، له الملك، وله الحمد، وهو على كلّ شيء قدير، اللّهمّ لا مانع لما أعطيت، ولا معطي لما منعت، ولا ينفع ذا الجدّ منك الجدّ buyurdukları sahîhaynde mervîdir.

2066. Mes'ele: Akîb-i salâtta evrâd ve ezkâr hakkında vârid olan eserlerde son sünnetlerden akdem ityânlarına delâlet yoktur. Zîrâ sünnetler, farzların levâhik-i mütemmimesi bulundukları cihetle eczâ-yı ferâiz hükmünde olarak farzlar ile bir namâz addolunarak âsâr-i mezkûre sünnetleri farzların akabinde ityâna mahmûllerdir. Binâenaleyh son sünnetler akabinde ityân olunan evrâd ve ezkâr akîb-i farzda ityân olunmuş olacağından akîb-i farzda evrâd ve ezkâr ile iştigâl ederek mütemmim-i ferâiz bulunan sünnetleri farzlardan tefrîka lüzûm yoktur. Lâkin Halvânî, evrâd ve ezkâr ile farzla sünnet beynini fasılda be'is yok, demiş ise de adem-i be's terk-i evlâdan ibâret olmakla sünnetin te'hîri tenzîhen mekrûhdur.

---

1 "Sabah namazının iki rekʿatlık sünneti dünya ve içindekilerinden daha hayırlıdır." Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 96; Tirmizî, "Salât", 201, r. 416.

2 "Bir topluluk sizi kovsa dahi sabah namazının iki rekʿatlık sünnetini terk etmeyin." Ebû Dâvûd, "Salât", r. 1258; Ahmed b. Hanbel, XV, 143, r. 9253.

Fâide

قراءة الفاتحة أفضل من الدّعاء المأثور.

2067. Mes'ele: Fâtiha-yı şerîfeyi tilâvet edʿiye-i me'sûreyi tilâvetten efdal demek olup 2124. mes'elede *Bezzâziyye*'den menkûl olarak قرأة الفاتحة لأجل المهمات عقيب المكتوبة بدعة kavlinin delâletiyle namâzda iken veya taleb-i mühimmâtın mâʿadâsında fâtiha-yı şerîfeyi kırâat edʿiye-yi mes'ûreyi tilâvetten efdal demektir.

Fâide

كلّ ذكر فات محلّه لم يأت به، فلا يكمل التّسبيحات بعد رفع رأسه، ولا يأتي بالتّسميع بعد رفع رأسه من الرّكوع.

2068. Mes'ele: Mahall ve mevziʿini fevt eden her zikir ityân olunmayıp belki terk olunur. Binâenaleyh başını rükûʿ ve secdelerden kaldırdıktan sonra tesbîhler ikmâl edilmez ve rükûʿdan başını kaldırdıktan sonra سمع الله لمن حمد denmez, belki rükûʿdan böyle tesmîʿ ile kaldırılır. Bayram namâzlarında imâma rükûʿda erişip de imâmın ikmâl-ı rükûʿla başını kaldırarak adem-i idrâkinden havf eden kimsenin tekbîrlerini istisnâ lâzım gelir. Zîrâ inde'l-İmâmeyn bu hâlde bulunan kimse rekʿata erişmek için baʿde'l-iktidâ hemen rükûʿa varıp bayram tekbîrlerini rükûʿda getirir, hâlbuki tekbîrlerin mahalli kıyâm iken fevt edilmiştir. Veyâhûd hükm-i mes'ele Ebû Yûsuf kavline mebnîdir. Zîrâ ona göre böyle kimselerden tekbîrât-ı mezkûre kunut gibi mahallini fevt ettiklerinden sâkıtadır. İmâmeyn hazerâtının tekbîrât-ı mezkûreyi rükûʿda ityânları ile kavillerine göre esnâ-yı tekbîrâtta refʿ-i yedin lüzûmunda ihtilâf olunmuş ise de *Velvâliciyye*'nin beyânına göre lâyık olan kaldırmaktır. Zîrâ esnâ-yı tekbîrâtta refʿ-i yed sünnet-i seniyyedir.

صلّى مكشوف الرّأس لم يكره.

2069. Mes'ele: Ricâle göre başı açık iken edâ-yı salât mekrûh değildir, demek ise de *Bezzâziyye*'de başını açmanın adem-i kerâheti tazarruʿ ve tezellül niyyetine istinâdla takyîd edip namâzda başını açmak mücerred tehâvüne mebnî olursa mekrûhdur, buyurmuş. Binâenaleyh secdede başından fes ve emsâli düştükte amel-i kalîl ile giyip de kılması başı açık kılmaktan efdaldir.

الرّباعية المسنونة كالفرض فلا يصلّي في القعدة الأولى ولا يستفتح إذا قام إلى الثّالثة إلّا في حقّ القراءة فإنّها واجبة في جميع ركعاتها، يقرأ في كلّ ركعة الفاتحة والسّورة.

2070. Mes'ele: Her ne kadar nevâfilin her iki rekʿatı müstakillen birer namâz olarak kaʿdeleri kaʿde-i âhire olarak baʿde't-teşehhüd salavât-ı şerîfe ve üçüncü rekʿata kıyâmda sübhâneke tilâvet olunur ise de salât-ı zuhr ve cumʿadan evvel ve cumʿadan sonra dörder rekʿat olarak meşrûʿ buyurulan sünen-i mezkûreler te'kîdde farzlara müşâbehe olduklarından **[1196]** dört rekʿatı bir namâz olarak kaʿde-i evvellerinde teşehhüd üzerine kasr olunarak salât duʿâsı okunmaz, sehven "Allahumme salli ala Muhammed" okumuş olsa farz olan kıyâmın te'hîrine binâen secde-i sehv lâzım gelir.

Bazı fukahâ adem-i lüzûmuna kâil olmuş ise de baʿde't-teşehhüd kuʿûdun kıyâma irtibâtı vâcib olup te'hîr ve tevakkufla bu vâcib terk olunmakla secde-i sehvin lüzûmu zarûrîdir. Ve üçüncü rekʿatta kıyâmda sübhâneke okunmaz her ne kadar nezir olsa dahi beyân olunduğu vechile nevâfil-i sâirenin her şefʿi bir namâz olmakla her kaʿdelerinde salavât-ı şerîfe ve kıyâmda sübhâneke ve teʿavvüz ve fâtiha ve zamm-ı sûre lâzımdır. Zîrâ hakk-ı kırâatte hükm-i nefl icrâ olunur. Her ne kadar nezir veya şurûʿ sebebleriyle vücûb veya farziyyet ârız olsa bile cümlesi nâfile olarak hükm-i nefle tâbiʿlerdir.

الأولى أن لا يصلّي على منديل الوضوء الّذي يمسح به.

2071. Mes'ele: Abdest suyu mâ-i müstaʿmel olup 1427. mes'elede beyân olunduğu üzere mâ-i müstaʿmelin sıfatında necâset-i galîza veya hafîfe veya tâhir gayr-ı mutahhir olmak üzere İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden üç rivâyet vâride olup her ne kadar muhtâr olan tâhir gayr-ı mutahhir olması ise de rivâyet-i sâireden ihtirâzen evlâ ve ahvet olan abdest azâsını mesh ederek kurulanmış olduğu mendil ve havlu üzerinde edâ-yı salâtı terk eylemektir. Zîrâ mâ-i müstaʿmelin necâset-i galîza olması rivâyetine göre cevâz-ı salâta katʿiyyen mâniʿ ve hafîfe olduğu rivâyete göre rubʿundan ziyâdesi mâniʿdir.

Fâide

كلّ صلاة أدّيت مع ترك واجب أو فعل مكروه تحريمًا، فإنّها تعاد وجوبًا في الوقت، فإن خرج لا تعاد.

2072. Mes'ele: Farzın terkiyle namâz, fâsid ve vâcibin terkiyle tahrîmen mekrûh ve sünnetin terkiyle tenzîhen mekrûh olup her ne kadar vâcibin amden terki ve tahrîmen mekrûh olan bir fiili irtikâbla namâz fâsid olmaz ise de tahrîmen mekrûh olacağından كل صلاة اديت مع الكراهة التحريمة تجب اعادتها في الوقت muktezâsınca vakti içinde ise iʿâdesi vâcib, vakit çıkmış ise müstehab olup vâcibât-ı asliyyeden birini sehven terk veya mekrûhu irtikâb noksân-ı salâtı mûcib olmakla cebr ve ikmâl **[1197]** için secde-i sehv îcâb eder, secde-i sehv terk olunur ise noksânın bekâsına binâen yine iʿâdesi lâzım olup iʿâde etmez ise fâsık olarak âsim olur. Binâenaleyh cumʿa ve bayram namâzları gibi sıhhat-ı edâlarında cemâʿatle meşrût olmayan namâzlarda idrâr veya kazâ-yı hâcet sakıntısıyla kılınan namâzlar tahrîmen mekrûh olmakla vakit müsâit ise defʿ-i hâcet ve tecdîd-i vudû'la iʿâdeleri lâzımdır. Ammâ cumʿa ve bayram namâzlarının sıhhat-i edâları cemâʿatle meşrûta olmakla imâm iʿâde ederse cemâʿat de iʿâde eder ise de imâm iʿâde eylemez ise cemâʿate de iʿâde lâzım gelmez.

Fâide

إذا رفع رأسه قبل إمامه فإنّه يعود إلى السّجود.

2073. Mes'ele: Muktedî imâmdan evvel rükûʿ ve sücûddan başını kaldırır ise avdet eder. Her ne kadar musannifin إذا رفع رأسه قبل إمامه kavli beyân edildiği vechile rükûʿ ve sücûddan refʿe şâmil olup فإنه يعود الى السجود kavli iʿâdenin secdeye tahsîsini işʿâr eder ise de maksad, gerek rükûʿ ve gerek sücûda şumûlüdür. Zîrâ *Kunye*'de رفع رأسه من الركوع أو السجود قبل أمه يجب عليه العود متابعة للإمام kavli vücûb-i iʿâdenin gerek rükûʿ ve gerek sücûdda refʿa şümûlünü ifâdede musarrahtır. Binâenaleyh evlâ olan ya الى السجود kavlini de hazf veya الركوع kavlini de ziyâde eylemektir.

Dürr-i Muhtâr'da beyân olunduğuna göre ferâiz ve vâcibâtta imâma mutâbaʿatın vücûbuna binâen muktedî, rükûʿ ve sücûdda tesbîhât-ı selâseyi itmâm etmeden imâm başını kaldırırsa muktedîye kaldırmak vâcibdir. Zîrâ mutâbaʿatı vâcibe, tesbîhâtı mesnûne olmakla edâ-yı sünnet için vâcib terk olunmaz ve bilakis imâm tesbîhât-ı mezkûreyi itmâm etmeden muktedî başını kaldırsa lüzûm-i mutabaʿata binâen avdet lâzımdır. Bu vechile avdet hasbe'l-mutâbaʿat rükûʿ veya sücûdda evlâ olan itmâm olmakla tekrâr addolunmaz.

2074. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile ferâiz ve vâcibâtta imâma mutâbaʿatın lüzûmu farz veya vâcib olarak bir muʿârızın adem-i urûzuyla mukayyeddir. Zîrâ انما جعل الامام ليؤتم به فلا تختلفوا عليه فيما لم يظهر خطأه بيقين muktezâsınca ahkâm-ı salâtta yakînen imâmın hatâsı zâhir olmadıkça mütâbaʿat lâzım ise de imâm akvâl-i sahâbeden hâric bulunur veya lüzûm-i mutâbaʿate vâcib emr-i muʿârız olursa mutâbaʿat terk olunur.

Binâenaleyh imâm rükûʿda el kaldırır veya salât-ı fecrde kunût okur veya tekbîrât-ı cenâzeyi beş iʿtikâd ederse cümlesi mensûh olarak hatâsı zâhir olmakla mutâbaʿat edilemeyeceği gibi muktedî teşehhüdü itmâm etmeden imâm selâm verir veya rekʿat-ı sâliseye kıyâm ederse muktedî teşehhüdü ikmâl etmedikçe gerek selâm ve gerek kıyâmla imâma mutâbaʿat etmez. Zîrâ bunlarda imâma mutâbaʿat vâcibe olduğu gibi muktedîye de itmâm-ı teşehhüd vâcib olarak vücûb-i mutâbaʿate muʿârız olmakla teşehhüdü itmâm etmedikçe terk ederek imâma mutâbaʿat eylemez. İtmâm-ı teşehhüdü terk ederek imâma mutâbaʿatle selâm verirse veya rekʿat-ı sâliseye kıyâm etmiş olsa vâcib olan itmâmı terk ettiğinden namâzı tahrîmen mekrûh olarak sahîh olur.

Fâide

من جمع بأهله لا ينال ثواب الجماعة إلّا إذا كان لعذر.

2075. Mes'ele: Bilâ-özr cemâʿat mescidi terk edip de namâzı hânesinde ehli ve iyâliyle cemâʿatle edâ ederse her ne kadar münferiden namâza nisbetle yirmi yedi derece ziyâde olan cemâʿat sevâbına nâil olur ise de teksîr-i cemâʿat ve izhâr-ı şeʿâir-i islâmiyye ve mescide gidip gelir iken adım başına ihsân olunacak cemâʿat sevâbına **[1198]** nâil olamaz. Zîrâ cemâʿatle meşrûʿ olan her ibâdette teksîr-i cemâʿat ve izhâr-ı şeʿâir-i islâmiyye ve ehl-i imân yekdiğerinin haline vâkıf olarak teʿâvun ve tenâsurla îtilâf-i kulûb ve ahkâm-ı ibâdeti teʿallüm ve şeref-i mahal gibi hasâis-i islâmiyyeyi müştemil olmakla mescidde edâsı efdaldir.

Fâide

دخل المسجد في الفجر فوجد الإمام يصلّيه فإنّه يأتي بالسنة بعيدًا عن الصّفوف إلّا إذا خاف سلام الإمام.

2076. Mes'ele: Sabah namâzında mescide girip de imâmı salât-ı fecrin edâsında bulup cemâʿatle farzın velev bir rekʿatına ve inde'l-baʿz teşehhüdüne erişeceğini aklı keserse sünnet-i fecri terk etmeyip belki cemâʿat edâ-yı farzla iştigâl eder iken mescitte nâfile mekrûh olup terk-i mekrûh ise edâ-yı sünnetten evlâ olmakla mescidin sayfiyyesinde veya kapısı yanında veya bir direk arkasında cemâʿatten uzak hâlî bir mahall bulur ise sünnet-i fecri edâ edip imâma iktidâ ile cemâʿate iltihâk eder ve illâ sünneti terk eder. Zîrâ bu bâbda asıl olan 2064. mes'elede beyân olunduğu üzere (ركعتا الفجر خير من الدنيا وما فيها) ve (لا تدعوا ركعتي الفجر ولو طردتكم الخيل) hadîs-i şerîfleri muktezâlarınca sünnet-i fecrin ekedd-i müekkedât olarak fedâil-i mahsûsası bulunduğu gibi cemâʿatin de vücûbuna bile kâil olan bulunmakla bilâ-sünnet cemâʿatle edâ-yı salât münferiden sünnetle edâsından efdal olarak teʿâruz hâlinde bi-kadri'l-imkân her ikisiyle amel lâzım olmakla beyân olunduğu vechile velev teşehhüdüne erişeceğini aklı keserse sünnet-i fecr terk olunmaz ise de aklı kesmez ise sünneti terkle cemâʿati iltizâm eder. 2064. mes'elede beyân olunduğu üzere sünnet-i fecrin kazâsı farzıyla berâber fevt olup kable'l-zevâl kazâ ile meşrût olmakla baʿde'l-farz velev farzıyla berâber baʿde'l-zevâl kazâ olunmaz. **[1199]**

Fâide

مسجد المحلّة أفضل من الجامع إلّا إذا كان إمامه عالمًا.

2077. Mes'ele: Ehl-i mahalleye cemâʿatle edâ-yı salât için mahallesinin mescidi mahalleden hâricde bulunan câmiʿden efdaldir. Amma câmiʿin imâmı ahkâm-ı salâta mahallenin imâmından âlim olursa câmiʿde edâ, mahallesi mescidinde edâdan efdaldir. Lâkin musannifin bu kelâmı âtîde ahkâm-ı mescidi beyândaki kelâmına muhâliftir. Zîrâ ahkâm-ı mescidi beyânda cevâmiʿ, mescid-i mahalleden efdaldir diyor, denirse hükm-i mes'ele ihtilâfî olup burada bir fırkanın orada diğer fırka kavlini beyân etmekle yekdiğerine muʿârız olmaz ise de lâkin mes'elenin ihtilâfına işâret îcâb ederdi.

Fâide

ومسجد المحلّة في حقّ السوقيّ نهارًا ما كان عند حانوته، وليلًا ما كان عند منزله.

2078. Mes'ele: Erbâb-ı ticâret ve esnâf hakkında nehâren mescid-i mahalle ahz ve atâ ile iştigâl ettikleri ticâretgâh mahallindeki mescid olup leylen beytûtet ettikleri mahaldeki mescittir. Böyle olan kimsenin cenâze namâzında her iki mescidin imâmı ictimâʿ ettiklerinde lâyık olan imâmete tekaddümde ibtidâen aʿlem olan, müsâvât halinde evraʿ olan, yine müsâvât halinde esenn olan tercîh olunur. İnde'l-baʿz nehâren iktidâsını ihtiyâr ettiği mescid-i nehârînin imâmı takdîm olunur. Beyân olunan ahkâm, Mescid-i Harâm ve Mescid-i Nebî aleyhisselamla Mescid-i Aksâ gibi emâkin-i mukaddesenin gayrısındadır. Zîrâ Mescid-i Harâm'da kılınan namâzın sevâbı yüz bin ve Mescid-i Nebî'de bin ve Mescid-i Aksâ'da beş yüz derece ziyâde olduğu nass-ı celîl Hazret-i Peygamberî ile sâbittir.

Fâide

يكره أن لا يرتّب بين السّور إلّا في النّافلة.

2079. Mes'ele: Farz vâcib namâzlarda birinci rekʿatta mukaddem olan sûre veya âyetleri ikinci rekʿatta mâ baʿdindeki sûre veya âyetleri tilâvetle sûreler ve âyetler **[1200]** tertîbe riʿâyet vâcibe olmakla terki mekrûh ise de nâfilede mekrûh değildir. Binâenaleyh birinci rekʿatta okunan âyet veya sûreyi ikinci rekʿatta tekrâr okumak veya birinci rekʿatta bir mahalden ikinci rekʿatta üç âyet veya iki sûre sonraki âyet veya sûrelerden tilâvette beis yok ise de birinci rekʿatta okunan âyet veya sûre ile ikinci rekʿatte okunan âyet veya sûre beynini bir veya iki âyet veya bir sûre-i kasîre ile fasl ve birinci rekʿatte muahhar olan âyet veya sûreyi ve ikincide mukaddem olan âyet veya sûreyi tilâvetle tertîbi terk mekrûhdur. Meğer birinci rekʿatta hatm ile ikincide sûre-i Bakara'dan okur ise gayr-ı mekrûhtur. Ammâ nevâfilde gerek sûre ve gerek âyet beynini mutlakan fasl veya maʿkûsen tilâvet mekrûh değildir.

2080. Mes'ele: *Mecmaʿ-ı Nesefî*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre kırâatte tertîb-i sûvere riʿâyet nazm-ı Kur'ân'ın vâcibâtından olup vâcibât-ı salâttan değildir, demiş ise de Ebü'l-Yüsr'ün *Zelletü'l-Kâri*'inde beyânına göre birinci rekʿatta bir âyet okuyup ikinci rekʿatta onun mâ kablinden birkaç âyet okursa veyâhûd böyle takdîm ve te'hîri bir rekʿatta işlese mekrûhdur. Zîrâ bu vechile farzda kırâat mehcûrdur, velâkin nevâfilde gayr-ı mekrûhdur.

Fâide

تقليل القراءة في سنّة الفجر أفضل من تطويلها.

2081. Mes'ele: Sünnet-i fecrde tahfîf, müstehab olmakla taklîl-i kırâat tatvîlden efdaldir. Zîrâ Ümmü'l-mü'minîn Hazret-i Âişe-i Sıddîka radıyallâhu anhâ Hazret-i Peygamber, sünnet-i fecri edâ buyururlar iken ol kadar tahfîf buyururlar idi ki iki rekʿatta Ümmü'l-kitâb olan yalnız Fâtiha-ı şerîfeyi tilâvet buyurdular der idim, kavl-i şerîfleri müttefakun aleyhdir. İmâm Müslim hazretlerinin Ebû Hüreyre hazretlerinden rivâyetle beyânlarına göre Hazret-i Peygamber **[1201]** sünnet-i fecrde ﴿قُلْ يَا أَيُّهَا الْكَافِرُونَ﴾ sûresiyle ﴿قُلْ هُوَ اللّٰهُ أَحَدٌ﴾ sûresini tilâvet buyururlar imiş.

Fâide

نذره النّافلة أفضل وقيل لا.

2082. Mes'ele: وليوفوا نذوركم muktezâsınca menzûr vâcib olup vâcib ise nevâfilden efdal olmakla nâfile nâmaz kılacak olan kimseye efdal olan kılacağı nâfileyi nezr ederek nefsine vâcib kılıp da vâcib olarak edâ eylemektir. Bazılar da Hazret-i Peygamber'in nezirden nehiy buyurdukları *Sahîh-i Müslim*'de mervî olmakla efdal olan adem-i nezrdir. Nezrin efdaliyyetine kâil olanlar da nehyi nezr-i muʿallaka haml eylemişler. Zîrâ nezr-i muʿallakda nâzirin garazı şartın husûlü olup bu ise ibâdette matlûb olan ihlâsa muhâlif ise de öyle bir şeyin husûlüne taʿlîk etmeyip de mücerred nâzirin edâsını nezr ederse nâzirin maksadı ancak namâzın edâsını te'yîd olmakla ihlâsa daha muvâfıktır.

Fâide

التّكلّم بين السّنّة والفرض لا يسقطها، ولكن ينقص الثّواب.

2083. Mes'ele: Sünnetle farzın arasında lakırdı söylemek ve tahrîmeye münâfî olan her amel kılınmış olan sünneti ifsâdla ıskât eylemez ise de sevâbını tankîs eder.

Fâide

يكره أن يخصّص لصلاته مكانًا في المسجد، وإن فعل فسبقه غيره لا يزعجه.

2084. Mes'ele: Her vakit bir yerde kılmak üzere kendisine mescidde muʿayyen bir mahal taʿyîn ve tahsîs eylemek mekrûh olup hilâf-ı meşrûʿ olarak tahsîs edildiği hâlde kendinden evvel başkası gelip ol mahalde bulunmuş olsa onu ol mahalden def'le izʿâc edemez. Zîrâ edâ-yı salât için öyle mekân-ı muʿayyen tahsîs eylese ol mahalde namâzın tabîʿî olup teklîfî olmaması lâzım gelir. **[1202]** Hâlbuki Timurtâşî'nin *Câmiʿu's-Sağîr* şerhinde beyânına göre bir ibâdet her ne zamân muktezâ-yı tabʿ derecesine gelirse terki lâzım gelir, onun için savm-ı dehr mekrûhtur.

Fâide

يكون شارعًا بالتّكبير إلّا إذا أراد به التّعجّب دون التّعظيم.

2085. Mes'ele: Musallî taʿaccub kasd eylemeyip belki Cenâb-ı Hakk'a taʿzîm kasd ederek tekbîr ile namâza şurûʿ eylemiş olup teʿaccub kasdıyla tekbîr almakla namâza şurûʿ hâsıl olmaz. Zîrâ 687. mes'elede beyân olunduğu üzere İmâm Muhammed'e göre tekbîr-i tahrîme erkân-ı salâttan kıyâma şiddet-i ittisâline binâen kütüb-i fıkhiyyede erkân-ı salâttan maʿdûde ise de kıyâma kâdir olanlara cenâze namâzının gayrıda bi'l-ittifâk farz olup Şeyhayn'e göre müftâ bih olarak şurût-ı salâttan olup cenâze namâzında tekbîrât-ı sâire gibi rükündür. Gerek rükün ve gerekse şart olsun ferâiz-i salâttan olmakla taʿaccub muğâyir-i sıhhattir.

Fâide

إذا تفكّر المصلّي في غير صلاته كتجارته ودرسه لم تبطل. وإن شغله همومه عن خشوعه لم ينقص أجره إن لم يكن عن تقصير، ولا تستحبّ إعادتها لترك الخشوع.

2086. Mes'ele: Niyyetin ihlâs bahsinde 529. mes'elede beyân olunduğu üzere musallî namâzın edâsına niyyetle şurûʿ edip de ticâret veya derse müteʿallik bir bahsin tefekkür ve mülâhazasıyla iştigâl ederek namâzı itmâm eylese sahîh olarak zimmetten vücûb-i salât sâkıt olmakla iʿâdesi gayr-ı müstehabdır. Bazı kütüb-i fıkhiyyede bu vechile edâ olunan namâz iʿâde olunmaz, ve bazılarında ihtiyârıyla iltizâm ederek intikâl husûsunda kusûr kendinden olmaz ise sevâbı da tenâkus eylemez, diyerek vasfında akvâl-i selâse üzere ihtilâf olunmuş ise de bilâ-ihtiyâr olursa asl-ı salâtın sıhhatiyle

zimmetten vücûbun sukûtu müttefakun aleyhdir. Gumûm ve humûmun hücûmuyla huşûʿu muhtell olursa kendinin taksîrinden nâşî olmadıkça sevâbı bile noksân olmaz. **[1203]**

Fâide

لا ينبغي للمؤذّن والإمام انتظار أحد إلّا أن يكون شرّيرًا.

2087. Mes'ele: Gerek müezzin ikâmede ve gerekse imâm namâza şurûʿda veya erkân-ı salâtı temdîd ile husûsî olarak bir kimsenin huzûruna intizâr ile te'hîrleri lâyık değil ise de intizâr olunmadığı hâlde şerrinden tehâşî olunan şerîrin şerrinden ihtirâz özrüyle mücâz demek müstefâd olur, ammâ ale'l-ıtlâk cemâʿat-i müslimînin cemâʿate idrâkları için intizâr birr ve takvâya teʿâvün olmakla ﴿وَتَعَاوَنُوا عَلَى الْبِرِّ وَالتَّقْوٰى﴾[1] muktezâsınca me'mûrün bihdir.

Ammâ husûsî olarak bir kimsenin idrâkıyla huzûruna intizâr, şirk-i hafî addolunan riyâyı müstelzim olmakla münâcât-ı Bârî olan namâzda ihtirâzı lâyıktır. Ebû Yûsuf hazretleri namâzda imâmın husûsî olarak bir kimsenin idrâkine intizârının hükmünden Hazret-i İmâm'a suâl ettim, "Namâzdan olmayan bir şeyin namâza idhâlinden tehâşî ederim, namâzda Cenâb-ı Hakk'a başkasını şirk olmakla korkarım, intizâr-ı mezkûre maʿsiyet-i azîmedir." diyerek cevâb verdiler, buyurmuş. Timurtâşî'nin beyânına göre sahîh olan intizâr-ı mezkûrun mekrûh olmasıdır, onun için lâ yenbağî deyip lâ yecûz demedi.

Fâide

يصحّ اقتداء الرّجل بالمصلّي وإن لم ينو إمامته.

2088. Mes'ele: Her ne kadar kendine imâmete niyyet eylememiş olsa dahi namâzda bulunan bir kimseye recülün iktidâsı sahîhtir. Zîrâ 94. mes'elede beyân olunduğu üzere her ne kadar iktidânın sıhhatinde niyyet lâzım ise de 96. mes'elede beyân olunduğu üzere İmâm Kerhî ile Ebû Hafs-ı Kebîr'in hilâfına imam nefsinde münferid olarak cemâʿat-i nisâ iktidâ etmedikçe ricâle imâmetin sıhhatinde niyyet şart değildir, belki lâzım olan kendi namâzına niyyettir.

1 "İyilik ve takvâ üzerine yardımlaşın." Mâide, 5/2.

Fâide

ولا يصحّ اقتداء المرأة إلّا إذا نوى إمامتها إلّا في الجمعة والعيدين وتصحّ نيّة إمامتهنّ في غيبتهنّ.

2089. Mes'ele: 97. mes'elede beyân olunduğu üzere sahîh olan cumʿa ve bayram namâzlarının mâʿadâsında **[1204]** nisânın imâma iktidâlarının sıhhatinde imâmın namâza hîn-i şurûʿunda onlara imâmete niyyeti şart olup bi'l-icmâʿ cenâze namâzında onlara imâmete niyyet şart olmadığı gibi *Hulâsa*'nın beyânına göre cumʿa ve bayram namâzlarında dahi kesret-i cemâʿatle kıllet-i fitneye binâen şart değildir. Binâenaleyh cumʿa ve bayram ve cenâze namâzlarının mâʿadâsında imâm imâmetlerine niyyet etmedikçe onların iktidâları sahîh olmayacağından namâzları sahîh olmayarak zimmetlerinden vücûb sâkıt olmaz, binâenaleyh iʿâdeleri lâzım gelir, nisâ cemâʿate hâzır olsalar dahi onların gaybetinde imâmın onlara imâmeti sahîh olacağından ricâl ve nisâya şümûl kasdıyla أنا امام لمن تبعني diyerek niyyeti kâfîdir.

Fâide

خرج الخطيب بعد شروعه متنفّلًا، قطع على رأس الرّكعتين إلّا إذا كان في سنّة الجمعة فإنّه يتمّها على الصّحيح.

2090. Mes'ele: Cemâʿat nâfile olarak namâza şurûʿ ettikten sonra hatîb minbere hurûc ederse 39. mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-Hanefî nezr gibi şurûʿ da esbâb-ı vücûbdan olarak itmâmı vâcib olmakla başladığı namâzı bırakmayıp belki üçüncü rekʿatla kayıtlamadıysa iki rekʿate iblâğ ederek selâmla katʿ eder ise de cumʿanın dört rekʿat sünnetine başlamış ise veya nâfilenin üçüncü rekʿatına kıyâmdan sonra hurûc eylemiş ise esahh olan kırâati vâcib mikdârına kasr ederek tahfîf ile başladığı namâzı itmâm eder. Zîrâ cümlesi salât-ı vâhide-i vâcibe mesâbesindedir.

Fâide

لم يجد إلّا ثوب حرير يصلّي فيه بلا خيار بخلاف الثّوب النّجس حيث يتخيّر فإن لم يجد إلّا هما صلّى في الحرير.

2091. Mes'ele: Ricâl için sevb-i harîr ile edâ-yı salât mekrûh ise de ondan başka setr-i avret edecek şey bulamaz ise bilâ-hiyâr onunla **[1205]**

namâzı edâ eder ise de cevâz-ı salâta mâniʿ necâsetle müteneccis sevb bunun hilâfınadır. Zîrâ namâzın sıhhatinde setr-i avret şart olmakla her ne kadar sevb-i harîr gibi ricâle lübsü harâm olan şey ile olsa dahi setri lâzımdır. Zîrâ bilâ-özr lübsü harâm olan şey ile namâzda tesettür nihâyet arz-ı mağsûbede namâz gibi ism ise de cevâz-ı salâta mâniʿ değildir. Ammâ necâset-i galîzadan dirhemden ziyâdesi, hafîfeden rubʿden ziyâdesi cevâz-ı salâta mâniʿ olmakla sevb-i harîr ile cevâz-ı salâta mâniʿ necâsetle müteneccis sevbden başka tesettür edecek şey bulamaz ise sevb-i harîri ihtiyâr ile namâzı onunla kılar. Zîrâ beyân olunduğu vechile cevâz-ı salâta mâniʿ değildir. Hâlbuki keşf-i avretin hurmeti sevb-i harîri iktisânın hurmetinden eşedd olmakla îcâbı halinde zarûrî olup zarûret ise memnûʿ olarak harâm olan şeyleri mubâh kılacağından hasbe'z-zarûre olunca ismi de sâkıt olur.

Fâide

فناء المسجد كالمسجد فيصحّ الاقتداء وإن لم تتّصل الصّفوف.

2092. Mes'ele: Bir şeyin fenâsı ol şeyin mesâlihi için terk ve tedârük olunan şeyi olmakla mesâcid ve cevâmiʿde cemâʿat için tedârük olunan havlular fenâ-yı mesâcid olup fenâ-yı mescid ise mescidden maʿdûd olamakla her ne kadar saflar yekdiğerine muttasıl olmasalar dahi ya bizzât imâmı görerek veya sesini işiterek veya cemâʿatin hareket ve intikâlleriyle imâmın intikâline vâkıf olarak hâsıl olan ittihâd-ı mekân sıhhat-i iktidâda kâfî olmakla fenâ-yı mescidde bulunanların mescid derûnunda bulunan imâma iktidâları sahîh olur, imâmla cemâʿat arasında duvar gibi bir hâile bulunursa sıhhat-i iktidâda iʿtibâr beyân olunduğu vechile imâmın hâline vukûflarıdır. **[1206]**

Fâide

المانع من الاقتداء طريق تمر فيه العجلة أو نهر تجري فيه السّفن أو خلاء في الصّحراء يسع صفّين. والخلاء في المسجد لا يمنع، وإن وسع صفوفًا، لأنّ له حكم بقعة واحدة.

2093. Mes'ele: Edâ-yı salâtta cemâʿatin iktidâsına mâniʿ imâmla cemâʿat arasında araba geçer yol bulunsa veya içinde gemiler cereyân eder nehir bulunsa sahrâda iken saffa kifâyet edecek mikdâr boşluk bulunmasıdır.

Ammâ mesâcid ve cevâmiʿde imâmla cemâʿat arasında her ne kadar müteʿaddid saffa kâfî hâlî mahal bulunsa dahi sıhhat-i iktidâya mâniʿ değildir. Zîrâ namâz emâkini cemʿ etmekle dâhil-i mesâcid mekân-ı vâhid hükmünde olup sıhhat-i iktidâda lâzım olan ise hakîkaten veya hükmen ittihâd-ı mekândır.

Fâide

واختلفوا في الحائل بينهما، والأصحّ الصّحّة إذا كان لا يشتبه عليه حال إمامه.

2094. Mes'ele: İmâmla cemâʿat beyninde sıhhat-i iktidâya mâniʿ olan hâil ve fâsıla taʿyîninde ihtilâf olunup esahh olan beyân olunduğu vechile ya bizzât imâmı görerek veya sesini işiterek veya cemâʿatin hareket ve intikâlleri ile imâmın intikâline muttaliʿ olunursa mâniʿ değil ise de ittilâʿa mâniʿ olan hâilenin sıhhat-i iktidâya da mâniʿ olmasıdır.

Mecmaʿü'l-Fetâvâ'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre imâmla muktedî arasında bulunan duvar, sıhhat-i iktidâya mâniʿ değildir. Zîrâ *Asıl*'da zikr olunduğu üzere Hazret-i Peygamber *sallallahu teʿâlâ aleyhi vesellem* Ümmü'l-mü'minîn Hazret-i Âişe-i Sıddîka'nın hücre-i saʿâdetlerinde imâm olup ashâb-ı kirâm hazerâtı da hâric-i hücreden iktidâ buyurmuşlar. Hâlbuki hâric-i hücre-i saʿâdette bulunanların imâmü'l-enbiyâ aleyhi ekmelü't-tahiyyât Efendimiz hazretlerine vusûlleri kâbil değildi.

Binâenaleyh imâmla cemâʿat arasında büyük duvar bulunup imâmın haline muttaliʿ olunabilecek açık kapısı veya penceresi bulunursa her ne kadar dâhile duhûl mümkün olsa bile iktidâ sahîhtir. **[1207]**

Fâide

المسافر إذا لم يقعد على رأس الرّكعتين فإنّها تبطل إلّا إذا نوى الإقامة قبل أن يقيّد الثّالثة بسجدة.

2095. Mes'ele: İstirâhât-ı muʿtâde ve seyr-i mutavassıtla lâ ekall üç gün ve üç gece yaʿnî on sekiz sâatlik mesâfeye sefer kasdıyla her ne kadar başka taraftan mahall-i ikâmetin mesken ve buyût gibi mahall-i umrânını tecâvüz eylemese dahi çıktığı taraftan umrân-ı beldeyi tecâvüz eden kimse şerʿan

müsâfir olarak kubh-i mücâvir meşrûʿiyyet-i asliyyeyi ibtâl etmeyeceğinden her en kadar katʿ-ı tarîk gibi maʿsiyet tarîkiyle olsa dahi mahall-i ikâmetine avdet veya ikâmete sâlih bir mahalde lâ ekall on beş gün ikâmete niyyet edene kadar dört rekʿatlı farzları kasr ile ikişer rekʿat kılıp, ramazan ise ﴿عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾[1] muktezâsınca vakt-i ikâmede edâ eylemek üzere edâyı savm-ı ramâzanı terk, mubâh olarak salât-ı zuhr ve asr ve işânın iki rekʿatları başındaki kaʿdeleri kaʿde-i âhire olarak farz olup farzın terkiyle namâz fâsid olacağından müsâfir iki rekʿat başında oturmaz ise terk-i farzla namâzı fâsid olur ise de rekʿat-ı sâliseyi secde ile kayıtlamadan ikâmete niyyet ederse dört rekʿat olarak salât-ı ikâmete avdet ederek kaʿde-i mezkûre vâcib olan kaʿde-i ûlâ olarak terkiyle namâz fâsid olmaz ise de sehven terkiyle secde-i sehv, amden terkiyle vakit içinde vücûben iʿâdesi lâzım gelir.

2096. Mes'ele: Hâl-i seferde dört rekʿatlı farzların kaʿde-i ûlâları kaʿde-i âhire olarak farz olmakla terkleriyle namâz fâsid olduğu gibi mezkûr iki rekʿatta kırâat de farz olmakla terkiyle farz bâtıl olup inde'ş-Şeyhayn nefle munkalib olarak iʿâdesi lâzım gelir. Bu sûrette müsâfir-i mezkûr ikâmete niyyet etmeyerek dört rekʿata iblâğ edip de iki evvelki rekʿatta veya birinde kırâati terk eylese her ne kadar sonraki rekʿatları tilâvet eylese dahi farz sahîh olmaz. Zîrâ müsâfir için farz olan iki evvelki rekʿatları olmakla onlarda kırâat farzdır. 739, *İbn Âbidîn*. **[1208]**

2097. Mes'ele: Müsâfir-i mezkûr hâl-i seferinde dört rekʿatlı namâzları mukîme iktidâ etmeyerek amden dörder rekʿat olarak edâ ile itmâm eylese te'hîr-i selâmı ve vâcib olan kasrın terkini ve ilâve ettiği iki rekʿat nâfilesi farza galat eylemesini mûcib olmakla tahrîmen mekrûhdur.

Zîrâ *Velvâliciyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre (إن الله فرض على لسان نبيكم للمقيم أربعا وللمسافر ركعتين)[2] hadîs-i şerîfi muktezâsı üzere azîmet olarak mukîmin farz dört rekʿat olduğu gibi inde'l-Hanefî müsâfirin farzı da iki rekʿat olmakla müsâfir, dört rekʿatlı farzları dörder rekʿat kılıp da iki rekʿat başında kaʿdeyi veya kırâati terk ederse terk-i farzla namâzı fâsid olacağı gibi ekser-i teşehhüd mikdârı oturur ve tilâveti de edâ ederek dört rekʿatı itmâm ederse ilel-i mezkûreye binâen isâet etmiş olarak mekrûhtur.

1 Bakara, 2/184.
2 Hamevî, *Gamzü Uyûni'l-Basâir*, II, 38.

Fâide

الأسير إذا خلص يقضي صلاة المقيمين إلّا إذا رحل العدوّ به إلى مكان أراد الإقامة فيه خمسة عشر يومًا فيقضيها صلاة المسافرين.

2098. Mes'ele: Esîr esâretten halâs olur ise salât-ı mukîmi kazâ edip velâkin mahall-i ikâmete kadar düşman esîr ile birlikte on beş gün ikâmet kasd ettiği mahalle rihlet eder ise salât-ı müsâfiri kazâ eder buyurulur ise de kazâ, edâdan hâkî olmakla ale'l-ıtlâk olmayıp belki kazâsı lâzım gelen namâz, mukîm namâzı ise salât-ı mukîmi ve salât-ı sefer ise salât-ı seferi kazâ îcâb eder.

Zîrâ *Muhît*'in salât-ı müsâfir bâbında beyânına göre düşman bir müslimi esîr etmekde abd gibi esâretle taht-i yedine dâhil olarak gerek sefer ve gerek ikâme husûsunda kumandan maʿiyyetinde asker, zevci yanında zevce, efendisi yanında etbâʿ gibi ona tâbiʿ olacağından eğer müddet-i sefer mahalle götürecek ise müsâfir olarak kasr-ı salât edip müddet-i seferin mâdûnunda ise mukîm olarak itmâm edip mikdâr-ı mesâfeyi bilmez ise suâl lâzım olup suâl edip de cevâb vermez ise düşman-ı mezkûr mukîm ise ona tebeʿan mukîm ve müsâfir ise müsâfir olarak muktezâsıyla amel lâzım olacağından esâretten halâs oldukda hâl-i esârette fevt olan namâzların kazâsı tafsîlât-ı mezkûre üzerine olmak îcâb eder.

Fâide

ولمن به شقيقة برأسه الإيماء.

2099. Mes'ele: Şakîka yarım baş ağrısı demek ise de maksad secdeye mâniʿ olarak ondan halef olan îmâya mecbûr eden acz demek olmakla böyle secdeye mâniʿ özür bulunan kimseye **[1209]** secde bedelinde îmâ lâzım gelir demek olacağından hasbe'l-özr namâzını secde bedelinde îmâ ile kılar.

Fâide

لو كان المريض بحال لو خرج إلى الجماعة لا يقدر على القيام ولو صلّى في بيته قدر عليه، الأصحّ أن يخرج ويصلّي قاعدًا لأنّ الفرض مقدّر بحاله على الاقتداء وعلى اعتباره سقط القيام.

2100. Mes'ele: Marîz olan kimse cemâʿate çıktığı hâlde kıyâmdan âciz olup hânesinde kıldığı hâlde kâdir olacak bir hâlde bulunsa esahh olan kıyâmı terkle cemâʿati ihtiyâr ederek cemâʿate çıkıp kâiden kılar. Zîrâ farz olan kıyâm iktidâya hâliyle mukadder olarak iktidâ-yı iʿtibâr ile farz-ı kıyâm sâkıt olarak halefi olan kuʿûd onun makâmına kâim olur demek olup, *Müctebâ* ve başkasından naklen Hamevî'nin beyânına göre bir kimse münferiden kıldığı hâlde kıyâma kâdir olup cemâʿatle kıldığı hâlde kâdir olamaz ise esahh olan cemâʿate çıkıp kâiden kılar. Zîrâ hâl-i edâda kıyâmdan âcizdir, iʿtibâr ise hâl-i edâyadır, kavli de hükm-i mes'eleyi te'yîd eder ise de her iki mes'ele de cây-ı nazardır. Zîrâ kıyâm, namâzın erkânından olarak farz olup cemâʿat ise sünnet-i müekkede olmakla tahsîl-i sünnet için farzın terki hilâf-ı asıl olacağı gibi cemâʿatin mesnûniyyetinde aʿzâr-ı mâniʿden selâmet şart olmakla acz-i mezkûr terk-i cemâʿate özürden maʿdûd olur. *Hulâsa*'nın bu hâlde bulunan kimse farz-ı kıyâmı sünnet-i cemâʿat üzere tercîh ederek hânesinde kâimen kılar, müftâ bih olandır budur kavli de nazar-ı mezkûru te'yîd eder.

Fâide

واختلفوا في مريض إن قام لا يقدر على مراعاة سنّة القراءة، وإن قعد قدر، الأصحّ أنّه يقعد ويراعيها.

2101. Mes'ele: Bir marîz namâzı kâimen kıldığı hâlde sünnet-i kırâatin edâsına kâdir olmayıp kâiden kıldığı hâlde kâdir olursa, esahh olan kâiden kılıp sünnet-i kırâate riʿâyet eylemesidir.

Timurtâşî'den naklen Hamevî'nin beyânına göre kâimen kıldığı hâlde ancak bir âyet kırâatine kâdir olup **[1210]** kâiden kıldığı hâlde Fâtiha ve zamm-ı sûre ile edâya kâdir olsa tercîh husûsunda fukahâ-ı izâm hazerâtı İmâmeyn hazerâtının âyet-i vâhide ile namâzın adem-i cevâzıyla kavilleri üzerine ihtilâf edip bazıları mümkün olduğu mikdâr tilâvetle kâimen kılıp baʿdehu kâiden kırâati itmâm eder, deyip İmâm Hinduvânî sâkinen üç âyet mikdârı kâim olmadıkça âyet-i vâhide ile kıyâm sıhhat-i salâtta kifâyet eylemeyeceğinden bu mikdâr kâim olup baʿdehu kâiden üç âyet mikdârı tilâvet eder deyip kavme-i yesîrenin kıyâmdan kifâyet edeceğini de mervîdir.

﴿فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ﴾[1] muktezâsınca İmâm-ı Aʿzam hazretlerinin kavli üzerine bi'l-ittifâk kâim olup bir âyet tilâvet eder.

Binâen alâ haze't-tafsîl musannifin esahh olan kâiden kılıp sünnet-i kırâate riʿâyet eder kavli hükm-i mes'eleyi îfâda kâsır olduğu müstefâd olur. Zîrâ gerek İmâm-ı Aʿzam hazretlerinin kavli üzere ve gerek imâmeyn kavli üzerine kırâat kıyâmdan hâlî değildir.

2102. Mes'ele: Sünnet-i kırâate riʿâyetle maksad sünnet vechi üzere namâzda kırâati sâbit olan mikdâra riʿâyet olmakla Fâtiha ve zamm-ı sûre ile vâcibe de sâdık olur.

2103. Mes'ele: Terk-i kıyâmla kâiden edâ-yı salâtı mubâh kılan marazın derecesini taʿyînde fukahâ-yı izâm hazerâtı ihtilâf edip bazıları zaʿafından veya başının dönmesinden veya sâir vechile düşecek derecede olmakla, bazıları da sâhib-i firâş olmakla ve bazılar da emr-i meʿâşda havâicini tedârükten âciz olacak derece ile takdîr eylemişler ise de akvâl-i mezkûreden esahh olan kıyâm sebebiyle marazın tezâyüdü veya sıhhatinin te'hîriyle zarar lâhik olacak hâlde bulunmasıdır. Zîrâ bu vechile özür, cumʿanın sukûtu ve ramazanda iftârın ibâhası ve suyun vücûduyla berâber teyemmümün cevâzı hakkında dahi cârîdir.

Fâide

قدر المريض على بعض القيام قام بقدره.

2104. Mes'ele: Esahh-ı kavilde farz ve nezir ve sünnet-i fecr gibi farza mülhak olan namâzda kıyâm, rükün olarak farz olup الطاعة بقدر الطاقة muktezâsınca kâdir olmadığı mikdâr-ı farzın ityânı lâzım olmakla marîz olan kimse mezkûr namâzlarda **[1211]** velev iftitâh tekbîrini alacak kadar kıyâma kâdir olsa ol mikdâr kıyâm lâzımdır. Binâenaleyh velev iftitâh tekbîrine kâdir olan kâimen tekbîr alıp baʿdehu oturarak tilâveti edâ eder hatta bu kadar kıyâma kâdir iken terk etse Hinduvânî'nin beyânına göre namâzının adem-i cevâzından havf olunur.

Hinduvânî'den naklen *Şerh-i Halvânî*'de beyân olunduğuna göre namâzda tekmîl-i kıyâma kâdir olmayıp da bazısına kâdir olsa veyâhûd namâzda

1 Müzemmil, 73/21.

lüzûm-i mikdâr kırâate kâdir olmayıp da bazısını kırâat için kıyâma kâdir olsa kâimen tekbîr alıp kıyâmda kâdir olduğu mikdârı tilâvetle ikmâlinden âciz olursa kuʿûd ile emr olunur deyip mezheb-i sahîha budur, demiş.

2105. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre salavât-i mezkûrede kıyâm farz, vâcib, sünnet, mendûb olmakda kendisinde tilâvet olunan kırâatin sıfat-ı mikdârına tâbiʿ olmakla bir âyet okunacak kadar kıyâm, farz ve fâtiha ile zamm-ı sûre veya üç âyet mikdârı vâcib ve mahallerinde tivâl-ı mufassal veya evsât veya kısâr-ı mufassallar mikdârı kıyâm, sünnet ve teheccüd emsâli nevâfilde bunlardan ziyâdesi mendûbdur. Üç ve dört rekʿatlı farzların ikiden sonraki rekʿatların kıyâmları gibi kırâat sâkıta olan mahallerde tahdîd-i kıyâm da sâkıt olur. Zîrâ kırâat lâzım olmadığından bunlara rükün olan asıl kıyâm olup imtidâdî değildir. Binâenaleyh tilâveti sonraki rekʿatlara bırakıp da iftitâh tekbîrini kâimen alıp hemen rükûʿa varsa rükûʿa varana kadar olan kıyâm sıhhat-i salâtta kâfîdir.

Terk-i Kıyâmda Aʿzâr-ı Şerʿiyye

2106. Mes'ele: Kâimen kıldığı hâlde yarası akan veya bevlini tutamayan veya aslen kırâatten âciz olan veya avret mahalli münkeşif olan kimselere kıyâmı terkle kâiden kılmak câizdir. **[1212]**

Fâide

إذا كرّر آية سجدة واحدة في مجلس واحد فالأفضل الاكتفاء بسجدة واحدة.

2107. Mes'ele: Meclis-i vâhidde bir âyet-i secde tekrâr olunarak tilâvet edilse efdal olan secde-i vâhide ile iktifâdır. Zîrâ 378. mes'elede beyân olunduğu üzere bu bâbda asıl olan, bir mecliste bir âyet-i secdeyi tilâvet ancak bir secde îcâb eder. Zîrâ secde, hakk-ı Bârî olup hakk-ı Bârî'de ise tedâhul kâfîdir. Ammâ hukûk-i ibâd hakk-ı Bârî'nin hilâfına olarak gayr-ı câiz olmakla bir kimse aksırdıkça elhamdulillâh derse işitene her defasında yerhamukellah diyerek teşmît lâzımdır.

Tedâhul-i Sebeb

2108. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna ve 379. mes'elede mürûruna göre vücûb-i secdeye sebeb, tilâvet ve istimâʿ ve tâliye iktidâ olmakla kıyâs olan namâza nisbetle evkât-ı hamse gibi sebebin tekerrürü ile

müsebbeb olan vücûb-i secdenin tekerrürü ise de harec özrüne binâen istihsânen ittihad-ı âyet ve ittihâd-ı meclis şartlarıyla secdenin mebnâsı tedâhul-i sebeb üzere dâir olarak meclis-i vâhidde âyet-i vâhide kaç defa tilâvet olunsa birisi sebeb olup diğerleri ona mülhak olarak cümlesi tilâvet-i vâhide hükmünde kılınarak secde-i vâhide cümlesine kifâyet eder. Zîrâ tedâhul, sebebde olduğuna göre ittihâd-ı sebeb ittihâd-ı mebnâyı müstelzim olarak secde-i vâhid hem mâ kablindeki tilâvetlere ve hem de mâ baʿdindeki tilâvetlere kâfîdir.

Ammâ tedâhulu hükümde yaʿnî tilâvetlerden her birisi sebeb olup vâcib olan secdelerin cümlesi en sonraki edilen secdede dâhil olarak onun edâsıyla ondan akdem vâcib olan secdelerin sukûtuyla sebkat eden secdelerin cümlesine secde-i vâhidenin kifâyesi olup hâlbuki sebebin vücûduyla vâcib ibâdeti terk demek olup bu ise şayân-ı kabûl olmadığından ibâdete lâyık olan sebebde tedâhuldür. Bir de tedâhul hüküm sûretinde secde-i vâhide mâ kablindeki vâcib olan secdelere kifâyet ederse de mâ baʿdindekilere kifâyet eylemez, tedâhul-i sebebde ise gerek mâ kablindeki ve gerekse mâ baʿdindeki secdelere kâfîdir. Zîrâ cümlesinin sebebi, sebeb-i vâhiddir.

2109. Mes'ele: Her ne kadar direzi[1] çözer iken gidip gelmek ve ağacın bir dalından diğerine geçmek ve nehir ve havuzda **[1213]** yüzmek tâlî hakkında meclisine ve sâmiʿ hakkında tilâvetin teʿaddüd ve tekerrürü addolunarak secdelerin de tekerrürünü îcâb eder ise de her ne kadar vâsiʿ olsa namâz emkineyi câmiʿ olmakla mesâcid-i vâsiʿa gibi iktidâya mâniʿ olmayan mahaller mekân-ı vâhid olmakla mescidin ve dârın velev gitmekte olan sefînenin köşeleri ve iki lokma yemek ve kıyâm ve redd-i selâm gibi efʿâl-i kalîle teʿaddüd-i meclis addolunmayarak âyet-i vâhidenin mükerreren tilâvetiyle ne sâmiʿe ve ne de tâlîye secdenin tekrârı lâzım gelmez.

Fâide

وإذا كرّر اسم النّبيّ صلّى الله عليه وسلّم فالأفضل تكرار الصّلاة عليه، وإن كفاه واحدة فيهما.

2110. Mes'ele: Hazret-i Peygamber'in ismi şerîflerini zikr tekrâr ettikçe her ne kadar iki defa zikrde salât-ı vâhide kâfî ise de efdal olan tekrârıdır.

---

1 Halı, kilim, bez gibi dokumalarda tezgâha uzunluğuna gerilen çözgü iplikleri.

Lâkin hilâf-ı esahhdır. ﴿يآ أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا صَلُّوا عَلَيْهِ وَسَلِّمُوا تَسْلِيمًا﴾[1] muktezâsınca ehl-i îmâna ömründe bir kere Hazret-i Peygamber'e salât ve selâm getirmek bi'l-ittifâk ilmen ve amelen farz olup, *Nehr*'in beyânına göre namâzda sinnen bâliğ olarak tahiyyâtta getirdiği salâtla farz-ı mezkûr sâkıt olur. Zîrâ emir tekrâr iktizâ eylemez. Bu bahsin tafsîlâtı 325. mes'elede mürûr etmekle mürâcaʿat buyurulsun. **[1214]**

Fâide

ولا يرفع يديه بسجود التلاوة، ولا فدية لسجود التلاوة ولا تجب فيه التّعيّن لها، والسنة القيام لها.

2111. Mes'ele: 382. mes'elede beyân olunduğu üzere secde-i tilâvette tekbîr-i salâtta olduğu gibi el kaldırılmaz. لا ترفع الأيدي إلا في سبعة مواضع muktezâsınca refʿ-i yed ancak iftitâh tekbîri ve kunût tekbîri ve bayram namâzlarının tekbîrleri gibi üç namâzda ve Hacer-i Esved'i istilâm ve Safâ ile Merve ve Arafât ve cemerât gibi dördü de hacda olarak yedi yerde sünnet-i müekkededir ki

إرفع يديك لدي التكبير مفتتحا　　وقانتا وبه العيدان قد وصفا
وفي الوقوفين ثم الجمرتين معا　　وفي استلام كذا في مروة وصفا

nazmıyla cemʿ edilmiştir. **[1215]**

2112. Mes'ele: İftitâh ve kunût ve salât-ı iydeynde erkekler ellerini kulaklarına, kadınlar omuz başlarına kadar kaldırır. Hacer-i Esved'i istilâmda ellerinin avucunu Hacer-i Esved'e ve birinci ve ikinci cemrede iki elinin içi Kaʿbe'ye müteveccih olarak omuz başlarına kadar ve Safâ ile Merve ve Arafât'ta duʿâda kaldırıldıkları gibi semâya müteveccihen kaldırılır, duʿâ ile istisğâda refʿ-i yed müstehabdır.

2113. Mes'ele: Âyet-i secde namâzda tilâvet olunup da secde terk edilerek namâzdan çıkılır ise 380. mes'elede beyân olunduğu üzere namâzdan cüz'ü olmakla hâric-i salâtta secde edilemeyeceği gibi terk-i secde bedelinde fidye de lâzım gelmez. Binâenaleyh terk-i vâcible âsim olmakla tövbe ve istiğfâr îcâb eder, namâzda secde-i tilâvet edildikten sonra namâz bozulsa secdenin iʿâdesi lâzım gelmez.

1 Ahzâb, 33/56.

2114. Mes'ele: Namâzda âyet-i secde tilâvet olundukda ıskât-ı vâcib secde-i tilâvete mahsûs olarak secde-i tilâvet taʿyîn eylemez, belki namâzın rükûʿ ve sücûdundan başka müstakillen secde-i tilâvetle sâkıt olduğu gibi her ne kadar bir veya iki âyet ve kavl-i zâhirde üç âyet akabinde secde-i tilâvet niyyetiyle ale'l-fevr edilen rükûʿ-i salât veya bi'l-icmâʿ her ne kadar bilâ-niyyet olsa dahi ale'l-fevr edilen secde-i salâtla sâkıta olur.

2115. Mes'ele: Secde-i tilâvet için kıyâm mesnûndur. Çünkü 381. mes'elede beyân olunduğu üzere namâzda secde-i tilâvetin rüknü secde veya secde-i tilâvet niyyetiyle akîb-i tilâvette rükûʿ ve marîz ve râkibin îmâsı gibi sücûdun bedelidir. Ammâ hâric-i salâtta tilâvet olunursa rükûʿ secdeden bedel olamaz. Ve keyfiyyeti 382. mes'elede beyân olunduğu üzere refʿ ve teşehhüd ve selâm olmayarak cehren iki tekbîr ile müstehab olarak iki kıyâm arasında bir secdeden ibâret olmakla ibtidâsında ve sonunda kıyâm müstehabdır.

Fâide

إذا قرأ الإمام آية سجدة فالأفضل الرّكوع لها إن كان في صلاة المخافتة وإلّا سجد لها.

2116. Mes'ele: İmâm namâzda secde âyetinden birini tilâvet ettikte nehâriyye gibi gizli okunan namâzlarda ise efdal olan beyân olunduğu üzere secde niyyetiyle rükûʿ eylemektir. Cehren tilâvet **[1216]** eylemiş ise secde eylemektir, esahh kavilde secde-i tilâvette lâ ekall üç defa "sübhâne rebbiye'l-aʿlâ" diyerek tesbîh meşrûʿdur.

Fâide

يكره ترك السّورة في الأخريين من التّطوّع عمدًا، فإن سها فعليه السّهو، ولو ضمّها في أخرى الفرض ساهيًا لا يسجد، وعليه الفتوى.

2117. Mes'ele: Nevâfilin her şefʿi yaʿnî her iki rekʿatı bir namâz olmakla her rekʿatında zamm-ı sûre vâcib olduğu gibi İmâmeyn hazerâtıyla eimme-i selâseye göre salât-ı vitir de sünnet olduğundan ve İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre her ne kadar amelen farz ise de ezân ve ikâmenin adem-i lüzûmunda sünnete müşâbehe olarak ihtiyâten ve terki dahi her rekʿatında zamm-ı sûre vâcib olduğundan nevâfil dörder rekʿat kılındıkları hâlde sonraki iki

rekʿatlarda zamm-ı sûreyi terk vâcibi terk olarak tahrîmen mekrûh olmakla amden terkinde namâz iʿâdesi ve sehven terkinde secde-i sehv lâzım gelir.

2118. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre üç ve dört rekʿatlı farzların ikiden sonraki rekʿatlarında muhtâr olan zamm-ı sûre tahrîmen mekrûh değil ise de hilâf-ı mesnûn olduğundan tenzîhen mekrûh olarak evlâ olan Fâtiha ile iktifâ olup sehven zamm olunduğu hâlde Ebû Yûsuf'a göre farz olan rükûʿun te'hîrini mûcib olmakla secde-i sehv îcâb eder, denilmiş ise de zâhir rivâyette her iki rekʿatta kırâat meşrûʿ olup Fâtiha üzerine kasr sünnet olmakla zamm-ı sûre secde-i sehv îcâb eylemez, müftâ bih ve muhtâr olan da budur.

Fâide

لا يجوز الاقتداء بالشّافعيّ في الوتر وإن كان لا يقطعه.

2119. Mes'ele: Her ne kadar iki rekʿat başında selâm ile katʿ eylese dahi salât-ı vitirde İmâm Şâfiʿî'ye iktidâ câiz değildir demek ise de Hamevî'nin beyânına göre bu kavil zayıftır. Zîrâ musannifin *Kenz* şerhinde beyânına göre iki rekʿat başında selâmla katʿ eylemez ise sahîh olan iktidânın cevâzı ve katʿ eder ise adem-i cevâzıdır. **[1217]**

Fâide

القرآن يخرج عن القرآنيّة بقصد الثّناء؛ فلو قرأ الجنب الفاتحة بقصد الثّناء لم يحرم ولو قصد بها الثّناء في الجنازة لم يكره إلّا إذا قرأ المصلّي قاصدًا الثّناء فإنّها تجزيه.

2120. Mes'ele: 303. mes'elede beyân olunduğu üzere mahallinin gayrıda kasd ve niyyetle hükm-i Kur'ân tebeddül edeceğinden senâ kasdıyla Kur'ân olmaktan hurûc ederek cünüb ve hâiz ve nüfesâya messi ve tilâveti harâm iken Kur'ân-ı Kerîm'de bulunan لا اله إلا هو gibi ezkârı zikr kasdıyla ve ﴿رَبَّنَا آتِنَا فِي الدُّنْيَا حَسَنَةً﴾[1] gibi edʿiyeyi duʿâ niyyetiyle tilâvetleri harâm olmayarak câizdir.

Cenâze namâzı cenâze için duʿâdan ibâret olarak kırâat mahalli olmadığından gerek imâm ve gerek cemâʿat Fâtiha-i şerîfeyi duʿâ niyyetiyle

1 Bakara, 2/201.

tilâvet eyleseler câiz olup salât-ı mutlakanın erkânından olarak farz olmakla mahall-i kırâat olup mahall-i kırâatte kasd ve niyyetle hükm-i Kur'ân tebeddül eylemeyeceğinden her ne kadar Fâtiha-i şerîfe senâ kasdıyla okunsa dahi vücûb-i kırâat sâkıt olacağı gibi inde'l-Hanefî muktedîye namâzda tilâvet gayr-ı câiz olduğundan her ne kadar senâ ve duʿâ niyyetiyle olsa dahi Fâtiha-i şerîfeyi tilâvet harâmdır.

Fâide

لا رياء في الفرائض في حقّ سقوطها.

2121. Mes'ele: Zimmet-i mükellefden ıskât-ı vâcib husûsunda ferâizi iʿmâlde riyâ yoktur. Binâenaleyh 508. mes'elede beyân olunduğu üzere her ne kadar halka gösteriş tarîkiyle kılsa bile zimmetinden vâcib sâkıt olur ise de لا ثواب إلا بالنية muktezâsınca medâr-ı sevâb niyyet-i hâlise olmakla husûl-i sevâba mâniʿdir. Zîrâ sevâb ﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾[1] muktezâsınca niyyet-i hâliseye mukârin olan ibâdete terettüb eder.

2122. Mes'ele: İhlâs-ı niyyet bahsinde 508. mes'elede beyân olunduğu üzere esnâ-yı salâtta kalbe ârızın arzında taharruz gayr-ı kâbil olmakla namâza ihlâsla baʿde'l-bed' karışan riyâya iʿtibâr olunmayarak, ihlâsla başlanan sâbıka iʿtibârla cümlesi karîn-i ihlâs olarak sevâb terettüb eder. Zîrâ namâzın hâtimesi Fâtihasına müterettebdir. Zîrâ 513. mes'ele-i mezkûrede beyân olunduğu üzere ibâdete hâlisen li-vechillâh başlandıktan sonra her ne kadar hâtırına riyâ gelse dahi hâlisen li-vechihi olmuş olur. **[1218]**

Fâide

إذا أراد فعل طاعة وخاف الرّياء لا يتركها.

2123. Mes'ele: Riyâ karışır havfıyla ârzû ettiği ibâdet ve tâʿat terk olunmaz. Zîrâ 516. mes'elede beyân olunduğu üzere riyânın vukûʿu gibi emr-i mevhûm için terk-i tâʿatle irtikâb-ı husrân muhâlif-i akl ve hikmettir.

Fâide

قراءة الفاتحة لأجل المهمّات عقب المكتوبة بدعة.

1 "Halbuki onlara, ancak dini Allah'a has kılarak, hakka yönelen kimseler olarak O'na kulluk etmeleri emredilmişti." Beyyine, 98/5.

2124. Mes'ele: Bezzâziyye'den naklen tahsîl-i makâsıd-ı mühimme için ferâiz-i ibâdetin akabinde Fâtiha-i şerîfeyi tilâvet bidattir, demek olup 2067. mes'elede ise قراءة الفاتحة أفضل من الدعاء المأثور kavlinin delâletiyle hâric-i salâtta mücerred tahsîl-i mühimmât için tilâvet bidʿat demektir.

Fâide

القراءة في الحمّام جهرًا مكروهة وسرًّا لا. وهو المختار.

2125. Mes'ele: *Hulâsa* ve *Bezzâziyye* ve başkalarının beyânlarına göre hamâm izâle-i necâset mevziʿi ve mecmaʿ-ı şeyâtîn ve habâis olarak muhill-i taʿzîm olmakla cehren tilâvet-i Kur'ân mekrûh ise de muhtâr olan sırren kırâati gayr-ı mekrûhedir.

Fâide

ولا يكره لمحدث مسّ كتب الفقه والحديث على الأصحّ.

2126. Mes'ele: Kavl-i sahîh üzere muhdisin hâl-i hadeste kütüb-i fıkhiyye ve ehâdîsi mesleri bilâ-kerâhet câizdir. ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾[1] muktezâsınca gerek hades-i asgar ve gerek ekber ile muhdise gerek Mushaf-ı Şerîfi ve gerekse âyet-i celîle yazılan dirhem ve denânir emsâli şeyleri kendilerinden munfasıl kabsız ve gilâfsız olarak mess harâm olup İncil ve Tevrat ve Zebur emsâli kütüb-i semâviyye-i sâireyi messin hill ve hurmetinde ihtilâf olunmuş ise de zâhir olan adem-i hurmetidir. Zîrâ ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾ nazm-ı celîli Kur'ân-ı Kerîme sıfat olarak istidlâlin muktezâsı bilâ-tahâret hurmetin Kur'ân-ı Kerîme ihtisâsıdır. Lâkin içlerinde gayr-ı mensûh âyet bulunması ihtimâline binâen bi'l-umûm kütüb-i semâviyyeye taʿzîmin vücûbu hurmet-i mesde dahi Kur'ân hükmünde olmalarını îcâb eder. **[1219]**

2127. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre muhdise messi harâm olmakta her ne kadar tefsîr-i şerîf Mushaf gibi ise de sâir kütüb-i şerʿiyye öyle değildir. Zîrâ *Mecmaʿü'l-Fetâvâ*'dan naklen *Dürer*'de beyân olunduğuna göre muhdise sâir kütüb-i şerʿiyyenin messine ruhsat vardır. إذا اجتمع الحلال والحرام يرجح الحرام kâidesinin muktezâsı hurmet ise de ulemâ-yı Hanefiyye ekserisinin Kur'ân veya tefsîr olmasına nazar etmeyerek muhdise mutlakan tefsîri messin cevâzına kâil olmuşlardır.

---

1 "Ona ancak tertemiz olanlar dokunabilir." Vâkıʿa, 56/79.

Fâide

وضع المقلمة على الكتاب مكروه إلّا لأجل الكتابة.

2127. Mes'ele: Kitâb üzerine hokka ve divid koymak hilâf-ı taʿzîm olmakla mekrûh ise de 338. mes'elede beyân olunduğu üzere mücerred istinsâhla kitâbet için olursa mekrûh değildir.

Fâide

وضع المصحف تحت رأسه مكروه إلّا لأجل الحفظ.

2128. Mes'ele: Mushaf-ı Şerîfi yastık olmak üzere başının altına koymak muhill-i hurmet olmakla mekrûh ise de 337. mes'elede beyân olunduğu üzere hıfz için mücâzdır.

Fâide

لا ينبغي تأقيت الدّعاء إلّا في الصّلاة.

2129. Mes'ele: Duʿâyı hıfz edip de okumak namâzın gayrısında lâyık değildir. Zîrâ hıfz, sebeb-i kabûl olan rikkate mâniʿdir. Hâlbuki duʿâda rikkat ve inkisâr-ı kalb bâis-i icâbedir. Ammâ namâzda kelâm-ı nâsa şebih bir şeyi cereyânıyla namâzın fesâdından ihtirâz için ondan hâlî olarak mahfûz olan duʿâları okumak evlâdır.

Fâide

يكره الاقتداء في صلاة الرّغائب وصلاة البراءة وليلة القدر إلّا إذا قال نذرت ركعة كذا بهذا الإمام بالجماعة. كذا في البزّازيّة.

2030. Mes'ele: *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu üzere "Şu imâma iktidâ ederek cemâʿatle şu kadar rekʿat namâz nezrim olsun." diyerek nezir ile kendine **[1220]** cemâʿatle edâsını vâcib kılmadıkça Receb-i şerîfin ilk cumʿa gecesi kılınan salât-ı regâib ve Şabanın onbeşinci gecesi kılınan salât-ı berâat ve salât-ı kadîrde imâma iktidâ ile cemâʿatle edâları mekrûhdur. Maʿlûm ola ki ferâiz ve vâcibâtta cemâʿatin meşrûʿiyyetine sebeb hacda olduğu gibi umûm-i ehl-i îmân evkât-ı hamsede ictimâʿ ederek intizâm-ı ülfet ve ünsiyetle yekdiğerinin hâline vâkıf olarak îcâbına göre teʿâvün ve tenâsur ile hukûk-i lâzime-i uhuvvet ve milliyyeye riʿâyetle te'mîni saʿâdet-i diniyye ve

dünyeviyye ve ahkâm-ı salâtı bilmeyenlerin bilenlerden teʿallümü ve münferiden namâz üzerine fazla olan cemâʿat sevâbına nâil olması gibi bir çok fevâid-i müfîde olması olup âkil bâliğ hürr olarak bilâ-harec cemâʿatle edâsına kâdir olanlar için îcâbına göre farz, vâcib, sünnet-i müekkede, sünnet-i kifâye ve müstehab ve mekrûhe olabilir. Zîrâ cumʿa ve bayram namâzlarının sıhhatlerinde şart olarak farz ve evkât-ı hamsede vâcib maʿnâsına sünnet-i müekkede ve terâvîh namâzında ehl-i mahalle üzerine sünnet-i kifâye ve bir kavle göre Ramazanda salât-ı vitir de müstehab ve sâir vakitlerin vitriyle alâ tarîki'd-tedâʿî dört ve daha ziyâde kimselerin beyân olunan namâzlar gibi nevâfilde mekrûhedir.

2131. Mes'ele: İbn Emîrü'l-Hac'ın *Medhal*'inden naklen Hamevî'nin beyânına göre Receb-i şerîfin ilk cumʿa gecesi maʿnâsına leyle-i regâib amîmetü'l-mevâhibde kılınan salât-ı regâib hicret-i Nebeviyyeden dört yüz seksen târîhinde ihdâs olunup meşruʿiyeti inkâr ile edâsına inhimâk mâl edenleri sefâhete nisbet hakkında pek çok kitâblar te'lîf olunup musannif rahimehullâh hazretleri de *Şerh-i Kenz*'de nakl-i menkûlden sonra bidat olan salât-ı regâib üzerine ictimâʿın kerâheti maʿlûm ve müstefâd olur. Beyân olunduğu vechile nakl ve kerâhetten ihrâc için ehl-i Rûm'un nezir ederek kendilerine vâcib kılarak hîle ile edâları bâtıldır dediği hâlde bu makâmda kendileri de hîle-i mezkûreyi değil butlândan belki kerâhetten istisnâ buyuruyorlar. **[1221]**

Fâide

تعدّد السهو لا يوجب تعدّد السجود إلّا في المسبوق.

1232. Mes'ele: Namâzda sehvin teʿaddüdü secde-i sehvin teʿaddüdünü îcâb eylemez ise de mesbûk imâmıyla berâber secde-i sehv ettikten sonra kazâ-yı mâ fâtte tekrâr sehv vukûʿ bulsa tekrâr secde edeceğinden onun hakkında teʿaddî mûcib addolunur ise de cây-ı nazardır. Zîrâ evvelki secde imâmın sehvinin muktezâsı olup ikinci secde kendisinin hâl-i infirâdda kılmakta olduğu namâzda vâkiʿ olan sehvin mûcibi olmakla ne sehvde teʿaddüd var ve ne de secdede.

Fâide

يكره الأذان قاعدًا إلّا لنفسه.

2133. Mes'ele: 107. mes'elede beyân olunduğu üzere ezân izhâr-ı şeʿâir-i islâmiyye ve iʿlân-ı kelimetullâh ile iʿzâz-ı dîn ve vakt-i salâtın duhûlünü iʿlân ve namâz kılınacak mahalli taʿyîn ve cemâʿat-i müslimîni cemâʿate daʿvet hikmetine binâen meşrûʿ kılınmakla hikmet-i meşrûʿiyyetine muhâlif olmakla kâiden tilâveti mekrûh ise de kendi nefsi için tilâvet ederse iʿlâna hâcet olmadığından gayr-ı mekrûhtur.

Fâide

الإسفار بالفجر أفضل إلّا بمزدلفة للحاجّ.

2134. Mes'ele: اسفروا بالفجر فإنه أعظم للأجر muktezâsınca kavl-i muhtârda sabâh namâzında ricâle müstehab olarak efdal olan ala vechi't-tertîl kırk âyetten altmış âyete kadar tilâvetle edâ edip hasbe'l-kazâ bir sebeble namâzın fesâdı zâhir olarak tecdîd-i vudû' ile iʿâdesi kâbil olacak derece isfârda ibtidâ ile itmâmdır. Ammâ Müzdelife'de hüccâc-ı müslimîne Minâ'ya vusûl için efdal olan mutlakan kadınlar için olduğu gibi sabah karanlığında edâ eylemektir. Sabah namâzının gayrısında kadınlar hakkında efdal olan cemâʿatin ferâğına intizârdır. **[1222]**

Fâide

تأخير المغرب مكروه إلّا في السّفر أو على مائدة. والله أعلم.

2135. Mes'ele: Gerek yaz ve gerek kış salât-ı mağribde efdal olan taʿcîl olmakla إذا أقيمت الصلاة وحضر العشاء فابدئها بالعشاء muktezâsı üzere taʿâm hâzır olup nefis de ona iştâhda meyl etmekte iken huzûr ve hudûʿa mâniʿ olacağından veya sefer üzerinde bulunmak gibi taʿcîl îcâb eder bir özür var iken iki rekʿat namâz mikdârı te'hîr tenzîhen mekrûhdur. Binâenaleyh ezânla ikâme arasını celse-i hafîfe fasl müstehabdır.

KİTÂBÜ'Z-ZEKÂT

كتاب الزّكاة

الفقيه لا يكون غنيًّا بكتبه المحتاج إليها، إلّا في دين العباد، فتباع لقضاء الدّين كذا في منظومة ابن وهبان.

2136. Mes'ele: Zekâtın sebeb-i vücûbu hâcet-i asliyyeden fazla nisâba bâliğ hakîkaten veya hükmen nâmî olan mala milk-i tam ile mâlik olmaktan

ibâret olmakla öyle olan mala ol vechle mâlik olmayan kimse şerʿ nazarında ganî addolunmayarak zekâtla mükellef olmayacağından fakîh yaʿnî taʿlîm ve teʿallümle meşgûl olan erbâb-ı ilmin muhtâc olduğu kitâbları her ne kadar nisâblara bâliğ olsa dahi hâcet-i asliyyesinden fazla olmadıkça onlar ile ganî addolunmayarak zekâtları lâzım gelmez ve ahz-ı sadaka câiz olur ise de İbn Vehbân'ın *Manzûme*'sinde beyân olunduğu vechile hukûk-i ibâdın kazâsı için satılıp dâinlerin matlûbu tesviye olunur.

2137. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre zekâtın vücûbunda hakîkaten veya sâhibinin veya nâibinin yedinde bulunarak hükmen nemâ şart olup ticâret kasdı olunmadıkça kitâb gayr-ı nâmî olmakla her ne kadar nâ ehil olarak tedrîs ve tezkîr için muhtâcün ileyh olmasa dahi zekât lâzım olmayacağı gibi muhtâc olan ehil ve erbâbının kitâbları tefsîr ve hadîs gibi kütüb-i diniyyeden olup da nüshası ikiden ziyâde olarak nisâblara bâliğ olsa bile muhtâc olduğu hâlde zekât almakta câiz ise de düyûn-i ibâdın kazâsı için ol kitâbları satmakla emr olunup satmadığı hâlde taraf-ı hâkimden satılıp deyni edâ olunur.

Şiir ويحبس ذوا الكتب الصحاح المحرر. على الدين إذ بالكتب ما هو معسر yaʿnî müteʿaddid **[1223]** kitâbları bu fakîh lüzûm-i zekâta ve ahz-ı sadakatın hilline nazaran kitâblarıyla zengin addolunmaz ise de düyûn-i ibâdı edâ ve kazânın lüzûmuna nazaran zengin addolunarak satılıp parasıyla deynini edâ lâzımdır. Binâenaleyh kût-i yevmiyyeye mâlik olmaz ise düyûn-i ibâda nazaran fakîr addolunarak kitâbları satılamaz ise de kût-i şehriyyesine mâlik olursa deyn-i ibâda nazaran ganî addolunarak satılır. Hamevî, 220.

Fâide

الاعتبار لوزن مكّة من له دين على مفلس مقرّ فقير على المختار

2138. Mes'ele: *Kunye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre الوزن وزن مكة والمقيال مقيال المدينة muktezâsı üzere 129. mes'elede beyân olunduğu üzere vücûb-i zekâtta muʿteber olan nisâb, altından yirmi miskâl ve gümüşten vezn-i Mekke ile her on dirhemi yedi miskâl olan dirhemle ikiyüz dirhem olup gerek vücûb-i zekât ve gerek edâ-yı vâcibde muʿteber olan veznen nisâba bulûğlarıdır. Binâenaleyh her ne kadar kıymet-i nisâba bâliğ olup da veznen bâliğ olmazlar ise zekât îcâb eylemez.

2139. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere on dirhemi yedi miskâl ile takdîre sebeb gerek asr-ı saʿâdet hasr-ı Hazret-i Peygamberî'de ve gerek Sıddîk-i Aʿzam hazretlerinin zamân-ı hilâfetlerinde on dirhemi on miskal ve on dirhemi altı miskâl ve on dirhemi beş miskâl vezninde olarak üç türlü evzân-ı muhtelife olup, Fârûk-ı Aʿzam hazretleri zamân-ı hilâfetlerinde mesâkîl-i mezkûreyi cemʿ edip mecmûʿu bulunan yirmi bir miskâlin sülüsü bulunan yedi miskâli vâhid-i kıyâs iʿtibâr ederek derâhim-i mezkûreyi tevhîd ile gerek ahkâm-ı zekât ve gerek nisâb-ı sirkatte ilâ yevminâ hazâ beher on dirhemi yedi miskâlden ibâret olan vezn-i sabʿa-i Mekke iʿtibâr olunmuştur. *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre bir miskâl yirmi kırât ve bir dirhem on dört kırât ve bir kırât beş arpa mikdârından ibârettir.

2140. Mes'ele: Havâic-i asliyyesinden fazla yirmi miskâl altın veya iki yüz dirhem gümüşe mâlik olan zengin olarak milk-i nisâb üzerine terettüb eden ahkâm-ı şerʿiyye terettüb eder. Binâenaleyh müflis-i mukırrde nisâb **[1224]** mikdârı alacağı bulunan kimse kavl-i muhtâr üzere fakîr olarak iʿsârına binâen ondan yed-i tasarrufu munkatıʿ olmakla milkinde malı bulunup ondan istifâdesi kâbil olmayan ebnâ-yı sebîl gibi olmakla kendisine sadaka ve zekât almak helâl olur ise de medyûnu mukırr-ı mûsir ise ne zamân istese alması kâbil olmakla zengin addolunarak zekât almak helâl olmaz. Zîrâ 134. mes'elede beyân olunduğu üzere zekâtın masrafı ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ﴾[1] âyet-i celîlesiyle taʿdâd buyurulan sınıf-ı fukarâdır. Medyûn-i mezkûr münkir olup da isbât-i müddeʿâ için beyyine-i âdilesi bulunursa maʿnen yedinde addolunarak yine zengin addolunur. Ve eğer beyyinesi bulunmaz ise kendisine vusûlü mümkün olmakla bi'l-iddiʿâ tahlîf olunmadıkça yine zengin addolunarak kendisine sadaka helâl olmaz ise de inkârı üzerine yemîn ederse mutâlebesi munkatıʿ olarak fakîr olmakla ahz-ı sadaka helâl olur, medyûn-i mukırr ne zamân deynini edâ ederse mürûr eden senelerin zekâtları lâzım gelir.

Fâide

المريض مرض الموت إذا رفع زكاته إلى أخته ثمّ مات وهي وارثته أجزأته ووقعت موقعها؛ فإن كان له وارث آخر ردّت لأنّه لا وصيّة لوارث.

1 Tevbe, 9/60.

2141. Mes'ele: Maraz-ı mevtte esahh kavilde hâric-i dârında ikâme mesâlihden âciz olacak derece hasta olup kesb-i sıhhat etmeden velev başka sebeble vefât etse dahi şu hâlde malında tasarrufu ancak sülüs mikdârında nâfiz olabileceğinden bu halinde kendisine vâris veya vârise bulunan birâder veya hemşiresine zekâtı verse mahalline masrûf olarak câiz olup zimmetten vâcibin sukûtuna kifâyet eder ise de onlardan başka vârisi bulunur ise şu hâlde onlara vermesi vasiyyet olup 193. mes'elede beyân olunduğu üzere لا وصية للوارث muktezâsınca onların aldıklarını terekeye reddeylemeleri lâzım gelir. Zîrâ vârise vasiyyet sahîha olmaz.

Fâide

تصدّق بطعام الغير عن صدقة فطره توقف على إجازته؛ فإن أجاز بشرائطها وضمنه جازت.

2142. Mes'ele: **[1225]** Bir kimse başkasının buğday veya arpa veya hurma emsâli taʿâmın kendisine vâcib olan sadaka-i fıtrını edâ için ehline verse âkideyn ve maʿkûdün leh ve aleyh velev arz olsun maʿkûdün bihin bekâ ve kıyâmları gibi sıhhat-i icâzenin şurût-i erbaʿayı câmiʿ olarak mal sâhibinin icâzesine mevkûfe olup bu vechile şerâit-i erbaʿayı câmiʿa olarak velev baʿde icâze ve izin verir veya bedellerini mal sâhibine dâmin olur ise kendisinden tasadduku sahîh olarak zimmetinden vücûb sâkıt olur ise de şurût-i mezkûreden velev bir tanesi bulunmaz ise icâze câize olmaz. Zîrâ icâzenin cevâzında fevri olması şart olmadığı gibi bedellerini damânla mâlik olacağından sıhhati cây-ı nazar değildir.

Fâide

المأمور بدفع الزّكاة إذا تصدّق بدراهم نفسه أجزأه إن كان على نيّة الرّجوع وكانت دراهم المأمور قائمةً.

2143. Mes'ele: Zekâtı ehline edâ ile me'mûr olan vekîl, âmir-i müvekkilin para ve sâir malını imsâk edip de ona rücûʿ kasdıyla kendi malından te'diye eylese emreden müvekkilin malı elinde mevcûd ise ondan kifâyet ederek emrin zimmetinden vücûb sâkıt olarak kendisine de damân lâzım gelmez ise de âmirin malını kendi mesâlihine sarf ve istihlâk ettikten sonra te'diye ederse kendi tarafından teberruʿ olup âmirinden kifâyet eylemez.

Redd-i Muhtâr'ın beyânına göre bu vechile hüküm, infâk ve kazâ-yı düyûn ve iştirâya tevkîlde dahi cârîdir.

Fâide

نوى الزّكاة إلّا أنّه سمّاه قرضًا اختلفوا، والصّحيح الجواز.

2144. Mes'ele: *Kunye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre bir kimse yanında muhterem bir zâta zekât niyyetiyle malının zekâtını verip de "Karzen verdim." diyerek karz tesmiyesiyle verilen zekâtın cevâzında ihtilâf olunmuş ise de sahîh olan câiz olarak zimmetinden vücûbun sâkıt olmasıdır. **[1226]** Zîrâ الأمور بمقاصدها muktezâsınca zekâtın sıhhatinde iʿtibâr, veren kimsenin kasd ve niyyetine olup kendisine verilen kimsenin ameline değildir.

Fâide

عبد الخدمة إذا أذن له في التّجارة لا يكون للتّجارة فتجب صدقة فطره.

2145. Mes'ele: İstihdâm için almış olduğu kölesine ticârete izin vermekle abd-i mezkûr emvâl-i ticâretten olmaz. Binâenaleyh onun fitresi mevlâsına lâzım gelip 307. mes'ele mûcebince havâic-i asliyyesinden olmakla ondan zekât da lâzım gelmez.

Fâide

عيّن النّاذر مسكينًا فله إعطاء غيره إلّا إذا لم يعيّن المنذور؛ كما لو قال: لله عليّ أن أطعم هذا المسكين شيئًا فإنّه يتعيّن، ولو عيّن مسكينين له الاقتصار على واحد.

2146. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre velev muʿayyen olsa bile gayr-ı muʿallak olan nezir, zamân ve mekân ve dirhem ve fakîr gibi şeylere tahsîs ile taʿayyün ve tahassus etmeyeceğinden meselâ "Cumʿa günü falân mahallede falân kimseye şu parayı vermek nezrim olsun." diye taʿyîn edip de cumʿadan akdem veya sonranın gayrı gününden ol mahallin başkasında başka parayı başka fakîre verse nezri sahîh olarak zimmetinden sâkıt olur. Zîrâ sebeb-i vücûb olan nezir mütehakkik olmakla müsebbib olan menzûr-i vâcibi taʿcîl ve takdîm câiz olarak taʿyîn lağv olacağından meselâ "Falân fakîre bir kadayıf itʿâm etmek nezrim olsun." diyerek menzûru taʿyîn eylemedikçe bir miskîni taʿyîn ederek nezir eylese ondan başkasına menzûru edâ câiz olarak zimmetinden vâcib sâkıt olur ise de menzûru taʿyîn

ederse "taʿyîn eder" deniyor ise de ânifen *Dürr-i Muhtâr*'dan menkûle nazaran cây-ı nazardır.

2147. Mes'ele: Gerek mubâh ve gerek memnûʿ bir şey'-i mümkinin husûlüne muʿallak olan nezir, mazmûn-i şartın husûlünden akdem edâ olunsa vaktinden akdem namâz gibi kable'l-vücûb edâ olmakla nâzirin zimmetinden sâkıt olmaz.

2148. Mes'ele: İki miskîn taʿyîn ederek bir şey nezir eylese adem-i taʿyîne binâen onlardan birine iktisâr ederek **[1227]** edâsı câizdir.

Fâide

يحبس الممتنع عن أداء الزّكاة، واختلفوا في أخذها منه جبرًا والمعتمد: لا.

2149. Mes'ele: 90. mes'elede beyân olunduğu üzere ibâdet-i mâliyye olarak inde'l-eimme bi'l-ittifâk zekâtın sıhhatinde niyyet şart olup bilâ-niyyet edâ sahîh olmayacağından zekâtını vermekten imtinâʿ eden kimse bi'l-icmâʿ taʿzîr olunup ihtiyâriyle edâ eylemek için habis ve tevkîfiyle edâya icbâr olunur.

2150. Mes'ele: Zekâtını vermekten imtinâʿ ederse 91. mes'elede beyân olunduğu üzere İsbîcâbî, cebren alınıp mahalline sarfın cevâzına ve *Muhît* adem-i cevâzına kâil olarak ihtilâf olunmuş ise de muhtâr ve muʿtemed olan adem-i cevâzıdır. Binâenaleyh kendi ihtiyârıyla edâ için habs olunur.

Fâide

حول الزّكاة قمريّ لا شمسيّ كلّ الصّدقات حرام على بني هاشم، زكاةً أو عمالةً فيها أو عشرًا أو كفّارةً أو منذورةً إلّا التّطوّع والوقف.

2151. Mes'ele: 137. mes'elede beyân olunduğu üzere zekâtın vücûb-i edâsında havelân-ı havl şart olup havl-i mezkûr eşhur-i kamerî iʿtibâriyle olup sene-yi şemsiyye muʿteber değildir. *Kunye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre baʿde'l-havl medyûnda bulunan matlûbunu ibrâ ile ıskât eylese medyûn-i mezkûr fakîr ise bi'l-icmâʿ havelân-ı havl ile deyn-i mezkûrun vâcib olan zekâtını dâmin olmaz ise de zengin ise iki rivâyet vardır.

2152. Mes'ele: Âl-i Ali ve Âl-i Abbâs ve Âl-i Ukayl ve Âl-i Cafer ve Âl-i el-Hâris b. Abdülmuttalib hazerâtı gibi Benî Hâşim'e teberruʿ olarak

vakf olunan emvâlin galleleriyle tetavvuʿ olarak teberruʿ olunan mallardan mâʿadâ gerek zekât ve gerek zekâtı tahsîl bedelinde ücret ve gerek öşr veya keffârât ve menzûrât gibi bi'l-cümle sadakât-i vâcibeyi ahz harâmdır. Zîrâ evsâh-ı meʿâsî sadakât-ı vâcibe ile sâkıta olmakla mâ-i müstaʿmel hükmünde olarak Hazret-i Peygamber'e şeref-i intisâbla müşerref olan eşrâf-ı millete onunla televvüs şân-ı şereflerine **[1228]** muhill ve mugâyir olup mücerred teberrüd için istiʿmâl ile su müstaʿmel olmadığı gibi mücerred teberruʿ olarak verilen gerek galle-i evkâf ve gerekse nevâfil-i sâire ile te'diye edilenlerin evsâh-ı meʿâsîleri ile müstaʿmel olmayarak tahâretlerine halel târi' olmayacağından onları almaları helâldir.

2153. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden rivâyetle *Şerh-i Âsâr*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre Benî Hâşim'e bi'l-cümle sadakât câizedir. Zîrâ onların onlara hurmeti asr-ı kemâlât hasr-ı Hazret-i Peygamber'e mahsûstur. Zîrâ asr-ı saʿâdette humus-i ganâimin humusu kendilerine iʿtâ olunarak sadakât-ı vâcibeyi almaktan müstağnî olup Hazret-i Peygamber irtihâl-i dâr-ı naʿîm buyurarak humus-i mezkûr onlardan munkatıʿ olmakla sadakât-ı mezkûreyi almak helâl olup İmâm Tahâvî de ahzin cevâzıyla amel ederiz, demiş. Binâenaleyh sırf teberruʿ olmakla ashâb-ı hayr tarafından teberruʿ edilerek onlara mevkûf olan emlâkın gallelerini ahzin hilli evleviyyetle sâbit olur.

Fâide

شكّ أنّه أدّى الزّكاة أم لا؛ فإنّه يؤدّيها لأنّ وقتها العمر.

2154. Mes'ele: 807. mes'elede beyân olunduğu üzere hilâf-ı delîl kâim olmadıkça sıfât-ı ârızada adem-i asıl ve râcih olduğu gibi 725. mes'ele mûcebince şekle yakîn zâil olmayacağından bir şeyin fiil ve edâsıyla adem-i edâsı beyninde şek olunsa adem-i edâ asıl olmakla 765. mes'ele muktezâsınca zekâtını edâ edip etmediğinde şek eden kimseye yakînen zimmetinden ıskât-ı vâcib için te'diyesi lâzım gelir. Zîrâ zekâtın edâsı savm ve salât gibi bir vakitle muvakkat ve mukayyed olmadığından vakt-i edâsı ömrüdür.

Tenvîr'in beyânına göre zekâtın te'diyesi ömrü olmakla her ne zamân te'diye olunsa vâcib edâ olarak te'diye olunmuş olup velâkin âhir-i ömrüne kadar te'diye olunmaz ise vücûb tedayyuk ederek kable'l-edâ vefât ederse

zimmetinde deyn olarak kalacağından malı varsa edâsını vasiyyet lâzımdır. İnde'l-baʿz edâsı fevrî olup müftâ bih olan da fevrî olmasıdır. Binâenaleyh vâcib olduğu vakit imkânın ibtidâsında edâsı lâzım olmakla bilâ-özr te'hîr ile âsim olup şehâdeti kabûl olunmaz ve baʿde'l-vakt edâsı kazâ olur. Semere-i hilâf ömrü olduğuna göre nisâba mâlik olup baʿde'l-havelân edâsına kâdir iken kable'l-edâ nisâbın helâkıyla vâcib sâkıt olarak damân lâzım gelmez ise de fevrî olduğuna göre savm-ı Ramazanı vakt-i edâdan te'hîr edene kazâ ile damânı lâzım geldiği gibi zekâtı da dâmin olur. Zekât hâcet-i fakîri defʿ için meşrûʿ buyurulup hâcet-i fakîr ise müstaʿcel olması vücûb-i edânın fevriyyetini iktizâ etmekle müftâ bih olan fevrî olmasıdır.

أودع مالًا ونسيه ثمّ تذكّره لم تجب الزّكاة إلّا إذا كان المودع من المعارف.

2155. Mes'ele: Havâic-i asliyyesinden fazla nisâba bâliğ olan malını muʿârefesi olmayan ecnebî bir kimseye îdâʿ ederek bir vakitler nisyân edip de baʿdehu hâtırına gelse لا زكاة في مال الضمار muktezâsınca mürûr eden senelerin zekâtı lâzım gelmez. Zîrâ dımâr, milke bekâsıyla berâber kendisiyle **[1229]** intifâʿ mümkün olmayan mal demek olup muʿârefesi olmayan kimsede îdâʿ olunup mensî olan mal ile intifâʿ mümkün olmayacağından zekât lâzım gelmez ise de îdâʿ olunan kimse ile muʿârefesi olursa istirdâd ile intifâʿı kâbil olmakla zekâtı lâzım gelir. Onun için *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğu üzere bir yerde defn olunup mekânı nisyân edilerek baʿdehu tahattur olunan ve muʿârefesi olmayan kimselere emâneten bırakılan mallarda temâmiyyet-i milk bulunmadığından baʿde't-tahattur geçen senelerin zekâtları lâzım gelmez ise de mekân-ı muhrezde medfûn ve muʿârefesi olan kimselerde emâneten bırakılmış olan malların zekâtları lâzımdır.

2156. Mes'ele: Bağ ve bahçe ve arâzî-yi memlûkede medfûn olan mallar da imkân-ı vusûle binâen mürûr eden senelerin vücûb-i zekâtına ve gayr-ı muhrez olmasına nazaran adem-i vücûbuna kâil olunarak ihtilâf olunmuş ise de hukûk-i Bârî'den bulunan diyânâtta ihtiyât tebriye-i zimmette olması vücûbunu tercîh eder.

Fâide

دين العباد مانع من وجوبها إلّا المهر المؤجّل إذا كان الزّوج لا يريد أداءه.

2157. Mes'ele: Zekâtın sebeb-i vücûbu havâic-i asliyyeden fazla ve mutâlebe-i ibâddan vâreste olarak velev takdîren nâmî olup nisâba bâliğ olan mala milk-i tâmla mâlikiyyet olup etʿime ve eşribe için muhtâc olunan su ihtiyâcıyla meşgûl olarak maʿdûm hükmünde olmakla vücûduyla berâber hâl-i iktizâda teyemmüm câiz olduğu gibi mâlik olup yedinde bulunan malda her ne kadar nisâblara bâliğ olup havelân-ı havlde bulunsa bile hâcet-i lâzime ile meşgûl olan mikdârı maʿdûm hükmünde olarak zekât îcâb etmeyeceğinden medyûnun deyniyle meşgûl olan malı da maʿdûm hükmünde olmakla **[1230]** deyni mikdârında zekât lâzım gelmez ise de ihtiyâcından fazla olup nisâba bâliğ olarak üzerinden bir sene mürûruyla havelân-ı havl bulunur ise edâ-yı zekât lâzımdır.

2158. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre zekâtın lüzûmundan malın mutâlebe-i ibâddan vâreste olması şart olduğundan gerek zekât ve harâc gibi Hakk-ı Bârî olarak emirü'l-müminîn tarafından mutâlebe olunsun, gerekse velev kefâlet tarîkiyle müeccelen hakk-ı abd veya mufârakatle zevce tarafından mutâlebe olunan mehir veya kazâ-yı kâdî veya rızâ-yı tarafeynle takdîr ve taʿyîn olunarak te'diyesi lâzım gelen nafaka olsa bile matlûb olan düyûn mikdârında zekât lâzım geleceğinden meselâ bir kimsenin bin kuruş borcuna on kimse kefîl olsa gerek medyûn ve gerek kefîllerden her birisi hasbe'l-kefâle deyn-i mezkûr ile mutâlebe olunduklarından hiçbirisinin bin kuruşuna zekât lâzım gelmez. Ammâ nezir ve envâʿ-ı keffârât ve hac borçları ibâd tarafından mutâlebe olunmadığından zekâtın vücûbuna mâniʿ değillerdir.

2159. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile taraf-ı ibâddan mutâlebe olunan deyn, her ne kadar vücûb-i zekâta mâniʿ ise de öşür ve harâcın lüzûmuna mâniʿ değildir. Zîrâ bulanlar arâzî-yi nâmiyenin mü'netleri bulunduğundan arâzî-yi mevkûfe ve mukâtebede bile lâzımlardır.

2160. Mes'ele: Taht-ı nikâhında bulunan zevce tarafından kable'l-mufârakat mehr-i müeccel mutâlebe olunduğundan edâsını kasd etmedikçe düyûn maʿdûd olmadığından zevc üzerine zekâtın vücûbuna mâniʿ değildir.

يكره إعطاء نصاب لفقير منها إلّا إذا كان مديونًا أو صاحب عيال؛ لو فرّقه عليهم لم يخصّ كلًّا منهم نصاب.

2161. Mes'ele: ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ﴾[1] âyet-i celîlesinde **[1231]** taʿdâd olunan fukarâya vermek zekâtın sıhhat-i edâsında şart olup fakîr ise havâic-i asliyyesinden fazla nisâba mâlik olmayan kimse olmakla nisâba mâlik olan zekâta mahall-i sarf olamayacağından bir fakîre nisâb ve ondan ekser mikdârı vermek mekrûh ise de fakîr-i mezkûr medyûn veya ehl ve iyâl sâhibi olup da verilen zekât onlara taksîm olunduğu hâlde her birisine nisâbdan fazla isâbet eylemez ise bilâ-kerâhet câiz, belki cümlesinin bir günlük ihtiyâclarını defʿ edecek mikdârı vermek mendûbdur.

2162. Mes'ele: *Velvâliciyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre malının zekâtından bir fakîre nisâb mikdârı olan iki yüz dirhem mikdârı zekât verilmez, defʿaten verildiği hâlde meʿa'l-kerâhe câiz olarak zimmetinden vücûb sâkıt olur. Zîrâ ğinâ hükm-i milk olup defʿ-i zekât ise fakîrin eline hâl-i fakrında mülâkî olacağından hîn-i te'diyede fukarâdan olmakla zekâta mahall-i sarftır. Lâkin hâl-i ğinâ te'diyeye muttasıl olmakla mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere medyûn veya zât-i iyâl değil ise mekrûh olup medyûn veya sâhib-i iyâl ise mendûbdur. Zîrâ bu hallerde ğinâ, te'diyeye mülâkî ve muttasıl değildir.

Fâide

يكره نقلها إلّا إلى قرابة أو أحوج أو من دار الحرب إلى دار الإسلام،أو إلى طالب علم أو إلى الزّهّاد أو كانت زكاةً معجّلةً.

2163. Mes'ele: Hukûk-i cîrâna riʿâyete zekâtı bulunduğu beldeden başka beldeye îsâl ile nakl tenzîhen mekrûh ise de bilâd-ı âharda akrabâ ve teʿallukâttan muhtâc veya bulunduğu beldenin fukarâsından onlar daha ziyâde muhtâc veya dâr-ı harbden dâr-ı İslâm'a ve tâlib-i ilme veya zühhâda verilmek için veya tamâm-ı havlden akdem taʿcîl edilerek nakl olunur ise hiçbirisinde kerâhet olmayıp belki *Zahîriyye*'den naklen *Redd-i Muhtâr*'ın beyânına göre يا أمة محمد والذي بعثني بالحق لا يقبل الله صدقة من رجل وله قرابة محتاجون إلى صلته ويصرفها إلى غيرهم والذي نفسي بيده لا ينظر الله إليه يوم القيامة muktezâsınca akrâbasından muhtâc var iken onların ihtiyâclarını defʿ etmedikçe başkasına vermiş olduğu sadaka indellâh kabûl olunmaz. Zîrâ akrabâsından muhtâc olanlara iʿtâ hem sadaka ve hem de sıladır.

---

1 Tevbe, 9/60.

Te'diye-i Zekâtta Efdal Olan

2164. Mes'ele: Kuhistânî'den naklen *Redd-i Muhtâr*'ın beyânına göre efdal olan ibtidâen akrabâsından kardeşlerine, baʿdehu onların evlâdına, baʿdehu amcalarına ve halalarına, baʿdehu onların evlâdına, baʿdehu dayı ve teyzelere, baʿdehu onların evlâdına, baʿdehu zevi'l-erhâma, baʿdehu cîrânına, baʿdehu ehl-i beldesine vermektir.

Fâide

والمختار أنه لا يجوز دفع الزكاة لأهل البدع.

2165. Mes'ele: Ehl-i sünnetin hilâfı olan fırka-i dâlle gibi ehl-i bidata zekâtın te'diye ve iʿtâsında muhtâr olan adem-i cevâzıdır. Lâkin *Bezzâziyye*'den naklen Hamevî, adem-i cevâzı fırak-ı dâlleden Zât-ı Bârî ve sıfât-ı Bârî'de teşbîhe kâil olan Kerrâmiyeye tahsîs ediyor. Zîrâ sıfât-ı Bârî'de maʿrifeti mefût olan, Zât-ı Bârî'de dahi mefût olmakla onlara iʿtâ gayr-ı câizdir.

Fâide

دفعهما لأخته المتزوّجة إن كان زوجها معسرًا جاز، وإن كان موسرًا وكان مهرها أقلّ من النّصاب فكذلك، وإن كان المعجّل قدره لم يجز وبه يفتى، وكذا في لزوم الأضحيّة.

2166. Mes'ele: Zekâtını kocasının taht-ı nikâhında bulunan hemşiresine verse eğer kocası fakîr olup mehrini te'diyeden âciz ise gerek mehri nisâba bâliğ olsun ve gerek ziyâde olsun câiz olup muhtâc-ı sadaka fakîre bulunduğundan hem sadaka ve hem de sıla olmakla **[1233]** ecir ve hasenâtı ekser ve azam olur. Lâkin kocası zengin olup da mehr-i muʿacceli nisâba bâliğ olursa İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre mutlakan câiz ise de müftâ bih olarak İmâmeyn hazerâtına göre ihtiyâten câiz değildir, lüzûm-i udhiye de bu kıyâs üzeredir.

Fâide

الولد من الزّنا لا يثبت نسبه من الزّاني في شيء إلّا في الشّهادة، لا تقبل للزّاني.

2167. Mes'ele: Zinâdan hâsıl olan veya nesebini nefy ettiği veledin usûlen nesebi sâbit olmadıkça şehâdetin mâʿadâ hiçbir şeyde zâniye nisbeti sâbit olmaz ise de zânî için şehâdeti kabûl olunmaz.

وفي الزّكاة لا يجوز دفع زكاة إلى الولد من الزّنا إلّا إذا كان من امرأة لها زوج معروف كما في جامع الفصولين.

2168. Mes'ele: Veled-i zinâsına veya nesebini nefy ettiği veledine zekât vermek câiz değil ise de *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile mezniye-i mezbûrenin maʿrûf ve muʿayyen olarak kocası varsa الولد للفراش muktezâsınca[1] veled firâşa tâbiʿ olarak nesebi zevc-i mezkûrden sâbit olarak zânîye nisbetle ecnebî olmakla fukarâdan olup başka bir mâniʿ bulunmaz ise iʿtâsı câiz olur.

Fâide

الزّكاة واجبة بقدرة ميسّرة فتسقط بهلاك المال بعد الحول وصدقة الفطر وجبت بقدرة ممكنة.

2169. Mes'ele: ﴿لَا يُكَلِّفُ اللهُ نَفْسًا إِلَّا وُسْعَهَا﴾[2] muktezâsınca tâʿat bi-kadri't-tâkat meşrûʿ olmakla bi'l-umûm me'mûrun bihin edâ ve ityânını abdin iktidârına mütevakkıf olmakla medâr-ı teklîf olan kudret, mümekkine ve müyessire olarak iki kısım olup vücûb-i hacca nazaran zâd ve râhile ve vücûb-i fıtra nazaran nisâb gibi yüsr ile ittisâfı muʿteber olmaz ise kudret-i mümekkine tesmiye olunup nisâb-ı zekât ve öşür ve harâcda nemâ gibi sıfat-ı yüsr ile ittisâfı iʿtibâr olunur ise kudret-i müyessire denip **[1234]** kudret-i mümekkine ibtidâ-yı fiil için şart-ı mahz olup kudret-i müyessire gibi kendisinde illet-i müessire maʿnâsı bulunmadığından bekâsı şart değildir. Zekât ve öşür ve harâc gibi kudret-i müyessire ile vâcib olanların vücûblarında vasf-ı nemâdan ibâret olan sıfat-ı yüsrün bekâsı şart olarak baʿde'l-vücûb malın helâkıyla sıfat-ı yüsr zâile olmakla vücûb-i edâları da sâkıta olur ise de hac ve fitre kudret-i mümekkine ile vâcib olarak sıfat-ı yüsr ile ittisâfları muʿteber olmadığından sebeb-i vücûb olan nisâbda nemâ ve zâd ve râhile de bekâsı vücûb için kudret-i müyessirenin bekâsı şart olmadığından şuhûdun vefâtlarıyla nikâh bâtıl olduğu gibi baʿde'l-vücûb nisâbın helâkıyla gerek fitre ve gerek haccın vücûbları sâkıt olmaz.

1 Buhârî, "Büyû", 3, r. 2053; Müslim, "Radâ'", 17.
2 "Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar." Bakara, 2/286.

Fâide

فلو افتقر بعد يوم العيد لم تسقط.

2170. Mes'ele: Sadaka-i fıtır kudret-i mümekkine ile vâcibe olarak vücûbun bekâsında yüsrün bekâsı şart olmadığından baʿde'l-iyd kudret-i maliyyenin zevâliyle fakîr olmakla vâcib olan sadaka-i fıtr zimmet-i abdden sâkıta olmaz.

Fâide

أنفق على أقاربه بنيّة الزّكاة جاز إلّا إذا حكم عليه بنفقتهم.

2171. Mes'ele: Zekâtın sıhhat-i edâsında min külli vechin menfaʿat garazından biri olmak şart olmakla usûl ve fürûʿu ve zevcinin yekdiğeri velev mükâteb köle ve câriyeleri gibi infâk ve iâşeleriyle mahkûm ve mükellef olmadıkça akrabâsına zekât niyyetiyle temlîken infâk eylese câiz olup zimmetinden vücûb-i zekât sâkıt olur.

Belki 2164. mes'elede beyân olunduğu vechile Kuhistânî'den naklen *Redd-i Muhtâr*'ın beyânına göre te'diye-i zekâtta efdal olan ibtidâen akrabâsından kardeşlerine, baʿdehu onların evlâdına, baʿdehu amcalarına, baʿdehu halalarına, baʿdehu onların evlâdına, baʿdehu dayı ve teyzelerine, baʿdehu onların evlâdına, **[1235]** baʿdehu zevi'l-erhâma, baʿdehu cîrânına, baʿdehu ehl-i beldesine vermektir. Amma taraf-ı hâkimden infâkıyla mükellef olduğu kimselere zekâtla mükellef olduğu infâkı edâ demek olup bu ise parayı kesesinden çıkarıp cebine koymak kabîlinden olmakla istihdâm ettiği kimseye ücret-i hizmet bedelinde vermek gibidir ki ibâdete münâfîdir.

Fâide

وتحلّ الصّدقة لمن له غلّة عقار لا تكفيه وعياله سنةً.

2172. Mes'ele: İcâresi bir sene kendisine infâk ve iâşeleriyle mükellef olduğu kimselere kifâyet etmeyecek derece îrâd ve akârı bulunan kimse fakîr addolunarak sadakayı almak helâl olur.

Bezzâziyye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre sâkini olmadığı fazla bir hâne bulunursa gerek kirâya versin ve gerek vermesin veyâhûd içinde

sâkin olduğu hânesi kendi ihtiyâcından fazla olup da bir bloğunda kendileri sâkin olup fazlasını kirâya verip de fazlasının kıymeti nisâba bâliğ olursa nisâb-ı mezkûre sadaka-ı fıtır ve udhiyye ve nafaka-i akârib-i mehârimin lüzûmları ve zekâtı kabûlün hurmeti gibi ahkâm-ı şerʿîye teʿalluk edeceğinden icâresi gayr-ı kâfî olan akâr ile maksad havâic-i asliyyesinden fazla olarak nisâba gayr-ı bâliğ olan akâr olmak îcâb eder, *Redd-i Muhtâr*'ın beyânına göre bi'l-fiil veya sahîhü'l-bünye olarak bi'l-kuvve kût-i yevmiyyesini kesbe kâdir olan kimseye tesâ'ül harâmdır. Ammâ zarûrî olan kisve ve ücret-i mesken ve taʿmîr-i dâr veya cihâd veya tahsîl-i ilm ile iştigâl ederek kesb ve kârdan kalarak muhtâc olanlara suâl câizdir.

ومن معه ألف وعليه مثلها كره له الأخذ وأجزأ الدّافع.

2173. Mes'ele: Başkasına bin kuruş borcu olup yedinde bin kuruş mevcûd parası bulunan kimseye zekâtı almak mekrûh ise de veren kimsenin edâsı sahîh olarak zimmetinden **[1236]** vâcibin sukûtunda kifâyet eder.

Fâide

ولو له قوت سنة يساوي نصابًا أو كسوةً شتويّةً لا يحتاج إليها في الصّيف، فالصّحيح حلّ الأخذ.

2174. Mes'ele: Nisâba müsâvî bir senelik nafakasına mâlik veyâhûd yazıyla muhtâc olmayarak kışlık kisveye mâlik olan kimseye sahîh olan zekâtı almak helâldir. Zîrâ havâic-i asliyyesinden fazla olmadıkları cihetle onlara mâlik olmakla ganî addolunmaz.

Fâide

عجّلها عن نصابه عنده فتمّ الحول وعنده أقلّ من النّصاب؛ إن دفعها إلى الفقير لا يستردّها مطلقًا، وإلى السّاعي يستردّها إن كانت قائمةً وإن قسمها السّاعي بين الفقراء ضمنها من مال الزّكاة خلافًا لمحمّد رحمه الله.

2175. Mes'ele: Meselâ sâime olarak nisâba bâliğ kırk koyunu olup da kable'l-havl taʿcîl ederek zekâtını baʿde'l-edâ havlin tamâmında nisâbın mâ dûnunda olarak nisâbdan noksân oldukda eğer taʿcîl edip vermiş olduğu zekâtı fukarâya vermiş ise nisâba bâliğ olmadığından vermiş olduğu sadaka nâfile olmakla gerek fakîrin yedinde el-ân mevcûd olsun ve gerekse fakîr

istihlâk eylesin fukarâdan vermiş olduğu zekâtı istirdâd edemez ise de zekâtı toplayan sâʿîye verip de el-ân onun yedinde mevcûd ise onu istirdâd eder ve eğer sâʿî almış olduğu zekâtı fukarâya taksîm ve tevzîʿ eylemiş ise Şeyhayn hazerâtına göre sâʿî-yi mezkûr almış olduğu zekâtı emvâl-ı zekâttan dâmin olur ise de İmâm Muhammed'e göre dâmin olmaz. Binâenaleyh her ne kadar taʿcîl-i mezkûr vezâif-i ubûdiyyete müsâraʿat ise de ihtilâf-ı eimmeden halâs için efdal olan, kable'l-havl adem-i taʿcîldir. **[1237]**

ولو عجّل زكاة حمل السّوائم بعد وجوده جاز لا قبله.

2176. Mes'ele: Meselâ gebe olarak sâime beş deve olup da onlar ile hâsıl oldukları yavrularının zekâtları olmak üzere kable'l-havl taʿcîl edip biri analarının, diğeri yavrularının zekâtı olarak iki koyun verip de kable'l-havl beş yavru doğurursalar 374. mes'elede beyân olunduğu üzere hîn-i edâda analarının karınlarında mevcûd olduklarından taʿcîl olunan zekât onlardan câiz olarak kifâyet eder ise de sene-i âtîyede gebe kalıp doğuracakları yavrularından kifâyet eylemez. Sebebi mes'ele-yi mezkûrede îzâh olunduğundan mürâcaʿat buyurulsun.

وفي الملتقط من الإجارة: المعلّم إذا أعطى خليفته شيئًا ناويًا الزّكاة؛ فإن كان بحيث يعمل له لو لم يعطه يصحّ عنها وإلّا فلا.

2177. Mes'ele: Kitâb-ı icârede *Mültekat*'ın beyânına göre bir mektebin muallimi zekât niyyetiyle halîfesine yaʿnî kalfasına bir şey verdikte eğer halîfesi onu kendisine vermemiş olsa îfâ-yı vazîfeye çalışacak ise muallimin zekâtından sahîh olarak zimmetinden vücûb-i zekât sâkıt olur ise de vermediği hâlde çalışmayacak ise vermiş olduğu mal hizmet bedelinde ücret olarak amelinden ivaz olmakla zekâttan sahîh olmaz.

KİTÂBÜ'S-SAVM

كتاب الصّوم

نذر صوم الأبد فأكل لعذر يفدي لما أكل. نذر صوم اليوم الّذي يقدم فيه فلان فقدم بعد ما نواه تطوّعًا ينويه عن النّذر.

2178. Mes'ele: Ber-hayât bulunduğu müddetçe savm-ı dehri nezr edip de hasbe'l-maʿzere iftârda bulunsa kazâsı kâbil olmayacağından her gün için

buğdaydan yarım sâʿ, arpa ve emsâlinden bir sâʿ **[1239]** mikdârı sadaka ile fidye verir, kâdir olmadığı hâlde Cenâb-ı Hakk'a istiğfâr eder.

2179. Mes'ele: Falân kimse geldiği gün oruç nezr edip de tetavvuʿan oruca niyyet ettikten sonra ol kimse kable'z-zevâl gelmiş olsa tebdîl-i niyyet kâbil olmakla tutmuş olduğu oruç savm-ı menzûrden nâib olarak kifâyet eder ise de baʿde'z-zevâl gelmiş olsa vakt-i niyyet fevt olmakla menzûrden nâib olamaz. Lâkin ol kimse leylen gelmiş olsa hiçbir şey lâzım gelmez. Zîrâ savm gibi nehâra muhtass olan şeye mukârin olan yevmle maksad, nehâra muhtasdır.

Fâide

للزّوج أن يمنع زوجته عن كلّ صوم وجب بإيجابها لا عن صوم وجب بإيجاب الله تعالى.

2180. Mes'ele: Nezr veya şurûʿ ederek kendisinin îcâbıyla vâcib olan her savmdan zevc, zevcesini menʿ edebilir. Zîrâ onların mezbûreye vücûbu kendisinin iltizâmıyla hâsıl olmakla zevc hakkında vücûb zâhir olmayacağından zevce göre nâfile olup nâfile olan orucu vakt-i âharda kazâ etmek üzere terk câizdir.

2181. Mes'ele: *Redd-i Muhtâr*'ın beyânına göre zevci izin vermedikçe zevceye nâfile savm mekrûh olup meğer kocası hasta veya müsâfir veya ihrâmda bulunarak mezbûrenin savmı kocasına muzır değil ise mekrûh değildir. Ve kezâ efendinin izni olmadıkça velev müdebbir ve müdebbire ve ümm-i veled olsa bile köle ve câriyeye de nâfile savm mekrûhtur. Şurûʿla üzerlerine vâcib kılmışlar ise baʿde'l-iftâr kocasının ve efendilerinin izniyle veya baʿde'l-beynûnet ve'l-iʿtâk kazâ ederler.

وتوقّف المشايخ في منعها عن قضاء رمضان إذا أفطرت بغير عذر.

2182. Mes'ele: Bilâ-özr iftâr ederse zevcin zevcesini savm-ı Ramazanın kazâsından menʿinin **[1240]** cevâzında meşâyih-i fukahâ tevakkuf eylemişler. Zîrâ usûl-i fıkıhda beyân olunduğu üzere kazânın edâyı îcâb eden emri sebebiyle vâcib olup nass-ı cedîd ile vâcib olmasının muktezâsı adem-i menʿi kazâya nazaran eyyâm-i sâire zarf olup miʿyâr olmadığından hiçbir gün kazâ-yı savm için mutaʿayyen olmamasının muktezâsı ihtiyâc halinde menʿinin cevâzı olmakla bâʿis-i tevakkuftur.

قال بعض أصحابنا رحمهم الله لا بأس بالاعتماد على قول المنجّمين وعن محمّد بن مقاتل أنّه كان يسألهم ويعتمد على قولهم بعد أن يتّفق على ذلك جماعة منهم وردّه الإمام السّرخسيّ رحمه الله بالحديث {من صدّق كاهنًا أو منجّمًا فقد كفر بما أنزل الله على محمّد}.

2183. Mes'ele: 114. mes'elede beyân olunduğu üzere ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهْرَ فَلْيَصُمْهُ﴾[1] âyet-i celîlesi ve صموا لرؤيته وافطروا لرؤيته[2] hadîs-i şerîfi muktezâları üzere gerek îcâb-ı savm ve gerekse cevâz-ı iftârda şart olan inde'l-Hanefî rü'yet-i hilâl olup zâhir-i mezhebde her ne kadar adil olsalar dahi akvâl-i müneccimîn gayr-ı muʿteber ise de ashâb-ı Hanefiyyeden bazıları ale'l-ıtlâk ve bazıları da ekser-i müneccimînin icmâʿ ve ittifâkları şartıyla isbât-ı şehrde akvâl-i müneccimîne iʿtibâr ve iʿtimâdda beis olmadığına kâil olarak cevâzına kâil olup *Vehbâniyye*'de وقول أولي التوقيت ليس بموجب وقيل نعم والبعض إن كان أكثر nazmıyla isbât-ı şehr ile îcâb-ı savm ve cevâz-ı iftârda akvâl-i müneccimîne suâl edip onlar tarafından hilâl-i şehrin sübûtuna icmâʿ ve ittifâk ettikleri hâlde iʿtimâd ederek mûcebiyle hüküm ve amel ettiği mervî ise de İmâm Serahsî hazretleri (من صدق كاهنا أو منجما فقد كفر بما أنزل الله على محمد)[3] hadîs-i şerîfi muktezâsına binâen ale'l-ıtlâk [**1241**] onların kavilleriyle ameli reddeylemiştir.

Tehzîb'den naklen Hamevî'nin beyânına göre mezheb-i Şâfiʿiyyede dahi gerek savm ve gerek iftârda ehl-i nücûmun hisâbeten taklîd ile amelin adem-i cevâzına kâil iseler de lâkin hadîs-i şerîfte mûceb-i küfr olan tasdîk ile maksad, ale'l-ıtlâk ecsâm-i ulviyyenin havâdis-i kevniyyede isbât-ı te'sîrleri hakkında vukûʿ bulunan ihbârlarında tasdîkleri olup yoksa meselâ hilâl falân gün falân saâtte zuhûru ve şemsin falân gün falân saâtte küsûfü ve kamerin husûfu gibi sırf hisâba teʿalluk eden ihbârlarında tasdîkleri değildir. Zîrâ bunlar takdîr-i Bârî üzere vâkiʿ olan irsâdât üzerine mebnîye olan umûr-i hisâbiyyeden ibâret olarak tasdîkten nehyedenlerin medhali yoktur. Zîrâ zarûrât-ı diniyyeden olan ferâiz-i salâtın evkâtını ve kıblenin taʿyînini bildirecek kadar fenn-i nücûmu taʿlîm ve tahsîlin lüzûm ve cevâzı hakkında vârid olan emirler ve müsâʿadeler de maksad-ı mezkûru te'yîd

1 "Artık içinizden kim bu aya yetişirse onu oruçlu geçirsin." Bakara, 2/185.
2 Buhârî, "Savm", 11, r. 1909; Müslim, "Sıyâm", 2.
3 Heysemî, *el-Maksadu'l-Ulyâ*, III, 64, r. 1111.

eder. Zîrâ bu husûsta onların cümlesi tasdîk-i Bârî hakkında berâhîn-i tekviniyye olduklarından eserden mü'essire istidlâl için nazar-ı ibretle mükellef ve me'mûrdur.

Fâide

نيّة الصّوم في الصّلاة صحيحة ولا تفسدها.

2184. Mes'ele: Namâzda savma niyyet, sahîha olup bilâ-telaffuz olursa namâz da bozulmaz. Zîrâ 671. mes'elede beyân olunduğu üzere niyyet mücerred amel-i kalb olarak savm sahîh olacağı gibi efʿâl-i cevârihde te'sîr etmeyeceğinden bilâ-iftâr mücerred iftâra niyyetle savm fâsid olmayacağı gibi namâzda da bilâ-ityân ekl ve şürb ve telaffuz emsâli cevâz-ı salâta münâfî olan bir şeye bile mücerred niyyetle namâz da fâsid olmaz. **[1242]**

Kefâret Îcâb Edip Etmeyen Muftırât

إذا أكل أو شرب ما يتغذّى به أو يتداوى به فعليه الكفّارة وإلّا فلا؛ إلّا الدّم إذا شربه فإنّ عليه الكفّارة فإنّه طعام لبعض النّاس.

2185. Mes'ele: İbâdâtta fesâdla butlân bir olup adem-i sıhhatten ibârettir. Ammâ muʿâmelâtta bir fiilin üzerine eser-i muʿâmele terettüb eylemez ise bâtıl terettüb edip de feshi matlûb ise fâsid ve illâ sahîhtir.

Meselâ büyûʿda beyʿ-i meyte üzerine eser-i muʿâmele olan temellük terettüb etmediğinden bâtıl olup şart-ı fâsid ile bir malı satıp da müşterîye teslîm olunsa müşterî mebîʿa ve bâyiʿ semene mâlik olurlar ise de feshi lâzım olduğundan fâsid ve makdûrü't-teslîm olan mâl-ı mütekavvim mubâhı sûret-i meşrûʿada satıp da müşterîye teslîm ederse sahîh olduğu gibi oruca târi' olan halât da ya bozar veya bozmaz ve bozan da iki kısım olup biri yalnız kazâ îcâb eder diğeri hem kazâ ve hem de kefâret îcâb eder, orucu bozmayan şeyler de iki kısım olup biri mubâh diğeri mekrûhtur.

Orucu Bozmayan Avârız

2186. Mes'ele: *Kunye*'den naklen *Bahr*'in beyânına göre gerek kable'n-niyet ve gerek baʿde'n-niyet nâsiyen ekl ve şürb ve cimâʿ emsâli şeyler ile من فطر في رمضان ناسيا فلا قضاء عليه ولا كفارة hadîs-i şerîfi muktezâsınca kavl-i sahîh üzere bozulmaz ise de kendisine oruçlu olduğu ihtâr olunup da mütenebbih ve mütezekkir olmayarak devâm ederse veya fâsidde haber-i vâhid

makbûl olmakla sahîh olan kazâ lâzım gelir ise de muhtâr olan kefâretin adem-i lüzûmudur. **[1243]**

2187. Mes'ele: Kable'l-imsâk savm-ı Ramazana niyyet edip de baʿde'l-imsâk etʿime ve eşribe gibi kendileriyle tegazzî olan şeyleri amden ekl ve şürb ve tedâvi ile oruç bozularak hem kazâ ve hem de kefâret lâzım gelir ise de mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere nisyânen iftâr ile fâsid olmayacağından ne kazâ ve ne de kefâret îcâb eylemez.

Ve meselâ ağzından çıkarmış olduğu lokmayı yutmak istikzâr olunarak ve kendisiyle tegazzî ve tedâvî olunmayan şeyler ile sûreten iftâr bulunarak kazâ lâzım gelir ise de maʿnen iftâr bulunmadığından kefâret lâzım gelmez. Velâkin her ne kadar tegazzî ve tedâvisi harâm olarak tedâvî ve tegazzî olunsa dahi amden demi içer ise sûreten ve maʿnen iftârın vücûduyla savmı fâsid olarak hem kazâ ve hem de kefâret lâzım gelir. Zîrâ bazı kimseler onunla tegazzî ederek onların taʿâmıdır.

Fetâvâ-yı Zahîriyye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre ekl-i dem ile kefâretin lüzûmu zâhir-i rivâyetin gayrısında olup zâhir-i rivâyette kendisiyle her ne kadar sûreten iftârın vücûduna binâen kazâ lâzım gelir ise de istikzâr olunarak maʿnen iftâr bulunmadığından kefâret îcâb eylemez.

Fâide

الصّوم في السّفر أفضل إلّا إذا خاف على نفسه أو كان له رفقة اشتركوا معه في الزّاد واختاروا الفطر.

2188. Mes'ele: Hâl-i seferde savm-i azîmet ve ﴿أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِّنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾[1] muktezâsınca yevm-i âhire te'hîr ruhsat olup azimetle amel ise ruhsatla amelden efdal olmakla nefsine mazarrat îrâsından havf veya taʿâmda rufekâsıyla müşterek olup onlar iftârı ihtiyâr ederek kendisinin savmı onlara mûcib-i ezâ olmaz ise ﴿وَأَن تَصُومُوا خَيْرٌ لَّكُمْ﴾[2] muktezâsınca hâl-i seferde savm-ı Ramazanı edâ vakt-ı ikâmede kazâya terk ve te'hîrden efdaldir. (ليس من البر الصيام في السفر)[3] hadîs-i şerîfi mûcib-i ezâ ve mazarrat olduğu takdîre mahmûldur**. [1244]**

1 Bakara, 2/184.
2 Bakara, 2/184.
3 Buhârî, "Savm", 35, r. 1946; Müslim, "Sıyam", 92.

Zîrâ hadîs-i şerîf-i mezkûrun sebeb-i vürûdu hâl-i seferde maʿiyyet-i seniyye-i Hazret-i Peygamberîde bulunan ashâb-ı kirâm hazerâtından birisi bir gölge mahalle çekilerek muhtâc-ı istirâhat olduğu anlaşılması üzerine taraf-ı eşref-i Hazret-i Peygamberîden suâl buyuruldukta hâl-i seferde mûcib-i meşakkat olduğu hâlde vakt-i ikâmete te'hîr ile kazâya müsâʿade-i şerʿiyye var iken edâsını iltizâmla giriftâr-i ezâ olmak birr ve ihsândan olmadığını beyândır. Ammâ hâl-i seferde kasr-ı salât azimet olarak vâcib olup ruhsat tesmiyesi mecâz olmakla hâl-i seferde savmı salâta kıyâs meʿa'l-fârıkdır. Onun için inde'l-Hanefî seferde kasr-ı salâtı terk azîmet olmakla ismdir.

صوم يوم الشّكّ مكروه إلّا إذا نوى تطوّعًا أو واجبًا آخر على الصّحيح، والأفضل فطره إلّا إذا وافق صومًا كان يصومه أو كان مفتيًا.

2189. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre Şabanın yirmi dokuzundan sonra olan gün her ne kadar semâ mağmûm olmasa bile ihtilâf-ı metâliʿ iʿtibâr olunmadığı kavle göre başka beldede rü'yet-i hilâlin imkân-ı vukûʿuna binâen yevm-i şektir. Zîrâ diğer beldede rü'yet-i hilâlin tahakkukuna göre civârında bulunan beldede her ne kadar görünmese bile savmın lüzûmuna binâen ramazanın ilk günü olup tahakkuk etmediği takdîre göre Şabanın otuzu olarak her iki ihtimâlin müsâvâtına binâen yevm-i mezkûr yevm-i şek olup kavl-i sahîh üzere tetavvuʿa veya vâcib-i âhara niyyet eylemedikçe ol gün savm mekrûh olup ihtilâf-ı metâliʿin iʿtibârına göre yevm-i şek olmayıp belki rü'yet-i hilâlin adem-i tahakkukuna binâen yevm-i mezkûr Şabanın otuzuncu günü olup Zâhidî'den naklen Aynî'nin *Şerh-i Mecmaʿ*'da beyânına göre ibtidâen gerek neflen ve gerek farzen hiçbir oruç tutulmaz. Zîrâ muʿayyen olarak âhir-i Şabanda havâs için ihtiyâta lüzûm yoktur. İhtilâf-ı metâliʿin adem-i iʿtibâriyle kavle göre yevm-i şek bunun hilâfına amma perşembe ve pazartesi günleri savm âdeti olup da ol güne tesâdüf **[1245]** ederse efdal olan sâim olmasıdır.

2190. Mes'ele: Yevm-i şekde cezmen savm-ı ramazan niyyetiyle savmda ehl-i kitâba teşebbühe binâen tahrîmen mekrûhtur. Zîrâ (ولا تتقدموا صوم رمضان بيوم ولا بيومين إلا أن يكون صوم يصومه رجل فليصم ذلك الصوم)[1] hadîs-i şerîfiyle menhîdir. Ammâ muʿtâdı olan günlere tesâdüf edip de alâ vechi'l-muʿtâd

1 Buhârî, "Savm", 14, r. 1914; Müslim, "Sıyâm", 21.

sâim olursa efdaldir. Onun için yevm-i şekde tetavvuʿan niyyet ederse bi'l-ittifâk ve kazâ veya nezir gibi vâcib-i âhara niyyet ederse kavl-i sahîh üzere adem-i teşebbühe binâen gayr-ı mekrûhtur. Savm âdeti olan günlere tevâfuk ve tesâdüf eylemez veya müftî bulunmaz yaʿnî havâstan değil ise efdal olan savmı terk ile iftârdır. Yevm-i şekde savmın keyfiyyetini bilen havâs ve bilmeyen avâm olup savmın keyfiyyeti de tetavvuʿa niyyetten ibârettir.

Fâide

لا يصوم العبد والأمة والمدبّر وأمّ الولد تطوّعًا إلّا بإذن المولى لا تصوم المرأة تطوّعًا إلّا بإذن الزّوج أو كان مسافرًا.

2191. Mes'ele: 2181. mes'elede işâret olunduğu üzere efendisi izin vermedikçe velev müdebber ve müdebbere ve ümm-i veled olsa bile köle ve câriye ve kocası izin vermedikçe veya hasta veya seferde bulunmadıkça mer'eye tetavvuʿan oruç mekrûhtur. Zîrâ bunların bilâ-izin oruçları onların hukûkunu ibtâle bâʿis olarak onlar haklarında muzırdır, baʿde'ş-şurûʿ iftâr ederler ise şurûʿla vâcib olmakla ya onların izinleriyle veyâhûd köle ve câriye baʿde'l-iʿtâk ve mer'e baʿde'l-beynûnet kazâ ederler.

لا يصوم الأجير تطوّعًا إلّا بإذن المستأجر إذا تضرّر بالصّوم.

2192. Mes'ele: Ecîrin savmı müste'cir hakkında muzır olur ise müste'cir izin vermedikçe ecîr tetavvuʿan oruç tutamaz. Zîrâ Cenâb-ı Hak Ganî-yi mutlak olup abd ise fakîr-i muhtâc olduğundan hakk-ı abd hakk-ı Bârî üzere mukaddemdir. **[1246]**

Ahkâm-ı Nezir

Fâide

لا يلزم النّذر إلّا إذا كان طاعةً وليس بواجب وكان من جنسه واجب على التّعيين فلا يصحّ النّذر بالمعاصي ولا بالواجبات؛ فلو نذر حجّة الإسلام لم تلزمه إلّا واحدة.

2193. Mes'ele: ﴿وَلْيُوفُوا نُذُورَهُمْ﴾[1] muktezâsınca her ne kadar şurûʿ gibi nezir de esbâb-ı îcâbdan ise de tâʿat olup 127. mes'elede beyân olunduğu üzere sıhhatinde,

1 "Adaklarını yerine getirsinler." Hac, 22/29.

1- Menzûrun sirkat, zinâ ve şürb-i hamr gibi bizzât maʿsiyet olmaması şarttır. Binâenaleyh onlara nezir eylese sahîh olmayacağından îfâsı lâzım gelmez ise de eyyâm-ı menhiyyede savm gibi aslen meşrûʿ olup hasbe'l-mücâvere maʿsiyet olması nezrin sıhhatine münâfî olmayacağından nezir edildiği hâlde menzûrun îfâ ve edâsı lâzım gelmez.

2- Fi'l-hâl vâcib olan savm ve salât gibi kable'n-nezr.

3- İlerde vâcib olacak savm ve salât emsâli îcâb-ı Bârî ile vâcib olmamaktır. Binâenaleyh onları nezr ederse ancak îcâb-ı Bârî ile vâcib olanları edâ lâzım gelip başkaca menzûr olarak tekrâr edâları lâzım gelmez.

4- Kendi cinsinden maksûd bizzât olarak vâcib li-aynihi olmamasıdır. Binâenaleyh kable'n-nezr vâcib olduğundan kazâya kalıp îcâb-ı Bârî ile vâcib olan savm ve salât emsâlinin kazâlarını nezirler lağv olarak asıl vâcibleri edâ lâzım gelir. Zîrâ îcâb-ı Bârî'yle vâcib olmakla nezrin sıhhati halinde hâsılı tahsîl lâzım gelir. İşte şurût-i mezkûreye binâen üzerine farz olan hacce-tü'l-islâmı nezr eylese ancak ömründe bir kere farz olan haccın edâsı lâzım gelip menzûr olarak başka hac lâzım gelmez.

ولو نذر صلاة سنّة وعنى الفرائض لا شيء عليه وإن عنى مثلها لزمته ويكمل المغرب.

2194. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere îcâb-ı Bârî'yle vâcibi nezir sahîh olmadığından bir senelik namâz nezr edip de bir sene zarfında farz olacak namâzları kasd ederse hâsılı tahsîl mahzûruna binâen nezr-i mezkûr gayr-ı sahîh olarak hiçbir şey lâzım gelmez ise de onların misillerini **[1247]** kasd eder ise hasbe'n-nezr vâcib olarak menzûrun îfâsı lâzım gelip salât-ı mağribde ikmâl eder.

Fâide

ولو نذر عيادة المريض لم تلزمه في المشهور.

2195. Mes'ele: Bir hastanın iyâdet ve istifsâr hâtırını nezr eylese kavl-i meşhûrde îfâ ve edâsı lâzım gelmez ki İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden zâhir-i rivâyettir. Zîrâ *Mebsût*'un beyânına göre nezir ancak kurbet-i maksûdede sahîh olup iyâdet-i marîz ise teşeyyüʿ-i cenâze gibi her ne kadar kendilerinde

hakkullâh maʿnâsı var ise de lâkin maksûd hakk-ı marîz ve hakk-ı meyyiti edâ olmakla ibâdet-i maksûde değillerdir.

Fâide

ولو نذر التّسبيحات دبر الصّلاة لم تلزمه.

2196. Mes'ele: Her namâzın arkasında tesbîhleri nezr eylemekle vâcib olarak menzûrun îfâsı lâzım gelmez.

Fâide

الزّوج إذا أذن لزوجته بالاعتكاف ليس له الرّجوع، ومولى الأمة يصحّ رجوعه ويكره.

2197. Mes'ele: Kocasının izniyle mer'e ve efendisinin izniyle câriyeye hânelerinin mescidlerinde iʿtikâf meşrûʿ olup lâkin efendisi baʿde'l-izn câriyesini iʿtikâfdan meʿa'l-kerâhe menʿ edebilir ise de kocası, hürre olan zevcesini menʿ edemez. Zîrâ baʿde'l-izn zevce-i hürre menfaʿatine mâlike olmakla ondan menʿ sahîh olmayıp العبد وما يملكه كان لمالكه muktezâsınca rakabet, mâlikiyyete münâfiye olmakla onu menʿ sahîhtir. Binâenaleyh baʿde'l-izn memlûk ve memlûkeyi nehiyle menʿ mekrûh olarak câiz ise de hürre olan zevceyi, mâlike olduğu menfaʿat-i meşruʿasından **[1248]** menʿ gayr-ı câizdir. Mukâteb kitâbetle yeden hürr olmakla bilâ-izin iʿtikâfa mâlik olmakla efendisi onu menʿ edemez.

Fâide

إذا دعاه واحد من إخوانه وهو صائم لا يكره له الفطر إلّا إذا كان صائمًا عن قضاء رمضان.

2198. Mes'ele: Savm-ı ramazan kazâsı olmadıkça nâfile olarak sâim olan kimseyi ihvânı ziyâfete daʿvet edip de ekl ve tenâvül eylemedikçe mücerred huzûruna râzı olmaz ise vakt-i âharda kazâ eylemek üzere iftâr mekrûh değildir. *Fetâvâ-yi Zahîriyye*'nin beyânına göre savm-ı ramazanın kazâsı savm-ı ramazan hükmünde olarak ondan iftâr mekrûhtur.

2199. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre zâhir-i mezhebde sahîh olan nâfile orucu bozmak için gerek hâne sâhibi ve

gerek müsâfir haklarında ziyâfet aʿzâr-ı şerʿiyyeden olarak ziyâfet sâhibi müsâfirin mücerred huzûruna râzı olmayıp da bozmadığı hâlde müte'ezzî olur ise bozup şurûʿla vâcib olduğundan kazâ eder ise de mücerred huzûruna kanâʿat ederek râzı olur ise ibtâlden muhâfaza için bozmayıp itmâm eder, *Zahîre* ve gayrısından naklen *Nehr*'in beyânına göre hükm-i mezkûr, kable'z-zevâl hakkında olup ammâ baʿde'z-zevâl asra kadar ancak ebeveyninin biri için bozar ise de başkaları için velev yemîn bi't-talâk olsa bile ziyâfet aʿzâr-ı şerʿiyyeden sayılmaz, ammâ baʿde'l-asr evebeyni için dahi bozamaz. Binâenaleyh ziyâfetin nakzı savma özr-i şerʿî olması nâfile savma mahsûs olduğu gibi onda dahi ale'l-ıtlâk olmadığı müstefâd oluyor.

Fâide

سافر في رمضان ثمّ رجع إلى أهله لحاجة نسيها فأكل عندهم فعليه القضاء والكفّارة.

2200. Mes'ele: Nehâr-ı ramazanda sefere niyyet eden mukîme ol günün savmı itmâm vâcib olduğu gibi **[1249]** kable'z-zevâl ikâmete niyyet eden müsâfire de nehâr-ı ramazana hürmeten ol günün bâkî kalan mikdârını sâim olmak lâzım olup kable'z-zevâl ikâmete niyyet eden müsâfir için ol günün ibtidâsında nehâr-ı ramazanda sefere çıkan mukîm için de âhirinde olan şübheye binâen ol gün iftâr ederler ise kefâret lâzım gelmez ise de nehâr-ı ramazanda sefere çıkan kimse unutmuş olduğu şeyi almak için mukîm olduğu beldesine avdet edip de iftâr etse avdetle seferi terk ederek mukîm olduğundan mukîme kıyâsen hem kaza ve hem de kefâret lâzım gelir.

Fâide

رأى صائمًا يأكل ناسيًا يخبره إلّا إذا كان يضعف عنه.

2201. Mes'ele: Orucunu unutup da birşeyi yiyip içer iken görülen sâim dinç ve kaviyyü'l-bünye ise gören kimseye oruçlu olduğunu ihtâr lâzım olup terki tahrîmen mekrûh ise de bilâ-zaʿaf itmâm-ı savma mütahammil değil ise tâʿât-i sâireye kuvvet hâsıl olarak muktedir olmak için ihtâr gayr-ı

lâzımdır. Zîrâ [1](من نسي وهو صائم فأكل أو شرب فليتم صومه فإنما أطعمه الله وسقاه) muktezâsınca ziyâfet-i ilâhiyyede olarak nisyân özrüyle savmı bâkîdir.

Fâide

المسافر يعطي صدقة فطرة عن نفسه حيث هو، ويكتب إلى أهله يعطون من أنفسهم حيث هم، وإن أعطى عنهم في موضعه جاز.

2202. Mes'ele: Sadaka-i fıtrın mahall-i te'diyesini taʿyîn ve tercîhte fukahâ-i izâm hazerâtı ihtilâf edip *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre hâl-i seferde bulunan kimse sebeb-i vücûb olan re'sin bulunduğu mahalde hükmün îcâbına riʿâyet için sahîh olan herkesin fitresini kendisinin bulunduğu mahalde verilmeği iʿtibâr ederek müsâfir kendi fitresini bulunduğu mahalde verip ehline de kendi fitrelerini bulundukları mahalde vermelerini mektûbla kendilerine bildirir. Eğer müsâfir bulunduğu mahalde **[1250]** onların fitresini de vermiş olsa câiz olarak zimmetlerinden vâcib sâkıt olur.

Muhît'in beyânına göre müsâfir bulunduğu mahalde verip fitreleri lâzım gelen re'slerin mekânı muʿteber değildir. Zîrâ köle ve câriye haklarında vâcib olan fitrenin vücûbu mevlânın zimmetinde sâbit olmakla onlar vefât etseler bile onların fitreleri te'diye olunmadıkça zimmet-i mevlâdan sâkıt olmaz, müftâ bih olan da budur. *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre İmâm Muhammed indinde fitrede muʿteber olan fitreyi verenin bulunduğu mahal olup fitresi lâzım gelenin mahalli değildir, esahh olan da budur. Zîrâ onların ru'ûsü kendi re'sine tâbiʿlerdir. Vasiyyette muʿteber olan mûcibinin bulunduğu mahaldir. Ammâ zekâtta muʿteber olan 2163. mes'elede beyân olunduğu üzere bi'l-ittifâk müzekkînin bulunduğu mahaldir. Tafsîlâtı mes'ele-i mezkûrede beyân olunmuştur.

İsbât-ı Hilâl-ı Ramazan

قال الإمام الأعظم رحمه الله: إذا شهد واحد بالهلال فصاموا ثلاثين يومًا لم يفطروا حتّى يصوموا يومًا آخر.

2203. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre hilâl-i şehrin sübûtuna bir kimsenin şehâdetiyle otuz gün sâim olsalar nisâb-ı şehâdeti hâiz olmadığından bir gün daha sâim olmadıkça iftâr edilmez.

1 Buhârî, "Savm", 26, r. 1933; Müslim, "Siyam", 171.

Tenvîr'in beyânına göre her ne kadar hâlis köle veya câriye veya mezheb-i esahh üzere keyfiyyet-i rü'yeti hakkıyla beyân edemese bile velev kazifle mahdûd olup tâib olsa dahi kebâiri terk ve sağâire gayr-ı musırr olan âdil veya mestûrü'l-hâl olan kimsenin mağmûm havada daʿvâ-yı şehâdet lafzı ve hükm-i kâdî ve meclis-i kazâ şart olmayarak savm-ı ramazan için haberi zâhir-i rivâyetin hilâfı olarak *Bezzâziyye*'nin tashîhi üzere kabûl olunur. Zîrâ ihbâr olunup şehâdet değildir, diyânâtta gayr-ı makbûl olduğundan fâsıkın haberi bi'l-ittifâk makbûl olunmaz. Lâkin iftâr için isbât-i hilâl-i şevvâlde her ne kadar daʿvâ şart değil ise de **[1251]** iftâr baʿde'l-menʿ ibâha olarak abd için nefʿ-i dünyevî dâʿiyesi olmakla hukûk-i sâireye müşâbehe olduğundan hukûk-i sâirenin isbâtında muʿteber olan şurût-i hilâlin şevvâlin isbâtında dahi muʿteber olmakla iki recül veya bir recül ile iki kadın ve adâlet gibi nisâb-ı şehâdet ve lafz-ı şehâdet ve adem-i kazf şarttır. Kurâ gibi kâdî bulunmayan mahallerde mağmûm havada sikâtten bir kimsenin ihbârıyla oruç tutulup iki âdilin ihbârıyla iftâr edilir.

2204. Mes'ele: Gerek savm ve gerek iftâr için bi'l-umûm şuhûr-i senenin isbâtında hava mağmûm olmaz ise haberleriyle galebe-i zan hâsıla olan cemʿ-i kesîrin şehâdetleriyle amel olunup haber-i vâhidle amel olunmaz. Zîrâ açık havada rü'yete mâniʿ mefkûd ve tâlibi kesretle mevcûd iken yalnız bir kimsenin rü'yette teferrüdü galatına alâmet-i zâhiredir.

Fâide

رمضان يقطع التّتابع في حقّ المقيم.

2205. Mes'ele: Kefâret-i zıhâr ve kefâret-i iftâr gibi sıhhatleri tetâbuʿla meşrût olan savmların edâlarıyla ıskât-ı vâcib husûsunda mukîm hakkında muʿayyen olduğu için şehr-i ramazan tetâbuʿa mâniʿ olup ﴿فَمَنْ كَانَ مِنْكُمْ مَرِيضًا أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾[1] muktezâsınca müsâfir hakkında nehâr-ı ramazan zarf hükmünde olarak muʿayyen olmakla tetâbuʿu kâtıʿ değildir. Binâenaleyh bir mukîm-i sahîh edâ-yı kefâreti ikmâl etmeden şehr-i ramazan hulûl ederse ramazandan sonra yeniden mütetâbiʿan iki ay savm lâzım ise de müsâfir hakkında ramazanda savm-ı kefâreti ikmâl edip baʿdehu savm-ı ramazanı kazâ eder.

1 Bakara, 2/184.

Fâide

لا فرق بين المجنونة والعاقلة في وجوب الكفّارة بجماعهما.

2206. Mes'ele: Hâl-i siyâmda amden mücâmeʿatle kefâretin vücûbunda mecnûne ile âkile olan mer'e **[1252]** beyninde fark olmayarak şübhe-i leyl zannı gibi mâniʿ bulunmadıkça behemehâl kefâret îcâb eder.

Fâide

الجماع في الدّبر يوجب الكفّارة اتّفاقًا على الأصحّ.

2207. Mes'ele: Savm-ı ramazan halinde mevziʿ-i neslin gayrı mahalden vatı'da kavl-i sahîh üzere bi'l-ittifâk kefâret îcâb eder.

الخبّاز في نهار رمضان لا يجوز له أن يعمل عملًا يصل به إلى الضّعف؛ فيخبز نصف النّهار ويستريح الباقي، وقوله لا يكفيني كذب وهو باطل بأقصر من أيّام الشّتاء

2208. Mes'ele: Eyyâm-ı sayfda fırının harâretiyle hayâtını tehlikeye ilkâdan muhâfaza için hâl-i siyâmda nehâr-ı ramazanda vücûduna ibâdât-ı sâirenin edâsından âciz olacak derece zaʿaf îrâs edecek amelde bulunmak câiz olmayacağından nısfü'n-nehâra kadar ekmeklerini yapıp ondan sonra istirâhat îcâb eder, muktezâ-yı temmâʿ olarak nısf-ı nehâra kadar çalışmak kifâyet eylemez denecek olur ise eyyâm-ı şitâda eyyâm-ı sayfın nısf-ı nehârından daha kısa olan günlerde kifâyesinin sübûtuna binâen kizbi zâhir olmakla adem-i kifâye iddiʿâsı bâtıldır.

Fâide

ظنّ طلوع الفجر فأكل فإذا هو طالع، الأصحّ وجوب الكفّارة.

2209. Mes'ele: Fecrin tulûʿunu zannettiği hâlde ekl ve şürbde bulunup da o anda fecrin tulûʿu tahakkuk etse esahh kavilde meʿa'l-kazâ kefâretin vâcib olmasıdır. Adem-i tulûʿ zannı bunun hilâfınadır. Zîrâ bekâ-yı delîl asıldır.

Kunye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre mes'ele-i mezkûrun ibâresi ظن أن الفجر طالع فأكل وكان كما ظن كفر وقيل لا كفارة عليه وهو الأصح yaʿnî fecrin tulûʿu zannında bulunduğu hâlde sahûr yapıp da nefsü'l-emrde dahi zannettiği vechile fecrin tulûʿu sâbit olarak zannında musîb olduğu zâhir

olsa kefâret lâzım gelip bazılar, adem-i lüzûmuna kâil olup esahh olan da kefâretin adem-i lüzûmudur demek olup musannif-i allâme dahi *Bahr*'da hükm-i mes'eleyi beyânda fecrin tulûʿunu zannettiği hâlde ekl edip de **[1253]** fi'l-hakîka fecrin tulûʿu zâhir olarak zannında isâbeti zâhir olsa kazâ lâzım gelir ise de bekâ-yı leylin asâletine binâen kefâret lâzım gelmez, demiş ise de 750. mes'elede beyân olunduğu üzere tulûʿ-i fecrde şek halinde hilâfına delîl kâim olmadıkça bekâ-yı delîl asıl ise de lâkin tulûʿ-i fecrin zuhûru ki aslın hilâfına delîlin kıyâmına ve husûluyle 727. mes'elede beyân olunduğu üzere zann-ı gâlib yakîn hükmünde olarak fecrin tulûʿu yakînen sâbit olmakla bu makâmda kefârette vücûbuna kâil olarak *Bahr*'daki ifâdesinden rücûʿ buyurmuşlardır. Zîrâ bu hâlde bekâ-yı leylin asâleti cây-ı nazar olmakla medâr-ı hüküm olamaz.

Fâide

KİTÂBÜ'L-HAC

كتاب الحجّ

ضمان الفعل يتعدّد بتعدّد الفاعل وضمان المحلّ لا فلو اشترك محرمان في قتل صيد تعدّد الجزاء، ولو حلّا لأنّ في قتل صيد الحرم لا كضمان حقوق العباد.

2210. Mes'ele: ﴿فَلَا رَفَثَ وَلَا فُسُوقَ وَلَا جِدَالَ فِي الْحَجِّ﴾[1] muktezâsınca hâl-i ihrâmda muʿâmele-i zevciyye ve devâʿisi ve tâʿât-ı ilâhiyyenin hilâfına olan her şey ve mücâdele ve münâzaʿa zâten kabîh olduğu gibi evâmir-i ilâhiyyeye teslîmde kendisini mevtâ hâlinde bulunduğu bir hâlde daha akbeh ve eşnaʿ olacağı cihetle memnûʿ oldukları gibi karada bulunan saydı katl ve kezâ saydın bulunduğu mahalli hâzır ise işâret ve gâib ise delâletle avcıya beyân da harâm olarak memnûʿ olduklarından bunların cümlesi ihrâm üzerine **[1254]** cinâyet olmakla mûcib-i cezâ olup bunlardan birini işleyen muhrim de fâil-i cânî olarak fâilin teʿaddüdüyle cinâyet olan fiilin cezâsı bulunan damânda teʿaddüd eder ise de mahall-i cinâyetin cezâsı bulunan damân teʿaddüd eylemez.

Binâenaleyh bir saydı katl gibi cinâyette iki muhrim iştirâk etseler cezâsı da teʿaddüd ederek her ikisine de cezâ ve damân lâzım gelip mahallin cezâsı teʿaddüd eylemeyeceğinden iki kimse birini katl eyleseler mahallin cezâsı bulunan diyet teʿaddüd etmeyerek ikisine bir diyet kâfî olduğu hâlde fiilin

---

1 "Hac sırasında kadına yaklaşmak, günaha sapmak ve tartışıp çekişmek yoktur." Bakara, 2/197.

cezâsı fâilin teʿaddüdüyle teʿaddüd ederek her ikisine de ayrı ayrı kefâret-i katl lâzım geldiği gibi sayd-i haremi katl eden muhrimlerin teʿaddüdüyle damân fiilleri bulunan cezâ da teʿaddüd eder ise de mahal olan haremin cezâsı teʿaddüd eylemez. Zîrâ mahal olan harâm müttahiddir.

Fâide

جامع مرارًا فعليه لكلّ مرّة دم. إلّا أن يكون في مجلس واحد فيكفيه دم واحد.

2211. Mes'ele: Hâl-i ihrâmda bulunan kimse mahall-i vâhidde mükerreren mer'e-i vâhideyi veya nisâ-yı müteʿaddideyi vatı'da bulunsa hükm-i asıl muktezâsınca ittihâd-i mahalle binâen cümlesine cezâ-yı vâhid kifâyet eder ise de mecâlis-i müteʿaddidde vatı'da bulunup da birincisiyle fâsid olan haccın terkini kasd etmez ise Şeyhayn hazerâtına göre her biri için birer cezâ lâzım gelir. Ammâ ikinci vatı'la fâsid olan haccın terkini kasd eder ise *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile birinci defadan sonra vâkiʿ olan cinâyetlerin cümlesi taʿcîl-i ihlâl kasdına müstenid olarak cümlesi cinâyet-i vâhide hükmünde olarak cezâ-yı vâhid kifâyet eder.

Fâide

لا يؤكل من الهدايا إلّا ثلاثة: هذا هدي المتعة والقرآن والتّطوّع.

2212. Mes'ele: Hedâyâ 145. mes'elede beyân olunduğu üzere hedâyâ, hediyenin cemʿi olarak irâke-i demiyle tekarrub ve tâʿât kasdıyla Harem-i Şerîfe gönderilen koyun ve sığır ve deve gibi kurbânlardan **[1255]** ibâret olup muhrime bunlardan mutʿa için ve hacc-ı kırân için ve Harem-i Şerîfe vâsıl olan tetavvûʿ olarak kesilen kurbânlardan mâʿadâsı sadaka olarak etlerinden yemek câiz değil ise de udhiyye gibi bu üç nevʿinden yemek sünnet-i müstehabbedir.

Zîrâ *Müslim-i Şerîfte* beyân buyurulduğu üzere aleyhi's-salâtu ve's-selâm Efendimiz hazretleri haccetü'l-vedâʿda kesip ve kestirmiş oldukları kurbânların her birinden birer mikdârını tabh ettirip etlerinden ve çorbalarından ekl ve tenâvül buyurdukları mervîdir. Onun için mâlik-i nisâb olan ağniyânın kesmiş oldukları kurbânlar da mesnûn olan üç kısma taksîm edip bir sülüsü hedâyâ ve bir sülüsünü muhtâc olan fukarâya nasb edip bir sülüsünü de nafakası lâzım gelen ehl ve iyâliyle tenâvül eylemektir. Binâenaleyh cinâyet-i hac

üzerine kefâret olarak kesilen ve menzûrât ve 1020. mes'elede beyân olunan ihsâr ve Harem-i Şerîfe bâliğ olmayan tetavvuʿlardan ekl câiz değildir. Zîrâ evvelki üç nevʿ hediyede vâcib olan irâkaları olmakla zebh edilerek irâkalarıyla vâcib sâkıt olarak bakiyyesinden tenâvül câiz olup diğerleri sadaka olarak fukarâya mahsûs olmakla ağniyâya tenâvülleri gayr-i câizdir.

Fâide

الحجّ تطوّعًا أفضل من الصّدقة النّافلة.

2213. Mes'ele: Mâlik-i nisâb olan kimselere ömründe bir kere hac farz, ondan ziyâdesi tetavvuʿ olarak nâfile olup nâfile olarak hacc eylemek nâfile olarak sadaka vermekten efdaldir. Bazıların ifâdelerine göre mutlak kemâline masrûf olmakla bu makâmda sadaka-i nâfile ile maksad, nâfile olarak hac böyle nâfile olarak edâ edeceği haccın edâsında sarfı lâzım gelen mesârif mikdârı parayı tasadduktan efdal olmasıdır. Zîrâ sadaka yalnız mala âit olup meşakkat-i hac ise mal ile berâber beden mecmûʿuna âiddir. أفضل الأعمال أحمزها. **[1256]**

Fâide

يكره الحجّ على الحمار.

2214. Mes'ele: Cidâl ve fusûktan nefsini muhâfaza ederek mâşiyen edâ-yı hacca kâdir olana râkiben hacdan efdal olup deveye râkiben hac, merkebe râkiben hacdan efdaldir. Deveye rükûba kâdir iken merkebe râkiben hac tenzîhen mekrûhtur.

Fâide

بناء الرّباط بحيث ينتفع به المسلمون أفضل عن الحجّة.

2215. Mes'ele: Ebnâ-yı sebîl için derbend ve kervânsarây ve ehl-i zikr ve ilm için mekteb ve medrese ve tekke ve imâret ve edâ-yı salât için mescid ve cevâmiʿ ve gurebâ için hastahane gibi menâfiʿ ve mesâlih-i ibâd iʿmâr ve inşâsına çalışmak nâfile hacdan efdaldir. Zîrâ bunlar sadaka-i câriye olarak 159. mes'elede beyân olunduğu üzere gerek hâl-i hayâtında ve gerekse baʿde'l-vefât dahi defter-i aʿmâline ecr ve hasenâtı yazılacağı gibi menâfiʿi de umûma âid olup nâfile hac ise ancak kendisine âiddir.

Ribât serhadlerde aʿdâ-yı dinin şerlerini vatandaşlarından izâle için yapılan kalʿa ve istihkâm ve kışlalara ıtlâk olunup ﴿وَصَابِرُوا وَرَابِطُوا﴾[1] âyet-i celîlesinde murâbata ile emir de bundan me'hûz olarak iʿlâ-yı kelimetullâh ile iʿzâz-ı dîn için her türlü levâzim-i mücâhedeyi ihdâr ile mücâhedeye müdâvim olunuz demektir.

Resûl-i Ekrem Efendimiz (ألا أدلكم على ما يمحوا الله به الخطايا ويرفع به الدرجات) yaʿnî hasbe'l-beşeriyye vâkiʿ olan meʿâsî ve kusûrlarınızın mahvıyla dâreynde derecât-i âliyâta ve vusûlünüze sebeb olan şeyi size haber verip delâlet edeyim mi? buyurdukta "Evet haber ver yâ Resûlullah." diyerek vâkiʿ olan istirhâma اسباغ الوضوء على المكاره وكثرة الخطأ إلى المساجد وانتظار الصلاة بعد الصلاة فذلكم الرباط فذلكم الرباط buyurmuştur[2] ki zahmet ve meşakketi var iken isbâğ-ı vudû' edip cemâʿatle edâ-yı salât için mesâcide müdâvemet ve bir namâzı baʿde'l-edâ diğerine intizâr ile hâzır bulunmaktır. **[1257]**

İşte bu hisâl-i selâse ribâttır, işte bunlar ribâttır buyurarak cihâd fî sebîlillah mesâbesinde olduklarına işâret buyurulmuştur. Zîrâ bunlar müsâhib ve müdâvim olanları mehârim ve meʿâsî cânibine meyl ve sülûkdan menʿ eder, onun için bunlara musâhib olanlara mücâhid ve murâbıt denir.

Fâide

إذا كان الغالب السّلامة على الطّريق فالحجّ فرض وإلّا لا.

2216. Mes'ele: Hüccâc-i müslimînin malına ve nefsine galebe-i selâmet ve emniyyet tarîkiyle istitâʿat-i mâliyye ve bedeniyyeye mâlik olmak haccın esbâb-ı vücûbundan olmakla emniyyet-i tarîkle hüccâc hakkında selâmet gâlib olur ise istitâʿat-i mâliyye ve bedeniyyeye mâlik olanlara edâ-yı hac vâcib olup hâl-i fıkdânında edâsı gayr-ı vâcibdir, bu bâbda selâmetle maksad emniyyet-i tarîktir.

İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden rivâyetle inde'l-baz emniyyet tarîkiyle selâmetin intifâsı, istitâʿatin intifâsını müstelzim olmakla haccın vücûbunun şartı olup bazılarına göre Hazret-i Peygamber tarafından haccın sebeb-i vücûbu olan istitâʿat-i zâd ve râhile ile tefsîr olunmakla vücûb-i edâsının şartı olmak üzere ihtilâfî olup semere-i hilâfda baʿde'l-vücûb adem-i edâya

1 Âl-i İmrân, 3/200.
2 Müslim, "Tahâret", 41; Tirmizî, "Tahâret", 39, r. 51.

binâen ihcâc-ı hac ile vasiyyetin vücûbunda zâhir olur. Zîrâ asıl vücûbun şartı olduğuna göre şartın intifâsı meşrûtun intifâsını müstelzim olmakla galebe-i selâmet hâsıla değil ise vâcib olmayacağından vasiyyet vâcibe olmayıp edâsının şartı olduğuna göre mâlik-i istitâʿat olanlara vâcib olup edâsına muvakkıf olamadıklarından vasiyyet vâcibe olur.

Fakîh Ebü'l-Leys'den mervî olan tarîkde selâmet-i gâliye ise vâcib değil gayr-ı vâcib olup muʿtemed olan da bu olmasına nazaran edâ-yı vücûbun şartı olmasıdır.

Fâide

الحجّ الفرض أولى من طاعة الوالدين بخلاف النّفل.

2217. Mes'ele: Farz olan haccın edâya vâlideyni müsâʿade etmeyerek menʿ eylemek istediklerinde haccın edâsı **[1258]** terkiyle onların emirlerine itâʿat ve inkiyâddan evlâ ise de nâfile olarak edâ-yı hacdan onların emirlerine itâʿat evlâdır. Zîrâ terk-i nevâfil maʿsiyet olarak mûcib-i ism değil ammâ vâlideynin emrine adem-i itâʿat maʿsiyet olarak dâʿî-yi ismdir.

Fâide

إذا لم يكن الأب مستغنيًا لم يحلّ الخروج.

2218. Mes'ele: Pederi kendisinin hizmetine muhtâc iken onu hâl-i ihtiyâcda bırakıp da hacca çıkmak helâl değildir, buyuruluyor ise de helâl olmayınca harâm olması lâzım gelir. Hâlbuki muhtâc-ı istiʿâne ve hizmet olan vâlideyn izin vermedikçe mekrûh olmasıdır. Mekrûh ise harâmın mâdûnundadır.

Bezzâziyye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre hacca hurûca vâlideynin biri müsâʿade eylemediği hâlde eğer adem-i müsâʿadesi onun hizmetine ihtiyâcına mebnî ise mekrûh olup değil ise mekrûh değildir. Binâenaleyh bu makâmda adem-i hill ile maksad kerâhet-i tahrîm olup hurmet-i mutlaka değildir. Bir de bu husûsta vâlide ile peder beyninde fark olmadığı cihetle musannif-i allâmenin pedere kasrı iktifâ kabîlindendir. Yine hac emelinde bulunan sabîhü'l-vech şâb emred olursa sakalı çıkana kadar pederi onu hacdan menʿ eylemek câiz olduğu gibi tarîk-i hacda emniyyet meslûbe olarak muhavvef ise her ne kadar sakallı olursa dahi menʿ edebilir.

Fâide

وعن ابن المسيّب: كان إذا دخل العشر لا يقلّم أظفاره ولا يأخذ من شعر رأسه. وقال ابن المبارك السّنّة أن لا تؤخّره. وبه أخذ الفقيه.

2219. Mes'ele: Saîd b. Müseyyeb hazretleri aşr-i Zilhicce yaʿnî vakt-i hac dâhil oldukda ihrâmda bulunan huccâca teşbîhen tırnaklarını ve saç ve sakalını kesmeyi terk eder imiş. Zîrâ mahzûrât-ı ihrâmdan olmakla ihrâmda bulunanlara bunları terk vâcib olarak kesmeleri cinâyet-i ihrâmdan olmakla cezâ îcâb eder. **[1259]**

Hamevî'nin beyânına göre İmâm Ahmed b. Hanbel hazretleri de udhiye kesmek veya kesilmek şartıyla müşârün ileyhin kavline zâhib olup lakîn gerek tırnakları kesmek ve gerek tıraş sünen-i seniyyeden olmakla İbn Mübârek hazretleri sünen-i seniyyenin adem-i teahhuruna kâil olup fakîh Ebü'l-Leys es-Semerkandî de İbn Mübârek hazretlerinin kavliyle ahz ve amel eylemiştir. *Tertîb-i Mültekat*'tan naklen Hamevî'nin[1] beyânına göre hadîs-i şerîfte لا يحلق ولا يقلم أظفاره ولا تأخذ من شعر رأسه إذا أراد أن يضحى vârid olmakla İbn Mübârek'in sünnetin adem-i te'hîriyle maksadı teşbîh-i mezkûrun adem-i vücûbunu beyândır.

Fâide

معه ألف درهم وهو يخاف العزوبة فعليه الحجّ ولا يتزوّج. إذا كان وقت خروج أهل بلده فإن كان قبله جاز له التّزوّج.

2220. Mes'ele: İstitâʿat-i bedeniyye ve galebe-i selâmet hâlinde meselâ îfâ-yı hacca kâfî bin kuruşa mâlik olarak istitâʿat-i mâliyyesi bulunup bekârlıktan havf eden kimse ehl-i beldesinin hacca hurûcları zamânında ise edâ-yı haccı tezevvüc üzerine tercîh edip tezevvücü terk eder ise de hurûcları vaktinden evvel ise tezevvüc câiz olur.

Fâide

Bedel-i Haccın Hükmü

الحاجّ عن الميّت إذا خلط ما دفع إليه أجمع جاز.

1 Hamevî, *Gamzü Uyûni'l-Basâir*, II, 86.

2221. Mes'ele: Maʿlûm ola ki fıkhın mevzûʿu bulunan efʿâl-i mükellefden ibâdet ya sırf bedeniyyedir, savmla salât gibi veya sırf mâliyyedir zekât ve udhiye ve sadaka-i fıtr, infâk-ı mehârim gibi veya bedeniyye ile mâliyyeden mürekkebdir hac ile cihâd gibi.

İbâdet-i bedeniyyenin meşrûʿiyyetinden maksad, itʿâb-ı beden ile kahr-ı nefs olup bu ise niyâbet ve bedeliyyetle hâsıl olamayacağından hâl-i hayâtta kıyâs olan ne bi'l-fadl ve ne de mâl ile fidye gibi niyâbet ve bedeliyyetin adem-i cevâzı ise de bi'n-nefs edâ ve ityânından mevte kadar aczin bekâ ve istimrârı şartıyla hilâf-ı kıyâs olarak ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾[1] âyet-i celîlesiyle şeyh-i fânî hakkında yalnız şeyhûhet özrüyle savmda hiffet-i **[1260]** şerʿiyye olarak fidye ile niyâbet-i mâliyye tecvîz buyurulmuş ise de hilâf-ı kıyâs olarak nass-ı şerʿî ile sâbite olduğundan başkalarına makîsün aleyh olamayacağı gibi, savmda dahi bi'l-fiil başkasının savmıyla da câize olmayıp, zekât gibi sırf ibâdet-i mâliyyenin meşrûʿiyyetinden maksad, iğnâ-yı fakîr olup bu ise gerek bizzât mükellef olan mal sâhibinin te'diye ve iʿtâsıyla ve gerekse bi'l-vâsıta başkasının te'diyesiyle hâsıl olacağından mutlakan niyâbet câize olup, hac gibi mâliyye ile bedeniyyeden mürekkeb olanlarda inde'l-İmâm sıhhat-i beden, vücûb-i haccın ve inde'l-İmâmeyn vücûb-i edânın şartı olarak, bi'n-nefs edâdan âciz olana ihcâc-ı haccın vücûbu ve İmâmeyne göre istitâʿat-i mâliyye ve bedeniyyeye mâlik olarak vâcib olup da kable'l-edâ istitâʿat-ı bedeniyyesi zâile olana bi'l-ittifâk ihcâc-ı hac vâcib olmakla hac edecek olan bedelin, emr-i müvekkilinden olmak üzere ihrâm ile onun tarafından edâ-yı hacca niyyeti ve âmirin edâ-yı hacca emri ve me'mûr olan bedelin efʿâl-i haccın sıhhatine ehliyyeti ve âmirin mevte kadar aczinin bekâsı şartıyla bedeliyyet câize olmakla hâl-i hayâtında veya vefât edip de veresesi tarafından bedel taʿyîn olunan kimse kendi malından infâkla veya kendisine verilen para veya nafakayı kendi malına karıştırıp da onunla veya kendisine malın cümlesini veya ekserisini sarf ve infâkla hac eylese câiz olarak damândan berî olur.

Fâide

فإن أخذ المأمور المال واتّجر به وربح وحجّ عن الميّت، قال أبو حنيفة وأبو يوسف رحمهما الله لا يجزيه الحجّ خلافًا لمحمّد رحمه الله.

1 Bakara, 2/184.

2222. Mes'ele: Bedel olan me'mûr bi'l-hacc, bedel-i hac olan parayı alıp da onunla ticâret ederek ondan kazanmış olduğu ticâretle meyyitten bi-tarîki'l-bedeliyye hac eylese Şeyhayn hazerâtına göre müteveffâdan vâcib olan haccın sukûtunda kifâyet eylemez ise de İmâm Muhammed'e göre kifâyet eder.

2223. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr* ve sâir kütüb-i fıkhiyyede beyân olunduğuna göre bedeliyyetle haccın sıhhatiyle asıldan vâcibin sukûtunda mevte kadar bi'l-fiil edâdan aczin bekâsı ve aslın edâsıyla emri ve bedelin nafakasını cümlesi veya ekserisi âmirin malından olması ve me'mûr olan bedelin bi-nefsihi kendisinin edâsı veya **[1261]** muʿayyen olarak bir şahsa kasr edilmiş ise onların edâları ve âmirin istitâʿat-i mâliyye ve bedeniyyeye mâlik olarak kendisine haccın vâcib olup baʿdehu zâil olması ve bedelin ekseri yolda râkib olarak gidip gelmesi ve sülüs-i malı kifâyet eder ise âmirin vatanından ve illâ kifâyet ettiği mahalden hac ettirilmesi ve mîkâttan kendisi için hac niyyetiyle ihrâma girilmesi ve haccı adem-i fesâdı ve hacc-ı ifrâd veya kırân veya temettuʿdan hangisiyle emr olunmuş ise onu edâ edip emre muhâlefet olunmaması ve iki kimse tarafından emr olunmuş ise onu taʿyîn ederek ondan edâ edilmesi âmir ve me'mûrun mükellef olmaları ve me'mûrun edâya ehil olması gibi şeyler farz olan haccın sıhhatiyle vâcibin zimmet-i asıldan sukûtunda şart olup edâ edilecek hac nâfile ise İslâm ve akıl ile temyîzden başkası şart değildir.

Fâide

المحرم من لا يجوز له نكاحها تأبيدًا إلّا الصّبيّ والفاسق والمجوسيّ.

2224. Mes'ele: Nisâya haccın vücûbunda istitâʿat-i mâliyye ve bedeniyye ile berâber yanında bir mahremin bulunması da şart olup mahrem ise kütüb-i nikâhda beyân olunduğu üzere zevc veya beynlerinde kerâbet-i nesebiyye veya sıhriyye veya redâʿiyye bulunarak müebbeden nikâhı sahîh olmayan kimselerdir. Zîrâ bâb-ı hacda mahremden maksad mezbûreyi muʿâmele-i nâ-meşrûʿdan muhâfaza olup bu ise ancak bunlar ile hâsıla olacağından sabî ve fâsık ve mecûsî gibi muhâfaza me'mûl olmayan kimse mahrem addolunmaz. Binâenaleyh mahremi beyânda müebbeden nikâhı câiz olmayanlar ile zevci de beyân lâzım ise de zuhûruna binâen adem-i zikri iktifâ kabîlinden olup yoksa adem-i mahremiyyete binâen değildir.

Fâide

المأمور بالحجّ له أن يؤخّره عن السّنة الأولى ثمّ يحجّ ولا يضمن كما في التّتارخانيّة، ولو عيّن له هذه السّنة لأنّ ذكرها للاستعجال لا للتّقييد كما في الخانيّة.

2225. Mes'ele: Meyyitin vâris veya vasîsi müteveffâdan bu sene hac eylemek üzere me'mûrün bi'l-hac olan **[1262]** bedele, bedel-i hac olan parayı verip ol kimse de ondan hac eylemek üzere parayı alıp da ertesi sene hac eylese *Tâtârhâniyye*'nin beyânına göre ondan haccı sahîh olarak almış olduğu parayı dâmin olmaz. Zîrâ *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre bu sene hac ile taʿyîn, matlûb olan haccın edâsı sene-i mezkûre ile takyîd ve tahsîs olmayıp belki ıskât-ı vâcibi taʿcîle mahmûldür. Nitekim bir kimse kölesinin ol gün ıtk veya beyʿine bir kimseyi tevkîl edip de ertesi gün ıʿtâk veya beyʿ eylese her ikisi de câiz olup sahîh olan emr-i müvekkilden vâkiʿ olurlar. *Hidâye*'nin beyânına göre hükm-i mezkûr eimme-i Hanefiyyeden zâhir-i rivâyet ve *Mebsût*'un beyânına göre zâhir-i mezhebdir.

Fâide

والصّحيح وقوعه عن الآمر والفاضل من النّفقة للآمر ولوارثه إن كان ميّتًا إلّا أن يقول وكّلتك أن تهب الفضل من نفسك وتقبله لنفسك.

2226. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile bi-tarîki'l-bedeliyye edâ edilen hacda sahîh olan, edâ edilen haccın âmir müvekkilden vâkiʿ olup bedel-i hac olarak verilmiş olan malın fazlasını me'mûr kendi nefsine hibe edip kabûl etmeye âmir tarafından tevkîl edilmedikçe hayâtta ise âmire, vefât eylemiş ise veresesine iʿâde eylemek lâzım ise de ol vechile nefsine hibe ve kabûl ile tevkîl olunmuş ise artan para kendisinin olup iʿâdesi lâzım gelmez.

Fâide

وللوصيّ عند الإطلاق الحجّ بنفسه إلّا إذا قال ادفع المال لمن يحجّ عنّي أو كان الوصيّ وارث الميّت، فيتوقّف على إجازتهم.

2227. Mes'ele: Bir kimse kendisinden hac edilmesi ale'l-ıtlâk vasiyyet edilip de hac edecek olan taʿyîn edilmiş bi-nefsihi vasînin hac eylemesi câiz ise de "Bu malı benden bi-tarîki'l-bedeliyyet hac edecek kimseye ver."

diyerek vasiyyet eder veya vasiyyet olunan kimse müteveffânın vârisi bulunur ise vasînin **[1263]** haccının cevâzı verese-i kibârın icâzesine mütevakkıftır. Zîrâ bu vechile vasiyyet teberruʿ bi'l-mâl kabîlinden olmakla verese-i sâire icâze vermedikçe sahîh olmaz.

Fâide

وللمأمور الإنفاق من مال الآمر إلّا إذا أقام ببلده خمسة عشر يومًا إلّا إذا كان لا يقدر على الخروج قبل القافلة.

2228. Mes'ele: Kable'l-kâfile hurûca kâdir iken bir beldede on beş gün ikâmet eylemedikçe me'mûr bi'l-hacc için bedel-i hacdan kendi infâk ve iâşesine sarf etmek câiz ise de kable'l-kâfile edâ-yı hac için bulunduğu beldeden çıkmaya kâdir iken on beş gün daha ziyâde eklenir ise sarf eylemek câiz olmayıp velâkin kable'l-kâfile çıkmaya kâdir olmayarak kâfilenin hurûcuna intizâra mecbûr ise yine sarf eylemek câiz olarak on beş günden ziyâde ikâmeti esnâsında sarf eylemiş olduğu mikdârı damân îcâb eylemez.

Fâide

وإقامته بمكّة بعد الحجّ إقامة معتادة كسفره، وعزمه على الإقامة زيادة على المعتاد مبطل لنفقته إلّا إذا عزم بعده على الخروج فإنّها تعود إلّا إذا اتّخذ مكّة دارًا.

2229. Mes'ele: Me'mûr bi'l-hac olan bedelin baʿde'l-hac Mekke-i Mükerreme'de muʿtâd ve müteʿâref olan mikdâr-ı ikâmeti sefer hükmünde olarak ol müddet zarfında etmiş olduğu mesârif âmirin malından lâzım gelir. 643. mes'elede beyân olunduğu üzere fiile azm fiil hükmünde olmakla baʿdehu avdete azîmet etmedikçe baʿde'l-hac Mekke'de ikâmesi muʿtâd ve müteʿâref olan mikdârdan ziyâde ikâmete azîmet bi'l-fiil ikâmet hükmünde olarak nefsine infâk hakkını ibtâl ederek dâmin olması lâzım gelir.

Ammâ ikâmet için Mekke-i Mükerreme'de dâr ittihâz eylemedikçe mikdâr-ı muʿtâddan ziyâde Mekke'de ikâmete baʿde'l-azîmet tekrâr hurûca azîmet eder ise hurûc **[1264]** hükmünde olarak hakk-ı infâkı avdet ederek ol müddet zarfında sarf ettiği nafakayı damân lâzım gelmez ise de Mekke'de ikâmet için bir dâr ittihâz eder ise hurûca azîmetine mâniʿ olarak infâkı kendisine âid olup mâl-ı meyyite âid olmayacağından sarf ettiği hâlde dâmin olur.

Fâide

ونفقة خادم المأمور عليه إلّا إذا كان ممّن لا يخدم نفسه.

2230. Mes'ele: Bedelen hacca me'mûr olan bedel, kendisi başkasına ücretle hizmet eden kimseden değil ise istihdâm için birlikte götürmüş olduğu hâdimin nafakası da bedel gönderen âmire lâzım gelir.

Fâide

وللمأمور خلط الدّراهم مع الرّفقة والإيداع، وإن ضاع المال بمكّة أو بقرب منها فأنفق من مال نفسه رجع به. وإن كان بغير قضاء، للإذن دلالةً.

2231. Mes'ele: Bi-tarîki'l-bedel başkasından hacca me'mûr olan kimsenin almış olduğu bedel-i hac parasını arkadaşlarının paralarıyla karıştırması ve îcâbı halinde muhâfaza için başkasına îdâʿ edip emânete bırakması câiz olup Mekke'de veya Mekke'ye karîb bir mahalde zâyiʿ olup da her ne kadar kazâ-yi kâdî olmasa dahi delâleten kendi parasından sarfa me'zûn olmakla ol vechile zâyiʿ olup da kendi parasından sarf eylese âmire mürâcaʿatla sarf ettiği mikdârı alma hakkı vardır. Zîrâ *Kâdîhân*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre âmir tarafından edâ-yı hacca me'mûr olduğu vakit îcâbı halinde kendisine rücûʿ etmek üzere kendi parasından infâk etmeye de me'mûr olarak delâlete me'zûndur.

Fâide

المأمور إذا أمسك مؤنة الكراء وحجّ ماشيًا ضمن المال.

2232. Mes'ele: Bedel-i hacca me'mûr olan kimse almış olduğu bedel-i hac parasından râhile ücretini **[1265]** imsâk edip de mâşiyen edâ-yı hac eylese almış olduğu parayı âmire dâmin olur.

Vâkıʿât'tan naklen Hamevî'nin beyânına göre maʿrûf olan hac, zâd ve râhile ile edâ edilen hac olmakla edâ-yı hac ile vasiyyet bu vechile maʿrûf olan hacca masrûf olacağından kirâ parasını imsâk edip de mâşiyen edâ edilen hac me'mûrun kendisinden vâkiʿ olarak almış olduğu parayı âmire iʿâde ederek dâmin olması lâzım gelir. Zîrâ 2223. mes'elede beyân olunduğu üzere bi-tarîki'l-bedel haccın sıhhatinde âmirin emrine adem-i muhâlefet şart olmakla râkiben edâ-yı hacla me'mûr olan kimse mâşiyen hac ederse âmirin emrine muhâlefette bulunmakla âmirinden sahîh olmaz.

Fâide

ادّعى المأمور أنّه منع عن الحجّ وقد أنفق في الرّجوع لم يقبل إلّا إذا كان أمرًا ظاهرًا يشهد على صدقه.

2233. Mes'ele: Me'mûrün bi'l-hac meselâ yollar kapanarak ihsâr vâkiʿ olmak gibi bir mâniʿ, edâ-yı hacdan kendisini menʿ edip almış olduğu nafakayı avdetinde sarf ve infâk ettiğini iddiâ eylese meselâ urbân tarafından sâir hacılar da menʿ olunarak edâ-yı hac etmeden avdetlerinin zuhûru gibi sıdk-ı müddeʿâsına şehâdet edecek bir emr-i zâhir olmadıkça daʿvâsı kabûl olunmayarak âmir tarafından vermiş olduğu nafakayı istirdâdla damân îcâb eder. Zîrâ sebeb-i damân olan adem-i edâ zâhir olmakla defʿinde dahi iddiʿâsında sıdkına delâlet edecek bir emr-i zâhir ile tasdîk olunur.

Fâide

وإذا ادّعى أنّه حجّ وكذّب فالقول له، إلّا إذا كان مديون الميّت وقد أمر بالإنفاق منه.

2234. Mes'ele: Me'mûrün bi'l-hac edâ-yı hac ederek vazîfesini edâ ettiğini iddiʿâ edip âmir tarafından tekzîb edilerek ihtilâf etseler yemîniyle söz edâ-yı hacla me'mûrundur. Zîrâ me'mûr-i mezkûr, yedinde emânet olan haccın edâsıyla uhdesinden hurûcunu iddiʿâ ediyor. Hâlbuki berâet-i zimmet asıldır, bu aslı ibkâ için الأمين مصدق باليمين muktezâsınca yemîn îcâb eder. Lâkin me'mûr-i mezkûr, meyyite medyûn olup da zimmetinde bulunan deynden infâkla emr olunmuş ise de edâ-yı hacla kazâ-yı deyn iddiʿâsında bulunmakla ancak beyyine ile tasdîk olunup yemîniyle tasdîk olunmaz. Zîrâ kable'l-edâ zimmetinde deyn yakînen sâbit olmakla bi'l-beyyine edâsını isbât ederek hilâfına delîl kâim olmadıkça bekâsı asıldır. *Bezzâziyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre me'mûr bi'l-hac edâ ettiğini iddiʿâ edip verese inkâr eyleyerek ihtilâf etseler söz yemîniyle edâ iddiʿâ eden me'mûr bi'l-haccindir. Zîrâ istirdâd nafaka ile veresenin hakk-ı rücûʿunu münker olup البينة للمدعي واليمين على من انكر muktezâsınca münkere yemîn teveccüh eder.

Fâide

ولا تقبل بيّنة الوارث أنّه كان يوم النّحر بالكوفة إلّا إذا برهنوا على إقراره أنّه لم يحجّ.

2235. Mes'ele: Me'mûr bi'l-haccin bayram günü Kûfe'de bulunarak edâ-yı hac etmediğini isbât için veresenin ikâme ettikleri beyyine nefye

şehâdet olmakla kabûl olunmaz ise de me'mûr-i mezkûrun edâ-yı hac etmediğini ikrârına ikâme olunan beyyine sübût-i şehâdetin olmakla kabûl olunarak verdikleri bedel haccın damânıyla hüküm olur.

Fâide

ليس للمأمور بالحجّ الاعتمار قبله وبعده، وكلّ دم وجب على المأمور فهو من ماله إلّا دم الإحصار في قول الإمام.

2236. Mes'ele: **[1267]** Me'mûr bi'l-hac eşhur-i hacda ne kable'l-hac ve ne de baʿde'l-hac kendi nefsine umre yapamaz. Zîrâ *Hâniyye*'nin beyânına göre meyyitten edâ-yı hacca me'mûr olan kimse eşhur-i hacda ibtidâen umre yapıp da baʿdehu Mekke'den meyyitten hac eylese âmirlerin kavline muhâlefet eylemiş olur. Zîrâ âmirin emrettiği hac 2232. mes'elede beyân olunduğu üzere müteʿâref olan hacca masrûf olup müteʿâref olan hac ise mevâkitten birinden ihrâmla edilen hactır. Ve meyyitten bedelen hacca niyyet eylemiş olmakla kendisinden farz olan haccetü'l-İslâm da sayılmaz.

Ve kezâ ibtidâen me'mûr olduğu haccı edâ edip de baʿdehu umre eylese yine âmirin emrine muhâlefette bulunmakla sıhhate mâniʿdir. Zîrâ 2223. mes'elede beyân olunduğu üzere adem-i muhâlefet bedelin sıhhat-i haccında şarttır.

Velvâliciyye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre me'mûr bi'l-hac ibtidâen meyyitten edâ-yı hac edip de baʿdehu kendisinden umre eylese gayr-ı muhâlif olup nafakayı dâmin olmaz ise de umre ile meşgûl oldukça nafakası kendisine lâzım gelir. Zîrâ kendisine âmildir, umreden baʿde'l-ferâğ nafakası meyyitin malındandır. İbtidâen kendi nefsi için umre edip baʿdehu meyyitten hac eylese âmirin emrine muhâlif bulunduğundan nafakanın cümlesini dâmin olur, *Zahîre*'de dahi mezkûrdur.

2237. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam kavlinde dem-i ihsârdan mâʿadâ me'mûr bi'l-hacca lâzım gelen dem yaʿnî kurbânların cümlesi me'mûrün kendi malından lâzım gelir, İmâmeyn hazerâtına göre dem-i ihsâr da me'mûrun malından lâzımdır.

Fâide

أوصى الميت بالحج فتبرّع الوارث أو الوصي لم يجز؛ ولو حج الوصي بماله ليرجع جاز وله الرجوع وكذا الزكاة والكفارة بخلاف الأجنبي.

2238. Mes'ele: Meyyit, hac vasiyyet edip de vâris veya vasî teberruʿan kendi mallarından hac ederseler câiz olmaz. Zîrâ hac kendi malından farz olmakla başkasının kendi mallarından teberruʿan ettirdikleri hac ile sâkıt **[1268]** olmaz.

Ammâ vasiyyet eylememiş olsa idi kendi malına teʿalluk eylemeyeceği cihetle vârisin teberruʿan ihcâcı veya bi-nefsihi kendisinin ondan haccı İmâm-ı Aʿzam'ın kavline göre meşî'et-i ilâhiyyeye muʿallak olarak câizdir. Zîrâ hadîs-i Hasʿame'de Hazret-i Peygamber vârisin meyyitten haccını deyn-i ibâda teşbîh buyurup bilâ-vasiyyet vâris meyyitin deynini edâ eylese meyyitten kifâyet ederek hakk-ı abd ondan sâkıt olacağı gibi hakk-ı Bârî olan hac borcu da sâkıt olur.

Tecnîs'ten naklen Hamevî'nin beyânına göre bir kimse kendisinden hac ile vasiyyet edip de oğlu terekeye mürâcaʿat eylemek üzere kendisi edâ eylese deynini edâsı gibi meyyitten kifâyet eder ise de vasiyyet, mûsînin kendi malına teʿalluk ettiği cihetle oğlu kendi malından hac eylese kifâyet eylemez. Zîrâ onun kendi malından haccı ile meyyitin maksûdu olan infâka sevâbı hâsıl olmaz. Zekât ve kefâret dahi bu kıyâs üzeredir. Ammâ ecnebînin meyyitten bedel olarak haccı bunun hilâfına olarak câizdir.

Fâide

ليس للمأمور الأمر بالحج ولو لمرض إلا إذا قال له الآمر «اصنع ما شئت» فله ذلك مطلقًا.

2239. Mes'ele: Âmir tarafından nasıl ister isen öyle yap diyerek keyfiyyet-i edâ taʿmîm olunmadıkça me'mûr bi'l-hac her ne kadar hasta olsa dahi edâsıyla me'mûr olduğu haccın edâsıyla başkasına emri câiz değil ise de ol vechile emreder ise ale'l-ıtlâk câizdir.

Fâide

يصح استئجار الحاج عن الغير وله أجر مثله.

2240. Mes'ele: Bi-tarîki'l-bedeliyyet başkasından hacceden kimse ol haccı edâ için başkasını istîcârı câiz olup edâ eden kimseye ecr-i misl verilmesi lâzım gelir.

Hamevî'nin beyânına göre bedel-i haccı îfâ ve edâ için istîcâr sahîh olsa eden ecr-i müesemmâ îcâb edeceğinden وله أجر مثله kavlinin muktezâsı adem-i sıhhatidir. İsbîcâbî'den naklen musannif-i allâmenin *Bahr*'da beyânına göre gerek hac **[1269]** ve gerek sâir tâʿât üzerine istîcâr câiz değildir. Edâ-yı hac için istîcâr edip bedel-i îcârı kendisine iʿtâ ile meyyitten hac eylese her ne kadar istîcâr eylemese bile edâ edilen hac meyyitten vâkiʿ olup nafakadan zehâb ve iyâbına kâfî mikdâr ücret verilip fazlası vereseye iʿâde ve reddedilir. Zîrâ meyyitten istîcâr câiz olmadığından verese-i kibâr tarafından kendisine teberruʿ olunmadıkça nafakanın fazlasını almak hac eden kimseye helâl değildir. Ammâ meyyit, nafakanın fazlası hacceden kimsenin olmasını vasiyyet eylemiş ise esahh olan hasbe'l-vasiyyet sahîh olarak fazlası onun olur. Kâdîhân edâ-yı hac için icârenin adem-i sıhhatine işâretle وللأجير أجر مثله demiş. Zîrâ ecr-i misl icâre-i fâsidede lâzım gelip icâre-i sahîhanın muktezâsı akd-i icârede zikr olunan ecr-i müsemmâdır. Binâenaleyh edâ-yı hac için icâre-i sahîha olsa idi ecr-i müsemmâ lâzım geleceğinden ecr-i mislin lüzûmuyla hüküm sahîh olamaz.

Fâide

والمأمور إذا أمسك البعض وحج بالباقي جاز ويضمن ما خلف.

2241. Mes'ele: Me'mûr bi'l-hac bedel-i hac olarak verilen malın bazısını imsâk edip de bâkîsiyle hac eylese haccı câiz olup bâkî kalanı âmire dâmin olarak redd ve iʿâde eder. Hulâsa-i kelâm *Bahr*'da beyân olunduğu üzere me'mûr bi'l-hac edâ-yı hac için almış olduğu mala mâlik olamaz. Binâenaleyh âmir gerek sağ ve gerek meyyit olsun verilen malda gerek muʿayyen ve gerek gayr-ı muʿayyen bulunsun hîn-i iʿtâda "Nasıl istersen öyle sarf eyle." diye taʿmîm olunmadıkça verilen malda tasarrufu âmirin malına âid olmakla fazlasını almak kendisine helâl olmaz.

Fâide

وإذا أنفق من ماله ومال الميت فإنه يضمن إلا إذا كان أكثرها من مال الميت وكان مال الميت يكفي للكراء وعامة النفقة كذا في الخانية.

2242. Mes'ele: **[1270]** *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre me'mûr bi'l-hac âmir tarafından bedel-i hac olarak verilen mal kirâ ve sâir nafakasına

kâfî olarak ekserisini meyyitin malından sarf etmedikçe edâ-yı hacda kendi malıyla meyyitin malından harc ederek infâk eder ise edâ ettiği hac meyyitten câiz olmayacağı cihetle onun malından sarf ettiği malı veresesine dâmin olur. Zîrâ 2223. mes'elede beyân olunduğu üzere âmirden haccın farziyyeti kendi malına teʿalluk ettiğinden onun için edâ edilen hacda sarf olunan malın cümlesi veya ekserisi onun malından olması niyâbetin cevâzında şart olmakla onun malından sarf olunmadıkça niyâbetin adem-i cevâzına binâen ondan farz olan hac sâkıta olmaz. Ammâ sarf olunan malın ekserisi meyyitin malından olur ise kalîlden ihtirâzın adem-i imkânına ve ekserin kül hükmünde olmasına binâen niyâbetin cevâzıyla edâ edilen hac, âmire farz olan hacdan vâkiʿ olarak zimmetinden vâcibin sukûtunda kifâyet eder.

Fâide

اذا أنفق المأمور بالحج الكل في الذهاب ورجع من ماله ضمن المال.

2243. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere niyâbetin cevâzıyla edâ edilen haccın âmirden vukûʿunda sarf olunan malın cümlesi veya ekserisi onun malından olması şart olduğundan hacca gider iken sarf olunan mâl-ı meyyit avdet eder iken kendi malından sarf ettiği maldan ekser olmadıkça me'mûr bi'l-hac hacca gider iken mâl-ı meyyitin cümlesini sarf edip de avdetinde kendi malından sarf eylese niyâbetin adem-i cevâzıyla edâ ettiği haccın meyyitten adem-i vukûʿuna binâen meyyitin malından sarf ettiği malı âmirin veresesine iʿâde ile dâmin olur. Kendi malından sarf ettiğini vereseden istikmâl eylese kifâyeti anlaşılır ise de mahalline mürâcaʿat lâzımdır.

Fâide

يبدأ بالحج الفرض قبل زيارة النبي ﷺ ويخير إن كان تطوعًا.

2244. Mes'ele: Farz olan haccın edâsında Hazret-i Peygamber'i ziyâretten evvel farz olan haccı edâ ile **[1271]** bed' eder ise de nâfile haccın edâsında muhayyer olarak hangisinden ister ise onu edâ ile bed' eder, yaʿnî farz olan hacdan ibtidâen hac edip baʿdehu Medine-i Münevvere'de Resûl-i Ekremi ziyâret eylemeli.

Fâide

حج الغني أفضل من حج الفقير لأن الفقير يؤدي الفرض من مكة وهو متطوع في ذهابه وفضيلة الفرض أفضل من فضيلة التطوع.

2245. Mes'ele: 1882. mes'elede beyân olunduğu üzere kable'l-vakt abdest ve ibrâ-yı muʿsir ve selâma bed' gibi üç mes'elenin mâʿadâsında farz, sünnet ve nâfileden efdal olmakla istitâʿat-i mâliyye ve bedeniyyeye mâlik olan ağniyânın farz olarak edâ ettiği haccı fukarânın haccından efdaldir. Zîrâ fukarâ Mekke'ye vâsıl olunarak edâ ettiği nüsük nâfile olup ancak Mekke'ye baʿde'l-vusûl duhûl-i sebîle ihrâmdan hurûc için ya hac veya umre vâcib olmakla oradan ettiği farzdır. Hâlbuki ağniyânın beldesinden hurûcuyla bed'iyle berâber edâ ettiği nüsükün cümlesi farz olup farz ise mesâil-i mezkûrenin mâʿadâsında tetavvuʿ ve nevâfilden efdaldir.

Fâide

إذا جمع بين الصلاتين بعرفة لا يتنفل بينهما كما في اليتيمة.

2246. Mes'ele: 483. mes'elede beyân olunan şurût-i sitteyi câmiʿ olarak huccâc-i müslimîn vakt-i zuhrda salât-ı zuhr ile salât-ı asrı cemʿ ederek birlikte edâ ettiklerinde *Yetîme*'de de beyân olunduğu vechile iki farz arasında bulunan zuhrun son sünnetiyle asrın sünneti gibi nâfileleri edâ ile iştigâl gayr-ı lâzımdır.

Tecnîs'ten naklen Hamevî'nin beyânına göre ikisi arasını nâfile ile fasl eylese Ebû Yusûf'a göre ezân ve ikâmenin iʿâdeleri lâzım gelir.

KİTÂBÜ'N-NİKÂH

2247. Mes'ele: Nikâhın hakîkat-i lugaviyye ve şerʿiyyesi 205. mes'elede, ehli ve mahalli 210. mes'elede, sebeb-i meşrûʿiyyeti 212. mes'elede, rüknü 213. mes'elede, nikâh-ı sahîhin hükmü 214. mes'elede, sıfat-ı şerʿiyyesi 216. mes'elede, **[1272]** sıhhatinin şartları 218. mes'elede beyân olunmakla mürâcaʿat buyurulması tavsiye olunur.

Fâide

كتاب النكاح

المقبوض على سَوم النكاح مضمون، كذا في جامع الفصولين.

2248. Mes'ele: Nevm vezninde sevm, gurâb vezninde suvâm lugatte bir metâʿı satılık eylemek, yaʿnî satılığa çıkarmak ve satan ziyâde isteyip alan az vermek, pazarlık etmek, maʿnâsına olup satanla alan beyninde pazarlık kararlaşmamış iken hâricden bir kimsenin kendisi almak için daha ziyâde arttırıp almasından menʿ maʿnâsına [1](لا يسوم الرجل على سوم أخيه) hadîs-i şerîfinden me'hûzdur.

Câmiʿu'l-Fusûleyn'den naklen bu makamda mevlâsının izniyle câriyesini tezevvüc için sözleşerek mezbûreyi kabz ve tesellüm edip de kâbızın yedinde telef olsa kıymetini dâmin olur, demektir.

Fâide

احتاط أصحابنا رحمهم الله في الفروج إلا في مسألة ما إذا كانت الجارية بين شريكين فادعى كلّ الخوفَ عليها من شريكه وطلب الوضع عند عدل لا يجاب إلى ذلك وإنما تكون عند كلّ يومًا حشمة للملك، كذا في كراهية المعراج.

2249. Mes'ele: 865. mes'elede beyân olunduğu üzere ibdâʿda asıl olan tahrîm olmakla eimme-i Hanefiyye hazerâtı emr-i furûcda fevâke'l-âdet ihtiyâta riʿâyet buyurmuşlar ise de bir mes'elede hilâfına kâil olmuşlardır ki mes'ele-i mezkûre de 887. mes'elede beyân buyurulduğu üzere bir câriye iki kimse beyninde müştereke olup da şerîkeynden her birisi diğerinden emîn olmayarak bir emîn kimse nezdinde muhâfaza olunmasını iddiâ etseler kerâhiye-i *Miʿrâc*'da beyân olunduğuna göre hiçbirisinin iddiʿâsı mesmûʿ olmayıp belki her birinin hakk-ı temellükünü ihtişâmen her gün birinin yanında bulunmasıyla hüküm olunur, buyurulmuştur.

Fâide

ما ثبت لجماعة فهو بينهم على سبيل الاشتراك إلا في مسائل:

الأولى: ولاية الإنكاح للصغير والصغيرة ثابتة للأولياء على سبيل الكمال لكل.

---

1 "Kişi kardeşinin pazarlığı üzerine pazarlık yapmasın." Müslim, "Nikâh", 38; Tirmizî, "Büyû", 57, r. 1292.

2250. Mes'ele: **[1273]** Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin gayrısında bir cemâʿat üzerine sâbite olan hüküm alâ sebîli'l-iştirâk sâbit olup lâkin mesâil-i mezkûrede her birine alâ sebîli'l-kemâl sâbit olup mesâil-i mezkûreden birisi sağîr ve sağîre gibi muhtâc-ı velâyet olan kimseleri velâyet-i nikâh olup derece-i vâhidede bulunan evliyânın cümlesine kâmilen sâbit olduğundan onlardan biri gerek kable'l-akd ve gerekse baʿde'l-akd hürre-i bâliğanın küfüvvetinin gayrıya veya mehr-i mislinden noksân mehir ile nefsini akdine izin verip râzı olsa cümlesi râzı olmuş addolunarak hakk-ı nesihleri sâkıt olduğu gibi sağîr ve sağîreyi mehr-i misilleriyle küfüvvlerine akd eylese sahîh ve nâfiz olarak diğerleri fesh edemezler. Bu makâmda velâyet-i mezkûreyi sağîr ve sağîrenin nikâhıyla takyîd, ittifâkî olup ihtirâzî değildir. Zîrâ ânifen beyân olunduğu üzere hürre-i bâliğa küfüvvün gayrıya veya noksân mehir ile akd eylese evliyâ-i mezkûreden her birisine alâ vechi'l-kemâl velâyet-i iʿtirâz sâbit olarak onlardan birinin rızâ ve izni cümlesinin rızâsı addolunarak birisinin rızâsı halinde diğerlerinin hakk-ı itirâzları sâkıt olur. Birâder ile amca gibi derecede müsâvî değiller ise velî-yi ebʿadin rızâsı halinde velî-yi akreb olan birâderinin hakk-ı itirâzı bâkîdir. Onun için velîy-i akrebin vücûdu halinde velî-yi ebʿadin sağîr ve sağîreyi mehr-i misilleriyle küfüvlerine tezvîci velî-yi akrebin icâzesine mevkûftur.

Fâide

الثانية: ولاية القصاص الموروث يثبت لكل من الورثة على الكمال حتى قال الإمام للوارث الكبير استيفاؤه قبل بلوغ الصغير بخلاف ما إذا كان لبالغَين فإن الحاضر لا يملكه في غيبة الآخر اتفاقًا لاحتمال العفو.

2251. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden ikincisi velâyet-i kısâs olup veresenin her birisine alâ vechi'l-kemâl **[1274]** sâbittir. Hattâ İmâm-ı Aʿzam hazretleri vâris-i sağîrin bulûğundan akdem kebîrin istifâ-yı kısâsına kâil olmuştur. Lâkin mes'ele tafsîl iktizâ eder.

Şöyle ki vâris-i kebîr 1919. mes'elede beyân olunduğu üzere vâris-i sağîrin pederi ve büyük pederi gibi malında tasarrufa mâlik olan velî bulunur ise gerek velâyeti velâyet-i milk ve gerek velâyet-i karâbet olsun

eimme-i Hanefiyyenin icmâʿıyla bi'l-ittifâk velî-yi sağîr bâliğ olmadan mevrûs olan kısâsı icrâ ile istîfâsına kâil olup ve eğer vâris-i kebîr sağîrin birâderi ve amcası gibi malında tasarrufa mâlik değil ise ihtilâfî olup vâris-i kebîr sağîrin ecnebîsi ise sağîr bâliğ olmadıkça bi'l-icmâʿ vâris-i kebîr, istîfâ-yı kısâsa mâlik olamaz.

Zeylaʿî'nin beyânına göre İmâm Şâfiʿî hazretlerine göre vâris-i sağîr bâliğ olmadıkça vâris-i kebîr hiçbir hâlde istîfâ-yı kısâsa mâlik değildir.

2252. Mes'ele: Maktûlün vereseleri kebîr olur iseler afv ihtimâline binâen birinin gıyâbı halinde bi'l-ittifâk vâris-i hâzır kısâsın icrâsıyla istîfâsına mâlik değildir. Onun için 287. mes'elede beyân olunduğu üzere afv ihtimâline binâen hîn-i kısâsda veresenin cümlesi hâzır olmak şarttır.

Fâide

الثالثة: ولاية المطالبة بإزالة الضرر العام عن طريق العام تثبت لكل مَن له حق المرور على الكمال.

2253. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden üçüncüsü tarîk-i âmdan zarar izâlesini mutâlebeye velâyet olup hakk-ı mürûra mâlik olan her şahsa alâ vechi'l-kemâl sâbit olmakla onlardan her birisi zararın izâlesini mutâlebe etmek hakkına mâliklerdir.

Fâide

والضابط: أن الحق إذا كان ممّا لا يتجزي فإنه يثبت لكل على الكمال فالاستخدام في المملوك مما لا يتجزي.

2254. Mes'ele: Bu bâbda zâbıt mütecezzî olmayan hak her biri müstahikkine alâ vechi'l-kemâl sâbit **[1275]** olur külliyyesi olup memlûkde hakk-ı istihdâm gayr-ı mütecezzî olmakla delîllerden herbirine alâ vechi'l-kemâl sâbit olur. Zîrâ hakk-ı istihdâm gayr-ı mütecezzîdir.

Fâide

ليس لنا عبادة شرعت من عهد آدم عليه السلام إلى الآن ثم تستمر في الجنة إلا الإيمان والنكاح.

2253. Mes'ele: Îmânla nikâhdan başka devr-i Âdem aleyhisselâmdan bu ana kadar bilâ-inkitâʿ meşrûʿ buyurulup cennette dahi müstemir olacak hiçbir ibâdet olmayıp ancak bu ikisidir.

İbn Hatîb'in sûre-i Secde'de tefsîrinden naklen Hamevî'nin beyânına göre ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾[1] muktezâsınca bi'l-umûm ibâdât ve tâʿâtla mutâlebe bu dâr-i teklîf olan dünyâya mahsûs olup dâr-ı âhiret ise gerek hayır ve gerek şerr bu mezraʿa-i âhiret olan dünyâda ekilen bezr-i aʿmâlin netâic-i hâsılası bulunan mükâfât ve mücâzâtla mütelezziz ve müte'ellim olarak isfiyâ için dâr-ı istirâhât ve eşkiyâ için zindân-ı ukûbet olmakla yevm-i kıyâmette tekâlîf-i ilâhiyye mürtefiʿa ise de lâkin zikr ve şükür mürtefiʿa olmayacağı gibi âlem-i ukbâda hâl-i beşeriyyet sıfât-ı melekiyyete tahavvul edip melâike-i kirâm ﴿يُسَبِّحُونَ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ لَا يَفْتُرُونَ﴾[2] muktezâsınca bilâ-futûr sûret-i dâimede Cenâb-ı Kibriyâ'yı tesbîh ve takdîsiyle mütelezziz oldukları gibi ehl-i cennette dahi cennât-ı âliyâtta ezkâr-ı Bârî ile mütelezziz olarak bilâ-teklîf mücerred telezzüz için dünyâdan ziyâde ukbâda evrâd ve ezkâra inhimâkla vezâif-i ubûdiyyetine müsâraʿat cây-ı nazar değildir. Zîrâ dünyâda bile hademe-i mülûkun hizmet-i mülûkla telezzüz ve teşerrüfleri ve kesb-i takarrub edecek telezzüzleri de tezâyüd ederek zevâl ve infikâkıyla müte'essir olup hiçbir an ondan infikâkı ârzû etmedikleri beyândan müstağnîdir.

İmân ise Zât-i Bârî ve sıfât-ı mukaddese-i ilâhiyye ve levâzım-ı zaruriyyelerini kalben tasdîkle lisânen ikrârdan ibâret olarak gerek cennât-ı âliyâtta ve gerekse dâr-ı azâb olan cehennemde asâr-i imânı re'yü'l-ayn **[1276]** müşâhede ettikçe îmân ve îkân dahi takvâ ve tezâyüd edeceği gibi ﴿وَزَوَّجْنَاهُمْ بِحُورٍ عِينٍ﴾[3] muktezâsınca hûr-i ayn ve onlardan ziyâde me'lûf ve mütecânis olup kesb-i safvet ederek zînet-i cennâtla hüsün ve onda onları tecâvüz eden ezvâc zevi'l-ibtihâca mukârenetle daha ziyâde mütelezziz ve mübtehic olunacağından onların dahi dünyâdan ziyâde âhirette bekâ ve idâmeleri mukteza-yı eltâf-ı ilâhiyye olmakla îmânla nikâhın bekâ ve istimrârları muktezâ-yı mükâfâttır. Müteʿaddid kocaları bulunan zevceler hakkında mahalline mürâcaʿat lâzımdır. Zîrâ hîn-i tahrîrde mürâcaʿat edecek âsârdan mahrûm idim.

---

1 Hicr, 15/99.
2 Enbiya, 21/20.
3 Duhân, 44/54.

Fâide

المولى لا يستوجب على عبده دينًا فلا مهر إن زوّج عبده من أمته، ولا ضمان عليه بإتلافه مالَ سيده.

2254. Mes'ele: العبد وما يملكه كان لمالكه muktezâsınca abdin rakabesi ve rakabesine tebe'an mü'neti mevlâsına âid olmakla onu deynle mükellef ve mübtelâ kılmaz.

Binâenaleyh *Fetâvâ-yı Sayrafiyye*'de beyân olunduğuna göre sahîh olan, câriyesini kölesine tezevvüc eder ise hadîs-i şerîf-i mezkûr muktezâsınca memlûkenin mehri mevlâsının hakkı olmakla kölesi üzerine mehr îcâb eylemez, ve mevlâsının malını itlâfla damân lâzım gelmez.

Fâide

ولو قتل العبدُ مولاه وله ابنان فعفى أحدهما سقط القصاص ولم يجب شيء لغير العافي عند الإمام.

2255. Mes'ele: Kölesi iki oğlu bulunan mevlâsını katl edip de onlardan biri kısâsı affeylese 2251. mes'elede beyân olunduğu üzere hakk-ı kısâs vereseden her birine alâ vechi'l-kemâl sâbit olduğundan kısâs sâkıt olup İmâm-ı A'zam hazretlerine göre diğerine gerek kısâs ve gerek diyet olarak hiçbir şey lâzım gelmez. Zîrâ vâcib olmak lâzım gelse mâlikin memlûkünü deyn ile mükellef ve mübtelâ eylemesi lâzım gelir. Hâlbuki mes'ele-i **[1277]** ânifede beyân olunduğu üzere mevlâ memlûkünü deyn ile mükellef ve mübtelâ kılmaz. Zîrâ memlûkü deyn ile mükellef kılmak kendisini kendisine medyûn kılmak demek olup bu ise zâhiren butlândır.

Zevcle Zevce Beyninde Hükm-i Mufârakat

Fâide

الفِرَق ثلاث عشرة فرقة، سبع منها تحتاج إلى القضاء وست لا.

فالأولى: الفرقة بالجبّ والعنّة وبخيار البلوغ وبعدم الكفاءة وبنقصان المهر وبإباء الزوج عن الإسلام وباللعان.

2256. Mes'ele: Gerek talâk ve gerek fesh ve gerekse mütâreke ile ale'l-ıtlâk zevcenin zevcinden esbâb-ı mufârakati on üç kadar şey olup bunlardan yedisi

sebeb-i hafîye müstenid olarak firkatın vukûʿu kazâ-yı kâdîye muhtâc olup altısı sebeb-i celîye müstenid olmakla hükm-i hâkime muhtâc değildir.

2257. Mes'ele: Zevceyn beyninde vukûʿ bulan firkate sebeb zevc tarafından olup da zevce tarafından olması mümkün değil ise talâk olup sebeb-i firkat zevce tarafından olup da zevcin asla sunʿ ve medhali bulunmaz veya zevc tarafından olup da zevce tarafından olması da mümkün ise fesihtir. Nikâhın fesâdına binâen zevcenin mukârenetleri veya hâkimin tefrîki mütâreke olup bunlardan talâkın hükmü ricʿîde baʿde inkidâi'l-iddet veya müntehâ-yı talâkla ve bâinde fi'l-hâl vukûʿ-i firkatla ahkâm-ı nikâhın zâil ve murtadaʿ olması ve birinci ve ikinci ile aded-i talâkın tenâkuzudur. Fesh ise akdi ke'enlem yekun hükmünde kılarak aded-i talâka tenâkuz eylemez ve mütârekede esahh kavilde gerek duhûl bulunsun ve gerek bulunmasın akdin fesâdına binâen maʿsiyetten halâsı için her ne kadar zevceynden biri olmasa bile diğerinin terk **[1278]** ve müfârakati lâzım olup bunlar mufârakat etmedikleri hâlde tefrîkleri hâkim-i belde üzerine vâcib olup esâsen akdin fesâdına binâen mütâreke ile aded-i talâk tenâkuz eylemez. Binâenaleyh gerek fesh ve gerek mütârekeden sonra akd-i sahîhle tezvîc ve tezevvücleri hürrede üç ve câriyede iki talâkla mâlikiyyet ifâde eder.

Kazâ-yı Kâdiye Muhtâc Olan Firkatler

2258. Mes'ele: Zevcin mecbûb veya innîn olması ve hıyâr-i bulûğ ve adem-i kefâet ve noksân-ı mehr ve zevce müslümân oldukda zevcin kabûl-i islâmdan ibâ ve imtinâʿı ve liân gibi esbâb-ı sebʿadan biriyle vâkiʿ olan firkatlerin sübûtu kazâ-yı kâdîye muhtâctır.

Fâide

والثانية: الفرقة بخيار العتق وبالإيلاء وبالردة وتباين الدارين وبملك أحد الزوجين صاحبَه وفي النكاح الفاسد.

2259. Mes'ele: Sebeb-i celîye istinâdına binâen sübûtunda kazâ-yı kâdî muhtâc olmayan firak-ı sittede hiyâr-ı ıtk ve îlâ ve ridde ve tebâyün-i dâr ve zevceynden birinin âhara mâlik olması ve akdin fesâdına binâen vâkiʿ olan firkatlerdir. Bu makâmda îcâb eden îzâhât-ı lâzime ve mufassala *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm kitâb-ı nikâhımızda bast ve beyân olunmuştur. Mürâcaʿat buyurulması tavsiye olunur.

Fâide

النكاح يقبل الفسخ قبل التمام لا بعده فلا تصحّ إقالته ولا ينفسخ بالجحود إلا في مسألتين فيقبله بعده: ردة أحدهما وملك أحدهما الآخر.

2260. Mes'ele: Meselâ sağîr ve sağîre gibi muhtâc-ı velâyet olup da sû-i ihtiyâr ile müştehir olmayan peder ve büyük pederin gayrısı taraflarından vukûʿ bulan nikâhlar gibi nefâz ve lüzûmunun şartı tahakkuk etmeyen akidler baʿde'l-bulûğ rızâlarıyla tamâm olmadıkça hıyâr-ı bulûğ ve kezâ noksân-ı mehr ve adem-i kefâet gibi esbâb-ı mezkûreden biriyle feshi kâbil olmayıp şerâit-i nefâz ve lüzûmu **[1279]** câmiʿ olarak tamâm olduktan sonra feshi kâbil değildir. Binâenaleyh feshle ikâlesi sahîh olmayacağı gibi ber-vech-i âtî beyân olunacak iki mes'elenin gayrısında münfesih de olmaz.

2261. Mes'ele: Şerâit-i nefâz ve lüzûmu câmiʿ olarak baʿde'l-itmâm 2292. mes'elede beyân olunacağı üzere kâbil-i infisâh olan iki mes'eleden biri zevceynden birinin irtidâdı diğeri de birisinin âhara mâlik olmasıdır. Zîrâ ihtilâf-ı deyn nikâhın bekâsına mâniʿ olacağı gibi memlûkiyyet de mâlikiyyete münâfiye olmakla mücevviz-i feshtir.

2262. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere ihtilâf-ı deyn sıhhat-i nikâha mâniʿ olmakla zevce islâmı kabûl ettiği hâlde zevcin kabûlden ibâ ve imtinâʿı da beynlerinde bulunan akdi ke'en-lem yekun hükmünde kılarak dâʿi-yi firkat olmakla akdin tamâmından sonra olduğu hâlde bi'l-ittifâk firkat-i mezkûre, fesih olmakla baʿde't-temâm feshi kâbil olarak hükm-i mezkûrden müstesnâ olan mesâil iki ve üçe münhasır değildir. Zîrâ şerâit-i lüzûm tahakkuk ederek tamâm olduktan sonra zevceynden birinin irtidâdı ile vâkiʿ olan firkat de fesih olmakla hak olan şerʿan feshi îcâb eden sebebin tahakkuku halinde mutlakan kâbil olmasıdır.

Mehrin Tamâmını Müekkid Olan Esbâb-ı Lâzime

Fâide

يكمل المهر بأربعة: بالدخول وبالخلوة وبوجوب العدة عليها منه سابقًا وبموت أحدهما.

2263. Mes'ele: ﴿وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ﴾[1] muktezâsınca mer'enin menâfiʿ-i budʿu bedelinde mehri nikâhın lâzım-ı gayr-i mufâriki olup gayr-ı müekked olarak mücerred akid ile zevc üzerine vâcib olup mehr-i müsemmâ ve mehr-i misl ve mehr-i mutʿa olarak üç kısım olup mehr-i müsemmâ hîn-i akidde tesmiye-i sahîha veya baʿde'l-akd beynlerinde taʿyîn ile lâzım gelir. Mehr-i misl hîn-i akidde tesmiye-i sahîha bulunmayarak mücerred akid ile baʿde'l-duhûl lâzım gelip mehr-i mutʿa da hîn-i akidde tesmiye-i sahîha **[1280]** bulunmayıp kable'd-duhûl mufâreketle lâzım gelip bir gömlek ve bir başörtüsü ile bir de çarşaftan ibârettir. Binâenaleyh mehir hîn-i akidde ya tesmiye-i sahîha veya mücerred akid ile gayr-ı müekked olarak lâzım gelmekle îcâbına göre tansîf veya ıskâtla tegayyuru kâbil olup tamâm-ı mehrin lüzûmu ya zevc tarafından vat'ı veya halvet-i sahîha veya zevceynden birinin vefâtı veya zevc tarafından birşey idhâliyle zevcenin bikrini izâle veya baʿde'd-duhûl bâinen tatlîkle iddet içinde tekrâr tezevvücle velev bilâ-duhûl velâ halvet mehr-i sânînin tamâmı te'kîd ederek hîn-i akidde tesmiye olunmuş ise müsemmânın, tesmiye olunmamış ise mehr-i mislin tamâmı lâzım gelir.

Ammâ zevcenin bikrini izâle, zevc tarafından tepmek ve itmek ile hâsıl olmuş ise kable'd-duhûl tatlîkle zevc üzerine nısf-ı müsemmâ lâzım gelip böyle izâle-i ecnebî tarafından olup da kable'd-duhûl tatlîk olunursa talâk sebebiyle zevc üzerine mehir olarak nısf-ı müsemmâ gibi cinâyet sebebiyle diyet olarak ecnebî üzerine de nısf-ı mehr-i misl lâzım gelir. Kable'd-duhûl tatlîk olunmadığı sûrette ecnebî üzerine diyet-i kâmile ola tekmîl-i mehr lâzım gelir, bahsin tamâmı *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm eserimizde îzâh olunmuştur.

Zevcin Zevce Üzerinde Hakk-ı Terbiyesi Beyânındadır

Fâide

للزوج أن يضرب زوجته على أربع وما بمعناها: على ترك الزينة بعد طلبها وعلى عدم إجابتها إلى فراشه وهي طاهرة من الحيض والنفاس وعلى خروجها من منزله بغير إذنه بغير حق وعلى ترك الصلاة في رواية، وقد بينا في شرح الكنز قولهم وما كان بمعناها.

---

1 Nisa, 4/24.

2264. Mes'ele: ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾[1] muktezâsınca tâife-i ricâl kemâl-i akl ve hüsn-i tedbîr ve evâmir-i ilâhiyyeye itâʿat ve inkiyâdla bi'l-cümle ibâdât ve tâʿâtin edâsında kuvvet-i zâideyi hâiz olup tâife-i nisâ ise hisâl-i mezkûrenin cümlesinde nâkısa bulunarak şeref-i nübüvvet ve imâmet ve velâyet ve ikâme-i **[1281]** şeʿâir-i islâmiyye ve mecâmiʿ-i kazâyâda hâiz-i nisâb-ı şehâdet ve edâ-yı cumʿa ve ikâme-i cihâdla mükellef ve istihkâk-i irsde de tedâʿuf gibi bir çok hâlâtta onlar üzerine fazl-ı ruchânla muhtâz olup ﴿يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا قُوا أَنْفُسَكُمْ وَأَهْلِيكُمْ نَارًا﴾[2] âyet-i celîlesi muktezâsınca evâmir-i ilâhiyyeye imtisâl ve nevâhîden ictinâbla mukteza-yı meʿâsî olan istihkâk-ı azâbdan nefsini muhâfaza ve mahzâ fazl-ı ilâhîsi bulunan eltâf-ı ilâhiyyesine istihkâka esbâb-ı âdiye bulunan evâmir-i ilâhiyyeye itâʿât ve inkiyâd ederek muktezâsıyla amel ile kendileri mükellef oldukları gibi (كلكم راع وكلكم مسؤل عن رعيته)[3] muktezâsınca taht-ı riʿâyetinde bulunanların dahi mukteza-yı amelleriyle mes'ûl bulunduğundan vülâtın taht-ı velâyetlerinde bulunan raʿâyânın menâfiʿ ve mesâlihini muhâfaza ve onları mazarrattan himâyeye kıyâmla mükellef oldukları gibi tâife-i ricâl de taht-ı velâyetlerinde bulunan ehl ve iyâlinin muhâfaza ve nezâretleriyle mükellef olduklarından usûl-i meşrûʿa dâiresinde te'diye ve terbîyeleri ricâle âid olarak hasbe'l-iktizâ zevcin zevcesini darbla te'dîbi câiz olup cevâz-ı şerʿî damâna münâfî olmakla hudûd-i meşrûʿayı tecâvüz eylemedikçe onların te'dîbi ve terbiyesi üzerine zevcine mücâzâtla damân da lâzım gelmez.

2265. Mes'ele: Hâlât-i mezkûreden biri,

1- Zevci zevcesinin iktidârı halinde sûret-i meşrûʿada tezyînini taleb edip de zevcesi imtisâl etmeyerek terki üzerine ısrâr eylemesi.

2- Hayz ve nifâs gibi mazeret-i şerʿiyyeden hâliye olarak zevci taleb-i temkînde bulunduğu hâlde imtinâʿda bulunması.

3- Zevci sûret-i meşrûʿadan hânesinden ve ârzû etmediği kimselere adem-i hurûcuyla emrettiği hâlde bi-gayri hakkin hilâfında bulunarak ısrârı.

---

1 Nisa, 4/34.

2 "Ey iman edenler! Kendinizi ve ailenizi yakıtı insanlar ve taşlar olan ateşten koruyun." Tahrim, 66/6.

3 "Hepiniz çobansınız ve hepiniz raiyyetinizden mesulsünüz." Buhârî, "Cuma", 10, r. 893; Müslim, "İmâre", 20.

4- Beyân olunan edille-i şerʿiyye muktezâsınca zevc zevcenin maʿsiyetle mes'ûl olarak ondan halâs için bir rivâyette terk-i salât ve emsâli ferâizi **[1282]** ve vâcibâtın edâsına adem-i imtisâl ve maʿsiyetin irtikâbından adem-i ictinâbı üzerine nush ve pend ile mutenassiha olmadığı hâlde zevcesini darbla te'dîbi zevcine câizdir ki musannif-i allâme fukahânın hâlât-ı mezkûre maʿnâsında olarak cevâz-ı darbı îcâb eden esbâb-ı mücevvizeyi *Şerh-i Kenz*'de beyân buyurmuşlardır.

2266. Mes'ele: Hamevî'nin beyânına göre zevcin zevcesini darbını mücevviz olan hâlât-ı mezkûre maʿnâsına olanlar meselâ zevce zevcin câriyesini kıskanarak bi-gayr-i hakkin ezâ ve cefâda bulunup da zevci adem-i ezâ husûsunda nasîhatte bulunduğu hâlde mutenassiha olmayarak ezâda ısrârı ve sabâvvetine binâen ağlamakta bulunan sabî bükâsı üzerine zevcesinin darbı ve muharremin gayrıya inkişâfı ve ecnebîler ile mükâlemesi ve zevcine karşı her türlü muʿâmele-i nâ-meşrûʿası gibi şeylerdir. Velhâsıl 230. mes'elede beyân olunduğu üzere şerʿan hudûdu mukadder olmayan maʿsiyet üzerine ﴿وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ سَبِيلًا﴾[1] âyet-i celîlesi ve (رحم الله امرءا علق سوطه يراه أهله) hadîs-i şerîfi[2] muktezâları üzere bi'l-cümle reîs-i âileye îcâbına göre taʿzîr ve terbiye câizdir. Zîrâ emr-i maʿrûf ve nehy-i münkerdir. Bu ise 231. mes'elede beyân olunduğu üzere (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فإن لم يستطيع فبلسانه)[3] muktezâsınca hilâf-ı şerʿ ve muhill-i diyânet olan umûr hakkında emr-i meşrûʿdur.

Kadın Hakkında Câiz Olan Şeyler

Fâide

لها أن تخرج بغير إذنه قبل إيفاء المعجّل مطلقًا وبعده إذا كان لها حق أو عليها أو كانت قابلة أو غسّالة أو لزيارة أبويها كل جمعة مرة ولزيارة المحارم كل سنة؛ وفيما عدا ذلك من زيارة الأجانب وعيادتهم والوليمة لا تخرج.

---

1 Nisa, 4/34.

2 "Kırbacını ailesinin görebileceği bir yere asan kişiye Allahu Teâlâ rahmet eylesin." Sanânî, *el-Musannef*, IX, 447, r. 17963; Taberânî, *el-Muʿcemü'l-Kebîr*, X, 285, r. 10672; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, I, 421, r. 1229.

3 "Bir kötülük gördüğünüz zamân hemen müdahele ederek onu elinizle değiştiriniz, buna gücünüz yetmezse dilinizle değiştiriniz." Müslim, "Îmân", 78; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 17, r. 4340; Tirmizî, "Fiten", 11, r. 2172.

2267. Mes'ele: *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* eserimizde beyân olunduğu üzere gerek az ve gerek çok zevceye muʿaccelen verileceği beyân olunan mehri veya külliyyen mü'eccel değil ise 1297. mes'elede beyân olunduğu üzere maʿrûf meşrûʿ ve meşrût hükmünde olmakla müftâ bih olarak muʿaccelen te'diyesi örf ve âdet iktizâsından **[1283]** bulunan mikdârı verilmedikçe muʿâmele-i zevciyye ve mebâdîsini icrâdan zevcenin imtinâʿı câiz olup hatta kendi rızâsıyla halvet olup temkîn-i nefs eylemiş olsa bile zevcenin bu hakkı sâkıt olmaz. Zîrâ her bir vat'ı maʿkûdün aleyh olmakla bazısını teslîm bakîsini teslîmi îcâb eylemez. Ve ebe olmak ve gassâle bulunmak gibi meşrûʿ olan hâcet-i sâiresini tesviye ve her cumʿa ebeveynini ve her sene sâir mehârimini ziyâret için zevcinden izinsiz sokağa çıkabilir. Ve muʿaccel ve müe'ccel mehrini kâmilen te'diye ederse kendisinden emin olmak şartıyla dilediği mahalle birlikte götürebilir ise de kâmilen te'diye etmez veya kendisinden emin olmaz ise sefere gidemez, müftâ bih olan da budur. Kocası izin vermedikçe ecnebîleri ziyâret ve hastalarını iyâdetle hâtırlarını istifsâr ve velîme gibi şeylerden zikr veya beyân olunanların gayrısında kadın için çıkmak câiz olmadığından zevci ondan menʿ eder.

Fâide

ولا بإذنه ولو خرجت بإذنه كانا عاصيَين واختلفوا في خروجها للحمام والمعتمد الجواز بشرط عدم التزين والتطيب.

2268. Mes'ele: Zevc zevcesine velîmeye huruca izin vermez, zevcin izniyle çıktığı hâlde zevceynin ikisi de maʿsiyet işlemiş olarak âsim ve günahkâr olurlar. Fukahâ-i izâm hazerâtı zevcenin hamâma hurûcunda ihtilâf edip muʿtemed olan adem-i tezyîn ve adem-i tatyîb şartıyla hurûcunun cevâzıdır. *Mecmûʿ-i Nevâzil*'e nisbetle *Hulâsa*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre zevcenin vâlideynini veya birisini ziyâretine ve hasta iseler istifsâr-ı hâtırlarına ve taʿziyetlerine ve mehârimini ziyâretine ve eğer ebe veya gassâle ise onları îfâya ve eğer başka bir kimsede hakkı var ise onu mutâlebe gibi yedi mahalle zevcin zevcesine izin vermesi câiz olduğu gibi bilâ-izin bu yedi mahalde zevcenin hurûcu da câiz olup birlikte **[1284]** mehârimi bulunmak şartıyla farz olan haccın edâsına hurûcu da böyledir.

Ammâ bunlardan başka ecânibi ziyâret ve iyâdetleri ve düğüne gitmek için izin vermez ve bilâ-izin zevcesi çıkamaz, düğüne izniyle çıktığı hâlde her

ikisi de âsî olurlar. Bilâ-izin hamâma ve meclis-i ilme hurûcu da zevceye gayr-ı câizdir. Zevcesine bir hâdise târiʿ olup da zevci hükm-i şerʿîsine vâkıf olur veya ehlinden bi'l-istiftâ öğrenip de zevcesinin müşkilini hal ediverir ise yine onu öğrenmek için zevci izin vermedikçe zevceye çıkmak câiz değildir.

Akd-i Nikâh

Fâide

ينعقد النكاح بما أفاد ملك العين للحال إلا في لفظ المتعة فإنه يفيد ملك العين كما في هبة الخانية: لو قال متعتك بهذا الثوب كان هبة مع أن النكاح لا ينعقد به.

2269. Mes'ele: *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de beyân olunduğu üzere nikâh îcâb ve kabûl ile munʿakid olup îcâb ve kabûl olarak inşâ-yı akidde istiʿmâl olunan elfâz sarîh ve kinâye olarak iki kısım olup sarih, usûl-i fıkıhta beyân olunduğu üzere gerek hakîkat ve gerek mecâz kesret-i istiʿmâl ile bilâ-karîne maksad-ı mütekellim zâhir ve mütebâdir olup isbât-ı hükümde maʿnâları makâmına kâim olan nikâh ve tezvîc ve tezevvüc gibi lafızlardır ki eimme-i erbaʿa indinde bi'l-ittifâk bunlar ile nikâh munʿakid olur; kinâye ise beyʿ ve hibe ve sadaka ve temlîk ve atiyye ve selem ve karz ve sulh lafızları gibi fi'l-hal ayn-ı kâmilenin temlîkini ifâde eden lafızlardır ki karîne veya niyyetin vücûduyla maksûd, nikâh olduğuna şâhidlerin luhûk-i ilimleri şartıyla inde'l-Hanefî bunlar ile de nikâh munʿakid olur ise de *Hâniyye*'nin hibede beyânına göre متعتك بهذا الثوب demek "hibe ettim" demek olarak "mettaʿtuhu" lafzı milk-i ayn ifâde edip hâlbuki onunla nikâh munʿakid olmaz, denir ise de ânifen işâret olunduğu üzere inde'l-Hanefî karîne veya niyyet-i mütekellim ve şâhidlerin maksad akd-i nikâh olduğuna luhûk-i ilimleri şartıyla fi'l-hâl ayn-ı kâmilenin temlîkini ifâde eden elfâz-ı kinâye ile nikâhın sıhhati nefs-i hibe ile akdin sıhhatini ifâde edeceğinden hibe maʿnâsına olan lafızla da sıhhati cây-ı nazar değildir. **[1285]**

Fâide

الوطء في دار الإسلام لا يخلو عن حد أو مهر إلا في مسألتين: تزوج صبي امرأة مكلّفة بغير إذن وليه ثم دخل بها طوعًا فلا حد ولا مهر كما في الخانية؛ ولو وطئ البائع المبيعة قبل القبض فلا حد ولا مهر ويسقط من الثمن ما قابل البكارة وإلا فلا، كما في بيوع الولوالجية.

2270. Mes'ele: 2263. mes'elede beyân olunduğu üzere ﴿أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُم﴾[1] âyet-i celîlesinde "ba" medlûlünde katʿ ifâde eden hâs kısmından müteʿallikin medhûlüne ilsâk ve ittisâlini ifâdeye mevzû olduğundan müteʿalliki bulunan ibtiğâ, yaʿnî nikâhın katʿiyyen medhûlu bulunan mala yaʿnî mehre ilsâk ve ittisâlini ifâde etmekle mehrin nikâhdan adem-i infikâkına binâen hîn-i akidde adem-i mehir şart kılınsa bile şart lağv olarak kable'd-duhûl mukârenetle mehr-i mutʿa ve baʿde'd-duhûl mukârenetle mehr-i misl lüzûmuna binâen dâr-ı islâmda milk-i rakabenin gayrı vat'ı ya hadd-i şerʿî veya mehirden hâlî olamaz ise de musannifin bu makâmda 4089. mes'elede beyânına göre iki mes'ele *Redd-i Muhtâr* ve sâir kütüb-i fıkhiyyede bunlardan başka bazı mes'eleler bu hükümden müstensâdır.

Bu makâmda müstesnâ olan iki mes'eleden biri muhtâc-ı velâyet olan bir sağîr, velîsinin izni olmayarak bir mer'e-yi mükellefeyi tezevvüc edip mezbûrenin rızâsıyla duhûlden sonra sağîr-i mezkûrun velîsi akdini fesh eylese sabâvetine ve şübhe-i akde binâen *Hâniyye*'nin beyânına göre her ikisine de had lâzım gelmediği gibi velîsinin izni mundam olmadıkça nikâhın adem-i nüfûzunu bildiği hâlde nefsini tezvîc ve teslîmle hakkın butlânıyla ıskâtına binâen mehir de lâzım gelmez.

İkinci mes'elede câriyesini satıp da müşterîye kable't-teslîm vat' eylemiş olsa yed-i damânında bulunarak şübhe-i mahalle binâen akdemce mes'elede beyân olunduğu üzere ne hadd ve ne de mehir lâzım gelmeyip *Velvâliciyye*'nin büyûʿda beyânına göre mezbûre bikr ise müşterî muhayyer olup diler ise bekâret bedelini ıskâtla kabûl veya reddeder, bikr değil ise hiyâr olmadığı gibi semenden bir şey de sâkıt olmaz. **[1286]**

Fâide

لا يجوز للمرأة قطع شعرها ولو بإذن الزوج ولا يحل لها وصل شعر غيرها بشعرها.

2271. Mes'ele: Her ne kadar zevcin izniyle olsa dahi mer'eye saçını kesmek câiz olmayarak maʿsiyet olmakla *Bezzâziyye*'nin beyânına göre mezbûreye ıskât-ı ism için istiğfâr lâzım geleceği gibi başkasının saçını kendi saçına ilâve eylemesi de tahrîmen mekrûh olarak helâl olmaz.

1 Nisa, 4/24.

Fâide

تزوجها على أنها بكر فإذا هي ثيّب فعليه كمال المهر والعذرة تذهب بأشياء فليحسن الظن بها كذا في الملتقط.

2272. Mes'ele: 2263. mes'elede beyân olunduğu üzere mehir mücerred mer'enin menâfi'-i bud'uyla istimtâ' bedelinde meşrû' buyurulup bekâret gibi evsâf-ı merğûbe için lâzım olmadığından hîn-i akidde mer'enin bekâreti şart kılınarak bikr olmak üzere tezevvüc edilip de hilâfı zuhûr etse mes'ele-yi mezkûrede beyân olunduğu üzere duhûl ile tamâm-ı mehr te'kîd ederek hîn-i akidde tesmiye olunmuş ise müsemmânın, olmamış ise mehr-i mislin tamâmı lâzım gelir. Zîrâ bikrin zevâli duhûle münhasır olmayıp belki atlamak ve düşmek ve hoplamak ve mürûr-i sin gibi esbâb-ı sâire ile de hâsıl olacağından *Mültekat*'da beyân olunduğu üzere mezbûre hakkında hüsn-i zanda bulunup salâha haml edilerek şartın butlânına ve halvet veya duhûl ile tamâm-ı mehr te'kîd ederek tamâmını te'diye lâzım gelir.

ولو غلط وكيلها بالنكاح في اسم أبيها ولم تكن حاضرة لا ينعقد النكاح.

2273. Mes'ele: *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de beyân olunduğu üzere şâhidler nezdinde menkûhanın mu'ayyene olması sıhhat-i nikâhda şart olmakla meclis-i akidde hâzıra olmayan mer'enin nikâhına vekîl olan kimse mezbûrenin pederinin isminde hatâ ve galat etse gıyâbında cehâlete binâen akd-i mezbûr mun'akid olmayarak sahîh olmaz. Zîrâ mer'e, meclis-i akidde gâibe olup da şâhid indinde mechûle olur ise **[1287]** akdin sıhhatinde mezbûrenin ismiyle pederi ve büyük pederinin isimlerini de zikr ile beyân lâzımdır. Hatta pederi mecliste hâzıra olmayan kızının isminde hatâ etse yine sahîh olmaz ise de her iki sûrette kızlar meclis-i akidde hâzıra olarak kendilerine işâret olunur ise işâret-i hissiyye tesmiye ve tavsîften akvâ olmakla akidleri sahîh olur.

Fâide

تزوّج امرأةً أخرى وخاف أن لا يعدل لا يسعه ذلك وإن علم أنه يعدل بينهما في القَسم والنفقة وجعل لكل واحدة مسكنًا على حدة جاز له أن يفعل فإن لم يفعل فهو مأجور لترك الغم عليها.

2274. Mes'ele: Her ne kadar ﴿فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ﴾[1] muktezâsınca hasbe'l-iktizâ hür hakkında dörde kadar ve abd hakkında izn-i mevlâ ile ikiye kadar nikâhda cemʿ ile izdivâc câiz ise de *Fethü'l-Kadîr*'den naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de beyân olunduğu üzere nikâh, mütenâkihayn olan zevceyn beyninde milkde müşterek semerât ve fevâidi müsmir olarak meşrûʿ buyurulup semerât-ı mezkûreden nafaka ve süknâ ve kasem ve ruhsat vermedikçe azlinden menʿ, zevc üzerinde zevcenin hakkı olarak mezbûreye muhtass olup zevcenin zevcine vücûb-i temkîni ve hânesinde kararı ve başkasından tehaffuz ve muhâfazası, zevc üzerinde zevcin hakkı olarak kendisine muhtass olup mucâmeʿat ve mübâşeretle yekdiğerinden istimtâʿ ve istifâde ve veledin kendilerine nisbet ve izâfesi zevceyn beyninde müşterek olmakla müteʿaddid zevcesi bulunan bir kimse onlardan biri hakkında melbûsât ve me'kûlât ve bir arada muʿâşeret gibi levâzım-ı izdivâcda ne muʿâmelede bulunur ise diğerlerine de aynı hâlde bulunarak onlar beyninde kısm-ı zevc üzerinde onların hakkı olarak lâzım olmakla taht-ı nikâhında menkûhası var iken başka bir kadını da tezevvüc eylemek emelinde bulunup da beyân olunduğu vechile beynlerinde emr-i kısmete riʿâyet ederek **[1288]** muhâfaza-i adâletten havf eder ise ﴿فَإِن خِفتُم أَلَّا تَعدِلُوا فَوَاحِدَةً﴾[2] muktezâsınca emr-i kısımda adâlet vâcibe olmakla birden ziyâdesi câiz değil ise de istitâʿat-ı mâliyye ve bedeniyyesi kifâyet ederek emr-i kısım ve infâk ve iʿâşeleri husûsunda her birisi için müstakillen birer mesken taʿyîn ve tahsîs ederek beynlerinde hakkıyla adâlete riʿâyet ederek onların hukûkunu muhâfaza edeceğini bilerek kendisine güvenebilir ise فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ muktezâsınca hasbe'l-iktizâ teʿaddud-i tezevvüc câiz ise de hukûk-i zevciyyete riʿâyet ederek taht-ı nikâhında bulunan zevcesini gam ve kedere ilkâdan muhâfaza için onunla iktifâ ederek teʿaddud-i tezevvücü terk eder ise me'cûr ve müsâb olur.

Mehr-i Misl Takdîri

Fâide

وفي زماننا ومكاننا ينظر إلى معجل مهر مثلها من مثله وأما نصف المسمى فلا يعتدّ به لأنه قد يمهر خمسين ألف دينار ولا يعجل إلا أقل من ألف ثم إن شرط لها شيئًا معلومًا من المهر معجلًا فأوفاها ذلك ليس لها أن تمتنع؛ وكذا المشروط عادة نحو الخف والمكعب وديباج اللفافة ودراهم السكر على ما هو عرف سمرقند.

1 Nisa, 4/3.
2 Nisa, 4/3.

2275. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'dan naklen 2263., 2270. mes'elelerde beyân olunduğu üzere zevcenin menâfiʿ-i budʿu bedelinde zevc üzerinde lâzım gelen mehir mehr-i müsemmâ ve mehr-i misl ve mehr-i mutʿa olarak üç nevʿ olup hîn-i akidde mâl-ı mutakavvim-i mubâh olarak tesmiye olunan mikdâr mehr-i müsemmâ olup tamâmı te'ekküd etmeden kable'd-duhûl mukârenetle nısfı ve baʿde'd-duhûl, duhûl ile te'ekküd ederek tamâmı lâzım gelip müeccel ve muʿaccel olarak bu da iki kısım iʿtibâr olunur. Mehr-i misl, hîn-i akidde mehir tesmiye olunmaz veya tesmiye sahîh olmaz veya bilâ-mehir olmak üzere akid olunursa kable'd-duhûl mukârenetle mehr-i mutʿa ve baʿde'd-duhûl mukârenetle tamâm-ı mehr-i misl lâzım gelir.

2276. Mes'ele: Hürrenin şerʿan olan mehr-i misli pederinin kavm ve kabîlesinden vakt-ı akidde sinn, cemâl, mal, belde, **[1289]** zamân, diyânet, akıl, bekâret, siyâbet, şebâbet, iffet, ilim, edeb, kemâl-ı hulk, adem-i veled gibi hisâlden cümlesinde veya bazısında beynlerinde mümâselet ve müsâvât bulunan mer'enin mikdâr-ı mehri olup bu vechile mehr-i misli taʿyînde iʿtibâr, mehr-i muʿaccel olup mehr-i müsemmânın nısfı gayr-ı muʿteberdir. Zîrâ hîn-i akidde de elli bin dinar takdîr ve tesmiye olunur da ondan muʿaccel olarak verilen bin dinardan ekaldir.

Mehr-i Muʿacceli Te'diyesinin Hükmü

2277. Mes'ele: 2267. mes'elede beyân olunduğu üzere hîn-i akidde tesmiye olunan mehirden muʿaccel olarak verilmesi meşrût olan mikdârı العادة محكمة muktezâsı üzere âdeten maʿrûf olan şey, şerʿan meşrût hükmünde olmakla müftâ bih olarak muʿaccelen te'diyesi örf ve âdeten iktizâsından bulunan mikdâr-ı mehri ve örf-i Semerkand'da olduğu gibi kendi örfümüzde dahi kable'd-duhûl zevc tarafından terlik ve çorap ve sâire ve şeker ve hamâm parası gibi gönderilmesi muʿtâd ve muteʿâref olan şeyler gönderilerek istifâ olunmadıkça zevcenin zevcine temkînden imtinâʿa hakkı var ise de baʿde'l-istifâ imtinâʿa hakkı yoktur.

فإن شرطوا أن لا يدفع شيئًا من ذلك لا يجب وإن سكتوا لا يجب إلا ما صدق العرف من غير تردد في الإعطاء بمثلها من مثله والعرف الضعيف لا يلحق المسكوت عنه بالمشروط، كذا في الملتقط.

2278. Mes'ele: Gerek kable'd-duhûl ve gerek ba'de'd-duhûl zevc tarafından yemiş ve hediye ve hamâm paraları gibi gönderilmesi müte'âref ve mu'tâd olan şeylerden hiçbir şey gönderilmemesi şart kılınır ise şartın müfâdı sarîh ve örf ve âdetin müfâdı delâlet tarîkiyle sâbit olup sarîh ise delâletten akvâ olarak sarîha mu'ârız olamayacağından muktezâ-yı şarta ri'âyet lâzım olmakla örf ve âdete istinâdla hilâf-ı şart olarak zevce tarafından hiçbir şey mutâlebe olunamayacağı gibi her ne kadar mehr-i müsemmânın bazısını ta'cîl müte'âref olsa bile tekmîli mu'accel veya cümlesinin müeccel olması şart kılınır ise ecel **[1290]** vakt-i vus'at veya yağmur yağar ise gibi cehâlet-i fâhişe ile mechûl değil ise meşrût mu'teber ise de mechûl olursa talâk veya mevtle te'cîl olunmadıkça mehr-i mu'accelin fi'l-hâl te'diyesi lâzım olup örfen talâk veya mevte ta'lîkle te'cîl te'diyesi sahîh olur. Şartın vukû'uyla ta'cîl olunur.

2279. Mes'ele: Zevc tarafından zevce tarafına i'tâ ve irsâli mu'tâd ve mute'âref olan şeylerin i'tâ ve irsâlinden sukût olunmuş ise zevcin akrân ve emsâli tarafından zevcenin akrân ve emsâline gönderilmesi mu'tâd ve mute'âref olanları i'tâ ve irsâl lâzım ise de örf ve âdetin tasdîk ve iktizâ etmediği şeyleri i'tâ ve irsâl lâzım değildir. Binâenaleyh zevce tarafından mutâlebeye hakları yoktur.

2280. Mes'ele: *Mültekat*'ta beyân olunduğuna göre örf-i za'îf ya'nî örf-i hâs meskûtün anh olan şeyleri meşrûta ilhâk eylemez. Ya'nî 1225. mes'elede beyân olunduğu üzere mevrid-i nas ve sarâhatin gayrısında ahkâm-ı şer'iyyenin isbâtında örf ve âdet hüküm olarak muktezâsıyla hüküm ve amelde emr-i meşrû' olarak lâzım gelir ise de 1230. mes'ele muktezâsı üzere örf de âm ve hâs olarak iki kısım olup 1231. mes'ele muktezâsınca örf-i âmla hükm-i âm ve örf-i hâsla hükm-i hâssın sübûtu da muktezâ-yı örf olup 1329. mes'ele muktezâsınca muhtâr olarak örf-i hâsla hükm-i âmmın adem-i sübûtuna binâen bir kavim veya beldeye mahsûs olan örf-i hâsla hükm-i âmm sâbit olamayarak hîn-i akidde meskûtün anh olan şeyleri örf-i hâs meşrûta ilhâk eylemeyeceğinden bir kavim veya beldede mute'âref ve mu'tâd olmakla meşrûtun hilâfı olduğu hâlde ityân ve edâsı lâzım gelmez, demek istiyor ise de gerek nass ve gerek sarâhate karşı ale'l-ıtlâk örf ve âdetin hüküm ve te'sîri olmayacağı cihetle adem-i ilhâkı örf-i hasdan ibâret olan örf-i zayıfa tahsîs bilâ-muhassistir.

الفقير لا يكون كفؤًا للغَنية كبيرةً كانت أو صغيرةً إلا أن يكون عالمًا أو شريفًا، كذا في الملتقط.

2281. Mes'ele: **[1291]** 218. mes'elede beyân olunduğu üzere zevcin zevceye veya her birisinin yekdiğerine neseb, İslâm, sanʿat, hürriyyet, diyânet, mal gibi şeylerde müsâvât ve mümâseletleri zâhir-i rivâyette ibtidâ-yı akidde akdin lüzûmunun ve ahvet olarak Hasan b. Ziyâd rivâyetinde sıhhatinin şartı olmakla fakîr olan zevc, gerek kebîr ve gerekse sağîre olsun *Mültekat*'ın beyânına göre âlim veya şerîf olmadıkça zengin olan kadına küfüv olamayacağından zâhir-i rivâyete göre her ne kadar nikâhı sahîh ise de lâzım olmadığından kâbil-i fesh olup rivâyet-i hasene göre gayr-ı sahîhtir. Lâkin Hamevî'nin beyânına göre bu makâmda fakîr ile maksad, zevcenin mehir ve nafakasını edâya kâdir olmayan kimse olmakla bunları edâya kâdir olan kimse emvâl-i kesîreye mâlike olan kadına küfüv olarak her iki rivâyete göre mahzûrdan sâlimdir.

ادعت بعد الزفاف أنها زوّجت بغير رضاها فالقول لها إلا إذا طاوعت في الزفاف.

2282. Mes'ele: *Reddü'l-Muhtâr*'dan naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de beyân olunduğu üzere meʿa'l-akl bulûğ ve iʿtâkla hakk-ı velâyet munkatıʿ olup الايم أحق بنفسها من وليها[1] muktezâsınca zâhir-i rivâyette hürre-i bâliğanın sıhhat-i nikâhında izn-i velî şart olmayarak hürre-i mükellefe nikâha icbâr olunamayıp belki kendisinin izin ve rızâsı şart olmakla kendisinin rızâsıyla zifâf olmadıkça baʿde'z-zifâf bilâ-beyyine zevce rızâsı olmayarak tezvîc olunmakla nikâhının adem-i inʿikâdını ve zevc kendisinin rızâsıyla akdolunarak inʿikâdını iddiʿâ ederek ihtilâf eyleseler 557. mes'elede beyân olunduğu üzere adem-i rızânın asâletine binâen kavl-i müftâ bih üzere yemîniyle söz, zevcenin olup kendisinin tavʿ ve ihtiyârıyla zifâf olunmuş ise rızâ addolunarak akdin sıhhatiyle söz zevcindir. **[1292]**

Fâide

ولو زوّجه ابنته وسلّمها الأب إلى الزوج فهربت ولا تدري أين ذهبت لا يلزم الزوج طلبها، كذا في الملتقط.

---

1 "Dul kadın (nikahta) velisin (in iznin)den daha çok hak sahibidir." Müslim, "Nikâh", 66; Ebû Dâvûd, "Nikâh", 26, r. 2098; Tirmizî, "Nikâh", 18, r. 1108.

2283. Mes'ele: Kızını tezvîc edip pederi kocasına teslîm edip de kocasının hânesinden firâr edip nereye kaçtığı anlaşılamasa *Mültekat*'ta beyân olunduğuna göre onu aramak kocasına lâzım gelmez. *Bezzâziyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre sabî-yi hürrü gasb edip de yedinde iken gâib olsa onun da hükmü böyledir. Zîrâ 1650. mes'elede beyân olunduğu üzere ale'l-ıtlâk hürr taht-ı yedde dâhil olmadığından gâsıba damân lâzım gelmez ki talebe mecbûr olsun, denir ise de cây-ı nazardır.

لا ينبغي للقاضي أن يزوّج صغيرة إلا إذا كانت مراهقة تطلب ذلك أيضًا.

2284. Mes'ele: *Muʿînü'l-Hükkâm*'dan naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de beyân olunduğuna göre sağîreyi kudât, velâyet-i âmmesine binâen kendisine tezvîc edemeyeceği gibi kendisi hakkında şehâdetleri kabûl olunmayan usûl ve fürûʿuna dahi tezvîc edemeseler de musannif-i allâmenin ifâdesine göre murâhika olup da kendisi de taleb eder ise cevâzı anlaşılıyor.

Fâide

يحبس مَن خدع بنتَ رجل أو امرأته وأخرجها من منزله إلى أن يأتي بها أو يعلم موتها، كذا في الملتقط.

2285. Mes'ele: *Mültekat*'ın beyânına göre bir kimsenin kızını veya zevcesini hile ve hudʿa ile hânesinden çıkarıp kaçırır ise ol kimse onları getirip teslîm edene kadar veyâhûd onların vefâtları anlaşılana kadar habis ve tevkîf olunur.

Fâide

اختلفَا في الصحة والفساد فالقول لمدعي الصحة، كذا في الخانية.

2286. Mes'ele: Zevcle zevce akd-i nikâhın sıhhatiyle fesâdında ihtilâf etseler *Hâniyye*'nin **[1293]** beyânına göre zâhir olan her ne kadar müddeʿî zevce olsa dahi söz, sıhhatini iddiʿâ edenindir, demek müstefâd olur ise de *Hâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre *Hâniyye*'de bu mes'eleyi baʿde'l-beyân hükm-i mes'elenin hilâfı tasrîh olunup 755. mes'elede beyân olunduğu üzere zevc hîn-i akidde vukûʿ bulan isti'zânda zevcenin ihtiyârıyla sükût ederek kabûl ve rızâsına binâen akdin sıhhatini iddiʿâ edip zevce de redd ile adem-i rızâsını iddiʿâ ederek akdin adem-i sıhhatiyle fesâdına kâile

olarak bilâ-beyyine ihtilâf etseler adem-i rızâ ile akdin adem-i sıhhati asıl olmakla hilâfına delîl-i sıhhat kâim olmadıkça adem-i sıhhatiyle söz, zevcenin olması zâhir-i kelâmdan müstefâd olanın hilâfını müeyyiddir.

2287. Mes'ele: Hükm-i mes'eleyi beyânda sözün sıhhatini iddiʿâ edenin olmasının vechi meselâ zevce, zevcine hitâben "Sen beni bilâ-şuhûd tezevvüc ederek akdin sıhhatinin şartı bulunmadığından nikâhım fâsiddir." deyip zevc de "Meclis-i akidde ve huzûr-i şuhûdda akddettim, nikâh sahîhtir." diyerek ihtilâf eyleseler zâhir-i hâlin şehâdetiyle söz, zevcin olduğu gibi hükm-i mes'elede dahi söz, sıhhat-i akdi iddiʿâ edenindir, zevce "Sen beni hâl-i sabâvetimde velîmin izni yok iken tezevvüc ettin, nikâhım gayr-ı munʿakiddir." deyip zevc de "Sen bâliğa iken nikâh ettim, sükûtunla rızâna binâen munʿakiddir." diyerek asl-ı nikâhın inʿikâd ve adem-i inʿikâdı ve vücûd ve adem-i vücûdunda ihtilâf etseler *Câmiʿu's-Sağîr*'de mansûs olarak söz, inʿikâd-ı akdi inkâr edenindir.

2288. Mes'ele: Sûret-i mezkûrede akdin sıhhatine kâil olan zevc ise zevce üzerinde milk-i mutʿasının sübûtunu iddiʿâ edip zevce ise akdin fesâdını iddiʿâ ile ondan berâetini iddiʿâ edip ve bi'l-akis sıhhat iddiʿâsında bulunan zevce ise akid ile zevc üzerinde **[1294]** mehrin lüzûmunu iddiʿâ edip zevc fesâdını iddiʿâ ile ondan berâetini iddiʿâ edip 761. mes'elede beyân olunduğu üzere berâet-i zimmetin asıl olması, söz akdin fesâdını iddiʿâ edenin olmasını iktizâ eder.

Fâide

الإقرار بالولد من حرة إقرار بنكاحها لا الإقرار بمهرها.

2289. Mes'ele: *Redd-i Muhtâr* ve *Dâmâd*'dan naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de beyân olunduğuna göre الولد للفراش hadîs-i şerîfi[1] muktezâsı üzere veled firâşa tâbiʿ olup firâş ise dört mertebe üzere müretteb olup

1- Firâş-ı zayıftır ki firâş-ı câriye olup hükmü ilk defasında neseb ancak davetle sâbit olup mezbûre ümm-i veled olarak her ne kadar mevlâsı için vat'ı ve istihdâm ve icâre ve tezvîc ve kitâbeti câize ise de ancak ıtkla veya mevlâsının vefâtıyla cümle malından âzâd olup deyni için çalışmaz.

1 Buhârî, "Büyû", 3, r. 2053; Müslim, "Radâ'", 17.

2- Firâş-ı mutavassıttır ki ümm-i veledin firâşı olup hükmü bilâ-davet neseb sâbit olur ise de nefiyle müntefî olur.

3- Firâş-ı kavîdir ki menkûha veya muʿtedde-i ricʿiyyenin firâşı olup hükmü bilâ-davet neseb sâbit olup nefiyle müntefî olmaz, belki liʿânla müntefî olur.

4- Firâş-ı akvâdır ki müʿtedde-i bâinenin firâşı olup kendisiyle sâbit olan neseb aslen müntefî olmaz. Zîrâ nefy liʿâna mütevakkıf olup liʿânın şartı ise zevceynin bekâsıdır.

Binâenaleyh hürreden doğan çocuğun nesebini kendisinden ikrâr, mezbûrenin nikâhını ifrâzdır. Zîrâ veled firâşa tâbiʿ olup firâş-ı kavî ise nikâhla hâsıldır. Vâkıʿan 2263. ve 2270. mes'elede beyân olunduğu üzere mehrin nikâhdan adem-i infikâkına binâen veledi ikrâr, nikâhın ikrârını müstelzim olunca nikâhın ikrârı da mehrin ikrârını îcâb eder ise de muʿaccel olarak cümlesini te'diye ihtimâline binâen zimmet-i zevcde bekâsıyla sübûtunu müstelzim değildir. **[1295]**

Fâide

وقوله «خذي هذا من نفقة عدتك» لا يكون إقرارًا بطلاقها، وقولها «أعطني مهري» إقرار بنكاحها، كذا في إقرار اليتيمة.

2290. Mes'ele: Zevcin zevcesine hitâben "Al şu parayı nafaka-i iddetinden." demesi mezbûrenin talâkını ikrâr addolunmaz ise de *Yetîme*'nin ikrârında beyân olunduğu üzere 2263. ve 2270. mes'eleler mûcebince mehrin nikâhdan adem-i infikâkına binâen mer'enin recülden mehrini talebi nikâhını ikrârdır.

Fâide

يجوز خلوّ النكاح عن الصداق، والنكاح بأقل من مهر المثل إلا في صغيرة يزوّجها غيرُ الأب والجد ومحجورة وموكّلة غنيّة.

2291. Mes'ele: 2263. mes'elede beyân olunduğu üzere mehir ve sadâka ve ecr ve galle ve atiyye ve farîza ve alâik ve sabâ zevcenin menâfiʿ-i budʿu bedelinde mücerred akid veya vatı'la zevc üzerinde gayr-ı müekked olarak veya hîn-i akidde tesmiye ile lâzım gelen maldan ibâret olan

mehrin isimleri olup nikâhın mehirden huluvvu ve peder ve büyük pederin gayrısı tarafından tezvîc olunan sağîre ve mahcûre ve ganiyyenin müvekkilesi tarafından tezvîc olunan gayrısında mehr-i mislinden ekall ile nikâh câiz olur ise de bunlar da câiz değildir, demek ise de mes'ele-i mezkûrenin ifâde olunduğu üzere mehrin nikâhdan adem-i infikâkına binâen her ne kadar adem-i mehir şart olsa bile baʿde'd-duhûl mehr-i mislin ve kable'd-duhûl mufârakatle mehr-i mutʿanın lüzûmuyla kavle muhâlif olacağı gibi *Redd-i Muhtâr*'dan naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de beyân olunduğuna göre mehirde iki hak bulunup biri mehr-i müsemmâya kadar aşere üzerine ziyâde kılınan hakk-ı mer'e diğeri لا مهر أقل من عشرة دراهم muktezâsı üzere on dirhem gümüş kıymetinden ibâret olan hakk-ı şerʿ olup her ne kadar mezbûre kendi **[1296]** hakkını ıskât ederek on dirhemden noksâna râziye olsa bile hakk-ı şerʿ olan on dirhem sâkıt olmayarak vücûben ikmâli lâzım olduğu gibi fıkhın me'hazini beyânda 6. mes'elede ve 30. mes'elede beyân olunan mes'elelerin gayrısında mehrin akidden infikâkı mümteniʿ olmakla nikâhın mehirden huluvvu cây-ı nazar olsa gerektir.

Fâide

النكاح لا يقبل الفسخ بعد التمام هكذا ذكروا وبنوا عليه أن جحوده لا يكون فسخًا. قلتُ يقبله بعده في ردة أحدهما كما بيناه في الشرح وأما طروّ الرضاع عليه والمصاهرة فعندنا يفسده ولا يفسخه، كما في الشرح.

2292. Mes'ele: 2260. mes'elede beyân olunduğu üzere peder ve büyük peder tarafından mehr-i misliyle küfüvlerine nikâh olunan sağîr ve sağîrenin nikâhları gibi nâfiz ve lâzım olarak munʿakid olan nikâhlar gibi sıhhat ve nefâz ve lüzûmunun şartları tahakkuk ederek munʿakid olan nikâhlar baʿde't-tamâm kâbil-i fesh olmadığını fukahâ-yı izâm hazerâtı zikr edip zevcin nikâhı inkârının feshi olmadığını onun üzerine binâ kılmışlar ise de 2261. mes'elede beyân olunduğu üzere ihtilâf-ı dînin sıhhat-i nikâha münâfâtına binâen baʿde't-tamâm el-iyâz billâhi teʿâlâ zevceynden birinin irtidâdı gibi bazı mesâilde baʿde't-tamâm feshi kâbil olduğunu musannif-i allâme *Şerh-i Kenz*'de beyân buyurmuşlar.

2293. Mes'ele: Musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânına göre inde'l-Hanefî târi' olan hurmet-i radâʿ ve hurmet-i musâhara nikâhı ifsâd edip fesh eylemezler. Hattâ zevceyn beyninde hurmet-i radâʿ ve hurmet-i musâhara bulunduğu bi'l-beyyine isbât olunup da kable't-tefrîka vatı'la hadd lâzım gelmez.

Hâniyye'den naklen *Ferâid-i Behiyye*'nin beyânına göre nikâh üzere târi' olan radâʿ nikâh üzere sâbık hükmünde olmakla menkûhası bulunan sabîyi tatlîk edip baʿdehu almış olduğu zevcesi onu emzirmiş olsa zevcesinin radâʿan vâlidesi olmakla onu emziren zevcesi boş olur. **[1297]**

KİTÂBÜ'T-TALÂK

Fâide

كتاب الطلاق

السكران كالصاحي إلا في الإقرار بالحدود الخالصة والردة والإشهاد على شهادة نفسه، كذا في خلع الخانية.

2294. Mes'ele: Talâkın hakîkat-i lugaviyye ve ıstılâhiyyesi ve sarîh ve kinâyesi 244. mes'elede ve niyyete muhtâc olup olmaması 245'de ve keyfiyyât-ı sâiresi de diğer mes'elelerde îzâh olunmuştur. Talâkın ehli âkil-i bâliğ-i müstaykiz olan zevc olmakla her ne kadar mecnûn ve maʿtûh ve medhûş ve bâliğayn ve nâim velev hükmen gayr-ı âkil olduklarından talâka ehil olmadıklarından talâkları vâkiʿ olmaz ise de hulʿ-i *Hâniyye*'den naklen musannif-i allâmenin beyânına göre 1583. mes'ele mûcebince hadd-i zinâ gibi hukûk-i Bârî'den olarak şübhe ile sâkıt olan hukûk-i hâliseyi ikrâr ve redde ve nefsine şehâdet üzere şehâdetin gayrıda sekrân, sâhî hükmünde olmakla müftâ bih olarak her ne kadar nebiz veya haşîş veya afyonla olsa dahi zecren talâkı vâkiʿ olup îkâʿını ikrârı da muʿteberdir.

2295. Mes'ele: *Müctebâ*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre fukahâ-yı izâm hazerâtı hadd-ı sekrânı tahdîd ve beyânda ihtilâf edip ashâb-ı Hanefiyyeden nakilde tereddüdle yeri gökten ve recülü mer'eden tefrîk ve temyîz edemeyen kimseden ibâret olduğuna göre talâkı ve beyʿi ve iʿtikâdı ve halefinin butlânı cây-ı şübhe değil ise de teklîf ve hitâba kâbil olacak derece akl ve temyîze mâlik olan sekrân, sâhî hükmünde olarak onların cümlesi vâkıʿlardır. Hadd-ı sekrânı tahdîdde bu vechile tafsîl güzel olarak hıfzını lâzım olup hâlbuki nâs bu tafsîlden gâfillerdir, diyor.

2296. Mes'ele: Musannif-i allâmenin *Bahr*'da beyânına göre hadd-i sekrânı tahdîd ve taʿyînde akvâl-i fukahânın hulâsası **[1298]** mezheb-i Hanefiyyede muʿtemed olan tasarrufu sahîh olmayan sekrân beyân olunduğu vechile yeri gökten ve erkeği kadından fark edecek kadar kuvve-i âkileye mâlik olmayan kimseden ibâret olmasıdır. Musannif-i allâmenin kelâmından zâhir olan hâl-i sekrde bulunan peder, mehr-i mislinden noksân-ı fâhişle sağîre kızını nikâh etse câiz olması olup hâlbuki hilâf-ı vâkiʿdir.

Ve kezâ zâhir olan sekr-i mezkûrun husûlünde gerek şarâb gibi fıtrası necis olarak harâm olan ve gerekse meyve ve hubûbât ve asel gibi tâhir ve mubâh olan şeylerden ittihâz olunan müskirât olsun adem-i farktır. Hâlbuki hükm-i mes'ele ihtilâfî olup muhtâr olan *Bahr*'de beyân buyurduğu üzere bu misillu tâhir-i mubâhla sarhoş olanlar haklarında hadd-i sekr olmadığından sâhî hükmünde olmayarak benc ile aklı zâil olanın tasarrufâtı nâfize olmadığı gibi bu misillu şeyler ile sarhoş olanların da tasarrufları nâfiz değildir.

Fetâvâ-yı Zahîriyye'de beyân olunduğuna göre gerek şarâb ve gerekse hurma ve kuru üzüm gibi şeylerden yapılan nebîz ve müselles gibi şeyler ile sarhoş olanların inde'l-Hanefî talâk ve iʿtâkı ve gerek aynı ve gerek deyni ikrârı ve sağîr ve sağîreyi tezvîci ve ikrâz ve istikrâz ve hibe ve tasadduku mevhûbün leh ve mutasaddak aleyh tarafından kabzla tasarrufâtı nâfize olup meşâyih-i âmme de bununla hüküm ve amel eylemişlerdir. Ve hezl ile nâfiz olup şartla bâtıl olmayan her muʿâmelede sekrânın nüfûz tasarrufu Ebû Bekir b. Ahmed'den mervî olmakla beyʿ ve şirâsı munʿakid olmaz. Zîrâ bunlar hezl ile nâfiz olmazlar.

Ve kezâ musannif-i allâmenin السكران كالصاحي kavlinin zâhiri sekrânın müskirâtı şürbünde gerek tâiʿ ve gerek mükreh olsun müsâvî olmasıdır ki kerhen şürble sekr halinde talâkının vukûʿuyla kavl buna mebnî olup hâlbuki sahîh olan, hadd vâcib olmadığı gibi talâkın da adem-i vukûʿudur. **[1299]**

2297. Mes'ele: Her ne kadar beyân olunduğu üzere ahvâl-i sâirede sekrân, sâhî hükmünde ise de şübhe ile sâkıta olan hudûd-i hâliseyi ikrârında kizb ihtimâlinin izdiyâdına binâen sâhî hükmünde değildir. Binâenaleyh ıskât-ı had için ihtiyâl olunur. Zîrâ hadd-i zinâ gibi hudûd-i hâlise

sırf hakk-ı Bârî'dir, hudûd-i mezkûreyi hâlise ile takyîdden müstefâd olan hadd-i kazf gibi hukûk-i abd ile müşterek olanı ikrârda sâhî gibi muâheze olunmasıdır. *İmâdiyye*'de hâl-i sekrde hadd-i kazfın gayrı sudûru ikrâr edene had lâzım değil ise de hadd-i kazfda hakk-ı abde binâen sekrân sâhî hükmünde olarak ikrâr ile muâheze olunduğu tasrîh olunmuştur. Ve kezâ Sadr-ı Şehîd *Câmiʿu's-Sağîr*'de hakk-ı Bârî olan hudûd-i hâlisenin mâʿadâsında sekrânın sâhîye mülhak olduğunu tasrîh buyurmuşlardır.

2298. Mes'ele: Her ne kadar kıyâs olan, hâl-i sekrde riddenin sahîha olması ise de küfür bâb-ı iʿtikâddan olmakla sekr ile tahakkuk edemeyeceği gibi küfrün nefyi ve iʿdâmı vâcib olduğundan istihsânen sahîh olan hâl-i sekrde riddenin adem-i sıhhatidir. Binâenaleyh ikrârı gayr-ı muʿteber olarak sâhî hükmünde olmamasıdır.

Fâide

النداء للإعلام فلا يثبت به حكم إلا في الطلاق ب«يا طالق» وفي العتق ب«يا حر» وفي الحدود «يا زانية» وفي التعزير «يا سارق» فتفرع على الأوّل ولو قال لجاريته «يا سارقة» «يا زانية» «يا مجنونة» وباعها فطعن المشتري بقول البائع لا يردها لأنه للإعلام لا للتحقيق.

2299. Mes'ele: Nidâ ile maksûd, münâdânın ikbâl ve teveccühünü taleb olarak iʿlâm ve ifâde olup inşâ ile tahkîk olmadığından menkûhasına "yâ tâlik" ve memlûk ve memlûkesine "yâ hürr" diyerek talâk ve iʿtâkda ve hudûdda "yâ zâniye" ve taʿzîrde "yâ sârika" diye nidâ edilmedikçe mücerred nidâ ile hükm-i şerʿî sâbit olmaz ise de menkûhasına "yâ tâlik" diye nidâyla talâkda talâkın ve iʿtâkda ıtkın ve hudûdda haddin ve taʿzîr îcâb **[1300]** edende taʿzîrin lüzûmuyla hükm-i şerʿî sâbit olur. Binâenaleyh kazifle nidâ üzerine ber-vech-i âtî hükm-i şerʿînin sübûtu mesâili teferruʿ eder. Şöyle ki "yâ sârika", "yâ zâniye", "yâ mecnûne" diye nidâ edip çağırdığı câriyesini satıp da müşterî bâyiʿin kavliyle taʿn ederek onu redd edemez. Zîrâ matlûbunu iʿlâm için olup sirkat ve zinâ ve cinnet gibi vasıfların sübûtunu tahkîk için değildir. Hamevî'nin beyânına göre *Câmiʿu'l-Kebîr* şerhinde Attâbî mesâil-i mezkûreyi sıfât-ı kabîha ile kazfin sıfât-ı mezkûrenin vücûdunu ikrâr olmaması üzerine tefrîʿ edip kazifle nidâ, iʿlâm için olup tahkîk için olmaması üzerine tefrîʿ eylememiştir. 608 ve 701. mes'elelerde beyân

olunduğu üzere lafzın muhtemilâtına niyyet edilmedikçe ismi “Tâlik” olan zevcesine “Yâ Tâlik” ve “Hürre” olan câriyesine “Yâ Hürre” diye nidâ ile zevcesi boş ve câriyesi âzâd olmaz.

Fâide

ولو قال لزوجته «يا كافرة» لم يفرق بينهما كذا في الجامع.

2300. Mes'ele: *Câmi*ʿde beyân olunduğu vechile nidâ, iʿlâm için istiʿmâl olunup tahkîk için istiʿmâl olunmadığından nidâ ile münâdâda sıfat-ı küfür sâbit ve tahakkuk eylemeyeceğinden beynleri fesh ile tefrîk edilemez ise de taʿzîr îcâb eder.

Fâide

ولد الملاعنة لا ينتفي نسبه في جميع الأحكام من الشهادة والزكاة والمناكحة والعتق بملك القريب إلا في حكمين: الإرث والنفقة؛ كذا في البدائع.

2301. Mes'ele: *Bedâi*ʿin beyânına göre liʿânla istihkâk-ı irs ve nafaka gibi iki hükmün gayrı şehâdet ve iʿtâ-yı zekât ve münâkehât ve milk-i karîble ıtk gibi cemîʿ-i ahkâmda veledin nesebi müntefî olmaz. Yanʿî 2289. mes'elede beyân olunduğu üzere veledin nesebi firâşa tâbiʿ olup firâş ise merâtib-i erbaʿa üzere mürettebe olup onların içinden hakîkaten menkûha veya talâk-ı ricʿî ile muʿteddenin firâşı kavî olarak bilâ-daʿvet neseb sâbit olup ancak liʿânla veledin nesebi istihkâk-ı irs ve lüzûm-i nafaka husûsunda müntefî olarak bunlar sâbit **[1301]** olmaz ise de sıhhat-i şehâdet ve cevâz-ı zekât ve münâkaha ve milk-i karîble iʿtikâka nisbetle liʿânla veledin nesebi müntefî olmayarak sübûtuna binâen beynlerinde şehâdetin kabûlüne ve iʿtâ-yı zekâtın cevâzına ve nikâhın sıhhatine mâniʿ olacağı gibi milk-i rakabe ile usûl ve ferʿin ıtkına mâniʿ olmayarak ıtk sâbit olur. Zîrâ (الولد للفراش) hadîs-i şerîfi[1] muktezâsı üzere istihkâk-ı irsle lüzûm-i nafakanın gayrısında nefyin eseri zâhir olmayarak firâşına tebeʿan nesebin sübûtuyla hüküm olunur.

Fâide

المجنون لا يقع طلاقه إلا في مسائل: إذا علّق عاقلًا ثم جُنّ فوجد الشرط؛ وفيما إذا كان مجبوبًا فإنه يفرّق بينهما بطلبها وهي طلاق؛ وفيما إذا كان عنّينًا يؤجل

1 Buhârî, “Büyû”, 3, r. 2053; Müslim, “Radâ'”, 17.

بطلبها فإن لم يصل يفرّق بينهما بحضور وليه؛ وفيما إذا أسلمت وهو كافر وأبى أبواه الإسلام فإنه يفرّق بينهما وهي طلاق.

2302. Mes'ele: 2294. mes'elede beyân olunduğu üzere talâkın ehli âkil-i bâliğ-i müstaykiz olan zevc olmakla gayr-ı âkil ve gayr-ı bâliğ ve gayr-ı müstaykiz ve zevcin gayrısı talâka ehil olmadıklarından bunların talâkları vâkiʿ olmayacağından ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin gayrısında adem-i ehliyyetine binâen mecnûnun talâkı vâkiʿ olmaz. Mesâil-i mezkûreden biri,

[1-] Âkil iken zevcesinin talâkını meselâ duhûl-i dâra taʿlîk edip de hâl-i cinnette dâra dâhil olarak şartın vukûʿuyla vâkiʿ olur.

2- Mecbûb yaʿnî alet-i recüliyyesi maktûʿ olarak te'cîlinde fâide olmadığı cihetle zevcenin talebi üzere fi'l-hâl tefrîk edileceğinden vâkiʿ olan firkat talâktır. Zîrâ zevc tarafından vâkiʿ olan firkatler talâktır.

3- Mecnûn innîn yaʿnî alet-i recüliyyesi var ise de bir özre binâen mukârenete kâdir olmaz ise zevcenin talebi üzerine tedâvî veya fusûl-i erbaʿanın te'sîriyle özrün zevâli ümidiyle bir sene te'cîl olunup zâil olmayarak inniyyetin bekâsıyla mukârenetin adem-i husûlu halinde velîsinin huzûrunda hükm-i hâkimle tefrîk olunacağından bu firkat dahi talâktır.

4- Zevce müslümân olup da zevci gayr-ı müslim olduğu hâlde **[1302]** 57. mes'elede beyân olunduğu üzere vâlideynin islâmı onun islâmından halef olarak onun islâmı makâmına kâim olmakla kendilerine teklîf olunan islâmı kabûlden ibâ ve imtinâʿ ederler ise ihtilâf-ı dîn ve nikâhın sıhhatine mâniʿ olarak hükm-i hâkimle tefrîk olunarak firkat-ı mezkûre de talâktır. Lâkin mesâil-i mezkûrede talâkın adem-i sıhhatiyle maksad, îkâʿ-ı talâkın adem-i sıhhati olup mesâil-i mezkûrenin hiçbirisinde mecnûn tarafından îkâʿ-ı talâka vâkiʿ olmadığı cihetle hiçbirisi hükm-i kâideden müstesnâ olmadığı beyândan müstağnîdir.

الصبي لا يقع طلاقه إلا إذا أسلمت فعرض عليه مميزًّا فأبى وقع الطلاق على الصحيح؛ وفيما إذا كان مجبوبًا وفرّق بينهما فهو طلاق على الصحيح ويؤهل له لكونه مستحقًّا عليه كعتق قريبه كذا في عنّين المعراج.

2303. Mes'ele: 2294. mes'elede beyân olunduğu üzere talâka ehliyyette bulûğ şart olup sabî ise gayr-ı bâliğ olarak îkâ'-ı talâka adem-i ehliyyetine binâen hâl-i sabâvetinde talâkı vâkiʿ olmaz ise de zevcesi islâm olup kendisi mümeyyiz olarak teklîf olunan islâmı kabûlden imtinâʿ eder ise sahîh olan, beynleri tefrîk olunacağından bu vechile vâkiʿ olan fırkat de kavl-i sahîh üzere talâk olup fesih değildir. Binâenaleyh aded-i talâk tenâkus eder.

Ve kezâ sabî-yi mezkûr mecbûb olur ise zevcenin talebi üzerine beynleri tefrîk olunacağından mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere fırkat-i mezkûre talâk olup lâkin bu mes'elelerde dahi talâkın adem-i sıhhatiyle maksad, îkâ'-ı talâkın adem-i sıhhati olup bunlarda dahi sabî tarafından îkâʿın adem-i vukûʿuna binâen hükm-i kâideden adem-i istisnâda mesâil-i sâbıka gibilerdir, *Miʿrâc*-ı innînde beyân olunduğu üzere karîbini ıtk gibi müstehak aleyh olduğundan talâka ehil addolunur.

Fâide

Şarta Muʿallakla Müstakbele Muzâf Beynindeki Fark

المعلّق بالشرط لا ينعقد سببًا للحال والمضاف منعقد في الطلاق والعتاق والنذر فإذا قال «أنت حر غدًا» لم يملك بيعه اليوم؛ وملكه إذا قال «إذا جاء غد».

2304. Mes'ele: **[1303]** Talâk ve itâk ve nezirde şarta muʿallak fi'l-hâl sebebinde munʿakid olmaz ise de müstakbele muzâf munʿakid olarak أنت حر غدا dese kayd-ı rakabetin zevâliyle hürriyyetin inʿikâdına binâen bugün onu satmaya mâlik olmaz ise de أنت حر إذا جاء غد diyerek zamân-ı müstakbelin hulûlüne muʿallak olan şartın husûlünden akdem fi'l-hâl sebebinde munʿakid olmadığından fi'l-hâl satmaya mâlik olur. Binâenaleyh bir şey-i mümkine taʿlîk ile zamân-ı müstakbele izâfe beyninde fark vardır.

Fâide

ولو قال «لله عليّ التصدق بدرهم غدًا» ملك التعجيل بخلاف ما «إذا جاء غدًا» إلا في مسألتين فقد سووا بينهما:

الأولى: في إبطال خيار الشرط قالوا لا يصح تعليق إبطاله بالشرط وقالوا لو قال «إذا جاء غد فقد أبطلت خياري» أو قال «أبطلته غدًا» فجاء غد بطل خياره، كذا في خيار الشرط من الخانية.

2305. Mes'ele: Bir kimse لله عليّ التصدق بدرهم غدًا yaʿnî "Yarın Allah için bir dirhem tasadduk eylemek borcum olsun." diyerek zamân-ı müstakbele izâfe ile bir dirhem sadaka nezr edip edâ eylemiş olsa fi'l-hâl nezrin vücûbu munʿakid olarak taʿcîle mâlik olmakla fi'l-hâl tasadduk eylese menzûru edâ sahîh olarak zimmetinden vücûb sâkıt olur ise de لله عليّ التصدق بدرهم إذا جاء غدا yaʿnî "Yarın gelir ise bir dirhem tasadduk Allah için borcum olsun." diyerek zamân-ı müstakbelin hulûlüne muʿallak olarak nezir eylese mazmûn-ı şart olan zamân-ı istikbâlin husûlünden akdem edâ-yı menzûrun vücûbu munʿakid olmadığından zamân-ı müstakbelin hulûlüyle mazmûn-ı şartın husûlünden akdem taʿcîle mâlik olmadığından tasadduk eylemiş olsa kable'l-vücûb edâ, teberruʿ olacağından mazmûn-i şart olan zamân-ı müstakbelin hulûlüyle vâcib olacak menzûr zimmetinden sâkıt olmaz, lâkin iki mes'ele şu hükümden müstesnâ olarak fukahâ-i izâm, zamân-ı müstakbele muʿallak ile muzâfı **[1304]** müsâvî kılarak şarta muʿallak olan hükmü zamân-ı müstakbele muzâf gibi kılmışlardır.

2306. Mes'ele: Fukahânın şarta muʿallak olan hükmü zamân-ı müstakbele muzâf gibi kılarak beynlerini tesviye ettikleri iki mes'eleden biri hıyâr-ı şartı ibtâlde olup fukahâ-yı izâm hıyâr-ı şartın ibtâlini şarta taʿlîkin adem-i sıhhatine kâil olarak beyânlarına göre hıyâr-ı şartla muhayyer olan kimse ister şarta taʿlîk tarîkiyle إذا جاء الغد فقد ابطلت خياري desin ister zamân-ı müstakbele izâfe ile "Yarın hıyâr-ı şartımı ibtâl ettim." desin her iki takdîre göre zamân-ı müstakbelin hulûlüyle hıyâr-ı şart bâtıl olduğu *Hâniyye*'nin hıyâr-ı şartında beyân olunmuştur.

الثانية: قال الفقيه أبو الليث والإسكاف: لو قال «آجرتك غدًا» أو «إذا جاء غد فقد آجرتك» صحت مع أن الإجارة لا يصح تعليقها وتصح إضافتها.

2307. Mes'ele: İki mes'eleden ikincisi fakîh Ebü'l-Leys ile İskâfî'nin beyânlarına göre bir kimse zamân-ı müstakbele izâfe ile آجرتك غدا yaʿnî "Seni yarın îcâr ettim." dese vehayud zamân-ı müstakbelin hulûlüne taʿlîkle إذا جاء غد فقد آجرتك yaʿnî "Yarın gelirse seni îcâr ettim." dese her iki takdîrde icâre sahîha olur. Hâlbuki icârenin taʿlîki gayr-ı sahîh olup izâfesi sahîhadır. Lâkin bu makâmda zamân-ı müstakbelin hulûlüne taʿlîk sûreten taʿlîk ise de hakîkatte taʿlîk olmayıp belki her iki sûrette izâfedir. Zîrâ hakîkatte taʿlîk husûl ve

adem-i husûlu mümkün olan emr-i maʿdûmun husûlüne taʿlîk olup zamân-ı müstakbelin hulûlü ise muhakkakü'l-vukûʿ olup muhakkakü'l-vukûʿa taʿlîk ise icâzedir. Zîrâ taʿlîkin sıhhatinin şartlarından biri muhakkakü'l-vukûʿ veya mümteniʿü'l-husûl olmayıp belki vukûʿ ve adem-i vukûʿu mümkün maʿdûm olmaktır. Onun için "Eğer yer altımızda veya gök üstümüzde ise boş ol." veya "âzâd ol" dese fi'l-hâl zevce boş ve köle âzâd olur. Ve "Eğer deve iğnenin yurdusundan geçer veya balık kavağa çıkar ise boş ol." diyerek mümteniʿü'l-husûle taʿlîk ederse lağv olmakla hiçbir şey vâkiʿ olmaz. **[1305]** Binâenaleyh hükm-i mes'elede taʿlîkle izâfenin müsâvâtı gayr-ı tâmdır.

Fâide

ومن فروع أصل المسألة ما في أيمان الجامع لو حلف لا يحلف ثم قال لها «إذا جاء غد فأنت طالق» حنث بخلاف «إن دخلتِ».

2308. Mes'ele: Talâk ve itâk ve nezirde muʿallak bi'ş-şart hâl için sebebine munʿakid olmayıp muzâfın inʿikâdından ibâret olan asl-ı mes'elenin ferʿlerinden biri eymân-ı *Câmi*ʿ'den naklen ber-vech-i âtî beyân olunacak mes'ele olup o da "yemîn etmeyeceğim" diye yemîn edip de zevcesine hitâben إذا جاء غد فأنت طالق dese bi-tarîki't-taʿlîk yemîn bi't-talâk olmakla hânis olur. إن دخلت الدار bunun hilâfına denir ise de muʿallak bi'ş-şartın mukâbili muzâf bi'l-mustakbel olmakla *Telhîsü'l-Câmi*ʿden naklen Hamevî'nin beyânına göre savâb olan müstakbele izâfe bunun hilâfınadır, demektir.

Fâide

وفي الخانية تصح إضافة فسخ الإجارة المضافة ولا يصح تعليقها.

2309. Mes'ele: *Hâniyye*'nin beyânına göre icâre-i muzâfenin feshi izâfe-i sahîha ise de taʿlîki sahîh değildir. İcâre lugatte ücret maʿnâsına olup îcâr maʿnâsında dahi müstaʿmeldir. Istılâh-ı fukahâda menfaʿat-i maʿlûmeyi ivaz-ı maʿlûm bedelinde beyʿden ibâret olarak icâre-i lâzıme, icâre-i münecceze, icâre-i muzâfe olarak taksîm olunur.

İcâr-i lâzıme hıyâr-ı şart ve hıyâr-ı ayb ve hıyâr-ı rü'yetten ârî olan icâre-i sahîhadır ki tarafeynden biri bilâ-özr fesh edemez. İcâre-i münecceze vakt-i akidden iʿtibâren îcâr olup, icâre-i muzâfe de gelecek bir vakt-i muʿayyenden iʿtibâren îcârdır.

Meselâ, gelecek falân ayın **[1306]** ibtidâsından iʿtibâren bir hâne şu kadar kût için şu kadar kuruş bedelinde îcâr olunsa icâre-i muzâfe olarak munʿakid olup işte böyle olan icâre-i muzâfenin feshini zamân-ı müstakbele izâfe sahîh olup "Eğer falân ay gelir ise fesh ettim." diyerek taʿlîki sahîh değildir, denir ise de Hamevî'nin Kâdîhan'dan naklen beyâna göre taʿlîk-i feshinin adem-i sıhhati ihtilâfîdir.

Fâide

طلبُ المرأة الخلعَ حرام إلا إذا علّق طلاقها البائن بشرط فشهدوا بوجوده فلم يقض بها فعليها أن تحتاط في طلب الفداء للمفارقة.

2310. Mes'ele: Zevcenin zevcinden bi-tarîki'l-hulʿ talâkını talebi harâm ise de zevci kendisinin bâinen talâkını bir şarta taʿlîk edip şartın vukûʿuyla vücûduna şehâdet edilip de muktezâsıyla hüküm olunarak tefrîk edilmez ise zevcinden mufârakat için fidâ talebinde ihtiyât eylemek mer'eye vâcibdir. Hamevî'nin beyânına göre zevcenin fidye ile hulʿ talebinin meşrûʿiyyeti sûret-i mezkûreye münhasıra olmayıp belki zevci kendisini tatlîk edip de tatlîkini inkâr edip isbât için şâhid bulunmadığı hâlde hurmet-i zinâdan ihtirâz için mezbûreye bedel-i hulʿ ile mufârakatini celb eylemesi meşrûʿdur.

Fâide

القول له إن اختلفَا في وجود الشرط فيما لا يعلم من جهتها إلا في مسائل.

2311. Mes'ele: Meselâ, medyûn dâinine "Borcumun cümlesini veya şu kadarını falân gün edâ edeceğim. Eğer edâ eylemez isem şöyle olsun." diyerek borcunun cümlesinin veya bazısının bir muʿayyen günde edâsını zevcesinin talâkına taʿlîk edip de zevc yevm-i mezkûrde edâsını iddiʿâ ederek talâkın adem-i vukûʿunu zevce ise edâsını inkâr ederek talâkın vukûʿunu iddiʿâ gibi şartın vukûʿu zevce tarafından anlaşılmayan husûsta şartın vücûd ve adem-i vücûdunda ihtilâf etseler **[1307]** söz, yemînle zevcin olacağından medyûn yevm-i mezkûrde deyninin edâsını iddiʿâ edip dâin de inkâr ederek ihtilâf etseler, musannif-i allâmenin zikrettiği aslın muktezâsı talâkın adem-i vukûʿuna nisbetle söz, zevcin olması ise de deyni edâ ile berâetine nisbetle söz onun değildir. Zîrâ dâin edâyı münkir olmakla söz, münkir olan dâinin olmasıdır. Lâkin ber-vech-i âtî beyân olunacak bazı mesâil hükm-i mezkûrden müstesnâdır.

Fâide

لو علّقه بعدم وصول نفقتها شهرًا فادعاه وأنكرت فالقول لها في المال والطلاق على الصحيح كما في الخلاصة.

2312. Mes'ele: Zevc zevcesine hitâben "Bir ay nafakayı edâ eylemez isem fe-enti kezâ." diyerek talâkının vukûʿunu bir aylık nafakasının mezbûreye adem-i îsâline taʿlîk edip de zevc îsâlini iddiâ edip zevce inkâr eylese *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile kavl-i sahîh üzere nafakanın adem-i vusûlüyle talâkın vukûʿunda söz, zevcenin olması ise de dâinle medyûn mes'elesine nisbetle gerek mal ve gerek talâk husûsunda söz, dâinin olmasıdır.

Binâenaleyh deyne nisbetle asl-ı mezkûr ile nafaka mes'elesi beyninde hilâf yok ise de talâka nisbetle fark vardır. Zîrâ mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere talâkın adem-i vukûʿuyla söz, zevcin iken nafaka mes'elesine nisbetle vukûʿuyla söz zevcenindir. Lâkin *Kunye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre zevc, zevcesine hitâben "Eğer on güne kadar nafakam sana vâsıl olmaz ise enti tâlik." deyip de on günden sonra zevc nafakanın vusûlüyle talâkın adem-i vukûʿunu iddiʿâ edip zevce inkâr ederek ihtilâf etseler söz, zevcin olarak hükm-i mezkûre muhâlif ise de *Hulâsa* ve *Bezzâziyye*'de hakk-ı mâliyyenin îfâsı iddiʿâ olunup zevcenin inkâr ettiği her mahalde zevcin sözünün adem-i kabûlü tashîh olunmakla muhâlefet müntefîye olur. **[1308]**

Fâide

وفيما إذا طلقّها للسُّنة وادعى جماعها في الحيض وأنكرت؛ وفيما إذا ادعى المُولِي قربانها بعد المدة فيها وأنكرت؛ وفيما إذا علّق عتقَه بطلاقها ثم خيّرها وادعى أنها اختارت بعد المجلس وهي فيه كما في الكافي.

2314. Mes'ele: Sıfatı iʿtibâriyle talâk bidʿî ve mesnûn olarak iki kısım olup talâk-ı mesnûnda sünniyyet ya aded-i talâk iʿtibâriyle veya vakt-i talâk iʿtibâriyle olup mer'enin medhûlün bihâ olup olmaması müsâvî olarak îcâbı halinde ancak bir talâk ile tatlîk aded cihetinden ve medhûlün bihâ olan mer'eyi hâl-i tuhrunda veya onun kubeylinde kable'l-cimâʿ tatlîk, vakit cihetinden mesnûn olup bunun hilâfı bidʿîdir.

Binâenaleyh zevcesini أنت طالق للسنة diyerek tatlîk edip de hâl-i hayzda mukâreneti iddiʿâ edip zevcesi inkâr eylese ve mevlâsı müddet-i hayzdan sonra kurbânını müddet-i hayzda iddiʿâ edip de câriyesi inkâr eylese ve câriyenin ıtkını zevcesinin talâkına taʿlîk edip de baʿdehu zevcesine اختاري نفسك diyerek ihtiyâr tarîkiyle tefviz-i talâk edip zevce de meclis-i tefvîzde nefsini ihtiyâr ile hasbe't-tefviz tatlîkini iddiʿâ eylese *Kâfî*'nin beyânına göre cümlesinde söz, mezbûrelerindir.

Fâide

إذا علّق بفعلها القلبي تعلق بإخبارها ولو كاذبة إلا إذا قال «إن سررتك فأنت طالق» فضربها فقالت «سررت» لم يقع، كما في الخانية من الطلاق.

2315. Mes'ele: Zevcesinin talâkını rızâ ve gazab ve muhabbet ve buğuz ve gazab gibi zevcesinin fiil-i kalbine taʿlîk eylese her ne kadar kâzibe olsa dahi şartın husûlüyle talâkın vukûʿu mezbûrenin ihbârına teʿalluk eder ise de lâkin "Eğer seni mesrûr eder isem boş ol." diyerek talâkını mesrûriyyetine taʿlîk edip onu darb eylemesi üzerine mesrûre olduğunu ihbâr ile kitâb-ı talâktan *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre talâk gayr-ı vâkiʿdir. Zîrâ insân için darb hiçbir vakit surûr îcâb etmeyeceğinden ihbârında kizbi müteyakkin olmakla şartın adem-i husûlü de müteyakkindir. Lâkin hükm-i mes'eleyi bu vechile baʿde't-taʿlîk Hamevî'nin beyânına göre **[1309]** sâhib-i *Hâniyye* darb üzerine ihbâr-ı surûrunda kizbin teyakkununa binâen talâkın adem-i vukûʿuyla hüküm cây-ı işkâldir. Zîrâ surûr husûlüne başkasının vukûf ve ittilâʿı kâbil olmayan efʿâl-i kalbiyyeden olmakla lâyık olan "Eğer Cenâb-ı Hakk'ın seni cehennem ateşiyle taʿzîb buyurmasını sever isen boş ol." deyip de mezbûre "Severim." diyerek ol vechile taʿzîbe muhabbet ettiğini haber verse talâkın vukûʿu ihbârına teʿalluk ederek vâkiʿ olduğu gibi her ne kadar darb üzere sürûrun husûlünü ihbârı kâzib olduğu müteyakkin ise de mademki hükm-i mes'elede asıl olan efʿâl-ı kulûba taʿlîk olunan talâkın vukûʿu her ne kadar kâzib olsa dahi ibhâra müteʿallik olmakla medrûbenin darbla mesrûr olduğunu ihbârı üzerine ona muʿallak olan talâkın vâkiʿ olmasıdır.

Ve kezâ zevcesinin talâkını surûruna taʿlîk edip baʿdehu kendisine bin altın verip de mesrûr olmadığını ihbâr eylese söz muhbirin olarak talâkın adem-i vukûʿuyla hüküm olunur.

Fâide

إذا علّقه بما لا يعلم إلا مِنها كحيضها فالقول لها في حقها وإذا علّق عتقه بما لا يعلم إلا منه فالقول له على الأصح كقوله للعبد «إن احتلمت فأنت حر» فقال «احتلمت» وقع بإخباره كما في المحيط؛ وفرق بينهما في الخانية بإمكان النظر إلى خروج المني بخلاف الدم الخارج من الرحم.

2316. Mes'ele: "Eğer hayız görür isen boş ol." demek gibi zevcesinin talâkını meselâ hayız gibi ancak zevcesi bilip başkasının bilmesi kâbil olmayan bir şeye taʿlîk edip de zevce hayız gördüğünü iddiʿâ edip zevc inkâr eylese veya bi'l-aks ihtilâf eyleseler kendi hakkında söz, zevcenindir. Zîrâ görüp görmediğini ancak kendisi bilir.

Ve kezâ köle veya câriyesinin iʿtâkını meselâ ihtilâm olmak gibi ancak kendileri bilip başkası bilmeyen bir şeyin husûlüne taʿlîk eylese esahh olan ıtkın vukûʿunda söz, onlarındır. Binâenaleyh kölesine hitâben "Eğer ihtilâm olur isen âzâd ol." veya câriyesine hitâben "Hayız görür isen âzâd ol." deyip de köle "İhtilâm oldum." ve câriye de "Hayız gördüm." diyerek şartın husûlünden haber verirseler *Muhît*'te beyân **[1310]** olunduğu vechile söz, onların olarak âzâd olmalarıyla hüküm olunur ise de *Hâniyye*'de ihtilâmda menînin hurûcuna nazarın imkânına hayızda ise demin rahimden hurûcuna nazarın adem-i imkânına binâen hükm-i mes'elede ihtilâmla hayız beynini tefrîk ederek hayız vukûʿunda câriye tasdîk olunur ise de ihtilâmda köle tasdîk olunmaz demiş.

Fâide

كرّر الشرط ثلاثًا والجزاء واحد فوجد الشرط مرة طلّقت واحدة ولو تعدد الجزاء تعدد الوقوع كما في الخانية.

2317. Mes'ele: Meselâ zevcesine hitâben إن دخلت الدار إن دخلت الدار ان دخلت فأنت طالق diyerek şart üç kere tekerrür edip hâlbuki cezâ vâhid olup da şart bir kere vâkiʿ olsa bir talâk vâkiʿ olur ise de cezâ da teʿaddüd eder ise *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile vukûʿ da teʿaddüd eder. Binâenaleyh duhûl tekerrür ederse aded-i talâk da tekerrür eder. Bazı fukahâ tekrârla te'kîd kasd olunursa her ne kadar şart tekerrür etse dahi cezânın ittihâdıyla yemînin ittihâdına binâen birinci defa şartın vukûʿuyla zâhir olan yemîn münhal olarak talâkın adem-i tekerrürüdür ve illâ cezânın ittihâdıyla teʿaddüdü sûretleri beyninde fark kalmaz.

Ammâ mükerrer olan şartların her biriyle taʿlîk kasd olunur ise şartlardan her biri vâkiʿ oldukça bir talâk vâkiʿ olarak talâk da tekerrür ederek cezânın ittihâdi sûretleriyle tekerrürü müsâvî olur.

Fâide

ولو طلّقها ثم عطفها مع أخرى بالواو أو ثم أو الفاء طلقت الأولى ثنتين والأخرى واحدة.

2318. Mes'ele: Müteʿaddid zevcesi bulunan bir kimse onlardan birine hitâben أنت طالق deyip baʿdehu onlardan diğerine hitâben أنت طالق وفلانة veya ففلانة veya ثم فلانة diyerek ibtidâen birini tatlîk edip baʿdehu onu ve و veya ف veya ثم ile başkasıyla atıf eylese birinci zevce iki talâk boş olup diğeri bir talâk boş olur. Zîrâ birinci ibtidâen müstakillen bir talâk boş olmuş iken baʿdehu bir kere dahi diğerleriyle de boş oldu. **[1311]**

Fâide

ولو طلقها ثم أضربه وأثبته لها لا يتعدد إلا بالنيّة؛ ولو جمع الأولى مع الأخرى في الإضراب تعدد على الأولى.

2319. Mes'ele: Meselâ zevcesine hitâben أنت طالق لا بل أنت طالق diyerek bir kere tatlîk edip baʿdehu ondan uhrâ ile tekrâr isbât eylese tekrâra niyyet etmedikçe ibtidâ-i kelâmla bir talâk vâkiʿ olup baʿde'l-idrâb isbât ettiği kelâmla talâk-ı âhar vâkiʿ olmaz ise de tekrâra niyyet ederse menvî vâkiʿ olur ve eğer zevcesi müteʿaddid olup da birine hitâben أنت طالق لا بل أنتما diyerek uhrâyı da evvelkini diğeriyle cemʿ ederse evvelki iki talâk sonraki bir talâk boş olarak onun hakkında talâk teʿaddüd eder.

Fâide

إذا أدخل كلمة «أو» في الإيقاع على امرأتين وأعقبه بشرط فإن التعيين له بعد وجود الشرط؛ إذا طلق ثم أتى بأو فإن كان ما بعد «أو» كذبًا وقع بالأوّل وإلا لا.

2320. Mes'ele: İki zevcesine hitâben أنت طالق أو أنت ان دخلت الدار diyerek ikisine birden îkâʿ-ı talâkda ehad-i emreyne mevzûʿ olan أو kelimesini idhâl edip de şartla taʿkîb eylese duhûl-i dâr ile şartın husûlünden sonra muʿallak olanı taʿyîn kendisine âid olup hangisini taʿyîn eder ise ol boş olup

muʿayyen zevcesine hitâben أنت طالق أو لست برجل veya أو أنا غير رجل diyerek tatlîk edip de baʿdehu أو kelimesini îrâd eyledikte أو kelimesinin mâbaʿdi kizb ise evvelki ile talâk vâkiʿ olarak mezbûre boş olur ise de sâdık olur ise boş olmaz. Binâenaleyh أنت طالق أو أنا لست رجل veya أو أنا غير رجل kavlinde kendisi recül olarak mâbaʿde أو kâzib olmakla talâk vâkiʿ ise de أو أنا رجل dese mâbaʿde أو sâdık olmakla mezbûre boş olmaz. **[1312]**

Fâide

كرّر الشرط ثم أعقبه جزاءً واحدًا تعدد الشرط لا الجزاء؛ ولو ذكر الجزاء بين شرطين تعدد الشرط.

2320. Mes'ele: 2217. mes'elede beyân olunduğu üzere şart tekerrür edip de cezâ-yı vâhid taʿkîb ederse şart teʿaddüd eder ise de cezâ teʿaddüd eylemez. Binâenaleyh şartın husûlüyle cezâ-i vâhid vâkiʿ olur.

2321. Mes'ele: إن دخلت الدار فأنت طالق إن دخلت الدار diyerek cezâ iki şart beyninde zikr olunur ise şart teʿaddüd ederek evvelki şartın husûlüyle cezâ vâkiʿ olarak ikinci şart bilâ-cezâ kalır. İbn Hümâm'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre إن دخلت الدار فأنت طالق فإن قدم زيد dedikte duhûl-i dâr ile talâk vâkiʿ olup baʿdehu Zeyd gelerek şart-ı sânî de vâkiʿ olsa bir şey vâkiʿ olmaz. Binâenaleyh فإن قدم زيد demek فإن قدم زيد فأنت طالق الطلقة الأولى الواقعة بالشرط الأول takdîrinde olarak kudûm-i Zeyd'e muʿallak olan talâk, duhûl-i dâr ile vâkiʿ olan talâkdan ibâret olmakla şart-ı sânî olan kudûm-i Zeyd ile başka talâk vâkiʿ olmaz.

Fâide

كل امرأة أتزوجها حنث بالمبائنة عندهما خلافًا للثاني وبه أخذ الفقيه أبو الليث.

2322. Mes'ele: *Hâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre zevcesine hitâben كل امرأة أتزوجها فهي طالق deyip de baʿdehu mezbûreyi bâinen tatlîk edip baʿdehu tezevvüc eylese 611. mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-İmâmeyn hükm-i şerʿînin sübûtunda iʿtibâr nazmın umûmuna olarak mümkün mertebe umûmuyla amel vâcib olup lafız ise âmm olmakla mezbûreyi tezevvücle hânis olarak boş olur ise de Ebû Yûsuf'a göre iʿtibâr, garazın husûsuna olup hâlifin garazı ise ondan başkası olmakla mezbûre boş olmaz. **[1313]** Fakih Ebü'l-Leys rahimehullâh hazretleri Ebû Yûsuf'un kavliyle ahz ve amel eylemiş.

Fâide

يتكرر الجزاء بتكرر الشرط، كلما دخلت فكذا؛ كلما قعدت عندك فكذا فقعد ساعة طلقت ثلاثًا؛ كلما ضربتك فضربها بيديه طلقت ثنتين وإن بكف واحد فواحدة.

2323. Mes'ele: Şartın tekerrürüyle cezâ da tekerrür eder. Binâenaleyh zevcesine hitâben كلما دخلت الدار فأنت طالق dese duhûl-i dârın tekerrürüyle vukûʿ-i talâk da tekerrür edeceği gibi كلما قعدت عندك فأنت طالق deyip de onun yanında bir sâat oturmuş olsa üç talâk boş olur.

2324. Mes'ele: Zevcesine كلما ضربتك فأنت طالق deyip de iki eliyle dövmüş olsa her biriyle darb bir darb olarak iki talâk boş olur ise de yalnız bir eliyle vurmuş olsa bir talâk vâkiʿ olur. Zîrâ كلما kelimesiyle musaddar olan şart mütekerrir olup şart-ı mükerrere muʿallak olan cezâ da mütekerrirdir.

Fâide

كلما طلقتك فطلقها وقع ثنتان؛ كلما وقع عليك طلاقي فطلقها طلقت ثلاثًا.

2325. Mes'ele: كلما kelimesiyle musadder olan şart mükerrer olup mükerrer olan şarta muʿallak olan cezâ da mükerrer olmakla zevcesine كلما طلقتك فأنت طالق deyip de mezbûreyi tatlîk etse biri münnecez olarak diğeri muʿallak olarak iki talâk vâkiʿ olur. كلما وقع عليك طلاقي فأنت طالق deyip de tatlîk etse üç talâk vâkiʿ olur. Zîrâ bu mes'elede muʿallak aleyh vukûʿ-i talâk olmakla biri muʿallak aleyh, diğeri muʿallak olarak üçüncüsü de müneccezen îkâʿla vâkiʿdir. Mes'ele-i ânifede ise biri münnecez diğeri muʿallak olarak vâkiʿ olan iki talâktır.

Fâide

وسط الشرط بين طلاقين تنجز الثاني وتعلق الأوّل.

2326. Mes'ele: Zevcesine أنت طالق إن دخلت الدار أنت طالق diyerek şart iki talâk **[1314]** arasında tavsît olunarak idhâl olunsa ikinci talâk müneccez olarak vâkiʿ olup evvelki talâk duhûl-i dâra muʿallak olur. Binâenaleyh dâra duhûl hâsıl olur ise o da vâkiʿ olur ise de hâsıl olmaz ise vâkiʿ olmaz. Zîrâ cezânın vukûʿu şartın husûlüne mütevakkıftır.

ذَكر منادى بين شرط وجزاء ثم نادى أخرى تعلق طلاق الأولى وينوي في الأخرى.

2327. Mes'ele: Meselâ biri Zeynep diğeri Fâtıma nâmında iki zevcesi olup onlara hitâben "Eğer falân gelir ise ya Zeynep sen boş ol ya Fâtıma." diyerek şart ile cezâ arasında münâdâ zikr olunup baʿdehu diğerine nidâ eylese evvelki münâdânın talâkı falânın gelmesine muʿallak olup ikincisi menvî olarak vâkiʿ olur. Binâenaleyh إن قدم فلان يا زينب فأنت طالق يا فاطمة dedikte فأنت طالق cümlesi إن قدم فلان cümlesinin cezâsı olarak Zeyneb'in talâkı onun kudûmuna muʿallak olup Fâtıma'nın talâkı da menvî olarak vâkiʿ olur.

Fâide

ولو بدأ بالنداء لواحدة ثم ذكر الشرط والجزاء ثم نادى أخرى فإذا وجد الشرط طلقتا.

2327. Mes'ele: Meselâ يا فاطمة أنت طالق إن دخلت الدار و يا عائشة diyerek iki zevcesinden birine nidâ ile bed' edip baʿdehu şart ve cezâyı zikredip baʿ-dehu diğer zevcesine nidâ edip de talâkı muʿallak olan Fâtıma dâra duhûl ederek şart vâkiʿ olsa her ikisi de boş olur, "Bu sûrette talâkı muʿallak olan Fâtıma'yı niyyet ettim." dese kazâ tasdîk olunmaz. Ammâ nidâ ile bed'en etmeyerek أنت يا فاطمة طالق ويا عائشة demiş olsa *Hâniyye*'nin beyânına göre niyyet etmedikçe Âişe boş olmaz. **[1315]**

Fâide

كلمة «كل» في التعليق عند عدم إمكان الإحاطة بالأفراد منصرفة إلى ثلاثة لقولهم لو قال لها «إن لم أقل عنك لأخيك بكل قبيح في الدنيا فأنت كذا» يبر بثلاثة أنواع من القبيح.

2328. Mes'ele: Zevcesine "Eğer senden dünyâda bulunan her kabâihini kardeşine söylemez isem sen boş ol." diyerek taʿlîkle yemîn etse envâʿ-ı ka-bâihden üç nevʿiyle tavsîf ederek söylemiş olsa yemîninde bar olarak mez-bûrenin adem-i talâkıyla akvâl-i fukahâya binâen efrâdını ihâta mümkün olmadığı hâlde taʿlîka dâhil olan كل kelimesi efrâd-ı selâseye munsarifdir. Binâenaleyh كل كلام ليتكلم به في الدنيا إن لم تخبرني فأنت طالق deyip de tekellüm olunan kelâmın üçünden ihbâr eylese bâr olarak talâk vâkiʿ olmaz.

Fâide

إذا علّقه بوصف قائم بها كان على وجوده في المستقبل كقوله للحائض «إن حضت» وللمريضة «إن مرضت» إلا إذا قال لصحيحة إن صححت.

2329. Mes'ele: غد ile kayıtlamayarak hâl-i hayızda bulunan zevcesine إن حضت veya marîz olan zevcesine إن مرضت فأنت طالق demek gibi zevcesinin talâkını onunla fi'l-hâl kâim olan bir vasıfla taʿlîk eylese zamân-ı müstakbelde hâdis olacak vasfa redef olarak onunla vâkiʿ olup fi'l-hâl mevcûd olan hayız veya maraz vâkiʿ olmaz. Lâkin sahîha olan zevcesine إن صححت diyerek sıhhatine taʿlîk eder ise vasf-ı hâzıra masrûf olarak fi'l-hâl talâk vâkiʿ olur. Ammâ غد ile kayıtlayarak hâl-i hayz veya marazda bulunan zevcesine "Eğer yarın hayız görür veya hastalanır isen boş ol." deyip de fi'l-hâl onun hayız veya hasta olduğunu bilir ise gerek hayız ve gerek marazın devâmına masrûf olarak ertesi gün tulûʿ-i fecre kadar devâm ederler ise boş olur. **[1316]** Zîrâ fi'l-hâl sâbit olan hayız veya marazın ertesi günü hudûsu tasavvur olunmayacağından taʿlîk onların ertesi gününe kadar devâmlarına haml olunur.

Fâide

Zâbıt

والضابط أن ما يمتد فلدوامه حكم الابتداء وإلا لا. إن كان على التراخي إلا بقرينة الفور.

2330. Mes'ele: غد ile kayıtlanmadıkça zevcesinin talâkını fi'l-hâl muttasıfa olduğu bir vasfa taʿlîkin zamân-i âtîde hâdis olacak vasf-ı âhara masrûf olarak vasf-ı hâzır ile adem-i vukûʿu ve غد ile kayıtlandığı hâlde vasf-ı maʿlûmun devâmına mahmûl olarak ertesi güne kadar devâmına muʿallak olarak onunla vukûʿu hakkında zâbıt hayız ve maraz gibi mümted olan efʿâl ve evsâfın devâmı ibtidâ hükmünde olup gayr-ı mümted olanlarda fevr karinesi bulunmadıkça terâhî üzere iseler devâmları ibtidâ hükmünde değildir.

Fâide

ومنه طلب جماعها فأبت فقال إن لم تدخلي معي البيت فدخلت بعد سكون شهوته.

2331. Mes'ele: Karîne ile fevre haml olunan fiilden biri zevcesine mukârenet talebinde bulunup zevce emrine imtisâl ile mutâvaʿatta bulunmayınca "Eğer benimle odaya girmez isen boş ol." diye talâkını o anda adem-i duhûlüne taʿlîk ettikte o anda duhûl etmeyip de zevcin şehveti sâkin olduktan sonra girmiş olsa talâk vâkiʿ olarak boş olur. Zîrâ fevr karinesiyle hinsin şartı, o anda kazâ-yı şehvet için onun adem-i duhûlüdür. Hâlbuki kable'd-duhûl şehvetin sükûnuyla adem-i duhûl mütehakkik olmakla hânis olarak talâk vâkiʿdir. **[1317]**

Fâide

ومنه طلقني فقال إن لم أطلقك.

2332. Mes'ele: Yine karîne ile fevre mahmûl olan hâlden biri dahi zevcine طلقني diyerek îkâʿ-ı talâkını taleb eden kadına ان لم اطلقك فأنت طالق yaʿnî "Eğer seni der-akab boşamaz isem sen boş ol." diyerek makâm karinesiyle mezbûrenin talâkını fevrî olarak adem-i tatlîka taʿlîk eylese der-akab tatlîk eder ise bâr olarak müneccezen boşamış olup der-akab boşamaz ise şartın vukûʿuyla hânis olarak boş olur. Zîrâ hinsin şartı der-akab adem-i tatlîkidir.

Fâide

علّقه على زناه فشهدا على إقراره به وقع وإن على المعاينة لا، كما لو شهد أربعة به فعدل منهم اثنان.

2333. Mes'ele: "Eğer zinâ eder ise şöyle olsun." diyerek zevcesinin talâkını zinâya taʿlîk edip de zinâyı irtikâb ettiğini ikrârına iki şâhid şehâdet etseler hükmen şartın vukûʿuna binâen talâkı vâkiʿ olup *Hâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre hadd îcâb etmez. Ammâ şâhidler beyân olunduğu vechile ikrârına şehâdet etmeyip de muʿâyenesine şehâdet etseler zinâ ettiğine dört şâhid şehâdet edip de baʿdehu onlardan ikisi şehâdetten udûl etse sâbit olmadığı gibi iki kimsenin şehâdetiyle zinâ sâbit olmayacağından talâk vâkiʿ olmaz.

2334. Mes'ele: Musannif-i allâmenin zâhir-i kelâmından müstefâd olan zinâyı irtikâbını bir defa ikrâr eylese sâbit olarak talâkın vukûʿu olup hâlbuki hadd-i zinânın lüzûmunda dört mecliste dört defa ikrâr etmedikçe adem-i sübûtuna binâen kıyâs olan, talâkın vukûʿunda dahi adem-i sübûtuna binâen mecâlis-i erbaʿada dört defa ikrâr etmedikçe talâkın vukûʿuyla muâheze olunmamak îcâb eder **[1318]** diye vârid olan suâle hadd-i zinânın lüzûmu hakkında ikrâr ile zinânın sübûtunun mecâlis-i erbaʿada dört defa ikrârına tevakkufu hilâf-ı kıyâs olarak istihsânen sâbit olmakla talâkın vukûʿuyla muâhezenin sübûtunda makîsün aleyh olamaz, diye cevâb verilir ise de bu sûrette re'yü'l-ayn zinâyı irtikâb ettiğini muʿâyeneye iki kimsenin şehâdetiyle talâkın vukûʿuyla muâheze olunmak îcâb eder. Zîrâ ikâme-i had için şehâdet-i erbaʿaya tevakkuf, hilâf-ı kıyâs olarak sâbit olunca talâkın vukûʿuyla muâhezenin lüzûmu hakkında dahi makîsün aleyh olmamak

lâzım gelir. Hâlbuki talâkın vukûʿuyla muâhezenin lüzûmu dahi şuhûd-i erbaʿanın şehâdetine mütevakkıf olarak iki şâhidin muʿâyeneye şehâdetleri kabûl olunmayarak talâkın adem-i vukûʿuyla hüküm cây-ı nazardır.

Fâide

قال لأربعة المدخولات «كل امرأة لم أجامعها منكن الليلة فالأخريات طوالق» فجامع واحدة ثم طلع الفجر طلقت التي جامعها ثلاثًا وغيرها ثنتين.

2335. Mes'ele: Usûl-i fıkıhda beyân olunduğu üzere كل kelimesi nekreye muzâf oldukta muzâfün ileyhin sâdık olduğu ikrâra hükmün istiğrâk ve ihâtasını ifâde edeceğinden medhûlün bihâ olan dört zevcesine birden "Bu gece sizden hanginize mukârenette bulunmaz isem boş olsunlar." diyip de onlardan birine mukârenetten sonra fecr tulûʿ ederek diğer üçüne mukârenet vâkiʿ olmasa mücâmeʿat eylediği zevcesi üç talâk diğer üçü ikişer talâk boş olurlar. Zîrâ Kâdîhan'ın beyânına göre dört zevceden birine cimâʿın terkini diğerlerinin vukûʿ-i talâklarına şart kılmakla mücâmeʿatte bulunduğunda diğer üçünün terk-i cimâʿlarıyla üç kere talâkın şartı bulunarak üç talâk boş olup bâkî kalan üç zevceden her birisi hakkında kendisinden başka iki zevcenin terk-i cimâʿlarına binâen ikişer talâkın şartı tahakkuk ederek ikişer talâk boş olur. **[1319]**

Fâide

أضافه وعلّقه فإن قدم الجزاء وأخر الشرط ووسط الوقت تعلق ولغت الإضافة.

2336. Mes'ele: Zevcesine hitâben أنت طالق غدا إذا دخلت الدار diyerek zevcesinin talâkını ertesi güne izâfe ile duhûl-i dâra taʿlîk edip de cezâyı takdîm ve şartı te'hîr ederek vakti şartla cezâ arasına tavsît ederse cezâ olan vukûʿ-i talâk şarta muʿallak ve ertesi güne izâfesi lağv olarak ne zamân dâra duhûl eder ise şart tahakkuk ederek cezâ olan talâk vâkiʿ olur.

Fâide

ولو قدّم الشرط تعلق المضاف به.

2337. Mes'ele: إن دخلت الدار فأنت طالق غدا diyerek şartı cezâ üzerine takdîm ederse ertesi güne muzâf olan cezâ ol şarta teʿalluk ederek dâra duhûl eder ise ertesi gün boş olur. Zîrâ duhûl-i dârı ertesi güne muzâf olan talâka şart kılmakla duhûl-i dârın cezâsı ertesi güne muzâf olan talâktır.

Fâide

ولو ذكر شرطًا أوّلا ثم جزاء ثم عطف عليه بالواو ثم ذكر جزاء آخر تعلق الأوليان بالأوّل والثالث بالثاني.

2338. Mes'ele: Meselâ zevcesine hitâben إن دخلت الدار فأنت طالق وطالق وطالق إن كلمت فلانا diyerek ibtidâen bir şart, baʿdehu onun cezâsı zikr olunup baʿdehu و ile mahmûl cezâ üzerine onun misli atıf, baʿdehu başka bir cezâ dahi zikr olunsa evvelki maʿtûf ve maʿtûfün aleyh olan iki cezâ mukaddem olarak zikr olunan şarta teʿalluk edip üçüncü defa zikr olunan cezâ-yı sâlisde en sonra zikr olunan şart-ı sânîye teʿalluk ederek evvelki cezâlar şart-ı mukaddemin vukûʿuyla üçüncü cezâ da şart-ı muahharın vukûʿuyla vâkiʿ olurlar. Binâenaleyh mezbûre dâra duhûl ederse iki talâkla boş olup fülâna söyler ise bir talâkla boş olur. Zîrâ duhûl-i dâra muʿallak iki cezâ ve tekellüme muʿallak olan bir cezâdır. **[1320]**

Fâide

ولو كان الجزاء واحدا كان المعلق بالثاني جزاء للأول فلا يقع لو وجد الثاني قبل الأوّل ثم الأوّل وهذه المسائل في الصفحتين مع إيضاحها من الخانية.

2339. Mes'ele: Meselâ zevcesine hitâben إن دخلت الدار فأنت طالق إن كلمت فلانا diyerek şart müteʿaddid olup cezâ vâhid olsa şart-ı sânîye muʿallak olacak cezâ, şart-ı evvelin cezâsı olarak ibtidâen şart-ı sânî vâkiʿ olup ondan sonra şart-ı evvel vâkiʿ olsa ibtidâen şart-ı sânînin vukûʿuyla cezâ vâkiʿ olmayacağından dâra duhûl etmeden falâna söylemekle talâk vâkiʿ olmaz, belki şart-ı evvel olan duhûl-i dâr ile vâkiʿ olur. Şart ve cezânın ahvâline müteʿallik olarak beyân olunan mesâil îzâhıyla berâber sâhib-i *Hâniyye*'nin te'lîf ederek kendi hatt-ı destiyle yazılmış olan eserin iki safhasından menkûledir buyururlar ki maksad, hatâ-i istinsâhdan selâmetini ifâde olsa gerektir.

Fâide

كلّ من علّق على صفة لم يقع دون وجودها إلا إذا قال «أنت طالق أمس» فإنها تطلق للحال، ولم أر الآن ماذا علّقه برؤيتها الهلال فرآه غيرها وينبغي الوقوع لأن المراد دخول الشهر.

2340. Mes'ele: Meselâ, zevcesine hitâben أنت طالق أمس diyerek zamân-ı mâzîye nisbet eylemedikçe her kim zevcesinin talâkını bir sıfata taʿlîk eylese ol sıfatın vücûduyla mazmûn-i şart tahakkuk etmedikçe muʿallak olan talâk vâkiʿ olmaz. Zîrâ mazmûn-i cezâ olan talâkın vukûʿu mazmûn-i şart olan sıfatın husûlüne mütevakkıftır. Ammâ muhakkakü'l-vukûʿ olan şeye taʿlîk incâz olmakla talâkın îkâʿını zamân-ı mâzîye nisbet ederse fi'l-hâl vâkiʿ olur. Binâenaleyh incâzın taʿlîkden istisnâsı müferrağ olur. Zîrâ istisnâ müneccez, müstesnâ minh muʿallaktır. **[1321]**

2341. Mes'ele: Meselâ, zevcesine hitâben "Eğer hilâl-i şehri görür isen boş ol." diyerek zevcesinin talâkını hilâl-i şehri rü'yetine taʿlîk edip de ondan akdem başkası görse lâzım gelen hükm-i şerʿîsini ila'l-ân görmemiş isem de lâyık olan mazmûn-i şartın husûlü mazmûn-i cezânın husûlünü müstelzim olmakla mezbûrenin hilâl-i şehri rü'yet ve idrâkıyla boş olmasıdır. Zîrâ ﴿فَمَن شَهِدَ مِنكُمُ الشَّهرَ﴾ âyet-i celîlesi (صموا لرؤيته وافطروا لرؤيته)[1] hadîs-i şerîflerinde olduğu gibi rü'yet-i hilâl ile maksad, duhûl-i şehrdir.

Fâide

استثناء الكل من الكل باطل، وفرع عليه في النهاية من مسائل شتى من القضاء: أنه لو أقر بقبض عشرة دراهم جياد وقال متصلا إلا أنها زيوف لم يصح الاستثناء لأنه استثناء الكل من الكل كما لو قال له عليّ مأة درهم ودينار إلا مأة درهم ودينار لم يصح انتهى.

2342. Mes'ele: İstisnâ-yı küll mine'l-küll bâtıldır, kaziyyesi bir kâide-i fıkhiyye olup *Nihâye*'de kitâb-ı kazânın mesâil-i şettâsında kâide-i mezkûre üzerine ber-vech-i âtî mes'ele tefrîʿ olunarak adem-i sıhhati beyân ve îzâh olunmuştur ki mes'ele-i mezkûre de لفلان علي عشرة دراهم جياد إلا أنها زيوف yaʿnî "Benim falân adama râyic akçe olarak on kuruş borcum vardır." diyerek ikrârda bulunup da muttasılan "lâkin ol para zuyuf yaʿnî kalbdir" diyerek istisnâ eylese on kuruşu on kuruştan istisnâ küllün külden istisnâsı olup hâlbuki böyle istisnâ "Benim falân adama yüz dirhem ve yüz dinar borcum vardır lâkin yüz dirhem ve yüz dinar borcum yoktur." demek gibi bir şey nefsinden istisnâ olup bu ise bir şeyi nefsinin gayrı olmasını iktizâ ederek tenâkuz olmakla gayr-ı sahîhtir. Zîrâ hükümde müstesnâ müstesnâ minhin gayrıdır. **[1322]**

---

1 Buhârî, "Savm", 11, r. 1909; Müslim, "Sıyâm", 2.

Fâide

وفي الإيضاح قبيل الأيمان: إذا قال غلاماي حران سالم وبزيغ إلا بزيغًا صح الاستثناء لأنه فصل على سبيل التفسير فانصرف الاستثناء إلى المفسَّر وقد ذكرهما جملة فصح الاستثناء بخلاف ما لو قال سالم حر وبزيغ حر إلا بزيغا لأنه أفرد كلا منهما بالذكر فكان هذا الاستثناء بجملة ما تكلم به فلا يصح انتهى.

2343. Mes'ele: Kitâb-ı eymânın kubeylinde îzâhın beyânına göre Sâlim ve Bezîğ nâmında iki kölesi bulunan bir kimse "Sâlim ve Bezîğ nâmında olan iki kölem hürlerdir, lâkin Bezîğ müstesnâ olarak hür değildir." diyerek iki kölesini birden âzâd edip de muttasılan onlardan birini istisnâ ederek sadr-ı kelâmın hükmünü teğyîr eylese sahîh olarak, Sâlim hür olur ise de Bezîğ âzâd olmaz. Zîrâ bu vechile istisnâ tefsîr tarîkiyle sadr-ı kelâmın hükmünden müstesnâ-yı fasl olarak istisnâ müfessere masrûf olup hâlbuki beyân-ı tağyîri kâbil olarak ikisini birden zikr eylemiş olmakla sadr-ı kelâmın hükmünü tağyîr ederek onlardan birini istisnâ ile hükm-i tahrîrden faslı sahîh ise de velâkin سالم حر وبزيغ حر إلا بزيغا diyerek her birisini müstakillen tahrîr ettikten sonra onlardan birini ba'de't-tahrîr tekrâr istisnâ ederek kayd-ı rıkkıyyette îkâ sahîh olamaz. Zîrâ الساقط لا يعود muktezâsınca münnecezen sâkıt olan kayd-ı rıkkıyyet avdet eylemeyeceğinden kayd-ı rikkatin izâlesiyle tahrîrde onlardan her birini münferiden zikr eylemiş olmakla istisnâ-yı mezkûr tahsîs bi'z-zikr ederek tahrîr ettiği aynı şahıstan istisnâ olarak sahîh olmaz.

KİTÂBÜ'L-İTÂK

Fâide

كتاب العتاق وتوابعه

في إيضاح الكرماني: رجل له خمسة من الرقيق فقال «عشرة من مماليكي أحرار إلا واحدًا» عتق الخمس لأن تقديره تسعة من مماليكي أحرار وله خمسة فعتقوا، ولو قال من مماليكي العشرة أحرار إلا واحدًا عتق أربعة منهم لأنه ذكر العشرة على سبيل التفسير وذلك غلط منه فلغا فانصرف إلى مماليكه.

2344. Mes'ele: **[1323]** 205. mes'elede beyân olunduğu üzere nikâh akdin ve 244. mes'elede beyân olunduğu üzere talâkda kayd-ı nikâhın izâlesinden ve 179. mes'elede beyân olunduğu üzere ıtk ve iʿtâk ve tahrîrde kayd-ı rıkkıyyetin izâlesinden ibâret olmakla kitâb-ı nikâhın akabinde kitâb-ı talâkın ve onun akabinde kitâb-ı itâkın tertîb-i zikirleri beynindeki münâsebet beyândan müstağnî olduğu gibi 179. mes'elede itâkın hakîkat-i lugaviyye ve şerʿiyyesi ve 180. mes'elede hükm-i şerʿîsi ve 181. mes'elede erkânı ve 182. mes'elede sıfatı beyân ve îzâh olunmakla bu makâmda onlardan bahis de beyândan müstağnîdir.

2345. Mes'ele: *Îzâh-ı Kirmânî*'de beyân olunduğu üzere beş kölesi bulunan bir kimse "Mâlik olduğum on kölemden bir tanesinden başkası âzâd olsun." dese kölelerinin beşini de âzâd eylemiş olarak cümlesi âzâd olur. Zîrâ عشرة من مماليكي أحرار إلا واحد demek تسعة من ممالكي أحرار demek takdîrinde olup hâlbuki mâlik olduğu köleler beş köleden ibâret olup baʿde'l-istisnâ âzâd olan dokuz kölenin içinde onların cümlesi dâhil olmakla cümlesi âzâd olur.

Fâide

2346. Mes'ele: من مماليكي العشرة أحرار إلا واحد bedelinde عشرة من مماليكي أحرار إلا واحد demiş olsa idi beş köleden dördü âzâd olurdu. Zîrâ aşrenin zikri memâlikden atf-ı beyân olarak memâliki tefsîr tarîki üzere olup hâlbuki mâlik olduğu beş köleyi on ile tefsîr müfesserden galat ve hatâ olarak tefsîr olamayarak lağv olmakla aşrenin zikri mâlik olduğu beş köleyi munsarif olarak onlardan biri kayd-ı rıkkıyyetin izâlesiyle iʿtâkdan istisnâ oldukda bâki kalan dört tanesi âzâd olacağı derkârdır. **[1324]**

Fâide

إذا وجبت قيمة على إنسان واختلف المقوِّمون فإنه يقضى بالوسط إلا إذا كاتبه على قيمة نفسه فإنه لا يعتق حتى يؤدي الأعلى كما في كتابة الظهيرية.

2347. Mes'ele: العبد وما يملكه كان لمالكه muktezâsınca bir insân kayd-ı rıkkıyyette bulundukça taht-ı yedde dâhil olarak mevlâsının memlûkü olmakla mâl-ı mütevakkimden maʿdûd olarak kıymeti vâcib olup da takdîr-i kıymetinde takvîm edilenler ihtilâf etse aʿlânın ednâsı ve ednânın aʿlâsı olarak hayrü'l-umûri evsâtuha muktezâsınca kıymet-i mutavassıt ile hüküm

ve takdîr olunur ise de kendi kıymeti üzere bedel-i kitâbete gelir ise kitâb-ı *Zahiriyye*'de beyân olunduğu üzere aʿlâ dereceden kıymetini edâ etmedikçe kayd-ı rıkkıyyetten halâs olarak âzâd olmaz. Binâenaleyh mükâteble efendisi mükâteb tarafından bedel-i kitâbet olarak edâ olunan kıymetin kifâyesinde yekdiğerini tasdîkle ittifâk edemeyerek iki ehl-i hibreye mürâcaʿat edip de onlardan biri meselâ bin kuruş, diğeri ziyâde tahmîn ve takdîr ederek ihtilâf etseler ziyâde takdîr olunan mikdârı te'diyesi lâzım olmakla onu te'diye etmedikçe âzâd olmaz, bu vechile hükm-i mes'ele Hazret-i Ali *kerremellâhu vechehu*dan mervî olup ammâ iki ehl-i hibre mikdâr-ı muʿayyen üzere ittifâk ederler ise onun te'diyesi lâzım gelir. Ammâ beyân olunduğu vechile kıymet üzerine bedel-i kitâbete kesilmeyip de nevʿ ve vasfı beyân olunmayan hayvan bedelinde kitâbete kesilir ise vasat munsarif olarak *Şerh-i Mecmaʿ*da beyân olunduğu üzere mevlâsı onu almaya icbâr olunur.

Fâide

أحد الشريكين في العبد إذا أعتق نصيبه بلا إذن شريكه وكان موسرًا فإن لشريكه أن يضمنه حصته إلا إذا أعتق في مرضه فلا ضمان عليه عند الإمام خلافًا لهما كذا في عتق الظهيرية.

2348. Mes'ele: **[1325]** Bir köle veya câriyede şerîkeynden birisi diğerinin izin ve rızâsı olmayarak kendi hissesini âzâd ettikte âzâd eden zengin olup maraz-ı mevtinde âzâd eylememiş ise diğer şerîkinin hissesini dâmin olarak köle veya câriye kâmilen âzâd olur.

Ammâ maraz-ı mevtinde âzâd edip de ol hâlden kesb-i ifâkat etmeden vefât eder ise *Zahiriyye*'nin ıtk bahsinde beyân olunduğu üzere inde'l-İmâm terekesinden damân lâzım gelmeyeceği cihetle İmâmeynin hilâfına vereseye hiçbir şey îcâb eylemez ise de *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre beyân olunduğu vechile gerek köle ve gerek câriyede şerîkeynden biri kendi hissesini âzâd ettikte İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre diğer şerîki altı belki yedi şey beyninde muhayyer olup İmâmeyn hazerâtına göre âzâd eden şerîk, mûsir yaʿni zengin ise beyân olunduğu üzere diğer şerîkinden hissesini dâmin olup fakîr ise onun hissesi bedelinde köleyi çalıştırır.

2349. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre şerîk-i âharın muhayyer olduğu altı veya yedi şeyden biri,

[1-] Âkil bâliğ olarak iʿtâka ehil ise kendi hissesini de münnecezen âzâd eder.

2- Bedelini o da yapıp da âzâd olmak için çalışacağı müddet-i vakitte muzâf olarak âzâd eylemek zîrâ ondan ziyâde vakte muzâf kılar ise maʿnen tedbîr olup hâlbuki müdebber kıldığı takdîrde fi'l-hâl siʿâyet vâcibe olup âzâd olur.

3- Nakdeynden hissesinin bedeli kıymetini tecâvüz eylememek üzere mikdâr-ı muʿayyen bedel mukâbilinde ve emvâl-i sâireden tarafeynin ittifâkıyla karar verilen mikdâr bedelinde onlar ile sulh olmak.

4- Bu vechile mikdâr ile bedel-i kitâbete kesmek eğer bunları edâdan izhâr-ı acz ederler ise çalıştırır, çalışmaktan imtinâʿ ederler ise icbâr edilip onların ücretlerinden matlûbunu tesviye eder.

5- Onları müdebber kılıp fi'l-hâl onları çalıştırmak lâzımdır, ammâ mevlâsı vefât edip de sülüs-i malı onların bedellerine kifâyet eder ise âzâd olup çalıştırmak lâzım değildir.

6- Onları çalıştırıp **[1326]** ücretlerinden matlûbunu istîfâ eylemek bunların cümlesinde iʿtâkda şerîkeyn müşterek oldukları için velâları da beynlerinde müşterektir.

7- Âzâd eden şerîki zengin ise kendi hissesini âzâd eden şerîkine tazmîn ettirip bu sûrette şerîkinin hissesine edâ ile mâlik oldukda o hisseyi de âzâd eylemek veya müdebber kılmak veya bedel-i kitâbete kesmek veya çalıştırmak beyninde muhayyer olup âzâd edildiği hâlde tekmîlen kendisi âzâd eylemiş olmakla onların velâları münhasıren kendisine âid olur.

2350. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile şerîkinin izin ve rızâsı yok iken kendi hissesini âzâd ettikte şerîkinin hissesini dâmin olmayı îcâb eden yesâr ile maksad zâhir-i rivâyette esahh olan melbûsât ve kût-i yevmiyyelerinin gayrı yevm-i iʿtâkda şerîkinin hissesine isâbet eden mikdâr-ı rıkkıyyete mâlik olmasıdır. Şerîkinin hissesine isâbet eden kıymeti takdîr ve taʿyînde ihtilâf ederler ise fi'l-hâl gerek köle ve gerek câriye mevcûdlar ise kıymet takdîr olunur ve eğer mevcûd değiller ise şerîkinin taleb ettiği ziyâdeyi münkir olduğu için söz hissesini âzâd eden şerîkindir, îsâr ve iʿsârda ihtilâfın hükmü de böyledir.

2351. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre iʿtâk zevâl-i milk îcâb edip İmâmeyn hazerâtına göre zevâl-i rikk îcâb eder. Zevâl-i milk ise bi'l-icmâʿ mütecezzî olup zevâl-i rikk gayr-ı mütecezzî olmakla İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre iʿtâkın mûcebi zevâl-i milk olup bu ise kâbil-i tecezzî olduğundan iʿtâk da kâbil-i tecezzî olarak şerîkeynden biri kendi hissesini âzâd ettikte diğer şerîki beyân olunduğu üzere yedi hal beyninde muhayyerdir. İmâmeyn hazerâtına göre iʿtâkın mûcebi zevâl-i rıkkıyyet olup bu ise kâbil-i tecezzî olmadığından köle ve câriyenin bazısını **[1327]** iʿtâkla bi'l-külliyye âzâd olacağından 2348. mes'elede beyân olunduğu üzere kendi hissesini âzâd eden şerîk zengin ise diğer şerîkin hissesini dâmin olur, züğürt ise onun hissesi bedelinde çalıştırılır.

Mudmerât'tan naklen Kuhistânî'nin beyânına göre sahîh olan İmâm-ı Aʿzam hazretlerinin kavilleridir. Tedbîr ve istîlâdda dahi ihtilâf bu vechile olarak Hazret-i İmâma göre mütecezzî olup İmâmeyn hazerâtına göre gayr-ı mütecezzîdir.

دعوة الاستيلاد تستند والتحرير يقتصر على الحال والأُولى أَولى، وبيانه في الجامع.

2352. Mes'ele: *Şerhu Câmi*ʿ'de beyân olunduğu üzere iki recül müştereken bir câriye satın alıp da aldıkları vakitten altı ay sonra mezbûre bir çocuk doğurup şerîklerden biri câriye kendi kızı olduğu diğeri doğurmuş olduğu çocuk kendisinden bulunduğunu iddiʿâ edip her ikisi de kendilerinin eviyle çocukları olması sinninde olarak iddiʿâya sâlih bir hâlde bulunsalar çocuk kendisinden olduğu iddiʿâ edenin daʿvâsı ulûk kendi milkinde bulunduğundan istîlâd daʿvâsı olup câriye kendi kızı olduğu iddiʿâ edenin daʿvâsı mezbûrenin hürriyyetini iddiʿâ olup istîlâd daʿvâsı hürriyyet daʿvâsından evlâ olarak diğeri üzerine tercîh olunur. Zîrâ istîlâd daʿvâsı vakt-i ulûka müstenid olduğundan maʿnen diğerinden esbaktır. Binâenaleyh câriye kendi kızı olduğunu iddiʿâ eden şerîkin daʿvâsı hükmen milkinin zevâlinden sonra hâdis olarak mezbûrenin hürriyyetini iddiʿâ olmakla daʿvâ ettiği vakitte muktesir olarak ibtâl olunur.

Fâide

مُعتَق البعض كالمكاتب إلا في ثلاث: الأولى إذا عجز لا يرد في الرق. الثانية إذا جمع بينه وبين قن في البيع يتعدى البطلان إلى القن بخلاف المكاتب. الثالثة إذا قُتل ولم يترك وفاء لم يجب القصاص بخلاف المكاتب إذا قتل عن غير وفاء فإن القصاص واجب، ذكره الزيلعي في الجنايات والثانية في السراج الوهاج والأولى في المتون.

2353. Mes'ele: **[1328]** Bazısı ıtk olunan köle veya câriye üç şeyin mâʿadâsında bedel-i kitâbet edâ olunana kadar mükâteb gibidir. Binâenaleyh satılmaz ve kendisi başkasından ve başkası kendisinden mirâs alamaz ve tezevvüc edemez ve şehâdeti makbûle olamaz ve kendi kesbine kendisi müstahik olup siʿâye ve iʿtâkla azâd olur. Bed'en mukâtebden mevlâsının milki zâil olduğu gibi kendisinden âzâd olduğu mikdârında milk-i mâlik zâil olur. İşte bu hâlâtın cümlesinde siʿâyeti îfâ ederek âzâd olana kadar bulunduğu hal üzere bâki kalır ise de üç şeyde mükâtebe muhâlif olarak onun gibi değildir.

2354. Mes'ele: Bazısı ıtk olunan memlûk ve memlûkenin mükâteb ve mükâtebeye mugâyir olduğu üç şeyden biri,

[1-] Bunlar bedel-i kitâbeti edâdan izhâr-ı acz ettikleri hâlde rıkkıyyete reddolundukları hâlde bazısı ıtk olunanlarda milk-i rakabe lâ ilâ mâlik zâil olmakla bâkî kalan hisse bedelinde saʿyden âciz olmakla rıkkıyyete avdet eylemez. Zîrâ bâkî kalan hisse bedelinde kendisine mâlik lüzûm-i hükm-i şerʿî zarûretine binâen kahrendir, mükâteb ve mükâtebede ise ıtkları akd-i kitâbetle bedel-i kitâbeti iltizâmları mukâbilinde olduğundan bedel-i kitâbeti edâdan izhâr-ı acz ile akd-ı kitâbeti fesh kâbil olmakla bedel-i mezkûru edâdan acz halinde rıkkıyyete avdet eder.

2- Beyʿde böyle muʿtakü'l-baʿz ile memlûk ve memlûke cemʿ edilse 1650. mes'elede beyân olunduğu üzere gerek küllen ve gerek baʿzen hürr taht-ı yedde dâhil olmadığından muʿtakü'l-baʿz beyʿin butlânı memlûk ve memlûkenin beyʿlerine teʿaddî ve sirâyet ederek safka-i vâhidede satılsalar her ikisinin de beyʿleri bâtıl olur. Zîrâ ânifen beyân olunduğu üzere muʿtakü'l-baʿzın rikka reddi müteʿazzir olmakla küllen hür menzilinde

olup hür ise taht-ı yedde dâhil olmadığına onun beyʿinin butlânı birlikte satılan memlûk ve memlûkenin beyʿlerine sirâyet ederek onların beyʿleri bâtıl olduğu hâlde mükâteb ve mükâtebe ile birlikte satılmış olsa onları beyʿin **[1329]** butlânı bunlara sirâyet etmeyerek mükâteb ve mükâtebenin beyʿleri bâtıl olduğu hâlde bunların beyʿleri munʿakid olur.

3- Muʿtakü'l-baʿz katl olunup bâkî hissesini vefâ edecek mal terk etmediği hâlde kâtile kısâs vâcib olmaz. Zîrâ 287. mes'elede beyân olunduğu üzere kısâsın lüzûmunda veresenin kısâsı talebleri şart olup hâlbuki hîn-i katlinde hür veya rakîk olması hakkında ihtilâf-ı eimme hür olduğuna göre taleb-i kısâs vereseye ve rakîk olduğuna göre mevlâya âid olmasında iştibâhı dâʿî olarak şart-ı mezkûrun intifâsı lüzûm-i kısâsa mâniʿdir.

Mükâteb ve mükâtebe ise bunun hilâfına olarak bedel-i kitâbeti edâya kâfî mal terk eylemiş olsa ondan istîfâ edilerek bilâ-hilâf hür ve eğer terk eylememiş ise rakîk olarak iki hâle göre velî-yi maktûlün hakk-ı kısâsını talebe mâniʿ bulunmadığından İmâm Zeylaʿî'nin kitâb-ı cinâyâtta beyân ettiği vechile kısâs vâcib olur, lâkin musannif-i allâme muʿtakü'l-baʿzda kısâsın adem-i vücûbunu şerîkin hissesini vefâ edecek mâl terk etmeyerek katline ve mükâtebde ise bilâ-vefâ katline hasr ederek mesâil-i muhâlifenin ikincisi *Sirâcü'l-Vehhâc*'da ve birincisi mütûnda mezkûre olduğunu beyân buyururlar.

Fâide

Tev'em Olanların Hali

التوأمان كالولد الواحد فالثاني يتبع للأوّل في أحكامه فإذا عتق ما في بطنها فولدت توأمين الأوّل لأقل من ستة أشهر والثاني لتمامها فأكثر عتق الثاني تبعا للأول بخلاف ما إذا ولدت الأوّل لتمامها فإنه لا يعتق واحد منهما؛ إلا في مسألتين:

2355. Mes'ele: İkiz olarak doğan çocuklar veled-i vâhid hükmünde olarak evvel doğan çocuğa teʿalluk edecek ahkâmda sonra doğan, evvelkine tâbiʿdir. Binâenaleyh hâmil olan câriyenin karnında bulunarak hâmil olduğu cenîn iʿtâk olunup da biri altı aydan akdem diğeri tam altı ay veya daha sonra ikiz olarak iki çocuk doğarsa ikinci doğan çocuk da evvel doğan çocuğuna tebeʿan **[1330]** âzâd olur ise de evvelki doğan çocuğu vakt-i iʿtâkdan

tam altı ayda doğurursa hükm-i mezkûrun hilâfına olarak ber-vech-i âtî beyân olunacak iki mes'elenin mâʿadâsında ikincisi evvelkine tâbiʿ olarak onlardan hiçbirisi âzâd olmaz.

Fâide

الأوّل من جنايات المبسوط: لو ضرب بطن امرأة فألقت جنينين فخرج أحدهما قبل موتها والآخر بعد موتها وهما ميتان ففي الأوّل غرة فقط.

2356. Mes'ele: Rahm-i mâderde iken iʿtâk olunup da vakt-i iʿtâkdan tam altı ayda tevellüd eden çocuğun hükmünde ondan sonra doğanın ona tâbiʿ olduğu iki mes'eleden birincisi hâmil olan mer'enin karnına darb olunup da iki çocuk ıskât edip onlardan biri vâlidelerinin vefâtından akdem diğeri vefâtından sonra meyyit olarak hurûc eyleseler yalnız evvelkinin diyeti bulunan gurre lâzım gelip lüzûm-i gurre de ikinci cenîn evvelkine tâbiʿ olmayarak gurre lâzım gelmez. Bu mes'ele cinâyât-ı *Mebsût*'tan menkûledir. Bu makâmda gaynın dammıyla gurre, cenînin diyeti olan beşyüz dirhem gümüştür.

Fâide

الثانية نفاس التوأمين من الأوّل وما رأته عقب الثاني لا.

2357. Mes'ele: Hükm-i mezkûrden müstesnâ olan ikinci mes'ele, ikiz olarak doğuran mer'enin nifâsı inde'ş-Şeyhayn evvelki doğandan olup İmâm Muhammed ve Züfer'in dedikleri gibi ikinciden değildir. Zîrâ rahmin infitâhı veled-i evvelin velâdetiyle zâhir olmakla onun akabinde görülen dem nifâstır, haml ile hayız ve nifâs ictimâʿ eylemeyip hâlbuki veled-i sânî tevellüd etmedikçe vâlidesi hâmil olmakla İmâm Muhammed ile İmâm Züfer nifâsın veled-i sânîden olmasına zâhib olmuşlar ise de *Tashîh-i Kudûrî*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre sahîh olan Şeyhayn hazerâtının kavilleri olup mütûnda dahi buna iʿtimâd olunmuştur. **[1331]**

Fâide

من ملك ولده من الزنا فإنه يعتق عليه ومن ملك أخته لأبيه من الزنا لم تعتق ولو كانت أخته لأمه من الزنا عتقت، والفرق في غاية البيان من باب الاستيلاد.

2358. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre inde'l-İmâm her ne kadar tasarrufa mâlik olmayan sabî veya mecnûn veya dâr-ı İslâmda bulunan gayr-ı müslim olsa dahi gerek bizzât ve gerek bi'l-vâsıta şirâen veya hibeten veya vasiyyet gibi esbâb-ı milkden biriyle mü'ebbeden nikâhı sahîh olmayan mahremine mâlik olmakla ıtk sahîh olacağından veled-i zinâsına mâlik olur ise âzâd olup babasının zinâsından hâsıl olan hemşiresine mâlik olmakla âzâd olmaz ise de zinâdan ana bir hemşiresine mâlik olur ise âzâd olur. Hâlbuki her ikisi de karâbet-i nesebiyyeye binâen müebbeden nikâhı sahîh olmayacağı cihetle mahrem olmakta müsâvî olmakla hükm-i ıtkda dahi müsâvî olmak iktizâ eder ise de *Gâyetü'l-Beyân*'ın istîlâdında beyân olunduğuna göre beynlerinde fark vardır. Zîrâ zinâdan hâsıl olan uhuvvet pedere mensûbe olup pedere mensûbe olan uhuvvet ise munkatıʿa olarak uhuvvet sâbite olamayarak temellük ile ıtk sâbit olmaz, ammâ veledin vâlideye nisbeti munkatıʿa olmayacağından temellük ile âzâd olur denir ise de cây-ı mülâhazadır.

Fâide

والتدبير وصية فيعتق المدبر من الثُلث إلا في ثلاث: لا يصح الرجوع عنه ويصح عنها؛ وتدبير المكره صحيح لا وصيته؛ ولا يبطله الجنون ويبطل الوصية، والثلاث في الظهيرية.

2359. Mes'ele: Üç mes'elenin mâʿadâsında tedbîr vasiyyet olarak sülüs-i mâlından âzâd olur. Lâkin üç mes'elede tedbîr vasiyyet değildir. Biri,

[1-] Taʿlîk olduğu için tedbîrden rücûʿ sahîh olmadığı hâlde vasiyyetten rücûʿ sahîhtir.

2- Tedbîrü'l-mükreh sahîh olup vasiyyeti sahîha değildir.

3- Taʿlîk olduğundan cunûn tedbîri ibtâl eylemez.

Hâlbuki vasiyyeti ibtâl eder. Binâenaleyh şu üç mes'elede tedbîr vasiyyet değildir ki bu üç mes'ele *Zahîriyye*'de mezkûredir. Vasiyyeti ibtâl eden cunûnun haddini taʿyînde *Velvâliciyye*'den **[1332]** Hamevî'nin beyânına göre Ebû Yûsuf'dan bir ay İmâm Muhammed'den dokuz ay ve bir rivâyette bir sene olmasıyla ihtilâf olunmuş ise de muʿtemed ve müftâ bih olan bir ay olmasıdır.

Fâide

التأقيت إلى مدة لا يعيش الإنسان إليها غالبًا تأبيد معنى في التدبير على المختار فيكون مطلقًا. وفي الإجارة فتفسد إلى مائتي سنة إلا في النكاح فتأقيت ففسد.

2360. Mes'ele: Tedbîr, mutlak ve muvakkat olarak iki kısım olup tedbîr-i mutlak köle ve câriyesine hitâben أنت حر عن إذا مت veya أنت حر إذا مت veya أنت حر إذا مت دبر مني ويوم موتي diyerek mâbaʿde mevtte muzâf olarak iʿtâk olup tedbîr-i muvakkat ise "Şu marazımdan âfiyet bulur isem veya şu seferden gelir isem âzâd ol." diyerek muʿayyen bir şeye muʿallak olarak vâkiʿ olan iʿtâk olup kavl-i muhtâr üzere meselâ iki yüz seneye kadar vefât eder isem emsâli gâliben insânın yaşayamayacağı müddet-i tavîleye te'kiyet de maʿnen te'bîd olmakla bu vechile vâkiʿ olan iʿtâk-ı muzâflar her ne kadar sûreten tedbîr-i muvakkat ise de maʿnen müdebber-i mutlak olarak (المدبر لا يباع ولا يوهب ولا يورث وهو حر من الثلث)[1] hadîs-i şerîfi muktezâsı üzere her ne kadar istihdâm ve îcâr ve kitâbet ve müdebbereyi vat'ı ve tezevvüc câiz ise de iʿtâk etmedikçe beyʿ ve hibe-i vâris ile milkden ihrâc olunmaz, mevlâsının vefâtıyla sülüs-i malından âzâd olur, ammâ tedbîr-i muvakkatta şart bulunmaz ise beyʿ ve hibe emsâli ile milkden ihrâcı câiz olur. Binâenaleyh "Şu hastalıktan kesb-i âfiyet eder isem âzâd ol." deyip de kesb-i âfiyet eylemeden vefât eder ise âzâd olmayacağından beyʿ ve hibe-i vâris cereyân eder ve meselâ on veya seksen sene gibi ekseri yaşaması me'mûl olan bir zamâna muzâf olarak rıkk-i iʿtâk tedbîr-i muvakkat olmakla ondan akdem beyʿ ve hibesi câiz olur.

2361. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere insânın gâliben yaşayamayacağı müddet-i tavîle ile tevkît, **[1333]** tedbîr de maʿnen te'bîd olduğu gibi icârede dahi te'bîd olmakla iki yüz seneye kadar emsâliyle tevkît, te'bîd olarak icâre-i fâside olur ise de nikâhın te'bîd olmayıp tevkît olmakla fâsid olur. Zîrâ nikâhda zamân-ı müstakbele izâfe ve şey'-i mümkine taʿlîk sıhhate mâniʿdir.

المتكلم بما لم يعلم معناه يلزمه حكمه في الطلاق والعتاق والنكاح والتدبير إلا في مسائل البيع والخلع على الصحيح فلا يلزمها المال والإجارة والهبة والإبراء عن الدين، كما في نكاح الخانية.

2362. Mes'ele: Talâk ve itâk ve nikâh ve tedbîrde mütekellimin maʿnâsını bilmeyerek söylemiş olduğu elfâz-ı mahsûsaları üzerine hükm-i şerʿîleri

---

1 Sanânî, *Musannef*, IX, 146, r. 16694; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 529, r. 21572; Dârekutnî, *Sünen*, V, 244, r. 4264; Dâmâd, *Mecma'*, I, 532.

lâzım gelerek vâkiʿ olurlar ise de nikâh-ı *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile beyʿ ve kavl-i sahîh üzere hulʿden zevceye bedel-i hulʿ olan mal lâzım gelmez ve icâre ve hibe ve deynden ibrâ mes'elelerinde maʿnâlarını bilmeyerek söyleyen kimseye onların hükümleri lâzım gelmez.

Fâide

المعتَق لا يصح إقراره بالرق؛ قلتُ إلا في مسألة لو كان المعتَق مجهول النسب فأقر بالرق لرجل وصدّقه المعتِق فإنه يبطل إعتاقه، كما في إقرار التلخيص.

2363. Mes'ele: Muʿtakın rıkkı ikrârı sahîh değil ise de musannif-i allâmenin beyânına göre muʿtak mechûlü'n-neseb olarak bir kimseye rıkkıyyetini ikrâr edip de muʿtik mukırrı ikrârında tasdîk eder ise ikrâr-ı *Telhîs*'de beyân olunduğu vechile ol muʿtakın iʿtâkı bâtıl olarak rıkkıyyetinin bekâsıyla hüküm olunur.

الولاء لا يحتمل الإبطال؛ قلت إلا في مسألتين الأولى وهي المذكورة فإنه بطل الولاء بإقراره.

2363. Mes'ele: Esbâb-ı velâyetten bulunan velâ-yı ıtk ibtâle muhtemil değil ise de musannif-i allâmenin ifâdesine göre iki mes'ele de kâbil-i ibtâl olup onlardan biri mechûlü'n-neseb olarak bir kimse rıkkıyyeti ikrâr edip de muʿtiki tasdîk eden muʿtakın velâsıdır ki ânifen beyân olunduğu üzere tasdîkiyle iʿtâkı bâtıl olmakla kendisine olan velâsı da bâtıl olur. Zîrâ velâ-yı iʿtâk müteretteb olmakla onun butlânıyla bi'l-tabʿ velâ bâtıl olur. **[1334]**

Fâide

والثانية لو ارتدت العتيقة وسبيت فأعتقها السابي كان الولاء له وبطل الولاء عن الأوّل، كما في إقرار التلخيص.

2364. Mes'ele: Kâbil-i ibtâl olan velânın ikinci mes'elesi, bir muʿtaka irtidâd ederek sebyâ edilip sebyâ eden kimse sebyle ona mâlik olmakla tekrâr o da âzâd eder ise onun velâsı sâbiye sâbit olarak ikrâr-ı *Telhîs*'de beyân olunduğu üzere evvelkinin velâsı bâtıl olur.

Fâide

لو اختلف المولى مع عبده في وجود الشرط فالقول للمولى إلا في مسائل.

2365. Mes'ele: Mevlâsıyla memlûk ve memlûke ber-vech-i âtî beyân olunacak vasfın tahakkukuyla şartın vücûdunda ihtilâf etseler mesâil-i âtîyenin mâʿadâsında söz mevlâsınındır.

Fâide

كل أمة لي حرة إلا أمة خبازة إلا أمة اشتريتها من زيد إلا أمة نكحتها البارحة إلا أمة ثيبا ففي هذه المسائل الأربعة إذا أنكرت ذلك الوصف وادعاه فالقول لها بخلاف ما إذا قال إلا أمة بكرًا أو لم أشترها من فلان أو لم أطأها البارحة أو إلا خراسانية فالقول له، وتمامه في أيمان الكافي.

2366. Mes'ele: Ânifen beyân olunan hükm-i mes'eleden müstesnâ olan mesâil-i erbaʿadan biri كل أمة لي حرة إلا أمة خبازة mes'elesi 2-كل أمة لي حرة إلا أمة اشتريتها من زيد 3-كل أمة لي حرة إلا أمة نكحتها البارحة 4-كل أمة لي حرة إلا أمة ثيبا mes'eleleri olup "habbâze" veya "Zeyd'den aldığım" veya "dün gece nikâh ettiğim" veya "seyyib olan câriyelerden mâʿadâ mâlik olduğum câriyelerim âzâd olsun" diyerek şu dört vasıfla mevsûfe olanları iʿtâkdan istisnâ edip mevsûfe olmayanları iʿtâk edip de câriyelerden birtakımları "Biz bu vasıflar ile muttasıf olmadığımızdan hürüz." deyip mevlâları "Siz bu vasıflar ile muttasıfsınız, binâenaleyh gayr-ı muʿtakasınız." diyerek şu mesâil-i erbaʿada câriye evsâf-ı mezkûrenin vücûdlarını inkâr edip mevlâları iddiâ ederek ihtilâf etseler 807. mes'elede beyân olunduğu üzere sıfât-ı ârızada adem asıl olmakla cümlesinde söz, mezbûrelerin olup bunların hilâfına olarak mevlâları كل أمة لي حرة إلا بكر أو لم يشتريها من فلان أو لم أطأها البارحة أو إلا خراسانية demiş **[1335]** olsa aksine olarak cümlesinde söz, mevlânın olur. Zîrâ bikr ve Horâsaniyye olmak sıfât-ı asliyyeden olmakla 849. mes'elede beyân olunduğu üzere onlarda vücûd-i asıl adem-i iştirâ ve adem-i vatı'da adem asıl olmakla hilâflarına delîl kâim olmadıkça bekâları asıl olmakla söz, aslın bekâsını iddiʿâ eden mevlânın olup bahsin tamâmı *Kâfîye*'nin eymânındadır.

Fâide

المدبّر إذا خرج من الثلث فإنه لا سعاية عليه إلا إذا كان السيد سفيهًا وقت التدبير فإنه يسعى في قيمته مدبرًا، كما في الخانية من الحجر؛ وفيما إذا قتل سيده، كما في شرحنا.

2367. Mes'ele: Vakt-i tedbîrde mevlâ sefîh olmadıkça sülüs-i malı kifâyet ederek ondan âzâd olan müdebbere siʿâyet îcâb eylemez ise de hâl-i sefâhette tedbîr eylemiş ise *Hâniyye*'nin hacrda ve musannif-i allâmenin şerhinde beyânlarına göre müdebber olduğu hâlde takdîr olunan kıymeti bedelinde saʿy ile âzâd olur.

Fâide

المدبر في زمن سعايته كالمكاتب عند الايمام فلا تقبل شهادته كما في البزّازية.

2368. Mes'ele: *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre siʿâyet lâzım gelen müdebber inde İmâm zamân-ı siʿâyette mükâteb hükmünde olarak şehâdeti kabûl olunmaz. *Mecma*ʿın cinâyâtında beyânına göre mevlâsının izni olmadıkça nefsini tezvîc edemez ise de inde'l-İmâmeyn hürr-i medyûn hükmündedir. Binâenaleyh şehâdeti makbûle olduğu gibi bâliğ olduğu hâlde nefsini tezvîce de mâliktir. [1](إن المدبر لا يباع ولا يوهب ولا يورث وهو حر من الثلث) hadîs-i şerîfi de kavl-i İmâmeyni te'yîd eder.

Fâide

في المعتق في المرض؛ وجنايته جناية المكاتب كما في الكافي. وفرعت عليه لا يجوز نكاحه ما دام يسعى. وعندهما حر مديون في الكل.

2369. Mes'ele: *Kâfî*'nin beyânına göre hâl-i marazda ıtk ve cinâyette cinâyet-i mükâteb hükmü icrâ olunarak saʿy ile mükellef oldukça nikâhı câiz olmayıp inde'l-İmâmeyn ânifen beyân olunduğu cümle ahkâm da hürr-i medyûndandır. **[1336]**

KİTÂBÜ'L-EYMÂN

Fâide

كتاب الأيمان

المعرفة لا تدخل تحت النكرة إلا المعرفة في الجزاء، كذا في الأيمان الظهيرية.

2370. Mes'ele: Ebhâs-i âtîye aksâm-ı eymâna muteʿallik ahkâm-ı şerʿiyye hakkında olarak eymân, yemînin cemʿi olup hakîkat-i lugaviyye ve

1 Sanânî, *Musannef*, IX, 146, r. 16694; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 529, r. 21572; Dârekutnî, *Sünen*, V, 244, r. 4264; Dâmâd, *Mecma'*, I, 532.

şerʿiyyesi 261. mes'elede, erkânı 263. mes'elede, hükmü 264. mes'elede ve aksâmı 266. mes'elede ve hükm-i niyyet 267. mes'elede beyân olunmakla tekrârına hâcet yoktur.

2371. Mes'ele: Eymân-ı *Zahiriyye*'de beyân olunduğuna göre meselâ zevcesine hitâben إن كلم غلامي هذا أحدا veya إن البست هذا القميص أحدا veya إن دخل دارك هذه أحد فأنت طالق veya kölesine hitâben فأنت حر dese cezâda vâkiʿ olan maʿrifenin gayrısında maʿrife taht-ı nekrede dâhil olmaz. Yaʿnî nekre olarak zikr olunan maʿrifet olarak zikr olunana şâmil olmayarak nekreye göre şart vâkiʿ olur ise talâk veya itâk vâkiʿ olur ise de maʿrifet ondan hârice olmakla ona nisbetle vâkiʿ olmazlar. Binâenaleyh إن كلم غلامي هذا أحدا فأنت طالق veya فأنت حر diyerek zevcesinin talâkını veya kölesinin ıtkını muʿayyen olan kölesinin lâ-ale't-taʿyîn bir kimseye söylemesine taʿlîk ise niyyet eylemedikçe maʿrifet, yaʿni muʿayyen olan hâlif nekre olan ehadın şâmil olduğu ikrârda dâhil olmayacağından kölenin hâlife söylemesiyle gerek talâk ve gerek itâk vâkiʿ olmazlar.

Ve keza إن البست هذا القميص أحدا فأنت كذا deyip de kamîs-i mezkûru kendi lübs edip giyinmiş olsa nekre olan ehad da dâhil olmadığından hânis olmaz, ve keza إن دخل دارك هذه أحد فأنت طالق veya حر deyip de muhâtab kendi dârına dâhil olsa yine hânis olmaz. Zîrâ إن كلم غلامي هذا أحدا kavlinde gulâmın muzâf olduğu zamîr-i mütekellim maʿrife olarak hâliften ibâret olmakla nekre olan ehaddan إن البست هذا القميص أحدا kavlinde "elbeste"nin fâili olan mütekellim maʿrife olmakla nekre olan ehaddan hâric olarak maʿrife nekrede dâhile olmaz. Zîrâ maʿrife nekrenin zıttı olmakla duhûlü farz olunsa ictimâʿ-ı zıddeyn lâzım gelir, bu ise bedîhiyyü'l-butlândır. **[1337]**

2372. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere bilâ-niyyet maʿrife nekrede dâhil olmaz ise de lâkin maʿrife cezâ vâkiʿ olur ise nekrede dâhil olarak üzerine hükm-i şerʿî terettüb edeceğinden إن كلم غلامي هذا أحدا فأنت طالق veya حر deyip de muhâtab tekellüm edip söylemiş olsa her ne kadar muhâtab maʿrife ise de cezâda vâkiʿ olduğu için cümle-i şartiyyede fâil vâkiʿ olan nekre, yaʿni أحد de dâhil olarak söyleyecek olursa hânis olarak muʿallak olan talâk veya itâk vâkiʿ olurlar.

Zîrâ *Câmiʿu'l-Kebîr* şerhinde beyân olunduğu üzere her ne kadar beyân olunduğu üzere maʿrifenin nekrede duhûlü mümteniʿ ise de mazmûn-ı

şartın husûlü mazmûn-ı cezânın husûlünü müstelzim olmakla cümle-i cezâiyyeden cezâ olarak cüz'ü vâkiʿ olan maʿrife cümle-i şartiyyeden cüz'ü olan nekrede dâhil olarak mazmûn-ı şartın husûlüne muʿallak olan hüküm, cezâ vâkiʿ olan maʿrife üzerine terettüb eder.

Beyân olunduğu üzere cezâ vâkiʿ olan maʿrife, şart vâkiʿ olan nekrede dâhile olduğu gibi bi'l-aks şart vâkiʿ olan maʿrifede cezâ vâkiʿ olan nekrede dahi dâhile olur. Binâenaleyh zevcesine hitâben إن فعلت هذا فنسائي طوالق diye yemîn edip de muhâtab olan zevce-i maʿrife ol şeyi işlemiş olsa cezâda vâkiʿ olan nisâ nekrede dâhil olarak onlar ile kendisi de boş olur.

Fâide

يمين اللغو لا مؤاخذة فيها إلا في ثلاث الطلاق والعتاق والنذر، كما في الخلاصة.

2373. Mes'ele: Yemîn 266. mes'elede beyân olunduğu üzere munʿakid ve gamûs ve lağv olarak üç kısım olup *Hulâsa*'nın beyânına göre ﴿لاَ يُؤَاخِذُكُمُ اللهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾[1] muktezâsınca yemîn-i lağvda talâk ve itâk ve nezrin gayrısında kefâretle muâheze olunmaz. ﴿لَا يُؤَاخِذُكُمُ﴾ cümlesi nekre hükmünde olup siyâk-ı nefiyde vâkiʿ olan nekreler ise umûm ifâde edeceğinden nefy olunan muâheze kefârete kasr olunmayıp belki gerek kefâret ve gerek talâk ve itâk ve nezirde de şâmil olarak muktezâ-yı nas hiç biriyle muâheze olunmamaktır denir ise ﴿وَلَكِنْ يُؤَاخِذُكُمْ بِمَا عَقَّدتُّمُ الْأَيْمَانَ فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ﴾[2] âyet-i celîlesi delâletiyle meşrûʿ olan yemîn Cenâb-ı [**1338**] Hakk'ın isim ve sıfatına olan kasem olup ﴿لاَ يُؤَاخِذُكُمُ اللهُ بِاللَّغْوِ فِي أَيْمَانِكُمْ﴾ âyet-i celîlesi gerek lağv ve gerek munʿakide yemînin kasem billâh kısmının hükm-i celîlini beyân için sevk olunmakla talâk ve itâk ve nezir ile olan yemînlere âyet-i celîlenin şumûlü olmadığından bunlarda muâhezenin adem-i vukûʿuna delâlet eylemez. Onun için İmâm Muhammed hazretlerinden rivâyet buyurulduğuna göre yemîn-i lağv, yemîn billâh olan kısma mahsûsdur. Zîrâ sadaka zannıyla kizb üzere edilen yemînde lağv, mahlûfün aleyhde vâkiʿ olarak Allah lafz-ı şerîfi mücerred olarak bâkî kalmakla hiçbir şey lâzım gelmez. Ammâ meselâ Zeyd'i görüp de görmedim zannıyla eğer "Zeyd'i görür isem zevcesi veya kölesi şöyle olsun." diye yemîn billâhın gayrısıda lağv

1 "Yeminlerinizin kasıtlı olmayanlarından dolayı Allah sizi sorumlu kılmaz." Bakara, 2/225.

2 "Fakat bilerek ettiğiniz yeminlerden dolayı Allah sizi sorumlu tutar. Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek." Maide, 5/89.

mahlûfün aleyh olan Zeyd'i görmekte vâkiʿ, zevce tâliktir veya köle hürdür cümleleri kalmakla mütecezzî vukûʿları zarûrî olarak talâk ve itâkın vukûʿları ile muâhezede zarûrîdir ki (ثلاث جدهن جد وهزلهن جد: النكاح والطلاق والعتاق[1]) hadîs-i şerîfi de hükm-i mezkûru müeyyiddir.

Fâide

لا يجوز تعميم المشترك إلا في اليمين: حلف لا يكلم مولاه وله أعلون وأسفلون فأيّهم كَلّم حنث كما في المبسوط.

2374. Mes'ele: 86. mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-Hanefî taʿmîm-i müşterek câiz değil ise de 460. mes'elede işâret olunduğu üzere eymânda câiz olarak mevlâ hem köle veya câriye âzâd eden ve hem de âzâd olunan köle ve câriye beyninde müşterek olup *Mebsût*'da beyân olunduğu vechile bir kimse başkasının âzâdlısı olduğu gibi kendisi de başka köle veya câriye âzâd ederek kendisini âzâd eden maʿnâsına mevlâsı bulunduğu gibi kendisinin âzâd ettiği köle veya câriyesi maʿnâsına mevlâsı da bulunan bir kimsenin "Mevlâsına söylemeyeceğim." diye yemîn ettikte gerek onu âzâd edene ve gerekse onun âzâd ettiğine söylemiş olsa hânis olarak kasemde kefâret taʿlîkde cezâ-yı muʿallak lâzım gelir. Binâenaleyh hükm-i yemînde inde'l-Hanefî dahi umûm-i müşterekle amel olunmuş olur. **[1339]** Eymânda umûm müşterek olunca eyyâm-ı kur'unda mer'eye adem-i tekellümle yemîn edince ebeden söylememek lâzım gelir. Zîrâ kur', hayyız ile tuhur beyninde müşterek olmakla eyyâm-ı kur'unda adem-i tekellümle yemîn, hem tuhur ve hem de hayız eyyâmına şâmildir.

Lâkin beyân olunduğu vechile umûm-i müştereki tecvîz yemînde vukûʿuna binâen olmayıp belki siyâk-ı nefiyde nekre vukûʿuna mebnî olmakla cevâz-ı taʿmîmle hükm-i yemîne mahsûs değildir. Ve eğer kelâm-ı musanniften müstefâd olunduğu gibi sebeb-i tecvîz, yemînde vukûʿu olsa idi isbât halinde dahi câiz olması îcâb eder idi. Hâlbuki gayr-ı câizdir. Binâenaleyh tecvîz-i umûmun sebebi taʿmîm olunmadıkça maʿnâ-yı nefyin adem-i tahakkukuna binâen olmakla siyâk-ı nefiyde vukûʿu olup bu ise yemîne münhasır değildir.

1 "Üç şey vardır ki ciddisi de şakası da ciddidir: Nikah, talak ve köle âzat etme." Ebû Dâvûd, "Talâk", 10, r. 2194; Tirmizî, "Talâk", 9, r. 1184; İbn Mâce, "Talâk", 13, r. 2039.

Fâide

فبطلت الوصية للموالي والحالة هذه؛ ولو وقف عليهم كذلك فهي للفقراء.

2375. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere umûm-i müşterekin cevâzı yemîne mahsûs olarak mâʿadâsında câiz olmayınca mevlâya vasiyyet ve onlara vakıf, bâtıl olarak onlara gerek vasiyyet ve gerek vakıf olunan şeyler fukarâ için olur.

Fâide

لا يكون الجمعُ للواحد إلا في مسائل:

وقف على أولاده وليس له إلا واحد بخلاف بنيه.

2376. Mes'ele: Her ne kadar ekall-i cemʿ iki veya üç olması ihtilâfî ise de 763. mes'elede beyân olunduğu üzere meşhûr olan üç olmakla ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin mâʿadâsında cemʿ sîgası vâhide munsarif olmaz ise de beyân olunacak mesâilde vâhide masrûf olacağından ancak bir veledi bulunan kimse evlâdına bir şey vakfetse sevk-i ibâreden fehme mütebâdir olan galle-i vakfın münhasıran veled-i mezkûre masrûf olup benîne vakfı bunun hilâfına olması ise de *Hâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre cemʿ sîgasıyla evlâdına vakf edip de vakt-i gallede gerek oğlan ve gerek kız ancak veled-i vâhidi bulunsa galle-i vakfın nısfı ona ve nısfı diğeri fukarâya masrûf olup evlâdda zükûr ve ünsâ dâhil olduğu gibi veled, ibnde dâhil olarak veled-i sulbîsi bulunmadığı hâlde oğlunun veledine sarf olunur.

Yine *Hâniyye*'nin beyânına göre أرضي صدقة على بني diyerek "ibn" lafzından cemʿ sîgasıyla arzını ebnâsına sadaka olarak vakf edip de **[1340]** oğulları birden ziyâde olsa galle-i vakf onların cümlesine masrûf olup galle-i vakfın vücûdu vaktinde ancak bir oğlu bulunmuş olsa galle-i vakfın nısfı ona nısf-ı diğeri fukarâya masrûf olur. Binâenaleyh ancak veled-i vâhidi bulunan kimsenin evlâdına vakfı veledine münhasır olmayacağı gibi hükm-i mes'elede evlâd ile ebnâ' beyninde fark olmadığı da müstefâd olunur. Zîrâ بنونا بنو ابنائنا وبناتنا وأبنائهن ابناء الرجال الاباعد muktezâsınca ebnâü'l-ibn, ibn hükmündedir. 896. mes'eleye mürâcaʿat buyurulması tavsiye olunur.

Hâniyye'nin "galle-i vakfın nısfının oğluna ve nısf-ı diğerinin fukarâya sarf olunur" kelâmını iki veledi bulunan kimse evlâdına baʿdehu fukarâya

vakfedip de galle-i vakfın vücûdu zamânında onlardan biri vefât eylemiş olsa "nısfı hayâtta bulunan veledin, nısf-ı diğeri fukarâya masrûf olur" demeye haml olunması mümkündür. Zîrâ وله ولد واحد وقت وجود الغلة diyerek taʿlîlin müfâdından hâric değildir.

Fâide

وقف على أقاربه المقيمين في بلد كذا فلم يبق منهم فيها إلا واحد، كما في العمدة.

2377. Mes'ele: Cemʿ sîgasının vâhide sarf olunduğu ikinci mes'ele cemʿ sîgasıyla falân beldede mukîm olan akâribine bir şey vakfedip de orada akâribinden ancak bir kimse kalmış olsa *Umde*'de beyân olunduğu üzere vakf-ı mezkûrun cümlesi ona masrûftur.

Fâide

حلف لا يكلّم إخوةَ فلان وليس له إلا واحد.

2378. Mes'ele: Cemʿin vâhide sarf olunduğu üçüncü mes'ele cemʿ sîgasıyla "Fülânın birâderlerine söylemeyeceğim." diye yemîn edip de ol kimsenin ise ancak bir tane birâderi bulunsa ona söylemekle hânis olur. *Bezzâziyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre hânis olmakla bu vechile hüküm, onun ancak bir tane birâderi olduğunu bilerek eylemiş olduğu yemîne göre olup amma ondan başka birâderi olduğunu bilmeyerek yemîn eylemiş ise hânis olmaz. **[1341]**

Fâide

حلف لا يأكل ثلاثة أرغفة من هذا الجبّ وليس فيه إلا واحد، كما في الواقعات.

2379. Mes'ele: Cemʿin müfrede adem-i insirâfından müstesnâ olan üçüncü mes'eleden olmak üzere "Şu cebden üç somun yemeyeceğim." diye yemîn edip de hâlbuki onda bir taneden ziyâde bulunmasa müfrede munsarif olarak onu ekl eylese hânis olur, buyurulur ise de musannif-i allâmenin nakli menkûlün anha muhâliftir.

Zîrâ Hamevî'nin beyânına göre *Vâkıʿât*'ın ibâresi لو قال والله لا اكلم أخوة فلان وله أخ واحد فأن كان يعلم حنث إذا كلم ذلك الواحد لأنه ذكر الجمع وأراد الواحد وإن كان لا يعلم لا يحنث لأنه لم يرد الواحد فبقيت اليمين على الجمع كمن حلف لا يأكل ثلاثة أرغفة من هذا الجب

وليس فيه إلا رغيف واحد وهو لا يعلم لا يحنث olmakla gerek tekellüm mes'elesinde ve gerekse ekl mes'elesinde sîga-yı cemʿin müfrede munsarif olarak hinsin vukûʿunda birden ziyâde bulunmadığı hâlifin maʿlûmu olmasıyla mukayyed olup musannif-i allâmenin beyânı ise ale'l-ıtlâktır.

2380. Mes'ele: Selâs üç adedinden ibâret olan kemmiyet-i muʿayyene ve mahsûsanın ismi olarak ıstılâhen müfred olmakla cemʿin müfrede adem-i insirâfından müstesnâ olan mesâilden olamaz denir ise cemʿa muzâf olan esmâ-yı aded muzâfün ileyhi gibi cemʿ hükmünde olarak لا آكل أرغفة ثلاثة demek takdîrinde olup أرغفة ise pide veya somûn maʿnâsına "rağif"in cemʿi olmakla hükmen cemʿdir. Zîrâ selâs ile maksad, maʿdûdu bulunan "erğifa" olup "erğifa" ise cemʿdir.

Fâide

حلف لا يكلّم الفقراء والمساكين والرجال حنث بواحد بخلاف رجالا.

2381. Mes'ele: Muʿarref bi'l-lâm olarak لا أكلم الفقراء والمساكين والرجال diyerek cemʿ sîgasıyla yemîn edip de onlardan birine tekellüm edip söylemiş olsa hânis olur ise de nekre olarak والله لا أكلم رجالا diye yemîn edip de onlardan birine tekellüm edip söylemiş olsa cemʿin müfrede adem-i insirâfına binâen **[1342]** hânis olmaz. Zîrâ harf-i taʿrîf dâhil olduğu cemʿin cemʿiyyetini muzmahil ederek müfred hükmünde kılmakla birine söylemekle hânis olur. Çünkü ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ وَالْمَسَاكِينِ﴾[1] âyet-i celîlesinde olduğu gibi muʿarref bi'l-lâm olan cemʿler, müfred hükmünde olup lâm-ı taʿrîfden mücerred olan cemʿler ise hakîkaten cemʿ olup cemʿler ise 2376. mes'ele mûcebince müstesnâ olan mesâil-i mezkûrenin mâʿadâsında müfrede munsarif olmayacağından "Ricâle söylemeyeceğim." diye yemîn edip de recül-i vâhide söylemiş olsa hânis olmaz ise de 763. mes'elede beyân olunduğu üzere meşhûr olarak ekall-i cemʿ üç ve inde'l-baʿz ﴿فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾[2] âyet-i celîlesiyle istidlâl edilerek iki olmak üzere ihtilâfî olmakla لا أكلم رجالا diye yemîn edip de iki recüle söylemiş olsa her ne kadar meşhûra göre ekall-i cemʿ olup, iki ise vâhid gibi gayr-ı cemʿ olmakla hânis olmamak iktizâ ederse de gayr-ı meşhûre göre iki ekall-i cemʿ olmakla hânis olması îcâb eder.

---

1 Tevbe, 9/60.
2 "Çünkü kalpleriniz eğrilmişti." Tahrîm, 66/4.

Fâide

حلف لا يركب دواب فلان لا يلبس ثيابه لا يكلّم عبيده ففعل بثلاثة حنث.

2382. Mes'ele: Mesâil-i mezkûrenin gayrısında cemʿ müfrede munsarif olmayacağından cemʿ sîgasıyla "fülânın devvâbına binmeyeceğim" ve "siyâbını giymeyeceğim" ve "abîdine söylemeyeceğim" diye yemîn edip de onun dâbbelerinden üçüne biner ve siyâbından üçünü giyer ve kölesinin üçüne söyler ise mahlûf aleyhin vücûduna binâen hânis olur ise de bir tanesini işler ise bi'l-ittifâk, ikişer tanesini işler ise ekall-i cemʿde meşhûra göre hânis olmaması lâzım gelir.

Fâide

لا يكلّم زوجات فلان وأصدقاءه وإخوته لا يحنث إلا بالكل.

2383. Mes'ele: "Fülânın zevcâtına ve esdikâsına ve ihvesine söylemeyeceğim." diye yemîn etse onların cümlesine söylemedikçe hânis olmaz. Binâenaleyh zevcesi ve esdikâsı ve ihvesi üçten ziyâde olup da onlardan üçüne söylemiş olsa mâ fevka'l-isneyn bi'l-ittifâk cemʿ olduğu hâlde **[1343]** mahlûfün aleyhin bazısı olup cümlesi bulunmadığından hinsin vukûʿunda her ne kadar cemʿ olsa dahi mahlûfün aleyhin bazısının vücûdu kâfî değildir.

Fâide

والأطعمة والنساء والثياب مما يحنث فيه بفعل البعض، كما في الواقعات.

2384. Mes'ele: *Vâkıʿât*'ın beyânına göre 2385. mes'elede îzâh olunacağı üzere etʿime ve nisâ ve siyâb bazısının tahakkukuyla hins iktizâ eden şeylerdendir. Binâenaleyh "eğer etʿime gibi yer isem" veya "nisâma yakın olur isem" veya "siyâbımı giyer isem şöyle olsun" diyerek taʿlîkle veya "vallâhi bunları işlemeyeceğim" diye kasem ile yemîn edip de bunlardan bazısını işler ise hânis olarak taʿlîkde cezâ-yı muʿallak ve kasemde kefâret lâzım gelir.

Fâide

لا يحنث الحالف بفعل بعض المحلوف عليه إلا في مسائل: حلف لا يأكل هذا الطعام ولا يمكن أكله في مجلس واحد؛ حلف لا يكلم فلانًا وفلانًا ناويًا أحدهما؛ كلام هؤلاء القوم أو كلام أهل بغداد عليّ حرام فكلّم واحدًا، الكل من الواقعات.

2385. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin gayrısında mahlûfün aleyhin bazısını ityân ve edâ ile hâlif hânis olmaz. Mesâil-i mezkûreden biri, meclis-i vâhidde ekli kâbil olmayan taʿâma işâretle "şu taʿâmı yemeyeceğim" diye yemîn etse ondan bazısını ekl ile hânis olur.

İkincisi, ikisinden yalnız birini niyyet ederek "fülân ve fülâna söylemeyeceğim" diye iki kimseye adem-i tekellümle yemîn edip de onlardan birine söylese hânis olur. Hâlbuki mahlûfün aleyh ikisine adem-i tekellüm etti.

Üçüncüsü, "şu kavme veya ehl-i Bağdat'a kelâm üzerime harâm olsun" diye yemîn edip de onlardan birine söylemiş olsa hânis olur. Hâlbuki mahlûfün aleyh, onların cümlesine adem-i tekellüm etti. İşte *Vâkıʿât*'tın beyânına göre şu üç mes'elede mahlûfün aleyhin bazısını ityânla hânis olur. Hâlbuki muktezâ-yı zâbıt adem-i hins idi. **[1344]**

Fâide

الصغيرة امرأة فيحنث بها في قوله «إن تزوجت امرأة» إلا في مسألة لا يشتري امرأة لم يحنث بالصغيرة.

2386. Mes'ele: Sağîre imra'edir. Binâenaleyh "Eğer imra'e tezevvüc eder isem kölem âzâd olsun." diye yemîn edip de bir sağîreyi tezevvüc eylese hânis olarak köle âzâd olur ise de lâkin والله لا اشتري امرأة diye yemîn edip de sağîreyi iştirâ eylese hânis olmaz. Nikâha nisbetle sağîre, mer'e iʿtibâr olunup şirâya nisbetle mer'e iʿtibâr olunmaz.

Muzmerât'tan naklen Hamevî'nin beyânına göre hükm-i mes'elede nikâhla şirâ beyninde fark mer'e lafzı mutlakan sağîreye mütenâvil olmayıp şirâ mer'e için olduğu gibi bazen recül için de olmakla tefrîk için şirâda mer'enin zikri muʿteber olmakla sağîreye şâmil olmayıp nikâh ise ancak mer'eye mahsûs olmakla mer'enin zikri iʿtibâr olunmadığından sağîreye şâmile olarak mahlûfün aleyh de dâhile olmakla vücûdu halinde hins iktizâ eyledi.

Fâide

الأيمان مبنية على الألفاظ لا على الأغراض فلو حلف ليغدينه اليوم بألف فاشترى رغيفًا بألف وغداه به برّ؛ ولو حلف ليعتقن مملوكًا اليوم بألف فاشترى مملوكًا بألف لا يساويها فأعتقه برّ إلا في مسائل:

2387. Mes'ele: 698. mes'elede beyân olunduğu üzere lafzın muhtemiline niyyet edilmedikçe eymân elfâz-ı örfiyye üzere mebniyye olup medlûl-i elfâzdan hâric olan ağrâz ve makâsıd üzerine mebniyye değildir. Binâenaleyh "Bugün fülânı bin kuruşla itʿâm edip gıdalandıracağım." diye yemîn edip de bin kuruşa bir somun satın alıp da onunla iʿtâm eylese yemîninde bâr olarak kefâret lâzım gelmez ise de etʿime-i mütenevviʿa ile itʿâma niyyet edip de yalnız bir somunla **[1345]** iʿtâm eylese lafzın muhtemiline niyyet te'sîr etmekle diyâneten hânis olarak kefâret îcâb eder. Ve kezâ, bugün bin kuruşa bir köle veya câriye alıp âzâd etmeye yemîn edip de yüz kuruş kıymetinde olan bir köle veya câriyeyi bin kuruşa alıp da âzâd etse yemîninde bâr olarak hânis olmaz. Zîrâ her ne kadar bin kuruşla iʿtâm üzerine yemînle garaz, iʿtâmla ikrâmda mübâlağa ve bin kuruşa köle veya câriye âzâdıyla yemînden garazda en nefîsiyle Cenâb-ı Hakk'a takarrub olup hâlbuki öyle bir somunla iʿtâmla ikrâmda mübâlağa garaz ve yüz kuruş kıymetinde bulunan köle ve câriyeyi âzâdla tekarrubde mübâlağa, garazı fevt olarak gayr-ı hâsıl iseler de lâkin mazmûn-ı lafza nazaran bir matlûb olan hâsıl olarak kefâret îcâb eylemez.

Mes'ele-i mezkûrede beyân olunduğu üzere eymânın mebnâsı olan örf ile maksadı taʿyînde eimme ihtilâf edip inde'l-Hanefî muteber olan örf-i hâliftir. Zîrâ her hâlif kendi örfüyle tekellüm eder. Mes'ele-i mezkûreye mürâcaʿat lâzımdır.

Fâide

حلف لا يشتريه بعشرة حنث بأحد عشر ولو حلف البائع لم يحنث به لأن مراد المشتري المطلقة ومراد البائع المفردة؛

2388. Mes'ele: Eymân, elfâz-ı örfiyye üzerine mebniye olup medlûl-i elfâzdan hâric olan ağrâz üzerine mebniye olmadığından "On kuruşa almam." diye yemîn ettiği şeyi on bir kuruşa satın alsa müşterî hânis olur ise de "on kuruşa satmam" diye yemîn edip de on bir kuruşa satmakla bâyiʿ hânis olmaz. Zîrâ "on kuruşa almam" diye yemînle müşterînin murâdı mâhiyet-i lâ bi-şarti şey'in olarak gerek yalnız on kuruş ve gerekse ondan ziyâdeden eʿam olarak mutlaka olup on kuruşa satmamaya yemînle bâyiʿin maksadı mahiyet-i bi-şarti la-şey'in olarak yalnız olarak "on kuruşa **[1346]** satmam" demek olmakla on bir kuruşa satmakla hânis olmaz.

Fâide

ولو اشترى أو باع بتسعة لم يحنث لأن المشتري مستنقص والبائع وإن كان مستزيدًا لكن لا حنث بالغرض بلا مسمى، وتمامه في الجامع من باب المساومة.

2389. Mes'ele: Eymân elfâz-ı örfiyye üzere mebniye olup ağrâza mebniye olmadığından "On kuruşa satın almam." diye yemîn edip dokuza alsa ve kezâ "On kuruşa satmam." diye yemîn edip dokuza satmakla ikisi de hânis olmazlar. Zîrâ örfen "on kuruşa almam" demekle müşterînin maksadı aşağı almaktı aldı, her ne kadar bâyi'in maksadı ondan ziyâdeye satmak idiyse de medlûl-i elfâzdan hâric olan garazla bilâ-müsemmâ hins hâsıl olmayacağından mahlûfün aleyh olan on kuruşa almak veya satmak bulunmadığından her ikisi de yemînlerinde bâr oldular, bu bahsin tamâmı bâb-ı müsâvemeden *Câmi'*'dedir. 700. mes'eleye bak.

Fâide

حلف لا يحلف حنث بالتعليق إلا في مسائل: أن يعلّق بأفعال القلوب أو يعلق بمجيء الشهر في ذوات الأشهر أو بالتطليق أو يقول إن أدّيتَ إليّ كذا فأنت حر وإن عجزتَ فأنت رقيق أو إن حضت حيضة أو عشرين حيضة أو بطلوع الشمس كما في الجامع.

2390. Mes'ele: "Yemîn etmeyeceğim." diye yemîn edip de "Eğer şöyle yapar isen boş ol." veya "âzâd ol" diyerek ta'lîk eder ise 261. mes'elede mûcebince yemîn eylemiş olmakla hânis olur ise de 259. mes'elede beyân olunduğu üzere ber-vech-i âtî mesâilde kat'iyyen ta'lîka mahmûl olmadığından hânis olmaz.

Mesâil-i mezkûreden biri,

1- أنت طالق ان اردت "eğer diler isen sen boş ol" diyerek ef'âl-i kulûba ta'lîk,

2- Sağîre veya âyise olarak eşhur ile mu'teddeye hitâben أنت طالق إذا جاء رأس الشهر veya إذا أهل الهلال diyerek mecî'-i şehre ta'lîk,

3- أنت طالق إن طلقتك diyerek talâka ta'lîk,

4- "Eğer bana şu kadar kuruş edâ eder isen âzâd ol." ve "Eğer âciz olur isen rakîksin.",

5- "Eğer bir hayız veya yirmi gün hayız görür isen" ve tulûʿ-i şemse taʿlîk gibi mesâilde 261. mes'elede beyân olunduğu üzere taʿlîk **[1347]** münhasır olduğundan taʿlîkât-ı mezkûre yemînden maʿdûde değildir, mes'ele-i mezkûreye bak.

Fâide

الحالف على عقد لا يحنث إلا بالإيجاب والقبول إلا في تسع فإنه يحنث بالإيجاب وحده: الهبة والوصية والإقرار والإبراء والإباحة والصدقة والإعارة والقرض والاستقراض والكفالة.

2391. Mes'ele: 207. mes'elede beyân olunduğu üzere akid, lugatte düğmek ve düğümlemek maʿnâsına olup ıstılâhda âkideynin îcâb ve kabûl ile bir husûsu iltizâm ve teʿahhud eylemeleridir ki îcâbla kabûlün irtibâtından ibâret olarak akd-i muʿâvaza ve akd-i temlîk olarak iki kısım olup beyʿ ve sarf ve selem ve icâre ve nikâh gibi bedel ve ivaz îcâb eden akd-i muʿâvaza, akid istemek tahakkukunda îcâb ve kabûl iktizâ ederek yalnız îcâbla mazmûn-i akid hâsıl olamayacağından meselâ "vallahi satmayacağım" veya "îcâr etmeyeceğim" diyerek kasem tarîkiyle veya "eğer satar isem" veya "îcâr eder isem şöyle olsun" diyerek akd-i muʿâvazaya taʿlîkle yemîn eden hâlif ancak îcâb ve kabûl ile hânis olup bilâ-kabûl mücerred îcâbla hânis olamayacağından beyân olunduğu vechile yemîn edip de ol şeyi ol kimseye bunu sana sattım veya îcâr ettim diyerek mücerred îcâb etmekle ol kimse kabûl etmedikçe yemînde hânis olmaz ise de ol kimse de kabûl ederek gerek beyʿ ve gerek îcâr munʿakid olur ise hânis olarak kasemde kefâret ve taʿlîkde cezâ-yı muʿallak lâzım gelir.

Lâkin hibe, vasiyyet, ikrâr, ibrâ, ibâha, sadaka, iʿâre, karz, istikrâz, kefâlet gibi bilâ-bedel meccânen temlîk ifâde eden akd-i temlîkin mesâili gibi dokuz mes'ele hükm-i mezkûrden hârice olarak bunlarda her ne kadar kabûl mukârin olsa dahi mücerred îcâbla hâlif hânis olur. Binâenaleyh meselâ "vallahi hibe veya vasiyyet veya ibrâ veya ibâha veya sadaka veya iʿâre veya karz veya istikrâz veya kefâlet etmeyeceğim" diye kasem veya "bunları işler isem şöyle olsun" diye taʿlîkle yemîn edip de baʿdehu hibe veya vasiyyet veya ikrâr ve hakezâ bunlar da bulunsa her ne kadar âkid-i âhar kabûl eylemese dahi mücerred hâlifin îcâbıyla hânis olarak kaseme kefâret ve taʿlîkde

cezâ-yı muʿallak lâzım gelir. Çünkü akd-i temlîkde muʿâvaza ve mübâdele bulunmadığından mazmûn-i akid mücerred îcâbla tahakkuk ederek bilâ-kabûl mücerred îcâbla hânis olur.

Her ne kadar 239. mes'elede beyân olunduğu üzere akd-i temlîkden ibâret olan hibede îcâb ve kabûl ile munʿakid olup kabz ile tamâm olacağından kabûle muhtâc ise de lâkin akd-i temlîkde kabûle ihtiyâc meselâ hibe ve tasadduk gibi temlîkde mevhûbün leh ve mütesaddik aleyhin ihtiyâri olmayarak taht-ı imtinânda kalması veya usûl ve fürûʿunu hibe ve tasaddukla âzâd olarak velâyetlerini kendisine ilzâm ve memlûke olan zevcesini kendisine temlîkle nikâhı ifsâdı gibi husûsâtta rızâsı olmayarak tasarrufda bulunmaktan ihtirâz içindir, ve illâ bilâ-kabûl yalnız îcâbla hibe ismi tahakkuk ederek onun için mücerred îcâbla mahlûfün aleyh tahakkuk ederek hânis olur.

Fâide

إن تزوجتُ النساء أو اشتريتُ العبيد أو كلمت الناس أو بني آدم أو أكلت الطعام أو طعامًا أو شربت الشراب أو شرابًا فيحنث بواحد للجنس، ولو قال نساء أو عبيدًا فبثلاثة للجمع.

2392. Mes'ele: "Eğer nisâ tezevvüc eder isem" veya "abîd iştirâ eder isem" veya "nâsa veya ben-i Adem'e söyler isem" veya muʿarref ve nekre olarak إن أكلت الطعام أو طعامًا veya إن شربت الشراب أو شرابًا diyerek **[1348]** yemîn edip de onların cinsinden bir tanesini ityân eylese hânis olur. Zîrâ cemîʿ-i nisâyı tezevvüce ve cemîʿ-i abîd şirâya ve cemîʿ-i nâsa tekellüme ve cemîʿ-i taʿâmı ekle ve cemîʿ-i şarâbı şürbe kâdir olmadığı cihetle yemînle nefsini ancak kâdir olduğu şeyden menʿ edip bu makâmda zikr olunanlar ise gerek nefislerinde ve gerekse muʿarref bi'l-lâmi'l-cins olmakla yemîn, ednâya masrûf olup ednâları ise vâhiddir.

Ammâ münker olarak "eğer nisâ tezevvüc eder isem" veya "abîd iştirâ eder isem şöyle olsun" dese nisâ lafzının gayrı olarak mer'enin cemʿi, abîd de abdin cemʿi olup mes'elede beyân olunduğu üzere meşhûr olan ekall-i cemʿ üç olmakla ekalle haml ile üçer tanesiyle hânis olur.

ولو نوى الجنس في الكل صدّق للحقيقة.

2393. Mes'ele: Mezkûrâtın cümlesinde cinse niyyet eylese kelâmının hakîkatine niyyet olmakla kazâen ve diyâneten tasdîk olunarak ebeden hânis olmamak îcâb eder, zîrâ mahlûfün aleyh olan cinsin tahakkuku kâbil olmayacağı cihetle şartın vukûʿu kâbil olmayacağından hânis olmak da tasavvur olunamaz.

Fâide

المعلق يتأخر والمضاف يقارن.

2393. Mes'ele: Meselâ duhûl-i dâr gibi bir şarta muʿallak olan hükmün sübûtu ol şartın vakt-i husûlüne teahhur edip zamân-ı müstakbele muzâf olan hüküm ise vakt-i izâfete mukârin olur. Binâenaleyh köle veya zevcesine hitâben "Eğer dâra duhûl eder isen şöyle ol." diyerek yemîn ettikte ne zamân dâhil olurlar ise ol vakit hânis olacağından talâk ve itâkın vukûʿları mazmûn-i şart olan duhûl-i dâr vaktine teahhur eder.

Ammâ أنت طالق أو حر غدا diyerek zevcesinin talâkını ve kölesinin iʿtâkını zamân-ı müstakbele muzâf kılar ise vakt-i izâfeye mukârin olarak fi'l-hâl vâkiʿ olurlar, bu bâbda asıl olan hüküm sebebinden müfârakat eylemez. **[1349]** Gerek şart ve gerek muzâf hükmün sübûtuna sebeb olup lâkin muzâf hükmün fi'l-hâl, yaʿni vakt-i izâfede sübûtuna sebeb olup şart ise vakt-ı vukûʿunda sebeb olup hüküm ise sebebden mufârakat eylemeyeceğinden hükm-i muʿallak zamân-ı taʿlîkden sebebi olan şartın husûl-i zamânına teahhuru zarûrî olduğu gibi hükm-i muzâfın da vakt-i izâfeye mukârin olması îcâb eder.

Fâide

قال لأجنبية أنت طالق قبل أن أتزوجك بشهر أو أطلق لا ينعقد.

2394. Mes'ele: Hükmün sebebinden adem-i mufârakatine binâen taht-ı nikâhında olmayan ecnebiyye bir kadına hitâben "Seni tezevvüc etmeden bir ay akdem boşsun." veyâhûd "Seni tatlîk etmeden bir ay akdem boşsun." diyerek taʿlîk ile yemîn munʿakid olmaz. Binâenaleyh ol vechile taʿlîk edip de bir ay mürûr etmeden veyâhûd baʿde'l-mürûr mezbûreyi tezevvüc eylese talâk vâkiʿ olmaz. Zîrâ kable'l-mürûr tezevvüc sûretinde talâkın vukûʿuna sebeb, kable't-tezevvüc şehrin mürûru olup hâlbuki kable'l-mürûr tezevvüc

eylemekle sebeb müntefî olup sebebin intifâsı ise müsebbeb olan talâkın intifâsını müstelzimdir. Baʿde'l-mürûr tezevvüc ettiği takdîre göre talâkın vukûʿuna sebeb, kable'-tezevvüc vakit olmakla tezevvüc vukûʿ-i talâkın şartı değildir ki onun vukûʿuyla vâkiʿ olsun. Zîrâ talâk kable't-tezevvüc vaktine muzâf olmakla vukûʿuna sebeb, vakt-i mezkûr olup hâlbuki ondan sonra tezevvüc eylemekle sebeb müntefî olup sebebin intifâsı ise müsebbeb olan talâkın intifâsını müstelzimdir.

Fâide

ولو قال إذا تزوجتك فأنت طالق قبل ذلك بشهر فتزوجها قبل الشهر لا تطلق وبعده تطلق.

2395. Mes'ele: Ecnebiyyeye hitâben "Seni tezevvüc ettiğim vakit tezevvücümden bir ay akdem sen boşsun." deyip de bir ay mürûrundan akdem mezbûreyi tezevvüc eylese talâkın vukûʿuna sebeb olmak üzere nisbet olunan **[1350]** vakit münʿadim olduğundan talâk vâkiʿ olmaz ise de bir ay sonra tezevvüc eder ise sebeb olan vaktin husûlüne binâen bir rivâyette bi'l-ittifâk Ebû Hafs rivâyetinde Ebû Yûsuf'a göre talâk vâkiʿ olur.

Fâide

النيّة إنما تعمل في الملفوظ وهي مسألة إن أكلتُ ونوى طعامًا دون طعام إلا إذا قال إن خرجت ونوى السفر المتنوع.

2396. Mes'ele: Niyyet, melfûzda amel edip melfûzun gayrısında amel eylemez. Zîrâ 345. mes'elede beyân olunduğu üzere niyyetin meşrûʿiyyetine sebeb, maksûdu gayr-ı maksûddan tefrîk ve temyîz olmakla tahsîse muhtemel olan âm ve beyâna muhtâc olan mücmel ve bazı efrâdını taʿyîne muhtâc olan müşterek gibi muhtâc-ı tefrîk ve temyîz olan elfâzda cereyân edebileceğinden elfâz-ı sarîha gibi maʿnâ-yı maksûdun gayrısına muhtemel olmayan lafızda niyyet mücerred olarak kalacağından ahkâm-ı dünyâda te'sîr edemez. Onun için 633. mes'elede beyân olunduğu üzere bilâ-telaffuz mücerred niyyetle talâk ve itâk ve vakıf ve vasiyyet gibi şeyler vâkiʿ olmazlar.

Bu makâmda Hamevî'nin beyânına göre iki daha ziyâde şeye muhtemel olan lafzın ol maʿnâlara ihtimâli ale's-seviyye ise onlardan birine niyyetinde zâhir-i hâl kendisini mükezzib olmadığından niyyetinde diyâneten ve

kazâen tasdîk olunup iki maʿnâdan birine ihtimâli ale's-seviyye olmayıp da mercûh olan muhtemele niyyet eder ise cây-ı nazar olup menvî kendi hakkında mûcib-i talğîz ve teşdîd ise gayr-ı müttehem olmakla yine hem diyâneten ve hem de kazâen tasdîk olunur ise de mûcib-i tahfîf ise menvî zâhirin hilâfı olup hâlbuki 292., 312. mes'elelerde beyân olunduğu üzere menvî gibi umûr-i bâtınada hüküm delîl-i zâhire nisbet olunmakla kazâen tasdîk olunmaz, ama lafzın aslen muhtemel olmadığı bir şeye niyyet eder ise ne diyâneten ve ne de kazâen tasdîk olunmaz. Zîrâ bu sûrette niyyet-i mezkûre mücerred olarak kalmakla ânifen ifâde olunduğu vechile isbât-ı hükümde te'sîr edemez**. [1351]**

2397. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere النية إنما تعمل في الملفوظ zâbıtası muktezâsınca isbât-ı hükümde niyyetin ameli melfûza münhasır olmakla müteʿallik ekl olan me'kûlu bilâ-zikr ان اكلت diyip de bir taʿâmın dûnunda diğer taʿâmı ekle niyyetle menvî taʿyîn ve tahsîs eylese 617. mes'elede beyân olunduğu üzere asla tasdîk olunmayarak her neyi yer ise hânis olur. إن لبست و إن شربت gibilerde dahi hüküm böyledir. Zîrâ taʿâm, eklin ve sevb, lübsün ve şarâb, şürbün muktezâları olup 74. mes'ele mûcebince muktezâ eylese maʿnen olup umûm ve husûs ise devvâl olan elfâzın havâssında olarak inde'l-Hanefî muktezânın umûma ihtimâli yoktur ki niyyetle taʿyîn ve tahsîsi kâbil olsun. Ammâ eimme-i Şâfiʿiyye indinde muktezânın umûmuyla cevâz-ı ittisâfına binâen diyâneten tasdîk olunacağı gibi Hassâf'ın ihtiyârına göre Ebû Yûsuf'dan dahi bir rivâyette veya diyâneten tasdîki mervîdir.

2398. Mes'ele: Zâbıta-i mezkûre muktezâsınca muteʿallak zikr olunmayarak mücerred fiili zikredip de teʿalluk edeceği mefʿûllerden birini niyyetle taʿyîn asla tasdîk olunmaz ise de "Eğer çıkar isem şöyle olsun." diyerek taʿlîk edip de seferi kasd eylese *Telhîsü'l-Câmiʿ*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre diyâneten tasdîk olunarak cezâ-yı muʿallak lâzım gelir ise de hilâf-ı zâhir olduğundan kazâen tasdîk olunmaz.

Fâide

وفيما إذا حلف لا يتزوج ونوى حبشية أو عربية.

2399. Mes'ele: Hükm-i zâbıt muktezâsınca bilâ-muteʿallak fiili zikredip de muktezîyâtından olan birini niyyetle tahsîs, asla tasdîk olunmaz

ise de mes'ele-i ânifede olduğu gibi adem-i tezevvüce yemîn edip de mer'e-i Habeşiyye veya Arabiyyeyi niyyetle taʿyîn ve tahsîs eylese 691. mes'elede beyân olunduğu üzere bâb-ı eymânda niyyetle âmmı tahsîs, diyâneten bi'l-ittifâk Hassâf'a göre kazaen dahi tasdîk **[1352]** olunarak onların gayrısında tezevvücle hânis olmaz ise de *Telhîsü'l-Câmiʿ* şerhinden naklen Hamevî'nin beyânına göre beyân olunduğu üzere "Eğer tezevvüc eder isem şöyle olsun." diye yemîn edip de Habeşiyye veya Arabiyye gibi muktezîyâtından birini niyyetle tahsîs ve taʿyîn, eymâna mahsûs olarak diyâneten bi'l-ittifâk ve Hassâf'a göre kazâen dahi tasdîk olunur ise de Kufiyye veya Basriyye gibi beldeye nisbetle tahsîs ne kazâen ve ne de diyâneten tasdîk olunmaz. Çünkü yemînden maksad hâlif mahlûfün aleyhi ityândan nefsini menʿ olup bir kimsenin nefsini envâʿ-ı nisânın bir nevʿinden menʿi muʿtâd ve müteʿâref olarak câiz olabileceğinden beyân olunduğu vechile niyyetle tahsîs sahîh olabilir ise de beldeye nisbetle envâʿ-ı nisânın bir nevʿinden yemînle nefsini menʿ örfen ve âdeten gayr-ı câizdir. Zîrâ belde ekseriya envâʿ-ı sâireyede câmiʿa olup insânın yemînle nefsini envâʿ-ı sâireden menʿi âdeten gayr-ı sahîh olmakla niyyetle tahsîs asla sahîh olmaz. Binâenaleyh "Eğer teehhül eder isem şöyle olsun. diye yemîn edip de "Maksadım İstanbullu veya falân memleketli idi." dese asla tasdîk olunmayarak hangi beldeden teehhül eder ise hânis olarak cezâ-yı muʿallak lâzım gelir.

Fâide

المعرف لا يدخل تحت المنكر قال إن دخل داري هذه أحد أو كلم غلامي هذا أو ابني هذا أو أضاف إلى غيره لا يدخل المالك لتعريفه بخلاف النسبة ولو لم يضف يدخل لتنكيره إلا في الأجزاء كاليد والرأس وإن لم يضف للاتصال.

2400. Mes'ele: Muʿarref taht-ı münekkere dâhil olmaz. Binâenaleyh "Eğer benim şu dâra bir kimse dâhil olur ise veyâhûd şu kölem veya şu oğlum bir kimseye söyler ise şöyle olsun." veyâhûd duhûl veya tekellümü başkasına nisbetle muzâf kılarak "Fülân kimse dârıma girer veya söyler ise şöyle olsun." diye yemîn eylese muʿarref ve muʿayyen olduğundan mâlik-i dâr veya gulam veya oğlu veya onlardan başka muzâf kıldığı kimseler gayr-ı muʿayyen olarak münekker olan ehadın tahtında dâhil olmadıklarından ehad onlara şâmil

olmayarak onların duhûl veya tekellümleriyle hânis olmaz, buyurulur ise de **[1353]** hükm-i mes'ele musannif-i allâmenin kelâmından müstefâd olduğu gibi taht-ı münekkere dâhil olmayan muʿarref, ale'l-ıtlâk muʿarref olmayıp belki maʿlûm ile mechûlden her biri yekdiğerinin zıddı olarak mugâyeret ve münâfâtlarına binâen taht-ı münekkere dâhil olmayan muʿarrefle maksad muʿarref-i kâmildir.

Ammâ "fülân ibn-i fülân" gibi pederine nisbetle muʿarref-i nâkıslar da min-vechin tenekkürün bekâsına binâen münekker mütecânis olmakla taht-ı münekkerde dâhil olarak münekker muʿarref-i nâkısa şâmil olarak sübût-i hükümde muʿarref-i nâkıslar taht-ı münekkerde dâhil olarak münekkere ityân olunan hükm-i taʿlîk muʿarref-i nâkısa da şâmil olup mazmûn-ı şartın husûlü takdîrinde hükm-i hins sâbit olup cezâ-yı muʿallak lâzım gelir. Binâenaleyh hükm-i mes'eleyi beyânda muʿarref-i kâmil ile muʿarref-i nâkıs beynini tefrîk îcâb eder.

2401. Mes'ele: Muʿarref-i kâmil zamîr-i mütekellime izâfe ve işâret ve kâf-ı hitâb ve sâir zamîre izâfe ile taʿyîn edip muʿarrefle başkası beyninde iştirâk munkatıʿ olarak taʿyîn için onlardan istifhâm takbîh olunan muʿarref olup muʿarref-i nâkıs ise ism-i alem veya başkasına nisbetle taʿrîf gibi beynlerinde iştirâk bi'l-külliyye munkatıʿ olmayarak taʿyîn-i maksad için ondan suâl takdîr ve tahsîn olunan muʿarrefdir. Zîrâ muʿarrefin gayrısıda onun isim ve nisbette müşârik olarak her ne kadar asl-ı vazʿına nazaran muʿayyen olarak min-vechin muʿarref ise de diğerine muhtemel olarak iştirâkine binâen min-vechin de münekker olmakla bu cihetten münekkere mütecânis olarak taht-ı münekkerde dâhil olur. Onun için ilm-i nahivde beyân olunduğu üzere maʿrifelerden bazıları bazılarından eʿraf olmakla ictimâʿları halinde eʿraf olan diğeri üzerine gâlib olur. Görmez misin, zamîr-i mütekellim zamîr-i muhâtabtan eʿraf olduğundan ikisine bir fiil isnâd olundukda mütekellim galebe ederek أنا وأنت قمنا denir de قمتما denmez.

Ve kezâlik zamîr-i muhâtab gâibden eʿraf olduğundan أنت وهو قمتما denir de قاما denmez. Binâenaleyh ismi Muhammed b. Hasan olan kimse "Eğer Muhammed b. Hasan'ın hânesine bir ehad dâhil olur ise kölem âzâd olsun." diye yemîn etse münekker olan ehad tahtında dâhil olarak kendisine de şâmil **[1354]** olmakla kendisi de girmiş olsa hânis olarak köle âzâd olur.

Zîrâ pedere nisbet ve izâfe ile taʿrîf-i kâmil hâsıl olmayacağından Muhammed b. Hasan kendisine sâdık olduğu gibi o isimde bulunanlara da sâdık olacağından sıdkda iştirâk gayr-ı munkatıʿ olmakla muʿarref-i nâkıstır.

2401. Mes'ele: "Eğer şu dâra bir kimse girer veya şu köleye bir kimse tekellüm eder ise şöyle olsun." diyerek nefsine veya başkasına nisbet etmeyerek duhûl-i dâra veya köleye tekellüme taʿlîkle yemîn etse, gerek dâr ve köle kendisinin olsun ve gerekse başkalarının bulunsun tenekkürüne binâen taht-ı münekkerde dâhil olarak hâlif-i mezkûr kendisi dâra dâhil olsa veya köleye tekellüm eylese mazmûn-i şartın husûlüne binâen hânis olarak cezâyı muʿallak lâzım gelir ise de her ne kadar "eğer şu elimi bir kimse keser ise" diyerek nefsine muzâf ve gerek eline veya başına işâretle "Eğer şu eli veya şu başı bir kimse keser ise şöyle olsun." diyerek nefsine veya başkasına izâfe ile nisbet eylemese dahi hâlife muttasıl olan eczânın ittisâline binâen taht-ı münekkere de dâhil olmayarak nekre olan ehadin kendisine adem-i şümûlüne binâen kendisi kesmekle hânis olmaz.

Fâide

الفعل يتم بفاعله مرة وبمحله أخرى قال إن شتمته في المسجد أو رميت إليه فشرط حنثه كون الفاعل فيه.

2402. Mes'ele: Fiil bir kere fâiliyle diğer kere de mahalliyle tamâm olur, yaʿni şart ne vakit zamân ve mekânla mukayyed olup da mefʿûl iktizâ eder ise şart-ı mezkûr ya kavl veya fiil olup, şart-ı mezkûr kavl olur ise muʿteber olan fâilin ol zamân ve mekânda vücûdu olup, mefʿûlün vücûduna muhtâc olmaz ise musannif-i allâmenin mahal tabîr ettiği şey ol zamânla mekândır. Zîrâ kavl yalnız fâil ile tamâm olur ve eğer şart-ı mezkûr fiil olur ise mahalde eseri olmayarak fiil ya yalnız fâiliyle tamâm olur veyâhûd mahalde eseri bulunarak yalnız fâiliyle tamâm olmaz, şart-ı mezkûr fiil olup da ol mahalde eseri bulunmaz ise kavilde olduğu gibi ol mekân ve zamânda yalnız fâilin vücûduyla iktifâ olunur. **[1355]** Eğer şart-ı mezkûr fiil olup da mahalde eseri bulunarak fâiliyle tamâm olmaz ise hâsset-i mefʿûlden ibâret olan mahallin vücûdu iʿtibâr olunur. Bu makâmın tahkîki gerek fâil ve gerek mefʿûl için bir alâka lâzımdır ki ol alâka ile fâile fâil ve mefʿûle de mefʿûl tesmiye olunup alâka-i mezkûre de fâilden sudûr edip mefʿûl üzerine vâkiʿ olan fiildir.

İmdî fiil-i mezkûrun mefʿûlde aslen eseri bulunmayarak mücerred fiil ile mefʿûl tesmiye olunur ise mefʿûlde alâka nefs-i fiil olarak yalnız fâilin vücûduyla iktifâ olunur ise fiil-i mezkûr fâiliyle tamâm olur ve eğer mefʿûle mefʿûl tesmiyesi fiilin onda te'sîrine mebnî ise ol mefʿûlde alâka eseriyle berâber nefs-i fiil olup eser-i mezkûr kendisiyle kâim olacak bir mahal lâzım gelir ise fiil mahal ile tamâm olur.

Binâenaleyh bir adama إن شتمتك في المسجد فعبدي حر deyip de kendisi dâhil-i mescidde ve ol kimse de hâric-i mescidde olarak şetm eder ise hânis olarak kölesi âzâd olur ise de kendisi hâricde ve meştûm dâhil-i mescidde olarak şetm, eder ise iki veche binâen hânis olmaz.

Vech-i evvel; şart olan şetm ancak şâtim ile tamâm olup şart akvâl kabîlinden olur, onun için gerek gâib ve gerek meyyit şetm olunur.

Vech-i sânî; bu yemînden maksad, mescidi kelâm-ı fuhşdan tenzîhdir, bu ise kendisinin hâricde bulunmasıyla tahakkuk edeceğinden şart-ı hinsin tamâmında olur.

Ve kezâ "Mescidde remy eder isem kölem âzâd olsun." diye yemîn edip de kendisi mescidde ve ol kimse hâric-i mescidde iken atarsa hânis olup bi'l-aks kendisi hâricde ol kimse dâhil-i mescidde iken atarsa hânis olmaz. Zîrâ ilâ kelimesine mukârin olan remyde isâbet şart olmadığından mahalde adem-i eser münâsebetiyle remy-i mezkûr şetm mesâbesindedir.

Binâenaleyh musannif-i allâmenin فشرط حنثه كون الفاعل فيه kavli müsâheleye mebnîdir. Zîrâ hakîkatte hinsin şartı şetm ile remy olup fâilin mescidde bulunması hinsin şartının tamâmındandır. **[1356]**

Fâide

وإن ضربته أو جرحته أو قتلته أو رميته كون المحل فيه

2403. Mes'ele: Hâlif "Eğer falânı mescidde döver veya ondan çıkarır veya onda öldürür veya ona atar isem kölem âzâd olsun." diye yemîn etse hânis olmasının şartı, mahlûfün aleyhin mescidde hâlifin hâricde bulunmasıdır. Binâenaleyh hâlif, hâric-i mescidde ve mahlûfün aleyh dâhil-i mescidde olarak darb ve ihrâc ve katl ve remy vâkiʿ olmakla şart-ı hins tahakkuk ederek köle âzâd olur ise de bi'l-aks hâlif dâhil-i mescidde ve mahlûfün aleyh hâric-i mescidde olarak efʿâl-i mezkûre vâkiʿ olsa iki sebebe binâen hânis olmaz.

İki sebebden biri, efʿâl-i mezkûre ancak mefʿûl ile tamâm olup mefʿûl ise matlûb olan eser kendisiyle kâim olandır. Hâlbuki mahal olan mefʿûl, yaʿni mahlûfün aleyh hâric-i mescidde bulunmakla fiilin adem-i temamiyyetine binâen şart-ı hins tahakkuk edemedi.

Sebeb-i sânî de yemîn-i mezkûrden maksad, mescidi televvüsten tenzih olup bu ise mefʿûl ile tahakkuk eder, onun için kendisi hâric-i mescidde iken dâhil-i mescidde bulunan koyunu zebh eylese ol kimse onu dâhil-i mescidde zebh eylemiş addolunmaz.

Fâide

الشرط متى اعترض على الشرط يقدم المؤخر.

2405. Mes'ele: كل امرأة أتزوجها إن كلمت فلانا فهي طالق diyerek harf-i atf ve harf-i cezâ bulunmayarak her ne vakit bir şart diğer şart üzerine muʿteriz olur ise bilâ-atıf iki şartı tevhîd ederek şart-ı vâhid kılmak ve bilâ-râbıt ikinci şartla cezâsı mecmûʿunu şart-ı evvele cezâ kılmak kâbil olmayacağından muahhar olan şart takdîm olunup şart üzerine takdîm olunan cezâ râbıtaya muhtâc olmadığından ibtidâen zikr olunan şart cezâ olmaya teʿayyün eder. Binâenaleyh كل امرأة أتزوجها فهي طالق dediğimizde كل امرأة أتزوجها cümlesi bi-tarîki't-taʿlîk yemîn olarak şart olup فهي طالق cümlesi **[1357]** cezâsı iken bilâ-atıf şartla cezâ arasında إن كلمت فلانا şartı itirâz etmekle كل امرأة أتزوجها şartıyla كلمت فلانا şartı ictimâʿ edip bilâ-atıf ikisini bir şart kılmak kâbil olmadığı gibi şartla cezâ beyninde râbıtanın ademine binâen فهي طالق cümlesini إن كلمت فلانا şartına cezâ kılarak şart ve cezâ cümlesini şart-ı evvele cezâ kılmakta müteʿazzir olup lâkin mukaddem olan cezâ râbıtaya muhtâc olmadığından كل امرأة أتزوجها فهي طالق cümlesini cezâ kılmak taʿyîn eylemekle bizzarûre şart-ı sânî şart olmaya tekaddüm ederek takdîr-i kelâm كل امرأة أتزوجها فهي طالق إن كلمت فلانا demek olarak tezevvüc edeceği her mer'enin talâkını falâna tekellüme taʿlîk ile yemîn olmakla baʿde'l-kelâm tezevvüc olunanlar vücûd-i şartla boş olurlar ise de kable'l-kelâm tezevvüc olunanlarda şart vâkiʿ olmadığından boş olmazlar. كل امرأة أتزوجها cümlesini yemîn tezevvüce şart-ı inʿikâd kılmak için كل امرأة أتزوجها ان كلمت فلانا فهي طالق diyerek كل امرأة أتزوجها إن كلمت فلانا فهي طالق şart ve cezâ cümlesini كل امرأة أتزوجها cümlesine rabt için fâ takdîrine niyyet olunsa mahzûr ve mündefiʿ olarak diyâneten tasdîk olunur ise de hilâf-ı zâhir olmakla kazâen tasdîk olunmaz.

Binâenaleyh hâsıl-ı kelâm إن كلمت فلانا كل امرأة أتزوجها فهي طالق demek olup فهي طالق cümlesi كل امرأة أتزوجها cümlesinin cezâsı olup şart ve cezâ cümlesi de إن كلمت فلانا cümle-i şartiyyesinin cezâsı olarak kelâm sahîh olunup beyân olunduğu vechile baʿde'l-kelâm tezevvüc olunan her mer'enın boş olması lâzım gelir.

Fâide

المعلّق بشرطين ينزل عند آخرهما وبأحدهما عند الأوّل والمضاف بالعكس.

2406. Mes'ele: أنت حر إذا جاء زيد وعمرو veya أنت طالق diyerek zevcesinin talâkını veya kölesinin iʿtâkını Zeyd ile Amr'ın gelmelerine taʿlîk gibi iki şarta muʿallak olan yemîn en sonraki şartın **[1358]** husûlüyle vâkiʿ olur. Binâenaleyh maʿtûfün aleyh olan Zeyd ile maʿtûf olan Amr'ın gelmelerine muʿallak olan talâk ve itâk maʿtûf olan Amr'ın gelmesiyle vâkiʿ olup o gelmedikçe Zeyd'in gelmesiyle vâkiʿ olmazlar.

Ammâ حر إذا جاء زيد أو عمرو veya أنت طالق diyerek iki şarttan birine muʿallak olan talâk veya itâk evvelki şartın husûlüyle vâkiʿ olur. Zîrâ evvelkinin husûlüyle vâkiʿ olmayıp da sonrakinin husûlüne tevakkuf eylese şart-ı vâhide muʿallak olmayıp iki şarta muʿallak olmuş olur, bu ise hilâf-ı mefrûzdur. Binâenaleyh gerek talâk ve gerek itâk Zeyd'in gelmesiyle berâber hâsıl olurlar.

2407. Mes'ele: İki zamâna izâfe iki şarta taʿlîkin hilâfına olarak iki zamândan evvelkine muzâf olan vâkiʿ olur. Binâenaleyh zevcesine hitâben أنت طالق غدا وبعده diyerek zevcesinin talâkını ertesi günle mâbaʿdine muzâf kılsa ilk gün vâkiʿ olur. Zîrâ hâlif her iki zamâna muʿallak olan hâdisenin vukûʿuna zarf kıldı, zarfiyyet ise ibtidâen birinci zamânda tahakkuk eder. Zîrâ ikinci zamânın hâdise-i vâkıʿaya zarfiyyeti evvelkinin zarfiyyetine tâbiʿdir. Binâenaleyh iki şarta muʿallak olan hâdise ancak ikincisinin husûlüyle vâkiʿ olduğu hâlde iki zamâna muzâf olan hâdise muʿallakın aksine olarak ancak birinci zamânın hulûlüyle vâkiʿ olur.

Fâide

مقابلة الجمع بالجمع تنقسم وبالفرد لا.

2408. Mes'ele: Cemʿ cemʿe mukâbil oldukda onlardan her birisinin sâdık oldukları âhâdın âhâda inkisâmını îcâb eder ise de cemʿ ifrâda mukâbil

olur ise inkisâm edilmez. Binâenaleyh ﴿وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَاب مُّتَفَرِّقَة﴾[1] muktezâsınca meşhûr olarak ekall-i cemʿ üç olduğuna göre ikiden ziyâde gayr-ı meşhûre göre birden ziyâde efʿâl ikiden ziyâde eşhâs ifrâda mukâbil oldukda efʿâl-i mezkûreden **[1359]** biri eşhâs-ı mezkûreden birine masrûf olur demek olmakla ﴿وَادْخُلُوا مِنْ أَبْوَاب مُّتَفَرِّقَة﴾ âyet-i celîlesinde ادْخُلُوا cemʿ olarak bâbın cemʿi bulunan ebvâba mukâbil olmakla "sizden her biriniz alâ hidetin bir kapıdan giriniz" demektir. ركب القوم دوابهم ve لبسوا ثيابهم kavillerinde ism-i cemʿ olan kavm, cemʿ olan devâbba ve cemʿ olan lebisû, cemʿ olan siyâba mukâbil olduklarından inkisâmü'l-âhâd ila'l-âhâd iktizâ edeceğinden kavmin sâdık olduğu efrâddan her biri devvâbın sâdık olduğu dâbbeden her birine bindi ve her biri bir sevb giyindi demektir.

Fâide

2409. Mes'ele: قتل الجيوش أعدائهم وباع الأكراد أغنامهم misâllerde cemʿin cemʿe mukâbelesi âhâdın âhâda insirâf ve inkisâmını iktizâ etmeyeceğinden hükm-i zâbıtanın adem-i cereyânıyla nakz iddiʿâ olunabilir ise de مقابلة الجمع بالجمع تنقسم zâbıtası mehmâ emkene'l-inkisâm kaydıyla mukayyed olarak cemʿ, cemʿe mukâbil olup da efrâdın efrâda inkisâmı kâbil iken âhâdın âhâda inkisâmına sarf olunup âhâdın ferde hasrına sarf olunmaz demektir.

Ammâ دخل القوم دارا وضربوا رجلا gibi cemʿ, müfrede mukâbil oldukda cümlesinden sudûr eden fiilin müfred-i mezkûrde vücûdunu iktizâ ederek inkisâm iktizâ eylemez ise de ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِين﴾[2] âyet-i celîlesinde olduğu gibi bazen cemʿ, müfrede mukâbil oldukda hasbe'l-iktizâ müfred taʿmîm edilerek cemʿ hükmünde kılınmakla inkisâmü'l-âhâd ile'l-âhâda sarf olunur. Binâenaleyh âyet-i celîlenin maʿnâsı وعلى كل واحد من الذين يطيقونه لكل يوم فدية طعام مسكين demek olur. **[1360]**

2410. Mes'ele: Her ne kadar mes'elede beyân olunduğu üzere meşhûr olan ekall-i cemʿ üç ise de inde'l-baʿz ﴿فَقَدْ صَغَتْ قُلُوبُكُمَا﴾[3] muktezâsınca iki olmakla iki zevcesi bulunan kimse onlara hitâben إذا ولدتما ولدين فأنتما طالقان diyerek her ikisinin talâkını her ikisinin ikişer çocuk doğurmalarına taʿlîk ederek yemîn edip de onların her biri birer tane çocuk doğursalar hükm-i

1 "Ayrı ayrı kapılardan girin." Yusuf, 12/67.
2 "Orucu tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir." Bakara, 2/184.
3 "Çünkü kalpleriniz eğrilmişti." Tahrîm, 66/4.

zâbıta muktezâsınca inkisâmü'l-âhâd ila'l-âhâda masrûf olarak boş olacaklarından muʿallak olan yemînin vukûʿunda her birisinin ikişer çocuk doğurmaları şart olmadığından bu makâmda cemʿ cemʿa mukâbil oldukda inkisâma insirâfını beyânda tesniyenin tesniyeye mukâbelesinin hükmü beyândan sükûtu ekall-i cemʿin iki olmasıyla hilâf-ı meşhûr olarak bazı fukahânın kavline mebnîdir.

Fâide

وصف الشرط كالشرط.

2411. Mes'ele: Hükm-i şerʿînin sübûtunda şartın vasfı mevsûfu bulunan şart hükmünde olarak şarta riʿâyet lâzım olduğu gibi vasfına riʿâyet de lâzım olarak إن دخلت الدار راكبا فأنت كذا diyerek edilen yemînde cezânın sübûtu için şart olan duhûlün husûlünde rükûb vasfıyla ittisâfı lâzım olmakla râkiben duhûl eder ise hükm-i taʿlîk sâbit olur ise de mâşiyen duhûl ederse sâbit olmaz. Binâenaleyh eğer râkiben dâra duhûl ederse zevcesi boş veya kölesi âzâd olsun dedikte râkiben girer ise zevce boş, köle âzâd olur ise de gayr-ı râkib olarak girer ise hiçbir şey vâkiʿ olmaz.

Fâide

الخبر للصدق وغيره إلا أن يصله بالباء وكذا الكتابة.

2412. Mes'ele: Asl-ı lugatte haber ilim maʿnâsına olmakla من أين أخبرت هذا الأمر denir ki من أين علمته demek olarak "bunu nereden öğrenip bildin" demek olmakla hâsset-i sıdka mahmûl ise de ﴿إِنْ جَاءَكُمْ فَاسِقٌ بِنَبَإٍ فَتَبَيَّنُوا﴾[1] muktezâsınca örfde sıdka ve kizbe muhtemel olan kelâmda müstaʿmel olarak إن اخبرتني بكذا diyerek bâ ile sılalanmadıkça sıdka ve kizbe şâmil ise de bâ ile **[1361]** istiʿmâl olunur ise sıdka mahsûs olarak إن أخبرتني بقدوم فلان فأنت حر diyerek kölesinin ıtkını fülânın kudûmuna taʿlîk edip de ol kimsenin haber verirse nefsü'l-emre muvâfık olarak ihbârında sâdık ise âzâd olur ise de kâzib ise âzâd olmaz. Ammâ bâ ile sılalanmayarak أنت حر إن أخبرتني ان فلانا جاء diyerek iʿtâkını fülânın geldiğini ihbâra taʿlîk edip de ol kimse de geldiğini ihbâr eylese sıdka ve kizbe muhtemel olan ihbâra taʿlîk eylemiş olduğundan gerek sâdık ve gerek kâzib olsun şart olan ihbârın vukûʿuna binâen köle âzâd olur. Çünkü bâ ile sılalandığı vakit bâ müteʿallakı bulunan ihbârın

---

1 "Yoldan çıkmışın biri size bir haber getirdiğinde doğruluğunu araştırın." Hucurat, 49/6.

medhûlu bulunan kudûma ilsâk ve ittisâlini ifâde edip bâ ise elfâz-ı hâsseden olmakla medlûlu bulunan ilsâk ve ittisâlin katʿiyyen sübûtunu ifâde etmekle ihbârın hakîkatine kudûma ittisâlini iktizâ edeceği gibi kelâmda asıl olan hakîkat olup hilâfına delîl kâim olmadıkça mecâza haml olamaz. Bu ise ancak sıdkda tahakkuk edip kizbde tahakkuk eylemez, zîrâ kizb halinde nefsü'l-emrde kudûm yok ki bânın medlûlü bulunan ilsâk ve ittisâl tahakkuk eylesin. Lâkin meşhûr ve müteʿâref olan haber يحتمل الصدق والكذب diyerek taʿrîf olunur ise de haberde asıl olan sıdk olup kizb ihtimâli aklîdir.

2413. Mes'ele: Gâibe nazaran kitâbet, hâzıra nazaran şifâhen ihbâr ve ifâde hükmünde olmakla hükm-i mezkûrde kitâbet şifâhen ihbâr hükmünde olarak bâ ile yazıldığı hâlde sıdka mahsûs olup mücerred olarak yazıldığı hâlde sıdk ve kizbe muhtemel olarak taʿlîk olunan hükmün sübûtunda sıdka ve kizbe şâmil olur. Binâenaleyh إن كتبت بأن فلانا فعل أو يفعل فلان كذا diyerek bâ ile fülânın işlediğini kitâbete taʿlîk ettikte ol fiilin işlendiğini yazdıkta sâdık ise hakîkatte kitâbetin fiile ilsâk ve ittisâline binâen cezâ-yı muʿallak lâzım gelir ise de kâzib olursa adem-i ilsâka binâen vâkiʿ olmaz.

Ammâ إن كتبت أن فلان فعل كذا diyerek **[1362]** mücerred fülânın işlediğini kitâbete taʿlîk edip de ol kimse de yazmış olsa gerek sâdık ve gerek kâzib şart olan kitâbetin husûlüne binâen cezâ-yı muʿallak vâkiʿ olur. Zîrâ şart mutlak kitâbet olup bu ise vâkiʿ olmuştur. Hattâ cezânın vukûʿuna mektûbun tâlibe vusûlü şart bile değildir.

Fâide

والعلم والبشارة على الصدق.

2414. Mes'ele: Gerek iʿlâm ve gerek beşâretten her biri gerek bâ ile sılalansın ve gerek mücerred olarak istiʿmâl olunsunlar isbât-ı hükümde ancak sıdka mahmûl olup kizbe muhtemel değillerdir. Zîrâ ilim ile maksûd muhâtaba maʿlûmu iʿlâm olup iʿlâm ise muhâtabın indinde ilim ve ilmin ihdâsını tahsîlden ibâret olduğu gibi hakîkatte ilim ise ala vechi'l-hakîkat bir şeyi idrâktan ibâret olup bu ise ancak sıdkla hâsıl olup kizble hâsıl olmaz. Onun için bir şeyi câhile iʿlâm asl-ı fâideyi ifâde edip âlime iʿlâm ise lâzım-ı fâideyi ifâde eder. İşte buna binâen muhâtabın indinde hakîkaten ilmin husûlünde muhâtabın iʿlâm olunacak maʿlûma câhil olması şarttır.

Ve kezâ müjde maʿnâsına beşâret de tebşîr olunan şeyin nefsü'l-emrde vâkiʿ olarak sâdık olması lâzımdır. Zîrâ beşâret bir kimsenin maʿlûmu olmayıp kendisi için hakîkatte vukûʿu mûcib-i mesrûriyyet ve mahzûziyet olan şeyi ibtidâen ihbârdan ibâret olmakla sâdık olması lâzımdır. Zîrâ kizbi zâhir olan ihbâr mûcib-i mesrûriyyet olmayıp belki bâis-i hüzn ve fütûr olur. Binâenaleyh "Falân şeyi bana iʿlâm veya tebşîr eder isen şöyle olsun." diye taʿlîkle yemîn edip ol vechile iʿlâm ve tebşîr olundukda nefsü'l-emre mutâbık olarak sâdık olur ise cezâ-yı muʿallakı îcâb eder ise de kâzib olursa îcâb eylemez. İkinci defa ihbârın hükmü de böyle olmak iktizâ eder. Zîrâ tebşîr birinci ihbâr ile hâsıl olmuştur.

Fâide

في للظرفية وتجعل شرطًا للتعذر.

2415. Mes'ele: في kelimesi asl-ı vazʿında medhûlünün muteʿallikine zarfiyyetini ifâdeye mevzûʿ olup zarf ise **[1363]** ya zamân olur ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾[1] gibi; veya mekân olur صليت في المسجد gibi. İmdî zamâna dâhil olur ise zamân da ya mazî veya hâl veya müstakbel olarak üç kısım olup أنت طالق veya حر في الأمس diyerek zamân-ı mâzîye dâhil olur ise zamân-ı mâzî de gerek talâk ve gerek itâkı îkâʿa mâlik olmadığından fi'l-hâl vâkiʿ olur.

Ve kezâ أنت طالق veya حر في الحال diyerek hale dâhil olursa gerek zevce ve gerek abdi sıfat-ı mevcûde ile tavsîf etmekle fi'l-hâl vâkiʿ olurlar.

Ve eğer أنت طالق veya حر غدا diyerek zamân-ı müstakbele izâfe ile müstakbele dâhil olur ise vakt-i mezkûre muʿallak olarak ondan akdem vâkiʿ olmazlar.

Ve eğer أنت طالق veya حر في الدار veya في بلدة كذا diyerek mekâna dâhil olur ise fi'l-hâl gerek talâk ve gerek itâk vâkiʿ olurlar. Zîrâ bunların emkineden bir mekâna ihtisâsları bulunmadığı cihetle bir mekânda vukûʿları, niyyetle tahsîs edilmedikçe bi'l-cümle emkinede tencîz olarak vâkiʿ olmuş demektir.

Ammâ niyyetle falân mekânda vukûʿlarını tahsîs ederek "maksadım eğer dâra veyâhûd falân beldeye dâhil olur isen" demekti diyerek ol mekâna tahsîs ederler ise ol mekânda vâkiʿ olan fiilden mekânla kinâye ederek veyâhûd

1 "Biz onu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik." Kadr, 97/1.

kelâmında taʿlîk fiilini izmâr ederek kelâmının muhtemiline niyyet olmakla diyâneten tasdîk olunur ise de hilâf-ı zâhir olmakla kazâen tasdîk olunmazlar ve eğer أنت طالق في دخولك لدار diyerek masdara dâhil olur ise masdar ne zamân ve ne de mekân olmadığından münekker müteʿazzir olmakla ﴿فَادْخُلِي فِي عِبَادِي﴾[1] âyet-i celîlesinde ve دخل الأمير في جيشه kavillerinde vâkiʿ olduğu gibi fî meʿa maʿnâsına haml olunarak أنت طالق مع دخولك الدار de **[1364]** olduğu gibi şart olarak duhûl-i dâr veya belde taʿlîke haml olunur. Zîrâ أنت طالق مع دخولك الدار denildikte talâkın vukûʿu dâra duhûle teʿalluk eder. İşte fî'nin medhûlu zarfiyyete sâlih olmayınca meʿa makâmına kâim olarak taʿlîke mahmûl olduğu anlaşılır. Musannif-i allâmenin وتجعل شرطًا للتعذر kavlinin maʿnâsı budur.

Fâide

صفة المالكية تزول بزوال ملكه، وكونه مشتركًا لا.

2416. Mes'ele: Her ne kadar mevcût olan nüshaların ibâresi iştirâktan me'hûz olarak وكونه مشتركًا لا ise de *Telhîsü'l-Câmi*ʿ'den naklen Hamevî'nin beyânına göre savâb olan iştirâdan me'hûz olarak وكونه مشتريا لا olmasıdır. Binâenaleyh hâsıl-ı zâbıt; milkin zevâliyle mâlikiyyet vasfı zâil olur ise de müşterî olması vasfı zâil olmaz, demek olup hükm-i mes'elenin aslı örfen milk zâil olduktan sonra insânın mâlik olmak vasfı bâki kalmaz ise de baʿde zevâli'l-müşterâ müşterî olmak sıfatı bâkidir, zîrâ müvekkili için vekîlin şirâsında olduğu gibi milk şirânın şartından değildir. Onun için "köle veya câriye satın almayacağım" diye yemîn edip de başkası için satın almış olsa şirâ bulunduğu hâlde milk bulunmadığından hânis olmaz. Hükm-i mes'elede müşterî olmakla mâlik olmak beyninde fark müşterî, müşterî olmak sıfatını ancak kendi fiili olan iştirâ fiiliyle istifâde edebilir. Zîrâ şirâ fiil iktizâ eder, hâlbuki müşterânın zevâlinden sonra iştirâ fiilinin irtifâʿı mümkün değildir. Ammâ milk fiil iktizâ eylemez. Zîrâ meselâ mîrâs olarak mâlik memlûke kahren mâlik olabilir, hâlbuki milkin husûlünde mâlikin asla sunʿ ve medhali yoktur. Binâenaleyh milk sübûtunda fiil iktizâ eylemediği hâlde iştirânın müşterîye sübûtunda müşterînin fiili lâzımdır. İşte bundan anlaşıldığı mâlik, mâlik olması sıfatını milkin **[1365]** husûlünden istifâde edip fiiliyle istifâde eylememiştir. Binâenaleyh milk zâil olunca onunla sâbit

1 "Böylece has kullarımın arasına sen de katıl." Fecr, 89/29.

olan mâlikiyyet sıfatının zevâli de zarûrîdir. Zîrâ sebebin zevâli müsebbebin zevâlini müstelzimdir. Müşterî olmak sıfatı ise mâlik olmak sıfatının hilâfınadır.

Fâide

«الأوّل» اسم لفرد سابق «والأوسط» فرد بين عددين متساويين «والآخر» فرد لاحق.

2417. Mes'ele: Evvel kelimesi başkasıyla mesbûk olmayan ferd-i sâbıkın ismidir. Evsat iki aded-i mütesâvî beyninde bir ferddir, âhir kelimesi ferd-i lâhiktir. Evvelin ferd olması lugaten zâhir olmakla cây-ı işkâl değildir. Onun için evvelân ve evâil diyerek tesniye ve cemʿle tasrîf olunur, başkası üzerine sâbık olması sebkatine binâen evvel ile tesmiye olunmasıyla sâbittir. Evvelin müsemmâsı bulunan ferd رأيت أسدا يزار ويفترس gibi ferd-i mevsûfun ifâde ettiği maʿnânın gayrı bir maʿnâ ifâde etmeyen bir sıfatla vasıflanır ise sıfat-ı mezkûre gayr-ı muʿteber olarak kendisiyle sadr-ı kelâm tegayyür eylemez ise de رأيت أسدا يرمي gibi ferd-i mevsûfun ifâde ettiği maʿnânın gayrı bir vasıfla vasıflanır ise vasf-ı mezkûr iʿtibâr olunarak kendisiyle sadr tegayyür eder. Binâen ala hazâ أول عبد أملكه فهو حر deyip de cümleten bir abd ile diğer abdin nısfına mâlik olsa evvel abd âzâd olursa أول كر أملكه فهو صدقة deyip de cümle bir kürr ile nısf kürre mâlik olsa hiçbir şey tasadduk eylemek lâzım gelmez. Zîrâ nısf-ı abd abdi ferdiyyet ve evveliyyetten ihrâc eylemeyerek icmâlinden maʿdûd olmadığından hinsin şartı tahakkuk eder. Zîrâ abd tebaʿʿuz ve tecezzîyi kâbil olmaması iʿtibâriyle nısf-ı abde indimâmı kabûl etmez. Zîrâ bu nısfı alıp da abdin iki nısfından hangisine zamm eylemiş olsan, ol nısıfla abd-i mezkûr abd-i kâmil tesmiye olunmayacağı cihetle nısf-ı mezkûrun abd-ı mezbûre indimâmı bir sevb veya dâbbenin indimâmı gibi olur.

Ammâ kürr üzerine zâid olan nısf, nefs-i kürre müzâhim olarak **[1366]** onu evveliyyet ve ferdiyyetten ihrâc eder. Zîrâ kürr, fark-ı kafîzden ibâret olan mikdâr-ı muʿayyenenin ismi olmakla أول كر أملكه فهو صدقة demek أول أربعين قفيزا أملكه فهو صدقة demek olarak cümleten altmış kafîze mâlik oldukda onu tasadduk îcâb eylemez. Zîrâ altmış kafîz şart olan kırk kafîzin gayrı olmakla şart gayr-ı hâsıldır.

İşte bunun için أول أربعين عبدا أملكه فهو أحرار deyip de cümleten altmış köleye mâlik olsa hiçbiri âzâd olmaz. İşte bundan anlaşıldı ki bir kîle buğdayda

nısf-ı kîle tam kîleye indimâmı kâbildir. Zîrâ kîle tabʿîzi kâbildir. Hükm-i mes'elenin tahkîki, meselâ başkaca yarım kîle buğday alıp da o bir kîle buğday üzerine zâid olan yarım kîleye damm edilse ikisi mecmûʿu tam kîle olur, ammâ bir köle ile diğer bir kölenin nısfını alıp da başka bir kölenin dahi nısfını alıp da bu kölede bulunan nısf hisseyi diğer köledeki nısf hisseye damm ile tâm bir köleye mâlik olunmaz. Zîrâ köle tabʿîzi kâbil değildir.

Binâenaleyh tabʿîzi kâbil olan her akid akd-ı köle kabîlinden olup tabʿîze kâbil olmayan akidler de akd-i bürr kabîlinden olur. İşte bu hükme binâen أول عبد أملكه فهو حر diye yemîn edip baʿdehu defʿaten safka-i vâhidede iki köle alıp baʿdehu bir köle dahi almış olsa iʿtâkı evvelki mâlik olacağı köleye muzâf kılıp, evvel ise gayrıyla mesbûk olmayan ferd-i sâbıkın ismi olmakla ibtidâen alınan iki kölede ferdiyyet bulunamayıp sonraki alınanda sâbıkiyyet bulunamadığından evveliyyet tahakkuk edemeyeceği cihetle hiçbirisi âzâd olmaz.

Bu vechile beyân olunan hükm-i mes'ele evvelin gayr-ı mesbûk olarak ferd-i sâbıkdan ibâret olmasının hükmü olup evsatın taʿrîfi üzerine teferruʿ edecek hükm-i mes'elede ber-vech-i âtîdir.

2418. Mes'ele: Evsat, beyân olunduğu üzere bir adede kâbil-i kısmet olarak mütesâvî iki aded beyninde **[1367]** bulunan ferdden ibâret olmakla كل مملوك أملكه فيما استقبل فهو حر إلا أوسطهم diyerek istikbâlde mâlik olacağı kölelerden evsattan mâʿadâsının iʿtâkını onların mâlikiyyetine taʿlîk ederek yemîn edip de baʿdehu bir abde ve ondan sonra iki abde veyâhûd ibtidâen iki abde mâlik olup baʿdehu iki abde veyâhûd ibtidâen bir abde baʿdehu diğer bir abde baʿdehu diğer iki abde mâlik olsa evsatiyyetle vasıf müteʿazzir olmakla cümlesi âzâd olur.

Zîrâ ibtidâen bir abde, baʿdehu iki abde mâlik olduğu sûrette onlardan evvelin evsat olması asla câiz olamayacağı gibi ondan sonra alınan iki köle evsatiyyetle ittisâfı da müteʿazzir, zîrâ evsat beyân olunduğu üzere iki aded-i müsâvî beyninde vâkiʿ olan ferdin ismi olup ondan sonra alınan iki köle ise böyle iki aded-i mütesâvî beyninde vâkiʿ değildir.

Ve kezâ ibtidâen bir abde, baʿdehu diğer bir abde baʿdehu diğer iki abde mâlikiyyet dahi evsateynle ittisâf kâbil olmadığı beyândan müstağnîdir.

Fâide

2419. Mes'ele: Âhir, lâhik maʿnâsına olunca أخر عبد أملكه فهو حر diye yemîn edip de ibtidâen bir veya safka-i vâhide ile iki köle alarak mâlik oldukta onlarda lâhikiyyet bulunmadığı cihetle onlar âzâd olmazlar ise de onlardan sonra alınanlar onlara lâhik olmakla onlardan sonra mâlik olacakları onlara lâhik olarak şartın vücûduna binâen âzâd olmaları lâzım gelir.

«أو» في النفي تعم وفي الإثبات تخص.

2420. Mes'ele: Ahad-i emreyne mevzûʿ olan أو kelimesi ﴿وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا﴾[1] âyet-i celîlesinde **[1368]** olduğu gibi iki nefy beyninde vâkiʿ oldukda nefyin maʿtûf ile maʿtûfün aleyhin her ikisine umûmunu ifâde eder. Binâenaleyh ﴿وَلَا تُطِعْ مِنْهُمْ آثِمًا أَوْ كَفُورًا﴾ demek لا اثما ولا كفورا demek takdîrinde olarak her ikisine de itâʿatin nefyini ifâde eder.

Eğer ﴿فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ﴾[2] âyet-i celîlesinde olduğu gibi iki îcâb beynine dâhil olursa onlardan birine hükmün tahsîsini ifâde edip mûcebi tahayyür olup şek değildir. Zîrâ şek 727. mes'elede beyân olunduğu üzere bir haberin vukûʿ ve adem-i vukûʿu beyninde tereddüdden ibâret olmakla ihbârda bulunup inşâda bulunmaz.

Fâide

الوصف المعتاد معتبر في الغائب لا في العين.

2421. Mes'ele: Vasf-ı muʿtâdla maksad, mevsûfu taʿrîf olup gâib ise ancak taʿrîf ve tavsîfle bilinebileceğinden gâib hakkında vasıf muʿteber olup mevsûf meydanda mevcûd olarak hâzır ve müteşahhas olup da muʿayyen ise işâret-i hissiyye, taʿrîf ve tavsîfden akvâ olmakla işâret kâfî olarak hâzır ve muʿayyende vasıf lağv olarak gayr-ı muʿteberdir. Çünkü işâret müşârün ileyhin iştirâk ve mecâz ihtimâllerini katʿ eder ise de taʿrîf ve tavsîf katʿ eylemez. Zîrâ işâretle taʿrîf hem aynen hem de kalben taʿrîf olup taʿrîf ve tavsîfle taʿyîn ise yalnız kalben taʿyîndir. Binâenaleyh meclis-i akidde hâzır olan kır ata işâretle "şu yağız atı şu kadar kuruşa sattım" diyerek vâkiʿ olan îcâb

1 "Onlardan hiçbir günahkâra yahut nanköre boyun eğme." İnsan, 76/24.
2 "Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köle âzat etmektir. Buna imkânı olmayan ise üç gün oruç tutmalıdır." Mâide, 5/89.

muʿteber olup yağız taʿbîri lağv olur, ammâ meydanda olmayan bir kır atı yağız diye satsa vasıf muʿteber olmakla beyʿ munʿakid olmaz, *Mecâmiʿ*'de bu zâbıt الوصف في الحاضر لغو وفي الغالب معتبر ibâresiyle beyân olunup *Mecelle*'nin 65. mâddesinde hâzırdaki vasıf lağv ve gâibdeki muʿteberdir diyerek tefsîr olunmuştur. **[1369]**

Fâide

إضافة ما يمتد إلى زمن لاستغراقه بخلاف غيره.

2422. Mes'ele: Savm ve rükûb ve lübs ve emr bi'l-yed gibi mümted olan bir fiilin vaktine izâfesi hükmün sübûtunda vaktin ol fiili ihâta ve istiğrâkını ifâde ederek vakit ol fiilin miʿyârı olur. "Eğer sâim olur isem şöyle olsun." diyerek ol fiile taʿlîkle yemîn ederse ol fiil kâmilen vakti istîʿâb ederek itmâm olunmadıkça hânis olmaz. Zîrâ efʿâl-i mezkûre mümtedde olduğundan صحت يوما وركبت يوما ولبست يوما diyerek her birisi için müddet takdîr olunur. Ve eğer zamâna muzâf olan tekellüm ve şirâ ve kudûm ve hurûc gibi gayr-ı mümted olur ise nisbet olunan vakit fiil-i mezkûrun zarfı olarak hükmün sübûtunda fiil-i mezkûrun vakt-ı mezbûrun eczâsından bir cüz'ünde vücûdu kâfî olarak ihâta ve istiğrâk şart olmayıp belki mücerred fiilin icrâ-yı vaktinden bir cüz'ünde vukûʿuyla cezâ-yı muʿallak vâkiʿ olur.

Fâide

الوقت الموصوف مُعرِّف لا شرط.

2423. Mes'ele: والله لا أكلمك في اليوم الذي يقدم فلان diyerek bir fiilin vukûʿuyla mevsûf olan vakit hinsin şartına zarf vâkiʿ olup da vakt-i mevsûf tahakkuk eder ise ol şartı muʿarrif olup nefs-i şart olmaz. Binâenaleyh falânın kudûmuyla mevsûf olan vakitte adem-i tekellüme yemîn ettikte hinsin şartı tekellüm olup vaktin vasıflandığı kudûm-i fülân şart-ı mezkûru muʿarrif olarak ibtidâ-yı nehârda tekellüm edip de ol gün içinde baʿde't-tekellüm ol kimse kudûm edip gelmiş olsa hânis olarak kefâret lâzım gelir. Zîrâ ol gün vâkiʿ olan kelâmın hinse şart olduğu kudûm-i mezkûr ile zâhir olmakla vakt-ı mezkûr şart-ı mezkûrun muʿarrifi olup muʿarrif olması ise şart olmadığı îcâb eder. Zîrâ taʿrîf muʿarrifin gayrı olmakla şartı muʿarrif olan şey elbette şartın gayrı olur. **[1370]**

KİTÂBÜ'L-HUDÛD VE'T-TAʿZÎR

Fâide

كتاب الحدود والتعزير

إذا صار الشافعي حنفيًّا ثم عاد إلى مذهبه يعزّر عند البعض لانتقاله إلى المذهب الأدوَن، كذا في شفعة البزّازية.

2424. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil, hudûd ve taʿzîre muteʿallik olan ahkâm-ı şerʿiyye beyânında olup hudûd, haddin cemʿi olarak hakîkat-i lugaviyye ve şerʿiyyesi ve aksâmı 227. mes'elede, ve hükmü 228. mes'elede, ve taʿzîrin hakîkat-i lugaviyye ve şerʿiyyesi 231. mes'elede beyân olunmakla tekrârına lüzûm yoktur. Esbâb-ı mûcibelerine gelince şüfʿa-i *Bezzâziyye*'den naklen amelde Şâfiʿî bulunan kimse Hanefî olup da baʿdehu mezheb-i Şâfiʿî'ye avdet eylese bazı fukahâ indinde mezheb-i Hanefî'nin dûnunda bulunan bir mezhebe intikâl ettiğinden taʿzîr olunur, buyurulsa da Hamevî'nin beyânına göre *Bezzâziyye*'nin nass ibâresi سئل شيخ الاسلام عطا بن حمزة عن شافعي صار حنفيا ثم أراد العود الى مذهبه الأول فقال الثبات على مذهب الإمام الأعظم خير وأولى وهذه الكلمة أقرب وأولى إلا لفئة مما قاله البعض من أنه يعزر أشد التعزير لانتقاله إلى المذهب الأدون sûretinde olmakla *Bezzâziyye*'de bazı fukahânın kavli ihtiyâr olunarak beyân olunmayıp belki hükm-i mes'eleden vârid olan suâle Şeyhülislâm Atâ b. Hamza, mezheb-i Hanefî üzere sebâtın avdetinden hayırlı ve evlâ olmasıyla cevâbını baʿde'l-beyân beyyinü'l-islâm matlûb olan ittihâd ve ittifâk, eimme-i dîn beyninde ülfet ve ünsiyete mütevakkıf olmakla Şeyh-i müşârün ileyhin ol kimse hakkında mezheb-i Hanefî üzere sebâtın evlâ olmasıyla cevâbı, bazı fukahânın mezheb-i Hanefî'den pek aşağı bulunan mezhebe intikâline binâen sûret-i eşeddiyyette lüzûm-i taʿzîr ile hükmünden ülfet-i matlûbenin husûlüne akreb olduğunu beyânla bazı fukahâ kavlini redle terk evlâdan ibâret olduğunu beyândan ibâret olmakla Musannif-i allâme'nin **[1371]** hükm-i mes'eleyi beyânda *Bezzâziyye*'nin ibâresini hilâf-ı maksadı ihlâl eder sûrette nakli cây-ı nazardır. Zîrâ Musannif-i allâmeye lâyık olan yâ aynen *Bezzâziyye*'nin kelâmını nakl veyâhûd beyne'l-ulemâ matlûb olan ülfet ve ittihâdı ifâde eden kavl-i muhtârı nakle iktisâr eylemekti. Musannif-i allâmenin nakl ettiği bazı fukahânın kavline göre avdet edeceği mezhebin edven olmasının vechi üç mes'elede beyân

olunduğu üzere fürûʿda mezâhib-i erbaʿadan hangisine ittibâʿ ve taklîd edilmiş ise lâyık olan ol mezhebin savâb olmasıyla berâber hatâ olması ihtimâli de bulunduğuna ve mezheb-i muhâlifin hatâ olup savâb olması ihtimâline kâil olmasına mebnîdir, yoksa mezâhib-i erbaʿadan her biri edille-i şerʿîden istinbât olunarak cümlesinin hakkiyyeti mücmaʿün aleyhdir.

Ve kezâ *Fethü'l-Kadîr*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre ictihâd ve burhân muktezâsıyla ale'l-ıtlâk bir mezhebden diğer mezhebe intikâl, müstevcib-i taʿzîr olarak ism olmakla bilâ-ictihâd velâ burhân intikâlinin ism olması evleviyyetle sâbittir.

Fâide

من آذى غيره بقول أو فعل يعزّر كذا في التاتارخانية ولو بغمز العين.

2425. Mes'ele: *Tâtârhâniyye*'de beyân olunduğu vechile her ne kadar gözüyle îmâ ve işâretle olsa bile başkasını gerek kavlen ve gerek fiilen bir hâl ile îzâ eden kimse taʿzîr olunur. Bazı fuzalâdan naklen Hamevî'nin beyânına göre beyân olunduğu vechile gerek kavlen ve gerek fiilen başkasına îzâda bulunmak gaybet olup gaybet ise ﴿وَلَا يَغْتَبْ بَعْضُكُمْ بَعْضًا أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَنْ يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا﴾[1] âyet-i celîlesiyle menhiy ola, harâm olarak maʿsiyet olup sirkat ve zinâ ve kazf gibi maʿsiyetin cezâsı şerʿan mukadder ise had olup mukadder değil ise taʿzîr olmakla hükm-i mes'ele kavâʿid-i şerʿiyyeye **[1372]** muvâfık olarak o misillu kimseler hakkında taʿzîrin vücûbuyla kavl-i zâhirdir. Zîrâ *Şerh-i Meşra*ʿda beyân olunduğuna [göre] gaybet, lisâna münhasır olmayıp belki bu bâbda tarîz tasrîh hükmündedir.

Fâide

ولو قال لذمي «يا كافر» يأثم إن شقّ عليه، كذا في القنية. وضابط التعزير كل معصية ليس فيها حد مقرّر ففيها التعزير.

2426. Mes'ele: *Kunye*'de beyân olunduğuna göre müte'ezzî olduğu hâlde bir zimmîye "yâ kâfir" demek mûcib-i ism olmakla söyleyene taʿzîr îcâb eder. Zîrâ îcâb-ı taʿzîrde zâbıt zinâ ve sirkat ve kazf ve şürb-i hamr ve ridde gibi cezâsı nusûs-i şerʿiyye ile takdîr ve taʿyîn olunmayan her maʿsiyet taʿzîr

1 "Birbirinizin gıybetini yapmayın; herhangi biriniz, ölmüş kardeşinin etini yemekten hoşlanır mı?" Hucurat, 49/12.

îcâb eder. Zîrâ 231. mes'elede beyân olunduğu üzere (من رأى منكم منكرا فليغيره بيده فإن لم يستطع فبلسانه)[1] muktezâsınca gerek harâm ve gerek tahrîmen mekrûh olan bir hâl-i irtikâbdan menʿ dîn-i İslâm'dan imâta-i ezâ olmakla şuʿab-i îmândan olup 230. mes'elede beyân olunduğu üzere ﴿وَاضْرِبُوهُنَّ فَإِنْ أَطَعْنَكُمْ فَلَا تَبْغُوا عَلَيْهِنَّ﴾[2] âyet-i celîlesi ve (رحم الله امرأ علق سوطه يراه أهله)[3] ve (مروهم لسبع واضربوهم لعشر)[4] hadîs-i şerîfleri îcâbı halinde reîs-i âile ve hükkâm-ı vilâyete taht-ı vilâyetlerinde bulunanlara taʿzîrin meşrûʿiyyetini ifâde ederler.

وظاهر اقتصارهم أنه يعزر على ما فيه الكفارة ولم أره.

2427. Mes'ele: Bu bâbda fukahâ-yı izâm hazerâtının taʿzîr îcâb eden maʿsiyeti beyânda ıtlâklarından zâhir ve mütebâdir olan her ne kadar sahîh-i mukîm hakkında nehâr-ı ramazânda nakz-ı savm ve nakz-ı yemîn ve zıhâr ve hatâen katl gibi kefâret îcâb eden maʿsiyetlerde dahi taʿzîrin lüzûmu ise de zâbıt-ı mezkûr külliyye olmadığından sarîhan hükmünü görmedim buyuruyorlar.

Fâide

مسلم دخل دار الحرب وارتكب ما يوجب الحد والعقوبة ثم رجع إلينا لا يؤاخذ به إلا في القتل فتجب الدية في ماله عمدًا أو خطأً.

2428. Mes'ele: **[1373]** Bir müslim dâr-ı harbe dâhil olup da orada katl ve zinâ ve sirkat ve kazf ve şürb-i hamr ve irtidâd gibi ukûbat olarak hadd-ı şerʿî îcâb eden bir hali irtikâb edip de baʿdehu dâr-ı İslâm'a rücûʿ eylese katlin mâʿadâsında hudûd-i şerʿiyyenin ikâme ve icrâsıyla muâheze olunmaz ise de gerek amden ve gerek hatâen katilde malından diyetle muâheze olunur.

Fâide

يعزّر على الورع البارد كتعريف نحو تمرة، كذا في التاتارخانية.

---

1 "Bir kötülük gördüğünüz zamân hemen müdahele ederek onu elinizle değiştiriniz, buna gücünüz yetmezse dilinizle değiştiriniz." Müslim, "Îmân", 78; Ebû Dâvûd, "Melâhim", 17, r. 4340; Tirmizî, "Fiten", 11, r. 2172.

2 Nisa, 4/34.

3 "Kırbacını ailesinin görebileceği bir yere asan kişiye Allahu Teâlâ rahmet eylesin." Sanânî, *el-Musannef*, IX, 447, r. 17963; Taberânî, *el-Mucemü'l-Kebîr*, X, 285, r. 10672; Buhârî, *el-Edebü'l-Müfred*, I, 421, r. 1229.

4 Ebû Dâvûd, "Salât", 26, r. 494; Tirmizî, "Salât", 183, r. 407.

2429. Mes'ele: Riyâ ve sümʿa, harâm olarak maʿsiyet olup taraf-ı şerîʿatten cezâsı mukadder olmayan maʿsiyetin muktezâsı ise taʿzîr olmakla riyâ ve sümʿa olarak veraʿ ve zühd ve takvâ izhârı harâm olarak maʿsiyet olmakla taʿzîr îcâb eder. Zîrâ Fârûk-i Aʿzam hazretlerinin zamân-ı hilâfetlerinde Medîne-i Münevvere sokağında düşmüş olan hurma tanesini bulup da "Bunun sâhibi kimdir?" diyerek nidâ ile dolaşan kimsenin ondan maksadı kendisinin erbâb-ı veraʿdan olduğunu izhâr ile riyâ ve sümʿada bulunan kimseye tesâdüf ettikte كل يا بارد الورع فإنه ورع ليبغضه الله تعالى diyerek tevbîh ve tekdîr edip kamçı ile kendisini harabla icrâ-yı taʿzîr buyurmuştur.

Fâide

قال له «يا فاسق» ثم أراد إثبات فسقه بالبينة لم تقبل لأنه لا يدخل تحت الحكم، كما في القنية.

2430. Mes'ele: Gerek terk-i ferâiz ve gerekse irtikâb-ı mehârim gibi hakk-ı Bârî ve gerek hakk-ı ibâdı mütazammin olmadıkça *Kunye*'nin beyânına göre cerh-i mücerred üzerine ikâme olunan beyyine kabûl olunmayacağından bir kimseye "yâ fâsık" diyerek fıska nisbet edip de baʿdehu bi'l-beyyine nisbet ve isnâd ettiği fıskı isbât-ı kıyâm etse beyyinesi kabûl olunmaz. Zîrâ tevbe ve istiğfâr ile hükm-i fısk zâil olarak mürtefiʿ olmakla ilzâmı tahakkuk eylemeyeceğinden fısk-ı mücerred taht-ı hükme girmez husûsuyla beyyinenin kabûlüyle hüküm bilâ-zarûret hetk-i nâmusla işâʿa-i fâhişe olarak maʿsiyet olmakla bunun da mûcib-i taʿzîr olması lâzım gelir. **[1374]**

Fâide

التعزير لا يسقط بالتوبة كالحد كذا في اليتيمة.

2431. Mes'ele: *Yetîme*'de beyân olunduğu üzere ikâmesi lâzım gelen hudûd-i şerʿiyye tevbe ve istiğfâr ile sâkıt olmadığı gibi taʿzîr de sâkıt olmaz, buyuruluyor. 229. mes'elede beyân olunduğu üzere hâkim tarafından icrâ ve ikâmesiyle baʿde'l-hükm emr-i dünyada tevbe ile hudûd-i lâzime bi'l-icmâʿ sâkıt olmaz ise de kable'l-hükm ihtilâfî olup 227. mes'elede beyân olunduğu üzere her ne kadar makâm-ı kazâya gelmeden afv ve terkiyle şefâʿat câize ise de katʿ-ı yediyle mahkûm olan Mahzûmiyye hakkında şefâʿatte bulunan

Üsâme b. Zeyd'e hitâben (أتشفع في حد من حدود الله تعالى)[1] buyurularak teveccüh eden inkâra binâen baʿde'l-vusûl terk-i vâcible affını taleb ve şefâʿat câize değildir. Zîrâ hudûd-i mezkûrenin ikâme ve icrâsının lüzûmları bi'l-icmâʿ Kitâb ve sünnetle sâbittir.

Lâkin taʿzîri îcâb eden şey ya hakk-ı Bârî veya hakk-ı abd olarak iki kısım olup her ne kadar hakk-ı abd tevbe ile sâkıt olmaz ise de hakk-ı Bârî'nin sukûtu *Bahr*'da cerh-i mücerred üzere şehâdet bahsinde Musannif-i allâmeden menkûl olmakla bu makâmda ale'l-ıtlâk adem-i sukûtuyla kavli *Bahr*'da beyânına muhâlif olmakla cây-ı nazardır.

Fâide

من له دعوى على رجل فلم يجده فأمسك أهله بالظلمة بغير كفالة فقيدوهم وحبسوهم وضربوهم وغرموهم بدراهم عزّر، كذا في اليتيمة.

2432. Mes'ele: *Yetîme*'de beyân olunduğuna göre bir kimsenin diğer kimsede hakk-ı daʿvâsı olup müddeʿâ aleyh olan kimseyi bulamayarak ehl ve iyâlini birtakım zulmet ile birlikte bi-gayr-i kefâlet imsâk ederek onları kayd ve habs edip hem dövüp ve hem de para alarak garâmette bulunsa taʿzîri lâzım gelir.

Fâide

رجل خدع امرأة إنسان وأخرجها وزوّجها من غير أو صغيرة يحبس إلى أن يحدث توبة أو يموت لأنه ساع في الأرض بالفساد كذا في قضاء الولوالجية.

2433. Mes'ele: **[1375]** Bir kimse bir adamın zevcesini veya bir sağîreyi iʿtikâl ederek hânesinden çıkarıp başkasına tezvîc eylese hurmet-i zinânın icrâsına hizmette bulunarak irtikâb-ı maʿsiyette bulunduğundan baʿdemâ bir daha böyle hâlde bulunmayacağına tevbe edene kadar, etmediği hâlde ölene kadar habs olunur.

Zîrâ *Velvâliciyye*'nin kitâb-ı kazâda beyânına göre böyle kimse yeryüzünde fesâda sâʿî bulunduğundan أو تبغوا في الأرض muktezâsınca ol vechile mücâzâtla taʿzîr îcâb eder.

---

1 "Allahu Teâlâ'nın had (ceza)lerinden bir haddinin (uygulanmaması için) şefaatçi mi olayım?" Buhârî, "Hudûd", 13, r. 6788; Müslim, "Hudûd", 8.

Fâide

علّق عتق عبده على زناه فادعى العبد وجود الشرط حلف المولى فإن نكل عتق. واختلفوا في كون العبد قاذفًا كما في قضاء الولوالجية.

2434. Mes'ele: Bir kimse "Eğer zinâ eder isem kölem âzâd olsun." diyerek kölesinin ıtkını zinâsına ta'lîk edip köle de efendisinin zinâyı irtikâbıyla şartın vücûdunu iddiâ edip efendisi inkârda bulunsa efendisi irtikâb etmediğine tahlîf olunup yemînden nükûl ederse köle âzâd olup, *Velvâliciyye*'nin kitâb-ı kazâda beyânına göre efendisi hakkında zinâ iddâsında bulunduğundan kölenin kâzif olup olmaması ihtilâfîdir. Çünkü abdin mazmûn-ı şartın husûlünü iddi'âda vücûd-i şart ile tabîri kazifden ictinâb için olmakla kâzif olmamak îcâb eder. Şartın vücûdu zinânın vukû'undan ibâret olmakla şartın vücûdunu iddi'â zinâyı irtikâbı iddi'âdan ibâret olup hâlbuki mevlânın yemînden nükûlü ile zinâyı irtikâb isbât olunamayacağından kâzif olmasını îcâb eder. Lâkin 1584. mes'elede beyân olunduğu üzere (ادرؤا الحدود بالشبهات ما استطعتم)[1] mûcebince şübhe ile gerek hadd-i zinâ ve gerek hadd-i kazfin sâkıt olmaları lâzım gelir. **[1376]**

Fâide

وفي مناقب الكردري: حرمةُ اللواطة عقلية فلا وجود لها في الجنة وقيل سمعية فلها وجود فيها وقيل يخلق الله تعالى طائفة يكون نصفها الأعلى على صفة الذكور ونصفها الأسفل على صفة الإناث والصحيح هو الأوّل انتهى.

2435. Mes'ele: *Menâkıb-ı Kerderî*'de beyân olunduğuna göre hurmet-i livâta muktezâ-yı akıl olup emr-i âhiret ise akıl ile sâbit olmayarak sübûtunda nakle mütevakkıf olup sübûtu hakkında ise nakil vârid olmadığından cennette livâtanın adem-i vücûdu lâzım gelir. Bazı fukahânın beyânlarına göre hurmet-i mezkûrenin sübûtu nakle müstenid bulunduğundan cennette vücûdu lâzım gelir. Zîrâ Ekmelüddîn *Şerh-i Meşârık*'de beyânına göre; livâta, şer'an ve aklen ve tab'an harâm olup zinâ ise livâtanın hilâfına olarak hurmeti şer'an ve aklen sâbite ise de tab'an sâbite olmadığından onun hurmeti zinânın hurmetinden eşeddir. İmâm-ı A'zam hazretlerinin

1 "Gücünüz yettiğince şüpheler sebebiyle hadleri uygulamayınız." İbn Mâce, "Hudûd", 5; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 57, r. 15922; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 511, r. 28493.

livâta hakkında haddin adem-i vücûduna kâil olması onu isbât eder delîl-i şerʿînin adem-i vücûduna mebnî olup yoksa hurmet-i livâtanın hurmet-i zinâdan hıffetine mebnî değildir. Zîrâ livâta üzerine hadd-ı şerʿînin adem-i vücûbu fâili hakkında tağlîz ve teşdîd için olup tahfîf için değildir. Zîrâ bazı ulemânın beyânlarına göre hadd-ı şerʿî mutahhar olarak dünyâda iken hadd-ı şerʿînin icrâsıyla sâkıt olup azâb-ı âhiretten halâs iktizâ eder, azâb-ı dünyâ ise azâb-ı âhiretten ehaffdır.

Beyân olunduğu üzere hurmet-i livâtanın semʿiyye olarak livâtanın cennette vücûduna kâil olanların keyfiyyet-i vücûdunu beyânda Cenâb-ı Allah nısf-ı aʿlâsı gilmân olarak sıfat-ı zükûr ve nısf-ı esfeli hûri olarak inâs sıfatı üzere bir taife-i mahsûsa halk ve îcâd buyurmasına kâil olmuşlar ise de sahîh olan cennette adem-i vücûdudur. Zîrâ Cenâb-ı Allah ﴿مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ أَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ﴾[1] âyet-i celîlesiyle irtikâb-ı livâtayı istibʿâdla takbîh buyurup ﴿كَانَتْ تَعْمَلُ الْخَبَائِثَ﴾[2] âyet-i celîlesiyle habâis tesmiye buyurdu, cennet ise habâisden münezzeh ve mutahhardır. *Futûhât-ı Mekkiyye*'de beyân olunduğuna göre ehl-i cennette mevziʿ-i livâta yoktur. Zîrâ dünyâda onun yaratılması defʿ-i kâzurât için olup cennette ise kâzûrât bulunmayacağından mevziʿ-i mezkûr de yoktur. Binâenaleyh livâtanın vücûdu tasavvur olunmaz. **[1377]**

Fâide

وفي اليتيمة أن الأب يعزر إذا شتم ولده مع كونه لا يحد له. واستثنى الشافعي من لزوم التعزير ذوي الهيئات فلا تعزير عليهم واختلفوا في تفسيره فقيل صاحب الصغيرة فقط وقيل مَن إذا أذنب ذنبًا ندم؛ ولم أره لأصحابنا.

2436. Mes'ele: *Yetîme*'nin beyânına göre haddin adem-i lüzûmuyla berâber pederi veledini şetm eder ise taʿzîr olunur. İmâm Şâfiʿî hazretleri şetm ile lüzûm-i taʿzîrden zevi'l-hey'âtı istisnâ edip onlar hakkında taʿzîrin adem-i lüzûmuna kâil olup fakat zevi'l-hey'âtı tefsîrde fukahâ ihtilâf edip bazıları, zevi'l-hey'âtla maksûd yalnız ashâb-ı sağîre olmasına kâil olarak sağîre ile taʿzîr lâzım gelmez demektir, deyip diğerleri de bir günâh işledikte derakeb nâdim olarak tâib ve müstağfir olanlardır. التائب من الذنب كمن لا ذنب له muktezâsınca[3] taʿzîr lâzım gelmez demişler, ashâb-ı Hanefiyye'den bahs

1 "Sizden önceki topluluklardan hiçbirinin (bu ölçüde) yapmadığı iğrençliği mi işliyorsunuz!" Araf, 7/80.
2 "Çirkin şeyler yapan." Enbiya, 21/74.
3 İbn Mâce, "Zühd", 30, r. 4250; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 263, r. 2570; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 259, r. 20561; Taberânî, *el-Mucemü'l-Kebîr*, X, 150, r. 10281.

edeni görmedim, buyuruluyor ise de *Ecnâs-ı Nâtıfî*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre müddeʿâ aleyh ashâb-ı murüvvet ve hurmetten recül olup da taʿzîr îcâb eden şey ilk defa vâkiʿ olmuş ise istihsânen taʿzîr terk olunur ve *Nevâdir-i İbn Rüstem*'de beyân olunduğuna göre o makûle kimseden taʿzîr îcâb eden gerek kavl ve gerek fiil vâkiʿ olur ise adem-i tekerrürü için nasîhat olunup tekerrür ederse darbla taʿzîr olunur, demiş. Hazret-i Peygamber *sallallahu teʿâlâ aleyhi vesellemden* (تجافَوا عن عقوبة ذي المروءة إلا في الحد)[1] hadîs-i şerîfi rivâyet buyurulmuştur.

KİTÂBÜ'S-SİYER

Fâide

كتاب السير باب الردّة: تبجيلُ الكافر كفر؛ فلو سلّم على الذمي تبجيلًا كفر؛ ولو قال للمجوسي «يا أستاذي» تبجيلًا كفر، كذا في صلاة الظهيرية. وفي الصغرى: الكفر شيء عظيم فلا أجعل المؤمن كافرًا متى وجدت رواية أنه لا يكفر.

2437. Mes'ele: Bu kitâb-ı siyer ve riddeye muteʿallik ahkâm-ı şerʿiyye beyânında demek takdîrindedir. Sinin kesri **[1378]** ve yânın sukûnuyla ineb vezninde siyer sîretin cemʿi olup sîret, lugatte gezmek ve gezişmek maʿnâsına isim olarak Fârisîde raveş taʿbîr olunur ve sîret gerek güzel ve şâyân-ı tahsîn ve takdîr ve gerek çirkin olarak müstahik-i takbîh iltizâm olunan meslek ve tarîk ve tarz-ı hey'et maʿnâlarında dahi müstaʿmel olup ıstılâh-ı şerʿde umûr-i hacda menâsik tabîri örf olduğu gibi iʿlâ-yı kelimetullâh ile iʿzâz-ı dîn için meşrûʿ buyurulan cihâd ve megâzi ve bunlara müteʿallik olan husûsât hakkında da sîretin cemʿi olarak siyer tabîri müteʿâref olmuştur.

Ridde, lugatte dîn-i İslâmı baʿde'l-kabûl ondan rücûʿ edip dönmek maʿnâsına olup rüknü baʿde'l-imân neʿuzubillâhi teʿâlâ kelime-i küfrü tekellüm ve telaffuzla lisânı üzerine icrâsıdır ki bunu kabûl etmeye irtidâd ve kabûl edene mürted denir. Küfür lugatte setr maʿnâsına olup onun için tohumu arza setr edip örttüğü için çiftçiye ve nimete karşı vâcib olan izhâr-ı şükrü inkâr edenlere sâtir maʿnâsına kâfir denir. Istılâh-ı şerʿde evkât-ı

---

1 Tahâvî, *Şerhu Müşkili'l-âsâr*, VI, 150, r. 2378; Heysemî, *Mecmeu'z-Zevâid*, VI, 282, r. 10696; Suyûtî, *el-Fethu'l-Kebîr*, II, 21, r. 5286.

hamsede farz olan namâzlar ve ramazanda sahîh-i mukîm hakkında farz olan savm emsâli zarûrât-ı diniyyeden olup mütevâtiren vâcib olan şeyleri inkâr ile Hazret-i Peygamber'i tekzîbden ibârettir. İrtidâdın sıhhatinin şartları da akıl ve sahv ve tavʿ ve ihtiyârıyla kabûlüdür.

Hükmü, irtidâd eden kimseye müstehab olarak taraf-ı hükûmetten İslâm'ı kabûl kendisine arz olunup emr-i dînde irtidâdına bâis olan şübhesi var ise onu hall ve îzâh edip tâib ve müstağfir olarak tekrâr islâma avdeti için mühlet taleb eder ise üç gün habs edilerek kendisine mühlet verilip hitâmında İslâm'ı kabûl eder ise febihâ ve illâ من بدل دينه فاقتلوه hadîs-i şerîfi[1] muktezâsı üzere katl olunur.

2438. Mes'ele: Bir şeyi takdîr ve taʿzîm eylemek, ol şeyi kabûl eylemek demek olacağından bir kâfirin küfrünü taʿzîm ederek kendisi hakkında taʿzîm ve tebcîlde bulunmak küfür îcâb eder ise de ehl-i İslâm hakkında vukûʿ bulan insâniyyetine binâen taʿzîm ve tekrîm küfür îcâb eylemez. Binâenaleyh hâl-i küfrünü tebcîl ile gayr-ı müslim olan zimmîye selâm küfür îcâb eder. **[1379]**

2439. Mes'ele: Gerek müşrik ve gerek gayr-ı müşrik, gayr-ı müslimi tebcîl için "yâ üstâzî" diyerek tazîmde bulunmak salât-ı *Zahiriyye*'de beyân olunduğuna göre küfrü îcâb edip *Fetâvâ-yı Suğrâ*'nın beyânına göre küfür şey'-i azîm ve emr-i mühim olmakla adem-i küfrü hakkında velev rivâyet zaʿîfe bulunarak te'vîli kâbil oldukça hiçbir mü'min ikfâr olunmaz.

Dürr-i Muhtâr'da beyân olunduğu üzere şerʿan şehâdetlerinin kabûlü delâletiyle fırak-ı dâlleden Hattâbiyye'den mâʿadâ te'vîl veya şübheye veya kemâl-ı azâmet ve celâletine binâen rü'yet-i Bârî'yi ve sıfât-ı mukaddese-i ilâhiyyeyi inkâr ve sahâbeye sebb ve emvâl ve demlerimizin hillini iʿtikâd eden Havâric olsa dahi ehl-i kıble bidʿatle ikfâr olunmaz ise de Cenâb-ı Hakk'ın cismiyyetine kâil olmak ve Sıddîk-i Aʿzam hazretlerinin mansûs olan sahâbetini ve haşr-ı cismânî ve hudûs-i âlem ve cüz'iyyâta ilm-i Bârî'yi inkâr gibi zarûrât-ı diniyyeden olduğu bizzarûre maʿlûm olan umûr-i diniyyeyi inkâr ile ikfâr olunarak kendilerine iktidâ sahîh olmaz. Zîrâ asla şübheye mukârin olmayan edille-i katʿiyyeye muʿânede küfürdür.

---

1 Buhârî, "İstitâbe", 2, r. 6922; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 1, r. 4351.

Fetâvâ-yı Zahîriyye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre küfrü îcâb eden elfâz üç nevʿ olup, biri hatâ ise de lâkin küfür îcâb etmeyerek kâili tevbe ve inâbe ile emr olunur. İkinci nevʿi küfrü îcâbı ihtilâfî olan elfâz olup kâili ihtiyâten tecdîd-i îmân ve tecdîd-i nikâh ve tevbe ve inâbe ile emr olunur. Üçüncüsü bi'l-ittifâk küfrü mûcib olan elfâz olup muktezâsı beyân olunacağı üzere ﴿وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ﴾[1] muktezâsınca mutlakan bi'l-umûm iʿmâlini ibtâl edip her ne kadar hacdan başkasını kazâ lâzım gelmez ise de kable'l-irtidâd hac eylemiş ise onun iʿâdesi lâzım gelir ve bu hâlde zevcesini vat'ı zinâ olup ondan tevellüd eden veledi veled-i zinâ olur. Binâenaleyh her müslime her daim اللهم إني أعوذ بك من أن اشترك بك شيئا وأنا أعلم واستغفرك لما لا أعلم duʿâsına müdâvemet eylemek lâzımdır. Zîrâ bu vartada halâsa sebebdir.

Fâide

لا تصحّ ردّة السكران إلا الردة بسب النبي ﷺ فإنه يقتل ولا يعفى عنه كذا في البزّازية.

2440. Mes'ele: *Bezzâziyye*'nin beyânına göre sebb-i Nebî'de bulunmadıkça sekrânın irtidâdı sahîh değil ise de neʿûzu billâhi teʿâlâ sebb-i Nebî'de bulunursa aff olunmayarak katl olunur.

Fâide

كل كافر تاب فتوبته مقبولة في الدنيا والآخرة إلا جماعة الكافر بسب النبي ﷺ وسائر الأنبياء وبسب الشيخين أو أحدهما وبالسحر ولو امرأة وبالزندقة إذا أخذ قبل توبته.

2441. Mes'ele: Gerek baʿde'l-İslâm kâfir olsun ve gerekse kâfir-i aslî bulunsun İslâm'ı kabûl ederek küfürden rücûʿ ile tâib ve müstağfir olan her kâfirin tevbesi dünyâ ve âhirette makbûle ise de irtidâdı tekerrür eden **[1380]** cemâʿat-i mürteddînin tevbeleri gayr-ı makbûle olarak idâmları îcâb eder.

2442. Mes'ele: Hazret-i Peygamber ve sâir enbiyâ-i izâm hazerâtı sebb eden kâfirin tevbesi kabûl olunmayarak hadd-ı şerʿî olarak katl olunur.

1 "Kim inanmayı reddederse ameli kesinlikle boşa gider." Maide, 5/5.

Yaʿni sebb-i Nebî'nin cezâsı hadd olarak idâm olmakla gerek kendisi tâib olarak gelsin ve gerekse tevbesine başkaları şehâdet etsinler, tevbesi kabûl olunmaz. Zîrâ sebb üzerine onu katl, had olup had ise tevbe ile sâkıt olmaz. Bir de sebb-i Nebî hakk-ı abd olup hakk-ı abd ise tevbe ile sâkıt olmaz. *Dürer*'den naklen *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre sebb-i Nebî'de bulunan kimsenin küfründe ve müstahik olacağı azâbında şek dahi küfürdür.

2443. Mes'ele: Şeyhayn hazerâtını veyâhûd yalnız birini sebb ve onlar hakkında taʿn küfür olup tevbeleri kabûl olunmayarak mürted olmakla katl olunup *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre tevbesinin adem-i kabûlüyle Debûsî ve Ebü'l-Leys fetvâ verip muhtâr olan da adem-i kabûlüdür.

2444. Mes'ele: Bazı havâşîden naklen Hamevî'nin beyânına göre her ne kadar bilâ-iʿtikâd tecrübe ve imtihân için sihiri istiʿmâl küfür değil ise de imra'e olsa dahi te'sîrini iʿtikâd ederek sihir ile iştigâl küfür olup müftâ bih olan da budur. Baʿde'l-İslâm zındık da küfür olup kable't-tevbe ahz olunur ise dünyâca tevbesi kabûl olunmayarak katl olunur ise de baʿde't-tevbe yakalanır ise tevbesi kabûl olunur.

2445. Mes'ele: *Feth*'den naklen *Redd-i Muhtâr*'ın beyânına göre sihir bi'l-ittifâk harâm olup ibâhasını iʿtikâd küfürdür. Hanefî ve Mâlikî ve Hanbelî indinde gerek hurmetini iʿtikâd etsin ve gerek etmesin sihri teʿallüm ve icrâsıyla sâhir katl olunur. İnde'ş-Şâfiʿî ibâhasına kâil olmadıkça tekfîr de olunmaz ve katl de olunmaz.

Fâide

Münâfık-Zındık-Dehrî-Mülhid

2446. Mes'ele: İbtâl-i küfürde münâfık ve zındık ve dehrî ve mülhid müşterek olarak cümlesi bâtınen kâfir olup **[1381]** münâfık; Hazret-i Peygamber'in sıdk-ı nübüvvetini münkir olup izhâr-ı îmânda bulunur. Dehrî de kezâlik sıdk-ı nübüvveti münkir olmasıyla berâber havâdis ve kâinâtın halk ve îcâdının Cenâb-ı Hakk'a isnâdını da münkirdir. Yaʿni münkir-i Sâniʿ ve münkir-i nübüvvettir. Mülhid her ne kadar müslim ise de lâkin cihât-ı küfürden bir cihete mâildir, ve ilhâd da nübüvvet ve Sâniʿ-i teʿâlâ hazretlerini itirâf ve küfrü izmâr ve sebkat-i İslâm şart değildir. Onun için mülhid cümlesinden eʿamdır. Zındık tâife-i seneviyyeden nûr ve zulmetin

kıdem ve ezeliyyetine kâil olan ve inde'l-baʿz âhirete ve rububiyyete îmân ve iʿtikâdı olmayan dinsize ve bazılarına göre kalbinde küfrü izmâr ve ihfâ edip sûreten îmân ve İslâm izhâr eden münâfık ve bazılarına göre Fârisî olan Zen dîninden muʿarreb olup dîn-i mer'e demektir.

Mültekat'tan naklen Hamevî'nin beyânına göre zındık üç kısım olup biri, fi'l-asl müşrik olarak zındık-i aslî olup Arab'ın gayrıdan olur ise hâli üzere terk; ikincisi, fi'l-asl müslim olarak gayr-ı aslî olup hükmü kendisine islâmiyyet arz olunup kabûl ederse febihâ ve illâ mürted olmakla idâm olunur; üçüncüsü, zimmî iken zındık olup küfür millet-i vâhide olmakla bu da müşrik gibi hâl-i küfür üzere terk olunur, *Redd-i Muhtâr*'ın beyânına göre *Hidâye*'de dahi bu vechile taksîm olunmuştur.

Fâide

كل مسلم ارتدّ فإنه يقتل إن لم يتب إلا المرأة ومن كان إسلامه تبعًا والصبي إذا أسلم والمكره على الإسلام ومن ثبت إسلامه بشهادة رجل وامرأتين ومن ثبت إسلامه برجلين ثم رجعَا، كما في شهادات اليتيمة.

2447. Mes'ele: *Yetîme*'nin kitâb-ı şehâdâtında beyân olunduğu vechile irtidâd eden gayr-ı müslim tâib ve müstağfir olmadıkça şerʿan katl olunur ise de lâkin mer'e ve hünsâ-yı müşkil irtidâd edip tevbe eylemezler ise katl olunmazlar. Belki *Tâtârhâniyye*'de beyân olunduğu üzere islâmı kabûle cebr olunup **[1382]** kabûl edene kadar habs olunurlar.

Ve kezâ ebeveyni veya onlardan birisi müslüman olan sabî gibi başkasına tebeʿan müslüman islâmıyla hüküm olunup baʿde'l-bulûğ kendisinden ikrâr-ı tevhîd işitilmeyen kimsede irtidâd münʿadim olduğu için irtidâdla katl olunmaz. Zîrâ irtidâd baʿde'l-islâm dîninden rücûʿ eden müslimin ismi olup bunda ise islâmiyyet tahakkuk etmeyip belki küfr-i aslîsi üzere bâkî olduğu zâhir olmuştur.

Ve kezâ bi-nefsihi müslüman olan sabînin sıhhat-i islâmiyyetinde vâkiʿ olan ihtilâf-ı ulemâya binâen islâmiyyette şübhenin kıyâmına binâen istihsânen irtidâdıyla katl olunmaz. İslâma cebr ve ikrâh olunan ve kezâ hâl-i sekrde islâm olup baʿdehu irtidâd edenlerin islâmiyyetlerinde şübheye binâen irtidâdlarıyla katl olunmazlar ve kezâ islâm olduğu kendisinden

ikrâr ve itirâfıyla olmayıp belki islâmiyyeti bir er ve iki mer'enin şehâdetleriyle ve kezâ iki recülün şehâdetleriyle sâbit olup baʿdehu irtidâd eden mürtedler irtidâdla katl olunmazlar. Zîrâ bunların irtidâdlarıyla islâmı kabûl ettiklerine şübhe târi' olmakla küfr-i aslîleri üzere bekâlarıyla hüküm olunur, zîrâ rücûʿları şübhe-i kizbtir.

Fâide

Hükmü'r-Ridde

حكم الردة وجوبُ القتل إن لم يرجع وحبطُ الأعمال مطلقًا لكن إذا أسلم لا يقضيها إلا الحج كالكافر الأصلي إذا أسلم.

2448. Mes'ele: Riddenin hükmü, tâib ve müstağfir olarak irtidâdından rücûʿ ederek tekrâr müslüman olmadıkça istisnâ olanlardan mâʿadâsını katllerinin vâcib olması ve ﴿وَمَن يَكْفُرْ بِالْإِيمَانِ فَقَدْ حَبِطَ عَمَلُهُ﴾[1] muktezâsınca gerek rücûʿ etsin ve gerek etmesin mutlakan aʿmâli bâtıl olur. Velâkin tâib ve müstağfir olarak tekrâr müslüman olur ise hacdan başka sâir ibâdetlerini kazâ lâzım gelmez ise de 665. mes'elede beyân olunduğu üzere haccın vücûb-i edâsı ömrü olup her ne kadar kable'l-irtidâd hac eylemiş **[1383]** olsa irtidâdıyla kâfir-i aslî gibi olarak etmiş olduğu haccı bâtıl olmakla baʿde'l-İslâm kâdir olursa iʿâdesi lâzımdır. İmâm Şâfiʿî hazretleri ﴿وَمَن يَرْتَدِدْ مِنكُمْ عَن دِينِهِ فَيَمُتْ وَهُوَ كَافِرٌ فَأُولَٰئِكَ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَأُولَٰئِكَ أَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ﴾[2] âyet-i celîlesinde ihbât-ı amel, ridde üzerine mevte muʿallak olmakla kable'l-irtidâd edâ ettiği haccı baʿde'l-İslâm iʿâdesinin adem-i lüzûmuna kâil olmuş ise de âyet-i celîlede biri ridde, diğeri irtidâd üzere müstemir olarak mevt gibi iki amel ve biri cezâ-yı ridde olan ihbât-ı amel diğeri de mevte kadar irtidâd üzere istimrârın cezâsı olarak hulûd fi'n-nâr gibi iki cezâ müretteb olmakla mücerred riddenin cezâsı mutlakan ihbât-ı amelden ibâret olarak iʿâdesi lâzım geleceği cây-ı mülâhaza değildir.

Dürr-i Muhtâr'ın beyânına göre mürteddin hâl-i irtidâdında tasarrufu bi'l-ittifâk nâfiz ve bi'l-ittifâk bâtıl ve bi'l-ittifâk mevkûf ve inde'l-İmâm mevkûf ve inde'l-İmâmeyn nâfiz olmak üzere dört kısım olup istilâd ve talâk ve kabûl-i hibe ve teslîm-i şüfʿa ve me'zûn olan kölesi üzerine hacr gibi

---

1 Mâide, 5/5.
2 "İçinizden kim dininden döner de kâfir olarak ölürse, dünyada ve âhirette amelleri boşa gidenler işte bunlardır. Cehennemin dostları da bunlardır ve orada onlar devamlı kalıcıdırlar." Bakara, 2/217.

tam velâyetine iʿtimâd ve tevakkuf eylemeyen beş şeyde bi'l-ittifâk tasarrufu nâfiz olup, nikâh ve zebîha ve sayd ve şehâdet ve irs gibi tamâm-ı velâyetine iʿtimâd ederek tevakkuf eden beş şeyde bi'l-ittifâk bâtıl, ve şirket-i mufâvaza gibi müsâvâta muʿtemed olan ve evlâd-ı sığârı üzere tasarrufu gibi velâyet-i müteʿaddiyyeye tevakkuf ve iʿtimâd eden de bi'l-ititfâk mevkûf olup irtidâddan rücûʿ ederek müslüman olur ise nâfiz olup hâl-i ridde üzere helâk olursa müfâvazası bâtıla olup inde'l-İmâmeyn asıldan şirket-i inân ve inde'l-İmâm bâtıla olur ve mübâyeʿa ve ıtk ve tedbîr ve kitâbet ve hibe ve rehin ve icâre ve ikrârdan sulh ve kabz-ı deyn ve vasiyyet gibi malı mala mübâdele veya akd-i teberruʿ gibi tasarrufâtı inde'l-İmâm İslâm olmasına mevkûf olup inde'l-İmâmeyn bilâ-tevakkuf nâfiz olarak ihtilâfîdir.

Fâide

ويبطل ما رواه لغيره من الحديث فلا يجوز للسامع منه أن يرويه عنه بعد ردته كما في شهادات الولوالجية.

2449. Mes'ele: Hükm-i riddeden biri dahi başkasına rivâyet eylemiş olduğu hadîs-i şerîfin rivâyeti bâtıl olarak şehâdât-ı *Velvâliciyye*'de beyân olunduğu vechile kable'l-irtidâd ondan işitilen hadîs-i şerîfi baʿde'l-irtidâd ondan nakl ve rivâyet câiz olmaz. Zîrâ kendisine isnâdı lâzım gelir, hâlbuki hâl-i irtidâdında kendisinden tahammül-i rivâyete ehil değildir.

Fâide

وبينونة امرأته مطلقًا؛ وبطلان وقفه مطلقًا؛ وإذا مات أو قتل على ردته لم يدفن في مقابرالمسلمين ولا أهل ملة وإنما يلقى في حفرة كالكلب.

2450. Mes'ele: Ahkâm-ı riddeden biri dahi gerek rücûʿ etsin ve gerek etmesin mutlakan zevcesi bâinen boş olup baʿde't-tevbe tecdîd-i nikâhı lâzım gelir. Ve kezâ gerek rücûʿ eylesin ve gerek eylemesin mutlakan vakfı da bâtıl olup hâl-i irtidâdında vefât eder veya katl olunursa müslüman ve sâir ehl-i kitâb kabristânına defn olunmayıp kelb lâşesi gibi bir çukura ilkâ olunur.

Tenvîr'in beyânına göre bir müslimin irtidâdı üzerine şuhûd-i udûl şehâdet edip de ol kimse irtidâdını inkâr eder ise tevbesi kabûl olunan sûretlerde irtidâdını inkârı ondan rücûʿ ederek tevbe ve istiğfâr olmakla katl olunmaz ise de butlân-ı amel ve vakıf ve beynûnet-i zevce gibi irtidâdın

ahkâm-ı bâkiyesi sâbite olup ammâ sebb-i Nebî gibi tevbesi kabûl olunmayan sûretlerde inkârı rücûʿ addolunmayarak her ne kadar inkârda bulunsa dahi katl olunur. **[1384]**

والمرتد أقبح كفرًا من الكافر الأصلي.

2451. Mes'ele: Baʿde'l-İslâm irtidâd, küfr-i aslîde bekâdan ekbah ve eşnaʿ olmakla mürted, kâfir-i aslîden ekbah ve eşnaʿdır. Zîrâ kâfir-i aslî basar-ı basîretinin amâsına binâen mehâsin-i islâmiyyeyi müşâhededen mahrûm olup, mürted ise zamân-ı islâmında vâkıf olmuş iken varta-i küfre kendisini ilkâ eylemiştir.

Fâide

el-Îmân ve'l-Küfür

الإيمان تصديق سيدنا محمد ﷺ في جميع ما جاء به من الدين ضرورة؛ الكفر تكذيب محمد ﷺ في شيء مما جاء به من الدين بالضرورة.

2452. Mes'ele: Îmân, lugatte mutlakan tasdîk maʿnâsına olup ﴿وَمَا أَنتَ بِمُؤْمِنٍ لَّنَا﴾[1] âyet-i celîlesinin maʿnâsı وما أنت بمصدق لنا فيما أخبرناك demek olup, İslâm lugatte itâʿat ve inkıyâd maʿnâsına olarak lugaten îmânla islâm beyninde fark var ise de ıstılâh-ı şerʿde her ikisi de zâhiren ve bâtınan zarûrat-ı diniyyeden olarak teblîğ buyurdukları cemîʿ-i ahkâm-ı diniyyede Resûl-i Ekrem ve Nebî-yi Muhterem *sallallâhu aleyhi vesellem* Efendimiz hazretlerini kalben tasdîk edip lisânen ikrârdan ibâret oldukları Kitâb ve sünnet ve icmâʿla sâbittir. Zîrâ ﴿فَأَخْرَجْنَا مَنْ كَانَ فِيهَا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فَمَا وَجَدْنَا فِيهَا غَيْرَ بَيْتٍ مِنَ الْمُسْلِمِينَ﴾[2] âyet-i celîlesinde Hazret-i Lut aleyhisselâmın karyesinden ehl-i îmândan olanı çıkardık, onda ehl-i İslâmdan bir ehl-i beytten başka bulamadık diyerek müslimin mü'minden istisnâsı ittihâdlarını ifâde buyurduğu gibi (الإيمان بضع وسبعون شعبة أعلاها لا اله الا الله)[3] hadîs-i şerîfinde لا اله إلا الله محمد رسول الله kelîme-i celîlesi şuʿab-i imânın aʿlâsı ve (بني الاسلام على خمس شهادة أن لا اله إلا الله)[4] hadîs-i şerîfinde dahi erkân-ı islâmdan kılınması katʿiyyen ittihâdlarını

1 "Sen bize inanmazsın." Yusuf, 12/17.
2 "Derken, orada bulunan müminleri çıkardık. Zaten orada -bir hâne dışında- Allah'a teslim olmuş kimseler de bulamadık." Zâriyât, 51/35-36.
3 Begavî, *Şerhu's-Sünne*, I, 35, r. 17; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, V, 305, r. 26343; İbn Hibbân, *Sahîh*, I, 388, r. 167.
4 Buhârî, "Îmân", 1, r. 8; Müslim, "Îmân", 21; Tirmizî, "Îmân", 3, r. 2609.

ifâde eder. Binâenaleyh her mü'min, müslim ve her müslim, mü'min olarak birini isbâtla diğerini nakzı sahîh olamaz.

Ammâ ﴿قَالَتِ الْأَعْرَابُ آمَنَّا قُلْ لَمْ تُؤْمِنُوا وَلٰكِنْ قُولُوا أَسْلَمْنَا﴾[1] âyet-i celîlesinde îmânları selb olunan aʿrâbilere isbât olunan İslâm kılınç korkusundan izhâr **[1385]** ettikleri mücerred inkıyâd-ı zâhirîden ibâret olan maʿnâ-yı lugavîsine mahmûl olmakla şerʿde îmânla ittihâdlarına mâniʿ değildir. Bu bahsin tahkîkâtıyla berâber îzâhı, *Kenzü'l-Akâid* ve *Miftâhü'l-Akâid* nâm eserlerimizde bast ve beyân olunmuştur.

2453. Mes'ele: Îmân, beyân olunduğu üzere zarûrât-ı diniyyeden Hazret-i Peygamber'in teblîğ buyurduğu şeylerde tasdîk ve ikrârdan ibâret olduğu gibi küfürde 2437. mes'elede beyân olunduğu üzere onlardan velev bir tanesinde tekzîbden ibârettir. Binâenaleyh Cenâb-ı Hakk'ı veya Hazret-i Peygamber'in sıdk-ı nübüvvetini veyâhûd evkât-ı hamsede farz olan namâz ve sâir ferâiz-i diniyye ve hurmet-i zinâ emsâli gerek kavlen ve gerek fiilen zarûrât-ı diniyyeden bulunup Kitâb veya sünnet veya icmâʿ-ı ümmetle sâbit olan erkân-ı diniyyeden birini inkâr küfür olarak ridde olmakla tâib ve müstağfir olmaz ise ahkâm-ı ridde ile mahkûm olur.

Fâide

Ehl-i Kıble Tekfîr Olunmaz

ولا يكفر أحد من أهل القبلة إلا بجحود ما أدخله فيه.

2454. Mes'ele: (بني الاسلام على خمس شهادة أن لا اله إلا الله)[2] hadîs-i şerîfleriyle Hazret-i Peygamber'in erkân-ı islâmda idhâl buyurduğu ferâiz-i diniyyeden olarak zarûrât-ı diniyyeden bulunan bir şeyi inkâr etmedikçe ehl-i kıbleden hiçbiri ikfâr olunmaz ise de onlardan birini inkâr ile irtidâdını izhâr eder ise 2448. mes'elede beyân olunan ahkâm-ı ridde icrâ olunur.

وحاصل ما ذكره أصحابنا في الفتاوى من ألفاظ التكفير يرجع إلى ذلك وفيه بعض اختلاف لكن لا يفتى بما فيه خلاف. سب الشيخين ولعنهما كفر وإن فضّل عليًّا عليهما فمبتدع كذا في الخلاصة.

1 "Bedevîler, 'iman ettik.' dediler. Şunu söyle: 'Sadece boyun eğdiniz.'" Hucurât, 49/14.
2 Buhârî, "Îmân", 1, r. 8; Müslim, "Îmân", 21; Tirmizî, "Îmân", 3, r. 2609.

2455. Mes'ele: Kütüb-i fetâvâda eimme-i Hanefiyyenin kâili hakkında küfür îcâb eden elfâzdan beyân ettikleri ahkâmın hulâsası beyân olunduğu üzere zarûrât-ı diniyyeden olarak erkân-ı îmânda idhâl olunan şeylerden velev birini **[1386]** inkâra râciʿ olup lâkin onlardan bazılarının küfrü îcâbında ihtilâf olunmakla muhtelefün fih olanı telaffuz edenin ikfârıyla fetvâ verilmez.

2456. Mes'ele: 2443. mes'elede beyân olunduğu üzere Sıddîk-i Aʿzam ve Fârûk-i Aʿzam, yaʿni şeyhayn-i muhteremeyn hazerâtını sebb ve onlara lanetle taʿn küfür olup bazı ulemâ onların tevbesinin adem-i kabûlüyle fetvâ vermiştir.

2457. Mes'ele: *Hulâsa*'nın beyânına göre Hazret-i Ali *kerremellahu vechehu* Efendimiz şeyhayn hazerâtı üzerine tafdîl eden ehl-i bidʿat olmakla ehl-i dalâlettir. Zîrâ *Redd-i Muhtâr*'da beyân olunduğu üzere تفضيل الشيخين وحب الختنين والمسح على الخفين yaʿnî tafdîl, Hazret-i Ali ve Hazret-i Osman Efendimiz gibi hateneyn hazerâtına muhabbet ve şerâit-i sıhhati câmiʿ olan mestler üzerine mesh, ehl-i sünnetin alâmet-i mahsûsasındandır.

Fâide

وفي مناقب الكردري: يكفر إذا أنكر خلافتهما أو أبغضهما لمحبة النبي ﷺ لهما.

2458. Mes'ele: *Menâkıb-ı Kerderî*'de beyân olunduğuna göre Hazret-i Peygamber'in şeyhayn hazerâtına muhabbet buyurdukları için onların hilâfetlerini inkâr veya onlara buğz ve adâvette bulunan ikfâr olunur.

Fâide

وإذا أحب عليًّا أكثر منهما لا يؤاخذ به انتهى.

2459. Mes'ele: Ânifen *Hulâsa*'dan naklen Hazret-i Ali *kerreme vechehu* Efendimiz hazretlerini şeyhayn hazerâtı üzere tafdîl bidʿat olarak tafdîl eden tadlîl olunur ise de onlardan ziyâde buna muhabbet ederek sevmekle muâheze îcâb eylemez, buyuruluyor ise de bu makâmda Hamevî'nin beyânına göre muhabbet-i mezkûre üzerine adem-i muâheze ale'l-ıtlâk olmayıp belki muhabbet ya emr-i dinî veya emr-i dünyevî olmak üzere iki türlü olup eğer ona olan ziyâde-i muhabbet Hazret-i Peygamber'e şeref-i kerâbeti gibi emr-i dünyevî için ise beyân olunduğu üzere muâheze değil, belki me'cûr ve

müsâb olur. Zîrâ muhabbet-i mezkûre eşref-i mahlûkât aleyhi ekmelü't-tehiyyât ve efdalü's-salavât Efendimiz hazretlerine âiddir. Ve eğer ziyâde-i muhabbet bir emr-i dinî için ise efdaliyyet **[1387]** için lâzım olmasını îcâb eder. Binâenaleyh çehâr yâr-ı güzîn hazretlerinden hangisi daha ziyâde efdal ise diyâneten ona daha ziyâde muhabbet lâzım gelir. Bu sûrette diyâneten onlardan birini âhar üzerine tafdîl edip de ondan başkasına ziyâde muhabbette bulunmak tenâkuz îcâb eder. Zîrâ Hazret-i Peygamber'den sonra ibtidâen efdal olan Hazret-i Ebû Bekir ve ondan sonra Hazret-i Ömer ve ondan sonra Hazret-i Osman ve ondan sonra Hazret-i Ali *kerremellahu vechehu* olduğunu tasdîk ve itirâf edip de baʿdehu bu vecihten Hazret-i Ali hakkında onlardan ziyâde muhabbette bulunmak onları bunun üzerine tafdîl iʿtikâdına mübâyindir. Zîrâ bu vecihten ziyâde muhabbet ziyâde-i efdaliyyete lâzıme olup lâzım ise mekrûhtan infikâk edemez. Binâenaleyh mevzûʿ-i mes'ele olan şeyhayn hazerâtından ziyâde Hazret-i Ali'ye muhabbet edip de muâheze olunmayan muhabbet ale'l-ıtlâk olmayıp belki Hazret-i Peygamber'e şeref-i intisâbı gibi emr-i dünyevîye binâen ziyâde muhabbete mahsûsa olmakla hükm-i mes'eleyi bu vechile takyîd îcâb eder.

Fâide

وفي التهذيب: ثم إنما يصير مرتدًّا بإنكار ما وجب الإقرار به أو ذكر الله تعالى أو كلامه أو واحدًا من الأنبياء بالاستهزاء انتهى.

2460. Mes'ele: *Tehzîb*'de beyân olunduğuna göre ikrârı vâcib olan umûr-i diniyyeyi veya zikr-i Bârî'yi veya kelâm-ı ilâhîyi veya enbiyâ-ı izâm hazerâtından birini inkâr ile irtidâd ancak onları inkâr ederek istihzâ eylemesi sebebiyledir.

Fâide

يقتل المرتد ولو كان إسلامه بالفعل كالصلاة بجماعة وشهود مناسك الحج مع التلبية.

2461. Mes'ele: Kâfir iken müslüman olmak veya vakit içinde bilâ-ifsâd cemâʿatle bi'l-iktidâ edâ ve itmâm ederek edâ-yı salât eylemek ve bazı kavle göre meʿa telbiye menâsik-i haccı edâya huzûr gibi islâmiyyeti bi'l-fiil olan mürted kalt olunur, buyurulur ise de zâhir-i rivâyette savm ve zekât ve hac alâmet-i islâmdan maʿdûd olmadıklarından menâsik-i hacca şuhûd-i

islâmiyyet îcâb eylemez. Musannif-i allâmenin birâderi Ömer b. İbn Nüceym hazretleri alâmet-i islâmiyyeden **[1388]** olarak edâ ve ityân edenin islâmiyyetle hüküm olunan efʿâl-i mükellefi ber-vech-i âtî nazm edip onlardan başkası fâilin islâmiyyetini îcâb eylemez. Nazm:

وكافر في الوقت صلى باقتداء　　متمما صلاته لا مفسدا
أو بالأذان معلنا فيه الحت　　أو قد سجد عند سماع ما اتى
فمسلم لا بالصلاة منفرد　　ولا الزكاة والصيام الحج زد

Yani vakit içinde gayr-ı müslim iktidâ ederek bi'l-itmâm farz-ı vakit olan namâzı ifsâd etmeyerek edâ eder veya kelimeteyn-i şehâdeteyni ilân ederek ezân okur ve secde âyetini işitince derakeb secde-i tilâveti edâ eder ise ol kimse müslüman addolunup kendi hakkında ahkâm-ı islâmiyye icrâ olunur ise de İslâm'a mahsûs olmadığından münferiden edâ-yı salât ve iʿtâ-yı zekât ve edâ-yı menâsik-i hac eylemek alâmet-i islâmiyyeden maʿdûde olmadığından onları edâ eylemesi islâmiyyetle hüküm olunmasını îcâb eylemez.

Fâide

إنكارُ الردة توبة فإذا شهدوا على مسلم بالردة وهو منكر لا يتعرض له لا لتكذيب العدول بل لأن إنكاره توبة ورجوع، كذا في فتح القدير.

2462. Mes'ele: Riddeyi inkâr ondan tevbe ve rücûʿ olmakla 2450. mes'elede beyân olunduğu üzere bir müslim irtidâdı münkir olduğu hâlde onun irtidâdı üzerine şehâdet etseler *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre meşhûdün aleyhe teʿarruz olunmaz, yaʿnî onun katli mümteniʿ olur. Bu vechile adem-i teʿarruz şâhid-i udûlu şehâdetlerinde tekzîb için olmayıp belki tevbesi kabûl olunan sûretlerde onun irtidâdı inkârı ondan rücûʿla tevbe ve istiğfâr olduğu içindir.

Bu vechile meşhûdün aleyhin inkârı, tevbesi kabûl olunan sûretlerde rücûʿ addolunarak katl olunmaz ise de velâkin butlân-ı amel ve butlân-ı vakf ve beynûnet-i zevcesi gibi ahkâm-ı bâkiyesi icrâ olunur, ammâ sebb-i Nebî ile **[1389]** irtidâd gibi tevbesi kabûl olunmayan riddelerde katl olunur.

فإن قلتَ: قد قال قبله «وتقبل الشهادة بالردة من عدلين» فما فائدته؟ قلتُ: ثبوت ردته بالشهادة وإنكارها توبة فتثبت الأحكام التي للمرتد ولو تاب من حبط

الأعمال وبطلان الوقف وبينونة الزوجة؛ وقوله «لا يتعرض له» إنما هو في مرتد تقبل توبته في الدنيا؛ أما من لا تقبل توبته فإنه يقتل كالردة بسب النبي ﷺ والشيخين كما قدمناه.

2463. Mes'ele: Bundan evvel *Fethü'l-Kadîr*'de iki adlin ridde üzerine şehâdetleri kabûl olunur, demiş idi. Mademki şuhûd-i udûl bir müslimin irtidâdı üzerine şehâdet ettikleri hâlde onun inkârı ondan tevbe ve rücûʿ addolunarak katl ile ona teʿarruz mümteniʿ olunca şehâdetlerini kabûlün ne fâidesi var, der isen onların şehâdetleriyle riddesi sâbite olur, lâkin tevbesi kabûl olunan riddede inkârı, tevbe addolunarak 2448. mes'elede beyân olunduğu üzere her ne kadar katli mümteniʿ olur ise de habt-ı aʿmâl ve butlân-ı vakf ve beynûnet-i zevce gibi tevbe ettiği hâlde mürted için ahkâm-ı bâkiyesi sâbitesi sâbite olur diye cevâb verilir. Şuhûd-i udûl şehâdet edip de riddeyi inkâr eder ise teʿarruz olunmaz, demesi katl ve habt-i aʿmâl gibi emr-i dünyâca tevbesi kabûl olunan mürted hakkında olup amma 2442. mes'elede beyân olunduğu üzere sebb-i Nebî ve sebb-i şeyhayn hazerâtı ile tevbesi kabûl olunmayan mürted haklarında inkârı kabûl olunmayarak şuhûd-i udûl ile riddesi sâbite olduğu hâlde behemehâl katl olunur. Zîrâ bunlar hakk-ı abd olmakla tevbe ile sâkıt olmaz.

واختلفوا في تكفير معتقد قطع المسافة البعيدة في زمن يسير للولي.

2464. Mes'ele: Evliyâ-ı kirâm haklarında kerâmet, zamân-ı yesîrde mesâfe-i baʿîde katʿın vukûʿunu iʿtikâd edenin tekfîrinde ihtilâf ederek bazıları cevâz-ı vukûʿuna kâil olarak adem-i tekfîrine ve bazılar da bu misillu hârikanın **[1390]** enbiyâ-yı izâmı daʿvâ-yı nübüvvetlerinde tasdîk için yedlerinde zuhûr eden mucizeye hasr ederek onlara tahsîs edip diğerlerinden vukûʿunu inkâr ile vukûʿu iʿtikâdında bulunanların tekfîrine ve bazıları da techîllerine kâil olmuşlar ise de ilm-i kelâmda beyân olunduğu üzere bu misillu havârik, irhâsât, muʿcize, kerâmât, maʿûnet, istidrâc, ihânet olarak altı kısım olup bunlardan Hazret-i İbrâhim ve Hazret-i İsâ haklarında tehaddî tarîkiyle muʿcize olarak ihyâ-ı emvât ve Hazret-i Peygamber haklarında inşikâk-ı kamer gibi vukûʿları ve peygamberân-ı izâmın gayrı sulehâ-yı ümmetten Hazret-i Süleyman aleyhisselâmın vezîri Âsaf b. Berahyâ'nın mesâfe-i baʿîdeden arş-ı Belkıs'ı inâyet-i ilâhiyye ile tarfetü'l-aynde huzûr-i

Hazret-i Süleyman'a ihdârı gibi daʿvâya mukârin olmayarak ârif billâh olan mü'min-i sâlihin indellâh kadr-i âlî ve şeref-i makâmlarını iʿzâz ve işʿâr için yedlerinde zuhûr-i nusûs-i Kur'âniyye ile sübûtuna binâen iʿtikâdı değil, belki inkârı nusûs-i Kur'âniyyenin inkârını îcâb edeceğinden münkirîni tekfîr îcâb edeceği cây-ı inkâr olmasa gerektir. Zîrâ bir an içinde mesâfe-i baʿîdeden arş-ı Belkıs'ı getirmesinden bir zât-ı muhteremin mesâfeyi katʿ-la meselâ İbrahim b. Edhem hazretlerinin yevm-i terviyede hem Basra'da ve hem de Mekke'de bulunması ve Fârûk-ı Aʿzam hazretlerinin Medîne-i Münevvere'de minber-i saʿâdet üzerinde iken Nihâvend'de bulunan asâkir-i islâmiyyeyi müşâhede buyurarak يا سارية الجبل الجبل diyerek dağ arkasından gelmekte olan düşmandan kumandanı bulunan Hazret-i Sâriye'yi tahzîr ve îkâz buyurması Hazret-i Sâriye'nin dahi bu kadar buʿd-i mesâfeden aynı zamânda Hazret-i Fârûk'un kelâm-ı mübâreklerini istimâʿdan daha eshel ve akla daha akreb olduğu beyândan müstağnîdir.

Fâide

ولا يكفر بقوله «لا أُصلِّي» إلا جحودًا.

2465. Mes'ele: *Fetâvâ-i İmâdiyye*'de beyân olunduğuna göre evkât-ı hamsede farz olan namâzları edâ ile teklîfde bulunan kimseye hitâben "kılmayacağım" diyen **[1391]** edâsıyla şeref-vârid olan fermân-ı ilâhiyyeyi red ve ona inâd kasd edilir ise ikfâr olunur ise de alâ tarîki'l-hikâye veya "senin emrinle kılmayacağım" der ise ikfâr olunmaz.

Fâide

لا يشترط في صحة الإيمان بمحمد ﷺ معرفة اسم أبيه بل تكفي معرفة اسمه.

2466. Mes'ele: Hazret-i Peygamber'e îmânın sıhhatinde peder ve âllerinin ism-i mübâreklerini bilmek şart olmayıp belki kendilerinin isimlerini bilmek kâfîdir. Zîrâ ism-i pâk Hazret-i Peygamber'in şöhreti onu peder-i âlîlerine nisbetle taʿrîften müstağnîdir.

وصف الله تعالى بحضرة زوجته فقالت: «كنتُ ظننتُ أنّ الله تعالى في السماء» كفرت.

2467. Mes'ele: Bir kimse zevcesinin yanında Cenâb-ı Allah'ın mekân ve cihâttan münezzeh olduğunu vasf edip de zevcesi de hissine tâbiʿa olarak

mahsûsât-ı sâireye kıyâsla her bir mevcûdun bir mahalde vücûduna binâen "Ben Cenâb-ı Allah'ın semâda vücûd ve temekkünü zannında idim." diyerek Cenâb-ı Hakk'ın mütemekkin olduğu zan ve iʿtikâdında olduğunu ifâde ederse sebkat-i ademi iktizâ eden asâr-ı hüdûs ve cismiyyet iʿtikâdına binâen ikfâr olunur ise de sahîh olan, bu misillu dekâik-i kelâmiyye ile ikfâr bâbında o misilluler hakkında cehl özürden maʿdûd olarak o misilluler ikfâr olunmayıp isbât-ı cihet lüzûmuna binâen mübtedî addolunur ise de ıskât-ı kefâret için tahrîr ve iʿtikâkı kasd olunan câriyeye hitâben Hazret-i Peygamber tarafından "Allah nerededir?" diyerek vârid olan suâle cevâben semâ'da olmasına işâreti üzere müslimedir, âzâd ile buyurulması adem-i ikfârı hakkında nasdır, husûsuyla te'vîli kâbil olan zann ve kelâmla ehl-i kıblenin adem-i ikfârına binâen mezbûrenin Cenâb-ı Hakk'ın semâda bulunmasını iʿtikâdı Cenâb-ı Hakk'ın sıfat-ı ulviyyetle ittisâfını isbât ile kâbil-i te'vîl olmakla adem-i ikfârı zarûrîdir. **[1392]**

Fâide

ولا يكفر بقوله «أنا فرعون» «أنا إبليس» إلا إذا قال «اعتقادي كاعتقاد فرعون».

2468. Mes'ele: "İtikâdım Firavun ve İblis'in iʿtikâdı gibi", yaʿni "Firavun gibi kendimi sıfat-ı rubûbiyyet ve İblis gibi kibir ve nahvetle Cenâb-ı Hakk'a karşı inkâr ve istikbârda bulunmak iʿtikâdındayım" iddiʿâsında bulunmadıkça "Ben Firavun ve İblis'im" demekle ikfâr olunmaz. Binâenaleyh bu misillu kelâm küfrü îcâb eden elfâz-ı küfriyyeden maʿdûd değildir.

Fâide

واختلفوا في كفر من قال عند الاعتذار «كنت كافرًا فأسلمت».

2469. Mes'ele: Bulunmuş olduğu cehâlet ve iʿtikâd-ı bâtıldan iʿtizâr makâmında "Ben şimdiye kadar kâfir idim, şimdi tashîh-i fikir ve iʿtikâd ederek müslümân oldum." diyen kimsenin küfründe ihtilâf olunarak ve Pîrî[zâde] gibi bazıları, küfrüne ve bazıları da bu misillu kelâm mübâlağa için istimâl olunup hakîkatte hâl-i küfürde bulunduğu tahkîk için söylemediğinden adem-i küfrüne kâil olup o vakte kadar geçirmiş olduğu cehâletine te'essüfle baʿdemâ ondan teberrî ederek muktezâ-yı diyânete saʿy edeceğini ve kendisine îkâz olunduğuna memnûn bulunduğunu ihbâra haml

ile te'diyeyi kâbil olmakla ehl-i kıblenin adem-i ikfârına binâen sahîh olan adem-i ikfârıyla kabûl olması cây-ı nazar değildir. Binâenaleyh sahîh olan, bu misillu kelâmın da elfâz-ı küfürden olmaması ise de tefevühhünden ihtirâz ve ictinâb lâzımdır.

Fâide

قيل لها «أنت كافرة» فقالت «أنا كافرة» كفرت.

2470. Mes'ele: Bir kadına "Sen kâfiresin." denip de "Ben kâfireyim." diye cevâbda bulunan kadının maksadı "Evet küfür iʿtikâdındayım." demek ise ihbâr-ı küfre binâen ikfâr olunur ise de benim hakkımda bu vechile vukûʿ bulan isnâdı kabûl etmeyip belki "münkirim" maʿnâsına "kâfireyim" demek ise ikfâr olunmaz. **[1393]**

Fâide

استحلال اللواطة بزوجته كفر عند الجمهور.

2471. Mes'ele: Her ne kadar cumhûr-i fukahâya göre zevcesiyle livâtanın helâl olduğunu iʿtikâd, mûcib-i ikfâr ise de *Nevâdir*'de İmâm Muhammed hazretlerinden menkûl olan adem-i ikfâr olup *Hulâsa*'nın beyânına göre sahîh olan da adem-i ikfârdır.

Fâide

يكفر بوضع رجله على المصحف مستخفا به وإلا فلا.

2472. Mes'ele: İstihfâf ve ihânetle Mushaf-ı Şerîfe ayağını basmakla ikfâr olunur ise de bir gûnâ istihfâf ve ihânet kasdına mukârin olmaz ise ikfâr olunmaz ise de muhill-i taʿzîm olmakla bu misillu hâlâtta bulunmaktan ihtirâz ve ictinâbın lüzûmu beyândan müstağnîdir.

Fâide

الاستهزاء بالعلم والعلماء كفر.

2473. Mes'ele: *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre ilim, sıfât-ı mukaddese-i ilâhiyyeden olmakla onu istihzâ ve istihfâf küfür olmakla o sıfât-ı celîle ile muttasıf olan ulemâyı istihfâf ve istihzâ da küfürdür. Zîrâ müştakka hükmün taʿlîki me'haz-i iştikâkın illiyyetini îzân ve işʿâr eylemesi kâide-i

mukarreresinin muktezâsı ilmin sebeb-i istihfâf olmasını iktizâ eder. Hâlbuki beyân olunduğu üzere ilim, sıfât-ı mukaddese-yi ilâhiyyeden olarak teblîğ-i şerîʿat için mebʿûs olan peygamberân-ı izâm tarafından nâib olarak dîn-i hakka kullarını irşâd için ihtiyâr buyurduğu kimseleri hilye-i celîle-i ilmle tahliye buyurmakla (العلماء ورثة الأنبياء)[1] muktezâsınca ulemâ-yı dîni istihfâf ve istihzâ sâhib-i dîn ve şerîatı istihzâyı îcâb edeceğinden ikfârı îcâb eder ise de hâiz oldukları sıfât-ı celîle ilim için olmayıp da onun muktezâsının hilâfına harekât-ı nâ-meşrûʿada bulunmasına binâen olur ise ikfâr îcâb eylemeyeceği derkârdır. Zîrâ hilâf-ı şerʿ olarak vâkiʿ olan maʿsiyeti istihfâf ve istihkâr olmakla muvâfık-ı şerʿdir. **[1394]**

Fâide

ويكفر بإنكار أصل الوتر والأضحية.

2473. Mes'ele: Salât-ı vitr 409. mes'elede beyân olunduğu üzere İmâmeyn hazerâtıyla eimme-i selâse hazerâtına göre her ne kadar sünnet-i mü'ekkede ise de 376. mes'elede beyân olunduğu üzere İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden amelen farz ve iʿtikâden vâcib ve sübûten sünnet olmak üzere üç rivâyet vâride olduğu gibi udhiyye de 171. mes'elede beyân olunduğu üzere İmâmeyn hazerâtıyla eimme-i selâse hazerâtı indlerinde sünnet-i mü'ekkede ise de İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre mâlik-i nisâb olan müslim-i mukîm hakkında vâcibe olarak sıfat-ı şerʿiyyesi ihtilâfî ise de asl-ı meşrûʿiyyeti mücmaʿun aleyh olup mücmaʿun aleyh olan emr-i meşrûʿu inkâr ise mûcib-i ikfâr olmakla asl-ı meşrûʿiyyetlerini inkâr ile münkiri ikfâr olunarak hükm-i ridde icrâ olunur.

Fâide

وبترك العبادة تهاونًا أو مستخفًّا وأما إذا تركها متكاسلا أو مؤولا فلا؛ وهي في المجتبى.

2474. Mes'ele: ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّىٰ يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾[2] âyet-i celîlesi muktezâsı üzere her mü'min-i mükellef ber-hayât bulundukça bi-kadri't-tâka Cenâb-ı Hakk'a vazîfe-i ubûdiyyeti edâ ile mükellef olmakla evkât-ı hamsede farz olan namâzlar ve sahîh-i mukîme göre ramazan-ı şerîfte edâ-yı savm ve

1 Buhârî, "İlim", 10; Ebû Dâvûd, "İlim", 1, r. 3641.
2 "Kesin olan şey gelinceye kadar rabbine kulluk et." Hicr, 15/99.

mâlik-i nisâb olarak iʿtâ-yı zekât ve edâ-yı hac gibi gerek bedeniyye ve gerek mâliyye ve gerek mâliyye ve bedeniyyeden mürekkeb olan ibâdât-ı mefrûzanın edâ ve îfâsının meşrûʿiyyet ve farziyyetlerini inkâr zarûrât-ı diniyyeyi inkâr olarak bi'l-icmâʿ küfür olduğu gibi tehâvün ve istihfâfla edâlarını terk de zarûrât-ı diniyyeden olan ibâdâtın istihfâfını mûcib olacağından ikfârını îcâb eder ise de tehâvün ve istihfâfla terk etmeyip de tekâsülen müe'vvelen terk ederse her ne kadar fıska nisbet olunur ise de asl-ı meşrûʿiyyetini muʿtekid bulunduğundan terkiyle ikfâr olunmaz. Mes'ele-i mezkûrenin me'hazi *Müctebâ*'dır. **[1395]**

Fâide

ويكفر بادعاء علم الغيب.

2475. Mes'ele: ﴿قُلْ لَا يَعْلَمُ مَنْ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ الْغَيْبَ إِلَّا اللّٰهُ﴾[1] âyet-i celîlesi muktezâsınca gaybı bilmek Cenâb-ı Hakk'a maksûr olup Cenâb-ı Allah vahiy veya ilhâmla bildirmedikçe semâvât ve zemînde bulunan mahlûkâttan hiçbir ferdin gaybı bilmesi bu nass-ı celîl-i İlâhî'ye menfî olmakla nassın hilâfına gayba ilim iddiʿâsında bulunmak nassı inkâr olmakla iddiʿâ edeni ikfâr iktizâ eder.

Fâide

وتكفر بقولها لا أعرف الله تعالى.

2476. Mes'ele: Zevc, zevcesine Cenâb-ı Allah'tan suâl edip de "Ben Allah'ı bilmem" diye cevâb verdikte eğer maksadı "Cenâb-ı Hakk'ın şân-ı uluhiyyetini hakkıyla bilmem." demek ise ikfâr olunmaz. Zîrâ Sıddîk-i Aʿzam hazretleri bile العجز عن درك الإدراك إدراك والبحث عن كنه ذات الله إشراك buyurarak beşer için künh-i hakîkatiyle Cenâb-ı Hakk'ı maʿrifetin muhâl olduğunu beyân buyurup Reîsü'l-hükemâ İbn Sinâ dahî

اعتصام الوراء بمعرفتك عجز الواصفون عن صفتك
الطف بنا فإننا بشر ما عرفناك حق معرفتك

kavliyle Sıddîk'i tasdîk ve te'kîd buyurmuştur.

Her ne kadar İmâm-ı Aʿzam hazretleri Beyt-i Muazzam dâhilinde Cenâb-ı Hakk'ı takdîs makâmında سبحانك ما عبدناك حق عبادتك ولكن عرفناك حق معرفتك

1 "De ki: 'Allah'tan başka göklerde olsun yerde olsun hiç kimse gaybı bilemez.'" Neml, 27/65.

Cenâb-ı Hakk'ı maʿrifetle bildiğini iddiʿâ ve istiʿrâfda bulunmuş ise de maksadı ﴿سَنُرِيهِمْ آيَاتِنَا فِي الْآفَاقِ وَفِي أَنفُسِهِمْ حَتَّىٰ يَتَبَيَّنَ لَهُمْ أَنَّهُ الْحَقُّ﴾[1] muktezâsınca âfâk ve enfusda izhâr buyurulan âsâr-ı kudret-i ilâhiyyeye nazar-ı imʿân ve ibretle nazar ederek eserden müʾessire istidlâl tarîkiyle vücûd ve kıdem **[1396]** ve bekâsı sıfât-ı zâtiyye ve hayât ve ilim ve semʿ ve basar ve irâde ve kudret gibi sıfât-ı sübûtiyye ve halk ve îcâd ve ihyâ ve imâte ve irzâk gibi sıfât-ı tekvîniyye ile ittisâfını maʿrifetle muktezâsıyla vezâyif-i ubûdiyyete musâraʿat maʿnâsına maʿrifet olup bu maʿnâca isbât-ı maʿrifet ise künh ve hakîkatle maʿrifetin selbine münâfî değildir.

Maʿrifet-i Bârî'den vâkiʿ olan suâle cevâben bir aʿrâbinin البَعْرَة تدل على البعير وآثار الاقدام تدل على المسير فسماء ذات أبراج وأرض ذات فجاج ألا تدل اللطيف الخبير kelâmı cemîʿ-i kâinâtın vücûd-i Bârî ve kemâline burhân-ı tekvîn olduğunu beyândır.

Fâide

الاستهزاء بالأذان كفر لا بالمؤذن.

2477. Mes'ele: Şeʿâir-i islâmiyyeden olarak 122. mes'elede beyân olunduğu üzere vakt-i salâtın duhûlünü iʿlân ve mahall-i edâyı taʿyîn ve cemâʿati namâza davet ve iʿlâ-yı kelimetullâh ile iʿzâz-ı dîn için meşrûʿ buyurulmakla ezânı istihzâ ve istihfâf küfür ise de müezzini istihzâ küfür değildir. Zîrâ her ne kadar istihzâ şerʿan mümteniʿ ise de lâkin müezzini istihzâdan diyâneti istihzâ lâzım gelmez.

Fâide

قال التاجر «إنّ الكفار ودار الحرب خير من دار الإسلام والمسلمين» لا يكفر إلا إذا أراد أنّ دينهم خير.

2478. Mes'ele: Bir tâcir dâr-ı küfür "dâr-ı İslâm'dan ve küffâr müslimînden hayırlıdır" demekle onlar ile ahz ve atâ gibi muʿâmele-i islâmla muʿâmeleden ve dâr-ı harbde muʿâmele dâr-ı İslâm'da muʿâmeleden hayırlıdır, demek kasd eder ise tekfîr olunmaz ise de onların dînleri dîn-i İslâm'dan hayırlıdır, demek kasd ederse tekfîr olunur. Zîrâ dîn-i İslâm'dan

1 "Kur'an'ın gerçek olduğu kendileri için apaçık belli oluncaya kadar onlara çevrelerinde ve kendilerinde bulunan kanıtlarımızı hep göstereceğiz." Fussilet, 41/53.

irtidâdla onu kabûl ettiğini imâ eder. Zîrâ ﴿وَلَعَبْدٌ مُؤْمِنٌ خَيْرٌ مِنْ مُشْرِكٍ﴾[1] nass-ı celîlinin muktezâsına münâfîdir. **[1397]**

Fâide

ولا يكفر بقول المسلَّم عليه «إن ردّيتُ السلام ارتكبتُ كبيرة عظيمة».

2479. Mes'ele: Kendisine selâm verilen kimsenin selâm veren kimseye "Eğer selâmını reddeder isem pek büyük günâh irtikâb eylemiş olurum." demesiyle ikfâr olunmaz buyurulur ise de cây-ı nazar olduğu beyândan müstağnîdir.

Fâide

ولا يكفر بقوله «لا تعجب فتهلك فإن موسى عليه السلام أعجب بنفسه فهلك» ويستفسر فإن فسّره بما يكون كفرًا كفر.

2480. Mes'ele: Bir kimse diğerine hitâben "Mücerred kendini beğenip nefsine mağrûr olma, zîrâ Hazret-i Musâ salavâtüllah ve selâmuhu aleyh hazretleri kendini beğenip nefsine mağrûr olduğundan helâk oldu." demesiyle ikfâr olunmaz ise de Hazret-i Musâ aleyhisselâmın iʿcâbından maksadı ne olduğunu tefsîr ve beyân eylemesi taleb olunup da zarûrât-ı diniyyeye muhâlif olarak ikfâr îcâb edecek birşey ile tefsîr ederse küfre nisbet olunur. Hazret-i Musâ aleyhisselâmın iʿcâb-ı nefsiyle maksad Hazret-i Hızır aleyhisselâma mülâkâta me'mûr olmasının sebebine işâret olması me'mûldür.

Fâide

قيل له: «قل لا إله إلا الله»، فقال: «لا أقول» لا يكفر.

2481. Mes'ele: *Fetâvâ-yi Zahîriyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre bir kimse diğerine لا إله إلا الله demesiyle emredip de ol kimse de لا أقول dese tevhîdden inkâra haml olunarak bazı fukahâ, küfrüne kâil olup bazıları da "senin emrinle demedim belki muvahhid olduğum için derim" maʿnâsını kasd eder ise tekfîr olunmaz deyip bazıları da her bir mükellefe farz olan ömründe bir kere ikrârı olmakla tekrârı farz olmadığından ale'l-ıtlâk adem-i ikfârına kâil olarak hükm-i mes'eleyi beyânda akvâl-i selâse üzere ihtilâf olunmuştur.

---

1 "İmanlı bir köle, müşrik bir hür kişiden daha iyidir." Bakara, 2/221.

Fâide

ولا يكفر إن قال «امرأتي أحبّ إليّ من الله تعالى» إن أراد محبة الشهوة وإن أراد محبة الطاعة كفر.

2482. Mes'ele: **[1398]** Bir kimse "Bana zevcem Cenâb-ı Allah'tan daha sevgilidir." deyip de mehabbet-i şehvet kasd eder ise ikfâr olunmaz ise de şehvet-i tâʿat kasd eder ise yaʿnî Cenâb-ı Allah'a itâʿat ve inkiyâdın zevceme itâʿati daha ziyâde severim, maʿnâsını kasd ederse ikfâr olunur.

Fâide

عبادة الصنم كفر ولا اعتبار بما في قلبه؛ وكذا لو سخر بقوله ﷺ أو كشف عنده عورته؛ وكذا لو صوّر عيسى عليه السلام ليسجد له؛ وكذا اتخاذ الصنم لذلك.

2483. Mes'ele: Her ne kadar Cenâb-ı Hakk'a îmân ederek tevhîd eylese dahi saneme ibâdet şirk olmakla küfür olup kalben tasdîkine iʿtibâr olunmaz. Binâenaleyh ahkâm-ı riddenin icrâsı lâzım geleceği gibi hadîs-i şerîf ile masharalıkta bulunmak ve hadîs-i şerîf zikr olunur iken keşf-i avretle edebsizlikte bulunmak ve kezâ secde etmek için Hazret-i İsâ aleyhisselâmın sûretini tasvîr eylemek ve kezâ secde için sanem ittihâz eylemek de küfürdür. Zîrâ cümlesi Cenâb-ı Hakk'a karşı şirk-i celî izhâr eylemektir.

وكذا الاستخفاف بالقرآن أو المسجد ونحوه مما يعظم؛ وكذا لو استعمل نجاسة لقصد الاستخفاف فكذلك؛ وكذا لو تزنر بزنار اليهود والنصارى دخل كنيستهم أو لم يدخل ولو قال كنت أستهزئ بهم ولا أعتقد دينهم صدّق ديانة.

2483. Mes'ele: Ve kezâ her ne kadar kalben Cenâb-ı Hakk'a îmân eylese dahi Kur'ân-ı Kerîm'i veya mescidi ve bunların emsâli şerʿan muʿazzam ve muhterem olan şeyleri istihfâf ve istihkârda bulunmak ve kezâ necâsetin istimâlinin tahrîmini istihfâf ve istihkâr kasdıyla şerʿan necâset addolunan şeyleri istimâl ve kezâ her ne kadar kenîselerine [kilise] dâhil olmasa dahi mücerred İslâm'ı istihfâf için gerek Yahûdîlere mahsûs olan ve gerekse Nasârâya mahsûs olan zünnârı kuşanmak küfürdür. Zîrâ 292. mes'elede beyân olunduğu üzere bir işten maksad her ne ise hüküm ona göre olup hâlbuki niyyet gibi umûr-i bâtınada hüküm delîl-i zâhirine nisbet olunur. **[1399]** "Benim bunlardan maksadım onları istihzâdır, yoksa onların

dinlerini muʿtakid değilim." dese diyâneten tasdîk olunur ise de hilâf-ı zâhir olmakla kazâen tasdîk olunmaz. Binâenaleyh ahkâm-ı riddenin icrâsıyla hüküm olunur.

ويكفر إذا شك في صدق النبي ﷺ أو سبّه أو نقّصه أو صغّره. وفي قوله «مُسَيْجِد» خلاف والأصح لا، كتمنيه أن لا يكون الله سبحانه وتعالى بعثه إن لم يكن عداوة.

2484. Mes'ele: Hazret-i Peygamber'i daʿvâ-yı nübüvvet ve teblîğ-i ahkâm-i ilâhiyyede şek etse veya sebb veya şân-ı risâletlerine nakîsa îrâs edecek hâlde bulunsa veyâhûd محيميد diyerek istihfâfen ism-i pâk-ı nübüvvet-penâhîlerini tasğîrde bulunsa cümlesiyle ikfâr olunur. Mescidden مسيجيد diyerek tasğîr ile ikfârı ihtilâfîdir. Lâkin esahh olan bilâ-adâvet Cenâb-ı Hak tarafından adem-i biʿsetini temennîsi gibi adem-i ikfârıdır. Ebû Hüreyre hazretlerinden naklen *Müsned-i İmâm*'da Resûl-i Ekrem ve Nebî-yi Muhterem *sallallahu teʿâlâ aleyhi vesellem* hazretleri [1](لا تقولوا مسيجدا ولا مصيحفا) kavl-i şerîfleriyle mescid ve mushaf-ı şerîfin tasğîrlerinden menʿ buyurmuşlar. Binâenaleyh asâkir-i islâmiyyeden mehmetçikler taʿbîriyle istihfâf kasd olunur ise ikfârı lâzım gelir.

Fâide

ولو ظنّ الفاجرَ نبيًّا فهو كافر، لا كنبي.

2485. Mes'ele: Bir fâcir ve fâsıkın nübüvvetine kâil olmak küfür ise de Nebî gibi addıyla ikfâr lâzım gelmez.

Fâide

ويكفر بنسبة الأنبياء إلى الفواحش كعزم على الزنا ونحوه في يوسف عليه السلام لأنه استخفاف بهم وقيل لا.

2486. Mes'ele: Meselâ Yusûf aleyhisselâm hakkında Hazret-i Züleyha'nın icbârı üzerine zinâya azmi gibi enbiyâ-yı izâm haklarında istihfâf olmakla fevâhişe nisbetle ikfâr olunur, bazı fukahâ adem-i ikfârına kâil olmuş ise de cây-ı mülâhaza olsa gerektir.

Fâide

ولو قال لم يعصوا حال النبوة وقبلها كفر لأنه رد النصوص.

---

1 Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, IV, 216, r. 2417; Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, II, 172;

2487. Mes'ele: Peygamberân-ı izâm hazerâtının gerek kable'n-nübüvvet ve gerekse baʿde'n-nübüvvet adem-i maʿsiyetlerine kâil olmak küfürdür. Zîrâ adem-i maʿsiyetlerine kâil olmak ﴿وَعَصَىٰ آدَمُ رَبَّهُ فَغَوَىٰ﴾[1] âyet-i celîlesini tekzîbiyle reddir, **[1400]** denir ise de *Şifâ-yı Şerîf* ve sâir kütüb-i kelâmiyyede beyân olunduğu üzere enbiyâ-ı izâm hazerâtının gerek kable'n-nübüvvet ve gerekse baʿde'l-biʿset ve gerek amden ve gerek sehven gerek sağâir ve gerek kebâirden ismetleri müttefakun aleyh olmakla Hazret-i Adem hakkında vârid olan maʿsiyet ve gavâyetle maksad-ı ilâhî kendilerinden li-hikmetin sâdır olan zelleden ibâret olmakla asıl nüsha لم يعصوا bedelinde لم يعصموا olması me'mûl-i kavîdir. Zîrâ beyân olunduğu üzere gerek kable'n-nübüvvet ve gerekse baʿde'n-nübüvvet gerek amden ve gerek sehven her türlü meʿâsîden ismetleri mücmaʿun aleyh olmakla adem-i ismetlerine kâil olmak icmâʿa muhâlif olarak ikfâr îcâb eder.

Fâide

إذا لم يعرف أن محمدًا ﷺ آخر الأنبياء فليس بمسلم لأنه من الضروريات.

2488. Mes'ele: ﴿مَا كَانَ مُحَمَّدٌ أَبَا أَحَدٍ مِنْ رِجَالِكُمْ وَلٰكِنْ رَسُولَ اللّٰهِ وَخَاتَمَ النَّبِيِّينَ﴾[2] nass-ı celîliyle sâbit olarak hâtemü'l-enbiyâ olup kendilerinden sonra başka peygamberin baʿs olunmayacağı zarûrât-ı diniyyeden olmakla zarûret Peygamber'in biʿset cihetinden hâtemü'l-enbiyâ olarak âhir-i enbiyâ olduğunu bilmeyen müslim değildir. Zîrâ mükefferât bâbında zarûrât-ı diniyyeye cehl özür değildir.

[KİTÂB-I LAKÎT, LUKATA, ÂBIK VE MEFKÛD]

Fâide

كتاب اللقيط واللقطة والآبق والمفقود

2489. Mes'ele: Ber-vech-i âtî îrâd olunacak mesâil-i mektûbe lakît ve lukata ve âbık ve mefkûdün leh ahkâmına dâir olup her ne sebebe mebnî ise musannif-i allâme şu dört nevʿ mesâili bir kitâbda cemʿ ederek mebâhisini beyân buyurmuş ise de ahkâm-ı mahsûsaları beyân olunmadığı cihetle ber-vech-i âtî icmâlen beyân olunur.

---

1 "Böylece Âdem rabbine karşı gelmiş ve yolunu şaşırmıştı." Taha, 20/121.

2 "Muhammed sizin adamlarınızdan hiçbirinin babası değildir, fakat o Allah'ın elçisidir ve peygamberlerin sonuncusudur." Ahzab, 33/40.

Lukata, lugatte yere düşmüş olan şeyi kaldırıp almak maʿnâsına olmakla, lakît lugatte melkût maʿnâsına olarak yerden kaldırılıp alınan şey maʿnâsına ve şerʿde nesebi mechûl olarak fakr ve zarûret veyâhûd tühmet-i zinâ korkusuyla hamâm kapısına veya yol üzerine bırakılan sabî ve sabîye maʿnâsına olarak bulunduğu mahalden alınmadığı hâlde telefi me'mûl değil ise alıp kaldırmak mendûb ise de helâkı me'mûl ise (من لم يرحم صغيرنا ولم يوقر كبيرنا فليس منا)[1] muktezâsınca kifâyeten ve eğer kendisinden başka kimsenin hayrı olmaz ise kendisine aynen farzdır. ﴿وَمَنْ أَحْيَاهَا فَكَأَنَّمَا أَحْيَا النَّاسَ جَمِيعًا﴾[2] âyet-i celîlesi muktezâsı üzere kuyûd emsâli **[1401]** bir tehlikeye marûz olan amâ ve emsâlini ol tehlikeden muhâfazanın hükmü de bu tafsîl üzeredir.

Hükmü

2490. Mes'ele: Lakîti iltikâtla hıfzını iltizâm eylediğinden tekrâr ilkâsı harâm olup rıkkıyyet ve adem-i islâmiyyeti huccetle sâbite olmadıkça iltikât eden kimse gerek hür ve gerek abd olsun 760. mes'elede beyân olunduğu üzere hilâfına delîl kâim olmadıkça berâet-i zimmet asıl olmakla dâr-ı İslâma tebeʿan lakît-i mezkûr hür ve müslim olup muhtâc olduğu nafaka ve kisve ve süknâ ve devâ ve sultân ve nâibinin tezvîc eylemesine göre mehri beytü'l-mâle âiddir. Ve kazâ-yı kâdîye mukârin olmayarak iltikât eden kimsenin harfiyyâtı teberruʿ olup kazâ-yı kâdî ile harf ederse vakt-i yüsründe kendisine mürâcaʿat eder. Lakît-i mezkûrun الغرم بالغنم muktezâsı üzere malı veya üzerine nafakası lâzım gelen akrabâsı bulunursa nafakası malına veya akrabâsına lâzım gelip her ne kadar diyet olsa dahi mirâsı beytü'l-mâle âid olup sebkat-ı yedine binâen iltikâ eden kimsenin elinden onu cebren kimse alamaz. Her ne kadar multakatın gayrı olsa dahi lakît-i mezkûr hayatta iken gerek bir kimse ve gerekse iki kimse tarafından nesebi iddiʿâ olunursa eme-i müşterekenin veledi gibi nesebi iddiʿâ edenlerden sâbit olur. İki kimseden ziyâdesi tarafından nesebi iddiʿâ olunursa inde'l-İmâm beş kişiye kadar neseb iddiʿâ edenlerden müştereken sâbit olur.

2491. Mes'ele: Guref vezninde ve lâmın dammı ve kâfın fethiyle lukat ve hemze vezninde lâmın fethiyle lakte lukâta gibi yerden kaldırılan buluntu mal maʿnâsına isim olup şerʿde sâhibi maʿlûm olmayarak zâyiʿ olan mal sâhibi bulunduğu hâlde sâhibine vermek üzere yerden almak maʿnâsına

1 Ebû Dâvûd, "Edeb", 66, r. 4943; Tirmizî, "Birr", 15, r. 1919; Ahmed b. Hanbel, XI, 345, r. 6733.
2 "Kim de bir can kurtarırsa bütün insanların hayatını kurtarmış gibi olur." Maide, 5/32.

olup 237. mes'elede beyân olunduğu üzere sâhibine vermek üzere olmak şerʿan câiz olup cevâz-ı şerʿî damâna mâniʿ olmakla bilâ-teʿaddî zâyiʿ olur ise damân lâzım gelmez ise de taʿdiyesi bulunur ise damân lâzım olmakla sâhibini bulup vermeye ümîdi olur ise ol vechile almak mendûb ise de ümîdi olmaz ise terki evlâ ve kendisinin olmak üzere almak gasb gibi olmakla harâm, ol vechile alacak olursa terki farzdır. **[1402]**

2492. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'ın *Fethü'l-Kadîr* ve başkalarından naklen beyânına göre zâhir-i rivâyette lukatayı sâhibine vermek üzere aldıktan sonra ol mahalden ayrılmadan yine mahallinde bırakır ise damândan berî olur. Ve lukatayı alan kimsenin gerek bulunduğu mahalde ve gerek mesâcid ve sokak emsâli cemʿiyet mahallerinde "Bunu sâhibine vermek üzere alırım, arayan olursa haber verip bana gönderiniz." diye işhâd ve taʿrîf edip de sâhibi zuhûr etmeyerek adem-i mutâlebesi anlaşılır veya etʿime ve meyve gibi ibkâsı mûcib-i ifsâd olur şeylerden olarak fesâdı zâhir olursa emânet hükmünde olarak bilâ-teʿaddî ziyâʿı hâlinde damân lâzım gelmez ise de sâhibini bulmaya kâdir iken iʿlân veya sâhibine redd için aldığını işhâd eylemez ise zâyiʿ oldukda dâmin olur.

2493. Mes'ele: İltikât eden kimse iʿlân ve işhâd edip de sâhibi zuhûr eylemez ise kendisi muhtâc ise intifâʿı helâl olup muhtâc değilse her ne kadar kendisinin usûl ve fürûʿundan ve zevcesi olsa dahi muhtâc olan fukarâya tasadduk eder. Lâkin zünnâr ve haç gibi zimmî-yi gayr-ı muʿayyenin olduğu maʿlûm olursa beytü'l-mâle verilip mesârifine sarf olunur.

Fâide

Ebake-İbâk

2494. Mes'ele: Fetehe vezninde ebeka ve kitâb vezninde ibâk; efendisinden bir gûnâ havf ve ezâsı yok iken hevâsına tebeʿan firâr edip kaçan köle ve câriye maʿnâsına olup ziyâʿından havf olunursa yakalanıp sâhibine teslîme kâdir olan kimseye lukata gibi sâhibine teslîm eylemek üzere yakalaması mendûb olup bilâ-mesâğ-ı şerʿî gayrın malını temellük olmakla kendisinin olmak üzere yakalaması harâm, ziyâʿı meczûm olarak sâhibine redd için yakalaması farz olur. Binâenaleyh şu hâlde terki, terk-i farz hükmünde olması lâzım gelir.

Fâide

Mefkûd

2493. Mes'ele: *Kâmûs*'tan naklen *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre mefkûd, adem maʿnâsına fukdândan me'hûz olarak lugatte **[1403]** maʿdûm maʿnâsına olup şerʿde hayât ve memâtı maʿlûm olmayan gâib maʿnâsına olarak 738. mes'elede beyân olunduğu üzere hükmü; hakîkaten vefâtı veya doksan sene mürûr ederek hükmen hilâfı sâbit olmadıkça kable'l-gaybûbet hay olmakla إبقاء ما كان على ما كان kâidesine tevfîkan kendi hakkında bi-tarîki'l-istishâb ber-hayât addolunarak gerek malı ve gerek vedîʿası beyne'l-verese taksîm olunmaz ve başkasına vâris olur ise hissesi hıfz olunur ve zevcesi başka kocaya varamaz ve'l-hâsıl hayâtının hilâfına delîl kâim olmadıkça bi'l-cümle hukûku usûl-i meşrûʿasına tevfîkan muhâfaza olunur.

Fâide

Ahkâm-ı Cuʿl

يجعل الجُعل لراد الآبق إلا إذا ردّه من في عيال السيد أو رده أحد الأبوين مطلقًا أو الابن إلى أحدهما أو أحد الزوجين للآخر أو وصي اليتيم أو من يعوله أو من استعان به مالكه في رده إليه أو رده السلطان أو الشحنة أو الخفير، فالمستثنى عشرة من إطلاق المتون.

2494. Mes'ele: Cim'in feth ve dammıyla ceʿl/cuʿl ve cim'in feth ve kesriyle ceʿâle/ciʿâle, asl-ı lugatte iş işlemek maʿnâsına olup Kur'ân-ı Kerîm'de ber-vech-i âtî on üç kadar maʿnâda müstaʿmeldir.

1- Bir işe başlamak maʿnâsına ehaze ve enşe'e ve tafika ve akbele gibi efʿâl-i mukârebeden maʿdûd olup جعل يفعل كذا denir ki işlemeye başladı demektir. 2- ﴿وَجَعَلَ الظُّلُمَاتِ وَالنُّورَ﴾[1] âyet-i celîlesinde olduğu gibi halk ve îcâd edip bırakmak maʿnâsınadır.

3- ﴿إِنَّا أَنزَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا﴾[2] âyet-i celîlesinde olduğu gibi kavl ve irsâl maʿnâsınadır ki قلناه وأرسلناه demektir.

1 "Karanlıkları ve ışığı var eden." Enâm, 6/1.
2 "Biz onu Arapça bir Kur'an olarak indirdik." Yusuf, 12/2.

4-Tehyi'e ve tesvîye maʿnâsınadır, ﴿يَجْعَلْ لَهُ مِنْ اَمْرِه يُسْرًا﴾[1] gibi ki يهيئ له من أمره يسرا demektir.

5-Takdîr maʿnâsınadır, ﴿قَدْ جَعَلَ اللّٰهُ لِكُلِّ شَيْءٍ قَدْرًا﴾[2] gibi ki kudret demektir.

6- Tebdîl maʿnâsınadır, ﴿وَتَجْعَلُونَ رِزْقَكُمْ﴾[3] gibi ki تقدرونه demektir.

7- İdhâl maʿnâsınadır, ﴿يَجْعَلُونَ أَصَابِعَهُمْ فِي آذَانِهِم﴾[4] gibi.

8- Bir şeyi kalbe ilhâm ve ilkâ maʿnâsınadır. ﴿وَجَعَلْنَا فِي قُلُوبِ الَّذِينَ اتَّبَعُوهُ﴾[5] gibi.

9- İtikâd maʿnâsınadır. **[1405]** ﴿الَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ إِلٰهًا آخَرَ﴾[6] gibi.

10-Tesmiye maʿnâsınadır, ﴿وَكَذٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾[7] gibi.

11- Bir şeyi diğer şeyden halk etmek maʿnâsınadır ﴿خَلَقَ لَكُمْ مِنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَاجًا﴾ gibi.[8]

12-Bir şeyi bir hâlden diğer hâle tahvîl maʿnâsınadır ki lisânımızda "kılmak" tabîr olunur. ﴿جَعَلَ لَكُمُ الْأَرْضَ فِرَاشًا﴾ gibi.[9]

13- Gerek hak ve gerek bâtıl bir şey üzerine hüküm maʿnâsınadır.

﴿إِنَّا رَادُّوهُ إِلَيْكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ الْمُرْسَلِينَ﴾[10] gibi ki meʿâni-yi mezkûrenin cümlesinde umûm ve husûs ve ıtlâk ve takyîd alakâsıyla işlemek maʿnâsı mutasavverdir. Bu makâmda bir iş ve hizmet bedelinde şart kılınan ivaz ve ücret maʿnâsına olup ayak teri ve el kirâsı tabîr olunur. Beyân olunduğu üzere bir kimsenin firâr eden kölesi ber-vech-i âtî beyân olunacak on sınıf kimseden başkası müddet-i sefer daha ziyâde uzak mahalde yakalayıp da sâhibine redd edeceğini taʿrîf ve işhâd ederek getirir ise gerek sâhibi tarafından şart olunsun ve gerek şart olunmasın istihsânen bu fiili mukâbilinde ücret olarak ol kimseye kırk dirhem ücret verilmek lâzım gelip müddet-i mezkûreden daha yakın mahalde yakalanıp da getirir ise ona göre hisâb

1 "Allah ona işinde bir kolaylık verir." Talâk, 65/4.
2 "Allah her şey için bir ölçü koymuştur." Talâk, 65/3.
3 "Size verilen rızka." Vâkıa, 56/82.
4 "Parmaklarıyla kulaklarını tıkarlar." Bakara, 2/19.
5 "Ona uyanların kalplerine yerleştirdik." Hadid, 57/27.
6 "Allah'ın yanında başka bir tanrı daha edinen o alaycılara karşı biz senin yanındayız." Hicr, 15/96.
7 "Sizi aşırılıklardan uzak bir ümmet yaptık." Bakara, 2/143.
8 "Size kendi türünüzden eşler yarattı." Rum, 30/21.
9 "Sizin için yeri döşek kılmıştır." Bakara, 2/22.
10 "Biz onu sana geri döndüreceğiz ve onu peygamberlerden biri yapacağız." Kasas, 28/7.

olunur. İmâm Şâfiʿî hazretlerine göre mevlâsı tarafından şart olunmadıkça ücret lâzım gelmez, kıyâs olan da budur.

2495. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere hîn-i ahzinde sâhibine red edeceğini taʿrîf ve işhâdın lüzûmu İmâmeyn hazerâtına göre olup Ebû Yûsuf'a göre gayr-ı lâzım olarak hükm-i mes'ele ihtilâfî olup semere-i hilâf ol vechile taʿrîf ve işhâd etmediği hâlde İmâmeyn'e göre sâhibine teslîm ettikte caʿl-i mezkûrun adem-i lüzûmu ve helâk oldukda damânın lüzûmu ve Ebû Yûsuf'a göre bunların aksiyle hükümde zâhir olur.

Fakat beyân olunduğu üzere işhâdın lüzûmunda ihtilâf-ı işhâdın kâbil olduğu hâlde olup hâl-i defʿde kâbil olmaz veya işhâd ettiği hâlde gasben başkası tarafından alınmasından havf ederse *Mecmaʿ* şerhi *Menbaʿ*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre işhâdı terk edip de yedinde helâk olur ise bi'l-icmâʿ damân lâzım gelmez. **[1406]**

2496. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile âbık-ı mezkûru red üzerine red eden kimsenin ücrete istihkâkı köle sâhibinin iyâlinden olmamakla meşrûttur. Binâenaleyh redd eden kimse gerek onun vârisinden olsun ve gerek encebî bulunsun onun iyâli ve infâkında bulunur ise ücrete müstahik olmaz ise de mâlikin veledi veya ehad-ı zevceynden olmadıkça gerek vârisi olsun ve gerek ecnebî bulunsun onun iyâlinde değil ise ücrete müstahik olur. Zîrâ veled, vâlideynine ve ehad-i zevceyn, yekdiğerine hizmetle mükellef olmakla 523. mes'elede beyân olunduğu üzere bir kimse mükellef olduğu vazîfeyi îfâ bedelinde ücrete müstahik olmaz. Ammâ peder, evlâdına hizmetle mükellef olmadığından veledinin iyâlinde bulunmadıkça ücrete müstahik olur ise de iyâlinde ise o da müstahik olmaz. Çünkü pederin menfaʿati evlâda ve ehad-i zevceynin mefaatleri yekdiğerine âid olarak köleyi red kendi menfaʿatlerini muhâfazadan ibâret olarak ona bedel ücret îcâb eylemez. Hatta pederi, evlâdını ve zevceynden biri diğerini istihdâm için istîcâr eylese kendi vazîfe-i mükellefelerini îfâ eylemiş olmakla ücrete müstahik olmadıkları gibi birbirinin lehlerine şehâdetleri de cerr-i mağnem defʿ-i mağreme binâen kabûl olunmaz.

2497. Mes'ele: Abd-i âbıkı redd eden ehad-i ebeveynden biri bulunursa gerek iyâlinde bulunsun ve gerek bulunmasın mutlakan ücrete müstahik olmaz, buyurulur ise de *Mecmaʿ* şerhi *Menbaʿ*'dan naklen mes'ele-i ânifede

beyân olunduğu üzere pederi oğlunun hizmetiyle mükellef olmadığından iyâlinde olmadıkça ücrete müstahikdir.

Yine şerh-i mezkûrden naklen ânifen beyân olunduğu üzere evlâd, ebeveynine hizmetle mükellef olduğundan gerek iyâllerinde bulunsun ve gerek bulunmasın evlâdı ehad-i ebeveynin abd-i âbıkını redle ücrete müstahik olmaz. Ve kezâ zevceynden biri diğerinin kölesini redle ücrete müstahik olmaz. Zîrâ menfaʿati kendilerine âid olduğundan yekdiğerinin lehlerine şehâdetleri de kabûl olunmaz. Ve kezâ yetîmin kölesini vasî ve muʿtemedün aleyhini redd ve iʿâde **[1407]** eylemekle ücrete müstahik olmaz. Ve kezâ kendisine redd husûsunda muʿâvenet edip yardım eylemesini taleb eylediği kimse veya hasbe'l-velâye sultân veya onun tarafından mesâlih-i beldeyi muhâfazaya me'mûr olan şihne yaʿnî şehir emini veya zabtiye nâzırı ve emniyyet-i umûmiyye müdürü bulunan kimseler ve bekçisi bulunan hafîri muhâfazasına me'mûr olduğu kimseyi ziyândan muhâfaza ile mükellef olduklarından firâr eden kölesini kendisine iʿâde bedelinde ücrete müstahik olmayarak ıtlâk-ı mütûnden müstesnâ olan şu on sınıf kimse ücrete istihkâktan müstesnâlardır.

İltikât Edenin Lakîtle İntifâʿlarının Ahkâm-ı Şerʿiyyesi

Fâide

لو أراد الملتقط الانتفاعَ بها بعد التعريف وكان غنيًّا لم يحل له وإن كان فقيرًا فكذلك إلا بإذن القاضي، كما في الخانية.

2498. Mes'ele: Bulduğu şeyi sâhibine iʿâde edip vermek üzere aldığını gazeteler ve memerr-i nâs olan mahallere yâfet taʿlîk ederek ve kalabalık mahallerde bir şeyi bulup yitiği olanlar kendisine mürâcaʿat eylemesini iʿlân ettikten sonra sâhibi zuhûr etmeyerek onunla intifâʿ kasdıyla *Hâniyye*'nin beyânına göre eğer kendisi muhtâc değil ise onunla intifâʿ helâl olmayıp ve eğer kendisi muhtâc olur veyâhûd muhtâc olan başka kimselere tasaddukla onların intifâʿları ancak izn-i kâdî ile helâl olur. Eğer kâdî intifâʿla izin verip de kendisi muhtâc değilse kendisine helâl olmayıp belki gerek ecnebîden ve gerekse ebeveyni ve gerek evlâd-ı kibârı ve zevcesi olsa dahi muhtâc iseler onlara tasadduk eder. Zîrâ sadaka-i nâfileyi onlara tasadduk câiz olduğu gibi bulan kimse mal sâhibi tarafından defʿe nâib olmakla sadaka-i vâcibe

olsa bile câizdir. Zîrâ kendi tarafından tasadduk değildir, İmâm Şâfiʿî hazretlerine göre multakit ğanî olsa dahi kendi nefsine sarf câizdir.

2499. Mes'ele: Bulan kimsenin bulduğu şeyleri sâhibine iʿtâ ve iʿâde için lâzım olan taʿrîf ve iʿlânın müddetini taʿyînde eimmeden rivâyet muhtelefün fihâ olup *Muhît*'ten naklen Hamevî'nin beyânına göre zâhir-i rivâyette bulunan şey gerek az ve gerek çok olsun bilâ-fark bir sene ile bazıları bulunan şeyin kıymeti iki yüz kuruşa bâliğ ve ondan ziyâde ise bir sene ve eğer iki yüz kuruştan az ve on kuruştan ziyâde ise bir ay ve eğer tam on kuruş ve ondan az ise bir hafta ve eğer üç kuruş kıymetinde ise üç ve eğer ondan az ise bir gün iʿlân edip bir hurma mikdârı az bir şey ise bulduğu mahalde tasadduk eder ve eğer onu ekle muhtâc ise kendisi bulduğu mahalde **[1408]** ekl eder. 2429. mes'elede beyân olunduğu üzere bu misillu şey-i hakîri iʿlân semʿaya mahmûl olarak müstahikk-i taʿzîr olduğu Fârûk-i Aʿzam hazretlerinden nakl ve rivâyet olunmuş idi, mürâcaʿat buyurulsun.

2500. Mes'ele: *Bedâiʿ*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre lukatanın müddet-i iʿlânının itmâmında sahîh olan *Muhît*'in beyânı vechile lukatanın mikdârını taʿyîn ve takdîr gayr-ı lâzım olup belki bulan kimsenin re'yine mahmûldur. Zîrâ re'yle mikdâr takdîr olunmaz. Binâenaleyh bulunan şey etʿime gibi müsteaidd-i fesâd ise müddet-i iʿlân itmâm edilmeyip 2492. mes'elede beyân olunduğu üzere bulanın indinde emânet hükmünde olarak bilâ-teʿaddi zâyiʿ olur ise damân lâzım gelmez. Binâenaleyh müddet-i mezkûre itmâm-ı fesâda müstaʿid olarak müsâraʿat olunmayan şeylerde cârî etʿime ve meyve gibi karîn-i fesâd olur ise itmâmı lâzım değildir.

Fâide

الصبي في الالتقاط كالبالغ والعبد كالحر.

2501. Mes'ele: İltikâtın sıhhatiyle ahkâm-ı lâzimesinde sabî, bâliğ ve abd, hür gibi olarak velîlerinin işhâdları lâzım gelip bilâ-işhâd zâyiʿ ettikleri hâlde damân îcâb eder.

Zîrâ *Kunye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre sabî lukatayı bulup da pederi veya vasîsi sâhibine vermek üzere alındığını işhâd ederek müddet-i maʿlûmesinde taʿrîf ve iʿlân edip de sâhibi zuhûr eylemese onu tasadduk

eylemeleri câiz olduğu gibi işhâd etmedikleri hâlde bâliğ gibi damân îcâb eder, musannif-i allâmenin *Bahr*'den naklen beyânına göre lukatayı abd bulup da aldığı sûrette lâyık olan sabî gibi iʿlânı velîsine lâzım gelir. Zîrâ hacrda abd, sabî hükmündedir. Ammâ abd-i me'zûnla mükâteb mahcûr olmadıkları cihetle müddet-i lâzımesinde taʿrîf ve iʿlânı kendilerine âid-dir. **[1409]**

Fâide

وإن رد العبدُ الآبقَ فالجُعل لمولاه.

2502. Mes'ele: Mahcûr olan abd, âbık olan köleyi sâhibine redd ederse bedelinde lâzım gelen cuʿl mevlâsınındır. Zîrâ العبد وما يملكه كان لمالكه muk-tezâsınca memlûkün mâ meleki mâlikinindir. Ammâ abd-i mezkûr me'zûn veya mükâteb olursa zâhir olan cuʿl-i mezkûr kendilerinin olmasıdır.

Fâide

إن أشهد راد الآبق أنه أخذه ليرده على مولاه انتفى الضمان عنه واستحق الجعل وإلا فلا فيهما.

2503. Mes'ele: Abd-ı âbıkı redd eden kimse sâhibine reddeylemek için yakaladığını işhâd ve iʿlân ederse zâyiʿ halinde damân müntefî olup iʿâdesi halinde cuʿle müstahik olup işhâd etmediği hâlde iʿâdesinde cuʿle müstahik olmadığı gibi ziyâʿı halinde damân da lâzım gelir.

KİTÂBÜ'Ş-ŞİRKET

كتاب الشركة

2504. Mes'ele: Maʿrûf ve meşhûd olarak şînin kesri ve rânın sukûnuyla ve şînin fethi ve zammı da mervî olarak lugatte ortaklık maʿnâsına olup şerʿde sermâye yaʿnî re's-i mâlde ve kârda müşârikeyn beyninde munʿakid olan akidden ibâret olup yalnız kârda olana mudârebe ve asl-ı mâlda ola-na bidâʿa denip meşrûʿiyyeti Kitâb ve sünnet ve icmâʿ ve aklen sâbitedir. Kitâb ﴿فَهُمْ شُرَكَاءُ فِي الثُّلُثِ﴾[1] âyet-i celîlesi ve sünnet أنا ثالث الشركين ما لم يخن[2]

---

1 "Üçte bire ortaktırlar." Nisa, 4/12.

2 Ebû Dâvûd, "Büyû'", 27, r. 3383; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 130, r. 11424; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 178, r. 337.

صاحبه فإذا خانا خرجت من بينهما) hadîs-i şerîfi ve icmâʻ-ı ümmet de sâhib-i şerîʻat Efendimiz zamân-ı biʻsetinde nâs iştirâkla muʻâmelede bulunup taraf-ı eşref Şâriʻden nâs muʻâmele-i mezkûre üzere takrîr buyurularak ile'l-ân ol vechile muʻâmele üzerine vâkiʻ olan icmâʻ ve ittifâk olup, aklen delîl devr-i Âdem'den beri nâsın ihtiyâclarıdır.

Rüknü

Şirket-i aynda rüknü iki malın yekdiğerinden temyîz ve tefrîki müteʻazzir veya müteʻassir olacak sûrette yekdiğerine halt edip karıştırılmasıdır. Ve şirket-i akidde yekdiğerine ol vechile haltı ifâde eden lafızdır ki îcâbla kabûlden ibârettir. **[1410]** Ve cevâzının şartı maʻkûdün aleyhin şirkete kâbil olmasıdır. Binâenaleyh muʻayyen bir şahsa meşrût olan vakıf kâbil-i şirket olmadığı cihetle mütevellî başkasını şerîk edemez. Ve kezâ milk-i yemînle alınan eme kâbil-i şirket olmakla birden ziyâde kimseler şerîk olabilir ise de milk-i nikâhla menkûha kâbil-i şirket olmadığından birisi yekdiğerine şerîk olamaz.

Hulâsa-i kelâm şirket, fi'l-asl birden ziyâde kimselere bir şeyin ihtisâsı ve onların ol şey ile başkalarından imtiyâzından ibâret olup ol vechile ihtisâsa sebeb olan akd-i şirket maʻnâsında dahi örf ve ıstılâh olarak müstaʻmeldir. Binâenaleyh mutlakan şirket, iki kısım olup biri şirket-i milktir ki iştirâ ve ittihâb ve irs gibi gerek ihtiyârî ve gerek cebrî esbâb-ı temellükten biriyle hâsıl olur; diğeri şirket-i akiddir ki lafzen ve maʻnen îcâb ve kabûl ile munʻakid olur. Binâenaleyh şirket-i akd birden ziyâde kimseler beyninde sermâye ve fâidesi müşterek olmak üzere akd-i şirketten ibâret olup rüknü bir kimse diğerine "Şu kadar kuruş sermâye ile ticâret etmek [üzere] seninle şerîk oldum." deyip diğerinin de "Kabûl ettim." demesi gibi lafzen veya birisi diğerine meselâ bin kuruş verip bunun üzerine "Sen de bin kuruş koy, mal satın al." deyip de diğeri de ol vechile muʻâmelede bulunması gibi maʻnen îcâb ve kabûlden ibâret olarak munʻakid olan şirkete şirket-i akd denir. Bu da şirket-i mufâvaza ve şirket-i inân olmak üzere iki kısma münkasim olur, *Hidâye*'de şirket; mufâvaza, inân, şirket-i sanâiʻ, şirket-i vücûh olmak üzere dört kısma taksîm olunmuştur.

Şirket-i Milk

2505. Mes'ele: Şirket-i milk; esbâb-ı temellükten bulunan iştirâ ve ittihâb ve kabûl-i vasiyyet ve tevârüs gibi bir sebeble veya halt ve ihtilât-ı

emvâl yaʿnî yekdiğerinden kâbil-i temyîz ve tefrîk olmayacak sûrette karıştırmak veya malların ol sûretle karışarak birden ziyâde kimseler beyninde müşterek yaʿnî onlara mahsûs olmasıdır.

2506. Mes'ele: Şirket-i milk ihtiyârî ve cebrî olarak kısımlara münkasim olduğu gibi şirket-i ayn ve şirket-i deyn gibi kısımlara da münkasim olur, şirket-i ihtiyâriyye iştirâ ve ittihâb ve kabûl-i vasiyyet ile bir malı diğerine karıştırmak sûretiyle hâsıl olup, şirket-i cebriyye de tevârüs gibi bilâ-sunʿ bir sebeb-i milkle hâsıl olan iştirâktır. Binâenaleyh müteʿaddid vedîʿaların vedîʿayı hıfzda iştirâkları şirket-i ihtiyâriyye olup bir müşterek hâneye düşmüş olan sevb ve sâireyi hâne sâhiblerinin hıfzda iştirâkleri cebriyye kabîlinden olur.

2507. Mes'ele: Şirket-i ayn, muʿayyen ve mevcûd olan malda iştirâktır ki meselâ iki kimsenin bir koyun veya bir sürüde şâyiʿan iştirâkleri gibi. Şirket-i deyn bir kimseden matlûb olan alacakta iştirâkdir, birden ziyâde kimselerin **[1411]** bir şahsın zimmetinde bulunan yüz kuruşta iştirâkleri gibi.

Şirket-i İbâha

2508. Mes'ele: Bir de şirket-i ibâha vardır ki 1406. mes'elede beyân olunduğu üzere (المسلمون شركاء في ثلاث: في الماء والكلاء والنار)[1] hadîs-i şerîfi muktezâsınca kimsenin taht-ı ihrâz ve temellükünde bulunmayan su ve ot ve ateşin istifâdeleri mubâh olarak ondan ihrâz ile temellüke sahâhiyette umûmun müteşârik olmasıdır.

الفتوى على جوازها بالفلوس.

2509. Mes'ele: Her ne kadar Şeyhayn hazerâtından meşhûr olan, fülûsde şirket-i emvâlin adem-i cevâzı ise de fetvâ İmâm Muhammed'in fülûs-i nâfiʿa-yı râicde cevâzıyla kavli üzerinedir. Fülûs, fânın fethi ve lâmın sükûnuyla felsin cemʿi olarak pul ve mangıra denir ki bir vakitler meskûk ve müteʿâmel imiş, Kuhistânî'nin *Şerh-i Nukâye*'sinden naklen Hamevî'nin beyânına göre örf-i nâsda semen olmakla *Muhît*'te bi'l-ittifâk sıhhatine kâil olunmuştur. Râyic olan bakır sikke örfen nukûddan maʿdûddur. Mecelle 1339. [madde].

1 "Müslümanlar şu üç şeyde ortaktırlar: Su, ot ve ateş." Ebû Dâvûd, "Büyû'", 63, r. 3477; İbn Mâce, "Ruhûn", 16, r. 2472; Ahmed b. Hanbel, XXXVIII, 174, r. 23082.

Fâide

التبر لا يصلح إلا في موضع يجري مجرى النقود.

2510. Mes'ele: Tânın kesri ve bânın sukûnuyla tibr, lugatte mutlakan altın ve gümüş maʿnâsına ve bir kavle göre tasfiye olunmayan külçelerine denip bazen de mutlakan madeniyyâta ıtlâk olunur. Beyne'n-nâs meskûk olan akçe makâmında alınıp verilmedikçe şirkete sâlih değil ise de ol vechile tedâvül ederek nukûd mecrâsına cârî olursa nukûd hükmünde olarak sâlih olur.

Hulâsa-i kelâm, şirket-i emvâlde sermâyenin nukûd kabîlinden olması şart olup râic olan bakır sikke örfen nukûddan maʿdûd olduğu gibi meskûk olmayan altın ve gümüş ile muʿâmele beyne'n-nâs örf ve âdet ise bunlar dahi nukûd hükmünde olup değil ise urûz hükmündedirler. 1338. Mecelle [maddesi]. Urûz ve akâr gibi nukûddan maʿdûd olmayan emvâl, sermâye olmayacaklarından bunlar üzerine olunan akd-ı şirket sahîh olmaz, 1342. Mecelle [maddesi]. Sermâyenin ayn olması da şart olduğundan zimem-i nâsda olan alacak sermâye-i şirket olamaz.

Fâide

للمُفاوِضِ العقدُ مع من لا تقبل شهادته له.

2511. Mes'ele: 2504. mes'elede beyân olunduğu üzere şirket-i akd; şirket-i mufâvaza ve şirket-i inân olmak üzere iki kısım olup şerîkler beynlerinde müsâvât-ı tâmme olmak şartıyla akd-ı şirket ederek sermâye-i şirket olabilecek mallarını şirkete idhâl ettikleri mikdâr sermâyeleri ve kârdan hisseleri mütesâvî olursa şirket-i mufâvaza denir. Meselâ bir kimse vefât edip de oğulları pederlerinden kalan mecmûʿ-i emvâli **[1412]** sermâye ittihâz ederek her türlü mal alıp satmak ve kâr beynlerinde müsâvât üzere taksîm eylemek üzere şirket-i mufâvaza akd edebileceklerinden usûl ve fürûʿ gibi kendisi için şehâdeti kabûl olunmayan kimseler ile akd-i şirket câiz olur. Beynlerinde müsâvât-ı tâmme şart edilemeyerek akd ederler ise şirket-i inân olup şirket, gerek mufâvaza ve gerek inân olsun şirket-i emvâl ve şirket-i aʿmâl ve şirket-i vücûh olmak üzere tekrâr üçer kısım olup şerîkler sermâye olmak üzere bir mikdâr mal koyup da gerek birlikte ve gerekse

ayrı ayrı veya mutlakan ticâret eylemek üzere akd edilen şirkete şirket-i emvâl; terzi ile boyacının şirketleri gibi amellerini sermâye ederek ahardan iş teʿahhüd ve iltizâm ederek alacakları ücreti beynlerinde taksîm eylemek üzere akd edilen şirkete şirket-i aʿmâl ve şirket-i ebdân ve şirket-i sanâyiʿ ve şirket-i tekabbul dendiği gibi sermâyeleri olmayarak kendi iʿtibârlarıyla veresiye mal alıp satarak hâsıl olacak kârı beynlerinde taksîm eylemek üzere akd edilen şirkete de şirket-i vücûh denir.

2512. Mes'ele: Şirket-i akdin cümle aksâmı vekâleti mütazammin olarak şerîklerden her biri alıp satmak ve başkasının işini tekabbul eylemek gibi tasarrufâtta diğerinin vekîlidir. Binâenaleyh sıhhat-i vekâlette şart olan akıl ve temyîz şirket-i akidde şart olduğu gibi ale'l-umûm şirketlerde dahi şerîklerin âkil ve mümeyyiz olmaları şarttır.

2512. Mes'ele: Şirket-i mufâvaza vekâleti mütazammin olduğu gibi kefâleti de mütazammin olarak kefâlete ehliyyetleri de şart olarak şerîk-i mufâvızı için usûl ve fürûʿ gibi kendileri için şehâdetleri kabûl olunmayan kimseler ile akd-ı şirket eylemek câizdir.

Fâide

لا تجوز شركة القُرّاء والوُعّاظ والدلالين والشحاذين وألحقت بهم الشهود في المحاكم.

2513. Mes'ele: Kurrâ ve vâizlerin ve dellâllerin ve seelenin ve bunlara mülhak olarak mehâkimde şehâdet edenlerin şirket-i aʿmâl ile kırâat ve vaaz ve nasîhat ve dellâllık ve şehâdet bedellerinde hâsıl olacak hâsılâtta şirketleri **[1413]** câiz değildir, buyurulur. Vâkıʿan 523. mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-kudemâ tilâvet-i Kur'ân ve vaaz ve nasîhat ve imâmet ve müezzinlik gibi vezâyif-i diniyye bedelinde ücret câiz olmayacağından bunlar bedelinde alınacak ücretleri beynlerinde taksîm eylemek üzere şirket-i aʿmâl ile akd-i şirket câiz olamayacağı gibi ânifen 2512. mes'elede beyân olunduğu üzere bi'l-cümle şirketler vekâleti mutazammin olup bu misillu vezâyif-i diniyyede vekâlet de câize olmayacağından şirketin adem-i cevâzı zâhir ise de velâkin müteahirîne göre gerek ücret ve gerek vekâletin cevâzına binâen hükm-i mes'elenin mezheb-i kudemâya mebnî olması îcâb eder.

Şerh-i Nukâye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre *Kâfî*'de dellâllıkta şirketin sıhhatine ve Mergînânî'de adem-i sıhhatine işâret olunarak hükm-i mes'ele ihtilâfî olup *Kâfî*'de dahi hammâllıkta şirketin sıhhatine kâil olunup buna kıyâsen keyyâllıkta dahi cevâzı lâzım gelir. Tekabbulde ve amelde müteşârik olmak üzere hammâlların akd-i şirket etmeleri sahîhdir. *Mecelle* 1394. [madde].

Akd-i şirketin cevâzında maʿkûdün aleyhde vekâletin cevâzı şart olarak vekâlet sahîha olmayan husûsâtta şirket de sahîha olamayacağından *Zahîriyye*'nin beyânına göre suâle tevkîl sahîh olmayacağından tesâ'ül için şirketin adem-i cevâzı zarûrîdir. Ve Tâcüddîn Sübkî'nin *Muʿîdü'n-Niʿam ve Mübîdü'n-Nikam* nâm eserinde beyân olunduğuna göre hânutta şâhidler için hâsıl olan şeyi beynlerinde taksîm eylemek şirket-i ebdân olmakla câize olmadığından adem-i cevâzda bunlar da diğerlerine ilhâk olunmuştur.

وإن شرطا الربح للعامل أكثر من رأس ماله يصح الشرط ويكون مال الدافع عند العامل مضاربةً؛ ولو شرطا الربح للدافع أكثر من رأس ماله لم يصح الشرط ويكون مال الدافع عند العامل بضاعةً ولكل واحد منهما ربح ماله، كما في السراجية.

2514. Mes'ele: Şerîklerin, sermâye müsâvî olduğu hâlde şerîkler meselâ sülüs ve sülüsân gibi ribhden âmil için onun re's-i mâlından ziyâde verilmesini şart kılsalar şart sahîh olup sermâye verenin malı âmilin yedinde mudârebe olup ribhden ekseri dâfiʿ için re's-i malından ekseri verilmesini şart kılsalar şart sahîh olmayıp şerîkin malı âmilin yedinde bidâʿa olur. **[1414]**

Sirâciyye'de beyân olunduğu vechile şerîkeynden her birisi için re's-i mâlı lâzım gelir, belki *Muzmerât*'ın dediği gibi her biri için sermâyesinin ribhi lâzım gelir.

Hulâsa-i kelâm şirketle ribha istihkâk ya mal veya amel veya damânla olarak şirket-i mudârebede ribha rebbü'l-mâl malıyla ve mudârib ameliyle müstahik olarak şu umûr-i selâseden biri bulunmayarak "Sen kendi malınla ticâret et de ribhi beynimiz müşterek olsun." demesi, şirket îcâb etmeyerek hâsıl olan ribhden hisse alamaz. [*Mecelle*] 1348. Ribha istihkâk ancak akd-ı şirkette îrâd olunan şarta göre olup ecren olunan amele göre değildir. Binâenaleyh çalışması meşrût olan şerîk çalışmasa bile çalışmış addolunur.

Şirket-i emvâlde sermâye şerîkler beyninde mütesâviyen veya mütefâdilen müşterek olabilip birinden sermâye diğerinden amel ile ribhi iştirâk,

mudârebe olup; ribh tamâmen âmile âid olursa karz olup şirket olmaz. Ve eğer tamâmen sermâye sâhibine âid olması şart edilirse sermâye âmilin yedinde bidâʿa ve âmil müstebdiʿ olur, müstebdiʿ ise vekîl-i müteberriʿ hükmünde olduğundan kâr ve zarar tamâmen mal sâhibine âid olur. 1351. *Mecelle*.

Şerîklerin sermâyeleri mütesâvî olup da birine ribhden fazla hisse şart edilse ikisinin de çalışması şart olduğu takdîrde şirket sahîh ve şart muʿteber olup, yalnız birisinin çalışması şart olduğu takdîre göre çalışmak ribhden hissesi ziyâde olana şart edilmiş ise yine böyle olup, malıyla sermâyesinin ribhine ve ameliyle ziyâdesine müstahik olup şerîkeynin sermâyesi onun yedinde mudârebe hükmünde olur, ve eğer çalışmak ribhden hissesi az olana şart edilmiş ise câiz olmayıp ribh beynlerinde sermâyeleri mikdârıne göre taksîm olunur. 1345. [*Mecelle* maddesi]

Fâide

إذا عمل أحد الشريكين دون الآخر بعذر أو بغيرعذر فالربح بينهما بخلاف ثلاثة تقَبَّل عملًا من غير عقد شركة فعمله أحدهم كان له ثلث الأجر ولا شيء للآخَرَين.

2515. Mes'ele: Ribha istihkâk ancak akd-i şirkette îrâd olunan şarta göre olup ecr olunan amele göre olmadığından amel etmesi meşrût olan şerîk amel etmese bile amel etmiş addolunacağından şirket-i sahîha ile şerîk, olan iki şerîkeyn çalışmaları şart edilmediği hâlde yalnız biri çalışıp da diğeri bi-özrin veya bilâ-özrin çalışmasa bile yekdiğerinin vekîli bulunduklarından **[1415]** kâr beynlerinde şart ettikleri vechile münkasim olur ise de beynlerinde şirket akd edilmeyerek üç kimse bir işi tekabbul ve teʿahhud edip de ol iş onlardan yalnız birisi işleyip diğerleri çalışmasalar ücretin sülüsü çalışan kimsenin olup sülüsânı onun tarafından teberruʿ olarak, diğerleri hiçbir şeye müstahik olmazlar. 1349. *Mecelle* [maddesi].

Fâide

«ما اشتريت اليوم من أنواع التجارة فهو بيني وبينك» فقال نعم جاز؛ ولو اشترى شيئًا فقال «أشركني فيه» فقال «قد أشركتك فيه» جاز إلا أن يكون قبل قبضه.

2516. Mes'ele: Birisi diğerine "Bugün envâʿ-ı ticâretten her ne alır isen beynimizde müşterek olsun." deyip de ol kimse "peki" diyerek kabûl eylese

şirâ da şirket olarak câiz olacağı gibi birisi bir şeyi satın alıp da baʿde'l-kabz diğeri "Bunun ticâretine beni şerîk kıl." deyip de ol kimse de "peki" diyerek kabûl eylese şirket sahîha olarak câiz olur ise de kable'l-kabz câiz olmaz. *Hâniyye*'nin beyânına göre iki kimseden her biri diğerine "Bugün her ne alır isen beynimizde müşterek olsun." deyip de âhar da kabûl ederse şirâ da şirket olarak câiz olup hiçbirisi bilâ-izin diğerin hissesini satamaz. Zîrâ iştirâkleri iştirâda olup beyʿde değildir.

نهى أحدهما شريكه عن الخروج وعن بيع النسيئة جاز؛ ليس لأحدهما السفر بغير إذن الآخر فإن سافر فهلك لم يضمن فيما لا حمل له ولا مؤنة والربح بينهما.

2517. Mes'ele: Şerîkeynden birinin diğerini bulunduğu beldeden başka beldeye hurûcdan ve veresiye mal satmasından nehiyle menʿi sahîh olmakla böyle menʿ edildiği hâlde birinin izni olmadıkça diğerinin bunun hilâfında bulunması câiz olmayıp bilâ-izin sefer edip de mal telef olursa kendisi için haml ve me'ûnet olmadığı sûrette dâmin olmayıp ribh beynlerinde müşterek olarak taksîm olunur, buyuruluyor ise de *Zahîriyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre vereseye satmaktan menʿ edip de diğeri satmış olsa hükm-i mes'ele ihtilâfî olup bazılar, cevâzına ve bazılar adem-i cevâzına kâil olmakla musannif-i allâmenin ıtlâkı muhtâc-ı takyîddir.

Ve kezâ bilâ-izin hurûcunda dahi ihtilâf **[1416]** olunup *Bedâi*ʿ'den naklen Hamevî'nin beyânına göre sefer hatardan hâlî olmayacağı cihetle Hazret-i İmâm adem-i cevâzına kâil olmuş ise de Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed'in kavillerinden sahîh olan, cevâzı olup inde'l-İmâm şerîk ve mudârib için adem-i cevâzı mervîdir ki bu da Ebû Yûsuf'un kavli olup Ebû Yûsuf'dan rivâyette beytûte muhtâc olmayacak derece yakın olan beldeye hurûcu beldesi hükmünde olarak câiz ise de haml ve me'ûnete muhtâc olduğu sûrette şerîki reddine muhtâc oldukta lâzım gelen me'ûnete binâen mutazarrır olacağından câiz değil ise de ham ve me'ûnete muhtâc olmaz ise adem-i tazarrura binâen câizdir. Binâenaleyh hükm-i mes'eleyi beyânda ıtlâk cây-ı nazardır.

Fâide

تكره الشركة مع الذمي.

2518. Mes'ele: Müslimin zimmî ile ticârette iştirâkı Ebû Yûsuf'a göre meʿa'l-kerâhe câiz ise de mezheb-i Hanefî'den sahîh olan adem-i cevâzıdır. Zîrâ zimmî hamr ve hınzîr gibi müslim nazarında mâl-ı mütevakkim olmayan şeyi iştirâ eylese ona göre sahîh olur ise de müslime göre gayr-ı sahîh olup onları sattığı hâlde müslim için semenlerinde şirket bulunmaz.

Fâide

اختلف رب المال مع المضارب في التقييد والإطلاق فالقول للمضارب.

2519. Mes'ele: Rebbü'l-mâl ile şerîk-i mudârib ıtlâk ve takyîdde ihtilâf etseler söz mudâribindir, buyuruluyor ise de *Bedâiʿ*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre şerîkeynden biri cemîʿ-i ticârette veya umûm-i bilâdda veya umûm-i eşhâsla mudârebe iddiʿâsında bulunup diğeri husûs iddiʿâsında bulunarak bilâ-beyyine ihtilâf etseler söz, söz ıtlâkı iddiʿâ edenindir. Zîrâ ticâretten maksad, ribh olup bu ise sûret-i mutlaka ve umûmda eferr ve ekser olmakla umûm ve ıtlâk iddiʿâsı maksûda evfaktır. Binâenaleyh ıtlâk ve takyîdde ihtilâf olundukta gerek rebbü'l-mâl ve gerek şerîk-i mudârib olan, bilâ-fark söz ıtlâkı iddiʿâ edenin olmasıdır.

Hasan b. Ziyâd'a göre gerek ıtlâk ve gerek takyîdde söz, rebbü'l-mâlındır. Eğer her ikisi de beyyine ikâme ederler ise **[1417]** husûs ve takyîd iddiʿâsında bulunanın beyyinesi tercîh olunur. Zîrâ takyîd ve tahsîs ziyâde isbâtında olup umûm ve ıtlâk beyyinesi ise ondan sâkindir. Beyyine ise ziyâdelik gibi hilâf-ı zâhiri isbât için meşrûʿadır. Husûsta ittifâk edip de rebbü'l-mâl sermâyeyi meselâ "buğday ticâreti için verdim" deyip şerîk-i mudârib arpa ticâreti için verildiğini iddiʿâ ederek hâssı taʿyînde ihtilâf etseler bi'l-ittifâk söz rebbü'l-mâlındır. Zîrâ akidden maksad, ribh olup bu ise her ikisiyle hâsıl olmakla tercîh müteʿazzir olmakla rebbü'l-mâlın izniyle tercîh olunur.

Fâide

وفي الوكالة القول للموكل.

2520. Mes'ele: Vekâlet, bir kimse işini başkasına tevfîz ederek ol işin tesviyesinde onu kendi makâmına ikâmeden ibâret olarak, tevkîl edene müvekkil ve tevkîl edilene vekîl ve ol işe de müvekkelün bih denip falânı

gidip görür işin, meselâ "falân şeyi satmaya veya almaya seni tevkîl" diyerek bazen bir şarta muʿallak ve bazen de meselâ "falân ayın ibtidâsında falân şeyi almaya veya satmaya seni tevkîl ettim" diyerek bir zamâna muzâf olur, veyâhûd böyle muʿallak ve muzâf olmaya, "falân şeye seni tevkîl ettim" diyerek mutlak olacağından, vekîl ile müvekkil vekâletin ıtlâk ve takyîdinde ihtilâf etseler söz müvekkilin olur buyurulur ise de beyʿa vekîl vereseye satıp da müvekkil "peşin olarak satmaya tevkîl ettim" deyip vekîl "mutlak olarak tevkîl ettin" diyerek ıtlâk ve takyîdde ihtilâf etseler söz, müvekkilin olarak tasdîk olunacağından şirket-i mudârebede olduğu gibi vekâlette dahi asıl olan, gerek vekîl ve gerek müvekkil olsun söz, takyîdi iddiʿâ edenindir. Vekâlet bir kayıt ile mukayyed oldukda vekîlin adem-i muhâlefeti şart olmakla vekîl muhâlefette şirâsı müvekkil hakkında nâfiz olmayarak vekîlin kendi üzerinde kalır.

Fâide

ولو اختلف المولى مع غرماء العبد فالقول لهم.

2521. Mes'ele: Her ne kadar kelâm-ı musannif mutlak ise de makâm karînesiyle mevlâ kölesine "buğday ticâretine izin verdim" deyip guremâ-yı abd "mutlak beyʿa izin verdin" diyerek ıtlâk ve takyîdle mevlâ ile kölenin guremâsı ihtilâf etseler izinde asıl olan ıtlâkla adem-i takyîd olmakla hilâfına delîl kâim olmadıkça söz guremâ-yı abdindir. **[1418]**

Fâide

KİTÂBÜ'L-VAKF

كتاب الوقف

ولو وقف على المصالح فهي للإمام والخطيب والقيم وشراء الدهن والحصير والمراوح، كذا في منظومة ابن وهبان.

2522. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil-i mektûbe vakfın ahkâm-ı şerʿiyyesine müteʿallik olup vakfın hakîkat-i lugaviyye ve şerʿiyyesi 198. mes'elede ve eimmenin ihtilâfı 199. mes'elede ve sebeb-i meşrûʿiyyeti 201. mes'elede ve sıfat-ı meşrûʿası 202. mes'elede ve mahalli 203. mes'elede

ve şartı 204. mes'elede beyân olunup gallesi mesâlih-i mescide sarf olunmak üzere vâkıf bir şeyi vakf eylese İbn Vehbân'ın

ويدخل في وقف المصالح قيم امام خطيب والمؤذن يعبر.

kavliyle beyân olunduğu üzere galle-i vakf imam ve hatîb ve kayyim ve şirâ-yı dühn ve hasır ve merâviha sarf olunur. Ya'nî cevâmi' ve mesâcidin mesâlih-i lâzimesi bunlardır, demek istenir ise de merâvihin mesâlihden olduğu akvâl-i fukahâya muhâliftir. 1266. mes'elede beyân olunduğu üzere vâkıf tarafından gerek şart kılınsın ve gerek şart kılınmasın vakfın ta'mîr ve termîminden sonra vazîfe takdîm olunan "alâmet-i vakf" ma'nâsına "şe'âir-i vakf" imâm, hatîb, müderris, kayyum, ferrâş, müezzin, nâzır, zeytinyağı, mum, kandil, hasır, abdest suyunu abdesthâneye taşıyanlar olmakla galle-i vakf ba'de't-ta'mîr bunlara sarf olunur. Binâenaleyh mesâlih-i vakf bunlardır.

Fâide

كل من بنى في أرض غيره بأمره فالبناء لمالكها ولو بنى لنفسه بلا أمره فهو له وله رفعه إلا أن يضر بالأرض.

2523. Mes'ele: **[1419]** Her kim sâhibinin emriyle başkasının arsasına binâ yapar ise ol binâ arsa sâhibinin olup harfiyyâtıyla ona rücû' eder. Bazılarına göre binâ-yı mezkûrun arsa sâhibinin olması ale'l-ıtlâk olmayıp belki ale'l-ıtlâk veya arsa sâhibine olmak üzere ta'yîn ederek binâ sûretinde olup lâkin bilâ-emr kendi nefsi için ta'yîn ederek binâ eder ise binâ kendisinin olup arsa âriyet olarak, arsaya mazarr olmaz ise arsa sâhibi her ne zamân ister ise kal' ile teklîf edebilir. Binâ-yı mezkûr müşterek arsaya binâ edilmiş olsa, şerîkler beyninde müşterek olup sûret-i mutlakada veya şerîkler için olması ta'yîn edilerek binâ edilmiş ise sarf ettiği para ile onlara mürâca'at edip binâ onların olur. Ve eğer yapan kimsenin olmak üzere ta'yîn ederek emredilmiş ise binâ kendisinin olup arsada şerîkeynin hissesi âriyet hükmünde olarak ne zamân ister ise şerîki onu kal' ile teklîf eder, eğer şerîkler veya birisi arsanın taksîmini taleb ederler ise taksîm olunup binâ, bânînin hissesinde vâki' olursa diyecek kalmaz. Ve eğer şerîkin hissesinde kalır ise binâyı ref' îcâb eder. Ve eğer bazısı şerîkin ve bazısı kendi hissesine isâbet

eder ise kendi hissesine isâbet eden mikdârda söz kalmaz ise de âharın hissesine isâbet edeni ref'a mecbûr olur.

2524. Mes'ele: Arsa sâhibinin izin ve emri olmayarak binâ yapmış ise binâ kendisinin olup arsaya mazarrat vermez ise arsa sâhibi binâyı ref' ettirir. Ve eğer zarar îrâs eder ise ref'le mahkûm olarak arsa sâhibi kıymetini verip istimlâk eder.

وأما البناء في أرض الوقف فإن كان الباني المتولي عليه فإن كان بمال الوقف فهو وقف وإن كان من ماله للوقف أو أطلق فهو وقف وإن لنفسه فهو له، وإن لم يكن متوليًّا فإن كان بإذن المتولي ليرجع فهو وقف وإلا فإن بنى للوقف فهو وقف وإن لنفسه أو أطلق رفعه لو لم يضر وإن أضر فهو المضيع لماله فليتربص إلى خلاصه.

2525. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere binâ vakıf olan arsada olup da bânî mütevellîsi ise eğer mâl-ı vakf ile binâ edilmiş ise binâ da vakfın olup, eğer kendi malıyla vakf için veya mutlak olarak yapmış ise vakf olur. Ve eğer kendi nefsi için yaptığını işhâd ederek kendisi için yapmış ise kendisinin olur. Ve eğer bânî mütevellî olmayıp da mütevellînin izniyle kendisine **[1420]** rücû' edilmek üzere binâ edilmiş ise binâ vakf olup mütevellîye rücû' eder. Ve eğer mütevellînin izni olmayarak vakf için binâ edilmiş ise vakf olup ve eğer bânî kendisi için veya mutlak olarak binâ eylemiş ise arsaya zarar vermez ise binâsını hedmle ref' etmeye mecbûr olup mazar olur ise binâ meccânen vakfın olarak malını zâyi' eylemiş olup hulâsına intizâr lâzım gelir.

وفي بعض الكتب للناظر تملكه بأقل القيمتين للوقف منزوعًا وغير منزوع بمال الوقف.

2526. Mes'ele: Bazı kütüb-i fıkhiyyede beyân olunduğuna göre izn-i mütevellî bulunmayarak vakıf arsaya binâ yapıp da kal' ve hedme mecbûr olduğu hâlde onun hedmi binâya mazarrat olur ise yıkılmak üzere kıymetiyle ibkâsı hâlindeki kıymetlerinden ekalliyle mâ-ı vakıfla vakf için nâzır-ı vakf temellük eder.

Fâide

الناظر إذا آجر ثم مات فإن الإجارة لا تنفسخ إلا إذا كان هو الموقوف عليه وكان جميع الريع له فإنها تنفسخ بموته كما حرّره ابن وهبان معزيًا إلى عدة كتب ولكن إطلاق المتون يخالفه.

2527. Mes'ele: Başkasına mevkûf olan vakfın nâzırı vakfı îcâr edip de vefât eder ise icâre münfesiha olmaz ise de lâkin vakfın cümlesi kendisine mevkûf olup başka hissedâr bulunmaz ise İbn Vehbân'ın bir hayli kütüb-i fıkhiyyeye azven tahrîrine göre nâzırın vefâtıyla icâresi münfesiha olur, denilmiş ise de mütûnun ıtlâkı beyân-ı mezkûre muhâliftir. Zîrâ Kâriü'l-Hidâye'nin beyânına göre îcâr eden nâzır her ne kadar müstakillen müstahik olsa dahi vefâtıyla îcârı fesh olmaz. Lâkin *Yetîme* ve *Kunye*'nin kitâb-ı icârede beyânlarına göre yaşadığı müddetçe kendisine vefât ettiği hâlde başkasına vakf edilen arâzî mevkûfün aleyh olan kimse yirmi sene müddetle îcâr edip ücretini baʿde'l-kabz beş sene sonra vefât eylese te'diye edildiği ücreti tazmîn etmeden mevkûfün aleyh îcâr olunan vakfı müste'cirin elinden ihrâc edebilir mi diye vârid olan suâle îcâr eden mevkûfün aleyhin vefâtıyla icâre müntakıza olarak vakıf müste'cir yedinden **[1421]** istirdâd olunup müste'cir bâkî kalan müddet-i îcârın icâresi bedelinde mûcirin terekesine rücûʿ edip terekesi yok ise husrân kendisine âid olmak üzere cevâb verilmiş ise de bazı fudalâ bu vechile hükm-i mes'eleyi on sene müddetle icâre-i vakfın adem-i cevâzına binâen yirmi sene müddetle icâre sahîha olmadığına binâen müddetiyle intikâzına haml mümkündür, demiş. Bundan müstefâd olan, müddet-i câize ile îcâr olunsa idi, vefâtıyla münfesiha olmayacağıdır.

Fâide

الاستدانة على الوقف لا تجوز إلا إذا احتيج إليها لمصلحة الوقف كتعمير وشراء بذر فتجوز بشرطين الأوّل: إذن القاضي. الثاني: أن لا يتيسر إجارة العين والصرف من أجرتها كما حرره ابن وهبان.

2528. Mes'ele: Muhtâc-ı taʿmîr olup taʿmîr olunmak veya tohum satın alınmak gibi menâfiʿ-i vakf için muhtâc olunmadıkça vakf üzerine istidâne câize değil ise de İbn Vehbân'ın tahrîrine göre menfaʿat-i vakf için ihtiyâc halinde iki şartla câize olup şartlardan biri izn-i kâdî bulunması diğeri de hâliyle ayn-ı vakfı îcâr edip ücretinden sarf olunmasının gayr-ı kâbil bulunmasıdır.

Fâide

وليس من الضرورة الصرف على المستحقين كما في القنية.

2529. Mes'ele: Vakf üzerine istidâneyi tecvîz için müstahikkine sarf lüzûmu zaruretten addolunmaz.

Fâide

والاستدانة القرض أو الشراء بالنسيئة.

2530. Mes'ele: Maslahat-ı vakf için muhtâc olunmadıkça vakf üzerine tecvîz olunmayan istidâne karzen para almak veya veresiye bir şeyi iştirâ edilmektir. *Velvâliciyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre vakfın kayyımı vakfın harâcı veya cebâyetiyle mutâlebe olunup da vakfın gallesinden kayyımın elinde hiçbir şey bulunmayarak istidâne emelinde bulundukta eğer vâkıf kendisine şu hâlde istidâne ile emr eylemiş ise **[1422]** câize ise de bu vechile emr eylememiş ise cevâz-ı istidânede ihtilâf olunup muhtâr olan, Ebü'l-Leys'in beyânına göre istidâneye lüzûm görüldükte istidâneye izinle emir verilmek üzere hâkime mürâcaʿat olunup onun emriyle muʿâmele olunmak lâzım gelir. Zîrâ mesâlih-i âmme ve menâfiʿ-i vakf için velâyet kâdîye âiddir.

Hulâsa'nın beyânına göre bu bâbda esahh olan beyân olunduğu vechile Ebü'l-Leys'in kavlidir. *Zahîre*'nin beyânına göre ahvet olan kayyım tarafından istidâneye zarûret ve lüzûm iddiʿâ olundukda hâkimin izin ve emriyle alınması lâzımdır. Zîrâ mesâlih-i müslimînin tesviyesi husûsunda kudât ve hükkâmın velâyetleri kayyımların velâyetlerinden eʿam ve eşmeldir. Meğer ki kâdî mesâfe-i baʿîdede bulunup da huzûru mümkün olmaz ise ol sene iddiʿâ olunan zarûreti defʿ için galle-i vakf bulunmadığı hâlde kayyımın kendi başına istidânesinde be's yok ise de vakfın gallesi bulunup da kayyım tarafından mesâkîn ve fukarâya tefrîk ve taksîm olunup vakfın harâc ve levâzımı için hiçbir şey imsâk edilmemiş ise *Enfaʿü'l-Vesâil*'de beyân olunduğu üzere vakfın harâcına isâbet eden hisseyi kayyım dâmin olur.

Fâide

وهل يجوز للمتولي أن يشتري متاعًا بأكثر من قيمته ويبيعه ويصرفه على العمارة ويكون الربح على الوقف؟ الجواب «نعم» كما حرّره ابن وهبان.

2531. Mes'ele: Kıymetinden ekser bahâ ile bir şey iştirâ veya satıp da ribhi vakfa âid olarak vakfın imâretine sarfın mütevellî için cevâzından suâl

olunur ise İbn Vehbân'ın tahrîrine göre mütevellînin ol vechile tasarrufunun cevâzıyla cevâb verilir.

Fâide

لا يشترط لصحة الوقف على شيء وجود ذلك الشيء وقته فلو وقف على أولاد زيد ولا ولد له صح وتصرف الغلة إلى الفقراء إلى أن يوجد له ولد.

2532. Mes'ele: **[1423]** Vakfın sıhhatinde hîn-i vakıfda mevkûfün aleyhin vücûdu şart değildir. Binâenaleyh hîn-i vakıfda evlâdı bulunmayan Zeyd'in evlâdına edilen vakıf sahîh olup onun evlâdı vücûda gelene kadar galle-i vakf fukarâya sarf olunup, evlâdı vücûda geldiği vakit onlara sarf olunur, buyurulur ise de bazı fuzalâdan naklen Hamevî'nin beyânına göre *İmâdiyye*'de asıl mes'ele sıhhatinde âhirini fukarâya sarf olunmakla meşrûttur. Zîrâ maʿdûm-i mahzâ vakıf olmaktan ihtirâz için sıhhat-ı mes'elede kayd-ı mezkûr lâzımdır. Zîrâ *Şerh-i Haddâdî*'de beyân olunduğu üzere maʿdûm-i mahzâ vakıf gayr-ı sahîhdir. Onun için Kâdîhân ve ekser-i kutûb-i fıkhiyyede beyân olunduğu üzere fukarâya sadaka mevkûfedir, velâkin "evlâdım vücûda gelir ise onların nesli bâkî kaldıkça galle-i vakf onlara masrûfdur" diyerek edilen vakıf câizdir. Binâenaleyh her iki mes'elede maʿdûm-i mahzâ vakfın adem-i sıhhati müstefâd oluyor.

واختلفوا فيما إذا وقف على مدرسة أو مسجد وهيأ مكانًا لبنائه قبل أن يبنيه والصحيح الجواز أخذًا من السابقة كما في فتح القدير.

2533. Mes'ele: Medrese veya mescide vakf edip de kable'l-binâ mescid veya medrese binâsı için bir mekân tedârük edilse cevâzında ihtilâf olunmuş ise de *Fethü'l-Kadîr*'de beyân olunduğu vechile mes'ele-i ânifeden ahzen sahîh olan cevâzıdır. Zîrâ her ne kadar hîn-i vakıfda bi'l-fiil mevcûd değiller ise de mahalleri tedârük olunarak hükmen mevcûd olmakla maʿdûm-i mahz değillerdir.

Fâide

إقالة الناظر عقد الإجارة جائزة إلا في مسألتين: الأولى إذا كان العاقد ناظر الوقف قبله كما فهم من تعليلهم. الثانية إذا كان الناظر يعجل الأجرة كما في القنية ومشى عليه ابن وهبان.

2534. Mes'ele: İki mes'elenin gayrısında nâzır-ı vakfın akd-i icâreyi fesh ve ikâlesi câize olup iki mes'eleden biri fukahânın taʿlîllerinden münfehim olduğu üzere âkid-i mezkûrun kable'l-akd vakf-ı mezkûre nâzır bulunduğu mes'eledir **[1425]** ki icâre-i mezkûreyi feshi câiz olamaz, demek anlaşılır ise de *Kunye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre vakfın kayyımı mâl-ı vakıfla alınmış olan dârı satmış olsa semen-i mislinden eksere satılmadıkça beyʿi ikâlesi câize olduğu gibi kayyım-ı mezkûr azl olunup da başkası nasb olunsa bilâ-hilâf kayyım-ı mensûbun ikâlesi de câizedir. Binâenaleyh icârede bedel-i maʿlûm mukâbilinde menfaʿat-i maʿlûmeyi beyʿden ibâret olmakla lâyık olan, hükm-i icârede hükm-i beyʿ gibi olarak cevâz-ı ikâlenin mes'ele-i mezkûreye adem-i inhisârı lâzım gelir veyâhûd icâre ile beyʿ beynini hükm-i ikâlede tefrîk îcâb eder.

İkinci mes'ele de *Kunye*'de beyân olunduğu vechile nâzır-ı vakfın ücreti taʿcîli mes'elesidir. *Kunye*'nin nass-ı ibâresinin mazmûnu ücreti kable'l-kabz kayyımın müste'cir ile akd-i icâreyi feshi câiz olarak feshi vakıf üzerine nâfiz olur, ammâ ücreti baʿde'l-kabz feshi gayr-ı câizdir. Tamâm-ı müddetinden sonra İmâm-ı Aʿzam'la İmâm Muhammed'e göre kayyımın müste'ciri ücretten ibrâsı sahîh olup ücreti dâmin olur. Hükm-i mes'elede İbn Vehbân'da kavl-i *Kunye*'ye zâhib olmuştur.

Fâide

استبدال الوقف العامر لا يجوز إلا في مسائل:

الأولى: لو شرطه الواقف.

الثانية: إذا غصبه غاصب وأجرى الماء عليه حتى صار بحرًا لا يصلح للزراعة فيضمنه القيم ويشتري بها أرضًا بدلًا.

2535. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin gayrılarında maʿmûr olan vakfı istibdâl câiz değildir. İstibdâli câiz olan mesâilden biri vâkıf istibdâli şart kılmış ise şart-ı vâkıfa binâen câizdir. İkincisi bir gâsıb, vakf olan arâzîyi gasb edip de üzerine nehri icrâ ederek deniz veya göl hâline gelerek zirâʿata sâlih olmaz ise vakfın kayyımı yaʿnî mütevellîsi onu tazmîn ettirip onun kıymeti ile onun bedelinde başka arâzî satın alır, lâkin bunda vakfın âmir olduğu pek zâhir değildir.

الثالثة: أن يجحده الغاصب ولا بينة وهي في الخانية.

2536. Mes'ele: **[1426]** İstibdâli câiz olan üçüncü mes'ele vakfı bir gâsıb gasb edip de istirdâd için beyyine bulunmaz ise gâsıbdan onun kıymetini ahz ile başka bir arâzî veya akâr iştirâ ederek vakf-ı evvelin şartı üzere vakf edilerek istibdâli câizdir ki *Hâniyye*'de mezkûredir.

الرابعة: أن يرغب إنسان فيه ببدل أكثر غلة وأحسن صقعًا فيجوز على قول أبي يوسف كما في فتاوى قاري الهداية.

2537. Mes'ele: İstibdâl câiz olan dördüncü mes'ele *Fetâvâ-i Kâriülhidâye*'de[1] beyân olunduğu vechile müftâ bih olarak Ebû Yûsuf'a göre galle cihetinden ekseri vasfen ahsen bir milk bedelinde mübâdeleye bir kimse taleb ve râgıb olur ise vakf için enfaʿ olmakla istibdâli câiz olur. Mesâil-i mezkûrenin cümlesinde cevâza sebeb menfaʿaten vakfı muhâfazadır.

Fâide

إجارة الوقف بأقل من أجرة المثل لا تجوز إلا إذا كان لا يرغب أحد في إجارتها إلا بالأقل وفيما إذا كان النقصان يسيرا.

2538. Mes'ele: Ecr-i mislinden noksân bedel ile vakfı îcâr câiz değil ise de ondan ziyâde ücretle tâlib bulunmaz veya ecr-i mislinden noksânı teğâbun câiz olacak derece az olarak vakfın menfaʿati îcârında olursa menfaʿat-i vakfı istîcâra tâlib var iken nâzırı ondan noksânla îcâr eylese adem-i sıhhatine binâen bazı fukahâya göre müste'cire bedel-i îcârı itmâm lâzım gelip müftâ bih olan da budur.

شرط الواقف يجب اتباعه لقولهم «شرط الواقف كنص الشارع» أي في وجوب العمل به وفي المفهوم والدلالة كما بيناه في شرح الكنز إلا في مسائل:

2539. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin gayrılarında musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânına göre vâkıfın kelâmının medlûlü ve mefhûmuyla vücûb-i amelde fukahâ-yı izâm hazerâtının şart-ı vâkıf nass-ı Şâriʿ gibidir, **[1427]** kavillerine binâen şart-ı vâkıfa riʿâyet vâcibdir.

1 Kâriülhidâye, Ekmeleddin'in tilmizi ve Kemâl'in üstâzı bir fâzıl olup *Hidâye*'yi üstâzından onsekiz kere okuduğu için Kâriülhidâye ünvânıyla teşehhür eylemiştir. Tahtâvî, 8. cild, 152.

Binâenaleyh mesâil-i âtîyenin mâʿadâsında şart-ı vâkıfın hilâfına muʿâmele câize değildir. Binâenaleyh fukahânın, vâkıfın şartı Şâriʿin nassı gibidir, kavillerinin maʿnâsı vâkıfın telaffuz ettiği lafızdan fehm olunan yaʿnî medlûl-i lafızla amelin vücûbunda nass-ı Şâriʿ gibi demektir. Binâenaleyh şurûtta iʿtibâr vâkıfın tekellüm ettiği kelâm olup bilâ-tekellüm vakfiyelerde yazılana değildir.

Fâide

الأولى: شرط أن القاضي لا يعزل الناظر فله عزل غير الأهل.

2540. Mes'ele: Şart-ı vâkıfa riʿâyet gayr-ı lâzım olan mesâilden biri her ne kadar vâkıf kâdî tarafından nâzırın adem-i azlini şart kılıp nâzır da kendisi bulunmuş olsa dahi hıyâneti sâbite olarak vakfa nezârete adem-i ehliyyeti zâhir olsa Zeylaʿî'den naklen Hamevî'nin beyânına göre şart-ı vâkıfın hilâfına kâdî onu nezâretten azl ederek başka bir ehlini taʿyîn edebilir, bu vechile hükm-i mes'ele mütekellimin kendi kelâmının umûmunda duhûlüne mebnîdir, inde'l-baʿz dâhil değildir.

الثانية: شرط أن لا يؤجر وقفه أكثر من سنة والناس لا يرغبون في استئجاره سنة أو كان في الزيادة نفع للفقراء فللقاضي المخالفة دون الناظر.

2541. Mes'ele: İkinci mes'ele, vâkıf vakfın bir seneden ziyâde müddetle adem-i îcârını şart edip de nâs bir sene müddetle istîcârına rağbet eylemeseler veyâhûd bir seneden ziyâde müddetle îcârında mevkûfün aleyh olan fukarâ için nefʿ ve fâide bulunsa her ne kadar nâzır şart-ı vâkıfın hilâfına ondan ziyâde müddetle îcâr edemez ise de velâyet-i âmmesine binâen mesâlih-i fukarâyı muhâfaza için kâdî îcâr eder.

الثالثة: لو شرط أن يقرأ على قبره فالتعيين باطل.

2542. Mes'ele: Üçüncü mes'ele, vâkıf kendi kabri üzerinde tilâvet-i Kur'ân'ı şart kılsa *Kunye* ve *Bahr*'da beyân olunduğu üzere inde'l-İmâm kabre tilâvet-i Kur'ân'ın kerâhetine binâen şart-ı vâkıfın hilâfına kabri üzerine tilâveti taʿyîn bâtıldır.

Hulâsa'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre sahîh ve fetvâya muhtâr olan cevâzıyla İmâm Muhammed'in kavlidir. **[1428]**

الرابعة: شرط أن يتصدق بفاضل الغلة على من يسأل في مسجد كذا كل يوم لم يراع شرطه فللقيم التصدق على سائل غير ذلك المسجد أو خارج المسجد أو على من يسأل.

2543. Mes'ele: Şart-ı vâkıfa riʿâyet gayr-ı lâzım olan mes'ele-i râbiʿa, vakfın fazla-i gallesini muʿayyen olarak falân mescidde tesâ'ül eden sâile her gün şu kadar kuruş tasaddukunu şart etse riʿâyet gayr-ı lâzım olarak vakf-ı mezkûrun kayyımı için başka mescidde veya hâric-i mescidde tesâ'ül eden sâile veya mutlakan sâile tasadduk câizdir.

الخامسة: لو شرط للمستحقين خبزًا أو لحمًا معيّنًا كل يوم فللقيم أن يدفع القيمة من النقد وفي موضع آخر لهم طلب العين وأخذ القيمة.

2544. Mes'ele: Şart-ı vâkıfa riʿâyetin adem-i lüzûmu mes'elesinden beşincisi, vâkıf her gün müstahikkine muʿayyen olarak şu kadar et ve ekmek verilmesini şart kılsa bu şarta riʿâyet gayr-ı lâzım olmakla kayyım vakıf için onlara et ve ekmek bedelinde nakidden kıymetlerini vermesi câiz olup, mevziʿ-i âharda müstahikkîn için ayn-ı mevkûfu taleb veyâhûd kıymetini ahzın cevâzı ile hüküm olunmuştur.

السادسة: تجوز الزيادة من القاضي على معلوم الإمام إذا كان لا يكفيه وكان عالمًا تقيًّا.

2545. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden altıncısı, mescidden imâmı âlim ve müttakî olup vakıfdan kendisine meşrût olarak verilen mikdâr kifâyet etmediği hâlde galle-i vakfdan imâm için takdîr ve taʿyîn şart olunan mikdâr üzerine kâdînin ziyâde eylemesi câizdir.

السابعة: شرط الواقف عدم الاستبدال فللقاضي الاستبدال إذا كان أصلح.

2546. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden yedincisi, vâkıf adem-i istibdâli şart kılıp da istibdâli vakf için enfaʿ olarak vakıf hakkında istibdâli eslah olsa vâkıfın şartının hilâfına kâdî için istibdâl câizdir. Zîrâ bu husûsta vâkıfın şartına muhâlefet vakıftan maksadına riʿâyetten eslah ve enfaʿdır. **[1429]**

Fâide

لا يجوز للقاضي عزل الناظر المشروط له بلا خيانة ولو عزله لا يصير معزولا ولا الثاني متوليًّا كذا في فصول العمادي.

2547. Mes'ele: Hıyâneti sâbite olmadıkça kendisi için meşrût olan nâzır-ı vakfı nezâretinden kâdînin azli câiz değildir. *Fusûl-i İmâdiyye*'nin beyânına göre kâdî bilâ-hiyânet vakfın nâzırını azl edip de başkasını nasb ve taʿyîn eylese evvelki nâzır maʿzûl ve ikinci mansûb mütevellî olamazlar, binâenaleyh nâzır nezâretinde bâkî olarak emr-i vakıfda tasarrufu nâfizdir.

Fâide

ويصح عزل الناظر بلا خيانة إن كان منصوب القاضي.

2544. Mes'ele: Vakfın nâzırı şart olarak vâkıf tarafından nasb ve taʿyîn olunmayıp da belki kâdî tarafından mansûb ise bilâ-hıyânet onu azl sahîh olur.

إذا عزل القاضي الناظر ثم عزل القاضي فتقدم المخرَّج إلى الثاني أن الأوّل عزله بلا سبب لا يعيده ولكن يأمره بأن يثبت عنده أنه أهل للولاية فإذا أثبت أعاده.

2545. Mes'ele: Kâdî bilâ-sebeb vakfın nâzırını azl edip baʿdehu kendisi de azl olunarak onun yerine başka kâdî geldikte bilâ-sebeb azl olunan nâzır kâdî-yi sânîye selefi tarafından kendisinin bilâ-sebeb azl olunduğunu ihbâr ve iddiʿâda bulunsa mücerred bu daʿvâsı üzerine onu nezârete iʿâde eylemeyip belki kendisinin velâyet-i vakfa ehliyyetini isbâtla emr edip ol kimse de usûlen isbât ederse iʿâde eder.

Fâide

ليس للقاضي عزل الناظر بمجرد شكاية المستحقين حتى يثبتوا عليه خيانة وكذا الوصي.

2546. Mes'ele: Ehl-i istihkâk tarafından vakfın nâzırının hıyâneti isbât olunmadıkça mücerred onların şikâyeti üzerine nâzırı nezâretten azl eylemek kâdî için câiz değildir. Hükm-i mes'elede vasî de nâzır gibidir. **[1430]**

Fâide

الواقف إذا عزل الناظر فإن شرط له العزل حال الوقف صح اتفاقًا وإلا لا عند محمد ويصح عند أبي يوسف ومشايخ بلخ اختاروا قول الثاني والصدر اختار قول محمد؛ وعلى هذا الاختلاف لو مات الواقف فلا ولاية للناظر لكونه وكيلا عنه فيملك

عزله بلا شرط وتبطل ولايته بموته وعند محمد ليس بوكيل فلا يملك عزله ولا تبطل بموته والخلاف فيما إذا لم يشترط له الولاية في حياته وبعد مماته وأما لو شرط ذلك لم تبطل بموته اتفاقا هذا حاصل ما في الخلاصة والبزّازية والفتوى على قول أبي يوسف كما في الولوالجية.

2547. Mes'ele: Vâkıf, hâl-i vakfda nâzırın azlini kendisi için şart kılmış ise bi'l-ittifâk azli sahîh olup, hâl-i vakfda şart kılmamış ise İmâm Muhammed'e göre azli sahîh değil ise de Ebû Yûsuf'a göre sahîh olup, meşâyih-i Belh sıhhat-i azli ile Ebû Yûsuf'un kavlini ihtiyâr edip, Sadrü'ş-Şehîd ise adem-i sıhhatle İmâm Muhammed'in kavlini tercîh eylemiştir.

Beyân olunduğu üzere hükm-i mes'ele 2562. mes'elede beyân olunacağı üzere o Ebû Yûsuf'a göre mütevelli, vâkıfın vekîli ve İmâm Muhammed'e göre de fukarânın vekîli olması üzere ihtilâfa mebnî olup bu vechile ihtilâf da 199. mes'elede beyân olunduğu üzere İmâm Muhammed'e göre vakfın lüzûmunda mütevellîye teslîm şart olup Ebû Yûsuf'a göre adem-i iştirâtıyla ihtilâfa mebnî olup fetvâ iştirâtıyla İmâm Muhammed'in kavli üzeredir.

2548. Mes'ele: Hâl-i vakıfda vâkıf, nâzırın azlini şart etmediği hâlde İmâm Muhammed'e göre azlinin adem-i sıhhati ve Ebû Yûsuf'a göre sıhhatiyle ihtilâfa göre vâkıf vefât ettikte nâzırın velâyeti kalmaz. Zîrâ nâzır vâkıfın vekîli olup müvekkil ise vekîlini azle mâlik olmakla onun vefâtıyla vekâleti munkadiye olacağından Ebû Yûsuf'un dediği gibi bilâ-şart vâkıf nâzırı azle mâlik olup vâkıfın vefâtıyla nâzırın velâyeti bâtıla olur.

İmâm Muhammed'e göre nâzır vâkıfın vekîli olmadığından bilâ-şart azline mâlik olmayıp vefâtıyla velâyeti munkatı'a olmaz. Beyne'l-İmâmeyn bu vechile hilâf, vâkıf gerek hayâtında ve gerekse ba'de vefâtta nâzır için velâyet şart etmediği takdîre göre olup şart ettiği takdîre bi'l-ittifâk vefâtıyla nâzırın velâyeti bâtıla olmaz.

İşte bu vechile hükm-i mes'ele *Hulâsa* ve *Bezzâziyye*'nin beyânlarının hulâsası olup *Velvâliciyye*'nin beyânına göre fetvâ Ebû Yûsuf'un kavli üzeredir. **[1431]**

وفي العتابية: لو لم يجعل الواقف له قيّمًا فنصب القاضي له قيّمًا وقضى بقوامته لم يملك الواقف إخراجه انتهى.

2549. Mes'ele: *Attâbiyye*'nin beyânına göre vâkıf vakfına kayyım taʿyîn eylemese kâdî taʿyîn edip ve kavvâmiyyetiyle hükmederse vâkıf taraf-ı kâdîden taʿyîn olunan kayyım kayyımlıktan çıkaramaz, denir ise de 199. mes'elede beyân olunduğu üzere İmâm Muhammed'e göre vakfın sıhhat-i lüzûmunda ve kezâ İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre tescîl için baʿde'l-vakf mütevellîye teslîmi lâzım olmakla vakf edip de kayyım taʿyîn eylememesi cây-ı nazardır. Ebû Yûsuf'a göre ise mücerred "vakfettim" demesiyle lâzım olarak vâkıfın vakıfdan milki zâil olarak tasarrufa hakkı kalmaz.

ولم أر حكم عزل الواقف للمدرس والإمام اللذين ولاهما.

2550. Mes'ele: Vâkıfın vakfına tevliyetle taʿyîn ettiği müderris ile imâmı azledip edememesi hakkında hüküm mes'elesini görmedim.

ولا يمكن الإلحاق بالناظر لتعليلهم بصحة عزله عند الثاني بكونه وكيلا عنه وليس صاحب الوظيفة وكيلًا عن الواقف؛ ولا يمكن منعه عن العزل مطلقًا لعدم الاشتراط في أصل الإيقاف لكونهم جعلوا له نصب الإمام والمؤذن بلا شرط كما في البزّازية:

2551. Mes'ele: Vâkıfın tevliyetle taʿyîn ettiği gerek müderris ve gerek imâmı azle mâlik olup olmamakla ihtilâfda müderris ile imâmı hükm-i mes'elede nâzıra ilhâk mümkün değildir. Zîrâ Ebû Yûsuf'a göre nâzırı azle mâlik olmasın nâzır vâkıfın vekîli olup müvekkil ise vekîlini vekâlette azle mâlik olmakla azledebileceği cihetle vâkıf da nâzırı nezâretten azledebilir, diyerek fukahânın taʿlîlleri ilhâka mâniʿdir. Zîrâ müderris ve imâm ve müezzin gibi sâhib-i vazîfeler vâkıfdan vekîl değillerdir.

Bezzâziyye'de beyân olunduğu üzere imâm ve müezzin gibi ashâb-ı vazîfeyi bilâ-şart nasb ve taʿyîn vâkıfa âid olmakla asl-ı vakıfda onlar meşrût olmadıklarından mutlakan vâkıfı onları azilden menʿ mümkün değildir. Binâenaleyh nâzırı azli hakkında Ebû Yûsuf ile İmâm Muhammed beyninde cereyan eden ihtilâf bunlar da gayr-ı cârîdir. **[1432]**

Fâide

الباني أولى بنصب الإمام والمؤذن وولد الباني وعشيرته أولى من غيرهم.

2552. Mes'ele: Mesâcid ve cevâmiʿi yaptıran imâm ve müezzini nasb ve taʿyîn eylemeye diğerlerinden evlâ olduğu gibi bânî bulunmadığı hâlde

onun evlâd ve aşîreti dahi diğerlerinden evlâdır. Lâkin onların nef'i kendilerine âid olmakla onların intihâb ettikleri daha aslah ise onların ta'yîn ettikleri evlâdır.

بنى مسجدًا في محلة فنازعه بعض أهل المحلة في العمارة فالباني أولى مطلقًا وإن تنازعوا في نصب الإمام والمؤذن مع أهل المحلة إن كان ما اختاره أهل المحلة أولى من الذي اختاره الباني فما اختاره أهل المحلة أولى وإن كانا سواء فمنصوب الباني أولى انتهى.

2553. Mes'ele: Bir kimsenin mahallede yaptırmış olduğu mescidin ta'mîrinde bânî ile ehl-i mahalle nizâ'da bulunsalar esâsen binâsında müsâbekatine binâen mutlakan bânî tercîh olunur. Ve eğer imâm ve müezzin nasb ve ta'yîninde nizâ' ederler ise gerek bânî ve gerek ehl-i mahalleden hangisinin nasb ve ta'yîn ettiği îfâ-yı vazîfeye elyak ve ahrâ ise o tercîh olunur. Zîrâ 309. mes'elede beyân olunduğu üzere bir işten maksad ne ise ona göre hüküm olunur. Binâenaleyh ehl-i mahallenin ihtiyâr ve intihâb eyledikleri bânînin muhtârından elyak ise onlarınki tercîh olunup bânîninki daha elyak ise bu tercîh olunup müsâvât hâlinde bânînin muhtârı nasb ve ta'yîn olunur.

كثر في زماننا إجارة أرض الوقف مقيلًا ومُراحًا قاصدين بذلك لزوم الأجر وإن لم ترو بماء النيل ولا شك في صحة الإجارة لأنها لم تستأجر للزراعة وغيرها وهما منفعتان مقصودتان كما في إجارة الهداية «الأرض تستأجر للزراعة وغيرها» قال في النهاية «أي لغير الزراعة نحو البناء وغرس الأشجار ونصب الفسطاط ونحوها».

2554. Mes'ele: Hamevî'nin beyânına göre musannif-i allâme dokuz yüz yetmiş senesi Receb-i şerîfinin sekizinde vefât etmekle zamânından maksad târîh-i mezkûrun mâ kabli olmak üzere buyururki zamânımızda her ne kadar Nil suyu ile iskâ olunup sulanma dahi icârenin lüzûmunu kasd ederek gerek intifâ' olunsun ve gerek intifâ' olunmasın ma'nâsına makîlen ve murâhen arz-ı vakfı îcâr ve istîcâr tekessür ederek te'âmül ve te'ârüf hâline gelmekle ol vechile icârenin **[1433]** sıhhatinde şek ve şübhe yoktur. Zîrâ her ne kadar icâreden maksad zirâat ve gars-i eşcâr ve binâ-yı emâkin gibi menâfi' ise de icâre-i *Hidâye*'de beyân olunduğu üzere arz zirâat ve menâfi'-i sâire için istîcâr olunur.

Nihâye'nin beyânına göre icâre-i arzda zirâʿatın gayrı olan menfaʿat-i maksûdeyi binâ ve gars-ı eşcâr ve nasb-ı fustât ve menâfiʿ-i sâire ile tefsîr ederek sebeb-i icâre zirâata tahsîs olunmayıp belki menâfiʿ-i sâireye taʿmîm olunmuştur.

Fâide

وفي المعراج وفي فتح القدير من البيع الفاسد: ولا تجوز إجارة المراعي أي الكلأ؛ والحيلة في ذلك أن يستأجر الأرض ليضرب فيها فسطاطه أو ليجعلها حظيرة لغنمه ثم يستبيح المرعى وذكر الزيلعي «الحيلة أن يستأجرها لإيقاف الدواب أو منفعة أخرى» انتهى.

2555. Mes'ele: Miʿrâc ve beyʿ-i fâsidden *Fethü'l-Kadîr*'de beyân olunduğuna göre mubâh olduğu için merânın otlarını icâre câize olmayıp tecvîzinde hîle-i şerʿiyye kendisinde oba kurulup iskân edilmek veya koyunları için ağıl yapılıp geceleri içine hayvan konulmak için îcâr ve istîcâr edip onlara tebeʿan merâsını da mubâh kılmaktır. Zîrâ hudâ-yi nâbit olan otlar beyne'n-nâs şirket-i ibâha ile müşterekedir. Zeylaʿî'nin beyânına göre hîle-i şerʿiyye hayvanları eğlendirmek ve sâir menfaʿat için îcâr ve istîcâr eylemektir.

والحاصل أن المقيل مكان القيلولة وهي النوم نصف النهار قال الرازي في تفسير الفرقان: المقيل زمان القيلولة أو مكانها وهو الفردوس في الآية وهي ﴿أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُّسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلً﴾ وفي القاموس «القائلة نصف النهار قال قيلا وقائلا وقيلولة ومقالا ومقيلا» انتهى. وأما المراح فقال في القاموس «أراح الإبل ردها إلى المُراح –بالضم– أي المأوى» وفي المصباح الرواح رواح العشي وهو من الزوال إلى الليل والمراح –بضم الميم– حيث تأوي الماشية بالليل والمناخ والمأوى مثله وفتح الميم بهذا المعنى خطأ لأنه اسم مكان واسم المكان والزمان والمصدر من أفعل بالألف مفعل بضم الميم على صيغة اسم المفعول وأما المراح بالفتح فاسم الموضع من راحت بغير ألف واسم المكان من الثلاثي بالفتح والمراح أيضًا الموضع الذي يروح القوم منه أو يرجعون إليه انتهى؛ فرجع معنى المقيل في الإجارة إلى مكان القيلولة ويدلّ على صحتها له قولهم «لو استأجرها لنصب الفسطاط جاز لأنه للقيلولة» ورجع معنى المُراح إلى مكان مأوى الإبل ويدل على صحتها له قولهم «لو استأجرها لإيقاف الدواب أو ليجعلها حظيرة لغنمه جاز».

2556. Mes'ele: **[1435]** Lüzûm-i vakf kasdıyla makîl ve murâh için arâzî vakfı îcâr ve istîcârın hîle-i şerʿiyyesini beyânda zikr olunan akvâlin hulâsası makîl nısf-ı nehârda uyumak maʿnâsına kaylûleden ism-i mekân olarak kaylûle mahalli demek olup İmâm Râzî hazretleri ﴿أَصْحَابُ الْجَنَّةِ يَوْمَئِذٍ خَيْرٌ مُسْتَقَرًّا وَأَحْسَنُ مَقِيلًا﴾[1] âyet-i celîlesinin tefsîrinde makîli ism-i zamân veya mekân olmak üzere zamân-ı kaylûle ve mekân-ı kaylûle ile tefsîr edip mekân-ı kaylûle ile maksad da Firdevs-i aʿlâ olduğunu beyân buyurmuştur.

Kâmûs'un beyânına göre قال قيلا وقائلا وقيلولة ومقالا ومقيلا denip "nısf-ı nehârda uyudu" demektir diyerek قيلا وقائلا وقيلولة ومقالا ومقيلا gibi beş vechile istimâl olunduğu beyân buyurulmuştur. Ammâ murâh mimin dammıyla irâhaden "râhat ettirmek mahalli" maʿnâsına ism-i mekân olup *Kâmûs*'un beyânına göre أراح الإبل ردها إلى المُراح denir ki "akşama karşı develeri gece ile eğlenecekleri mahalle reddedip çevirip topladı" demek olmakla geceleri develerin me'vâsı maʿnâsına olur, *Sıhâh*'ın beyânına göre de أراح الإبل إلى المُراح denir ki *Kâmûs*'da asıl üzere أروح ve *Sıhâh*'da vâvı elife kalble اراح taʿbîrlerinden müstefâd olan ifʿâl bâbından fiil-i mâzî aslı üzere ve baʿde'l-iʿlâl istiʿmâlinin cevâzı olup her ikisinin beyânına göre مراح ifʿâl bâbından ism-i mekân olup *Misbâh*'ın beyânına göre رواح zevâlden leyle kadar zamân maʿnâsına رواح العش denip erâheden mimin dammıyla mürâh, geceleri hayvanların **[1436]** toplanıp eğlendikleri mahal maʿnâsınadır. Menâh ve me'vâ da maʿnâca murâh gibilerdir. Maʿnâ-yı mezkûrce murâhı mimin fethiyle telaffuz hatâdır. Zîrâ ifʿâl bâbından ecvefin ism-i zamân ve ism-i mekân ve masdar-ı mimin dammıyla mukâl vezninde ism-i mefʿûl sîgası üzere gelip, mimin fethiyle merâh ise sülâsîden râhat masdarından me'hûz olarak râhat edilecek mevziʿ ve mahal ve zamân maʿnâlarına ism-i mekân ve ism-i zamândır. Ve kezâ sülâsîden mimin fethiyle mürâh me'mûrînin mahall-i me'mûriyyeti ve esnâf ve tüccârın çarşı ve pazar gibi akşam üzeri çekildikleri ve hâneleri gibi gittikleri mahal maʿnâlarına ism-i mekândır.

Binâen alâ hazâ fukahâ-i izâm hazerâtının لو استأجرها لنصب الفسطاط جاز لأنه للقيلولة kavillerinin sıhhat-i delâletiyle icârede makîlin maʿnâsı mekân-ı kaylûleye râciʿ olduğu gibi لو استأجرها لإيقاف الدواب أو ليجعلها حظيرة لغنمه جاز kavillerinin sıhhat-i delâletiyle murâhın maʿnâsı da me'vâ eylemek mekân ve mahalli maʿnâsına râciʿdir.

1 "O gün cennetliklere kalınacak yerlerin en iyisi, dinlenme yerlerinin en güzeli bahşedilmiş olacaktır." Furkan, 25/24.

Fâide

تخلية البعيد باطلة فلو استأجر قرية وهو بالمصر لم تصح تخليتها على الأصح كما في الخانية والظهيرية في البيع والإجارة بيع وهي كثيرة الوقوع في إجارة الأوقاف فينبغي للمتولي أن يذهب إلى القرية مع المستأجر فيخلي بينه وبينها أو يرسل وكيله أو رسوله إحياء لمال الوقف.

2557. Mes'ele: Musannifin ıtlâkından müstefâd olan, uzakta bulunan arâzî ve emlâkı îcâr ettikte gerek müste'cirin gidip zabt edip dâhil olacak kadar müddet mürûr etsin ve gerek mürûr etmesin îcâr olunan arâzî ve emlâkı tahliye bâtıldır. Binâenaleyh kendisi şehirde bulunduğu hâlde karyede bulunan dârı istîcâr eylese kendisi şehirde iken *Hâniyye* ve *Zahîriyye*'de de beyân olunduğu vechile kavl-i esahh üzere dâr-ı mezkûru tahliye sahîh değildir. Yaʿnî müste'cir tarafından kabz edilmiş olmaz.

Sirâcüddîn'in *Fetâvâ*'sından naklen Hamevî'nin beyânına göre bir beldede bulunan kimse diğerinden diğer beldede bulunan dârı iştirâ edip de alıp satanın bulundukları **[1437]** belde ile alınıp satılan belde arasında iki günlük mesâfe bulunup müşterî iştirâ ettiği dârı kabz etmediği hâlde bâyiʿ dâr-ı mezkûr ile müşterî arasını tahliye etse müşterîye teslîm gibi tahliyyenin sıhhat ve adem-i sıhhatinden vârid olan suâle cevâben iştirâ olunan dâr bâyiʿ ile müşterî huzûrunda değil ise bâyiʿ "sana teslîm ettim" deyip müşterî de tesellüm edip "kabûl ettim" dese müşterî dâhil olup kapısını kapatacak derece yakın olmadıkça kâbız olmaz ise de bu vechile yakın olur ise kabz sayılır demiş. Binâenaleyh baʿde'l-istîcâr gidip kabz ile duhûl edecek kadar müddet mürûr etmedikçe tahliye-i mezkûre kabz addolunmaz ise de mürûr-i müddetle kabz olunacağında musannif-i allâmenin ale'l-ıtlâk butlân-ı tahliyye ile kavli cây-ı nazardır.

2558. Mes'ele: *Hâniyye* ve *Zahîriyye*'nin beyânlarına göre belde-i uhrâda bulunan emlâkı îcâr ile kable't-teslîm tahliye bâtıla olup hâlbuki bu misillu muʿâmele icâre-i evkâfda kesîrü'l-vukûʿ olmakla mâl-ı evkâfı ihyâ ve muhâfaza için mütevellîye lâyık olan diğer karyede bulunan emlâk ve akâr-ı mevkûfeyi îcâr ettikte ya bizzât müste'cir ile berâber gidip müste'cir ile îcâr olunan emlâkı tahliye ve tesellüm etmeli veyâhûd bu vazîfeyi îfâ için vekîlini veya resûlünü gönderip usûlen teslîm eylemeli.

Fâide

أقر الموقوف عليه بأنّ فلانًا يستحق معه كذا أو أنه يستحق الريع دونه وصدقه فلان صح في حق المقِرّ دون غيره من أولاده وذريته ولو كان مكتوب الوقف مخالفًا له حملًا على أن الواقف رجع عما شرطه وشرط ما أقرّ به المقِرّ ذكره الخصاف في باب مستقل وأطال في تقريره. ما شرطه الواقف لاثنين ليس لأحدهما الانفراد إلا إذا شرط الواقف الاستبدال لنفسه ولآخر فإن للواقف الانفراد لا لفلان كما في فتاوى قاضيخان.

2559. Mes'ele: Mevkûfün aleyh "falân kimse de benimle berâber galle-i vakıfdan şu kadar sehme veya nezâret ve tevliyyete müstahiktir" veyâhûd kendisinin dûnunda vakfa istihkâkda musâdaka ile amel câiz olduğundan **[1438]** falân vakfın rub'-i hissesine müstahik olduğunu ikrâr edip de ol kimse de mukırrı ikrârında tasdîk eylese vâkıfın ol kimseye eylemiş olduğu şartından rücû' edip mukırrın ikrâr ettiğini şart eylemiş olması ihtimâline hamlen her ne kadar mukırrın ikrârı vakıfnâmeye muhâlif olsa dahi kendi hakkında ikrârı sahîh olur ise de evlâdı ve zürriyyeti haklarında sahîh olmaz.

198. mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-İmâm vakıf âriyet kabîlinden olarak lüzûmu ya hükm-i hâkim veya ta'lîka mütevakkıf olup Ebû Yûsuf'a göre mücerred "vakfettim" demesiyle lâzım olarak vâkıfın vakıfdan milki zâil olup İmâm Muhammed'e göre lüzûmuyla vâkıfın milkinin zevâli mütevellîye teslîme mütevakkıf olarak ihtilâfî olup lâkin müftâ bih olan Ebû Yûsuf'un kavli olup vâkıfın evvelki şartından rücû' ederek sâniyen mukırrın ikrâr ettiği vechile şart eylemesi ihtimâline haml edilerek mukırrın kendisi hakkında ikrârının sıhhatiyle hüküm ya adem-i lüzûmuyla İmâm-ı A'zam hazretlerinin kavillerine veyâhûd mütevellîye kable't-teslîm İmâm Muhammed'in kavline mebnî olmak îcâb eder. Zîrâ müftâ bih olarak Ebû Yûsuf'un kavline göre vakfetmesiyle lâzım olarak milkiyyetin zevâline binâen birinci şarttan rücû'la tekrâr mukırrın ikrârı vechile şarta salâhiyyeti kalmaz.

2560. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere her ne kadar vakıfnâmeye muhâlif olsa dahi vâkıfın evvelki şartından rücû'u ihtimâline binâen mukırrın kendi hakkında başkasının istihkâkını ikrârının sıhhatiyle hükm-i mes'eleyi Hassâf müstakillen bir bâbda zikredip vâkıf kendisine ve başkasına istibdâli şart kılmadıkça iki kimseye şart kıldığı hâlde onlardan birinin

adem-i infirâdını takrîrde itâlede bulunmuştur. Zîrâ *Fetâvâ-yı Kâdîhân*'da beyân olunduğu vechile şart eden kendisi olduğu için vâkıfın şarttan infirâdı câiz olup falânın infirâdı câiz olamaz.

ومقتضاه لو شرط لهما الإدخال والإخراج ليس لأحدهما ذلك ولو بعد موت الآخر فيبطل ذلك الشرط بموت أحدهما وعلى هذا لو شرط النظر لهما فمات أحدهما أقام القاضي غيره مقامه وليس للحي الانفراد إلا إذا أقامه القاضي كما في الإسعاف.

2561. Mes'ele: **[1439]** Vâkıf kendisiyle âhar için istibdâli şart etmedikçe iki kimseye şart ettiği hâlde âharın adem-i infirâdının muktezâsı istihkâkda başkasını idhâl ve ihrâcı iki kimseye şart eylese her ne kadar âharın vefâtından sonra olsa dahi onlardan birisi için idhâl ve ihrâc ile infirâd câiz olmayarak birisinin vefâtıyla şart-ı mezkûr bâtıl olur. Binâenaleyh vâkıf ikisi için vakfa nezâreti şart edip de onlardan birisi vefât eylese kâdî başkasını vefât edenin makâmına ikâme edip *İsʿâf*da beyân olunduğu vechile kâdî hayatta kalanı hakk-ı nezârette vefât eden makâmında ikâme eylemedikçe hayatta kalanın nezâretinde infirâdı câiz olamaz.

Fâide

الناظر وكيل الواقف عند أبي يوسف ووكيل الفقراء عند محمد فينعزل بموت الواقف عند أبي يوسف وله عزله ويبطل ما شرطه له بموته خلافًا لمحمد في الكل.

2562. Mes'ele: 2547. mes'elede beyân olunduğu üzere Ebû Yûsuf'a göre nâzır vâkıfın ve İmâm Muhammed'e göre fukarânın vekîli olup müvekkilin vefâtıyla vekîlin vekâletten inʿizâline binâen Ebû Yûsuf'a göre vâkıfın vefâtıyla nâzır nezâretten münʿazil olmakla vâkıfın nâzırı azle salâhiyyetine binâen vâkıfın vefâtıyla nâzır için eylemiş olduğu şartı da bâtıl olur ise de İmâm Muhammed'e göre hiçbirisi vâkiʿ olmaz.

Fâide

في الدور والحوانيت المسلة في يد المستأجر يمسكها بغبن فاحش نصف أجرة المثل أو نحوه لا يعذر أهل المحلة بالسكوت عنه إذا أمكنهم دفعه ويجب على الحاكم أن يأمره بالاستئجار بأجر المثل ووجب عليه تسليم زائد السنين الماضية.

2563. Mes'ele: Ecr-i mislinden nısf ve emsâli gabn-ı fâhişle imsâk eden müste'cirin yedine teslîm olunan **[1440]** hâne ve hân emsâli emlâk-ı mevkûfeyi hâkime mürâcaʿatla onun yed-i tahlîs veya bedel-i îcârını ecr-i misline iblâğa kâdir olan ehl-i mahalle ondan sükûtla maʿzûr görülmezler ve hâkim üzerine ecr-i misliyle istîcâr eylemesiyle emreylemek vâcib olduğu gibi müste'cir üzerine de sinîn-i mâzîyenin ecr-i misli üzerine zâid olan ücreti mütevellîye teslîm eylemek vâcibdir.

Fâide

ولو كان القيم ساكتًا مع قدرته على الرفع إلى القاضي لا غرامة عليه وإنما هي على المستأجر.

2564. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere emlâk-ı mevkûfe yedinde bulunan müste'cirin ecr-i mislinden gabn-ı fâhişle noksân-ı bedel ile imsâkını hâkime refʿ-i daʿvâya kâdir olduğu hâlde kayyım sükût eylese garâmet kayyıma lâzım gelmeyip belki müste'cire lâzım olmakla ecr-i misli üzerine zâid olarak sinîn-i mâziyyeden terâküm eden meblağ ondan mutâlebe olunur.

Fâide

وإذا ظفر الناظر بمال الساكن فله أخذ النقصان منه فيصرفه في مصرفه قضاء وديانة كذا في القنية.

2565. Mes'ele: *Kunye*'de beyân olunduğuna göre ecr-i mislinden noksânla akârât-ı mevkûfede sâkin olan müste'cir yedinde terâküm eden ucûrâtın noksânını almak için matlûbun cinsinden müste'cirin malına muzaffer olan nâzır için ondan terâküm eden noksân-ı ucûrâtı alıp mevkûfün aleyhlerinden sarfı lâzım gelen mahalle sarf eylemesi kazâen ve diyâneten câizdir.

Fâide

عزل القاضي فادعى القيم أنه قد أجرى له كذا مشاهرة أو مسانهة وصدقه المعزول فيه لا يقبل إلا ببينة ثم إن كان ما عيّنه أجر مثل عمله أو دونه يعطيه الثاني وإلا يحط الزيادة ويعطيه الباقي انتهى.

2566. Mes'ele: Kâdî, kazâdan azl olunduktan sonra vakfın kayyımı kâdî tarafından "Aylık veya senelik olarak kendisi **[1441]** şu kadar mikdâr ecr olunmuş idi." diye iddiʿâ edilip kâdî-yi mezkûr de kayyımı iddiʿâsında tasdîk eylese kâdî ile kayyımın iddiʿâ ve tasdîk ettikleri mikdârda ittifâkları menfaʿat-i vakfın hilâfına bir garaza mebnî olması ihtimâline binâen bilâ-beyyine kâdînin tasdîki kabûl olunmaz, bi'l-beyyine sâbit oldukdan sonra kayyım için kâdî tarafından taʿyîn ve icrâ olunan mikdâr kayyımın amelinin ecr-i misli veya ondan dûn ise yeni gelen kâdî-yi sânî kâdî-yi sâbıkın taʿyîn ettiği mikdârı kayyıma verir ise de amelin ecr-i mislinden ziyâde takdîr ve taʿyîn olunmuş ise ziyâdesini hatt ve tenzîl edip bâkisini verir.

Fâide

يصح تعليق التقرير في الوظائف أخذًا من جواز تعليق القضاء والإمارة بجامع الولاية فلو مات المعلِّق بطل التقرير.

2567. Mes'ele: Velâyet münâsebetiyle taʿlîk-i kazâ ve imârenin cevâzından ahz ve ona kıyâsla vezâyifde taʿlîk-i takrîr sahîh olur, gerek kazâ ve gerek imâre velâyete mecâmiʿa olmakla onlarda olduğu gibi taʿlîk olunan kimse vefât ederse takrîr bâtıl olur. *İbn Âbidîn*, 3. cild, 579. bak.

فإذا قال القاضي «إن مات فلان أو شغرت وظيفة كذا فقد قرّرتك فيها» صح وقد ذكره في أنفع الوسائل تفقهها وهو فقه حسن.

2568. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere takrîr-i vezâyifde taʿlîkin sıhhatine binâen kâdî bir kimseye "Eğer fülân hademe vefât eder veya falân vazîfe münhalle olarak sâhibinden hâliye kalırsa sana takrîr ettim." diyerek onun takrîrini fülânın vefâtına veya falân vazîfenin hulûlüne taʿlîk sahîh olup *Enfaʿü'l-Vesâil*'de tefekkuhen zikr olunup hakîkaten tefekkuh-i mezkûr de fıkh-ı hasendir.

وفي فوائد صاحب المحيط: للإمام والمؤذن وقف فلم يستوفيا حتى ماتا سقط لأنه في معنى الصيلة وكذا القاضي وقيل لا يسقط لأنه كالأجرة انتهى. ذكره في الدرر والغرر وجزم في البغية تلخيص القنية بأنه يورث قال بخلاف رزق القاضي.

2569. Mes'ele: **[1442]** Sâhib-i *Muhît*'in *Fevâid*'inde beyân olunduğuna göre mescidin imâm ve müezzin için galle-i vakfdan muʿayyen vazîfeleri

bulunup da vazîfelerini istîfâ edip almadan vefât etseler vazîfe maʿnen sıla olarak kabz ile tamâm olacağından kable'l-kabz vefâtlarıyla hakları sâkıt olur, hükm-i mes'elede kâdî de bunlar gibilerdir. *Dürer* ve *Gurer*'de zikr ve telhîs-i *Kunye*, *Buğye*'de vârislerine mîrâs kalmasını cezm edildiği gibi bazı fukahâya göre vezâyif-i mezkûre ücret gibi olmakla adem-i sukûtuna kâil olmuşlardır. Vezâyif-i mezkûreyi imâmet ve müezzinlik bedelinde ücret demeyip de "ücret gibidir" denilmesinin vechi ... mes'elede beyân olunduğu üzere taʿlîm ve tedrîs ve imâmet ve müezzinlik gibi vezâyif-i diniyye bedelinde kudemânın adem-i cevâzı ve müste'cirînin cevâzıyla ihtilâflarına mebnî olsa gerekdir. Onun için sukûtuna kâil olanlar maʿnen sıladan add eylemişlerdir.

2570. Mes'ele: İstîfâ eylemeden vefât eden müezzin ve imâmın vazîfelerinin hilâfınadır, demiş. Binâenaleyh kable'l-istîfâ vefât ederse bâkî kalan sâkıt olur, demek olur. Zîrâ kazâ üzere ücret olamayacağından sarf-ı sıla olup sıla ise kabz ile tamâm olur.

وفي الينبوع للأسيوطي: فرع نذكر ما ذكره أصحابنا الفقهاء في الوظائف المتعلقة بالأوقاف؛ أوقاف الأمراء والسلاطين كلها إن كان لها أصل من بيت المال أو ترجع إليه فيجوز لمن كان بصفة الاستحقاق من عالم للعلوم الشرعية أو طالب العلم كذلك وصوفي على طريقة الصوفية أهل السنة أن يأكل مما وقفوه غير متقيّد بما شرطوه ويجوز في هذه الحالة الاستنابة بعذر وغيره ويتناول المعلوم وإن لم يباشر ولا استناب (ولم يستنب) واشتراك الاثنين فأكثر في الوظيفة الواحدة والواحد عشر وظائف. ومَن لم يكن بصفة الاستحقاق من بيت المال لم يحلّ له الأكل من هذا الوقف.

2571. Mes'ele: İmâm Suyûtî'nin *Yenbûʿ*'da beyânına göre bu makâmda bazı fürûʿ vardır ki evkâfa müteʿallik olan vezâyifde ashâb-ı Hanefî'den bulunan fukahânın zikr ve beyân ettiklerini biz de zikr ve beyân ederiz. Fürûʿ-i mezkûreden **[1443]** 1573. mes'elede beyân olunduğu üzere umerâ ve selâtînin bi'l-cümle vakıfları beytü'l-mâlden veya bir kimseden gasb edilip de bilâ-vâris vefât ederek bi'l-âhere beytü'l-mâle âid olacak maldan ise tahsîsât kabîlinden olarak ulûm-i şerʿiyyenin taʿlîm ve teʿallümüyle iştigâl ederek ve kezâ ehl-i sünnet tarîki üzere turuk-i sûfiyyeye sülûk ederek beytü'l-mâlden infâk ve iâşeye müstahik olan kimselere onların şartlarıyla

mütekayyid olmayarak hasbe'l-istihkâk onların vakıflarından bu misillu müstahikkine ekl ve tenâvül câiz olup bu hâlde gerek bi-özrin ve gerek bilâ-özrin istihkâkda istinâbe de câize olarak her ne kadar meşrûta mübâşeret ve istinâbesi olmasa dahi tenâvül eder ve bir vazîfede iki ve ekser kimselerin iştirâkı câiz olacağı gibi bir kimsenin on vazîfeyi cemʿ eylemesi de câiz olabilir ise de beyân olunan evsâfla muttasıf olmayarak beytü'l-mâlden infâk ve iâşeye müstahik olmayan kimselere onların vakıflarından ekl ve tenâvül helâl olmaz. Zîrâ onların vakıflarının rakabeleri beytü'l-mâle âide olmakla ancak beytü'l-mâlden müstahik olan kimselere sarf olunur.

Fâide

ولو قرّره الناظر وباشر الوظيفة؛ لأن هذا من بيت المال لا يتحوّل عن حكمه الشرعي بجعل أحد وما يتوهمه كثير من الناس ممن يقول في ملك الذي وقف فهو توهم فاسد ولا يقبل في باطن الأمر.

2572. Mes'ele: Her ne kadar beytü'l-mâlden müstahik olmayan kimselere vakfı nâzır takrîr edip vazîfeye mübâşeret etseler dahi onların ekl ve tenâvülleri helâl değildir. Zîrâ vakf-ı mezkûr beytü'l-mâlden bulunduğu cihetle hiçbir câʿilin caʿliyle hükm-i şerʿîsinden tahavvul edemez. Vakfeden kimsenin milkindedir deyn kimselerden ekser-i nâsın tevehhümleri tevehhüm-i fâsid olmakla hakîkaten hâle nisbetle kabûl olunmaz.

Fâide

أما أوقاف أرض ملكها وأوقفوها فلها حكم آخر؛ وهي قابلة بالنسبة إلى تلك.

2573. Mes'ele: Ammâ zâten rakabesine mâlik oldukları mallarını vakf ederek sâhiblerinin mâlik oldukları vakıflar veyâhûd bi-tarîki'l-istibdâl vâkıfların mâlik oldukları vakıflar evkâf-ı sahîhadan olarak kendilerine mahsûs **[1444]** hükümleri olmakla bu misillu evkâfa nisbetle ahkâm-ı evkâfı ve vâkıfların şartlarına lüzûm-i riʿâyeti kâbilelerdir.

Fâide

وإذا عجز الوقف عن الصرف إلى جميع المستحقين فإن كان أصله من بيت المال روعي فيه صفة الأحقية من بيت المال فإن كان في أهل الوظائف مَن هو بصفة الاستحقاق من بيت المال ومَن ليس كذلك فقدّم الأوّلون على غيرهم من العلماء

وطلبة العلم وآل الرسول ﷺ وإن كانوا كلّهم بصفة الاستحقاق منه قدّم الأحوج فالأحوج؛ فإن استووا في الحاجة قدّم الأكبر فالأكبر فيقدم المدرّس ثم المؤذن ثم الإمام ثم القيم. وإن كان الوقف ليس مأخوذًا من بيت المال اتبع فيه شرط الواقف فإن لم يشترط تقديم أحد لم يقدم فيه أحد بل يقسم على كل منهم بجميع أهل الوقف بالسوية أهل الشعائر وغيرهم» انتهى بلفظه.

2574. Mes'ele: Müstahikkînin kesreti ve galle-i vakfın kılletine binâen vâkıf, galle-i vakfı müstahiklere taksîm ve tevzî'den âciz oldukda eğer aslı beytü'l-mâlden ise beytü'l-mâlden istihkâkta ehakk olanlara ri'âyet ederek onlara sarf edip ehl-i vezâyif içinde beytü'l-mâlden müstahik ve gayr-ı müstahik bulunur ise müstahik olanlardan ulemâ ve talebe-i ulûm ve âl-i Resûl aleyhisselâm gibileri diğerleri üzerine takdîm eder. Ve eğer cümlesi istihkâkta müsâvî iseler ihtiyâcları ziyâde olanlar takdîm olunur ve eğer ihtiyâcda da müsâvî iseler ekber olanlar takdîm olunur. Binâenaleyh ibtidâen müderrisler, ba'dehu müezzinler ba'dehu imâm ba'dehu kayyım takdîm olunur. Ve eğer vakıf beytü'l-mâlden me'hûz değil ise şart-ı vâkıfa ri'âyet olunup eğer ehl-i istihkâktan bazılarını bazıları üzerlerine takdîmi şart eylemeyip belki cemî'-i ehl-i vakfa müsâvî olarak taksîm olunacak ise ale's-seviyye ehl-i şeâ'ire taksîm ve tevzî' olunur. Ayn-ı ibâresiyle Suyûtî'nin kelâmı buraya kadardır. **[1445]**

وقد اغترّ بذلك كثير من الفقهاء في زماننا فاستباحوا تناول معاليم الوظائف بغير مباشرة أو مع مخالفة الشروط؛ والحال أن ما نقله الأسيوطي عن فقهائهم إنما هو فيما بقي لبيت المال ولم يثبت له ناقل وأما الأراضي التي باعها السلطان وحكم بصحة بيعها ثم وقفها المشتري فإنه لا بدّ من مراعاة شرائطه.

2575. Mes'ele: Zamânımız fukahâsından ekserisi Suyûtî'den naklen beytü'l-mâlden vukû' bulan vakıfların hükm-i mes'elesinden aldanıp bilâ-mübâşeret veya şart-ı vâkıfa muhâlif olarak me'âlîm-i vezâyifin tenâvülünün ibâhasına kâil oldular. Hâlbuki ber-vech-i bâlâ Suyûtî'nin fukahâlarından nakl ettiği hükm-i mes'ele ale'l-ıtlâk olmayıp belki beytü'l-mâl için bâkî kalıp beytü'l-mâlden nakli sâbit olmayan vakıflar hakkında cârîdir. Ammâ hasbe'l-iktizâ taraf-ı sultânîden satılıp ve bey'inin sıhhatiyle hüküm olunan arâzî beytü'l-mâli iştirâ edip rakabesine mâlik olan müşterî vakfettiği hâlde her ne kadar şart etti ise nass-ı Şâri' gibi onun şartına ri'âyet lâzımdır.

فإن قلتَ: هل في مذهبنا لذلك أصل؟ قلتُ: نعم كما بيّنتُه في «التحفة المرضية في الأراضي المصرية» وقد سئل عن ذلك المحقّق ابن الهمام فأجاب بأن للإمام البيع إذا كان بالمسلمين حاجة والعياذ بالله تعالى؛ وبيّنتُ في الرسالة أنه إذا كان فيه مصلحة صح وإن لم يكن لحاجة كبيع عقار اليتيم على قول المتأخرين المفتى به.

2576. Mes'ele: Eğer rakabesi beytü'l-mâle âid olan arâzînin hasbe'l-iktizâ taraf-ı sultânîden satılıp beyʿinin sıhhatiyle hüküm için bizim mezhebimizde bir asl-ı şerʿî var mıdır, diye suâl eder isen *et-Tuhfetü'l-Merdiyye fi'l-Arâzi'l-Mısriyye* nâm risâlede beyân ettiğim vechile hasbe'l-iktizâ meşrûʿdur, hatta İbn Hümâm bu bâbda hükm-i mes'eleden vârid olan suâlden mesâlih-i müslimîn için rakabesi beytü'l-mâle âid olan **[1446]** arâzînin satılmasına hâcet mess ettikte imâmü'l-müslimîn tarafından satılmasının cevâzıyla cevâb verip müftâ bih olan kavil müteahhirîn üzere akâr-ı yetimi beyʿ gibi her ne kadar hâcet mess eylemese bile beyʿinde maslahat-ı âmme ve menfaʿat-i müslimîn bulunur ise sahîh olduğunu risâle-i mezkûrede beyân eyledim.

فإن قلتَ: هذا في أوقاف الأمراء أما في أوقاف السلاطين فلا.

قلتُ: لا فرق بينهما فإن للسلطان الشراء من وكيل بيت المال؛ وهي جواب الواقعة التي أجاب عنها المحقق في فتح القدير فإنه سئل عن الأشرف برسباي إذا اشترى من وكيل بيت المال أرضًا ثم وقفها فأجاب بما ذكرناه؛ أما إذا وقف السلطان من بيت المال أرضًا للمصلحة العامة فذكر قاضيخان في فتاويه جوازه ولا يراعى ما شرطه دائمًا.

2577. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile maslahat-ı âmmeye binâen rakabesi beytü'l-mâle âid olan arâzî taraf-ı sultânîden iştirâ edip vakfın cevâz ve sıhhatiyle cevâb evkâf-ı umerâ hakkında olup rakabesi beytü'l-mâle âid olan arâzîden pâdişahların vakıfları hakkında değildir, der isen ol vechile evkâf-ı umerâ ile evkâf-ı selâtîn beyninde hükm-i mes'elede fark yoktur derim. Zîrâ umerânın arâzî-yi mezkûreyi taraf-ı sultânîden iştirâ ile vakıfları câiz olduğu gibi selâtînin dahi beytü'l-mâl vekîlinden iştirâları câizdir ki bu mes'ele de *Fethü'l-Kadîr*'de İbn Hümâm'ın cevâzıyla cevâb verdiği vakıʿanın cevâbıdır. Zîrâ beytü'l-mâlin vekîlinden iştirâ edilen arâzî-yi vakfın cevâz

ve adem-i cevâzı hakkında Eşref Barsbay tarafından vârid olan suâle beyân olunduğu vechile cevâb vermiştir.

Ammâ rakabesi beytü'l-mâle âid olan arâzî maslahat-ı âmme için taraf-ı sultânîden vakfedilir ise Kâdîhân *Fetâvâ*'sında cevâzını beyân edip velâkin dâimâ şartına riʿâyetin lüzûmu ihtilâfîdir.

Fâide

وأما استواء المستحقين عند الضيق فمخالف لمذهبنا لما في الحاوي القدسي: الذي يبدأ به من ارتفاع الوقف عمارته شرط الواقف أم لا؛ ثم ما هو أقرب إلى العمارة وأعم للمصلحة كالإمام للمسجد والمدرس للمدرسة يصرف إليهم قدر كفايتهم ثم السراج والبساط كذلك انتهى.

وظاهره أن المقدم في الصرف الإمام والمدرس والوقاد والفراش وما كان بمعناهم لتعبيره بالكاف؛ فما كان بمعناهم الناظر وينبغي إلحاق الشاد زمن العمارة والكاتب بهم لا في كل زمان.

2578. Mes'ele: Ammâ vakt-i muzâyakada galle-i vakfdan müstahiklere sûret-i mütesâviyede taksîm ve tevzîʿ ile hüküm *Hâvi'l-Kudsî*'de beyân olunan hükme binâen mezheb-i Hanefî usûlüne muhâlifdir. Zîrâ vâkıf tarafından gerek şart olunsun ve gerek şart olunmasın galle-i vakıfdan sarfı takdîm olunanlar maʿnâsına şeʿâir-i vakf ve alâmeti ibtidâen vakfın harâbiyyetinden muhâfazası için imâretine baʿdehu mescidin imâm ve müezzini ve medresenin müderrisi gibi imâretine akreb ve maslahat-ı vakfa eʿam olanlara kifâyet mikdârı sarf olunup baʿdehu kandil yakanlar ve mescidin hasır ve keçeleri de imârete akrab olarak şeʿâir-i vakıftan olmakta onlar gibidir.

2579. Mes'ele: *Hâvi'l-Kudsî*'den naklen beyân olunan tertîbin zâhirinden müstefâd olan galle-i vakfın müstahiklere sarfında mukaddem olan imâm ve müderris ve kandil yakan ve ferrâş ke'l-imâm diyerek kâfla temsîline binâen bunlar maʿnâsında bulunan sâir hademe olup bunlar maʿnâsında olan da vakfın nâzırıdır.

Lâyık olan vakt-i imârete maksûd olarak su taşıyan şâdı ve vazîfe-i kitâbette bulunan kâtibi de takdîm-i vazîfede bunlara ilhâk eylemektir.

وينبغي إلحاق الجابي المباشر للجباية بهم والسواق ملحق بهم أيضًا؛ والخطيب ملحق بالإمام بل هو إمام الجمعة ولكن قيّد المدرّس بمدرّس المدرسة وظاهره إخراج مدرّس الجامع ولا يخفى ما بينهما من الفرق فإن مدرس المدرسة إذا غاب تعطلت المدرسة فهو أقرب إلى العمارة كمدرسي الروم وأما مدرس الجامع كأكثر المدرسين بمصر فلا ولا يكون مدرس المدرسة من الشعائر إلا إذا كان لازم التدريس على حكم الشرط أما مدرسو زماننا فلا كما لا يخفى.

2580. Mes'ele: **[1448]** Lâyık olan takdîm-i sarfiyâtta cebâyete bi'l-fi-il mübâşeret ederek galle-i vakfı tahsîl eden câbiyi de diğer şeʿâire ilhâk eylemektir, suvvâk da sâir ilhâk olunanlar gibi bunlara mülhaktır. Hatîb de imâma mülhak belki hatîb imâm-ı cumʿadır. Velâkin şeʿâir-i vakıfdan addolunan müderrisi müderris-i medrese ile takyîdden zâhir olan mescidin müderrisini "kürsi şeyhi olmalı" şeʿâir-i mezkûreden ihrâcdır. Müderris-i medrese ile müderris-i câmiʿ beyninde fark gayr-ı hafîdir. Zîrâ diyâr-ı Rûm'un medreseleri gibi medresenin müderrisi gâib oldukda medrese muʿattal olarak garaz-ı vâkıf fevt olur ise de Mısır'ın ekser-i medreseleri gibi müderris-i câmiʿ gâib olmakla câmiʿ muʿattal olmayıp belki edâ-yı salâtla garaz-ı vâkıf hâsıldır. Binâenaleyh medresenin müderrisi de imâret-i vakfa mescidin imâm ve müezzini gibi akrebdir.

2581. Mes'ele: Şart-ı vâkıfın hükmü üzere tedrîse mülâzemet etmedikçe medresenin müderrisi şeʿâir-i vakıfdan addolunmaz. Binâenaleyh şeʿâir-i vakfdan addolunarak ahz-ı vazîfede istihkâk tekaddüme mâlik olmak için şart-ı vâkıfa riʿâyet ederek îkâ-yı vazîfeye mülâzemet lâzımdır. Ammâ zamânımız medreselerinin şart-ı vâkıfa adem-i riʿâyetlerine binâen şeʿâir-i vakıfdan hâric oldukları gayr-ı hafîdir.

وظاهر ما في الحاوي تقديم الإمام والمدرّس على بقية الشعائر لتعبيره بثم فإذا علمتَ ذلك ظهر لك أن الشاهد والمباشر والشاد في غير زمن العمارة والمُزَمَّلاتي والشِّحْنة وكاتب الغيبة وخازن الكتب وبقية أرباب الوظائف ليسوا منهم.

2582. Mes'ele: *Hâvi'l-Kudsî*'nin şeʿâir-i vakfı taʿdâd makâmında ثم ما هو أقرب الى العمارة diyerek sümme ile ifâdesinin zâhir olan imâmla müderrisin sâir şeʿâir üzerlerine mukaddem olmalarıdır. İşte ber-vech-i beyân **[1449]**

şeʿâir-i vakf maʿlûm olunca zâhir olduğuna şâhid ve mübâşir ve imâret-i vakfın hâricinde su taşıyan şâd ve mescidin su kapları maʿnâsına müzemmelâtı ve şıhne ve kâtib-i gaybe yaʿnî devâm jurnalını tutan jurnal me'mûru ve hâzin-i kütüb ve sâir erbâb-ı vezâyif şeʿâir-i vakfdan değillerdir.

وينبغي إلحاق المؤذنين بالإمام وكذا الميقاتي لكثرة الاحتياج إليه للمسجد.

2583. Mes'ele: Lâyık olan müezzinleri ve ezan ve namâzın vakitlerini taʿyîn için mescidin kesret-i ihtiyâcına binâen muvakkitleri de şeʿâir-i vakfa ilhâk eylemektir.

وظاهر ما في الحاوي تقديم مَن ذكرناه ولو شرط الواقف الاستواء عند الضيق لأنه جعلهم كالعمارة ولو شرط استواء العمارة بالمستحقين لم يعتبر شرطه وإنما تقدّم عليهم فكذا هم.

2584. Mes'ele: *Hâvi'l-Kudsî*'nin beyânından zâhir olan galle-i vakfın muzâyakası halinde müsâvât üzere müstahiklere taksîm ve tevzîʿi şart kılsa zikr olunan imâm ve müderris ve bunlara mülhak olanları takdîmle ibtidâen onlara sarf olunmasıdır. Zîrâ istihkâk-ı takdîmde onları imâret-i vakf hükmünde kıldı. Hâlbuki vâkıf galle-i vakfın sarfında imâret-i vakfı müstahikler ile müsâvâtını şart kılsa şartına riʿâyet edilmeyerek galle-i vakf ibtidâen imârete sarf olunarak cümlesi üzerine takdîm olunur. Binâenaleyh imâm ve müderris ve bunlara ilhâk olunanlar da böyledir.

Fâide

الجامَكية في الأوقاف لها شبه الأجرة وشبه الصلة وشبه الصدقة فيعطى كل شبه ما يناسبه فاعتبرنا شبه الأجرة في اعتبار زمن المباشرة وما يقابله من المعلوم والحل للأغنياء وشبه الصلة باعتبار أنه إذا قبض المستحق المعلوم ثم مات أو عزل فإنه لا يسترد منه حصة ما بقي من السنة وشبه الصدقة لتصحيح أصل الوقف فإنه لا يصح على الأغنياء ابتداء.

2585. Mes'ele: **[1450]** Galle-i vakfdan imâm ve müezzin gibi mevkûfün aleyhlere taʿyînât ve fodla gibi verilen şeyin îfâ-yı vazîfe bedelinde ücrete ve münâsib görülen kimselere sılaya ve muhtâcîne sadakaya müşâbeheti olmakla her birine müşâbehete münâsib mikdâr verilir. Binâenaleyh ücrete

müşâbih olmasını îfâ-yı vazîfeye mübâşeret zamânıyla atiyyeden müstahiklere verilende ve ağniyâya verilende hillinde ve sılaya müşâbehetini imâm ve müderris kendilerine muʿayyen olan vazîfeyi aldıktan sonra müddet-i vazîfe munkadiyye olmadan vefât eder veya azil olunurlar ise senenin bakiyyesine isâbet eden mikdârın verese ve kendilerinden adem-i istirdâdında ve sadakaya müşâbehetinde asl-ı vakfın sıhhatinde iʿtibâr ettik. Zîrâ sadakaya müşâbih olduğundan ibtidâen ağniyâya vakfı sahîh olmaz. Zîrâ sadaka muhtâcîne mahsûs olmakla ginâ kabûl-i sadakaya münâfîdir.

فإذا مات المدرس في أثناء السنة مثلا قبل مجيء الغلة وقبل ظهورها وقد باشر مدة ثم مات أو عزل ينبغي أن ينظر وقت قسمة الغلة إلى مدة مباشرته وإلى مباشرة من جاء بعده ويبسط المعلوم على المدرسين وينظر كم يكون منه للمدرس المنفصل والمتصل فيعطى بحساب مدته ولا يعتبر في حقه اعتبار زمان مجيء الغلة وإدراكها كما اعتبر في حق الأولاد في الوقف بل يفترق الحكم بينهم وبين المدرس والفقيه وصاحب وظيفة ما؛ وهذا هو الأشبه بالفقه والأعدل كذا حرره الطرسوسي في أنفع الوسائل.

2586. Mes'ele: Beyân olunan müşâbehetlere binâen meselâ vakfın gallesi zâhir olup hâsıl olarak erişmeden bir müddet tedrîs ederek îfâ-yı vazîfeye mübâşeret eylemiş iken sene arasında müderris vefât ettikte veya azil olundukda lâyık olan galle-i vakfı erbâb-ı istihkâka taksîm ve tevzîʿ zamânında müteveffâ veya maʿzûl olan müderrisin mübâşeretle îfâ-yı vazîfe ettiği müddetle ondan sonra taʿyîn olunarak yerine halef olan müderrisin müddet-i îfâsına nazar olunup müddet-i hizmetlerine göre ücret hükmünde olan **[1451]** vazîfeden hisseleri hisâb olunup infiʿâl eden müderrisle iltihâk eden müderrisin müddet-i hizmetlerine isâbet eden istihkâkları verilip vakıfta evlâdın hakları iʿtibâr olunduğu gibi galle-i vakfın idrâk edip eriştiği zamân nazar-ı iʿtibâra alınmamalı, belki hükm-i istihkâkda evlâd-ı müstahikle müderris ve fakîh ve sâhib-i vazîfe beynleri tefrîk olunmalı. Zîrâ galle-i vakfdan evlâda verilen sıla-i mahz olup bunlara verilen ise îfâ-yı vazîfe bedelinde ücrete müşâbihtir. Tarsûsî'nin *Enfaʿü'l-Vesâil*'de beyân ve tahrîr eylediği vechile galle-i vakfı erbâb-ı istihkâk beyninde beyân olunduğu vechile taksîm ve tevzîʿ ederek herkesin istihkâkını istihkâkı nisbetinde iʿtâ muktezâ-yı fıkıh ve adâlete eşbehtir.

ثم اعلم أن اعتبار زمن مجيء الغلة في حق الأولاد في غير الأوقاف المؤجرة على الأقساط الثلاثة؛ كل أربعة أشهر قسط فيجب اعتبار إدراك القسط فكل من كان مخلوقًا قبل تمام الشهر الرابع حتى تم وهو مخلوق استحق القسط ومن لا فلا كما في فتح القدير.

2587. Mes'ele: Bundan sonra maʿlûm ola ki îcâr olunan evkâfın gayrısında evlâd hakkında sıla-i mahz olarak müstahik olacakları galle-i vakfı vakt-i idrâktan iʿtibâr bir sene zarfında verilecek galle üç taksîte taksîm olunarak *Fethü'l-Kadîr*'de beyân olunduğu vechile her dört ay bir taksît iʿtibâr olunarak dördüncü ay tamâm olmadan vücûda gelip taksîtin tamâmında halen mevcût ise ol taksîte müstahik olup dördüncü ayın tamâmından evvel vefât eder veya dördüncü ayın tamâmından sonra vücûda gelir ise ol taksîte müstahik olmaz demek olduğu müstefâd olunur.

لا تنفسخ الإجارة بموت المؤجر للوقف إلا في مسألتين: ما إذا آجرها الواقف ثم ارتد ثم مات لبطلان الوقف بردته فانتقلت إلى ورثته؛ وفيما إذا آجر أرضه ثم وقفها على معيّن ثم مات تنفسخ ذكره ابن وهبان في آخر شرحه.

2588. Mes'ele: **[1452]** Vakfı îcâr eden müeccirin vefâtıyla icâre münfesiha olmaz, ancak İbn Vehbân'ın âhir-i *Şerh*'inde zikrettiği iki mes'elede münfesiha olur. Onlardan biri vâkıf îcâr edip baʿdehu mürted olup baʿdehu vefât eder ise 2450. mes'elede beyân olunduğu üzere irtidâdıyla vakfı bâtıl olarak icâresi veresesine intikâl eder. Biri de arzını baʿde'l-îcâr muʿayyen bir şahsa îcâr edip baʿdehu vefât eder ise münfesiha olur.

Fâide

الناظر إذا آجر إنسانًا فهرب ومال الوقف عليه لا يضمن كما في التاتارخانية بخلاف ما إذا فرط في خشب الوقف حتى ضاع فإنه يضمنه.

2589. Mes'ele: Nâzır bir insânı vakıfta istihdâm için îcâr edip de kable'l-hizmet mâl-ı vakf zimmetinde iken ecîr-i mezkûr firâr edip kaçsa *Tâtârhâniyye*'nin beyânına göre nâzıra damân lâzım gelmez. Zîrâ nâzıra îcârı câiz olmakla cevâz-ı şerʿî damâna münâfîdir. Ammâ vakfın kerestesini muhâfazada kusûr edip de zâyiʿ olsa dâmin olur.

Hulâsa ve *Sayrafiyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre mescidin keçe ve kilimini silkmeyerek güveye yediren kayyım ve müezzine damânın lüzûmundan vâkiʿ olan suâle ücreti var ise onun mukâbilinde muhâfaza ile mükellef iken muhâfazada kusûruna binâen dâmin olup ücreti yok ise dâmin olmaz, diye cevâb verilmiş. Binâenaleyh ücretle me'mûr olan hâfız-ı kütüb onları silkerek güvelerinden muhâfaza ile mükellef olmakla kusûr edip de zâyiʿ olursa damân lâzım ise de ücret almaz ise dâmin olmaz.

أقر بأرض في يد غيره بأنها وقف وكذبه ثم اشتراها أو ورثها صارت وقفًا مؤاخذة له بزعمه وقد كتبنا نظائرها في الإقرار.

2590. Mes'ele: Başkasının yedinde bulunan arzın vakıf olduğunu ikrâr edip de zü'l-yed kendisini ikrârında tekzîb ettikten sonra onu bi'l-ihtiyâr iştirâ veya vâris-i mecbûr olarak mâlik olsa zuʿmüyle muâheze olunarak ol arzı vakf olup bunun emsâli mesâili kitâb-ı ikrârda yazdık, buyurulur. **[1453]**

وقعت حادثة: وقف الأمير على فلان ثم على أولاده ثم من بعدهم على أولادهم ثم على أولاد أولادهم ثم من بعدهم على ذريتهم ونسلهم وعقبهم من الذكور خاصة دون الإناث فإذا انقرض أولاد الذكور صرف إلى كذا فهل قوله من الذكور خاصة قيد للآباء والأبناء حتى لا يستحق أنثى ولا ولد أنثى أم هو قيد في الأبناء دون الآباء حتى يستحق ولد الذكور ولو من أولاد الإناث أم هو قيد في الآباء دون الأبناء حتى يستحق ولد الذكر ولو كان أنثى؟ فأجبت: هو قيد في الآباء دون الأبناء لأن الأصل كون الوصف بعد متعاطفين للأخير؛ كما صرّحوا به في باب المحرمات في قوله تعالى ﴿مِنْ نِسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُمْ بِهِنَّ﴾ بعد قوله تعالى ﴿وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ﴾؛ ولأن الظاهر أن مقصوده حرمان أولاد البنات لكونهم ينسبون إلى آبائهم ذكورًا كانوا أو إناثًا وتخصيص أولاد الأبناء ولو كانوا إناثًا لكونهم ينسبون إليهم وبقرينة قوله بعده «فإذا انقرض أولاد الذكور» ولم يقل أبناء الذكور ولا أبناء الأولاد والله سبحانه وتعالى أعلم.

2591. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mes'ele hâdise olarak vâkiʿa olup emîr, fülâna, baʿdehu onun evlâdına, baʿdehu onlardan sonra vücûda gelenlerin evlâdına, baʿdehu onların evlâdının evlâdına, baʿdehu

onlardan sonra inâsın dûnunda onların evlâd-ı zükûruna mahsûs olarak zürriyyet ve nesillerine vakf edip bunlar munkariza oldukda galle-i vakf meselâ fukarâya sarf olunsun diye vâkıf-ı mezkûrun من الذكور خاصة kavli âbâ ve ebnânın kaydı olarak ünsâ ve veled-i ünsâ galle-i vakfa müstahikka olsunlar veyâhûd âbânın dûnunda yalnız ebnânın kaydı olup hatta velev evlâd-ı ünsâdan olsunlar veled-i zükûr müstahik olsun veyâhûd ebnânın dûnunda yalnız âbânın kaydı olarak her ne kadar veled-i ünsâ olsa dahi veled-i zükûr müstahik olmaları ihtimâlinden hangisidir matlûb olan, diyerek vârid olan suâle ber-vech-i âtî beyân edilecek edille ve esbâba binâen yalnız âbânın kaydı olup her ikisinin veya yalnız ebnânın kaydı değildir, diyerek cevâb verdim. Zîrâ **[1454]** müfessirîn-i izâm hazerâtının ﴿وَأُمَّهَاتُ نِسَائِكُمْ وَرَبَائِبُكُمُ﴾[1] kavl-i şerîfinden sonra ﴿مِنَ نِّسَائِكُمُ اللَّاتِي دَخَلْتُم بِهِنَّ﴾ kavl-i şerîfinin tefsîrinde muhâremâtı beyân bâbında tasrîh buyurdukları vechile asıl olan baʿde'l-müteʿâtifeyn vasfın maʿtûf-i âhir için olmasıdır.

Ve bir de zâhir olan vâkıfın mevkûfün aleyh olan butûnu baʿde'l-beyân من الذكور خاصة دون الاناث diyerek takyîd ve tahsîsle maksadı gerek zükûr ve gerek inâs, evlâd-ı benât pederlerine nisbet olunup kendi nesline intisâb etmediklerinden evlâd-ı benâtı vakfın gallesinden hirmânlarıyla adem-i istifâdeleri ve kendi ensâl ve ensâbına intisâb ettiklerinden galle-i vakıfla istifâdeyi her ne kadar inâs olsalar dahi evlâd-ı ebnâsına tahsîstir.

Vâkıfın kayd-ı mekzûrden sonra فإذا انقرض أولاد الذكور صرف إلى كذا deyip de ebnâ-i zükûr ve ebnâi'l-evlâd demesi de kasd-ı mezkûru ifâde ve beyâna karîne-i muʿayyine ve muhassısadır.

اعلم ثم بلغني أن بعض الشافعية جعله قيدًا في الآباء والأبناء ووافقه بعض الحنفية فرأيت الإمام الإسنوي في التمهيد نقل أن الوصف بعد الجمل يرجع إلى الجميع عند الشافعية وإلى الأخير عند الحنفية وأن محل كلام الشافعية فيما إذا كان العطف بالواو وأما بثم فيعود إلى الأخير اتفاقًا.

2592. Mes'ele: Maʿlûm ola ki hükm-i hâdiseden beyân olunduğu vechile cevâb verdikten sonra bana bâliğ oldu ki eimme-i Şâfiʿiyyeden bazıları

1 "Eşlerinizin anneleri, kendileriyle birleştiğiniz eşlerinizden olup evlerinizde bulunan üvey kızlarınız size haram kılındı." Nisa, 4/23.

vâkıf-ı mezkûrun من الذكور خاصة دون الإناث[1] kavlini âbâ ve ebnâya kayıt yapıp eimme-i Hanefiyyeden bazıları da bu husûsta onlara muvâfakat eylemişler ise de İmâm İsnevî'nin *Temhîd*'inde gördüm ki cümel-i müteʿaddideden sonra îrâd olunan vasıf eimme-i Şâfiʿiyye indinde cümel-i mezkûrenin cümlesine râciʿ olarak cümlesinin kaydı olup eimme-i Hanefiyye indinde ise cümle-i ahîreye râciʿ olarak, benim dediğim gibi en sonraki cümlenin kaydı olur. Vasf-ı mezkûr şart menzilinde olur. Bir de eimme-i Şâfiʿiyye indinde **[1455]** vasf-ı mezkûrun cümel-i mezkûrenin cümlesine rücûʿu و ile atıf sûretinde mahsûs olup ammâ bu makâmda olduğu gibi sümme ile atıf sûretinde ise gerek Hanefî ve gerek Şâfiʿî bi'l-ittifâk cümle-i ahîrenin vasfıdır. Binâenaleyh vermiş olduğum cevâb ittifâkî olup ihtilâfî değildir.

İstidâne

الاستدانة على الوقف لمصالح الوقف عند الضرورة لا تجوز إلا بإذن القاضي وإن كان المتولي يبعد عنه يستدين بنفسه كذا في خزانة المفتيين.

2593. Mes'ele: İstidâne karz olmak veya vereseye mâlü'l-mukarrer zarûret halinde mesâlih-i vakf üzerine karzen veya vereseye istidâne ancak izn-i kâdî ile tecvîz olunup mütevellî-yi vakf kâdînin bulunduğu mahalden uzak olarak istîzân kâbil olmadığı takdîrde *Hizânetü'l-Müftîn*'nin beyânına göre mütevellî kendiliğinden istidâne edip vakfın maslahat ve menfaʿatini muhâfaza eder.

الناظر إذا فوّض النظر لغيره فإن كان له التفويض بالشرط صح مطلقًا وإلا فإن فوض في صحته لم يصح وإن فوض في مرض موته صح كذا في القنية والتتمة وخزانة المفتين وغيرها.

2594. Mes'ele: Vakfın nâzırı nezâreti başkasına tefvîz eylemek kasd ettikte eğer vâkıf tarafından âmm olarak kendisine tefvîz şart edilmiş ise mutlakan sahîh olup, şart edilmemiş ise hâl-i sıhhatinde tefvîz eder ise sahîh olmaz ise de maraz-ı mevtinde tefvîz ederse sahîh olup bu vechile hükm-i mes'ele *Kunye* ve *Yetîme* ve *Hizânetü'l-Müftîn* ve başkalarında beyân olunmuştur.

---

1 "Kadınlar olmaksızın sadece erkeklerden…"

وإذا صح التفويض بالشرط لا يملك عزله إلا إذا كان الواقف جعل له التفويض والعزل كما حرره الطرسوسي في أنفع الوسائل ولم يذكر ما إذا فوض في مرض موته بلا شرط وقلنا بالصحة وينبغي أن يكون له العزل والتفويض إلى غيره كالإيصاء.

2595. Mes'ele: **[1456]** Vâkıf tarafından tefvîz şart olarak bi-hasebi'ş-şart nâzırın nezâret-i vakfı başkasına tefvîz sahîh oldukda Tarsûsî'nin *Enfaʿü'l-Vesâil*'de tahrîr ve beyân eylediği vechile vâkıf tarafından nâzırın tefvîz ve azli şart kılınmadıkça baʿde't-tefvîz tekrâr ol kimseyi nezâretten azle mâlik olmaz. Bilâ-şart maraz-ı mevtinde tefvîz zikretmedi ise de biz sıhhatiyle hükm eyledik, lâyık olan îsâ gibi başkasına tefvîz ve azle mâlik olmasıdır.

وسئلت عن ناظر معين بالشرط ثم بعد وفاته لحاكم المسلمين فهل إذا فوّض النظر لغيره ثم مات ينتقل للحاكم أو لا؟ فأجبتُ بأنه إن فوض في صحته ينتقل للحاكم بموته لعدم صحة التفويض وإن في مرض موته لا ينتقل له ما دام المفوَّض له باقيًا لقيامه مقامه.

2596. Mes'ele: Vâkıf muʿayyen olarak bir şahs-ı nâzır şart edip onun vefâtından sonra velâyetini hâkim-i müslimîne şart ettiğinde nâzır-ı mezkûr kendi nezâret ve tevliyetini başkasına tefvîz edip de vefât eylese nezâret ve tevliyet hâkim-i mezkûre intikâl eder mi etmez mi, diye vârid olan suâle eğer nâzır-ı mezkûr nezâret ve tevliyeti hâl-i sıhhatinde tefvîz eylemiş ise tefvîzin adem-i sıhhatine binâen intikâl eder ise de maraz-ı mevtinde tefvîz eylemiş ise mufavvazün ileyh kendi makâmına kâim olduğu için sağ oldukça hâkime intikâl eylemez diye cevâb verdim.

Fâide

وعن واقف شرط مرتّبًا لرجل معيّن ثم من بعده للفقراء ففرغ عنه لغيره ثم مات فهل ينتقل إلى الفقراء ؟ فأجبتُ بالانتقال.

2597. Mes'ele: Bir vâkıf, müretteb olarak muʿayyen bir recüle ondan sonra fukarâya verilmek üzere bir şey şart edip ol kimse de kendi mürettebini başkasına fâriğ olup da baʿdehu vefât eylese müretteb-i mezkûrun fukarâya intikâlinden vârid olan suâle de cevâz-ı intikâl ile cevâb verdim, buyuruluyor.

Fâide

ليس للقاضي أن يقرّر وظيفة في الوقف بغير شرط الواقف ولا يحلّ للمقرَّر له الأخذُ إلا النظر على الوقف.

2598. Mes'ele: **[1457]** Kâdîye şart-ı vâkıfın hilâfına vazîfe takrîr ve ihdâsı câiz olmadığından takrîr olunan kimseye ol vazîfe mukâbilinde verilen şeyi almak helâl olmayıp velâkin vakfa nazarı takrîr ederse câiz olup nâzır-ı mezkûre olması câiz olur.

ذكر الحُسامي في واقعاته أن للقاضي نصب القيّم بغير شرط وليس له نصب خادم للمسجد بغير شرط فاستفدت منها ما ذكرته.

2599. Mes'ele: Hüsâmî'nin *Vâkıʿât*'ında beyânına göre hâkim için bilâ-şart kayyım nasbı câiz olup bi-gayr-ı şart mescid için hâdim taʿyîn câiz değildir. İşte mes'ele-i ânifede şart-ı vâkıfın hilâfına kâdî vazîfe takrîri câiz olmadığı hâlde vakfa nazar takrîrinin cevâzını bu mes'eleden istifâde ettim.

Fâide

يكره إعطاء فقير من وقف الفقراء مائتي درهم لأنه صدقة فأشبهت الزكاة إلا إذا وقف على فقراء قرابته فلا يكره كالوصية كذا في الاختيار؛ ومن هنا يعلم حكم المرتب الكثير من وقف الفقراء لبعض العلماء الفقراء فليحفظ.

2600. Mes'ele: Fukarâya meşrût olan vakfın gallesinden bir fakîre nisâb yaʿnî iki yüz dirhem mikdârı vermek mekrûhtur. Zîrâ fukarâya meşrût olan vakfın gallesi zekâta müşâbih olarak sadaka-i vâcibe olup iki yüz dirhem mikdârı verildiği hâlde nisâba mâlik olarak zengin olmakla fukarâya meşrût olan sadakaya mahal olamaz. Ammâ akrabâsının fukarâsına meşrût olan vakfın gallesi onlara vasiyyet gibi sıla olup sılanın iʿtâsında ise fakr şart olmadığından *İhtiyâr*'da beyân olunduğu vechile onlara iki yüz dirhem vermekte kerâhet yoktur. İşte bu vechile hükm-i mes'eleden fukarâ vakfından bazı ulemâ-yı fukarâya müretteb-i kesîrin hükmü müstefâd olur yaʿnî onlara verilen de zekât hükmünde olarak nisâb mikdârı vermek mekrûhtur. Bu vechile hükm-i mes'ele şâyân-ı hıfzdır. **[1458]**

إذا وقف على فقراء قرابته لم يستحق مدعيهما إلا ببينة على القرابة والفقر ولا بدّ من بيان جهة القرابة ولا بدّ من بيان أنه فقير معدم.

2601. Mes'ele: Fukarâ-yı akrabâsına vakıf edildikte onlardan fakr ve karâbet iddiʿâsında bulunanlar galle-i vakfa ancak bi'l-beyyine fakr ve karâbetlerini beyân lâzımdır. Zîrâ galle-i vakfa istihkâk daʿvâsında bulunuyorlar, hâlbuki müddeʿînin kavliyle daʿvâ sâbite olmaz. İnsân adîmü'l-mâl olarak halk olunmakla insân için fakr sıfât-ı asliyyeden olup 829. mes'elede beyân olunduğu üzere hilâfına delîl kâim olmadıkça sıfât-ı asliyyede vücûdun asâletine binâen kıyâs olan, fukarâ-yı akrabâya vakfın gallesinden istihkâk iddiʿâsında cihet-i fakrını bi'l-beyyine isbâtla mükellef olmamak ise de fakr-ı aslî ile istihkâk bi-hasebi'z-zâhir delîl-i istishâbla istihkâk olup, hâlbuki 738. ve 939. mes'elelerde beyân olunduğu üzere istishâb her ne kadar huccet-i vâfıka ise de huccet-i müsbite ve mülzime olmadığından bi'l-beyyine istihkâk iddiʿâsını isbât zarûrîdir.

ومن له نفقة على غيره ولا مال له فقير إن كانت لا تجب إلا بالقضاء كذوي الرحم المحرم وإن كانت تجب بغير قضاء فليس بفقير كالولد الصغير كذا في الاختيار.

2602. Mes'ele: *İhtiyâr*'da beyân olunduğu üzere nafakası başkası üzerine lâzım gelip kendisinin hiç malı bulunmayan kimsenin zevî rahm-i mahrem gibi nafakası kazâ-yı kâdî ile vâcibe ise ol kimse fakîr olup beyân olunduğu vechile akrabâsının fukarâya vakfının gallesine müstahik olur ise de veled-i sağîr gibi nafakasının lüzûmu kazâ-yı kâdî ile değil ise ebeveyninin ginâsıyla ganî olmakla fakîr olmadığından galle-i mezkûreye müstahik olmaz.

إذا جعل تعمير الوقف في سنة وقطع معلوم المستحقين كلهم أو بعضهم فما قطع لا يبقى لهم دينا على الوقف؛ إذ لا حقّ لهم في الغلّة زمنَ التعمير بل زمن الاحتياج إليه عمر أو لا؛ وفي الذخيرة ما يفيد أن الناظر إذا صرف لهم مع الحاجة إلى التعمير فإنه يضمن انتهى.

2603. Mes'ele: [1459] Vakıf taʿmîre muhtâc olup onun taʿmîri için ehl-i istihkâkın cümlesinin veya bazılarının bir senelik vazîfe-i maʿlûme ve muʿayyeneleri nâzır-ı vakıf tarafından katʿ olunsa gerek vakf-ı mezkûr ol sene taʿmîr olunsun ve gerek taʿmîr olunmasın ol sene katʿ olunan vazîfeleri

vakfa deyn olarak kalmaz yaʿnî katʿ olunan vazîfeden istihkâkları sâkıt olup الساقط لا يعود muktezâsınca onu talebe hakları kalmaz. Zîrâ zamân-ı taʿmîr-de galle-i vakfdan onların hakları yoktur. Belki vakf-ı mezkûr gerek taʿmîr olunsun ve gerek taʿmîr olunmasın taʿmîre ihtiyâc zamânında onların galle-i vakfda hakları yoktur. Zîrâ ihtiyâc hâlinde taʿmîr-i vakfa sarf, onlara sarf üzerine mukaddemdir.

Zahîre'de beyân olunduğu üzere vakıf taʿmîre muhtâc iken galle-i vakfı nâzırı taʿmîre sarf etmeyip de ehl-i istihkâka sarf eylese sarf ettiği galleyi dâmin olur, mes'elesi hükm-i mezkûru müfîddir. *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre zâhir olan vakfı taʿmîre muhtâc iken galle-i vakfı ehl-i istihkâka sarf ile teʿaddîde bulunduğundan dâmin olduğu masraf için ehl-i istihkâka rücûʿ edemez.

وفائدة ما ذكرناه: لو جاءت الغلة في السنة وفاض شيء بعد صرف معلومهم هذه السنة لا يعطيهم الفاضل عوضًا عما قطع.

وقد استفتيت عما إذا شرط الواقف الفاضل عن المستحقين للعتقاء وقد قطع للمستحقين في سنة شيء بسبب التعمير هل يعطي الفاضل في الثانية لهم أم للعتقاء؟ فأجبتُ للعتقاء لما ذكرناه والله سبحانه أعلم.

2604. Mes'ele: Vakfın imâreti için katʿ olunan vazîfe sâkıt olup vakıf muhtâc-ı taʿmîr iken nâzırın ehl-i istihkâka sarf ettiği galleyi dâmin olmasıyla beyân olunan hükm-i mes'elenin fâidesi sene-i âtiyenin gallesi gelip de ehl-i istihkâk için muʿayyen olan vazîfeleri kendilerine verildikten sonra gallenin fazlası taʿmîr için katʿ olunan vazîfelerinden ivaz olarak vazîfeleri kesilenlere verilmeyip **[1460]** belki îcâbı halinde vakfın ihtiyâcını defʿ için hıfz ve imsâk edilmesinin lüzûmudur.

2605. Mes'ele: Vâkıf ehl-i istihkâkın vazîfelerinden artan gallenin utekâya sarfını şart edip hâlbuki bir sene imâret-i vakf için ehl-i istihkâkın vazîfelerinden kesilmiş olsa sene-i âtiye gallesinin fazlası vazîfeleri kesilenlere mi verilir yoksa utekâya mı verilir, diyerek vukûʿ bulan istiftâya mes'ele-i sâbıkada beyân olunan hükm-i sukûta binâen şart-ı vâkıf mûcebince utekâya verilmesinin lüzûmuyla cevâb verdim, buyuruluyor.

وإذا قلنا بتضمين الناظر إذا صرف لهم مع الحاجة إلى التعمير هل يرجع عليهم بما دفعه لكونهم قبضوا ما لا يستحقونه أو لا؟ لم أره صريحًا لكن نقلوا في باب النفقات أن مودَع الغائب إذا أنفق الوديعة على أبوي المودِع بغير إذنه وإذنِ القاضي فإنه يضمن وإذا ضمن لا يرجع عليهما لأنه لما ضمن تبين أن المدفوع ملكه لاستناد ملكه إلى وقت التعدي كما في الهداية وغيرها.

2605. Mes'ele: Vakıf taʿmîre muhtâc iken ehl-i istihkâka sarf eylediği galle-i vakfı sarf eden nâzır damânla mahkûm olunca vakfın ihtiyâcına binâen ehl-i istihkâk müstahik olmadıkları galle-i vakfı kabz ettikleri için onlara vermiş olduğu galleyi istirdâd için onlara mürâcaʿat edebilir mi edemez mi, sarîhan hükmünü görmemiş isem de 2603. mes'elede işâret olunduğu üzere bâb-ı nafakâtta fukahânın nakillerine göre gâib olan veledin îdâʿ edip bırakmış olduğu vedîʿadan onun ve kâdînin izni yok iken ol kimse îdâʿ eden gâibin vedîʿasını veya bazısını vâlideynine infâk eylese vedîʿaya teʿaddîde bulunmuş olmakla dâmin olup baʿde'd-damân infâk ettiği ebeveyne rücûʿ edemez.

Zîrâ *Hidâye* ve başkalarının beyânlarına göre damânla milki vakt-i teʿaddîye istinâdına binâen onlara vermiş olduğu mal kendinin milki olarak teberruʿ olmakla rücûʿ edemediği gibi zâhir olan nâzır-ı mezkûrun dahi adem-i rücûʿudur. **[1461]**

وقالوا في كتاب الغصب إن المضمونات يملكها الضامن مستندًا إلى وقت التعدي حتى لو غيب الغاصب العين المغصوبة وضمنه المالك ملكها مستندًا إلى وقت الغصب فينفذ بيعه السابق ولو أعتق العبد المغصوب بعد التضمن نفذ ولو كان محرمه عتق عليه كما بيناه في النوع الثالث من بحث الملك. ولا يخالفه ما في القنية من باب الشروط في الوقف.

2606. Mes'ele: Kitâb-ı gasbda fukahâ-yı izâm hazerâtının beyânlarına göre vakt-i teʿaddîye istinâden dâmin mazmûnâta mâlik olur. Hatta gâsıb ayn-ı magsûbeyi kaybedip de magsûbün minh onu gâsıba tazmîn ettirirse gâsıb damânla ona vakt-i gasbe müsteniden mâlik olacağından kable'd-damân beyʿi nâfiz olup bahs-i milkin nevʿ-i sâlisinde beyân ettiğimiz vechile mağsûb olan abdi baʿde't-tazammun gâsıb iʿtâk eylese nâfiz olup

abd-i mezkûr gâsıbın usûl ve fürûʿu gibi mahremi olsa kendisi üzerine âzâd olup bu vechile hükm-i mes'ele *Kunye*'nin şurût-i vakf bâbında beyâna muhâlif olmaz.

«لو شرط الواقف قضاء دينه ثم يصرف الفاضل إلى الفقراء فلم يظهر دين في تلك السنة فصرف الفاضل إلى المصرف المذكور ثم ظهر دين على الواقف يسترد ذلك من المدفوع إليهم» انتهى؛ لأن الناظر ليس بمتعدّ في هذه الصورة لعدم ظهور الدين وقت الدفع فلم يملكه القابض فكان للناظر استرداده بخلاف مسألتنا لأنه متعدّ لكونه أصرف عليهم مع علمه بالحاجة إلى التعمير.

2607. Mes'ele: Şart-ı vâkıf nass-ı Şâriʿ hükmünde olarak vâcibü'r-riʿâye olmakla vâkıf vakfın gallesinden deynini baʿde'l-edâ galle-i vakfın fazlasını fukarâya sarfını şart edip de ol sene vâkıfın deyni zâhir olmayarak galle-i vakfın fazlası fukarâya sarf olundukdan sonra vâkıfın deyni zuhûr eylese fukarâdan verilen galle istirdâd olunup onunla deyni edâ olunur.

Fukahânın nakilleri buraya kadar olup musannif-i allâme hükm-i mes'elenin delîlini beyânla buyurur ki, zîrâ galle-i vakfı fukarâya edâ vaktinde vâkıfın deyni zâhir olmadığında **[1462]** nâzırın galle-i vakfı şart-ı vâkıf vechile fukarâya vermekte teʿaddîsi bulunmadığından fukarâ-yı mezkûre kendilerine verilen galleye kabzla mâlik değillerdir. Binâenaleyh nâzır onu onlardan istirdâda mâliktir. Ammâ mes'ele-i ânifede imâret-i vakfın galleye ihtiyâcını bildiği hâlde cümleden akdem imârete sarf lâzım iken taʿmîre sarf etmeyip de ondan sonra sarfı lâzım gelen mahallere sarfıyla teʿaddîde bulunmakla dâmin olup damânla sarf ettiği galleye bi-tarîki'l-istinâd vakt-i sarfından iʿtibâren mâlik olup mâlik olduğu malı onlara sarf teberruʿ olarak onların kabızla teberruʿu tamâm olmakla istirdâda hakkı kalmamıştır.

وكذا لا يرد ما «إذا أذنه القاضي بالدفع إلى زوجة الغائب فلما حضر جحد النكاح وحلف فإنه قال في العتابية: إن شاء ضمن المرأة وإن شاء ضمن الدافع ويرجع هو على المرأة» انتهى؛ لأنه غير متعدّ وقت الدفع وإنما ظهر الخطأ في الإذن فإنما دفع بناء على صحة إذن القاضي فكان له الرجوع عليها لأنه وإن ملك المدفوع بالضمان فليس بمتبرع.

2608. Mes'ele: Ve kezâ izn-i kâdî ile vedîʿadan gâibin zevcesine ittifâk edip baʿdehu zevci hâzır oldukda nikâhı inkâr edip menkûhası olmadığına yemîn ettikte vermiş olduğu nafaka reddolunmaz. Zîrâ İnâye'nin beyânına göre mûdiʿ-i gâib verilen nafakayı mûdiʿ ile mer'eden tazmînde muhayyer olup mûdiʿ dâmin oldukda mer'eye mürâcaʿat eder. Zîrâ vakt-i defʿde menkûha olmadığı gayr-ı zâhir olarak izn-i kâdî ile defʿ edip vermekte dâfiʿin teʿaddîsi yoktur. Zîrâ dâfiʿ ancak izn-i kâdînin sıhhatine binâen defʿ edip defʿaten hatâ eylese ancak izn-i kâdî de zuhûr etmekle dâfiʿ medfûʿün aley olan mer'eye rücûʿa mâliktir. Her ne kadar dâfiʿ damânla medfûʿ olan mala bi-tarîki'l-istinâd mâlik olmuş ise de lâkin defʿinde müteberriʿ değildir, buyurulur ise de muktezâ-yı taʿlîl bu mes'ele-i kazâ-yı deyn mes'elesine atıf olunarak medfûʿun istirdâdını îcâb eder. **[1463]**

وفي النوازل: سئل أبو بكر عن رجل وقف دارًا على مسجد على أن ما فضل من عمارته فهو للفقراء فاجتمعت الغلة والمسجد لا يحتاج إلى العمارة هل يصرف إلى الفقراء؟ قال لا تصرف إلى الفقراء وإن اجتمعت غلة كثيرة لأنه يجوز أن يحدث للمسجد حدث والدار بحال لا تغلّ.

قال الفقيه: سئل الفقيه أبو جعفر عن هذه المسألة فأجاب هكذا ولكن الاختيار عندي أنه اذا علم أنه قد اجتمع من الغلة مقدار ما لو احتاج المسجد والدار إلى العمارة أمكن العمارة منها صرف الزيادة على الفقراء على ما شرط الواقف؛ انتهى بلفظه.

فقد استفدنا منه أن الواقف إذا شرط تقديم العمارة ثم الفاضل عنها للمستحقين كما هو الواقع في أوقاف القاهرة فإنه يجب على الناظر إمساك قدر ما يحتاج إليه للعمارة في المستقبل وإن كان الآن لا يحتاج الموقوف إلى العمارة على القول المختار للفقيه وعلى هذا فيفرق بين اشتراط تقديم العمارة في كل سنة والسكوت عنه فإنه مع السكوت تقدم العمارة عند الحاجة إليها ولا يدخر لها عند عدم الحاجة إليها ومع الاشتراط تقدم عند الحاجة ويدخر لها عند عدمها

2609. Mes'ele: *Nevâzil*'de beyân olduğuna göre bir kimse imâretinden fazla kalan gallesi fukarâya sarf olunmak üzere mescide bir dâr vakf edip hâlbuki mescid taʿmîre muhtâc olmayarak toplanan galle fukarâya sarf olunur mu,

diyerek Ebû Bekir'den olunan istiftâya her ne kadar galle-i kesîre cemʿ olsa dahi fukarâya sarf olunmaz. Zîrâ câizdir ki hareket-i arz ve harîk gibi bir hâdise hudûs edip dâr-ı mezkûrde îcâr götürmez bir hâlde bulunursa vakıftan vâkıfın maksadı fevt olur. Binâenaleyh vakfı hıfz ve imsâk edip vakt-i hâcette gerek mescid ve gerek dâr-ı mevkûfenin bekâ ve iʿmârına sarf etmek lâzımdır diyerek fetvâ verip fakîh Ebü'l-Leys'in beyânına göre bu mes'ele Ebû Cafer'den dahi suâl olunup o da bu vechile cevâb vermiş ise de sâhib-i *Nevâzil* buyurur ki, lâkin benim indimde muhtâr olan **[1465]** mescid ile dâr muhtâc-ı taʿmîr oldukları hâlde tahmînen taʿmîrlerine kifâyet edecek mikdâr gallenin biriktiği anlaşıldıktan sonra ondan ziyâdesini şart-ı vâkıf muktezâsınca fukarâya sarf eylemektir. Zîrâ şart-ı vâkıf nass-ı Şâriʿ hükmünde olmakla mâniʿ menʿ eylemedikçe riʿâyet lâzimedir.

Nevâzil'in ibâre ve ifâdesi buraya kadar olup Musannif-i allâme buyurur ki bizce *Nevâzil*'in beyânından müstefâd olan vâkıf galle-i vakıfla ibtidâen vakfın taʿmîrini baʿdehu evkâf-ı Kâhire'de olduğu gibi fazlasını müstahiklere sarfını şart ederse galleden her ne kadar fi'l-hâl muhtâc değil ise de fakîhin kavl-i muhtârı üzere ihtiyâten hasbe'l-kazâ ileride taʿmîre muhtâc olursa kifâyet mikdârını imsâk eylemek nâzıra vâcibdir.

Binâen alâ hâzâ her sene imâretin takdîmini şart ile bundan sükût beyni tefrîk olunur. Zîrâ takdîm-i taʿmîr şartından sükût olundukda imârete muhtâc olursa ibtidâen galle-i vakf taʿmîre sarf olunup fazlası meşrûtün lehine sarf olunur, taʿmîre muhtâc olmadıkça galleden hiçbir şey iddihâr edilmez. Ammâ iştirât halinde taʿmîri takdîm olunacağı gibi adem-i ihtiyâc halinde de ihtiyâten kifâyet mikdârının iddihârı lâzımdır.

ثم يفرق الباقي لأن الواقف إنما جعل الفاضل عنها للفقراء؛ نعم إذا اشترط الواقف تقديمها عند الحاجة إليها لا يدّخر لها عند الاستغناء وعلى هذا فيدخر الناظر في كل سنة قدرا للعمارة.

2610. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere taʿmîre ihtiyâc halinde takdîm olunarak baʿde't-taʿmîr fazlası ve taʿmîre muhtâc olmadığı hâlde ihtiyâten kifâyet mikdârı imsâk olunup ondan fazlası müstahik olan fukarâya sarf olunur. Zîrâ vâkıf fukarâya ancak taʿmîrinden fazlasını şart eylemiştir. Evet, vâkıf ihtiyâc halinde taʿmîre sarfı takdîmi şart ettiği takdîrde taʿmîre

muhtâc olmayarak istiğnâ halinde iddihâr lâzım değildir. Binâenaleyh hasbe'l-ihtiyât nâzır her sene taʿmîre kifâyet mikdârını imsâk edip iddihâr eder. **[1466]**

ولا يقال إنه لا حاجة إليه لأنا نقول قد علّله في النوازل بجواز أن يحدث للمسجد حدث والدار بحال لا تغلّ؛ وحاصله جاز خراب المسجد أو بعض الموقوف والموقوف لا غلة له فيؤدي الصرف إلى الفقراء من غير ادخار شيء للتعمير إلى خراب العين المشروط تعميرها أوّلًا.

2611. Mes'ele: Zinhâr *Nevâzil*'in beyân ettiği vechile taʿmîre adem-i ihtiyâc halinde imsâka ihtiyâc yoktur, denilmesin. Zîrâ *Nevâzil*'de ihtiyâten imsâk, mescide bir hâdise ârız olarak muhtâc-ı taʿmîr olup mevkûf olan hâne de galle vermez bir hâle gelerek vakıfdan vâkıfın maksadının fevtinin cevâz ve imkânıyla taʿlîl olunup hulâsa-i taʿlîlde mevkûfün aleyh olan mescid veyâhûd mevkûf olan dâr harâb olup taʿmîri için gallesi bulunmayarak taʿmîri meşrût olan mescidin îcâbı halinde taʿmîri için hiçbir şey imsâk ve iddihâr etmeyerek hâsıl olan galleyi fukarâya sarf edip taʿmîri meşrût olan mescidin ve kezâ vakfın harâbına müe'ddî olmasının cevâzıdır. Bu ise muhakkakü'l-vukûʿ olmakla maksad vâkıfı te'mîn için ihtiyâta riʿâyetin lüzûmu beyândan müstağnîdir.

وصي الواقف ناظر على أوقافه كما هو متصرّف في أمواله ولو جعل رجلًا وصيًّا بعد جعل الأوّل كان الثاني وصيًّا لا ناظرًا كما في العتابية من الوقف؛ ولم يظهر لي وجهه فإن مقتضى ما قالوه في الوصايا أن يكونا وصيين حيث لم يعزل الأوّل فيكونان ناظرين فليتأمل وليراجع غيره.

2612. Mes'ele: Nâzır vâkıfı emvâline mutasarrif olduğu gibi evkâfına vasî taʿyîn edip de ondan sonra diğer bir adamı dahi vasî taʿyîn eylese *İnâye*'nin vakıfda beyânına göre ikinci taʿyîn olunan vasî olup nâzır olmaz. Lâkin benim için hükm-i mes'elenin vechi gayr-ı zâhirdir. Zîrâ fukahânın kitâb-ı vesâyâda kelâmlarının muktezâsı evvelki azl olunmadıkça ikisinin de vasî olmalarıdır. Binâenaleyh ikisi de nâzır olurlar. **[1467]** Bu makâmda te'emmül olunup başkasına mürâcaʿat olunsun, buyuruluyor.

Bazı fuzalâdan naklen Hamevî'nin beyânına göre mürâcaʿat olunup Hassâf'ın *Kitâbü'l-Evkâf*da beyânına göre her ikisi de nâzır olurlar.

KİTÂBÜ'L-BÜYÛʿ

كتاب البيوع

2613. Mes'ele: Büyûʿ, beyʿin cemʿi olarak ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil mübâyeʿâta müteʿallik mesâil-i mektûbe demek olup, beyʿ ve şirâ ve iştirâ, ezdâddan olarak lugatte ve ﴿وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ﴾[1] âyet-i celîlesi delâletiyle gerek mal ve gerek gayrısı bir şeyi bir şeye mukâbil kılmak maʿnâsınadır. Fahrülislâm'ın beyânına göre beyʿ lugatte mal mukâbilinde bir malı temellüktür, diyerek maʿnâ-yı lugavîsini malı mala mübâdeleye tahsîs eylemiştir. Istılâh-ı şerʿde dahi beyʿ bi-tarîki't-terâhî malı mala değişmek maʿnâsına olarak alâ vechi'l-iştirâk bâyiʿle müşterînin kavillerine ıtlâk olunur ise de beyʿin satmak ve şirâ ve iştirânın almak maʿnâsında istiʿmâlleri ekserdir. Bunlardan her birisi kendileri iʿtibâriyle nâfiz, mevkûf, fâsid, bâtıl olarak dört kısım oldukları gibi mebîʿ iʿtibâriyle dahi mukâyada, selem, sarf, beyʿ-i mutlak; ve semen iʿtibâriyle de murâbaha, tevliye, vadʿiyye, müsâveme olarak dörder kısma münkasim olduklarından cemʿ sîgasıyla îrâd olunmuştur.

2614. Mes'ele: Beyʿin meşrûʿiyyeti Kitâb, Sünnet, icmâʿ, delîl-i aklî ile sâbitedir. Kitâb, ﴿وَأَحَلَّ اللّٰهُ الْبَيْعَ وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾[2] âyet-i celîlesi olup, Sünnet de Hazret-i Peygamber *sallallahu teʿâlâ aleyhi ve sellem* Efendimiz hazretlerinin fiilen ityânları ve nâsın beyʿ ve şirâları meşhûd-i risâletpenâhileri buyurulduğu hâlde menʿ etmeyip belki الكاسب حبيب الله kavl-i şerîfleriyle takrîr ve teşvîk buyurmuşlardır. İcmâʿ ve delîl-i aklî ise beyândan mütağnîdir. Zîrâ insân için esbâb-ı temellük bizi ihtiyârî olarak beyʿ ve hibe gibi milki bir mâlikten diğerine nakl, ikincisi icbârî olarak irs gibi birinin diğerine halef olması, üçüncüsü mâliki bulunmayan bir mubâh şeyi ele geçirmektir. Binâenaleyh her kim mubâh olan şeyi ihrâz ederse ona müstakillen mâlik olur. **[1468]**

2615. Mes'ele: Efʿâl-i mükellefînin muʿâmelât kısmından bulunan beyʿ ve şirâ 235. mes'elede beyân olunduğu üzere ukûd-i şerʿiyyeden olarak îcâb ve kabûl ile münʿakid olup ânifen beyân olunduğu üzere sahîh, fâsid, nâfiz,

---

1 "(Mısır'da) onu yok pahasına, birkaç dirheme sattılar." Yusuf, 12/20.
2 Bakara, 2/275.

mevkûf olarak dört kısma münkasim olup gayr-ı münʿakid olan kısım da beyʿ-i hürr gibi beyʿ-i bâtıldan ibârettir.

2616. Mes'ele: Beyʿ-i sahîh yaʿnî câiz, zâten ve vasfen meşrûʿ olarak bâyiʿin semene ve müşterînin mebîʿa temellükünü ifâde eden beyʿdir. Beyʿ-i fâsid mubâh olan şey'-i mechûlü beyʿ gibi aslen sahîh olup vasfen sahîh olmayan beyʿdir. Beyʿ-i bâtıl ise beyʿ-i hür gibi aslen sahîh olmayan beyʿdir.

Beyʿ-i mevkûf, bilâ-izn-i şerʿî başkasının malını satmak gibi gayrın hakkı teʿalluk eden beyʿdir ki inʿikâdı hak sâhibinin izin ve icâzesine mütevakkıftır. Beyʿ-i nâfiz, gayrın hakkı teʿalluk eylemeyen beyʿdir ki lâzım ve gayr-ı lâzım olarak iki kısım olup lâzım, hiyârâttan ârî olan; gayr-ı lâzım, hiyârâttan biri bulunan beyʿdir. Hiyâr ise redd veya kabûlde muhayyer olmaktır.

2617. Mes'ele: Beyʿ katʿî veya gayr-ı katʿî olarak tekrâr iki kısma münkasim olup, katʿî olana beyʿ-i bât denir; gayr-ı katʿî olan da 1217. mes'elede beyân olunduğu üzere beyʿü'l-vefâ ve beyʿ bi'l-vefâdır ki bir kimse bir malı âhara semeni reddettikte iʿâde edip sâhibine vermek üzere muʿayyen bir meblağ mukâbilinde satmaktan ibâret olup müşterî mebîʿ ile intifâʿ eylemesine nazaran beyʿ-i câiz hükmünde ve tarafeynin feshe muktedir olmalarına nisbetle beyʿ-i fâsid hükmünde ve müşterî mebîʿi âhara satmayacağı cihetle rehin hükmündedir, biri de beyʿ bi'l-istiğlâldir ki bâyiʿ bir malı istîcâr eylemek üzere vefâen beyʿden ibârettir.

Mebîʿ İtibâriyle Aksâm-ı Beyʿ

2618. Mes'ele: Beyʿ; mebîʿ iʿtibâriyle de beyʿ, sarf, mukâyada, selem olmak üzere dört kısım olup beyʿ-i mutlak **[1469]** semen bedelinde mal satmaktan ibârettir. Sarf, parayı paraya değişmekten ibâret olarak para bozmak tabîr olunur. Beyʿ-i mukâyada, meselâ koyun ve keçi verip başka bir mal almak ve hayvanı diğer hayvana değişmek gibi nakdeynin gayrı malı mala değişmekten ibâret olup tranpa [trampa] denir.

Selem, meselâ zirâʿın harman zamânında hâsıl olacak malını şimdiden peşin para bedelinde satması gibi mü'eccel olan malı muʿaccel olan mala değişmek gibi peşin para ile veresiye mal almaktan ibâret olarak ... mes'elede beyân olunduğu üzere hîn-i akidde mebîʿin adem-i vücûduna binâen kıyâs olan, adem-i cevâzı ise de hâcet-i nâs zarûret menziline tenzîl olunup

zarûret ise memnûʿ olan şeyleri mubâh kılması hikmetine binâen istihsânen tecvîz olunmuştur.

Semen İtibâriyle Aksâm-ı Beyʿ

2619. Mes'ele: Beyʿ semen iʿtibâriyle de mürâbaha, tevliye, vadîʿa, müsâveme olarak dört kısım olup mürâbaha semen-i misl ve ziyâde bedelinde ribh ve kâr ile beyʿdir. Tevliye, bilâ-ribh bir malı aldığı fiyatta sermâyesine beyʿdir. Vadîʿa aldığı fiyattan noksânına satmaktır. Müsâveme; sermâye mukâvele olunmayarak pazarlaşıp her ne mikdâra râzı olur ise ona satmaktır.

أحكام الحمل ذكرناها هنا لمناسبة أنه لا يجوز بيعه؛ هو تابع لأمه في أحكام العتق والتدبير المطلق لا المقيد كما في الظهيرية والاستيلاد والكتابة والحرية الأصلية والرق والملك بسائر أسبابه وحق المالك القديم يسري إليه وحق الاسترداد في البيع الفاسد وفي الدين فيباع مع أمه للدين وحق الأضحية والرهن؛ فهي اثنا عشر مسألة.

2620. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil, hamlin ahkâm-ı şerʿiyyesine müteʿallika olup vakıf gibi beyʿinin adem-i cevâzı münâsebetiyle ahkâm-ı evkâfın akabinde zikir ve beyân olunmuştur. Ve illâ münâsib olan fenn-i sâlisde **[1470]** ahkâm-ı sıbyânı beyânda zikr eylemek idi.

2621. Mes'ele: Haml, bir şeyi arkaya yüklenmek maʿnâsına olduğu gibi gebe hayvanların kadınlarında bulunan yavrulara da ıtlâk olunarak analarına hâmil denir. İşte bu makâmda maksad, bu maʿnâca haml olup anasından cüz' hükmünde olmakla ahkâm-ı ıtk ve *Zahiriyye*'de beyân olunduğu vechile tedbîr-i mutlak ve istîlâd ve kitâbet ve hürriyey-i asliyye ve rıkkıyyet ve esbâb-ı milkden biriyle milk ve mâlik-i kadîmin hakkının kendisine sirâyeti ve beyʿ-i fâsidde hakk-ı istirdâd ve edâ-yı deyn için vâlidesiyle birlikte satılmakta ve hakk-ı udhiyye ve rehin gibi on iki mes'elede anasına tâbiʿ olarak anasına teʿalluk eden ahkâm-ı mezkûrenin cümlesi kendisine dahi müteʿallaktır. 1504. mes'elede beyân olunduğu üzere التابع تابع muktezâsınca vücûdda bir şeye tâbiʿ olan hükümde dahi tâbiʿ olması 1505. mes'ele muktezâsınca tâbiʿ için ayrıca hüküm verilmemesinin muktezâları da budur.

وما زاد على ما في المتون من جامع الفصولين. ويتبعها في الرهن فإذا ولدت المرهونة كان رهنًا معها بخلاف المستأجرة والكفيلة والمغصوبة والموصى بخدمتها فإنه لا يتبعها كما في الرهن من الزيلعي.

2622. Mes'ele: *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de sâir mütûnda beyân olunan mesâil üzerine zâid olan mes'ele rehinde haml, vâlidesine tâbiʿ olmakla merhûne tevlîd ettikte anasıyla berâber yavrusu da rehin olur ise de müste'cire ve kefîle ve mağsûba ve hizmeti vasiyyet olanların hamilleri merhûnenin hamlinin hilâfına olarak rehn-i Zeylaʿî'de beyân olunduğu üzere bunların hükümlerinde hamilleri analarına tâbiʿ değildir. Binâenaleyh hâmile teʿalluk eden hükm-i istîcâr ve kefâlet ve gasb ve vasiyyet, hizmet hamline teʿalluk eylemez.

ولم أرَ الآن حكم ما إذا باع جارية وحملها أو مع حملها أو بحملها أو دابة كذلك فإن عللنا قولهم بفساد البيع فيما لو باع جارية إلا حملها بكونه مجهولا استثناه من معلوم فصار الكل مجهولا نقول هنا بفساد البيع لكونه جمع بين معلوم ومجهول لكن لم أره صريحًا.

2623. Mes'ele: Ânifen beyân olunan ahkâmda haml anasına tâbiʿ ise de bir câriye ve hamli veya hamliyle berâber birlikte veya hamliyle câriye ve kezâ hâmil olan bir hayvan satıldıkta lâzım gelen hükm-i akdi sarîhan ilâ'l-ân görmedim. **[1471]** Hamli müstesnâ olarak satılan câriyenin beyʿinin fesâdıyla akvâl-i fukahâyı hamlin mechûl olup maʿlûmdan istisnâsıyla cümlesinin mechûl olmasıyla taʿlîl edecek olur isek bu mes'elede maʿlûm ile mechûl beynini cemʿ lüzûmuna binâen fesâdıyla hükm edemez. Lâkin sarîhan hükmünü görmedim, buyurulup 1505. mes'elede tâbiʿ için ayrıca hüküm verilemeyeceğinden yavrusu müstesnâ olarak hâmil olan câriyenin beyʿinin fesâdını akid ile ifrâzı sahîh olmayan şeyin akidden istisnâsında adem-i sıhhatiyle taʿlîllerinden müstefâd olan hamlin de böyle olmasıdır. Zîrâ hamlin vâlidesine ittisâline binâen vâlidesinin aʿzâsından bir uzvu menzilinde olarak anasını beyʿ, yavrusuna da mütenâvil olacağından yavrusunu istisnâ, mûcib-i akdin hilâfına olarak sahîh olmayacağından şart-ı fâsid olup şart-ı fâsid ile beyʿ ise fâsid olmakla yavrusu müstesnâ olarak câriyenin beyʿi fâsid olup hamliyle berâber câriyenin beyʿi bunun hilâfınadır, diyerek bazı fukahâ mes'eleteyn beynini tefrîk eylemişler ise de musannif-i

allâmenin beyân ettiği vechile bu mes'elede dahi maʿlûm ile meclûl beynini cemʿ mahzûruna binâen fark-ı mezkûr bilâ-fârık olması anlaşılır ise de 2621. mes'elede beyân olunduğu üzere edâ-yı deyn için lüzûm-i beyʿ hükmünde hamlin anasına tâbiʿ olmasına binâen cây-ı nazardır.

وفي فتح القدير بعد ما أعتق الحمل لا يجوز بيع الأم ويجوز هبتها ولا يجوز هبتها بعد تدبير الحمل على الأصح كذا في المبسوط.

2624. Mes'ele: *Mebsût*'tan naklen *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre hamlini baʿde'l-iʿtâk vâlidesini beyʿ câiz değil ise de hibesi câize olup hâlbuki esahh-i kavl üzere hamlini baʿde't-tedbîr vâlidesini hibe câize değildir. Binâenaleyh hükm-i mes'elede iʿtâkla tedbîr beyninde fark vardır. Çünkü emeyi beyʿ halinde kasden hamlini istisnâ câiz olmadığı gibi hükmen de câiz olmayıp hibe ise câizdir. Bazı fuzalâdan Hamevî'nin beyânına göre beynlerinde fark; beyʿ, şart-ı fâsid ile fâsid olup hibenin adem-i fesâdıdır. Ammâ baʿde't-tedbîr hibenin imtinâʿına sebeb-i milk **[1472]** vâhibin mevhûbe ittisâlidir. Zîrâ müdebbir milk-i mâlik üzere bâkî olup iʿtâk ise kayd-ı rakabenin izâlesinden ibâret olarak iʿtâkla mâlikin milki zâil olmakla haml-i muʿtak olunca cevâz-ı mâniʿ milke muttasıl değildir.

ولم أرَ حكم ما إذا حملت أمة كافرة لكافر من كافر فأسلم هل يؤمر مالكها ببيعها لصيرورة الحمل مسلمًا بإسلام أبيه والحال أن سيده كافر؟

2625. Mes'ele: Gayr-ı müslimin gayr-ı müslime olan câriyesi gayr-ı müslimden hâmil olup da pederi islâm olsa seyyidi gayr-ı müslim olduğu hâlde pederinin islâmına tebeʿan haml-i mezkûrde müslim olduğundan mezbûrenin efendisine hamlin vâlidesini beyʿ ile emrin cevâz ve adem-i cevâzı hakkında hükm-i şerʿîsini görmedim, buyuruluyor ise de bazı fukahâdan naklen Hamevî'nin beyânına göre kable'l-vazʿ haml-i mezkûr emr-i mevhûm olup emr-i mevhûm ile mâlikin milkiyyetin adem-i sukûtuna binâen kıyâs olan mezbûreyi beyʿ ile emrin adem-i cevazıdır. Onun için *Hâniyye*'de câriyesinin karnında bulunan veledi bir kimseye vasiyyet eylese eğer baʿde'l-vasiyyet altı aydan akdem doğurarak hîn-i vasiyyette veledin mevcûd olduğu zâhir olur ise vasiyyet-i mezkûre sahîha ise de tam altı ay veya ondan sonra doğurursa hîn-i vasiyyette adem-i vücûduna binâen vasiyyet-i mezkûre gayr-ı sahîhadır. Zîrâ 193. mes'elede beyân olunduğu

üzere vasiyyet, mâ baʿde mevte muzâf olarak temlîkten ibâret olup maʿdûmu temlîk ise gayr-ı sahîh olmakla hîn-i vasiyyette mevcûd olmayan şeyi vasiyyet sahîha değildir, demiş.

ولم أرَ الآن حكم الإجارة له وينبغي فيه الصحة لأنها تجوز للمعدوم فالحمل أولى. وينبغي أن يصح الوقف عليه كالوصية بل أولى.

2626. Mes'ele: Hamle yaʿnî vâlidesinin rahminde bulunan cenîne kendisinden hadîs rivâyetine izin ve icâzenin hükmünü ila'l-ân görmedim ise de lâyık olan sahîh olmasıdır. Zîrâ maʿdûma bile câize olmakla hamle **[1473]** hükmen mevcûd olan hamle icâze evleviyyetle câize olup lâyık olan hamle vasiyyet câize olduğu gibi bi-tarîki'l-evleviyyet vakfın da sahîh ve câiz olmasıdır.

ولا فرق بين كون الجنين تبعا لأمه بين بني آدم والحيوانات فالولد منها لصاحب الأنثى لا لصاحب الذكر كذا في كراهية البزّازية.

2627. Mes'ele: Rahm-i mâderde bulunan cenînin vâlidesine tâbiʿ olmasında benî Adem ile hayvanât-ı sâire beynlerinde fark yoktur. Kerâhiyyet-i *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre hayvanâtta veled, anâsına mâlik olanın olup erkeğine yaʿnî babasına mâlik olanın değildir. Zîrâ veled vâlidesinin azâsından munfasıl bir uzuv hükmündedir.

ولا يتبع أمه في الجناية فلا يدفع معها إلى وليها؛ وكذا لا يتبعها في حق الرجوع في الهبة؛ ولا في حق الفقراء في الزكاة السائمة؛ ولا في وجوب القصاص على الأم ولا في وجوب الحد عليها فلا تقتل ولا تحد إلا بعد وضعها.

2628. Mes'ele: Cinâyette dahi haml, vâlidesine tâbiʿ olmadığından vâlidesiyle berâber diyet olarak velî-yi cinâyete verilmez. Ve kezâ hibede hakk-ı rücûʿda ve zekât-ı sâimede hakk-ı fukarâda ve vâlide üzerine lâzım gelen vücûb-i kısâsda ve vücûb-i hadde dahi vâlidesine tâbiʿ olmayarak ahkâm-ı mezkûrenin cümlesinden haml hârice olduğu cihetle hamlini vazʿ edip vâlidesinden infikâk ve infisâl etmedikçe cinâyet bedelinde câniye olan vâlidesi kısâs olarak katl olunmaz ve hudûd-i şerʿiyye de icrâ olunmaz.

ولا يتزكى الجنين بزكاة أمه؛ فلا يتبعها في ستة مسائل؛.ولا يفرد بحكم ما دام متصلا بها فلا يباع ولا يوهب إلا في مسائل إحدى عشرة يفرد بها في الإعتاق والتدبير

والوصية به وله والإقرار به وله بالشرط المذكور في المتون في الوصية والإقرار ويثبت نسبه وتجب نفقته لأمه ويرث ويورث فإن ما يجب فيه من الغرة يكون موروثًا بين ورثته

2629. Mes'ele: **[1474]** İnde'l-İmâm gebe olan hayvânı sûret-i meşrûʿa-da zebh ile vâlidesinin tâhir olmasında karnından çıkan yavrusu anasına tebeʿan tâhir olmaz. Binâenaleyh anasını ekl helâl olduğu hâlde yavrusunu ekl helâl olmaz. Bu sûrette 1-cinâyet 2-hibede hakk-ı rücûʿ, 3-zekât-ı sâimede hakk-ı fukarâ, 4-vücûb-i kısâs, 5-vücûb-i hadd, 6- zekât gibi altı mes'elede cenîn anasına tâbiʿ değildir.

2630. Mes'ele: 1505. mes'elede beyân olunduğu üzere tâbiʿ için ayrıca hüküm verilemeyeceğinden haml, anasının karında bulunarak anasına muttasıl oldukça hiçbir hükümle anasından ifrâz olunamaz. Zîrâ 1504. mes'ele mûcebince vücûdda tâbiʿ olan hükümde dahi tâbiʿdir. Binâenaleyh ber-vech-i âtî beyân olunacak on bir mes'elenin mâʿadâsında anasının karnında iken yalnız yavrusu satılmaz ve hibe de olunmaz ise de iʿtâk ve tedbîr ve sebeb-i sâlih zikr olunmak gibi mütûn-i fıkhiyyede vasiyyet ve ikrâr haklarında zikr ve beyân olunan şartlara riʿâyetle kendisini başkasına ve başkasını kendisine vasiyyet ve kendisini başkasına ve kendisine başkasını ikrâr ve sübût-i nesebi ve hâmil iken talâkla nafaka haml olarak vâlidesine vücûb-i nafakası ve kendisinin başkasına ve başkasının kendisine vâris olması gibi on bir mes'elede vâlidesinin dûnunda yalnız hamle hükm-i şerʿî terettüb ederek vâlidesinden infirâd eder. Zîrâ hâmil olan mer'eyi darbla ıskât-ı cenîn vukûʿunda lâzım gelen gurreye veresesi vâris olurlar, vâlidesi hâmil iken tatlîk oldukta vâlidesine verilmesi lâzım gelen nafaka-i haml inde'l-Hanefî hamlin olup vâlidesinin değildir. Lâkin inde'ş-Şâfiʿiyye esahh olana nafaka-i mezkûre vâlidesine âide olup hamle âide değildir.

ويصح الخلع على ما في بطن جاريتها ويكون الولد له إذا ولدت لأقل من ستة أشهر. ولا يتبع أمه في شيء من الأحكام بعد الوضع إلا في مسألة وهي ما إذا استحقت الأم ببينة فإنه يتبعها ولدها وبإقرار لا كما في الكنز.

2631. Mes'ele: **[1475]** Zevcenin, câriyesinin hamli bedelinde zevciyle muhâlefesi sahîh olarak baʿde'l-hulʿ altı aydan akdem doğarsa vakt-i hulʿde

vücûdu tahakkuk ederek bedel-i hulʿ olmak üzere doğan çocuk zevcinin olarak hükm-i temellükte vâlidesinden infirâd eylemiş olur.

2632. Mes'ele: Baʿde'l-vazʿ vilâdetle vâlidesinden infisâl etmekle bir mes'elenin mâʿadâsında hiçbir hükümde haml vâlidesine tâbiʿ olmaz. Mes'ele-i mezkûrede bi'l-beyyine vâlidesine başkasının istihkâkı sâbit oldukda veled-i mezkûr hükm-i istihkâkda vâlidesine tâbiʿ olarak hükm-i istihkâk kendisine de sâbit olur ise de *Kenz*'de beyân olunduğu vechile ikrâr ile sâbit olan istihkâkda gayr-ı tâbiʿ olarak vâlidesinden infirâd eder.

ويمكن أن يقال ثانية ولد البهيمة يتبع أمه في البيع إن كان معها وقته على القول به.

2633. Mes'ele: Kavl-i müftâ bih üzere vakt-i beyʿde anasıyla birlikte mevcûd olduğu hâlde satılan behîmenin veledi, hükm-i beyʿde vâlidesine tâbiʿ olarak adem-i tebaʿiyyetle hükm-i mes'eleden istisnâ olunan mes'ele-i sâniye olmak üzere hüküm olunmak mümkündür.

رد المبيع بعيب بقضاء فسخ في حق الكل إلا في مسألتين: إحداهما لو أحال البائع بالثمن ثم رد المبيع بعيب بقضاء لم تبطل الحوالة. الثانية لو باعه بعد الرد بعيب بقضاء من غير المشتري وكان منقولا لم يجز ولو كان فسخًا لجاز؛ قال الفقيه أبو جعفر كنا نظن أن بيعه جائز قبل من المشتري ومن غيره لكونه فسخا في حق الكل قياسا على البيع بعد الإقالة حتى رأينا نص محمد على عدم جوازه قبل القبض مطلقًا كذا في بيوع الذخيرة.

2634. Mes'ele: Sübût-i aybla mahkûm olan mebîʿi red iki mes'elenin mâʿadâsında cümle hakda akd-i beyʿi fesih olup iki mes'ele hükm-i fesihden müstesnâdır.

İki mes'eleden biri, bâyiʿ semen-i mebîʿi birine baʿde'l-ihâle kazâ-yı kâdî ile ayb sebebiyle mebîʿ reddolunsa semenini havâle bâtıla olmaz. Binâenaleyh redd-i mezkûr fesh değildir. Zîrâ redd-i mezkûr akdi **[1476]** akd-i mezbûru fesih olsa idi semen-i ihâlenin bâtıla olması lâzım gelirdi. Onun için Hamevî'nin beyânına göre sâhib-i *Kenz*'in لو باع المبيع فردّ عليه بعيب kavlinin şerhinde Musannif-i allâmenin beyânına redd-i mezkûr fesih olması üzerine bazı mesâil îrâd ve itirâz olunmuş, mesâil-i mezkûreden biri mebîʿ akâr olup da aybla reddolunsa şüfʿada hakk-ı şüfʿa bâtıl olmaz,

denmiş; yaʿnî redd-i mezkûr fesh olsa idi hakk-ı şufʿanın bâtıl olması lâzım gelirdi, adem-i butlân ise adem-i feshi müstelzimdir.

Îrâd olunan mes'elenin ikincisi hâmil olan câriyesini beyʿ edip de baʿde't-teslîm kazâ-yı kâdî ile ayb sebebiyle reddolunup baʿdehu tevlîd eyledikte bâyiʿin pederi nesebin kendisinden olduğunu iddiʿâ eylese daʿvâsı sahîha olmayarak nesebi sâbit olmaz. Redd-i mezkûr fesih olsa idi adem-i beyʿ sûretinde olduğu gibi daʿvâsı sahîha olarak nesebin sübûtu lâzım gelirdi, hâlbuki adem-i sıhhatine binâen nesebinin adem-i sübûtu redd-i mezkûrun fesih olmadığı sâbit oldu.

Üçüncü mes'ele, ânifen beyân olunan havâle mes'elesidir. Zîrâ fesih olsa idi ihâle-i semenin bâtıla olması lâzım gelirdi. Binâenaleyh redd-i mezkûr akd-i mezbûru fesih değildir, diyerek redd-i mezkûrun fesih olmasıyla kavl üzerine vârid olan itirâz baʿde'l-beyân *Miʿrâc*'dan naklen redd-i mezkûr müstakbele nazaran fesih ise de ahkâm-ı mâzîye nisbetle fesih değildir diyerek fesih olmasıyla kavli ahkâm-ı müstakbele tahsîsle cevâb verip baʿdehu ahkâm-ı müstakbeleye nisbetle fesih olduğuna müşterî yedinde hâsıl olan zevâid-i mebîʿ müşterînin olarak asl-ı mebîʿle birlikte adem-i redd ile istidlâl eylemiş ve kezâ *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre bir kimse diğerine bir dâr hibe edip baʿde't-teslîm dâr-ı mevhûbenin cenbinde bulunan dâr satıldıkta mevhûbün leh hakk-ı şüfʿa sebebiyle dâr-ı mezkûreyi iştirâ ettikten sonra vâhib hibeden rücûʿ eylese şüfʿa ile iştirâ olunan dârı mevhûbün leh olan müşterîden alamaz. Binâenaleyh hakk-ı şüfʿaya nisbetle redd-i mevhûbün fesih olmadığı sâbit olmuştur. **[1477]**

2635. Mes'ele: Aybla mahkûm olan mebîʿin reddi fesih olmasından müstesnâ olan mes'ele-i sâniye, kazâen aybla reddolunan mebîʿ menkûl olup da bâyiʿ redd eden müşterînin gayrısına satmış olsa beyʿi câiz değildir. Eğer redd-i mezkûr fesih olsa idi, müşterînin alâkası munkatiʿa olmakla beyʿ-i mezkûrun cevâzı lâzım gelirdi. Binâenaleyh redd-i mezkûrun fesih olmasından hükm-i mes'ele müstesnâ olarak fesih değildir.

Fakîh Ebû Cafer, baʿde'l-ikâle beyʿin cevâzına kıyâsen her hukûka nisbetle kazâen aybla mebîʿin reddi fesih olduğundan büyûʿ-i *Zahîre*'de beyân olunduğuna göre kable'l-kabz gerek müşterîye ve gerekse başkasına mutlakan beyʿin adem-i cevâzıyla İmâm Muhammed'in nass ve tasrîhlerini görene kadar mutlakan kable'l-kabz beyʿin cevâzını eder idik, demiş. İşte bu

nakilden de zâhir olduğuna redd-i mezkûrun fesih olmasından müstesnâdır, ve illâ bey'-i mezkûrun cevâzı lâzım gelirdi.

الاعتبار للمعنى لا للألفاظ صرّحوا به في مواضع: منها الكفالة فهي بشرط براءة الأصيل حوالة وهي بشرط عدم براءته كفالة.

2636. Mes'ele: Her ne kadar 698. mes'elede beyân olunduğu üzere eymân elfâz-ı örfiyye üzere mebniye olup medlûl-i elfâzdan hâric olan ağrâz ve me'ânî üzerine mebniye değil ise de fukahâ-yı izâmın mevâzı'-ı adîdede tasrîhlerine göre bey' ve icâre ve kefâlet ve havâle gibi sâir ukûd-i şer'iyyede i'tibâr, âkidin maksad ve merâmına olup inşâ-yı akd için telaffuz eylediği elfâza değildir. Mevâzi'-i mezkûreden biri akd-i kefârettir ki asîl olan medyûnun berâeti şartıyla akd olunan kefâlet havâle ve havâle eden medyûnun adem-i berâeti şartıyla olan havâle de kefâlettir. Çünkü kefâlet bir şeyin mutâlebesi hakkında zimmeti zimmete damm eylemekten ibâret olmakla asîl olan medyûnun berâeti şartıyla akd olunan kefâlette asîl ya'nî medyûnun zimmeti berî olarak deyn yalnız muhâlün aleyh olan kefîlin zimmetine te'alluk ederek münhasıran kendisinden mutâlebe olunacağı **[1478]** cihetle akd olunan kefâletten maksad, zimmeti zimmete damm eylemekten ibâret olmayıp belki matlûb olan deyni bir zimmetten diğer zimmete nakl olup bu ise havâle olup hâlbuki kefâlet lafzıyla akd olunmuş idi. Ve kezâ muhîl ya'nî havâle eden medyûnun deyninden adem-i berâeti şartıyla akd olunan havâle de fi'l-hakîka kefâlettir. Zîrâ kendi zimmetini muhâlün aleyhin zimmetine dammdan ibâret olup bu ise kefâletin ma'nâsıdır. Hâlbuki havâle lafzıyla akd olunmuş idi. Binâenaleyh ukûdda i'tibâr, me'ânî ve makâsıda olup elfâz ve mebânîye değildir.

ولو قال «بعتك إن شئت» أو «شاء أبي» أو «زَيد» إن ذكر ثلاثة أيام أو أقل كان بيعًا بخيار للمعنى وإلا بطل التعليق وهو لا يحتمله؛ ولو وهب الدين لمن عليه كان إبراء للمعنى فلا يتوقف على القبول على الصحيح.

2637. Mes'ele: Ukûdda i'tibâr, me'ânî ve makâsıda olup elfâz ve mebânîye olmadığından "sen istersen" veya "pederim" veya "Zeyd isterler ise sana veya onlara sattım" deyip de "üç" veya "iki güne kadar" diyerek üç gün veya ekall zikr eder ise i'tibâr-ı ma'nâ için hıyâr ile bey' olur ise de

öyle taʿlîka sâlih gün zikr olunmayarak yalnız "ister isen sattım" demiş olsa hıyâr-ı taʿlîka muhtemel olmadığından meşîete taʿlîk bâtıl olur. Ve kezâ kavl-i sahîh üzere dâin medyûna kendisinde bulunan matlûbunu hibe eylese maʿnen medyûnu ibrâ olarak medyûn hibeyi reddetmedikçe sıhhati kabûlüne tevakkuf eylemez. Hâlbuki 240. mes'elede beyân olunduğu üzere hibede erkândan olarak kabûl şarttır.

ولو قال «أعتق عبدك عني بألف» كان بيعًا للمعنى لكنه ضمني اقتضاء فلا تراعى شروطه وإنما تراعى شروط المقتضِي فلا بد أن يكون الآمر أهلًا للإعتاق ولا يفسد بألف ورطل من خمر.

2638. Mes'ele: Ukûdda iʿtibâr, maʿnâya olup elfâza olmadığından bir kimseye hitâben "Bin kuruş bedelinde köleni benden âzâd et." diyerek emr eylese iʿtibâren li'l-maʿnâ beyʿle emr olup lâkin beyʿ için olması bi-tarîki'l-iktizâ zımnî olmakla müşterînin kabûlü ve mebîʿin makdûrü't-teslîm olması gibi beyʿin şartlarına riʿâyet olunmayıp belki âmirin iʿtâka **[1479]** ehil olması gibi beyʿi iktizâ eden iʿtikâkın şartlarına riʿâyet olunur. Zîrâ bin kuruş bedelinde iʿtâk ancak beyʿ ile sahîh olacağından beyʿ, tarîki'l-iktizâ iʿtâkla emrin zımında mukteza olarak sâbit olmakla onun şartına riʿâyet olunmayıp belki me'mûrun iʿtâka ehil olması gibi sarâhaten maksûd bi'l-ifâde olan iʿtâkın şartına riʿâyet olunmak hükm-i kâidenin muktezasıdır. Onun için بألف veya برطل من خمر diyerek elf veya bir rıtıl hamr bedelinde olmasıyla zımnen sâbit olan beyʿ fâsid olmaz. Zîrâ sıhhat-i emrde onun şartları gayr-ı merʿîdir.

ولو راجعها بلفظ النكاح صحت للمعنى ولو نكحها بلفظ الرجعة صح أيضًا.

2639. Mes'ele: Istılâh-ı şerʿde nikâh, ukûd-i şerʿiyyeden olup hükm-i kâide muktezâsınca ukûd-i şerʿiyyede iʿtibâr, meʿânî ve makâsıda olup elfâz ve mebânîye olmadığından talâk-ı ricʿî ile muʿtedde olan zecesine ricʿat kasdıyla نكحتك diyerek nikâh lafzıyla ricʿî yaʿnî idâme-i nikâhı sahîha olacağı gibi nikâh kasdıyla ricʿat lafzıyla akd-i nikâhı da sahîh olur.

ولو قال لعبده «إن أدّيتَ إليّ ألفًا فأنت حر» كان إذنًا له بالتجارة وتعلق عتقه بالأداء نظرا للمعنى لا كتابة فاسدة.

2640. Mes'ele: Hükm-i kâide muktezâsınca kölesine hitâben "Eğer bana bin kuruş edâ eder isen sen hürsün." dese iʿtibâren li'l-maʿnâ taʿlîk-i mezkûr ticârete izin olarak iʿtâkı, şart olan bin kuruşun edâ ve îfâsına muʿallak olup lafzın müfâdı bulunan kitâbet-i fâsideye haml olunmayacağından köle hakkında 2353. mes'elede beyân olunan hükm-i kitâbet icrâ olunmaz.

ولو وقف على ما لا يحصى كبني تميم صح نظرًا للمعنى وهو بيان الجهة كالفقراء لا للفظ ليكون لمجهول.

2641. Mes'ele: Hükm-i kâide muktezâsınca meselâ "Falân malım Benî Temîm'e vakf olsun." diyerek Beni Temîm gibi iʿdâd ve ihsâ **[1480]** kâbil olmayan cihete vakf, iʿtibâren li'l-maʿnâ sahîh olarak Benî Temîm kavli fukarâ gibi cihet-i vakfı beyân olup lafza iʿtibâr olunmayacağından mechûle temlîk olarak adem-i sıhhat îcâb eylemez.

وينعقد البيع بقوله «خذْ هذا بكذا» فقال «أخذتُ».

2642. Mes'ele: Akd-i beyʿde dahi iʿtibâr, âkideynin kasdına olup söyledikleri sözün müfâdına olmadığından satmak kasdıyla meselâ "Beş yüz kuruşa şu atı al." deyip de diğeri de "aldım" diyerek kabûl eylese akd-i beyʿ munʿakid olarak alan ata ve satan da paraya mâlik olur.

وينعقد بلفظ الهبة مع ذكر البدل وبلفظ الإعطاء والاشراك والإدخال والرد والإقالة على قول وقد بيّناه مفصّلًا معزوا في شرح الكنز.

2643. Mes'ele: Ukûdda iʿtibâr meʿânî ve makâsıda olup elfâz ve mebânîye olmadığından "şu kadar kuruş bedelinde bunu sana hibe veya iʿtâ ettim ve seni bunda iştirâk ve idhâl ettim ve bunu sana reddettim" veya "ikâle ettim" diyerek bedeli zikr ile hibe ve iʿtâ ve iştirâk ve idhâl ve red lafızlarıyla ve bir kavle yaʿnî Ebû Bekir İskâf kavline göre ikâle ile de beyʿ munʿakid olarak eser-i akd terettüb eder ki cümlesini fukahâya azven *Şerh-i Kenz*'de mufassalan beyân ve îzâh eyledim, buyuruluyor.

وتنعقد الإجارة بلفظ الهبة والتمليك كما في الخانية وبلفظ الصلح عن المنافع وبلفظ العارية.

2644. Mes'ele: Hükm-i kâide muktezâsınca *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile hibe ve temlîk lafızlarıyla ve *Menâfi*ʿden naklen sulh lafzıyla dahi ve âriyet lafızlarıyla da icâre munʿakide olarak ukûd-i mezkûre üzerine hükm-i icâre terettüb eder.

Akd-i Nikâh

وينعقد النكاح بما يدل على ملك العين للحال كالبيع والشراء والهبة والتمليك.

2645. Mes'ele: Hükm-i kâide muktezâsınca 217. ve 866. mes'elelerde beyân olunan şurût-i lâzimesini câmiʿ olarak beyʿ inde'l-Hanefî beyʿ ve şirâ **[1481]** ve hibe ve temlîk gibi fi'l-hâl ayn-ı kâmilenin temlîkini ifâde eden elfâz-ı kinâye ile nikâh da munʿakid olur.

Selem

وينعقد السلم بلفظ البيع كعكسه. ولو قال لعبده بعت نفسك منك بألف كان إعتاقًا على مال نظرًا للمعنى. ولو شرط رب المال للمضارب كل الربح كان المال قرضًا ولو شرط لرب المال كان بضاعةً.

2646. Mes'ele: Hükm-i kâide muktezâsınca ukûdda iʿtibâr, meʿânîye olup mebânîye olmadığından selem lafzıyla beyʿ munʿakid olduğu gibi beyʿ lafzıyla da selem munʿakid olur.

Selem 2618. mes'elede beyân olunduğu üzere peşin para ile veresiye mal almaktan ibâret olarak mekîlâtta kîle ile mevzûnâtta vezn ile ve adediyyât-ı mütekâribede taʿdâd ile mikdârını ve aʿlâ veya ednâ olması gibi sıfatını taʿyîn eylemek mümkün olan şeylerde îcâb ve kabûl ile munʿakid olur.

2647. Mes'ele: Kölesine hitâben بعت نفسك منك بالألف demiş olsa hükm-i kâide muktezâsınca maʿnâ-yı maksûda nazaran mâl üzere iʿtâk olur.

2648. Mes'ele: Para sâhibi ticâretin cümlesini şerîk-i mudâribe şart eylese iʿtibâren li'l-maʿnâ vermiş olduğu para karz olup, mal sâhibine şart eylese sermâye olur.

Talâk

ويقع الطلاق بألفاظ العتق؛ ولو صالحه عن ألف على نصفه قالوا إنه إسقاط للباقي فمقتضاه عدم اشتراط القبول كالإبراء وكونه عقد صلح يقتضي القبول لأن الصلح ركنه الإيجاب والقبول.

2649. Mes'ele: Hükm-i kâide muktezâsınca talâk kasdıyla zevcesine hitâben أنت حرة veya معتقة demek gibi elfâz-ı ıtkla talâk da vâkiʿ olur. Zîrâ ıtk milk-i yemînin ve talâk milk-i nikâhın izâlesinden ibâret olmakla izâle-i milkde müşhtereklerdir. **[1482]**

2650. Mes'ele: Dâin, medyûnu ile alacağı olan bin kuruştan nısfı üzerine musâlaha olsalar fukahânın beyânlarına göre ukûdda iʿtibâr, maʿnâya olup elfâza olmadığından sulh-i mezkûr, bâkîyi ıskât olup bunun da muktezâsı ibrâ gibi kabûlün adem-i iştirâtıdır. Hâlbuki akd-i sulh olması kabûlü iktizâ eder, zîrâ sulhun rüknü ukûd-i sâire gibi îcâb ve kabûldür.

ولو وهب المشتري المبيع من البائع قبل قبضه فقبل كانت إقالة.

2651. Mes'ele: Ukûdda iʿtibâr meʿânî ve makâsıda olup elfâz ve mebânîye olmadığından kable'l-kabz müşterî mebîʿi bâyiʿa hibe edip de bâyiʿ de kabûl etse bu vechile hibe akd-i mezkûru fesihle ikâle olur.

Asl-ı Mezkûrden Müstesnâ Olan Mesâil

وخرجت عن هذا الأصل مسائل: منها لا تنعقد الهبة بالبيع بلا ثمن ولا العارية بالإجارة بلا أجرة ولا البيع بلفظ النكاح والتزويج ولا يقع العتق بألفاظ الطلاق وإن نوى.

2652. Mes'ele: Ukûdda iʿtibâr, meʿânî ve makâsıda olup elfâz ve mebânîye olmaması aslından ber-vech-i âtî mesâil hâricedir. Mesâil-i mezkûreden biri, bilâ-semen beyʿ ile hibe ve bilâ-ücret icâre ile âriyet ve nikâh ve tezvîc lafızlarıyla beyʿ munʿakid olmazlar ve her ne kadar niyyet eylese bile elfâz-ı talâkla ıtk vâkiʿ olmaz.

والطلاق والعتاق يراعى فيهما الألفاظ لا المعنى فقط؛ فلو قال لعبده «إن أدّيتَ إليّ كذا في كيس أبيض فأنت حر» فأداها في كيس آخر لم يعتق.

2653. Mes'ele: Ukûdda iʿtibâr maʿnâya olup elfâza olmadığı hâlde talâkla itâkda yalnız maʿnâya riʿâyet olunmaz, belki maʿnâ ile birlikte lafza da riʿâyet olunur. Binâenaleyh kölesine hitâben "Bana beyaz kese ile bin kuruş eda eder isen âzâd ol." diyerek kölesinin ıtkını beyâz kesede bin kuruş **[1483]** te'diyesine taʿlîk edip de kölesi kırmızı kesede te'diye eylese her

ne kadar maʿnen maksad hâsıl ise de muktezâ-yı lafız olan kırmızı[1] kese ile te'diye hâsıl olmadığından köle âzâd olmaz.

ولو وكّله بطلاق زوجته منجّزًا فعلّقه على كائن لم تطلق.

2654. Mes'ele: Bir kimseyi münnecezzen zevcesinin talâkına tevkîl edip de bir emr-i vâkıʿa taʿlîk eylese taʿlîk incâza münâfî olmakla talâk vâkiʿ olmaz.

وفي الهبة بشرط العوض نظروا إلى جانب اللفظ ابتداء فكانت هبةً ابتداءً وإلى جانب المعنى فكانت بيعًا انتهاءً فتثبت أحكامه من الخيارات ووجوب الشفعة.

2655. Mes'ele: Ukûdda iʿtibâr, meʿânîye olup elfâz ve mebânîye olmadığı hâlde bi-şarti'l-ivaz hibede fukahâ ibtidâen lafız cânibine nazar ettiklerinden ibtidâen hibe olup intihâen maʿnâ cânibine nazar ettiklerinden intihâen beyʿ olarak hiyârât ve vücûb-i şüfʿa gibi ahkâm-ı beyʿ sâbite olur.

بيع الآبق لا يجوز إلا لمَن يزعم أنه عنده ولولده الصغير كما في الخانية.

2656. Mes'ele: Hîn-i akidde mebîʿin mevcûd ve makdûrü't-teslîm olması sıhhat-i beyʿde şart olduğundan *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile her ne kadar veled-i sağîrine olsa dahi abd-i âbıkı beyʿ câiz değildir. Meğer abd-i mezkûru yanında mevcûd zuʿm eden kimseye câiz olur, buyurulur ise de Hamevî'nin beyânına göre Zeylaʿî ve *Fethü'l-Kadîr*'in beyânlarına muhâliftir. Zîrâ onların beyânlarına göre veled-i sağîrine ve nezdinde bulunan yetîme hibesi câize olup beyʿi câiz değildir. Zîrâ yedinden bâkî kalan cevâz-ı hibede kâfî olup cevâz-ı beyʿde kâfî değildir. Zîrâ beyʿ, ibnin malından makbûz olan mal bedelinde kabz olup hibe ise mâl-ı veledden hurûc eylemiş mal bedelinde kabz olmayıp belki bilâ-bedel kabzdır. Binâenaleyh sağîre nazaran hâsıl olan cevâz-ı hibede kifâyet ederek mezkûr köle avdet ettiği hâlde sağîrin milkine avdet eder. *Hâniyye*'de ise abd-i âbıkı veled-i sağîrine hibe etse câiz olmaz ise de beyʿ ederse câiz olur, demiş. **[1484]**

Binâenaleyh Musannif-i allâme bu makâmda *Hâniyye*'nin kelâmını nakl eylemeyip belki hükm-i mes'elenin aksini beyân eylemiş olur. Zeylaʿî ve *Fethü'l-Kadîr*'in beyân ettikleri vechile velede sağîre abd-i âbıkı

1 Beyaz olması gerekir.

hibenin cevâzı ale'l-ıtlâk olmayıp belki *Münyetü'l-Müftî*'nin beyânına göre dâr-ı harbin gayrısına firâr edene mahsûstur, ammâ dâr-ı harbe firâr eder ise gayr-ı câizdir.

الشراء إذا وجد نفاذًا على المباشر نفذ فلا يتوقف شراء الفضولي ولا شراء الوكيل المخالف ولا إجارة المتولي جبرا للوقف بدرهم ودانق بل ينفذ عليهم والوصي كالمتولي.

2657. Mes'ele: Şirâ, nâfiz olarak akd olunur ise ancak âkid-i mübâşire nâfiz olarak fuzûlînin ve vekîl-i muhâlifin şirâları ve dirhem ve dânik mikdârı gabınla mâl-ı vakfı cebren mütevellînin icâresi izin ve icâzeye tevakkuf etmeyip belki âkidleri üzerine nâfiz olarak munʿakid olur. *Kunye*'nin bâb-ı vakfından naklen Hamevî'nin beyânına göre bu makâmda asıl olan, bilâ-emr başkası için bir şey iştirâ olunur ise "falân kimse için aldım" veya "kabûl ettim" veya bâyiʿ "falân kimseye verdim" diyerek îcâb veya kabûlü ol kimseye nisbet ve izâh etmedikçe her ne kadar ol kimse izin ve icâze vermiş olsa bile akid, âkid-i mübâşire muzâf olarak kendisine âid olmasıdır. Binâenaleyh âkid-i fuzûlî "falân kimse için iştirâ veya kabûl ettim" der ise gerek beyʿ ve gerek hibede akdin inʿikâdı falânın izin ve icâresine tevakkuf ederek, âkid hakkında nâfiz olmaz ise de hîn-i akidde öyle âhara nisbet ve izâfe olunmaz ise âkid-i mübâşire nâfiz olur. Bu bâbda vasî dahi mütevellî gibi olarak yetîmin ameli için teğâbün olunmayacak derece ecr-i mislinden ziyâde ile bir ecîr istîcâr eylese icâre kendisine munʿakide olarak, kendi nefsi için istîcâr eylemiş olmakla ücreti malından lâzım gelir. **[1485]**

وقيل تقع الإجارة لليتيم وتبطل الزيادة كما في القنية إلا في مسألة الأمير والقاضي إذا استأجرا أجيرًا بأكثر من أجرة المثل فإن الزيادة باطلة ولا تقع الإجارة له كما في سير الخانية.

2658. Mes'ele: *Kunye*'den naklen bazı fukahânın beyânlarına göre ânifen beyân olunduğu üzere vasî, yetîmin ameli için teğâbun olunmayacak derece ecr-i mislinden ziyâde ücretle bir ecîr istîcâr eder ise icâre yetîme munʿakide olup bir mes'elenin mâʿadâsında ziyâde bâtıla olarak ecîr ziyâdeyi sağîr olan yetîme red eder.

Mes'ele-i mezkûrede siyer-i *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre emîr, taht-ı idâresinde bulunan asker için ve kâdî de taht-ı velâyetinde bulunan sağîr için ecr-i mislinden ziyâde ücretle ecîr istîcâr eyleseler ücret-i zâide bâtıla olup icâre de onlar için vâkıʿa olmaz. Binâenaleyh müddet-i icârenin inkizâsına binâen ecîr ziyâdeyi gerek yetîm ve gerek askerden mutâlebe edemez.

الذرع وصف في المذروع إلا في الدعوى والشهادة كذا في دعوى البزّازية.

2659. Mes'ele: Daʿvâ-yı *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre daʿvâ ile şehâdenin gayrısında zerʿ mezrûʿda vasıf olarak 2421. mes'elede beyân olunduğu üzere hâzırda lağv olup gâibde iʿtibâr olunur. Zîrâ zirâʿ mezrûʿun mikdârı kendisiyle beyân olunarak helâl olmasına vesile olmakla her zirâʿ bi-nefsihi asıl olmayıp belki mezrûʿ olan sevb için vasıfdır. Lâkin daʿvâ ile şehâdede hilâfı zuhûr eder ise kabûl olunmazlar ise de mekîlâtta şu kadar kîle ve mevzûnâtta şu kadar kıyye veya kantar diye iddiʿâ veya şehâdet olunup da hilâfları zuhûr eylese kabûl olunurlar.

Sevm-i Şirâ- Sevm-i Nazar

المقبوض على سوم الشراء مضمون لا المقبوض على سوم النظر كما في الذخيرة.

2660. Mes'ele: *Zahîre*'nin beyânına göre sevm-i şirâ üzere makbuz, mazmûn olup sevm-i nazar üzere makbuz, gayr-ı mazmûndur. Sevm-i şirâ tarîkiyle yaʿnî semen tesmiye olunarak iştirâ eylemek üzere müşterînin kabz edip götürdüğü mal müşterî yedinde zâyiʿ oldukda kıyemiyyâttan ise kıymetini ve misliyyâttan ise mislini bâyiʿa te'diye ederek dâmin olması lâzım olup semen tesmiye olunmamış ise müşterî yedinde emânet hükmünde olarak bilâ-teʿaddî telef olur ise damân lâzım gelmez. Binâenaleyh bâyiʿ "şu malı bin kuruşa al beğenir isen al" deyip müşterî de ol vechile iştirâ eylemek üzere alıp da yedinde telef olsa bahâsını bâyiʿa vermesi lâzım gelir ise de bahâsı beyân edilmeyerek "götür beğenir isen alırsın" deyip müşterî de beğenir ise almak üzere götürüp de bilâ-teʿaddî telef olur ise damân lâzım gelmez.Sevm-i nazar tarîkiyle yaʿnî görmek veya göstermek kabz olunan mal gerek bahâsı beyân olunsun ve gerek beyân olunmasın kâdînin yedinde emânet olarak bilâ-teʿaddî telef olursa damân lâzım gelmez. *Mecelle* 83. [madde] **[1486]**

تكرر الإيجاب مبطل للأول إلا في العتق على مال كذا في بيع الذخيرة.

2661. Mes'ele: *Zahîre*'nin bey' bahsinde beyânına göre mal ile îcâbın tekerrürü îcâb-ı evveli mubtil olarak kabul, semen-i evvel ile îcâb-ı sânîye munsarif olarak semen-i evvel ile bey' edilmiş olur ise de mal üzere i'tâkda tekerrürü îcâb-ı evveli mubtil olmayarak onlardan sonra vâki' olan kabûl ile îcâblarla tesmiye olunan mallar lâzım gelir.

العقود تعتمد صحتها الفائدة فما لم يفد لم يصح؛ فلا يصح بيع درهم بدرهم استويا وزنًا وصفةً كما في الذخيرة.

2662. Mes'ele: *Zahîre*'nin beyânına göre ukûdun sıhhati fâideye i'timâd etmekle bir fâideyi müfîd olmayan akid sahîh olmaz. Binâenaleyh veznen vasfına mütesâvî olan dirhemi dirheme bey' gayr-ı sahîhdir.

ولا تصحّ إجارة ما لا يحتاج إليه كسكنى دار بسكنى دار.

2663. Mes'ele: Ukûdun sıhhati fâideye mu'temide olup fâideyi müfîd olmayan akid gayr-ı sahîh olmakla ... mes'elede beyân olunduğu üzere icârede ma'kûdün aleyh menfa'at ve selem ve istısnâ'da mebî' olup bunlar ise hîn-i akidde ma'dûm olduklarından kıyâs olan adem-i cevâzları iken hâcet-i nâs zarûret menziline tenzîl olunup zarûretler ise memnû' olan şeyleri mubâh kılarak berây-ı hâcet hilâf-ı kıyâs olarak tecvîz olunup müsâvât halinde bir menfa'ati kendi cinsinden aynı menfa'at bedelinde îcâr ve istîcâra ihtiyâc olmadığı cihetle süknâ-yı dâr bedelinde süknâ-yı dârın îcâr ve istîcârı sahîh olmaz. **[1487]**

إذا قبض المشتري المبيع فاسدًا ملكه إلا في مسائل: **الأولى**: لا يملكه في بيع الهازل كما في الأصول. **الثانية**: لو اشتراه الأب من ماله لابنه الصغير أو باعه له كذلك فاسدًا لا يملكه به بالقبض حتى يستعمله كذا في المحيط.

2664. Mes'ele: Bey'-i fâsid ile mebî'i bâyi'in izniyle müşterî kabz ettikte ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin mâ'adâsında aynına mâlik olur. Zîrâ malı mala mübâdeleden ibâret olmakla mebî'in aynına milk ifâde eder. Bazı fukahânın beyânlarına göre bey'-i fâsid ile alınan câriyenin vat'ının ve ta'âmın eklinin adem-i hilli ve dârın şüf'asının adem-i cevâzı delâletiyle

mebîʿ-i mezkûrde tasarruf ifâde edip aynına milk ifâde eylemez. Lâkin esahh olan *Zâhidî*'de beyân olunduğu vechile beyʿ-i fâsid ile alınan memlûk ve memlûkenin cevâz-ı iʿtâkları ve dârda sübût-i şüfʿanın delâletleriyle aynına milk ifâdesidir. *Şerh-i Mecma*ʿın beyânına göre mezbûrenin vat'ı ve taʿâmın ekli ile tasarrufun adem-i hilleri onlar ile iştigâlin redlerinden iʿtirâz olmasına mebnîdir.

2665. Mes'ele: Beyʿ-i fâsid ile mebîʿi izn-i bâyiʿle müşterînin kabz edip de mâlik olmadığı mesâilden biri usûl-i fıkıhda beyân olunduğu üzere hâzilin beyʿi mes'elesidir. Zîrâ hezl mütebâyiʿaynın hiyârı mesâbesinde olarak her ne kadar kabza muttasıl olsa dahi ebeden mütebâyiʿaynın hiyârı şart olan akid ile milk sâbit olmadığı gibi hâzilen beyʿ ile de her ne kadar kabza muttasıl olsa dahi müşterîye milk sâbit olmaz. Zîrâ gerek hezl ve gerek hiyâr-ı şart ile milkin sübutu, hezl ve şart-ı hiyâr refʿ ile hükm-i akdi ihtiyârlarına mütevakkıftır. Ammâ beyʿ-i fâsid ile mebîʿi bâyiʿin izniyle müşterî kabz ettikte âkideyn hükm-i beyʿa râzı oldukları cihetle kabz ile müşterîye milk sâbit olur. **[1488]**

2666. Mes'ele: Kabzla müşterîye milk sâbit olmayan ikinci mes'ele, beyʿ-i fâsid ile mebîʿi pederi kendi malıyla veled-i sağîri için iştirâ eylese veyâhûd mebîʿ-i mezkûru beyʿ-i fâsid ile veled-i sağîrine satsa *Muhît*'in beyânına göre istiʿmâl olundukça mücerred kabzla müşterîye milk sâbit olmaz.

الثالثة: لو كان مقبوضًا في يد المشتري أمانةً لا يملكه به.

2667. Mes'ele: Kabz ile müşterîye milk sâbit olmayan üçüncü mes'ele, mebîʿ-i mezkûr müşterînin yedinde emânet olarak makbûz olsa kabzla mâlik olmaz.

الرابعة : المشتري إذا قبض المبيع في البيع الفاسد بإذن بائعه مَلكه وتثبت أحكام الملك كلّها إلا في مسائل لا يحلّ له أكله ولا لبسه ولا وطؤها لو كانت جارية ولو وطئها ضمن عقرها ولا شفعة لجاره لو كانت عقارًا.

2668. Mes'ele: Kabzla milkden müstesnâ olan dördüncüsü; müşterî bâyiʿin izniyle beyʿ-i fâsidde mebîʿi kabz ettikte kabzla ona mâlik olarak bi'l-cümle ahkâm-ı milk sâbite olur ise de kabz olunan taʿâmı ekl ile ve

sevbi lübs ile ve câriyeyi vat' ile tasarruf helâl olmaz ve câriyeyi vatı' eylese akrini dâmin olup akârda câriye için şüf'a sâbite olmaz. Hâlbuki kabz ile müşterîye milk sâbit olsa idi bunların cümlesi sâbite olurdu.

الخامسة: لا يجوز أن يتزوجها البائع من المشترى كما ذكرناه في الشرح.

2669. Mes'ele: Kabzla müşterîye milkin sübûtundan müstesnâ olan beşinci mes'ele *Şerh-i Kenz*'de Musannif-i allâmenin beyân buyurdukları vechile bey'-i fâsid ile iştirâ olunarak kabz olunan câriyeyi kabz eden müşterîden tezevvüc câiz değildir. Hâlbuki müşterî kabz ile mâlik olsa idi, kendisinin izniyle tezevvücü câiz olurdu. **[1489]**

إذا اختلف المتبايعان في الصحة والبطلان فالقول لمدعي البطلان كما في البزّازية وفي الصحة والفساد فالقول لمدعي الصحة كذا في الخانية والظهيرية إلا في مسألة في إقالة فتح القدير.

2670. Mes'ele: Mütebâyi'ân bey'in sıhhat ve butlânında ihtilâf etseler *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile söz butlânını iddi'â edenindir. Sıhhat ve fesâdında ihtilâf etseler *Hâniyye* ve *Zahîriyye*'nin beyânlarına göre *Fethü'l-Kadîr*'in ikâlesinden beyân olunan bir mes'elenin gayrısında söz sıhhatini iddi'â edenindir.

لو ادعى المشتري أنه باع المبيع من البائع بأقل من الثمن قبل النقد وادعى البائع الإقالة فالقول للمشتري مع أنه يدعي فساد العقد ولو كان على القلب تحالفا.

2671. Mes'ele: Müşterî kable'n-nakd semeninden ekall ile bâyi'a mebî'i sattığını iddi'â edip bâyi' de bey'i ikâle ve fesih ettiğini iddi'â ederek ihtilâf etseler akdin fesâdını iddi'â eylemesiyle berâber söz, müşterînindir. Aksini iddi'âda bulunarak ihtilâf etseler tehâlüf îcâb eder. Zîrâ ikâle da'vâsıyla müşterî redd ile müstahik olduğu semenin meselâ bin kuruş olduğunu iddi'â edip bâyi' ise sattığından ekall ile iştirâ da'vâsıyla müşterîye teslîmi lâzım gelen semenin beş yüz kuruş olduğunu iddi'â ederek müşterîye teslîmi lâzım gelen parada ihtilâfları nass ile tehâlüf îcâb eden mikdâr-ı semende ihtilâf menziline tenzîline mebnîdir.

وإذا سمى شيئًا وأشار إلى خلاف جنسه كما إذا سمى ياقوتًا وأشار إلى زجاج فالبيع باطل لكونه بيع المعدوم؛ واختلفوا فيما إذا سمى هرويًّا وأشار إلى مروي فقيل باطل فلا يملك بالقبض وقيل فاسد كذا في الخانية.

2672. Mes'ele: *Fetâvâ-yı Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre meselâ şişeye işâretle yakut tesmiyesi gibi satacağı bir şişeyi işâret edip de başka isimle tesmiye edilse bu vechile akid ile vâkiʿ olan beyʿ-i maʿdûmu beyʿ olmakla bâtıl olup lâkin *Hâniyye*'de beyân olunacağına göre Mervî olan kumaşa **[1490]** Herevî diyerek satıldıkta bazı fukahâ bu vechile vâkiʿ olan akidde mebîʿ maʿdûm olarak beyʿin butlânına binâen kabzla temellükün adem-i husûlüne ve bazıları da fesâdına kâil olarak ihtilâf olunmuştur.

كل عقد أُعيد وجدّد فإن الثاني باطل؛ فالصلح بعد الصلح باطل كما في جامع الفصولين؛ والنكاح بعد النكاح كذلك كما في القنية.

2673. Mes'ele: Baʿde'l-akd semenin tebdîli ve tezyîdi veya tenzîli ile tekrâr pazarlık olundukda akd-i sânî muʿteberdir. Meselâ, bir malın yüz kuruşa pazarlığı kesildikten sonra bir yüzlük altına veyâhûd yüz on veya doksan kuruşa tekrâr pazarlık olundukda akd-i sânî muʿteberdir. *Mecelle*, 176. mâdde. Kable'l-kabûl îcâbın tekrârı îcâb-ı evveli ibtâl edip îcâb-ı sânîye iʿtibâr olunur, meselâ bâyiʿ "Bu malı yüz kuruşa sattım." dedikten sonra henüz müşterî "Kabûl ettim." demeden dönüp "Yüz yirmi kuruşa sattım." dese ve müşterî kabûl etse îcâb-ı evvele iʿtibâr olunmayıp beyʿ yüz yirmi kuruş üzerine munʿakid olur. *Mecelle* 185. mâdde.

İâde olunup tecdîd olunan her akidde tecdîd olunan akd-i sânî bâtıldır. Binâenaleyh *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile baʿde's-sulh tekrâr olunan sulh da bâtıldır. *Hulâsa*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre bâtıl olan sulh ile maksad alâ tarîki'l-ıskât sulh olup ammâ bir ivazdan sulh olunup da baʿdehu başka bir ivaza karâr verilerek vâkiʿ olan sulh-i sânî câiz olarak beyʿ gibi evvelki sulh fesih olunmaz. *Kunye*'de beyân olunduğu üzere baʿde'n-nikâh nikâh da böyledir. Binâenaleyh *Cevhere*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre bin kuruş mehir bedelinde nikâh edildikten sonra tekrâr iki bin kuruş mehir ile tezevvüc edilse tecdîd-i akd ile akd-i evvel fesih olunmayacağı cihetle ancak evvelki akdin mehri olan bin kuruş lâzım

gelir. Zîrâ sahîh olan nikâh, mücerred tecdîd ve tekrâr ile feshe muhtemil değildir. Lâkin beyʿde akd-i evvel fesh olunup akd-i sânî lâzım gelir. Zîrâ akd-i sânîyi tashîh zarûretine binâen onun zımnında akd-i evvelin feshi sâbit olup ziyâdeye delâlet eder. Bir lafız telaffuz olunmadıkça akd-i evvelin feshi ile akd-i sânînin sıhhati ziyâde olmaz.

والحوالة بعد الحوالة باطلة كما في التلقيح إلا في مسائل: **الأولى**: الشراء بعد الشراء صحيح أطلقه في جامع الفصولين وقيّده في القنية بأن يكون الثاني أكثر ثمنًا من الأوّل أو أقل أو بجنس آخر وإلا فلا.

2674. Mes'ele: **[1491]** *Telkîh*'in beyânına göre ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin mâʿadâsında baʿde'l-havâle tekrâr havâle bâtıla olup hükm-i butlândan istisnâ olunan mesâilden biri, *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in beyânına göre mutlakan *Kunye*'nin beyânına göre ikinci şirâda semen-i mebîʿ evvelkinden ekser veya ekall ve cins-i âhar olmak kaydıyla mukayyed olarak sahîh olup kuyûd-i mezkûreden biri bulunmaz yaʿnî ayn-ı semen-i evvel ile olursa gayr-ı sahîhtir.

İcâre

الثانية: الكفالة بعد الكفالة صحيحة لزيادة التوثيق بخلاف الحوالة فإنها نقل فلا يجتمعان كما في التلقيح. وأما الإجارة بعد الإجارة من المستأجر الأوّل فالثانية فسخ للأولى كما في البزّازية.

2675. Mes'ele: Hükm-i butlândan müstesnâ olan ikinci mes'ele, baʿde'l-kefâle tekrîr-i kefâle izdiyâd-i tevsîka binâen sahîh olup, havâle bunun hilâfına olarak gayr-ı sahîhdir. Zîrâ 2636. mes'elede beyân olunduğu üzere kefâlet zimmeti zimmete damm ve ilâveden ibâret olduğu hâlde havâle birinden diğerine nakilden ibâret olmakla *Telkîh*'in beyânı vechile hükm-i vâhidde ictimâʿ etmezler. Ammâ icârede tekrîr ile tecdîd *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile ikinci defa tekrâr edilerek vâkiʿ olan icâre evvelkini fesh addolunur.

Tahliyye

التخلية تسليم إلا في مسائل: **الأولى**: قبض المشتري المبيع قبل النقد بلا إذن البائع ثم خلى بينه وبين البائع لا يكون ردًّا له.

2676. Mes'ele: Ahkâm-ı teslîm ve tesellüm: Beyʿde kabz şart değildir. Fakat baʿde'l-akd evvelâ müşterî, semeni bâyiʿa ve sâniyen bâyiʿ de mebîʿi müşterîye vermeye borçlu olup mebîʿin teslîmi müşterînin bilâ-mâniʿ mebîʿi kabz edebilecek vechile tesellümüne bâyiʿin izin vermesiyle hâsıl olup mebîʿin husûl-i teslîmiyle müşterînin kabzı da hâsıl olur ise de mebîʿin ihtilâfıyla keyfiyyet-i teslîmi dahi muhtelif olacağından îzâhına işâretle buyurur ki ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin mâʿadâsında mebîʿ ile müşterî beynini tahliye teslîm olup *Mecmaʿ* şerhinin mebîʿde tasarruf faslından naklen Hamevî'nin beyânına göre mebîʿ ile müşterî beynini tahliyenin müşterîye mebîʿi teslîm ve müşterînin onu kabz eylemiş olması şurût-i âtiye ile meşrût olup onlardan biri bâyiʿin müşterîye hitâben "Mebîʿ ile beynini tahliye ettim." diyerek ihtârı,

ikincisi **[1492]** müşterînin mebîʿi ahz ve kabzına mâniʿ ve müzâhim bulunmayarak alıp kabz eylemeye muktedir olacak derece müşterînin huzûr veya nezdinde bulunmasıdır. Yaʿnî mebîʿ arâzî ve arsa veya emlâk-ı sâire olup da müşterî onların içinde veyâhûd bir tarafından görür olduğu hâlde kabza bâyiʿin ruhsat vermesi mebîʿi müşterîye teslîmdir. Binâenaleyh kırda bulunan arâzîsini orada veya yanında satıp da "al mâlını" diyerek müşterîye izin vererek teslîm ettikte hakîkaten fi'l-hâl ahz ve kabza muktedir olacak derece yakınında ise müşterî tarafından kabz addolunarak beyʿ tamâm olup bâyiʿ semene, müşterî mebîʿa mâlik olur ise de başka karyede bulunan emlâkını diğer karyede satıp da "dârı zabt eyle" demesiyle tamâm olmaz. Çünkü akd-i mutlak hîn-i akidde mebîʿ nerede ise orada teslîmini iktizâ eder, meselâ bir kimse İzmir'de bulunan malını İstanbul'da sattıkta ol malı müşterîye İzmir'de teslîm edilip İstanbul'da teslîme cebr edilmez. Mebîʿin bulunduğu mahal müşterînin maʿlûmu olmayıp da baʿde'l-akd muttaliʿ olursa müşterî, mebîʿi hîn-i akidde bulunduğu mahalde kabz ile akdi fesh beyninde muhayyerdir. Ammâ muʿayyen bir mahalde teslîm edilmek şartıyla satılmış ise hasbe'ş-şart mebîʿin ol mahalde teslîmi lâzımdır.

Üçüncüsü, başkasının hakkı teʿalluk ederek mebîʿin meşgûl olmasıdır. Binâenaleyh içinde başkasının eşyâsı bulunan dârı satıp da içinde bulunan eşyâyı çıkartmadan "var mâlına sâhib ol" diyerek teslîm eylemesi kabz addolunarak akid tamâm olmaz. Zîrâ sıhhat-i teslîmde üzerinde ekin bulunan arzın üzerinde bulunan ekini biçip veya hayvâna yedirerek

arzı ondan tahliye ve üzerinde meyvesi bulunan ağacın meyvesini düşürüp ağacı ve içinde eşyâ bulunan dârın içinde bulunan şeyleri tahliye ederek onları bunlar ile iştigâlden ifrâz lâzımdır. Binâenaleyh içinde bulunan mal zâyiʿ olsa Ebû Yûsuf'a göre damânı bâyiʿa lâzım gelir, İmâm Muhammed'e göre ol vechile teslîm kabz addolunarak damân müşterîye lâzım gelir, müftâ bih olan da İmâm Muhammed'ın kavlidir. Ağaç üzerinde olarak satılmış olan meyveyi müşterînin düşürmesine bâyiʿin ruhsatı ve hâne ve bâğ gibi kilidli akârın içinde iken bâyiʿin müşterîye "teslîm ettim" demesi ve hâricde ise müşterî derhal onu kilidleyebilecek kadar yakında ise mücerred teslîm ettim demesi ve uzacık ise oraya varıp da içine girebilecek kadar vaktin mürûru ve kilidi akârın anahtarını müşterîye vermesi mebîʿi müşterîye teslîmdir.

الثانية: في البيع الفاسد على ما صحّحه العمادي وصحّح قاضيخان أنها تسليم.

2677. Mes'ele: Hükm-i mes'eleden müstesnâ olan ikinci mes'ele, *İmâdiyye*'nin tashîhine göre beyʿ-i fâsidde olup Kâdîhân tahliyenin teslîm olmasını tashîh eylemiştir.

الثالثة: في الهبة الفاسدة اتفاقًا. الرابعة في الهبة الجائزة في رواية.

2678. Mes'ele: Üçüncü mes'ele, bi'l-ittifâk hibe-i fâsidede, dördüncü mes'ele bir rivâyette hibe-i câizede mebîʿ ve mevhûbla kâbil beynini tahliye teslîm değildir. Binâenaleyh kabz bulunmayacağından akid tamâm olmaz. **[1493]**

Hiyâr-ı Şart

خيار الشرط يثبت في ثمانية: البيع والإجارة والقسمة والصلح عن مال والكتابة والرهن للراهن والخلع لها والإعتاق على مال للقن لا للسيد والزوج؛ هكذا في فصول العمادي معزيًا إلى الأستروشني نقلًا عن بعضهم وتبعهما في جامع الفصولين. وزدت عليها في الشرح سبعة أخرى فصارت خمسة عشرة الكفالة والحوالة كما في البزّازية والإبراء عن الدين كما في أصول فخر الإسلام من بحث الهزل والتسليم للشفعة بعد الطلب كما ذكره أيضًا منه والوقف على قول أبي يوسف والمزارعة والمعاملة، إلحاقًا لهما بالإجارة.

2679. Mes'ele: Hiyâr-ı şart âkideynden biri veya her ikisi birden müddet-i maʿlûme zarfında akdi fesh veya icâze ile infâz husûsunda muhayyer olmak üzere câiz olarak vukûʿ bulan akidde şart kılmaktan ibâret olarak böyle muhayyer olan taraf müddet-i hiyâr zarfında diler ise akdi fesh eder ve diler ise infâz ve icâze edebilip gerek fesh ve gerek icâze ile infâz "icâze verdim" veya "râzıyım" diyerek icâze ve infâz veya "fesh ettim" veya "vazgeçtim" diyerek kavlen oldukları gibi âkideynin maʿkûdün aleyhde bir gûnâ tasarrufda bulunmaları gibi fiilen de olabilir, bilâ-tasarruf müddet-i hiyârın tecâvüzü de infâzdan maʿdûd olarak akd-i tâm olup vârise intikâl eylemez.

2680. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile hiyâr-ı şart bazı fukahâdan naklen Üstrûşenî'ye azv ve isnâdla *Fusûl-i İmâdiyye*'de beyân ve *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de bunlara ittibâʿ olunduğuna göre ber-vech-i âtî beyʿ ve icâre ve kısmet ve maldan sulh ve kitâbet ve râhin için rehn ve mer'e için hulʿ ve seyyid ve zevcenin dûnunda yalnız kınn için mal üzere iʿtâk gibi sekiz türlü ukûdda sâbit olup Musannif-i allâme *Şerh-i Kenz*'de yedi mes'elede dahi ziyâde ederek hiyâr-ı şartın sâbit olduğu ukûd on beşe bâliğ olup *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile onlardan biri kefâlet diğeri havâle üçüncüsü *Usûl-i Fahrülislâm*'ın hezl bahsinde beyânına göre deynden ibrâ, dördüncüsü baʿde't-taleb taleb-i şüfʿa, beşincisi Ebû Yûsuf hazretlerinin kavillerine göre vakıf, **[1495]** altıncısı icâreye ilhâken muzâraʿa, yedincisi muʿâmeledir.

Hiyârın Adem-i Duhûlü

ولا يدخل الخيار في سبعة: النكاح والطلاق إلا الخلع لها واليمين والنذر والإقرار إلا الإقرار بعقد يقبله والصرف والسلم.

2681. Mes'ele: Ukûd-i şerʿiyyeden ber-vech-i âtî yedi akidde hiyâr cereyân edip dâhil olmaz.

1-Nikah, 2-talâk olup mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere zevce için hulʿde hiyâr-ı şart cârîdir, 3-yemîn, 4-nezir, 5-kabûl olunan akdin mâʿadâsında ikrâr, 6-sarf, 7- selemdir ki bunlarda hiyâr gayr-ı cârîdir.

يشترط التقابض قبل الافتراق في الصرف فإن تفرقا قبله بطل العقد إلا فيما إذا استهلك رجل بدل الصرف قبل القبض واختار المشتري إتباع الجاني وتفرق العاقدان قبل قبض القيمة من المتلف فإن الصرف لا يفسد عندهما خلافًا لمحمد كما في المجمع.

2682. Mes'ele: Bey'-i sarfın sıhhatinde kable'l-iftirâk âkideynin kabzları şart olup kable't-tekâbud meclis-i akidden âkideyn iftirâk ederler ise akid bâtıl olur ise de lâkin kable'l-kabz bâyi' bedel-i sarfı istihlâk edip müşterî cânîye ittibâ'ı ihtiyâr edip itlâf edenden kıymet-i mebî'i kable'l-kabz âkideyn iftirâk edip ayrılır ise *Câmi'*de beyân olunduğu vechile İmâm Muhammed'in hilâfına Şeyhayn hazerâtına göre sarf fâsid olmaz.

البيع لا يبطل بالشرط في اثنين وثلاثين موضعًا.

2683. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak otuz iki kadar mevzi'de beyân olunan mesâilden müstefâd olacağı üzere şart ile bey' üç kısma münkasim olup 1- bey' sahih, şart mu'teber; **[1496]** 2- şart lağv, bey' sahih; 3- şart müfsid olarak meşrût olan bey'i ifsâd ederek bey' de fâsid olup kısm-ı evvel, meselâ bâyi'in semeni kabz edene kadar mebî'i habs etmek şartıyla bey'i gibi akd-i bey'in muktezâsından bulunan veyâhûd falân şeyi terhîn veya falân kimseyi kefîl vermek şartıyla bey' gibi muktezâ-yı akdi te'kîd ve te'bîd eden şart olup her ikisinde bey' sahih, şart mu'teberdir.

Kısm-ı sânî, meselâ başkasına satmamak veya ahûrda beslemek şartıyla bir hayvanı satmak gibi ehad-i âkideyne fâide ve nef'i bulunmayan şartıyla bey' olup bey' sahîh ise de şart lağvdır.

Kısm-ı sâlisde müşterînin bâyi'a bir şey i'âre ve icâresi şartıyla bey' gibi ehad-i âkideyne fâide ve nef' ifâde edip akd-i bey'in muktezâsından hâric ve onu gayr-ı mü'ekkid bulunan bey'dir ki şart fâsid olarak bey' de fâsiddir.

شرط رهن وكفيل وإحالة معلومين وإشهاد وخيار ونقد ثمن إلى ثلاثة وتأجيل الثمن إلى معلوم وبراءة من العيوب وقطع الثمار المبيعة وتركها على النخيل بعد إدراكها على المفتى به ووصف مرغوب فيه وعدم تسليم المبيع حتى يتسلم الثمن ورده بعيب وُجِد وكون الطريق لغير المشتري وعدم خروج المبيع عن ملكه في غير الآدمي وإطعام المشتري المبيع إلا إذا عين ما يطعم الآدمي وحمل الجارية وكونها مغنية وكونها حلوبًا وكون الفرس هِمْلاجًا وكون الجارية ما ولدت وإيفاء الثمن في بلد آخر والحمل إلى منزل المشتري فيما له حمل بالفارسية وحذو النعل وخرز الخف وجعل رُقعة على الثوب وخياطتها وكون الثوب سُداسيًّا وكون السويق ملتوتًا

بمنّ سمن وكون الصابون متّخذًا من كذا جرة من الزيت؛ وبيع العبد إلا إذا قال من فلان؛ وجعلها بيعة والمشتري ذمي بخلاف اشتراط أن يجعلها المسلم مسجدًا ويرضى الجيران إذا عيّنهم في بيع الدار. الكل من الخانية.

2684. Mes'ele: Ânifen işâret olunduğu üzere akid, beyʿin muktezâsından olan ve muktezâ-yı akdi te'bîd eden ve örf ve âdet-i beldede cârî olan şartlar ile beyʿ sahîh ve şart muʿteber olmakla şurût-i mezkûre emsâliyle sahîh olan mesâil ber-vech-i âtî olup onlardan biri,

1- Zikr ve tesmiye veya işâretle muʿayyen ve maʿlûm olan bir şeyi semen bedelinde terhîn,

2- Meclis-i akidde hâzır bulunan veya gâib olup da kable'l-iftirâk gelerek maʿlûm ve muʿayyen olan bir şahıs semen-i mebîʿin edâsına veya dereke kefîl vermek,

3- Müşterî semen-i mebîʿ ile bâyiʿi diğerine havâle eylemek şartıyla beyʿlerdir ki **[1497]** muktezâ-yı akdi te'kîd ve te'bîd etmekle sahîhlerdir,

4- İşhâd eylemek,

5- Hiyârâttan biriyle muhayyer olmak,

6- Üç güne kadar parasını nakden vermek,

7- Muʿayyen ve maʿlûm bir vakte kadar te'cîl,

8- Ayb daʿvâsından zimmeti berî olmak,

9- Satılan meyveleri katʿ edip toplamak,

10- Kavl-i müftâ bih üzere müşterînin baʿde'l-idrâk meyvelerin bir müddet ağaç üzerinde bırakılması şartıyla,

11- Mebîʿin aybdan sâlim ve matlûba muvâfık olması gibi vasf-ı merğûbla muttasıf olması,

12- Parasını vermedikçe mebîʿi habs edip adem-i teslîm,

13- Mebîʿin aybı zâhir oldukda bâyiʿa reddeylemek,

14- Tarîkin müşterînin gayrısı için olması,

15- Âdemînin gayrıda mebîʿ bâyiʿin milkinden adem-i hurûcu,

16- Âdemîye itʿâm olunan şey ile taʿyîn eylemedikçe müşterînin mebîʿi itʿâmı,

17- Câriyenin hamli,

18- Câriyenin muğanniye [olması],

19- Meselâ alınacak olan koyun veya keçi veya ineğin sütü olması,

20- Meselâ satılacak atın rahvân olması,

21- Câriyenin doğurmamış olması,

22- Mebî'in parasını başka beldede vermek,

23- Naklinde hammâla muhtâc olan mebî'i lugat-i Fârisî ile müşterînin hânesine haml,

24- Ayakkabını ayağına uydurmak,

25- Mestin yırtık ve söküğünü dikmek,

26- Sevbin yırtığını yamamak,

27- Sevbin altı zirâ' tûlunda olması,

28- Sevikin yağ ile bulanmış olması,

29- Sabunun falân destideki zeytinyağından yapılması,

30- Falân kimseye satılmak üzere köleyi satmak,

31- Zeytin alınacak arâzîyi kenîse yapmak,

32- Ta'yîn ettikte komşuları râzı olmak üzere hâneyi almak şartıyla vâki' olan ukûdun şartlarından bazıları akdin muktezâsı ve bazıları mukteza-yı akdi mü'ekkid ve mü'eyyid olmakla şurût-i mezkûre ile ukûd-i mezbûre sahîha ve şurût mu'teber olup ve bazılarında âkideynde birine nef' ve fâide bulunmadığından şart lağv ve bey' sahîhadır ki mesâil-i **[1498]** mezkûrenin cümlesi *Hâniyye*'de mezkûrdur.

الجودة في الأموال الربوية هدر إلا في أربع مسائل: في مال المريض تعتبر من الثلث وفي مال اليتيم والوقف وفي القُلْب.

2685. Mes'ele: Dört mes'elenin gayrısında altın ve gümüş ve buğday ve arpa ve tuz ve hurma gibi ribâ cereyân eden malların bey'lerinde cevdetle vasıf hederdir. Zîrâ ribânın husûlünde ceyyid ve redîleri müsâvîdir.

Mesâil-i mezkûreden biri, mâl-ı marîzdir ki sülüsünden i'tibâr olunur, ikincisi mâl-ı yetîm, üçüncüsü mâl-ı vakf, dördüncüsü kollarına taktıkları bilezik ma'nâsına rehin olan kalbde i'tibâr olunur.

الرهن إذا انكسر ونقصت قيمته فللراهن تضمين المرتهن قيمته ذهبًا وتكون رهنًا كما ذكره الزيلعي في الرهن.

2686. Mes'ele: Bilezik gibi masnûʿ olan rehin, mürtehin yedinde kırılıp kıymetine noksân tarî olsa Zeylaʿî'nin rehinde beyânına göre sağlam olarak yapılmış olduğu hâlde ribâdan ihtirâzen altın ise gümüşle ve gümüş ise altınla kıymetini râhin mürtehine tazmîn ettirip yine mürtehinin yedinde rehin olarak kalır.

ما جاز إيراد العقد عليه بانفراده صح استثناؤه إلا الوصية بالخدمة يصح إفرادها دون استثنائها.

2687. Mes'ele: Münferiden akdi câiz olan şeyin akidden istisnâsı sahîh olur ise de hizmeti vasiyyet olunan şeyin ifrâdı sahîh olduğu hâlde istisnâsı sahîh değildir. Binâenaleyh bir ağacın meyvesinden veya bir tulum yağ veya bal veya pekmezden şu kadar kıyyesi veya bir yığın buğday veya arpadan şu kadar kîlesi veya bir sürü koyun veya keçi ve sâir hayvândan şu kadar kendisinde kalmak üzere mütebâkîlerini şu kadar kuruşa satsa sahîh olur, istisnâ olunan mikdârın **[1499]** bâyiʿin milkinde kalıp satılan mikdârlarda semen-i müsemmâlarıyla müşterînin olur ise de câriyenin hâmil olduğu cenînin hizmetini vasiyyet ederek vâlidesinden ifrâdı sahîh olduğu hâlde mezbûreyi ve sâir gebe bir hayvanı satıp da karınlarındaki yavrularını kendisinin olmak üzere istisnâ eylese sahîh olmayarak beyʿleri fâsid olur. Zîrâ ... mes'elede beyân olunduğu üzere bunlar analarına tâbiʿ olup tâbiʿ için ayrıca hüküm verilerek ifrâz edilmediğinden münferiden beyʿleri sahîh değildir.

من اشترى ما لم يره وقت العقد وقبله ووقت القبض فله الخيار إذا رآه إلا إذا حمله البائع إلى بيت المشتري فلا يرده إذا رآه إلا إذا أعاده إلى البائع.

2688. Mes'ele: Bir kimse hîn-i akidde ve gerek kable'l-akd ve gerek vakt-i kabzda görmediği bir şeyi iştirâ ettikte onu görmediği vakit kabûl ve adem-i kabûl ile akdin infâz veya feshinde muhayyer ise de bâyiʿ tarafından müşterîye takdîm olunup da gördüğü hâlde müşterîye reddeylemez ise beyʿ nâfiz olup görmeden bâyiʿa iʿâde eder ise nâfiz olmaz.

Bey'ü'l-Fuzûlî

بيع الفضولي موقوف إلا في ثلاث فباطل: إذا شرط الخيار فيه للمالك وهي في التلقيح؛ وفيما إذا باع لنفسه وهي في البدائع؛ وفيما إذا باع عرضًا من غاصب عرض آخر للمالك به وهي في فتح القدير.

2689. Mes'ele: Fuzûlî bilâ-izn-i şer'î gayrın hakkında tasarrufda bulunan kimseden ibâret olmakla bilâ-izin başkasının malı fuzûlî olarak satıldıkta muhtâr ise sâhibinin, sabî veya mahcûr veya mecnûn ise sâhibinin velî veya vasîsinin izin ve icâzesine mevkûf olup bunlar izin ve icâze verilirler ise nâfiz olup, redd ederler ise münfesih olur ise de üç mes'ele şu hükümden **[1500]** müstesnâ olarak bâtıldır.

Onlardan biri *Telkîh*'de beyân olunduğuna göre mâlik için şart kılarak fuzûlen bey', ikincisi *Bedâi*''de beyân olunduğuna göre başkasının malını fuzûlen kendi nefsine satması, üçüncüsü *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre bir mâlikin mâlik olduğu arzı gâsıba fazlen bir arzı bey' olup üçü de bâtıl olarak izin ve icâze ile nâfize olmaz. Zîrâ bey'-i fuzûlînin izin ve icâze ile nâfiz olması sahîhan mun'akid olan bey'de olup gayr-ı mun'akid olarak bâtıl olduğu takdîrde icâze ile câiz olmaz.

بيع البراءات التي يكتبها الديوان على العمال لا يصح فأورد أن أئمة بخارى جوّزوا بيع خطوط الأئمة ففرق بينهما بأن مال الوقف قائم ثمة ولا كذلك هنا كذا في القنية.

2690. Mes'ele: Berâ'ât, berâenin cem'i olup lisân-ı Türkîde hemzenin hazfiyle berât tabîr olunur, rütbe ve nişân beratları gibi, Divân-ı Hümâyun kaleminden yazılıp tuğrâ-yı hümâyunla muvaşşah olarak âmillere ve sâireye verilen evrâk-ı resmiyye olup onları satmak sahîh değildir. Buhârâ imâmlarının cevâmi' ve mesâcid imâmlarının cihet-i vakfdan ta'yîn olunan ma'îşetlerini bey'lerinin cevâzıyla ibrâ ve itirâz olunursa berâ'et-i mezkûre ile bunlar beyninde fark vardır.

Zîrâ *Kunye*'de beyân olunduğuna göre bunlarda mâl-ı vakf mütevellî yedinde mevcûd ve kâim olup mezkûr berâ'atlarda ise mebî'a bedel mâl mefkûddur. Şu hükümden müstefâd olan eimme ve hutebâ ve sâir ashâb-ı cihetin müstahik oldukları ekmek ve pirinç emsâli ma'îşetlerini kable'l-kabz bey'leri sahîh olup lâkin süvârilerin hayvânları için ta'yîn olunan yem ve saman yosulalarını bey'in adem-i sıhhatidir. *İbn Âbidîn*, 4. cilt, 17.

İşlemiş olan maʿâş sûretlerini noksânına satmak yaʿnî kırdırmak da böyle olduğu beyândan müstağnîdir. Zîrâ maʿdûmun beyʿi bi'l-ittifâk gayr-ı sahîhtir. Lâkin 2701. mes'elede beyân olunacağı üzere *Kunye* ve *Eşbâh*'dan naklen *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre, meselâ hakk-ı şüfʿasını terk için bir mikdâr şey bedelinde sulh ve hiyâr-ı bulûğla muhayyer olan zevcenin **[1501]** zevcini ihtiyârla infâz-ı nikâh ve iki zevceden biri ortağına zevciyle birlikte bulunmak nevbetini kendisine bırakmak için bir mikdâr bedelinde sulhleri gibi milkden mücerred olan sarf-ı hukûkda iʿtiyâd câiz olmayacağından beyân olunan sulhler bâtıl olarak bedel lâzım gelmeyeceği gibi evkâfda olan imâmet ve hitâbet ve müezzinlik vazîfelerinden her ne kadar beyʿ tarîkiyle olsa dahi iʿtiyâd câiz olmayacağından berâ'ât-i mezkûre ile bunların beyʿlerinin cevâz ve adem-i cevâzlarıyla fark-ı mezkûrun cây-ı nazar olduğu beyândan müstağnîdir. *İbn Âbidîn*, 4.cild, 118.

بيع المعدوم باطل إلا فيما يستجره الإنسان من البقال إذا حاسبه على أثمانها بعد استهلاكها فإنه جائزة استحسانًا كما في القنية.

2691. Mes'ele: ... Mes'elede beyân olunduğu üzere beyʿ malı mala mübâdeleden ibâret olup mal ise ihrâz ve iddihârı mümkün olan şey olup maʿdûmun ihrâz ve iddihârı ise gayr-ı kâbil olmakla mal olamayacağından beyʿin inʿikâdında mebîʿin mevcûd ve makdûrü't-teslîm olmaları şart olmakla maʿdûmun beyʿi bi'l-ittifâk bâtıl ise de *Kunye*'nin beyânına göre her ne kadar hîn-i ahzde maʿdûm olarak kıyâs olan, adem-i cevâzı ise de ... mes'elede beyân olunduğu üzere hâcet-i nâs zarûret menzilinde olup الضرورات تبيح المحظورات muktezâsınca zarûretler ise memnûʿ olan şeyleri mubâh hükmünde kılmakla pazarlık edilmeksizin ve semen beyân olunmaksızın bakkâl ve emsâlinden yağ ve pirinç emsâli levâzım-ı beytiyyeyi alıp da baʿde'l-istihlâk bi'l-hesâb semeni te'diye eylemek maʿnâsına beyʿ bi'l-isticrâr istihsânen câizdir. Binâenaleyh müşterîye aldığı eşyânın vakt-i ahzdeki kıymetini bâyiʿa vermesi lâzım gelir. Hükm-i mes'elenin sıhhatinde alınan eşyânın kıyemiyyâttan veya misliyyâttan olması beyninde fark yoktur. **[1502]**

من باع أو اشترى أو آجر مَلك الإقالة إلا في مسائل: اشترى الوصي من مديون الميت دارًا بعشرين وقيمتها خمسون لم تصح الإقالة. اشترى المأذون غلامًا بألف وقيمته ثلاثة لم تصح؛ ولا يملكان الرد بالعيب ويملكانه بخيار شرط أو رؤية.

2692. Mes'ele: Bir kimse kendi nefsi için bir şeyi bey' veya iştirâ veya îcâr eylese akd-i lâzımda tarafeynin rızâlarıyla ve akd-i gayr-i lâzımda yalnız kendisinin feshi ihtiyârıyla ukûd-i mezkûreyi ikâle ve feshe mâlik olur. Zîrâ من أقال نادما بيعته أقاله الله تعالى عثراته يوم القيامة muktezâsınca hasbe'l-îcâb ikâle meşrû' olduğu gibi akid tarafeynin hakkı olduğu gibi hasbe'l-îcâr mebî'in cümlesinden veya bazısından akdi fesh ile ikâleleri de muvâfık-ı akıl ve hikmet olarak hakları ise de lâkin ... mes'elede beyân olunduğu üzere gerek velâyet-i âmme ve gerek velâyet-i hâsse ile tasarruf maslahata menût olmakla vasî ve mütevellî gibi hasbe'l-velâye tasarrufa mâlik olan vasî ve mütevellîlerin taht-ı vilâyetlerinde bulunanlar haklarında tasarrufları onlar haklarında maslahat ve menfa'ate menût ve mütevakkıf olduğundan ikâlelerinde onlar için fâide bulunur ise sahîha olup bulunmaz ise sahîha olmayacağından ber-vech-i âtî beyân olunacak bazı mesâil hükm-i mezkûrden müstesnâ olarak ikâleye mâlik olamaz.

Mesâil-i mezkûreden biri erâmil ve eytâmın vasîleri müteveffânın medyûnundan elli kuruş kıymetinde olan meselâ bir hâneyi yirmi kuruşa onlara alırsa veya onlarla milk menzilini mesâğ-i şer'iyye binâen semen-i mislinden ziyâde bahâ ile başkasına satıp teslîm ile semenini ba'de'l-kabz ikâle eylese bey' ve şirâda onlar hakkında menfa'atin vücûduna binâen sahîh oldukları hâlde ikâlelerinde maslahat ve menfa'at mefkûde olmakla ikâleleri sahîha değildir.

2693. Mes'ele: Bey' ve iştirâ ve icâresine mâlik olanın ikâlesine dahi mâlik olması mes'elesinden müstesnâ olan ikinci mes'ele, evliyâları tarafından me'zûn olan sabî üç bin kuruşluk bir köleyi bin kuruşa satın alsa sahîh olduğu hâlde aldıktan sonra bey'i ikâlesi sahîh olmayacağı gibi bin kuruşluk malını üç bin kuruşa sattıktan sonra ikâlesi de sahîh olmayarak gerek vasî ve gerek me'zûn mebî'-i mezkûrları ayıpla redde mâlik olamazlar ise de hiyâr-ı şart ve hiyâr-ı rü'yetiyle redde mâlik olarak redd edebilirler.

والمتولي على الوقف لو آجر الوقف ثم أقال ولا مصلحة لم تجز على الوقف. والوكيل بالشراء لا تصحّ إقالته بخلافه بالبيع تصح ويضمن والوكيل بالسلم على خلاف.

2694. Mes'ele: **[1503]** Vakfın mütevellîsi vakfı ba'de'l-îcâr vakf için ikâlede menfa'at ve maslahat bulunmaz ise vakf üzerine ikâlesi câize değildir.

2695. Mes'ele: İştirâya vekîlin ikâlesi sahîha değil ise de beyʿa vekîlin ikâlesi sahîha olup kabz ettiği semeni dâmin olur. İbrâ gibi İmâm-ı Aʿzam hazretleriyle İmâm Muhammed'e göre seleme vekîlin ikâlesi de sahîhadır.

تصح إقالة الوارث والوصي دون الموصى له وللوارث الرد بالعيب دون الموصى له.

2696. Mes'ele: Vâris ile vasînin ikâleleri sahîha ise de mûsâ lehin ikâlesi sahîh değildir. Ayıbla vâris için red câiz ise de mûsâ leh için câiz değildir.

لا تصحّ الإجازة بعد هلاك العين إلا في اللقطة وفي إجازة الغرماء بيع المأذون المديون بعد هلاك الثمن.

2697. Mes'ele: Lukata ile semenin helâkından sonra medyun-i me'zûnun beyʿini guremânın icâzelerinin gayrısında ayn-ı mebîʿin helâkından sonra icâze sahîh olmaz.

الموقوف يبطل بموت الموقوف على إجازته ولا يقوم الوارث مقامه إلا في القسمة كما في قسمة الولوالجية.

2698. Mes'ele: İcâzesine mevkûf olan kimsenin vefâtıyla akd-i mevkûf bâtıl olup *Velvâliciyye*'de beyân olunduğu vechile kısmetin gayrısında vâris müteveffânın makâmına kâim olamaz, binâenaleyh onun icâzesiyle akd-i mevkûf nâfiz olmaz.

لا يجوز تفريق الصفقة على البائع إلا في الشفعة ولها صورتان في شفعة الولوالجية.

2699. Mes'ele: Şüfʿanın gayrısında bâyiʿ üzerine tefrîk-i safka câiz değildir. Binâenaleyh alâ safkatin vâhide ile alınan şeylerin bazıları meʿîb çıktıkta kable'l-kabz ise müşterî muhayyer olup dilerse cümlesini redd eder veyâhûd semen-i müsemmâ ile cümlesini kabûl eder, ve eğer baʿde'l-kabz ise tefrîkinde ziyân yok ise yalnız meʿîb olanı semen-i müsemmâdan sâlimen hissesiyle bâyiʿa red eder ise de tefrîkinde ziyân bulunur ise ya mecmûʿunu birden red veya semen-i müsemmâ ile mecmûʿunu birden kabûl beyninde muhayyerdir. Lâkin *Velvâliciyye*'nin **[1504]** şüfʿa bahsinde şüfʿada bâyiʿ üzere tefrîk-i safka husûsunda iki sûret beyân olunup onlardan biri meselâ bir kimse safka-i vâhide ile iki tarlasını birden âhara satıp da onlardan yalnız birine diğer bir kimsenin tarlası muttasıl olarak hakk-ı şüfʿasını talebde bulunsa şüfʿa ile kendi tarlasına muttasıl olan tarlayı almak câiz olur.

Ve kezâ bir milk-i hâne ile bir köle safka-i vâhide ile iştirâ olundukda hânenin şefi'î için şüf'a ile yalnız hâneyi iştirâ câiz olmakla iki tarlanın iştirâsıyla bir hâne ile kölenin iştirâsında safka tefrîk olunmuştur.

الموقوف عليه العقد إذا أجازه نفذ ولا رجوع له إلا في مسألة في قسمة الولوالجية. إذا أجاز الغريم قسمة الوارث فإن له الرجوع.

2700. Mes'ele: Akdin infâzı izin ve icâzesine mevkûf olan kimse icâze verdikte nâfiz olup ba'dehu ondan rücû'u câiz değil ise de yalnız *Velvâliciyye*'nin kısmette beyân ettiği bir mes'ele müstesnâ olarak vârisin terekeyi taksîmlerine garîmi izin ve icâze verdiği hâlde takrâr rücû' edebilir.

Hukûk-i Mücerredenin Hükmü

الحقوق المجردة لا يجوز الاعتياض عنها كحق الشفعة فلو صالح عنه بمال بطلت ورجع به؛ ولو صالح المخيرة بمال لتختاره بطل ولا شيء لها؛ ولو صالح إحدى زوجتيه بمال لتترك نوبتها لم يلزم ولا شيء لها؛ هكذا ذكروه في الشفعة.

2701. Mes'ele: Hakk-ı şüf'a emsâli hukûk-i mücerrededen i'tiyâd câiz değildir. Binâenaleyh 2690. mes'elede beyân olunduğu üzere fukahâ-yı izâmın kitâb-ı şüf'ada beyânlarına göre bir mikdâr mal bedelinde hakk-ı şüf'asından musâlahada bulunsa musâlaha bâtıla **[1505]** olarak şüf'asını ba'de't-teslîm rücû' eder ve hıyâr-ı bulûğla muhayyere olan mer'e zevcesini ihbârla infâz-ı nikâh için bir ivaz bedelinde musâlaha olsa hakk-ı hiyârı bâtıl olarak onun bedelinde bir şeyi lâzım gelmez. Ve iki zevceden biri diğerine kocasıyla birlikte bulunmak nevbeti bedelinde bir şey üzere sulh olsa cümlesi hukûk-i mücerrededen olarak i'tiyâdları gayr-ı câiz olmakla vukû' bulan musâlahalar bâtıla olarak onun bedelinde hiçbir şey lâzım gelmez.

وعلى هذا لا يجوز الاعتياض عن الوظائف بالأوقاف.

2702. Mes'ele: İmâmet ve hitâbet ve müezzinlik gibi vezâyif hukûk-i mücerrededen olmakla onlardan i'tiyâzında adem-i cevâzı lâzım gelir, 1347. mes'eleye bak.

وخرج عنها حق القصاص وملك النكاح وحق الرق فإنه يجوز الاعتياض عنها كما ذكره الزيلعي في الشفعة.

2703. Mes'ele: Hakk-ı kısâs ve milk-i nikâh ve hakk-ı rikka hukûk-i mücerrededen hâriclerdir. Zîrâ Zeyla'î'nin şüf'ada zikr ve beyân eylediği vechile bunlardan i'tiyâz câizdir. Çünkü 286. mes'elede beyân olunduğu üzere kısâsda bedel mukâbilinde sulh ve diyet cârî olduğu gibi nikâhda bedel-i hul' ve rikde bedel-i kitâbet cârîdir. Bunlar ise kısâs ve milk-i nikâh ve milk-i rıkkiyyeden ivazdır.

والكفيل بالنفس إذا صالح المكفول له بمال لم يصح ولم يجب وفي بطلانها روايتان.

2704. Mes'ele: Kefîl bi'n-nefs mekfûlün leh ile mal bedelinde sulh olsa sulh-i mezkûr sahîh olmadığından bedel-i sulhun te'diyesi lâzım gelmez, gelmeyip kefâletin butlânında iki rivâyet olup *Muzmerât*'tan naklen Hamevî'nin beyânına göre sahîh ve müftâ bih olan sahîh olmasıdır. **[1506]**

وفي بيع حق المرور في الطريق روايتان وكذا بيع الشرب والمعتمد لا إلا تبعًا.

2705. Mes'ele: Tarîkte hakk-ı mürûru ve kezâ hakk-ı şürbü bey'lerin sıhhatleriyle i'tiyâzın lüzûmunda iki rivâyet vâride olup *Nihâye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre mu'temed olan adem-i sıhhatleridir. Zîrâ gerek hakk-ı mürûr ve gerek hakk-ı şürbden her biri hukûktan bir hak olup bi'l-infirâd hakkın bey'i ise câiz değildir. Belki bunların bey'leri dâra tebe'an câiz olur, ammâ nefs-i tarîk gerek tûl ve arz beyân olunsun ve gerek beyân olunmasın bey'i câizdir. Ya'nî arza tebe'an hakk-ı mürûrun ve hakk-ı şürbün ve hakk-ı mesîlin ve kanavâta tebe'an suyun bey'leri bi'l-ictimâ' sahîh olup lâkin bi'l-infirâd yalnız hakk-ı mürûrun ve hakk-ı şürbün cevâzları hakkında iki rivâyet bulunarak ihtilâfî olup Musannif-i allâmenin i'tibâr ve ihtiyârına göre mu'temed olan adem-i cevâzıdır. Zîrâ hukûkun bi'l-infirâd bey'i câiz değildir. Lâkin *Mecelle*'nin beyânına göre bi'l-ittifâk hakk-ı mesîlin bey'i câiz değildir. 1168. madde.

العقد الفاسد إذا تعلق به حق العبد لزم وارتفع الفساد إلا في مسائل: آجر فاسدًا فآجر المستأجر صحيحًا فللأول نقضها. المشتري من المكرِه لو باع صحيحًا فللمكرَه نقضه. المشتري فاسدًا إذا آجر صحيحًا فللبائع نقضه وكذا إذا زوّج.

2706. Mes'ele: Ukûdun inʿikâdının şartları bulunarak munʿakid olup da meselâ beyʿde mebîʿin mechûl olması veya semende halel bulunması gibi bazı evsâf-ı hâricesi bulunmayan ukûd-i fâsideye hakk-ı abd teʿalluk ettikte akd-i mezkûr lâzım olarak bazı mesâilin mâʿadâsında fesâd mürtefiʿ olur. Zîrâ akd-i munʿakidin hükmü mülkiyet olmakla beyʿ-i fâsidde müşterî mebîʿa, bâyiʿ semene mâlik olacağı gibi beyʿ-i fâsid kabzla hüküm ifâde ederek müşterî, bâyiʿin izniyle mebîʿi kabz ettikte ona mâlik olup müşterî indinde telef olursa misliyyâttan ise misliyle ve kıyemiyyâttan ise yevm-i kabzda kıymetini bâyiʿa te'diye ile damân lâzım gelir.

2707. Mes'ele: Hakk-ı abd teʿalluk ederek lüzûmuyla irtifâʿ-ı fesâddan müstesnâ olan mesâilden biri, fâsid olarak îcâr olunan şeyi müste'cir sahîh olarak diğerine îcâr eylese mûcir-i evvel ol icâreyi nakz edebilir, 2- mükrehten iştirâ olunan mebîʿi **[1507]** müşterî sahîh olarak başkasına satsa bâyiʿ-i evvel olan mükrehin onu nakz edebileceği gibi fâsid olarak iştirâ eden müşterî sahîh olarak mebîʿi îcâr eylese onu da nakz edebilir. Ve kezâ mükrehen satılan câriyeyi müşterî tezvîc eylemiş olsa yine bâyiʿ beyʿi fesh edebilir.

الغش حرام إلا في مسألتين إحداهما في الولوالجية اشترى الأسير المسلم من دار الحرب ودفع الثمن دراهم زيوفًا أو عُروضًا مغشوشة جاز إن كان حرًّا وإن كان الأسير عبدًا لم يجز. الثانية يجوز إعطاء الزيوف والناقص في الجبايات.

2708. Mes'ele: İki mes'elenin gayrısında gerek para ve gerek urûz-i sâirede zuyûf ve çürük şeyler gibi gışş harâm olup iki mes'elede câizdir. Onlardan birisi, dâr-ı harbden müslim olan esîri iştirâ ettikte eğer iştirâ olunan esîr hür ise onun bedelinde zuyûf olan para ve sâireyi iʿtâ câiz ise de köle ise câiz değildir. İkinci mes'ele, bi-gayr-ı hakkin zulmen cinâyet olunarak taleb olunan şeylerde zuyûf ve eksik olan para ve sâireyi vermek câizdir.

Mebîʿin Hakk-ı Habsine Dâir Hüküm

للبائع حق حبس المبيع للثمن الحال إلا في مسائل في البزّازية لو اشترى العبد نفسه من مولاه؛ ولو أمر عبدًا يشتري نفسه من مولاه فاشترى للآمر.

2709. Mes'ele: Beyân olunacak mesâilin gayrısında peşin para ile satışta müşterî tamâmen parayı verene kadar bâyiʿin mebîʿi habs ve tevkîf etmeye

hakkı vardır. Binâenaleyh bâyiʿ eşyâ-yı maʿdûdeyi safka-i vâhide ile sattıkta her ne kadar başka başka her birisinin bahâlarını beyân eylemiş olsa bile tamâmen cümlesinin parasını kabz etmedikçe mebîʿlerin cümlesini habs edebilir. Müşterînin rehin ve kefîl vermesi bâyiʿin hakk-ı habsini ıskât edemez. Lâkin bâyiʿ parayı kabz etmeden mebîʿi müşterîye teslîm veya ibdâʿ veya iʿâde ederse hakk-ı habsini ıskât edeceği cihetle parasını kabz edene kadar habs **[1508]** etmek üzere mebîʿi istirdâd edemeyeceği gibi mebîʿin parasını almak üzere bâyiʿ müşterî üzerine bir kimseyi havâle eder ise yine hakk-ı habsini ıskât eylemiş olarak hemân mebîʿi müşterîye teslîm eylemesi lâzım gelirken gibi vereseye satışda dahi bâyiʿin hakk-ı habsi bulunmadığından vadesi hulûlünde parasını almak üzere hemân mebîʿi müşterîye teslîm eylemesi lâzım gelir. *Mecelle*, 278. madde.

2710. Mes'ele: Musannif-i allâmenin beyânına göre bâyiʿin hakk-ı habsinden müstesnâ olan iki mes'eleden biri *Bezzâziyye*'nin beyânına göre bir köle kendisini bedel-i kitâbetle mevlâsından iştirâ eylese mevlâsının hakk-ı habsi yoktur. Ve kezâ bir köleye mevlâsından kendisini iştirâ ile emredip de köle de emir için nefsini iştirâ eylese yine hakk-ı habsi yoktur.

ولو باعه دارًا هو ساكنها إذا قبض المشتري المبيع بلا إذن البائع قبل نقد الثمن ثم تصرف فللبائع نقض تصرفه إلا في التدبير والإعتاق والاستيلاء وله إبطال الكتابة كما في البزّازية.

2711. Mes'ele: Bâyiʿin izni olmayarak kabz edip de baʿdehu başkasına îcâr etmek veya satmak gibi bir tasarrufta bulunsa tedbîr ve iʿtâk ve istîlâdın mâʿadâsında hakk-ı habse mâlik olduğunda bâyiʿ müşterînin tasarrufunu nakz edebilir. *Bezzâziyye*'nin beyânına göre bâyiʿ-i mezkûr için müşterî tarafından akd olunan kitâbeti ibtâl eylemek câizdir.

شراء الأم لابنها الصغير ما لا يحتاج إليه غير نافذ عليه إلا إذا اشترت من أبيه أو منه ومن أجنبي كما في الولوالجية.

2712. Mes'ele: Sığâr için muhtâc olunmayan şey vâlidesinin iştirâsı sığâr hakkında nâfiz olmaz ise de *Velvâliciyye*'de beyân olunduğu vechile sağîrin pederinden veya pederiyle şerîki bulunan **[1509]** ecnebîden iştirâsı nâfiz olur.

İkâle-i İkâlenin Hükmü

إقالة الإقالة صحيحة إلا في السلم لكون المسلم فيه دينًا سقط والساقط لا يعود كما ذكره الزيلعي في باب التخالف.

2713. Mes'ele: İkâleyi ikâle sahîha olarak bir kimse bir malı diğerine baʿde'l-beyʿ ikâle edip baʿdehu bu ikâleyi de tekrâr ikâle etseler sahîha olup mebîʿ müşterînin milki olarak kâlır ise de selemin ikâlesini ikâle sahîha değildir. Zîrâ selemin ikâlesi müslemün fihden ibrâyı mütazammin olup müslemün fih ise deyn olduğu cihetle ibrâ ile sâkıt olmakla Zeylaʿî'nin bâb-ı tehâlüfde beyân ettiği vechile الساقط لا يعود muktezâsınca sâkıt olan deyn baʿde's-sukût avdet edemeyeceğinden selemin ikâlesi ikâle olunamaz. Beyʿin ikâlesi ise bunun hilâfınadır, zîrâ beyʿde mebîʿ ayn olmakla tekrâr ikâle ile müşterînin milkine avdet edebilir.

Müste'menin Beyʿi

للمستأمن بيع مدبره ومكاتبه دون أم ولده.

2714. Mes'ele: Müste'menin müdebber ve mükâteb kölelerini beyʿ edip satması câiz ise de ümm-i veledini beyʿi câiz değildir.

Mâl-ı Gâibi Beyʿin Hükmü

ومن باع مال الغائب بطل بيعه إلا الأب المحتاج كذا في نفقات البزّازية.

2715. Mes'ele: Gâibin malını beyʿ bâtıl ise de *Bezzâziyye*'nin nafakâtında beyânına göre gâibin pederi nafaka için muhtâc olduğu hâlde gâib olan veledinin akârının gayrı olan malını nafakası için izin ve icâzesine mevkûftur. Binâenaleyh Musannif-i allâmenin ıtlâkı cây-ı nazardır. **[1510]**

Sevm-i Şirâ ve Sevm-i Nazar İçin Hükm-i Makbuz

المقبوض على سوم الشراء مضمون عند بيان الثمن وعلى وجه النظر ليس بمضمون مطلقًا كما بيناه في شرح الكنز.

2716. Mes'ele: 2660. mes'elede beyân olunduğu üzere semen tesmiye olunarak satın almak üzere müşterînin kabz edip aldığı mal müşterînin yedinde telef olarak zâyiʿ oldukda kıyemiyyâttan ise kıymetini ve misliyyâttan ise mislini bâyiʿa te'diye ederek damânı lâzım olup semen tesmiye

olunmamış ise müşterî yedinde emânet hükmünde olarak bilâ-teʿaddî telef olursa damân lâzım gelmez. Ammâ görmek veya başkasına göstermek üzere kabz olunan mal Musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânına göre gerek bahâsı beyân olunsun ve gerek olunmasın kâbızın yedinde emânet olarak bilâ-teʿaddî telef ve zâyiʿ olursa gayr-ı mazmûn olmakla damân îcâb eylemez. *Mecelle*, 299. madde.

el-Hîle

الحيلة في عدم رجوع المشتري على البائع بالثمن عند استحقاق المبيع أن يقر المشتري أنه باعه من البائع قبل ذلك فلو رجع عليه لرجع عليه كذا في البزّازية.

2717. Mes'ele: *Bezzâziyye*'nin beyânına göre mebîʿin istihkâkı zuhûr ettikte müşterînin semen-i mebîʿ ile bâyiʿine adem-i rücûʿuna hîle, istihkâkın zuhûrundan akdem müşterînin mebîʿi bâyiʿa sattığı ikrâr eylemesidir. Bu sûrette müşterî semen bedelinde bâyiʿa rücûʿ ederse bâyiʿ de müşterînin ikrâr ettiği beyʿde semen bedelinde müşterîye rücûʿ eder. Bu vechile hîlenin hulâsası müşterînin bâyiʿa rücûʿunun adem-i tahakkukundan ibâret olup bu ise her birisinin yekdiğerine rücûʿları halinde müntefîdir. Binâenaleyh hîle ile maksad, semen-i mebîʿ ile rücûʿ halinde bâyiʿin mutazarrır olmamasıdır. **[1511]**

Hiyâr-ı Şartın Hükmü

خيار الشرط في البيع داخل على الحكم لا على المبيع فلا يبطله إلا في بيع الفضولي إذا اشترط للمالك فإنه يبطله كما في فروق الكرابيسي.

2718. Mes'ele: Kitâb vezninde hiyâr, ihtiyârdan me'hûz olarak iki emrin hayırlısını taleb ve intihâb eylemek maʿnâsına isim olup أنت بالخيار veya بالمختار denir ki اختر ما شئت yaʿnî "dilediğini ayır" demek olarak lisânımızda muhayyerlik ile taʿbîr olunup âkideynin vukûʿ bulan akdi infâz veya fesh beyninde muhayyer olmasından ibârettir ki hiyâr-ı şart, hiyâr-ı vasıf, hiyâr-ı nakd, hiyâr-ı taʿyîn, hiyâr-ı rü'yet, hiyâr-ı ayb, hiyâr-ı gabn ve tağrîr, hiyâr-ı kabûl, hiyâr-ı keşf-i hâl, hiyâr-ı teferruk-i safka, hiyâr-ı kemmiyyet gibi aksâma münkasimdir.

2719. Mes'ele: Hiyâr-ı şart, asıl akdi kabûl ile red beyninde men lehu şartü'l-hiyârın muhayyer olmasından ibâret olup ibtidâen hükm-i akdi

menʿ eder; hiyâr-ı rü'yet, tamâm-ı hükmü menʿ eder; hiyâr-ı ayb, lüzûm-i hükmü menʿ eder; hiyâr-ı şart, beyʿa mahsûs olmayıp belki ikâle, taleb-i müvâsebeden sonra teslîm-i şüfʿa, kısmet, müzâraʿa, müsâkât, icâre, an mâlin sulh, rehin gibi taksime kâbil olan her akd-i lâzimede cârîdir.

2720. Mes'ele: Beyʿde hiyâr-ı şart hükme dâhil olup nefs-i beyʿa dâhil değildir. Binâenaleyh *Furûk-i Kerâbîsî*'de Hamevî'nin beyânına göre *Furûk-i Mahbûbî*'de beyân olunduğu vechile beyʿ-i fuzûlînin gayrısında beyʿi ibtâl eylemez ise de mâlik için şart kılındıkta beyʿ-i fuzûlîsi ibtâl eder. Zîrâ beyʿ-i fuzûlîde şart beyʿa dâhil olup beyʿ şartla bâtıl olur, ammâ beyʿ-i fuzûlînin gayrısında hükme dâhil olup hüküm ise şartla bâtıl olmaz. **[1512]**

في دعوى البزّازية: المرافق عند الإمام الثاني المنافع؛ والحقوق الطريق والمسيل؛ وفي ظاهر الرواية المرافق هي الحقوق انتهى.

2721. Mes'ele: İmâm-ı sânî yaʿnî Ebû Yûsuf indinde merâfık menâfiʿ-i mebîʿden ve hukûkda tarîk ve mesîlden ibâret olarak merâfıkla hukûk beyninde fark vardır. Zâhir-i rivâyette ise merâfık hukûktan ibâret olarak beynlerinde fark olmayarak birini zikir, âhardan müstağnîdir.

Bu makâmın îzâhı şu vechiledir ki örf-i beldede mebîʿin şâmil olduğu herşey bilâ-zikr beyʿde dâhil olarak mebîʿa mâlik olan ona da mâlik olur. Binâenaleyh hânenin beyʿinde matbağ ve kileri ve kömürlüğü ve altında bulunan mahzeni ve kapısı ve kuyuları ve zeytinlik beyʿinde zeytin ağaçları ve mebîʿin cüz'ü hükmünde olan yaʿnî meselâ kilide nazaran kafesi ve sağmak için alınan inek ve koyuna nazaran sütleri ve emen yavruları gibi garaz-ı iştirâya nazaran mebîʿden infikâkı kâbil olmayan şeyler ve hâneye nisbetle çakılmış olan kilidleri ve yerli dolapları ve kapıları ve kiremitleri ve bahçesi ve tarîk-i âmma veya çıkmaz sokağa müntehî ve muttasıl olan yolları gibi tevâbiʿ-i muttasıla-i müstekarresinden bulunan şeyler bilâ-zikir mebîʿin beyʿinde dâhil olarak birlikte satılmış olacakları hîn-i beyʿde ûlâda olunan bazı elfâz-ı umûmiyyenin şâmile olduğu şeylerde bi'l-iktizâ mebîʿin beyʿinde dâhil olarak alınıp satılmış olup elfâz-ı mezkûrede 1-cemîʿ-i hukûkuyla, 2-cemîʿ-i merâfıkıyla, 3- bi-külli kalîlin ve kesîrin huve fih, 4- bi-külli kalîlin ve kesîrin huve minhu gibi dört nevʿ olup Ebû Yûsuf hazretlerine göre mebîʿin beyʿinde duhûlde merâfık-ı mebîʿ menâfiʿ-i mebîʿden hukûk-i

mebîʿ tarîk ve mesîlinden ibâret olarak merâfıkla hukûk başka başka olarak birinin zikrinde diğeri dâhil olmayıp zâhir rivâyette ise gerek merâfık ve gerek hukûk bir olarak beynlerinde fark yoktur. **[1513]**

2722. Mes'ele: Hukûk, hakkın cemʿi olup hak ise bir kere bâtılın zıddı maʿnâsına geldiği gibi insânın müstahik olduğu şey maʿnâsına da gelir. Falân kimsenin hakkı budur gibi ıstılâh-ı fukahâda mebîʿin hakkı kuyuyu beyʿde kova ve ipi ve arâzî ve hâne ve akârı beyʿde hakk-ı şürb ve hakk-ı mürûr ve hakk-ı mesîl gibi âdeten mebîʿden infikâkı mümteniʿ olarak onların beyʿlerinde bilâ-zikr dâhil olan şeylerden ibâret olarak zâhir-i rivâyete göre bunlara hukûk-i mebîʿ denildiği gibi merâfık-ı mebîʿ de denir ise de Ebû Yûsuf hazretlerine göre merâfık, menâfiʿ-i mebîʿden ibârettir.

البيع لا يبطل بموت البائع إلا في الاستصناع فيبطل بموت الصانع.

2723. Mes'ele: İstısnâʿın gayrı büyûʿ-i sâirede bâyiʿin mevtiyle beyʿ bâtıl olmaz ise de istısnâʿ maʿnen icâre olup icâre ise âkideynin birinin mevtiyle bâtıl olduğundan istısnâʿda sâniʿin mevtiyle beyʿ de bâtıl olarak kunduracı ve terzi ve sâir esnâfa yaptırmak üzere icrâ olunan ukûd onların vefâtıyla bâtıl olarak onlar üzerine hükm-i beyʿ terettüb eylemez demektir.

2724. Mes'ele: İstısnâʿ, lugatte taleb-i sanʿat ve amelden ibâret olup ıstılâh-ı şerʿde levâzım-ı ehl-i sanʿattan olarak bir şey yapmak veya yaptırmak üzere ehl-i sanʿatla akid mukâvele eylemektir ki ol şeyi yapana sâniʿ ve yaptırana müstasniʿ ve yapılan şeye masnûʿ denir. İstısnâʿ beyʿ-i maʿdûdeden ibâret olmakla kıyâs olan adem-i cevâzı ise de hasbe'l-ihtiyâc hilâf-ı kıyâs olarak sünnet ve icmâʿ-ı ümmetle istihsânen meşrûʿ buyurulmuştur.

2724. Mes'ele: İcâre ... mes'elede beyân olunduğu ve 3328. mes'elede beyân olunacağı üzere lugatte ücret ve îcâr maʿnâlarında müstaʿmel ise de ıstılâh-ı fukahâda menfaʿat-i maʿlûmeyi ivaz-ı maʿlûm mukâbilinde beyʿde ibâret olarak icâre-i lâzıma ve icâre-i münecceze ve icâre-i muzâfe olarak aksâma munkasime olup icârede maʿkûdün aleyh akârda süknâ merâkibde rükûb gibi menâfiʿden ibâret maʿkûdun aleyh iʿtibâriyle de **[1514]** iki kısım olup kısm-ı evvel, menâfiʿ-i aʿyân üzerine vârid olan akd-i icâre olup îcâr olunan şeye ayn-ı me'cûr ve ayn-ı müste'cir denip bu da [1-] icâre-i akâr ve hâne ve arâzî îcârı, 2- elbise ve evânî îcârı gibi icâre-i urûz, 3- icâre-i hayvân olarak üç kısımdır; kısm-ı sânî, amel üzerine vârid olan akd-i icâre olup

bunda me'cûr ecîrdir ki yevmiyye ve aylık ve senelikle çalıştırmak üzere insân îcâr eylemek gibi ve elbise ve ebniye ve sâire yaptırmak ashâb-ı hiref ve sanâiʿ îcâr ve istîcârı da bu kabîldendir.

Aksâm-ı Ecîr

2725. Mes'ele: Ecîr de iki kısım olup biri ecîr-i hâsdır ki yalnız müste'cere çalışmak üzere tutulan aylıklı me'mûrîn ve hizmetkârlar gibi kısm-ı sânî ecîr-i müşterektir ki müste'cirden başkasına işlememek şartıyla meşrût ve mukayyed olmayan ecirdir, hammâl ve dellâl ve terzi ve sâatçi ve kunduracı esnâfı gibi.

2726. Mes'ele: Ecîr-i hâssın müste'ciri bir şahıs olduğu gibi şahs-ı vâhid hükmünde olarak eşhâs-ı maʿdûde de olabilir. Binâenaleyh bir karye ahâlisi yalnız kendilerinin hayvânlarını otlatmak üzere akd-i vâhidle istîcâr ettikleri çoban onlara mahsûs olarak ecîr-i hâs olup kendilerinkinden başkalarının hayvânlarını da otlatmasını tecvîz ederler ise ecîr-i müşterek olur.

Ecîr-i Hâs-Ecîr-i Âmmın Hükümleri

2727. Mes'ele: Ecîr-i hâssın ücrete istihkâkı müddet-i icârede amel için hâzır bulunmasıyla olup yoksa bi'l-fiil işlemesiyle meşrût değildir. Fakat amelden imtinâʿ edemez ve ettiği hâlde ücrete müstahik olmaz. Ammâ ecîr-i müşterek bunun hilâfına olarak ücrete istihkâkı bi'l-fiil icrâ-yı amel ile meşrût olarak çalışır ise müstahik olup çalışmaz ise müstahik olmaz. **[1515]**

Te'cîl ve Taʿcîlde Hükm-i İhtilâf

إذا اختلفا في أصل التأجيل فالقول لنافيه إلا في السلم؛ وإن اختلفا في مقداره فلا تحالف إلا في السلم.

2728. Mes'ele: ... Mes'elede beyân olunduğu [üzere] beyʿ, malı mala mübâdeleden ibâret olarak birine mebîʿ diğerine bedel ve ivaz ve semen taʿbîr olunup akd-i beyʿde müşterînin mebîʿi ve bâyiʿin bedeli kabzı şart değil ise de baʿde'l-akd ibtidâen müşterî semeni bâyiʿa ve sâniyen bâyiʿ de mebîʿi müşterîye vermeye borçlu olmakla her ne kadar peşin para ile satış asıl ise de hilâf-ı asıl olarak şu kadar gün veya ay veya sene veya rûz-i kâsım gibi âkideyn indinde maʿlûm ve muʿayyen olan bir vakte kadar vade ile pazarlık ederek vâkiʿ olan akidde sahîh olmakla semeni te'cîl ve taksîtle beyʿ de

sahîh olduğundan âkideynden biri akdin muʿaccel ve peşin olduğunu diğeri mü'eccel olduğunu iddiʿâ ederek bilâ-beyyine asl-ı te'cîlde ihtilâf etseler 808. mes'elede beyân olunduğu üzere sıfât-ı ârızada adem asıl olmakla akd-i selemin gayrısında söz, te'cîli nefy ve inkâr edenindir. Ve eğer asl-ı te'cîlde ittihâd edip de mikdâr-ı te'cîlde ihtilâf ederler ise 767. mes'elede beyân olunduğu üzere müteyakkin olduğundan söz, kalîli iddiʿâ edenin olup selemin gayrısında tehâlüf îcâb eylemez ise de selemde tehâlüf cârîdir demek müstefâd oluyor.

2729. Mes'ele: Selemde âkideyn yaʿnî rabbü's-selem ile müslemün ileyh asl-ı te'cîlde ihtilâf ederler ise herhangisi beyyine ikâme eder ise kabûl olunup mûcebiyle amel olunur. Her ikisi de ikâme ederse te'cîl hilâf-ı asıl olup ... mes'elede beyân olunduğu üzere beyyine hilâf-ı aslı isbât için meşrûʿ buyurulmakla eceli iddiʿâ edenin beyyinesi tercîh olunur, hiçbirisi beyyine ikâme eylemez ise **[1516]** eceli iddiʿâ eden müslemün ileyh ise söz onun olduğu gibi rabbü'l-mâl ise söz onun olur. Âkideyn ecelde ittifâk edip de mikdârında yaʿnî mürûr ve hulûlünde ihtilâf ederler ise hangisi beyyine ikâme eder ise kabûl olunup ikisi de ikâme ederler ise müslemün ileyhin beyyinesi tercîh olunur. Hiçbirisi ikâme eylemez ise söz, meʿa'l-yemîn müslemün ileyhindir. (*Ankaravî* ve *Hindiyye*, şerh, 1109). İhtilâfları ecelin hem mikdârında ve hem de mürûrunda ise mikdârında söz rabbü's-selemindir, mürûrunda müslemün ileyhindir. İkisi de beyyine ikâme ederler [ise] müslemün ileyhin beyyinesi tercîh olunur.

Hakîkat-ı Selem

2730. Mes'ele: Selem, lugatte veznen ve maʿnen selef gibi olup şerʿde peşin para ile veresiye mal almaktan ibâret olup beyʿ gibi müşterî bâyiʿa meselâ "Yüz kîle buğday için bin kuruş selem verdim." deyip bâyiʿ de "Kabûl ettim." demiş gibi îcâb ve kabûl ile munʿakide olur. Onun için esahh kavilde beyʿ lafzıyla da munʿakid olup parayı verene rabbü'l-mâl ve rabbü's-selem ve müslim denip parayı alana müslemün ileyh ve alınıp satılana müslemün fih ve paraya re'sü'l-mâl denir. Hükmü, rabbü's-selemin müslemün fihe mü'eccelen ve müslemün ileyhin re's-i mâle muʿaccelen mâlik olmalarıdır. Lâkin selem fâsid olursa rabbü's-selemin müslemün fihi almaya hakkı olmayıp belki vermiş olduğu re's-i mâlı müslemün ileyhden istirdâd eder.

Selem, ancak mekîlât ve mevzûnât ve mezrûʿât ve maʿdûdât gibi mikdârını aʿlâ ve ednâ gibi sıfatını taʿyîn eylemek kâbil olan şeylerde sahîh olur. Mekîlâtın mikdârı kîle ile, mevzûnâtın mikdârı vezn ile, mezrûʿâtın mikdârı zirâʿ ile, maʿdûdâtın mikdârı sayı ile taʿyîn olunur.

2731. Mes'ele: Mebîʿ hîn-i akidde mevcûd olmadığından kıyâs olan selemin adem-i cevâzı ise de hâcet-i nâs zarûret menziline tenzîl olunup zarûret ise memnûʿ olan şeyleri mubâh kılması kâidesine binâen hilâf-ı kıyâs olarak istihsânen Kitâb ve Sünnet ve icmâʿ-ı ümmetle meşrûʿ buyurulmuştur. **[1517]**

رأس المال بعد الإقالة كهو قبلها فلا يجوز التصرف فيه بعدها كقبلها إلا في مسألتين لا تحالف إذا اختلفا فيه بعدها بخلاف ما قبلها ولا يشترط قبضه بعدها قبل الافتراق بخلافه قبلها.

2732. Mes'ele: Baʿde'l-ikâle re'sü'l-mâl kable'l-ikâle re'sü'l-mâl gibi olarak iki mes'elenin gayrısında baʿde'l-ikâle re'sü'l-mâlde tasarruf câiz olmaz. Binâenaleyh akd-i selem ikâle olundukda re'sü'l-mâl aynen kâim ve taʿyîn ile müteʿayyin olan şeylerden ise müslemün ileyh onu aynen rabbü's-seleme reddeylemesi lâzım gelip hâlik olduğu sûrette misliyyâttan ise mislini ve kıyemiyyâttan ise kıymetini reddeylemesi îcâb eder ammâ re'sü'l-mâl, taʿyînle müteʿayyin olmayan şeylerden ise gerek kâim olsun ve gerek hâlik bulunsun müslemün ileyh onun mislini red eder. Binâenaleyh ikâle-i selemin sıhhatinde re's-i mâlın bekâsı şart olduğu gibi baʿde'l-ikâle ve kable't-teslîm re's-i mâlın helâkıyla da ikâle bâtıla olmayıp belki re's-i mâlın yevm-i kabzdaki kıymeti lâzım gelir. Ve kezâlik rabbü's-selem, müslemün fihi kabz ettikten sonra henüz yedinde mevcûd iken ikâle olunsa yine ikâle sahîha olup müslemün fihin aynını müslemün ileyhe reddeylemesi lâzım gelir.

2733. Mes'ele: Hükm-i mes'eleden müstesnâ olan iki mes'eleden biri, baʿde'l-ikâle âkideyn re's-i mâlın mikdârında ihtilâf ederler ise nazar olunup rabbü's-selem müslemün fihi eğer henüz kabz etmemiş ise tehâlüf cereyân etmeyip söz, müslemün ileyhindir ve eğer kabz edip de yedinde mevcûd ise tehâlüf cârî olur, ammâ kable'l-ikâle ihtilâf ederler ise bunun hilâfına olarak tehâlüf cârî olur demek müstefâd oluyor.

2734. Mes'ele: İkinci mes'ele baʿde'l-ikâle kable'l-iftirâk re's-i mâlı kabz şart değil ise de **[1518]** kable'l-ikâle sıhhat-i selemin bekâsına âkideyn yekdiğerinden iftirâk etmeden meclis-i akidde re's-i mâlı teslîm ile kabz şarttır. Zîrâ selem peşin para ile veresiye mal satmaktan ibâret olmakla kable'l-iftirâk teslîm ile kabz lâzımdır.

Hükm-i Sarf

بدل الصرف كرأس المال فلا بدّ من القبض قبل الافتراق فيهما ولا يجوز التصرف فيهما قبل القبض إلا في مسألة لا بدّ من قبضه قبل الافتراق بعد الإقالة كقبلها بخلاف رأس المال والكل في الشرح.

2735. Mes'ele: Bedel-i sarf, selemde re's-i mâl gibi olmakla gerek sarf ve gerek selemde kable'l-iftirâk mecâlis-i akidde kabzları lâzım olup bir mes'elenin mâʿadâsında kable'l-kabz her ikisinde tasarruf câiz değildir. Lâkin sarfda kable'l-iftirâk kable'l-ikâle bedel-i sarfı kabz lâzım olduğu gibi baʿde'l-ikâle dahi lâzımdır. Hâlbuki mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere selemde re's-i mâlı kable'l-ikâle lâzım ise de baʿde'l-ikâle lâzım değildir ki mesâil-i mezkûrenin cümlesi *Şerh-i Kenz*'de mezkûredir.

يشترط قيام المبيع عند الاختلاف للتحالف إلا إذا استهلكه في يد البائع غير المشتري كما في الهداية.

2736. Mes'ele: *Hidâye*'de beyân olunduğu vechile müşterînin gayrı bâyiʿin yedinde istihlâk edilmedikçe ihtilâf hâlinde tehâlüf için mebîʿin kıyâmı şarttır. **[1519]**

Hükmü'r-Ribâ

الربا حرام الا في مسائل بين المسلم وحربي ثمة وبين مسلمين أسلما ثمة ولم يخرجا إلينا وبين المولى وعبده وبين المتفاوضين وشريكي العنان كما في إيضاح الكرماني.

2737. Mes'ele: Musannif-i allâme ﴿وَأَحَلَّ اللهُ الْبَيْعَ﴾[1] muktezâsınca mubâh olarak helâl olan büyûʿun ahkâm-ı lâzimesini baʿde'l-beyân ﴿وَحَرَّمَ الرِّبَا﴾ ve ﴿لَا تَأْكُلُوا الرِّبَا﴾[2] âyet-i celîleleriyle memnûʿ olarak harâm olanın ahkâm-ı lâzimesini beyâna mübâderetle buyurur ki, hasbe'l-iktizâ ber-vech-i âtî beyân

1 Bakara, 2/275.
2 Al-i İmrân, 3/130.

olunacak hak bazı mesâilin adâsında ribâ nass-ı celîl-i ilâhî ile memnûʿ olarak harâmdır.

Hakîkat-ı Ribâ

2738. Mes'ele: Ribâ lugatte ziyâdelik maʿnâsına olup şerʿde müteʿâkideynden birisi için keyl ve vezn gibi miʿyâr-ı şerʿî ile ivazdan hâlî olarak şart kılınan velev hükmen ziyâdedir ki şerʿan harâmdır.

Ziyâde-i Mezkûrenin İllet-i Tahrîmi

2739. Mes'ele: İnde'l-Hanefî ziyâde-i mezkûrenin şerʿan harâm olmasının illet ve sebebi, beyân olunan vezn ve keyl gibi kadr-i maʿrûf ve meşrûʿla cinsde ittihâdlarıdır. Binâenaleyh bir ölçek buğdayı bir ölçekten ziyâde buğdaya ve kezâ arpayı arpaya ve yağı yağa ve balı bala mübâdele gibi bir cinsten olan mekîlât ve mevzûnât cinsi cinsine mübâdele olunup da bir tarafta ziyâde şart kılınır ise ziyâde ivazdan hâlî olmakla harâmdır.

Ve kezâ miʿyâr-ı şerʿi bâliğ olarak peşin olan bir cins mekîlât veya mevzûnâtı müsâvî olarak kendi cinsinden veresiye olan mikdâra mübâdelede ecel mukâbilinde ivaz bulunmadığından hükmen ziyâde addolunarak ribâ olmakla harâmdır.

Ammâ cins ile ve paradan birinde veya her ikisinde ittihâd bulunmaz ise gerek ziyâde ve gerek veresiye ile mübâdelede illet-i ribâ bulunmayacağından helâl olur, binâenaleyh altını gümüşe ve buğdayı arpaya gerek ziyâde ve gerek biri peşin diğeri veresiye olarak mübâdele helâl olur. **[1520]** Ve kezâ mevzûnât ve mekîlâtın gayrılarında illet-i ribâ olan miʿyâr-ı şerʿî bulunmadığından ribâ cereyân eylemeyeceği cihetle mütefâdilen mübâdeleleri helâl olur.

2740. Mes'ele: Her ne kadar müste'men olsa dahi dâr-ı harbde bulunan müslim ile harbî beynlerinde ve dâr-ı İslâma çıkmadıkça dâr-ı harbde müslümân olup orada bulunan müslümanlar beynlerinde dahi ribâ cereyân eylemez. Zîrâ her ne kadar kumar veya beyʿ-i fâsid ile olsa bile dâr-ı harbde ribâ olmaz. Ammâ harbî emânla dâr-ı İslâma duhûl ettikte bir müslim tarafından kendisine bir dirhemi iki dirhem bedelinde beyʿ ederek mübâdele ile ribâ bi'l-ittifâk câiz değildir. Müslümânlar beyninde adem-i cevâzı evleviyyetle sâbit olur.

2741. Mes'ele: Deyn rakabesini ve kesbini müstağrak olmadıkça her ne kadar müdebber olsa dahi efendisiyle kölesi beyninde dahi ribâ cereyân eylemez. Zîrâ العبد وما يملكه كان لمالكه muktezâsınca cümlesi efendisinin kendi milkidir. Ammâ rakabesini veya kesbini deyni müstağrak olur ise bi'l-ittifâk ribâ cereyân edeceği gibi mükâteb ve mükâtebe yeden ve kesblerinde tasarrufen hükmen hür ve hürre olduklarından bi'l-ittifâk ribâ cârîdir.

2742. Mes'ele: Şirket-i mufâvaza ile şerîkler beyninde ve şirket-i inânla şerîkler mâl-ı şirketten mubâyeʿa ederler ise onlar beyninde dahi ribâ cereyân etmeyerek *Îzâh-ı Karamânî*'de beyân olunduğu vechile bu mes'eleler hükm-i ribâdan müstesnâlardır. **[1521]**

KİTÂBÜ'L-KEFÂLE

كتاب الكفالة

2743. Mes'ele: Kefâlet ekseriyâ büyûʿda cereyân edip ve asîlin emriyle olarak nihâyet-i muʿâvazaya müncer olmak münâsebetiyle kitâb-ı büyûʿun mütemmimi kabîlinden olmakla ebhâs-i kefâletle ahkâm-ı beyʿ taʿkîb buyuruldu. Kefâlet, lugatte zamm ve iltizâm ve tahammül maʿnâlarına olarak fânın feth ve zamm ve kesriyle كفل به وكفل عنه وكفله diyerek bâ ve an ile sılalandığı gibi onlardan mücerred olarak da istimâl olunup ﴿وَكَفَّلَهَا زَكَرِيَّا﴾[1] âyet-i celîlesiyle انا وكافل اليتيم hadîs-i şerîfinde meʿânî-yi mezkûrede müstaʿmeldir.

Istılâh-ı fukahâda ضم ذمة الى ذمة في المطالبة مطلقا diyerek taʿrîf olunur ki medyûnun nefsi veya deyni veya mağsûb misillu aynı mutâlebede kefîlin zimmeti yaʿnî uhdesinde damânını asîlin zimmetine damm eylemek yaʿnî kendi zâtını diğerin zâtına damm edip onun hakkında lâzım gelen mutâlebâtı kendisinin dahi iltizâmından ibâret olarak kefâlet bi'n-nefs ve kefâlet bi'l-mâl ve kefâlet bi't-teslîm ve kefâlet bi'd-derk ve kefâlet-i muʿallaka ve muzâfe ve mütehayyizeye münkasimedir.

2744. Mes'ele: Kefâlet bi'n-nefs, bir adamın şahsına kefîl olmak ve kefâlet bi'l-mâl matlûb olan malın edâsına kefîl olmak ve kefâlet bi't-teslîm, matlûb olan malın teslîmine kefîl olmak ve kefâlet bi'd-derek, mebîʿ bi'l-istihkâk zabt olunduğu takdîrde parasını edâ ve teslîme veya bâyiʿin nefsine

1 "Zekeriyyâ'yı da onun bakımı ile görevlendirdi." Âl-i İmrân, 3/37.

kefîl olmaktan ve kefâlet-i münecceze de şarta muʿallak ve zamân-ı müstakbele muzâf olmayan kefâletten ibârettir. Binâenaleyh bir şarta muʿallak ve zamâna muzâf olan kefâlet muʿallaka ve muzâfedir. **[1522]**

2745. Mes'ele: Kefîl ber-vech-i işâre kendi zimmetini âharın zimmetine damm edip onun muteʿahhid olduğu şeyi kendisi de müteʿahhid olan kimsedir ki ol kimseye de asîl ve mekfûlün anh denir.

2746. Mes'ele: Mekfûn leh, kefâlet husûsunda tâlib ve dâin olup mekfûlün bih de kefîlin teslîmine veya edâsına kefîl ve müteʿahhid olduğu şeydir ki kefâlet bi'n-nefs de mekfûlün anh ile mekfûlün bih bir şeydir.

Delîli icmâʿ ve senedi الزعيم غارم hadîs-i şerîfidir ki "zaʿîm kefîl" ve bir kavmin seyyidi ve re'îsi maʿnâsına ise de gârim karînesiyle hadîs-i şerîfte kefîl maʿnâsınadır. Ahvet ve evlâ olan kefâleti terktir. Zîrâ Tevrât'ta الزعامة أولها ملامة وأوسطها ندامة وآخرها غرامة vârid olmuştur ki "kefâletin evveli melâmet ve evsatı nedâmet ve âhiri garâmet ve zarar görmek" demektir.

Rükn-i Kefâlet

2747. Mes'ele: Kefâlet, yalnız kefîlin îcâbıyla munʿakide ve nâfize olup mekfûlün leh dilerse redd edebilip reddeylemedikçe kefâlet bâkiyedir. Binâenaleyh mekfûlün lehin gıyâbında birinden alacağına kefîl olup da haber-i kefâlet kendisine vâsıl olmadan vefât etse kefîl-i mezkûr bu kefâletiyle mutâlebe ve muâheze olunur.

Şerâit-i Kefâlet

2748. Mes'ele: Kefâletin inʿikâdından kefîlin âkil bâliğ olması şart olup mekfûlün anhın âkil bâliğ olması şart değildir. Ve mekfûlün bih nefis ise maʿlûm olması şart ise de mal ise şart değildir. Ve kefâlet bi'l-mâlde mekfûlün bih asîl üzerine mazmûn olarak îfâsı lâzım olması da şarttır. Binâenaleyh semen-i meyve ve bedel-i icâreye ve düyûn-i sâireye kefâlet, sahîha olarak lede'l-mutâlebe kefîl bunları îfâ ve edâya mecbûrdur.

Îzâhu'l-Hidâye'de îzâh olunduğu üzere kefâletin sıhhatinde mekfûlün bihin istîfâsı mümkün olmak şart olmakla nefs-i hudûd-i şerʿiyye ve kısâs gibi ukûbâtta bedeliyyet cereyân etmeyeceğinden bunlarda kefâlet sahîh değildir.

Hükm-i Kefâlet

2749. Mes'ele: Kefâletin hükmü mutâlebedir. Binâenaleyh mekfûlün leh mekfûlün bihi kefîlden mutâlebe edebilir. *Îzâhu'l-Hidâye* nâm eserimizde îzâh olunduğu üzere kefâlet kefîlin mekfûlün bihi muʿayyen bir vakitte ihdârı meşrût ise ol vakit mutâlebe olunup da ihdâr edemez ise vâcib olan vazîfesini îfâdan imtinâʿı zâhir olarak habs lâzımdır. **[1523]**

براءة الأصيل موجبة لبراءة الكفيل إلا إذا ضمن له الألف التي له على فلان فبرهن فلان على أنه قضاها قبل ضمان الكفيل فإن الأصيل يبرأ دون الكفيل؛ كذا في الخانية.

2750. Mes'ele: Asîlin berâeti kefîlin berâetini mûcibe olarak mekfûlün bih mekfûlün lehe teslîm ve îfâ olundukda kefîl kefâletten berî olur ise de *Hâniyye*'de beyân olunduğu üzere kefîl "Şâhid olunuz şu kimsenin falân kimsede matlûbu olan falân şeyi dâminim." diyerek mekfûlün lehin diğer kimsede bulunan matlûbunu dâmin olup da kefîlin damânından evvel ol kimsenin ol matlûbu edâ ve îfâ ettiğini bi'l-beyyine isbât eylese asîl olan ol kimse ondan berî olur ise de kefîl berî olamaz. Binâenaleyh bu mes'elenin hükmü asîlin berâeti kefîlin berâetini istilzâmından müstesnâdır.

التأخير عن الأصيل تأخير عن الكفيل إلا إذا صالح المكاتب عن قتل العمد بمال ثم كلفه إنسان ثم عجز المكاتب تأخرت مطالبة المصالح إلى عتق الأصيل وله مطالبة الكفيل الآن؛ كذا في الخانية.

2751. Mes'ele: Mutâlebe-i deyne tâbiʿa olarak deynin te'hîriyle te'ahhur edeceğinden asîlden te'hîr-i mutâlebe kefîlden de te'hîr îcâb eder ise de *Hâniyye*'nin beyânına göre gerek ikrâr ve itirâf ve gerekse bi'l-beyyine sâbit olan katl-i amdde mükâteb velîy-i maktûl ile mâl üzerine sulh olup da bir kimse bedel-i sulha kefîl olduktan sonra mukâteb-i mezkûr bedel-i sulhu edâdan âciz olsa asîl olan mukâtebden mutâlebe vakt-i ıtkına te'ahhur eder ise de kefîlden te'ahhur etmeyerek mekfûlün leh kefîlden onu fi'l-hâl mutâlebe edebilir.

ولو كان الدين مؤجلا فكفل به فمات الكفيل حل بموته عليه فقط فللمطالب أخذه من وارث الكفيل ولا رجوع للوارث إن كانت الكفالة بالأمر حتى يحل الأجل عندنا كذا في المجمع.

2752. Mes'ele: **[1524]** *Mecma*ʿın beyânına göre mekfûlün bih olan deyn müeccel olup da hulûl-i ecelden evvel kefîl vefât eylese kefîlin vefâtıyla yalnız kefîl hakkında mekfûlün bih olan deyn taʿcîl olunarak tâlib olan dâin matlûbunu kefîlin veresesinden fi'l-hâl mutâlebe edebilir ise de kefâlet emriyle hakk taleb eylese inde'l-Hanefî ecel hulûl eylemedikçe verese, asîl olan medyûna mürâcaʿat edemez.

أداء الكفيل يوجب براءتهما للطالب إلا إذا أحاله الكفيل على مديونه وشرط براءة نفسه خاصة كما في الهداية.

2753. Mes'ele: Kefîlin mekfûlün bihi tâlibe edâsı gerek asîl ve gerek kefîlin berâetlerini mûcibe ise de *Hidâye*'nin beyânına göre mekfûlün lehi medyûnu üzerine ihâle edip de yalnız kendisinin berâetini şart kılsa kefîlin berâeti asîlin berâetini îcâb eylemez.

الغرور لا يوجب الرجوع فلو قال «اسلك هذا الطريق فإنه آمن» فسلكه فأخذه اللصوص أو «كل هذا الطعام فإنه ليس بمسموم» فأكله فمات فلا ضمان.

2754. Mes'ele: Gurur yaʿnî aldatmak damânla rücûʿ îcâb eylemez. Binâenaleyh "Şu yoldan git, zîrâ selâmettir." deyip ol kimse de oraya sülûk edip de kuttâʿ-ı tarîk tarafından soyulsa veyâhûd "Şu taʿâmdan ye, zîrâ mesmûm ve zehirli değildir." deyip de evvel ondan ekl ederek vefât eylese mağrûr eden kimseye damân lâzım gelmez.

Ahkâm-ı Tağrîr

Ankaravî'nin kitâb-ı büyûʿundan gabn ve muhâbât bahsinde beyân olunduğuna göre mütebâyiʿândan biri diğerini tağrîr eylemedikçe akd-i beyʿde gabn-ı fâhiş bulunmakla mağbûn olan kimse için hiyâr-ı gabn olmadığından beyʿ fesh edilmez.

Binâenaleyh tağrîr bulunmadıkça bir kimse altmış paralık malını altmış kuruşa veya altmış lirâya satmış olsa gabnin vücûdu akdin sıhhatine mâniʿ olmayarak İmâm Muhammed'e göre meʿa'l-kerâhe ve Ebû Yûsuf'a göre bilâ-kerâhe beyʿ sahîhdir.

Ammâ "Benim malım şu kadar kuruş eder." diyerek tağrîr edip de baʿdehu aldandığı zâhir olursa rücûʿ edebilir. Ammâ mâl-ı yetîm ve mâl-ı vakf

ve mâl-ı beytü'l-mâl bu hükümden müstesnâ olarak bilâ-tağrîr olsa dahi gabn-ı fâhişle beyʿleri sahîh değildir.

Hulâsa-i kelâm mâl-ı yetîm ve mâl-ı vakf ve mâl-ı beytü'l-mâlın gayrıda mütebâyiʿân için hiyâr ve feshi îcâb eden, tağrîr ile gabn-ı fâhişin ictimâʿıdır. Binâenaleyh yalnız birinin husûlüyle akid fesh edilmez, onun için hiyâr-ı gabn ve tağrîr denir.

Gabn: Gabn iki kısım olup biri gabn-ı fâhişdir. Derâhimde rubʿ-i öşr yaʿnî onda birin rubʿu ve urûzda nısf-ı öşr yaʿnî onda birin yarısı ve hayvanâtta öşr yaʿnî onda bir ve akârda humus mikdârı veya daha ziyâde aldanmaktır, *Mecelle*, 165. madde.

وكذا لو أخبره رجل أنها حرة فتزوجها فظهرت مملوكة فلا رجوع بقيمة الولد على المخبر.

إلا في ثلاث مسائل: **الأولى**: إذا كان الغرور بالشرط كما لو زوجه امرأة على أنها حرة ثم استحقت فإنه يرجع على المخبر بما غرمه للمستحق من قيمة الولد.

الثانية: أن يكون في ضمن عقد معاوضة فيرجع المشتري على البائع بقيمة الولد إذا استحقت بعد الاستيلاد؛ ويرجع بقيمة البناء لو بنى المشتري ثم استحقت الدار بعد أن يسلم البناء.

2755. Mes'ele: **[1525]** Mes'ele-i ânife gibi 1961. mes'elede beyân olunduğu üzere bir kadının hürre olduğunu kendisine bir adam haber verip de onun haberine binâen ol kadını baʿde't-tezevvüc başkasının memlûkesi olarak sâhibi zuhûr etse ondan doğan çocuğun kıymetiyle muhbire rücûʿ edemez ise de üç mes'ele bu hükümden müstesnâ olarak rücûʿ edebilir.

Mesâil-i mezkûreden birisi hürre olmak şartıyla bir kimseye bir mer'e tezvîc edip de baʿdehu müstahikki zuhûr eylemek gibi garûr, şartla olursa şurûta riʿâyet lâzime olmakla tevellüd eden veledin kıymetinden müstahikka garîm olduğu mikdâr ile hürre olduğunu ihbâr eden kimseye rücûʿ edip mutâlebe edebilir.

İkincisi; garûr, akd-i muʿâvaza zımnında olmaktır. Binâenaleyh kendisinin milki olmak üzere bir câriye satıp da baʿde'l-istîlâd ve müstahikki zuhûr eylese veledin kıymetiyle müşterî bâyiʿa mürâcaʿat eder.

Ve kezâ tağrîr ederek satmış olduğu arsa üzerine müşterî tarafından ebniye inşâ olunduktan sonra arsanın müstahikki zuhûr etse inşâ olunan binâyı müstahikkine baʿde't-teslîm binânın kıymetiyle müşterî bâyiʿa mürâcaʿat eder.

وإذا قال الأب لأهل السوق «بايعوا ابني فقد أذنتُ له في التجارة» فظهر أنه ابن غيره رجعوا عليه للغرور وكذا إذا قال «بايعوا عبدي فقد أذنت له» فبايعوه ولحقه دين ثم ظهر أنه عبد الغير رجعوا عليه إن كان الأب حرًّا وإلا فبعد العتق وكذا إذا ظهر حرًّا أو مدبرًا أو مكاتبًا ولا بد في الرجوع من إضافته إليه والأمر بمبايعته؛ كذا في مأذون السراج الوهاج.

2756. Mes'ele: Bir kimsenin pederi ehl-i sûka hitâben "Ben oğluma ticârete izin verdim, onunla alışveriş yapınız." diye izin ve iʿlân ederek alışveriş ile emrettikten sonra ol me'zûn başkasının veledi olduğu zâhir olsa pederi ise fi'l-hâl ve illâ baʿde'l-ıtk kendisinin garûruna binâen matlûblarının te'diyesini mutâlebe için ol kimseye rücûʿ edebilirler. **[1526]**

Ve kezâ bir kimse "Ben köleme ticârete izin verdim, bununla ahz ve atâda bulununuz." diye iʿlân edip de medyûn olarak başkasının memlûkü olduğu zâhir olsa ol kimse hür ise garûruna binâen fi'l-hâl rücûʿ ederler ise de abd ise baʿde'l-ıtk rücûʿ ederler. Hamevî'nin beyânına göre bu iki mes'ele garûrun akd-i muʿâvaza zımnında bulunması mes'elesinden hâricelerdir.

Ve kezâ "Ben köleme izin verdim, ahz ve atâda bulununuz." diye iʿlân edip de me'zûn-i mezkûrun hürr veya müdebber veya mükâteb olduğu zâhir olsa garûra binâen rücûʿ edebilir ise de Sirâcü'l-Vehhâc'ın me'zûn bahsinde beyânına göre "Rücûʿa mâlik olmakta oğluma veya köleme izin verdim, ona mal veriniz ve onunla ahz ve atâda bulununuz." diyerek gerek bünüvvet ve gerek memlûkiyyeti nefsine nisbet ve izâfe ile "veriniz ve ahz ve atâda bulununuz" diyerek emirden lâzımdır. Binâenaleyh kendisine nisbet ve izâfe eylemez veya emr eylemez ise 2754. mes'elede beyân olunduğu üzere mücerred garûr, damân iktizâ eylemez.

الثالثة: أن يكون في عقد يرجع نفعه إلى الدافع كالوديعة والإجارة حتى لو هلكت الوديعة أو العين المستأجرة ثم استحقت وضمن المودع والمستأجر فإنهما يرجعان على الدافع بما ضمناه وكذا من كان بمعناهما.

2757. Mes'ele: Garûrun damânı adem-i îcâbından müstesnâ olan üçüncü mes'ele, garûrun vedîʿa ve icâre gibi nefʿi dâfiʿa âid olan akid zımnında bulunmasıdır. Binâenaleyh kendi malı olmak üzere ibdâʿ ve îcâr edip de vedîʿa mûdiʿin ve mûcir müste'cirin yedinde telef olduktan sonra müstahikleri zuhûr ederek mûdiʿ ve müste'cir dâmin olsalar dâmin oldukları meblağ ile dâfiʿa rücûʿ edip mutâlebe edebilirler, şirket-i mudârebede rabbü'l-mâl ve şirket-i mutlakada **[1527]** şerîkeynden biri gibi mûdiʿ ve mûcir maʿnâsında olanların hükümleri de böyledir.

وفي العارية والهبة لا رجوع لأن القبض كان لنفسه وتمامه في الخانية من فصل الغرور من البيوع.

2758. Mes'ele: Âriyet ve hibede garûr ile müstaʿîr ve mevhûbün leh muʿîr ve vâhibe rücûʿ edemezler. Zîrâ bunlarda kabz kendilerine âid olarak akdin nefʿi dâfiʿa âid değildir. Bahsin tamâmı *Hâniyye*'nin kitâb-ı büyûʿundan fasl-ı garûrdadır.

وقد ذكر في القنية مسائل مهمة من هذا النوع: منها لو جعل المالك نفسه دلالا فاشتراه بناء على قوله ثم ظهر أنه أزيد من قيمته وقد أتلف المشتري بعضه فإنه يرد مثل ما أتلفه ويرجع بالثمن.

2759. Mes'ele: *Kunye*'de garûrun damânı adem-i îcâbından istisnâ olanlar nevʿinden mesâil-i mühimme zikr edip mesâil-i mezkûre cümlesinden biri, mal sâhibi kendi malını dellâl sıfatıyla beyʿa arza ve müşterî onun beyʿde dellâl kılıp da kendisinin kavline binâen iştirâ edip de baʿdehu kıymetinden ziyâde kılındığı zâhir olup hâlbuki müşterî almış olduğu şeyin bazısını itlâf eylemiş bulunsa itlâf eylediğinin mislini bâyiʿa red ile istirdâd-ı semen için rücûʿ eder.

ومنها: إذا غر البائع المشتري وقال له «قيمة متاعي كذا فاشتره» فاشتراه بناء على قوله ثم ظهر فيه غبن فاحش فإنه يرده وبه يفتى.

2760. Mes'ele: *Kunye*'nin garûra müteʿallik beyân ettiği mesâil-i mühimmesinden biri dahi bâyiʿ "Benim bu malımın kıymeti şu kadardır." yaʿnî "Bu kadar değeri vardır, sen bunu al. Zîrâ bin üç yüz veriyorum." diyerek müşterî mağrûr edip de gerek ol kimse ve gerekse yanında bulunan

başka kimsenin sözüne inanarak onu baʿde'l-iştirâ gabn-ı fâhişle aldandığı zâhir olsa müftâ bih olarak müşterî onu reddeder. **[1528]** Zîrâ her ne kadar baʿdehu mâl-ı yetîm ve mâl-ı vakf ve beytü'l-mâlın gayrıda bilâ-tağrîr gabn-ı fâhişle mağbûn beyʿi fesh edemez ise de mütebâyiʿândan biri, diğerini tağrîr edip de gabn-ı fâhiş olduğu tahakkuk eylese fesh edebilir. Lâkin mağrur-i mağbûn vefât ederse tağrîr daʿvâsı vârise intikâl eylemez.

Ve kezâ tağrîr olunan müşterî beyʿde gabn-ı fâhiş bulunduğuna baʿde'l-ittilâʿ mebîʿde temellükün levâzımından olan beyʿ ve hibe gibi bir vechile tasarrufda bulunursa hakk-ı feshi kalmaz.

Ve kezâ tağrîr ve gabn-ı fâhişle iştirâ olunan mebîʿ telef veya müstehlek olsa veyâhûd meʿîb olmak veya arsa olup da üzerine binâ yapılmak gibi bir keyfiyyet hudûs eylese mağbûn ve mağrûrun beyʿi feshe salâhiyyeti kalmaz. Velâkin mâl-ı yetîm ve mâl-ı vakf ve mâl-ı beytü'l-mâlı her ne kadar bilâ-tağrîr olsa dahi gabn-ı fâhişle beyʿ sahîh olmaz. *Mecelle*, 99. madde.

وكذا إذا غرر المشتري البائع ويرده المشتري بغرور الدلال. وبما قرّرناه ظهر أن قول الزيلعي في باب ثبوت النسب «إن الغرور بأحد أمرين بالشرط أو بالمعاوضة» قاصرٌ.

2761. Mes'ele: Meʿa't-tağrîr gabn-ı fâhişle beyʿ sahîh olmadığı gibi iştirâ da sahîh olmaz, yaʿnî tağrîr ile gabn-ı fâhiş beyʿde cârî olduğu gibi iştirâda dahi cârîdir. Binâenaleyh müşterî de bâyiʿi tağrîr ederek baʿde'l-iştirâ gabn-ı fâhişle aldığı zâhir olsa mağbûn olan bâyiʿ akdi fesh eder ve garûr-i dellâl ile müşterî de mebîʿi bâyiʿa redd eder. Zîrâ mutlakan mütebâyiʿândan biri diğerini tağrîr edip de gabn-ı fâhiş olduğu bi'l-beyyine veya ikrâr veya yemînden nükûl ile sâbit oldukda mağbûn olan beyʿi fesh edebilir. 357. *Mecelle* madde[sinde] beyân olunduğu üzere mütebâyiʿândan birinin diğerini tağrîri mûcib-i fesh ve reddolduğu gibi dellâlın tağrîri de mûcib-i fesihdir.

2762. Mes'ele: İşte ber-vech-i bâlâ tağrîr olunan tafsîlâttan zâhir olduğu üzere Zeylaʿî'nin sübût-i neseb **[1529]** bâbında, garûr ancak iki emirden birisiyle hâsıl olup onlardan biri şart diğeri akd-i muʿâvazadır, diyerek bu ikisine kasrı kâsırdır. Zîrâ nefʿi dâfiʿa âid olan akidde ve abdin ve sağîrin me'zûn olduğunu iʿlânla hilâfı zâhir olan ve sûver-i sâirede vâkiʿ olduğu tafsîlât-ı mezkûreden müdebâdir olmuştur.

وتفرع على الشرط الثاني مسألتان في باب متفرقات بيوع الكنز «اشترني فأنا عبد» «ارتهني فأنا عبد».

2762. Mes'ele: Garûrun rücûʿu îcâbında şart-ı sânî yaʿnî akd-i muʿâvaza zımnında vukûʿu üzerine *Kenz*'in müteferrikât-ı büyûʿ bâbında beyân olunan iki mes'ele tefrîʿ olunup onlardan biri "Ben abdim, beni iştirâ eyle." deyip de ol kimse baʿde'l-iştirâ hür olduğu zâhir olsa garûrun akd-i muʿâvaza zımnında vukûʿuna binâen bâyiʿa rücûʿ ederek bâyiʿ gâib ise gârra rücûʿ edip gârr da bâyiʿa rücûʿ eder.

İkinci mes'ele "Ben abdim, beni irtihân et." deyip de baʿde'l-irtihân hür olduğu zâhir olması mes'elesi olup lâkin rehin her ne kadar akd-i tevsîk ise de akd-i muʿâvaza olmadığından tefrîʿi cây-ı nazardır. Onun için Tahtâvî'nin beyânına göre râhin gerek hâzır ve gerek gâib olsun mürtehin hiçbir şey ile rücûʿ edemez.

Fevâid

لا يلزم أحدا إحضار أحد فلا يلزم الزوج إحضار زوجته إلى مجلس القاضي لسماع دعوى عليها ولا يمنعها منه إلا في مسائل: [الأول:] الكفيل بالنفس عند القدرة. [الثاني:] وفي الأب إذا أمر أجنبيا بضمان ابنه فطلبه الضامن منه فعلى الأب إحضاره لكونه في تدبيره كما في جامع الفصولين.

2763. Mes'ele: Hiçbir kimseye bir kimseyi ihdâr lâzım gelmez. Binâenaleyh zevce zevcesi üzerine daʿvâ semâʿı için meclis-i kazâya ihdârı lâzım gelmez ise de mezbûreyi meclis-i kazâya gelmekten menʿ edemez. **[1530]** Lâkin ber-vech-i âtî beyân olunacak dört mes'ele adem-i ihdâr hükmünden müstesnâ olarak ihdârı îcâb eder.

Onlardan biri, kefîl bi'n-nefs kefîl olduğu şahsı ihdâra kâdir olursa ihdârı lâzımdır. İkincisi, kendi oğluna kefîl olmak üzere bir ecnebîye emreden biridir, dâminin talebi takdîrinde *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile kendisinin tedbîrinde bulunduğu için oğlunu ihdârı lâzımdır.

الثالثة: سجان القاضي خلى رجلا من المسجونين حبسه القاضي بدين عليه فلرب الدين أن يطالب السجان بإحضاره كما في القنية.

2764. Mes'ele: Üçüncüsü, *Kunye*' nin beyânına göre bir kimsenin matlûbu için hâkimin habs ve tevkîf eylediği kimseyi hapishâne me'mûru tahliye edip salıverir ise dâin tarafından ihdârı taleb olundukta hapishâne me'mûruna ol kimseyi ihdârı lâzım gelir.

الرابعة: ادعى الأب مهر بنته من الزوج فادعى الزوج أنه دخل بها وطلب إحضارها من الأب فإن كانت تخرج في حوائجها أمر القاضي الأب بإحضارها وكذا لو ادعى الزوج عليها شيئًا آخر وإلا أرسل إليها أمينا من أمنائه ذكره الولوالجي من القضاء.

2765. Mes'ele: Dördüncüsü, babası damadından kızının mehrini daʿvâ ettikte damadı kızına duhûl edip mehrini kendisine te'diye ve teslîm ettiğini ve kezâ zevci kızından başka bir şey taleb ve iddiʿâ ederek pederine kızını ihdâr eylemesini taleb ve iddiʿâ ettikte *Velvâliciyye*' nin kitâb-ı kazâda beyânına göre mezbûre, havâic-i lâzimesini tedârik için sokağa çıkan makûleden ise pederine kızını ihdâr eylemek üzere kâdî emreder ise de muhadderâttan olarak sokağa çıkan makûleden değil ise kâdî, emîn olan adamlarından birini kızının bulunduğu **[1531]** mahalle irsâl ile îcâb-ı şerʿîsini icrâ eder. Ve kezâ pederi oğluna ticârete izin vermekle medyûn olarak ihtifâ ve gaybûbet eylese oğlunun ihdârıyla pederi mutâlebe olunur.

من قام عن غيره بواجب بأمره فإنه يرجع عليه بما دفع وإن لم يشترطه كالأمر بالإنفاق عليه وبقضاء دينه إلا في مسائل.

2766. Mes'ele: Her ne kadar kendisine rücûʿla îfâ ve edâsı şart kılınsa dahi bir kimse kendisine nafakaları lâzım olan kimselere infâk ve kazâ-yı deynleriyle diğerine emr edip de ol kimse de ber-vech-i emr onu edâ eylese ber-vech-i âtî mesâilin mâʿadâsında ol kimse infâk ve kazâ eylediği şey bedelinde âmire mürâcaʿat edip sarf ettiği meblağı taleb edebilir.

أمره بتعويض عن هبته أو بالإطعام عن كفارته أو بأداء زكاة ماله أو بأن يهب فلانا عني؛ وأصله في وكالة البزّازية.

2767. Mes'ele: Rücûʿ şart edilmedikçe hakk-ı rücûʿdan müstesnâ olan mesâil-i mezkûre ivazla meşrût olan hibede vâhib kendi malından bir mikdâr ivaz vermesiyle veya kefâretinden itʿâm ile veya malının zekâtını edâ ile veya "Benden falân kimseye hibe eyle." diyerek bir

kimseye emredip de ol kimse de onları edâ eylese hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak me'mûr edâ eylediği şeyleri taleb için âmire rücûʿ edemez. Bu vechile hükm-i mes'elenin aslı *Bezzâziyye*'nin vekâletindedir ki mes'ele-i âtiyeden asl-ı mezkûr müstefâd olur.

في كل موضع يملك المدفوع إليه المال المدفوع إليه مقابلا بملك مال فإن المأمور يرجع بلا شرطه وإلا فلا؛ وذكر له أصلا في السراج الوهاج من الوكالة فليراجع.

2768. Mes'ele: **[1532]** Her bir mevziʿ ve mahaldeki kendisine mal verilen kimse ol mala, malına mâlik olmak mukâbilinde mâlik olursa me'mûr bilâ-şarti'r-rücûʿ rücûʿ edebilir. Meselâ, bâyiʿin semene ve müşterînin mebîʿa mâlik olmaları mukâbilinde verdikleri mala mâlik oldukları cihetle olduğu gibi ki meselâ müşterîye bir kimse kendi tarafından semeni defʿ edip vermesiyle emreylese emri sahîh olup semenle âmire rücûʿ eder.

Ve kezâ gâsıbın bir kimseye, gasb ettiği mağsûb bedelinde kendisinden tesviye olunmak üzere bir şey vermesiyle emr edip de me'mûr da vermiş olsa her ne kadar bilâ-şart rücûʿ edilse dahi vermiş olduğu şey ile rücûʿ eder. Zîrâ mağsûbün minh bedele malı bulunan mağsûb mukâbilinde mâliktir. Ammâ kendisine lâzım gelen kefâret-i yemîn veya zıhârdan nâşi' itʿâm ile veya zekâtını edâ ile emir gibi medfûʿün ileyhin taʿâma veya mala mâlik olması mal mukâbilinde olmadığı gibi mal mukâbilinde olmaz ise rücûʿ şart edilmedikçe me'mûr bi'd-defʿ verdiği şey ile rücûʿ edemez, belki rücûʿ şartıyla emr olunur ise rücûʿ edebilir. *Sirâcü'l-Vehhâc*'da hükm-i mezkûr hakkında bir asıl zikr olunmuştur, mürâcaʿat olunsun.

الكفيل بالنفس مطالب بتسليم الأصيل إلى الطالب مع قدرته إلا إذا كفل بنفس فلان إلى شهر على أن يبرأ بعده لم يصر كفيلا أصلا في ظاهر الرواية وهي الحيلة في كفالة لا تلزم كما في جامع الفصولين.

2769. Mes'ele: Kefâlet bi'n-nefsin hükmü mekfûlün bihi ityân ve ihdârdan ibâret olmakla ihdâra kudret halinde hangi vakit mekfûlün bihi mekfûlün leh olan asîle teslîmi şart kılınmış ise ol vakit mekfûlün leh taleb ettiği hâlde kefîlin onu ihdâr ederek teslîmi lâzım olup teslîm eder ise

febihâ ve illâ ihdâr eylemek üzere cebr olunur ise de **[1533]** baʿde'l-müddet kefâletten berî olmak şartıyla bir ay kadar falânın nefsine kefîl olsa zâhir-i rivâyette aslen kefîl olmamış olur. Zîrâ hasbe't-te'cîl asîli ihdâr ile ancak inkidâ-yı ecel ile mutâlebe olunup hâlbuki bi-hasebi'ş-şart inkidâ-yı ecel ile kefâletten berî olur.

Câmiʿu'l-Fusûleyn'de beyân olunduğu üzere mekfûlün bihin ityân ve edâsı lâzım gelmeyen kefâlette hîle-i şerʿiyye bu vechile kefâlettir.

Hükm-i İbrâ

إبراء الأصيل يوجب إبراء الكفيل إلا كفيل النفس كما في جامع الفصولين

2770. Mes'ele: *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile kefîl bi'n-nefsin mâʿadâsında asîli kefâletten ibrâ kefîlin ibrâsını îcâb eder ise de kefîlin berâetinden asîlin berâeti lâzım gelmez.

Mecelle'de beyân olunduğu üzere ale'l-ıtlâk kefîlin berâetinden asîlin berâeti lâzım gelmez ise de asîlin berâeti kefîlin berâetini mûcib olur. Binâenaleyh mekfûlün leh "Kefîl ibrâ ettim." veya "Onun tarafında hakkım yoktur." dese kefîl berî olur ise de asîl berî olmaz.

كفل بنفسه فأقر طالبه أنه لا حق له على المطلوب فله أخذ كفيله بنفسه انتهى. وهكذا في البزّازية إلا إذا قال لا حق لي قبله ولا لموكلي ولا ليتيم أنا وصيه ولا لوقف أنا متوليه فحينئذ يبرأ الكفيل وهو ظاهر.

2771. Mes'ele: *Bezzâziyye*'de dahi takrîr ve beyân olunduğu vechile asîlin nefsine kefîl olup da tâlibi onda hakkı olmadığını ikrâr eylese nefsini ihdâr ile kefîli mutâlebe edebilir. Zîrâ her ne kadar mekfûlün bih olan asîlde hakkı olmadığını ikrâr ile onu mutâlebeye hakkı kalmamış ise de velâkin siyâk-ı kelâmda istisnâsından müstefâd olacağı üzere başkasına vekîl olup müvekkilinin veya velîsi veya vasîsi bulunduğu yetîmin veya mütevellîsi bulunduğu vakfın hakkı olması muhtemel olup mekfûlün lehin mekfûlün bihde hakkı olmadığını **[1534]** ikrârıyla onu mutâlebe hakkı sâkıt olur ise de onlar cihetinden olan hakkı mutâlebe için mekfûlün bihi ihdâr ile kefîli mutâlebe ve muâheze îcâb eder. Zîrâ bunları mutâlebe de onu ihdâra mütevakkıftır.

2772. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere nefsine kefîl olup da tâlib matlûbunda hakkı olmadığını ikrâr ile kefîli mutâlebe edebilir ise de ne kendisi tarafından ve ne de müvekkili ve ne velîsi bulunduğu yetîm ve ne de mütevellîsi bulunduğu vakfın hakkı olmadığını ikrâr ederse asîl berî olarak onu mutâlebe edemeyeceği gibi kefîl de berî olarak onu da mutâlebe ve muâheze edemez. Bu vechile hükm-i mes'ele zâhir olarak beyândan müstağnîdir.

في آخر وكالة البدائع ضمان الغرور في الحقيقة هو ضمان الكفالة انتهى.

2773. Mes'ele: *Bedâi*ʿin evâhir-i vekâletinde beyân olunduğu üzere fi'l-hakîka hasbe'l-garûr lâzım gelen damân damân-ı kefâlet gibi olup damân-ı itlâf gibi değildir.

للكفيل منع الأصيل من السفر إن كانت كفالته حالة ليخلصه منها إما بالأداء أو الإبراء وفي الكفيل بالنفس يرده إليه كما في الصغرى وينبغي أن يقيد بما إذا كانت بأمره.

2774. Mes'ele: Kefîlin kefâleti hâle olup mü'ccele değil ise kefîl bi'l-mâlda ya mekfûlün bihi edâ veya ibrâ ile nefsini mutâlebeden tahlîs için asîli seferden menʿ ve her ne kadar deynini edâ için tâlib kendisine mülâzemet eylemese dahi kefîlin asîle mülâzemete hakkı vardır. Ammâ asîlin emriyle kefîl bi'n-nefsde *Suğrâ*'nın beyânına göre asîli tâlibe redd eder, lâyık olan işâret olunduğu vechile kefâlet-i nefsiyyede kefîlin asîli tâlibe reddine mâlik olmasında kefâletin **[1535]** asîlin emriyle olmasıyla takyîd eylemektir. Zîrâ asîlin emriyle kefîl olmamış ise redde hakkı yoktur.

Kefâlet-i Sahîha Olup Olmayan Husûsât

Sıhhat-i Kefâletin Şartı

لا تصحّ الكفالة إلا بدين صحيح وهو ما لا يسقط إلا بالأداء أو الإبراء فلا تصحّ بغيره كبدل الكتابة فإنه يسقط بالتعجيز. قلت: إلا في مسألة لم أر من أوضحها قالوا لو كفل بالنفقة المقررة الماضية صحت مع أنها تسقط بدونهما بموت أحدهما وكذا لو كفل بنفقة شهر مستقبل وقد قرر لها كل شهر كذا أو بيوم يأتي وقد قرر لها كل يوم كما صرّحوا به فإنها صحيحة.

2775. Mes'ele: Kefâletin inʿikâdında kefîlin âkil bâliğ olması şart olmakla mecnûn ve maʿtûh gibi gayr-ı âkilin vasî gibi gayr-ı bâliğin kefâletleri sahîha değildir. Her ne kadar vasîsi kefîl olup da baʿde'l-bulûğ sabî

kefâlet-i mezkûreyi ikrâr eylese dahi kendisi mutâlebe olunmaz. Ammâ mekfûlün anhın âkil bâliğ olması şart değildir. Binâenaleyh mecnûnun ve sabînin borçlarına kefâlet sahîhadır ve mekfûlün bih nefis ise maʿlûm olması şart olup mal ise maʿlûm olması şart değildir. Binâenaleyh "Falân adamın falân adama olan borcuna kefilim." dedikte borcun mikdârı maʿlûm olmasa dahi kefâlet sahîhadır. Ve kefâlet bi'l-mâlda mekfûlün asîl üzerine mazmûn yaʿnî asîlin edâ ve îfâsı lâzım olması da şarttır. Ve mekfûlün bihde niyâbetin sıhhati şarttır. Binâenaleyh kısâs ve sâir ukûbât ve mücâzât-ı şahsiyyede niyâbet câriye olmadığından onlara kefâlet sahîha değildir.

İşte şurût-i mezkûreye binâen musannif-i allâmenin beyânına göre kefâlet ancak semen-i mebîʿ ve bedel-i icâre ve bedel-i gasb gibi düyûnât-ı sahîhada sahîha olup bedel-i kitâbet gibi gayr-ı sahîhada, sahîha değildir. Deyn sahîh ise ancak edâen veya hakîkaten veya hükmen ibrâ ile **[1536]** sâkıt olabilen deynde sahîha olup bedel-i kitâbet gibi bilâ-edâ velâ ibrâ sâkıt olanlarda sahîha olmaz. Zîrâ bedel-i kitâbet edâdan acz ile sâkıt olur. Binâenaleyh abdin emriyle bir kimse bedel-i kitâbete kefîl olup da hasbe'l-kefâle edâsı lâzım gelir zannıyla edâ eylese edâ eylediği meblağı istirdâd için seyyidine rücûʿ eder. Zevcenin zevcin oğluna esbâb-ı musâharada bulunmaya mutâvaʿatı mehrinin sukûtunda hükmen ibrâ olmakla onunla suâl vârid olmaz. Binâenaleyh deyn-i mehr düyûnât-ı sahîhadan olarak kefâlet sahîha olur.

2776. Mes'ele: Musannif-i allâmenin ifâdesine göre bilâ-edâ velâ ibrâ sâkıt olan düyûn-i gayr-ı sahîhaya kefâletin adem-i sıhhatinden bir mes'ele müstesnâ olup velâkin mes'ele-i mezkûrenin hükmünü îzâh edeni görmedim, buyuruluyorlar.

Mes'ele-i mezkûrede fuhakâ-yı izâmın beyânlarına göre gerek muktezâ-yı kâdî ve gerek tarafeynin rızâlarıyla takrîr eden nafaka-i mâzîye kefîl olsa kefâlet sahîhadır. Hâlbuki nafaka-i mezbûre bilâ-edâ velâ-ibrâ birinin vefâtıyla sâkıt olur. Ve kezâ meselâ her ay yüz kuruş verilmek üzere takrîr ve taʿyîn olunan nafakadan gelecek bir ayın nafakasına kefîl olsa ve kezâ her gün meselâ beş kuruş verilmek üzere takdîr ve taʿyîn olunan nafakadan gelecek bir günün nafakasına kefîl olsa fukahâ-yı izâmın tasrîhlerine göre kefâlet sahîhadır. Hâlbuki onlardan birinin vefâtıyla bilâ-edâ velâ-ibrâ sâkıt olarak düyûn-i gayr-ı sahîhadan olmakla muktezâ-yı asıl

kefâlet-i mezkûrenin adem-i sıhhatidir. Binâenaleyh nafaka-i mezkûreye kefâlet mes'elesi hükm-i asıldan müstesnâdır.

القاضي يأخذ كفيلا من المدعى عليه بنفسه إذا برهن المدعي ولم تزك شهوده أو أقام واحدًا أو ادعى وقال شهودي حضور؛ ويأخذ كفيلا بإحضار المدعى ولا يجبر على إعطاء كفيل بالمال.

2777. Mes'ele: **[1537]** Müddeʿî daʿvâsını isbât için ikâme-i burhân edip şâhidleri tezkiye olunmamış olur, veya şâhidlerden birini ihdâr ve ikâme edip diğer şâhidin hâzır olduğunu iddiʿâ ederse üç güne kadar veya meclis-i âhara kadar kâdî müddeʿâ aleyden nefsine kefîl ister ve eğer müddeʿâ-ya menkûlâttan ise onu ihdâr edeceğine de kefîl ister ise de kefîl bi'l-mâl iʿtâsıyla icbâr eylemez.

2778. Mes'ele: *Mecmaʿ* şerhinden naklen *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre mes'ele-i ânifede İmâm Muhammed'e göre kâdînin müddeʿâ aleyhden kefîl istemesi ale'l-ıtlâk olmayıp belki müddeʿâ aleyh maʿrûf ve meşhûr kimselerden olmadığı sûrettedir. Ammâ maʿrûf kimseden ise kefîl iʿtâsıyla cebr olunmaz. Ve eğer müddeʿâ aleyh garîbü'd-diyâr olursa bi'l-ittifâk kefîl taleb olunmaz, belki müddeʿînin bir yemîn hakkı vardır.

2779. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere her ne kadar hâkim, müddeʿâ aleyhden nefsine kefîl ister ise de kefîl bi'l-mâl iʿtâsıyla cebr olunmaz. *Tatâr-hâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre iddiʿâ olunan şey deyn olup da müddeʿâ aleyh "Kefîl bi'n-nefs verir isem kefîl bi'l-mâl vermem." der ise kabûl olunur ise de aksine olursa kabûl olunmaz.

ويستثنى من طلب كفيل بنفسه إذا كان المدعى عليه وصيا أو وكيلا ولم يثبت المدعي الوصاية والوكالة وهما في أدب القاضي للخصاف وما إذا ادعى بدل الكتابة على مكاتبه أو دينا غيرها وما إذا ادعى العبد المأذون الغير المديون على مولاه دينًا بخلاف ما إذا ادعى المكاتب على مولاه أو المأذون المديون فإنه يكفل كذا في كافي الحاكم.

2780. Mes'ele: **[1538]** Kâdînin müddeʿâ aleyhden kefîl talebinden ber-vech-i âtî mesâil müstesnâ olup onlardan biri, müddeʿâ aleyh vasî olup müddeʿî vesâyeti isbât eylemez.

İkinci, müddeʿâ aleyh vekîl olup müddeʿî vekâleti isbât eylemez ise Hassâf'ın *Edebü'l-Kâdî*'de beyânına göre hâkim bu misillu müddeʿâ aleyhlerin nefislerine kefîl taleb eylemez, yaʿnî müvekkil ve tereke-i meyyit üzerine hak talebi için vekîl vasîden iddiʿâ evvel emirde onların vekâlet ve vesâyetlerini isbâta mütevakkıf olmakla onların vesâyet ve vekâletleri isbât olunmadıkça tevekkül ve tereke-i meyyit üzerine hak daʿvâsında bunlardan vâkiʿ olan daʿvâlarda bunların nefislerine kefîl talebiyle cebr olunmazlar.

Ve kezâ üçüncü, seyyidi mükâteb olan kölesinden bedel-i kitâbet ve sâir hukûk daʿvâsında bulundukta müddeʿâ aleyh olan mükâtebden dahi nefsine kefîl taleb olunmaz.

Dördüncü, medyûn olmayan abd-ı me'zûn tarafından mevlâsından deyn iddiʿâ olundukda müddeʿâ aleyh olan mevlâsından nefsine kefîl taleb olunmaz. Zîrâ [1](العبد وما يملكه كان لمالكه)muktezâsınca abd ve taleb ettiği hak, mevlâsının milkidir.

Hâkim'in *Kâfî*'sinde beyân olunduğuna göre yeden hür olan mükâteble medyûn olan abd-ı me'zûnun mevlâlarından daʿvâları bunun hilâfına olarak müddeʿâ aleyh olan mevlâlarından kefîl taleb olunur, zîrâ bunlarda müddeʿâ bihe hakk-ı gayr teʿalluk eder. **[1539]**

KİTÂBÜ'L-KAZÂ VE'Ş-ŞEHÂDÂT VE'D-DEʿÂVÂ

كتاب القضاء والشهادات والدعاوى

2781. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil-i şerʿiyye efʿâl-i mükellefînden kazâ ve şehâdât ve daʿâvâya müteʿallik olup 220. mes'elede beyân olunduğu üzere med ve kasr ile kazâ, lugatte hüküm ve ferâğ ve edâ ve inhâ' ve madâ ve takdîr gibi meʿânî-yi adîde beyninde müşterek olup ıstılâh-ı fukahâda ber-vech-i şerʿ-i şerîf katʿ-ı husûmât ve fasl-ı daʿâvâ ve münâzeʿâttan ibârettir. Ekseriyâ daʿâvâ ve münâzeʿât ise kendisinde kefâlet ve havâle vukûʿ bulan düyûnât ve zimem ve büyûʿ ve tevâbiʿ ve levâhiki bulunan hukûk ve istihkâkda vukûʿ bulmakla onların bahislerini ebhâs-i kazâ ile ve 224. mes'elede beyân olunduğu üzere kazâya ehliyyetin şartı şehâdete ehliyyet olarak şehâdet kazâyı mülzime olmakla kazâyide şehâdetle

1 "Köle ve onun malik olduğu şeyler mâlikine aittir."

ve 2789. mes'elede beyân olunduğu üzere hukûk-i ibâdda şehâdetin kabûlü sebk-i daʿvâ ile meşrût olarak yekdiğeri üzerine müteretteb olarak beynlerinde bulunan telâzüme binâen ebhâs-ı mezkûrenin yekdiğerlerini teʿakkubleri şâyân-ı takdîr buyurulmuştur.

2782. Mes'ele: Kazânın hakîkat-i lugaviyye ve şerʿiyye ve erkân-ı lâzimeleri 220. mes'elede ve tarîki 221. mes'elede ve şurûtu 222. ve aksâmı 223. mes'elede ve ehliyyetinin şartları 224. mes'elede ve hükmü 226. mes'elede beyân olunmakla mürâcaʿat buyurulması teveccüh olunur.

Kazâ ile İştigâl Edecek Kimsenin Evsâf-ı Lâzime ve Âdâb-ı Umûmiyyesi

2783. Mes'ele: Vazîfe-i nazîfe-i kazâ ile iştigâl edecek zevâtın hakîm, fehîm, müstakîm ve emîn, mekîn, metîn olarak mesâil-i fıkhiyye ve usûl-i muhâkemeye vâkıf ve daʿâvâ-yı vâkıʿayı onlara tatbîka, fasl ve hasma muktedir, ehl-i vukûf ve temyîz olması lâzımdır. Binâenaleyh sağîr ve maʿtûh ve aʿmâ ve hasmeynin savt-i kavîllerini işitemeyecek derece sağır olması ehliyyet-i kazâya münâfîdir. **[1540]**

2784. Mes'ele: Hâkim beyne'l-hasmeyn ihkâk-ı hak ederek muhâfaza-i adâletle me'mûr ve mükellef olmakla erbâb-ı daʿâvânın hedâyâsını kabûl ve ziyâfetlerine icâbet ve esnâ-yı muhâkemede onlardan birini âhar üzerine tercîh işʿâr eder hâlâttan ve meclis-i muhâkemede alışveriş ve mülâtefede bulunmak gibi mehâbet-i meclisi ihlâl edecek ahvâl-i sâireden tecennüb ve ihtirâz eylemesi lâzımdır.

Hükme Müteʿallik Ahkâm-ı Lâzime

2785. Mes'ele: Sıhhat-i hükümde sebk-i daʿvâ ve hükm-i vicâhîde yaʿnî bi'l-müvâcehe muhâkeme edildikte hîn-i hükümde hasımların veya vekîllerinin huzûru ve hükm-i gıyâbîde müddeʿînin taleb ve istidʿâsı üzerine müddeʿâ aleyhin mahkemeye ihdârı ve mahkemeye gelmekten ve vekîl göndermekten imtinâʿı halinde müddeʿînin talebi üzerine mahkemeye mahsûs varaka-i daʿvetiye ile ayrı ayrı günlerde üç defa mahkemeye davet olunması ve olunan davete icâbet etmediği hâlde taraf-ı hâkimden bir vekîl nasb ve taʿyîn edilerek müddeʿînin daʿvâ ve beyyinesi istimâʿ olunup mûcebleriyle muʿâmele olunacağının kendisine tefhîm olunması ve yine icâbet edilmediği hâlde kendisinin hukûkunu muhâfaza edecek bir vekîl nasb ve taʿyîniyle

onun huzûrunda müddeʿînin daʿvâ ve beyyinesi istimâʿ ve tedkîk edilerek muktezâsıyla muhâkemesinin icrâsı lâzım gelir. Bu vechile icrâ olunan hükm-i gıyâbî müddeʿâ aleyhe teblîğ olunup teblîğ üzerine mahkemeye gelip de müddeʿînin daʿvâsını defʿa sâlih bir daʿvâya teşebbüs ederse istimâʿ ve îcâbı vechile onun da daʿvâsı fasl olunur, teşebbüs eylemez veya eder de defʿa sâlih olmaz ise hükm-i vâkiʿ infâz ve icrâ olunur.

2786. Mes'ele: Usûl-i meşrûʿasına muvâfık yaʿnî hükmün esbâb-ı mûcibesi ve şartları mevcûd olarak hüküm ve iʿlâm olunan daʿvânın tekrâr rü'yet ve istimâʿı câiz olmaz ise de lâhik olan hükmün usûl-i meşrûʿasına muhâlif olduğu mahkûmün aleyh tarafından iddiʿâ olunup ve cihet-i muhâlefeti beyân edilerek istînâf-i daʿvâ talebinde bulundukta vukûʿ bulan hükm-i sâbık tedkîk olunup usûlüne muvâfık ise tasdîk ve fi'l-hakîka muhâlif ise istînâf olunur. Bir daʿvâ hakkında lâhik olan iʿlâmda dahi bu vechile muʿâmele olunur.

Ahkâmü'ş-Şehâdât

2787. Mes'ele: Şehâdât, şehâdetin cemʿi olup hukûk-i ibâdda nisâbı iki er veya bir er ile iki kadın ve isbât-ı zinâ gibi hukûk-i Bârî'de dörde kadar olarak müteʿaddid olduğuna işâret için cemʿ sîgasıyla îrâd olunmuştur. Şehâdet bir kimsenin diğer kimsede bulunan hakkını isbât için huzûr-i kâdîde hasımların müvâcehesinde şehâdet lafzıyla yaʿnî "Şehâdet ederim." diyerek haber vermesinden ibâret olup bu vechile haber verene şâhid ve kendisi için şehâdet olunana meşhûdün leh ve kendi aleyhine şehâdet olunana meşhûdün aleyh ve isbât olunan hakkında meşhûdün bih denir.

Nisâb-ı Şehâdet

2788. Mes'ele: Ânifen işâret olunduğu üzere hukûk-i ibâdda nisâb-ı şehâdet iki er veya bir er ile iki avret olup erkeklerin ittilâʿı kâbil olmayan mahallerde yalnız kadınların mal hakkında şehâdetleri kabûl olunur. Ânifen beyân olunduğu üzere hakîkat-i şehâdet şehâdet lafzıyla ihbârdan ibâret olmakla dilsizin adem-i ifâdesi ve aʿmânın adem-i vukûfuna binâen şehâdetleri kabûl olunmaz. Ve huzûr-i hâkimde ve müvâcehe-yi hasmeynde icrâsıyla mukayyed olmakla meclis-i muhâkemenin hâricinde vâkiʿ olan şehâdete iʿtibâr olunmaz ve şâhidlerin meşhûdün bihi bizzât müşâhede ve muʿâyene ederek ol vechile şehâdet eylemeleri lâzım olmakla "Nâsdan işittim." diyerek şehâdet eylemesi **[1541]** câiz değildir. Şu kadar var ki "Bir

mahallin vakıf veya bir kimsenin fevt olunduğuna şehâdet ederim, zîrâ sikattan işittim." diyerek şehâdeti kabûl olunur.

Şurût-i Şehâdet

2789. Mes'ele: Mahsûs ve mütevâtirin hilâfına ikâme olunan beyyineler kabûl olunmayacağından şehâdetin kabûlünde bunlara riʿâyet olunması, mesbûkün bi'd-daʿvâ olması ve celb-i menfaʿat ve defʿ-i mağrem ve mazarrat dâʿiyesi bulunması şart olunduğundan usûl ve fürûʿun yekdiğerleri lehlerine ve her ne kadar ale'l-ıtlâk dostun dosta şehâdeti makbûl ise de lâkin dostlukları yekdiğerinin malında tasarruf eyleme derecesine vâsıl olursa defʿ-i mağrem ve celb-i mağnem dâʿiyesinden hâliye olamayacağından yekdiğerleri lehlerine şehâdetleri kabûl olunmayacağı gibi şâhid ile meşhûdün aleyh beyninde adâvet-i dünyeviyye de kabûl-i şehâdete mâniʿdir. Lâkin adâvet-i dünyeviyye de ancak örfle bilinir ve şehâdetle daʿvâ ictimâʿ eylememesi yaʿnî hem şâhid ve hem müddeʿî olmaması da şart olarak bir kimse mâddeten mahsûs hakkında hem şâhid ve hem de müddeʿî olamaz. Ve şâhidin hesenâtı seyyiâtına gâlibe olarak âdil olması ve şehâdetin daʿvâya muvâfık bulunması da şart olarak şurût-i mezkûrenin hilâfında vâkiʿ olan şehâdetler kabûl olunmaz.

Ahkâm-ı Daʿâvâ

2790. Mes'ele: Daʿâvâ daʿvânın cemʿi olup daʿvâ da bir kimsenin diğer kimseden huzûr-i kâdîde hakkını istemesinden ibâret olup isteyene müddeʿî ve kendisinden istenilen kimseye de müddeʿâ aleyh ve istenilen şeye de müddeʿâ ve müddeʿâ bih denir.

Daʿvânın Şurût-i Sıhhati

2791. Mes'ele: Müddeʿî ve müddeʿâ aleyhin âkil olmaları ve müddeʿâ aleyhin maʿlûm olması ve hîn-i daʿvâda hasımların **[1542]** hâzır olmaları ve müddeʿâ bihin maʿlûm ve muʿayyen olması şart olmakla hilâfı halinde gayr-ı sahîh olarak mesmûʿ olmaz. Müddeʿâ bihin maʿlûm olması da işâret veya tavsîf ve taʿrîfle olur, müddeʿâ bihin muhtemilü's-sübût olması da şart olmakla aklen veya âdeten vücûdu muhâl olan şeyi iddiʿâ sahîh olmaz. Daʿvânın sübûtu takdîrinde müddeʿâ aleyhin bir şey ile mahkûm ve mülzem olması lâzımdır, işte bunların bazılarına işâretle buyururlar ki

لا يعتمد على الخط ولا يعمل به؛ فلا يعمل بمكتوب الوقف الذي عليه خطوط القضاة الماضين، لأن القاضي لا يقضي إلا بالحجة وهي البينة أو الإقرار أو النكول كما في وقف الخانية.

2792. Mes'ele: Yalnız hatta iʿtimâd olunup onunla amel olunmaz. Binâenaleyh *Hâniyye*'nin vakfında beyân olunduğu vechile kudât-ı mâziyyenin hutûtuyla mektûb olan ve vakıfnâmeler ile amel olunmaz. Zîrâ kâdî ancak huccetle hüküm eder, huccet ise beyyine veya ikrâr veya nükûle münhasırdır, buyuruluyor ise de *Hizânetü'l-Ekmel*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre Ebû Yûsuf ve İmâm Muhammed hazerâtı hattını görüp de hâdiseyi tezekkür edip der-hâtır edemedikleri hâlde kâdî ve şâhid ve râvi-yi hadîs haklarında hatla ameli tecvîz edip *Uyûn-i Fetvâ* da bunların kavilleri üzerinedir, deyip hatla amel hakkında İbn Şıhne'nin risâlesinde beyân olunduğuna göre gerek kazâ ve gerek rivâyet ve her ne kadar sak şâhidin yedinde olmasa dahi sakta hattını görünce teyakkün ederse şehâdette dahi hatla amel olunur. Zîrâ sakta galat ve hatâ nâdir olup tağyîr ve tezvîr eserine ittilâʿ mümkün olduğu gibi hattın hatta iştibâhı da kalîl olmakla mesâlih-i nâsı teshîl için hattını görünce teyakkün eder ise iʿtimâdın cevâzına kâil olmuşlar.

Hulâsa-i kelâm ale'l-ıtlâk yalnız hatt ve hatm ile amel olunmaz ise de usûlüne muvâfık ve şübhe-i tezvîr ve tasnîʿden sâlim medâr-ı hüküm olarak bir mahkeme hâkimi tarafından verilen iʿlâm ve senedden bilâ-beyyine mazmûnuyla amel ve hüküm câiz olarak maʿmûlün bih olup hücec-i sâire ile sübûta hâcet kalmaz. Bu husûsta berâet-i sultânî ve kuyûd-i defterhânî tezvîrden emîn olmak şartıyla kendilerine iʿtimâd olunarak muktezâlarıyla hüküm ve amel câizdir. ... mes'elede beyân olunduğu üzere hîle ve fesâddan sâlim olacak sûrette muhâkemede tutulan sicillâtla dahi amel olunur. **[1543]**

Ânifen işâret olunduğu üzere mücerred vakfiyeleri ile amel olunmaz ise de hîle ve fesâddan sâlim olarak mevsûk ve muʿtemedün bih olan sicil muhâkemede mukayyed olur ise maʿmûlün bih olur, zîrâ hücec-i hattiyedir.

ولو أحضر المدعي خط إقرار المدعى عليه لا يحلف أنه ما كتبه وإنما يحلف على أصل المال كما في قضاء الخانية.

2793. Mes'ele: Kazâ-yı *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre bir kimse diğerinden bir şey iddiʿâ edip de müddeʿâ aleyh iddiʿâ olunan şeyi inkâr eylemesi üzerine müddeʿî, müddeʿâ aleyhin ikrârı üzerine hattını ihdâr ve ibrâz ile yemîn teklîfinde bulunsa yazmadığına tahlîf olunmayıp belki iddiʿâ olunan asıl mal üzerine tahlîf olunur.

Hamevî'nin beyânına göre bu makâmda *Hâniyye*'nin ifâdesi, biri diğerinden mal iddiʿâ edip müddeʿâ aleyhin ol malı ikrârını hâvî olan sakkı ihdârı üzerine müddeʿâ aleyh ikrârını itirâf edip velâkin ikrârının reddolunduğunu iddiʿâ ederek bunun üzerine müddeʿînin yemîn eylemesini taleb eylemesi câizdir. Nitekim biri diğerine hitâben "Sen bana şu kadar kuruş bedelinde köleni sattın." diye iddiʿâ edip de müddeʿâ aleyh de "Evet ol vechile satmış idim, velâkin sen beyʿi ikâle ile fesh eyledin." diyerek iddiʿâsı sahîh olarak bunun üzerine müddeʿâ bih yemîn teklîf edebilir sûretindedir.

وفي بيوع القنية: اشترى حانوتًا فوجد بعد القبض على بابه مكتوبًا وقف على مسجد كذا لا يردّه، لأنه علامة لا تبنى الأحكام عليها انتهى. وعلى هذا الاعتبار بكتابة وقف على كتاب أو مصحف.

قلت: إلا في مسألتين:

الأولى: كتاب أهل الحرب بطلب الأمان إلى الإمام فإنه يعمل به ويثبت الأمان لحامله كما في سير الخانية.

2794. Mes'ele: *Kunye*'nin büyûʿda beyânına göre bir kimse bir hânut satın alıp da baʿde'l-kabz kuyûsunun **[1544]** üzerinde falân mescide vakıf olduğu yazılmış olduğunu bulmakla satana reddi lâzım gelmez. Zîrâ o misillu yazı bir alâmettir ki üzerine vakıf olmasıyla hükm-i şerʿî binâ olunmaz. Yaʿnî mebîʿ-i mezkûrun mescid-i mezbûre vakıf olduğunu isbâta huccet olamaz. Binâenaleyh bu mislillu hutûta iʿtimâd olunarak muktezâsıyla amel olunmaz. İşte bazı kitâblar ve mesâhif-i şerîfe üzerine vakf olmasıyla yazılan yazıların nazar-ı şerʿde iʿtibârları da bu kıyâs üzere olarak maʿmûlün bih addolunmaz.

2795. Mes'ele: Musannif-i allâme buyurur ki sadr-ı kitâbda beyân olunduğu üzere mücerred hatta iʿtimâd olunmayarak maʿmûlün bih değil ise de lâkin ber-vech-i âtî iki mes'ele hükm-i mezkûrden müstesnâ olarak

şâyân-ı iʿtimâd ve maʿmûlün bihdir. Onlardan biri, siyer-i *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile dâr-ı harbde imâmü'l-müminîn tarafından ehl-i harbin emân talebiyle yazmış oldukları mektûba iʿtimâd olunarak maʿmûlün bih olup ol vechile verilen emânnâmeyi hâmil olan kimse hakkında emân sâbit olur. Zîrâ sefk-i dimâdan ihtirâzla berâber emân mutâlebesinde bulunduklarına hücec-i sâire ile ittilâʿ müteʿazzirdir.

ويمكن إلحاق البراآت السلطانية بالوظائف في زماننا إن كانت العلة أنه لا يزور، وإن كانت العلة الاحتياط في الأمان لحقن الدم فلا.

2796. Mes'ele: Sadr-ı kitâbda beyân olunduğu üzere mücerred hat, şâyân-ı iʿtimâd olmayarak maʿmûlün bih olmadığı hâlde emânnâme ile amelin illeti, tezvîr ve tasnîʿden selâmeti ise zamânımızda tevliyet ve tedrîs gibi vezâyif ve mâlikâne emsâli tevcîhât-i sultâniyye hakkında isdâr buyurulan berâetler ve fermânları da maʿmûlün bih olmakta emânnâmeye ilhâk mümkündür. Ve eğer emânnâmelere iʿtimâd ve iʿtibârın illeti, irâke-i demden ihtirâza binâen emânda sarf-ı ihtiyât ise ilhâk olunamaz. Zîrâ bunlarda illet-i müştereke mefkûdedir. **[1545]**

الثانية: يعمل بدفتر السمسار والصراف والبياع كما في قضاء الخانية؛ وتعقبه الطرسوسي بأن مشايخنا ردّوا على مالك في عمله بالخط لكون الخط يشبه الخط فكيف عملوا به هنا؟ وردّه ابن وهبان عليه بأنه لا يكتب في دفتره إلا ما له وعليه؛ وتمامه فيه من الشهادات.

2797. Mes'ele: Hükm-i mezkûrden müstesnâ olan ikinci mes'ele, kazâyı *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile bâyiʿle müşterî beyninde vâsıta olan meyâncı maʿnâsına simsârların ve nakdeyni birbirleri ile veya her birisini kendi misliyle mübâdele eden sarrâfların ve beyʿ ve şirâlarında tüccârların defterleriyle amel olunur. Hâlbuki Muhakkik Tarsûsî, hattın hatta iştibâhına binâen bu misillu muʿâmelâtta hatla nasıl amel olunur, diyerek meşâyih-i Hanefiyyenin İmâm Mâlik hazretlerine redd ve itirâzlarıyla taʿkîb edip İbn Vehbân da onların defterlerinde ancak leh ve aleyhlerine olan şeyler yazılır, diyerek Tarsûsî'nin taʿkîbini reddeyledi. Bu bahsin tamâmı şehâdâttan İbn Vehbân'dadır.

وفي إقرار البزّازية: ادعى مالًا فقال المدعى عليه «كلّما يوجد في تذكرة المدعي بخطه فقد التزمتُه» لا يكون إقرارًا؛ وكذا لو قال «ما كان في جريدتك فعليّ» إلا إذا كان في الجريدة شيء معلوم أو ذكر المدعي شيئًا معلومًا فقال المدعى عليه ما ذكرنا كان تصديقًا لأن التصديق لا يلحق بالمجهول؛ وكذا إذا أشار إلى الجريدة وقال «ما فيها فهو عليّ» كذلك يصح ولو لم يكن مشارًا إليه لا يصح للجهالة؛ انتهى.

2798. Mes'ele: İkrâr-ı *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre bir kimse diğerinden mal iddiʿâ edip de müddeʿâ aleyh "Müddeʿînin kendi hattıyla tezkiresinde mevcûd olanın cümlesini iltizâm ettim." demesi, müddeʿînin iddiʿâ ettiği şeyi ikrâr değildir. Zîrâ meşâyih-i Hanefiyyeden nakl olunduğuna göre bir kimse "Falân kimse benim üzerime **[1546]** her ne kadar ikrâr eylemiş ise ben onu mukırrım." dese ol kimsenin ikrâr ettiği şeylerden hiçbir şey lâzım gelmez. Yaʿnî "Onun ikrâr ettiği şeyi mukırrım." demesi ikrârdan maʿdûd olmayınca mes'ele-i ânife müddeʿînin tezkiresinde kendi hatt-ı destiyle "Yazılanları iltizâm eyledim." demesinde ikrârdan maʿdûd olmayacağı evleviyyetle sâbittir.

2799. Mes'ele: Ve kezâ müddeʿâ aleyhin müddeʿîye hitâben "Ceridende yaʿnî defterinde kendi hatt-ı destinle yazılmış olan şeylerin cümlesi borcumdur." demesi müddeʿînin iddiʿâ eylediği şeyleri ikrâr addolunmaz ise de defterde muʿayyen ve maʿlûm bir deyn bulunur veya müddeʿî muʿayyen olarak maʿlûm bir şeyi zikr edip de müddeʿâ aleyh de "Zikir ve beyân eylediğimiz şey borcumdur." demiş olsa müddeʿî iddiʿâsında tasdîk olarak iddiʿâ olunan şeyler borcu olduğunu ikrâr eylemiş olur. Zîrâ tasdîk ilm-i câzimin aksâmından olmakla mechûle teʿalluk eylemeyip belki maʿlûm ve muʿayyene teʿalluk eder. Hâlbuki "Defterinde yazılmış olan şeyler veya defterinde bulunan şeyler borcumdur." diyerek tasdîk eylediği şeyler mechûl olmakla tasdîk teʿalluk eylemeyeceğinden ikrâr addolunmaz.

2800. Mes'ele: Mes'ele-i ânifede olduğu gibi müddeʿâ aleyh müddeʿînin defterine işâret ederek "Şu defterde yazılmış matlûbât borcumdur." demiş olsa deftere işâretle tasdîk edeceği şey işâretle maʿlûm olmakla tasdîki sahîh olarak müddeʿînin hatt-ı destiyle yazılmış olan şeyler ikrâr eylemiş olup defterde muharrer olan matlûbâtı işâretle taʿyîn eylememiş olsa idi mechûl olacağından müddeʿînin müddeʿâsını tasdîk sahîh olamayarak ikrâr eylemiş olmazdı.

من عليه حق إذا امتنع عن قضائه فإنه لا يضرب لذا قالوا إن المديون لا يضرب في الحبس ولا يقيد ولا يغل.

قلتُ: إلا في ثلاث: إذا امتنع عن الإنفاق على قريبه كما ذكروه في النفقات. وإذا لم يقسم بين نسائه ووعظ فلم يرجع كما في السراج الوهاج من القسم.

وإذا امتنع من كفارة الظهار مع قدرته كما صرّحوا به في بابه. والعلة الجامعة أن الحق يفوت بالتأخير فيها لأن القسم لا يقضى؛ وكذا نفقة القريب تسقط بمضي الزمان، وحقها في الجماع يفوت بالتأخير لا إلى خلف.

2801. Mes'ele: **[1547]** Bir kimsenin hakkıyla medyûn olan kimse deynini edâdan imtinâʿ eylemekle darb olunmaz. Onun için bi'l-umûm fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre medyûn habisde dövülmez, eline ve ayağına ve boynuna zincir ve kelepçek ve bukağı gibi şeyler ile takyîd olunmaz ve tehdîd için hasmının huzûrunda ikâme edilip döndürülmez, yaʿnî bu misillu şeyler ile işkence şerʿan câiz değildir.

Lâkin Musannif-i allâmenin beyânına göre ber-vech-i âtî beyân olunacak üç mes'ele mahbûsun adem-i darbıyla hükümden müstesnâ olarak îfâyı hakdan imtinâʿ ederse edâya icbâr için darb olunur, mesâil-i mezkûreden biri,

1- Fukahâ-yı izâmın nafakât bahsinde beyânlarına göre müstahik olarak muhtâc-ı infâk ve iʿâşe olan akrabâsının infâk ve iʿâşelerinden imtinâʿ eden kimse,

2- *Sirâcü'l-Vehhâc*'ın kasem bahsinde beyân olunduğuna göre müteʿaddid zevceleri bulunan kimse onlardan birisi hakkında melbûsât ve me'kûlât ve muʿâmelât-i zevciyye gibi ne muʿâmelede bulunur ise diğerleri haklarında dahi aynı muʿâmelede bulunmaya riʿâyet eylemesi maʿnâsına şerʿan vâcib olan kaseme riʿâyet eylemeyerek hukûk-i meşrûʿalarına teʿaddîde bulundukta onların hukûkuna riʿâyet ederek zevceler beyninde lâzım olan adâlete riʿâyet eylemesi husûsunda kendisine vaaz ve nasîhat olunup da mütenassih olmaz ise,

3- Fukahânın kefâret-i zıhâr bahsinde tasrîh ve beyân buyurdukları vechile kâdir olduğu hâlde üzerine vâcib olan kefâret-i zıhârın edâsından

imtinâʿ eden kimselerin mesâili olup mesâil-i mezkûre beyninde illet-i câmiʿa yaʿnî cevâz-ı darbda zâbıta cümlesinde te'hîr sebebiyle şerʿan vâcib olan hakkın fevt olmasıdır.

Binâenaleyh te'hîr ile fevt olan hukûk-i vâcibenin edâsından imtinâʿ eden mahbûs darb olunur, mesâil-i mezkûre böyledir. Zîrâ zevceler beyninde lâzım olan hakk-ı kasem kazâ olunmayacağı gibi mürûr-i zamânla **[1548]** nafakât-ı akrabâ da sâkıta olup zevcât-ı müteʿaddide beyninde kaseme riʿâyet olunmadığı hâlde zevcenin zevci üzerinde hakk-ı meşrûʿu bulunan hakk-ı cimâʿı da te'hîr sebebiyle bilâ-halef fevt olacağından mesâil-i selâsenin cümlesinde edâ-yı haktan imtinâʿ eden mahbûs îfâ-yı hakka icbâr için darb olunur demek müstefâd olunur ise de Zeylaʿî'den naklen Hamevî'nin beyânına göre kazâen zevcenin zevci üzerinde vâcib olan hakk-ı cimâʿı ömründe bir defa olup her zamân olmadığı ve cimâʿın nefsin şehvet-i câzibesine kâniʿ olduğu cihetle Musannif-i allâmenin te'hîr ile zevcenin hakk-ı cimâʿı bilâ-halef terk olunur, sözü cây-ı nazardır. Nafakaları lâzım gelen karîb ile maksad da zevî rahm-i mahrem olup mutlak karîb değildir, evlâd-ı siğâr da hükm-i mes'elede dâhildir.

Dürr-i Muhtâr'ın beyânına göre mâl-ı bedilî veya akid ile iltizâm olunan düyûnla medyûn gibi îcâbı halinde müstahik olan kimseleri habs; Kitâb, ve Sünnet ve icmâʿ-ı ümmetle sâbit olarak meşrûʿdur. Kitâb erbâb-ı cinâyetin cezâlarını beyân ve teʿdâd sırasında ﴿أَوْ يُنْفَوْا مِنَ الْأَرْضِ﴾[1] âyet-i celîlesidir. Zîrâ câniyi rû-yi arzdan izâle mümkün olmadığı cihetle arzdan nakille maksad ru-yi arzda bulunan kimseler ile ihtilâttan menʿ ederek habstir. Sünnet, Hazret-i Peygamber tarafından bir cinâyetle müttehem olan kimseyi mescide habs buyurmuşlardır. İcmâ ise asr-ı saʿâdet-i Hazret-i Peygamberîden bu ana kadar icrâsına icmâʿ ve ittifâk edilegelmiştir, Hazret-i Ali kerremellâhu hazretlerinin zamân-ı hilâfetlerine kadar mescidde habs edilip onun zamân-ı hilâfetlerinde ibtidâen kamıştan Nâfiʿ isminde bir hapishâne te'sîs buyurup mahbûs olan hırsızlar tarafından yarılıp firâr ettiklerinde duvar ile binâ edip mevziʿ-i tezlîl maʿnâsına ya-yı meftûhanın teşdîdiyle mükerrem ve muʿazzam Muhayyes tesmiye buyurup onun üzerine tahdîs-i nimet olarak,

1 "Ya da bulundukları yerden sürgün edilmeleridir." Mâide, 5/33.

أَلا تَراني كِيِّساً مُكَيَّسا
بَنَيتُ بَعدَ نافِعٍ مُخَيَّسا
حِصناً حَصيناً وَأَميناً كَيِّسا

buyurmuşlardır ki beni pek âkil ve fatîn ve zeki ve gayrılar taʿlîm-i ilm ve hidâyetle onları keyyis ve zeki edici bilmez misin? Nâfi'den sonra Muhayyes hısn-ı hasîn kılıp üzerine de erbâb-ı rivâyetten emîn bir zâtı hapishâne müdürü nasb ve taʿyîn eyledim, demektir.

Ahkâm-ı Daʿvâ ve Tahlîf

لا يحلف القاضي على حق مجهول، فلو ادعى على شريكه خيانة مبهمة لم يحلف؛ إلا في مسائل: الأولى إذا اتّهم القاضي وصيَّ اليتيم. الثانية: إذا اتّهم متوليَّ الوقف فإنه يحلفهما نظرًا لليتيم والواقف كما في دعوى الخانية. الثالثة إذا ادعى المودِع على المودَع خيانةً مطلقةً فإنه يحلفه كما في القنية. الرابعة الرهن المجهول. الخامسة في دعوى الغصب. السادسة في دعوى السرقة. وهي الثلاث التي تسمع فيها الدعوى بمجهول فصارت ستة.

2802. Mes'ele: Mahallinde îzâh olunduğu üzere daʿvâ, bir kimsenin huzûr-i hâkimde diğer kimseden hakkını taleb eylemesinden ibâret olup taleb edene müddeʿî ve ol kimseye müddeʿâ aleyh ve taleb olunan matlûba da müddeʿâ ve müddeʿâ bih denir.

Sıhhat-i Daʿvânın Şartları

2803. Mes'ele: Müddeʿî ve müddeʿâ aleyhin âkil bâliğ olarak mükellef olmaları ve müddeʿâ aleyh ve müddeʿâ bihin maʿlûm olmaları şart olup müddeʿâ bihin maʿlûm olması da menkûlâttan ise meclis-i kazâda hâzır ise işâretle, gâib ise taʿrîf ve tavsîf ve kıymetini beyânladır, gayr-ı menkûl olup da akâr ise hudûdunun **[1549]** beyânıyla taʿyîn iledir, ve deyn ise cins ve nevʿ ve vasıf ve mikdârını beyân lâzımdır. Ve hîn-i daʿvâda hasmın huzûru müddeʿâ bihin muhtemilü's-sübût olması ve daʿvânın sübûtu takdîrinde müddeʿâ aleyhin bir şey ile mahkûm ve mülzem olması şart olmakla mechûl olan bir hak talebiyle vâkiʿ olan daʿvâ üzerine hâkim münkire yemîn teklîf eylemez. Binâenaleyh şerîkeynden biri diğeri üzerine mübhem ve gayr-ı muʿayyen olarak hıyânet iddiʿâsında bulunarak hiçbir

şeyde hıyânette bulunmadığına hâkimin yemîn teklîf eylemesini taleb eylese müddeʿâ bih mechûl olarak daʿvâsı gayr-ı sahîha olmakla hâkim münkir olan şerîke yemîn teklîf eylemez ise de daʿvâ-yı *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile ber-vech-i âtî altı mes'ele hükm-i mezkûrden müstesnâ olarak hâkim yemîn teklîf eder.

Mesâil-i mezkûreden *biri*, kâdî yetîmin vasîsini hıyânetle ithâm ederse; *ikincisi*, vakfın mütevellîsini ithâm ederse yetîm ve vâkıfa nazaran hıyânette bulunmadıklarına yemîn teklîf eder. *Üçüncüsü*, vedîʿa bırakan mûdiʿ vedîʿa bırakmış olduğu mûdeʿin vedîʿaya mutlakan hıyânette bulunduğunu iddiʿâ edip ol kimse de inkârda bulunsa *Kunye*'de beyân olunduğu vechile müddeʿînin mutlakan hıyânette bulunduğunu iddiʿâ edip ol kimse de inkârda bulunsa *Kunye*'de beyân olunduğu vechile müddeʿînin talebi üzerine hâkim münkire yemîn teklîf eder, buyurulur ise de Hamevî'nin beyânına göre *Kunye*'nin bâb-ı istihlâfda ibâresi ادّعى خيانة مطلقة على مودعه قبله لا يستحلف حتى يقدر شيئا فيستحلف عليه. وقيل يستحلف بالله ما خان فيما أؤتمن فان حلف برئ وان نكل يجبر على بيان قدر ما نكل عنه olmakla menkulün, menkûlün anha adem-i muvâfakatı beyândan müstağnîdir. *Dördüncüsü*, râhin mechûl olarak mürtehinden rehin iddiʿâsında bulunup da mürtehin inkârda bulunsa hâkim mürtehine yemîn teklîf eder. *Beşincisi*, gasb daʿvâsında yaʿnî "Şu kimse benim falân aynımı gasb etti, velâkin onun kıymetini bilemem." diyerek iddiʿâda bulunsa hâkim daʿvâsını istimâʿ ederek gâsıbın inkârı üzerine müddeʿînin talebiyle hâkim yemîn teklîf eder. Zîrâ eğer insân malının kıymetini bilemez, istimâ-ı daʿvâsı için **[1550]** istimâʿ daʿvâsında şart olarak kıymetini takdîr ve beyânla teklîf zararını mûcib olur. Hâlbuki 1101. mes'elede beyân olunduğu üzere zarar izâle olunur. *Altıncısı*, sirkat daʿvâsındadır, bu mes'ele de cây-ı nazardır. Zîrâ Kâdîhân'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre sirkat daʿvâsında hadd-i sirkati îcâb edecek nisâba bâliğ olup olmadığı anlaşılmak için mesrûkun kıymetini zikir ve beyân şarttır. İşte bu üçü kendisinde daʿvâ-yı mechûle istimâʿ olunan mesâildir, buyuruluyor ise de mesâil-i mezkûre üç olmayıp belki daʿvâ-yı vedîʿa ve daʿvâ-yı rehin ve daʿvâ-yı gasb ve daʿvâ-yı sirkat olarak dörttür. Zîrâ dördünde de daʿvâ-yı mechûle hilâf-ı şart olarak mesmûʿadır. Binâenaleyh hakk-ı mechûl üzere adem-i tahlîfden müstesnâ olan mesâil altıdır.

Kâide

القضاء يقتصر على المقضي عليه ولا يتعدى إلى غيره إلا في خمسة ففي أربعة يتعدى إلى كافة الناس فلا تسمع دعوى أحد فيه بعده في الحرية الأصلية والنسب وولاء العتاقة والنكاح كذا في الفتاوى الصغرى.

2804. Mes'ele: Beş mes'elenin mâʿadâsında kazâ makdiyyün aleyhin gayrısına teʿaddî ve tecâvüz eylemeyip ancak makdiyyün aleyhe maksûr olup beş mes'elenin dördünde kazâ kâffe-i nâsa teʿaddî edip baʿde'l-hüküm onda hiçkimsenin daʿvâsı mesmûʿa olmaz. *Muʿînü'l-Hükkâm*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre bir kimse diğerini huzûr-i hâkime ihdâr edip de müvekkili için ondan hak daʿvâsında bulunarak onunla husûmete ve müvekkilin onda bulunan hukûkunu istîfâya vekâletini bi'l-beyyine isbât ederek ol kimse hakkında vekâletinin sübûtuyla hükm-i müvekkilinin kâffe-i nâs hakkında hukûkunu istîfâ ve onlar ile husûmete vekâletin sübûtuyla hüküm olur. Binâenaleyh kâffe-i nâsa hükmü teʿaddî eden mesâil beş olup *Fetâvâ-yı Suğrâ*'da beyân olunduğu üzere mesâil-i mezkûrede hüküm kâffe-i nâsa teʿaddî ederek şâmil olunca hürriyyet-i asliyye ve neseb ve velâ-yı itâka ve nikâh ve vekâlet gibi beş mes'elede bir kimse hakkında sübûtlarıyla baʿde'l-hüküm **[1551]** hiçbir kimsenin daʿvâsı mesmûʿa olmaz.

Kâide

والقضاء بالوقف يقتصر ولا يتعدى إلى الكافة فتسمع الدعوى بالملك في الوقف المحكوم به كذا في الخانية وجامع الفصولين.

2805. Mes'ele: Vakıfla kazâ, mahkûmün aleyhe maksûr olup kâffe-i nâsa deʿâvâ teʿaddî eylemez. Binâenaleyh *Hâniyye* ve *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile mahkûmün bih olan vakıfda milk daʿvâsı istimâʿ olunur.

وفي واحدة يتعدى إلى من تلقى المقضي عليه الملك منه فلو استحق المبيع من المشتري بالبينة والقضاء كان قضاء عليه وعلى من تلقى الملك منه فلو برهن البائع بعده على الملك لم يقبل؛ ولو استحقت عين من يد وارث بقضاء ببينة ذكرت أنه ورثها كان قضاء على سائر الورثة والميت فلا تسمع بينة وارث آخر؛ كما في البزّازية.

2806. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden birinde hüküm, makdiyyün aleyhin milki kendisinden telakkî eylediği kimseye teʿaddî eder. Binâenaleyh bi'l-beyyine kazâ ile müşterîden mebîʿ istihkâk olunsa bi'l-beyyine istihkâkla kazâ müşterî ile milk kendisinden telakkî olunan kimse aleyhine de kazâ olarak baʿde'l-hüküm bâyiʿ milk üzerine ikâme-i burhân eylese burhânı kabûl olunmaz. *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile bir ayna vâris olduğunu isbâtta zikr olunan beyyine ile vârisin yedinde ayn-ı mezkûrenin istihkâkıyla hüküm sâir verese ile meyyit aleyhlerine hüküm olarak sâir veresenin beyyinesi istimâ olunmaz. **[1552]**

وفي شرح الدرر والغرر لملا خسرو من باب الاستحقاق: والحكم بالحرية الأصلية حكم على الكافة حتى لا تسمع دعوى الملك من أحد وكذا العتق وفروعه وأما الحكم في الملك المؤرخ فعلى الكافة من التاريخ لا قبله يعني إذا قال زيد لبكر «إنك عبدي ملكتك منذ خمسة أعوام» فقال بكر «إني كنتُ عبد بشر ملكني منذ ستة أعوام فأعتقني» وبرهن عليه اندفع دعوى زيد، ثم إذا قال عمرو لبكر «إنك عبدي ملكتك منذ سبعة أعوام وأنت ملكي الآن» وبرهن عليه يقبل ويفسخ الحكم بحريته ويجعل ملكًا لعمرو؛ ويدل عليه أن قاضيخان قاله في أول البيوع في شرح الزيادات؛ فصارت مسائل الباب على قسمين: أحدهما عتق في ملك مطلق وهو بمنزلة حرية الأصل والقضاء به قضاء على كافة الناس. والثاني القضاء بالعتق في الملك المؤرخ وهو قضاء على كافة الناس من وقت التاريخ ولا يكون قضاء قبله فليكن هذا على ذكر منك فإن الكتب المشهورة خالية عن هذه الفائدة انتهى.

2807. Mes'ele: Bâb-ı istihkâkda Mollâ Hüsrev, *Gürer* şerhi *Dürer*'inde beyân olunduğuna göre bir kimsenin rıkkıyyetini iddiʿâ ettiği kimse hakkında hürriyyet-i asliyye ile kâffe-i nâsa göre onun hürriyyetiyle hüküm olarak onun hakkında hiçbir kimsenin milk daʿvâsı mesmûʿa değildir. Zîrâ bir kimseye göre hür olanın diğer kimseye göre rıkk olması kâbil değildir. Zîrâ 1650. mes'elede beyân olunduğu üzere taht-ı yedde dâhil olmaz. Itk ve fürûʿu haklarında hükümler de böyledir. Ammâ muʿayyen bir târîhde milkin sübûtuyla hüküm târîh-i mezkûrdan sonra kâffe-i nâs hakkında milk-i mezkûrun sübûtuyla hüküm olup ondan akdem hüküm değildir. Yaʿnî meselâ Zeyd Bekr'e hitâben "Sen benim kölemsin, beş seneden beri sana

mâlikim." deyip de Bekr "Ben Beşir'in kölesiyim altı seneden beri, bana mâlik olup beni itâk eyledi." diyerek iddiʿâ edip ikâme-i burhânla daʿvâsını isbât ederek hürriyyetinin sübûtuyla hüküm olunsa Zeyd-i mezkûrun Bekr-i mezbûr hakkında milk daʿvâsı mündefiʿa olup baʿdehu Amr Bekr-i mezkûre "Sen benim kölemsin, yedi seneden beri benim taht-ı temellükümdesin." diyerek iddiʿâ edip temellük daʿvâsını isbât için burhân ikâme eylese burhânı kabûl olunarak hürriyyetle verilmiş olan hüküm münfesih olarak Bekr-i mezkûr Amr'ın memlûkü olur. Bu vechile hükmün sübûtuna ber-vech-i âtî Kâdîhân'ın *Şerh-i Ziyâdât*'ın kitâb-ı büyûʿunun evvelindeki kavli de delâlet eder.

Şerh-i mezkûrde Kâdîhân'ın beyânına göre bu bâbda mesâil iki kısım üzere **[1554]** olup onlardan biri milk-i mutlakda ıtk mes'elesi olup milk-i mutlakda ıtk hürriyyetü'l-asl menzilinde olarak bir kimseye nisbetle ıtkla hüküm kâffe-i nâs hakkında onun ıtkıyla hüküm olarak hiçbir kimsenin milk daʿvâsı mesmûʿa olmaz.

Mes'ele-i sâniye, milk-i muerrehde ıtkla hüküm târîh-i mezkûrden sonra kâffe-i nâsa göre onun iʿtâkıyla hüküm olarak milk daʿvâsı mesmûʿa olmaz ise de ondan akdem iʿtâkla hüküm olamaz. İşte bu bâbda bu vechile îzâh-ı mes'ele hâtırında olsun. Zîrâ bi'l-cümle kütüb-i meşhûre bu fâideden hâliye olarak başka kitâblarda bulamazsın.

وهنا فائدة أخرى هي أنه لا فرق في كونه على الكافة بين أن يكون ببينة أو بقوله أنا حر إذا لم يسبق منه إقرار بالرق كما صرّح به في المحيط البرهاني.

2808. Mes'ele: *Muhît-i Burhânî*'de tasrîh olunduğuna göre bu makâmda başka bir fâide dahi vardır ki o da mahkûmün aleyh üzere hürriyyetle hükmün kâffe-i nâsa göre hüküm olmasında hükm-i mezkûrun bi'l-beyyine veya kendisinden rıkkıyyeti ikrâr sebkat eylemedikçe "Ben hürrüm." diyerek hürriyyetini iddiʿâsıyla olması beyninde fark yoktur. Binâenaleyh bir şahsa nisbetle hürriyyetiyle hüküm gerek bi'l-beyyine isbâtla ve gerekse kendisinin hürriyyetini iddiʿâsıyla olsun bi'l-cümle sâir nâsa göre dahi hürriyyetiyle hüküm olarak baʿdemâ onun hakkında hiçbir kimsenin temellük iddiʿâsı mesmûʿ olmaz.

Ahkâmü'l-İhtilâf fi'ş-Şehâdet

اختلاف الشاهدين مانع من قبولها ولا بدّ من التطابق لفظًا ومعنى إلا في مسائل:
الأولى: في الوقف يقضي بأقلهما كما في شهادات فتح القدير معزيًا إلى الخصاف.

2809. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre şâhidlerin şehâdetlerinde birbirleriyle veya daʿvâ ihtilâflarına müteʿallik olan mesâilin ahkâmı ber-vech-i âtî birtakım usûl-i mukarrereye mebnî olup onlardan biri,

1- Hukûk-i ibâd hakkında şehâdet bilâ-daʿvâ kabûl olunmaz ise de 4877. mes'elede beyân olunacağı üzere hukûk-i Bârî'de kabûl olunur. Zîrâ hukûk-i ibâdın sübûtu haklarını mutâlebelerine mütevakkıf olmakla sebk-i daʿvâları şart olup hukûk-i Bârî'yi isbât ve ikâme ile herkes mükellef olmakla sebk-i daʿvâya hâcet yoktur.

2- Daʿvâ olunan şeyden eksere şehâdet bâtıla olup ekallin ekserde duhûlüne binâen bi'l-ittifâk ekalle şehâdet makbûledir.

3- Asıldan sübûtuna binâen milk-i mutlak daʿvâsı bir sebeble mukayyed olan milk daʿvâsından ezyeddir. Zîrâ şirâen veya irs emsâli bir sebeble mukayyed olan milk, ol sebebin vaktine maksûr olarak mukayyed mutlakın neticesi kabîlindendir.

4- Şehâdetlerin lafzen ve maʿnen birbirlerine muvâfakatları ve daʿvâya maʿnen muvâfakatları lâzım, zîrâ ihtilâfları şehâdetin kabûlüne mâniʿ ise de nikâh ve tezvîci ve hibe ve atiyye gibi ihtilâf-ı maʿnâyı mûcib olmayan lafızlarda şehâdetlerin ihtilâfları kabûle zarar vermez. *Tahtâvî*, cild 6, 240. **[1555]**

Nisâb-ı şehâdet

2810. Mes'ele: 274. mes'elede beyân olunduğu üzere ﴿فَاسْتَشْهِدُوا عَلَيْهِنَّ أَرْبَعَةً مِنْكُمْ﴾[1] muktezâsı üzerine hadd-i zinâ gibi bazı hukûk-i Bârî'de nisâb-ı şehâdet dört recül-i mahsûs ve hadd-i kazf ve hadd-i şirb gibi bazılarında 760. mes'elede beyân olunduğu vechile iki recül olup hukûk-i ibâdda nisâbı iki er veya bir er ile iki mer'e olup radâʿ gibi erkeklerin ittilâʿı mümkün olmayan mahallerde yalnız mer'elerin mal hakkında şehâdetleri kabûl olunup hudûd ve kısâsda kabûl olunmaz. Dilsizlerin ve âʿmâların şehâdetleri kabûl

1 "Kadınlarınızdan çirkin fiilde bulunanlara karşı aranızdan dört şahit getirin." Nisâ, 4/15.

olunmaz. 2852. mes'elede beyân olunacağı üzere on bir mahalde şâhid-i vâhid kâfîdir.

2811. Mes'ele: Şehâdetin taʿrîfinden müstefâd olunduğu üzere huzûr-i hâkim ve müvâcehe-i hasmeynde vukûʿları ile mukayyed olmakla meclis-i muhâkemenin hâricinde olan şehâdet muʿtebere değildir. Ve şâhidlerin meşhûdün bihi bizzât muʿayene ederek ol vechile şehâdet eylemeleri lâzım olmakla "başkalarından işittim" diyerek şehâdeti câize değildir.

Şehâdetin Şurût-i Esâsiyyesi

2812. Mes'ele: Hukûk-i nâsa şehâdette sebk-i daʿvâ ile mesbûk olmak ve mahsûs ve mütevâtirin hilâflarına olmamak ve bir hakkı izhâr ve isbât için meşrûʿa olmakla "Falân şeyi yapmadı." veya "Falân şey falân kimsenin değildir." gibi nefiy üzerine olmamak ve defʿ-i mağrem ve cerr-i menfaʿat yaʿnî defʿ-i mazarrat ve celb-i menfaʿat dâʿiyesi bulunmamak ve hem şâhid ve hem de müddeʿî olmamak ve hasenâtı, seyyiâtı üzerine gâlib olarak âdil olmak ve şehâdetin lafzen veya maʿnen daʿvâya muvâfık olması ve şâhidlerin şehâdette adem-i ihtilâfları şart olmakla şurût-i mezkûreden velev bir tanesi bulunmaz ise şehâdet kabûl olunmaz. Binâenaleyh şâhidlerin meselâ biri bin kuruşluk altın ve diğerinin bin kuruşluk sîm-i mecidiyye diye şehâdetleri gibi meşhûdün bihde ihtilâfları şehâdetlerinin kabûlüne mâniʿdir. **[1556]**

2813. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak 42 mesâilin mâʿadâsında şehâdetin lafzen ve maʿnen daʿvâya muvâfakatı şart olmakla hilâfı halinde kabûl olunmaz.

2814. Mes'ele: Şehâdetin daʿvâya muvâfakatı ya ona tamâmıyla mutâbakatı veyâhûd meşhûdün bihin müddeʿâ bihden ekall olmasıyla olur. Binâenaleyh müddeʿî "Bu mal iki seneden beri benim milkimdir." diye daʿvâ edip de şâhidler de bu vechile iki seneden beri milki olduğuna şehâdet etseler de kabûl olunur. Ammâ müddeʿâ bih bin kuruş iken şâhidlerin iki bin olduğuna şehâdetleri gibi müddeʿâ bih ekall olup da şâhidler eksere şehâdet ederler ise şehâdetleri daʿvâya lafzen ve maʿnen muhâlif olmakla kabûl olunmaz.

2815. Mes'ele: Hükm-i mes'eleden müstesnâ olan mesâilden biri vakıf mes'elesinde olup Hassâf'a nisbetle *Fethü'l-Kadîr*'de beyân olunduğu üzere

meselâ şâhidlerden biri sülüsün vakıf olduğuna, diğeri nısfı vakıf olduğuna veyâhûd biri cümlesinin vakıf olduğuna, diğeri nısfı vakıf olduğuna şehâdetleri gibi kalîl ile kesîre şehâdette ihtilâf eyleseler kalîl, kesîre dâhil olarak müttefakun aleyh olmakla kalîlin vakıf olmasıyla hüküm olunur.

Mehirde İhtilâf

الثانية: في المهر إذا اختلفا في مقداره يقضي بالأقل كما في البزّازية.

2816. Mes'ele: *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre zevce zevcinden iki bin kuruş mehir iddiʿâsında bulunup da isbât için ikâme ettiği şâhidlerden biri iki bin kuruş tesmiye olunduğuna diğeri bin kuruş tesmiye olunduğuna şehâdet ederek mikdâr-ı mehirde ihtilâf etseler ekallin ekserde duhûlüne binâen ekall olan bin kuruşun sübûtuyla hüküm olunur.

الثالثة: شهد أحدهما بالهبة والآخر بالعطية تقبل.

2817. Mes'ele: **[1557]** Şâhidlerin meşhûdün bihde ihtilâflarının kabûl-i şehâdetlerine mâniʿ olmasından müstesnâ olan üçüncü mes'ele, şâhidlerden biri verilen malın hibe olduğuna diğeri atiyye olduğuna şehâdet ederek ihtilâflarıyla berâber şehâdetleri kabûl olunur.

الرابعة: شهد أحدهما بالنكاح والآخر بالتزويج وهما في شرح الزيلعي.

2818. Mes'ele: Şehâdetin kabûlünde lafzen ve maʿnen tetâbukun lüzûmundan müstesnâ olan mesâilden dördüncüsü, *Şerh-i Zeylaʿî*'de beyân olunduğuna göre akdin sübûtuna şâhidlerden biri nikâh lafzıyla diğeri tezvîc lafzıyla şehâdet ederek lafızda ihtilâfları olup bununla berâber ittihâd-ı maʿnâya binâen şehâdetleri kabûl olunur ki bu iki mes'ele şerh-i mezkûrde mezkûrlerdir.

الخامسة: شهد أن له عليه ألفًا والآخر أنه أقر له بألف تقبل كما في العمدة. السادسة شهد أحدهما أنه أعتقه بالعربية والآخر بالفارسية تقبل بخلاف الطلاق والأصح القبول فيهما وهي السابعة وأجمعوا أنها لا تقبل في القذف كذا في الصيرفية، وذكرت في الشرح ست عشرة أخرى فالمستثنى ثلاث وعشرون، ثم رأيت في الخصاف في باب الشهادة بالوكالة مسائل تزاد عليها فلتراجع وقد ذكرت في الشرح أن المستثنى اثنان وأربعون مسألة وبينتها مفصلة.

2819. Mes'ele: *Sayrafiyye*'de beyân olunduğuna göre isbât-ı kazfde meselâ şâhidlerden biri elfâz-ı Fârisî ile kazfde bulunduğuna, diğeri elfâz-ı Arabiyye ile kazf ettiğine şehâdet ederek ihtilâfda bulunsalar 1583. mes'elede beyân olunduğu üzere ادرؤوا الحدود بالشبهات ما استطعتم muktezâsınca mümkün olduğu mertebe şübhe ile hudûd-i şer'iyyenin ıskâtı matlûb olmakla fukahâ-yı izâm hazerâtı beyân olunduğu vechile şâhidlerin ihtilâfıyla şehâdetlerinin adem-i kabûlüne icmâ' ve ittifâk edip Musannif-i allâme buyurur ki *Şerh-i Kenz*'in bir mahallinde şehâdetin kabûlünde şâhidlerin şehâdette lafzen ve ma'nen mutâbakatlarının lüzûmundan müstesnâ olarak on altı kadar mes'ele dahi zikrederek mesâil-i **[1558]** müstesnânın mecmû'u yirmi üçe bâliğ olup ba'dehu vekâlete şehâdet bâbında Hassâf'da onların üzerine ziyâde kılınmış birtakım mesâil dahi gördüm, mürâca'at buyurulsun. *Şerh-i Kenz*'de mahallinde hükm-i mezkûrden müstesnâ olarak kırk iki mes'ele zikir ve beyân ederek her birisini mufassalatan beyân eyledim.

يوم الموت لا يدخل تحت القضاء ويوم القتل يدخل كذا في البزّازية والولوالجية والفصول، وعليها فروع إلا في مسألة في الولوالجية فإن يوم القتل لا يدخل فيه وهي مسألة الزوجة التي معها ولد فإنه تقبل بينتها بتاريخ مناقض لما قضى القاضي به من يوم القتل.

2820. Mes'ele: *Bezzâziyye* ve *Velvâliciyye* ve *Fusûl*'de beyân olunduğuna göre yevm-i mevt taht-ı kazâda dâhil olmayıp yevm-i katl dâhildir. *Dürer*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre yevm-i katl taht-ı kazâda dâhil olup yevm-i mevtin adem-i duhûlüne sebeb bi'l-beyyine kazâen ref'-i nizâ'dan ibâret olup mevt, mevt olduğu haysiyyetten nizâ'a mahal değildir ki beyyine ile mürtefa' olsun. Ammâ katl, mevtin hilâfına olarak katl, katl olduğu haysiyyetten nizâ'a mahal olarak beyyine ile irtifâ'ı kâbildir.

2821. Mes'ele: *Velvâliciyye*'de mezkûr bir mes'elenin mâ'adâsında yevm-i katlin taht-ı kazâda duhûlü ve yevm-i mevtin adem-i duhûlü kâidesi üzerine pek çok mesâil-i cüz'iyye tefrî' olunmuş ise de mes'ele-i mezkûrede yevm-i katl taht-ı kazâda dâhil değildir. Mes'ele-i mezkûre de kendisiyle birlikte veled bulunan zevce mes'elesidir ki mezbûrenin yevm-i katlinden katliyle hükmeden hâkimin hükmüne munâkız olan târîhle muarreha olan beyyinesi kabûl olunur. Hâlbuki yevm-i katlin taht-ı kazâda duhûlünün muktezâsı, mezbûrenin bu vechile beyyinesinin adem-i kabûlüdür. Zîrâ

kazâ, beyyineye müstenid olup 2814. **[1559]** mes'elede beyân olunduğu üzere beyyinenin lafzen ve maʿnen daʿvâya muvâfakatı şart olup hükmünde daʿvâya muvâfakatı lâzım olmakla beyyinenin de kazâya lüzûm-i müvâfakatı zarûrîdir.

وفي القنية من باب الدفع في الدعوى ذكر مسألة الصواب فيها: أن يوم الموت يدخل تحت القضاء فارجع إليها إن شئت وذكر مسائل في خزانة الأكمل في الدعوى في ترجمة الموت فلتراجع وقد أشبعنا الكلام عليها في الشرح في باب دعوى الرجلين.

2822. Mes'ele: Defʿ-i daʿvâ bâbında *Kunye*'de zikr olunan bir mes'ele de savâb olan yevm-i mevt taht-ı kazâda dâhildir, ister isen mürâcaʿat eyle. Hamevî'nin beyânına göre mes'ele-i mezkûre bir kimse diğerinin yedinde bulunan bir şeyi onun pederinden satın alıp yirmi seneden beri kendisinin milki olduğunu iddiʿâ edip hâlbuki müddeʿâ aleyhin pederi de el-ân müteveffâ olarak zülyed olan müddeʿâ aleyh de pederinin mevti yirmi seneden beri olduğunu isbât için burhân ikâme eylese beyyinesi istimâʿ olunarak yevm-i mevt de taht-ı kazâda dâhil olur. Ömer el-Hâfız beyyine-i mezkûrenin adem-i istimâʿına kâil olup sâhib-i *Kunye* de üstâzından naklen savâb olan Ömer el-Hâfız'ın dediği gibi beyyine-i mezkûrenin adem-i istimâʿıdır, deyip lâyık olan hükm-i mes'ele bu vechile hıfz olunmaktır. Zîrâ bazı fukahânın kavillerine göre zamân-ı mevtin taht-ı kazâda adem-i duhûlü mahfuzdur, demiş.

2823. Mes'ele: *Hizâne-i Ekmel*'in daʿvâsında tercüme-i mevtte bir hayli mesâil zikir ve beyân olunmuştur, mürâcaʿat eyleyiniz. *Kenz* şerhinin daʿvâyı recüleyn bâbında mesâil-i mezkûre üzerine îcâb eden kelâmı işbâʿ eyledik, buyuruluyor.

Şehâdet-i Hisbe

شاهد الحسبة إذا أخر شهادته لغير عذر لا يقبل لفسقه كما في القنية.

2824. Mes'ele: Bi'l-umûm beyyine isbât-ı hukûk için meşrûʿa olup hukûkda 37. mes'elede **[1560]** beyân olunduğu üzere sırf hukûk-i Bârî ve sırf hukûk-i ibâd ve hukûk-i Bârî ile hukûk-i ibâddan müctemiʿ olarak aksâm-ı selâseye münkasim olup 2812. mes'elede beyân olunduğu üzere hukûk-i ibâdın isbâtına şehâdette sebk-i daʿvâ şart olduğu gibi bir şahsın

hem şâhid ve hem de müddeʿî olması gibi şehâdetle iddiʿânın adem-i ictimâʿı şart olup 2810. mes'elede beyân olunduğu üzere erkeklerin ittilâʿı mümkün olan mahalde şehâdetin nisâbı iki er veya ﴿فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَامْرَأَتَانِ﴾[1] muktezâsınca bir er ile iki avret olup talâk-ı bâin ve ıtk-ı eme ve hurmet-i radâʿ emsâli hukûk-i Bârî'nin isbâtı ise her mükellefe vâcib olup şâhid olan kimse de bu vâcibin edâsıyla mükellef olan kimselerden olmakla vücûb-i edâ cihetinden husûmete kâdir olduğu gibi tahammül cihetinden de edâ ile mükellef olarak kabûlünde sebk-i daʿvâ şart olmadığı gibi şahs-ı vâhidin hem müddeʿî ve hem de şâhid olarak şehâdetle iddiʿânın ictimâʿı da câiz olarak bilâ-taleb edâları vâcib olmakla *Kunye*'de beyân olunduğu vechile hukûk-i Bârî'nin isbâtında bilâ-özr şehâdetini te'hîr ederse fâsık olup şehâdeti kabûl olunmaz.

أبى أحد الشريكين العمارة مع شريكه فلا جبر عليه إلا في جدار يتيمين لهما وصيان ويخاف سقوطه وعلم أن في تركه ضررًا فإن الآبي من الوصيين يجبر كما في الخانية وينبغي أن يكون في الوقف كذلك.

2825. Mes'ele: Kâbil-i kısmet olan milk-i müşterek muhtâc-ı taʿmîr olarak şerîkeynden biri taʿmîrden imtinâʿ eylese zarar kendi misliyle izâle olunamayacağından taʿmîre icbâr olunamaz ise de vasîleri bulunan iki yetîm beyninde müşterek olan bir akâr veya hânenin duvârı taʿmîre muhtâc olup da **[1561]** hâli üzere bırakıldığı hâlde inhidâmından havf olunup taʿmîrin terki halinde zarar anlaşılır ise *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile taʿmîrinden imtinâʿ eden vasî taʿmîre iştirâkla melhûz olan zararın izâlesine cebr olunur. Zîrâ الضرر يزال muktezâsı üzere zararın izâlesi lâzımdır.

Lâyık olan mütevellîleri bulunan müşterek vakfın hükmü de böyle olmasıdır, iki komşu beyninde müşterek olan duvarın inhidâmından havf olunup da onlardan biri onun nakzıyla zararının izâlesini istediği hâlde diğeri imtinâʿ ederse bi'l-iştirâk nakz ve hedm eylemek üzere cebr olunur.

2826. Mes'ele: Bir kimse müşârikinden ve hâkimden izin almayarak milk-i müştereki kendi kendine taʿmîr eylese şerîkine teberruʿ eylemiş olacağından kâbil-i kısmet olan milk-i müşterekin taʿmîrinden şerîkin imtinâʿı

1 "Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar." Bakara, 2/282.

üzerine hâkime mürâcaʿat ettikte her ne kadar eytâmla evkâfın gayrısında taʿmîre icbâr olunmaz ise de … mes'ele[de] beyân olunduğu üzere cebren taksîm edilip baʿde'l-kısmet herkes kendi hissesinde istediğini yapabilir. Ammâ değirmen ve hamâm gibi kâbil-i kısmet olmayan milk-i müşterek muhtâc-ı taʿmîr olup da şerîklerden biri taʿmîrinden imtinâʿ eylese diğeri hâkimin izniyle kendi tarafından kadr-i maʿrûf para sarf ederek taʿmîr edip mesârif-i taʿmîriyyeden şerîkinin hissesine isâbet eden mikdârı ondan ister, vermediği hâlde milk-i müştereki icâre verip îcârından alacağını istîfâ eder.

Şehâdet-i Mechûle

الشهادة بالمجهول غير صحيحة إلا في ثلاث: إذا شهدوا أنه كفل بنفس فلان ولا يعرفونه وإذا شهدوا بِرهن لا يعرفونه أو بغصب شيء مجهول كما في قضاء الخانية.

2827. Mes'ele: Mechûl olan bir şeye şehâdet gayr-ı sahîha olup üç mes'ele bu hükümden müstesnâdır. Onlardan **[1562]** birisi, bir kimsenin bilmedikleri bir kimsenin nefsine kefîl olduğuna; ikincisi, bilmedikleri rehne kefîl olduğuna; üçüncüsü mechûlleri olan bir şeyi gasba şehâdet olup *Hâniyye*'nin kitâb-ı kazâda beyânına göre şâhidlerin mechûlleri olduğu hâlde bu üç şeye şehâdetleri sahîhadır.

الشهادة برهن مجهول صحيحة إلا إذا لم يعرفوا قدر ما رهن عليه من الدين كما في القنية.

2828. Mes'ele: *Kunye*'de beyân olunduğuna göre ânifen ifâde olunduğu üzere mechûl olan rehne şehâdet sahîha ise de ne mikdâr deyne terhîn olunduğunu bilmezler ise şehâdetleri sahîha olmaz. Yaʿnî terhîn olunan deynin mikdârı maʿlûm oldukda her ne kadar rehn olunan şey mechûlleri olsa dahi asıl rehne şehâdetleri kabûl olunup nefs-i rehne cehâletleri şehâdetin kabûlüne mâniʿ değildir.

Sebeb-i Deynden Hükm-i Suâl

للقاضي أن يسأل عن سبب الدين احتياطًا فإن أبى الخصم لا جبر كما إذا طلب منه الخصم إخراج دفتر الحساب يأمره بإخراجه ولا يجبره كذا في الخانية.

2829. Mes'ele: *Hâniyye*'nin beyânına göre meselâ müddeʿâ aleyh müddeʿînin daʿvâ ettiği deynin defterini ihrâc eylemesini talebi üzerine hâkim

tarafından ihrâcıyla emr edip de ihrâcından imtinâʿ ettiği hâlde ihrâcıyla cebr etmediği gibi her ne kadar ihtiyâten iddiʿâ olunan deynin sebebinden hâkimin suâli câiz ise de lâkin müddeʿî beyândan imtinâʿ ederse beyânıyla cebr edemezi. Binâenaleyh müddeʿî iddiʿâ ettiği matlûbunun sebebini huzûr-i hâkimde beyâna mecbûr değildir.

Fâide

Hükm-i Kazâda Mevziʿ-i Hilâfla Mevziʿ-i İhtilâf Beyninde Fark

قضاء القاضي في موضع الاختلاف جائز لا في موضع الخلاف ومحل الأول فيما إذا كان فيه اختلاف السلف والثاني ليس فيه وإنما هو حادث كذا في التاتارخانية ومنهم من فرق بينهما بأن للأول دليلًا دون الثاني.

2830. Mes'ele: **[1563]** 223., 1383. mes'elelerde beyân olunduğu üzere mevziʿ-i ihtilâfda kâdînin kazâsı câiz ise de mevziʿ-i hilâfda câiz değildir. *Tâtârhâniyye*'nin beyânına göre kazâ-yı kâdînin câiz olduğu mevziʿ-i ihtilâf ashâb-ı kirâm ve tâbiʿîn-i izâm hazerâtı gibi eslâf tarafından ihtilâf olunan hâdisede kazâ-yı kâdî câiz olmayan mesâil onlar tarafından ihtilâf vâkiʿ olmayıp belki sonradan hâdis olandadır. Fukahâdan bazıları câiz olan delîle binâen olup, olmayanda adem-i delîle binâen olmakla beynlerini tefrîk eylemiştir.

Yemîn Lâzım Gelip Gelmeyen Mahaller

Fâide

كل مَن قُبِل قولُه فعليه اليمين إلا في مسائل عشرة مذكورة في القنية.

2831. Mes'ele: *Kunye*'de zikr olunan on mes'eleden mâʿadâsında kavli kabûl olunan her kimseye inkârı halinde yemîn lâzım gelir. *Hulâsa*'dan naklen *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğuna göre her mahalde müddeʿâ aleyh iddiʿâ olunan şeyi ikrâr eylese ikrârıyla muâheze olunarak ol şeyi kendisine lâzım gelir. İnkâr eylediği hâlde üç mes'elenin gayrısında kendisine yemîn teklîf olunur, ikrârıyla lâzım geldiği hâlde inkârı üzerine yemîn teklîf olunmayan üç mes'eleden *biri*, bir şeyin şirâsına vekîl olan kimse aldığı şeyin aybına vâkıf olarak reddeylemek istedikte bâyiʿ müşterîye "Müvekkilin bunun aybına râzı olduğu maʿlûmun olmadığına yemîn et." diye vekîle yemîn teklîf edemez, hâlbuki vekîl-i mezkûr müvekkilinin rızâsını ikrâr

eylese sözü kabûl olunarak beyʿ lâzım olup hakkı reddi bâtıl olarak terk-i muhâsemeye mecbûr olur. *İkincisi*, bâyiʿ âmire me'mûrun aybına rızâsını iddiʿâ ettikte emr-i tahlîf olunmaz, hâlbuki ikrâr eyleseydi aybıyla kabûl lâzım gelir. *Üçüncüsü*, kabz-ı deyne vekâlet sûretinde medyûn-i müvekkilin **[1564]** kendisinin zimmetini deynden ibrâsını iddiʿâ ettikte vekîle maʿlûmu olmadığına yemîn lâzım gelmez. Hâlbuki ikrâr eylese idi kabûl olunarak hakk-ı muhâsemesi sâkıt olurdu.

Yine *Dürr-i Muhtâr*'da *Hâniyye*'ye nisbetle otuz dört ve *Bahr*'dan naklen altı mes'ele dahi ilâve ederek kırk ve *Tenvîr-i Besâir*'e nisbetle on dört mes'ele dahi ziyâde ederek ikrârı kabûl olunarak muâheze lâzım geldiği hâlde inkârı üzerine yemîn adem-i lüzûmu mes'elesini elli dörde iblâğ ediyor ise de mesâil-i maʿdûde gayr-ı mezkûredir.

Hükm-i Kâideden Hârice Olan Mesâil

الوصي في دعوى الإنفاق على اليتيم أو رقيقه وفي بيع القاضي مال اليتيم وادعى اشتراط البراءة من كل عيب وإذا ادعى على القاضي إجارة مال الوقف أو اليتيم وفيما إذا ادعى الموهوب له هلاك العين أو اختلفا في اشتراط العوض وفي قول العبدِ البائعَ «أنا مأذون» والأب في مقدار الثمن إذا اشترى لابنه الصغير واختلف مع الشفيع وفيما إذا أنكر الأب شراءه لنفسه وادعاه لابنه وفيما يدعيه المتولي من الصرف. المقضي عليه في حادثة لا تسمع دعواه ولا بينته إلا إذا ادعى تلقي الملك من المدعي أو النتاج أو برهن على إبطال القضاء كما ذكره العمادي.

2832. Mes'ele: Kavli kabûl olunan kimseye inkârı halinde yemîn lüzûmundan müstesnâ olan on mes'eleden biri,

[1-] Vasî, yetîme veya yetîmin kölesine infâk daʿvâsında bulunup da yetîmin infâkı inkârı,

2- Kâdî yetîmin malını satıp cümle aybdan berâet iştirâtı daʿvâsında bulunması,

3- Kâdî üzerine mâl-ı vakfı veya mâl-ı yetîmi icâre iddiʿâsında bulunması,

4- Vâhib hibeden rücûʿ emelinde bulundukta mevhûbün lehin aynı mevhûbün bihinin helâkını iddiʿâsı,

5- Vâhib hibe bedelinde ivaz iddiʿâsında bulunup mevhûbün leh inkâr ederek ihtilâf eylemeleri,

6- Kölenin bâyiʿa me'zûn olduğunu iddiʿâsı, **[1565]**

7- Pederi veled-i sağîrine bir şey iştirâ edip de şefîʿ ile mikdâr-ı semenden ihtilâfları,

8- Pederi satın aldığı şeyi kendi nefsine aldığını inkâr edip veledine aldığını iddiʿâsı,

9- Bir hâdisede makdiyyün aleyh olan sarfiyyâtından mütevellînin gerek iddiʿâsı ve gerekse isbât için ikâme ettiği beyyinesi mesmûʿa olmayıp meğer müddeʿîden telakkî-yi milk veyâhûd kendi milkinde veya satanın milkinde veya mûrisinin milkinde iken hayvanın yavruyla debği iddiʿâsı,

10- İmâdiyye'nin zikrettiği vechile kazâ-yı kâdîyi ibtâl üzerine ikâme-i burhân eylemesi gibi on mes'elede ikrârı kabûl olunarak muktezâsıyla muâheze lâzım geldiği hâlde inkârı üzerine yemîn teklîf olunmaz.

Fâide

والدفع بعد القضاء بواحد مما ذكر صحيح وينتقض القضاء فكما يسمع الدفع قبله يسمع بعده لكن بهذه الثلاث وتسمع الدعوى بعد القضاء بالنكول كما في الخانية.

2833. Mes'ele: Baʿde'l-kazâ müddeʿîden telakki-yi milk veya iddiʿâ-yı nitâc veya ibtâl-i kazâ üzere ikâme-i burhândan biriyle defʿ sahîh olup kable'd-defʿ vâkiʿ olan kazâ müntakiz olur, kable'l-kazâ defʿ mesmûʿ olduğu gibi baʿde'l-kazâ da deʿâvâ-yı selâse-i mezkûre ile mesmûʿ olur, *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile nükûl ile baʿde'l-nakz daʿvâ mesmûʿa olur.

Hükm-i Tenâkuz

Fâide

التناقض غير مقبول إلا فيما كان محل الخفاء، ومنه تناقض الوصي والناظر والوارث كما في الخانية.

2834. Mes'ele: Meselâ bir kimsenin bir malı satın almaya tâlib oldukdan sonra kable'l-iştirâ ol mal kendisinin milki olduğunu iddiʿâ gibi tenâkuz-i mülkiyet daʿvâsına mâniʿ olarak mütenâkız olan **[1566]** daʿvâ kabûl olunmaz ise de ancak mahall-i hafâ olarak müddeʿînin özrü zâhir olursa tenâkuz maʿfûv olup daʿvâsı kabûl olunarak istimâʿ olunur.

Hâniyye'de beyân olunduğu vechile vesâyet ve nezâret ve verâset mahall-i hafâ olarak vasî ve nâzır ve vârisin tenâkuzları da mahall-i hafâda bulunmakla makbûl olan tenâkuzlardandır. Binâenaleyh sağîrin vasîsi veya vakfın nâzırı onlar için bir şey iştirâsına baʿde't-taleb iştirâ edeceği şeyin pederinden mevrûs olarak sağîrin ve kezâ vakfın malı olduğunu iddiʿâ eylese mahall-i hafâ olarak özür zâhir olmakla mülkiyet daʿvâsı kabûl olur ise de bir kimse bir malı başkası için baʿde'l-iddiʿâ kendisi için iddiʿâda bulunsa sahîh olmayacağından kabûl olmaz. Ammâ kendisinin olduğunu baʿde'l-iddiʿâ bi'l-vekâle müvekkilin olduğunu iddiʿâ eylese tenâkuz daʿvâsının kabûlüne münâfî olmaz. Zîrâ daʿvâ vekîlleri bazen milki nefislerine muzâf kıldıklarından ibtidâen kendisinin olduğunu iddiʿâdan maksadı hasbe'l-vekâle kendisinin olduğunu iddiʿâya haml olunabileceğinden mahall-i hafâdır. Ammâ bir kimse hâl-i husûmette kendi milkini başkasına muzâf kılamayacağından ibtidâen başkasının olduğunu iddiʿâ eylemiş iken baʿdehu kendisinin olduğunu iddiʿâ eylese bu tenâkuz daʿvâsını kabûle münâfîdir.

2835. Mes'ele: Hakk-ı vâhid iki kişiden ayrı ayrı istîfâ olunamayacağı gibi cihet-i vâhideden dolayı da hakk-ı vâhid iki kişiden iddiʿâ olunamaz. Ve kezâ mütekellim-i vâhidin daʿvâsında tenâkuz bulunduğu gibi vekîl ile müvekkil ve vâris ile mûris gibi mütekellim-i vâhid hükmünde bulunan iki kimsenin kelâmlarında dahi tenâkuz bulunabilir. Binâenaleyh bir husûs hakkında müvekkilden sebk eden daʿvâya münâfî vekîli ve mûrisin daʿvâsına münâfî varîsi bir daʿvâya kıyâm etse sahîh olmaz.

İrtifâʿ-ı Tenâkuz

2836. Mes'ele: **[1567]** Hasmın tasdîkiyle tenâkuz mürtefiʿ olur. Binâenaleyh karz olmak üzere bir kimseden deyn daʿvâsı ettikten sonra deyn-i mezkûr hasbe'l-kefâle olduğunu daʿvâ edip de müddeʿâ aleyh de tasdîk eylese tenâkuz mürtefiʿ olur. Ve kezâ hâkimin tekzîbiyle de tenâkuz mürtefiʿ olur. Binâenaleyh biri diğerinin yedinde bulunan malı "benimdir" diye daʿvâ edip müddeʿâ aleyh de ol malı "başkasının idi" ondan satın aldığını iddiʿâ ederek müddeʿînin iddiʿâsını inkâr ettikte müddeʿî bi'l-beyyine isbât ederek hüküm olunsa mahkûmün aleyh ol malın semeniyle bâyiʿine rücûʿ

eder. Her ne kadar ibtidâen ol malın bâyiʿin olduğunu ikrârıyla baʿdehu rücûʿu beyninde tenâkuz var ise de hâkimin hükmüyle bu kararı tekzîb olunacağından tenâkuzu mürtefiʿ olmuştur.

2837. Mes'ele: Mütenâkız görünen iki kelâmın tevfîki mümkün olup da müddeʿî dahi tevfîk ederse tenâkuz mürtefiʿ olur. Meselâ bir hânede müste'cir olduğunu baʿde'l-ikrâr "Bu hâne benimdir." diye daʿvâ etse mütenâkız olmakla istimâʿ olunmaz ise de "Müste'cir idim sonra sâhibinden satın aldım, şimdi benimdir demekti maksadım." diyerek tevfîk ederse mesmûʿ olur.

Fâide

الشهادة إذا بطلت في البعض بطلت في الكل كما في شهادة الظهيرية إلا إذا كان عبدين مسلم ونصراني فشهد نصرانيان عليهما بالعتق فإنها تقبل في حق النصراني فقط كما في العتاق.

2838. Mes'ele: Şehâdet-i *Zahîriyye*'de beyân olunduğu vechile bir daʿvânın bazısı hakkında bâtıl olan şehâdet, cümlesi hakkında dahi bâtıla olarak kabûl olunmaz.

Meselâ iki şâhid "Falân kimse bizim vâlidemiz ile fülâne kadın hakkında kazifde bulundu." diyerek şehâdette bulunsalar cerr-i mağnem ve defʿ-i mağrem dâʿiyesiyle vâlideleri haklarında şehâdetleri bâtıla olunca fülâne hakkında şehâdetleri de bâtıla olarak kabûl olunmaz. Lâkin kitâb-ı itâkda beyân olunduğu vechile **[1568]** bir müslim ile bir nasrânî arasında bulunan kölenin ıtkı hakkında iki nasrânî, müslim ile nasrânî aleyhlerinde kölenin iʿtâkıyla şehâdet etseler onların şehâdetleri müslim hakkında bâtıla olarak yalnız nasrânî hakkında kabûl olunur. Hâlbuki bir daʿvânın bazısı hakkında bâtıl olan şehâdet, cümlesi hakkında bâtıla olacağını hasbe'l-istisnâ nasrânî hakkında gayr-ı kâmil addolunmuştur.

Bu vechile istisnânın sıhhati beyân olunduğu vechile bir daʿvânın bazısı hakkında şehâdet bâtıla olursa cümlesi hakkında butlânıyla İmâm Muhammed'in kavline göre sahîh olur. Yoksa Ebû Yûsuf hazretlerine göre *Fetâvâ-yı Zahîriyye*'de beyân olunduğu vechile bir daʿvânın bazısı hakkında bâtıla olan şehâdetin diğer bazısı hakkında ibkâsı câiz olmakla istisnâya mahal kalmaz.

ومنها بينة النفي غير مقبولة إلا في عشر: فيما إذا علق طلاقها على عدم شيء فشهدا بالعدم، وفيما إذا شهدا أنه أسلم ولم يستثن، وفيما إذا شهدا أنه قال المسيح ابن الله ولم يقل قول النصارى، وفيما إذا شهدا بنتاج الدابة عنده ولم يزل على ملكه، وفيما إذا شهدا بخلع أو طلاق ولم يستثن، وفيما إذا أمن الإمام أهل مدينة فشهدا أن هؤلاء لم يكونوا فيها وقت الأمان، وفيما إذا شهدا أن الأجل لم يذكر في عقد السلم، وفي الإرث إذا قالوا لا وارث له غيره، وفيما إذا شهدوا أنها أرضعت الظئر بلبن الشاة لا بلبن نفسها كما في جامع الفصولين وتقبل بينة النفي المتواتر كما في الظهيرية و البزّازية.

2839. Mes'ele: Sadr-i bahsde 2812. mes'elede beyân olunduğu üzere şehâdetin kabûlünde nefye adem ve reddi şart olarak nefye şehâdet bâtıla olmakla ber-vech-i âtî beyân olunacak on mahallin gayrısında nefye ikâme olunan beyyine gayr-ı makbûledir.

Hükm-i mezkûrden istisnâ olan on mes'eleden biri, meselâ "Bugün falân işi yapmaz isen boş ol." diyerek adem-i fiile taʿlîkte olduğu gibi الشرط يجوز اثباته بالبينة ولو نفيا kâidesi[1] muktezâsınca bir mer'enin talâkı bir şeyin adem-i vukûʿuna taʿlîk olunup da şart-ı mezkûrun adem-i vukûʿuna şehâdet eyleseler kabûl olunarak mezbûrenin vukûʿ-i talâkıyla hüküm olunur. Ve kezâ kölesine hitâben "Eğer bugün hâneye girmez isem âzâd ol." deyip de köle tarafından hâneye girmeyerek şartın vukûʿuna binâen ıtkını iddiʿâ edip de **[1569]** hâneye girmediğini isbât için ikâme-i burhân eylese kabûl olunup muktezâsıyla hüküm olunur.

2840. Mes'ele: İkinci mes'ele, bir kimsenin İslâmı kabûl edip adem-i istisnâsına şehâdet eyleseler *Muʿînü'l-Hükkâm*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre adem-i istisnâ ile mukaddem isbât-ı İslâm olmakla nefy-i istisnâya şehâdetleri kabûl olunarak muktezâsıyla hükm-i şerʿîsi icrâ olunur. [Üçüncü mesele,] bir kimse diğeri hakkında عيسى ابن الله[2] deyip وقالت النصارى[3] demedi diyerek ikfâr iddiʿâsında bulunup da kavl-i nasârâyı söylemediğine şehâdet eyleseler kabûl olunarak zevcesinin firkatiyle hüküm olunup kavl-i nasârâyı söylemediğini iddiʿâsı İslâmı kabûlünü ikrâr olması lâzım gelir.

1 "Neyf ve isbât ile şartın beyyine ile isbatı câizdir."
2 "İsa, Allah'ın oğludur."
3 "Hıristiyanlar öyle derler."

2841. Mes'ele: Dördüncü mes'ele, bir hayvanın müddeʿînin kendi indinde hayvanın yavrulayıp aslen milkinden zâil olmadığına şehâdet etseler kabûl olunur.

Beşincisi, zevc zevcesini tatlîk veya hulʿ edip istisnâ etmediğine şehâdet etse bi-hasebi'l-maʿnâ istisnâ talâk veya hulʿu baʿde't-tekellüm dudaklarını birbirine damm ederek "inşâallah" sözünden sükût eylemesinden ibâret olarak emr-i vücûdî olmakla adem-i istisnâya şehâdetleri kabûl olunarak talâk veya hulʿun vukûʿuyla hüküm olunur.

2842. Mes'ele: Altıncı mes'ele, muzaffer olan ordunun kumandanı bir belde halkına emân verip de bu kimseler vakt-i emânda belde-i mezkûrede bulunmadılar diyerek şehâdet etseler şehâdetleri kabûl olunarak onların emândan hurûclarıyla hüküm olunur.

Yedinci mes'ele, iki şâhid akd-i tesellümde ecelin zikr olunmadığına,

Sekizincisi, verâset daʿvâsında müteveffânın bundan başka vârisi bulunmadığına şehâdetleridir.

Dokuzuncusu, *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu üzere zevce-i kebîrenin zevce-i sağîreye irdâʿ ettiği süt koyun sütü olup kendi sütü olmadığına **[1570]** şehâdet etseler kabûl, içenlerin de hurmet-i radâʿın adem-i sübûtuna zevclerinin taht-i nikâhında cemʿlerinin cevâzıyla hüküm olunur.

Onuncu mes'ele, *Zahîriyye* ve *Bezzâziyye*'den naklen nefy-i mütevâtir üzere ikâme olunan beyyine kabûl olunup muktezâsıyla hüküm olunur.

Dürer ve *Gurer*'in kitâb-ı kazâsından naklen Hamevî'nin beyânına göre baʿde'l-habs ihtiyâten iflâs daʿvâsı gibi başka mes'elelerde dahi nefye beyyinenin kabûl olunduğu vardır. Binâenaleyh nefye şehâdetin adem-i kabûlü ale'l-ıtlâk olmayıp belki sûreten ve maʿnen nefye şehâdettir.

Fâide

وفي أيمان الهداية: لا فرق بين أن يحيط به علم الشاهد أو لا في عدم القبول تيسيرًا. ذكره في قوله «عبده حر إن لم يحج العام» فشهدا بنحره بالكوفة لم يعتق بناء على أنه نفي معنى بمعنى لم يحج.

2843. Mes'ele: Eymân-ı *Hidâye*'de beyân olunduğuna göre teysîr için nefye şehâdet ve beyyinenin adem-i kabûlünde şâhidin nefye ilminin ihâta ve adem-i ihâtası beyninde fark olmayıp bu vechile adem-i farkı "Bu sene hac eylemez isem kölem âzâd olsun." diyerek kölesinin ıtkını ol sene edâ-yı haccın ademine taʿlîk edip de ol kimsenin ol sene kurbân bayramında kurbânı Kûfe'de kestiğine şehâdet eyleseler bu vechile vâkiʿ olan şehâdetleri maʿnen nefye şehâdet olmakla kabûl olunmayarak mezkûr kölenin adem-i ıtkıyla hüküm mes'elesini beyânda zikr eylemiştir. Çünkü edâ-yı hac, Arefe günü Arafât'ta baʿde'l-vukûf gecesi Müzdelife'de beytûtetle ertesi gün kurbân bayramında Minâ'da kurbân kesmekle hâsıl olup kurbân bayramında Kûfe'de bulunmak ise buna münâfî olmakla onun ol gün Kûfe'de kurbân kestiğini isbâta şehâdetleri ol kimsenin ol sene hac etmediğine şehâdet olarak maʿnen nefye şehâdettir. **[1571]**

القضاء محمول على الصحة ما أمكن ولا ينقض بالشك كذا في شهادة الظهيرية.

2844. Mes'ele: Kazâ hakk-ı şerʿ olmakla mümkün olduğu mertebe nakzdan siyânet ve muhâfazası vâcib olup nakzdan siyânet ve muhâfazası ise sıhhat-i lüzûmuna mütevakkıf olmakla *Zahîriyye*'nin kitâb-ı şehâdesinde ve Hamevî'nin beyânına göre *Dürer* ve *Gurer*'in kitâb-ı kazâda beyânlarına göre şekle nakz olunmaz.

Fetâvâ-yı Zahîriyye'de beyân olunduğuna göre beyyinât hücec-i şerʿiyyeden olmakla bi-kadri'l-imkân iʿmâli vâcib olarak "İʿmâli mümkün oldukça ihmâl olunmaz." külliyyesinin muktezâsı da imkânı halinde kazânın sıhhat ve lüzûma hamliyle şekle adem-i nakzını îcâb eder.

Fâide

الفتوى على عدم العمل بعلم القاضي في زماننا كما في جامع الفصولين.

2845. Mes'ele: Musannif-i allâme *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'den naklen zamânımızda fetvâ kâdînin ilmiyle amelin adem-i cevâzınadır buyuruyor. 74. mes'elede beyân olunduğu üzere Musannif-i allâme bu eserini dokuz yüz altmış sekiz târîhinde te'lîf buyurmakla kendi zamânında kâdînin kendi ilmiyle hükmünün adem-i cevâzıyla iftâyı ol târîhte *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in târîh-i te'lîfine nisbet buyurulur. Ol zamânlar hükkâmın ilmine iʿtimâd

olunmayarak onunla hükmün adem-i cevâzına fetvâ veriliyor ise zamân-ı tahrîrimiz olan bin üç yüz yirmi yedi [1327/1909] târîhinde ve bundan sonra adem-i cevâzı evleviyyetle anlaşılır.

Fâide

الفتوى على قول أبي يوسف فيما يتعلق بالقضاء كما في القنية والبزّازية.

2846. Mes'ele: Ebû Yûsuf hazretlerinin emr-i kazâda kesret-i tecrübe ve tevaggulüne binâen *Kunye* ve *Bezzâziyye*'nin beyânlarına göre kazâya müteʿallik olan husûmâtta eimme-i Hanefiyye ihtilâf ettiklerinde fetvâ **[1572]** Ebû Yûsuf hazretlerinin kavillerinedir. Zîrâ tahkîk-i hakîkat ziyâde-i tecrübeye mütevakkıftır. Hatta İmâm-ı Aʿzam hazretleri sadakanın nâfile hacdan efdal olmasına kâiller iken hac edip de emr-i haccın edâ ve îfâsındaki mihen ve meşakkati görünce nâfile haccın sadakadan efdaliyyetine kâil olmuşlar. Zîrâ أجركم بقدر تعبكم eserlerinin muktezâsı "ecrin amele göre olması"dır.

لا يجوز الاحتجاج بالمفهوم في كلام الناس في ظاهر المذهب كالأدلة وما ذكره محمد في السير الكبير من جواز الاحتجاج به فهو خلاف ظاهر المذهب كما في الدعوى من الظهيرية؛ وأما مفهوم الرواية فحجة كما في غاية البيان من الحج.

2847. Mes'ele: Usûl-i fıkıhda beyân olunduğu üzere eimme-i Şâfiʿiyye lafzın maʿnâya delâletini mantûk ve mefhûma ve mefhûmu da mefhûm-i muvâfık ve mefhûm-i muhâlife, ve mefhûm-i muhâlifi de aksâm-ı adîdeye taksîm ederek birtakım şurûtla onlarla isbât-ı hükümde istidlâl edip eimme-i Hanefiyye ise mantûk lafzı bi'l-ibâre ve bi'l-işâre ve bi'l-iktizâya taksîm edip, bunlar ile delâlet-i nasdan ibâret olan mefhûm-i muvâfıkla istidlâl ederler ise de mefhûm-i muhâlifle istidlâlin fesâdına kâil olduklarından Musannif-i allâme buyururlar ki İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden zâhir-i mezhebde edille gibi kelâm-ı nâsda mefhûm-i muhâlifle isbât-ı hükümde ihticâc câiz değildir.

İmâm Muhammed hazretlerinin *Siyer-i Kebîr*'de mefhûm-i lafızla ihticâcın cevâzından zikrettiği kelâm Zahîriyye daʿvâsında beyân olunduğu vechile zâhir-i mezhebin hilâfıdır. Ammâ *Gâyetü'l-Beyân*'ın kitâb-ı hacda beyân ettiği vechile mefhûm-i rivâyet huccettir.

Hükm-i Tekâdüm-i Zamân

الحق لا يسقط بتقادم الزمان قذفًا أو قصاصًا أو لعانا أو حقًّا للعبد كذا في لعان الجوهرة.

2848. Mes'ele: **[1573]** Liʿân-ı *Cevhere*'de beyân olunduğu vechile gerek kazif ve gerek kısâs ve gerek liʿân ve gerekse sâir hakk-ı abd olsun, tekâdüm-i zamânla hiçbiri sâkıt olmaz.

Binâenaleyh mürûr-i zamân bulunan bir daʿvâda müddeʿâ aleyh huzûr-i hâkimde müddeʿînin daʿvâsı vechile hâlen kendi hakkı olduğunu sarâhaten ikrâr ve iʿtirâf ediyorsa mürûr-i zamân iʿtibâr olunmayıp müddeʿâ aleyhin ikrârı mûcebince hüküm olunur. Ammâ müddeʿâ aleyh huzûr-i hâkimde ikrâr eylemeyip de müddeʿî onun diğer mahalde ikrâr eylemiş olduğunu daʿvâ ederse müddeʿînin asl-ı daʿvâsı istimâʿ olunmadığı gibi ikrâr daʿvâsı da istimâʿ olunmaz. Fakat daʿvâ olunan ikrâr mukaddemen müddeʿâ aleyhin maʿrûf olan hat veya hatmini hâvî bir senede rabt olunup da senedin târîhinden vakt-i daʿvâya kadar mürûr-i zamân müddeti bulunmamış ise o sûrette ikrâr daʿvâsı istimâʿ olunur.

Tarîk-i âm ve nehir ve merâ gibi menâfiʿi umûma âid olan yerlerin daʿvâsında mürûr-i zamâna iʿtibâr olunmaz. Binâenaleyh bir karyenin merâsını bir kimse bilâ-nizâʿ elli sene zabt ve tasarruf ettikten sonra karye ahâlîsi ol merâyı ondan daʿvâ etseler istimâʿ olunur. *Mecelle*, 1674. madde.

Fâide

Mürûr-i Zamân

2849. Mes'ele: Deyn-i vedîʿa ve milk-i akâr ve mîrâs ve akârât-ı mevkûfede mukâtaʿa veyâhûd icâreteyn ile tasarruf ve meşrûta tevliyet ve galle daʿvâları gibi asl-ı vakfa ve umûma âid olmayan daʿvâları bilâ-mazeret on beş sene terk olunduktan sonra daʿvâ etse istimâʿ olunmaz ise de asl-ı vakf hakkında mütevellî ve mürtezikanın daʿvâları bilâ-mazeret otuz altı seneye kadar istimâʿ olunup bundan sonra istimâʿ olunmaz.

Arâzî-yi emîriyye ve arâzî-yi emîriyyedeki tarîk-i hâs ve seyl ve hakk-ı şürb daʿvâları bilâ-mazeret on sene terk olunurlar ise ondan sonra istimâʿ olunmaz, mürûr-i zamânın mebdei aʿzâr-ı mâniʿanın zevâlinden iʿtibâr olunur. **[1574]**

2850. Mes'ele: 37. mes'elede beyân olunduğu üzere hukûk ya sırf hakk-ı Bârî veya sırf hakk-ı ibâd veya hukûk-i Bârî ile hakk-ı abdden mürekkeb olarak üç kısım olup hakk-ı Bârî ile hakk-ı abdden mürekkeb olanda dahi ya hakk-ı Bârî veya hakk-ı abd gâlib olarak dört kısma münkasim olup 1583. mes'elede beyân olunduğu üzere hadd-i zinâ ve hadd-i şürb-i hamr ve hadd-i ridde gibi sırf hukûk-i Bârî'den olan hudûd-i hâlise (ادرؤوا الحدود بالشبهات ما استطعتم) muktezâsınca şübhe ile sâkıta olacakları gibi 1607. mes'elede beyân olunduğu ve fenn-i sâlisin ibtidâsında furûkda beyân olunacağı üzere kısâs ve hadd-i kazfdan mâʿadâ hadd-i zinâ ve hadd-i şürb ve hadd-i sirkat gibi hudûd-i hâlise tekâdüm-i zamânla sâkıtalardır ve bu bâbda muʿteber olan tekâdüm 1608. mes'elede beyân olunmuştur, mürâcaʿat olunsun.

Vezâyif-i Müftî

إذا سئل المفتي عن شيء فإنه يفتي بالصحة حملًا على الكمال وهو وجود الشرائط كذا في صلح البزّازية.

2851. Mes'ele: Sulh-i *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile meselâ mutlak olarak vâkiʿ olan beyʿ ve icâre emsâli ukûd ve sâir havâdis-i mutlakanın sıhhat ve fesâdından istiftâ olundukta her ne kadar şerâit-i sıhhatlerinin intifâsıyla fesâda ihtimâlleri var ise de mutlakın kemâle sarfı asıl olup kemâl ise şurût-i lâzimesini câmiʿ olmakla olup şurût-i lâzimesini câmiʿ olan muʿâmelâtta ise asıl olan sıhhat olmakla hilâfına delîl kâim olmadıkça müftî istiftâ olunan havâdis-i mutlakayı kemâline haml ederek sıhhatleriyle fetvâ verir.

المفتي إنما يفتي بما يقع عنده من المصلحة كما في مهر البزّازية. ويتعين الإفتاء في الوقف بالأنفع له كما في شرح المجمع والحاوي القدسي.

2852. Mes'ele: **[1575]** 4. mes'elede resm-i müftîde beyân olunduğu üzere müftî, müctehid ve mukallid olarak iki kısım olup mehr-i *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile müftî-yi müctehid kendisinden istiftâ olunan hâdisede edilleye muvâfık olup da muhtemel olursa kendince müftî için muvâfık-ı maslahat ve menfaʿat bulduğu ihtimâle göre fetvâ verdirip müftî-yi mukallid ise gerek müsteftî hakkında maslahat ve menfaʿat bulunsun ve gerek bulunmasın ancak sahîh olanla fetvâ verir, zîrâ onun vazîfesi mes'ele-i mezkûrede gösterildiği üzere tertîb-i nukûle riʿâyettir. *Şerh-i Mecma*ʿ ve *Hâvi'l-Kudsî*'nin beyânlarına göre vakıfda iftâ vakfa enfaʿ olan ile teʿayyün eder.

Haber-i Vâhidin Hükmü

يقبل قول الواحد العدل في أحد عشر موضعًا كما في منظومة ابن وهبان.

2853. Mes'ele: Her ne kadar 2610. mes'elede beyân olunduğu üzere hukûk-i ibâdda şehâdetin nisâbı iki er veya bir er ile iki avret ise de İbn Vehbân'ın *Manzûme*'sinde beyân olunduğu vechile on bir mevziʿde bir âdilin kavli kabûl olunarak muktezâsıyla amel olunur.

في تقويم المتلف وفي الجرح والتعديل والمترجم وفي جودة المسلم فيه ورداءته وفي الإخبار بالفلس بعد مضي المدة وفي رسول القاضي إلى المزكي وفي إثبات العيب وبرؤية رمضان عند الاعتلال وفي إخبار الشاهد بالموت وفي تقدير أرش المتلف؛ وزدت أخرى يقبل قول أمين القاضي إذا أخبره بشهادة شهود على عين تعذر حضورها كما في دعوى القنية بخلاف ما إذا بعثه لتحليف المُخدَّرة فقال «حلّفتُها» لم تقبل إلا بشاهد معه كما في الصغرى.

2854. Mes'ele: Haber-i vâhid-i adlin kabûl olunduğu mevâziʿ-i mezkûreden biri,

[1-] Diğerinin malını itlâf edip de damân için takdir-i kıymetinde ihtilâf edildikte ehl-i vukûfdan bir adlin takdîriyle hüküm,

2- Ve İmâmeyn hazerâtının kavillerine göre cerh ve taʿdîl yaʿnî tezkiye-i şâhid,

3- İmâm Muhammed'in hilâfına tercümânın kavliyle amel,

4- Müsellemün fihin cevdet ve redâetinde ihtilâf olundukta onları beyânda,

5- Müddet-i habsin mürûrundan sonra **[1576]** mahbûsun iflâsını kâdîye ihbâr ile habsden ıtlâkı,

6- Şâhidleri tezkiye için taraf-ı hâkimden müzekkîlere gönderilen kimse de,

7- Bâyiʿ ile müşterî beyninde mebîʿin meʿîb olup olmamasında ihtilâf olundukda,

8- Zâhir-i mezhebde hava mağmûm iken hilâl-i ramazanın rü'yetinde,

9- Şâhidin mevti ihbârı,

10- İtlâf olunan ukûdun diyet ve erşini takdîrde,

11- Daʿvâ-yı *Kunye*'de beyân olunduğu üzere meclis-i kazâya huzûru

müteʿazzir olan aynı üzerine şuhûdun vâkiʿ olan şehâdetlerini kâdîye haber veren emînin ihbârlarında adl-i vâhidin kavl ve ihbârı kabûl olunarak muktezâsıyla amel câiz ise de muhaddirât-ı İslâmiyyeden birini tahlîf için taraf-ı hâkimden gönderilen bir kimse tahlîf ettiğini ihbâr ederse *Fetâvâ-yı Suğrâ*'da beyân olunduğu vechile kendisiyle başka bir şâhid daha ihbâr eylemedikçe yalnız kendisinin haber ve tahlîfi kabûl olunmaz.

Fâide

Ahkâm-ı Hürriyyet

الناس أحرار بلا بيان إلا في الشهادة والقصاص والحدود والدية.

2855. Mes'ele: Şehâdet ve kısâs ve hudûd ve diyetin gayrı husûsâtta bilâ-beyân nâs hür olmak üzere telakkî olunarak icrâ-yı ahkâmda hürriyyetinden rıkkıyyetinden suâle hâcet yok ise de şehâdetin kabûlünde hasım tarafından rıkkıyyetle taʿn olundukda ve kısâs ve hudûd ve diyetin lüzûmuyla hükümde hürriyyet ve rıkkıyyeti isbât olunmadıkça hürriyyet-i asliyye üzere hüküm verilmez.

Yaʿnî 760. mes'elede beyân olunduğu üzere hilâfına delîl kâim olmadıkça berâetin asâleti ve 807. mes'ele mûcebince rıkkıyyet gibi sıfât-ı ârızada ademin ve 829. mes'ele muktezâsınca hürriyyet gibi sıfât-ı asliyyede vücûdun asâletleri muktezâlarınca hilâfına delîl kâim olmadıkça insân fıtraten hür olmakla mesâil-i mezkûrenin gayrısında isbât-ı hükümde hürriyyetini suâle hâcet yoktur. Zîrâ cümlesinin nesebi hür olan Hazret-i Âdem'le Hazret-i Havvâ'ya müntesib olduğu gibi dâr-ı İslâm da dâr-ı hürriyyet olarak, hürriyyet zâhire olup lâkin zâhir defʿaten delîl ise de isbât-ı istihkâk delîl olmayacağından mesâil-i mezkûrede kable'l-hüküm tedkîk lâzımdır. Zîrâ şehâdette şâhidin kavliyle meşhûdün aleyh üzere ve kısâsda cânî üzerine ve hudûdda kâzif ve sâir üzerine ve katl-i hatâ ve cerhde cârih üzerlerine isbât-ı hukûk ve kısâs ve hadd-i şerʿî ve diyetle hüküm olunarak zâhir-i hâl kâfî olmayacağından hürriyyetini beyân lâzımdır.

Bazı fukahânın beyânlarına göre insânlarda asıl olan emânet veya hıyânet ve cerh veya taʿdîl ve rüşd veya sefeh ve ganî veya fakîrden hangisi olduğunu beyânda asıl olan rüşd ve fakr ve emânet ve adâlet olmasıyla

cevâb verilmiştir. Şu kadar var ki kazâ huccete mebnî olmakla kâdî üzerine şâhidlerin şehâdete ehil olup olmadıklarını sırren ve alenen tezkiye lâzımdır. **[1577]**

Fâide

Hatâ-i Kâdînin Hükmü

إذا أخطأ القاضي كان خطؤه على المقضي له وإن تعمد كان عليه كذا في سير الخانية وتمامه في قضاء الخلاصة.

2856. Mes'ele: Siyer-i *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre kâdînin kazâda hatâsı makdiyyün leh için olup eğer amden cevr ve teʿaddîde bulunursa kendi üzerine olup bahsin tamâmı kâzâ-yı *Husâla*'dadır.

Baʿde'l-İbrâ Daʿvânın Adem-i İstimâʿı

لا تسمع الدعوى بعد الإبراء العام نحو «لا حق لي قِبَله» إلا ضمان الدرك فإنه لا يدخل بخلاف الشفعة فإنها تسقط به. وأما إذا أبرأ الوارث الوصي إبراءً عامًّا بأن أقر أنه قبض تركة والده ولم يبق له حق منها إلا استوفاه ثم ادعى في يد الوصي شيئًا من تركة أبيه وبرهن يقبل.

2857. Mes'ele: İbrâ, evvel emirde iki kısım olup biri ibrâ-yı ıskât diğeri ibrâ-yı istîfâdır. İbrâ-yı ıskât, bir kimse diğer kimsede bulunan hakkının tamâmını ıskât veya bir mikdârını hat ve tenzîl ile ol kimseyi berî kılmaktır. İbrâ-yı istifâ da bir kimsenin diğerinden hakkını kabz ve istîfâ eylemiş olduğunu itirâf eylemesinden ibâret olarak bir nevʿ-i ikrârdır.

Bunlardan her biri de ibrâ-yı âmm ve ibrâ-yı hâs olarak iki kısım olup ibrâ-yı âmm, kâffe-i deʿâvâdan bir kimseyi ibrâ olup ibrâ-yı has bir hâne yahud bir çiftlik veya bir cihetten dolayı alacak daʿvâsı gibi bir husûsa muteʿallik daʿvâdan bir kimseyi ibrâ eylemektir. Binâenaleyh bir kimse "Fülân kimsede asla hakkım yoktur." veyâhûd "Ol kimseyi kâffe-i daʿâvâdan berî kıldım." dese ibrâ-yı âmmla ibrâ eylemiş olmakla bundan sonra ol kimseden damân-ı derekten başka **[1578]** hiçbir hak daʿvâsı mesmûʿ olmaz. Zîrâ damân-ı derek ibrâda dâhil olmaz. Hakk-ı şüfʿa damân-ı derekin hilâfına olarak ibrâ-yı âmmla sâkıt olur. Ammâ meselâ bir hâne daʿvâsından

hasmını ibrâ-yı hâssla ibrâ eylese her ne kadar ol hâne hakkında daʿvâsı mesmûʿa olmaz ise de ondan başka çiftlik veya akâr ve sâir hukûk hakkında daʿvâsı mesmûʿa olur.

2858. Mes'ele: Bir vâris, pederinin kâffe-i terekesini kabz edip terekeden ondan hiçbir şey bırakmayıp kâffesi istîfâ edip aldığını ikrâr ederek vasî ibrâ-yı âmmla ibrâ eylemeyip de baʿdehu onun yedinde bulunan bir şeyin pederinin terekesinden olduğunu baʿde'l-iddiʿâ isbât için burhân ikâme eylese burhânı kabûl olunur. Binâenaleyh ibrâ-yı âmmın hükmünden müstesnâdır.

وكذا إذا أقر الوارث أنه قبض جميع ما على الناس من تركة أبيه ثم ادعى على رجل دينًا تسمع كذا في الخانية؛ وبحث فيه الطرسوسي بحثًا رده ابن وهبان.

2859. Mes'ele: Ve kezâ bir vâris, pederinin terekesinden cümle nâs üzerinde bulunan matlûbâtını kabz edip istîfâ ettiğini baʿde'l-ikrâr bir kimseden deyn iddiʿâsında bulunsa *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre daʿvâsı mesmûʿa olup hükm-i mes'eleyi beyânda Tarsûsî bahs eylemiş ise de İbn Vehbân bahs-i mezkûru reddeylemiş, buyuruluyor ise de Hamevî, ikrâr-ı mezkûr gayr-ı muʿayyen ikrâr olup muʿayyen olan matlûbu ibrâ değildir, gayr-ı muʿayyen bir hakkı ikrâr ise muʿayyen bir hakkı daʿvâyı menʿi iktizâ eylemez. Zîrâ gayr-ı muʿayyen bir hakkı ikrâr, muʿayyen bir şahsa hitâb edilmediği cihetinden mechûlü ikrâr olup mechûlü ikrâr ise bâtıl olarak onunla tenâkuz daʿvâyı menʿ eylemez. Binâenaleyh ibrâ-yı âmmın hükmüne münâfî olmaz, diyerek itirâz eylediği gibi Tarsûsî'nin İbn Vehbân tarafından reddolunan bahsi de vârisin kabzı ikrârında olmayıp belki vârisin **[1579]** vasî pederinin terekesinden ibrâ-yı âmmla ibrâsında olduğunu bi'l-beyân itirâz ederek Tarsûsî'nin bahsiyle İbn Vehbân'ın reddini de hikâye ediyor.

الرابعة: صالَح أحد الورثة وأبرأ عاما ثم ظهر شيء من التركة لم يكن وقت الصلح الأصح جواز دعواه في حصته كذا في صلح البزّازية.

2860. Mes'ele: İbrâ-yı âmmla baʿde'l-ibrâ daʿvânın adem-i istimâʿı hükmünden müstesnâ olan dördüncü mes'ele demek ise de hükm-i mezkûrden istisnâ olunan mesâil-i selâse-i mezkûrenin birinci ve ikinci ve üçüncü

unvânları kalem-i nâsihden ıskât olunduğu anlaşılıyor. Her ne ise dördüncü mes'ele *Bezzâziyye*'nin kitâb-ı sulhda beyânına göre vereseden biri diğeri ile sulh olarak ibrâ-yı âmla ondan melhûz olan bi'l-cümle matlûbâtını ba'de'l-ibrâ terekeden vakt-i sulhda mevcûd olmayan bir şey zuhûr eylese esahh olan kendi hissesini da'vâsının cevâzıdır.

Sulh

2861. Mes'ele: Sulh bi't-terâdî nizâ'ı ref' eden bir akiddir ki îcâb ve kabûl ile mün'akid olur, ism-i fâil sîgasıyla musâlih akd-i sulh eden, ism-i mef'ûl sîgasıyla musâlehün aleyh bedel-i sulh ve musâlehün anh, iddi'â olunan matlûbdan ibâret olup sulh üç kısımdır.

1- An ikrârin sulhtur ki müdde'â aleyhin ikrârı üzerine vâki' olan sulhtur.

2- An inkârin sulhtur ki müdde'â aleyhin inkârı üzerine vâki' olan sulhtur.

3- An sükûtin sulhtur ki müdde'â aleyh ikrâr ve inkâr etmeyip sükûtu üzerine vâki' olan sulhtur.

Şurût-i Musâlaha

2862. Mes'ele: Musâlihin âkil olması şart olup bâliğ olması şart değildir. Binâenaleyh mecnûn **[1580]** ve ma'tûh ve sabî-yi gayr-ı mümeyyizin sulhu aslen sahîh olmaz ise de sabî-yi me'zûnun sulhunda zarariyyeti yoksa sahîh olur.

2863. Mes'ele: Musâlehün aleyh ayn ise mebî' hükmünde olup deyn ise semen hükmündedir. Binâenaleyh bey'de mebî' veya semen olmaya sâlih olan bir şey sulhda bedel olmaya dahi sâlihtir. Musâlehün aleyh musâlihin malı ve milki olması şarttır. Binâenaleyh musâlih, başkasının malını bedel-i sulh olarak vermiş olsa sulhu sahîh olmaz. Gerek musâlehün aleyh ve gerek musâlehün anh kabz ve teslîme muhtâc iseler ma'lûm olmaları lâzım ise de kabz ve teslîme muhtâc değiller ise lâzım değildir.

Sulh ani'l-A'yân

2864. Mes'ele: Bir mâl-ı mu'ayyen da'vâsından an ikrârin sulh eğer mal üzerine vâki' olursa bey' hükmünde olarak hiyâr-ı ayb ve hiyâr-ı rü'yet ve hiyâr-ı şart cârî olduğu gibi gerek musâlehün aleyh ve gerek musâlehün anh akâr olursa şüf'a da'vâsı da cârîdir. Binâenaleyh bir kimse diğerinden bir hâne da'vâ edip ol kimse de ol hâne müdde'înin olduğunu ikrâr ederek şu

kadar kuruş vermek üzere sulh olsalar müddeʿî ol hâneyi müddeʿâ aleyhe satmış hükmünde olarak ahkâm-ı mezkûre cârî olur. Ve eğer böyle mal daʿvâsından sulh menfaʿat üzerine olursa icâre hükmünde olarak bunda dahi ahkâm-ı icâre cereyân eder. Binâenaleyh bir bahçe daʿvâsından şu kadar müddet müddeʿâ aleyhin hânesinde oturmak üzere sulh olsa bahçe mukâbilinde ol hâneyi o kadar müddetle istîcâr eylemiş olur.

2865. Mes'ele: An inkârin veya an sükûtin sulh müddeʿî hakkında muʿâvaza ve müddeʿâ aleyh hakkında yemînden halâs ile katʿ-i münâzaʿa demek olup musâlehün aleyh olan akârda şüfʿa cereyân edip musâlehün anh olanda cereyân eylemez. **[1581]**

2866. Mes'ele: Sulh tamâm oldukta yalnız tarafeynden biri ondan dönemez ve müddeʿî sulh ile bedel-i sulha mâlik olup daʿvâda hakkı kalamayacağı gibi müddeʿâ aleyh dahi bedel-i sulhu ondan mutâlebe ve istirdâd edemez. Ve tarafeynden biri vefât ederse vârisleri dahi onun sulhunu fesh edemez. Sulh eğer muʿâvaza hükmünde ise tarafeyn onu kendi rızâlarıyla fesh ve ikâle edebilirler. Ve eğer muʿâvaza maʿnâsında olmayıp da bazı hukûkun ıskâtını mütazammin ise aslen nakz ve fesih sahîh olmaz. Yemînden halâs olmak üzere sulh olundukda müddeʿî hakk-ı husûmetini ıskât eylemiş olup müddeʿâ aleyh tahlîf olunamaz. Bedel-i sulh henüz müddeʿâ bihe teslîm olunmadan küllü veya bazısı telef olsa taʿyîn ile müteʿayyin olan şeylerden ise bi'l-istihkâk zabt olunmuş hükmünde olur. Binâenaleyh an ikrârin sulhde müddeʿî musâlihin cümlesini veya bazısını müddeʿâ aleyhden ister ve an inkârin veya an sükûtin sulhde müddeʿî daʿvâsına rücûʿ eder.

الخامسة: الإبراء العام في ضمن عقد فاسد لا يمنع الدعوى كما في دعوى البزّازية وقد ذكرنا بعد هذا أن الإبراء عن الربا لا يصح فتسمع الدعوى به وتقبل البينة.

2867. Mes'ele: İbrâ-yı âmmdan sonra daʿvânın adem-i istimâʿından müstesnâ olan beşinci mes'ele, akd-i fâsid zımnında vâkiʿ olan ibrâ-yı âmm olup daʿvâ-yı *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu üzere bu vechile ibrâ-yı âmm daʿvâyı menʿ etmeyerek baʿde'l-ibrâ daʿvâ mesmûʿa olup beyyine kabûl olunur. Zîrâ akd-i sulhun fesâdıyla ibrâ-yı mezkûr de fâsid olmakla ibrâ-yı mezkûr bi'l-asâle fâsid olmuş hükmünde olarak baʿdehu daʿvâya mâniʿ olamaz. Binâenaleyh bu mes'elenin hükm-i kâideden istisnâsı gayr-ı zâhirdir. Zîrâ istisnâ asıl ibrânın sıhhatinin ferʿidir. **[1582]**

2868. Mes'ele: Musannif-i allâme buyurur ki, mes'ele-i mezkûreyi baʿde'l-beyân biz zikrettik ki ribâdan ibrâ sahîh olmayarak ondan ibrâ ile berâber ribâ daʿvâsı mesmûʿa olup isbât için ikâme olunan beyyine de kabûl olunur.

وفي اليتيمة: لو قال «لا حق لي في هذه الضيعة» ثم ادعى أن البذر له تسمع؛ ثم قال لو قال «لا حق لي في هذه الضيعة» ثم ادعى أنها وقف عليه وعلى أولاده ففيه اختلاف المتأخرين.

2869. Mes'ele: *Yetîme*'de beyân olunduğuna göre bir kimse "Bu arâzîde benim hakkım yoktur." diyerek ibrâ edip de baʿdehu tohumun kendisinin olduğunu iddiʿâ eylese daʿvâsı mesmûʿa olur. Bundan sonra yine *Yetîme*'nin beyânına göre bir kimse "Benim bu arâzîde hakkım yoktur." diye ibrâ ettikten sonra "Bu arâzî bana ve benim evlâdıma vakıf olunmuştur." diyerek vakıf iddiʿâsında bulunsa baʿde'l-ibrâ böyle vakıf daʿvâsının mesmûʿa olup olmaması müte'ahhirîn fukahâ beyninde ihtilâfîdir.

وفي اليتيمة: أيضًا مات عن ورثة فاقتسموا التركة بينهم وأبرأ كل واحد منهم صاحبه من جميع الدعاوى ثم إن أحد الورثة ادعى دينًا على الميت وعلى تركة الميت تسمع انتهى.

2870. Mes'ele: Yine *Yetîme*'de beyân olunduğuna göre bir kimse vefât edip veresesi terekesini beynlerinde usûlen taksîm edip onlardan her birisi yekdiğerini bi'l-cümle daʿâvâdan baʿde'l-ibrâ onlardan biri meyyit üzerine veya tereke-i meyyit üzerine deyn iddiʿâsında bulunsa daʿvâsı istimâʿ olunur. Bu ise ibrâ-yı âmmın hükmüne muhâlif olmakla hükm-i mes'eleye münâfî olması lâzım gelir. Lâkin *Hâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre verese arâzî veya terekeyi beynlerinde taksîm edip her biri isâbet eden hissesini aldıktan sonra onların biri gerek arâzî ve gerek terekeden âharın hissesinden kendisinin olmak zuʿmuyla bir şey iddiʿâ edip isbât için beyyine ikâme eylese kabûl olunmaz. Zîrâ beynlerinde sebkat eden kısmet **[1583]** onların cümlesi pederlerinden mîrâs olduğunu ikrârdır, ikrâra muhâlif ve munâkız olan daʿvâ ve beyyine ise gayr-ı makbûlelerdir. Binâenaleyh *Yetîme*'den menkûle olan mes'ele-i ânife ile ibrâ-yı âmmın hükmü gayr-ı mütenâkız olmakla istisnâya lüzûm görülmez.

Fâide

وفي قسمة القنية: قسمَا أرضًا مشتركة وأقر كل واحد منهما أنه لا دعوى له على صاحبه وزرع نصيبه ثم أراد أحدهما الفسخ بالغبن فله ذلك إذا كان الغبن فاحشًا عند بعض المشايخ انتهى.

2871. Mes'ele: *Kunye*'nin kısmet bâbında beyân olunduğuna göre iki şerîk beynlerinde müşterek olan bir arâzî taksîm edip her birisi yekdiğerinde bir gûnâ daʿvâları olmadığını ikrâr ve itirâf ederek ibrâ edip onlardan biri kendi hissesini aldıktan sonra o birisi gabne binâen kısmet-i mezkûrun feshini taleb eylese bazı meşâyiha göre gabn-ı mezkûr fâhiş ise feshe hakkı vardır.

وفي إجارة البزّازية: أن الإبراء العام إنما يمنع إذا لم يقرّ بأن العين للمدعي فإن أقرّ بعده أن العين للمدعي سلمها له ولا يمنعه الإبراء.

2872. Mes'ele: *Bezzâziyye*' nin icâresinde beyân olunduğuna göre ibrâ-yı âmm müddeʿîyi daʿvâdan ancak müddeʿâ aleyh aynın müddeʿînin olduğunu ikrâr eylemez ise menʿ eder. Ammâ baʿde'l-ibrâ müddeʿâ aleyh ibrâ olunan aynın müddeʿînin olduğunu ikrâr ederse hasbe'l-ikrâr onu müddeʿîye teslîm lâzım gelmekle kable'l-ikrâr vâkiʿ olan ibrâ müddeʿîyi iddiʿâdan ve onu müddeʿîye teslîmden menʿ eylemez.

وفي دعوى القنية: أن الإبراء العام لا يمنع من دعوى الوكالة؛ وفي الرابع عشر من دعوى البزّازية: أبرأه عن الدعاوى ثم ادعى عليه بوكالة أو وصاية صح.

إذا أقرّ أنه له ثم ادعى شراءه بلا تاريخ يقبل بخلاف ما لو قال «لا حق لي قِبَله» ثم ادعى لا تسمع حتى يبرهن أنه حادث بعد الإبراء، والفرق في جامع الفصولين.

2873. Mes'ele: [1584] Daʿvâ-yı *Kunye*'de beyân olunduğuna göre ibrâ-yı âmm vekâlet daʿvâsından menʿ eylemez. Daʿvâ-yı *Bezzâziyye*'nin on dördüncü faslında beyân olunduğuna göre bir kimse diğerini daʿâvâdan baʿde'l-ibrâ ol kimseden vekâlet veya vesâyet daʿvâsında bulunsa müddeʿâ aleyh onun için onları ikrâr ederse müddeʿînin daʿvâsı sahîha olup baʿdehu bilâ-târîh onu şirâ daʿvâsında bulunsa kabûl olunur ise de kable'l-ikrâr "Benim onda hakkım yoktur." dedikten sonra iddiʿâda bulunsa mes'ele-i ânife onun hilâfına olarak iddiʿâ eylediği şeyi baʿde'l-ibrâ hâdis olduğunu bi'l-burhân isbât eylemedikçe daʿvâsı mesmûʿa olmaz. Mes'eleteyn beyninde fark *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de mezkûrdur.

ثم اعلم أن قولهم: «لا تسمع الدعوى بعد الإبراء العام إلا بحق حادث بعده» يفيد جواب حادثة: أقرّ أن في ذمته لفلان كذا وأبرأه عاما ثم ادعى بعدهما أنه أقر بعدهما أن لا شيء له في ذمته فإنه تسمع دعواه وتقبل بينته ولا يمنعها الإبراء العام لأنه إنما ادعى بما يبطل بعده لا قبله.

2874. Mes'ele: Mes'ele-i sâbıkayı baʿde'l-beyân maʿlûm ola ki fukahânın ibrâ-yı âmmdan sonra daʿvâ mesmûʿa olmaz, ancak baʿde'l-ibrâ hâdis olan hakkı daʿvâ mesmûʿa olur, kavilleri zimmetinde falân kimsenin şu kadar hakkı olduğunu bi'l-ikrâr onu ibrâ-yı âmmla ibrâ edip baʿdehu ikrâr ve ibrâdan sonra ol kimsenin zimmetinde hiçbir şey olmadığını ikrâr eder ise daʿvâsı mesmûʿa olup beyyinesi kabûl olunup ibrâ-yı âmm beyyineyi menʿ eylemez, hâdisesinin cevâbını ifâde eder. Zîrâ müddeʿî-yi mezkûr baʿde'l-ibrâ bâtıl olanı iddiʿâ edip kable'l-ibrâ bâtıl olanı iddiʿâ eylemedi. **[1585]**

وقول قاضيخان في الصلح: «أنه لو برهن بعده على إقراره قبله بأنه لا حق له لم يقبل ولو برهن بعده على إقراره بعده أنه لا حق له وأنه مبطل فيما ادعى يقبل انتهى» يدل على ما ذكرناه من أن إقراره بعد الإبراء العام مبطل؛ ولكن في جامع الفصولين من التناقض: كفل عنه بألف لرجل بألف يدعيه فبرهن الكفيل على إقرار المكفول له وهو يجحد أنها قمار أو ثمن خمر لا يقبل؛ ولو أقر به الطالب عند القاضي بربا وإنما لا تقبل البينة على الإقرار لأنها تسمع عند صحة الدعوى وقد بطلت هنا للتناقض لأن كفالته إقرار بصحتها انتهى.

2875. Mes'ele: Kâdîhân'ın kitâb-ı sulhde, müddeʿâ aleyh ibrâ-yı âmmdan sonra müddeʿînin kable'l-ibrâ kendisinde hiçbir hakkı olmadığını ikrârına burhân ikâme eylese burhânı kabûl olunmaz. İbrâ-yı âmmdan sonra baʿde'l-ibrâ müddeʿînin kendisinde hakkı olmadığını ikrârına ve ol ikrârın ibrâyı mubtil olduğuna burhân ikâme eylese kabûl olunur, demesi; bizim, ibrâ-yı âmmdan sonra ikrârı ibrâyı mubtildir, kavlimize delâlet eder. Velâkin tenâkuzdan *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğuna göre bir recülün daʿvâ etmekte olduğu bin kuruştan kefîl olup da kefil, iddiʿâ olunan bin kuruşun kumar veya semen-i hamr olduğunu mekfûlün lehin ikrârına ikâme-i burhân edip hâlbuki mekfûlün leh onun kumar veya semen-i mebîʿ olduğunu inkârda bulunsa kefîlin burhânı kabûl olunmaz. Ammâ tâlib

taleb etmekte olduğu bin kuruşun kumar veya semen-i hamr gibi vâcib olmayan para olduğunu huzûr-i hâkimde ikrâr eylese gerek asîl ve gerek kefîl her ikisi de ondan berî olurlar. Eğer mademki her ikisi de berî oldular, kefîlin ikrâr-ı beyyinesi kabûl olunmalı idi, denirse beyyine ancak sıhhat-i daʿvâ üzerine istimâʿ olunup kabûl olunur. Hâlbuki burada tenâkuza binâen daʿvâsı bâtıladır. Zîrâ ibtidâen kefîlin kefâleti tâlibin sıhhat-i daʿvâsını ikrârdır diyerek cevâb verilir. **[1586]**

وانظر ما كتبناه في المداينات من مسألة دعوى الربا بعد الإبراء، وآخر ما في الجامع يدل على أن التناقض من الأصيل معفو عنه حيث قال «ويقال له اطلب خصمك فخاصمه» انتهى.

2876. Mes'ele: Bu kitâbta ... mes'elede beyân olunacağı üzere baʿde'l-ibrâ ribâ daʿvâsı mes'elesinden müdâyenât-ı *Kunye*'den nakil ve beyân buyurulacakları mes'eleye nazar ile emrediyorlar yoksa bundan akdem beyân olunan müdâyenât mes'elesine ihâle değildir. Binâenaleyh nazar ile maksad intizârdır. Ve *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in âhirinde beyân buyurulan mes'ele-i asîlden tenâkuzun maʿfûv olduğuna delâlet eder. Zîrâ orada beyân olunduğuna göre kefîl taleb olunan matlûbu tâlibe edâ edip de edâ ettiği şeyi istirdâd için mekfûlün anha rücûʿ kasd edip hâlbuki tâlib gâib olarak mekfûlün anh kefîle taleb olunan mâl-ı kumar veya semen-i meyyite veya "müslimin hamrı semeni emsâli gayr-ı lâzım olan şeylerden idi" diyerek defʿ ile kefîl üzerine ikâme-i burhânda bulunsa mekfûlün anhın burhânı kabûl olunmayıp belki "senin tarafından kefîlin vermiş olduğu parayı kefîle edâ eyle de baʿdehu hasmınla muhâkeme ol" diyerek emr olunur, işte asîl asl-ı deyni ikrâr ve iltizâm eylemiş iken tekrâr hasmıyla muhâkemeye me'mûr olmasından asîlden tenâkuzun maʿfûv olduğu müstefâd olur.

Hukûk-i Bârî'de Hükm-i Şehâdet

تسمع الشهادة بدون الدعوى في الحد الخالص والوقف وعتق الأمة وحريتها الأصلية وفيما تمحض لله تعالى كرمضان وفي الطلاق والإيلاء والظهار وتمامه في شرح ابن وهبان.

2877. Mes'ele: 2809. mes'elede beyân olunduğu, 3025. mes'elede beyân olunacağı üzere şehâdet isbât-ı hukûk için meşrûʿ buyurulup **[1587]**

37. mes'elede beyân buyurulduğu üzere hukûk da ya sırf hakk-ı Bârî veya sırf hakk-ı ibâd veya hukûk-i Bârî ile hukûk-i ibâddan mürekkeb olarak üç kısım olup 2812. mes'elede beyân olunduğu üzere hukûk-i nâsa şehâdette sebk-i daʿvâ şart olarak kable'd-daʿvâ istimâʿ olunmaz ise de hadd-i zinâ gibi sırf hukûk-i Bârî'den olan hudûd-i hâlisenin isbâtında ve Ebû Yûsuf ile İmâm Muhammed'e göre fukarâ ve mesâcid ve cevâmiʿa vakfı isbâtta sebk-i daʿvâ şart olmayarak bi-dûni'd-daʿvâ istimâʿ olunup hadd-i kazf ve hadd-i sirkat gibi hukûk-i müştereke ve muʿayyene olarak bir kavme vakıfda bi-dûni'd-daʿvâ bi'l-ittifâk beyyine kabûl olunmaz. Ve kezâ ıtk-ı eme ve hürriyyet-i asliyye ve hilâl-i şehr-i Ramazan ve talâk ve îlâ ve zıhâr gibi mahzâ hukûk-i Bârî'nin isbâtında dahi şehâdetin kabûlünde sebk-i daʿvâ şart olmayarak şehâdet-i hisbe kabûl olunup bu bahsin tamâmı *Şerh-i Vehbâniyye*'dedir.

Defʿ-i Daʿvâ

دفع الدعوى صحيح وكذا دفع الدفع وما زاد عليه يصح هو المختار وكما يصح الدفع قبل إقامة البينة يصح بعدها وكما يصح قبل الحكم يصح بعده إلا في مسألة المخمسة كما كتبناه في الشرح وكما يصح عند الحاكم الأوّل يصح عند غيره وكما يصح قبل الاشهاد يصح بعده هو المختار إلا في ثلاث.

2878. Mes'ele: Defʿ-i daʿvâ müddeʿâ aleyh tarafından müddeʿînin daʿvâsını defʿ edecek bir daʿvâ der-meyân olunmaktan ibâret olarak sahîh olduğu gibi muhtâr olarak defʿi defʿ ve defʿi defʿ üzerine zâid olan defʿi defʿ de sahîhtir.

Meselâ, bir kimse cihet-i karzdan dolayı bir mikdâr hakkı daʿvâ ettikte müddeʿâ aleyh tarafından "Ben onu edâ eylemiş idim." veya "Sen beni ondan ibrâ eylemiş idin." veya "Biz şu kadar şey üzerine seninle sulh olmuş idik." veya "Senin bu daʿvâ ettiğin meblağ **[1588]** karz olmayıp belki sana satmış olduğum falân malın semenidir." veyâhûd "Fülânda matlûbum olan ol mikdâr meblağı sana havâle etmekle sen dahi bana ol meblağı vermiş idin." demiş olsa müddeʿînin daʿvâsını defʿ eylemiş olup dâfiʿ bu vechile defʿini bi'l-beyyine isbât ettikte müddeʿînin daʿvâsı mündefiʿ olup isbât edemediği hâlde dâfiʿin talebiyle asıl müddeʿî tahlîf olunur. Yemînden nükûl ederse müddeʿâ aleyh olan dâfiʿin defʿi sâbit olur, müddeʿî yemîn ederse kendisinin asıl daʿvâsı avdet ederek müddeʿî bi'l-beyyine daʿvâsını isbât ederse muktezâsıyla hüküm olunur.

2879. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere def'-i da'vâ sahîh olarak icrâ olunduğu gibi biri diğerinden mutlakan milk da'vâsında bulundukta müdde'â aleyh "Ben onu senden iştirâ eylemiş idim." diyerek def' ettikte asıl müdde'î, bey'in ikâle ve fesh olunduğuna kâil olarak müdde'â aleyhin def'i-ni def' edip asıl müdde'î de "Sen onu benden iştirâ ettiğini ikrâr eylemiş idin." diyerek tekrâr def'i def' eylese istimâ' olunur.

2880. Mes'ele: Müdde'î da'vâsını isbât için beyyine ikâme etmeden def' sahîh olduğu gibi ba'de'l-ikâme de sahîh olur. Ve kezâ kable'l-hüküm def' sahîh olduğu gibi *Şerh-i Kenz*'de beyân eylediğimiz mes'ele-i muhammese-nin gayrısında ba'de'l-hüküm de sahîh olur. Ve kezâ hâkim-i evvel huzû-runda def' sahîh olduğu gibi diğer hâkimin huzûrunda dahi sahîh olur. Ve kezâ muhtâr olan kable'l-işhâd sahîh olduğu gibi üç mes'elenin gayrısında ba'de'l-işhâd da sahîh olur.

الأولى: إذا قال لي دفع ولم يبين وجهه لا يلتفت إليه. الثانية لو بينه لكن قال بينتي به غائبة عن البلد لم يقبل. **الثالثة**: لو بين دفعًا فاسدًا؛ ولو كان الدفع صحيحًا وقال بينتي حاضرة في المصر يمهله إلى المجلس الثاني، كذا في جامع الفصولين والإمهال هو المفتى به كما في البزّازية، وعلى هذا لو أقر بالدين وادعى إيفاءه أو الإبراء فإن قال بينتي في المصر لا يقضي عليه بالدفع وإلا قضى عليه.

2881. Mes'ele: Ba'de'l-işhâd sahîh olmayan def' mesâilinden birinci mes'ele, dâfi' def'i bulunduğunu iddi'â edip de cihet-i def'ini beyân eylemez ise ona iltifât olunmaz.

İkincisi, beyyinesi bulunup da "Def'imin beyyinesi beldeden gâibdir." diyerek bilâ-beyyine def'de bulunması.

Üçüncüsü, def' sahîh iken def'-i fâsid beyân edip "Beyyinem Mısır'da hâzırdır." derse ikinci meclisde beyân eylemek üzere kendisine mühlet verilir, *Câmi'u'l-Fusûleyn*'de böylece beyân olunup *Bezzâziyye*'nin beyânına göre müftâ bih olan ancak mühlettir.

Binâenaleyh deyni ikrâr edip îfâ veya ibrâsını iddi'âda bulundukta eğer "beyyinem Mısırda'dır" diyerek olursa def' sebebi ile hüküm olunmayıp bel-ki ikinci meclise kadar mühlet verilir ve eğer def'inin Mısır'da bulunduğunu

beyân eylemez ise birinci mes'ele hükmünde olarak mücerred def' iddi'âsına iltifât olunmayarak fi'l-hâl istîfâ olunur.

Fâide

الدفع بعد الحكم صحيح إلا في مسألة المخمسة كما ذكرته في الشرح.

2882. Mes'ele: Musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânlarına göre mes'ele-i muhammesenin mâ'adâsında ba'de'l-hüküm def' sahîhtir.

Fâide

أقر بالدين بعد الدعوى ثم ادعى إيفاءه لم يقبل للتناقض إلا إذا ادعى إيفاءه بعد الإقرار به والتفرق عن المجلس، كذا في جامع الفصولين.

2883. Mes'ele: Ba'de'd-da'vâ deyni ikrâr edip ba'dehu îfâ iddi'âsında bulunsa ikrârıyla iddi'âsı beyninde tenâkuza binâen îfâ iddi'âsı kabûl olunmaz ise de deyni ba'de'l-ikrâr ve meclis-i kazâdan ayrıldıktan sonra îfâ **[1590]** iddi'âsında bulunsa *Câmi'u'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile iddi'âsı kabûl olunur.

الدفع من غير المدعى عليه لا يصح إلا إذا كان أحد الورثة.

2884. Mes'ele: Vereseden biri olmadıkça müdde'â aleyhden başka hiçbir kimseden def' sahîh olmaz. Ammâ vereseden başka birisi müdde'înin iddi'âsında mubtil olduğunu ikrârına ikâme-i burhânla isbât eder ise onun def'i mesmû' olur.

لا ينتصب أحد خصمًا عن أحد قصدًا بغير وكالة ونيابة وولاية إلا في مسألتين: **الأولى**: أحد الورثة ينتصب خصمًا عن الباقي. **الثانية**: أحد الموقوف عليهم ينتصب خصمًا عن الباقي، كذا حرّره ابن وهبان عن القنية.

2885. Mes'ele: İki mes'elenin gayrısında bilâ-vekâle velâ niyâbe velâ-velâye hiçbir kimse hasım olarak diğerinden def'e kıyâm edemez. Ancak iki mes'elede kıyâm edip def' edebilir. Onlardan birisi, vereseden biri diğeri tarafından def' ederse kabûl olunur. Zîrâ veresenin cümlesi meyyitten halef olmakla her birisi diğerleri makâmına kâim olarak müdde'â bihe karşı hasım olur.

İkinci mes'ele, mevkûfün aleyhlerden biri vakıfları aleyhinde ikâme olunan daʿvâyı defʿe diğerleri tarafından hasım olarak kıyâmla defʿ-i daʿvâ edebilir. *Kunye*'den naklen böylece İbn Vehbân hükm-i mes'eleyi tahrîr eylemiştir.

Baʿde'l-Muhâkeme Te'hîr-i Hüküm

لا يجوز للقاضي تأخير الحكم بعد وجود شرائطه إلا في ثلاث: **الأولى**: لرجاء الصلح بين الأقارب. **الثانية**: إذا استمهل المدعي. **الثالثة**: إذا كان عنده ريبة.

2886. Mes'ele:

[1-] Akrabâ beyninde vukûʿ bulan veya tarafeynin sulha rağbetleri me'mûl olan,

2- Müddeʿî mühlet talebinde bulunması,

3- Müddeʿî ve müddeʿâ aleyhin muʿâmelelerinde hâkimin şübhede bulunması gibi üç **[1591]** mes'elenin gayrısında hükmün sebeb ve şartları tamâmıyla tahakkuk ettikten sonra hâkimin hükmü te'hîri câiz değildir.

Ammâ beyân olunduğu vechile akrabâ beyninde veya müddeʿî ve müddeʿâ aleyh beynlerinde sulha rağbet bulunur veya müddeʿî hüküm için mühlet taleb eder veya hâkim kendince hâsıl olan şübheye binâen tedkîk-i hakîkat için te'hîr câiz olmakla sulh me'mûl olan muhâsemede hâkim tarafeyne bir veya iki defa musâlahayı tavsiye ve ihtâr eder. Muvâfakat ederler ise usûl-i meşrûʿasına tevfîkan musâlaha eder, muvâfakat etmedikleri takdîrde muhâkemeyi itmâm edip muktezâsını hüküm ve tarafeyne tefhîm eder ve esbâb-ı mûcibesiyle berâber hüküm ve tenbîhi hâvî bir iʿlâm tanzîm edip mahkûmün leh lede'l-îcâb mahkûmün aleyhe iʿtâ eder. Bu vechile verilmiş olan iʿlâm usûlüne muvâfık ve şübhe-i tezvîr ve tazyiʿden sâlim oldukça bilâ-beyyine mazmûnuyla her mahkemede amel ve hüküm olunur.

Fâide

البقاء أسهل من الابتداء إلا في مسألتين: [**الأولى**:] إذا فسق القاضي فإنه ينعزل وإذا ولى فاسقًا يصح وهو قول البعض، وجوابه في النهاية والمعراج. **الثانية**: الإذن للآبق صحيح وإذا أبق المأذون صار محجورًا عليه، ذكره الزيلعي في القضاء.

2887. Mes'ele: İki mes'elenin gayrısında 1546. mes'elede beyân olunduğu üzere bir şeyin bekâsıyla hüküm ibtidâsından esheldir. Binâenaleyh ibtidâen tecvîz olunmayan bir şey bekâen tecvîz olunabilir.

İki mes'eleden biri, bazı fukahânın kavillerine göre bir kâdî zamân-ı kazâsında fıska sülûk ederse bekâsı tecvîz olunmayarak münʿazil olur ise de 225., 1552. mes'elelerde beyân olunduğu üzere şehâdete ehil olanın kazâya da ehil olmasına binâen bir fâsıkı kazâya taʿyîn sahîh olup fakat taʿyîn eden âsim olur. Hükm-i mes'eleye kâil olan bazı fukahânın hükm-i mes'elede kavillerine cevâbı yaʿnî tevcîhi *Nihâye* ve *Miʿrâc*'da mezkûrdur. **[1592]**

2888. Mes'ele: İkinci mes'ele dahi 1553. mes'elede beyân olunduğu üzere her ne kadar ehl-i sûk ve esnâf firârına vâkıf olsalar dahi kaçmış olan köleye ticârete izin sahîh olduğu hâlde Zeylaʿî'nin kitâb-ı kazâda beyânına göre abd-ı me'zûn kaçarsa baʿde'l-firâr mahcûr olarak ibtidâen tecvîz olunduğu hâlde bekâen tecvîz olunmaz.

Beyyineleri Kabûl Olunup Olunmayanlar

من عمل إقراره قبلت بينته ومن لا فلا إلا إذا ادعى إرثًا أو نفقةً أو حضانةً فلو ادعى أنه أخوه أو جده وبين أو ابن ابنه لا تقبل بخلاف الأبوة والبنوة والزوجية والولاء بنوعيه وكذا معتق أبيه وهو من مواليه، وتمامه في باب دعوة النسب من الجامع.

2889. Mes'ele: İkrârı kabûl olunanların beyyineleri de kabûl olunup ikrârları kabûl olunmayanların beyyineleri de kabûl olunmaz. Zîrâ beyyinât ancak bir hasımdan diğer hasım üzerine sâbite olup müddeʿînin müddeʿâ aleyhe karşı hasım olması ise iddiʿâ ve taleb olunan şeyin ikrârı câiz olan şeylerden olarak ikrârıyla mukırre lâzım gelip tasâdukları ile sâbit olursa beyyinesi kabûl olunur. Lâkin irs veya nafaka veya hidâne iddiʿâsında bulunanın ikrârı kabûl olunmadığı hâlde beyyinesi kabûl olunur. Zîrâ birisi diğerine hitâben "Sen benim kardeşimsin ve pederimiz vefât etmekle senin elinde terk edip bırakmış olduğu mala hasbe'l-irs şerîkiz." diyerek iddiʿâda bulundukta her ne kadar ikrârı kabûl olunmaz ise de beyyinesi kabûl olunur. Ve kezâ biri, diğeri hakkında kendisinin kardeşi olup kendisinin nafakaya muhtâc ve müstahik olduğunu bi'l-beyân hâkime kendisi için nafaka takdîrini iddiʿâ eyledikte her ne kadar ikrârı kabûl olunmaz ise de isbât için beyyinesi kabûl olunur. Ve kezâ bir kimse ifâde-i merâmdan âciz bir sağîr olup iltikât ettikten sonra bir kadın ol sağîr kendisinin biraderi olduğunu bi'l-beyyine isbât **[1593]** eylese hakk-ı hidânesi kendisine âid olmakla beyyinesi kabûl olunarak çocuk kendisine teslîm olunup uhuvvetinin sübûtuyla hüküm olunur, hâlbuki mücerred ikrârı kabûl olunmaz.

2890. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere ikrârı kabûl olunanın beyyinesi de makbûle olup kabûl olunmayanın gayr-ı makbûle olmakla bir kimse diğerinin kendi kardeşi veya ceddi veya oğlu veya oğlunun oğlu olduğunu iddiʿâ edip de isbât için beyyine ikâme eylese beyyinesi kabûl olunmaz. Zîrâ lâ kasden velâ hükmen kendisinden hasım olmayan gâib üzerine ikâme edip bu ise gayr-ı makbûledir. Zîrâ mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere beyyinât bir hasımdan diğer hasım üzere ikâme olunur.

2891. Mes'ele: Ammâ ubuvvet ve bunuvvetle neseb ve kezâ fülân mer'eyi kendisinin tezevvüc ettiğini recülün veya fülân kimse kendisini tezevvüc edip onun zevcesi bulunduğunu mer'enin iddiʿâsı ve kezâ biri diğerinin kendi memlûkü olup âzâd ederek velâsı kendisinin olduğunu veyâhûd biri diğerinin memlûkü olup kendisini âzâd ettiğini beyânla kendisi onun mevlâsı bulunduğunu iddiʿâ ederek velâ-yı itâka ve kezâ nesebi mechûl olan bir kimsenin hayâtta bulundukça kendisinden sudûr edecek cinâyetin cezâsını dâmin olup vefâtında kendisine vâris olmasını mukâvele ederek velâ-yı muvâlât daʿvâsı hükm-i sâbıkın hilâfına olarak beyyineleri kabûl olunur. Zîrâ gerek velâ-yı ıtâk ve gerek velâ-yı muvâlât davaları bir olup mutlakan velâ ikrârı ile mukırra lâzım gelen bir hak maksûd olmakla her birisinin diğerine ihtisâsları nisbet menzilesindedir.

Ve kezâ birisi diğerine "Senin pederin benim pederimin kölesi olup onu benim pederim âzâd eylemiş idi, sen benim pederimin muʿtakı olarak senin velân bana âiddir." diyerek iddiʿâ edip de **[1594]** isbât için burhân ikâme eylese istihsânen kabûl olunur. Bu bahsin tamâmı *Câmiʿ*'in daʿvâ-yı neseb bâbındadır.

لا تقبل شهادة كافر على مسلم إلا تبعًا أو ضرورة؛ فالأول إثبات توكيل كافر كافرًا بكافرَين بكل حق له بالكوفة على خصم كافر فيتعدى إلى خصم مسلم آخر؛ وكذا شهادتهما على عبد كافر بدين ومولاه مسلم؛ وكذا شهادتهما على وكيل كافر موكّله مسلم وهذا بخلاف العكس في المسألتين لكونها شهادة على المسلم قصدا وفيما سبق ضمنا.

2892. Mes'ele: Gayr-ı müslimin müslim üzerine şehâdeti ancak tebeʿan zımnen veya zarûreten kabûl olunup kasden ve sarâhaten ve ihtiyâren kabûl olunmaz. Gayr-ı müslimin müslim üzerine tebeʿan ve zımnen şehâdetinin kabûlü meselâ vekîl medyûn olan zimmîyi huzûr-i hâkime ihdâr

edip hasbe'l-vekâle müvekkilinin zimmetinde bulunan deyni taleb ve daʿvâ ettikte müddeʿînin vekâletini inkârı üzerine iki zimmîyi şâhid olarak ikâme edip onlar iddiʿâ olunan vekâletin sübûtuna şehâdet ettiklerinde onların şehâdetleriyle müddeʿînin vekâleti sâbite olup ondan sonra onların şehâdetleri ile sâbite olan daʿvânın teveccüh ettiği diğer müslim-i medyûnu ihdâr eylese her ne kadar onların zimmî-yi mezkûr üzerine kasden ve sarâhaten şehâdetleri zimmî-yi mezkûr üzerine şehâdet eylese de tebeʿan ve onun zımnında müslim-i mezkûr üzerine de şehâdet olarak zimmî üzerine sarâhaten ve kasden şehâdetlerine tebeʿan ve zımnen müslim üzerine de şehâdet eylemiş olur. Binâenaleyh gayr-ı müslimin müslim üzerine tebeʿan ve zımnen şehâdeti bir gayr-ı müslimin diğer gayr-ı müslimi Kûfe'de bulunan bir hasm-ı gayr-ı müslim üzerinde bulunan bi'l-cümle hakkının istîfâsına tevkîlini iki gayr-ı müslimin şehâdetleri ile isbâtında olup gayr-ı müslim-i medyûn üzerine kasden ve sarâhaten vâkiʿ olan şehâdetleri beyân olunduğu üzere hasım olan diğer müslime de teʿaddî ederek zımnen ve tebeʿan onun üzerine de şehâdet olur. **[1595]**

2893. Mes'ele: Ve kezâ onların bir müslimin gayr-ı müslim olan kölesi üzerinde bulunan şehâdetleri ve kezâ bir müslimin vekîli bulunan gayr-ı müslim üzerine şehâdetleri de tebeʿan ve zımnen müslim üzerine şehâdet olup bu iki mes'elenin akisleri asıllarının hilâfına olarak kabûl olunmaz. Zîrâ bu iki mes'elenin akislerinde onların şehâdetleri müslim üzerine kasden şehâdet olup mes'ele-i sâbıkada ise zımnen ve tebeʿan şehâdettir.

والثاني: في مسألتين في الإيصاء شهد كافران على كافر أنه أوصى إلى كافر وأحضر مسلمًا عليه حق للميت؛ وفي النسب شهدا أن النصراني ابن الميت فادعى على مسلم بحق، وتمامه في شهادات الجامع.

2894. Mes'ele: Gayr-ı müslimin müslim üzerine zarûreten şehâdeti iki mes'elede olup onlardan biri îsâda olup meselâ iki gayr-ı müslim bir gayr-ı müslimin diğer gayr-ı müslime vasiyyet ettiğine şehâdet ederek vesâyeti sâbite olduktan sonra meyyitte alacağı olan bir müslimi ihdâr ederek şehâdet eylemeleri mes'elesinde olduğu gibi ki Şeyh Fahreddin Osman el-Mârdînî'nin *Telhisü'l-Câmiʿ* şerhinden naklen Hamevî'nin beyânına göre bir müslim falân meyyitin kendisine vasiyyet ettiğini iddiʿâ edip mûsînin

kendi üzerinde hakkı bulunan bir müslim-i medyûnu huzûr-i hâkime ihdâr edip de medyûn-i mezkûr deynini ikrâr edip velâkin mûsînin vefâtıyla îsâyı inkârı üzerine vasî-yi mezkûr vesâyet ve mûsînin vefâtını isbât için iki gayr-ı müslim ile işhâd eylese istihsânen onların şehâdetleri kabûl olunarak her ikisinin de sübûtuyla hüküm olunur. Hâlbuki şehâdet-i mezkûre kasden müslim üzerine şehâdettir. Ammâ bir müslim huzûr-i hâkimde falân zimmî meselâ "Kûfe'de bulunan bi'l-cümle hukûkunun kabzına ve bu husûsta îcâb eden husûmete beni tevkîl eyledi." diyerek iddiʿâda bulunarak "Müvekilimin kendisinde alacağı vardır." **[1596]** diyerek bir müslimi ihdâr edip müddeʿâ aleyh olan müslim-i mezkûrun vekâletini inkâr eyledikte isbât için iki gayr-ı müslim ikâme ederek şehâdet eyleseler bu şehâdetleri kasden ve sarîhan müslim üzerine olmakla kabûl olunmaz.

Mes'ele-i ânifede isbât-ı vesâyetle vefâtta kabûl olunduğu hâlde bu mes'elede isbât-ı vekâlette kabûl olunmaz. Çünkü vasiyyet ekseriyetle vakt-i mevtte olup mevt ise onların kendi hânelerinde olup müslümanlar ise onların hânelerinde onlar ile muhâlatada bulunmayacakları cihetle onların vefâtlarıyla bu hâlde vâkiʿ olan vesâyetlerine onların şehâdetleri kabûl olunmasa onların haklarının zıyâʿı lâzım gelir. Hâlbuki akd-i zimmetle onların hakları maʿsûm ve mahfûz olmakla muhâfaza-i hukûk için "vilâdette kâbile-i vâhidenin şehâdeti zarûreten kabûl olunduğu gibi" şu hâlde onların da sarâhaten şehâdetleri makbûle olup vekâlet ise gâliben hâricde ve hâl-i muhâlatada olmakla isbâtında zarûret mefkûdedir. ... mes'elede beyân olunduğu üzere zarûretler memnûʿ olan şeyleri mubâh hükmünde kıldığından sûret-i ûlâda kabûlün ibâhası ve zarûretin kendi mikdârıyla takdîrinin muktezâsı olarak sûret-i vekâlette kabûlün imtinâʿıyla hüküm muktezâ-yı kavâʿid-i fıkhiyyedir.

2894. Mes'ele: İsbât-ı neseb hakkında bir Nasrânî huzûr-i hâkimde kendisi falân Nasrânînin oğlu olduğunu ve pederi vefât edip pederinin kendisinden başka vârisi bulunmayıp verâseti kendisine münhasır olduğunu iddiʿâ ederek ve fülân müslimin pederine medyûn olup hasbe'l-irs deyni kendisine intikâl ettiğini iddiʿâ ederek müslim-i mezkûru huzûr-i hâkime ihdâr ettikte müslim-i mezkûr kendisinin onun oğlu olduğunu inkâr eylemesi üzere iki gayr-ı müslimi şâhid olarak ikâme ile onlar da müddeʿî-yi mezkûrun meyyit-i mezbûrun veled-i sulbîsi olduğuna şehâdet eyleseler

kasden müslim üzerine şehâdet olmakla kıyâsen kabûl olunmaz ise de muhâfaza-i hukûk zarûretine binâen istihsânen şehâdetleri **[1597]** kabûl olunarak muktezâsıyla müslim üzerine hüküm olunur. Çünkü neseb ancak nikâh ve vilâdetle sâbit olup müslümanlar ise bu hâllerde onlar ile birlikte bulunamayacaklarından hakk-ı mezkûru isbât bi'z-zarûre onların şehâdetlerine mütevakkıf olmakla her ne kadar hilâf-ı kıyâs ise de muhâfaza-i hukûk zarûretiyle istihsânen kabûl olunur. Bahsin tamâmı *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in şehâdetinde mezkûrdur.

لا يقضي القاضي لنفسه ولا لمن لا تقبل شهادته له إلا في الوصية لو كان القاضي غريم ميت فأثبت أن فلانا وصيه صح وبرئ بالدفع إليه بخلاف ما إذا دفع له قبل القضاء امتنع القضاء وبخلاف الوكالة عن غائب فإنه لا يجوز القضاء بها إذا كان القاضي مديون الغائب سواء كان قبل الدفع أو بعده وتمامه في قضاء الجامع.

2895. Mes'ele: Kâdî kendi nefsi için ve usûl ve fürûʿu gibi kendi lehinde şehâdetleri kabûl olunmayan kimseler lehine hüküm edemez. Ancak vasiyyet veya kâdî vefât eden kimseye medyûn olup da bir kimse onun vasîsi olduğu isbât olunursa kazâsı sahîh olarak deynini ol vasî olan kimseye iʿtâ ve te'diye ile deyninden berî olur ise de vesâyetin sübûtuyla hüküm etmeden deynini defʿ ve te'diye ederse kazâsı mümteniʿ olur.

Binâenaleyh kâdînin veya şehâdetleri kendi hakkında kabûl olunmayan müteʿallikâtının bir kimseye deynleri olup da medyûn oldukları kimse vefât edip bir kimse kendisi meyyitin vasîsi olduğunu kâdî-yi mezkûr huzûrunda iddiʿâ ederek bi'l-beyyine isbâtı üzerine kâdî-yi mezkûr onun vesâyetinin sübûtuyla hükm eylese istihsânen kazâsı câiz olup vesâyetin sübûtuyla baʿde'l-kazâ deynlerini vasî-yi mezkûre defʿ eyleseler defʿleri sahîh olarak deynlerinden berî olurlar ise de beyân olunduğu vechile vesâyetinin sübûtuyla hükümden evvel bir kimsenin meyyitin vasîsi olması zuʿmuyle deynlerini verip de baʿdehu vasîsi olduğu **[1598]** bi'l-beyyine isbât olunarak vesâyetin sübûtuyla hükm eylese kazâsı nâfiz olmaz ve kazâsı nâfiz olmayınca ona deyni defʿ ve iʿtâ ile deynden berî de olmaz. Zîrâ deyni baʿde'l-edâ onun için şehâdete sâlih olamaz. Zîrâ deynden berâetinin sübûtu iʿtibâriyle onun vesâyetinin sübûtu için şehâdeti kendi nefsine şehâdet olup bir kimsenin

kendi nefsine şehâdeti ise kabûl olunmayacağından kendi için şehâdetleri kabûl olunmayan kimseler için de kâdînin kazâsı da nâfiz olamaz. Hattâ bu kâdî azl olunup veya vefât edip de yerine başka kâdî gelse deynini baʿde'l-edâ vesâyetinin sübûtuyla hükmünü ibtâl edip deynini vermiş olduğu kimseyi vasî taʿyîn etmeyip ne kendisi ve ne de diğerleri ona defʿle meyyite deynlerinden berî olamazlar.

2896. Mes'ele: Kâdînin medyûn olduğu gâibden vekâletle hükm-i mes'elesi de hükm-i mezkûrun hilâfınadır. Yaʿnî hâkimin veya müteʿallikâtının medyûn oldukları kimse gâib olup bir kimse onun tarafından hukûkunu kabza vekîl olduğunu iddiʿâ edip hâkim-i mezkûr huzûrunda bi'l-beyyine vekâletini isbât eylemesi üzerine gerek deynlerini baʿde'l-edâ ve gerekse kable'l-edâ medyûn olan kâdî-yi mezkûrun sübût-i vekâletle kazâsı câiz olamaz. Binâenaleyh ona deynlerini defʿle deynlerinden berî olamazlar. Bahsin tamâmı *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in kazâsındadır. Zîrâ kable'l-edâ medyûn olmak ve baʿde'l-edâ berâet dâʿiyesine binâen kâdî-yi mezkûr onun için sübût-i vekâlete şehâdet eylese şehâdeti kabûl olunmayacağından kazâsı da nâfiz olmaz. Zîrâ nüfûz-i kazâ kabûl-i beyyinenin ferʿidir.

أمين القاضي كالقاضي لا عهدة عليه بخلاف الوصي فإنه تلحقه العهدة ولو كان وصي القاضي؛ فبين وصي القاضي وأمينه فرق من هذه ومن أخرى هي أن القاضي محجور عن التصرف في مال اليتيم مع وجود وصي له ولو منصوب القاضي بخلافه مع أمينه وهو من يقول له القاضي «جعلتك أمينا في بيع هذا العبد» واختلفوا فيما إذا قال «بع هذا العبد» ولم يزد والأصح أنه أمينه فلا تلحقه عهدة وقد أوضحناه في شرح الكنز وصحح البزازي من الوكالة أنه تلحقه العهدة فليراجع.

2897. Mes'ele: **[1599]** Emînü'l-kâdî, kâdî hükmündedir. Binâenaleyh onun üzerine uhde yoktur. Vasî, emînin hilâfına olarak her ne kadar kâdînin vasîsi olsa dahi vasîye uhde lâhika olur. Binâenaleyh emîn-i kâdî ile vasî beyninde uhde cihetinden fark vardır. Ammâ her ne kadar kâdînin nasb ve taʿyîn ettiği vasî olsa dahi vasîsinin vücûduyla berâber mâl-ı yetîmde tasarrufdan kâdînin mahcûz olması cihetinden vasî emîniyle kâdînin hilâfınadır.

Emîn-i Kâdî

2898. Mes'ele: Kâdînin emîni, kâdînin "Şu kölenin beyʿinde seni emîn kıldım." dediği kimsedir. "Şu köleyi sat." diyerek emredip de başka söz ziyâde eylemez ise onun emîn olmasında ihtilâf olunmuş ise de esahh olan onun emîni olup kendisine uhde lâhika olmaz. Musannif-i allâme hükm-i mezkûru *Şerh-i Kenz*'de îzâh buyurduğunu beyân ediyor. Lâkin Bezzâzî emîne uhdenin luhûkunu tashîh eylemiştir, mürâcaʿat buyurulsun.

Fâide

ينصب القاضي وصيًّا في مواضع إذا كان على الميت دين أو له أو لتنفيذ وصية، وفيما إذا كان للميت ولد صغير، وفيما إذا اشترى من مورثه شيئًا وأراد ردّه بعيب بعد موته، وفيما إذا كان أب الصغير مسرفًا مبذرًا فينصبه للحفظ، وذكر في قسمة الولوالجية موضعًا آخر ينصبه فيه فليراجع.

2899. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mevziʿlerde hasbe'l-velâye kâdî, vasî nasb ve taʿyîn **[1600]** eder. Mevâziʿ-i mezkûreden biri, meyyit üzerinde başkasının veya başkasında meyyitin matlûbunu istîfâ ve tesviye veya meyyitin vasiyyetini tenfîz ve meyyitin muhtâc-ı vesâyet veled-i sağîri bulunur veya mûrisinden bir şey iştirâ edip baʿde'l-vefât ayb sebebiyle reddini kasd eder veya sağîrin pederi sağîrin malında isrâf ve tebzîrde bulunursa muhâfaza-i menâfiʿ için vasî nasb eder. *Velvâliciyye*'nin kısmetinde kâdî için vasî taʿyîn olunacak başka mahal zikir olunmuştur. Mürâcaʿat buyurulsun.

Fâide

Vasî Nasbı

وطريق نصبه أن يشهدوا عند القاضي أن فلانًا مات ولم ينصب وصيًّا فلو نصبه ثم ظهر للميت وصي فالوصي وصي الميت. ولا يلي النصب إلا قاضي القضاة والمأمور بذلك.

2900. Mes'ele: Vasî nasbının tarîki, huzûr-i kâdîde vasî nasb etmeyerek müteveffânın vefâtına şehâdet edilmektir. Kâdî, müteveffânın muhtâc-ı vasiyyet olan evlâdı ve terekesi için vasî nasb ve taʿyîn ettikten sonra hayâtında kendisinin nasb ve ihtiyâr ettiği vasîsi zuhûr eylese iʿtibâr müteveffânın hayâtında kendisinin nasb ve ihtiyâr ettiği vasîyedir. Îcâb eden mahallerde vasî ancak kâdü'l-kudât ve nasba me'zûn ve me'mûr olan nâibler nasb ve taʿyîn ederler.

Kâdînin Hediye Kabûlü

لا يقبل القاضي الهدية إلا من قريب مَحرم أو ممّن جرت عادته به قبل القضاء بشرط أن لا يزيد ولا خصومة لهما، وزدتُ موضعين من تهذيب القلانسي من السلطان ووالي البلد ووجهه ظاهر فإن منعها إنما هو للخوف من مراعاته لأجلها وهو إن راعى الملك ونائبه لم يراع لأجلها.

2901. Mes'ele: Kâdîye zamân-ı kazâsında başkasıyla bir gûnâ husûmetleri bulunmayan mehâriminden akrabâsıyla **[1601]** muʿtâdı üzere zâid olmamak şartıyla kazâya taʿyîn olunmadan akdem kendisine hediye göndermesi muʿtâd ve müteʿâref olan kimselerden başkalarının hediyesini kabûl eylemek câiz değildir.

Musannif-i allâme buyurur ki *Tehzîb-i Kalânisî*'den naklen kâdîye zamân-ı kazâsında hediyesini kabûl câiz olan iki mevziʿ ziyâde eyledim. Onlar da vaktin hükümdârıyla bulunduğu beldenin vâlîsidir. Yaʿnî kâdîye bunların hediyesini de kabûl eylemek câizdir. Kâdîye bunların hediyelerini kabûlünün cevâzının vechi zâhirdir. Zîrâ [1](تَهَادُوا تَحَابُّوا) muktezâsınca ihdâ ve kabûl-i hediye nefsinde emr-i meşrûʿ ve müstahsen olduğu hâlde zamân-ı kazâda diğerlerinden hediyeyi menʿ, hediye sebebiyle onlara riʿâyet-i mahsûsa havfıdır. Zîrâ ihkâk-ı hak husûsunda hâkimin nazarında hiçbir ferdin diğerinden farkı olmayarak cümlesinin siyyân olması lâzımdır. Hâlbuki hâkim gerek hükümdâr ve gerekse mâ fevkinde bulunan vâlîye hiçbir vakit mücerred hediyesi için riʿâyet eylemez. Belki hediyenin aksine muʿâmelede bulunsa bile riʿâyete mecbûrdur. Binânaleyh onların hediyelerini kabûlde mahzûr yoktur. Hükm-i mes'ele ... mes'elede beyân olunmuştur. Mürâcaʿat buyurulsun.

Itlâkü'l-Müflis

إذا ثبت إفلاس المحبوس بعد المدة والسؤال فإنه يطلق بلا كفيل إلا في مال اليتيم كما في البزّازية وألحقت به مال الوقف وفيما إذا كان رب الدين غائبًا.

2902. Mes'ele: Edây-ı deyne icbâr için mahbûsun müddet-i habs ve suâl tahkîkinden sonra iflâsı usûlen sâbit oldukta hapiste bekâsında bir fâide olmayacağı cihetle *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile mâl-ı yetîmin gayrısında Musannif-i allâmenin beyânına göre mâl-ı vakıf ve sâhibi gâib

1 " Hediyeleşin birbirinize sevginiz artsın." Muvatta', "Hüsnü'l-Hulk", 16; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VI, 109, r. 1612; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 280, r. 11946.

olan deyn gibi üç mes'elenin gayrısında bilâ-kefîl kâdî mahbûs olan müflisi ıtlâk edip hapisten bırakır. **[1602]**

Fâide

لا يجوز قضاء القاضي لمن لا تقبل شهادته له إلا إذا ورد عليه كتاب قاض لمن لا تقبل شهادته له فإنه يجوز له القضاء به، ذكره في السراج الوهاج.

2903. Mes'ele: Usûl ve fürûʿ ve zevceyn gibi kâdî için cerr-i mağnem ve defʿ-i mağrem dâʿiyesi bulunarak şehâdetleri kabûl olunmayan kimseler için îhâm-ı itmâma binâen kâdînin kazâsı câiz olmaz ise de *Sirâcü'l-Vehhâc*'ın beyânına göre bu vechile kendisine şehâdetleri kabûl olunmayan kimselerin lehine hüküm eden kâdînin kitâbı yaʿnî iʿlâmı gelirse onun mûcebiyle hükm eylemesi câizdir. *Muʿînü'l-Hükkâm*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre başka müftî bulunursa hükm-i mes'elede müftî de iftâ da hâkim mecrâsına cârîdir.

Hîn-i Şehâdette Şâhidler Beynini Tefrîk

للقاضي أن يفرق بين الشهود إلا في شهادة النساء، قال في الملتقط: حكي أن أم بشر شهدت عند الحاكم فقال فرقوا بينهما فقالت: ليس لك ذلك قال الله تعالى ﴿أَن تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ﴾ فسكت الحاكم.

2904. Mes'ele: İsbât-ı hak için edâ-yı şehâdet vaktinde ricâlden bulunan şâhidleri tefrîk eylemek hâkim için câiz ise de 2927. mes'elede beyân olunacağı üzere ﴿أَن تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ﴾[1] muktezâsınca şehâdet-i nisâda şâhidler beynini tefrîk câiz değildir.

Mültekat'tan naklen hikâye olunduğuna göre Ümm-i Beşer huzûr-i hâkimde şehâdette bulundukta hâkim şâhidler beynini tefrîkle hüküm edince şâhide-i müşârün ileyhâ Cenâb-ı Allah ﴿أَن تَضِلَّ إِحْدَاهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَاهُمَا الْأُخْرَىٰ﴾ buyurmakla "Bizim gibi kadından bulunan şâhideleri tefrîka hakkın yoktur." diyerek itirâz buyurması üzerine hâkim-i mezkûr kabûl ederek sükûta mecbûr olmuştur.

Hamevî'nin beyânına göre bu makâmda şehâdette bulunan şâhidenin biri Ümmü Beşer el-Merîsî diğeri İmâm Şâfiʿî hazretlerinin vâlide-i

1 "Erkeklerinizden iki şahidi de tanık tutun. Şahitler iki erkek olmazlarsa, rıza göstereceğiniz şahitlerden bir erkekle -biri yanılırsa diğerinin ona hatırlatması için- iki de kadın olsunlar." Bakara, 2/282.

muhteremeleri olup âyet-i celîleye istinâden hâkime itirâz **[1603]** buyuran İmâm Şâfiʿî hazretlerinin vâlide-i muhteremeleri olup Tâcüddin Sübkî hazretleri hikâye-i mezkûreyi baʿde'n-nakl âyet-i celîleden hükm-i mezkûrun istinbâtını takrîr ve tahsîn edip mezheb-i Şâfiʿî'de hâkim şâhidlerin şehâdetlerinde şübhede bulunacak olurlar ise beynlerini tefrîkin istihbâbına kâildir, buyurmuş.

Şâhid-i Zûr

شاهد الزور إذا تاب تقبل توبته إلا إذا كان عدلًا عند الناس لم تقبل، كذا في الملتقط.

2905. Mes'ele: *Multekat*'ta beyân olunduğuna göre yalan yere şehâdet eden şâhid-i zûr irtikâb ettiği maʿsiyetten nâdim olarak tevbe ederse ﴿وَهُوَ الَّذِي يَقْبَلُ التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ﴾[1] muktezâsınca indellâh tevbesi kabûl olunur ise de inde'n-nâs adil olursa şehâdet-i mezkûre hakkında tevbesi kabûl olunmaz. Ammâ husûsât-ı sâirece Cenâb-ı Allah'a nazaran âyet-i celîle-i mezkûre muktezâsınca tevbesinin adem-i kabûlüyle hüküm câiz olamaz. Müftâ bih olan şehâdet-i mezkûre hakkında dahi tevbenin kabûlüdür.

Kâzâü'l-Emir Meʿa Vücûdi'l-Kâdî

قضاء الأمير جائز مع وجود قاضي البلد إلا أن يكون القاضي مولّى من الخليفة، كذا في الملتقط.

2906. Mes'ele: *Mültekat*'ın beyânına göre kâdî-yi belde taraf-ı halîfeden tevliye ve nasb olunmamış ise beldenin kâdîsinin vücûduyla berâber emîr-i beldenin kazâsı câiz ise de kâdî ihkâk-ı hakla hükm eylemek üzere taraf-ı hilâfetten tevliyet ve taʿyîn olunmuş ise onun vücûduyla berâber emîrin hükmü câiz değildir.

Hükmü'l-Hakem ve't-Tahkîm

الحَكَم كالقاضي إلا في أربعة عشرة مسألة ذكرناها في شرح الكنز وفيه أن حكمه لا يتعدى إلا في مسألة.

2907. Mes'ele: Hukûk-i nâsa müteʿallak mal daʿvâlarında tahkîm câiz olup hakem veya muhakkem **[1604]** 220. mes'elede beyân olunduğu üzere

1 "Kullarının tövbesini kabul eden, günahları bağışlayan ve yaptıklarınızı bilen O'dur." Şurâ, 42/25.

iki [veya] daha ziyâde hasımların beynlerinde bulunan daʿvâ ve nizâʿlarını fasl eylemek üzere intihâb ederek nasb ve taʿyîn ettikleri kimseler olup tahkîm masdarından me'hûzdur.

Tahkîm, lugatte bir kimse hukûkunda hükmü başkasının re'y kararına tefvîz edip ne yolda re'y edip hüküm ederse kabûl eylemek maʿnâsına olup, ıstılâh-ı fukahâda iki veya daha ziyâde hasımların beynlerinde münâzeʿün fih olan daʿvâyı fasl edip karâr vermeleri için hâkim ittihâz eylemektir. Hasımlar tarafından "biz seni veya sizi beynimizde bulunan daʿvânın faslına hakem taʿyîn ettik" deyip ol kimse tarafından da kabûl gibi îcâb ve kabûldür.

Şartı

İntihâb edenlerin yalnız âkil olmaları intihâb olunan hükmün kazâya salâhiyyetiyle vakt-i tahkîm ve vakt-i hükümde ehliyyetidir. Binâenaleyh iki âkil kimse bir köleyi hüküm ve nasb edip baʿdehu âzâd olsa veya bir sabîyi hakem taʿyîn edip baʿdehu bâliğ olarak hüküm etseler hîn-i tahkîmde adem-i ehliyyetlerine binâen hükmü nâfiz olmaz.

2908. Mes'ele: *Şerh-i Kenz*'de beyân ettiğimiz on dört mes'elenin gayrısında hakem nasb ve intihâb olunan kimse, taraf-ı sultândan icrâ-yı ahkâm için taʿyîn olunan kâdî gibi ise de mesâil-i mezkûrede kâdî gibi değildir. Muhakkemin hükmü ancak kendisini tahkîm eden hasmeyn hakkında ve tahkîm olunduğu husûs hakkında câiz ve nâfiz olup bir mes'elenin gayrısında onlardan başkalarına tecâvüz eylemez ve onların da husûsât-ı sâirelerine de şâmil olmaz. Mes'ele-i mezkûrede iki şerîkin biri ile garîmi birini hakem nasb edip de şerîkin aleyhine hükm eylese şerîk-i gâibe de teʿaddî ederek hasbe'ş-şerket onun da aleyhine hüküm olunmuş olur. Zîrâ onun hükmü sulh mesâbesinde olur.

2909. Mes'ele: Taʿrîfinden müstefâd olunduğu üzere gerek hakemin ve gerek hakem ittihâz eden hasımların teʿadüdleri câiz olmakla müteʿaddid oldukları sûrette cümlesinin re'ylerinin müttefak olması lâzım olduğundan **[1605]** yalnız biri hükmedemez ve hakemler tarafından tahkîme me'zûn iseler diğer bir kimseyi tahkîm edebilirler ise de me'zûn değiller ise edemezler. Ve tahkîm bir vakit ile takyîd olundukta ol vaktin mürûruyla zâil olup ondan sonra hükümleri nâfiz olmaz ve hakemin hükmünden ol tarafeynden

her birisi onu azl edebilirler. Şu kadar var ki taraf-ı sultânîden taʿyîn olunup nâib nasbına me'zûn olan hâkim onu hükmünde mucîz olursa onu istihlâf eylemiş olmakla hükm-i mezkûr bu hâkimin nâibi hükmünde olur.

İnfâz-ı hükümde intihâb edenlere göre hakem bir hâkimin taht-ı velâyet ve kazâsında bulunanlara göre hâkim gibi olmakla usûl-i meşrûʿasına muvâfık olarak hüküm ettikte onu intihâb edip tahkîm eden hasımlar hükmünü kabûle mecbûr olarak imtinâʿ edemez. Hakem-i mezkûrun ictihâdî olan mesâilde vermiş olduğu hüküm kudâta arz olundukda muvâfık-ı usûl görür ise kabûl edip tasdîk eder, muvâfık-ı usûl görmez ise nakz eder.

وذكر الخصاف في باب الشهادة بالوكالة مسألة في اختلاف الشاهدين خالف الحكم فيها القاضي.

2910. Mes'ele: İmâm Hassâf vekâlete şehâdet bâbında şâhideynin ihtilâfında bir mes'ele zikir ve beyân eylediği mes'ele-i mezkûre de hükm-i kâdîye muhâliftir.

Hamevî'nin beyânına göre mes'ele-i mezkûre meselâ şâhidlerden biri müvekkilin vekîli husûsunda falân fakîhe tevkîl ettiğine şehâdet edip diğeri de diğer fakîhe tevkîl eylediğine şehâdet ederek ihtilâf etseler şehâdetleri câize olmaz ise de onlardan biri husûmete şu dârda kâdîy-i Kûfe'ye tevkîline şehâdet edip diğeri de husûmete dâr-ı mezkûre Basra kâdîsına tevkîl ettiğine şehâdet ederek ihtilâf etseler bu ihtilâfla berâber şehâdet-i mezkûre câizedir. Zîrâ maksad nefs-i kazâ olup kudâtın kazâları **[1606]** ihtilâf eylemediği hâlde hükmün ihtilâfıyla hükümleri de tehallüf eder. Zîrâ hakemin hükmü tarafeyn beyninde tevassuttan ibâret olup hâlbuki insân zekâ ve dehâ gibi hallerde muhtelif ve mütefâvit olmakla tarafeyn beyninde tevassutta mutavassıtlar zekâ ve dehâlarının ihtilâfıyla muhtelif olarak onlardan birine rızâ diğerine rızâ addolunmayacağından hükümde tekayyüd müfîd ise de kudâtta tekayyüd ve taʿyîn gayr-ı müfîddir. Zîrâ hangi kâdî olsa ancak hükm-i şerʿle hüküm edecek. Zîrâ البينة للمدعي واليمين على من انكر muktezâsınca beyyine müddeʿîye ve yemîn münkire olmakla kâdîlerin ihtilâfıyla bu hüküm tehallüf eylemez.

كل موضع تجري فيه الوكالة فإن الولي ينتصب خصمًا عن الصغير فيه وما لا فلا؛ فانتصب عنه في التفريق بسبب الجب وخيار البلوغ وعدم الكفاءة ولا ينتصب عنه في الفرقة بالإباء عن الإسلام واللعان كذا في المحيط.

2911. Mes'ele: Vekâletin cereyân ettiği her mahalde yetîmin velîsi yetîm tarafından hasım olabilip vekâlet cereyân etmeyen mahallerde hasım olamaz. Binâenaleyh zevcin mecbûb olması ve hiyâr-ı bulûğ ve adem-i kefâet sebebleri ile vâkiʿ olan firkatlerde yetîmin velîsi yetîm tarafından hasım olup İslâmdan ibâ ve imtinâʿ ve liʿân sebebleri ile vâkiʿ olan firkatlerde hasım olamaz. Böylece *Muhît*'te beyân olunmuştur.

Mukırr Üzerine İstimâʿ-ı Beyyine

لا تسمع البينة على مقرّ إلا في وارث مقرّ بدين على الميت فتقام البينة للتعدي، وفي مدعى عليه أقر بالوصاية فبرهن الوصي، وفي مدعى عليه أقر بالوكالة فيثبتها الوكيل دفعًا للضرر؛ وقال في جامع الفصولين: فهذا يدلّ على جواز إقامتها مع الإقرار في كل موضع يتوقع الضرر من غير المقِرّ لو لاها فيكون هذا أصلًا انتهى.

2912. Mes'ele: Mukırr üzerine beyyine istimâʿ olunmaz, ancak meyyit üzerine deyn ikrâr eden vârisde **[1607]** sâir vereseye teʿaddî için beyyine ikâme olunur. Zîrâ ikrâr huccet-i kâsıra olmakla mukırrı tecâvüz eylemez. Ammâ beyyine huccet-i müteʿaddiye olduğu için diğerine de teʿaddî eder. Vesâyeti ikrâr eden müddeʿâ aleyhde dahi beyyine ikâme olunup vasî ikâme-i burhân eder, vekâleti ikrâr eden müddeʿâ aleyhde dahi ikâme olunup tâlibin vekâleti inkâr zararını defʿ için ikâme-i beyyine ile vekîl vekâleti isbât eder. *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de bu vechile hükm-i mes'ele, beyyine olmasa mukırrın gayrısı tarafından zarar tevakkuʿ olunan her mahalde mukırrın vekâleti ikrârıyla berâber isbâtı için ikâme-i beyyinenin cevâzına delâlet eder, demiş. Binâenaleyh bu vechile hükm-i mes'ele bir asıl olur.

ثم رأيت رابعًا كتبته في الشرح من الدعوى وهو الاستحقاق تقبل البينة به مع إقرار المستحق عليه ليتمكن من الرجوع على بائعه. ولا تسمع على ساكت إلا في مسألة ذكرناها في دعوى الشرح.

2913. Mes'ele: Mevâziʿ-i selâseden sonra mukırr üzerine beyyinenin istimâʿ olunduğu dördüncü bir mevziʿ daha görüp *Şerh-i Kenz*'in kitâb-ı

daʿvâsında sebt-i sahîfe edip yazdım ki o da istihkâk mes'elesi olup bâyiʿa rücûʿa mütemekkin ve muktedir olmak için müstahakkün aleyhin ikrârıyla berâber isbât-ı istihkâk için ikâme olunan beyyine kabûl olunur.

Musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'in kitâb-ı daʿvâda beyân ettiği bir mes'elenin gayrısında sâkit üzerine beyyine istimâʿ olunmaz, sükûtun ikrâra münâfâtına binâen mesâil-i mukırr arasına mes'ele-i sükûtî derc eylemek bilâ-lüzûm cümle-i muʿteriza kabîlinden olur.

ثم رأيت خامسًا في القنية معزيًا إلى جامع البُزْغَري: لو خوصم الأب بحق عن الصبي فأقر لا يخرج عن الخصومة ولكن تقام البينة عليه مع إقراره بخلاف الوصي وأمين القاضي إذا أقر خرج عن الخصومة انتهى.

2914. Mes'ele: Mevâziʿ-i râbiʿadan sonra beşinci olarak ikrârıyla berâber mukırrın aleyhine ikâme olunan beyyinenin kabûlüyle **[1608]** istimâʿ olunduğu bir mevziʿ dahi gördüm.

Câmiʿ-i Burğezi'ye nisbetle *Kunye*'de beyân olunduğuna göre sabî tarafından mutâlebe olunan bir hakla pederi muhâseme olunup da pederi mutâlebe ve muhâseme olunan hakkı ikrâr eylemekle husûmetten hurûc eylemez velâkin pederin mutâlebe olunan hakkı ikrârıyla berâber isbât için aleyhine beyyine ikâme olunup istimâʿ olunur, vasî-yi sabî pederin hilâfınadır. Emîn-i kâdî kendisinden mutâlebe olunan hakkı ikrâr ederse müddeʿâ bih husûmetten hurûc ederek ikâme-i beyyineye hâcet kalmaz. *Kunye*'nin kelâmı buraya kadardır.

ثم رأيتُ سادسًا في القنية: لو أقر الوارث للموصى له فإنها تسمع البينة عليه مع إقراره.

2915. Mes'ele: Bundan sonra *Kunye*'de mukırr üzerine ikâme olunan beyyinenin kabûlüyle istimâʿı hakkında altıncı bir mes'ele dahi gördüm ki o da mûsînin vârisi mûsâ lehe hasbe'l-vasiyyet taleb ve iddiʿâ eylediği şeyi ikrâr eylese, vârisin ikrârıyla berâber mûsâ leh tarafından vâris-i mukırr üzerine ikâme olunan beyyine kabûl olunarak istimâʿ olunur.

ثم رأيت سابعًا في إجارة منية المفتي: آجر دابة بعينها من رجل ثم من آخر فأقام الأوّل البينة فإن كان الآجر حاضرًا تقبل عليه البينة وإن كان يقر بما يدعي هذا المدعي وإن كان غائبا لا تقبل انتهى.

2916. Mes'ele: Hükm-i mes'ele hakkında *Münyetü'l-Müftî*'nin icâresinde yedinci olarak bir mevziʿ dahi gördüm ki, bir kimse bir adama muʿayyen olarak bir hayvan îcâr edip baʿdehu aynı hayvanı başka bir adama dahi îcâr edip de müste'cir-i evvel ol hayvanı kendisinin taht-ı istîcârında bulunduğu baʿde'l-iddiʿâ isbât için beyyine ikâme eylese müste'cir-i âhar hîn-i daʿvâ ve ikâmede hâzır ise her ne kadar müddeʿâ aleyh bu müddeʿînin iddiʿâ eylediği şeyi mukırr olsa dahi isbât için müste'cir-i evvel tarafından ikâme olunan beyyine kabûl olunur ise de gâib olursa kabûl olunmaz. Hamevî'nin bu makâmda beyânına göre ikrâr ile beyyinenin istimâʿları mevâziʿ-i mezkûreye münhasır değildir. **[1609]**

Kitmânü'ş-Şehâdât

كتمان الشهادة كبيرة ويحرم التأخير بعد الطلب إلا في مسائل أن يكون عاجزًا عن الذهاب وفيما إذا قام الحق بغيره إلا أن يكون أسرع قبولا وأن يكون الحاكم جائرا وأن يخبره عدلان بما يسقط وأن يكون معتقد القاضي خلاف معتقد الشاهد وأن يعلم أن القاضي لا يقبله.

2917. Mes'ele: ﴿وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا﴾[1] ve ﴿وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾[2] âyet-i celîleleri muktezâları üzere 2811. mes'elede beyân olunduğu üzere velev hükmen isbât-ı hak için ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin gayrısında yedi şartla meşrût olarak şehâdetin edâsı farz olmakla ketmi kebâirden olarak harâm olduğu gibi baʿde't-taleb te'hîri de harâmdır. Zîrâ kitmândan nehiy, zıddıyla emir olarak edâsının vücûbunu ifâde eder. Kur'ân-ı Kerîm'de bundan eşedd vaîd-i şerr vurûd eylememiştir. Zîrâ kitmân-ı şehâdetin muktezâsı bulunan ismi reis-i aʿzâ olan kalbe isnâdla ﴿فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾ buyurulmuştur. Hâlbuki bir fiili mahalline isnâd cümlesine isnâddan akvâ ve ahkem olmakla ابصرته بعيني وضربته بيدي taʿbîrleri ابصرته وضربته taʿbîrlerinden ekedd ve akvâdır.

2918. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre edâ-yı şehâdetin şerâit-i vücûbu,

1- Kâdînin adâleti,
2- Mekânının kurbiyyeti,

1 "Çağrıldıklarında şahitler gelmezlik etmesinler." Bakara, 2/282.
2 "Tanıklığı gizlemeyin. Kim onu gizlerse şüphesiz onun kalbi günahkârdır." Bakara, 2/283.

3- Şehâdetinin kabûlüne ilmi,

4- Her ne kadar başka şâhid bulunur ise de kendi şehâdetinin kabûle esraʿ olması,

5- Müddeʿînin şehâdeti talebi,

6- Başka şâhidler bulunmayarak şehâdetin kendisine inhisârı,

7- Şâhidin müddeʿâ aleyhin ikrârının havfen olduğuna adem-i vukûfu olup şurût-i mezkûrenin tahakkuku halinde şehâdetin edâsı vâcib olup vücûb-i edâ da vücûb-i tahammülü müstelzimdir.

2919. Mes'ele: Hurmet-i ketm ve te'hîrden müstesnâ olan mesâil de,

1- Edâ-yı şehâdet için gidip gelmekten âciz olmak,

2- Kendisinin şehâdeti kabûle daha esraʿ olmadıkça başka şâhidlerin şehâdetleri ile ikâme-i hakkın husûlü, zîrâ îcâbı halinde edâsı kifâyeten farz olup aynen farz değildir.

3- Hâkimin **[1610]** câir ve mütecâvir olması,

4- İki ehl-i adl tarafından kendisine vücûb-i edâsının sukûtunun haber verilmesi,

5- Meselâ kâdî Hanefî olarak münkasim olan müşâʿın hibesinin adem-i cevâzına kâil olup şâhidler ise Şâfiʿî olarak cevâzına kâil olmak gibi hükm-i mes'eleyi iʿtikâdda hâkimle şâhidler beyninde hilâf bulunması,

6- Kâdînin kendi şehâdetini kabûl etmeyeceğine vâkıf olması gibi altı mes'elede vücûb-i edânın şartları bulunmayan mesâil-i sittedir ki hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak edâ ve tahammülü vâcib değildir.

Fâsıkın Hükm-i Şehâdeti

الفاسق إذا تاب تقبل شهادته إلا المحدود في القذف والمعروف بالكذب وشاهد الزور إذا كان عدلًا على ما في المنظومة.

2920. Mes'ele: *Manzûme*'nin beyânına göre kazifle mahdûd ve kizble maʿrûf 2905. mes'elede beyân olunduğu vechile adil olarak şâhid-i zûr olmadıkça fıskından tâib ve müstağfir olan fâsıkın şehâdeti kabûl olunur. Zîrâ (التائب عن الذنب كمن لا ذنب له)[1] medlûlünce tevbe ile hükm-i fısk zâil olur.

---

1 "Günahlardan tevbe eden kimse günahı olmayan kimse gibidir." İbn Mâce, "Zühd", 30, r. 4250; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, X, 263, r. 2570; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, X, 259, r. 20561; Taberânî, *el-Mucemü'l-Kebîr*, X, 150, r. 10281.

Usûl ve Fürûʿ Beyninde Hükm-i Şehâdet

وفي الخانية: لا تقبل شهادة الفرع لأصله إلا إذا شهد الجد لابن ابنه على أبيه.

2921. Mes'ele: 2812. mes'elede beyân olunduğu üzere şehâdetin kabûlünde defʿ-i mağrem ve cerr-i mağnem yaʿnî defʿ-i mazarrat ve celb-i menfaʿat dâʿiyesi bulunmamak şart olduğundan âbâ ve ecdâd ve ümmehât-i ecdâd gibi usûlün evlâd ve ahfâd gibi fürûʿun lehlerine ve evlâd ve ahfâd gibi fürûʿun da âbâ ve ecdâd ve ümmehât ve ceddât gibi usûlün lehlerine ve kezâ zevceynin yekdiğeri lehlerine şehâdetleri makbûle olmadığından *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre ferʿin aslının lehine şehâdeti kabûl olunmaz ise de oğlunun oğlu pederi aleyhine ikâme-i daʿvâda bulundukta ceddin oğlunun aleyhine olarak fürûʿundan bulunan **[1611]** hafîdinin lehine şehâdeti kabûl olunur.

Fâide

شهادة الفرع على أصله جائزة إلا إذا شهد على أبيه لأمه أو شهد على أبيه بطلاق ضرة أمه والأم في نكاحه.

2922. Mes'ele: Usûlün aleyhine olarak fürûʿun şehâdetleri câize ise de vâlidesinin lehine olarak pederinin aleyhine veyâhûd pederinin nikâhında bulunan vâlidesinin darresinin yaʿni ortağının talâkıyla pederinin aleyhine şehâdeti kabûl olunmaz. Zîrâ vâlidesine nisbetle cerr-i mağnem ve defʿ-i mağrem dâʿiyesi vardır.

Teʿâruz ve Tercîh-i Beyyinât

إذا تعارضت بينة الطوع مع بينة الإكراه فبينة الإكراه أَولى في البيع والإجارة والصلح والإقرار وعند عدم البيان فالقول لمدعي الطوع كما إذا اختلفا في صحة بيع وفساده فالقول لمدعي الصحة. إذا اختلف المتبايعان تحالفا إلا في مسألة ما إذا كان المبيع عبدًا فحلف كل بعتقه على صدق دعواه فلا تحالف ولا فسخ ويلزم البيع ولا يعتق العبد واليمين على المشتري كما في الواقعات.

2923. Mes'ele: Beyʿ ve icâre ve sulh ve ikrâr gibi ukûdun tavʿan inʿikâdında âkideyn ihtilâf etseler 757. mes'elede beyân olunduğu üzere hilâfına delîl kâim olmadıkça asâletine binâen söz tavʿan inʿikâdını iddiʿâ edenin

olup biri tavʿan inʿikâdlarına ve diğeri de kerhen inʿikâdlarına kâil olarak müddeʿâlarını isbât için burhân ikâme eyleseler 762. mes'elede beyân olunduğu üzere beyyinât hilâf-ı asıl ve hilâf-ı zâhiri isbât için meşrûʿ buyurulmakla hilâf-ı asıl olan ikrâhı iddiʿâ edenin beyyinesi kabûle evlâ olarak tercîh olunup *Bezzâziyye*'nin beyânına göre müftâ bih olan da budur. Binâenaleyh beyʿin sıhhatiyle fesâdında ihtilâf olundukta **[1612]** asâletine binâen söz sıhhatini iddiʿâ edenin olduğu gibi adem-i beyân halinde söz tavʿan akdi iddiʿâ edenindir.

2924. Mes'ele: Mütebâʿiyân semende veya mebîʿlerde veya her ikisinin de mikdârlarında veya semenin vasfında veya cinsinde ihtilâf edip de hiçbirisi müddeʿâsını isbât için burhân ikâme etmeyip ve sâhibinin daʿvâsına râzı olmayarak her biri diğerin daʿvâsını inkârda bulunsalar her biri yekdiğerine karşı hem müddeʿî ve hem de münkir olup البينة للمدعي واليمين على من انكر muktezâlarınca müddeʿî bulundukları cihetle isbâta mecbûr oldukları gibi isbâtında aczlerine binâen münkir oldukları cihetle de yemîn lüzûmuna binâen bir mes'elenin gayrısında her ikisinin de yemîn eylemeleri lâzım gelir.

Hulâsa-i kelâm beyân olunduğu vechile âkideyn ihtilâf ettikte herhangisi bi'l-beyyine müddeʿâsını isbât ederse onun lehine hüküm olunup, ikisi de isbât ederse ziyâdeyi isbât edenin lehine hüküm olunur, ikisi de isbâttan âciz iseler onlar "ya biriniz diğerinizin daʿvâsına râzı olunuz" veya "akdi fesh ediniz" denirse bunun üzerine birisi diğerin daʿvâsına râzı olmaz ise hâkim onların her birine diğerin daʿvâsı üzerine yemîn verdirip ibtidâen müşterîden bed' eder, hangisi nükûl ederse âharın daʿvâsı sâbit olur, ve eğer ikisi de yemîn ederse hâkim akdi fesh eder.

Bu makâmda Hamevî'nin beyânına göre beyân olunduğu vechile semen veya mebîʿde ihtilâf halinde tehâlüf beyʿa münhasır olmayıp belki âkideynden her biri müddeʿî ve münkir bulundukları her mahalde cârîdir.

2925. Mes'ele: Hükm-i tehâlüften müstesnâ olan mes'elede mebîʿ abd olup da bâyiʿle müşterîden her biri daʿvâlarının sıdkına onun ıtkıyla yemîn ederler ise tehâlüf ve fesh îcâb eylemeyerek beyʿ lâzım olup abd-i mezkûr de âzâd olmaz.

Meselâ biri diğerinden bir köle iştirâ edip de baʿdehu bâyiʿ "Eğer bin kuruştan aşağı satmasa âzâd olsun." deyip müşterî de "Eğer beş yüz kuruştan ziyâde aldımsa âzâd olsun." diyerek her birisi daʿvâsının sıdkına onun ıtkıyla yemîn ettiklerinde beyʿ lâzım olarak munʿakid olup köle de âzâd olmayarak *Vâkıʿât*'ta beyân olunduğu vechile müşterî ziyâdeyi münkir olduğundan ikrâr ettiği mikdâr-ı semen üzerine yemîn eder.

Kazânın Zamân ve Mekân Emsâliyle Takayyüd ve Tahassusu

القضاء يجوز تخصيصه وتقييده بالزمان والمكان واستثناء بعض الخصومات كما في الخلاصة، وعلى هذا لو أمر السلطان بعدم سماع الدعوى بعد خمسة عشر سنة لا تسمع ويجب عليه عدم سماعها.

2926. Mes'ele: **[1613]** *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile on mes'elede beyân olunduğu ve 3021. mes'elede beyân olunacağı üzere kazâen zamân ve mekân ve eşhâs ve kavim ve bazı husûsâtın istisnâsıyla tahsîs ve takyîd olunup meselâ Recep ayının ibtidâsından iʿtibâren falân beldeye taʿyîn olunan hâkim ibtidâ-yı müddetinden akdem ve inkidâ-yı müddetinden sonra hüküm edemeyeceği gibi taʿyîn olunduğu beldenin hâricinde dahi hüküm edemez.

Ve kezâ muʿayyen bir mahkemede hükm eylemek üzere nasb olunan hâkim başka mahkemede hüküm edemez. Binâen alâ hazâ 2849. mes'elede beyân olunduğu üzere maslahat-i âmme mülâhaza-i âdilesine binâen falân husûsa müteʿallik olan veya daʿvânın istimâʿına bilâ-mâniʿ bilâ-özr on beş sene mürûr eden daʿvâ istimâʿ olunsun diye emr-i sultânî sâdır oldukda hâkim ol daʿvâyı istimâʿ ve hüküm edemez.

Ve kezâ bir hâkim bazı husûsât-ı muʿayyene istimâʿına me'zûn olup diğerlerini istimâʿa me'zûn olmasa ancak me'zûn olduğu husûsları istimâʿ edebilip başkalarını istimâʿ ve hüküm edemez.

Ve kezâ bir müctehidin bir husûsta re'yi mesâlih-i nâsa evfak ve menâfiʿ-i zamâna evfak olmasına binâen onun re'yiyle amel olunup diğerlerin re'yleriyle amelden menʿ ile emr-i sultânî sâdır olsa ancak onun re'yiyle amele mecbûr olmakla başkasının re'yiyle hüküm edemez, ettiği hâlde hükmü nâfiz olmaz.

Hâkimin Re'yine Muhavvel Olan Mesâil

الرأي إلى القاضي في مسائل: في السؤال عن سبب الدين المدعى به ولكن لا جبر على بيانه؛ وفي طلب المحاسبة بين المدعي والمدعى عليه فإن امتنع لا جبر وهما في الخانية؛ وفي التفريق بين الشهود؛ وفي السؤال عن المكان والزمان؛ وفي تحليف الشاهد إن رآه جاز كما في الصيرفية.

2927. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilde re'y ve karâr-ı hâkime muhavvel olup onlardan biri hâkim iddiʿâ olunan deynin sebebinden müddeʿâ bihe suâl edebilir ise de beyânına cebr edemez. **[1614]**

Mesâil-i mezkûreden biri dahi hâkim müddeʿî ile müddeʿâ aleyh beyninde muhâsebe taleb edebilir ise de müddeʿî muhâsebeden imtinâʿ ederse cebr edemez. Bu iki mes'ele *Hâniyye*'de mezkûrlerdir.

Ve kezâ lüzûm gördüğü hâlde hîn-i şehâdette şâhidler beynini tefrîk edebilir ise de 2904. mes'elede beyân olunduğu üzere şâhidler nisâ olursa tefrîk edilmez.

2928. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahi şâhidlere şehâdet edecekleri daʿvânın zamân ve mekânından suâl eylemek kâdîye câiz ise de suâl edip de "bilemeyiz" deseler hadd-i kazfin gayrısında bunları bilmekle mükellef olmadıklarından usûlüne muvâfık olduğu hâlde şehâdetlerini kabûl eder. Ammâ hadd-i kazf ... mes'elede beyân olunduğu üzere tekâdüm-i zamânla sâkıt olacağından istisnâsı îcâb eder.

Ve kezâ *Sayrafiyye*'de beyân olunduğu vechile hâkim lüzûm görür ise ... mes'elede bast ve beyân olunacağı üzere şâhidleri tahlîfde hâkimin re'yine muhavveldir.

وفيما إذا باع الأب أو الوصي عقار الصبي فالرأي إلى القاضي في نقضه كما في بيوع الخانية؛ وفي مدة حبس المديون؛ وفي تقييد المحبوس إذا خيف فراره؛ وفي حبس المديون في حبس القاضي أو اللصوص إذا خيف فراره كما في جامع الفصولين؛ وفي سؤال الشاهد عن الإيمان إذا اتهمه.

2929. Mes'ele: Muhtâc-ı vesâyet bulunan sabînin akârı pederi veya vasîsi tarafından satıldıkta *Hâniyye*'nin büyûʿunda beyân olunduğuna

göre beyʿlerini nakz eylemek hâkimin re'yine muhavveldir. Ve edâ-yı deyn için mahbûsun müddet-i habsini taʿyîn ve firârından havf ederse zincire koymak ve *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile firârlarından havf ederse medyûn ve sâriki kendi hapishânesinde habs eylemek, îmânında şübhesi üzerine şâhidin îmânından suâl dahi hâkimin re'yine muhavvel olan şeylerdendir. **[1615]**

وفيما إذا تصرف الناظر فيما لا يجوز كبيع الوقف أو رهنه فالرأي إلى القاضي إن شاء عزله وإن شاء ضمّ إليه ثقة بخلاف العاجز فإنه يضم إليه كما في القنية.

2930. Mes'ele: Vakfı beyʿ ve terhîn gibi câiz olmayan şeylerde tasarrufda bulunan nâzır hakkında dahi gerek azil ve gerek kendisine emîn bir kimse damm ve ilâve ederek nezârette ibkâ kâdînin re'yine muhavvel olup îfâ-yı vazîfeden âciz olan nâzır bunun hilâfına olarak *Kunye*'de beyân olunduğu vechile kendisine muktedir bir kimse ilâve ederek nezârette ibkâ eder.

Kendi Tarafından İtmâm Olunan Şeyi Nakza Saʿyin Hükmü

مَن سعى في نقض ما تمّ من جهته فسعيُه مردودٌ عليه إلا في موضعين: اشترى عبدًا وقبضه ثم ادعى أن البائع باعه قبله من فلان الغائب بكذا وبرهن فإنه يقبل. وهب جارية واستولدها الموهوب له ثم ادعى الواهب أنه كان دبّرها أو استولدها وبرهن يقبل ويستردها والعقر، كذا في بيوع الخلاصة والبزّازية.

2931. Mes'ele: İki mevziʿin gayrısında kendi cihetinden tamâm olan şeyi nakza saʿy edip çalışanın nakzı kendi aleyhine merdûddur. Binâenaleyh bir kimseye bir şey terhîn edip de baʿdehu ol şeyi başkasının olduğunu ikrâr eylese *Kunye*'nin rehni müsteʿârında beyân olunduğu üzere mürtehin hakkında ikrârı tasdîk olunmayarak deyni edâ ve rehni mukarrun lehe red ve iʿtâ ile emr olunur. *Mecelle*, 100. madde.

2932. Mes'ele: Asl-ı mezkûrden istisnâ olunan iki mevziʿden biri, bir köle satın alıp kabz ettikten sonra bâyiʿin mezkûr köleyi bundan evvel gâib olan fülân kimseye şu kadar kuruş bedelinde satmış olduğunu iddiʿâ edip bi'l-beyyine isbât eylese beyyinesi kabûl olunarak kendi tarafından itmâm olunan akdi nakza saʿy ettiği hâlde aleyhine reddolunmadı. Çünkü kendisinin **[1616]** iştirâsından akdem başkasına satmış olduğunu bi'l-beyyine isbâtı başkasının milkini bâyiʿin kendisine beyʿini ikrârı üzerine ikâme-i

burhânla isbât hükmündedir. Zîrâ bir şeyi bey', bâyi'in milkin kendisinden müşterîye intikâlini ikrârdır.

2933. Mes'ele: Asl-ı mezkûrden müstesnâ olan ikinci mevzi' bir kimseye bir câriye hibe edip mevhûbün leh mezbûreyi bi'l-istifrâş istîlâd eyledikten sonra hibe eden kimse mezbûreyi kable'l-hibe müdebbere veya istîlâd eylediğini iddi'â edip de isbât-ı müdde'â için burhân ikâme eylese burhânı kabûl olunup mezbûreyi istirdâd edip akrini de alır. Hükm-i mes'ele böylece büyû'-i *Hulâsa* ve *Bezzâziyye*'de mezkûrdür.

وزدت عليها مسائل: **الأولى**: باعه ثم ادعى أنه كان أعتقه وفي فتح القدير نقلًا عن المشايخ التناقض لا يضر في الحرية وفروعها انتهى. وظاهره أن البائع إذا ادعى التدبير أو الاستيلاد تسمع فالهبة في كلام الفتاوى مثال وفي دعوى البزّازية سوّي بين دعوى البائع التدبير والإعتاق وذكر خلافًا فيهما.

2934. Mes'ele: Musannif-i allâme asl-ı mezkûrden istisnâ olunan iki mevzi' üzerine ber-vech-i âtî bazı mesâil ziyâde edip onlardan biri, birisi diğerine bir köle satıp da ba'dehu onu ı'tâk eylediğini iddi'â mes'elesi olup meşâyih-i fukahâdan naklen *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre hürriyyet ve tedbîr gibi fürû'unda tenâkuz gayr-ı muzırdır. İşte bu naklin zâhiri bâyi' mebî'in tedbîr ve istîlâdını iddi'â eylese istimâ' olunup beyyinesinin kabûl olmasıdır. Binâenaleyh hükm-i mes'eleyi tasvîrde *Fetâvâ*'da hibenin zikri mücerred misâl olmak üzere îrâd olunup yoksa hükm-i mes'elenin hibeye ihtisâsı ve inhisârına mebnî değildir. Da'vâ-yı *Bezzâziyye*'de bâyi'in tedbîr da'vâsıyla ı'tâk da'vâsı beynini müsâvî kılarak bunlarda vâki' olan hilâfı zikir ve beyân eylemiştir. **[1617]**

الثانية: اشترى أرضا ثم ادعى أن بائعها كان جعلها مقبرة أو مسجدا.

2935. Mes'ele: Musannif-i allâmenin ziyâde eylediği ikinci mes'ele, bir kimse diğerinden bir arzı iştirâ ve kabz ettikten sonra satan kimsenin onu makbere veya mescide vakfeylemiş olduğunu iddi'â mes'elesi.

والثالثة: اشترى عبدًا ثم ادعى أن البائع كان أعتقه. الرابعة: باع أرضًا ادعى أنها وقف، وهي في بيوع الخانية وقضائها. وفصل في فتح القدير فيه في آخر باب الاستحقاق، فلينظر ثمة. وفصل في الظهيرية فيه تفصيلًا آخر ورجحه. وظاهر ما في العمادية أن المعتمد القبول مطلقًا.

2936. Mes'ele: Mes'ele-i sâlise, bir köle iştirâ edip aldıktan sonra bâyi'in ol köleyi ba'de'l-i'tâk satmış olduğunu iddi'â. Dördüncü mes'ele de bir arzı satıp ba'dehû ol arzın vakf olduğunu iddi'â mes'elesidir ki, mes'ele-i mezkûre de *Hâniyye*'nin büyû' ve kazâsında mezkûre olup *Fethü'l-Kadîr*'de hükm-i mes'eleyi bâb-ı istihkâkın âhirinde tafsîl ve îzâh eylemiş olmakla oraya mürâca'at olunsun. Ve *Zahîriyye*'de dahi başka vechile tafsîl olunup *Fethü'l-Kadîr*'in tafsîli üzerine tercîh eylemiş ve *İmâdiyye*'nin zâhir ifadesi mu'temed olan mutlakan da'vânın mesmû'a olarak beyyinenin kabûlüdür.

Bu makamda Hamevî'nin beyânına göre *Hâniyye*'nin kitâb-ı büyû' ve bâb-ı istihkâkda hükm-i mes'eleyi beyânda ifâdesi; bir kimse diğerine bir hâne veya akâr satıp ba'dehû satmış olduğu hâne veya akârın vakıf olduğunu iddi'â eylese meşâyih-i fukahâ ihtilâf edip esahh olan da'vâsının adem-i istimâ'ıdır. Ammâ bir köle satıp da ba'dehû satmış olduğu kölenin hür olduğunu iddi'â bunun hilâfına olarak müşterînin hürriyyet da'vâsı istimâ' olunur. Zîrâ 198. mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-İmâm vakıf âriyet hükmünde olarak vakfetmekle vâkıfın milki **[1618]** zâil olmayacağından bir milk mücerred vakf edilmekle bey'a mahal olmaktan çıkmaz. Ammâ hürriyyet bunun hilâfına olarak 1650. mes'elede beyân olunduğu üzere hür taht-ı yedde dâhil olamayacağından hiçbir vechile bey'a mahal olamaz.

Bu vechile verilen îzâhât *Hâniyye*'nin kitâb-ı büyû'undaki hulâsa-i kelâmı olup kitâb-ı vakıfta beyânına göre bir kimse diğerine bir arzı satıp ba'dehû kable'l-bey' ol arzı vakf eylemiş olduğunu iddi'â ederek müdde'â aleyhin tahlîfini taleb eylese bi'l-ittifâk kabûl olunmaz. Zîrâ tahlîf da'vânın sıhhatine i'timâd ve istinâd eder. Da'vâsı ise tenâkuza binâen gayr-i sahîhdir. Ve eğer da'vâsı üzerine beyyine ikâme eylese bazıları tenâkuza binâen beyyinesinin adem-i kabûlüne ve bazıları da tenâkuz da'vâyı mümtenî' eder ise de beyyineyi men' edemeyeceğinden beyyinesinin kabûlüne kâil olarak ihtilâf olunmuştur.

Fethü'l-Kadîr'in tafsîline gelince bir kimse diğerine bir akâr satıp da ba'dehû satmış olduğu akârın vakıf olduğunu iddi'â ederek isbât için burhân ikâme eylese burhânı kabûl olunmaz. Zîrâ inde'l-İmâm vakıf âriyet kabîlinden olmakla kable'l-bey' lüzûmuyla hüküm olunmadıkça mücerred vakıf vâkıfın mülkiyetinin zevâlini îcâb etmeyeceğinden bey' ve hibe gibi tasarrufu mu'teberdir.

Zahîriyye'nin kitâb-ı vakfında dahi hükm-i mes'eleyi beyânda biri diğerine bir arzı sattıktan sonra satmış olduğu arzı kable'l-beyʿ vakfeylemiş olduğunu iddiʿâ ederek müddeʿâ aleyhin tahlîfini talebte bulunsa *Hâniyye*'nin dediği gibi tahlîf sıhhat-i daʿvâya müstenid olup tenâkuzla müddeʿînin daʿvâsının adem-i sıhhatine binâen bi'l-ittifâk taleb-i tahlîfe hakkı yoktur. Ve eğer müddeʿâsını isbât için beyyine ikâme ederse beyân olunduğu vechile ihtilâfîdir. **[1619]**

الخامسة: باع الأب مال ولده، ثم ادعى أنه وقع بغبن فاحش. **السادسة**: الوصي إذا باع ثم ادعى كذلك. **السابعة**: المتولي على الوقف كذلك، ذكر الثالث في دعوى القنية، ثم قال: وكذا كل من باع ثم ادعى الفساد. وشرط العمادي التوفيق بأنه لم يكن عالمًا به، وذكر فيها اختلافًا.

2937. Mes'ele: Mesâil-i zâidenin beşincisi, sağîrin pederi, veledinin malını sattıktan sonra gabn-i fâhiş bulunduğunu iddiʿâ mes'elesi. Altıncısı, vasî, yetîmin malını sattıktan sonra gabn-i fâhiş vukûʿunu iddiʿâsı. Yedincisi, mütevellînin mâl-ı vakfı sattıktan sonra gabn-i fâhiş daʿvâları olup bu üç mes'ele *Kunye*'nin kitâb-ı daʿvâsında beyân olunduktan sonra sâhib-i *Kunye* hükm-i mesâ'ili taʿmîm ederek "Her kim bir şeyi baʿde'l-beyʿ fesâd iddiʿâsında bulunursa hüküm böyledir." deyip İmâdî ise hîn-i beyʿde gabn-i fâhiş olduğunu bilmediğini beyân ile tevkîfi şart kılıp mesâ'il-i mezkûrede fukahânın ihtilâfını zikr ve beyân eylemiştir.

Fürûʿ

ومن فروع أصل المسألة: لو ادعى البائع أنه فضولي، لم تقبل. ومنها: لو ضمن الدرك، ثم ادعى المبيع، لم تقبل.

2938. Mes'ele: Asl-ı mes'ele ile maksad, 2931. mes'elede beyân olunan bir kimse kendi cihetinden tamâm olan şeyin nakzına saʿy ederse aleyhine olarak reddolunur mes'elesi olmakla; aslın mes'eleye izâfesi beyâniyye olup fürûʿundan biri baʿde'l-beyʿ bâyiʿin beyʿde fuzûlî olduğunu iddiʿâsı olup kabûl ve mesmûʿ olmaz. Yaʿni bir kimse ukûddan bir akdi baʿde'l-akd fuzîlî olarak akdettiğini iddiʿâ ederek nakzına çalışsa kendi cihetinden tamâm olan akdin nakzına çalıştığından daʿvâsı kabûl olunmayarak akd-i mezkûrun inʿikâdıyla hüküm olunur.

Fürûʿ-i mezkûreden biri dahi 2744. mes'elede beyân olunan kefâlet bi'd-derekin damânını baʿde'l-edâ mebîʿi iddiʿâ olup asl-ı mezkûre binâen kabûl olunmaz.

Sıhhat-i Daʿvâya Müteʿallık Hükm-i Şart

لا يشترط في صحة الدعوى بيان السبب إلا في دعوى العين، كما في البزازية.

2939. Mes'ele: [1620] *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile ayn daʿvâsından mâ-ʿadâ daʿvânın sıhhatinde beyân-ı sebeb şart kılınmaz. Lâkin, *Mecelle*'nin kitâb-ı daʿvâda beyânına göre müddeʿâ bih ayn olduğu takdîre göre sebeb-i mülkiyyet beyân olunmak lâzım gelmeyip belki "Bu mal benimdir." diye milk-i mutlak daʿvâsı sahîh olur. Ammâ deyn olduğu takdîrde sebeb ve cihetini, yaʿnî semen mebîʿ midir yoksa ücret midir veya âhar cihetten dolayı bir borç mudur, el-hâsıl ne cihetten dolayı deyn olduğu suâl olunur.

Akârda Sübût-i Yed

لا تثبت اليد في العقار إلا بالبينة أو علم القاضي، ولا يكفي التصادق لصحة الدعوى إلا في دعوى الغصب كما في القنية، أو الشراء منه كما في البزازية.

2940. Mes'ele: Akârda yed ancak beyyine veya isbât-ı hükümde ilm-i kâdînın kifâyesiyle huccet olmasıyla kavle göre ilm-i kâdî ile sâbit olur ise de müftâ bih olan kâdînın kendi ilmiyle hükmünün adem-i sıhhatidir. Ve *Kunye*'de beyân olunduğu vechile akâr daʿvâsının sıhhatinde tesâduk kifâyet eylemeyip beyyine lâzım ise de gasb daʿvâsında tesâduk kâfîdir. Veyâhûd *Bezzâziyye*'nin beyânı vechile vâdiʿu'l-yed olan zü'l-yedin iştirâ ettiğini daʿvâ ederse tesâduk kifâyet edip başka beyyineye muhtâc olmaz.

Şehâdetin Daʿvâya Muvâfakatı

الشهادة إن وافقت الدعوى قبلت، وإلا لا، إلا في مسائل: ادعى دينًا بسبب، فشهدا بالمطلق أو كان المشهود به أقل. ادعى أنه تزوجها، فشهدا بأنها منكوحة. ادعى ملكًا مطلقًا بلا تاريخ، فشهدا به بتاريخ على المختار. ادعى إنشاء فعل كغصب وقتل، فشهدا بالإقرار به. ادعى الكفالة عن فلان، فشهدا بها كفالة عن آخر. ادعى ملك عين بالشراء من رجل لم يعينه، فشهدا بالمطلق. ادعى ملكً مطلقًا، فشهدا بسبب وقال

المدعي: هو لي بذلك السبب. ادعى الإيفاء، فشهدا بالإبراء أو التحليل. ادعى الهبة، فشهدا بالصدقة كما في التلخيص، وما قبلها من الخلاصة وفتح القدير. وقد ذكرنا في الشرح ثلاثة وعشرين مسألة، فليراجع.

2941. Mes'ele: [1621] 2814. mes'elede beyân olunduğu üzere istisnâ olunan bazı mesâ'ilin mâʿadâsından şehâdetin kabûlünde daʿvâya lafzen veya maʿnen muvâfakatı şart olmakla şehâdet daʿvâya muvâfık ise kabûl olunur ise de muvâfık değil ise ber-vech-i âtî beyân olunacak mesa'ilin gayrılarında kabûl olunmaz. Şu kadar var ki meselâ müddeʿâ bih vedîʿa olup da şâhidlerin müddeʿâ aleyhin îdâʿı ikrârına veya müddeʿâ bih gasb olup da şâhidlerin müddeʿâ aleyhin gasbı ikrârına şehâdetleri gibi şehâdetin kabûlünde daʿvâya maʿnen muvâfakatı kâfiye olarak lafzen muhâlif olması kabûlüne mâniʿ değildir. Bir de şehâdetin daʿvâya muvâfakatı ya tamâmıyla mutâbık olarak olur veyâhûd meşhûdun bihin müddeʿâ bihden ekall olmasıyla olur.

Binâenaleyh, müddeʿî "Bu mal iki seneden beri benim milkimdir." diye daʿvâ edip de şâhidler iki seneden beri milki olduğuna şehâdet ettiklerinde kabûl olunduğu gibi bir seneden beri mâlik olduğuna şehâdet etseler yine kabûl olunur.

Ve kezâ müddeʿî bin kuruş daʿvâ edip şâhidler beş yüz kuruşa şehâdet etseler meşhûdun bih müddeʿâ bihden ekall olmakla yine kabûl olunur. Ammâ müddeʿî bin kuruş iddiʿâ eylemiş iken şâhidler iki bine şehâdet eyleseler meşhûdun bih müddeʿâ bihden ekser olmakla velev maʿnen adem-i muvâfakata binâen kabûl olunmaz.

2942. Mes'ele: Hükm-i asıldan istisnâ olunan mesâ'il, meselâ:

[1.] Müddeʿî karz veya hibe veya ikrâr gibi bir sebeble deyn iddiʿâ edip de şâhidler mutlak olarak deyne şehâdet eyleseler.

2. Ânifen beyân olunduğu üzere meşhûdun bih müddeʿâ bihden ekall olması.

3. Müddeʿî fülân mer'eyi tezevvüc ettiğini iddiʿâ edip şâhidler mezbûrenin menkûha olduğuna şehâdetleri.

4. Bilâ-târîh "Falân şey benim milkimdir." diyerek milk-i mutlak **[1622]** kavl-i muhtâr üzere şâhidler meselâ falân seneden beri milki olduğuna târîh beyânıyla şehâdet eylemeleri.

5. Gasb veya katl gibi inşâ-yı fiil daʿvâ edip şâhidlerin ikrârına şehâdet eylemeleri.

6. Meselâ Zeyd'den kefâlet iddiʿâ edip şâhidlerin Amr'dan kefâlete şehâdetleri.

7. Bir kimseden şirâ ile gayr-i muʿayyen bir ayna milk iddiʿâ edip mutlak olarak mâlik olduğuna şehâdetleri.

8. Mutlak olarak milk iddiʿâ edip bi-sebebin milke şehâdet eylemeleri.

9. Müddeʿî meselâ "Bu at bin kuruşa satın aldım, benim milkimdir." diyerek parasını îfâ eylediğini iddiʿâ edip şâhidler bâyiʿin ibrâ veya tahlîline şehâdet eylemeleri.

10. *Telhîsü'l-Câmi'* in beyânı vechile hibe iddiʿâsında bulunup şâhidlerin sadakaya şehâdet eylemeleri mes'eleleri olup cümlesinde şehâdetin daʿvâya adem-i muvâfakatıyla berâber kabûl olunup muktezâsıyla hüküm olunur.

Hibe iddiʿâsına karşı sadakaya şehâdet *Telhîsu'l-Câmi'* de, diğerleri *Hulâsa* ve *Fethü'l-Kadîr'* de mezkûr olup musannif-i allâme *Şerh-i Kenz'* de yirmi üç kadar mes'ele zikir ve beyân buyurmuş olmakla ârzû eden mürâcaʿat buyursun.

Hükmü'l-İmâm bi-İlmihî

الإمام يقضي بعلمه في حد القذف والقصاص والتعزير، كذا في السراجية. وفي التهذيب يقضي القاضي بعلمه إلا في الحدود والقصاص.

2943. Mes'ele: *Sirâciyye'* nin beyânına göre imâmü'l-mü'minîn, hadd-i kazf ve kısâs ve taʿzîrde muktezâ-yı ilmi ile hüküm eder.

Tehzîb' in beyânına göre, kâdî de ilmi ile hudûdla kısâsın gayrısında hüküm edebilir, denilmiş ise de Hamevî'nin beyânına göre, müftâ bih olan fesâd-ı zamâna binâen ilmi ile kâdînın ale'l-ıtlâk kazâsının adem-i cevâzıdır. **[1623]**

İctihâdî Olan Mesâ'ilde Hükm-i Kazâ

القاضي إذا قضى في مجتهد فيه نفذ قضاؤه، إلا في مسائل نص أصحابنا فيها على عدم النفاذ. لو قضى ببطلان الحق بمضي المدة أو بالتفريق للعجز عن الإنفاق غائبًا على الصحيح لا حاضرًا، أو بصحة نكاح مزنية أبيه أو ابنه لم ينفذ عند أبي

يوسف رحمه الله، أو بصحة نكاح أم مزنية أو بنتها، أو بنكاح المتعة، أو بسقوط المهر بالتقادم، أو بعدم تأجيل العنين، أو بعدم صحة الرجعة بلا رضاها، أو بعدم وقوع الثلاث على الحبلى أو بعدم وقوعها قبل الدخول، أو بعدم الوقوع على الحائض، أو بعدم وقوع ما زاد على الواحدة، أو بعدم وقوع الثلاث بكلمة، أو بعدم وقوعه على الموطوءة عقبه، أو بنصف الجهاز لمن طلقها قبل الوطء بعد المهر والتجهيز أو بشهادة بخط أبيه أو في قسامة بقتل أو بالتفريق بين الزوجين بشهادة المرضعة، أو قضى لولده، أو رفع إليه حكم صبي أو عبد أو كافر، أو الحكم بحجر سفيه أو بصحة بيع نصيب الساكت من قن حرره أحدهما، أو ببيع متروك التسمية عمدًا، أو ببيع أم الولد على الأظهر. وقيل ينفذ على الأصح، أو ببطلان عفو المرأة عن القود، أو بصحة ضمان الخلاص، أو بزيادة أهل المحلة في معلوم الإمام من أوقاف المسجد، أو بحل المطلقة ثلاثًا بمجرد عقد الثاني، أو بعدم ملك الكافر مال المسلم بإحرازه بدراهم، أو ببيع درهم بدرهمين يدًا بيد، أو بصحة صلاة المحدث، أو بقسامة على أهل المحلة بتلف مال، أو بحد القذف بالتعريض، أو بالقرعة في معتق البعض، أو بعدم تصرف المرأة في مالها بغير إذن زوجها، لم ينفذ في الكل. هذا ما حررته من البزازية والعمادية والصيرفية والتتارخانية.

İctihâdî Olan Mesâ'ilde Kâdînın İctihâdıyla Hükm-i Kazâsı

2944. Mes'ele: 4. mes'elede beyân olunduğu üzere müftî, müctehid ve mukallid olarak iki kısım olduğu gibi kâdî da iki kısım olup kâdî-yi mukallid olursa vazîfesi kendi mezhebinden kavl-i râcihle hükm eylemektir.

Müteahhirîn fukahânın tasrîhlerine göre kavl-i râcihin gayrısıyla hüküm ederse nâfiz olmaz. Kâdî-yi mukallidin kazâsının nefâzında hüküm edeceği mes'elede fukahânın hilâfına vâkıf olmasının şart olup olmamasında [**1624**] ihtilâf olunmuş ise de allâme-i Kâsım'ın beyânına göre kâdî-yı müctehidin kazâsının nüfûzunda şart olup kâdî-yi mukallidin nüfûz-i kazâsında şart değildir.

2945. Mes'ele: Kâdî-yi müctehid hakkında nass vârid olmayarak ictihâdî olan mesâ'ilde ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâ'ilin gayrısında ictihâdıyla hükm eylese hükmü nâfiz olup eimme-i Hanefiyye indinde mesâ'il-i âtiyede adem-i nüfûzu mansûstur. Binâenaleyh terk-i da'vâ ile müddet-i tavîlenin mürûru sebebiyle butlân-ı hakla ve kavl-i sahîh üzere gâib olan

zevcin gıyâbına binâen infâktan aczi için tefrîk-i zevce ile -hâzır bunun hilâfınadır- bir kimsenin pederinin veya oğlunun mezniyesinin kendisine nikâhının sıhhatiyle hükm eylese cümlesinde Ebû Yûsuf hazretlerine göre hükmü nâfiz olmaz.

2946. Mes'ele: Veyâhûd bir kimsenin mezniyesinin vâlidesinin veya kızının nikâhının sıhhatiyle hükm eylese bi'l-ittifâk nâfiz olmaz. Zîrâ karâbet-i sıhriyyete binâen müebbeden nikâhları harâmdır.

Ve kezâ ibkâ-yı nesil ve neseb için bir aile teşkîl ederek sağ oldukça muʿâşeret üzere karar gibi semere-i nikâh kasd olunmayarak mücerred eşyâ ve emtiʿasıyla nefsini muhâfaza için muʿayyen veya gayr-ı muʿayyen bir müddet-i mevkûte zarfında kendisiyle intifâʿ ve muʿâşeret eylemek üzere bir mer'e ile mukâveleden ibâret hasbe'l-iktizâ sadr-ı İslâm'da mubâh olup muahharan ﴿وَالَّذِينَ هُمْ لِفُرُوجِهِمْ حَافِظُونَ إِلَّا عَلَىٰ أَزْوَاجِهِمْ أَوْ مَا مَلَكَتْ أَيْمَانُهُمْ فَإِنَّهُمْ غَيْرُ مَلُومِينَ فَمَنِ ابْتَغَىٰ وَرَاءَ ذَٰلِكَ فَأُولَٰئِكَ هُمُ الْعَادُونَ﴾[1] âyet-i celîlesiyle müebbeden nesh ve tahrîm olunan nikâh-ı mutʿa ve muvakkatenin sıhhatiyle hüküm ﴿وَأُحِلَّ لَكُمْ مَا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ﴾[2] muktezâsınca nikâh-ı sahîhin lâzım-ı gayr-ı mufârıkı bulunan mehrin tekâdüm-i zamân ile sukûtuyla hüküm veyâhûd aynın adem-i te'cîli ile veya mer'enin rızâsı olmadıkça zevcin talâk-ı ricʿî ile mutallaka olan zevcesine adem-i ricʿatiyle veyâhûd gebe olan zevcede üç talâkın adem-i vukûʿu ile veyâhûd **[1625]** kable'd-duhûl üç talâkın adem-i vukûʿu ile veyâhûd hâl-i hayızda bulunan mer'e üzerine talâkın adem-i vukûʿu ile veyâhûd bir talâktan ziyâdesinin adem-i vukûʿu ile veyâhûd -meselâ "üç talâk boş ol" demek gibi- bir kelime ile mevtu'e üzerine hâl-i tuhrunda vat'ın akabinde talâkın adem-i vukûʿu ile veyâhûd baʿde'l-mehir ve't-techîz kable'l-vat' mutallakaya nısf-ı cihâzla veyâhûd pederinin hattı üzerine şehâdetle veyâhûd katilde kasâme ile veyâhûd mücerred murdiʿanın şehâdetiyle zevceyn beynini lüzûm-i tefrîkle verilen hükümler veyâhûd kendi veledi için hüküm veyâhûd kendisine refʿ olunan sabî ve abd ve gayr-i müslimin sulhlerinin nüfûzuyla hüküm veyâhûd sefîhin hacrı ile hükümlerde nâfiz değildir, buyuruluyor ise de kitâb-ı hacrin evvelinde

1 "İffetlerini korurlar; sadece eşleriyle veya ellerinin altında olanlarla (câriyelerle) yetinirler, bundan dolayı da kınanacak değillerdir. Ama her kim bunun ötesine geçmek isterse işte haddi aşanlar onlardır." Mü'minûn, 23/5-7.

2 "Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir vecibesini göz ardı etmeden) istemeniz size helâl kılındı." Nisâ, 4/24.

… mes'elede beyân olunacağı üzere sahîh olan inde'l-İmâmeyn sefîh üzerine hacrin sahîh olmasıdır.

Lâkin, *Müctebâ*'nın beyânına göre "kâdî sefîhi hacr edip kâdî-yi âhara ref' olundukta hacrini fekk ile ibtâl edip tasarrufunu tecvîz eylese veyâhûd ıtlâk eylese bu vechile hükmü câizdir." Zîrâ kâdî-yı evvelin hacri kazâ olmayıp belki fetvâdır. Onun için makdiyyun leh ve makdiyyun aleyh yoktur.

2947. Mes'ele: Veyâhûd şerîkeynden birinin âzât ettiği kınden sâkitin nasîbinin sıhhat-i bey' ile hüküm veyâhûd amden metrûku't-tesmiye olan mezbûhun sıhhat-i bey' ile hüküm veyâhûd kavl-i azhar üzere ümm-i veledin sıhhat-i bey' ile hükümlerin cümlesi nâfiz değildir.

Bazı fukahâ esahh-ı kavil üzere ümm-i veledin sıhhat-i bey' ile hükmün nüfûzuna kâil olmuş veyâhûd kaved ya'nî kısâsdan mer'enin butlânı affı ile hüküm veyâhûd damân-ı halâsın sıhhati ile hüküm veyâhûd mescidin evkâfından imâmın ma'lûmunda ehl-i mahallenin ziyâdesi ile hüküm veyâhûd (لا حتى تذوقي من عسيلته ويذوق من عسيلتك)[1] hadîs-i şerîfinin hilâfına olarak bilâ-vat' mücerred zevc-i sânînin **[1626]** akd ile talâk-ı selâse ile mutallakanın zevc-i evveline hill ile hüküm veyâhûd dâr-ı harbde gayr-ı müslimin mâl-ı müslimi ihrâzıyla adem-i milki ile hüküm veyâhûd yeden bi-yedin iki dirhem bedelinde bir dirhemi bey' ile hüküm veyâhûd muhdisin sıhhat-i salâtı ile hüküm veyâhûd telef-i mâl ile ehl-i mahalle üzerine kasâme ile hüküm veyâhûd ta'rîz ile hadd-i kazfin lüzûmu ile hüküm veyâhûd müte'addid köleleri olan bir kimse onların bazılarını mübhem olarak âzâd edip âzâd ettiklerini ta'yîn etmeden vefât ettikte onların beynlerinde kur'a ile mu'tak olanları ta'yîn ile hüküm veyâhûd zevci izin vermedikçe mer'enin malında adem-i tasarruf ile verilen hükümler cümlesi nâfiz değildir. Buraya kadar adem-i nüfûz ile beyân olunan mesâilin cümlesi *Bezzâziyye* ve *İmâdiyye* ve *Sayrafiyye* ve *Tâtârhâniyye*'den menkûldur.

Redd-i Şehâdete Müte'allık Ahkâm-ı Lâzime

الشاهد إذا ردت شهادته لعلة، ثم زالت العلة، فشهد في تلك الحادثة لم تقبل، إلا أربعة: العبد، والكافر على المسلم، والأعمى، والصبي. إذا شهدوا فردت، ثم زال المانع، فشهدوا تقبل، كذا في الخلاصة. وسواء شهد عند من رده أو غيره، وسواء كان بعد سنين، أو لا، كما في القنية.

1 "Sen onun balcağazından, o da senin balcağazından tatmadıkça bu olmaz."

2948. Mes'ele: "İctihâdla ictihâd nakz olunmaz" kâideninin fürûʿundan olarak 1363. mes'elede beyân olunduğu üzere bir şâhidin, meselâ fıskına binâen bir hâdisenin isbâtında şehâdeti reddolunup baʿdehû şâhid-i mezkûr tâib ve müstağfir olarak illet-i reddolan fıskın zevâlinden sonra tekrâr aynı hâdisenin isbâtına şehâdet eylese ictihâdla ictihâdın adem-i nakzına binâen *Hulâsa*'nın beyânına göre abdin ve kâfirin müslim üzerine ve aʿmâ ve sabînin şehâdetleri gibi dört mes'elenin gayrısında kabûl olunmaz. Ammâ bunlar bir hâdise hakkında şehâdet edip de reddolundukdan sonra abd baʿde'l-iʿtâk ve kâfir müslim ve aʿmâ basîr ve sabî bâliğ oldukdan sonra aynı hâdise hakkında tekrâr şehâdet eyleseler şehâdetleri kabûl olunur.

Zîrâ *Hulâsa*'nın beyânına göre bunlar **[1627]** ibtidâen şehâdete ehil olmadıklarından şehâdetleri gayr-i sahîha olmakla reddolunan şehâdetten maʿdûde değildir. Binâenaleyh sabî, bâliğ; abd, âzâd; gayr-i müslim, müslim ve aʿmâ basîr olarak şehâdete ehliyyetlerine binâen hâdise-i mezkûreye şehâdetleri daha ilk defa şehâdet olmak üzere kabûl olunur.

Kunye'nin beyânına göre şehâdet-i mezkûrenin kabûlünde gerek ibtidâen reddeden hâkimin huzûrunda tekrâr olunsun ve gerekse başkası huzûrunda ve gerekse reddle tekrârı arasında sinîn-i kesîre mürûr etsin ve gerek etmesin fark olmayarak müsâvîdir.

Fâide

Şehâdette Taʿn

للخصم أن يطعن في الشاهدين بثلاثة: أنهما عبدان أو محدودان أو شريكان في المشهود به، كذا في الخلاصة.

2985. Mes'ele: İsbât-ı müddeʿâ için müddeʿî tarafından ikâme olunan şâhidler hakkında müddeʿâ aleyh olan hasım tarafından üç vechile taʿn ve cerh olunabilip, onlardan *biri*, şâhidlerin abd olarak şehâdete adem-i ehliyyetleri ile taʿn olup müddeʿînin bi'l-beyyine şâhidlerin hürriyyetlerini isbâtı lâzım gelir. *İkincisi*, şâhidlerin kazf ile mahdûd olarak şehâdete adem-i ehliyyetleri ile taʿn ederse taʿn eden hasım üzerine bi'l-beyyine isbâtı lâzımdır. Binâenaleyh taʿn-ı mücerredin kabûl-i şehâdete mâniʿ olmaması anlaşılıyor. *Üçüncüsü*, şâhidlerin meşhûdün bihde şerîk olmaları taʿn olup sübûtu halinde جر مغنم ودفع مغرم[1] dâʿiyesine binâen kabûl-i şehâdetlerine mâniʿ olur.

1 "Menfaʿatin elde edilmesi, mazarratın ise defʿ edilmesi" anlamına gelen genel kural.

Kazâ-yı Zımnîde Daʿvânın Adem-i İştirâtı

القضاء الضمني لا تشترط له الدعوى والخصومة، فإذا شهدا على خصم بحق وذكرا اسمه واسم أبيه وجده وقضى بذلك الحق، كان قضاء بنسبه ضمنًا، وإن لم يكن في حادثة النسب. وقد ذكر العمادي في فصوله فرعين مختلفين حكمًا، وذكر أن أحدهما يقاس على الآخر، وفرق بينهما في جامع الفصولين فلينظر. وهو من مهمات مسائل القضاء.

2986. Mes'ele: [1628] Kasden ve bizzât sâbit olan kazânın zımnında sâbit olan kazâ-yı zımnî için daʿvâ ve husûmet şart değildir. Binâenaleyh iki şâhid, müddeʿînin daʿvâsının sübûtu ile müddeʿâ aleyh üzerine şehâdetlerinde hasmın ve pederinin ve büyük pederinin isimlerini zikr ederek şehâdet edip de şehâdetlerinin muktezâsı olarak müddeʿâ bihin sübûtu ile hüküm olundukta her ne kadar neseb hâdisesinde olmasa dahi bu hükmün zımmında bilâ-daʿvâ velâ-husûmet müddeʿâ aleyhin ol kimselere nesebinin sübûtu ile de hüküm olunmuş olup İmâdî *Fusûl*'ünde bu asıl üzerine hükmen yekdiğerine muhâlif iki mes'ele tefrîʿ ederek bunlardan birinin diğeri üzerine kıyâs olunduğunu zikir ve beyân ederek *Camiʿu'l-Fusûleyn*'de beynlerini tefrîk eylemişdir. Nazar ve mütâlaʿa olunsun. Zîrâ fark-ı mezkûr mesâil-i kazânın mühimmâtındandır.

2987. Mes'ele: Hamevî'nin beyânına göre iki mes'eleden biri, bir kimse "Ahmed b. Muhammed b. Ahmed zimmetinde şu kadar kuruş hakkım vardır, versin" diyerek huzûr-ı hâkimde iddiʿâ edip şâhidleri de müddeʿâ aleyhe işâretle şu müddeʿî filânın bu müddeʿâ aleyh Ahmed b. Muhammed b. Ahmed'in şu kadar kuruş hakkı bulunduğuna şehâdet ederek ol vechile müddeʿâ bihin sübûtu ile hüküm olunsa iddiʿâ olunan hak sâbit olur ise de müddeʿâ aleyhin nesebi sâbit olmaz. Zîrâ müddeʿâ ve müddeʿînin şâhidleri müddeʿâ aleyhin nesebini isbâtta hasım değildir. Binâenaleyh müddeʿâ aleyh işâretle şehâdetleri ile müddeʿâ bih sâbit olur ise de neseb sâbit olmaz ise de müddeʿî "Benim falân **[1629]** kimsede şu kadar kuruş hakkım vardır hâlbuki o vefât edip, sen onun vârisi ve oğlusun ve pederinin ismi fülân ve ceddinin ismi fülândır" diyerek iddiʿâ edip ol vechile isbât olunsa hem hak ve hem de neseb sâbit olacağından lâyık olan evvelki mes'elede dahi böyle olmaktır, diyerek bu mes'eleye kıyâsen evvelki mes'elede dahi

müddeʿâ bihin sübûtu zımnında nesebin sübûtuna kâil olup beynlerindeki farkı beyânda buyuruluyor ki, mes'ele-i ânifede müddeʿâ aleyhe işâret nesebinin sübûtundan muğnîdir. Zîrâ iddiʿâ olunan hak her ne kadar nesebi sâbit olmasa dahi onun üzerine işâretle sâbit olur. Ammâ mes'ele-i sâniyede vâris üzerine hakkın sübûtu ancak medyûn-i müteveffâya nesebinin sübûtu ile mümkündür. Zîrâ onun üzerine mütevaffânın malı ancak verâseti sebebi ile intikâl eder.

وعلى هذا: لو شهدا بأن فلانة زوجة فلان وكلت زوجها فلانًا في كذا على خصم منكر، وقضى بتوكيلها كان قضاء بالزوجية بينهما. وهي حادثة الفتوى.

2988. Mes'ele: Asl-ı mezkûre binâen fülân kimsenin zevcesi fülâna, zevci fülânı, falân mes'ele hakkında hasm-ı münkiri bulunan fülân aleyhinde husûmete tevkîl etti, diye şehâdet ederek mezbûrenin zevci falânı tevkîlinin sıhhati ile hüküm olunsa böyle kasden ve bizzât vekâletin sübûtu ile hüküm zımnen beynlerinde zevciyyetin sübûtu ile de hüküm addolunup bu vechile hükm-i hâdise fetvâ olup

ونظيره ما في الخلاصة في طريق الحكم بثبوت الرمضانية؛ أن يعلق رجل وكالة فلان بدخول رمضان ويدعي بحق على آخر ويتنازعان في دخوله فتقام البينة على رؤياه، فيثبت رمضان في ضمن ثبوت التوكيل.

bunun nazîri de *Hulâsa*'da hilâl-i ramazânın sübûtu ile hükmün tarîkinde beyân olunan hükümdür. Çünkü *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğu üzere inde'l-İmâm isbât-ı ramazânda daʿvâ şart olup sübûtu ise diyânâttan olarak taht-ı hükümde dâhil olamayacağından, ya taʿlîk-i vekâlet veya te'cîl-i müddet tarîklerinden biri ile hüküm olunacağından huzûr-ı hâkimde, meselâ Zeyd Amr'da olan matlûbunun "Duhûl-i ramazânda kabza beni tevkîl edip şimdi ise ramazân duhûl ettiğinden hasbe'l-vekâle te'diyesini taleb ederim." diye iddiʿâ edip veyâhûd "Fülaân, zimmetinde olan matlûbumun te'diyesi duhûl-i ramazâna müeccel eyledi. Şimdi ramazân duhûl etti, emrediniz hakkımı versin." deyip medyûn-i mezkûr deynin sübûtunu ikrâr edip ramazânın duhûlünü inkâr eylemesi üzerine ikâme olunan şâhidler, hilâl-i matlûbun rü'yetine şehâdet ederek hakk-ı kabzın sübûtu ile hüküm olundukda onun zımnında duhûl-i ramazân da sâbit. **[1630]**

Fâide

وأصل القضاء الضمني ما ذكره أصحاب المتون من أنه لو ادعى كفالة على رجل بمال بإذنه فأقر بها، وأنكر الدين فبرهن على الكفيل بالدين وقضى عليه بها كان قضاء قصدًا، وعلى الأصيل الغائب ضمنًا. وله فروع وتفاصيل ذكرناها في الشرح.

2989. Mes'ele: Kazâ-yı zimnîde asıl olan, ber-vech-i âtî zikr olunacak mes'eleden ashâb-ı mütûnun zikir ve beyân eyledikleri mes'eledir ki, kendisinin izniyle mal bedelinde bir gâib kimse aleyhine kefâlet iddiʿâsında bulunup ol kimse de kefâleti ikrâr edip medyûnun zimmetinde olan deyni inkâr eylemesi üzerine, müddeʿî bi'l-beyyine kefâlet edilen deyni isbât edip kefîl üzerine deyn-i matlûbun sübûtu ile hüküm olundukda hükm-i mezkûr kasden kefîl aleyhine kazâ olduğu gibi zımnen de asîl-i gâib aleyhine de kazâ olup musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânına göre hükm-i mezkûrun bir hayli fürûʿ ve tefâsîli vardır.[1]

Fâide

قال في خزانة الفتاوى: إذا مات القاضي انعزل خلفاؤه، ولو مات واحد من الولاة انعزل خلفاؤه، ولو مات الخليفة لا تنعزل ولاته وقضاته، انتهى.

2990. Mes'ele: *Hizânetü'l-Fetâvâ*'nın beyânına göre bir beldenin kâdîsının vefâtı ile onun hulefâsı ve nüvvâbı münʿazil olur. Ve kezâ vülâttan birinin vefâtı ile onun hulefâsı da münʿazil olur ise de halîfenin vefâtı ile onun vülât ve kudâtı münʿazil olmazlar.

Fâide

وفي الخلاصة، وفي هداية الناطفي: لو مات القاضي انعزل خلفاؤه؛ وكذا موت أمراء الناحية، بخلاف موت الخليفة. السلطان إذا عزل القاضي انعزل النائب، بخلاف موت القاضي.

2991. Mes'ele: *Hidâye-i Nâtıfî*'den naklen *Hulâsa*'nın beyânına göre, kâdînin vefâtı ile hulefâsı münʿazil olur. Ve kezâ umerâ-yı nâhiyenin mevtiyle de hulefâsı münʿazil olurlar ise de halîfenin vefâtı umerâ-yı nâhiyenin hilâfına olarak onun vefâtıyla hulefâsı münʿazil olmazlar. Sultân, kâdîyi azl ederse **[1631]** nâibi de münʿazil olur ise de kâdînın vefâtı ile nâibleri münʿazil olmaz.

1 Hâmiş: Tercüme halelden hâlî değildir.

Mecelle 1805. maddesinde beyân olunduğuna göre hâkim nasb ve azl-i naibe me'zûn ise diğer kimseyi kendisine nâib nasb ve onu azledebilir, değilse edemez. Ve kendisinin maʿzûl veya fevt olmasıyla nâibi münʿazil olmaz. Binâenaleyh bir kazânın hâkimi vefat ettikte yerine diğer hâkim gelinceye kadar ol kazâda vukû bulan daʿvâları nâib-i mezkûr istimâʿ ve hükmeder ve hâkimin istimâʿ eylediği beyyine ile nâibi ve nâibin istimâʿ eylediği beyyine ile hâkim hükmedebilir.

Fâide

وفي المحيط: إذا عزل السلطان القاضي انعزل نائبه، بخلاف ما إذا مات القاضي، حيث لا ينعزل نائبه، هكذا قيل. وينبغي أن لا ينعزل النائب بعزل القاضي؛ لأنه نائب السلطان أو نائب العامة. ألا ترى أنه لا ينعزل بموت القاضي. وعليه كثير من المشايخ رحمهم الله تعالى.

2992. Mes'ele: *Muhît*'in beyânına göre sultân kâdîyi azlederse nâibi de münʿazil olur ise de kâdînın vefâtı azlinin hilâfına olarak onun azli ile nâibi münʿazil olmaz, denilmiş ise de lâyık olan kâdînın azli ile nâibinin adem-i inʿizâlidir. Zîrâ nâib sultânın veya âmmenin nâibidir. Görmez misin kâdînın vefâtı ile münʿazil olmuyor. Ekser-i meşâyıh-ı fukahâ da bu kavil üzere zâhibdirler.

Fâide

وفي البزازية: مات الخليفة وله أمراء وعمال فالكل على ولايته. وفي المحيط مات القاضي انعزل خلفاؤه، وكذا أمراء الناحية، بخلاف موت الخليفة. وإذا عزل القاضي ينعزل نائبه وإذا مات، لا. والفتوى على أنه لا ينعزل بعزل القاضي لأنه نائب السلطان والعامة وبعزل نائب القاضي لا ينعزل القاضي، انتهى.

2993. Mes'ele: *Bezzâziyye*'nin beyânına göre birçok ümerâ ve ummâli bulunan halîfe vefât eylese onların cümlesi onun velâyeti üzere bâkîlerdir. *Muhît*'in beyânına göre de kâdî vefât ederse hulefâsı münʿazil olur. Ve kezâ umerâ-yı nâhiyede böyle ise de halîfenin vefâtı bunların hilâfınadır. Halîfe kâdîyi azlederse nâibi münʿazil olur ise de kâdî vefât ederse nâibi münʿazil olmaz. Fetvâ ise kâdînın azlolunmasıyla nâibin adem-i inʿizâlinedir. Zîrâ nâib, sultânın veya âmmenin nâibidir, kâdînın nâibinin azli ile kâdî münʿazil olmaz. **[1632]**

Fâide

وفي العمادية وجامع الفصولين كما في الخلاصة وفي فتاوى قاضي خان: وإذا مات الخليفة لا ينعزل قضاته وعماله. وكذا لو كان القاضي مأذونًا بالاستخلاف فاستخلف غيره ومات القاضي أو عزل لا ينعزل خليفته، انتهى. فتحرر من ذلك اختلاف المشايخ في انعزال النائب بعزل القاضي وموته، وقول البزازي ‘الفتوى على أنه لا ينعزل بعزل القاضي’ يدل على أن الفتوى على أنه لا ينعزل بموته بالأولى. لكن علله بأنه نائب السلطان فيدل على أن النواب الآن ينعزل بعزل القاضي وموته، لأنهم نواب القاضي من كل وجه، فهو كالوكيل مع الموكل، ولا يفهم أحد الآن أنه نائب السلطان. ولهذا قال العلامة ابن الغرس: ونائب القاضي في زماننا ينعزل بعزله وبموته فإنه نائبه من كل وجه، انتهى. فهو كالوكيل مع الموكل، لكن جعل في المعراج كونه كوكيل قاضي القضاة مذهب الشافعي وأحمد رحمهما الله. وعندنا إنما هو نائب السلطان. وفي التاتارخانية: إن القاضي إنما هو رسول عن السلطان في نصب النواب، انتهى.

2994. Mes'ele: *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile *İmâdiyye* ve *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de ve *Fetâvâ-yı Kâdîhân*'da beyân olunduğuna göre halîfe vefât ettikte kudât ve ummâli münʿazil olmazlar. Ve kezâ kâdî istihlâfa me'zûn olup da başkasını istihlâf edip vefât eder veya azlolunursa halîfesi münʿazil olmaz. İşte şu beyândan kâdînın azli veya mevti ile nâibin inʿizâli husûsunda meşâyıh-ı fukahânın ihtilâfı tahrîr olundu.

Bezzâziyye'nin "Fetvâ, kâdînın azliyle nâibin adem-i inʿizâli üzerinedir" kavli fetvânın kâdînın vefâtı ile nüvvâbın adem-i inʿizâli üzerine olmasına evleviyyetle delâlet eder. Lâkin, hükm-i mezkûru nâibin sultânın nâibi olmasıyla taʿlîli el-ân kâdînın azl ve vefâtı ile nüvvâbın münʿazil olmalarına delâlet eder. Zîrâ nüvvâb min külli vechin kâdînın nâibleridir. Binâenaleyh kâdî müvekkil ile vekîl gibidir. Nüvvâbın nüvvâb-ı kâdî olmasından herkes ancak kâdînın nâib-i sultân olmasını anlar. Onun için allâme-i İbn Gars, fî zamânina kâdînın nâibi **[1633]** kâdînın azli ve vefâtı ile nâib münʿazil olur. Zîrâ nâib min külli vechin kâdînın nâibidir, demiş. Binâenaleyh nâib müvekkil ile vekîl gibidir. Lâkin, *Miʿrâcü'd-Dirâye*'de nâibin kâdî'l-kudâtın vekîli gibi olmasını İmâm Şâfiʿî ve İmâm Ahmed hazerâtının mezhebleri kılınıp inde'l-Hanefî nâib ancak sultânın nâibidir. *Tâtârhâniyye*'de kâdînın nasb-ı nüvvâb için ancak sultânın resûlü olduğuna kâildir.

Fâide

وفي وقف القنية: لو مات القاضي أو عزل يبقى ما نصبه على حاله، ثم رقم يبقى قيمًا، انتهى.

2995. Mes'ele: *Kunye*'nin vakfında beyân olunduğuna göre kâdî vefât eder veya azlolunursa nasb ettiği nâibi hâli üzere bâkî kalır, deyip baʿdehû kayyım olarak bekâsını terkîm eylemiş.

Faide: Tezkiye ve İstihlâf-ı Şühûd

وفي التهذيب: وفي زماننا لما تعذرت التزكية بغلبة الفسق اختار القضاة استحلاف الشهود كما اختاره ابن أبي ليلى لحصول غلبة الظن، انتهى. وفي مناقب الكردري في باب أبي يوسف رحمه الله: اعلم أن تحليف المدعي والشاهد أمر منسوخ، والعمل بالمنسوخ، حرام، وقد ذكر في فتاوى القاعدي وخزانة المفتين أن السلطان إذا أمر قضاته بتحليف الشهود يجب على العلماء أن ينصحوا السلطان ويقولوا: له لا تكلف قضاتك أمرًا، إن أطاعوك يلزم منه سخط الخالق، وإن عصوك يلزم منه سخطك، إلى آخر ما فيها.

Tezkiye-i Şühûd

2996. Mes'ele: خير القرون قرني الذي أنا فيه ثم الذين يلونهم ثم الذين يلونهم ثم يفشو الكذب حتى يحلف الرجل قبل أن يستحلف و يشهد قبل أن يستشهد muktezâsınca[1] İmâm-ı Aʿzam hazretleri hayru'l-kurûn ricâlinden karn-ı tâbiʿînde bulunarak hasım taʿn eylemedikçe had ile kısâsın mâʿadâsında şâhidleri tezkiye lüzûmuna kâil olmayıp İmâmeyn hazerâtı kizb ve fıskın şüyûʿ bulduğu karn-ı râbiʿde bulunarak **[1634]** her husûsda şâhidlerin hâli hâkimin maʿlûmu olmaz ise sırran ve alenen şâhidlerin lüzûm-i tezkiyelerine kâil olarak ihtilâf-ı zamânla ahvâl-i nâsın ihtilâfına binâen İmâm-ı Aʿzam hazretlerine muhâlif bulundular. Binâenaleyh huzûr-ı hâkimde şâhidler şehâdette bulundukda hâkim meşhûdun aleyhden "Ne dersin bunlar şehâdetlerinde sâdıklar mı kâzibler mi, yaʿni şehâdetlerini kabûl ediyor musun?" diye suâl edip sâdık ve âdil kimseler olduklarını ikrâr ederse müddeʿâ bihi ikrâr eylemiş olmakla ikrârı ile hüküm olunur. Ve eğer "Bunlar şâhid-i zûrlardır veya âdillerdir velâkin bu husûsta hatâda bulunuyorlar." gibi taʿnda bulunursa hâkim kable'l-hüküm sırran ve alenen şâhidleri tezkiye edip muktezâsı ile amel eder.

1 Buhârî, "Şehâdât", 9, r. 2651; Müslim, "Fedâilü's-Sahâbe", 210.

Şâhidleri Tezkiye Edecek Kimseler[1]

2997. Mes'ele: Şâhid talebe-i ulûmdan ise sâkin oldukları medrese müderrisi ile, muʿtemed ahâlisinden ve mekteb talebesinden ise hallerine vâkıf olan me'mûrlardan, asker ise zâbıtlarından, kâtib ise kalem zâbıtları ve hulefâdan, tüccârdan ise tüccârân-ı muʿtebereden, ve esnâfdan ise kethüdâ ve lonca ustalarından ve'l-hâsıl her sınıfı kendi hallerine ziyâde vukûfu bulunan kimselerden tezkiye eylemesi lâzımdır. Sırran tezkiye 1064. mes'elede beyân olunduğu üzere ıstılâh-ı fukahâda hâkim, mestûre denilen varakaya müddeʿî ve müddeʿâ aleyhin isimlerini ve müddeʿâ bihle şâhidlerin isim ve şöhretlerini ve sanʿat ve eşkâl ve mahallerini ve peder ve büyük pederlerinin isimlerini ve maʿrûf iseler yalnız kendi isim ve şöhretlerini ve'l-hâsıl başkalarından temeyyüz edecek vechile taʿrîf ve beyânla bir zarf derûnuna koyup üzerini mühürledikten sonra müzekkî intihâb olunan kimseye gönderir. Onlar da şehâdete ehil ise "âdil ve makbûlu'ş-şehâde" diyerek yazıp imzâ ederek bir zarfa koyup üzerini mühürleyerek ne yazdığını kimseye anlatmaz ve hâkime gönderdikde bir kere de alenen tezkiye edip yine hüsn-i hâllerine şehâdet edilirse şehâdetleri kabûl olunarak muktezâsı ile hükmeder. **[1635]**

2998. Mes'ele: Gerek kable't-tezkiye ve gerek baʿde't-tezkiye meşhûdun aleyhe defʿ-i mağrem ve cerr-i mağnem gibi şehâdetin kabûlüne mâniʿ bir şey ile şâhidlere taʿn ederse hâkim bi'l-beyyine isbâtını taleb edip bi'l-beyyine isbât ederse şehâdetlerini reddeder. İsbât edemez ise tezkiye ile mûcebince hükmeder.

Müzekkîlerden bazıları şâhidleri cerh ve bazıları taʿdîl ederler ise cerh tercîh olunup şehâdetleri reddolunur. Muʿâmelâtta şâhidler şehâdeti baʿde'l-edâ fevt veya gâib olurlar ise hâkim, onları tezkiye ederek muktezâsı ile hüküm ve amel eder.

Tahlîf-i Şühûd

2999. Mes'ele: *Tehzîb*'de beyân olunduğuna göre fî zamâninâ fıskın galebesine binâen tezkiye-i şühûd müteʿazzir olduysa galebe-i zannın husûlü için İbn Ebî Leylâ'nın ihtiyâr ettiği gibi kudât şâhidlerin istihlâfını ihtiyâr eylediler. Binâenaleyh meşhûdun aleyh kable'l-hüküm "Şâhidlere şehâdetlerinde kâzib olmadıklarına yemîn ver." diye hâkime ilhâh ve icbârda

1 1064. mes'elede dahi gelecektir.

bulunup da şehâdetin yemînle takviyesine lüzûm görülür ise hâkim ol şâhidlere yemîn ettirebilir. Hâkim, şâhidlere "Yemîn ederseniz şehâdetinizi kabûl ederim ve illâ etmem." diyebiliyor ise de *Menâkıb-ı Kerderî*'de Ebû Yûsuf hazretlerinin menâkıbı bâbında beyân olunduğuna göre gerek müdde'î ve gerek şâhidleri tahlîf mensûh olarak emr-i bâtıl olup emr-i bâtıl ile amel ise harâmdır. *Fetâvâ-yı Kâ'idî* ve *Hızânetü'l-Müftîn*'de beyân olunduğuna göre vaktin padişahı kâdîlarına şâhidleri tahlîf ile emrederse "Böyle tahlîfle emretmeyiniz, zîrâ sizin emrinize itâ'atle tahlîf ederler ise Cenâb-ı Hakk'a ma'siyette bulunarak gazâb-ı ilâhîye ve eğer emrinize itâ'at eylemezlerse sizin gazâbınıza giriftâr olurlar." diyerek şâhidlerle tahlîf ile kudâtına emri terk eylemek husûsunda va'z ve nasîhatte bulunmak ol padişahın ulemâsı üzerine vâcibdir. Binâenaleyh bu naklin muktezâsı şâhidlere tahlîfin adem-i cevâzıdır. **[1636]**

Ba'de'l-Hüküm Rücû'

لا يصح رجوع القاضي عن قضائه، فلو قال: رجعت عن قضائي أو وقعت تلبيس الشهود أو أبطلت حكمي لم يصح، والقضاء ماض كما في الخانية. وقيده في الخلاصة بما إذا كان مع شرائط الصحة، وفي الكنز بما إذا كان بعد دعوى صحيحة وشهادة مستقيمة، انتهى. إلا في مسائل:

3000. Me'sele: Ba'del-kazâ kâdînın kazâsından rücû'u sahîh değildir. Amma kâdî kazâsını inkâr edip şâhidler hükmettiğini iddi'â ederek adem-i hüküm ile hâkimin kavli kabûl olunur. Binâenaleyh ba'de'l-kazâ "hükümden rücû' ettim" veya "şâhidlerini iğfâl ettiler" veya "vermiş olduğum hükmü ibtâl ettim" demiş olsa dahi *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile rücû'u sahîh olmayıp hükmü bâkîdir. *Hulâsa*'da hükümden rücû'un adem-i sıhhati hükm-i mezkûrun şerâit-i sıhhatini câmi' olarak verilmiş olması ile ve *Kenz*'de da'vâ-yı sahîha ve şehâdet-i müstakîmeden sonra lâhık olması ile takyîd edilmiştir. İşte hâkimin bu vechile vermiş olduğu hükümden rücû'u sahîh değil ise de ber-vech-i âtî beyân olunacak bazı mesâil bu hükümden müstesnâlardır.

الأولى: إذا كان القضاء بعلمه فله الرجوع عنه كما ذكره ابن وهبان استنباطاً من تقييد الخلاصة بالبينة. **الثانية**: إذا ظهر له خطؤه وجب عليه نقضه، بخلاف ما إذا تبدل رأي المجتهد.

3001. Mes'ele: Baʿde'l-hüküm hâkimin rücûʿu sahîh olan mesâilden biri *Hulâsa*'nın adem-i rücûʿu beyyine ile takyîdinden istinbâtla *İbn Vehbân*'ın beyânına göre hâkim vermiş olduğu hükmü beyyineye istinâden vermeyip de mücerred kendi ilmi ile hükm eylemiş ise 2943. mes'elede beyân olunduğu üzere müftâ bih olan hâkimin ilmi ile hükmünün adem-i cevâzına binâen rücûʿu sahîh olabilir.

3002. Mes'ele: İkinci mes'ele, muhtemil-i kısmet olan müşâʿın hibesinin sıhhati ile kâdî-yi Hanefiyyenin hükmü gibi hilâf-ı mezheb ile hükmederek hükmünde hatâsı zâhir olursa nakzı vâcib olarak nakz ile **[1637]** hükmünden rücûʿ eder ise de 1352. mes'elede beyân olunduğu üzere ictihâdla ictihâd nakz olunmayacağından müctehidin tebeddül-i ictihâdı hükm-i mezkûrun hilâfına olarak nakzedemez.

الثالثة: إذا قضى في مجتهد فيه مخالفًا لمذهبه، فله نقضه دون غيره كما في شرح المنظومة.

3003. Mes'ele: Üçüncü mes'ele, mevrid-i nassın gayrı olarak müctehedün fîh olan bir mes'elede mezhebinin hilâfı ile hükmederse *Şerh-i Manzûme*'de beyân olunduğu üzere ancak ol hükmü nakzedebilir.

أمر القاضي حكم كقوله: سلم المحدود إلى المدعي، والأمر بدفع الدين، والأمر بحسبه إلا في مسألة في العمادية والبزازية: وقف على الفقراء فاحتاج بعض قرابة الواقف فأمر القاضي بأن يصرف شيء من الوقف إليه كان بمنزلة الفتوى، حتى لو أراد أن يصرفه إلى فقير آخر صح.

3004. Mes'ele: *İmâdiyye* ve *Bezzâziyye*'de zikr olunan bir mes'elenin gayrısında meselâ "Mahdûdu müddeʿîye teslîm et" demesi ve mahkûmun aleyh defʿ-i deynle ve defʿden imtinâʿ ettikte hapis ile emirleri gibi. Kâdînın emri me'mûrun bihi edâ ile hükümdür. *İmâdiyye* ve *Bezzâziyye*'de istisnâ olunan mes'elede bir kimse fukarâya mal vakfedip vâkıfın akrabâsından bazıları muhtâc olup da hâkim galle-i vakıftan onlara bir mikdâr şey sarf olunmasıyla emreylese hâkimin bu vechile emri hüküm olmayıp belki fetvâ menzilindedir. Hatta ona sarfla emrettiği şeyi başkasına sarf eylemek istese sahîh olur.

Fiilü'l-Kâdî Hükmün

فعل القاضي حكم منه؛ فليس له أن يزوج اليتيمة التي لا ولي لها من نفسه ولا من ابنه ولا ممن لا تقبل شهادته له. وأما إذا اشترى القاضي مال اليتيم لنفسه من نفسه أو من وصي أقامه فمذكورة في جامع الفصولين من فصل تصرف الوصي والقاضي في مال اليتيم، فقال: لم يجز بيع القاضي ماله من يتيم وكذا عكسه. وأما ما شراه من وصيه أو باعه من يتيم وقبله وصيه فإنه يجوز، ولو وصيا من جهة القاضي.

3005. Mes'ele: [1638] Hâkimin fiili kendisinden hükümdür. Binâenaleyh velîsi bulunmayan yetîmeyi ne kendisine ne de oğluna ve ne lehine şehâdeti kabûl olunmayan sâir usûl ve fürûʿuna tezvîc ve tezevvüc edemez. Zîrâ hâkim gerek kendi lehine ve gerekse bunların lehine hükmü câiz değildir. Amma kâdînın mâl-ı yetîmi kendisine gerek kendisinden ve gerek nasb ettiği vasîsinden iştirâsının hükmü *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in mâl-ı yetîmde vasî ve kâdînın tasarruflarını beyân faslında mezkûrdur ki kâdînın gerek kendi malını yetîme ve gerekse yetîmin malını kendisine beyʿi câiz olmayıp amma her ne kadar kendi tarafından nasb ve taʿyîn olunsa dahi yetîmin vasîsinden mâl-ı yetîmi iştirâsı veyâhûd yetîmin malını vasîsine beyʿ edip onun kabûl eylemesi câizdir.

ولو باع القاضي ما وقفه المريض في مرض موته بعد موته لغرمائه ثم ظهر مال آخر للميت لم يبطل البيع ويشتري بالثمن أرضًا توقف، بخلاف الوارث إذا باع الثلثين عند عدم الإجازة فإنه لا يشتري بقيمة الثلثين أرضًا توقف؛ لأن فعل القاضي حكم، بخلاف غيره كما في الظهيرية من الوقف إلا في مسألة ما إذا أعطى فقيرًا من وقف الفقراء فإنه ليس بحكم حتى كان له أن يعطي غيره كما في جامع الفصولين. وفيما إذا أذن الولي للقاضي في تزويج الصغيرة فزوجها القاضي كان وكيلًا فلا يكون فعله حكمًا حتى لو رفع عقده إلى مخالف كان له نقضه كذا في القاسمية. فالمستثنى مسألتان.

3006. Mes'ele: Kâdî, marîzin hâl-i marazında vakfettiği şeyi vefâtından sonra guremâsına satıp da baʿdehû meyyitin başka malı zuhûr eylese beyʿi bâtıl olmayıp belki vakf olunan arzı beyʿ ve parası ile bir arz iştirâ olunup vakf olunur. Bu hükümde vâris, hâkimin hilâfına olarak adem-i icâze hâlinde marîz-i mezkûrun vakfının sülüsânını satmış olsa sülüsânın kıymeti ile arzı iştirâ ve vakfedilmez. Zîrâ kâdînın fiili hükümdür. **[1639]**

Zahîriyye'nin kitâb-ı vakıfta beyânına göre bir mes'elenin gayrısında kâdînın gayrısının fiili, fiil-i kâdînın hilâfınadır. Mes'ele-i mezkûrede kâdî, fukarânın vakfından bir fakîre vermiş olsa onun bu iʿtâsı vakf-ı fukarâdan fakîre iʿtâ ile hüküm değildir. Hatta *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile hâkime onu başka fakîre vermesi câizdir. Bir de sağîrenin velîsi sağîreyi kendisine tezvîce izin verip de kâdî tezvîc eylese, kâdî mezbûreyi kendisine tezvîce velî tarafından vekîl olarak fiili hüküm olmaz. Hatta hüküm olmadığından akd-i mezkûr onun re'yine muhâlif olan başka hâkime refʿ olunsa *Kâsımiyye*'de beyân olunduğu vechile hâkim-i muhâlifin akd-i mezbûru nakzı câizdir. Binâenaleyh fiil-i hâkimin hüküm olmasından müstesnâ bir mes'ele olmayıp belki iki mes'eledir.

وقولهم إن فعله حكم يدل على أن الدعوى إنما هي شرط للحكم القولي دون الفعلي فليتنبه له، وقد ذكرناه في الشرح.

3007. Mes'ele: Fukahânın fiil-i hâkim hükümdür kavilleri daʿvâ ancak hükm-i kavli için şart olup hükm-i fiilî için şart olmadığına delâlet eder. Binâenaleyh bu dakîkaya tenbîh lâzımdır. Hâlbuki biz bunu *Şerh-i Kenz*'de zikr eyledik.

إذا قال المقر لسامع إقراره لا تشهد عليّ وسعه أن يشهد عليه كما في الخلاصة.

3008. Mes'ele: Mukırr ikrârını istimâʿ edip işiten kimseye "İkrârımla aleyhime şehâdet etme" diyerek şehâdetten menʿ eylese *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile mukarrun lehin hakkı taʿalluk ettiği için îcâb ettikde sâmiʿ-i mezkûre işittiğini ikrârı vechile mukarrun aleyhine şehâdet eylemesi câizdir.

إذا قال له المقر له: لا تشهد عليه بما أقر فحينئذ لا يسعه، كما في حيل التاتارخانية من حيل المداينات. ثم قال: واختلفوا فيما إذا رجع المقر له، وقال إنما نهيتك لعذر وطلب منه الشهادة. قيل يشهد، وقيل لا.

3009. Mes'ele: [1640] Mukarrun leh, mukırrın ikrârını işiten kimseye "Mukırrın ikrârı ile aleyhine şehâdet eyleme." diyerek ikrârı ile aleyhine şehâdetten menʿ eylese bu sûrette hiyel-i müdâyenâttan hiyel-i *Tâtârhâniyye*'de beyân olunduğu vechile mukırrın aleyhine ikrârı ile şehâdeti câiz

değildir, dedikten sonra demiş ki; mukarrun leh sâmiʿi ikrârı ile mukarrın aleyhine şehâdetin menʿinden rücûʿ ederek "Ben seni şehâdetten li-uzrin nehy eylemiş idim." diyerek mukarrun aleyhine ikrâr ile şehâdet eylemesini taleb eylese cevâzında fukahâ ihtilâf edip bazıları şehâdet eylemesine ve bazıları da adem-i şehâdetine kâil olmuşlar ise de 2812. mes'elede beyân olunduğu üzere isbât-ı hak için taleb vukûʿunda şehâdetin vücûbu cevâz ile kavli tercîh eylese gerekdir.

Tahlîfü'l-Kâdî Garîme'l-Meyyit

يحلف القاضي غريم الميت بأن الدين واجب لك على الميت وما أبرأته منه، ولو كان ثابتًا بإقرار المريض في مرض موته، كذا في التاتارخانية من كتاب الحيل.

3010. Mes'ele: (لا تحليف إلا بطلب الخصم) muktezâsınca hasım tarafından yemîn taleb olunmadıkça müddeʿâ aleyh olan münkire yemîn teklîf olunmaz ise de *Ferâid-i Behiyye*'den naklen 222. mes'elede beyân olunduğu ve 3072. me'selede beyân olunacağı üzere ikisinde bi'l-ittifâk, dördünde Ebû Yûsuf'a göre her ne kadar hasım yemîn taleb eylemese dahi hâkim yemîn teklîf eder.

Onlardan birisi kitâb-ı hiyelden *Tâtârhâniyye*'de beyân olunduğu vechile vefât eden bir kimseden alacak daʿvâsında bulunan dâine her ne kadar varisleri ve vasîleri taleb eylemeseler dahi taraf-ı hâkimden taleb ettiği hakkı her ne kadar müteveffâ maraz-ı mevtinde ikrâr eylemiş olsa bile gerek bizzât ve gerek bi'l-vâsıta istîfâ etmediğine ve ona hibe ve tasadduk ve ihlâl ederek ibrâ ve ıskât etmediğine yemîn teklîf eder. **[1641]**

Müsahhar Üzerine Cevâz-ı Beyyine

إنما تجوز إقامة البينة على المسخر إذا لم يعلم القاضي أنه مسخر وإن علم به فلا.

3011. Mes'ele: 1377. mes'elede beyân olunduğu üzere müddeʿâ aleyh hakkında vukûʿ bulan daʿvânın muhâkemesi için müddeʿînin talebi üzerine taraf-ı hâkimde mahkemeye üç defa daʿvet olunup bilâ-maʿzeret icâbetten ve tarafından vekîl göndermekden imtinâʿ ederek müddeʿînin daʿvâ ve beyyinesini istimâʿla muʿâmele-i lâzımesini icrâ için hâkim tarafından gâib olan müddeʿâ aleyhin hukûkunu muhâfaza ve müdâfaʿa için taʿyîn olunan

vekîl-i musahhar üzerine beyyine ikâmesi ancak hâkim onun vekîl-i müsahhar olduğunu bilmez ise câiz olur. Amma onun gâib olan müddeʿâ aleyhin vekîl-i musahharı olduğunu biliyor ise isbât lâzım değildir, demek anlaşılıyor ise de cây-ı teemmüldür.[1]

Tevkîl

إثبات التوكيل عند القاضي بلا خصم جائز إن كان القاضي عرف الموكل باسمه ونسبه.

3012. Mes'ele: Bilâ-hasım huzûr-ı kâdîde bir kimsenin diğerini husûmete tevkîli hâkim, müvekkili ismi ve nesebi ile biliyor ise câizdir. Zîrâ müvekkil, vekâlete vakt-i kazâda gâib olup gâib ise ancak ismi ve nesebi ile maʿlûm olur. İmdi müvekkil isim ve nesebi ile kâdînın maʿlûmu olursa bunun ona vekâletiyle hükm eylemesi mümkün olur. Zîrâ kâdî bir maʿlûm için diğer maʿlûm üzerine hüküm edebilir ise de maʿlûm için mechûl üzerine hüküm edemez. Binâenaleyh gâib olan müvekkil isim ve nesebi ile hâkimin maʿlûmu olmadıkça vekâletin sübûtu ile hükmedemez.

Kâdînın Adem-i İnʿizâli

ولا ينعزل القاضي بالردة والفسق، ولا ينعزل والي الجمعة بالعلم بالعزل حتى يقدم الثاني.

3013. Mes'ele: Ridde ve fısk sebebleri ile kâdî kazâdan münʿazil olmaz ve vâli-yi sânî takdîm olunmadıkça **[1642]** vâli-yi cumʿa azline ilim ile münʿazil olmaz, buyuruluyor ise de *Vâkıʿât-ı Hüsâmiyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre fetvâ da kâdînın ridde ile inʿizâli üzerinedir. Zîrâ bir rivâyette küfür ibtidâen kazâya münâfî değildir, hatta bir gayr-ı müslim kazâyı baʿde't-taklîd İslâm oldukda tekrâr tecdîd-i taklîde ihtiyâc ve lüzûmunda iki rivâyet vardır. İşte bundan anlaşılan her ne kadar hâl-i küfründe kazâsı gayr-i sahîh ise de taklîd-i kazâsı sahîhdir.

Velvâliciyye'de dahi ridde ile adem-i inʿizâlinin illet ve sebebi beyânında mürteddin emri mevkûf olduğu gibi irtidâd fısk olup nefs-i fıskla kâdî kazâdan münʿazil olmaz. Şu kadar var ki hâl-i irtidâdında kazâsı bâtıldır.

---

1 Hâmiş: وفي هذا الترجمة نظر

واختلف المشايخ رحمهم الله في القاضي، إلا أن يكون في المنشور: إذا أتاك كتابي فقد عزلتك، فلا ينعزل إلا به.

3014. Mes'ele: Mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere vâli-yi sânî tekaddüm etmedikçe cumʿa hakkında vâli-yi evvel azline ilim ile münʿazil olmaz ise de menşûrunda "Kitâbım sana geldiği vakit seni azlettim." diye yazılmadıkça kâdî-yi sânî tekaddüm etmedikçe cumʿa hakkında azline ilim ile kâdî-yi evvelin inʿizâlinde meşâyih-i fukahâ ihtilâf edip bazıları mutlakan adem-i inʿizâline ve bazıları kazâ ile cumʿa beynini tefrîk edip azline ilim ile cumʿayı edâ eylemese cumʿa muvakkat olmakla fevt olup kazâ hakkında ise azline ilim ile münʿazil olmasında fevt olacak bir şey yoktur. Binâenaleyh kazâ hakkında kâdî azline ilim ile münʿazil olur ise de edâ-yı cumʿa hakkında kâdî-yi sânî tekaddüm etmedikçe azline ilim ile kâdî-yi evvel münʿazil olmaz. Amma kazâ hakkında gerek mektûb ve gerek haber ile azline vâkıf olması ile münʿazil olarak ondan sonra kazâsı sahîh ve nâfiz olmaz. Zîrâ şarta muʿallak olan şey, şart vâkîʿ olmadıkça vâkîʿ olmayacağından menşûrunda azli kitâbın vürûduna muʿallak ise azli hakkında kitâb vârid olmadıkça münʿazil olmayacağından hükmü sahîh ve nâfizdir. **[1643]**

طلب من القاضي كتابة حجة الإبراء في غيبة خصمه لم يكتب له عند أبي يوسف رحمه الله خلافًا لمحمد رحمه الله، وأجمعوا على أنه يكتب له حجة الاستيفاء ولها حجة الطلاق.

3015. Mes'ele: Bir kimse hâkime "Falân beldede bulunan kimse bende olan hakkını ibrâ-yı âmm ile ibrâ eyledi." veyâhûd "Senin fülân kimse için benim üzerime hükm eylemiş olduğun hakkını benden ibrâ-yı âmm ile ibrâ eyledi." diyerek iddiʿâ edip bi'l-beyyine bu iddiʿâsını isbât ettikten sonra "Ben onun bulunduğu beldeye gideceğim. Oraya varacağım vakit tekrâr ibrâ eylediği hakkı benden taleb ve iddiʿâ eylemek muhtemil olup hâlbuki orada ibrâ veya istîfâyı isbât için benim şâhidlerim yoktur. Burada iken bende bulunan hakkını ibrâ-yı âmm ile ibrâ ettiğine şâhidlerimi istimâʿ buyurup oranın hâkimine ibrâz ve ikâme eylemek üzere bir ibrâ hucceti veriniz." diyerek hâkimden ibrâ hucceti taleb eylese Ebû Yûsuf hazretlerinin indinde ol hasmın gıyâbında taleb olunan ibrâ huccetini yazıp veremez ise de İmâm Muhammed hazretlerine göre verebilir.

Lâkin bu kimse iddiʿâsında "Fülân kimse bende bulunan hakkını istîfâ eylediğini bir kere inkâr ederek benimle muhâsame ve muhâkeme olup bi'l-beyyine istîfâsını isbât ederek husûmetinden menʿ olunmuş idi. Şimdi onun bulunduğu beldeye gideceğim. Korkarım yine muhâsamede bulunur, hâlbuki orada şâhidlerim yoktur. Burada bulunan şâhidlerimi istimâʿ buyurup muktezâsını oranın hâkimine yazınız." diyerek istîfâ sıhhati taleb eylese bi'l-icmâʿ ol vechile huccet-i istîfâ yazabilir. Ve kezâ kocasının kendisini tatlîk ettiğini beyân için mer'enin taleb ettiği tatlîk huccetini de yazar.

Kâdînın Kazâsını İhbârı

وقال القاضي: قضيت بكذا عليك ببينة أو إقرار، يقبل.

3016. Mes'ele: [1644] Kâdînın kazâsını ihbârı iki şâhidin şehâdeti menzilindedir. Binâen bir kimseye hitâben "Senin üzerine şu kadar kuruş deynin sübûtunu beyyine veya ikrârınla hükm eyledim." diyerek haber verirse haberi kabûl olunur.

Binâenaleyh Şeyhayn hazerâtına göre hâkim "Benim indimde fülân kimsenin meselâ zinâ ve ihsânı sâbit oldu, recm ile hadd-i zinâyı icrâ ediniz." diye emreylese mücerred hâkim ihbârında tasdîk olunarak hükmü sâbit olur ise de İmâm Muhammed hazretlerine göre ol vechile hükmü îcâb eden huccet beyân edilerek maʿlûm olmadıkça kâdî tasdîk olunmayarak sâbit olmaz. Bu vechile ihtilâf da tezkiye-i şuhûd gibi ihtilâf-ı zamânîdir. Zîrâ Hazret-i İmâm hayru'l-kurûn ricâlinden olmakla bulunduğu asrın ahâlî ve hükkâmı ehl-i salâh ve takvâ olup, İmâm Muhammed'in zamânı ise zamân-ı fesâd ve kizb olmakla bulundukları ezmânın ahvâline göre hükm eylemişlerdir.

إرسال القاضي إلى المخدرة للدعوى واليمين جائز.

3017. Mes'ele: Tarafından husûmete bir vekîlin vekâletini sâbite olmadıkça mestûre olarak gerek bikr ve gerek seyyib-i muhadderât-ı İslâmiyyenin daʿvâsını istimâʿ ve yemînini icrâ için hâkimin emîn bir kimseyi mezbûrenin hânesine irsâli câizdir. Gayr-i mestûre olarak ricâl ile ihtilâta me'lûfe olan nisvân muhadderâtdan maʿdûde değildir.

Sıbyânın Adem-i Tahlîfi

لا يمين على الصبي في الدعاوى، ولو كان محجورًا لا يحضره القاضي لسماعها. ويحلف العبد ولو محجورًا، ويقضى بنكوله ويؤخذ به بعد العتق. الأصح أنه لا يحلف على الدين المؤجل قبل حلول الأجل.

Mes'ele 3018: Her ne kadar mahcûr olsa bile deʿâvâda sabîye yemîn teklîf olunmaz ve semâʿ-ı deʿâvâ için taraf-ı kâdîden mahkemeye ihdâr olunmaz. Ammâ köle her ne kadar mahcûr olsa dahi tahlîf olunup yemînden nükûlü ile mahkûm olarak baʿde'l-ıtk mahkûmun bihle muâheze olunur. **[1645]**

Hassâf'ın *Edebü'l-Kâdî*'sından naklen Hamevî'nin beyânına göre mahcûr olan sabî üzerine bir şeyin itlâf ve istihlâkı veya gasb ile daʿvâ olunup da müddeʿî onun daʿvâsını istimâʿ için hazır şâhidi bulunduğunu iddiʿâ ederse sabî efʿâliyle muâheze olunup şâhidler de hîn-i şehâdette kendisine işârete muhtâc olduklarından sabî-yi mezkûr pederi veya vasîsi ile birlikte mahkemeye ihdâr olunup sabî aleyhine damânla hüküm olunursa velîsi onun malından edâ ve îfâ eder.

3019. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere köle her ne kadar mahcûr olsa dahi aleyhinde ikâme olunan daʿvâyı inkârı halinde tahlîf olunup nükûl ederse baʿde'l-ıtk müddeʿâ bihin îfâsı ile muâheze olunur ise de esahh olan iddiʿâ olunan deyn mü'eccel olursa ecel hulûl eylemedikçe tahlîfi icrâ olunmaz. Zîrâ ecel hulûl eylemedikçe müddeʿînin mutâlebeye hakkı olmadığı cihetle inkârı üzerine nükûlü ile yemîn terettüb eylemez.

لا يقبل قول أمين القاضي أنه حلف المخدرة إلا بشاهدين.

3020. Mes'ele: 3017. mes'elede beyân olunduğu üzere muhadderât-ı İslâmiyyeyi istimâʿ-ı deʿâva ve tahlîfi için mahkemeye ihdârı lâzım olmayıp tasdîk olunmuş vekîli bulunmadığı hâlde istimâʿ-ı daʿvâsı ve icrâ-yı tahlîfi için taraf-ı hâkimden emînini irsâl ile icrâları câiz olmakla mezbûrenin tahlîf olunduğuna dâir emîn-i mezkûrun kavl-i mücerredi kabûl olunmayıp belki iki şâhid ile isbâtı lâzımdır. Bazı rivâyette emîn-i mezkûr bir şâhid makâmına kâim ile kabûlünde diğer şâhidin şehâdeti kâfîdir.

Kazânın Zamân ve Mekân ile Tahassusu

القضاء يتخصص بالزمان والمكان، فلو ولاه قاضيًا بمكان كذا لا يكون قاضيًا في غيره. وفي الملتقط: وقضاء القاضي في غير مكان ولايته لا يصح.

Mes'ele 3021: [1646] *Hulâsa*'dan naklen 10. ve 2926. mes'elelerde beyân olunduğu üzere kazâ, zamân ve mekân ve bazı husûmâtın istisnâsı ile tekayyüd ve tahassus edeceğinden meselâ bir sene müddetle hükme me'mûr olan hâkim ancak ol sene içinde hükmü sahîh olup ol senenin hulûlünden akdem ve mürûrundan sonra hükmü sahîh olmaz. Ve kezâ muʿayyen bir kazâ veya livâ veya vilâyette hükme me'mûr olursa ancak me'mûr olduğu kazâ veya livâ veya vilâyet dâhilinde hükmedip onların hâricinde hükmedemez.

Ve muʿayyen bir mahkemede hükme taʿyîn olunmuş ise ancak ol mahkemede hükmedip başka mahalde hükmedemez. Zîrâ *Mültekat*'ın beyânına göre me'mûr olduğu mahallin gayrısında kâdînın kazâsı sahîh olamaz.

واختلفوا فيما إذا كان العقار لا في ولايته؛ فاختار في الكنز عدم صحة قضائه، وصحح في الخلاصة الصحة، واقتصر قاضيخان عليه. والخلاف إنما هو في العقار لا في العين والدين كما في البزازية. وفي القنية: قضى في ولايته ثم أشهد على قضائه في غير ولايته لا يصح الإشهاد، انتهى.

3022. Mes'ele: Vilâyetinin hâricinde bulunan akar hakkında kâdînın kazâsının sıhhatinde fukahâ ihtilâf edip *Kenz*'de adem-i sıhhati ihtiyâr olunup *Hulâsa*'da sıhhati tashîh olunup *Kâdîhân*'da sıhhati ile *Hulâsa*'nın kavli üzerine iktisâr olunmuştur. Beyân olunduğu vechile hilâf, akar hakkında olup *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre ayn ve deyn hakkında değildir. *Mecelle*'nin 1807. maddesinde beyân olunduğuna göre bir kazâ hâkimi, hudûd-i lâzimesini beyân olunmak şartı ile başka bir kazâ dâhilinde bulunan arâzî daʿvâsını istimâʿ edebilir.

3023. Mes'ele: *Kunye*'de beyân olunduğuna göre bir hâkim vilâyeti dâhilinde usûlen bir madde hakkında hükmedip de başka beldede onun kazâsı üzerine işhâd olunsa sahîh olmaz. Binâenaleyh ol beldenin hâkimi onların şehâdetlerini istimâʿ eylemez. **[1647]**

ولا تقبل شهادة من قال: لا أدري أمؤمن أنا أو لا، للشك في الإيمان، وكذا إمامته. كذا في شهادات الولوالجية.

3024. Mes'ele: İlm-i kelâmda beyân olunduğu üzere îmân iʿtikâd-ı câzimden ibâret olmakla "Ben mü'min miyim, değil miyim, bilmem." diyerek îmânında tereddüdle şekk izhâr eden kimsenin îmânı gayr-ı sahîh olup gayr-ı mü'minin şehâdeti ve imâmeti ve belki bi'l-umûm ibâdetin sıhhatinde îmân şart olmakla *Velvâliciyye*'nin şehâdâtta beyânına göre o makûle kimsenin gerek şehâdet ve imâmeti ve gerek sâir ibâdâtı sahîha değildir.

Şehâdet-i Hisbe

تقبل الشهادة حسبة بلا دعوى في طلاق المرأة وعتق الأمة والوقف، وهلال رمضان وغيره إلا هلال الفطر والأضحى، والحدود إلا حد القذف والسرقة. واختلفوا في قبولها بلا دعوى في النسب كما في الظهيرية من النسب، وجزم بالقبول ابن وهبان.

3025. Mes'ele: 2809-2877 ve 3073. mes'elelerde işâret ve beyân olunduğu üzere hukûk-ı Bârî'den bulunan hurmete teʿalluk eden husûsâtı muhâfaza ile her mükellef, mükellef olmakla gerek hürre ve gerek eme, bâinen mutallaka olan kadının talâkına zevcin ve ıtk olunan emenin iʿtâkına mevlânın ve bazıların beyânlarına göre hîn-i şehâdette kendilerine işâret için mutallaka ve muʿtekanın hudûrları şartlarıyla sebk-i daʿvâ şart olmayarak şehâdet-i hisbe kabûl olunup muktezâsı ile hükm olunur. Ve kezâ vakıf ve hilâl-i ramazânı rü'yet ve hilâl-i fıtır ile adhânın gayrı sâir hukûk-ı Bârî'de ve kezâ hakk-ı abd teʿalluk eden hadd-i kazif ve hadd-i sirkatin gayrı hukûk-ı Bârî'den olan hudûd-ı hâliseyi sâire sebk-i daʿvâ şart olmayarak şehâdet-i hisbe makbûldür.

3026. Mes'ele: *Zahîriyye*'nin neseb bahsinde beyân olunduğu üzere isbât-ı nesebde bilâ-daʿvâ şehâdet-i hisbenin kabûlünde ihtilâf olunup İbn Vehbân kabûlünü cezm eylemiştir. **[1648]**

وفي تدبير الأمة وحرمة المصاهرة، والخلع، والإيلاء، والظهار.

3027. Mes'ele: Tedbîr-i eme ve hurmet-i musâhere ve hulʿ ve îlâ ve zıhâr gibi hukûk-ı Bârî'den bulunan hurmeti îcâb eden hâllerin isbâtında sebk-i daʿvâ şart olmayarak hisbeten lillâh şehâdet makbûledir.

Kunye'nin beyânına göre ıtk-ı abd gibi isbât-ı tedbîrde dahi sebk-i daʿvâ şart olmayarak şehâdet-i hisbe makbûledir. Talâk ve ıtk-ı emede bilâ-daʿvâ şehâdet makbûle olduğu gibi hulʿde dahi mer'e tarafından daʿvâ edilmeyerek hulʿun vukûʿuna şehâdet makbûle olup zevcin zimmetinden mehir sâkıt olur.

Itk Hakkında Hükm-i Şehâdet

ولا تقبل في عتق العبد بدون دعواه عنده خلافًا لهما. واختلفوا على قوله في الحرية الأصلية، والمعتمد لا. والنكاح يثبت بدون الدعوى كالطلاق، لأن حل الفرج والحرمة فيه حق الله تعالى، فجاز ثبوته من غير دعوى. كذا في فروق الكرابيسي في النكاح المشهود عليه بشيء؛ إن كان حاضرًا كفت الإشارة إليه، وإن كان غائبًا فلا بد من تعريفه باسمه واسم أبيه وجده. ولا تكفي النسبة إلى الفخذ ولا إلى الحرفة، ولا يكفي الاقتصار على الاسم إلا أن يكون مشهورًا. وتكفي النسبة إلى الزوج؛ لأن المقصود الإعلام ولا بد من بيان حليتها. ويكفي في العبد اسمه ومولاه وأب مولاه، ولا بد من النظر إلى وجهها في التعريف. والفتوى على قولهما أنه لا يشترط في المخبر للشاهد باسمه ونسبه أكثر من عدلين؛ لأنه أيسر.

3028. Mes'ele: Gerek Mevlâ gerek kölesi inkârda bulundukları hâlde iki kimse ol kimsenin kölesini iʿtâk edip âzâd ettiğine şehâdet eyleseler meşhûdun leh olan köle tarafından iʿtâkı daʿvâ olunmadıkça inde'l-İmâm şâhidlerin şehâdetleri kabûl olunmaz. Zîrâ Hazret-i İmâm indinde onların şehâdetlerinin kabûlünde abdin daʿvâsı şarttır. Amma inde'l-İmâmeyn sebk-i daʿvâ şart olmadığından onların şehâdet-i hisbeleri kabûl olunur.[1] **[1649]**

3029. Mes'ele: Mevlânın abdi hakkında hürriyyet-i asliyyesine kâil olduğuna bilâ-sebk-i daʿvâ şehâdetin kabûlünde ihtilâf olunmuş ise de muʿtemed olan adem-i kabûlüdür. Zîrâ inde'l-İmâm ıtk-ı ârıza şehâdetin kabûlünde sebk-i daʿvâ şart olduğu gibi hürriyyet-i asliyyesine kâil olduğuna şehâdette dahi şarttır.

1 Hâmiş: *Şerh-i Mecma*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre menşe-i hilâf inde'l-İmâm iʿtâkta hakk-ı abd gâlibdir. Zîrâ iʿtâkta kayd-ı rıkkıyyetten halâs olarak nefsine ve kesb-i yedine mâlik olmak gibi menâfi-i hürriyyet abdin nefsine âit olmakla iʿtâk hakk-ı abd olup hakk-ı abde şehâdetin kabulünde ise bi'l-ittifâk sebk-i daʿvâ şarttır. İmâmeyn hazerâtına göre iʿtâk-ı abdde gâlib olan hakk-ı Bârî'dir. Zîrâ mâlikiyyetin sebebi olan hürriyyete vücûb-i zekât ve hac ve salât-ı cumʿa ve salât ve hudûd emsâli pek çok hukuk-i Bârî teʿalluk ediyor. Hâlbuki hukuk-i Bârî'yi isbâta şehâdetin kabulünde bi'l-ittifâk sebk-i daʿvâ şart olmadığından hukuk-i mezkûreyi müstelzim olan iʿtâk ve hürriyyetin isbâtında dahi şehâdetin kabulü sebk-i daʿvâ ile şart değildir.

3030. Mes'ele: 3025. mes'elede beyân olunduğu üzere talâk vukûʿuna şehâdet gibi hukûk-ı Bârî'den olan hurmetin isbâtında şehâdetin kabûlünde sebk-i daʿvâ şart olmadığı gibi bilâ-daʿvâ nikâhın sübûtuna şehâdette kabûl olunarak sübûtu ile hükm olunur. Zîrâ 865. mes'elede beyân olunduğu üzere hilâfına delîl kâim olmadıkça ibdâʿ ve fürûcda hurmet asıl olup hurmet-i zinâ ise hukûk-ı Bârî'den olup hukûk-ı Bârî'yi muhâfaza ile cümle mükellefîn mükellef olarak isbâtında bilâ-daʿvâ şehâdet makbûledir.

Ve bir de hukûk-ı Bârî'nin sübûtunda hâkim taraf-ı Bârî'den nâib olmakla her mükellef tarafından vârid olan şehâdet hasım üzerine şehâdet olmakla bilâ-daʿvâ makbûledir. Amma hukûk-ı abde şehâdette 2809. mes'elede beyân olunduğu üzere sebk-i daʿvâ şarttır. Binâenaleyh kitâb-ı nikâhdan Kerâbîsî'nin *Furûk*'unda beyân olunduğu üzere zevceyn beyninde karâbet-i nesebiyye veya sıhriyye veya radâʿiyye gibi hurmet-i müebbede veya hurmet-i muvakkate bulunduğuna bilâ-iddiʿâ şehâdetle nikâhın butlânını isbât câizdir.

3031. Mes'ele: Bir şeyin sübûtu ile meşhûdun aleyh hîn-i şehâdette hazır ise şehâdetin kabûlünde kendisine işâret eder ise de gâib ise kifâyet etmeyeceğinden kendisinin ve pederinin ve büyük pederinin isimlerini zikrederek taʿrîf ve taʿyîn lâzımdır. Lâkin gâib üzere daʿvâ sahîha olmayacağı cihetle şehâdetinde adem-i cevâzı derkâr olmakla hükm-i mes'ele kitâbü'l-kâdî ile'l-kâdîde olmak îcâb eder. Beyân olunduğu vechile meşhûdun aleyhi nesebi ile taʿrîfte kavim ve kabîlesine ve sanʿatına nisbeti kifâyet eylemeyeceği gibi beyne'n-nâs meşhûr ve müteâref olmadıkça yalnız pederinin ismini zikre **[1650]** iktisâr da kifâyet eylemez.

3032. Mes'ele: Meşhûdun aleyhi nesebi ile taʿrîften maksad, onu iʿlâmdan ibâret olmakla meşhûdun aleyha olan mer'eyi "fülân ibn fülânın zevcesidir" diyerek zevcine nisbetle taʿrîfi kifâyet eder. Şâhidlerin mer'eyi taʿrîflerinde hilyesini beyândan lâzımdır.

3033. Mes'ele: Meşhûdun aleyh köle ise nesebi ile taʿrîflerinde kendi ismi ile mevlâsının ve mevlâsının pederinin isimlerini zikir lâzımdır. Mer'e hakkında şehâdetin kabûlü için hîn-i taʿrîfde şuhûddan emîn ise mezbûrenin yüzüne nazar lâzımdır.

3034. Mes'ele: Fetvâ meşhûdun aleyhâyı şâhide künyesi ile ihbârda eyser olduğundan iki âdilden ekserin adem-i iştirâtı ile İmâmeyn hazerâtının kavilleri üzerinedir.

والقاضي هو الذي ينظر إلى وجه المرأة ويكتب حلاها، لا الشاهد، الكل من البزازية.

3035. Mes'ele: Şuhûddan emîn olduğu hâlde meşhûdun aleyhâ olan mer'eye kâdî nazar edip hilâsını yazar. Yoksa kâtib nazar edip yazmaz. Mesâil-i mezkûrenin cümlesi *Bezzâziyye*'den me'hûzedir.

لا اعتبار بالشاهد الواحد إلا إذا أقامه. وأراد أن يكتب القاضي إلى آخر فإنه يكتب كما في البزازية.

3036. Mes'ele: Hukûk-ı ibâda şehâdetin nisâbı iki er veya bir er ile iki mer'e olmakla şâhid-i vâhide iʿtibâr yok ise de *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile meselâ bir kimse diyâr-ı âharda bulunan bir kimsede alacağını isbât için ol beldede ancak bir şâhidi bulunup bir şâhidi de kendisinin bulunduğu beldede bulunup da beldesinin hâkimine burada bulunan şâhidimi **[1651]** istimâʿ edip ol beldenin hâkimine, yazarak nakl-i şehâdetle ol beldenin hâkimi huzûrunda bu kâdînın kitâbı ile ol beldede bulunan şâhidin şehâdetine temessük ederek medyûn-i mezkûrdan deynini isbât ve istîfâ iddiʿâsında bulunursa kâdî-yi mezkûr dâin-i mezbûrun beldesinde bulunan şâhid-i vâhidi istimâʿ edip ol beldenin kâdîsına yazarsa ol vechle iʿtibâr olunur.

وذكر في القنية من باب ما يبطل دعوى المدعي، قال: سمعت شيخ الإسلام القاضي علاء الدين المروزي يقول: عندنا كثيرًا أن الرجل يقر على نفسه بمال في صك ويشهد عليه، ثم يدعي أن بعض هذا المال قرض وبعضه ربًا عليه. ونحن نفتي أنه إن أقام على ذلك بينة تقبل وإن كان مناقضًا، لأنا نعلم أنه مضطر إلى هذا الإقرار، انتهى.

3037. Mes'ele: Müddeʿînin daʿvâsını iptâl eden husûsu beyân bâbında *Kunye*'de buyurur ki: Şeyhülislâm Kâdî Alâuddîn Mervezî'den işittim ki, bizim indimizde çok kere vâkiʿ olur ki, bir kimse sakkda muharrer ve mazbût olan malı kendi nefsine ikrâr ve işhâd eder. Baʿdehû onun bazısı karz ve bazısı da onun ribâsı olduğunu iddiʿâ ettikte her ne kadar daʿvâsı ikrârına

munâkız ise de biz, onun bazısı karz ve bazısı ribâsı olduğuna beyyinesi var ise beyyinesinin kabûlü ile fetvâ veririz. Zîrâ biliyoruz ki ol kimse onu ikrârında muzdardır. **[1652]**

وقال في كتاب المداينات قال أستاذنا: وقعت واقعة في زماننا أن رجلًا كان يشتري الذهب الردئ زمانًا الدينار بخمسة دوانق، ثم تنبه فاستحل منهم فأبرؤه عما بقي لهم عليه حال كون ذلك مستهلكًا. فكتبت أنا وغيري أنه يبرأ. وكتب ركن الدين الزنجاني: الإبراء لا يعمل في الربا؛ لأن رده لحق الشرع وقال: به أجاب نجم الدين الحكمي معللًا بهذا التعليل، وقال: هكذا سمعت عن ظهير الدين المرغيناني قال رضي الله تعالى عنه: فقرب من ظني أن الجواب كذلك مع تردد، فكنت أطلب الفتوى لأمحو جوابي عنه فعرضت هذه المسألة على علاء الأئمة الحياطي، فأجاب أنه يبرأ إن كان الإبراء بعد الهلاك، وغضب من جواب غيره أنه لا يبرأ. فازداد ظني بصحة جوابي ولم أمحه. ويدل على صحته ما ذكره البزدوي في غناء الفقهاء من جملة صور البيع الفاسد: جملة العقود الربوية يملك العوض فيها بالقبض، فإذا استهلكه على ملكه ضمن مثله. فلو لم يصح الإبراء لرد مثله فيكون ذلك رد ضمان ما استهلك لا رد عين ما استهلك، وبرد ضمان ما استهلك لا يرتفع العقد السابق بل يتقرر مفيدًا للملك في فصل الربا. فلو لم يكن في رده فائدة نقض عقد الربا، لا يجب ذلك حقًا للشرع، وإنما الذي يجب حقًا للشرع رد عين الربا إن كان قائمًا، لا رد ضمانه، انتهى.

3038. Mes'ele: Üstâdından naklen kitâb-ı müdâyenâtta beyân olunduğuna göre ol vakit bir kimse redî ve kemʿayâr altın iştirâsı ile iştigâl edip bir dînârı beş dânik bedelinde alır imiş, yaʿnî, siyâk-ı kelâmdan anlaşılacağı vechile ribâ ile muʿâmelede bulunur imiş, baʿdehû mütenebbih olarak muʿâmelâtta bulunduğu kimselerden helâllik talebinde bulunup ol kimseler de onda bulunan hakları müstehlik olduğu hâlde ibrâ ederek haklarını helâl eylemeleri üzerine, ben ve başkaları ol kimsenin berî olması ile yazıp fetvâ verdik ise de Rükneddin ez-Zencânî, ribânın reddi hakk-ı şerʿ için olmakla ribâda ibrâ amel etmez diyerek yazıp fetvâ verip Necm el-Hakemî hükmü taʿlîl ederek ribâda ibrânın adem-i ameli ile cevâb verdi, diyerek baʿde'n-nakil ve'l-fetvâ Zahîruddin Mergînânî'den dahi bu vechile işittim, diyerek te'yîd-i müddeʿâda bulunması üzerine tereddüdle berâber hükm-i

mes'elenin cevâbı böyle olması zannına tekarrub ederek ibrânın ribâda cereyânı ile vermiş olduğum fetvâyı imhâ eylemek üzere zamânın fukahâsından fetvâ talebine başladım. Nihâyet mes'eleyi Alâü'l-eimme Hayyâtî'ye arz eyledim. O da eğer ibrâ ribânın helâkından sonra ise ibrâ ile ribâdan berî olur, diyerek cevâb verip **[1653]** Rükneddin ez-Zencânî ve başkalarının ibrânın adem-i ameli ile cevâblarına gazabda bulundu. Binâenaleyh ibrâ ile ribâdan berâetle vermiş olduğum cevâbın sıhhatine zannım kesb-i kuvvet ederek vermiş olduğum fetvâyı imhâdan sarf-ı nazar ettim.

Pezdevî'nin bey'-i fâsid sûretlerinin cümlesinden *Gınâü'l-Fukahâ*'da beyân eylediği kelâmda ibrâ ile ribâdan berâetin sıhhatine delâlet eder. Zîrâ onun beyânına göre ukûd-i ribeviyyenin cümlesinde kabz ile ivaza mâlik olunup milki üzerine istihlâk olundukda müstehlik mislini dâmin olur. Eğer ribâdan ibrâ sahîh olmasa idi mislini reddedip bu ise istihlâk ettiği şeyin damânını reddolup istihlâk ettiği aynını red değildir. İstihlâk olunan şeyin damânını red ile akd-i sâbık mürtefi' olmayıp belki fasl-ı ribâda milki mukayyed olarak akd-i mezkûr tekarrur eder. İmdî istihlâk olunan şeyin damânını redde akd-i ribânın nakzı fâidesi olmasa idi onun reddi hakk-ı şer' olarak vâcib olmaz idi.

Buraya kadar cereyân eden vekâyi' ve hikâyenin hulâsası ibrâ ile hukûk-ı ribâdan berâet sahîha olup ribâda hakk-ı şer' olarak vâcib olan ne? Eğer kâim ise ayn-ı ribâyı müstahikkine reddolup yoksa damânını red değildir.

3039. Mes'ele: Akd-i ribâya iki hak te'alluk edip onların biri, hakk-ı abddir ki bâkî ise aynını, müstehlek ise damânını red lâzımdır. İkincisi, hakk-ı şer'dir ki o da şer'an menhiyyun anh olan akd-i sâbıkı nakz ile ayn-ı ribâyı müstahikkine reddir.

Abdin ibrâsı ancak zimmet-i medyûnda sâbit olarak mâlik olduğu hakkında cereyân edip hakk-ı Bârî'de cereyân eylemez. Bir hakka mâlik olan kimsenin milkinde tasarrufuna mani' olmayacağı cihetle onda ibrâ ile hasım da deynden berî olacağı cây-ı iştibâh değildir. Amma hakk-ı Bârî'de tasarrufa mâlik olmayacağı cihetle onda ibrâ amel eylemez. Binâenaleyh ribâda ibrânın adem-i ameline kâil olanlar, hakk-ı Bârî'ye nazaran kâil olup isbât edenler de hakk-ı abde nazaran isbât eylemekle cereyân ve adem-i cereyânla niza'ın lafzî olduğu müstefâd oluyor. **[1654]**

وقد أفتيت آخذًا من الأولى بأن الشهود إذا شهدوا أن البعض لا حقيقة له، وإنما فعل مواضعة وحيلة تقبل.

3040. Mes'ele: 3037. mes'elede Kâdî Alâüddîn Mervezî'den naklen beyân olunan kabûl-i beyyine mes'elesinden ahz ederek şuhûd iddiʿâ olunan şeyin bazısı karîn-i hakîkat olmayıp belki muvâzaʿa ve hîle olarak işlendiğine şehâdet eyleseler kabûlü ile fetvâ verdiklerini hikâye buyuruyorlar.

Itlâk-ı Mahbûs

لا يجوز إطلاق المحبوس إلا برضاء خصمه إلا إذا ثبت إعساره أو أحضر الدين للقاضي في غيبة خصمه.

3041. Mes'ele: Dâinin zimmetinde sâbit olan hakkı te'diye için habsolunan kimsenin iʿârı isbât olunmadıkça veyâhûd hasmının gıyâbında dâine verilmek üzere kendisinden taleb olunan deyni götürüp hazırlamadıkça hasmı râzı olmadıkça mahbûsu hapisten ihrâc edip sebîlini tahliye eylemek câiz değildir. Ammâ beyân olunduğu üzere iʿârı sâbit olarak mahbeste bekâsında fâide olmayıp belki mazarrat muhakkak olur. Veyâhûd matlûbun ihdârıyla tevkîf-i hâcet müntefîye olursa bi't-tabʿ ıtlâkı zarûrîdir.

Kâdînın Hukûk-ı Evkâfta Tasarrufu

تصرف القاضي في الأوقاف مبني على المصلحة؛ فما خرج عنها منه باطل. وقد ذكرنا من ذلك أشياء في القواعد. ومما يدل عليه أنه لو عزل ابن الواقف من النظر المشروط له وولى غيره بلا خيانة لم يصح كما في فصول العمادي من الوقف وجامع الفصولين من القضاء.

3042. Mes'ele: 1569. mes'elede beyân olunduğu üzere imâmü'l-mü'minînin tebʿası üzere tasarrufu maslahata menût olduğu gibi emvâl-i eytâm ve evkâf ve terekât gibi tasarrufuna salâhiyyeti bulunan husûsâtta **[1655]** hasebi'n-niyâbe kudât ve hükkâmın tasarrufları da müstahakları hakkında nazar ve maslahatla mukayyed olarak muvâfık-ı maslahat ve menfaʿat olan tasarrufları nâfiz olup hilâfı gayr-ı nâfiz olarak bâtıl olup fenn-i evvelin nevʿ-i sânîsinde 1554. mes'elede beyân olunan kâide-i hâmisenin fürûʿundan olarak *Telhîsu'l-Câmiʿ*'in vesâyâsından naklen 1569. mes'elede hükm-i mes'elenin emsâlinden bir hayli mesâil zikir ve beyân ederek mürâcaʿatıʿ mûcib-i fâidedir, buyuruluyor.

3043. Mes'ele: Vülât ve kudât gibi velâyet-i âmmeye mâlik olanların taht-ı velâyetlerinde bulunanlar haklarında muvâfık-ı maslahat olan hükümleri nâfiz ve muhâlifi bâtıl olduğuna delâlet eden mesâilden biri, vâkıfın nezâreti kendisine meşrût olan oğlunu bilâ-hıyânet velâ-sebeb hâkim azledip de yerine başkasını nâzır nasb ve taʿyîn eylese nass-ı şâriʿ hükmünde olan şart-ı vâkıfa muhâlif olarak hâkim bu vechile hüküm ve tasarrufu *Fusûl-i İmâdiyye*'nin vakfından ve *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in kazâda beyânları gayr-i sahîh olarak nâfiz olmaz, zîrâ muhâlif-i maslahattır.

ولو عين للناظر معلوماً وعزل، نظر الثاني إن كان ما عينه له بقدر أجر مثله أو دونه أجراه الثاني عليه، وإلا جعل له أجر المثل وحط الزيادة، كما في القنية وغيرها.

3044. Mes'ele: Kâdî galle-i vakıftan vakfın nâzırına maʿlûmu'l- mikdâr vazîfe taʿyîn edip de nâzır-ı mezkûr azl olunsa onun yerine nasb ve taʿyîn olunan nâzır-ı sânî nazar eder. Eğer hâkim-i mezkûrun nâzır-ı mezbûra taʿyîn ettiği vazîfe ecr-i mislî mikdârı veyâhûd ecr-i mislinden dûn ise nâzır-ı sânî onun üzerine icrâ edip ibkâ eder. Ve eğer ecr-i misilden ziyâde takrîr ve taʿyîn ise *Kunye* ve sâir kütüb-i fıkhiyyede beyân olunduğu vechile ecr-i mislini ibkâ edip ondan ziyâdesini tenzîl eder.

ومنها حرمة إحداث تقرير فراش المسجد بغير شرط الواقف كما في الذخيرة وغيرها. وقد ذكرنا في القاعدة الخامسة أن من اعتمد على أمر القاضي الذي ليس بشرعي لم يخرج عن العهدة، ونقلنا هناك فرعًا من فتاوى الولوالجية، ولا يعارضه ما في القنية؛ طالب القيم أهل المحلة أن يقرض من مال المسجد للإمام فأبى، فأمره القاضي به فأقرضه ثم مات الإمام مفلسًا لا يضمن القيم، انتهى. لأنه لا يضمن بالإقراض بإذن القاضي؛ لأن للقاضي الإقراض من مال المسجد.

3045. Mes'ele: [1656] Kudât ve hükkâmın muvâfık-ı maslahat olmayarak bâtıl olan efʿâlinden biri de 1554. mes'elede beyân olunan tebʿa üzerinde hükûmetin tasarrufunun muvâfık-ı maslahat olmakla mukayyed olması kâidesinin fürûʿundan olup 1572. mes'elede *Zahîre* ve *Velvâliciyye* ve başkalarından naklen beyân olunduğu vechile bilâ-şart vâkıf mescide firâş takrîri ihdâsının hurmeti mes'elesidir. Ücretle emr-i firâşının ibkâsı mümkün iken şart-ı vâkıfa muhâlif olarak mescide firâş takrîri hâkime hâram olacağı gibi ol kimseye de bedel-i firâşet olarak aldığı vazîfeyi tenâvül de harâmdır.

3046. Mes'ele: Musannif-i allâmenin kâide-i mezkûrede beyân buyurdukları vechile kâdînın hilâf-ı şerʿ olan emrine iʿtimâd etmekle uhde-i vâcibden halâs olmadığı husûsunda 1571. mes'elede *Velvâliciyye*'nin kitâb-ı kazâsından naklen beyân buyurduğu ferʿe *Kunye*'den naklen beyân olunacak mes'ele münâkız olmaz.

Kunye'nin beyânına göre ehl-i mahalle mescidin galle-i vakfından imâma ikrâz için vakfın kıyeminden mutâlebede bulunup da ikrâzından imtinâʿı üzerine kâdî de ikrâz ile emretmekle baʿde'l-ikrâz imâm müflis olarak vefât eylese kayyim-i mahallenin mutâlebesi ve kâdînın emri üzerine ikrâzda bulunmakla ikrâz eylemiş olduğu parayı dâmin olmaz. Zîrâ kayyime izn-i kâdîyla ikrâz sebebi ile damân lâzım gelmez. Zîrâ kâdî velâyet-i âmmesine binâen mâl-ı mescidden ikrâza izin vermeye şerʿan mâlik olmakla bu husûsta tasarrufu sahîh olarak nâfizdir.

وفي الكافي من الشهادات: الأصح أن القاضي إذا علم أن المحضر مسخر لا يجوز إقامة البينة عليه. و يجوز إثبات الوكالة والوصاية بلا خصم حاضر. لا تقبل شهادة المغفل ويقبل إقراره كما في الولوالجية.

3047. Mes'ele: [1657] *Kâfî*'nin kitâb-ı şehâdetinde beyân olunduğuna göre esahh olan kâdî ihdâr olunan kimsenin musahhar olduğunu biliyor ise onun aleyhine beyyine ikâmesi câiz değildir ve hasım hâzır değil iken vekâlet ve vesâyet isbâtı câiz olmaz.

Velvâliciyye'de beyân olunduğu vechile iğfâl olunan kimsenin şehâdeti makbûl olunmayıp ikrârı kabûl olunur.

شهدا على أنه مات وهي امرأته، وآخران أنه طلقها فالأولى أولى.

3048. Mes'ele: İki şâhidin, bir kimsenin vefât edip bir mer'enin onun zevcesi olduğuna diğer iki şâhid de ol kimsenin mezbûreyi tatlîk edip boşadığına şehâdet eyleseler evvelkilerin şehâdetleri kabûle olunur.

تنازعا في ولاء رجل بعد موته، فبرهن كل أنه أعتقه وهو يملكه، فالميراث بينهما كما لو برهنا على نسب ولد كان بينهما. وأي بينة سبقت وقضي بها لم تقبل الأخرى.

3049. Mes'ele: Bir kimsenin vefâtından sonra onun velâsında nizâʿ ve ihtilâf edip de her birisi ona mâlik olarak kendisinin iʿtâk ettiğine burhân

ikâme ederek isbât eyleseler iki kimse beyninde müşterek olan bir veledin nesebi üzerine ikâme-i burhânlar isbât olunduğu hâlde onun mîrâsı beynlerinde müşterek olduğu gibi bunun mîrâsı da beynlerinde müşterek olup hangisinin beyyinesi sebkat ederek onun muktezâsı ile hükm olunur ise muahharan ikâme olunan beyyine kabûl olunmaz.

Şuhûda Suâl

سئل الشهود بالبيع عن الثمن؛ فقالوا: لا نعلم لم تقبل. وبالنكاح عن المهر؛ فقالوا: لا نعلم تقبل، كما في الصيرفية.

3050. Mes'ele: Şehâdet eden şâhidlerden semen-i mebîʿden suâl olunup da cehl izhâr ederlerse şehâdetleri **[1658]** kabûl olunmaz ise de nikâha şehâdet eden şâhidlere mehirden suâl edilip de "Bilmeyiz" dese *Fetâvâ-yı Sayrafiyye*'nin beyânına göre şehâdetleri kabûl olunur. Yaʿni akd-i beyʿde bedel-i mebîʿa cehâlet, şehâdetin kabûlüne mâniʿ ise de akd-i nikâhta bedel-i menâfi-i bidʿa cehâlet mânîʿ değildir. Çünkü akd-i beyʿde gerek mebîʿ ve gerek semenin maʿlûm olmaları lâzım ise de akd-i nikâhta mehr-i müsemmâ ve mehr-i misil ve mehr-i mütʿa olarak üç kısım olup hîn-i akidde mehre sâlih bir şey tesmiye olunursa müsemmânın cinsen ve vasfen maʿlûm olması kable'd-duhûl müfârakatta nısfının ve baʿde'd-duhûl müfârakatta tamâmının luzûm-ı te'diyesi lâzım ise de sıhhat-i akid için esâsen mehrin tesmiyesi bile lâzım değildir. Zîrâ 27. mes'elede beyân olunduğu üzere ﴿أن تبتغوا بأموالكم﴾[1] muktezâsınca mehir, nikâhın lâzım-ı gayr-ı mufârıkı olmakla velev bilâ-mehir akdolunmak şart kılınsa bile nikah, sahîh ve şart, lağv olarak baʿde'd-duhûl mehr-i misil ve kable'd-duhûl mufârakatla mütʿa lâzım gelir.

Tahammül-i Şehâdet

الأصح أنه لا يفتى بجواز تحمل الشهادة على المنتقبة، وأجمعوا على أنه لا يتحملها من وراء جدار، كذا في المجتبى.

3051. Mes'ele: *Dürr-i Muhtâr*'da beyân olunduğu üzere tahammül-i şehâdetin sıhhatinde kemâl-i akıl ve basar ve semʿ ile şehâdetin câize olduğu mahallerin gayrısında meşhûdun bihi ıyânen görmek için muâyene

1 "Mallarınızla (mehir vecibesini göz ardı etmeden) istemeniz." Nisâ, 4/24.

şart olmakla esahh olan yüzleri nikâb ve peçe ile mestûre olan meşhûdun aleyhine edâ-yı şehâdet için tahammül-i şehâdetin cevâzı ile adem-i iftâdır. Zîrâ insânın yekdiğerinden temeyyüz ve iftirâkı yüzünün görülmesi ile hâsıl olup setr ile görünmesine mâniʿdir.

Müctebâ'da beyân olunduğu vechile meşhûdün bihi muâyene ve müşâhedeye mâniʿ olmakla fukahâ-yı izâm hazerâtı duvar arkasından tahammül-i şehâdetin adem-i sıhhatine icmâʿ ve ittifâk eylemişlerdir.

Velvâliciyye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre hükm-i mes'ele duvar arkasından meşhûdun bihden başkasının bulunması kaydıyla mukayyed olarak ondan başka kimse bulunmadığı yakînen maʿlûm olursa mes'eleden müstesnâdır. **[1659]**

وفي البزازية: شهدا بطلاق أو عتاق، وقالا: لا ندري أكان في صحة أو مرض فهو على المرض.

3052. Mes'ele: *Bezzâziyye*'nin beyânına göre iki şâhid, zevc ve mevlânın vefâtlarından sonra bir kadının talâkına veya kölenin iʿtâkına şehâdet edip de tatlîk eden zevc ile iʿtâk eden mevlâ bunları icrâ eyledikleri sırada "hâl-i sıhhatte olduklarını" veya "maraz-ı mevtte bulunduklarını bilmeyiz" derse 831. mes'elede beyân olunduğu üzere hilâfına delîl kâim olmadıkça hâdisenin akrab-i zamâna izâfesi asıl olmakla talâk ve iʿtâk hâdiseleri akrab-i zamân olan vakt-i maraza nisbet olunarak talâk-ı mezkûrun talâk-ı fâr ve iʿtâkında sülüs-i terekeden iʿtibârıyla hükm olunur.

ولو قال الوارث: كان يهذي، يصدق حتى يشهدوا أنه كان صحيح العقل.

3053. Mes'ele: Bir kimsenin vefâtından sonra meselâ mûsâ leh veya mukarrun leh tarafından hâl-i sahvında vasiyyet ve ikrâr ettiğini vâris tarafından hâl-i sekerâtında ne söylediğini bilmediğini bir hâlde söylediğini iddiʿâ ederek ihtilâf eyleseler hîn-i vasiyyet ve ikrârda sahîhu'l-akl olduğu bi'l-beyyine isbât olunmadıkça verese tasdîk olunarak söz vârisin olur. Zîrâ hâdisenin akrab-i zamâna izâfesi asıl olup akrab-i zamân ise hâl-i sekr-i mevttir. Sekr-i mevt ise akla muhâliftir.

وفي الخزانة: قالا: هو زوج الكبرى، لكن لا ندري الكبرى، نكلفه إقامة البينة أن الكبرى هذه.

3054. Mes'ele: *Hızânetü'l-Fetâvâ*'da beyân olunduğuna göre iki şâhid bir kimsenin büyük kızın kocası olduğuna şehâdet edip de velâkin büyük kızı bilmediklerini ikrârda bulunsalar zevc meşhûdun aleyhâ olan büyük kızın meclis-i kazâda meşhûdun aleyhâ olan kadının bi'l-beyyine isbât eylemesi ile teklîf olunur.

شهدا أنها زوجت نفسها ولا نعلم هل هي في الحال امرأته أم لا، أو شهدا أنه باع منه هذا العين، ولا ندري أنه هل هو في ملكه في الحال أم لا، يقضى بالنكاح والملك في الحال بالاستصحاب. والشاهد في العقد شاهد في الحال، انتهى.

3055. Mes'ele: [1660] Yine *Hızâne*'nin beyânına göre bir kadın el-ân kocasının taht-ı nikâhında bulunarak zevcesi olduğunu veyâhûd bir adam bir mer'enin kendisinin taht-ı nikâhında olarak ile'l-ân zevcesi bulunduğunu iddiʿâda bulunup da iki şâhid de mezbûre kendisinin ona tezvîc ettiğine şehâdet edip de velâkin el-ân nikâhlarının bekâ ve adem-i bekâsını bilmediklerini veyâhûd Zeyd'in Amr'a meselâ "bu at" veyâhûd "bu hâne" gibi muʿayyen bir şeyi sattığına şehâdet edip de el-ân ol at veya hâne müşterînin taht-ı milkinde bulunup bulunmadığını bilmediklerini iʿtirâf eyleseler 738. mes'elede beyân olunduğu üzere إبقاء ما كان على ما كان muktezâsınca bir şey bir zamânda ne hâl üzere bulunmuş ise hilâfına delîl kâim olmadıkça ol hâlin bekâsı asıl olmakla bi-tarîki'l-istishâb hilâflarına delîl kâim olmadıkça gerek nikâh ve gerek milkin bekâları ile hüküm olunur. Ve hükm-i asıl muktezâsınca hâl-i akidde şâhid olanlar da fi'l-hâl şâhidlerdir.

وفي البزازية معزيًا إلى الجامع: الشاهد عاين دابة تتبع دابة وترتضع، له أن يشهد بالملك والنتاج، انتهى.

3056. Mes'ele: *Câmiʿa* nisbetle *Bezzâziyye*'nin beyânına göre meselâ dananın ineğe tâbiʿ olarak arkasından ayrılmayıp ineğin de tabîʿatla onu emzirdiğini görüp müşâhede ve muâyene eden kimselere ol dananın ol ineğin yavrusu olup ineğin sahibinin milki olduğuna şehâdet eylemeleri câizdir. Zîrâ inekle dananın hâl-i radâʿ ve irtidâʿdaki hâlleri dana ineğin yavrusu ve inek onun anası olduğuna âdeten karîne-i kâtıaʿ olabileceği gibi 1504. ve 1505. mes'elelerde beyân olunan kâidelerin muktezâları da anasına mâlik olanın yavrusuna da mâlik olmasıdır.

لا يحلف المدعي إذا حلف المدعى عليه إلا في مسألة ذكرناها في الدعوى من الشرح عن المحيط وقال فيه: إنها من خواص هذا الكتاب وغرائبه فيجب حفظها.

3057. Mes'ele: [1661] Müddeʿâ aleyh tahlîf olundukda müddeʿî tahlîf olunmaz. Ancak musannif-i allâmenin *Muhît*'ten naklen *Şerh-i Kenz*'in kitâb-ı daʿvâsından zikir ve beyân buyurduğu bir mes'ele hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak sâhib-i *Muhît* de mes'ele-i mezkûre kendi kitâbında yine mahsûs olarak onun havâs ve garâibinden olarak şâyân-ı hıfz olduğunu beyân ve ihtâr buyurmuş.

Hamevî'nin beyânına göre mes'ele-i mezkûrede meselâ mağsûbun minh, gasb olunan sevbinin kıymeti yüz kuruş olduğunu iddiʿâ edip gâsıb da "Onun kıymeti ne kadar olduğunu bilmem, fakat onun kıymeti yüz kuruş olmadığını biliyorum." diyerek bilâ-beyyine ziyâde mikdârda ihtilâf eyleseler yemîn ile söz, münkir olan gâsıbın olup kıymet-i mechûleyi ikrârda bulunduğu için taʿyîn-i mikdârda mecbûr olup mikdârını taʿyîn edemediği hâlde mağsûbun minhin iddiʿâ ettiği ziyâde hakkında tahlîf olunup mağsûbun minh de mağsûbun kıymeti yüz kuruş olduğuna tahlîf olundukda gâsıbdan damân-ı gasb olarak yüz kuruş ahz olunur. Gâsıb semen-i mağsûbu baʿde'l-edâ mağsûb zâhir oldukda gâsıb muhayyer olup isterse sevbe râzı olup yüz kuruşu mağsûbun minhe teslîm eder. Ve isterse gasb ettiği sevbi sahibine reddedip semeni alır.

Bazı fukahânın beyânına göre hükm-i mezkûre hükm-i mes'eleye münhasır değildir. Belki akd-i beyʿde mikdâr-ı semen ve mebîʿde bilâ-beyyine ihtilâf sûretlerinde dahi cârî olarak tehâlüf îcâb eder.

Hükm-i Satranç

اللعب بالشطرنج لا يسقط العدالة إلا بواحد من خمس: القمار عليه، وكثرة الحلف عليه، وإخراج الصلاة عن وقتها بسببه، واللعب به على الطريق، وذكر شيء من الفسق عليه كما بيناه في شرح الكنز.

3058. Mes'ele: [1662] Mücerred satranç oynamak adâleti ıskât ederek fıska nisbet îcâb eylemez ise de gâlib olan, mağlûb olandan bir şey talebinde bulunarak kumâr olur. Veyâhûd çok yemîn ediliyor veyâhûd onunla iştigâl edilerek namâzın vakti hurûc ederek edâsı fevt olunur veyâhûd yol

üzerinde avâm-ı ke'l-hevâma karşı oynamak veyâhûd oynar iken elfâz-ı fısk telaffuz olunmak gibi beş şeyden velev bir tanesi irtikâba sebeb olursa musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânına göre fıska nisbet îcâb ederek muskıt-ı adâlet addolunur. Binâenaleyh şehâdetinin kabûlüne mâniʿ olmak îcâb eder.

Zi'l-Yedin Gayrı Üzerine Hükm-i Daʿvâsı

الدعوى على غير ذي اليد لا تسمع إلا في دعوى الغصب في المنقول. وأما في الدور والعقار فلا فرق، كما في اليتيمة.

3059. Mes'ele: Menkûlâtda gasb daʿvâsının mâʿadâsında zü'l-yedden gayrısı üzerine ikâme olunan daʿvâ mesmûʿa olmaz. Zîrâ daʿvâ-yı aynda hasım ancak zü'l-yeddir. Meselâ bir kimse diğer kimsenin atını gasb ile âhar bir şahsa beyʿ ve teslîm edip de ol kimse atını istridâd eylemek istedikde ancak zü'l-yedden daʿvâ eder. Ammâ o atın kıymetini tazmîn ettirmek istedikde gâsıbdan daʿvâ eder. Zîrâ fâil mübâşirdir. Ammâ dâr ve akârda *Yetîme*'de beyân olunduğu vechile bilâ-fark zü'l-yedin gayrısından milk daʿvâsı mesmûʿa olmadığı gibi gasb daʿvâsı da mesmûʿa değildir. Çünkü bunlarda gasbın cereyânı ihtilâfî olup Şeyhayn hazerâtına göre bunlarda gasb gayr-ı mutehakkık olmakla gasb daʿvâsının adem-i istimâʿı beyândan müstağnîdir. Zîrâ sıhhat-i daʿvâ müddeʿâ bihin ferʿi olup bunlarda ise müddeʿâ bih olan gasb tahakkuk etmeyince daʿvâsının sıhhati tahakkuk eylemez ki istimâʿı tahakkuk eylesin. Bunlardan gasbın tahakkukuna **[1663]** kâil olanlara göre de mesmûʿa olmaz. Zîrâ bunlarda gasb sebebiyle ancak bunların menfaʿati tazmîn olunabilip rakabeleri tazmîn ettirilmez. Hâlbuki zü'l-yedin gayrısından tazmîn-i menfaʿat tasavvur olunmaz. Zîrâ menfaʿati ancak zü'l-yed itlâf eder. Binâenaleyh damân da kendisine lâzım gelip başkasına lâzım gelmez.

شهادة الزوج على زوجته مقبولة، إلا بزناها وقد قذفها كما في حد القذف. وفيما إذا شهد على إقرارها بأنها أمة لرجل يدعيها فلا تقبل إلا إذا كان الزوج أعطاها المهر، والمدعي يقول: أذنت لها في النكاح، كما في شهادات الخانية.

3060. Mes'ele: Cerr-i mağnem ve defʿ-i mağrem dâiyesi bulunmayacağından zevcin zevcesi aleyhine şehâdeti makbûle ise de hadd-i kazifde beyân olunduğu vechile zinâsı ile kazfine şehâdeti makbûle değildir.

Ve kezâ zevcesinin mehrini kendisine vermedikçe kendisinin emesi olduğunu iddiʿâ eden kimsenin câriyesi olduğunu ikrârına da şehâdeti makbûle değil ise de şehâdât-ı *Hâniyye*'de beyân olunduğu üzere zevci mezbûrenin mehrini kendisine verip müddeʿî de nikâhına izin vermediğini ikrâr ve iʿtirâf ederse şübhe-i töhmet bulunmayacağından kocasının ikrâr-ı mezkûrına şehâdeti makbûledir.

Zimmînin Zimmî Üzerine Hükm-i Şehâdetleri

تقبل شهادة الذمي على مثله إلا في مسائل: فيما إذا شهد نصراني على نصراني أنه قد أسلم حيًا كان أو ميتًا فلا يصلى عليه، بخلاف ما إذا كانت نصرانية كما في الخلاصة. إلا إذا كان ميتًا وكان له ولي مسلم يدعيه فإنها تقبل للإرث ويصلى عليه بقول وليه كما في الخانية. وفيما إذا شهدا على نصراني ميت بدين وهو مديون مسلم، وفيما إذا شهدا عليه بعين اشتراها من مسلم، وفيما إذا شهد أربعة نصارى على نصراني أنه زنى بمسلمة، إلا إذا قالوا: استكرهها فيحد الرجل وحده، كما في الخانية.

3061. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin gayrısında zimmînin kendi gibi zimmî hakkında **[1664]** makbûledir. Zimmînin kendi gibi zimmî aleyhine şehâdeti makbûle olmayan mesâilden biri gerek hayy gerek meyyit bir nasrânî diğer bir nasrânînin müslümân olduğuna şehâdet eylese kabûl olunmaz. Binâenaleyh vefâtı halinde meşhûdun aleyh üzerine cenâze namâzı kılınmaz ise de *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile bir nasrânîye olan gayr-ı müslimenin müslümân olduğuna şehâdeti nasrânî üzerine şehâdetinin hilâfına olarak kabûl olunup onun üzerine ahkâm-ı İslâmiyye icrâ olunur. Velâkin meşhûdun aleyh olan nasrânî meyyit olup onun İslâm olduğunu iddiʿâ eder velî-yi müslimi bulunur ise *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile zimmî-yi mezkûrun nasrânî-yi mezbûrun aleyhine İslâmiyyetle şehâdeti irs için kabûl olunup onun şehâdeti üzerine velîsi tarafından cenâze namâzı da kılınır. Zîrâ bu sûretde zimmî-yi mezkûrun onun İslâmı ile şehâdeti zimmî olan veresesi aleyhine şehâdet olup zimmînin zimmî aleyhine şehâdetleri ile ale'l-ıtlâk makbûledir.

Bir zimmînin diğer zimmî aleyhine İslamiyyeti ile şehâdeti makbûle olmadığı hâlde mer'e-i zimmiyyenin aleyhine makbûle olması beyninde kırk recül-i zimmî hakkında diğer zimmînin İslâmiyyet ile şehâdeti kabûl olunsa irtidâdı halinde katli lâzım gelip mer'enin irtidâdı ile katlinin adem-i lüzûmudur.

3062. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahi iki zimmî vefât eden bir nasrânî üzerine deyn ile şehâdet edip hâlbuki vefât eden bir müslimin medyûnu olması mes'elesi ve biri dahi bir nasrânî üzerine bir müslümândan almış olduğunu aynla şehâdet olup her ikisinde müslim aleyhine şehâdet olmakla gayr-ı makbûledir.

3063. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahi dört nasrânî diğer nasrânînin bir müslime ile zinâda bulunduğuna şehâdetleri olup gayr-ı makbûle ise de *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile mezbûrenin müstekrehe ve mecbûre olduğunu iddiʿâda bulunurlar ise yalnız zimmî aleyhine şehâdetleri kabûl olunarak ona hadd-i zinâ icrâ olunur. Zîrâ zimmînin zimmî aleyhine şehâdeti makbûldür. **[1665]**

وفيما إذا ادعى مسلم عبدًا في يد كافر فشهد كافران أنه عبده قضى به فلان القاضي المسلم له، كما في البدائع.

3064. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahi *Bedâiʿ*'de beyân olunduğu vechile bir müslim diğer bir gayr-ı müslimin yedinde bulunan köle kendisinin olduğunu iddiʿâ edip iki gayr-ı müslim ol abd iddiʿâ eden müslimin olduğuna fülân kâdî-yı müslim onun için hükmetti, diyerek şehâdet eyleseler şehâdetleri hâkim-i müslim aleyhine olmakla kabûl olunmaz.

شهادة الإنسان لنفسه غير مقبولة

لا تقبل شهادة الإنسان لنفسه إلا في مسألة القاتل إذا شهد بعفو ولي المقتول. وصورته في شهادات الخانية: ثلاثة قتلوا رجلًا عمدًا ثم شهدوا بعد التوبة أن الولي قد عفا عنا؛ قال الحسن: لا تقبل شهادتهم إلا أن يقول اثنان منهم عفا عنا، وعن هذا الواحد. ففي هذا الوجه قال أبو يوسف رحمه الله تقبل في حق الواحد. وقال الحسن تقبل في حق الكل، انتهى.

3065. Mes'ele: 2816. mes'elede beyân olunduğu üzere şehâdetin kabûlünde cerr-i mağnem ve def-i mağrem dâʿiyesi bulunmamak şart olduğundan insânın kendi nefsi için şehâdeti kabûl olunmaz. Ancak velî-yi maktûlün kendilerinden kısâsı afv ettiğine kâtilin şehâdeti müstesnâ olarak makbûledir.

Hâniyye'de beyân olunduğuna göre sûret-i îzâhı meselâ bir kimse ʿamden bir şahsı katledip de baʿde't-tevbe velî-yi maktûl kendilerinden afv eylediğini şehâdet eylese İmâm Hasan bunların bu vechile nefisleri için şehâdetleri kabûl olunmaz. Ancak onlardan ikisi velî-yi maktûl bizden ve şu birimizden afveyledi diyerek şehâdet ederlerse bu sûrette Ebû Yûsuf'a göre o bir kimse hakkında Hasan'a göre cümlesi haklarında şehâdetleri kabûl olunup onlardan kısâs sâkıt olur. **[1666]**

كتبنا في قاعدة اليقين لا يزول بالشك أن من أتلف لحم إنسان وادعى أنه ميتة فللشهود أن يشهدوا أنه ذكية يحكم الحال كما في البزازية. وعلى هذا فرعت لو رأوا شخصًا ليس عليه آثار مرض أقر بشيء، لهم أن يشهدوا أنه أقر وهو صحيح. وكذا عكسه لو رأوه في فراش أو به مرض ظاهر، فلهم أن يشهدوا أنه كان مريضًا عملًا بالحال، لكن لو قال لهم: أنا صحيح، هل يشهدون بصحته أو حكوا قوله؟ فإن ظهر لهم ما يدل على صحته شهدوا بها وإلا حكوا قوله. وينبغي أن يسألهم القاضي هل ظهر عليه ما يدل على مرضه؟ فإن أخبروا به لم يعمل بإخباره أنه صحيح، وإلا عمل به، وهي حادثة الفتوى.

3066. Mes'ele: Musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de اليقين لا يزول بالشك kâidesinin şerh ve îzâhlarında beyânlarına göre bir kimse diğerinin atını itlâf edip de onun meyte olduğunu iddiʿâda bulunsa *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile 738. mes'elede beyân olunan ıstıshâb ve tahkîmü'l-hâl tarîki ile lahm-i mezkûrun lahm-i mezbûh olarak zekiyye ve mubâhu'l-ekl olduğuna şehâdet eylemeleri şâhidler için câizdir.

İşte tahkîmü'l-hâl tarîki ile şehâdetin cevâzı üzerine kendisinde eser-i maraz his olunmayan bir şahsın ikrârını görüp işiten şâhidlere ol kimse hâl-i sıhhatte olduğu hâlde mukarrun bihi ikrâr ettiğine şehâdet eylemeleri câiz olduğu gibi bunu aksine olarak bir kimseyi firâş-ı marazda veya kendisinde aʿlâim-i marazı zâhir olarak görüp de zâhir-i hâli ile amel ederek onun marîz olduğuna şehâdetlerinin cevâzı mes'elesini de tefrîʿ eylemiştir. Lâkin şahs-ı mezkûr şu hâlde "ben sahihim" diyerek kendisinin hâl-i sıhhatte olduğunu ikrâr eylese şâhidler hakîkatte onun sıhhatine mi şehâdet ederler yoksa kendi kavlini mi hikâye ederler deniyorsa eğer o hâlde şâhidlere onun sıhhati emâresi zâhir ise sıhhatiyle şehâdet edip alâmet-i marazı zâhir olmuş

ise kelâmnın hikâye ederler. **[1667]** Şâhidlerin şahs-ı mezkûrun o hâlde ikrârına şehâdetlerinde hâkime lâyık olan hâl-i ikrârında marîz olduğuna delâlet eder bir şeyin zâhir olup olmadığından suâl eylemektir. Eğer bu hâlde alâmet-i maraz zâhir olduğunu haber verirler ise onun kendisinin sıhhatinden haber ile amel eylemez. Ve illâ kendisinin ihbârı ile amel edilerek ikrârı kabûl olunur. İşte bu vechile îzâh olunan sûret-i mes'ele, hâdise-i fetvâdır.

وفي جنايات البزازية: شهدوا على رجل أنه جرحه ولم يزل صاحب فراش حتى مات، يحكم به. وإن لم يشهدوا أنه مات من جراحته لأنهم لا علم لهم به. وكذا لا نشترط في الحائط المائل أن يقولوا: مات من سقوطه، لأن إضافة الأحكام إلى السبب الظاهر لا إلى سبب يتوهم. ألا ترى أنه لا تجب القسامة في ميت بمحلة على رقبته حية ملتوية، انتهى.

3067. Mes'ele: Zâhir-i hâl ile şehâdetin cevâzına binâen *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu üzere bir kimsenin diğer bir kimseyi yaralayıp da mecrûh kesb-i ifâkat etmeyerek esîr-i firâş olduğu hâlde vefât eylese her ne kadar câribin eser-i cerhi ile vefât ettiğine şehâdet eylemeseler dahi câribin ol kimseyi cerh ettiğine şehâdet ederler ise onun eser-i cerh ile vefâtına hüküm olunur. Zîrâ onlar onun eser-i cerhinden mi yoksa başka sebeble mi vefât ettiğini bilmezler. Ve kezâ bir kimsenin tarîk-i âmma mâil olan duvarı bir kimsenin üzerine yıkılıp da telef olsa şâhidler de şehâdetlerinde ol kimsenin "Mücerred duvarın inhidâmından telef oldu." diyerek cezânın luzûmunda telefi tahsîs eylemeleri şart değildir. Zîrâ ahkâm esbâb-ı zâhireye nisbet olunup esbâb-ı mütevehhimeye nisbet olunmaz. Binâen her ne kadar ol kimsenin kendi eceli ile fec'eten veya sekte-i kalb gibi esbâb-ı sâire ile vefâtı mümkün ise de lâkin duvarın üzerine yıkılması sebeb-i zahir olmakla telefin ona izâfesi ile hüküm olunur. Görmez misin mahalle arasında boğazına yılan dolanmış bir meyyit bulunsa yılanın sokması ile telefine hüküm olunarak mahalle ahâlîsine kâsâmenin luzûmu ile hüküm olunmaz. Hâlbuki ehl-i mahalle tarafından baʿde'l-itlâf yılanın dolanması tevehhümden hâric değil ise de medâr-ı hüküm addolunmaz. **[1668]**

تقبل شهادة العتيق لمعتقه إلا في مسألة ما إذا شهدا بالثمن عند اختلافهما كما في الخلاصة.

3068. Mes'ele: İʿtâk olunan kölenin hâl-i hürriyyetinde iʿtâk eden kimsenin lehine şehâdeti makbûle ise de cerr-i mağnem ve def-i mağrem şâibesine binâen *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile baʿde'l-iştirâ kendisini satan efendisi ile alan efendisi onun mikdar-ı semeninde ihtilâf vukuʿunda kendisini iʿtâk eden efendisi için şehâdeti makbûle değildir.

وتقبل عليه إلا في مسألة ذكرناها في الشرح.

3069. Mes'ele: Itk ve âzâd olunan kölenin kendisini âzâd eden efendinin aleyhine de şehâdeti makbûle ise de musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyân eylediği bir mes'elede makbûle değildir.

Hamevî'nin beyânına göre mes'ele-i mezkûrede bir kimse vefât edip bir amcası ile iki köle ve iki câriyesi kalıp amcası hasbe'l-asabe verâsetle mâlik iken köleyi âzâd edip de câriyelerden ikincisinin müteveffânın hemşîresi olduğunu bi'l-beyyine şehâdet olunmadan akdem veya şehâdet olunduktan sonra veyâhûd öyle şehâdetle birlikte aleyhine şehâdette bulunsalar bi'l-icmâʿ şehâdetleri kabûl olunmaz. Zîrâ onların bu hâlde şehâdetleri kabûl olunsa mezbûre müteveffânın kızıyla berâber asabe olarak kendisini âzâd eden amca verâsetten çıkarak kendisinin iʿtâkı bâtıl olup rıkkıyyet ise şehâdete mâniʿdir.

قال في بسيط الأنوار للشافعية من كتاب القضاء ما لفظه: وذكر جماعة من أصحاب الشافعي وأبي حنيفة رحمهم الله إذا لم يكن للقاضي شيء من بيت المال فله أخذ عشر ما يتولى من أموال اليتامى والأوقاف، ثم بالغ في الإنكار، انتهى. ولم أر هذا لأصحابنا رحمهم الله، لكن في الخانية ذكر العشر للمتولي في مسألة الطاحونة.

3070. Mes'ele: [1669] Eimme-i Şâfiʿiyyenin *Envâru'l-Basît*[1] nâm kitâbın kitâb-ı kazâsından naklen aynen ibâresiyle beyân olunduğuna göre ashâb-ı Şâfiʿî ve Ebû Hanîfe'den bir cemaatin beytü'l-mâldan muhassas maâşı olmayan kâdîya tevellî eylediği emvâl-i eytâma ve evkâfdan öşrünü almasının cevâzına kâil olduklarını baʿde'l-beyân onların bu kavillerini red ve inkârda mübâlağa eylemiş ise de musannif-i allâme buyurur ki: Ashâb-ı

1 Arapça metinde *Basîtü'l-Envâr* olarak ifade edilen kitabın adı Süleyman Sırrı Efendi tarafından *Envârü'l-Basît* olarak yazılmıştır. Ancak yaptığımız araştırmalarda eserin Üşmûnî'nin (ö. 918/1513) *Bastü'l-Envâr* olduğu gözükmektedir. Yazma nüshası için bkz.: Melik Faysal İslam Araştırmalar Merkezi, no: 841.

Hanefiyyeden böyle bir hükme kâil olanı görmedim. Şu kadar var ki bir kimse mevâlîsine bir çiftlik vakfedip baʿdehû vefât ettikte vakf-ı mezkûra bir kayyim, yaʿnî mütevellî taʿyîn edip emr-i muhâfaza ve iʿmârında vukûʿ bulacak hizmetine bedel gallesinin öşrünü ol mütevellî tahsîs eylese ol çiftlik içinde bulunan değirmenin hâsılâtını müste'cire kendisi götürüp teslîm ederek onun muhâfazası husûsunda mütevellîye hizmet kalmayacağı cihetle onun öşründen mütevellîye vermek lâzım gelmez. Zîrâ mütevellînin öşre istihkâkı hizmeti bedelinde ücret olmak üzere olup hâlbuki değirmenin gallesini tahsîl ve istîfâ onun hizmetine muhtâc değildir. Mes'elenin muktezâsı da tevliyet bedelinde kâdî-yi mezkûre emvâl-i eytâm ve evkâfın öşrünü almasının cevâzına mâniʿdir. Zîrâ gerek eytâm ve gerek evkâfın şehriyyesi iki yüz bin kuruş vâridâtları farz olunsa yirmi bin kuruş olması îcâb eder. Bu ise tevliyet hizmetiyle gayr-ı kâbil-i kıyâsdır.

Tahlîfle Burhân

لا تحليف مع البرهان إلا في ثلاث ذكرناها في الشرح: دعوى دين على ميت، وفي استحقاق المبيع، ودعوى الآبق.

3071. Mes'ele: Burhânla tahlîf ictimâʿ eylemez ancak şerhde zikrettiğimiz üç mes'ele müstesnâ olarak bunlarda yemînle burhân ictimâʿ eder. Mesâil-i mezkûreden biri meyyit üzerine daʿvâda ictimâʿ ederler. Zîrâ vereseden biri meyyit üzerine deyn ikrârında bulunsa ikrâr huccet-i kâsıra olmakla diğer vereseye taʿdiye **[1670]** için ikrâr olunan deyn üzerine beyyine ikâme olunur. İkincisi mebîʿin istihkâkı daʿvâsı. Üçüncüsü de daʿvâ-yı âbık mes'eledir.

لا تحليف بلا طلب المدعي إلا في أربع على قول أبي يوسف رحمه الله، مذكورة في الخلاصة.

3072. Mes'ele: 221. mes'elede işâret olunduğu üzere لا تحليف إلا بطلب الخصم muktezâsında müddeʿî taleb etmedikçe müddeʿâ aleyhe yemîn teklîf eylemez ise de *Hulâsa*'da zikr olunan dört mes'ele bu hükümden müstesnâ olarak her ne kadar müddeʿî taleb eylese dahi Ebû Yûsuf'un kavli üzerine hâkim yemîn teklîf eder.

3015. mes'elede dahi işâret olunduğu üzere Ebû Yûsuf'dan naklen *Hindiyye* ve *Ferâid-i Behiyye* bu makâmda Hamevî'de beyân olunduğuna göre:

1- Şufaʿ daʿvâsında şirâya vâkıf olmadığı anda şufʿa talebinde bulunduğuna,

2- Hâl-i sığarında pederi ve büyük pederinin gayrıları tarafından nikâh olunan sağîre hîn-i bulûğunda hıyâr-ı bulûğ ile mufârakat talebinde bulunduğuna,

3- Müşterîye almış olduğu şeyin ayb-ı kadîmine baʿde'l-vukûf râzı olmadığına ve başkasına satmağa kıyâm gibi hıyâr-ı aybı ıskât edecek bir hâlde bulunmadığına,

4- Kocası gâib olan mer'enin kocasının malında nafaka takdîrini iddiʿâda bulundukda kocası tarafından kable'l-gaybûbe nafakası verilmediğine,

5- Bir kimsenin yedinde bulunan şeyde "benimdir" diyerek istihkâk daʿvâsında bulunduğu vakit ol şey kendi ihtiyârı ile beyʿ ve hibe ve tasadduk ve sâir vechile zü'l-yede vermediğine,

6- Vefât eden kimsenin terekesinden alacak daʿvâlarında her ne kadar vasî veya vâris taleb eylemse dahi taleb ettiği şey müteveffâdan gerek bi'z-zât ve gerek bi'l-vâsıta her ne vechile olursa olsun istîfâ veya ona beyʿ ve hibe ve tasadduk gibi biri sebeble vermediğine yemîn teklîf eder. Binâenaleyh mesâil-i müstesnâ dört değil altıdır. *Ferâid-i Behiyye* 18. **[1671]**

Şehâdet-i Hisbe

تقبل الشهادة حسبة بلا دعوى في ثمانية مواضع مذكورة في منظومة ابن وهبان: في الوقف، وطلاق الزوجة وتعليق طلاقها، وحرية الأمة، وتدبيرها، والخلع، وهلال رمضان، والنسب. وزدت خمسة من كلامهم أيضًا: حد الزنا، وحد الشرب؛ والإيلاء، والظهار، وحرمة المصاهرة. والمراد بالوقف الشهادة بأصله، وأما بريعه فلا. وعلى هذا لا تسمع الدعوى من غير من له الحق، فلا جواب لها، فالدعوى حسبة لا تجوز. والشهادة حسبة بلا دعوى جائزة في هذه المواضع فلتحفظ. ثم زدت من القنية سادسة فصارت أربعة عشر موضعًا: وهي الشهادة على دعوى مولاه نسبه.

3073. Mes'ele: 2809., 2877., 3025. mes'elelerde beyân olunduğu üzere hukûk-ı Bârî'yi muhafaza ile bi'l-cümle mükellefîn mükellef olmakla sebk-i daʿvâ şart olmayarak ber-vech-i âtî beyân olunacak on dört mahalde hisbeten lillâh şehâdet makbûledir. Mevâzıʿ-ı mezkûreden sekizi İbn Vehbân'ın manzûmesinden naklen; 1- Asl-ı vakfa, 2- Zevcenin bâinen talâkına,

3- Talâk-ı mezkûrun taʿlîkine, 4- Emenin hürriyyetine, 5- Müdebbere kılındığına, 6- Hulʿuna, 7- Hilâl-i Ramazanın ru'yetine, 8- Nesebe şehâdet olup kelâm-ı fukahâdan naklen musannif-i allâme beş mahal dahi ziyâde edip onlar, hadd-i zinâ ve hadd-i şürb-i hamr ve îlâ ve zıhâr ve hurmet-i musâhere vukuʿuna şehâdet olarak bilâ-sebk-i daʿvâ kabûl olunup muktezâsı ile hüküm olunur. Vakfa şehâdet ile maksad, asl-ı vakfa şehâdet olup yoksa galle-i vakfın masrafına şehâdet değildir. Zîrâ buna şehâdet şart-ı vâkıfa şehâdet olmakla bilâ-daʿvâ kabûl olunmaz.

İmdi şu îzâhdan müstefâd olduğu üzere şehâdet-i hissiyye şâhid tarafından daʿvâ olmayıp belki mücerred şehâdetten ibâret olmadığına göre men lehü'l-hakkın gayrısı tarafından daʿvâ mesmûʿa olmayarak cevâb îcâb eylemez. Binâenaleyh daʿvâ-yı hisbe câize olmayıp bilâ-daʿvâ mevâzıʿ-ı mezkûrede şehâdet-i hisbe câizedir. Binâenaleyh mevâzıʿ-ı mezkûrenin hıfzı lâzım gelir. Mevâzıʿ-ı mezkûreyi baʿde'l-beyân musannif-i allâme *Kunye*'den **[1672]** altıncı olarak bir mes'ele dahi ziyâde edip mecmû-i mevâzıʿ on dörde bâliğa olmuştur ki mevziʿ-i mezkûr de mevlâsının nesebini daʿvâsı üzerine şehâdettir.

ولم أر صريحًا جرح الشاهد حسبة من غير سؤال القاضي.

3074. Mes'ele: Taraf-ı kâdîden suâl olunmadan şâhid-i hisbeyi şehâdetinde cerhin hükmünü kelâm-ı fukahâda sarîhan görmedim, buyuruluyor.

واعلم، أن شاهد الحسبة إذا أخر شهادته بلا عذر يفسق ولا تقبل شهادته، نصوا عليه في الحدود، وطلاق الزوجة، وعتق الأمة، وظاهر ما في القنية أنه في الكل، وهي في الظهيرية واليتيمة. وقد ألفت فيها رسالة، قلنا: شاهد حسبة وليس لنا مدعي حسبة إلا في دعوى الموقوف عليه أصل الوقف فإنها تسمع عند البعض. والفتوى على أنها لا تسمع الدعوى إلا من المتولي، كذا في البزازية من الوقف. فإذا كان الموقوف عليه لا تسمع دعواه فالأجنبي بالأولى. وظاهر كلامهم أنها لا تسمع من غير الموقوف عليه اتفاقًا.

3075. Mes'ele: Maʿlûm ola ki beyân olunduğu üzere hukuk- Bârî'de şehâdet-i hisbenin bilâ-daʿvâ her mükellefe vâcibe olmakla bilâ-özr te'hîr ederse fâsık olup kâbul olunmaz. Fukahâ-yı izâm hazerâtı bu vechile

hükm-i mes'eleyi hudûd ve talâk-ı zevce ve ıtk-ı eme gibi bilâ-da'vâ kabûl olunan şehâdât-i hisbe mevzi'lerinde nas ve tasrîh buyurmuşlardır ki *Kunye*'de beyân olunan kelâmın zâhiri cümlesinde bilâ-ma'zeret te'hîr-i edâsının fısk olmasıdır. Bu vechile mes'ele *Zahîriyye* ve *Yetîme*'de mezkûre olup bunun hakkında müstakillen bir risale te'lîf eyledim.

3076. Mes'ele: İnde'l-Hanefî beyân olunan mevzi'lerde şehâdet-i hisbe var ise mevkûfun aleyhin asl-ı vakfı da'vâsının gayrıda müdde'î-yi hisbe yoktur. Zîrâ mercûh olarak bazı fukhahâya göre mevkûfun aleyh tarafından hisbî olarak asl-ı vakfı da'vâ mesmû'adır. Velâkin vakıfan *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre **[1673]** fetvâ mevkûfun aleyh tarafından da'vânın adem-i istimâ'ı ile ancak mütevellî tarafından istimâ'ı üzerinedir. Mevkûfun aleyhin da'vâsı mesmû'a olmayacak ecnebî tarafından mesmû'a olmayacağı evleviyyetle sâbittir. Fukahânın zâhir-i kelâmları mevkûfun aleyhin gayrıları tarafından asl-ı vakf da'vâsının adem-i istimâ'ı bi'l-ittifâktır.

Şehâdet-i Hisbeyi Cerh

وهل يقبل تجريح الشاهد حسبة؟ الظاهر نعم، لكونه حقًا لله تعالى.

3077. Mes'ele: Şâhidlerin cerhi hisbeten bilâ-da'vâ kabûl olunur mu olunmaz mı, deniyor ise zâhir olan hakk-ı Bârî olduğu için kabûldur.

لا يحال بين المولى وعبده قبل ثبوت عتقه إلا في ثلاث مسائل مذكورة في منية المفتي.

3078. Mes'ele: Itkı sâbit olmadıkça köle ile mevlâsı beynine hâil olunup beynleri tefrîk olunmaz. Ancak *Münyetü'l-Müftî*'de mezkûr olan üç mes'elede tefrîk olunur. Onlardan biri,

[1-] Bir kimsenin yedinde bulunan köleyi başkası kendisinin olduğunu iddi'â edip isbât için iki şâhid ikâme eder ise kâdînın indinde şâhidlerin hâli mechûl olarak tezkiye edene kadar müdde'î müdde'â aleyhden kefîl taleb edip de müdde'â aleyh kefîl vermekten imtinâ' eder. Veya izhâr-ı acz ederse kâdî onu zü'l-yed olan müdde'â aleyhden ayırıp bir emîn mahalle bırakır.

2- Müdde'â aleyh fısk ve fücûr ile ma'rûf olup köle veya câriyeyi yanında bırakmaya emniyyet edilmez ise emr bi'l-ma'rûf ve nehiy ani'l-münker olarak ehl-i adl yanında bırakılır.

3- İstihlâk veya ihfâ eylemesi veya kaçırmasından havf ediliyor ise şu üç mes'elede şâhidler tezkiye olunup da hüküm teblîğ olunana kadar ıtkı sâbit olmadan köle ile mevlâsı beyni tefîk olunur. **[1674]**

ولا يحال بين المنقول والمدعى عليه به إلا في موضعين منها أيضًا.

3079. Mes'ele: *Münyetü'l-Müftî*'de beyân olunduğuna göre iddiʿâ olunan[1] ile müddeʿâ aleyh beyni tefrîk olunmaz. Ancak iki mevziʿde tefrîk olunur. Yaʿni bir kimse diğerinden bir hayvan veya başka bir mâl-ı menkûl iddiʿâsında bulunup müddeʿâ aleyh ile iddiʿâ olunan şeye kefîl vermekle iktifâ etmeyip belki iddiʿâ olunan şeyin bir emîn-i ehl-i adl yedinde bırakılmasını taleb eylese eğer müddeʿâ aleyh emîn ve âdil kimse ise kâdî iddiʿâ olunan şeyi müddeʿâ aleyhin elinden alıp da habs ve tevkîf eylemez ise de müddeʿâ aleyh gayr-ı emîn olup da müddeʿâ bihin izâʿasından havf olunursa taht-ı emniyyete alınarak beynlerine hâil olunur.

İmdi iddiʿâ olunan şey hayvan veya sevb gibi menkûlâttan olup da müddeʿâ aleyh nefsine kefîl vermekten imtinâʿ veya izhâr-ı acz edip müddeʿî de müddeʿâ aleyhe mülâzemetten âciz olur veyâhûd müddeʿâ aleyhin ihtifâ veya firârından havf ediliyorsa iddiʿâ olunan şey bir emîn kimseye îdâʿ olunur.

لا يلزم المدعي بيان السبب، وتصح بدونه إلا في المثليات.

Mes'ele 3080: İddiʿâ olunan şey ayn olduğu hâlde müddeʿîye sebeb-i mülkiyyetini beyân eylemesi lâzım gelmez. Belki "Benim milkimdir, taleb ederim." diyerek milk-i mutlak daʿvâsı sahîh olur ise de iddiʿâ olunan şey deyn veya misliyyâttan ise deynde semen, mebîʿ midir yoksa ücret midir veya başka cihetten dolayı bir borç mudur sebeb ve cihetini beyân lâzım olduğu gibi mekîlât ve mevzûnât gibi misliyyâttan bir şey ise esbâbın ihtilâfı ile ahkâm ihtilâf edeceğinden sebeb-i istimlâkını beyândan lâzımdır.

Binâenaleyh yirmi kîle buğdayı veyâhûd yüz okka bal iddiʿâ eylese sebebini beyân eylemedikçe **[1675]** daʿvâsı mesmûʿa olmaz. Zîrâ meselâ, selem tarîki ile mâlik oldu ise mutâlebeye hakkı taʿyîn ettikleri mahaldedir. Ve eğer karz veya semen, mebîʿ sebebiyle ise mekân-ı îfâ, mekân-ı karz ve mekân-ı beyʿdir. Ve eğer gasb ve istihlâk sebebiyle ise hakk-ı daʿvâ ve

1 Metnin üstünde biri dâbbe diğeri sevb.

mutâlebesi mekân-ı gasb ve mekân-ı istihlâkdır. Ve eğer ikrâr tarîki ile mâlik olmuş ise ikrârın hükmü mukarrun bihin zuhûru olup bidâyet-i hudûsu değildir. Bu cihetle ikrâr sebeb-i milk olamaz.

Binâen aleyh müddeʿî mücerred müddeʿâ aleyhin ikrârını sebeb-i milk tutarak ondan bir şey daʿvâ ederse istimâʿ olunmaz. Meselâ, müddeʿî "Bu mal benimdir. Zîrâ onun zü'l-yedi bulunan şu adam benim olduğunu ikrâr eylemiş idi." diye daʿvâ eylese mesmûʿa olmaz. Ammâ "Bu mal benimdir ve onun zü'l-yedi bulunan şu adam benim olduğunu ikrâr eylemiş idi." diye daʿvâ eylese mesmûʿa olur.

ودعوى المرأة الدين على تركة زوجها، والثانية في جامع الفصولين حيث قال لو ادعت امرأة ، والأولى في الشرح من الدعوى.

3081. Mes'ele: Sebeb-i mülkiyyet beyân edilmeyerek mer'enin tereke-i zevc üzerine daʿvâsı da sahîh olmaz. Yaʿni bir mer'e zevcinin veresesi üzerine zevcinin terekesinden mal iddiʿâsında bulundukda zevcin vefâtı ile sâkıt olan nafaka deyni olması ihtimâline binâen iddiʿâ eylediği şeyin sebeb-i temellükünü beyân lâzımdır. Mes'ele-i sâniye *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de ve mes'ele-i ûlâda kitâb-ı daʿvâdan şerhtedir.

الشهادة بحرية العبد بدون دعواه لا تقبل عند الإمام إلا في مسألتين: الأولى: إذا شهدوا بحريته الأصلية وأمه حية تقبل، لا بعد موتها. الثانية: شهدوا بأنه أوصى له بإعتاقه تقبل، وإن لم يدع العبد. وهما في آخر العمادية. والأولى مفرعة على الضعيف، فإن الصحيح عنده اشتراط دعواه في العارضة والأصلية كما قدمناه.

3082. Mes'ele: [1676] İnde'l-İmâm taraf-ı abden daʿvâ olunmadıkça hürriyyetine şehâdet kabûl olunmaz. Ancak iki mes'elede kabûl olunur. Onlardan *birisi*, vâlidesi hayatta iken bilâ-daʿvâ bir kölenin hürriyyet-i asliyyesine şehâdet kabûl olunur ise de vâlidesinin vefâtından sonra kabûl olunmaz. *İkincisi*, mevlânın abdinin iʿtâkı ile vasiyyetine şehâdet olup her ne kadar abd tarafında daʿvâ olunmasa dahi kabûl olunur. Bu mes'elelerin ikisi de *İmâdiyye*'nin âhirinde mezkûre olup birinci mes'ele Hazret-i İmâm'dan kavl-i zaʿîf üzere müferraʿadır. Zîrâ inde'l-İmâm sahîh olan … mes'elede beyân olunduğu üzere hürriyyet-i asliyye ve ârızaya şehâdetin kabûlünde abdin daʿvâsı şarttır.

ولا تسمع دعوى الإعتاق من غير العبد إلا في مسألة من باب التحالف من المحيط: باع عبدًا ثم ادعى على المشتري الشراء والإعتاق وكان في يد البائع تسمع فيهما، وإن كان في يد المشتري تسمع في الشراء فقط.

3083. Mes'ele: Abdin gayrısından iʿtâk daʿvâsı mesmûʿa olmaz. Ancak *Muhît*'in bâb-ı tehâlüfünden menkûle olan bir mes'elede abdin gayrısı tarafından da istimâʿ olunur. Mes'ele-i mezkûrede bir köleyi baʿde'l-beyʿ köle bâyiʿin elinde iken müşterî üzerine iştirâ ve iʿtâk iddiʿâsında bulunsa her ikisinin de daʿvâsı mesmûʿa olur ise de köle müşterînin yedinde ise yalnız iştirâ daʿvâsı mesmûʿa olup iʿtâk iddiʿâsı istimâʿ olunmaz. Lâkin baʿde'l-beyʿ iştirâ ve iʿtâk daʿvâsının kabûlü mes'elesinde beyân olunan kendi cihetinde itmâm olunan şeyin nakzına saʿy ederse kabûl olunmaz.

ولا يشترط لصحة دعوى الحرية الأصلية ذكر اسم أمه ولا اسم أب أمه لجواز أن يكون حر الأصل وأمه رقيقة. صرح به في آخر العمادية وجامع الفصولين. وكذا في الشهادة بحرية الأصل، كما في دعوى القنية.

3084. Mes'ele: [1677] *İmâdiyye*'nin âhirinde ve *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de tasrîh olunduğu vechile kendisi hürrü'l-asl olup vâlidesi câriye olmasının cevâzına binâen hürriyyet-i asliyye daʿvâsının sıhhati ile kabûlünde hürriyyeti iddiʿâ olunan kimsenin vâlidesinin pederinin ismini zikir şart kılınmaz. Ve keza *Kunye*'nin kitâb-ı daʿvâsında beyân olunduğu vechile hürriyyet-i asliyyeye şehâdette dahi şart değildir.

القضاء بعد صدوره صحيحًا لا يبطل بإبطال أحد إلا إذا أقر المقضي له ببطلانه، فإنه يبطل، إلا في المقضي بحريته، وفيما إذا ظهر الشهود عبيدًا أو محدودين في قذف بالبينة، فإنه يبطل القضاء لكن لكونه غير صحيح.

3085. Mes'ele: Bir kâdînın kazâsı şerâit-i sıhhati müstecmiʿ olarak sûret-i sahîhada sâdır olduktan sonra hiçbir kimsenin ibtâli ile bâtıl olmaz. Ancak mahkûmun leh hükm-i mezkûrun butlânını ikrâr ederse bâtıl olur ise de lâkin hürriyyet ile hükümde butlânını ikrâr ile hürriyyet bâtıl olur.

3086. Mes'ele: Kazâ sahîh olarak sâdır olduktan sonra hiçbir kimsenin ibtâli ile bâtıl olmaz ise de hükm-i mezkûru isbât eden şâhidlerin köle

oldukları veyâhûd bi'l-beyyine sâbit olarak kazifle mahdûd olarak şehâdete adem-i ehliyyetleri zâhir olarak şehâdetlerinin adem-i sıhhatinin zuhûru ile hükm-i mezkûrun da adem-i sıhhati zâhir olursa adem-i sıhhatine binâen hükm-i mezkûr bâtıl olur. Mevzûʿ-i bahs hükm-i sahîh olmakla bu misillu gayr-ı sahîh olan hükmün butlânını hükm-i sahîhin adem-i butlânından istisnâ istisnâ-yı munkatıʿdır. **[1678]**

يحلف المنكر إلا في إحدى وثلاثين مسألة بيناها في شرح الكنز. إذا ادعى رجلان كل منهما على ذي اليد استحقاق ما في يده فأقر لأحدهما وأنكر للآخر لم يستحلف المنكر منهما إلا في ثلاث: دعوى الغصب، والإيداع، والإعارة، فإنه يستحلف المنكر بعد إقراره لأحدهما، كما في الخانية مفصلًا.

3087. Mes'ele: البينة للمدعي واليمين على من أنكر muktezâsı üzere *Şerh-i Kenz*'de beyân olunan[1] otuz bir mes'elenin gayrısında münkire yemîn teklîf olunur. İki kimseden biri zü'l-yedin elinde bulunan bir şeye istihkâk iddiʿâsında bulunup da zü'l-yed onların birine ikrâr, diğerine inkârda bulunsa onlardan münkirden yemîn taleb olunmaz. Ancak gasb ve îdâʿ ve iʿâre daʿvâsı gibi üç şeyde mufassalan *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile onlardan birine baʿde'l-ikrâr münkirden yemîn taleb olunur.

في الخلاصة: في كل موضع لو أقر به يلزمه فإذا أنكره يستحلف إلا في ثلاث ذكرها. والصواب إلا في أربع وثلاثين وقد ذكرتها في الشرح.

3088. Mes'ele: *Hulâsa*'da beyân olunduğuna göre her yerde kişi ikrârı ile mülzem ve muâheze olunur ve münkire yemîn teklîf olunur ise de *Hulâsa*'da zikr olunan üç mes'ele, savâb olan otuz dört mes'ele hükm-i mezkûrden müstesnâ olarak musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'inde mesâil-i mezkûreyi zikr eylemiştir.

يجوز قضاء الأمير الذي يولي القضاة وكذلك الكتابة إلى القاضي، إلا أن يكون القاضي من جهة الخليفة. فقضاء الأمير لا يجوز كذا في الملتقط. وقد أفتيت بأن تولية باشا مصر قاضيًا ليحكم في أقضيته بمصر مع وجود قاضيها المولى من السلطان باطلة، لأنه لم يفوض إليه ذلك.

1 Nikah, ricʿat, kay', istîlâd, rikk, neseb velâ gibi.

3089. Mes'ele: Her ne kadar vâlî tarafından taʿyîn olunmuş kâdî bulunsa dahi taraf-ı sultândan **[1679]** kazâya müvellâ olan emîrin kazâsı câiz ve nâfiz olduğu gibi kâdîya kitâbeti de câiz ise de taraf-ı hilâfetten tevliye ve taʿyîn olunmuş kâdî var iken emîrin kazâsı câiz ve nâfiz olmaz. *Mültekat*'da böylece takarrur olunmuştur. Musannif-i allâme taraf-ı sultândan mansûb ve müvellâ kâdî var iken Mısır vâlisi tarafından kazâlarda hükm eylemek üzere Mısır'a kâdî tevliye ve taʿyîninin butlânı ile fetvâ vermişler. Zîrâ taraf-ı hilâfetten kendilerine diyâr-ı Mısriyyede kâdî taʿyîni tefvîz olunmamıştır. Musannif-i allâmenin fetvâsından müstefâd olan taraf-ı hilâfetten mansûb kâdî var iken tefvîz olunduğu sûrette cevâzı ve tefvîz olunmadığı takdîrde adem-i cevâzıdır.

ذكر الصدر الشهيد في شرح أدب القضاء أن المولى لا يكون قاضيًا قبل وصوله إلى محل ولايته. فمقتضاه جواز قبول الهدية قبل الوصول مطلقًا وعدم جواز استنابته بإرسال نائب له في محل قضائه. وعمل القضاة الآن على إرسال نائب حين التولية في بلد السلطان، والظاهر أنه بإذن السلطان وحينئذ لا كلام فيه.

3090. Mes'ele: Sadru'ş-Şehîd'in *Edeb-i Kazâ* şerhinde beyânına göre emr-i kazâya tevliye olunan kâdî taʿyîn olunduğu vilâyete vâsıl olmadıkça kâdî addolunmaz. Bu kelâmın muktezâsı mahalline kable'l-vusûl mutlakan kabûl-i hediyyenin cevâzı ve tarafından nâib olarak mahall-i kazâsında başkasını irsâlin adem-i cevâzı olmakla zâhir olan merkez-i hilâfetten kazâya taʿyîn olanların zamân-ı tevliyelerinde böyle nâib götürmek hususunda cereyân eden teâmülleri izn-i sultâna mukârin ise cevâzı cây-ı nazar değildir. Binâenaleyh onların da hasbe'n-niyâbe kazâları câiz olarak hükümleri nâfiz olur. **[1680]**

Hâdise

ادعى أنه غرس أثلًا في أرض محدودة بكذا من مدة ثماني عشر سنة، على أن الأرض إن ظهر لها مالك دفع أجرتها، وإن المدعى عليه يتعرضه بغير حق وطالبه بذلك، فأجابه المدعى عليه بأن الأثل المذكور غرسه مستأجرًا لوقف له، فأحضر المدعي شاهدين شهدا بأنه غرسه من المدة المذكورة، وزاد أحدهما بأنه واضع اليد عليه. فحكم القاضي بالملك للمدعي ولم يطلب البينة من المدعى عليه فسئلت عن الحكم، فأجبت بأنه غير صحيح؛ لأن المدعي لم يبين فيها أنه خارج أو ذو يد، وعلى كل لا موافقة بين الدعوى والشهادة.

والحاصل أن القاضي يستأنف الدعوى؛ فإن ذكر المدعي أن المدعى عليه واضع اليد وأنه خارج وصدقه المدعى عليه على وضع اليد أو برهن عليه ثم برهن على الغرس وشهدا على طبق الدعوى طلب من الناظر البرهان، فإن برهن على ما ادعى قدم برهان الخارج؛ لأن الغرس مما يتكرر فليس كالنتاج. وإن ذكر المدعي أنه واضع اليد وأن الناظر المدعى عليه يعارضه وبرهن، فبرهن الناظر على غراس المستأجر، قدم برهان الناظر لكونه خارجًا. وهل الترجيح لبينة الناظر لكونها تثبت الغرس بحق، والأولى تثبته غصبًا؟ قلت: لا ترجيح بذلك.

3091. Mes'ele: Bir kimse sahibi zuhûr ederse ücretini vermek üzere mikdârı mahdûd olan bir arza odun yapmak üzere on sekiz sene müddetinden beri ılgın ağacı diktiğini ve müddeʿâ aleyh bi-gayr-i hakkin kendisine taʿarruz ederek kendisinden onu taleb etmekte olduğunu iddiʿâ edip müddeʿâ aleyhe ol ağaçları vakıf için müste'cir olarak diktiğini beyânıyla cevâb verdikte, müddeʿî iken şâhid ikâme edip şâhidler mezkûr ağaçları müddet-i mezkûreden beri dikmiş olduğuna şehâdet edip şâhidlerden ol kimsenin vâzıʿu'l-yed olduğuna şehâdetinde ziyâde edip hâkim de ol arzın **[1681]** müddeʿâ aleyhden beyyine taleb eylemeyerek müddeʿînin milki olması ile hükm eylemesi üzerine hükm-i mezkûrun sıhhat ve adem-i sıhhatinden musannif-i allâmeye suâl ve istiftâ olundukda müddeʿî daʿvâsında hâric veya zü'l-yed olduğunu beyân etmediği cihetle şehâdetin daʿvâya adem-i muvâfakatına binâen hükm-i mezkûrun adem-i sıhhati ile cevâb vermiş.

Ve'l-hâsıl kâdî-yi mezkûr daʿvâyı isti'nâf edip eğer müddeʿî müddeʿâ aleyhe vâzıʿu'l-yed veya hâric olduğunu zikreder, müddeʿâ aleyh de onu vâzıʿu'l-yed olmakta tasdîk eder veyâhûd vâzıʿu'l-yed olduğuna burhân ikâme edip baʿdehû gars üzerine burhân ikâme edip şâhidler de tıpkı daʿvâ üzere şehâdet ederlerse nâzır-ı vakıftan burhân taleb olunup eğer nâzır daʿvâsı üzerine burhân ikâme ederse hâricin burhânı takdîm olunur. Zîrâ gars tekerrür eder nitâc gibi değildir.

Ve eğer müddeʿî daʿvâsında kendisinin vâzıʿu'l-yed olduğu ve nâzırın kendisine muârız zikredip ikâme-i burhân eylese ve nâzır da ağaçları müste'cirin gars edip diktiğine ikâme-i burhân eylese nâzır hâric olduğu için burhânı takdîm olunur.

ثم سئلت لو أرخا في الغرس؟ فأجبت بتقديم بينة الخارج، إلا إذا سبق تاريخ ذي اليد فيقدم، لأن الغرس مما يتكرر.

3092. Mes'ele: Bundan sonra mezkûr ağaçların garsını zü'l-yed ile hâric-i târîh ile isbât etseler hangisinin beyyinesi tercîh olunur suâline zü'l-yedin târîhi **[1682]** sebkat etmedikçe hâricin beyyinesi takdîm olunup zü'l-yedin târîhi sebkat ederse sâbık tercîh olunur. Zîrâ gars tekerrür eden şeylerdendir, diyerek cevâb verdim, buyuruluyor. Çünkü gars mütekerrir olunca milkin evveliyyetine delâlet edemeyeceğinden zü'l-yedin beyyinesi hâricin beyyinesi üzerine takdîm ve tercîh olunur.

وقال الزيلعي: إنه بمنزلة الملك المطلق وهذا حكمه. ثم رأيت في غصب القنية لو غرس المسلم في أرض مسبلة كانت سبيلًا، انتهى. فمقتضاه أن يكون الأثل وقفًا إلا إذا كانت الأرض وقفًا على أبناء السبيل، وظاهر ما في الإسعاف أنه لو غرس في الوقف ولم يغرس له كانت ملكا له لا وقفًا.

3093. Mes'ele: İmâm Zeylaʿî'nin beyânına göre gars-i mezkûr milk-i mutlak menzilindedir. İşte bu da vermiş olduğum cevâbın hükmüdür. Baʿ-dehû *Kunye*'nin gasb bahsinde gördüm ki ebnâ-yı sebîle vakf olunan arza bir müslim eşcâr gars eylese ebnâ-yı sebîl için olur, diyor. *Kunye*'nin bu kelamı-nın muktezâsı hâdise-i mezkûrede mevzû-i bahs olan ağaçların vakf olması ise de velâkin arz ebnâ-yı sebîle vakf ise gars-ı mezkûr vakıf olmaz.

İsâf'ın kelâmının zâhiri bir kimse vakf-ı arzda kendisi için gars edip vakıf için gars eylemese gars-ı mezkûr kendisinin milki olup vakıf olmamasıdır.

وذكر في خزانة المفتين من الوقف حكم ما إذا غصب أرضًا وبنى فيها أو غرس لا تحالف إذا اختلفا في الأجل إلا في أجل السلم.

3094. Mes'ele: Vakıftan *Hızânetü'l-Müftîn* ve başkalarında beyân olunduğuna göre bir arz gasb olunup üzerine binâ yapılır veya ağaç gars olunursa hükmü selemden mâʿadâsında ecelinde ihtilâf olunur ise tehâlüf cereyân eylemez. Zîrâ ihtilâf-ı mezkûr maʿkûdun aleyh ve bihin gayrıda **[1683]** olmakla hat ve ibrâda ihtilâfa müşâbihtir. Lâkin selemin ecelinde birinin isbâtını diğerinin nefyi ile ihtilâfları bunun hilâfına olarak inde'l-İmâm söz eceli iddiʿâ edenindir. Zîrâ selemde ecel şart olarak terki akdi ifsâd eder.

Def-i Taʿarruz Daʿvâsı Mesmûʿadır

دعوى دفع التعرض مسموعة على المفتى به كما في دعوى البزازية. ودعوى قطع النزاع لا، كما في فتاوى قارئ الهداية.

3095. Mes'ele: Daʿvâ-yı *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile kavl-i müftâ bih üzere def-i taʿarruz daʿvâsı mesmûʿa ise de *Fetâvâ-yı Kâriü'l-Hidâye*'de beyân olunduğu vechile kat-ı nizâʿ daʿvâsı mesmûʿadır.

İhtilâf-ı Şühûd

اختلاف الشاهدين مانع إلا في إحدى وثلاثين مسألة ذكرناها في الشرح.

3096. Mes'ele: Musannif-i allâmenin *Kenz* şerhinde beyân ettiği otuz bir mes'elenin gayrında şâhidlerin ihtilâfı kabûle mâniʿdir.

إذا أخبر القاضي بشيء حال قضائه قبل منه، إلا إذا أخبر بإقرار رجل بحد. وتمامه في شرح أدب القضاء للصدر.

3097. Mes'ele: Hâl-i kazâsında kâdînın ihbârı kabûl olunup onun muktezâsı ile hükmü kabûl olunur ise de bir kimsenin haddi ikrârını ihbâr kabûl olunmaz. Bahsin tamâmı Sadru'ş-Şehîd'in *Edebü'l-Kadâ* şerhindedir.

Meyyit Üzerine Deyn Daʿvâsı Mesmûʿa Değildir

لا تسمع الدعوى بدين على الميت، إلا على وارث أو وصي أو موصى له؛ فلا تسمع على غريم له، كما في جامع الفصولين إلا إذا وهب جميع ماله لأجنبي وسلمه له فإنها تسمع عليه لكونه ذا يد كما في خزانة المفتين.

3097. Mes'ele: [1684] Meyyit üzerine deyn daʿvâsı mesmûʿa olmaz. Ancak vârisi veya vasî veya mûsâ leh üzerine ikâme olunan daʿvâ mesmûʿa olur. Zîrâ müddeʿâ aleyh olacak meyyitin halefi onlardır. Binâenaleyh *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu üzere meyyitin gayrı üzerine de daʿvâ mesmûʿa değildir. Ancak cümle malını ecnebîye hibe edip de teslîm ederse *Hızânetü'l-Müftîn*'in beyânına göre terekesine zü'l-yed olmakla mevhûbün leh üzerine daʿvâ mesmûʿa olur.

المدعى عليه إذا دفع دعوى المدعي الملك من فلان بأن فلانًا أودعه إياه اندفعت الدعوى بلا بينة إلا في مسألتين: الأولى: إذا ادعى الإرث عنه فإنها لا تندفع بخلاف

دعوى الشراء منه. الثانية: إذا ادعى الشراء وقال: أمرني بالقبض منك لم تندفع، والفرق في فروق الكرابيسي.

3098. Mes'ele: Bir kimse "Bu malı ben fülân kimseden aldım, benim milkimdir" diyerek iddiʿâ edip de müddeʿâ aleyh de "Ben onu ol kimseye vedîʿa olarak bıraktım" diyerek müddeʿînin ol kimseden milk daʿvâsını defʿ eylese iki mes'elenin gayrısında müddeʿînin milk daʿvâsı bilâ-beyyine mündefiʿa olup istisnâ olunan iki mes'eleden biri müddeʿî-yi mezkûr ol kimseden irs iddiʿâsında bulunur ise müddeʿâ aleyhin vedîʿa iddiʿâsı ile müddeʿînin irsen milk daʿvâsı mündefiʿa olmaz ise de ondan iştirâ daʿvâsı bunun hilâfına olarak ol malın ol kimsede vedîʿa olması beyʿ ve şirâya mâniʿ olmakla mündefiʿa olur.

İkinci mes'elede müddeʿâ aleyhin ol kimseden iştirâ daʿvâsı ederek "kabza me'mûrum" demesi ile müddeʿînin milk daʿvâsı mündefiʿa olmaz. İrs daʿvâsı ile iştirâ daʿvâsı beyninde fark musannif-i allâmenin beyânına göre *Furûk-ı Kerâbîsî*'de Hamevî'nin beyânına göre *Furûk-ı Mahbûbî*'de mezkûrdur. Hâsıl-ı fark; varis, mûrisin halefi olarak mûris mutâlebe olunarak inkârda bulundukta vâris hasbe'l-verâse **[1685]** husûmete kâim olabilip müşterî ise bâyiʿden halef olarak kâim olamaz.

دعوى القضاء والشهادة عليه من غير تسمية القاضي لا تصح إلا في مسألتين: الأولى: الشهادة بالوقف؛ أي بأن قاضيًا من قضاة المسلمين قضى بصحته، صحت. الثانية: الشهادة بالإرث؛ أي بأن قاضيًا من القضاة قضى بأن الإرث له، صحت، وهما في الخزانة.

3099. Mes'ele: Kâdî tesmiye ve taʿyîn eylemedikçe kazâ ve kazâ üzerine şehâdet daʿvâsı sahîha olmaz ise de ancak iki mes'elede câizlerdir. Onlardan biri, kudât-ı müslimînden bir kâdî vakfın sıhhati ile hükm eyledi diyerek vakıf daʿvâsı olup; sıhhat-i vakıfla hükmeden hâkimin ismini zikrederek beyân etmeden beyân olunduğu vechile kazâ ve şehâdet daʿvâları sahîha olup ikinci mes'ele dahi kudât-ı müslimînden bir kâdî irsin fülân kimsenin olması ile hükm eyledi, diyerek irs daʿvâsında şehâdet olup sahîhadır. Her iki mes'ele *Hızânetü'l-Fetâvâ*'da mezkûredir.

ودعوى الفعل من غير بيان الفاعل لا تسمع إلا في أربع: مسألتي القاضي. والثالثة: الشهادة بأنه اشتراه من وصيه في صغره صحيحة وإن لم يسموه. الرابعة: الشهادة بأن وكيله باعه من غير بيانه. والكل في خزانة المفتين.

3100. Mes'ele: Fâili beyân etmeyerek fiil daʿvâsı mesmûʿa değildir. Ancak dört mes'ele müstesnâ olarak[1] onlarda istimâʿ olunur. Onlardan ikisi, ânifen beyân olunan kâdî mes'eleleri olup; üçüncüsü, sağîrin hâl-i sığarında vasîsinden iştirâ edip aldığına şehâdet olup her ne kadar şâhidler onu tesmiye ile taʿyîn eyleseler dahi şehâdetleri sahîha olarak kabûl olunur. Dördüncüsü, ismiyle taʿyîn ve beyân eylemeyerek vekîlin sattığına şehâdet olup cümlesi *Hızânetü'l-Müftîn*'den menkûldur.

الخامسة: نسبة فعل إلى متولي وقف من غير بيان من نسبة على التعيين. السادسة: نسبة فعل إلى وصي يتيم كذلك، ويمكن رجوع الأخيرتين إلى الأولى.

3101. Mes'ele: [1686] Fâili beyân eylemeyerek mesmûʿa olan fiil daʿvâsının beşincisi, muʿayyen olarak nisbeti beyân olunmaksızın vakfın mütevellîsine fiil nisbeti. Altıncısı, kezâlik muʿayyen olarak nisbeti beyân olunmayarak yetîmin vasîsine fiil nisbeti olup bu ikincisi evvelki mes'eleye ircâʿı mümkün olduğuna işâretle musannif-i allâme hükm-i mes'eleden müstesnâ olan mesâili dört addetmiştir.

القضاء بالحرية قضاء على الكافة، إلا إذا قضي بعتق عن ملك مؤرخ فإنه يكون قضاء على الكافة من ذلك التاريخ، فلا تسمع فيه دعوى ملك بعده، وتسمع قبله كما ذكره ملا خسرو في شرح الدرر والغرر.

3102. Mes'ele: Bir kimseye nisbetle bir şahsın hürriyyetiyle hüküm kâffe-i nâsa nisbetle hükümdür. Lâkin târîh beyân eyleyerek bir kimsenin milkinden ıtk ile hükm olunursa târîh-i hükümden sonra cümleye nisbetle hürriyyetle hüküm ise de ondan akdem değildir. Binâenaleyh bilâ-târîh hükümden sonra ale'l-ıtlâk muʿayyen bir târîhten iʿtibâren bir kimsenin ıtkı ile hükm olunursa ondan sonra onun hakkında milk daʿvâsı mesmûʿa olmaz ise de Molla Hüsrev *Dürer ve Gurer*'inde beyân eylediği üzere târîh-i hükümden akdem mesmûʿa değildir.

1 Hâmiş: Savâb olan altı.

القول لمنكر الأجل إلا في السلم فلمدعيه الشراء يمنع دعوى الملك، وكذا الاستيداع إلا لضرورة كما إذا خاف من الغاصب تلف العين فاشتراها أو أخذها وديعة، ذكره العمادي في الفصول.

3013. Mes'ele: Beyʿde asıl olan peşin para ile alınıp satılmak olduğundan akd-i selemin gayrısında bâyiʿle müşterî taʿcîl ve te'cîlde ihtilâf eyleseler asâletine binâen söz, te'cîli **[1687]** inkâr edip taʿcîli iddiʿâ edenindir. Zîrâ asıl olan te'cîlin ademidir. Lâkin selemde söz, te'cîli iddiʿâ edenindir.

3104. Mes'ele: Şirâ, milk daʿvâsına mâniʿdir. Zîrâ insân mâlik olduğu şeyi bedel verip de tekrâr almaz. Binâenaleyh iştirâ eylemesi mâlik olduğunu ifâde eder. Zarûret mess etmedikçe vedîʿa olduğunu iddiʿâ da milk daʿvâsına mâniʿdir. Ammâ İmâdiyye'nin *Fusûl*'ünde beyânı vechile mâlik olduğunu aynı, gâsıbın itlâfından havf eylemesi zarûreti ile ondan iştirâ eylemesi veyâhûd vedîʿa olarak alması milk daʿvâsına mâniʿ olmaz Lâkin *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de adem-i mâniʿiyyeti yenbeğî sîgası ile ifâde eylemesi onlarda dahi asıl olan mâniʿ olmasını ifâde eder.

Menkûhanın Cehâleti Sıhhat-i Nikâha Mâniʿ Olması

الجهالة في المنكوحة تمنع الصحة. وفي المهر إن كانت فاحشة فمهر المثل وإلا فالوسط كعبد.

3105. Mes'ele: 218. Mes'elede beyân olunduğu üzere nikâhın sıhhatinde şâhidler indinde menkûhanın maʿlûme ve muʿayyene olması şart olmakla cehâleti sıhhat-i nikâha mâniʿdir.

3106. Mes'ele: *Hûlasatü'l-Muhtâreyn*'de beyân olunduğu üzere mehir nikahın ne erkân-ı asliyyesinden ve ne de şurût-ı sıhhatinden olup belki ﴿وَأُحِلَّ لَكُم مَّا وَرَاءَ ذَٰلِكُمْ أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُم﴾[1] ayet-i celîsesi muktezâsı üzere zevcenin menâfi-i budʿu bedelinde zevc üzerine vâcib olarak mücerred akid veya vat' üzerine terettüb eden ahkâm-ı lâzime cümlesindendir. Binâenaleyh hîn-i akidde sükût olunsa veya adem-i mehir şart kılınsa bile nikâh sahîh, şart lağv olarak **[1688]** mehr-i misil lâzım gelir. Binâenaleyh hîn-i akidde mehire sâlih bir şey tesmiye olunup da baʿde'd-duhûl mufârakat edilirse müsemmânın tamâmı va kable'd-duhûl nısfı lâzım geleceği gibi hîn-i akidde

1 Nisâ, 4/24.

tesmiye olunmaz veya adem-i mehir şartıyla akdolunsa dahi kable'd-duhûl mufârakatta mehr-i mutʿa ve baʿde'd-duhûl mufârakatta mehr-i misil lâzım gelir. Şu kadar var ki *Fetâvâ-yı Hindiyye*'den naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'in beyânına göre ale'l-ıtlâk nukûdun gayrı mehre muhtemil olan mal üç nevʿ olup;

1- Sevâb, dâr, dâbbe ve hayvanların ileride doğuracakları yavruları ve eşcârın verecekleri meyveleri gibi mechûlu'l-cins ve'l-vasf olursa cehâlet-i fâhişe tesmiyeye mâniʿa olarak sahîha olmayacağından kable'd-duhûl mutʿa ve baʿde'd-duhûl mehr-i misil îcâb eder.

2- Abd, feres, koyun, keçi gibi maʿlûmu'l-cins mechûlu'l-vasıf olursa cinsleri maʿlûm olarak tesmiye sahîha ise de mechûlu'l-vasıf bulundukla-rından zevc vasatları ile kıymetini îcâb ederek vâcib bi'l-akit iken iki şeyin biri olmakla zevc için iʿtâda tahyîr zarûrîdir.

3- Zimmette olan mekîl veya mevzûn gibi maʿlûmu'l-cins ve'l-vasıf olur-sa müsemmâyı teslîm lâzım olup tavsîf olunmayarak meselâ beş kîle buğ-day, yüz kıyye yağ tesmiye olunursa vasatları verilir.

وفي البيع وفي المبيع والثمن تمنع الصحة، إلا إذا ادعى حقًا في دار فادعى الآخر عليه حقًا في دار أخرى فتبايعا الحقين المجهولين، فإنه جائز.

3107. Mes'ele: Beyʿde mebîʿ ve semenin cehâletleri sıhhat-i akde mâ-niʿler ise de biri bir dârda hisse-i şâiʿa olarak hak iddiʿâsında bulunup diğeri de dârda hak iddiasında bulunarak her ikisi mechûl olan hisse-i şâiʿalarını diğerinin hisse-i şâiʿaların mübâdele ile uzlaşmaları câiz olarak cehâletleri mübâdelelerine mâniʿa olmaz. **[1689]**

وفي الإجارة تمنع الصحة في العين أو في الأجرة كهذا أو هذا، وفي الدعوى تمنع الصحة إلا في الغصب والسرقة. وفي الشهادة كذلك إلا فيهما.

3108. Mes'ele: İcârede şu veya bu diyerek terdîd ile ayn-ı müste'cere ve bedel-i icârenin cehâletleri akd-i icârenin sıhhatine mâniʿdir ve daʿvâda müd-deʿâ aleyhin maʿlûm olması şart olduğundan cehâleti sıhhat-i daʿvâya mâniʿ ise de gasbla sirkatte mâniʿ olmadığı gibi şehâdette dahi meşhûdun bihin maʿlûm olması şart olarak cehâleti sıhhat-i şehâdete mâniʿ ise de gasbla sirkatte mâniʿ değildir.

وفي الرهن وفي الاستحلاف تمنعه إلا في ست: هذه الثلاثة، ودعوى خيانة مبهمة على المودع، وتحليف الوصي عن اتهام القاضي له وكذا المتولي.

3109. Mes'ele: Rehin ve istihlâfta dahi cehâlet sıhhatlerini menʿ eder ise de altı şey müstesnâ olarak onlarda menʿ eylemez. Altıdan üçü hisse-i şâiʿaları ile gasbla sirkat daʿvâları ve bunlarda şehâdet ve mûdiʿ üzerine hıyânet-i mübheme daʿvâsı ve vasî ve mütevellîyi kâdînın hıyânet ile ittihâm ederek tahlîfleri menʿ, sıhhat-i hükmünden müstesnâ olarak bunlarda cehâlet sıhhate mâniʿ değildir.

وفي الإقرار لا تمنعه إلا في مسألة ذكرناها في بابه؛ وفي الوصية لا تمنعها والبيان إلى الموصي أو وارثه.

3110. Mes'ele: İkrârda mukarrun bihin cehâleti ikrârın sıhhatine mâniʿ değil ise de bâb-ı ikrârda zikrettiğimiz bir mes'elede mâniʿdir. Vasiyyette dahi mûsâ bihin cehâleti vasiyyetin sıhhatine mâniʿ olmayıp hayatta ise mûsâ bihin beyânı mûsîye, vefât eylemiş ise vârise mahmûldür.

وفي المنتقي: لو قال أعطوا فلانًا شيئًا أو جزءًا من مالي أعطوه ما شاؤا.

3111. Mes'ele: *Dürr-i Müntekâ*'da beyân olunduğuna göre mûsî gayr-i muʿayyen olarak "Fülâna bir şey veriniz" **[1690]** veya "Maldan bir cüzünü veriniz." diye emreylese vasîler dilediklerini verebilirler.

وفي الوكالة فإن في الموكل فيه وتفاحشت منعت وإلا فلا وفي الوكيل تمنع كهذا أو هذا وقيل لا.

3112. Mes'ele: Cehâletin vekâlette hükmü, eğer vekâlette cehâlet müvekkelün fîhde olup da tefâhuş derecesinde ise sıhhat-i tevkîle mâniʿ olur ise de tefâhuş derecesinde değil ise menʿ eylemez. Şuna veya buna diyerek terdîde vekîlde cehâlet mâniʿdir. Bazılar, adem-i menʿine kâil olmuşlardır.

وفي الطلاق والعتاق لا، وعليه البيان. وفي الحدود تمنع كهذا زان أو هذا.

3113. Mes'ele: Müteʿaddid zevce veya müteʿaddid memlûk ve memlûkesi olan kimse taʿyîn etmeyerek onlardan bazılarını tatlîk veya iʿtâk eylese bunlardaki cehâlet mâniʿ-i sıhhat olmayıp ancak tatlîk veya iʿtâk edilenleri beyân lâzım gelir. Ve "şu ya da bu zânîdir" diyerek hadd-i zinâda cehâlet ikâme-i hadde mâniʿdir. Zîrâ 1589. ve başka mes'elelerde beyân olunduğu üzere (ادرؤا الحدود بالشبهاة ما استطعتم) muktezâsınca şübhe ile mâniʿdir.

لا يجوز للمدعى عليه الإنكار إذا كان عالمًا بالحق إلا في دعوى العيب، فإن للبائع إنكاره ليقيم المشتري البينة عليه ليتمكن من الرد على بائعه.

3114. Mes'ele: Müddeʿînin daʿvâsında haklı olduğunu bildiği hâlde müddeʿâ aleyhe inkâr câiz değil ise de ayıp daʿvâsında müşterî beyyine ikâme ederek bi'l-beyyine isbâtı ile kendisi de bâyiʿe reddeylemek için bâyiʿin aybı inkâr eylemesi câizdir.

وفي الوصي إذا علم بالدين، ذكرهما في بيوع النوازل.

3115. Mes'ele: Vasîde dahi deyni bildiği hâlde bu garazla inkâr câiz olup bu iki mes'eleyi sahib-i *Nevâzil* büyûʿda zikir ve beyân eylemiştir. **[1691]**

Tercîh-i Beyyinât[1]

إذا أقام الخارج بينة على النِّتاج في ملكه وذو اليد كذلك قدّمت بينة ذي اليد، هكذا أطلقه أصحاب المتون، قلت: إلا في مسألتين ذكرهما في خزانة الأكمل من دعوى النسب: [**الأولى**:] لو كان النزاع في عبد فقال الخارج: إنه ولد في ملكي وأعتقته وبرهن وقال ذو اليد ولد في ملكي فقط بخلاف ما إذا قال الخارج دبّرته أو كاتبته فإنه لا يقدم.

3116. Mes'ele: Zi'l-yed bir ayna bi'l-fiil vaz'-ı yed eden veya tasarruf-ı müllâk ile tasarrufu sâbit olan kimse olup hâricde ber-vech-i bâlâ vaz'-ı yed ve tasarruftan berî olan kimse olup hâric-i milkinde nitâc üzere beyyine ikâme edip, zü'l-yed de kezâlik kendi milkinde nitâcına beyyine ikâme eylese zü'l-yedin beyyinesi hâricin beyyinesi üzerine takdîm ve tercih olunur. Ashâb-ı mütûn, hükm-i mes'eleyi böylece ıtlak eylemişler ise de *Hızâne-i Ekmel*'in daʿvâ-yı nesebinden naklen musannif-i allâmenin beyânına göre iki mes'ele bu hükümden müstesnalardır. Onlardan biri zü'l-yed ile hâricin nizâʿları abdde olup da hâric kendi milkinde tevellüd edip kendisinin onu iʿtâkını iddiʿâ ve isbâtı için ikâme-i burhân edip zü'l-yed yalnız kendi milkinde tevellüdünü iddiʿâ ederse zü'l-yedin burhânı tercih olunur. Ammâ hâric kendi milkinde tevellüd edip müdebber veya mükâteb eyledim, dese hükm-i mezkûrun hilâfına olarak hâricin beyyinesi takdîm olunmaz.

1 Hâmiş: 3923. mes'eleye bak.

الثانية: لو قال الخارج ولد في ملكي من أمتي هذه وهو ابني قدّم على ذي اليد.

3117. Mes'ele: İstisnâ olunan ikinci mes'ele hâric, abdin kendisinin muʿayyen olan câriyesinden kendi milkinde tevellüd ederek kendi veledi olduğunu iddiʿâ edip de ikâme-i burhân eylese hâricin beyyinesi zü'l-yedin beyyinesine tercîh olunur.

إذا برهن الخارج وذو اليد على نسب صغير قدم ذو اليد إلا في مسألتين في الخزانة. **الأولى**: لو برهن الخارج على أنه ابنه من امرأته هذه وهما حران وأقام ذو اليد أنه ابنه ولم ينسبه إلى أمه فهو للخارج.

3118. Mes'ele: [1692] Hâric ile zü'l-yed bir sağîrin nesebine burhân ikâme eyleseler *Hızâne*'de beyân oluna iki mes'eleden gayrısında zü'l-yedin beyyine ve burhânı hâricin beyyinesi üzerine tercîh olunur.

Hızâne'de zikr olunan iki mes'eleden biri; hâric, sağîr-i mezkûrun taht-ı nikâhında bulunan mer'eden tevellüd edip anasının da sağîrin de hür olduklarını iddiʿâ ederek isbât için burhân ikâme edip, zü'l-yed de kendisinin oğlu olduğunu iddiʿâ edip vâlidesine nisbet eylemese sağîr-i mezkûr hâricin olması ile hükm olunur.

الثانية: لو كان ذو اليد ذميًّا والخارج مسلمًا فبرهن الذمي بشهود من الكفار وبرهن الخارج قدّم الخارج سواء برهن بمسلمَين أو بكافرين. ولو برهن الكافر بمسلمَين قدّم على المسلم مطلقًا.

3119. Mes'ele: İkinci mes'ele zü'l-yed zimmî ve hâric, müslim olup da zimmî gayr-ı müslim şâhidler ile isbât- müddeʿâ için burhân ikâme edip hâric de kendi daʿvâsını isbât için gerek müslim ve gerek gayr-ı müslim ile ikâme-i burhân eylese hâricin burhânı takdîm olunur. Zü'l-yed olan gayr-ı müslim iki müslüman ile ikâme-i burhân eylese mutlakan onun beyyinesi müslimin beyyinesi üzerine takdîm ve tercîh olunur.

لا يقدّم المسلم على الكافر ولا الكتابي على المجوسي في الدعاوى إلا في دعوى النسب كما في خزانة الأكمل.

3120. Mes'ele: *Hızâne-i Ekmel*'in daʿvâsında beyân olunduğuna göre neseb daʿvâsının gayrı daʿvâda müslim gayr-ı müslim üzerine ve ehl-i kitâb mecûs üzerine takdîm ve tercîh olunmazlar.

إذا شهدوا له بأنه وارث فلان من غير بيان سببه لا يقبل إلا إذا شهدوا بأن فلانًا القاضي قضى بأنه وارثه، فإنها تقبل كما في خزانة الأكمل آخر الدعاوى.

3121. Mes'ele: Bir kimse hakkında verâset beyân edilmeyerek "fülânın vârisidir" diye edilen **[1693]** şehâdet kabûl olunmaz ise de *Hızânetü'l-Ekmel*'in âhir-i daʿvâda beyân olunduğu vechile fülân hâkim, "Ol kimse fülânın vârisidir." diyerek hükm eyledi diye edilen şehâdet kabûl olunur.

إذا شهدوا له بقرابة كأنه أخوه أو عمه أو ابن عمه لا بد أن يبينوا أنه لأبيه وأمه أو لأبيه إلا في الابن والبنت وابن الابن والأب والأم، كما في الخزانة.

3122. Mes'ele: *Hızâne*'de beyân olunduğuna göre "fülân kimse fülânın karındaşı" veya "amcası" veya "amcaoğlu" diyerek birinin diğerine karâbetini isbât için şehâdette li-ebeveyn karındaş veya amca veya amcaoğlu veyâhûd li-ebin karındaş veya amca veya amcaoğlu olduklarını beyân lâzım ise de ibn ve ibnü'l-ibn ve bint ve eb ve ümmün şehâdetlerinde lâzım değildir.

Huccet

الحجة بينة عادلة أو إقرار أو نكول عن يمين أو يمين أو قسامة أو علم القاضي بعد توليته أو قرينة قاطعة وقد أوضحناه في الشرح من الدعوى إلا أن الفتوى على قول محمد المرجوع إليه أنه لا اعتبار بعلم القاضي. وفي جامع الفصولين وعليه الفتوى وعليه مشايخنا كما في البزّازية من المسائل المخمسة من الدعوى.

3123. Mes'ele: Musannif-i allâmenin kitâb-ı deʿâvâdan *Şerh-i Kenz*'de beyân ve îzâhlarına göre huccet, beyyine-i âdile veya ikrâr veya yemînden nükûl veya yemîn veya kasâme veya baʿde't-tevliye ilm-i kâdî veya karîne-i kâtıʿadan ibâret olarak cümlesi ile hak sâbit olur ise de fetvâ ilm-i kâdî ile kazânın adem-i iʿtibârı ile İmâm Muhammed hazretlerinin kavl-i mercûʿu ileyhinedir ki *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de ve aleyhi'l-fetvâ diyerek tezyîl olunup kitâb-ı daʿvânın mesâil-i muhammesesinden *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre meşâyih-i Hanefiyye de ilm-i kâdî ile kazânın adem-i iʿtibârına zâhib **[1694]** olmuşlardır.

Beyyine, lügatte vâdıh ve âşikâr olan şeye denip huccet ve burhân manalarına gelir. Istılâh-ı fukahâda müddeʿînin daʿvâsını isbât eden esbâb-ı

hükümdendir. Esbâb-ı hüküm de ilm-i kâdîdan başka beyân olunan şeyler-dir. Lâkin ikrâr huccet-i kâsıra, yaʿni mukırrın nefsine maksûr ve mahsûs olarak kendi hakkında huccet olup başkasına sirâyet edemez. Zîrâ mukırrın velâyeti ancak kendi nefsinedir. Ammâ şâhidlerin şehâdetleri huccet-i müteʿaddiye olarak bir meşhûdun aleyh üzerine meşhûdun bihin sübûtu ile hüküm olundukda meşhûdun aleyhe münhasır olmayıp diğerine de sârîdir. Zîrâ şehâdet ve sâire ancak hâkim kabûl ederek mûcebiyle hükm eylemesi ile huccet olur. Hâkimin velâyet-i âmmesine binâen hükmü meşhûdun aleyhin gayrılarına da sârîdir.

القول قول الأب أنه أنفق على ولده الصغير مع اليمين. ولو كانت النفقة مفروضة بالقضاء أو بفرض الأب ولو كذبته الأم كما في نفقات الخانية بخلاف ما لو ادعى الإنفاق على الزوجة وأنكرت؛ وعلى هذا يمكن أن يقال المديون إذا ادعى الإيفاء لا يقبل قوله إلا في مسألة إذا تنازع رجلان في عين ذكر العمادي أنها على ستة وثلاثين وجهًا، وقلت في الشرح إنها على خمسمائة واثني عشر.

3124. Mes'ele: 815. Mes'elede beyân olunduğu üzere ﴿وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ﴾[1] ayet-i celîlesinin delâleti ile sığârı pederin infâkı sıfat-ı asliyeden olup hilâfına delil kâim olmadıkça sıfat-ı asliyyede asıl olan sübut olmakla mutallaka zevcinden olan sığârın takdîr-i kâdî veya takdîr-i peder ile mukadder ve mefrûz nafakasını iddia edip pederleri de infâklarını iddiʿâ ederek bilâ-beyyine ihtilâf eyleseler nafakât-ı *Hâniyye*'de beyân olunduğu üzere söz yemîn ile pederin ise de 814. Mes'elede beyân olunduğu üzere zevc zevcesinin nafaka-i **[1695]** mukaddere ve mefrûzasını edâ ettiğini iddiʿâ edip zevcesi inkârda bulunsa 746., 752. mes'eleler muktezâsınca söz mezbûrenindir. Binâen alâ-hâzâ, medyûn, deyninin edâ ve îfâsını iddiʿâ eylese kabûl olunmaz. Ancak pederin veled-i sağîrine infâkı mes'elesinde kabûl olunur.

3125. Mes'ele: *İmâdiyye*'nin beyânına göre iki kimse bir aynda nizâʿda bulunsalar otuz altı vecih üzere tevcîhe muhtemil olup musannif-i allâme *Şerh-i Kenz* beş yüz on iki vechile tevcîhi kâbil olduğunu beyân eylemiş.

İmâdiyye'nin beyânına göre iki kimse bir aynı iddiâ edip burhân ikâme ettiklerinde ya her ikisi milk-i mutlak veya irs veya şirâ iddiâ ederse

---

1 "Onların yiyecek ve giyeceklerini sağlamak da çocuk kendisinden olanın (babanın) borcudur." Bakara, 2/233.

bunlardan her birinde müddeʿâ bih ya her ikisi de veya yalnız birisinin yedinde veya yed-i sâliste bulunmak ihtimâline binâen dokuz kısım hâsıl olup bunlardan her biri de ya başka başka târîh beyân eder, ya birinin târîhi diğerinden esbak olur veya cümlesinin târîhi müttahid veya hiçbiri târîh beyân eylemez. Binâenaleyh aksâm-ı muhtemile otuz dört olur musannife göre.

Her ikisi ya milk-i mutlak veya milk bi-sebeb-i müttahid kâbil li't-tekerrür veya gayr-i kâbil veya sebeb-i muhtelif beyan ederler. Bunda dahi biri ya âhardan akvâ, yalnız birinden müsâvî veya müteʿaddidden müsâvî olur veya biri milk-i mutlak, diğeri milk bi-sebebin veya birininki mütekerrir, diğeri gayr-i mütekerrir olarak dokuz hâl olup bunlardan her biri veya yalnız biri burhân ikâme eder veya hiçbirinin burhânı ve müreccihi yok veya yalnız birinin müraccihi vardır. Dört hâl hâsıl olarak otuz ikiye bâliğ olup bunların her birinde müddeʿâ bih ya yed-i sâliste veya her ikisinin yedinde veya yalnız birinin yedinde olarak üç kısım olup bunlardan her birinde ya târîh bulunmaz veya müsâvî târîhin bulunur veya biri mesbûk olur veya biri târîh koyup diğeri koymaz. Mecmûʿu otuz ikiye bâliğ olur.

Tasdîk İkrârdır

التصديق إقرار إلا في الحدود كما في الشرح من دعوى الرجلين.

3126. Mes'ele: *Şerh-i Kenz*'in daʿvâ-yı recüleynde beyân olunduğu vechile hudûdun gayrısında bir kimseyi sözünde tasdîk onun söylediği sözü ikrârdır. Binâenaleyh mukırr ikrârıyla muâheze olunduğu gibi musaddıkın da muktezâ-yı tasdîk ile muâhezesi lâzım gelir. Ammâ birisi diğerine "Ya zânî!" diyerek kazifte bulunup da başka birisi de "Tasdîk ederim." dese kazf edene hadd-i kazif lâzım gelir ise de tasdîk edene hadd îcâb eylemez.

لا يقضى بالقرينة إلا في مسائل ذكرتُها في الشرح من باب التحالف.

3127. Mes'ele: Karîne ile hükm olunmaz. Ancak musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de bâb-ı tehâlüfte beyân buyurduğu mesâilde hükm olunur. **[1696]**

القاضي إذا حكم في شيء وكتب في السجل «يجعل كل ذي حجة على حجته» إذا كانت له، وخمس من السجلات لا يجعل القاضي كل ذي حجة على حجته النسب

والحكم بشهادة القابلة وفسخ النكاح بالعنّة وفسخ البيع بالإباق وتفسيق الشاهد، كذا في الخلاصة من كتاب المحاضر والسجلات.

3128. Mes'ele: Hâkim, bir hâdise hakkında hükmedip mahkemenin sicilline yazdıkta beyyinesi olup da bi'l-beyyine sâbit olanı beyyinesi ile birlikte yazar ise de beş hâdisenin sicillinde huccet ile sâbit olan da'vâyı huccetle birlikte yazmaz.

Onlardan biri neseb, ikincisi kâbilenin şehâdeti ile hüküm, üçüncüsü anetle fesh-i nikâh, dördüncüsü ibâkla fesh-i bey', beşincisi şâhidlerin fıskı ile hükümdür. Zîrâ bunların ba'de'l-hüküm hilâflarına ikâme-i huccetle hükme ihtimâlleri olmadığı cihetle huccetleri ile birlikte tescîllerinde fâide yoktur. *Hulâsa*'nın mahâdır ve sicillâtında böylece beyân olunmuştur.

KİTÂBÜ'L-VEKÂLET

الأصل أن الموكل إذا قيّد على وكيله فإن كان مفيدًا اعتبر مطلقًا وإلا لا. وإن كان نافعًا من وجه ضارًّا من وجه فإن أكّده بالنفي اعتبر وإلا لا؛ وعليه فروع.

3129. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil-i mektûbe, ahkâm-ı vekâlete müte'allık olup vekâlet, bir kimse işini başkasına tefvîz edip ol işte onu kendi makâmına ikâme eylemektir ki ikâme edene müvekkil ve ikâme olunana vekîl ve tefvîz olunan işe de müvekkelün bih denir.

Erkân-ı Vekâlet

3130. Mes'ele: Vekâletin rüknü sarîhan veya delâleten îcâb ve kabûldür. Sarâhaten îcâb ve kabûl, meselâ müvekkil vekîle hitâben "Şu işe seni tevkîl eyledim." deyip ol kimse de "Kabûl ettim." demesi gibi. Delâleten, **[1697]** müvekkil "Şu hususta seni tevkîl ettim." demesi üzerine ol işin tesviyesine teşebbüs ederse delâleten kabûldür. İcâzet-i lâhika vekâlet-i sâbıka hükmünde olarak bir kimse fuzûlî olarak diğerinin malını sattığını haber verip de ol kimse kabûl ederek izin ve icâze verirse delâleten önce bey'e tevkîl eylemiş olur.

Vekâlet-i Mutlaka ve Mukayyede

3131. Mes'ele: Rükn-i tevkîl bazen bir şarta mu'allak veya bir zamâna muzâf veya bir kayıtla mukayyed olmayarak mutlak olup vekâlet-i mutlaka

olur; "Benim şu malımı sat" gibi. Bazen de bir şarta muʿallak olur, "Fülân kişi buraya gelirse bu atı satmaya" veya "Ondan fülân şeyi almaya seni tevkîl ettim." demek gibi ki ol şeyi alıp satmaya vekâleti ol kimsenin buraya gelmesine muʿallaktır. Binâenaleyh gelmedikçe satamaz.

Ve bazen de "fülân gün" veya "ay" veya "sene falân şeyi almaya veya satmaya seni tevkîl ettim" diyerek bir vakte muzâf olup ancak ol vaktin hulûlünde vekîl olup ondan akdem vekâleti münʿakide olamayacağından tasarrufu kendisine ait olur.

Ve bazen de "Şu şeyi şu kadar kuruşa almaya veya satmaya seni tevkîl ettim" diyerek bir kayıt ile mukayyede olup ondan aşağı satamaz.

3132. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere müvekkil vekâleti takyîd ederse bunda asıl olan kayd-ı mezkûr min-külli vechin nâfiʿ olarak müfîd olur ise gerek nefy ile te'kîd eylesin ve gerek eylemesin mutlaka vekîlin kayd-ı mezkûre riʿâyeti lâzımdır.

Ve eğer min-külli vechin müfîd olmayıp da belki müvekkile muzır olursa her ne kadar nefy ile te'kîd eylese dahi riʿâyeti lâzım gelir.

Ve eğer min-vechin müfîd ve min-vechin muzır olup da "Filan sokakta satacaksın, başka mahalde satmayacaksın" diyerek nefy ile te'kîd eylemiş ise kayd-ı mezkûra riʿâyet olunur ise de nefy ile te'kîd eylemez ise riʿâyet lâzım değildir. Belki nâfiʿ olan cihet iʿtibâr **[1698]** olunur. Binâenaleyh bunun üzere ber-vech-i âtî mesâil tefrîʿ olunur.

منها: «بِعْهُ بخيار» فباعه بغيره لم ينفذ لأنه مفيد؛ «بعه مِن فلان» فباعه من غيره كذلك، وهما في المحيط؛ ومن هذا النوع «بعه بكفيل» «بعه بِرَهن» و«بعه نقدًا» فباعه نسيئة بخلاف بعه نسيئة له بيعه نقدًا، «ولا تبع إلا نسيئة» له بيعه نقدًا.

3133. Mes'ele: Fürû-i mezkûreden muhayyer olarak beyʿe tevkîl edip de bilâ-hıyâr satarsa kayd-ı mezkûr min-külli vechin mukayyed olarak riʿâyeti lâzım olduğundan vekîlin bilâ-hıyâr beyʿi nâfiz olmaz. Zîrâ hıyâr sebebiyle beyʿi feshe kâdir olacak idi. "Fülân kimseye sat." diyerek tevkîl olunup da başkasına satarsa yine nâfiz olmaz. Bu iki mes'ele *Muhît*'ten menkûlelerdir. Zîrâ *Mebsût*'un beyânına göre müvekkilin beyʿden maksadı semen olmakla tesmiye ettiği kimsenin zimmetinde bulunmasına râzı

olur. Kefîl ile beyʿe tevkîl edip de bilâ-kefîl beyʿ ve rehinle beyʿe tevkîl bilâ-rehin veresiye beyʿe tevkîl edip de nakden beyʿlerde hıyâr ile beyʿe vekîl olup da bilâ-hıyâr beyʿ kabîlinden olarak kuyûd-i mezkûreye adem-i riʿâyet binâen nâfiz olmaz.

«بعه في سوق كذا» فباعه في غيره نفذ؛ «لا تبعه إلا في سوق كذا» لا؛ ونظيره «بعه بشهود» «لا تبعه إلا بشهود».

3134. Mes'ele: Falân sokakta satmaya tevkîl olunup da müvekkil için nâfiʿ gördüğü başka sokakta satsa kayd-ı mezkûr min-vechin nâfiʿ olup min-vechin muzır olan kısımdan olarak riʿâyeti lâzım olmadığından nâfizdir. **[1699]**

3135. Mes'ele: "Falân sokakta sat, başka sokakta satma" diyerek nefiy manasına nehiy ile te'kîd ediliyorsa kayd-ı mezkûra riʿâyet lâzım olmakla başka sokakta satarsa nâfiz olmaz. Zîrâ "Şuhûdla sat, bilâ-şuhûd satma." mes'elesinin nazîridir.

فلا مخالفة مع النهي إلا في قوله «لا تبع إلا بالنسيئة». وفي قوله «لا تسلم حتى تقبض الثمن» كما في الصغرى فله المخالفة بخلاف «لا تبع حتى تقبض» لأن التسليم من الحقوق وهي راجعة إلى الوكيل.

3136. Mes'ele: Müvekkilin min-külli vechin müfîd olan kaydına vekîlin riʿâyeti lâzım olmakla müvekkilin nehyine vekîlin muhâlefeti câiz olmaz ise de "Veresiye sat, peşin satma" diyerek müvekkil için gayr-ı müfîd olan kayda riʿâyet lâzım olmadığından "Veresiye sat, peşin satma." diye tevkîlde müvekkilin neyhine muhâlif olarak peşin satarsa nâfiz olur.

3137. Mes'ele: *Suğrâ*'da beyân olunduğu üzere "Semeni kabz etmedikçe mebîʿi teslîm etme." diyerek tevkîlde vekîlin müvekkilin nehyine muhâlefeti câiz olarak kable kabzi's-semen mebîʿi müşterîye teslîm ederse beyʿ nâfiz olur ise de "Parayı almadıkça satma." diye tevkîl bunun hilâfına olarak vekîl müvekkilin nehyine muhâlefet edemez. Zîrâ baʿde'l-beyʿ mebîʿi müşterîye teslîm hukuk-i beyʿden olarak vekîle âid olmakla müvekkil nehyine mâlik olamayacağından onda müvekkilin nehyine inkiyâd lâzım değildir. Lâkin beyʿ müvekkile âit olmakla parayı almadıkça beyʿden nehy ederse vekîlin muhâlefeti câiz olmaz.

Şurût-ı Vekâlet

3138. Mes'ele: Tevkîl bir nevʿ tasarruf olup tasarrufta ise ehliyyet şart olmakla sabî-yi gayr-ı mümeyyiz ile mecnûnun tevkîlleri sahîh olmaz. Sabî mümeyyiz olursa hibe ve sadaka gibi kendi hakkında zarar-ı mahz olan şeylerde velîsi izin verse bile âharı tevkîli câiz olmaz ise de kabûl-i hibe **[1700]** ve kabûl-i sadaka ve teberruât-ı sâire gibi hakkında nefʿ-i mahz olanlarda velîsinin izni olmasa bile âharı tevkîl edebilir. Ammâ beyʿ ve şirâ gibi nefʿ ve zarara muhtemil olan tasarrufâtta velîsinin inzimâm-ı izniyle başkasını tevkîl edebilir ise de velîsinin izni yoksa onun izin ve icâzesine mevkûf olarak münʿakid olur.

Vekîle Nazar Şartı

3139. Mes'ele: Vekîlin âkil ve mümeyyiz olması şart ise de bâliğ olması şart değildir. Binâenaleyh mümeyyiz me'zûn olmasa bile vekîl olabilir. Fakat hukûk-i akid kendisine âid olmayıp belki müvekkiline âittir.

Şurût-i mezkûreye nazaran bir kimse beyʿ ve şirâ ve îcâr ve istîcâr ve rehin ve irtihân ve îdâʿ ve istîdâʿ ve hibe ve ittihâb ve sulh ve ibrâ ve ikrâr ve daʿvâ ve taleb-i şüfʿa ve kısmet ve îfâ ve istîfâ-yı düyûn ve kabz-ı mâl gibi bizzât yapabileceği husûsâta maʿlûm olmaları şartı ile başkasını tevkîl edebilir.

Vekâletin Ahkâm-ı Umûmiyyesi

3140. Mes'ele: Hibe ve iʿâre ve rehin ve îdâʿ ve ikrâz ve şirket ve mudârebe ve an-inkârin sulhta vekîlin akdi müvekkiline muzâf kılması lâzımdır. Binâenaleyh bilâ-izâfe sahîh olmaz.

Beyʿ ve şirâ ve icâre ve an-ikrârin sulhte vekîlin akdi müvekkiline izâfesi şart değildir. Binâenaleyh nefsine muzâf kılsa dahi sahîh olurlar. Her iki sûrette mülkiyet ancak müvekkile sâbit olur. Akid kime muzâf kılınırsa hukûk-i akid ona âit olur. Binâenaleyh nefsine beyʿe vekîl akdi müvekkiline muzâf kılmayıp da nefsine muzâf kılarsa mebîʿi müşterîye teslîme mecbûr olur ve semeni müşterîden taleb ve kabz edebilir. Ve sattığı malın müstahikkı zuhûr ederek baʿde'l-hüküm zabtolunursa müşterî vekîle mürâcaʿat edip parasını ondan istirdâd eder. **[1701]**

الوكيل يملك الموقوف كالنافذ ولا ينهيها، وتمامه في نكاح الجامع.

3141. Mes'ele: Vekîl akd-i nâfize mâlik olduğu gibi akd-i mevkûfe mâlik olarak akd-i mevkûf vekîli vekâletten menʿ ederek ihrâc edemez. Zîrâ vekâlet ancak müvekkilin vekâletin ibtâl veya intihâsı ile bâtıl olur. Vekâletin ibtâli ise vekîl vekâletinden azil ile veya intihâsı da müvekkilin husûlu ile hâsıl olup akd-i mevkûfta ise bunlardan hiçbirisi yoktur. Bu bahsin tamâmı *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in nikâhındadır.

الوكيل مصدق في براءته دون رجوعه. فلو دفع إليه ألفًا وأمره أن يشتري بها عبدًا ويزيد من عنده إلى خمس مائة واشترى وادعى الزيادة وكذبه الآمر تحالفًا ويقسم الثمن أثلاثًا للتعذر بخلاف شراء المعينة حال قيامها بها، وتمامه في الجامع.

3142. Mes'ele: Vekîl berâette tasdîk olunur ise de rucûʿunda olunmaz. Binâenaleyh müvekkil vekîline bin kuruş verip de onunla bir köle satın almasını emreyledikte bin kuruşa alıp zimmetinde para kalmadığını iddiʿâ ederse tasdîk olunur. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere berâet-i zimmet asıldır. Ziyâdesini iddiʿâ eden bi'l-beyyine isbâta muhtâctır. Ammâ vekîlin kendisinden beş yüz kuruş dahi ziyâde ederek bin beş yüz kuruşa aldığını iddiʿâ ederek müvekkilinden beş yüz kuruş dahi taleb olunup müvekkili ziyâde sarfında tekzîb ederek vekîl bi'l-beyyine ziyâdeyi isbât ederse kabûl olunup muktezâsı ile amel olunur. Her ikisi de beyyine ikâme ederler ise ziyâdeyi iddiʿâ eden vekîlin beyyinesi tercîh olunur. Zîrâ beyyine hilâf-ı zâhiri isbât için meşrûaʿdır. Hilâf-ı zâhir olan ise ziyâdedir. Ve eğer beyyineleri yoksa ikisine de yemîn teklîf olunup teʿazzüre binâen beynlerinde eslâsen taksîm olunur. Ammâ hâl-i kıyâmında câriye-i muʿayyenenin şirâsı **[1702]** bunun hilâfına olup bahsin tamâmı *Câmi*'dedir.

Azl-i Vekîl

لا يصح عزل الوكيل نفسه إلا بعلم الموكل إلا الوكيل بشراء شيء بغير عينه أو ببيع ماله، ذكره في وصايا الهداية. قلتُ: وكذا الوكيل بالنكاح والطلاق والعتاق فانحصر في الوكيل بشراء معين والخصومة.

3143. Mes'ele: Vesâyâ-yı *Hidâye*'de beyân olunduğuna göre müvekkilin maʿlûmu olması şartı ile vekîl kendisini vekâletten azledebilir ise de gayr-ı muʿayyen bir şeyin şirâsı ile malını beyʿe vekîl ise azledemeyip icrâ-yı vekâlete mecbûr olur.

Musannif-i allâmenin beyânına göre nikâh ve talâk ve itâka vekîlde nefsini azledemez. Binâenaleyh müvekkilin ilmiyle vekîlin nefsini azli muʿayyen bir şeyin şirâsına vekâletle husûmetine vekâlete münhasır oldu.

Mecelle'nin 1522. maddesinde beyân olunduğu üzere vekîl kendisini vekâletten azledebiliyor. Fakat azil hakkı taʿalluk eylemiş ise azledemeyip vekâlete mecbûr olur.

Ve kezâ gayrın hakkı taʿalluk eylememek şartı ile müvekkil vekîlini vekâletten azledebiliyor ise de gayrın hakkı taʿalluk ederse azledemez. Binâenaleyh bir medyûn malını rehin edip de hîn-i akidde rehinde veya sonradan deynin vaʿdesi hulûlünde rehni satmak üzere birini tevkîl ettiği sûrette mürtehinin rızâsı olmadıkça müvekkil-i râhin vekîl-i mezkûru azledemez.

Kezâlik müddeʿînin talebi üzerine müddeʿâ aleyh birini husûmete tevkîl ettikte müddeʿînin gıyâbında onu azledemez. Ve müvekkil vekîlini azlettikte vekîle haber-i azil vâsıl olmadıkça vekâletten münʿazil olmaz. Binâenaleyh haberi olana kadar tasarrufu sahîh olur.

Ve kezâ vekîl kendisini vekâletten azlettikte müvekkiline bildirmesi lâzımdır. Binâenaleyh maʿlûmu olmadıkça vekâletinde bâkîdir.[1] **[1703]**

لا يجبر الوكيل إذا امتنع عن فعل ما وكّل فيه لكونه متبرعًا إلا في مسائل: إذا وكّله في دفع عين وغاب لكن لا يجب عليه الحمل إليه والمغصوب والأمانة سواء؛ وفيما إذا وكّله ببيع الرهن سواء كانت مشروطة فيه أو بعد؛ وفيما إذا كان وكيلًا بالخصومة بطلب المدعي وغاب المدعى عليه.

3144. Mes'ele: Metbûʿ olduğundan vekîl tevkîl olunduğu şeyi ityân ve edâdan imtinâʿ ettikte ityân ve edâsı ile cebr olunamaz. Ancak ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilde cebrolunur. Onların biri,

[1-] Muʿayyen olan malı ehline defʿ ve te'diye ile tevkîl edip de müvekkil gâib olursa vekîl hasbe'l-vekâle onu ehline defʿ ve te'diyeye mecbûrdur. Zîrâ makdûru bulunan emâneti ehline te'diye bâbından olup ﴿إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾[2] muktezâsınca emâneti te'diye ile mükellef olanlar te'diyeye mecbûrdur. Lâkin ehlinin hanesine götürüp teslîm eylemek vâcib değildir.

1 Hâmiş: في هذا الترجمة نظر

2 "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emreder." Nisâ, 4/58.

Ve kezâ mağsûb ve emâneti ehline te'diyeye vekîl onları da te'diyeye mecbûrdur.

2- Râhin mürtehini rehni beyʿe tevkîl ettikte gerek hîn-i terhînde vekâlet meşrûta olsun ve gerekse baʿde't-terhîn şart kılınsın mürtehin onu beyʿe cebrolunur.

3- Müddeʿînin taleb-i husûmeti üzerine müddeʿâ aleyh vekîl taʿyîn edip de gâib olursa müddeʿâ aleyhin vekîl hasbe'l-vekâle husûmete mecbûr olur.

ومن فروع الأصل: لا جبر على الوكيل بالإعتاق والتدبير والكتابة والهبة من فلان والبيع منه وطلاق فلانة وقضاء دين فلان إذا غاب الموكل.

3145. Mes'ele: Müvekkil gâib oldukta iʿtâka ve tedbîr ve kitâbete ve fülân kimseye hibeye ve fülâna beyʿe ve fülân mer'eyi talâka ve fülânın deynini kazâya vekîlin hasbe'l-vekâle bunları yapmaya adem-i icbârı, mesâil-i mezkûrenin gayrısında vekîlin vekâlete adem-i icbârı aslının ferʿleridir.

ولا يجبر الوكيل بغير أجر على تقاضي الثمن وإنما يحيل الموكل.

3146. Mes'ele: [1704] Vekîl ücretsiz ise sattığı malın parasını istîfâ ve tahsîle cebr olunamaz. Ammâ kendi rızâsı ile tahsîl ve istîfâ etmediği takdîrde müvekkilini kabz ve tahsîl-i semene tevkîl eylemesi lâzım gelir. Ammâ vekîl dellâl ve simsâr gibi ücretle beyʿe vekîl ise sattığı malın parasını istîfâ ve tahsîle mecbûrdur.

ولا يحبس الوكيل بدين موكله ولو كانت وكالته عامة إلا إن ضمن.

3147. Mes'ele: Vekîl vekâlet-i âmme ile vekîl olsa dahi müvekkilin deynini edâ ve istîfâ için habsolunmaz. Meğerki dâmin olmuş ola. Binâenaleyh beyʿine vekîl olduğu malın parasıyla edâsını dâmin olup da beyʿ eylemiş ise habsolunur.

Tevkîlü'l-Vekîl Vekîlen

لا يوكّل الوكيل إلا بالإذن أو تعميم تفويض الوكيل بقبض الدين له أن يوكّل من في عياله بدونهما فيبرأ المديون بالدفع إليه.[1]

1 Hâmiş: Bir kimse vekîl olduğu husûsta başkasını tevkîl edemez. Meğer ki müvekkil ona izin vermiş veya re'yinle amel et demiş ola, ol hâlde vekîl başkasını tevkîl edebilir. Ve bu vechile vekîlin tevkîl ettiği vekîl müvekkilin vekîli olup vekîl-i evvelin vekîli değildir. Hatta onun azli veya vefatıyla münʿazil olmaz. *Mecelle*, 1466. madde.

3148. Mes'ele: Müvekkil tarafından izin ve taʿmîm-i tefvîz olunmadıkça bir kimse vekîl olduğu husûsta diğerini tevkîl edemez ise de kabz-ı deyne vekîl bu hükümden müstesnâ olarak bilâ-izin velâ taʿmîm iyâlinde bulunan bir kimseyi kabz-ı deyne tevkîl edebileceğinden medyûn deynini ona defʿ ve te'diye ederse deyninden berî olur.

Defʿ-i Zekâta Vekîl

والوكيل بدفع الزكاة إذا وكّل غيرَه ثم وثم فدفع الآخر جاز ولا يتوقف كما في أضحية الخانية.

3149. Mes'ele: Ehline zekâtı defʿ ve te'diyeye vekîl başka ve o da tekrâr başka helümme cerrâ tevkîl ederek en sonraki vekîl vermiş olsa Hâniyye'nin udhiyede beyânına göre gerek müvekkilin ve gerekse vekîl-i evvelin izin ve icâzesine tevakkuf eylemeye câiz olup mükellefin zimmetinden vâcib sâkıt olur. **[1705]**

Şirâya Vekîl

الوكيل بالشراء إذا دفع الثمن من ماله فإنه يرجع على موكّله به إلا فيما إذا ادعى الدفع وصدقه الموكل وكذبه البائع ،فلا رجوع كما في كفالة الخانية.

3150. Mes'ele: Şirâya vekîl olduğu şeyin parasını kendi malından vermiş ise müvekkiline mürâcaʿat edip ondan alır ise de kefâlet-i *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile vekîl kendi malından verdiğini iddiʿâ edip müvekkil de vekîli iddiʿâsında tasdîk ettiği hâlde bâyiʿ vekîli defʿ iddiʿâsında tekzîb ederse mürâcaʿat edemez. Zîrâ Hamevî'nin beyânına göre *Hâniyye*'de, bir kimseye bin kuruş borcu olan medyûn bu borcu ol kimseye ödemesi ile emredip de me'mûr olan kimse ödediğini iddiʿâ edip dâin onu tekzîb eylese, muʿayyen bir şeyi şirâya vekîl olan kimse "Parasını verdim, aldım." dedikte müvekkil tasdîk edip bâyiʿ tekzîb ederse vekîl müvekkiline rücûʿ edemediği gibi kazâ-yı deyne me'mûr da âmirine rücûʿ edemez. Binâenaleyh me'mûr kendi malından kazâ-yı deyni bi'l-beyyine isbât ederse beyyinesi kabûl olunarak âmire mürâcaʿat edip âmir de deyn talebinden berî olur, demiş.

Vekîlü'l-Ebi fî Mâli İbnihi

وكيل الأب في مال ابنه كالأب إلا في مسألتين من بيوع الولوالجية. إذا باع وكيل الأب من ابنه لم يجز بخلاف الأب إذا باع من ابنه؛ وفيما إذا باع مال أحد الابنين من الآخر يجوز بخلاف وكيله.

3151. Mes'ele: Büyû-i *Velvâliciyye*'den naklen beyân olunan iki mes'elenin mâʿadâsında oğlunun malından tasarruf husûsunda pederin vekîli pederi gibidir.

İki mes'eleden biri, pederi sağîr veledinin malından bir malı kendisine beyʿa bir kimseyi tevkîl edip de vekîl-i mezkûr pederinin gıyâbında satmış olsa câiz olmaz. Hâlbuki pederi satsa câizdir. Zîrâ beyʿ ve şirâ bâbında kelam-ı ferd akd-i tâm olamaz. Hâlbuki akd-i beyʿ îcâb ve kabûl **[1706]** ile münʿakid olup kabûl ile tamâm olmaz. Vâkıʿan pederde dahi lâyık olan hükm-i mes'elenin böyle olması ise de hasbe'z-zarûre peder hakkında sabî tarafından pederini akde me'zûn addeyleyerek tecvîz olunup güya sabî pederinin ibâresiyle hem bâyiʿ ve hem de müşterî olarak hükmen akid bayiʿ ve müşterî ile kâim olarak tamâm olmuştur. Bu hâl ise vekîl hakkında maʿdûm olmakla pederi hazır olmadıkça tecvîz olunamadı. Ammâ pederi hazır olup da vekîl "Şu malı bu kadar kuruşa oğlundan sattım" deyip peder de "Ben de iştirâ ettim" derse câiz olur.

İkinci mes'ele, pederi iki oğlundan birinin malını diğerine satsa câizdir. Hâlbuki kendi tarafından birini tevkîl edip de vekîl tarafından satılsa câiz değildir.

المأمور بالشراء إذا خالف في الجنس نفذ عليه إلا في مسألة من بيوع الولوالجية، الأسيرُ المسلمُ في دار الحرب إذا أمر إنسانًا بأن يشتريه بألف درهم فخالف في الجنس فإنه يرجع عليه بالألف.

3152. Mes'ele: Meselâ müvekkil "Bir at al." deyip de vekîlin merkeb veya ester alması ve müvekkil koç almakla emredip de vekîlin dişi koyun alması gibi müvekkilin emrine cinsinde muhâlefette bulunursa her ne kadar aldığı şey müvekkil hakkında daha nâfiʿ olsa dahi müvekkil hakkında nâfiz olmayıp belki me'mûr hakkında nâfiz olarak kendi hesabına almış olur ise de *Velvâliciyye*'nin büyûʿundan menkûl olan bir mes'ele bu hükümden müstesnâ olarak dâr-ı harbde esîr olan bir müslim bin kuruş bedelinde meselâ

bir at almakla bir insâna emredip de me'mûr olan kimse meselâ ester alarak cinsinde âmirin emrine muhâlefette bulunsa müvekkil hakkında nâfiz olarak bin kuruş mutâlebe ile me'mûr âmire mürâcaʿat eder, buyuruluyor ise de Hamevî'nin beyânına göre musannif-i allâmenin nakli menkûlun anha muhâliftir. Zîrâ asl-ı mes'ele bin kuruş bedelinden şirâya me'mûr olan kimse yüz dinar veya urûz bedelinde alarak cins-i semende muhâlefette bulunsa vermiş olduğu parayı mutâlebe ile mürâcaʿat eder sûretinden tasvîr olunur ise de Hamevî'nin taʿlîki de halelden gayr-ı hâlî olduğu cihetle naklinden sarf-ı nazar olundu. **[1707]**

الوكيل إذا سمى له الموكّلُ الثمنَ فاشترى بأكثر منه نفذ على الوكيل إلا الوكيل بشراء الأسير، فإنه إذا اشتراه بأكثر لزم الآمر المسمى، كما في الواقعات.

3153. Mes'ele: Müvekkil tarafından mikdâr-ı semen tesmiye ve takdîr olunarak meselâ bin kuruşa bir şey almakla tevkîl olunan vekîl ondan ziyâdeye alırsa âmirin emrine muhâlefetine binâen vekîlin kendi hakkında nâfiz olarak mal kendi üzerine kalır ise de *Vâkıât*'da beyân olunduğuna göre şirâ-i esîrde vekîl hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak âmirin ziyâdeyi vermesi lâzım gelir.

3154. Mes'ele: *Mecelle*'nin 1477. maddesinde beyân olunduğuna göre mukadderâtta müvekkelun bihin mikdârı veya semeni beyân olunmak sıhhat-i vekâlette şart olmakla buğday almak için birini tevkîl ettikte kaç kîle alacağını veya kaç kuruşlu buğday alacağını beyân eylemedikçe vekâlet sahîha olmadığı gibi, 1482. madde mûcebince bir şeyin bahâsı beyân olunmaksızın iştirâsına vekîl olan kimse ol şeyi kıymet-i misli ile alabileceği gibi gabn-ı yesîr ile dahi alabilir. Fakat et ve ekmek gibi siʿr ve kıymeti muʿayyen olan şeylerde gabn-ı yesîr dahi maʿfûv olmaz. Ammâ gabn-ı fâhiş ile alırsa her hâlde şirâsı müvekkil hakkında nâfiz olmayıp almış olduğu mal vekîlin üzerinde kalır. Ale'l-ıtlâk iştirâ kemâline binâen nukûd ile iştirâya masrûftur. Binâenaleyh vekîl başka mal ile tıranpa ederek alırsa müvekkil üzerine nâfiz olmayıp vekîlin kendisinde kalır.

الوكالة لا تقتصر على المجلس بخلاف التمليك. فإذا قال لرجل: «طلّقْها» لا يقتصر و«طلّقْ نفسك» يقتصر إلا إذا قال «إن شئت» فيقتصر وكذا «طلّقْها إن شاءت» كما في الخانية.

3155. Mes'ele: Vekâlet meclis-i tevkîle maksûr değil ise de tefvîz ve temlîk, meclis-i tefvîzde kabûle maksûrdur. Zîrâ tefvîz meclise maksûr olarak îkâʿ-ı talâkı zevcin zevcesine temlîkinden ibâret olup kinâye tarîki ile tefvîz-i talâk niyyetiyle zevcesine hitâben أمرك بيدك veya اختاري نفسك **[1708]** dese veya muhtâc-ı niyyet olmayan tefvîz bi's-sarîh sûretiyle طلقي نفسك dese tefvîz bir vakit ile tevkît edilmedikçe ve tevkît edildiği sûrette vakt-i tefvîz munkadî olmadıkça hitâb sûretinde ancak meclis-i tefvîzde ve gıyâb sûretinde kendisine haber-i tefvîz vusûlü ile ilim meclisinde kabûle maksûr olup bir kimseye hitâben طلقها diyerek zevcesinin tatlîkine tevkîl meclis-i tevkîle maksûr değil ise de *Hâniyye*'nin beyânına göre vekîlin veya mer'enin meşîetlerine taʿlîk ederek "Eğer ister isen" veya "Eğer ister ise tatlîk et" diyerek tevkîl ederse vekâletin sıhhati de meclis-i meşîete maksûr olur. Bu makâmın hakkıyla îzâhı kitâb-ı nikâhtan *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm eserimizde bast olunmuştur. Zîrâ tevkîl ile tefvîz beyninde vücûh-i adîde fark vardır. Mürâcaʿat buyurulması tavsiye olunur.

الوكيل عامل لغيره فمتى كان عاملًا لنفسه بطلت. ولذا قال في الكنز وبطل توكيله الكفيل بمال إلا في مسألة ما إذا وكّل المديون بإبراء نفسه، فإنه صحيح ولذا لا يتقيد بالمجلس ويصح عزله. وإن كان عاملًا لنفسه بخلاف ما إذا وكله بقبض الدين من نفسه أو من عبده لم يصح، كما في البزّازية.

3156. Mes'ele: Vekîl başkasına âmil olmakla ne zamân kendisine âmil olursa vekâleti bâtıla olur. Onun için *Kenz*'de bir mala kefîl olan kimseyi onun kabzına tevkîl, vekîlin kendi nefsine amelini müstelzim olduğundan bâtıldır, demiş. Lâkin dâin kendi nefsini ibrâ için medyûnu tevkîl eylese her ne kadar zimmetini deynden tefrîkle kendi nefsine âmil ise de deynini ıskât için müvekkile de âmil olduğundan hükm-i mes'eleden rehin müstesnâ olarak bu vekâlet sahîhadır. Onun için meclisle mukayyed olmayarak her ne kadar nefsine âmil olsa dahi vekîl nefsini ibrâ eylemeden evvel müvekkilin kendisini azli sahîh olur. Lâkin *Bezzâziyye*'nin beyânına göre kendi nefsine amel, butlân-ı vekâleti müstelzim olduğundan bir kimseyi kendi nefsinden veya abdinden kabz-ı deyne tevkîl eylese sahîh olmaz.

İşte hükm-i asla binâen bir muʿayyen şeyin iştirâsına vekîl, ol şeyi kendisi **[1709]** için iştirâ edemez. Ve iştirâ eder iken "Ben bunu kendi nefsim

için aldım." diyerek nefsine muzâf kılsa bile kendisinin olmayıp müvekkilin olur. Meğerki müvekkilin taʿyîn ettiği bahâdan ziyâde ve taʿyîn-i bahâ etmediği takdîrde gabn-ı fâhişle olursa ol vakit mal vekîlin olur. Ve bir de müvekkil hazır olup da vekîl "Bunu kendime aldım." der ise yine vekîlin olur. *Mecelle* 1485.

الوكيل إذا أمسك مال الموكل وفعل بمال نفسه فإنه يكون متعديًا. فلو أمسك دينار الموكل وباع ديناره لم يصح كما في الخلاصة إلا في مسائل: **الأولى**: الوكيل بالإنفاق على أهله وهي مسألة الكنز.

3157. Mes'ele: Vekîl müvekkilin malını hıfz edip de kendi malı ile muʿâmelede bulunsa müvekkilin hukûkuna teʿaddîde bulunmuş olur. Binâenaleyh *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile müvekkilin dînârını imsâk edip de kendi dînârını satmış olsa, sahîh ise de ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil bu hükümden müstesnâdır. Mesâil-i mezkûreden biri ehline infâka vekîl mes'elesi olup bu da mes'ele-i *Kenz*'dir.

الثانية: الوكيل بالإنفاق على بناء داره كما في الخلاصة. **الثالثة**: الوكيل بالشراء إذا أمسك المدفوع ونقد من مال نفسه. **الرابعة**: الوكيل بقضاء الدين كذلك وهما في الخلاصة أيضًا. وقيّد الثالثة فيها بما إذا كان المال قائمًا ولم يُضِف الشراء إلى نفسه. **الخامسة**: الوكيل بإعطاء الزكاة إذا أمسكه وتصدق بماله ناويًا الرجوع أجزأه كما في القنية.

3158. Mes'ele: Hükm-i mezkûrdan istisnâ olunan mesâilden ikincisi, *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile binâ-yı dâra infâka vekîl olan kimsenin mâl-ı müvekkili imsâk edip kendi malını infâk mes'elesidir.

Üçüncüsü, şirâya vekîl olan kimsenin kendisine verilen malı imsâk edip kendi malından vermesi mes'elesidir.

Dördüncüsü, kazâ-yı deyne vekîl olan kimsenin kendisine verilen parayı imsâk **[1710]** edip kendi parasıyla kazâ eylemesi mes'elesi olup bu iki mes'ele dahi *Hulâsa*'da mezkûredir ki câiz olup lâkin *Hulâsa*'da üçüncü mes'eleyi müvekkilin parası vekîlin yedinde kâim olup şirâyı da vekîlin kendi nefsine muzâf kılmaması ile takyîd eylemiştir.

Beşincisi, zekâtın iʿtâsına vekîl müvekkilin malını imsâk edip de ona mürâcaʿata niyyetle kendi malından sarf eylese *Kunye*'de beyân olunduğuna göre müvekkilden kifâyet ederek zimmetinde vücûb-i zekât sâkıt olur.

السادسة: إبراءُ الوكيلِ بالبيعِ المشتريَ عن الثمن قبل قبضه. وهبتُه صحيحٌ عند أبي حنيفة. وأما حط الكل عنه فغير صحيح عندهما خلافًا لمحمد، كما في حيل التاتارخانية.

3159. Mes'ele: Altıncı mes'ele, beyʿa vekîlin kable'l-kabz müşterîyi semen-i mebîʿden ibrâsı ve müşterîye hibesi mes'elesi olup İmâm-ı Aʿzam Hazretlerine göre sahîhlerdir. Ammâ müşterîde cümle semeni hatt eylemek Şeyhayn Hazerâtına göre gayr-ı sahîhdir. Zîrâ hiyel-i *Tâtârhâniyye*'nin beyânı vechile hatt-ı mezkûr semende ziyâde gibi asl-ı akde iltihâk eder. Cümle semenin hattın asl-ı akde iltihâkı ise bilâ-semen akdin sıhhatini îcâb eder, bu ise bâtıldır. Zîrâ semen akd-i beyʿin rüknü olup rüknün intifâsı ise aslın akdin intifâsı olmakla semenin cümlesini vekîlin hattı bâtıldır. İmâm Muhammed hükm-i mezkûra muhâliftir.

ومما خرج عن قولهم «يجوز التوكيل بكل ما يعقده الوكيل لنفسه» الوصي فإن له أن يشتري مال اليتيم لنفسه والنفع ظاهر. ولا يجوز أن يكون وكيلًا في شرائه للغير، كما في بيوع البزّازية.

3160. Mes'ele: Fukahânın vekîlin kendi nefsine akdedebileceği her şeye tevkîl câizdir, kavillerinden hâric olan mesâilden biri vasî mes'elesidir. Zîrâ yetîm için nefʿ zâhir olduğu hâlde nefʿan li'l-yetîm onun malını vasînin alması câiz olduğu hâlde büyûʿ-i *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile başkasına almaya vekâleti câize değildir. **[1711]**

الآمر إذا قيّد الفعل بزمان كبع هذا غدًا أو أعتقه غدًا ففعله المأمورُ بعدَ غدٍ جاز، كذا في حج الخانية.

3161. Mes'ele: Meselâ "Bunu yarın sat." veya "Yarın iʿtâk et." diyerek âmir bir fiilin isbâtını bir zamâna takyîd edip de me'mûr de yarından sonra işler ise *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile emre imtisâl hâsıl olarak câiz olur ise de ondan akdem işler ise ityâna tevkîl ğade muzâf olarak ondan akdem vekâlet hâsıla olmayacağından müvekkil için câiz olmaz.

من ملك التصرف في شيء ملكه في بعضه. فلو وكّله في بيع عبد فباع نصفه صح عند الإمام وتوقّف عندهما. أو في شراء عبدَين معيّنَين ولم يسمّ ثمنًا فاشترى أحدهما صح. أو في قبض دينه ملك قبض بعضه إلا إذا نص على أن لا يقبض إلا الكل معًا، كما في البزّازية.

3162. Mes'ele: Bir şeyde tasarrufa mâlik olan onun bazısında dahi tasarrufa mâlik olur. Binâenaleyh bir kimseyi kölesinin beyʿine tevkîl ederse inde'l-İmâm onun nısfını beyʿi sahîh olur ise de inde'l-İmâmeyn müvekkilin iznine mevkûf olur. Nısfını birine ve nısf-ı diğerini başkasına satmış olsa Hamevî'nin beyânına göre bi'l-ittifâk sahîh olur. Veyâhûd muʿayyen olarak iki kölenin iştirâsına tevkîl edip paralarını taʿyîn ve tesmiye eylemediği hâlde onlardan birini satın alsa sahîh olur. Veyâhûd deynini kabza tevkîl eylese *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile cümlesini kabzı tansîs ve tasrîh eylemedikçe bazısını kabza mâlik olur ise de cümlesini birden kabzını tasrîh eylemiş ise muhâlefetle vekâleti sahîha olamayacağından mâlik olmaz.

وإذا وكّله بشراء عبد فاشترى نصفه توقّف ما لم يشتر الباقي، كما في الكنز.

3163. Mes'ele: Bir abd şirâsına tevkîl edip de nısfını iştirâ eylemiş olsa *Kenz*'de beyân olunduğu **[1712]** vechile nısf-ı diğerini de iştirâ edip almadıkça nefâzı müvekkilin izin ve icâzesine mevkûftur.

*Bedâiʿ*den naklen Hamevî'nin beyânına göre hükm-i mes'ele abd-i muʿayyen iştirâsına vekâlette olup musannif-i allâme ise *Mecmaʿ*da olduğu gibi gayr-i muʿayyende tasavvur buyurmuştur.

الوكيل إذا وكّل بغير إذن وتعميم وأجاز ما فعله وكيله نفذ إلا الطلاق والعتاق.

3164. Mes'ele: Tevkîle bilâ-izin velâ-taʿmîm tevkîl olunan vekîl, vekîlinin işlemiş olduğu fiile izin ve icâze verse nâfiz olur ise de talâkla itâkta nâfiz olmaz.

*Şerh-i Mecmaʿ*dan naklen Hamevî'nin beyânına göre vekîl-i vekîlin fiilinin, vekîlin icâzesi ile nâfiz olması, vekîl-i evvel semen beyân eylemeyerek tevkîlde olup ama "Şu kadar kuruşa al veya sat." diyerek semen tesmiyesi ile tevkîl eylemiş olsa bilâ-icâze nâfiz olur. Vekîlü'l-vekîlin nefâz-ı fiilinden müstesnâ talâkla itâka münhasır olmayıp belki Hamevî'nin beyânına göre husûmete vekîl ve kabz-ı deyne vekîl dahi müstesnâlardır.

Velvâliciyye'nin beyânına göre bir kimse diğerini husûmete veya tekâzâ-yı deyne veya bey'a ve şirâya veya talâk veya itâk veya nikâh veya emsâline tevkîl edip de, vekîl de başkasını tevkîl ederek icrâ ettirse vekîl-i evvelin huzûrunda işlemedikçe câiz olmaz. Ve eğer böyle tevkîl edip de vekîl-i evvelin huzûrunda işler ise bey' ve şirâ nâfiz olurlar ise de husûmet ve tekâzây-ı deyn ve nikâh ve talâk ve emsâlinin cevâzı ihtilâfî olup İmâm Muhammede göre gayr-ı câizdir. Zîrâ talâk ve emsâline vekîl resûl olup, resûlün vazîfesi ise mürselin kelâmını nakilden ibâret olmakla başkasına emrettiği vakit başkasının milkini nakil ile emir olup, başkasının milkini nakil ile emir ise gayr-ı sahîhtir. Bu sûrette vekîl-i evvelin huzûrunda ve adem-i huzûrunda fark yoktur. Ammâ bey' ve şirâ bâbında vekîlin diğerine emri, mâlik olduğu şey ile emir olduğundan hukûk-ı akid kendisine âiddir. Binâenaleyh kıyâs olan vekîl-i evvelin hâl-i gıyâbında bile câiz olması ise de velâkin müvekkilin maksadı **[1713]** vekîl-i evvelin re'yinin huzûru olmakla huzûruna tahsîs olunmuştur.

التوكيل بالتوكيل صحيحٌ. فإذا وكّله أن يوكّل فلانًا في شراء كذا ففعل واشترى الوكيل يرجع بالثمن على المأمور، وهو على آمره. ولا يرجع الوكيل على الآمر، كما في فروق الكرابيسي.

3165. Mes'ele: Tevkîle tevkîl sahîhtir. Binâenaleyh falân şeyi satın almak için fülân kimseyi tevkîle birini tevkîl edip de vekîl-i mezkûr da onu tevkîl ederek vekîl-i sânî onu iştirâ eyledikte *Furûk-i Kerâbîsî*'de Hamevî'nin beyânına göre *Furûk-i Mahbûbî*'de beyân olunduğu vechile iştirâ eden vekîl-i sânî semen-i mebî'i taleb için vekîl-i evvel olan me'mûra rücû' edip vekîl-i evvel de âmire rücû' eder. Yoksa vekîl-i sânî doğrudan doğruya âmire mürâca'at eylemez.

Vekâlet-i Âmme

الوكيل إذا كانت وكالته عامة مطلقة ملك كل شيء إلا طلاق الزوجة وعتق العبد ووقف البيت وقد كتبت فيها رسالة.

3166. Mes'ele: Vekîlin vekâleti bir kayıt ile mukayyed olmayarak âmme-i mutlaka oldukta talâk-ı zevce ve ıtk-ı abd ve vakf-ı beytin gayrı cümle husûmâtın icrâsına mâlik olur.

Musannif-i allâme hükm-i mes'eleyi beyânda bir risâle-i müstekille te'lîf buyurup Hamevî'nin beyânına göre mazmûn-ı risâlenin hulâsası müvekkil vekîline "Emrin câiz olan her şeyde sen benim vekîlimsin." dese bey' ve şirâ ve hibe ve sadaka emsâli bi'l-cümle tasarrufât-ı mâliyyede vekîli olup talâk ve itâk ve vakıf husûslarına dahi vekâletin şümûlünde ihtilâf olunup, bazıları lafz-ı ta'mîmin ıtlâkına binâen şümûlüne kâil olarak onlara mâlik olmasına zâhib olup diğerleri de sibâk-ı kelâmın delîli delâlet eylemedikçe adem-i şümûlune kâil olarak fakîh Ebu'l-Leys bunların kavilleri ile amel eylemiş. Musannif-i allâmenin bu makamda ifâdesi de bunların kavillerini müfîddir. **[1714]**

المأمور بالدفع إلى فلان إذا ادعاه وكذّبه فلانٌ، فالقول له في براءة نفسه إلا إذا كان غاصبًا أو مديونًا، كما في منظومة ابن وهبان.

3167. Mes'ele: Bir malı fülân kimseye te'diye edip vermeye me'mûr olan kimse, onu ona vermediğini iddi'â edip ol kimse de onu kendisine verdiğini inkâr ederek tekzîb eylese 760. mes'elede beyân olunduğu üzere hilâfına delîl olmadıkça berâet-i zimmet asıl olmakla söz, te'diye ve def'i edâ edenin ise de *Manzûme-i İbn Vehbân*'da beyân olunduğu vechile müdde'î gâsıb veya medyûn ise tasdîk olunmaz.

Risâlet

بعث المديونُ المالَ على يد رسول فهلك؛ فإن كان رسول الدائن هلك عليه، وإن كان رسول المديون هلك عليه. وقول الدائن «ابعث بها مع فلان» ليس رسالة له منه. فإذا هلك هلك على المديون بخلاف قوله «ادفعها إلى فلان» فإنه إرسال، فإذا هلك هلك على الدائن، وبيانه في شرح المنظومة.

3168. Mes'ele: Risâlet, bir kimse tasarrufta dahli olmaksızın bir kimsenin sözünü diğerine teblîğ eylemektir. Ol kimseye resûl ve gönderene mürsil ve kendisine mürselün ileyh denip risâlette hukûk-i akid mürsile âit olup asla resûle ta'alluk eylemez. Bey' ve şirâ ve îfâ ve istîfâ-yı deyne ve kabz-ı ayna vekîl olanın cihet-i vekâletinden dolayı makbûz olan mal kendi yedinde vedî'a hükmünde olarak bilâ-te'addî velâ taksîr telef olursa damân lâzım gelmez. Cihet-i risâletten dolayı resûlun yedindeki mal dahi onun yedinde vedî'a hükmündedir. Binâenaleyh medyûn borcunu dâine

resûl yedi ile gönderip de kable'l-vusûl resûl yedinde telef oldukda, eğer dâinin resûlü ise dâinin malından telef olup medyûn borcundan halâs olur. Ve eğer medyûnun resûlü ise medyûnun malından telef olarak tekrâr dâine ödemesi lâzım gelir.

3169. Mes'ele: Dâinin "Fülân kimse ile gönder." demesi dâin tarafından ol kimseyi irsâle risâlet değildir. Binâenaleyh bilâ-sun' velâ taksîr onun yedinde telef olursa medyûnun resûlü olarak medyûnun **[1715]** malından telef olur. Ammâ dâin "Hakkımı fülân kimseye def' edip ver" diyerek emreylemiş olsa bunun hilâfına olarak dâinin resûlü olmakla onun yedinde telef olursa, dâinin malından telef olarak medyûn deyninden halâs olur. Beyânı *Şerh-i Nesefî*'de mezkûrdur.

Tevkîl-i Mechûl Sahîh Olmaz

لا يصح توكيل مجهول إلا لإسقاط عدم الرضا بالتوكيل كما بيناه في مسائل شتى من كتاب القضاء من شرح الكنز.

3170. Mes'ele: *Kenz* şerhinin kitâb-ı kazâsından mesâil-i şettâda beyân olunduğu vechile mechûlu tevkîl sahîh olmaz. Ancak tevkîle adem-i rızâyı ıskât için sahîh olur.

ومن التوكيل المجهول قول الدائن لمديونه: «من جاءك بعلامة كذا أو من أخذ أصبعك أو قال لك كذا فادفع مالي عليك إليه» لم يصح، لأنه توكيل مجهول فلا يبرأ بالدفع إليه، كما في القنية.

3171. Mes'ele: Dâinin medyûnuna "Şu alâmette gelen kimse" veyâhûd "Parmağına yapışan kimse" veyâhûd "Sana şöyle söyleyen kimse ile matlûbumu gönder." demesi tevkîl-i mechûl cümlesinden olarak onunla irsâle tevkîl sahîh olmayacağından *Kunye*'de beyân olunduğu vechile onunla göndermekle medyûn deyninden berî olmaz.

Kavl-i Vekîli Yemînle Kabûl

الوكيل يقبل قوله بيمينه فيما يدعيه إلا الوكيل بقبض الدين إذا ادعى بعد موت الموكل أنه كان قبضه في حياته ودفعه له، فإنه لا يقبل قوله إلا ببينة كما في فتاوى الولوالجية من الوكالة، وقد ذكرناه في الأمانات. فيما إذا ادعى بعد موت الموكل أنه

اشترى لنفسه وكان الثمن منقودًا، وفيما إذا قال بعد عزله «بعته أمس» وكذّبه الموكل، وفيما إذا قال بعد موت الموكل: «بعتُه من فلان بألف درهم وقبضتُها وهلكت» وكذّبه الورثة في البيع فإنه لا يصدق إذا كان المبيع قائمًا بعينه بخلاف ما إذا كان مستهلكًا. الكل في الولوالجية من الفصل الرابع في اختلاف الوكيل مع الموكل. وفي جامع الفصولين كما ذكرنا.

3172. Mes'ele: [1716] Vekîlin iddiʿâsında kavli yemîn ile kabûl olunur ise de ber-vech-i âtî beyân olunacak husûsâtta yemîn ile kabûl ve tasdîk olunmayıp belki beyyine lâzımdır.

Onlardan biri, *Velvâliciyye*'nin vekâlede, musannif-i allâmenin emânâtta beyân ettikleri vechile kabz-ı deyne vekîl, müvekkilin vefâtından sonra onu hayatında iken kabz edip kendisine te'diye ve defʿ eylediğini iddiʿâ eylese, mücerred yemîniyle kabûl olunmayıp belki bi'l-beyyine hayatında iken kendisine te'diyesini isbâtı lâzımdır.

İkincisi, müvekkilinin vefâtından sonra bedel-i iştirâ nakden verilerek iştirâya tevkîl olunduğu hâlde kendi nefsi için almış olduğunu iddiʿâ eylese, mücerred yemîniyle kavli tasdîk olunmayıp belki bi'l-beyyine isbâtı lâzımdır.

Üçüncüsü, baʿde'l-azil, kable'l-azil aldığını veya sattığını iddiʿâ edip müvekkil kendisini tekzîb eylese mücerred yemîn ile tasdîk ve kabûl olunmaz.

Dördüncüsü, müvekkilin vefâtından sonra fülâna bin kuruşa satıp parasını baʿde'l-kabz helâk olduğunu iddiʿâ edip verese kendisini beyʿ iddiʿâsında tekzîb eylese, mebîʿ bi-aynihî kâim iken mücerred yemîn ile tasdîk olunmaz. Ammâ mebîʿ müstehlek ise bunun hilâfına olarak yemîni ile tasdîk olunur.

Mesâil-i mezkûrenin cümlesi vekîl ile müvekkilin ihtilâfında *Velvâliciyye*'nin fasl-ı râbiʿinde ve musannif-i allâmenin beyânı vechile *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'den menkûldür.

في الأولى: قال: فلو قال: كنتُ قبضتُ في حياة الموكل ودفعته إليه، لم يصدق إذ أخبر عما لا يملك إنشاءه فكان متّهمًا. وقد بحث بأنه ينبغي أن يكون الوكيل بقبض الوديعة كذلك ولم ينتبه بما فرّق به الولوالجية بينهما بأن الوكيل بقبض الدين يريد

إيجاب الضمان على الميت؛ إذ الديون تقضى بأمثالها بخلاف الوكيل بقبض العين لأنه يريد نفي الضمان عن نفسه، انتهى.

3173. Mes'ele: [1717] Birinci mes'elenin hükmünü beyânda sâhib-i *Câmi*ʿ buyurmuş ki vekîl-i mezkûr "Müvekkilin hayatında deyni kabz edip kendisine defʿ ve teslîm eylemiş idim" demiş olsa idi medyûna nazar, hayatında iken kabz edip kendisine te'diye iddiʿâsında kendisi müttehem olarak inşâsına mâlik olmadığı bir şeyden ihbâr etmedikçe mücerred yemîn ile tasdîk olunmaz demiş. Binâenaleyh verese medyûna mürâcaʿat edip eğer medyûn vekîli müvekkiline hâl-i hayatında defʿinde tasdîk ederse vekîle yemîn lâzım gelmeyeceği gibi medyûn da vekîlin hakkı, müstahikkına îsâlini ikrâr etmediğinden vekîle mürâcaʿat edemez. Şu hâlde veresenin medyûna rücûʿu zulüm tarîkiyle, mazlûm başkasına zulüm edemez. Sâhib-i *Câmi*ʿ bu makâmda lâyık olan kabz-ı vedîʿaya vekîlin hükmü de böyle kabz-ı deyne vekîlin hükmü gibi olmaktır, diyerek bahseylemiş ise de *Velvâliciyye*'nin kabz-ı deyne vekâletle kabz-ı vedîʿaya vekâlet beyninde beyân ettiği farktan mütenebbih olamadı. Zîrâ kabz-ı deyne vekîlin maksadı, meyyit üzerine îcâb-ı damândır. Zîrâ düyûnât emsâli ile kazâ olunur. Binâenaleyh bu vechile îcâbda kavli kabûl olunmaz. Ammâ nefsinden nefy-i damânla berâet-i zimmet de kabûl olunur. Vedîʿada kabz-ı ayna vekîl ise bunun hilâfına olarak nefsinden nefy-i damân ile berâet-i zimmet kasd eder. Binâenaleyh sözü kabûl olunur. Ammâ mûdaʿın zimmeti damândan hâlî olmakla îcâb-ı damânla kavil onun hakkında cârî değildir. Zîrâ mûdaʿın kavli gerek mûdiʿa defʿ ve gerekse kabza vekîlin kendisinden kabzında makbûldür. Vekîlin müvekkelün bihi müvekkile defʿinde medyûnun kavli ise makbûl değildir. Binâenaleyh kabz-ı vedîʿaya vekîlin hükmü kabz-ı deyne vekîlin hükmüne kıyâs mea'l-fârık olmakla *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in liyâkatle bahsi cây-ı nazardır.

وكتبنا في شرح الكنز في باب التوكيل بالخصومة والقبض مسألة لا يقبل فيها قول الوكيل بالقبض أنه قبض.

3174. Mes'ele: [1718] Musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'in husûmete ve kabz-ı deyne tevkîl babında yazmış olduğu mes'elede kabza vekîlin kabz hakkında kavli kabûl olunmaz.

وفي الواقعات الحُسامية: الوكيل بقبض القرض إذا قال قبضته وصدقه المقرض[1] وكذبه الموكل فالقول للموكل.

3175. Mes'ele: *Vâkıʿât-ı Hüsâmiyye*'de beyân olunduğuna göre karz-ı kabza vekîl kabz etmediğini ikrâr ve iddiʿâ edip, mukriz vekîli kabz ikrârında tasdîk edip müvekkil tekzîb eylese söz müvekkilindir.

إذا مات الموكل بطلت الوكالة إلا في التوكيل بالبيع وفاءً، كما في بيوع البزّازية.

3176. Metin: Müvekkilin vefâtıyla vekâlet bâtıla olur ise de büyûʿ-i *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile vefâen beyʿe tevkîl hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak bâtıla olmaz. Binâenaleyh vefâen beyʿe vekîl beyʿ edip de baʿdehû müvekkil vefât eylese, vefâen beyʿe hakk-ı müşterî taʿalluk etmekle müvekkilin vefâtıyla vekâlet-i mezkûre bâtıla olmaz.

إذا قبض الموكل الثمن من المشتري صح استحسانًا إلا في الصرف كما في منية المفتي.

3177. Mes'ele: Müvekkil semen-i mebîʿi müşterîden kabz eylese istihsânen sahîh ise de *Münyetü'l-Müftî*'in beyânına göre beyʿ-i sarfta sahîh değildir. Zîrâ beyʿ-i sarfın sıhhatinde âkideynin tekâbuzu şart olup müvekkil ise âkideynden hâricdir.

الوكيل إذا أجاز فعل الفضولي أو وكّل بلا إذن وتعميم وحضره فإنه ينفذ على الموكل، لأن المقصود حضور رأيه إلا في الوكيل بالطلاق والعتاق لأن المقصود عبارته. والخلع والكتابة كالبيع، كما في منية المفتي.

3178. Mes'ele: Vekîl fiil-i fuzûlîye izin ve icâze verse veyâhûd bilâ-izin ve taʿmîm başkasına tevkîl **[1719]** edip kendisi de hazır olsa onun fiili müvekkil üzerine nâfiz olur. Zîrâ müvekkilin vekîl-i evvelden maksûdu onun re'yinin huzûrudur. Lâkin talâk ile ıʿtâka vekîl bunun hilâfına olarak gerek fuzûlî ve gerek vekîlin vekîlinin fiili, gerek icâze ve gerekse mücerred huzûr ile müvekkile nâfiz olmaz. Zîrâ bunlarda müvekkilin maksûdu vekîlin ibâre ve ifâdesidir. Bu ise mücerred icâze ve huzûrla hâsıl olmaz. *Münyetü'l-Müftîn*'in beyânına göre hulʿ ve kitâbet, beyʿ gibidir.

1 Hâmiş: لعله المقترض

الشيء المفوّض إلى اثنين لا يملكه أحدهما كالوكيلين والوصيين والناظرين والقاضيين والحَكَمين والمودَعين؛ والمشروط لهما الاستبدال أو الإدخال والإخراج إلا في مسألة ما إذا شرط الواقف النظر له أو الاستبدال مع فلان، فإن للواقف الانفراد دون فلان، كما في الخانية من الوقف.

3179. Mes'ele: İki vekîl veya iki vasî veya iki nâzır veya iki kâdî veya iki hakem veya iki mûdaʿ veya istibdâl ve ihrâc ve idhâl kendilerine meşrût olan kimseler gibi iki kimseye tefvîz ve temlîk olunan bir şeye onlardan yalnız biri mâlik olamaz. Ancak vâkıf fülân kimse ile kendisine nazar ve istibdâli şart kılarsa hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak *Hâniyye*'nin vakfında beyân olunduğu vechile fülânın dûnunda yalnız nâzırın infirâdı câizdir.

الوكيل لا يكون وكيلًا قبل العلم بالوكالة إلا في مسألة ما إذا علم المشتري بالوكالة ولم يعلم الوكيل البائع بكونه وكيلا كما في البزّازية.

3180. Mes'ele: Vekâlete kable'l-ilim vekîl, vekîl olmayacağından müvekkil için tasarrufu nâfiz olmaz ise de beyʿa vekîlin müvekkil tarafından vekâlete taʿyîn olunduğunu müşterî bilip de vekîl bilmez ise *Bezzâziyye*'nin beyânına göre kable'l-ilim ol vekîlin beyʿi müvekkil için nâfiz olur. **[1720]**

وفي مسألة ما إذا أمر المودِع المودَع بدفعها إلى فلان فدفعها له ولم يعلم بكونه وكيلًا، وهي في الخانية بخلاف ما إذا وكّل رجلًا بقبضها ولم يعلم المودَعُ والوكيلُ بالوكالة فدفعها له فإن المالك مخير في تضمين أيهما شاء إذا هلكت، وهي في الخانية أيضًا.

3181. Mes'ele: Kable'l-ilim vekîlin adem-i vekâletinden müstesnâ olan bir mes'ele dahî; mûdiʿ, mûdaʿa vedîʿayı fülân kimseye teslîm eylemek üzere emredip de fülân kendisinden vedîʿayı kabza vekîl olduğunu bilmediği hâlde mûdaʿ vedîʿayı ol kimseye teslîm edip vermesi mes'eledir ki mudaʿa ol kimseye vedîʿayı teslîmi ile damân lâzım gelmez. Bu mes'ele de *Hâniyye*'de mezkûrdur. Ammâ müvekkil bir kimseyi vedîʿayı kabza tevkîl edip gerek mûdiʿ ve gerek vekîlin vekâletinden haberleri yok iken mûdaʿ vedîʿayı ona defʿ ve teslîm edip de vedîʿa helâk olsa kable'l-ilim vekâletin adem-i tahakkukuna binâen birinin defʿi diğerinin kabûlü vedîʿaya teʿaddî olmakla vedîʿanın sahibi muhayyer olarak hangisinden dilerse ona tazmîn ettirir. Bu mes'ele de *Hâniyye*'den menkûldür.

KİTÂBÜ'L-İKRÂR

3182. Mes'ele: İkrâr, bir kimse, diğer kimsenin kendisinde olan hakkını haber vermekten ibâret olarak haber verene mukırr, haber verdiği kimseye mukarrun leh ve haber verdiği hakka da mukarrun bih denir.

İkrârın Şurût-ı Lâzimesi

3183. Mes'ele: Mukırrın âkil ve bâliğ olması şart ise de mukarrun lehin âkil, bâliğ olması şart değildir. Binâenaleyh sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûne ve maʿtûh ve maʿtûhenin ikrârları sahîh değil ise de bunlara ikrâr sahîh olarak mukarrun bihe mâlik olurlar.

Mukırrın ikrârında rızâsı da şarttır. Binâenaleyh cebr ve ikrâh ile vâkiʿ olan ikrâr sahîh olmayacağından ilzâm ve muâheze îcâb eylemez. Ve mukırrın mahcûr olmaması, zâhir-i hâlin ikrârı mükezzeb olmaması ve mukarrun lehin cehâlet-i fâhişe ile mechûl olmaması da şart olarak şurût-i **[1721]** mezkûrenin fikdânı halinde sahîh olmaz. Ve ikrârın sıhhatinde mukarrun bihin maʿlûm olması şart değildir. Binâenaleyh mechûlü ikrâr sahîh ise de beyʿ ve icâre gibi meʿa'l-cehâle sahîh olmayan ukûdda mukarrun bihin mechûl olması ikrârın sıhhatine mâniʿdir. Ve ikrâr mukarrun lehin kabûlüne tevakkuf eylemez ise de onun reddi ile merdûd olup hükmü kalmaz - hükmü ilzâm ve muâhezedir.

المقرّ له إذا كذب المقر بطل إقراره إلا في الإقرار بالحرية والنسب وولاء العتاقة كما في شرح المجمع معلّلًا بأنها لا تحتمل النقض ويزاد الوقف فإن المقر له إذا ردّه ثم صدّقه صح كما في الإسعاف والطلاق والنسب والرق كما في البزّازية.

3184. Mes'ele: Mukarrun leh, mukırrı ikrârında tekzîb eylese ikrârı bâtıl olur ise de *Şerh-i Mecma*'da nakza adem-i ihtimâl ile taʿlîl ederek hürriyyet ve neseb ve velâ-yi itâka ve *İsâf*'da beyân olunduğu vechile vakfı ikrârda mukarrun lehin tekzîbi hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak tekzîb ile bâtıl olmaz. Zîrâ mukarrun leh mukırrı ikrârında red ve tekzîb ettikten sonra tasdîk ederse ikrârı sahîhtir. Zîrâ *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile talâk ve neseb ve rıkkı ikrâr da müstesnâ olarak mukarrun lehin tekzîbi ile ikrârları bâtıl olmaz.

İkrârla Beyyine İctimâ Eylemez

الإقرار لا يجامع البينة لأنها لا تقام إلا على مُنكر إلا في أربع: في الوكالة والوصاية وفي إثبات دين على الميت وفي استحقاق العين من المشتري كما في وكالة الخانية.

3185. Mes'ele: *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile ikrâr ile beyyine ictimâ etmezler. Zîrâ beyyine ancak münkirin aleyhine ikâme olunur. Lâkin bu hükümden dört belki beş mes'ele müstesnâ olarak ikrâr beyyineye mukârindir. Onlar da vekâlet, vasiyyet, meyyit üzerine isbât-ı deyn ve müşterînin istihkâk-ı ayn ve pederin habsi üzerine hak talebi ile muhâsamesidir ki ikrâr kâfî olmayarak beyyine de lâzımdır. **[1722]**

Mechûlü İkrâr Bâtıldır

الإقرار للمجهول باطل إلا في مسألة ما إذا رد المشتري المبيع بعيب فبرهن البائع على إقراره أنه باعه من رجل ولم يعينه قبل وسقط حق الرد كذا في بيوع الذخيرة.

3186. Mes'ele: Bir mes'elenin gayrısında mechûlü ikrâr bâtıldır. Mes'ele-i mezkûrede müşterî ayıp sebebiyle mebiʿi bâyiʿe reddeylemek isteyip de bâyiʿ müşterînin gayr-ı muʿayyen bir kimseye mebîʿi sattığını ikrâr eylediğini ikâme-i burhânla isbât eylese *Zahîre*'nin büyûʿda beyânı vechile ikrâr-ı mezkûr kabûl olunarak hakk-ı reddi sâkıt olur, buyuruluyor ise de *Mecelle*'den naklen 3183. mes'elede beyân olunduğu üzere maʿlûmu ikrâr sahîh olduğu gibi mechûlü ikrâr da sahîh olup fakat beyʿ ve icâre gibi meʿaʾl-cehâle sahîh olmayan ukûdda mukarrun bihin mechûl olması ikrâr sıhhatine mâniʿdir. Binâenaleyh musannif-i allâmenin mechûlün ikrârının butlânı ile maksadı bu misillu ukûdda olmak îcâb eder.

الاستئجار إقرار بعدم الملك له على أحد القولين إلا إذا استأجر المولى عبده من نفسه لم يكن إقرارًا بحريته كما في القنية.

3187. Mes'ele: Bir kavle göre istîcâr, müste'cirin mûcire adem-i mâlikiyyetini delâleten ikrârdır. Lâkin *Kunye*'de beyân olunduğu vechile mevlânın abdini istîcârı onun hürriyyetini ikrâr değildir.

إذا أقرّ بشيء ثم ادعى الخطأ لم يقبل كما في الخانية إلا إذا أقر بالطلاق بناء على ما أفتى به المفتي ثم تبين عدم الوقوع فإنه لا يقع كما في جامع الفصولين والقنية.

3188. Mes'ele: *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile bir şeyi baʿde'l-ikrâr mukırr ikrârında hatâ iddiʿâsında bulunsa kabûl olunmaz ise de *Câmiʿu'l-Fusûleyn* ve *Kunye*'de beyân olunduğu ve -mes'elede mürûr ettiği vechile, bir müftînin vukû-i talâkla iftâsı üzerine zevcesinin talâkını baʿde'l-ikrâr kavl-i sahîh üzere talâkın adem-i vukûʿu ile verilen fetvâ ile adem-i vukûʿu tebeyyün ederse ikrâr olunan talâk-ı mezkûr vâkiʿ olmaz. **[1723]**

İkrâr-ı Mükreh Bâtıldır

إقرار المكرَه باطل إلا إذا أقر السارق مكرَهًا. فقد أفتى بعض المتأخرين بصحته كما في سرقة الظهيرية.

3189. Mes'ele: Mükrehin ikrârı bâtıldır. Lâkin sârik mükrehen ikrâr ederse sirkat-i *Zahîriyye*'de beyân olunduğu vechile bazı müteahhirîn-i fukahâ, sıhhat-i ikrâr ile fetvâ vermişler ise de *Tenvîru'l-Ebsâr* şerhi *Minahu'l-Gaffâr*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre ukûbet-i sârik cevr olup cevr ile fetvânın adem-i cevâzına binâen sahîh olan, adem-i sıhhati ise de *Mecmau'l-Fetâvâ*'dan naklen beyânına göre Hasan b. Ziyâd'dan ikrâr için sâriki darbın hillinden istiftâ olundukta et kesilmedikçe zâhir olmaz diye cevâb vermiş.

İkrâr İbhârdır, İnşâ Değildir

الإقرار إخبار لا إنشاء فلا يطيب له لو كان كاذبًا إلا في مسائل فإنشاء، يرتد بالرد. ولا يظهر في حق الزوائد المستهلكة، ولو أقر ثم أنكر يحلف على أنه ما أقر بناء على أنه إنشاء ملك. لكن الصحيح تحليفه على أصل المال.

3190. Mes'ele: İkrâr, ihbâr olup inşâ değildir. Binâenaleyh bir şeyin hillini ikrârında kâzib olursa mukarrun leh için tenâvülü tayyib olmaz ise de bazı mesâil hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak onlarda ikrâr ihbâr olmayıp inşâdır. Onun için reddiyle ikrâr merdûd olur. Ve zevâid-i müstehleke hakkında ikrâr zâhir olmaz. Ve ikrâr ihbâr olmayıp inşâ-yı milk olduğundan baʿde'l-ikrâr inkâr eylese adem-i ikrârına yemîn ettirilir ise de lâkin sahîh olan asl-ı mâl üzerine tahlîf olunmaktır.

İnşâya Mâlik Olan İhbâra Mâlik Olur

مَن ملك الإنشاء ملك الإخبار كالوصي والمُولي والمراجع والوكيل بالبيع ومَن له الخيار، وتفاريعه في أيمان الجامع. قلت في الشرح إلا في مسألة استدانة الوصي على اليتيم فإنه يملك إنشاءها دون الإخبار بها.

3191. Mes'ele: Vasî ve mevlâ ve mürâciʿ ve vekîl ve men lehü'l-hıyâr gibi inşâya mâlik olan ihbâra da mâlik olup hükm-i mes'elenin tefrîʿleri *Câmi*'in eymânındadır. Musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânına göre **[1724]** vasînin mâl-ı yetîm üzerine istidâne mes'elesi hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak vasî-yi mezkûr istidâneyi inşâya mâlik ise de onu ihbâra mâlik değildir.

المقر له إذا رد الإقرار ثم عاد إلى التصديق فلا شيء له إلا في الوقف كما في الإسعاف من باب الإقرار بالوقف.

3192. Mes'ele: *İsʿâf*'ın ikrâr bi'l-vakıf bâbında beyân olunduğu vechile mukarrun leh ikrârı baʿde'r-red tasdîka avdeylese kendisi için hiçbir şey îcâb eylemez. Zîrâ ikrâr mukarrun lehin kabûlüne tevakkuf eylemez ise de red ile merdûd olarak hükmü kalmaz. Ve mukarrun leh, mukarrun bihin yalnız bir mikdârını reddeylese ancak ol mikdârda ikrârın hükmü kalmayıp reddetmediği mikdârda ikrâr sahîh olarak onunla mülzem olur.

الاختلاف في المقر به يمنع الصحة وفي سببه لا.

3193. Mes'ele: Mukırr ile mukarrun lehin mukarrun bihde ihtilâfları, ikrârın sıhhatine mâniʿ ise de sebebinde ihtilâfları mâniʿ değildir. Binâenaleyh cihet-i karzdan olmak üzere meselâ bin kuruş daʿvâ edip de müddeʿâ aleyh iddiʿâ olunan deynin semen-i mebîʿ olduğunu ikrâr eylese, bu vechile ihtilâfları ikrârın sıhhatine mâniʿ olmayarak te'diyesi lâzım gelir.

أقر له بعين وديعة أو مضاربة أو أمانة فقال: ليس لي وديعة لكن لي عليك ألف من ثمن مبيع أو قرض فلا شيء لهما إلا أن يعود إلى تصديقه وهو مُصرّ عليه.

3194. Mes'ele: Bir kimse için vedîʿa veya mudârebe veya emânet olarak bir ayn ikrâr edip de mukarrun leh "Benim sende vedîʿam veya mudârebem veya emânetim yoktur, velâkin semen-i mebîʿ veya karz olarak bin kuruş matlûbum vardır." diyerek ikrârı reddeylese mukırr ikrârında musırr olarak mukarrun leh tasdîke avdet eylemedikçe mukarrun leh için mukarrun aleyhinde hiçbir hakkı sâbit olmaz. Zîrâ ikrâr olunan **[1725]** ayn fi'l-hâl kendisiyle hakîkaten intifâʿ olunan mâl olup iddiʿâ ettiği deyn ise malda araziyyet iʿtibâriyle mâl olarak ikrâr olunan ayna muhâlif ve mübâyindir.

Mukarrun bihin aynında ihtilâf ise ikrârı ibtâl eder. Ammâ esbâb isbât-ı ahkâm için matlûbe olup îcâb-ı aʿyân için matlûbe olmadığından asl-ı vücûb-i mâl üzere baʿde'l-ittifâk sebebde ihtilâf, 3193. mes'ele mûcebince sıhhat-i ikrâra mâniʿ olamaz. Mukarrun bihde ihtilâf ise bunun hilâfınadır.

ولو قال: أقرضتك، فله أخذها لاتفاقهما على ملكه إلا إذا صدّقه خلافًا لأبي يوسف رحمه الله.

3195. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu vechile mukırr kendisinde vedîʿa veya emânet bulunduğunu ikrâr edip de mukarrun leh "Benim sende vedîʿa veya emânetim yok, belki sana ben onu ikrâz ettim." diyerek sebebinde ihtilâf etseler asl-ı milkte ittifâklarına ve sebebde ihtilâfın sıhhat-i ikrâra adem-i mâniʿiyyetine binâen mukırr tarafından ikrâr ve mukarrun leh tarafından iddiʿâ olunan şey mukarrun leh[in] olur ise de Ebû Yûsuf'un hilâfına olarak mukırr karzı tasdîk ederse mukarrun leh tasdîk olunan ayn-ı mukrazı alamaz. Zîrâ mukırr ile mukarrun leh ayn-ı mukrazın tekâbuzu üzerine mazmûn olduğu[nu] musaddiklerdir.

Ebû Yûsuf'a göre ayn ikrâz olunanı mukarrun lehin alabilip, İmâmeyn hazerâtına göre alamaması ile ihtilâf muhtelefün fîh olan bir asla mebnî olup, asl-ı mezkûr da inde'l-İmâmeyn müstakriz karzına nefs-i karz ile mâlik olur. Hattâ ikrâz ettiği ayn-ı mal müstakrizin yedinde kâim iken mukrıza mislini reddeylese câiz olur. Ebû Yûsuf indinde ise müstakriz karza ikrâz eylediği aynı istihlâkla mâlik olarak kable'l-istihlâk mukırrın milki onda bâkî olmakla müstakrizin yedinde kâim iken başkasını vermeye mâlik olamaz.

ولو أقر أنها غصب فله مثلها للرد في حق العين، كذا في الجامع الكبير.

3196. Metin: Mukırr ikrâr ettiği aynı mukarrun lehden gasb ettiğini ikrâr edip mukarrun leh de gasbı inkâr **[1726]** ve tekzîb edip de, belki "Semen-i mebîʿ olarak sende hakkımdır." diyerek asl-ı hakta ittifâk edip de sebebinde ihtilâf eyleseler *Câmiʿu'l-Kebîr*'de beyân olunduğu üzere hakk-ı aynda red için ikrâr olunanın mislini defʿ câizdir.

المقر إذا صار مكذّبًا شرعًا بطل إقراره. فلو ادعى المشتري الشراء بألف والبائع بألفين وأقام البينة فإن الشفيع يأخذها بألفين، لأن القاضي كذّب المشتري في إقراره.

وكذا إذا أقر المشتري بأن المبيع للبائع ثم استحق من يد المشتري بالبينة بالقضاء له الرجوع بالثمن على بائعه وإن أقر أنه للبائع، كذا في قضاء الخلاصة.

3197. Mes'ele: Mukırr şer'an tekzîb olunursa ikrârı bâtıl olur. Binâenaleyh müşterînin bin kuruşa aldığını veya bâyi' iki bin kuruşa sattığını iddi'â ederek mebî'in mikdâr-ı semeninde ihtilâf edip de bâyi' iki bin kuruşa sattığını bi'l-beyyine isbât eyledikte şefî' iki bin kuruşa alır. Zîrâ bâyi'in isbâtı üzerine hâkim müşterîyi bin kuruşa aldığını ikrârında tekzîb etmekle ikrârı bâtıldır.

Ve kezâ müşterî mebî'i bâyi'in olduğunu ikrâr ettikten sonra mebî'in müstahakkı zuhûr edip de bi'l-beyyine isbât ederek mebî kazâ-yı kâdî ile müşterînin yedinden alınmış olsa, kazâ-yı *Hulâsa*'da beyân olunduğu üzere her ne kadar bâyi'in olduğunu ikrâr eylemiş ise de kazâ-yı kâdî ile ikrârında tekzîb olunarak ikrârı bâtıl olmakla parasını istirdâd için bâyi'e rücû' eder.

ومنه ما في الجامع ادعى عليه كفالة معينة فأنكر فبرهن المدعي وقضي على الكفيل كان له الرجوع على المديون إذا كان بأمره.

3198. Mes'ele: *Câmi'u'l-Fusûleyn*'de beyân olunan bir kimse aleyhine kefâlet-i mu'ayyene iddi'â olunup müdde'â aleyh inkâr ve müdde'î bi'l-beyyine isbât ederek kefâletin sübûtuyla hükm olunsa medyûnun emriyle kefîl olmuş ise mekfûlun bihi te'diye ile medyûna mürâca'at eylemesinin cevâzı mes'elesi de hükm-i mezkûr cümlesindendir. **[1727]**

وخرجت من هذا الأصل مسألتان في قضاء الخلاصة يجمعهما: أن القاضي إذا قضى باستصحاب الحال لا يكون تكذيبًا له. الأولى لو أقر المشتري أن البائع أعتق العبد قبل البيع وكذّبه البائع فقضى بالثمن على المشتري لم يبطل إقراره بالعتق حتى يعتق عليه.

3199. Mes'ele: Mukırr ikrârında şer'an tekzîb olunursa ikrârının bâtıl olması aslından kazâ-yı *Hulâsa*'da beyân olunan iki mes'ele hârice olup onları ber-vech-i âtî beyân olunacak hüküm cem' eder. Şöyle ki kâdî istishâb-ı hâl ile hükm eylese bu vechile hükmü mukırrı ikrârında tekzîb olmayarak ikrârı bâtıl olmaz.

Ol mes'elelerden birincisi, müşterî iştirâ edip almış olduğu köleyi kab-le'l-bey' bâyi'in i'tâk ettiğini ikrâr edip bâyi' de müşterî-yi mezkûru ikrâ-rında tekzîb ederek bi'l-beyyine isbât ile müşterî üzerine te'diye-i semenle hükmolundukda müşterî-yi mezkûr ikrârında tekzîb olunduğu hâlde ikrârı bâtıl olmayarak köle kendi hesâbına âzâd olur.

الثانية إذا ادعى المديون الإيفاء أو الإبراء على رب الدين فجحد وحلف وقضى له بالدين لم يَصر الغريمُ مكذَّبًا حتى لو وجد بينة تقبل.

3200. Mes'ele: Asl-ı mezkûrdan hâric olan ikinci mes'ele, medyûn dâin aleyhine îfâ veya ibrâ iddi'âsında bulunup dâin inkâr ve yemîn ederek med-yûnun deyni edâ ve îfâsının lüzûmu ile hükmolunsa, böyle dâinin medyû-nu mahkûm eylemesi onu ikrâr ve iddi'âsında tekzîb değildir. Hattâ ibrâ veya îfâyı isbât için beyyine ibrâz ve ikâme eylese kabûl olunur.

وزدت مسائل: **الأولى**: أقر المشتري بالملك للبائع صريحًا ثم استحق ببينة ورجع بالثمن لم يبطل إقراره. فلو عاد إليه يومًا من الدهر فإنه يؤمر بالتسليم إليه.

3201. Mes'ele: Musannif-i allâmenin asl-ı mezkûrdan hâric olarak ber-vech-i âtî birtakım mesâil dahi ziyâde **[1728]** edip onlardan biri, müşterî iştirâ edip aldığı şey bâyi'in milki olduğunu sarîhan ikrâr edip de bi'l-beyyine isbât olunarak başkasının milki olduğu sâbit olarak semen-i mebî'in istirdâdıyla bâyi'e rücû ederek ikrârında tekzîb olunduğu hâlde asl-ı mezkûrun hilâfına olarak ikrârı bâtıl olmaz. Binâenaleyh yevmen mi-ne'l-eyyâm bâyi'e avdet eylese mebî'i kendisine teslîm ile bâyi'e emrolunur.

الثانية: ولدت وزوجها غائب وفطم بعد المدة وفرض القاضي له النفقة ولها بينة ثم حضر الأب ونفاه لاعنَ وقطع النسب، ولها أختان في تلخيص الجامع من الشهادة. وعلى هذا لو أقر بحرية عبد ثم اشتراه عتق عليه ولا يرجع بالثمن أو بوقفية دار ثم اشتراها كما لا يخفى. ومسألة الوقف مذكورة في الإسعاف، قال: لو أقر بأرض في يد غيره أنها وقف ثم اشتراها أو ورثها صارت وقفًا مؤاخذة له بزعمه، انتهى.

3202. Mes'ele: Musannif-i allâmenin asl-ı mezkûrdan hâric olarak ziyâ-de ettiği mesâilden ikincisi, kocası gâib olan bir mer'e doğurup müddet-i radâ'dan sonra memeden kesip zevciyyetini bi'l-beyyine isbât ederek ta-raf-ı kâdîdan veled için nafaka takdîr olundukdan sonra veled-i mezkûrun

pederi gelip nesebini nefy ve inkâr eylemesi üzerine zevcesiyle beynlerinde hükm-i liʿân icrâ olunarak neseb munkatıʿ olur.

İşte zevc-i mezkûrun nesebi nefyi ile mezbûreyi ikrârında tekzîb eylediği hâlde ikrârı bâtıl olmadığından hadd-i şerʿî ikâme olunmayıp liʿânla muʿâmele olundu. Eğerçi ikrârı bâtıl olsa idi hadd-i zinâ îcâb ederdi. *Telhîsu'l-Câmi*'in kitâb-ı şehâdesinde mes'ele-i mezkûrenin iki nazîri vardır. Binâenalâ-hâzâ, bir kimse bir kölenin hürriyyetini ikrâr edip de baʿdehû onu iştirâ eylese kendi hesâbına âzâd olarak semen için bâyiʿe rücû edemez. Veyâhûd bir arzın vakıf olduğunu ikrâr edip de baʿdehû satın alsa veya vâris olsa kendi zuʿm ve ikrârı ile muâheze olunarak arz-ı mezkûre de vakıf olur. **[1729]**

وقد ذكر في البزّازية من الوكالة طرفًا من مسائل المقر إذا صار مكذّبًا شرعًا. وذكر في خزانة الأكمل مسألة في الوصية من كتاب الدعوى، وهي: رجل مات عن ثلاثة أعبد وله ابن فقط فادعى رجل أن الميت أوصى له بعبد يقال له سالم، فأنكر الابن وأقر أنه أوصى له بعبد يقال له بزيغ، فبرهن المدعي قضى له بسالم ولا يبطل إقرار الوارث ببزيغ. فلو اشتراه الوارث ببزيغ صح وغرم قيمته للموصى له. ثم ذكر بعدها مسألة تخالفها فلتراجع قبل قوله «ولد».

3203. Mes'ele: *Bezzâziyye*'nin kitâb-ı vekâlesinde mukırrın şerʿan tekzîb olunması mesâilinden bir mikdârı zikir ve beyân olunup *Hızânetü'l-Ekmel*'in kitâbü'd-daʿvâsında dahi vasiyyet hakkında bir mes'ele zikr olunmuştur. Mes'ele-i mezkûre, bir kimse vefât edip yalnız bir oğlu ile üç köle terk edip bir kimse de müteveffâ-yı mezkûr hayatında kendisine Sâlim isminde bir köle vasiyyet ettiğini iddiʿâ edip vârisi bulunan oğlu ise Sâlim'i vasiyyet ettiğini inkâr edip Buzeyğ nâmında bir köleyi vasiyyet ettiğini ikrâr eylemesi üzerine müddeʿî-yi mezkûr kendisine vasiyyet olunan kölenin Sâlim olduğunu bi'l-beyyine isbât edip, muktezâsıyla kendisi için hükmolunarak şerʿan tekzîb olunduğu hâlde vâris-i mezkûrun kendi hakkında Buzeyğ'i ikrârı bâtıl olmaz. Hattâ vâris-i mezkûr Sâlim'i Buzeyğ bedelinde iştirâ edip satın alsa sahîh olarak mûsâ lehe kıymetiyle borçlu olur. Bundan sonra bu mes'elenin mâ baʿdinde bir mes'ele daha zikr eylediği bu mes'eleye muhâliftir. Veled kavlinin mâ kablindedir.

İkrâr Huccet-i Kâsıradır

الإقرار حجة قاصرة على المقر ولا يتعدى إلى غيره. فلو أقر المؤجر أن الدار لغيره لا تنفسخ الإجارة إلا في مسائل: لو أقرت الزوجة بدين فللدائن حبسها وإن تضرر الزوج.

3204. Mes'ele: Aksâm-ı beyânâttan ikrâr 3123. mes'elede beyân olunduğu üzere mukırrın aleyhine maksûre olarak huccet-i kâsıra olup başkasına teʿaddî ve tecâvüz edemez. Zîrâ mukırrın velâyeti ancak **[1730]** kendi nefsine münhasır olmakla ikrârı da ancak kendi hakkında cârî olabilip şâhidlerin şehâdetleri gibi başkalarına sirâyet edemez. Bir de mukırrın ikrârının huccet olması kendi zuʿmuna mebnî olup bir kimsenin zuʿmu ise başkasına huccet olamaz. Onun için veled ve semere hakkında zâhir olmaz. Ammâ beyyinenin huccet olması kazâ-yı kâdî ile olup velâyetinin umûmuna binâen kâdînın kazâsı ise âmm olmakla kâdînın şehâdet-i şuhûdla bir kimse hakkında hükmü cümlesi hakkında hüküm olarak cümleye şâmildir. Onun için ikâme-i beyyine eden kimse için veled ve semerin sübûtuyla hükm olunur. İkrâr mukırra maksûr huccet olmakla bilâ-hasım câiz olduğu hâlde, beyyine huccet-i müteʿaddiye olduğundan bilâ-hasım câiz olmaz. Binâenaleyh mûcir îcâr ettiği dâr başkasının olduğunu ikrâr etmekle icâre münfesiha olmaz. Ancak bazı mesâilde ikrâr mukırrın gayrısına müteʿaddî olur. Onlardan birisi, bir kimsenin zevcesi diğerine deyn ikrâr edip te'diye eylemese ikrâr ile muâheze olunarak her ne kadar zevci mütazarrır olsa bile edâ-yı deyn için mezbûreyi dâin habsettirebilir.

ولو أقر المؤجر بدين لا وفاء له إلا من ثمن العين فله بيعها لقضائه وإن تضرر المستأجر.

3205. Mes'ele: Dârını îcâra veren mûcir bir kimseye deyn ikrâr edip deyninin edâsı da dâr-ı mezkûru satıp parasıyla edâya mütevakkıf olsa her ne kadar müste'cir mütazarrır olsa dahi ikrâr ettiği deynin edâsı için ol dârı satabilir. Binâenaleyh bir kimse hakkını istîfâ için her ne kadar müste'cirin hakkı bâtıl olsa dahi diğerinin ücretle çalışan uşağını habsettirebilir.

ولو أقرت مجهولة النسب بأنها بنت أب زوجها وصدقها الأب انفسخ النكاح بينهما بخلاف ما إذا أقرت بالرق. ولو طلّقها اثنتين بعد الإقرار بالرق لم يملك الرجعة.

3206. Mes'ele: Nesebi mechûl olan mer'e, kocasının pederinin kızı, yaʿni kocasının baba bir hemşîresi olduğunu ikrâr edip pederi de mezbûreyi ikrârında tasdîk eylese beynlerine karâbet-i nesebiyyenin **[1731]** sübûtuna binâen nikâhları münfesih olur ise de rıkkıyyeti ikrâr böyle karâbet-i nesebiyyeyi ikrârın hilâfına olarak bir kimsenin zevcesi rıkkıyyetini ikrâr ettikten sonra iki talâkla kocası tatlîk eylese ricʿate mâlik olamaz. (Zîrâ "طلاق الأمة اثنتان وعدتها حيضتان" muktezâsınca[1] eme hakkında iki talâkla hurmet-i galîza hâsıla olur). Hâlbuki ikrâr huccet-i kâsıra olmakla hükmü mukırra münhasır olmak idi.

وإذا ادعى ولد أمته المبيعة وله أخ ثبت نسبه وتعدى إلى حرمان الأخ من الميراث لكونه للابن. وكذا المكاتب إذا ادعى نسب ولد حرة في حياة أخيه صحت وميراثه لولده دون أخيه، كما في الجامع.

3207. Mes'ele: Neseben birâderi bulunan bir kimse, satılan câriyenin veledi neseben kendisinin oğlu olduğunu ikrâr ve iddiʿâ eylese çocuğun nesebi kendisinden sâbit olarak ikrârı kendisinin mîrâsından birâderinin hirmânına teʿaddî ve tecâvüz eder. Zîrâ asabe-i akrebi olmakla mîrâsı, nesebini ikrâr ve iddiʿâ ettiği oğlunun hakkıdır. Ve kezâ birinin mükâtebi neseben birâderinin hayâtında veled-i hürrenin nesebini ikrâr ve iddiʿâ edip de birâderinin hayatında vefât eylese *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu üzere birâder mîrâsından mahrûm olarak mîrâsı nesebini ikrâr ettiği oğlunun olmakla ikrârı birâderinin aleyhine teʿaddî ederek ikrârın adem-i teʿaddîsi aslından haricdir.

باع المبيع ثم أقر أن البيع كان تلجئة وصدّقه المشتري فله الرد على بائعه بالعيب، كما في الجامع.

3208. Mes'ele: Mebiʿi baʿde'l-beyʿ ikrâh ve icbârla bi-tarîki't-telcie sattığını ikrâr edip müşterî de bâyiʿi ikrârında tasdîk eylese *Câmi*ʿin beyânına göre hıyâr-ı aybla bâyiʿe reddedebilir. Zîrâ telcie hakîkatte beyʿ olmadığından bâtıl olarak redde mâniʿ olamaz. **[1732]**

الإقرار بشيء محال باطل كما لو أقر له بأرش يده التي قطعها خمسمائة درهم ويداه صحيحتان لم يلزمه شيء كما في التاتارخانية من كتاب الحيل. وعلى هذا

1 "Cariyenin talakı ikidir, iddeti de iki hayzdır." İbn Mâce, "Talâk", 30, r. 2079; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 605, r. 15166; Dârekutnî, *Sünen*, V, 68, r. 3994.

أفتيت ببطلان إقرار إنسان بقدر من السهام لوارث وهو أزيد من الفريضة الشرعية لكونه محالًا شرعًا. مثلا؛ لو مات عن ابن وبنت فأقر الابن أن التركة بينهما نصفين بالسوية فالإقرار باطل لما ذكرنا، ولكن لا بدّ من كونه محالًا من كل وجه وإلا فقد ذكر في التاتارخانية من كتاب الحيل أنه لو أقر أن لهذا الصغير علي ألف درهم قرض أقْرَضَنِيهِ أو من ثمن مبيع باعَنِيه صح الإقرار مع أن الصبي ليس من أهل البيع والقرض ولا يتصوران منه. لكن إنما يصح باعتبار أن هذا المقر محل لثبوت الدين للصغير عليه في الجملة، انتهى.

3209. Mes'ele: İkrâr gerek inşâ olsun ve gerek ihbâr olsun muhâli ikrâr bâtıldır. Zîrâ muhâli inşâ muhâl olduğu gibi sıdka ihtimâli bulunmadığından muhâl olan bir şeyi ikrâr muhâldir. Nitekim *Tâtârhâniyye*'nin kitâb-ı hiyelinde beyân ettiği vechile, elleri sahîh ve sâlim olan bir kimse için kesmiş olduğu elinin diyeti olarak beş yüz dirhem ikrâr eden kimse üzerine hiçbir şey lâzım gelmez. Zîrâ her türlü âfâttan sâlim olan elin kesilmiş olması muhâl olup muhâli ikrâr ise bâtıldır. Binâen alâ-hâzâ, musannif-i allâme meselâ bir kızıyla oğlunu terk ederek vefât eden kimsenin oğlunun tereke-i hemşîresiyle kendi beyninde sûret-i mütesâviyede münâsafeten alâ tarîki'l-farîza müştereke olduğunu ikrâr eylemesi gibi bir kimsenin şerʿan mefrûz ve mukadder olan mikdârdan ziyâde sehme mâlik olması şerʿan muhâl olmakla bir vâris için hisse-i irsiyyesinden fazla sehim ikrârının butlânıyla fetvâ vermiş. Lâkin ikrârın butlânıyla hükümde mukarrun bihin min-külli vechin muhâl olması lâzımdır. Ve illâ *Tâtârhâniyye*'nin kitâb-ı hiyelinde beyânına göre bir kimse "Bu sağîr bana bin kuruş ikrâz eyledi. İkrâzdan veya bin kuruşa bana filan şeyi sattı, semen-i mebîden bende bin kuruş alacağı vardır.", veyâhûd "Ol cihetlerde benim kendisine bin kuruş borcum vardır." diyerek cihet-i karz veya cihet-i beyʿden bin kuruş deyn ikrâr eylese ikrârı sahîh olarak edâsı lâzım gelir. Hâlbuki mukarrun leh sabî olmakla **[1733]** beyʿ ve ikrâz gibi tasarrufa adem-i ehliyyetine binâen kendisinden bunlar tasavvur olunmaz. Binâenaleyh muhâli ikrârın bâtıl olması bunun dahi bâtıl olmasını iktizâ edecek iken gerek karz ve gerek beyʿ sabî-yi mezkûrun velî ve vasîlerinden sudûr ederek mukırr-i mezkûr fi'l-cümle kendi aleyhine sabî-yi mezkûr için deynin sübûtuna mahal olması iʿtibâriyle min-külli vechin mukarrun bih muhâl olmadığından ikrârı sahîhdir.

وانظر إلى قولهم إن الإقرار للحمل صحيح إن بيّن سببًا صالحًا كالميراث والوصية وإن بيّن ما لا يصلح كالبيع والقرض بطل لكونه محالًا.

3210. Mes'ele: Beyân olunan hükm-i mes'elede tereddüd ve şübhe eder isen meselâ, "Fülân kimseye bin kuruş borcum var idi, vefât ettiğinden rahm-i mâderde bulunan cenîn vâris olmakla ona intikâl ederek bin kuruş borcum vardır." veyâhûd "Ona bin kuruş vasiyyet ettim, borcumdur." diyerek mîrâs veya vasiyyet gibi temellüke sebeb-i sâlih beyân ediliyorsa, ikrârın sıhhati ile ve rahm-i mâderde bulunan cenîn hakkında bey' ve karz gibi tasarruflar muhâl olmakla böyle sebebe sâlih olmayan sebeb beyânıyla ikrâr butlânıyla akvâl-i fukahâya nazar et. Zîrâ cenîn hakkında gerek mîrâs ve gerekse vasiyyet sebeb-i temellüke sâlih olduklarından bu cihetle ikrâr-ı deyn sahîh olduğu hâlde sağîr hakkında bey' ve ikrâz gibi tasarruflar gayr-i sahîh olarak sebebiyyete sâlih olmadıklarından bu cihetler ile ona ikrâr-ı deyn sahîh olmaz.

İnşâya Mâlik Olamayan İkrâra Mâlik Olur

يملك الإقرار ما لا يملك الإنشاء. فلو أراد أحد الدائنين تأجيل حصته في الدين المشترك وأبى الآخر لم يجز. ولو أقر أنه حين وجب وجب مؤجلًا صح إقراره.

3211. Mes'ele: 3191. mes'elede beyân olunduğu üzere inşâya mâlik olan ihbâr ve ikrâr mâlik olduğu gibi inşâya mâlik olamayan da ikrâra mâlik olur. Binâenaleyh müşterek olan deyn-i mu'accelin şerîkeynden biri kendi hissesinin te'cîlini taleb edip şerîk-i âhar imtinâ' eylese, te'cîli câiz değil iken deyn-i mezkûrun ibtidâ-yı lüzûmunda mü'eccel olarak lâzım olduğunu ikrâr eylese mü'eccel olarak lâzım gelir. **[1734]**

ولا يملك المقذوف العفو عن القاذف. ولو قال المقذوف «كنت مبطلًا في دعواي» سقط الحد كذا في حيل التاتارخانية من حيل المداينات. وفرعت على هذا لو أقر المشروط له الريع أنه يستحقه فلان دونه صح. ولو جعله لغيره لم يصح، وكذا المشروط له النظر.

3212. Mes'ele: 46. mes'elede beyân olunduğu üzere hadd-i kazifte hakk-ı Bârî ile hakk-ı abd ictimâ' edip hakk-ı Bârî'nin galebesine binâen bade's-sübût makzûf kâziften hakk-ı kazfi afva mâlik olamaz ise de müdâyenâttan

Tâtârhâniyye'de beyân olunduğu vechile, makzûf daʿvâ-yı kazifte mubtil olduğunu ikrâr eylese hadd-i kazif sâkıt olup musannif-i allâme hükm-i mes'ele üzerine tefrîʿini beyânla buyurur ki, meşrûtun leh vakfın nemâsına fülân kimse müstahik olup kendisinin müstahik olmadığını ikrâr eylese, bu vechile ikrârı sahîh ise de kendisine meşrût olan nemâyı başkasına iʿtâsı sahîh değildir. Vakfın nezâreti kendisine meşrûtun hükmü de böyledir.

وعلى هذا لو قال المريض مرض الموت: «لا حق لي على فلان الوارث» لم تسمع الدعوى عليه من وارث آخر. وهي الحيلة في إبراء المريض وارثه في مرض موته بخلاف ما إذا قال: «أبرأته» فإنه يتوقف كما في حيل الحاوي القدسي.

3213. Mes'ele: İnşâya mâlik olamayanın ikrâra mâlik olması: Bir marîz maraz-ı mevtinde "Fülân vârisim üzerinde hiç hakkım yoktur." diyerek adem-i hakkını ikrâr eylese, vâris-i âhar tarafından onun aleyhine verâsete müteʿallık daʿvâ mesmûʿa olmaz. İşte marîzin maraz-ı mevtinde vârisini ibrâ için hîle-i şerʿiyye bu vechile selb-i hukûkla ikrârdır. Ammâ *Hâvi'l-Kudsî*'nin hiyel-i şerʿiyye bahsinde beyân ettiği vechile marîzın maraz-ı mevtinde "Ben fülânı ibrâ eyledim." demesi bunun hilâfına olarak diğer vârisler tarafından ikâme olunan daʿvâ istimâʿ olunur. **[1735]**

وعلى هذا لو أقر المريض بذلك لأجنبي لم تسمع الدعوى عليه بشيء من الوارث. فكذا إذا أقر لبعض ورثته كما في البزّازية. وعلى هذا يقع كثيرًا أن البنت في مرض موتها تقر بأن الأمتعة الفلانية ملك أبيها لا حق لها فيها. وقد أجبت فيها مرارًا بالصحة ولا تسمع دعوى زوجها فيها مستندًا لما في التاتارخانية من باب إقرار المريض معزيًا إلى العيون: ادعى على رجل مالًا وأثبته وأبرأه لا تجوز براءته إن كان عليه دين.

3214. Mes'ele: Hâl-i marazında vârisinden birinde hiçbir hakkı olmadığını ikrârı sahîh, diğer verese tarafından onun hakkında ikâme olunan daʿvâ mesmûʿa olmayınca bir marîz, maraz-ı mevtinde bir ecnebî hakkında dahi böyle hakkı olmadığını ikrâr ederse vârisleri tarafından onun aleyhinde ikâme olunan daʿvâlar da mesmûʿa olmaz, buyuruluyor ise de hükm-i mezkûrda ecnebîyi vârise kıyâs meʿa'l-fârıktır. Zîrâ fukahânın tasrîhan beyânlarına göre maraz-ı mevtinde vârisin deynini istîfâsını ikrâr sahîh olmadığı hâlde, ecnebînin deynini istîfâsını ikrârı sahîhtir.

Yine musannif-i allâme buyurur ki: *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile marîz maraz-ı mevtinde bazı veresesi için ikrârda bulunsa sahîhtir. Binâenaleyh ekseriyâ vâkıʿ olur ki bint maraz-ı mevtinde "Fülân metâʿlar pederimindir, benim onlarda hakkım yoktur." diyerek ikrâr edip de vefât ederse o hâlde onlar hakkında ikrâr sahîh olarak *Uyûn*'a azv ve nisbetle *Tâtârhâniyye*'nin bâb-ı ikrârda beyân ettiği bir mes'eleye istinâden kocasının onlar hakkında pederi aleyhine ikâme olunan daʿvâsının adem-i istimâʿıyla çok kere cevâb ile fetvâ verdim.

3215. Mes'ele: *Uyûn*'dan naklen *Tâtârhâniyye*'nin beyân ettiği mes'elede bir kimse diğerinden mâl daʿvâ edip bi'l-beyyine isbât edip de ibrâ eylese, eğer üzerinde borç var ise berâeti câiz olmaz, mes'elesidir.

وكذا لو أبرأ الوارث لا يجوز سواء كان عليه دين أو لا. ولو أنه قال: «لم يكن لي على هذا المطلوب شيء» ثم مات جاز إقراره في القضاء، انتهى.

3216. Mes'ele: [1736] Ve kezâ marîz maraz-ı mevtinde başka vârisleri var iken bir vârisini kendisinde bulunan mutâlebinden ibrâ eylese gerek onun üzerinde deyn bulunsun ve gerek bulunmasın müsâvî olarak diğer verese icâze vermedikçe ibrâsı câiz ve nâfiz olmaz. Ammâ "Fülân kimsede hiçbir matlûbum yoktur." diyerek onda matlûbu olmadığını ikrâr edip de baʿdehû vefât eylemiş olsa idi kazâen ikrârı câiz olup mukarrun leh de deyninden berî olurdu.

وفي البزّازية معزيًا إلى حيل الخصاف قالت فيه: «ليس لي على زوجي مهر» أو قال فيه: «لم يكن لي على فلان شيء» يبرأ عندنا خلافًا للشافعي، انتهى.

3217. Mes'ele: *Hiyel-i Hassâf*'a nisbetle *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre marîz maraz-ı mevtinde "Zevcem üzerinde mehrim yoktur." dese veyâhûd bir marîz maraz-ı mevtinde "Fülân kimsede hakkım yoktur." diyerek ikrârda bulunsa, ikrârlarının sıhhatine binâen inde'l-Hanefî zevc mehirden, diğer mukarrun leh mukarrun bihden berî olurlar ise de inde'ş-Şâfiʿî berî olamazlar.

وفيها قبله: وإبراء الوارث لا يجوز فيه. قال فيه: «لم يكن لي عليه شيء» ليس لورثته أن يدعوا عليه شيئًا في القضاء. وفي الديانة لا يجوز هذا الإقرار.

3218. Mes'ele: Yine *Bezzâziyye*'de kavl-i evvelin mâ kablinde beyân olunduğuna göre marîz maraz-ı mevtinde vârisini ibrâ eylese câiz değildir. Hâl-i marazında vârisine "Benim onda hiçbir hakkım yoktur." diyerek ikrâr edip de vefât eylese ikrârı sahîh olmakla, kazâen sâir veresenin onun aleyhine hiçbir şey daʿvâ etmeye hakları yoktur. Ammâ nefsü'l-emirde kendisinin hakkı var iken hilâf-ı vâkiʿ olarak "Benim fülânda hakkım yoktur." diyerek ikrârda bulunursa, bu vechile ikrâr diğer veresenin hukûkuna teʿaddî ve taʿarruz olmakla diyâneten câiz değil ise de hakîkatte onda hakkı olmayarak zâhiri, vâkıʿa muvâfık **[1737]** olursa kazâen tasdîk olunarak tecvîz olunduğu gibi diyâneten dahi tecvîz olunur.

وفي الجامع إقرار الابن فيه أنه ليس له على والده شيء من تركة أمه صح بخلاف ما لو أبرأه أو وهبه، وكذا لو أقر بقبض ماله منه، انتهى. فهذا صريح فيما قلنا. ولا ينافيه ما في البزّازية معزيًا إلى الذخيرة «قولها فيه: لا مهر لي عليه أو لا شيء لي عليه أو لم يكن لي عليه مهر قيل لا يصح وقيل يصح. والصحيح أنه لا يصح، انتهى» لأن هذا في خصوص المهر لظهور أنه عليه غالبًا وكلامنا في غير المهر. ولا ينافيه أيضًا ما ذكره في البزّازية أيضًا بعده «ادعى عليه مالًا وديونًا وديعة فصالح مع الطالب على شيء يسير سرًّا وأقر الطالب في العلانية أنه لم يكن له على المدعى عليه شيء وكان ذلك في مرض المدعي ثم مات ليس لورثته أن يدعوا على المدعى عليه وإن برهنوا على أنه كان لمورثنا عليه أموال لكنه بهذا الإقرار قصد حرماننا لا تسمع وإن كان المدعى عليه وارث المدعي وجرى ما ذكرناه فبرهن بقية الورثة على أن أبانا قصد حرماننا بهذا الإقرار وكان عليه أموال تسمع» انتهى. لكونه متهمًا في هذا الإقرار لتقدم الدعوى عليه والصلح معه على يسير والكلام عند عدم قرينة على التهمة.

3219. Mes'ele: İnşâya mâlik olamayanın ikrâra mâlik olmasına binâen *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu üzere, maraz-ı mevtinde oğlu vâlidesinin terekesinden pederinin zimmetinde hiçbir şey bulunmadığını ikrâr eylese ikrâr sahîh olarak veresesi pederinden bir şey taleb edemez ise de o hâlinde "Vâlidemin terekesinden pederimin zimmetinde bulunan hakkımdan ibrâ ettim." veya "Pederime hibe ettim." dese ve kezâ "Pederimin zimmetinde bulunan hakkımı ondan kabz eyledim." diyerek iddiʿâda bulunsa, ikrârın hilâfına olarak inşâya mâlik olmadığından tasdîk olunmayarak pederi berî olamaz. İşte bu nakl-i asl-ı mezkûr üzere tefrîʿ eylediğim hükm-i

mesâil sarîh olup ber-vech-i âtî *Zahîre*'ye nisbetle *Bezzâziyye*'de beyân olunan hükm-i mes'ele buna münâfî değildir.

Bezzâziyye'de beyân olunan mes'elede, bir kadın maraz-ı mevtinde "Benim kocamda mehrim yoktur." veyâhûd "Kocamda **[1738]** hiçbir alacağım yoktur." veyâhûd "Benim onda mehir olarak alacağım yoktur." diyerek maraz-ı mevtinde kocasında hakkı olmadığını ikrâr edip de vefât eylese hükm-i şerʿîsini beyânda fukahâdan bazıları ikrâr-ı mezkûrun adem-i sıhhatine ve bazıları sıhhatine kâil olarak ihtilâf eylemişler ise de sahîh olan adem-i sıhhatidir mes'elesi olup, bu ise husûsî olarak mehir hakkında olup mehrin nikâhtan adem-i infikâkı ve ekseriyâ te'cîlinin zuhûruna binâen ikrâr-ı mezkûrun adem-i sıhhatiyle hükmolunmuş ise de asl-ı mezkûr üzere tefrîʿ olunan mesâilde bizim kelâmımız ise mehrin gayrı olan hukûk-i sâiredir. Ehassın adem-i sıdkından ise eʿammın adem-i sıdkı lâzım gelmez.

3220. Mes'ele: Bizim beyânımıza mehir mes'elesinden zikr olunan nakil münâfî olmadığı gibi nakl-i mezkûrdan sonra yine *Bezzâziyye*'de beyân olunan, bir kimse diğerinden mâl ve düyûn ve vedîʿa iddiʿâ edip müddeʿâ aleyh bunları taleb eden müddeʿî ile sırran bir mikdâr şey-i yesîre sulh olarak müddeʿi-yi mezkûr alenen müddeʿâ aleyhte hiçbir hakkı olmadığını ikrâr edip, bu vechile iddiʿâ ve sulh ve ikrâr da müddeʿînin maraz-ı mevtinde vukûʿ bulup baʿdehû mukırr-i mezkûr vefât eylese onun veresesi tarafından mukarrun leh aleyhinde daʿvâya hakları yoktur.

Ve eğer mukarrun lehin veresesi mûrisleri bulunan mukırrın, mukarrun leh olan müddeʿâ aleyh zimmetinde emvâl-i kesîresi bulunup, lâkin beyân olunduğu vechile hiçbir hakkı olmadığını ikrârından maksadı, kendilerini hukuk-i irsiyyelerinden mahrûm eylemek olduğunu iddiʿâ ve isbât için burhân ikâme eyleseler daʿvâ ve burhânları mesmûʿa olmaz.

Ve eğer müddeʿâ aleyh müddeʿînin vârisi bulunup da iddiʿâ ve sulh ve ikrârın cereyânı üzerine diğer verese pederlerinin beyân olunduğu vechile ikrârından maksadı kendilerinin hirmânı olup, hâlbuki ikrâr eden pederlerinin mukarrun leh zimmetinde emvâl-i kesîresi bulunduğunu bi'l-beyyine isbât eyleseler, daʿvâ ve beyyineleri kabûl olunur diyerek tasvîr ve naklolunan hükm-i mes'ele de asl-ı mezkûrun muktezâsına münâfî değildir. Zîrâ bu mes'ele de mukırr-i mezkûr sebk-i daʿvâ ve şey-i yesîr üzerine sulh eylese

ikrârında müttehem olduğu içindir. Bizim kelâmımız ise böyle töhmet îhâm eder karînenin ademi hâlindedir. **[1739]**

ولا ينافيه أيضًا ما في البزّازية «أقر فيه بعبد لامرأته ثم أعتقه فإن صدّقه الورثة فيه فالعتق باطل وإن كذّبه فالعتق من الثلث» انتهى. لأن كلامنا فيما إذا نفاه من أصله بقوله «لم يكن لي» أو «لا حق لي». وأما مجرد الإقرار للوارث فموقوف على الإجازة سواء كان بعين أو دين أو قبض دين منه أو إبراء إلا في ثلاث.

3221. Mes'ele: Asl-ı mezkûr muktezâsına, menkûlat-ı sâbıka münâfiye olmadıkları gibi *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu üzere, maraz-ı mevtinde zevcesine bir köle ikrâr edip de baʿdehû iʿtâk eyledikte, eğer vârisi zevcesine ikrârında tasdîk ederse iʿtâkı bâtıl olur. Zîrâ başkasının milkinde tasarrufa mâlik değildir. Ve eğer tekzîb ederse müsteğrak bi'd-deyn olmamak şartıyla iʿtâkı sülüs-i mâlından iʿtibâr olunur. Zîrâ sülüsten ziyâdesi hakk-ı verese olmakla onların icâzesine mütevekkıftır.

İşte böyle tasdîkleri hâlinde butlân-ı iʿtâkı ve tekzîbleri hâlinde sülüsten iʿtibârı ile *Bezzâziyye*'nin kelâmı da münâfî değildir. Zîrâ inşâya mâlik olmadığı hâlde ikrâra mâlikiyyetle kelâmımız "Fülânda benim hakkım yoktur." diyerek aslında nefyle ikrârdadır. Ammâ gerek ayn veya deyn veya ondan kabz-ı deyn veya ibrâ olsun müsâvî olarak sülüs-i mâlından ziyâdeyi maraz-ı mevtinde mücerred ikrârı sâir veresenin izin ve icâzesine mevkûftur.

لو أقر بإتلاف وديعته المعروفة أو أقر بقبض ما كان عنده وديعة أو بقبض ما قبضه الوارث بالوكالة من مديونه، كذا في تلخيص الجامع.

3222. Mes'ele: *Telhîsu'l-Câmi*'de beyân olunduğu vechile marîz maraz-ı mevtinde vârise maʿrûf olan vedîʿayı itlâfı veyâhûd vâris mukarrun lehin nezdinde bulunan vedîʿayı kabzını veyâhûd bi'l-vekâle marîz medyûnun yedinden vârisin kabz ettiği şeylerin kabzını ikrâr eylese sülüsten ziyâdesinin ikrârını **[1740]** tasdîk izn-i vereseye mevkûftur.

وينبغي أن يلحق بالثانية إقراره بالأمانات كلها ولو مال الشركة أو العارية، والمعنى في الكل أنه ليس فيه إيثار البعض. فاغتنم هذا التحرير فإنه من مفردات هذا الكتاب.

3223. Mes'ele: Lâyık olan her ne kadar mâl-ı şirket veya âriyet olsa dahi cümle emânetleri ikrârı vedîʿa olarak mukarrun lehin yedinde bulunanın bazısını ikrâra ilhâk eylemektir. Cümlesinde sıhhat-i ikrârı îcâb eden maʿnâ ikrâr-ı mezkûrda vereseden bazılarını bazıları üzerine îsâr yok demektir. Bu beyân ve taharrî bu vechile zabt ve ihâtasını iğtinâm eylemeli ki kütüb-i sâirede ele geçmez. Zîrâ bu kitâbın hasâis-i mümtâze ve müfredesindendir.

وقد ظن كثير ممن لا خبرة له بنقل كلامهم وفهمه أن النفي من قبيل الإقرار للوارث وهو خطأ كما سمعته. وقد ظهر لي أن الإقرار ههنا بأن الشيء الفلاني ملك أبي أو أمي وأنه عندي عارية بمنزلة قولها «لا حق لي فيه» فيصح وليس من قبيل الإقرار بالعين للوارث، لأنه فيما إذا قال «هذا لفلان» فليتأمل ويراجع المنقول. وفي جنايات البزّازية: ذكر بكر أشهد المجروح أنّ فلانًا لم يجرحه ومات المجروح منه؛ إن كان جرحه معروفًا عند الحاكم والناس لا يصح إشهاده. وإن لم يكن معروفًا عند الحاكم والناس يصح إشهاده لاحتمال الصدق.

3224. Mes'ele: Fukahânın kelâmını nakille ve maʿnâsını fehme hıbri olmayan çok kimseler mesâil-i menkûlede لا حق لي عليه[1] aleyh gibi kelâmlardaki nefiyleri vârise ikrâr zannettiler. Hâlbuki işittiğin vechile zann-ı mezkûr hatâdır. Bana zâhir oldu ki bu makâmda "Filan şey pederimin veya vâlidemin milkidir." veya "Onun indinde âriyettir." diyerek vâkiʿ olan ikrâr-ı mezbûrenin maraz-ı mevtinde لا حق لي عليه demesi menzilinde olarak sahîhtir. Yoksa vârise muʿayyen bir şey ikrârı kabîlinden değildir. Zîrâ vârise ikrâr "Şu şey fülânındır." dediği mahaldedir. Te'emmül olunup cinâyât-ı *Bezzâziyye*'de beyân olunan menkûle mürâcaʿat olunsun. **[1741]** Cinâyât-ı mezkûrede beyân olunduğuna göre meselâ, fülân kimse kendisini cerh etmediğini mecrûha şehâdet ettirip de mecrûh ol yaradan vefât eylese, eğer cerhi hâkim ve sâir nâs indinde maʿrûf ise işhâdı sahîh olmayıp, maʿrûf değil ise sıdk ihtimâline binâen sahîhtir.

فإن برهن الوارث في هذه الصورة أن فلانًا كان جرحه ومات منه لا يقبل، لأن القصاص حق الميت، إلى آخره. ثم قال: ونظيره ما إذا قال المقذوف لم يقذفني فلان إن لم يكن قذف فلان معروفًا يسمع إقراره وإلا لا، انتهى.

---

1 Benim onda hakkım yoktur.

3225. Mes'ele: Sûret-i mezkûrede mecrûhun vârisi fülân kimse cerh edip ondan vefât ettiğini isbât için burhân ikâme ederse kabûl olunmaz, zîrâ kısâs meyyitin hakkıdır, diyerek *Bezzâziyye*'de baʿde'l-beyân hükm-i mes'elenin nazîri, meselâ makzûf "Fülân kimse kazif eylemedi." diye ikrâr ettikte fülânın kazfi hâkim ve nâs indlerinde maʿrûf değil ise ikrârı mesmûʿ olur ise de maʿrûf olursa mesmûʿ değildir, demiş.

الفعل في المرض أحط رتبة من الفعل في الصحة إلا في مسألة إسناد الناظر النظر لغيره بلا شرط، فإنه في مرض الموت صحيح، لا في الصحة كما في اليتيمة وغيرها.

3226. Mes'ele: Hâl-i marazındaki fiil, hâl-i sıhhatindeki fiilinin dûnunda ise de bilâ-şart nâzır-ı vakfın nazarı başkasına isnâdı hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak *Yetîme* ve başkasında beyân olunduğu vechile hâl-i marazda sahîh olduğu hâlde sıhhatinde sahîh değildir.

وفي كافي الحاكم من باب الإقرار في المضاربة لو أقر المضارب بربح ألف درهم في المال ثم قال: غلطت، إنها خمسمائة لم يصدق وهو ضامن لما أقر به، انتهى.

3227. Mes'ele: Bâb-ı ikrârdan mudârebede Hâkim'in *Kâfî*'sinde beyân olunduğuna göre mâl-ı mudârebede bin dirhem kâr ikrâr edip de baʿdehû "Yanlış söyledim, beş yüzdü." demiş olsa bu sözünde tasdîk olunmayıp ikrâr ettiği **[1742]** bin kuruşu dâmin olur. Zîrâ 3188. mes'elede beyân olunduğu üzere mukırr bir şey ikrâr edip de baʿdehû hatâ iddiʿâsında bulunsa kabûl olunmaz.

اختلفا في كون الإقرار للوارث في الصحة أو في المرض، فالقول لمن ادعى أنه في المرض أو في كونه في الصغر أو البلوغ فالقول لمدعي الصغر كذا في إقرار البزّازية. وكذا لو طلق أو أعتق ثم قال: كنت صغيرًا فالقول له وإن أسند إلى حال الجنون فإن كان معهودًا قُبل وإلا فلا.

3228. Mes'ele: 844. mes'elede beyân olunduğu üzere hâdisenin sebeb veya zamân-ı vukûʿunda ihtilâf olundukda bi'l-beyyine sebeb-i baʿîde veya zamân-ı baʿîde nisbet ve izâfesi sâbit olmadıkça, ekrab-ı sebeb ve zamâna isnâdı asıl olmakla, bilâ-beyyine mukarrun leh ikrârın hâl-i sıhhatte sudûruna ve sâir verese de maraz-ı mevtinde vukûʿuna kâil olarak ihtilâf etseler söz maraz-ı mevtinde sudûruna kâil olanındır. Hâl-i sığarında veya baʿde'l-bulûğ

olmasında ihtilâf etseler *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile söz sığarı iddiʿâ edenindir. Ve kezâ zevcesini tatlîk veya kölesini âzâd edip de "Hâl-i sığarımda tatlîk veya iʿtâk ettim." dese söz onun olarak hiçbirinin vukûʿuyla hükmolunmaz. Ve eğer bunları hâl-i cunûna nisbet edip de kable'l-îkâʿ cinneti maʿlûm ise yine böyle olup ve illâ değildir.

مات المقر له فبرهن وارثه على الإقرار ولم يشهدوا أن المقر له صدّق المقر أو كذّبه تقبل كما في القنية.

3229. Mes'ele: Mukarrun leh vefât edip vârisleri ikrâr üzerine beyyine ikâme edip şâhidler mukarrun lehin tasdîk ve tekzîbine şehâdet etmeseler *Kunye*'nin beyânına göre beyyinesi kabûl olunup hasbe'l-verâse mukarrun bih kendilerine mîrâs kalır.

أقر في مرض موته بشيء وقال: كنت فعلته في الصحة كان بمنزلة الإقرار في المرض من غير إسناد إلى زمان الصحة.

3230. Mes'ele: Maraz-ı mevtinde bir şey ikrâr edip "Ben onu hâl-i sıhhatte işlemiş idim." dese zamân-ı sıhhatine isnâd eylemeksizin maraz-ı mevtinde ikrâr eylemiş menzilinde olup, binâenaleyh sülüs-i malından iʿtibâr olunur. **[1743]**

قال في الخلاصة: لو أقر في المرض الذي مات فيه أنه باع هذا العبد من فلان في صحته وقبض الثمن وادعى ذلك المشتري فإنه يصدق في البيع ولا يصدق في قبض الثمن إلا بقدر الثلث. وفي العمادية لا يصدق على استيفاء الثمن إلا أن يكون العبد قد مات قبل مرضه، انتهى. وتمامه في شرح ابن وهبان.

3231. Mes'ele: *Hulâsa*'da beyân olunduğuna göre bir kimse vefât etmiş olduğu maraz-ı mevtinde, şu köleyi fülâna hâl-i sıhhatinde satıp parasını kabz ettiğini ikrâr edip köleyi alan müşterî de bunu iddiʿâ eylese, mukırr beyʿ husûsunda tasdîk olunur ise de kabz husûsunda ancak sülüs mikdârında tasdîk olunur. Ve *İmâdiyye*'nin beyânına göre mezkûr köle marazından akdem vefât eylemedikçe mukırr semen istîfâsını ikrârında tasdîk olunmaz. Hükm-i mes'elenin tamâmı İbn Vehbân şerhindedir.

مجهول النسب إذا أقر بالرق لإنسان وصدقه المقر له صح وصار عبده إن كان قبل تأكد حريته بالقضاء. أما بعد قضاء القاضي عليه بحد كامل أو بالقصاص في

الأطراف لا يصح إقراره بالرق بعد ذلك. وإذا صح إقراره بالرق فأحكامه بعده في الجنايات والحدود أحكام العبيد، وتمامه في شرح المنظومة.

3232. Mes'ele: Mechûlu'n-neseb olan bir kimse bir insânın köle olduğunu ikrâr edip mukarrun leh de onu tasdîk eylese, ikrârı sahîh olup kazâ-yı kâdî ile hürriyyeti tekarrur ve te'eküd etmeden evvel onun kölesi olur ise de hudûd-ı şer'iyyeden bir hadd-i kâmil veya etrâf-ı a'zâda kısâsla hükmolundukdan sonra rıkkıyyet ikrârı tasdîk olunmaz. Kable't-te'ekküd rıkkıyyet ikrârı sahîh oldukda, ba'de'r-rıkkıyyet cinâyât ve hudûdda ahkâmı aynı ahkâm-ı abîd gibi olup hükm-i mes'elenin tamâmı *Şerh-i Manzume*'dedir.

وفي المنتقى يصدق إلا في خمسة زوجته ومكاتبه ومدبره وأم ولده ومولى عتقه.

3233. Mes'ele: *Münteka*'nın beyânına göre ânifen beyân olunduğu üzere mechûlu'n-nesebin ikrârı tasdîk olunur ise de zevcesi ve mükâtebi ve müdebberi ve ümm-i veledi ve mü'tekının mevlâsı gibi beş şeyde tasdîk olunmaz. **[1744]**

أقر بالرق ثم ادعى الحرية لا يقبل إلا ببرهان، كذا في البزّازية. وظاهر كلامهم أن القاضي لو قضى بكونه مملوكًا ثم برهن على أنه حر فإنه يقبل، لأن القضاء بالملك يقبل النقض لعدم تعديه كما في البزّازية بخلاف ما لو حكم بالنسب. فإنه لا يسمع دعوى أحد فيه لغير المحكوم له ولا برهانه كما في البزّازية لما قدمنا أن القضاء بالنسب مما يتعدى. فعلى هذا لو أقر عبد بمجهول أنه ابنه وصدقه ومثله يولد لمثله وحكم به بطريقة لم تصح دعواه بعد ذلك أنه ابن لغير العبد المقر. وهي تصلح حيلة لدفع دعوى النسب وشرط في التهذيب تصديق المولى.

3234. Mes'ele: *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile mechûlu'n-neseb olan bir kimse rıkkıyyeti ikrâr ettikten sonra hürriyyeti iddi'â eylese bi'l-burhân isbât eylemedikçe iddi'âsı kabûl olunmaz. Fukahânın bu bâbda zâhir-i kelâmları, kâdî bir kimsenin memlûk olması ile hükmedip de ba'dehû hür olduğunu isbât için burhân ikâme ederse kabûl olunur. Zîrâ *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile bir kimseye milkiyyet ile kazâ, diğerine müte'addî olmadığından nakzı kâbildir. Ammâ bir şahsın diğerine nesebinin sübûtu ile hüküm bunun hilâfına olarak başkasına te'addî edeceğinden kâbil-i nakz olmadığı cihetle onun hakkında mahkûmun lehin gayrı hiçbir ferdin ne neseb da'vâsı ne de isbât için burhânı kabûl olunmaz.

Zîrâ 2804. mes'ele[de] beyân olunduğu üzere nesebin sübûtu ile hüküm kâffe-i nâsa teʿaddî ederek bade'l-hüküm hiçbir kimsenin daʿvâsı mesmûʿa olmaz. Binâen alâ-hâzâ bir köle mechûlu'n-neseb bir kimse hakkında kendisinin oğlu olduğunu ikrâr edip ol kimse de mukırrı ikrârında tasdîk edip, hâlbuki sinnen ol kimse misillu abd-i mezkûrun akrânı misillu kimselerin oğlu olması kâbil olarak esbâb-ı hükümden biriyle mukarrun leh mukırrın oğlu olmasıyla hükmolundukdan sonra ondan başkasının oğlu olmasıyla hiç kimsenin daʿvâsı mesmûʿa olmaz.

İşte bu vechile muʿâmele daʿvâ-yı nesebi defʿe sâlih olan hîledir. *Tehzîb*'de hükm-i mezkûrda mevlânın tasdîki şart kılınmış. **[1745]**

وفي اليتيمة من الدعوى: سئل علي بن أحمد عن رجل مات وترك مالًا فاقتسمه الوارثون ثم جاء رجل وادعى أن هذا الميت كان أبي وأثبت النسب عند القاضي بالشهود وأن أباه أقر أنه ابنه وقضى القاضي له بثبوت النسب فيقول له الوارثون بيّن أن هذا الرجل الذي مات نكح أمك هل يكون هذا دفعًا؟ فقال: إن قضى القاضي بثبوت نسبه ثبت نسبه وبنوته ولا حاجة إلى الزيادة، انتهى.

3235. Mes'ele: *Yetîme*'nin kitâb-ı daʿvâsında beyân olunduğuna göre Ali b. Ahmed, bir kimse vefât edip terk eylemiş olduğu veresesi beynlerinde taksîm edip bölüştükten sonra bir adam gelip "Vefât eden kimse benim pederimdi." diyerek daʿvâ edip huzûr-ı kâdîde şehâdet-i şuhûdla nesebini isbât ve babasının ol vechile iddiʿâ eden kimse kendisinin oğlu olduğunu ikrâr ederek kâdî-yı mezkûr nesebin sübûtuyla hükmettiğini isbât ettikte verese "Bu vefât eden kimse vâlideni nikâh ettiğini isbât et." deseler onun daʿvâ-yı nesebini defʿ eylemiş olurlar mı, diye suallerine, "Eğer kâdî nesebinin sübûtuyla hükm eylemiş ise nesebi ve onun oğlu olduğu sâbit olup ondan ziyâde isbât ve beyâna muhtâc olmaz. Binâenaleyh vâlidesinin nikâhını isbât ve beyânını talebini defʿe sâlih olamaz." diye cevâb vermiş.

(جهالة المقر تمنع صحة الإقرار)

جهالة المقر تمنع صحة الإقرار إلا في مسألة ما إذا قال: لك على أحدنا ألف درهم وجمع بين نفسه وعبده إلا في المسألتين فلا يصح أن يكون العبد مديونًا أو مكاتبًا، كذا في الملتقط.

3236. Mes'ele: Mukırrın cehâleti sıhhat-i ikrâra mâniʿ ise de kendisi ile kölesi beynini cemʿ ederek "Birimizde bin kuruş alacağın vardır." diyerek ikrâr ederse, hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak mukırrın ikrârı sahîh olur ise de *Mültekat*'ın beyânına göre abd-i mezkûrun medyûn olması mes'elesiyle mükâteb olması mes'elesi müstesnâ olarak **[1746]** bu ikisi sahîh olmaz. Yaʿni kölesiyle kendisini cemʿ ederek ikrârı sahîh olur ise de ikrârıyla yalnız kendisi mülzem ve muâheze olunup kölesinin medyûn ve mükâteb olması sahîh olmaz.

Mechûlü İkrâr Sahîhdir

الإقرار بالمجهول صحيح إلا إذا قال: عليّ عبد أو دار، فإنه غير صحيح كما في البزّازية. ثم قال: عليّ من شاة إلى بقرة، لا يلزمه شيء سواء كان بعينه أو لا، انتهى.

3237. Mes'ele: 3183. mes'elede beyân olunduğu üzere ikrârın sıhhatinde mukarrun bihin maʿlûm olması şart olmadığından beyʿ ve icâre gibi meʿa'l-cehâle sahîh olmayan ukûdun gayrısında mechûlü ikrâr sahîh ise de *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile عليّ عبد veya دار diyerek[1] vâkiʿ olan ikrâr gayr-ı sahîhtir. Binâenaleyh bir şey lâzım gelmez. *Bezzâziyye*'nin beyânına göre gerek muʿayyen ve gerek gayr-ı muʿayyen olsun müsâvî olarak "Benim üzerimde koyundan sığıra kadar borç vardır." diyerek ikrârıyla mukırre hiçbir şey lâzım gelmez.

إذا أقر بمجهول لزمه بيانه إلا إذا قال: لا أدري عليّ له سدس أم ربع، فإنه يلزمه الأقل كما في البزّازية.

3238. Mes'ele: Meselâ "Bende fülân kimsenin emâneti veya başka hakkı vardır." veya "Ben fülânın mâlını gasb veya sirkat ettim." diyerek bir kimse mechûl olarak bir hak ikrâr eylese, sahîh olup ikrâr ettiği mechûl olan şeyleri beyân ve taʿyîn eylemek üzere cebr olunur ise de "Bilmem ki üzerimde fülânın hakkı südüs veya rubuʿ mudur." dese 767. mes'ele muktezâsınca bir şeyin aslında müteyakkin olup da kıllet ve kesretinde şekk eylese kalîlin kesîre duhûlü müteyakkin olmakla *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile kalîli lâzım gelir.

إذا تعدد الإقرار بموضعين لزمه الشيئان إلا في الإقرار بالقتل. لو قال: قتلت ابن فلان، ثم قال: قتلت ابن فلان، وكان له ابنان وكذا في العبد وكذا في التزويج وكذا الإقرار بالجراحة فهي ثلاث كما في إقرار منية المفتي.

1 "Benim köle veya ev borcum var."

3239. Mes'ele: [1747] İkrâr iki mevziʿde olarak teʿaddüd eylese katli ikrârın gayrısında ikrâr ettiği şeylerin ikisi de lâzım gelir ise de "Fülânın oğlunu katlettim." dedikten sonra tekrâr ikrâr ederek teʿaddüd edip de ol kimsenin iki oğlu bulunursa ve kezâ abd ve kezâ tezvîc hakkında ve kezâ cirâhati ikrâr eylese *Münyetü'l-Müftî*'nin beyânına göre üç mes'ele hükm-i mezkûrdan müstesnâdır.

إذا أقر بالدين بعد الإبراء منه لم يلزمه كما في التاتارخانية إلا إذا أقر لزوجته بمهر بعد هبتها. له المهر على ما هو المختار عند الفقيه ويجعل زيادة إن قبلت. والأشبه خلافه لعدم قصدها كما في مهر البزّازية.

3240. Mes'ele: Bir deynden baʿde'l-ibrâ onu ikrâr eylese *Tâtârhâniyye*'nin beyânına göre ikrâr ettiği şey lâzım gelmez ise de inde'l-fakîh kavl-i muhtâr üzere zevcesi kendisine mehrini hibe ettikten sonra ona mehir ikrâr edip zevcesi kabûl ederse ikrârı mehirde ziyâdeye hamlolunur. Lâkin mehr-i *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile adem-i kasda binâen eşbeh olan hükm-i mes'elenin hilâfıdır.

وإذا أقر بأن في ذمته لها كسوة ماضية، ففي فتاوى قارئ الهداية إنها تلزمه ولكن ينبغي للقاضي أن يستفسرها إذا ادعت. فإن ادعتها بلا قضاء ولا رضاء لم يسمعها للسقوط وإلا سمعها ولا يستفسر المقر، انتهى. يعني فيما إذا أقر بأنها في ذمته حمل على أنها بقضاء أو رضاء فتلزمه. اللهم إلا إذا صدقت المرأة أنها بغير قضاء ورضاء بعد إقراره المطلق، فينبغي أن لا تلزمه.

3241. Mes'ele: *Fetâvâ-yı Kâriu'l-Hidâye*'de beyân olunduğuna göre zevc kendi zimmetinde mutallakanın kisve-i mâzîye hakkı bulunduğunu ikrâr ederse, ikrârıyla muâheze ve mülzem olarak te'diye ve iʿtâsı lâzım gelir, denilmiş ise de kâdîya lâyık olan, mezbûre tarafından iddiʿâ olundukda kazâ-yı kâdî veya rızâ-yı tarafeynle mi takdîr ve taʿyîn olundu yoksa bilâ-tesmiye mi taleb ettiğini istifsâr eylemeli. Zîrâ gerek kisve ve gerek nafaka-i sâire ya kazâ-yı kâdî veya **[1748]** rızâ-yı tarafeynle lâzım geleceğinden eğer mezbûre bilâ-kazâ vela-rızâ taleb iddiʿâsında bulunursa, kable't-takdîr mürûr eden eyyâmın nafakası sâkıta olmakla onları iddiʿâsı mesmûʿ olmaz. Ve eğer kazâ-yı kâdî veya rızâ-yı tarafeynle takdîr olunan nafaka ve kisvesini daʿvâ ediyorsa mesmûʿa olur ise de zevc zimmetinde mezbûrenin kisve ve sâir

nafakası bulunduğunu ikrâr ederse mukırrın ikrârını istifsâr eylemeyip, belki kazâ veya rızâ ile mukaddere hamlolunarak ilzâm ile hükmeder. Meğer -Allahümme- zevc mutlak olarak ikrâr edip de mezbûre bilâ-kazâ velâ-rıza ikrârda bulunduğunu tasdîk ederse, 814. mes'elede beyân olunduğu üzere zevc üzerine nafaka-i iddet ya kazâ-yı kâdî veya rızâ-yı tarafeynle bade't-takdîr lâzım geleceğinden mürûr eden eyyâmın nafakaları sâkıta olur.

KİTÂBÜ'S-SULH

3242. Mes'ele: Mukırrın inkârı sulhu îcâb eden husûmete sebeb olması ve bazen sulhün an-ikrârin vâkiʿ olması ve gerek ikrâr ve gerek sulhün kâtıʿ-ı nizâʿ bulunmaları münâsebetiyle ahkâm-ı ikrârı ebhâs-ı sulh ile taʿkîb buyurmuşlardır.

Sulh lügatte, musâlahanın ismi olup ıstılâh-ı fukahâda 3249. mes'elede beyân olunacağı üzere tarafeynin rızaları ile nizâʿı refʿ ve husûmeti katʿ eden bir akid olup rüknü, taʿyîn kabûl edip etmeyen şeylerde mutlakan îcâb ile kâbil-i taʿyîn olan şeylerde kabûldür. Ammâ derâhim ve denânîr gibi taʿyîn etmeyen şeylerde sulh bilâ-kabûl fi'l-matlûb tamâm olur. Binâenaleyh Zeyd Amr'dan bir mikdâr derâhim emsâli gayr-ı müteʿayyen bir şey daʿvâ edip de Amr nısfına sulhe râzı ve tâlib oldukda mücerred Zeyd'in "Nısfına seninle musâlaha oldum." diyerek îcâbıyla tamâm olup Amr'ın "Kabûl ettim." demesi şart değildir. Binâenaleyh 3249. mes'elede beyân olunacağı üzere sulh bi't-terâdî, nizâʿ ve husûmeti katʿ eden bir akiddir. Îcâb ve kabûl ile münʿakid olup, musâlih akd-i sulh eden, musâlehun aleyh bedel-i sulh, musâlehun anh iddiʿâ olunan şeydir.

3243. Mes'ele: Sulh üç kısımdır. Biri,

[1-] an-ikrâr sulhtur ki müddeʿâ aleyhin ikrârı üzerine vâkiʿ olur. **[1749]**

2- An-inkârin sulhtur ki müddeʿâ aleyhin inkârı üzerine vâkiʿ olur.

3- An-sükûtin sulhtur ki müddeʿâ aleyh ikrâr ve inkâr etmeyip sükût eylemesi üzerine vâkiʿ olur.

Şurût-i Sulh

3244. Mes'ele: Musâlihin âkil olması şart olup bâliğ olması şart değildir. Binâenaleyh mecnûn ve maʿtûh ile sabî-yi gayr-ı mümeyyizin sulhları

aslâ sahîh olmaz. Sabî-yi me'zûnun sulhunda zarar-ı beyyin bulunmaz ise sahîh ve illâ gayr-ı sahîhtir. Binâenaleyh sabî-yi me'zûndan bir şey daʿvâ edilip de ikrâr ettiği sûrette zarar-ı beyyin bulunmadıkça an-ikrârin sulhu sahîh olacağı gibi alacağını imhâl ve te'cîl eylemek üzere icrâ ettiği akd-i sulhu da sahîhtir.

Ve kezâ sabînin daʿvâsında velîsi sulh oldukda sabî için zarar-ı beyyin bulunursa sahîh olmaz ise de bulunmaz ise sahîh olur. Sulh vekâletle icrâ edilebilir. Binâenaleyh bir kimse kendi daʿvâsından sulh olmak üzere diğerini tevkîl edip de vekîli bi'l-vekâle sulh oldukda musâlehun aleyh müvekkil üzerine lâzım gelip vekîl onunla muâheze ve mutâlebe olunmaz. Meğerki vekîl musâlehun aleyhe dâmin olursa, ol hâlde vekîl kefâleti hasebiyle muâheze olunur. Ve kezâ an-ikrârin bir mâldan mâl üzerine sulh olup da sulhu nefsine muzâf kılarsa, nefsine izâfe ile iltizâmına binâen bedel ile mutâlebe olunup kendisi de müvekkiline rücûʿ eder.

An-İkrârin Sulh Beyʿdir

الصلح عن إقرار بيع إلا في مسألتين في المستصفى: الأولى ما إذا صالح من الدين على عبد وقبضه ليس له أن يبيعه مرابحة بلا بيان. الثانية: لو تصادقا على أن لا دين بطل الصلح، وفي الشراء بالدين لا، انتهى.

3245. Mes'ele: İki mes'elenin mâʿadâsında ikrâr-ı mâldan mâl bedelinde sulh beyʿdir. Zîrâ 234. mes'elede **[1750]** beyân olunduğu üzere sulh rızâ-yı tarafeynle mâlı mala mübâdeleden ibârettir. Binâenaleyh hıyâr ve akârda, şüfʿa gibi beyʿde cereyân eden ahkâm, sulh-i mezkûrda dahi cereyân eder. Hattâ deynden vâkiʿ olan sulhun hükmü, beyʿde semenin hükmü ve ayndan vâkiʿ olan sulhun hükmü de mebîʿin hükmüdür. Binâenaleyh beyʿde semen olmaya sâlih olan şey sulhta dahi bedel-i sulha sâlih olup beyʿde bunlara sâlih olmayarak beyʿ câiz olmayan şeyler üzerine sulh da câiz olmaz.

3246. Mes'ele: *Mustasfâ*'da beyân olunduğuna göre iki mes'ele hükm-i mezkûrdan müstesnâ olup onlardan biri deynden abd üzerine sulh olunup kabz eylese bilâ-beyân murâbaha ile satamaz. Hâlbuki iştirâ eylemiş olsa idi satabilirdi. İkinci mes'ele de beyân olunduğu üzere deynden abd üzerine sulhta dâin deynin aslî olmadığını ikrâr ederek tasâdukta bulunsalar sulh bâtıl olarak abdin reddi lâzım gelir. Ammâ deyn bedelinde şirâda deyn

olmadığı ikrâr olunarak tasâduk olundukda şirâ bâtıl olmayıp belki semen-i abdin iʿâdesi lâzım gelir.

ويزاد ما في المجمع لو صالحه عن شاة على صوفها يجزه يجيزه أبو يوسف ومنعه محمد، والمنع رواية. وعلى صوف غيرها لا يجوز اتفاقا كما في الشرح مع أن بيع الصوف على ظهر الغنم لا يجوز.

3247. Mes'ele: An-ikrârin sulhun beyʿ olması hükmünden istisnâ olunan iki mes'ele üzerine *Mecma*'da beyân olunan bir mes'ele de ziyâde olunur. Şöyle ki, bir kimse iddiʿâ eylediği koyundan o koyunun yünü üzerine sulh olsa Ebû Yûsuf hazretleri tecvîz edip İmâm Muhammed menʿ eylemiş. İmâm Muhammed hazretleri gibi menʿ İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden de mervîdir. Ammâ başka koyunun yünü üzerine sulh, şerhte beyân olunduğu vechile bi'l-ittifâk câiz değildir. Hâlbuki koyunun arkasında iken yünü satmak câiz değildir.

الحق إذا أجّله صاحبه فإنه لا يلزم وله الرجوع في ثلاث مسائل في شفعة الولوالجية: أجّل الشفيعُ المشتريَ بعد الطلبين للأخذ صح وله الرجوع. أجّلت امرأةُ العنّينِ زوجَها بعد الحول صح ولها الرجو. استمهل المدعى عليه فأمهله المدعي صح وله الرجوع.

3248. Mes'ele: [1751] Bir hakkı sâhibi te'cîl eylemekle lâzım olmaz. Binâenaleyh üç mes'elede te'cîlden rücûʿ edebilir. Mesâil-i mezkûreden biri,

[1-] şüfʿa-i *Velvâliciyye*'de beyân olunduğuna göre ahz için lâzım gelen mutâlebelerden sonra şefîʿ müşterîyi te'cîl eylese sahîh olup velâkin rücûʿ edebilir. Zîrâ te'cîl zimmette deyn olarak müstehak olunan şeyde lâzım olur. Bunda ise deyn yok ki te'cîli lâzım gelsin. Binâenaleyh şefîʿin müşterîyi te'cîli âriyette tevkît menzilinde olarak kendi hakkını te'hîr kabîlinden olmakla gayr-ı lâzımdır.

2- İnnînin zevcesinin müfârakat talebi üzerine hâkimin vermiş olduğu bir sene ecel munkazî olup da inneti zâile olmadığı hâlde zevcesi hakk-ı müfârakatını te'cîl eylese sahîh olup dilediği hâlde te'cîlden rücûʿla müfârakatını ihtiyâr edebilir.

3- Müddeʿâ aleyh müddeʿîden edâ-yı hak için müddet talebinde bulunukta bir müddet mühlet verirse sahîh olup dilediği hâlde mühletten rücûʿ edebilir. Ammâ dâin karzın gayrı düyûnâtı te'cîl ederse rücûʿ edemez ise de karzı te'cîl ederse onu da … mes'elede beyân olunacağı üzere hukûk-i sâire gibi lâzım olmayarak te'cîlden rücûʿ edebilir.

Sulh Nizâʿı Dâfiʿ ve Husûmeti Râfiʿ bir Akiddir

الصلح عقد يرفع النزاع. فلا يصح مع المودع بعد دعوى الهلاك، إذ لا نزاع ويصح بعد حلف المدعى عليه رفعًا للنزاع بإقامة البينة. ولو برهن المدعي بعده على أصل الدعوى لم تقبل إلا في صلح الوصي عن مال اليتيم على إنكار. إذا صالح على بعضه ثم وجد البينة فإنها تقبل. ولو بلغ الصبي فأقامها تقبل. ولو طلب يمينه لا يحلف كما في القنية.

3249. Mes'ele: 3242. mes'elede beyân olunduğu üzere sulh bi-tarîki't-terâdî nizâʿı dâfiʿ ve husûmeti râfiʿ bir akiddir. Binâenaleyh bilâ-teʿaddî helâk daʿvâsından sonra mûdaʿ ile sulh sahîh olmaz. Zîrâ bilâ-teʿaddî **[1752]** vedîʿanın telefi üzerine nizâʿ ve husûmet teveccüh eylemez ki sulh ile refʿ olunsun. Lâkin müddeʿâ aleyh yemîn ettikten sonra ikâme-i beyyine ile melhûz olan nizâʿı refʿ eylemek için sulh sahîh olur. Müddeʿî baʿde's-sulh asl-ı daʿvâ üzerine burhân ikâme eylese kabûl olunmaz. Ancak adem-i beyyine ile mâl-ı yetîmi inkâr üzerine pederi veya vasîsi tarafından bir mikdâr üzerine sulh olunup da baʿdehû tekmîlini isbât edecek beyyine zuhûr ederek ikâme olunsa kabûl olunur.

3250. Mes'ele: *Kunye*'de beyân olunduğu üzere adem-i beyyineye binâen medyûnun inkârı üzerine peder veya vasîsi tarafından bir mikdâr şey üzerine sulh olunmuş iken sabî bâliğ olup da hakkını isbât için burhân ikâme eylese kabûl olunur ise de yemîn taleb ederse tahlîf olunmaz.

الثانية إذا ادعى دينًا فأقر به وادعى الإيفاء أو الإبراء فأنكر فصالحه ثم برهن عليه. لأن الصلح هنا ليس لافتداء اليمين، كذا في العمادية من العاشر.

3251. Mes'ele: Baʿde's-sulh asl-ı müddeʿâ üzerine ikâme olunan burhânın adem-i kabûlünde müstesnâ olan birinci mes'ele, ânifen beyân olunduğu üzere mâl-ı yetîmden bazısı üzerine pederi veya vasînin sulhu olup, ikincisi de

deyn iddiʿâsında bulunup müddeʿâ aleyh ikrâr ederek îfâ veya ibrâ iddiʿâsında bulunup müddeʿî de îfâ veya ibrâyı inkâr ederek onunla sulh oldukdan sonra îfâ veya ibrâ üzerine burhân ikâme eylese kabûl olunur. Zîrâ *İmâdiyye*'nin fasl-ı âşirinde beyân olunduğu üzere sulh-i mezkûr müddeʿâ aleyhin iddiʿâ ettiği îfâ veya ibrâyı inkârı üzerine yemînden fidye için değildir.

ولو برهن المدعى عليه على إقرار المدعي أنه مبطل في الدعوى، فإن برهن على إقراره قبل الصلح لم تقبل وإن بعده تقبل.

3252. Mes'ele: Birisi diğeri aleyhine bir hak daʿvâ edip müddeʿâ aleyh baʿde'l-inkâr müddeʿînin daʿvâsında mubtil olduğunu **[1753]** ikrârı üzerine burhân üzerine ikâme ettikte, ikrârı üzerine kable's-sulh ikâme eylemiş ise burhânı kabûl olunmaz ise de baʿde's-sulh ikâme eylemiş ise kabûl olunur.

Baʿde's-Sulh Sulh Bâtıldır

ولو برهن على صلح قبله بطل الثاني، إذ الصلح بعد الصلح باطل، كما في العمادية.

3253. Mes'ele: Meselâ, biri diğerinin yedinde bulunan dârı iddiʿâ edip zü'l-yed olan müddeʿâ aleyh inkâr ederek dâr-ı mezkûru zü'l-yede teslîm eylemek üzere bin kuruş bedelinde müddeʿî ile sulh olup baʿdehû zü'l-yed ondan akdem sulh olduğunu iddiʿâ ederek bi'l-beyyine isbât eylese, ikinci defa edilmiş olan sulh bâtıl olup sulh-i evvel ibkâ olunur. Zîrâ *İmâdiyye*'de beyân olunduğu vechile baʿde's-sulh tekrâr sulh bâtıldır.

Daʿvâ-yı Fâsideden Sonra İnkâr Üzerine Sulh Fâsiddir

الصلح على إنكار بعد دعوى فاسدة فاسد كما في القنية. ولكن في الهداية في مسائل شتى من القضاء أن الصلح على إنكار جائز بعد دعوى مجهولة، فليحفظ.

3254. Mes'ele: *Kunye*'de beyân olunduğu vechile daʿvâ-yı fâsideden sonra inkâr üzerine sulh fâsid olup velâkin *Hidâye*'de kitâb-ı kazânın mesâil-i şettâsında beyân olunduğuna göre daʿvâ-yı mechûleden sonra inkâr üzerine sulh câiz olduğunu hıfz ile emreylemiş. Zîrâ daʿvâ-yı mechûle daʿvâ-yı fâside olmakla birinde cevâz-ı sulhun isbâtı, diğerinde nefyine münâfîdir.

ويحمل على فسادها بسبب مناقضة المدعي لا لترك شرط الدعوى كما ذكره في القنية وهو توفيق واجب، فيقال إلا في كذا والله سبحانه وتعالى أعلم.

3255. Mes'ele: *Hidâye*'de daʿvâ-yı mechûleden sonra inkâr üzerine sulhun cevâzıyla ânifen işâret olunduğu üzere *Kunye*'de daʿvâ-yı fâsideden sonra sulhün fesâdıyla kavle mütenâkız ise de lâkin *Kunye*'de zikir ve beyân olunduğu vechile daʿvânın fesâdı müddeʿînin münâkazası sebebiyle fesâda mahmûl olup sıhhat-i daʿvânın şartının terkine mebnî değildir. Bu vechile kelâmeyn beynini tevfîk lâzımdır. Binâenaleyh *Kunye*'nin **[1754]** maksadı daʿvâ-yı fâsideden sonra inkâr üzerine sulh, fâsiddir. Lâkin daʿvânın fesâdı müddeʿînin munâkazasına mebnî olmayıp da belki sıhhatinin şartının terkine mebnî olursa fâsid değildir, demek olur buyruluyor ise de Hamevî'nin beyânına göre sâhib-i *Hidâye* daʿvânın fesâdı gerek müddeʿînin munâkazasına ve gerek terk-i şartı sebebiyle olsun mutlakan daʿvâ-yı mechûlede sulhün cevâzını tasrîh etmekle *Kunye*'de fesâd-ı sulhu müddeʿînin munâkazası sebebiyle fesâda hamlin fâidesi kalmaz. Zîrâ her ne sebeble olursa daʿvânın fesâdıyla beraber sulhun sıhhatiyle kavl, daʿvânın fesâdıyla adem-i cevâzı ile kavle münâfî ve muhâliftir.

صلح الوارث مع الموصى له بالمنفعة صحيح، لا بيعه. وصلح الوارث مع الموصى له بجنين الأمة صحيح وإن كان لا يجوز بيعه. وبيانه في حيل التاتارخانية.

3256. Mes'ele: Menfaʿat bedelinde mûsâ leh ile vârisin sulhu sahîh ise de beyʿi sahîh değildir. Zîrâ beyʿ-i menâfiʿ bâtıldır. Sulh ise her ne zaman temlîken iʿtibârı müteʿazzir olursa min-külli vechin ıskât iʿtibâr olunur. Onun için kısâstan sulh câizdir. Menfaʿat bedelinde sulh müstahik olduğu hakkını ıskât olup bir kimsenin hakk-ı şirb ve hakk-ı mesîl gibi müstahik olduğu hakkını ıskâtı ise câizdir. Binâenaleyh menfaʿat bedelinde mûsâ lehin vârisle sulhu mûsâ lehin müstahik olduğu hakkını ıskâttan ibâret olmakla cevâz ve sıhhati cây-ı iştibâh değildir. Beyʿ ise bunun hilâfınadır.

3257. Mes'ele: … mes'elede beyân olunduğu üzere tâbiʿ için ayrıca hüküm verilmeyeceğinden rahm-i mâderde bulunan cenîni beyʿ her ne kadar sahîh değil ise de onun bedelinde vârisin mûsâ leh ile sulhu sahîh olup beyânı hiyel-i *Tâtârhâniyye*'dedir.

طلبُ الصلح والإبراء عن الدعوى لا يكون إقرارًا، وطلبُ الصلح والإبراء عن المال يكون إقرارًا.

3258. Mes'ele: [1755] Her ne kadar daʿvâdan sulh veya ibrâ ikrâr değil ise de mâldan sulh ikrârdır. Binâenaleyh *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile "Bu dârı bana terk et!" veya "Benimle sulh ol!" demesi dâr-ı mezkûr onun olduğunu ikrâr olup "Beni bu daʿvâdan ibrâ veya sulh et!" demesi daʿvânın sıhhatini ikrâr değildir.

الصلح على إنكار على شيء إنما يرفع النزاع في الدنيا لا في العقبى إلا إذا قال: صالحتك على كذا وأبرأتك عن الباقي.

3259. Mes'ele: Müddeʿâ aleyhin iddiʿâ olunan hakkı inkârı üzerine müddeʿînin onunla bir mikdâr üzerine sulh olması beynlerinde olan nizâʿ-ı dünyevîyi refʿ ederse ise de husûmet-i uhreviyyeyi refʿ edemez. Belki âhiretçe olan münâzaʿayı refʿ eylemek için baʿde's-sulh bâkî kalan hakkından bi'l-külliyye rızâsıyla ibrâ ederek "Ondan dahi sulh oldum." demesi lâzımdır.

الصلح إذا كان عن مال بمنفعة كان إجارة ولو كان على خدمة العبد المدعى إلا إذا صالحه على غلته أو غلة الدار. فإنه غير جائز كثمرة النخيل كما في الخلاصة.

3260. Mes'ele: *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile mâldan sulh menfaʿat bedelinde olursa, her ne kadar iddiʿâ olunan abdin hizmeti bedelinde olsa dahi icâre olarak sahîh ve câiz olur ise de eşcârın meyvesi gibi gallesi veya galle-i dâr üzere sulh olunursa câiz değildir, buyuruluyor ise de *Münye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre kölesinin gallesini vasiyyet edip de onun gallesinden ekall derâhim üzere sulhun cevâzı ve *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğuna göre nahlesinin gallesini vasiyyet edip de derâhim üzere sulhun istihsânen cevâzı ile kavillere muhâliftir.

Musâleh-i Aleyhin İstihkâkı

إذا استحق المصالح عليه رجع إلى الدعوى إلا إذا كان مما لا يقبل النقض، فإنه يرجع بقيمته كالقصاص والعتق والنكاح والخلع كما في الجامع الكبير.

3261. Mes'ele: [1756] İnkâr üzerine sulhte bedel-i sulh daʿvâ olmakla musâleh-i aleyh olan bedelin müstahikkı zuhûr ettikte nakzı kâbil olan daʿvâlardan ise daʿvâya rücûʿ olunur ise de *Câmiʿu'l-Kebîr*'de beyân olunduğu vechile bedel-i sulh olan daʿvâ kısâs ve ıtk ve nikâh ve hulʿ daʿvâları gibi nakzı gayr-ı kâbil ise kıymetiyle rücuʿ olunur.

Menâfiʿ Daʿvâsından Sulh

الصلح عن دعوى المنافع جائز إلا دعوى إجارة كما في المستصفى.

3262. Mes'ele: *Mustasfâ*'da beyân olunduğu vechile menâfiʿ daʿvâsından sulh câiz ise de icâre daʿvâsından câiz değildir, buyuruluyor ise de *Bahr*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre mâl daʿvâsından sulh mutlakan câiz olup icâreyi veya iddiʿâ olunan müddet-i icâreyi veya ücreti inkârı hâlinde mûcir ile müste'cirin sulhu gibi menfaʿat daʿvâsından sulh câizdir, kavline muhâliftir.

Ve kezâ İbn Melek'in *Mecma*ʿ şerhinde beyân olunduğuna göre mâl ve menfaʿat daʿvâsından mâl ve menfaʿat bedelinde sulh câizdir. Zîrâ mâl ve menfaʿat bedelinde mâldan sulh, beyʿ ve icâre maʿnâlarındadır. Lâkin menfaʿat bedelinde menfaʿatten sulh icâre olup icâre ise, hâcet-i nâs zarûret menziline tenzîl olunur, kâʿidesinin îzâhında … mes'elede beyân olunduğu üzere hilâf-ı kıyâs olarak hâcet-i nâs zarûret menziline tenzîl olunarak istihsânen tecvîz olunup bir menfaʿati kendi cinsine menfaʿat bedelinde icârede ise hâcet bulunmayacağından menfaʿat-i dâr olan süknâdan ayn-ı süknâ üzerine musâlaha câiz değil ise de menfaʿat-i süknâdan hizmet-i abd üzerine musâlaha gibi muhâlif cins olan menfaʿat bedelinde başka cins menfaʿat üzerine musâlaha da câizdir.

Hadden Sulhun Adem-i Sıhhati

لا يصح الصلح عن الحد ولا يسقط به إلا حد القذف إذا كان قبل المرافعة، كما في الخانية.

3263. Mes'ele: [1757] … mes'elelerde beyân olunduğu üzere hudûd-i şerʿiyye hukûk-ı Bârî'den olup gayrın hakkından iʿtiyâz câiz olamayacağından ve her ne kadar hadd-i kazif hakk-ı Bârî ile hakk-ı abdden mürekkeb ise de … mes'elede beyân olunduğu üzere hakk-ı Bârî gâlib olmakla ale'l-ıtlâk hudûd-i şerʿiyye daʿvâsından sulh sahîh olmayacağından sulh ile had sâkıt olmaz ise de *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile kable'l-murâfaʿa sulh olunursa hadd-i kazif sâkıt olur ise de hâkime baʿde'l-murâfaʿa sâkıt olmaz.

Sulh-i Mahbûs

صالح المحبوس ثم ادعى أنه كان مكرَهًا لم يقبل إلا إذا كان في حبس الوالي، لأن الغالب حبسه ظلمًا، كما في البزّازية.

3264. Mes'ele: Mahbûs baʿde'l-musâlaha kendisinin kerhen sulh olduğunu iddiʿâ eylese daʿvâsı kabûl olunmaz ise de *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile vâlînin habsinde iken sulh olmuş ise onda gâlib olan zulmen mahbûs olmakla mesmûʿa olur.

Sulhün Kâbil-i Fesih Olması

الصلح يقبل الإقالة والنقض إلا إذا صالح عن العشرة على خمسة، كما في القنية.

3265. Mes'ele: Sulh, ikâle ve nakzı kâbil ise de *Kunye*'nin beyânına göre meselâ ondan beşe, yaʿni matlûbun nısfına musâlaha olunursa fesih ve nakz kabûl eylemez. Zîrâ hakkının cinsine sulh, hakkını ıskât olup hâlbuki الساقط لا يعود muktezâsınca sukût eden hak avdet eylemez. Ammâ muʿâraza maʿnâsına sulh tarafeynin nakızlarıyla muntakiz olup nakzına kâil olanlar bu maʿnâca sulhe mahmûldür. Yoksa hakkının bazısını istîfâ ile bazısını ıskât maʿnâsına sulh onların nakzı ile muntakiz olmaz.

ادعى فأنكر فصالحه ثم ظهر بعده أن لا شيء عليه بطل الصلح، كما في العمادية من العاشر.

3266. Mes'ele: Bir şey iddiʿâ edip müddeʿâ aleyhin inkârı üzerine sulh oldukdan sonra müddeʿînin müddeʿâ aleyhde matlûbu **[1758]** olmadığı zâhir olsa *İmâdiyye*'nin fasl-ı âşirinde bazıların beyânına göre *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in fasl-ı âşirinde beyân olunduğu vechile sulh-i mezkûr bâtıl olur.

KİTÂBÜ'L-MUDÂREBE

3267. Mes'ele: Mudârebe, bir taraftan sermâye, diğer taraftan saʿy ü amel olmak üzere bir nevʿ şirketten ibâret olup sermâye sâhibine rabbü'l-mâl ve âmile mudârib denir.

Rüknü

3268. Mes'ele: Mudârebenin rüknü îcâb ve kabûldür. Meselâ, rabbü'l-mâl mudâribe "Şu sermâyeyi al, ticâreti beynimizde yarı yarıya veya ikili birli taksîm olunmak üzere mudârebeten saʿy ü amel et!" veya "Bu parayı sermâye et, kârı beynimizde şu nisbetle müşterek olsun." demek gibi mudârebe maʿnâsını ifâde eden söz îcâb olup mudâribin kabûlü ile mudârebe münʿakid olur.

3269. Mes'ele: Mudârebe iki kısım olup biri, mudârebe-i mutlaka ve diğeri mukayyededir. Mudârebe-i mutlaka zamân ve mekân ve bir nevʿ ticâret ile veya bâyiʿ ve müşterîyi taʿyînle mukayyed olmayan mudârebe olup bunlardan biriyle takyîd olunan mukayyededir. Binâenaleyh "Filan vakit veya filan mahalde veya filan cins mâl al sat!" gibi bir şeye nisbetle söylenirse mudârebe-i mukayyede olup 3679. mes'elede beyân olunacağı üzere kayd-ı mezkûre riʿâyet lâzımdır.

Şurûtu

3270. Mes'ele: Rabbü'l-mâlın tevkîle ve mudâribin vekâlete ehil olmaları ve re'sü'l-mâlın sermâye-i şirket olabilecek mâl olması şarttır. Binâenaleyh urûz ve akâr ile zimem-i nâsda bulunan alacak mudârebede sermâye olamaz. Ammâ rabbü'l-mâl urûzdan bir mikdâr mal verip de "Bunu sat da semeniyle mudârebe et!" deyip mudârib de kabûl ve kabz ederek ol mâlı satıp bedeli olan nukûdu sermâye ederek ticârette bulunursa mudârebe sahîha olur.

Ve kezâ "Fülânda bulunan şu kadar alacağımı al da mudârebe yolunda kullan!" deyip de ol kimse de kabûl ederse **[1759]** mudârebe sahîha olur. Ve sermâyenin mudâribe teslîmi de şarttır. Ve şirket-i akid gibi mudârebede dahi sermâyenin maʿlûm olması ve âkideynin ticâretten hisseleri nısf ve sülüs gibi bir cüz-i şâyiʿ olarak taʿyîn edilmesi de şarttır. Şu kadar var ki "Ticâret beynimizde müşterek olsun." diyerek ale'l-ıtlâk şirket taʿbîr olunursa ticâret müsâvâta meşrûfe olarak beynlerinde yarı yarıya taksîm edilir. Şurût-ı mezkûreden birinin fikdânı ile şirket fâside olur.

Mudârebenin Ahkâmı

3271. Mes'ele: Mudârib emîn olup sermâye onun yedinde vedîʿa hükmündedir ve sermâyede tasarruf eylemesi cihetiyle rabbü'l-mâlın vekîlidir. Ve kâr ederse onda şerîk olur.

Ve mudârebe-i mutlakada mudârib mücerred akd-i mudârebe ile mudârebenin levâzım ve teferruʿâtından olan işleri yapmaya me'zûn olur.

إذا فسدت كان للمضارب أجر مثله إن عمل إلا في الوصي يأخذ مال اليتيم مضاربة فاسدة فلا شيء له إذا عمل، كذا في أحكام الصغار.

3272. Mes'ele: Şurût-ı sıhhatinden birinin fikdânıyla mudârebe fâside olursa şerîk-i mudârib ecr-i misle müstahik olur ise de lâkin vasî mâl-ı yetîmi mudârebe-i fâside ile alırsa *Ahkâm-ı Sığâr*'da beyân olunduğu vechile amel eylemekle hiçbir şeye müstahik olmaz.

إذا ادعى المضارب فسادها فالقول لرب المال أو عكسه فللمضارب.

3273. Mes'ele: Şerîk-i mudârib mudârebenin fesâdını iddiʿâ ederse söz rabbü'l-mâlın olup rabbü'l-mâl iddiʿâ ederse söz şerîk-i mudâribindir.

فالقول لمدعي الصحة إلا إذا قال رب المال: شرطت لك الثلث وزيادة عشرة وقال المضارب: الثلث. فالقول للمضارب، كما في الذخيرة من البيوع.

3274. Mes'ele: [1760] Söz sıhhat-i mudârebeyi iddiʿâ edenindir. Velâkin rabbü'l-mâl mudâribe hitâben "Sana ribhin sülüsü ile ondan ziyâdesini şart ettim." deyip de mudârib "Sülüsü şart ettin." dese *Zahîre*'nin büyûʿda beyânı vechile söz mudâribindir.

للمضارب الشراء إلا الأخذ بالشفعة، فلا يملكه إلا بالنص كما في البزّازية.

3275. Mes'ele: Şerîk-i mudârib için şirâ câiz ise de şüfʿa tarîkiyle câiz değildir. Şirâ ile şüfʿa tarîkiyle ahz beyninde fark, şüfʿa tarîkiyle ahz cebren temellükten, şirâ ile ahz ise bi'l-ihtiyâr temellükten ibârettir. Binâenaleyh *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile rabbü'l-mâl tarafından nas ve tasrîh edilmedikçe şüfʿa ile alınana mudârib mâlik olamaz.

وللمضارب البيع بالنسيئة إلا إلى أجل لا يبيع إليه التجار.

3276. Mes'ele: Şerîk-i mudârib veresiye satabilir ise de tüccârın veresiye satmaları müteʿâref ve muʿtâd olmayan ecel ile satma hakkı yoktur.

ويملك البيع الفاسد لا الباطل.

3277. Mes'ele: Mudârib beyʿ-i fâside mâlik olur ise de beyʿ-i bâtıla mâlik olamaz. Beyʿ-i fâsid aslen sahîh olup da mebîʿin mechûl olması veya semende halel bulunması gibi vasfen sahîh olmayan, yaʿni zâten münʿakid olup da bazı evsâf-ı hâriciyyesi iʿtibârıyla meşrûʿ olmayan beyʿdir.

Beyʿ-i bâtıl ise beyʿ-i hür ve meyte gibi aslen sahîh olmayan beyʿdir. Beyʿ-i fâsid kabzla nâfiz olarak müşterînin mebîʿde tasarrufu câiz olup beyʿ-i bâtıl ise aslen bir hüküm ifâde eylemez. Binâenaleyh bâyiʿin izniyle müşterî kabz ederse emânet hükmünde olarak bilâ-teʿaddî telef olursa müşterîye damân lâzım gelmez.

لا يتجاوز المضارب ما عيّنه له رب المال إلا إذا قيّد عليه بسوق بخلاف التقييد بالبلد إلا إذا قيّد بأهل بلد كأهل الكوفة فلا يتقيد بهم بخلاف المعيّن منهم.

3278. Mes'ele: [1761] Mudârib rabbü'l-mâlın kendisi için takyîd ve taʿyîn ettiği hâli tecâvüz edemez. Ancak "Filan sokakta alışveriş yapma!" diyerek sokakla takyîd ederse hükm-i mes'eleden müstesnâ ise de belde ile takyîd bunun hilâfınadır. Lâkin meselâ ehl-i Kûfe ile takyîd ederse onlarla takyîd eylemez ise de onlardan muʿayyen bir kimse ile takyîd ederse onların hilâfına olarak takyîd eder.

المضاربة تقبل التقييد بالوقت فتبطل بمضيه تصرف أو لا، كما في الهداية.

3279. Mes'ele: Mudârebe vakitle takyîdi kâbildir. Onun için 3269. mes'elede beyân olunduğu üzere mudârebe mutlaka ve mukayyede olarak iki kısımdır. Böyle bir vakitle takyîd olunursa *Hidâye*'nin beyânı vechile gerek tasarruf etsin ve gerek etmesin mukayyed olduğu vaktin mürûr ve inkızâsıyla mudârebe münfesiha olur. Çünkü mudârebe-i mukayyedede rabbü'l-mâlın kayd ve şartı ne ise mudâribin ona riʿâyeti lâzımdır.

يصح نهي رب المال مضاربة إلا إذا صار المال عروضًا.

3280. Mes'ele: Mâl, urûz olmadıkça rabbü'l-mâlın mudâribi "Filan mahalle gitme!" veya "Veresiye mâl satma!" diyerek nehyi sahîh olup böyle nehy eylemiş iken mudârib muhâlif olarak mâl-ı mudârebe ile ol mahalle gidip de mâl-ı mudârebe telef olsa veya veresiye satıp da parası yansa mudârib dâmin olur.

إذا قال له: «اعمل برأيك» ثم قال له: «لا تعمل برأيك» صح نهيه إلا إذا كان بعد العمل.

3281. Mes'ele: Rabbü'l-mâl mudâribe "Re'yinle amel et!" diye tefvîz-i umûr ettikten sonra "Kendi re'yinle amel etme!" diyerek kable'l-amel re'yi ile amelden nehy ederse nehiy sahîh olur ise de baʿde'l-amel sahîh olmaz.

أطلقها ثم نهاه عن السفر عمل نهيه إلا إذا كان بعد الشراء.

3282. Mes'ele: [1762] İbtidâ mudârebe-i mutlaka ile emredip de baʿdehû seferden nehy eylese kable'ş-şirâ nehiy amel eder ise de ba'de'ş-şirâ amel eylemez.

KİTÂBÜ'L-HİBE

3283. Mes'ele: Hibe lügatte,

﴿فَهَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ وَلِيًّا﴾[1], ﴿يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَاثًا وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ﴾[2] muktezâları üzere gerek mal ve gerek başkasıyla mutlakan tefaddul ve ihsân maʿnâsına olup şerʿde 238. mes'elede beyân olunduğu üzere bilâ-ivaz bir malı âhara temlîk eylemektir ki temlîk eden vâhib ve kendisine temlîk edilen mevhûbun leh ve temlîk edilen mala mevhûb denir.

Sebeb-i Meşrûiyyeti

3284. Mes'ele: Gerek dünyevî ve gerek uhrevî hayır talebidir. (تهادوا تحابوا)[3] muktezâsınca bâis-i muhabbet ve musâlaha olarak hibe eylemesi mendûbe olup kabûlü sünnettir.

Dürr-i Muhtâr'da beyân olunduğu üzere usûl-i dînde sâhib ve sertâcımız Ebû Mansûr Mâturîdî hazretleri bir müslim üzerine evlâd ve ahfâdına tevhîd ve îmânı taʿlîm farz olduğu gibi cûd ve ihsânı ve fezâil-i rüchânını taʿlîm edip öğretmek de farzdır, buyurmuş. Erkânı ve şurûtu 241. mes'elede ve hükmü de 242. mes'elede beyân olunmuştur.

هبة المشغول لا تجوز إلا في مسألة ما إذا وهب الأب لولده الصغير كما في الذخيرة.

3285. Mes'ele: Hibe îcâb ve kabûl ile münʿakide ve kabz-ı kâmil ile tamâm olacağından mevhûbun milk-i vâhibi iştigâli kabza mâniʿ değil ise de milk-i vâhible meşgûl olması kabza mâniʿ olacağından meselâ, içinde vâhibin metâʿı ile meşgûl olan dârı, üstünde eğeri ile meşgûl olan hayvânı hibe câiz olmaz. Dârı işgâl eden metâʿı ve hayvânı işgâl eden eğeri hibe **[1763]** câizdir. Beyân olunduğu üzere vâhibin milkiyle meşgûlü hibe câiz değil ise de *Zahîre*'de beyân olunduğu vechile pederin veled-i sağîrine milkiyle meşgûl olan malını hibesi hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak sahîhadır.

---

1 "Tarafından bana yerimi alacak bir halef ver." Meryem, 19/5.

2 "Dilediğine kız çocukları bahşeder, dilediğine de erkek çocukları bahşeder." Şûrâ, 43/49.

3 Muvatta', "Hüsnü'l-Hulk", 16; Beğavî, *Şerhu's-Sünne*, VI, 109, r. 1612; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VI, 280, r. 11946.

Sağîr-i Mümeyyizin Hibeyi Kabûlü Sahîhtir

قبول الصبي العاقل الهبة صحيح إلا إذا وهب له ما لا نفع له وتلحقه مؤنته، فإن قبوله باطل ويرد إلى الواهب كما في الذخيرة.

3286. Mes'ele: Sabî-yi âkilin hibeyi kâbulü sahîh ise de kör ve topal olan hayvânı ve hânede bulunan tuzu ve toprağı hibe gibi sabî için nefʿ ve fâide bulunmayan mevhûbu ve buna mülhak olarak bunların meû'netlerini kabûl bâtıl olarak *Zahîre*'nin beyânı vechile vâhibe reddolunur.

تمليك الدين من غير من عليه الدين باطل إلا إذا سلطه على قبضه. ومنه لو وهبت من ابنها ما على أبيه لها. فالمعتمد الصحة للتسليط. ويتفرع على هذا الأصل لو قضى دين غيره على أن يكون الدين له لم يجز ولو كان وكيلًا بالبيع كما في جامع الفصولين.

3287. Mes'ele: Medyûnun gayrıya medyûn üzerinde bulunan deyni dâinin hibe ve temlîk eylemesi bâtıl ise de mevhûbün lehi onu kabza taslît ederse hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak sahîhtir.

3288. Mes'ele: Kadının oğlunun pederi üzerinde bulunan matlûbunu oğluna hibesi de medyûnun gayrıya medyûn üzerinde bulunan deyni dâinin temlîki bâtıl olması mes'elesinden müstesnâ olan mesâil cümlesinden olarak oğlunu pederi üzerine taslît ederek matlûbunu kabza tevkîl eylemiş olmakla muʿtemed olan bu vechile hibe ve temlîkin sahîh olmasıdır.

3289. Mes'ele: *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile her ne kadar beyʿe vekîl olsa dahi deyn kendisinin olmak **[1764]** üzere başkasının deynini kazânın adem-i cevâzı da medyûnun gayrı üzerinde bulunan deyni temlîk ve hibenin bâtıl olması üzerine müteferriʿdir.

وليس منه ما إذا أقر الدائن أن الدين لفلان وأن اسمه عارية فيه فهو صحيح لكونه إخبارًا لا تمليكًا، ويكون للمقر له ولاية قبضه كما في البزازية.

3290. Mes'ele: Meselâ, Zeyd'in Amr'da bulunan alacağını Bekir'in olduğunu ikrâr eylemesi gibi dâin medyûnun zimmetinde bulunan deyn fülânın olduğunu ve defterinde âriyet ismiyle mukayyed ve muharrer bulunduğunu ikrârı ihbâr olup mukarrun lehe temlîk olmadığından sahîh

olması mes'elesi medyûnun gayrı olarak onun zimmetinde bulunan deyni başkasına temlîk kabîlinden değildir. Binâenaleyh *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile mukarrun lehin temlîk olunan deyn-i mezkûru kabza velâyeti vardır.

Beyʿ ve İcârede Hibe İkâleden Mecâzdır

الهبة تكون مجازا عن الإقالة في البيع والإجارة كما في إجارة الولوالجية.

3291. Mes'ele: İcâre-i *Velvâliciyye*'de beyân olunduğu vechile beyʿ ve icârede hibe onları fesih ve ikâleden mecâz olur. Binâenaleyh müşterînin kable'l-kabz mebîʿi bâyiʿe ve müste'cirin kable'l-kabz istîcâr eylediği şeyi "Mûcire hibe ettim." demeleri "İkâle ve fesih ettim." demekten mecâz olarak gerek beyʿ ve gerek icâre münfesiha olurlar.

Sılaya Cebr Olmaz

لا جبر على الصلات إلا في مسائل منها: نفقة الزوجة. والثانية: العين الموصى بها؛ يجب على الوارث دفعها إلى الموصى له بعد موت الموصي مع أنها صلة. الثالثة: الشفعة؛ يجب على المشتري تسليم العقار إلى الشفيع مع أنها صلة شرعية.

3292. Mes'ele: Sılalar teberruʿ olmakla teslîme cebrolunmaz ise de üç mes'ele bu aslın hükmünden istisnâ olarak **[1765]** cebrolunur. Onlardan biri, nakafa-i zevce olup zevcine edâ ile cebrolunur. İkincisi, bir kimseye vasiyyet olunan ayn olup mûsînin musirran ale'l-îsâ vefâtından sonra bunları mûsâ lehlerine te'diye ve teslîm ile vârisleri cebrolunur. Hâlbuki bunlar şerʿan sıla ve teberruʿdur. Üçüncüsü de şüfʿadır ki şerʿan sıla olduğu hâlde müşterîye iştirâ ettiği akârı şefîʿine teslîm ile cebr olunur.

Şefîʿin Vefâtıyla Şüfʿa Bâtıla Olur

وكذا لو مات الشفيع بطلت الشفعة، كذا في شرح أدب القاضي للصدر الشهيد من النفقات.

3293. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere şefîʿin hayâtında hakk-ı şüfʿasının kendisine teslîmi lâzım olarak müşterî iʿtâ ve teslîme cebr olunduğu gibi Sadru'ş-Şehîd'in *Edebü'l-Kâdî* şerhinin nafakât bahsinde beyân olunduğu vechile şefîʿin vefâtıyla hakk-ı şüfʿası ve kezâ mevtle salât sâkıta olmakla tarafından istidâne ile hükmolunmayan nafakalar ve hibe ve diyet

ve cizye ve damân, ıtk ve kefâlette bâtıla olarak sâkıta olurlar. Bazı fukahâ bunları

كفالة دية خراج رابع ضمان العتق هكذا النفقات
كذا هبة حكم الجميع سقوطها بموت لما أن الجميع صلات

diyerek silk-i nazma çekmişler. İşâret olunduğu vechile mevtle sâkıta olan nafakâtla maksad, emr-i kâdî ile istidâne olunmayan nafakalardır. Kâdînın velâyet-i âmmesine binâen onun emriyle istidâne zevcin binefsihî emriyle istidâne hükmünde olarak zevcin vefâtıyla sâkıta olmayacağından veresesi edâya mecbûrdur.

قلت الرابعة: مال الوقف يجب على الناظر تسليمه للموقوف عليه مع أنه صلة محضة إن لم يكن في مقابلة عمل وإلا ففيه شائبتها.

3294. Mes'ele: Musannif-i allâmenin beyânına göre edâsıyla cebrolunan dördüncü sıla, mâl-ı vakıf olup amel mukâbilinde olmadıkça sıla-i mahza olduğu hâlde nâzırı mevkûfun aleyhlere onu edâya cebrolunur. Ammâ amel mukâbilinde olursa şâibe-i sıla vardır. **[1766]**

KİTÂBÜ'L-MÜDÂYENÂT

وفيه مسائل: الإبراء عن الدين إذا قال الطالب لمطلوبه: لا تعلق لي عليك، كان إبراء عامًا كقوله: لا حق لي قبله، إلا إذا طالب الدائن الكفيل فقال له: طالب الأصيل، فقال: لا تعلق لي عليه، لم يبرأ الأصيل، وهو المختار كما في القنية.

3295. Mes'ele: Kitâb-ı müdâyenâtta birtakım mesâil vardır. Onların biri, deynden ibrâ mes'elesidir. Meselâ dâinin medyûnuna "Benim sende hiçbir alâkam yoktur." demesi onun tarafından "Hakkım yoktur." demesi gibi ibrâ-yı âmm olur. Lâkin dâin, kefîli mutâlebede bulunup da kefîlin "Asîlden taleb et!" demesi üzerine "Benim alâkam yoktur." demesi hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak ibrâ olmayacağından asîl, deynden berî olamaz. *Kunye*'nin beyânına göre muhtâr olan da budur.

الإبراء يرتد بالرد إلا في مسائل: الأولى: إذا أبرأ المحتال المحتال عليه فرده لم يرتد كما ذكرناه في شرح الكنز. الثانية: إذا قال المديون: أبرئني، فأبرأه فرده لا يرتد، كما في البزازية.

3296. Mes'ele: İbrâ redle mürted olur ise de ber-vech-i âtî mesâil, bu hükümden müstesnâ olarak redle mürted olmaz. Onlardan biri [1.] muhtâl, muhtâlun aleyhi ihâle olunan deynden ibrâ edip de redderse musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyân ettiği vechile ibrâ-yı mezkûr onun reddiyle mürted olmaz.

2- Medyûn dâine "Deynden ibrâ et!" deyip de dâin de onu ibrâ eylemesi üzerine medyûn ibrâyı reddeylese, *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu üzere الساقط لا يعود muktezâsı üzere ibrâ-yı mezkûr mürted olmaz.

الثالثة: إذا أبرأ الطالب الكفيل فرده لم يرتد كما ذكره في الكفالة، وقيل يرتد. الرابعة: إذا قبله ثم رده لم يرتد، كما ذكره الزيلعي في مسائل شتى من القضاء.

3297. Mes'ele: Redle mürted olmayan mesâilinin üçüncüsü [3.] Dâin kefîli ibrâ edip de kefîl reddeylese kefâlette zikr olunduğu gibi mürted olmayıp belki berî olur. Bazı fukahâ irtidâdına kâil olmuş. **[1767]**

4- Zeylaʿî'nin mesâil-i şettâda beyân eylediği vechile medyûn ibrâyı kabûl edip de baʿdehû reddeylese ibrâ ibtidâ kabûlüyle tamâm olduğundan baʿdehû red ile mürted olmaz.

İbrâ Kabûle Tevakkuf Eylemez

الإبراء لا يتوقف على القبول إلا في الإبراء في بدل الصرف والسلم كما في البدائع.

3298. Mes'ele: İbrâ kabûle tevakkuf eylemez ise de *Bedâiʿ*de beyân olunduğu vechile bedel-i sarf ile bedel-i selemde ibrâ âharın kabûlüne tevakkuf eder. Çünkü bunlarda akidle müstahik olduğu kabzın fevtini îcâb edeceğinden bunlardan ibrâ, bunların akidlerinin infisâhını îcâb eder. Zîrâ sarfta bedel-i sarfı ve selemde re's-i mâlı kabz[a] müstahik olmakla bunları hibe ve ibrâ bedellerini ıskât ederek müstahik olunan kabzın fevtini îcâb eder. Kabzın fevâtı ise akdin butlânını îcâb edeceğinden bedel-i sarf ve selemin hibe ve ibrâları sâbit olunca akidleri müntakız olup hâlbuki âkideynden yalnız biri nakza mâlik olmadığından bi't-tabʿ bunlarda hibe ve ibrâ, âharın kabûlüne tevakkuf eder. Büyûʿ-i sâireden ibrâda ise sâbit olan akdi fesih maʿnâsı bulunmayıp belki bunlarda ibrâ min-vechin temlîk ve min-vechin ıskât olmakla medyûnun kabûlüne tevakkuf eylemez.

Deyni Baʿde'l-Kazâ İbrâ Sahîhdir

الإبراء بعد قضاء الدين صحيح؛ لأن الساقط بالقضاء المطالبة لا أصل الدين، فيرجع المديون بما أداه إذا أبرأه براءة إسقاط. وإذا أبرأه براءة استيفاء فلا رجوع. واختلفوا فيما إذا أطلقها كذا في الذخيرة من البيوع، وصرح به ابن وهبان في شرح المنظومة من الهبة. وعلى هذا لو علق طلاقها بإبرائها عن المهر ثم دفعه لها لا يبطل التعليق. فإذا أبرأته براءة إسقاط وقع ورجع عليها.

3299. Mes'ele: Kazâ-yı deynden sonra ibrâ sahîhtir. Zîrâ kazâ ile sâkıt olan mutâlebe olup asl-ı deyn değildir.[1] Binâenaleyh dâin berâet-i ıskâtla ibrâ ettikte medyûn edâ ettiği deyni istirdâd için dâine mürâcaʿat **[1768]** edebilir ise de ibrâ-yı istîfâ ile ibrâ ederse rücûʿ edemez.

3300. Mes'ele: *Zahîre*'nin büyûʿda beyânı ve İbn Vehbân'ın *Şerh-i Manzûme*'sinin hibesinde tasrîhine göre dâin medyûnu deynden ibrâsını ibrâ-yı ıskât veya ibrâ-yı istîfâ ile takyîd etmeyerek ale'l-ıtlâk ibrâ eylese fukahâ-yı izâm hazerâtı taʿyîn-i maksadda ihtilâf edip bazıları min-haysü'l-kabz ibrâ-yı istîfâya insirâfına kâil olmuşlar. Binâenaleyh mehir gibi "Benden ibrâ edersen boş ol." diyerek zevcesinin talâkını, mehrini ibrâsına taʿlîk edip de baʿdehû mehrini mezbûreye vermiş olsa taʿlîk-i mezkûr bâtıl olmayacağından mezbûre zevcini ondan berâet-i ıskâtla ibrâ eylese talâk vâkiʿ olup zevci kendisine vermiş olduğu mehri istirdâd için kendisine rücûʿ edebilir.

وحكى في المجمع خلافًا في صحة إبراء المحتال المحيل بعد الحوالة. فأبطله أبو يوسف رحمه الله بناء على أنها نقل الدين، وصححه محمد رحمه الله بناء على أنها نقل المطالبة فقط.

3301. Mes'ele: *Mecma*ʿda baʿde'l-havâle muhtâli muhîlin ibrâsının sıhhatinde hilâf hikâye olunup Ebû Yûsuf hazretleri havâlenin nakl-i düyûn olmasına binâen ibrâ-yı mezkûru ibtâl edip İmâm Muhammed hazretleri de nakl-i mutâlebe olup nakl-i deyn olmadığından sıhhatine kâil olarak ihtilâf eylemişlerdir.

---

1 Hâmiş: Çünkü deyn zimmet-i medyûnda sâbit bir emr-i iʿtibârî olup medfûʿ ise ayndır. Ayn ise deynin gayrıdır. Onun için fukahâ-yı izâm hazerâtı düyûn emsâliyle kazâ olunur, ayânla kazâ olunmaz derler. Hamevî, cild 2, 44.

وفي مداينات القنية: تبرع بقضاء دين عن إنسان ثم أبرأ الطالب المطلوب على وجه الإسقاط، فللمتبرع أن يرجع عليه بما تبرع به، انتهى.

3302. Mes'ele: *Kunye*'nin müdâyenâtında beyân olunduğuna göre bir kimse teberruʿan diğer bir kimsenin deynini kazâ ediverip de baʿdehû dâin, medyûn-i mezkûra alâ-vechi'l-ıskât matlûbunu ibrâ ve ıskât eylese teberruʿan kazâ eden kimse teberruʿan vermiş olduğu parayı istirdâd için ibrâ eden dâine mürâcaʿat eder. **[1769]**

وتفرع على أن الديون تقضى بأمثالها مسائل: منها لو هلك الرهن بعد الإبراء من الدين فإنه يكون مضمونًا بخلاف هلاكه بعد الإيفاء، ذكره الزيلعي.

3303. Mes'ele: 3299. mes'elede beyân olunduğu üzere düyûn zimmet-i medyûnda sâbit emr-i iʿtibârî olarak aʿyânın gayrı olmakla düyûnâtın emsâliyle kazâ olunması aslı üzerine ber-vech-i âtî mesâil tefrîʿ olunup onlardan biri, deynden baʿde'l-ibrâ rehin telef olsa mazmûn olup Zeylaʿî'nin zikrettiği vechile baʿde'l-îfâ helâkı, baʿde'l-ibrâ telefin hilâfına olarak gayr-ı mazmûndur. Zîrâ baʿde'l-ibrâ deyn aslen sâkıt olup baʿde'l-istîfâ deyn mûcebinin bekâsına binâen gayr-ı sâkıttır. Hamevî 44.

ومنها الوكيل بقبض الدين إذا ادعى بعد موت الموكل أنه كان قبضه في حياته ودفعه له، فإنه لا يقبل قوله إلا ببينة؛ لأنه يريد إيجاب الضمان على الميت بخلاف الوكيل بقبض العين كذا في وكالة الولوالجية.

3304. Mes'ele: Asl-ı mezkûr üzere tefrîʿ olunan mesâilden biri dahî, *Velvâliciyye*'nin vekâletinde beyân olunduğu vechile kabz-ı deyne vekîl müvekkilin vefâtından sonra onun hayâtında iken kabz edip kendisine defʿ ve te'diye ettiğini iddiʿâ eylese bilâ-beyyine kavli kabûl olunmaz. Zîrâ vekîl-i mezkûr iddiasıyla meyyit üzerine îcâb-ı damân kasdediyor. Kabz-ı ayna vekîl ise bunun hilâfına olarak bilâ-beyyine tasdîk olunur.

Hibe-i Deyn İbrâ Hükmündedir

هبة الدين كالإبراء منه إلا في مسائل: منها لو وهب المحتال الدين من المحتال عليه رجع به على المحيل ولو أبرأه لم يرجع.

3305. Mes'ele: Dâinin deyni hibesi medyûndan ibrâ hükmünde ise de ber-vech-i âtî mesâil bu hükümden müstesnâdır. Mesâil-i mezkûreden biri, muhtâl deyni muhtâlun aleyhe hibe eylese deynle muhîle rücûʿ edebilir ise de **[1770]** ibrâ eylemiş olsa rücûʿ edemez buyruluyor ise de havâle ile muhîlin zimmeti deynden berî olmakla hibe sûretinde rücûʿ cây-ı nazardır.

ومنها في الكفالة كذلك. ومنها توقفها على القبول بخلاف الإبراء. ومنها لو شهد أحدهما بالإبراء والآخر بالهبة ففيه قولان: قيل لا تقبل وبيانه في العشرين من جامع الفصولين.

3306. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahî, kefâlette dahi havâle gibi olmasıdır. Ve biri dahî, bir kavle göre hibe kabûle tevakkuf eder ise de ibrâ tevakkuf eylemez. Biri dahi şâhidlerden biri ibrâya diğeri hibeye şehâdet etseler hükmünü beyânda iki kavil olup bir kavle göre şehâdet-i mezkûre kabûl olunmaz. Zîrâ *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu üzere zevc, zevcesinin mehrini kendisine hibe ettiğini iddiʿâ ederek isbât için ikâme ettiği şâhidlerden biri hibe ettiğine, diğeri ibrâ ettiğine şehâdet etseler hibe ibrâ hükmünde olarak muvâfakatlarına binâen şehâdetleri kabûl olunur. Zîrâ hibenin hükmü mehrin sukûtu olduğu gibi ibrânın hükmü de berâettir. Bazıları da hibenin temlîk ve ibrânın ıskât olmasına nazar ederek meşhûdun bihin ihtilâfına binâen şehâdet-i mezkûrenin adem-i kabûlüne zâhib olmuşlar. Zîrâ dâin kefîli ibrâ eylese kefîlin berâeti, asîlin berâetini îcâb ederek medyûna mürâcaʿat edemez. Amma hibe eylemiş olsa mürâcaʿat edebilir. Ve kezâ medyûn deyni baʿde'l-kazâ dâin ibrâ eylese medyûn dâine mürâcaʿat edemez. Ammâ hibe eylemiş olsa edâ ettiği meblağ ile mürâcaʿat edebilir.

Deynden İbrâda Temlîk ve Iskât Maʿnâsı Vardır

الإبراء عن الدين فيه معنى التمليك ومعنى الإسقاط فلا يصح تعليقه بصريح الشرط للأول نحو: إن أديت إلي غدًا كذا فأنت بريء من الباقي، وإذا، ومتى كأنْ. ويصح تعليقه بمعنى الشرط للثاني نحو قوله: أنت بريء من كذا على أن تؤدي إلي غدًا كذا. وتمام تفريعه في كتاب الصلح من باب الصلح عن الدين، والأول يرتد بالرد والثاني لا يتوقف على القبول. ويصح الإبراء عن المجهول للثاني.

3307. Mes'ele: [1771] Deynden ibrâda temlîk ve ıskât maʿnâları vardır. Binâenaleyh temlîk maʿnâsı bulunmasına binâen 4377. mes'elede beyân olunacağı üzere إن أديت غدًا كذا فأنت بريء من الباقي diyerek[1] sarîh şartla taʿlîk sahîh olmaz. Hükm-i mezkûrda إذا ve متى kelimeleri de in-i şartiyye gibidir. Iskât maʿnâsı bulunduğuna nazaran أنت بريء من كذا على أن تؤدي إلى غدًا كذا demesi[2] gibi şart maʿnâsıyla taʿlîki sahîh olur. Tamâm-ı tefrîʿi, kitâb-ı sulhun deynden sulh bâbındadır. Temlîk maʿnâsına olan ibrâ redle mürted olup ıskât maʿnâsına olan ibrâ kabûle tevakkuf eylemez. Iskât maʿnâsına ibrâ mechûlden sahîh olup temlîk maʿnâsına olan sahîh olmaz.

ولو قال الدائن لمديونيه: أبرأت أحدكما لم يصح للثاني، ذكره في فتح القدير من خيار العيب.

3308. Mes'ele: Dâin iki medyûnuna hitâben "Birinizden ibrâ ettim." demiş ise olsa *Fethü'l-Kadîr*'in hıyâr-ı aybında beyânına göre ıskât maʿnâsına ibrâ sahîh olmaz.

ولو أبرأ الوارث مديون مورثه غير عالم بموته ثم بان ميتًا، فبالنظر إلى أنه إسقاط يصح، وكذا بالنظر إلى كونه تمليكًا؛ لأن الوارث لو باع عينًا قبل العلم بموت المورث ثم ظهر موته صح كما صرحوا به، فهنا بالطريق الأولى.

3309. Mes'ele: Vefâtından haberi yok iken vâris mûrisinin medyûnunu ibrâ edip de baʿdehû vefât ettiği zâhir olsa ibrâ ıskât maʿnâsına olduğuna nazaran sahîh olduğu gibi temlîk maʿnâsına olduğuna nazaran dahi sahîhdir. Zîrâ vârisi mûrisin vefâtına vâkıf olmadan muʿayyen olan bir şey satıp da baʿdehû vefât eylemiş olduğu zâhir olsa fukahânın tasrîh ettikleri vechile sahîh olunca ibrâsı evleviyyetle sahîh olur. **[1772]**

ولو وكل المديون بإبراء نفسه قالوا صح التوكيل نظرًا إلى جانب الإسقاط. ولو نظر إلى جانب التمليك لم يصح كما لو وكله بأن يبيع من نفسه. واستشكل بأنه عامل منه لنفسه وهو براءة نفسه والوكيل من يعمل لغيره. وأجبنا عنه في شرح الكنز من باب تفويض الطلاق.

3310. Mes'ele: Dâin nefsini ibrâ eylemek için medyûnu tevkîl eylese fukahânın beyânlarına göre ıskât olmasına nazaran tevkîl sahîh olur ise

1 Yarın şu kadarını verirsen, geri kalanından berîsin.
2 Bana yarın şu kadarını verirsen sen şu kadarından berîsin.

de temlîk olması cihetine nazar olunursa nefsine bey'e tevkîl eylese sahîh olmadığı gibi ibrâya tevkîl de sahîh olmaz. Vekîl olan medyûn, müvekkil olan dâininden berâet-i nefsine âmil olup vekîl ise gayra âmildir, nefsine âmil değildir, diyerek işkâl olunmuş ise de musannif-i allâme *Şerh-i Kenz*'in tefvîz-i talâk bâbında deynden ibrâ mendûb olarak meşrû' olmakla müvekkil için sevâb kasdıyla medyûnun nefsinden ibrâya tevkîli de meşrû'dur diyerek işkâl-i mezkûrdan cevâb vermiştir.

Menfa'at Kasdıyla Karz Harâmdır

كل قرض جر نفعًا حرام. فكره للمرتهن سكنى المرهونة بإذن الراهن كما في الظهيرية. وما روي عن الإمام أنه كان لا يقف في ظل جدار مديونه، فذلك لم يثبت كذا في كراهتها.

3311. Mes'ele: … mes'elede beyân olunduğu üzere cerr-i menfa'at garazıyla vukû' bulan karzlar ribâya müeddî olmakla harâmdır. Binâenaleyh *Zahîriyye*'nin beyânı vechile râhinin izin ve icâzesiyle mürtehinin merhûne olan hânede süknâsı da şâibe-i ribâdan ârî olmadığından mekrûhtur. *Zahîriyye*'nin kerâhesinde beyânına göre Hazret-i İmâmın ribâ havfıyla medyûnun duvarının gölgesinde tevakkufu hakkında vâki' olan rivâyet gayr-ı sâbitedir.

Ta'yîn-i Temlîk Hakkında Söz Mümellikindir

القول للمملك في جهة التمليك، فلو كان عليه دينان من جنس واحد فدفع شيئًا فالتعيين للدافع إلا إذا كان من جنسين لم يصح تعيينه من خلاف جنسه. ولو كان واحدًا فأدى شيئًا وقال: هذا من نصفه، فإن كان التعيين مفيدًا بأن كان أحدهما حالًا أو به رهن أو كفيل والآخر لا صح، وإلا فلا.

3312. Mes'ele: [1773] Cihet-i temlîk ve edâyı ta'yîn hakkında söz, edâ ve temlîk edenindir. Binâenaleyh bir cinsten iki türlü deyni bulunup da medyûn, dâine bir mikdâr mal vermiş olsa hangi deynine bedel verdiğini ta'yîn medyûna âiddir. Lâkin deyn iki cinsten olursa hilâf-ı cinsinden olarak edâyı ta'yîn sahîh olmaz. Medyûnun deyni, cins-i vâhid olup da vermiş olduğu meblağ deyninin nısfından olduğunu beyân eylese deyninden biri mu'accel veya onun bedelinde rehni veya kefîli bulunup âharda

bulunmayarak medyûnun taʿyîni müfîd olursa sahîh olur ise de müfîd olmaz ise sahîh değildir.

ولوادعى المشتري أن المدفوع من الثمن وقال الدلال من الأجرة فالقول للمشتري.

3313. Mes'ele: Müşterî verdiği parayı semen-i mebîʿ olduğunu iddiʿâ edip dellâl da ücret-i dellâliyye olmak üzere verdiğini iddiʿâ ederek ihtilâf eyleseler yemînle söz müşterînindir. Zîrâ parayı te'diye ve temlîk eden müşterîdir.

ولو ادعى الزوج أن المدفوع من المهر، وقالت هدية، فالقول له إلا في المهيأ للأكل، كذا في جامع الفصولين.

3314. Mes'ele: Zevc zevcesine vermiş olduğu parayı mehri olarak verdiğini iddiʿâ edip zevcesi de hediye olarak verdiğini iddiʿâ ederek ihtilâf etseler söz zevcin ise de lâkin verilen şey me'kûlâttan olarak ekl için tedârik olunan şeylerden ise *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile söz mezbûrenindir.

كل دين أجله صاحبه فإنه يلزمه تأجيله إلا في سبع: الأولى: القرض. الثانية: الثمن عند الإقالة. الثالثة: الثمن بعد الإقالة وهما في القنية. الرابعة: إذا مات المديون المستقرض فأجل الدائن الوارث. الخامسة: الشفيع إذا أخذ الدار بالشفعة وكان الثمن حالًا فأجله المشتري. السادسة: بدل الصرف. السابعة: رأس السلم.

3315. Mes'ele: [1774] Sâhibi tarafından te'cîl olunan her deynin te'cîli lâzım ise de yedi nevʿ deyn bu hükümden müstesnâ olarak her ne kadar sâhib-i deyn te'cîl eylese dahi taʿcîli lâzımdır. Onlardan biri [1.] karz, 2. ikâle-i beyʿ halinde semen-i mebîʿ, 3. baʿde'l-ikâle semen-i mebîʿ olup bu ikisi de *Kunye*'de mezkûrdur. 4. İstikrâz eden medyûn vefât edip de dâinin vârise te'cîli, 5. Peşin para ile satılan dârı şüfʿa ile iştirâ eden şefîʿa müşterînin te'cîli, 6. bedel-i sarf, 7. selemde re's-i mâlı te'cîldir.

آخر الدينين قضاء للأول عليه ألف قرض فباع من مقرضه شيئًا بألف مؤجلة ثم حلت في مرضه وعليه دين تقع المقاصة. والمقرض أسوة للغرماء، كذا في الجامع.

3316. Mes'ele: Kazâ vücûb-i edâya tâbiʿ olmakla takas edip ödeşmek husûsunda iki deynden sonraki deyn, dâin-i evvelin hakkıdır. Binâenaleyh

bir kimsenin diğer bir kimseye karzan bin kuruş borcu olup baʿdehû bu medyûn kendisine ikrâz eden dâinine mü'eccel olarak bin kuruşa bir metâʿ satıp ikrâz eden dâinin maraz-ı mevtinde semen-i mebîʿin eceli munkazî olup mukriz de başkasına medyûn olarak vefât eylese müstakrizin semen-i mebîʿden olan matlûbu karzan almış olduğu deynine takas olarak ödenir. Hâlbuki *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in beyânına göre müstakriz-i mezkûr hâl-i sıhhatinde istikrâz ettiği borcunu semen-i mebîʿle hâl-i marazında îfâ ederek sâir guremânın karzda olan haklarını ibtâl eylemiş olmakla ikrâz eden dâin matlûbu olan karzda sâir guremâ ile müsâvî olmakla onlar da hisselerini mutâlebe edebilirler. Zîrâ bir marîz hâl-i marazında edâ-yı deyn husûsunda guremâdan hiçbirini âhar üzerine tercîh ve ihtiyâr edemez. **[1775]**

Vasiyyetin Gayrıda Karzın Te'cîli Lâzım Gelmez

القرض لا يلزم تأجيله إلا في وصية كما ذكروه قبيل الربا، وفيما إذا كان مجحودًا فإنه يلزم تأجيله كما في صرف الظهيرية. وفيما إذا حكم مالكي بلزومه بعد ثبوت أصل الدين عنده، وفيما إذا أحال المقرض به على إنسان فأجله المستقرض، كذا في مداينات القنية.

3317. Mes'ele: Fukahânın kubeyl-i ribâda zikir ve beyân ettikleri vechile vasiyyetle ber-vech-i âtî beyân olunacak mevziʿlerin gayrısında karzın te'cîli lâzım gelmez. Onlardan biri *Zahîriyye*'nin kitâb-ı sarfta beyân ettiği vechile müstakriz karzı inkâr ederse te'cîli lâzım gelmez. Ve *Kunye*'nin müdâyenâtta beyânı vechile indinde asl-ı deynin sübûtundan sonra lüzûm-i te'cîliyle kâdî mâlikiyyetin hükmettiği mahalde ve bir de mukriz karzan vermiş olduğu deyni başkasına ihâle edip muhâlun aleyh müstakriza te'cîl ederse, bu mahallerde te'cîli lâzımdır.

Müvekkiline Muzâf Kılmadıkça Vekîlin İbrâsı Gayr-ı Sahîhtir

الوكيل بالإبراء إذا أبرأ ولم يضف إلى موكله لم يصح، كذا في خزانة الفتاوى.

3318. Mes'ele: *Hızânetü'l-Fetâvâ*'da beyân olunduğu vechile ibrâya vekîl müvekkiline nisbet ve izâfe etmeyerek ibrâ ederse ibrâsı sahîh olmaz. Nikâh, hulʿ, dem-i amd veya inkârdan sulha vekâlette dahi müvekkiline nisbet ve izâfesi lâzımdır. Hattâ nikâha vekîl îcâb veya kabûlü müvekkiline nisbet etmeyip de nefsine muzâf kılsa nikâh kendisine vâkiʿ olur.

İbrâ-yı Âmm Daʿvâyı Menʿ Eder

الإبراء العام يمنع الدعوى بحق قضاء لا ديانة إن كان بحيث لو علم بما له من الحق لم يبر كما في شفعة الولوالجية. لكن في خزانة الفتاوى: الفتوى على أنه يبرأ قضاء وديانة وإن لم يعلم به.

3319. Mes'ele: *Velvâliciyye*'nin şüfʿada beyânı vechile ibrâ-yı âmm kazâ-yı daʿvâyı menʿ ederse de kendisi için hak sâbit olduğu bilinecek bir hâlde ise ondan berî olmayacağından diyâneten menʿ eylemez. Lâkin *Hızânetü'l-Fetâvâ*'nın **[1776]** beyânına göre her ne kadar sübûtunu bilmese dahi fetvâ, ibrâ-yı âmm ile kazâen ve diyâneten berâet üzerinedir.

وفي مداينات القنية: أحالت إنسانًا على الزوج على أن يؤدي من المهر ثم وهبت من الزوج قبل الدفع لا تصح. قال أستاذنا: وله ثلاث حيل؛ **إحداها**: شراء شيء ملفوف من زوجها بالمهر قبل الهبة. **والثانية**: صلح إنسان معها عن المهر بشيء ملفوف قبل الهبة. **والثالثة**: هبة المرأة المهر لابن صغير لها قبل الهبة، انتهى. وفي الأخيرة نظر نذكره في أحكام الدين من الجمع والفرق.

3320. Mes'ele: *Kunye*'nin müdâyenâtta beyânına göre mer'e mehrinden ödemek üzere bir kimseyi zevci üzerine ihâle edip kable'd-defʿ mehrini zevcine hibe eylese hibesi sahîha olmaz. Üstâddan naklen musannif-i allâmenin beyânına göre baʿde'l-havâle tashîh için üç hîle vardır.

Onlardan biri, mehrinden te'diye olunmak üzere zevce dâinini zevcine baʿde'l-havâle kable'l-hibe zevcinden mehri bedelinde meselâ mendîl içinde melfûf bir şeyi satın almaktır.

İkincisi, zevcine mehrini kable'l-hibe mendilde melfûf bir şey bedelinde mehrinden mezbûre ile bir şahsın sulh olmasıdır.

Üçüncüsü de, kocasına kable'l-hibe mehrinin kendisinin veled-i sağîrine hibe eylemesidir. Lâkin … mes'elede cemʿ-i fırâkda ahkâm-ı deynde inşâallâhu'r-rahmân beyân olunacağı vechile üçüncü hîle cây-ı nazardır.

Kable'l-Hulûl Deyn-i Müeccele İle Hükmolunursa Tâlib Teslîme Mecbûr Olur

الدين المؤجل إذا قضاه قبل حلول الأجل يجبر الطالب على تسليمه؛ لأن الأجل حق المديونK فله أن يسقطه. هكذا ذكر الزيلعي في الكفالة وهي أيضًا في الخانية والنهاية. وقد وقعت حادثة: عليه مشروطة تسليمه في بولاق فلقيه الدائن بالصعيد وطلب تسليمه فيه مسقطًا حقه عنه مؤنة الحمل إلى بولاق، فمقتضى مسألة الدين أن يجبر على تسليمه بالصعيد، ولكن نقل في القنية قولين في السلم. وظاهرهما ترجيح أنه لا جبر إلا للضرورة بأن يقيم المديون بتلك البلدة. وقد أفتيت به في الحادثة المذكورة؛ لأن وإن أسقط عنه مؤنة الحمل إلى بولاق فقد لا يتيسر له بر بالصعيد.

3321. Mes'ele: [1777] Mutâlebe olunarak medyûn mü'eccel olan deynini ecelin hulûlünden akdem kazâ ederse teslîme mecbûr olur. Zîrâ Zeylaʿî'nin kefâletinde bu vechile zikredip ve kezâ *Hâniyye* ve *Nihâye*'de beyân olunduğuna göre ecel medyûnun hakkı olup kendisi için bu hakkını ıskâtı da câizdir. Yaʿni bu vechile hükm-i mes'ele *Hâniyye* ve *Nihâye*'de dahi beyân olunmuştur.

Musannif-i allâme hükm-i mes'ele üzerine zamanında Bulak'da teslîm ile meşrût olarak vâkiʿ olan bir hâdise hikâye ile buyurur ki, bir kimse diğerinden Bulak'da teslîm eylemek üzere bir şey mübâyeʿa edip dâin medyûna Sâîd'de mülâkî olarak Saîd'e kadar nakil masrafını ıskât ederek bulunduğu mahalde teslîmini taleb eylemiş olsa her ne kadar deyn mes'elesinde (ecelden ibâret olan hakkı ıskât eden) matlûb olup bu hâdisede ise (Bulak'a kadar nakil hakkını ıskât eden) tâlib ise de sâhib-i hakkın hakkını ıskâtına mâlik olmasına nazaran deyn mes'elesinin muktezâsı Saîd'de teslîme mecbûr olmasıdır. Velâkin *Kunye*'de bâb-ı selemde iki kavil nakledip onların zâhirleri meselâ, medyûnun ol beldede sakîn olması gibi bir zarûret bulunmadıkça adem-i cebrin tercîh olunmasıdır.

Musannif-i allâme de hâdise-i mezkûrede Saîd'de teslîm eylemeye adem-i cebr ile fetvâ vermiş. Zîrâ her ne kadar dâin-i mezkûr medyûndan Bulak'a kadar haml hakkını ıskât eylemiş ise de lâkin matlûb olan deyni Saîd'de tedârik medyûn için müteyessir olmaması muhtemeldir.[1]

---

1 Hâmiş: لا موافقة بين الترجمة وأصلها، فليتأمل.

إذا أقر بأن دينه لفلان صح وحمل على أنه كان وكيلًا عنه. ولهذا كان حق القبض للمقر ويبرأ المديون بالدفع إلى أيهما كما في الخلاصة والبزازية إلا في مسألة، هي ما إذا قالت المرأة: المهر الذي لي على زوجي لفلان أو لوالدي، فإنه لا يصح كما في شرح المنظومة والقنية. وهو ظاهر لعدم إمكان حمله على أنها وكيله في سبب المهر كما لا يخفى.

3322. Mes'ele: Bir kimse diğerinde bulunan matlûbunu fülân kimsenin olduğunu ikrâr eylese ikrâr sahîh olup kendisinin ol kimse tarafından taleb ve kabza vekîl olmasına hamlolunur. Onun için hakk-ı kabz mukırrın olup **[1178]** *Hulâsa* ve *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile onlardan hangisine def' ve te'diye eylese zimmeti deynden berî olur ise de *Şerh-i Manzûme* ve *Kunye*'de beyân olunduğu vechile mer'e "Zevcimde matlûbum olan mehir fülân kimsenin veyâhûd pederimindir." diyerek ikrâr eylese hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak mezbûrenin bu vechile ikrârı gayr-ı sahîhtir. Mezbûrenin bu vechile ikrârını mehrin sebeb-i lüzûmunda onlar tarafından vekîl olmasına hamlin adem-i imkânına binâen zâhir olan da ikrâr-ı mezkûrun adem-i sıhhatidir.

Ba'de'l-İkrâr Mukırrın Kabz ve İbrâsının Adem-i Sıhhatinde Hîle

والحيلة في أن المقر لا يصح قبضه ولا إبراؤه منه بعد إقراره مذكورة في فن الحيل منه.

3323. Mes'ele: Ba'de'l-ikrâr mukırrın kabz ve kendisinden ibrâsının adem-i sıhhatleri hakkında hîle-i şer'iyye fenn-i hiyelin ikrârında 4749. mes'elede mezkûredir.

وفي وكالة البزازية للزوج عليها دين وطلبت النفقة لا تقع المقاصة بدين النفقة بلا رضاء الزوج، بخلاف سائر الديون لأن دين النفقة أضعف فصار كاختلاف الجنس فشابه ما إذا كان أحد الحقين جيدا والآخر رديئا. لا يقع التقاص بلا تراض.

3324. Mes'ele: *Bezzâziyye*'nin beyânına göre kocasına borcu olan bir kadın kocasından nafaka talebinde bulunsa kocasının rızâsı olmadıkça mezbûrenin matlûbu olan nafaka kocasının kendisinden alacağına takas olamaz ise de düyûn-i sâire, nafaka deyninin hilâfına olarak takas olabilir. Zîrâ nafaka borcu düyûn-i sâire dûnunda olmakla muhtelifü'l-cins gibi

olarak rûğen-i hâlisi mağşûşe ve hâlis altını mağşûş akçeye mübâdele gibi ceyyidi redîye takas etmeye müşâbih olup bilâ-terâdin takas vâkiʿ olmaz.

عند رجل وديعة وللمودع عليه دين من جنس الوديعة لم تصر قصاصا بالدين حتى يجتمعا وبعد الاجتماع لا تصير قصاصا ما لم يحدث فيه قبضا، وإن في يده يكفي الاجتماع بلا تجديد قبض وتقع المقاصة.

3325. Mes'ele: [1779] Kendisinde vedîʿa bulunan kimsenin vedîʿa cinsinden îdâʿ eden kimsede alacağı bulunsa ikisi ictimâʿ edene kadar kendisinde bulunan vedîʿa onun cinsinden alacağına takas olmaz. Ve baʿde'l-ictimâʿ deynde kabz ihdâs olunmadıkça yine takas olmaz ise de deyn mûdiʿin yedinde ise tecdîd-i kabza tevakkuf eylemeyerek ictimâʿ kifâyet edip deynle vedîʿa beyninde takas vâkiʿ olur.

Dâinin Yedinde Kıyâmı Halinde Mağsûbun Hükmü

وحكم المغصوب عند قيامه في يد رب الدين كالوديعة، انتهى.

3326. Mes'ele: Dâinin yedinde kıyâmı halinde mağsûbun hükmü vedîʿa gibi olup telefi hâlinde mağsûbun kıymeti onun zimmetinde deyn olarak deynin bakiyyesiyle takas olur.

Deyn Beyyinesiyle Berâet Beyyinesinin Teʿâruzları

إذا تعارضت بينة الدين وبينة البراءة ولم يعلم التاريخ قدمت بينة البراءة، وإذا تعارضت بينة البيع وبينة البراءة قدمت بينة البيع كذا في المحيط من باب دعوى الرجلين.

3327. Mes'ele: Deyn beyyinesiyle berâet beyyinesi teʿâruz edip de târîhleri maʿlûm olmaz ise berâet-i zimmetin asâletine binâen berâet beyyinesi takdîm ve tercîh olunur. Ve eğer beyʿ beyyinesiyle berâet beyyinesi teʿâruz ederler ise beyʿ beyyinesi takdîm olunur. *Muhît*'in dâvâ-yı recüleyn bâbında hükm-i mes'ele bu vechile mezkûrdur.

KİTÂBÜ'L-İCÂRÂT

3328. Mes'ele: İcârât, icârenin cemʿi olup hakîkat-i lugaviyye ve şerʿiyyesi 2724, aksâmı 2725. mes'elede **[1780]** ve sebeb-i meşrûʿiyyeti 1210. mes'elede beyân olunmuşlardır.

في إيضاح الكرماني من باب الاستصناع: والإجارة عندنا تتوقف على الإجازة فإن أجازها المالك قبل استيفاء المعقود عليه فالأجرة له، وإن كان بعده فلا، وإن كان بعد قبض البعض فالكل للمالك عند أبي حنيفة رحمه الله. وقال محمد رحمه الله: الماضي للغاصب والمستقبل للمالك، انتهى.

3329. Mes'ele: *Îzâh-ı Kirmânî*'nin ıstısnâʿ bâbında beyân olunduğuna göre, bir kimse diğerin dâr veya akârını gasb edip de îcâra verirse inde'l-Hanefî inʿikâdı mağsûbun minh olan sâhibinin izin ve icâzesine mütevakkıf olup mâʿkûdun aleyh olan menfaʿat-i maksûdeyi istîfâ etmeden sâhibi icâreye izin verirse ücret sâhibinin olup ve eğer baʿde'l-istîfâ icâze vermiş ise âkid olan gâsıbın olup ve eğer bazısını baʿde'l-kabz icâze vermiş ise Ebû Yûsuf indinde cümlesi mâlikin olup İmâm Muhammed kable'l-icâze kabzolunan gâsıbın ve baʿde'l-icâze kabzolunanın mâlikin olmasına kâil olup *Hâniyye* ve *Fusûl-i İmâdiyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre muʿtemed olan İmâm Muhammed'in kavlidir.

Gasb Müste'cirden Ücreti Iskât Eder

الغصب يسقط الأجرة عن المستأجر إلا إذا أمكن إخراج الغاصب بشفاعة أو بحماية كما في التتارخانية والقنية.

3330. Mes'ele: Müddet-i icârenin cümlesinde îcâr olunan şeyi gasb, müste'cirden icârenin cümlesini ve bazısında gasb hesâbıyla bazısını ıskât eder ise de *Tâtârhâniyye* ve *Kunye*'nin beyânlarına göre şefâʿat veya himâye ile gâsıbı ihrâc mümkün ise her ne kadar ihrâc eylemese dahi ıskât eylemez. Zîrâ ihrâcı mümkün iken adem-i ihrâcına binâen kusûr kendisindendir. **[1781]**

التمكن من الانتفاع يوجب الأجر إلا في مسائل: **الأولى**: إذا كانت الإجارة فاسدة فلا تجب بحقيقة الانتفاع كما في فصول العمادي. وظاهر ما في الإسعاف إخراج الوقف فتجب أجرته في الفاسدة بالتمكن.

3331. Mes'ele: İstîfâ-yı menfaʿate temekkün ve iktidâr, ücreti îcâb ederse de ber-vech-i âtî üç mes'ele bu hükümden müstesnâ olarak îcâb eylemez. Onlardan biri, icâre fâside olursa *Fusûl-i İmâdiyye*'de beyân olunduğu vechile icâre ancak hakîkaten intifâʿla vâcibe olur. Lâkin *İsʿâf*'da beyân olunan

mes'elenin zâhiri icâre-i fâside ile îcâr olunan şey vakıf ise hükm-i istisnâdan ihrâcıdır. Zîrâ vakıfta ücret icâre-i sahîha gibi mücerred temekkünle vâcibe olur.

الثانية: إذا استأجر دابة للركوب خارج المصر فحبسها عنده ولم يركبهافلا أجر له كما في الخانية، بخلاف ما إذا استأجرها للركوب في المصر فحبسها ولم يركبها.

3332. Mes'ele: Hükm-i mezkûrdan istisnâ olunan ikinci mes'ele, hâric-i şehirde binmek için istîcâr ettiği hayvana binip de istîfâ-yı intifâʿa mütemekkin ve muktedir iken habsedip de binmeyerek istîfâ eylemese *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile ücret lâzım gelmez. Lâkin şehir dâhilinde binmek için istîcâr bunun hilâfına olarak her ne kadar habsedip de binmese dahi istîfâ-yı menfaʿate temekkün ve iktidârına binâen ücret lâzımdır.

الثالثة: إذا استأجر ثوبا كل يوم بدانق فأمسكه سنين من غير لبس، لم يجب أجر ما بعد المدة التي لو لبسه لتخرق كما في الخلاصة.

3333. Mes'ele: İstisnâ olunan üçüncü mes'ele, her gün bir dânik bedelinde bir sevb istîcâr edip de giymeyerek habseylese *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile giyinmemiş olsa eskiyip yırtılacak mikdâr müddetten sonrası için **[1782]** intifâʿ takdîri mümkün olmayacağından ücret lâzım gelmez.

وتفرع على الثانية أنها لو هلكت في زمان إمساكها عنده يضمنها، لأنه لما لم يجب الأجر لم يكن مأذونا في إمساكها، بخلاف ما إذا استأجرها للركوب في المصر فهلكت بعد إمساكها كما في فروق الكرابيسي.

3334. Mes'ele: Hâric-i şehirde rükûb için hayvan istîcâr edip de bilâ-rükûb habs mes'elesi üzerine mes'ele-i âtiye tefrîʿ olunur. Şöyle ki, istîcâr edip de bilâ-rükûb habsetmiş olduğu hayvân müste'cirin indinde zamân-ı habsinde telef olsa ücretin adem-i lüzûmuna binâen onu habse me'zûn olmadığından teʿaddîde bulunmuş olmakla kıymetini dâmin olur ise de *Furûk-ı Kerâbîsî*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre şehir dâhilinde rükûb için istîcâr edip de bilâ-rükûb habsederek müddet-i habsinde telef olması bunun hilâfınadır.

الزيادة في الأجرة من المستأجر من غير أن يزيد عليه أخذ، فإن بعد مضي المدة لم تصح، والحط والزيادة في المدة جائز.

3335. Mes'ele: Hiçbir kimse tarafından ziyâde edilmeyerek müddet-i icârenin mürûrundan sonra müste'cir tarafından ücrette ziyâde sahîha değil ise de müddet-i icâre zarfında tezyîd ve tankîs câizdir.

وإن زيد على المستأجر فإن كان في الملك لم تقبل مطلقا كما لو رخصت وهو شامل لمال اليتيم بعمومه، وإن كانت العين وقفا، فإن كانت الإجارة فاسدة أجرها الناظر بلا عوض على الأول إذ لا حق له، لكن الأصل وقوعها صحيحة بأجرة المثل.

3336. Mes'ele: Mûcir tarafından müste'cir üzerine ziyâde edildikte ruhsatta olduğu gibi mülkte gerek müddet-i icârenin mürûrundan sonra ve gerekse ondan akdem ziyâde kabûl olunmaz. Bu vechile hükm-i mes'ele bi-umûmihî **[1783]** mâl-ı yetîme de şâmildir. Ve eğer îcâr olunan ayn vakıf olup da ücret ecr-i mislin dûnunda olmadıkça icâre-i fâside ise müste'cir-i evvele arzetmeyerek vakfın nâzırı onu başkasına îcâr edebilir. Zîrâ müste'cirin hakkı yoktur. Lâkin ecr-i misil nefsinde ziyâde ise asıl olan ecr-i misliyle icârenin sahîha olarak vukû'udur. Binâenaleyh müste'cir-i evvele arz olunmak îcâb eder. 52 Hamevî, fenn-i sânî.

فإذا ادعى رجل أنها بغبن فاحش رجع القاضي إلى أهل البصر والأمانة، فإن أخبروا أنها كذلك فسخها، والواحد يكفي عندهما خلافا لمحمد رحمه الله تعالى، كما في وصايا الخانية وأنفع الوسائل.

3337. Mes'ele: Bir kimse vakfın gabn-ı fâhişle îcâr olunduğunu iddi'â ettikte kâdî asl-ı mezkûra nazaran hemen recül-i mezkûrun mücerred icâre-i mezkûrenin gabn-ı fâhişle icâre olunduğu iddi'âsı üzerine akd-i mezkûrun adem-i sıhhatiyle hükm eylemez. Belki tahmîn ve takdîr için ehl-i basîret ve ehl-i emânete rücû' edip onlar tarafından dahi gabn-ı fâhişle îcâr olunduğu haber verilirse menfa'at-i vakfı muhâfaza için akd-i icâreyi fesheder. *Hâniyye*'nin vesâyâsında ve *Enfe'u'l-Vesâil*'de beyân olunduğuna göre akd-i mezkûrun feshinde Şeyhayn hazerâtına göre kavl-i vâhid kâfî ise de İmâm Muhammed'e göre gayr-ı kâfîdir.

وتقبل الزيادة ولو شهدوا وقت العقد أنها بأجرة المثل كما في أنفع الوسائل، وإلا فإن كان إضرارا وتعنتا لم تقبل.

3338. Mes'ele: *Enfe'u'l-Vesâil'*de beyân olunduğu vechile her ne kadar vakfın vakt-i akidde ecr-i misil ile îcâr olunduğuna şehâdet eyleseler bile ecr-i misilden ziyâde ile icâre kabûl olunur. Ve eğer vakt-i icârede gabn-ı fâhişle îcâr olunduğunu haber vermezler ise bu adem-i ihbârları, ücret bir veya iki kimse kabûl etmeyecek derece ziyâde olarak müste'cire ızrâr ve te'annüt için ise öyle olan ziyâde kabûl olunmaz.[1]

وإن كانت لزيادة أجرة المثل فالمختار قبولها فيفسخها المتولي ويمضي القاضي وان امتنع المتولي فسخها القاضي، كما حرره في أنفع الوسائل، ثم يؤجرها ممن زاد، فإن كانت دارا أو حانوتا عرضها على المستأجر، فإن قبلها فهو الأحق وكان عليه الزيادة من وقت قبولها لا من أول المدة، وإن أنكر زيادة أجر المثل وادعى أنها إضرار فلا بد من البرهان عليه، وإن لم يقبلها آجرها المتولي.

3339. Mes'ele: Ve eğer adem-i haberleri ecr-i misil nefsinde ziyâde olup ondan dûn olarak îcâr olunduğu için ise muhtâr olan ziyâde kabûl[2] **[1784]** olunup mütevellî akd-i mezkûru feshedip kâdî da feshi imzâ eder. Ve eğer mütevellî akd-i icârenin feshinden imtinâ' ederse *Enfe'u'l-Vesâil'*de beyân olunduğu vechile kâdî feshedip ba'dehû ücreti tezyîd eden îcâr eder.

فإن كانت دارا أو حانوتا عرضها على المستأجر، فإن قبلها فهو الأحق وكان عليه الزيادة من وقت قبولها لا من أول المدة.

3340. Mes'ele: Eğer îcâr olunan vakf-ı mezkûr hâne veya akâr ise müste'cirine arz ve teklîf olunur, gerek fi'l-asıl icâresi ecr-i mislinden az olup başkası ziyâde eylesin ve gerekse ecr-i misli olup tezâyüd eylemiş bulunsun müsâvî olarak müste'cir-i evvel ziyâde ile istîcârı kabûl ederse hakk-ı tekaddümü bulunmakla başkası üzerine tercîh olunup ücret-i sâbıka üzerine ziyâde kılınan mikdârı vakt-i kabûlünden i'tibâren verip ibtidâ-yı müddetten vermez.

وإن أنكر زيادة أجر المثل وادعى أنها إضرار فلا بد من البرهان عليه، وإن لم يقبلها آجرها المتولي.

---

1 Hâmiş: Terceme halelden hâlî değildir.

2 Hâmiş: Vakfın îcârı zamânında bedel-i îcârın ecr-i misil idiğine şehâdet edilmiş olsa bile beddel-i mezkûrun ecr-i misilden dûn ve fi'l-hâl değeri ziyâde idiğine şehâdet kabul olunur. Şu kadar var ki vakt-i akiddeki bedel-i îcâr ecr-i misil iken diğer bir kimesne fazla bedel verecek olsa kabûl ve müste'cirin hakkı haleldâr

Ve eğer müste'cir-i sâbık ecr-i mislin ziyâdeliğini inkâr edip de ziyâde takdîrleri mahzâ kendisini ızrâr için olduğunu iddiʿâ ederse bi'l-beyyine bu müddeʿâsını isbât lâzımdır. Ve eğer kendisine arz ve teklîf olunup da ücret-i zâide ile kabûl eylemez ise mütevellî başkasına îcâr eder.

وإن كانت أرضا؛ فإن كانت فارغة عن الزرع فكالدار، وإن مشغولة لم تصح إجارتها لغير صاحب الزرع، لكن تضم الزيادة من وقتها على المستأجر، وأما الزيادة على المستأجر بعد ما بنى أو غرس، فإن كان استأجرها مشاهرة فإنها تؤجر لغيره إذا فرغ الشهر إن لم يقبلها، والبناء يتملكه الناظر بقيمته مستحق القلع للوقف أو يصبر حتى يتخلص بناؤه، فإن كانت المدة باقية لم تؤجر لغيره وإنما تضم عليه الزيادة كالزيادة وبها زرع.

3341. Mes'ele: Îcâr olunan vakıf arz olup da zirâʿatten fâriğa ise hükm-i mes'ele hükm-i dâr gibi olup eğer müste'cirin zirâʿıyla meşgûle ise sâhib-i zerʿin gayrısına îcârı sahîh olmayıp velâkin ehl-i basîret ve emânet tarafından takdîr olunan ücret-i zâide vakt-i icâreden iʿtibâren müste'cirin icâresi üzerine damm ve ilâve olunur. Ammâ müste'cirin binâ ve eşcâr garsından sonra takdîr olunan ziyâdenin **[1785]** hükmüne gelince, eğer müşâhereten istîcâr olunmuş ise ziyâdeyi kabûl etmediği takdîrde şehrin tamâmından sonra başkasına îcâr olunup binâ ve eşcâr sâhibi râzı olursa müstahikku'l-kalʿ olarak kıymetiyle onları vakıf için vakfın nâzırı temellük eder. Veyâhûd onlardan halâs olana kadar sabır ve intizâr eder. Ve eğer müddet-i icâre hâlâ bâkî ise başkasına îcâr olunmaz. Belki mezrûʿ olduğu hâlde ziyâde gibi asl-ı icâre üzere takdîr olunan ziyâde damm olunur.

وأما إذا زاد أجر المثل في نفسه من غير أن يزيد أحد فللمتولي فسخها وعليه الفتوى. وما لم يفسخ كان على المستأجر المسمى كما في الصغرى. هذا ما حررته في هذه المسألة من كلام مشايخنا رحمهم الله.

3342. Mes'ele: Ammâ vakfın îcârında hiç kimse tarafından tezyîd edilmeyerek nefsinde ecr-i misil ecr-i müsemmâdan ziyâde ise mütevellî tarafından akd-i mezkûru fesih lâzım olup fetvâ da bunun üzerinedir. Ammâ mütevellî tarafından akd-i mezkûr fesholunmadığı hâlde *Fetâvâ-yı Suğra*'da beyân olunduğu vechile müste'cir üzerine ecr-i müsemmâ lâzım gelir. Kelâm-ı meşâyihden istinbâtan mes'ele-i mezkûrede tahrîrim bundan ibârettir.

إذا فسخ العقد بعد تعجيل البدل، صحيحا كان العقد أو فاسدا، فللمعجل حبس المبدل حتى يستوفي البدل. ذكره الزيلعي في البيع الفاسد مصرحا بأن للمستأجر حبس العين حتى يستوفي ما عجله، ولا يخالفه ما في آخر إجارات الولوالجية لأنه فيما إذا كانت العين في يد المؤجر، وما ذكره الزيلعي إنما هو فيما إذا كانت في يد المستأجر. وقد صرح به في الإجارة الفاسدة من جامع الفصولين.

3343. Mes'ele: Akd-i icâre gerek sahîh ve gerek fâsid olsun bedel-i icâre taʿaccül ettikten sonra müste'cirin taʿcîl ettiği bedeli istîfâ edene kadar istîcâr ettiği aynı habsedeceğini tasrîh ederek Zeylaʿî'nin beyʿ-i fâsidde zikir ve beyân eylediği vechile bedeli taʿcîl edip peşin veren kimse için bedeli istîfâ edene kadar mübdelün minh olan aynı habseylemek câiz olup **[1786]** *Velvâliciyye*'nin âhir-i icâretinde adem-i habsle kelâmı buna münâfî değildir. Zîrâ onun kelâmı îcâr olunan ayn mûcirin yedinde olduğuna göre olup Zeylaʿî'nin bu makâmda beyân olunan kelâmı ise ayn-ı müste'cere müste'cirin yedinde bulunduğuna göredir. Hâlbuki hükm-i mezkûr *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in icâre-i fâsidesinde musarrahtır.

İcâre Akd-i Lâzım Olarak bi-gayr-i Özür Adem-i İnfisâhı

الإجارة عقد لازم لا تنفسخ بغير عذر إلا إذا وقعت على استهلاك عين كالاستكتاب فلصاحب الورق فسخها بلا عذر. وأصله في المزارعة، لرب البذر الفسخ دون العامل.

3344. Mes'ele: İcâre akd-i lâzım olup istiktâb gibi istihlâk-ı ayn üzere vâkiʿ olmadıkça bilâ-özr fesholunmaz ise de istihlâk-ı ayn üzerine vâkiʿ olmakla istiktâb için vâkiʿ olan icâreyi bilâ-özr sâhib-i varaka fesheder. Bu vechile hükm-i mes'elenin aslı muzâraʿada olup muzâraʿa için akdolunan icâre tohumun istihlâkı üzerine vâkiʿ olmakla tohum sâhibi için bilâ-özr icâre-i mezkûreyi fesih câiz olup âmil olan zerrâʿ için câiz olmadığı gibi istiktâb üzerine icârede kağıt ve mürekkebin istihlâkları üzerine vâkıʿa olmakla kağıt ve mürekkeb sâhibi bilâ-özr feshedebilir ise de âmil olan kâtib bilâ-özr feshedemez, demek anlaşılır.

ومن أعذارها المجوزة لفسخها الدين على المؤجر، ولا وفاء له إلا من ثمنها، فله فسخها وضمن بيعها إلا إذا كانت الأجرة المعجلة تستغرق قيمتها.

3345. Mes'ele: Akd-i icârenin feshini mücevviz olan aʿzâr cümlesinden biri, mûcir medyûn olup deyninin vefâsı ancak îcâr olunan aynın semenine

mütevakkıf bulunmasıdır. Peşin olarak verilen ücret, ayn-ı mûcerenin kıymetini müsteğrak değil ise deynini vefâ için bey'a mecbûr oldukda bey'in zımnında icâre fesholunur ise de icâre-i mu'accele kıymetini müsteğraka ise zi'l-yed bulunduğu cihetle diğer dâin üzere tercîhi müstefâd olur. **[1787]**

لا يصح الاستئجار لمن تعين عليه الفعل كغسل الميت وحمله ودفنه، وإلا جاز.

3346. Mes'ele: Gasl-i meyyit ve cenâzeyi kabre îsâl ve kabrine defin gibi fiile ta'ayyün eden kimseye bunları edâ vâcib olmakla bunları icrâ eylemek için istîcâr câiz değil ise de başka kimseler de bulunarak fiil-i mezkûrun icrâsı kendisine ta'ayyün ve tahassus eylemez ise onlardan birini istîcâr câiz olur. Zîrâ fiili kendilerine ta'ayyün eden kimse bunları îfâ diyâneten vâcib olup vâlideynine hizmet gibi diyâneten vâcib olan emrin îfâsı bedelinde icâre ise câize değildir. Ammâ bunları îfâ edecek başka kimse bulunduğu hâlde adem-i ta'ayyüne binâen gayr-ı vâcib olmakla câize olur.

صح استئجار قلم ببيان الأجر والمدة.

3348. Mes'ele: Mikdâr-ı ücreti ve müddet-i icâreyi beyân ederek meselâ yazı yazmak için kalemi istîcâr sahîh olarak müddet-i icâresi zarfında ecr-i müsemmâ lâzım gelir.

Gâsıbın Mağsûbu Îcârı

أجر الغاصب ثم ملك نفذت.

3349. Mes'ele: Gâsıb, mâl-ı mağsûbu ba'de'l-îcâr meselâ iştirâ veya hibe emsâli bir sebeble mâlik olursa icâresi nâfiz olur.

استأجر أرضا لوضع شبكة الصيد جاز وكذا استئجار طريق للمرور إن بين المدة.

3349. Mes'ele: Av için tuzak kurmak üzere arz istîcârı câiz olduğu gibi müddetini beyân ederse amel-i ma'lûmu istîcâr olup beyne'n-nâs müte'âraf ve müte'âmel olduğu için mürûr ve ubûr için tarîk istîcârı da câizdir.

استأجر مشغولا وفارغا صح في الفارغ فقط.

3350. Mes'ele: Meselâ, içinde başkasının eşyâsı bulunan dâr gibi meşgûl ile ondan hâlî olan dâr gibi fâriği birlikte istîcâr eylese, akd-i icâre fâriğ hakkında sahîh olup meşgûl hakkında sahîh olmaz.

أجرها المستأجر من المؤجر لم يصح.

3351. Mes'ele: [1788] Gerek kable'l-kabz ve gerek ba'de'l-kabz İmâm Muhammed'den rivâyetle müftâ bih olarak her ne kadar şahs-ı sâlis tehallül eylese bile müste'cir istîcâr ettiği şeyi îcâr edene îcâr eylese sahîh olmaz. Ve kezâ vekîl îcâr ve teslîm ettikten sonra tekrâr kendisi müste'cirden istîcâr eylese yine sahîh olmaz.

استأجر نصراني مسلما للخدمة لم يجز، ولغيرها جاز كالاستئجار لكتابة أو لغناء أو لبناء بيعة أو كنيسة.

3352. Mes'ele: Hizmet için müslimin gayr-ı müslime nefsini îcârı câiz değil ise de kitâbet, gınâ veya binâ-yı bî'a ve kenîse gibi başka vazîfe için îcârı câizdir, buyuruluyor ise de *Zahîre*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre ittifâk-ı rivâyâtla icâre-i mezkûre câizdir. Zîrâ müste'cir-i mezbûr müslimi akd-i icâre ile kahren istihdâm ederse onun bedelinde müste'cir-i mezbûrun zimmetinde müslim-i mezkûr için min-külli vechin ivâzı vâcib olarak alâ sebîli'l-kahr ve'z-züll ahz ü istîfâya mâlik olmakla kendisinden züll-i hizmet müntefî olur.

استأجره ليصيد له أو ليحتطب جاز إن وقت.

3353. Mes'ele: Filan gün veya filan ay diyerek vaktini ta'yîn ile kendisi için av avlamak veya odun götürmek üzere istîcâr câizdir.

استأجرت زوجها لغمز رجلها لم يجز استأجر شاة لإرضاع ولده أو جدييه لم يجز.

3354. Mes'ele: Mer'enin ayağını ovdurmak için zevcini istîcârı câiz değildir. Veledini veya oğlağını emzirmek için koyunu istîcâr itlâf-ı ayn üzere icâre olmakla câiz değildir. Lâkin veledini irdâ' için talâk-ı bâinle mutallakayı istîcârı câizdir.[1]

1 [Hâmiş:] Bu mâkamın îzâhı kitâb-ı nikâhtan *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm eserimizin hükm-i irdâ'ını beyânda îzâh olunduğu üzere müddeti zarfında kazâen veledini irdâ' vâlidesine ta'yîn etmedikçe hürre olan vâlidesine kable'l-havleyn veledinin ne irdâ' ve ne de memeden kesmek için veledin pederi bulunan zevc, hürre olan zevcesine icbâr edemez. Müddeti zarfında hürre olan vâlide ancak üç sûrette kazâen icbâr edilebilir.

1. Çocuk kendisinden başkasının memesini almaz.

استأجر إلى مائتي سنة لم يجز.

3355. Mes'ele: İki yüz seneye kadar istîcâr câiz değildir. Zîrâ iki yüz sene yaşamayacağı maʿlûm **[1789]** olmakla icârenin bazısı hâl-i hayâtında ve bazısı baʿde'l-vefât vâkiʿ olacaktır, denilmiş ise de Hamevî'nin beyânına göre sahîh olan cevâzıdır. Hamevî, İcârât, Fenn-i Sânî, 56.

إضافة الإجارة إلى منافع الدار جائزة.

3356. Mes'ele: "Şu kadar müddetle şu dârın menfaʿatini îcâr veya istîcâr ettim." diyerek icâreyi menâfiʿi-i dâra izâfe câizdir.

دفع داره إلى آخر ليرمها ولا أجر عليه فهي عارية.

3357. Mes'ele: Bir kimse hânesini diğer kimesneye meremmet etmek ve bilâ-ücret sâkin olmak üzere verip ol kimse de kendi tarafından taʿmîr ve meremmet ederek bir müddet sâkin olsa âriyet kabîlinden olarak masârıf-ı taʿmîriyye ol kimseye âid olur ve hâne sâhibi de ol müddet için ondan ücret alamaz. *Mecelle*, 481. madde.

المستأجر فاسدا، إذا أجر صحيحا جازت، وقيل لا.

3358. Mes'ele: Fâsid olarak istîcâr edip kabz eylediği şeyi sahîh olarak îcâr câizdir. 855. madde, *Mecelle*. İnde'l-baʿz câiz değildir.

استأجر دراهم ليعمل فيها كل شهر بكذا فهي فاسدة ولا أجر ويضمنها، ولو ليزين بها جازت إن وقت.

---

2. Gerek peder ve gerek çocuğun sütannesi tedârikine kudretleri olmayıp teberruʿan emzirecek kimse de bulunmamak

3. İrdâʿ edecek kimse bulunmaz ise teleften muhâfaza için kazâen vâlidesi çocuğunu irdâʿa icbâr edilir. ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ﴾(Bakara, 2/233) muktezâsınca diyâneten veledini emzirmek vâlidesine âid olmakla velev iddet-i ricʿiyye içinde olsa dahi zevciyyetin bekâsı hâlinde zevci kendisini infâk ve iʿâşe ile kâim olduğundan vâlidesi velev çocuğun mâlından olsa dahi çocuğunu irdâʿ için zevcinden ücret alamaz. ﴿وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ﴾(Bakara, 2/233) müfâdınca pederine lâzım olmakla zevciyyetin bekâsı hâlinde pederi çocuğun ve vâlidesinin meûnetini îfâ ettiği gibi vâlidesine de diyâneten bilâ-ücret veledini emzirmek lâzım ise de iddet-i bâinde ve baʿde'l-inkıdâ zevciyyetin zevâline ve ücret-i irdâʿ meûnet-i peder makâmında kâim olacağına binaen ﴿فَإِنْ أَرْضَعْنَ لَكُمْ فَآتُوهُنَّ أُجُورَهُنَّ﴾(Talâk, 65/6) muktezâsınca vâlidesinin irdâʿ için ücret talebine hakkı olmakla icâresi câizedir. Zîrâ bu hâlde bilâ-ücret vâlidesine irdâʿla teklîf vâlide hakkında zarar olup bu ise ﴿لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا﴾(Bakara, 2/233) nass-ı celîli ile memnûʿdur. *Hulâstü'l-Muhtâreyn*, s. 56.

3359. Mes'ele: Her ay şu kadar kullanmak üzere derâhim istîcârı fâsid olup ücret lâzım gelmez ise derâhim-i mezkûreyi dâmin olur. Hamevî'nin beyânına göre bu makâmda icâre istihlâk-ı ayn üzerine vâkiʿ olmakla fesâdıyla maksad butlânıdır. Ve icârenin mahalli menfaʿat olup bu makâmda ise ayna mesârıf olarak tasarruf cihetinden intifâʿa mücerred izine mahmûl olmakla damânı lâzımdır. Ammâ derâhim-i mezkûre ile başkalarını vezin için istîcâr edip de meselâ akşama kadar diyerek vaktini beyân ederse istîcârı câizdir. **[1790]**

ولا تجوز إجارة الشجر والكرم بأجر على أن يكون الثمر له، وكذا ألبان الغنم وصوفها، ولو استأجر الشجر مطلقا قال خواهر زاده: لقائل أن يقول بالجواز وينصرف إلى شد الثياب عليها أو الدابة، وبعدمه لأن المنفعة المقصودة منها الثمرة.

3360. Mes'ele: İcârede maʿkûdun aleyh menfaʿat olup hâlbuki meyvesi kendisinin olmak üzere eşcâr ve asmaları ve süt ve yünü kendisinin olmak üzere koyunu icârede akid istihkâk-ı ayn üzerine vâkiʿ olmakla ol vechile icâreleri câiz değildir. Mutlakan ağaçları istîcâr olunsa Hâherzâde üzerlerine esvâb asılmak veya hayvân bağlamaya munsarif olarak cevâzıyla kâil olunacağı gibi eşcârda menfaʿat-i maksûde meyvesi olunmasına nazaran adem-i cevâzıyla da kâil olunulabilir, demiş.

دفع غزلا إلى حائك لينسجه له بالنصف فسدت كاستئجار الكتاب للقراءة مطلقا.

3361. Mes'ele: Ücreti bedelinde yarısını kendisine dokumak üzere istîcâr ederek çulhaya iplik verse icâre-i *Asıl*'dan naklen 1344. mes'elede beyân olunduğu üzere gerek müddet beyân olunsun ve gerek beyân olunmasın mutlakan kırâat için kitâb istîcârı gibi icâre-i mezkûre de fâside olarak ecr-i müsemmâyı tecâvüz eylememek üzere ecr-i misil lâzım gelir. İcâre-i mezkûrenin fesâdını, tilâvet için kitâb icâresinin fesâdına teşbîh etmeyip belki ecîrin amelinden bir cüz bedelinde icâre olarak fâside olan kafîzü't-tahhân mes'elesine teşbîh eylese illet-i fesâd da iştirâlarına binâen daha enseb olurdu. Zîrâ tilâvet için kitâb istîcârının fesâdına sebeb kırâat üzerine icârenin adem-i inʿikâdıdır. Zîrâ kırâat-i mezkûre ya kırâat-i Kurân ve sâir evrâd ve ezkâr gibi tâʿat veyâhûd hilâf-ı meşrûʿ şeyle olarak maʿsiyet **[1791]** olup gerek tâʿat ve gerek maʿsiyet üzerine icâre câize olamaz. Ve eğer kırâat-i mezkûre evrâk-ı havâdis emsâli mubâh ise mubâh olan şey icâreye tevakkuf eylemez.

يفسدها الشرط كاشتراط طعام العبد وعلف الدابة وتطيين الدار ومرمتها وتغليق الباب وإدخال جذع في سقفها على المستأجر.

3362. Mes'ele: Müste'cir üzerine istîcâr olunan abdin tâamını ve hayvânın yem ve samanını ve hânenin sıva ve taʿmîr ve kapısının kapaması ve tavanına ağaç idhâlini şart eylemek gibi örf ve âdetin hilâfı şartlar da icâreyi ifsâd eder.

İstîfâ-yı Hudûd ve Kısâs İçin İstîcârın Adem-i Cevâzı

لا يجوز الاستئجار لاستيفاء الحدود والقصاص.

3363. Mes'ele: Gerek müddet-i icâre beyân olunsun ve gerek beyân olunmasın kâdî tarafından istîfâ-yı hudûd ve kısâs için istîcâr câiz olmayacağından icrâ eylediği hâlde ecr-i misil lâzım gelir. Ve eğer sâhib-i hudûd ve kısâs tarafından îcâr olunursa inde'l-İmâmeyn câiz olmadığı gibi ecîrin onları icrâsı üzerine ücret de lâzım gelmez. İmâm Muhammed'e göre câiz olup ecr-i müsemmâ lâzım gelir. Ve eğer sâhib-i kısâs mâ dûne'n-nefiste kısâs için istîcâr ederse inde'l-e'imme câize olup icrâsı üzere ecr-i müsemmâ lâzım gelir. *Hâniyye*'nin beyânı hükm-i mezkûra muhâlif olduğu Hamevî'de mezkûrdur.

استعان برجل في السوق ليبيع متاعه فطلب منه أجرا فالعبرة لعادتهم، وكذا لو أدخل رجلا في حانوته ليعمل له.

3364. Mes'ele: Ücret taʿyîn etmeyerek sokakta mâlını satmak için bir kimseden yardım taleb edip de ol kimse de ücret talebinde bulunsa örf ve âdetlerine nazar olunup eğer âdetleri ücretle yardım eylemek ise ecr-i misil îcâb eder. Ve eğer bilâ-ücret çalışırlar ise bir şey îcâb eylemez. Ve kezâ **[1792]** *Velvâliciyye*'nin beyânına göre bazı işlerinde kendisine muʿâvenetinde bulunmak üzere dükkana almış olduğu kimse hizmetine bedel örf ve âdetleri ile amel îcâb eder.

استأجر شيئا لينتفع به خارج المصر فانتفع به في المصر، فإن كان ثوبا وجب الأجر وإن كان دابة لا.

3365. Mes'ele: Hâric-i şehirde intifâʿ eylemek üzere bir şey kirâlayıp da şehir içinde kullansa eğer kirâsıyla aldığı şey sevb ise kirâsını vermek lâzım gelir. Ve eğer hayvân ise kirâ vermek lâzım gelmez.

استأجر دابة فساقها ولم يركبها فعليه الأجر إلا لعذر بها.

3366. Mes'ele: Bir hayvân alıp da hayvânın rükûba mâniʿ bir özrü yok iken binmeyip de önünde sürmüş olsa intifâʿına mâniʿ olmadığından kirâsını vermek lâzım gelir ise de hayvânın rükûba mâniʿ bir özrüne mebnî ise adem-i intifâʿa binâen kirâ lâzım gelmez.

الأجير الكاتب إذا أخطأ في البعض، فإن كان الخطأ في كل ورقة خير إن شاء أخذه وأعطاه أجر مثله، وإن شاء تركه عليه وأخذ منه القيمة، إن كان في البعض فقط أعطاه بحسابه من المسمى.

3367. Mes'ele: Meselâ kağıdını ve mürekkebini vererek kitâb yazdırmak için istîcâr ettiği kimse yanlış yazarak hatâda bulundukta eğer kağıtta hatâ eylemiş ise müste'cir muhayyer olup dilerse o hâlde alıp müsemmâyı tecâvüz eylememek üzere ecr-i mislini verir veya kendisine terk edip kağıt ve kalem ve mürekkebin kıymetini alır. Ve eğer hatâsı yalnız bazı kağıtlarda ise ecr-i müsemmâdan hesâbıyla ücretini verir.

استخدمه بعد جحدها وجب الأجر وقيمته لو هلك.

3368. Mes'ele: Meselâ, bir sene ücretle bir kimsenin kölesini istîcâr edip senenin mürûrunda ücreti inkâr edip [**1793**] bunun üzerine sene mürûr edip hizmetinde iken köle de helâk olsa ücreti inkârla icâre münfesiha olmayacağından ücreti lâzım geleceği gibi kölenin hîn-i akiddeki kıymeti de lâzım gelir.

Eşyâ Taşımak İçin Hammâl İstîcârı

حمل أحد الأجيرين فقط فإن كان شريكين وجب لهما كله، وإلا فللحامل النصف.

3369. Mes'ele: Eşyâ taşıtmak için iki kimse kirâlayıp da yalnız birisi taşımış olsa eğer bu misillu hizmeti îfâda beynlerinde şirketleri gerek münâvebe ve gerek müştereken çalışmak âdetleri ise kâmilen ücretleri lâzım gelir. Ve eğer böyle şirketleri yok ise yalnız çalışanın nısf ücretini vermek lâzım gelir.

قصر الثوب المجحود فإن قبله فله الأجر وإلا فلا وكذا الصباغ والنساج.

3370. Mes'ele: Yıkamak için çamaşırcıya vermiş olduğu çamaşırı inkâr edip de baʿdehû yıkanmış olduğu hâlde getirmiş olsa, eğer kable'l-inkâr yıkamış ise çamaşır sâhibi için çalışmış olmakla ücreti lâzım gelir ise de baʿde'l-inkâr yıkamış ise îcâb eylemez. Zîrâ inkâr ile gâsıb olarak kendi nefsi için yıkamakla ücre müstahik olmaz. Boyacı ve çulha da bu kıyâs üzeredir.

Elbise Biçmek Ücreti

لا يستحق الخياط أجر التفصيل بلا خياطة.

3371. Mes'ele: Dikmedikçe mücerred biçmek için terzi ücrete müstahik olmaz. Zîrâ maksad elbiseyi dikmek olup biçmek değildir. Hâlbuki bir işten maksad ne ise hüküm ona göre olmakla ücret dikmek mukâbilidir, denilmiş ise de *Hâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre terzi elbiseyi kesip de dikmeden vefât eylese kesmek için ecr-i misil lâzım gelir. Sahîh ve müftâ bih olan da budur. Zîrâ dikmek biçmeyi müstelzimdir. **[1794]**

الصيرفي بأجرة إذا ظهرت الزيافة في الكل استرد الأجرة وفي البعض بحسابه.

3372. Mes'ele: Parasının ceyyidini züyûfundan tefrîk için ücretle sarrâf istîcâr edip de paraların cümlesinde züyûf zuhûr eylese vazîfesini îfâ etmediği zâhir olarak ücrete müstahik olmadığından kendisine verilen ücret istirdâd olunup bazısında zuhûr ederse hesâbıyla istirdâd olunur. Zîrâ kendisine ücret paranın kalbını sağlamından tefrîk ve temyîz için verilmiştir.

Îcâr Olunan Şeyi Müste'cire Teslîm

دفع المؤجر له المفتاح فلم يقدر على الفتح لصناعة؛ إن أمكنه الفتح بلا كلفة وجب الأجر وإلا فلا.

3373. Mes'ele: Mûcir îcâr ettiği hânenin anahtarını müste'cire verip de kilidin sanatına binâen açmaya muktedir olamasa, eğer bilâ-külfet açılması kâbil ise teslîm eylemiş olmakla icâresi lâzım gelir ise de açılması kâbil değil ise teslîm addolunmayarak ücret lâzım gelmez. *Kunye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre şehirde hâneyi tahliye edip miftâhı müste'cire verilir ise hâne teslîm olunmuş olmakla her ne kadar müste'cir ikâmet

eylemese dahi mürûr-i müddetle kirasını vermek lâzım gelir.[1] Kirâya verilen akârın miftâhını kurâda müste'cire vermek teslîm addolunmaz. Binâenaleyh hükm-i mes'ele mukayyeddir.

أجرت دارها من زوجها ثم سكنا فيها فلا أجر.

3374. Mes'ele: Zevce zevcine hânesini îcâr edip de onda birlikte sâkin olsalar ücret lâzım gelmez, buyuruluyor ise de *Hâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre müftâ bih olan zevc üzerine ücretin lüzûmudur. Zîrâ zevcenin zevci ile birlikte eğlenmeleri teslîm ve tahliyeye mâniʿ değildir. Zîrâ süknâda zevce, zevcine tâbiʿadır ve bir de zevcenin süknâsı zevcine âiddir. Ve mezbûrenin **[1795]** zevcine hânesini îcârı sahîh olarak münʿakid olup tahliye ile teslîm bulunmuştur. Hattâ birlikte eğlenmese idi bilâşek ücret lâzımdır. Ammâ zevci onu un öğütmek veya ekmek yapmak gibi iʿmâlât için istîcâr eylemiş olsa idi hükm-i mes'elenin hilâfına olarak icâre münʿakide olmazdı. Zîrâ bunlarda zevcenin kendisine âid vazîfe olmakla kendi vazîfesini îfâ ile ecre müstahikka olamaz.

من دلني على كذا فله كذا فهو باطل ولا أجر لمن دله. إن دللتني على كذا فلك كذا فدله، فله أجر المثل للمشي لأجله.

3375. Mes'ele: Bir şey kaybedip de sûret-i umûmiyyede "Bana gösterene şu kadar kuruş vereceğim." dese istîcâr olunan şey mechûl olmakla icâre münʿakide olmayarak bâtıl olmakla ücret lâzım gelmez. Zîrâ delâlet ve işâret ücrete müstahak olacak bir amel değildir. Ammâ husûsî olarak bir kimseye hitâben "Eğer bana filan kaybımı gösterirsen sana şu kadar para vereceğim." diye istîcâr edip de kendisiyle birlikte gidip de gösterirse birlikte gittiği için ecr-i misil lâzım gelir. Zîrâ birlikte gitmek akd-i icâre ile ücrete müstahik olmakla icâre münʿakide olup lâkin bir mikdârla mukadder olmadığından ecr-i misil lâzım gelir.

وفي السير الكبير قال أمير السرية: من دلنا على موضع كذا فله كذا يصح ويتعين الأجر بالدلالة فيجب الأجر كذا في البزازية. وظاهره وجوب المسمى. والظاهر وجوب أجر المثل إذ لا عقد إجارة هنا. وهذا مخصص لمسألة الدلالة على العموم لكونه بين الموضع.

1 Hâmiş: Me'cûrun teslîmi, müste'cire bilâ-mâniʿ onunla intifâʿ edebilecek hâlde âcirin izin ve ruhsat vermesidir. 586. madde-i *Mecelle*.

3376. Mes'ele: *Siyer-i Kebîr*'den naklen *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre bir fırka askerin kumandanı "Bizi filan mevzıʿe her kim delâlet ederse ona şu kadar kuruş vereceğim." dese akd-i icâre sahîh olup delâletle ecir taʿayyün ederek ücret lâzım gelir. Şu naklin zâhiri ecr-i müsemmânın lüzûmu ise de hakîkatte taʿlîkten ibâret olup akd-i icâre bulunmadığından zâhir olan ecr-i mislin **[1796]** lüzûmudur. Zîrâ delîlin birlikte giderek matlûb olan mahalli delâleti akidle icâreye müstahak olup velâkin mikdâr-ı icâre beyân edilmediği için ecr-i misil lâzım geldi. Ve eğer birlikte gitmeyip de mücerred taʿrîfle delâet eylemiş olsa mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere hiçbir şey lâzım gelmez. Bu vechile beyân olunan hükm-i mes'ele, mes'ele-i sâbıkada umûm üzere delâlet mes'elesini muhassıstır. Zîrâ bu makâmda mezviʿ-i delâlet beyân olunarak muʿayyendir, buyuruluyor ise de من دلني على كذا kavlinde kezâ gerek mevziʿ ve gerek gayrısı olsun nefsinde muʿayyen olan bir şeyden kinâye olmakla matlûb olan mevziʿ ve başkasına şâmil olmakla kıyâs olan icârenin adem-i sıhhati olup maslahat-ı âmmeye delîlin delâletine ihtiyâca binâen hilaf-ı kıyâs olarak istihsânen câizdir.

Münâdî ve Simsâr ve Mehâmî İcâresi

إجارة المنادي والسمسار والمحامي ونحوها جائزة للحاجة.

3377. Mes'ele: Münâdî ve simsâr ve hamâmcı emsâli kendilerinde takdîr-i vakit ve akidle müstahik olunacak mikdâr bulunmayanlarda her ne kadar kıyâs olan akd-i icârenin adem-i cevâzı ise de hâcet-i nâs zarûret menziline tenzîl olunarak istihsânen câiz olup Hamevî'nin beyânına göre ecr-i müsemmâ îcâb eder.

İcârede Sükûtun Rızâ Olması

السكوت في الإجارة رضاء وقبول. قال الراعي لا أرضى بالمسمى وإنما أرضى بكذا، فسكت المالك فرعى لزمته. وكذا لو قال للساكن اسكن بكذا وإلا فانتقل فسكن لزمه ما سمى.

3378. Mes'ele: İcârede sükût, rızâ ve kabûldür. Binâenaleyh çoban "Ben ecr-i müsemmâya râzı değilim ancak ayda veya senede şu kadar kuruşa râzıyım." deyip de kabûl sâhibi sükût edip onun üzerine çoban **[1797]** hayvânları otlatsa râzı olduğu mikdâr lâzım gelir. Ve kezâ hâne sâhibi müste'cire

"Şu kadar kuruş ücretle otur ve illâ hâneden çık, git!" deyip de kirâcı sükût ederse rızâ addolunarak hâne sâhibinin tesmiye ettiği kira lâzımdır.

Arzın Ücreti Harâcı Gibidir

الأجرة للأرض كالخراج على المعتمد فإذا استأجرها للزراعة فاصطلم الزرع آفة. وجب منه لما قبل الاصطلام وسقط ما بعده.

3379. Mes'ele: Kavl-i muʿtemed üzere arz için ücret harâc gibidir. Binâenaleyh zirâʿat için arz isti'câr edip de hâsılâta âfât isâbet ederek telef olsa âfetin isâbetinden evvel mürûr eden vakitlerin icâresi lâzım gelip müddet-i icâre zarfında tekrâr zirâʿatı kâbil değil ise ondan sonrası sâkıta olur, buyuruluyor ise de *Velvâliciyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre zirâʿat için bir sene müddetle bir arz istîcâr edip de müddet-i icârenin mürûrundan akdem zerʿa âfet isâbet eylese kable'l-isâbe vâcib olan icâre sâkıta olmaz ise de baʿde'l-isâbe lâzım gelen ücret sâkıta olur. Zîrâ icâre menfaʿat mukâbilinde şey'en fe-şey'en lâzım gelip kable'l-isâbe istîfâ olunan menfaʿatin ücreti lâzım gelip istîfâ olunmayan hakkında akd-i icâre münfesiha olarak ücret sâkıta olur. Hâlbuki harâc icârenin hilâfınadır. Zîrâ arz-ı harâciyyeyi zerʿ edip de âfet isâbetiyle zerʿ telef olsa harâc alınmaz. Zîrâ gerek hakîkaten ve gerekse iʿtibâren müste'cire harâcı mûcib olan nemâ teslîm olunmamıştır. Zîrâ âfet müste'cir tarafından îkâʿ olunmadığı cihete iʿtibâren sâlim değildir. Hâlbuki vücûb-i harâca sebeb kâmilen bir sene hakîkaten veya iʿtibâren nâmî olan arza mâlikiyyet olup âfetin isâbetiyle harâcın adem-i vücûbu zâhir olarak bi'l-külliyye sâkıt olmuştur. **[1798]**

لا يلزم المكاري الذهاب معها ولا إرسال غلام معها وإنما يلزم الآجر بتخليتها.

3380. Mes'ele: İstîcâr olunan hayvânla birlikte hayvân sâhibinin gitmesi veya bir adam göndermesi îcâb etmez. Belki bilâ-mâniʿ hayvânı müste'cire teslîm ile ücret lâzım olur.

Kuyu ve Havuzu Kazmak İçin İstîcâr

استأجره لحفر حوض، عشرة في عشرة، وبين العمق فحفر خمسة في خمسة كان له ربع الأجر لأن العشرة في العشرة مائة، والخمسة في الخمسة خمسة وعشرون فكان له ربع العمل.

3381. Mes'ele: Derinliğini beyân ederek yüz arşın misâha-i sathiyyesinde bir havuz kazmak için istîcâr edip de yirmi beş arşın kazmış olsa yüz arşın mikdârı hafriyyâtın rubʿ ücretine müstahik olur. Zîrâ aşrun fî aşrin yüz arşın olup hamsün fî hamsin ise onun rubʿu olan yirmi beş arşın olur. Binâenaleyh mikdâr-ı ücret mikdâr-ı amelin rubʿu olmakla meselâ yüz kuruşa istîcâr olunmuş ise yirmi beş kuruş vermek lâzım gelir.

استأجره لحفر قبر فحفره فدفن فيه غير ميت المستأجر فلا أجر له.

3382. Mes'ele: Kabir kazmak için kabirci istîcâr edip kabirci kazıp müste'cirin cenâzesi gelmeden başkası defnolunsa mâniʿden sâlim olarak müste'cire maʿkûdun aleyhi teslîm bulunmadığından ücret lâzım gelmez.

بعه لي بكذا ولك كذا فباع فله أجر المثل.

3383. Mes'ele: "Bunu benim için şu kadar kuruşa sat, sana şu kadar para vereyim." deyip de onun için satmış olsa ecr-i müsemmâyı tecâvüz eylememek üzere ecr-i misil lâzım gelir. Dellâklık ve simsârlık da bu kıyâs üzeredir.

متى وجب أجر المثل وجب الوسط منه. اكتراها بمثل ما يتكارى الناس إن متفاوتا لم تصح، وإلا صحت.

3384. Mes'ele: [1799] Meselâ bazen on kuruşa ve bazen on beş kuruşa ve bazen de yirmi kuruşa îcâr ve istîcâr olunarak nâsın îcâr ve istîcârında mütefâvit olarak icâre-i sahîha olmayarak ecr-i misil vâcib oldukda onların vasat olan mesela on beş kuruş ücret lâzım gelir. Ve eğer icâresi mütefâvit değil ise akd-i icâre sahîh olarak ecr-i müsemmâ lâzım gelir.

داري لك هبة إجارة أو إجارة هبة فهي إجارة آجرتك بغير شيء فاسدة لا عارية.

3385. Mes'ele: Bir kimse diğerine "Dârım sana hibe-i icâredir." veya "İcâre-i hibedir." demiş olsa icâre olup "bi-gayri şey'in sana îcâr ettim." dese icâre-i fâside olup âriyet olmaz. Zîrâ hibe-i icâre kavlinde icâre sözü beyân-ı tağyîr olarak sadr-ı kelâm olan (داري لك هبة)yi tağyîr ederek maksadın icâre olduğunu beyân eder. Zîrâ ivaz bedelinde hibe icâreye mahmûldür. Amma (إجارة هبة) dedikte sadr-ı kelam icârede nas olarak hibenin zikriyle hükmü teğayyür eylemez. Zîrâ zikr olunan muʿâvaza olup muʿâvaza ise teberruʿa

tağyîre muhtemil değildir. Onun için آجرتك بغير شيء[1] demek icâre-i fâside olup icâre lafzıyla âriyet münʿakide olmaz.

Ecîr-i Kassâr Emîndir, Damân Lâzım Gelmez

أجير القصار أمين لا يضمن إلا بالتعدي والقصار على الاختلاف في المشترك ومحله عند عدم اشتراط الضمان عليه، وأما معه فيضمن اتفاقا.[2]

3386. Mes'ele: Ecîr-i kassâr emîn olup bilâ-teʿaddî telef ile damân lâzım gelmez. Yaʿni, bir kimse yıkanmak için çamaşırcıya ecr-i müsemmâ ile esvâb verip de çamaşırcı da kendi ecîrlerine verip gaslederken sıkmak veya tokuç ile döverek yırtmış olsa damân çamaşırcıya lâzım gelip onlara lâzım gelmez. Zîrâ kassârın ecîri **[1800]** ecîr-i vâhid olmakla ücrete müddeti zarfında bulunmakla ücrete müstahik olup bilâ-teʿaddî vâkiʿ olan ziyânla damân lâzım gelmez. Amma nefs-i çamaşırcıya lüzûmu ecîr onun izniyle amel etmekle ecîrin ameli kassâra âiddir. Ammâ çamaşırcıya damânın lüzûmu Hazret-i İmâm'la İmâmeyn hazerâtınını ecîr-i müştereke damânın lüzûm ve adem-i lüzûmuyla ihtilâfları üzere muhteliftir. Zîrâ bilâ-teʿaddî ecîr-i müşterek yedinde mâlın telefiyle damân lâzım gelmez. Amma İmâmeyn hazerâtına göre harîk-i gâlib ve adüvv-i mükâbirin teʿaddîleri ile telef gibi mâ fevka'l-iktidâr bir sebeble telef olmadıkça damân lâzım gelmez. Zîrâ muhâfaza ile mükellef olup gasb ve sirkat gibi muhâfazası mümkün olan bir sebeble telef olursa muhâfazada teʿaddî eylemiş olmakla vedîʿa gibi damân lâzımdır. Ammâ harîk veya bir düşmân-ı gâlibin istîlâsıyla telef olursa onlardan muhâfaza tahammülün hâricinde olmakla damân îcâb eylemez.

3387. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere ecîr-i müşterek hakkında bilâ-sunʿ damânın lüzûm ve adem-i lüzûmu ile İmâm-ı Aʿzam hazretleri ile İmâmeyn hazerâtı beynlerinde ihtilâfın mahalli ecîr-i müşterek ile dâmanın adem-i iştirâtı hâlinde olup ammâ iştirât hâlinde bi'l-ittifâk damân lâzımdır. *Hulâsa*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre müftâ bih olan inde'l-İmâm

---

1 Seni karşılıksız olarak kiraladım.

2 Ecîrin teʿaddîsi veya taksîri ile müste'cerun fîh telef olsa dâmin olur. Ecîrin teʿaddîsi müste'cirin sarâhaten veya delâleten emrine muhâlif amel ve hareket etmesidir. Ecîrin taksîri müste'cerun fîhin muhâfazasında bilâ-özür kusûr eylemesidir. Ecîr-i hâs emîndir, hattâ yedinde bi-gayr-i sunʿihi telef olan mâlı dâmin olmaz. Ve kezâ bilâ-teʿaddî kendi ameli ile telef olan mâlı dahi dâmin olmaz. Ecîr-i müştereğin gerek teʿaddîsi veya taksîri olsun ve gerek olmasın kendisinin fiil ve sunʿundan tevellüd eden zarar veya hasârı dâmin olur. *Mecelle*, 607.

gerek damân şart kılınsın ve gerek kılınmasın bilâ-teʿaddî ecîr-i müşterek yedinde telefle damân gayr-ı lâzımdır.

المستأجر إذا بنى فيها بلا إذن فإن بلبن فله رفعه، وإن بترابها فلا.

3388. Mes'ele: Müste'cir istîcâr ettiği dârda sâhibinin izni olmayarak bir şey yaptırmış oldukda eğer kireçle yaptırmış ise çıktığı vakit onu söküp götürür ise de hânede bulunan türâbdan yaptırmış ise refʿ edemez. Zîrâ türâb sâhib-i hânenindir.

لا ضمان على الحمامي والثيابي إلا بما يضمن به المودع.

3389. Mes'ele: Bilâ-teʿaddî müşterîlerin elbiseleri zâyiʿ olursa hamâmcı ve esvâbcıya damânın lüzûmu **[1801]** mûdiʿa vedîʿanın damânıyla mukâyese olunup ücretle vedîʿa mazmûne olup bilâ-ücret gayr-ı mazmûne olduğu gibi hamâmcı ve esvâbcı da ücretle muhâfaza etmekte iseler damân îcab eder ise de bilâ-ücret muhâfaza ederler ise damân lâzım gelmez.

تفسد إجارة الحمال لطعام المعين ببيان المدة، وكذا بشرط الورق على الكاتب.

3390. Mes'ele: Meselâ, şu kadar kuruşa bir günde şu kadar kîle buğdayı filan mahalle taşımak üzere hammâl icâresi gibi beyân-ı müddetle muʿayyen mikdâr zahîreyi taşımak üzere hâmmal icâresi inde'l-İmâm fâsidedir. Zîrâ maʿkûdun aleyh mechûldür. Zîrâ beyân-ı müddetle vaktini zikir, maʿkûdun aleyhin menfaʿat olmasını îcâb ettiği gibi hâmilden ibâret olan ameli zikir de maʿkûdun aleyhin amel olmasını iktizâ eder. Hâlbuki bunlardan birini âhar üzerine tercîhe müraccih yoktur. Müste'cirin nefʿi maʿkûdun aleyhin amel olmasındadır. Zîrâ ecîr-i müşterek olduğundan ücrete ancak amel ile müstahik olur. Ecîrin nefʿi ise menfaʿat olmasındadır. Zîrâ ecîr gerek çalışsın ve gerek çalışmasın ücrete ancak müddet-i icârenin mürûru ile müstahik olur.

Lâkin İmâmeyn hazerâtına göre, maʿkûdun aleyh amel olarak icâre sahîha olup her ne kadar bir günde çalışmak üzere istîcâr edip nısfu'n-nehârdan evvel vazîfesini îfâ ederse tamâm-ı ücretini alır. Ve eğer bir günde bitiremez ise ertesi günde çalışmaya mecbûr olur. Zîrâ maʿkûdun aleyh amel olup vaktin zikri taʿcîl içindir. Akd-i icâreden maksad amel olması onun maʿkûdun aleyh olmasını vakit üzerine müraccihtir.

Ve kezâ kağıdı kendisinden olmak şartıyla kâtib istîcârı da fâsid olup mürekkebi kendisinden olmak şartıyla sahîhtir. Binâenaleyh *Velvâliciyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre kağıt ve mürekkebi kendisinden olmak şartıyla istîcârda kağıt şartı bâtıl olup mürekkeb şartı câizdir. Lâkin bu vechile hüküm mukteză-yı örf ve teʿâmüldür. **[1802]**

شرط الحمامي أن أجر زمن التعطيل محطوط عنه صحيح، لا أن يحط كذا، وتفسد بشرط كونه مؤنة الرد على المستأجر وباشتراط خراجها أو عشرها على المستأجر وبردها مكروبة.

3391. Mes'ele: Hamamcının zamân-ı taʿtîlin hissesine isâbet edecek ücretin hat ve tenzîlinin şartı sahîh olup "Eğer şu kadar kuruş tenzîl edersen" diyerek şartı mukteză-yı akdin hilâfı olmakla sahîh değildir. Ve kezâ mesârif-i deynin ve öşür ve harâcın müste'cire âid olması ve tarlayı sürüp nadas edilerek reddolunması şartı ile icâre de fâsidedir.

أجرة حمال حنطة القرض على من استأجره إلا إذا استأجره المقرض بإذن المستقرض.

3392. Mes'ele: Bir kimseden ödünç alınan buğdayın nakli için ücret-i hammâliyesi hammâlı istîcâr edene lâzım gelip lâkin istikrâz edenin izniyle ikrâz eden istîcâr ederse ücreti müstakriza lâzım gelir.

Ecîrin İkinci Gün Amelden İmtinâʿı

امتنع الأجير عن العمل في اليوم الثاني أجبر.

3393. Mes'ele: İşlenecek işi taʿyîn ederek iki günde işlemek üzere istîcâr olunan ecîr ikinci gün çalışmaktan imtinâʿ ederse icbâr olunur ise de işelenecek iş taʿyîn edilmeyerek istîcâr olunursa maʿkûdun aleyh mechûl olarak icâre sahîha olmadığından bir gün çalışıp da ikinci gün imtinâʿ ederse icârenin fesâdına binâen icbâr olunmaz.

نزح بيت الخلاء لا يجب على المؤجر ولكن يخير الساكن للبيت. وكذا إصلاح الميزاب وتطيين السطح ونحوهما لأن المالك لا يجبر على إصلاح ملكه وإخراج تراب المستأجر عليه وكناسته ورماده، لا تفريغ البالعة.

3394. Mes'ele: Her ne kadar müste'cirin süknâsını ihlâl eden şeyleri izâle ve ıslâh akâr sâhibine âid **[1803]** ise de hiçbir kimse milkini ıslâhla icbâr olunmayacağından abdesthâne kuyusunu tahliye ve kezâ bozulan olukları ve duvarın sıvaları ve damını ve sâir süknâyı ihlâl eden şeyleri ıslâh ile hâne sâhibi icbâr olunmaz. Velâkin sâkin olan kimse o hâlde eğlenip eğlenmemekte muhayyerdir. Ve îcâra verilen hânenin içinde bulunan türâb ve kil gibi şeyleri ihrâc müste'cire lâzım olup abdesthâne kuyusunu ifrâğ istihsânen mûcire lâzım ise de hîn-i akidde müste'cire şart kılınmış ise akde muvâfık olmakla câizdir.

رد المستأجر على المؤجر واجب في مكان الإجارة.

3395. Mes'ele: İstîcâr olunan şeyi îcâr eden mûcire îcâr olunan mahalde red ve iʿâde eylemek lâzımdır.

الصحيح أن الإجارة الأولى إذا انفسخت انفسخت الثانية.

3396. Mes'ele: Bir müste'cir istîcâr ettiği şeyi diğerine îcâr ettikte müste'cir-i evvel mâl sâhibi ile icâreyi feshettiklerinde icâre-i sâniyenin de infisâhında ihtilâf olunmuş ise de sahîh olan icâre-i ûlânın infisâhıyla icâre-i sâniyenin de infisâhıdır.

الإجارة من المستأجر أو مستأجره للمؤجر لا تصح ولا تنقص الأولى.

3397. Mes'ele: İstîcâr olunan şey müste'cirin veyâhûd müste'cirinin mûcire icâresi gayr-ı sahîha olup icâre-i ûlâ mücerred akidle müntakız olmayıp *Velvâliciyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre ayn-ı ûlâyı kabızla müntakıza olur.

النقصان عن أجر المثل في الوقف إذا كان يسيرا جائز.

3398. Mes'ele: Vakıfta yesîr olursa ecr-i mislinden noksân câizdir.

أجرها ثم أجرها من غيره، فالثانية موقوفة على إجازة الأول فإن ردها بطلت وإن أجازها فالأجرة له.

3399. Mes'ele: [1804] Bir kimse dârını birine îcâr edip baʿdehû başkasına îcâr eylese, ikinci icârenin sıhhat ve inʿikâdı müste'cir-i evvelin icâzesine

mütevakkıf olup müste'cir-i evvel ikinci icâreyi reddederse bâtıla olup icâze verirse ücret ona verilir.

استأجره لعمل سنة فمضى نصفها بلا عمل فله الفسخ.

3400. Mes'ele: Bir sene ta'lîmde bulunmak veya başka bir iş işleyip çalışmak üzere istîcâr edip de bilâ-amel senenin nısfı mürûr ederse ecîrin ma'kûdun aleyhi teslîmden aczi zâhir olmakla müftâ bih olarak müste'cir akd-i icâreyi feshedebilir.

İnfisâh-ı İcâre

تنفسخ الإجارة بموت المؤجر العاقد لنفسه إلا لضرورة كموته في طريق مكة ولا قاضي في الطريق ولا سلطان فتبقى إلى مكة فيرفع الأمر إلى القاضي ليفعل الأصلح للميت والورثة؛ فيؤجرها له إن كان أمينا أو يبيعها بالقيمة، فإن برهن المستأجر على قبض الأجرة للإياب رد عليه حصته من الثمن، وتقبل البينة هنا بلا خصم لأنه يريد الأخذ من ثمن ما في يده.

3401. Mes'ele: Kendi için akd-i icâre eden mûcirin *Dürr-i Muhtâr*'da beyânına göre âkideynden birinin vefâtıyla feshe muhtâc olmayarak icâre münfesiha olur. Lâkin kâdî ve sultân bulunmayan tarîk-i Mekke'de vefâtları gibi zarûrete mebnî mahalde bilâ-fesih icâre münfesiha olmayıp belki Mekke-i Mükerreme'ye vusûle kadar bâkiyedir. Meselâ, yolda deveci vefât ettikte icârenin bekâsına binâen Mekke'ye kadar binip Mekke-i Mükerreme'ye ba'de'l-vusûl kâdîya murâfa'a olunur ta ki meyyit ve verese haklarında aslah ve enfa' olanla hükm eylesin. Müste'cir emîn kimse ise yine deveyi kendisine îcâr eder veyâhûd değer bahâsıyla deveyi satar. Müste'cir devecinin avdet ücretini de aldığını bi'l-beyyine isbât ederse parasından müste'cirin avdet hissesini verir. Bunda müste'cir olan müdde'î yedinde bulunan devenin parasından hakkını **[1805]** alıp istîfâ kasdettiğinden bilâ-hasım beyyinesi kabûl olunur.

وإذا أعتق الأجير في أثناء المدة يخير، فإن فسخها فللمولي أجر ما مضى وإن أجازها فالأجر كله للمولى، ولو بلغ اليتيم في أثنائها لم يكن له فسخ إجارة الوصي إلا إذا أجر اليتيم فله فسخها.

Esnâ-yı Müddette Ecîrin İʿtâkı

3402. Mes'ele: Müddet-i icâre esnâsında ecîr âzâd olsa muhayyer olup dilerse icâreyi fesheder. Bu sûrette mürûr eden vakitlerin ücreti mevlânın olur. Ve eğer icâze ile icâreyi ibkâ ederse ücretin cümlesi mevlânın olur.

3403. Mes'ele: Yetîmin dârı meselâ, bir sene müddetle vasî tarafından îcâr olunup da esnâ-yı müddette yetîm bâliğ olsa vasînin icâresini feshedemez ise de vasî yetîme îcâr edip de yetîm bâliğ olursa fesheder. Zîrâ yetîme icâre ticâret için olmayıp belki hıfz içindir. Binâenaleyh baʿde'l-bulûğ başkasının hıfzından müstağnîdir. Ammâ yetîmin mâlını başkasına icâre ticâret için olup ticâret ise ticârete mâlik olanla tekemmül edeceğinden mücerred bulûğ kâfî değildir.

Abdin Nefsini İcâresi

أجر العبد نفسه بلا إذن ثم أعتق نفذت وما عمل في رقه فلمولاه وفي عتقه له.

3404. Mes'ele: Efendisinin izin ve icâzesi olmaksızın köle nefsini îcâr edip de baʿdehû âzâd olsa icâresi nâfize olup kable'l-iʿtâk amelinin ücreti efendisine ve baʿde'l-iʿtâk kendisine âid olur.

ولو مات في خدمته قبل عتقه ضمنه.

3405. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere efendisinin izni olmaksızın kölesi nefsini îcâr edip de müste'cirin hizmetinde iken vefât eylese efendisinin izni olmayarak istihdâmına binâen müste'cir **[1806]** gâsıb olmakla kölenin kıymetini efendisine dâmin olur.

مرض العبد وإباقه وسرقته عذر للمستأجر في فسخها. وكذا إذا كان عمله فاسدا، لا عدم حذقه.

3406. Mes'ele: Kölenin maraz ve firârı ve sirkati, müste'cir için akd-i icâreyi feshe özürdür. Ve kezâ amelinin fesâdı da özür ise de adem-i hizâkati özür değildir. Zîrâ hizâkat cevdet mesâbesinde olarak ancak şart ile müstahak olunur.

ادعى نازل الخان وداخل الحمام وساكن المعد للاستغلال الغصب لم يصدق والأجر واجب.

3407. Mes'ele: Hâna nüzûl eden müsâfir ve hamâma giren ve müʿad-dün li'l-istiğlâl olan akârda sâkin olan kimseler gasb iddiʿâsında bulunsalar tasdîk olunmayıp belki ücreti vermeleri lâzım gelir.

اختلف صاحب الطعام والملاح في مقداره، فالقول لصاحبه ويأخذ الأجر بحسابه إلا أن يكون الأجر مسلما له.

3408. Mes'ele: Meselâ "Filan iskeleye çıkarılmak üzere bir kayıkçı veya gemici ile her kîlesi şu kadar kuruş bedelinde yüz kîle buğday nakli için istîcâr olunup da ol mahalle baʿde'l-vusûl buğday sâhibi yüz kîleden noksân olduğunu, kayıkçı ziyâde bulunduğunu iddiʿâ ederek naklolunan buğdayın mikdârında ihtilâf etseler ücret kâmilen kayıkçıya teslîm olunmamış ise söz buğday sâhibinin olup kayıkçı ölçüp kaç kîle ise hesâbıyla ücretini alır. Zîrâ kayıkçının iddiʿâ ettiği ziyâdelik sıfât-ı ârızadan olmakla 760. mes'elede beyân olunduğu üzere adem-i ziyâde asıldır.

Meşgûle ve Fâriğa Olmasıyla İhtilâf

اختلفا في كونها مشغولة أو فارغة بحكم الحال، إذا اختلفا في صحتها وفسادها فالقول لمدعي الصحة. قال الفضلي رحمه الله: إلا إذا ادعى المؤجر بأنها كانت مشغولة بالزرع وادعى المستأجر أنها كانت فارغة فالقول للمؤجر. كما في آخر إجارة البزازية.

3409. Mes'ele: [1807] Mûcir ile müste'cir ayn-ı müste'cerin meşgûle veya fâriğa olmasında ihtilâf etseler 768. ve 949. mes'eleler mûcebince hâl-i hâzır hüküm ittihâz olunarak onun muktezâsıyla hüküm ve amel olunur. Ammâ icârenin sıhhat ve fesâdında ihtilâf olunursa 808. ve 829. mes'eleler-de beyân olunduğu üzere sıfât-ı asliyyede vücûd asıl olmakla hilâfına delîl olmadıkça söz yemînle sıhhatini iddiʿâ edenindir. Fazlî'nin beyânına göre mûcir îcâr olunan arzın kendi zerʿiyle meşgûle olduğunu, müste'cir fâriğa olduğunu iddiʿâ ederek ihtilâf ederler ise *Bezzâziyye*'nin âhir-i icâresinde beyân olunduğu üzere asl-ı akdi münkir olduğu cihetle söz mûcirindir.

Müste'cirin Îcârı

أجرها المستأجر بأكثر مما استأجر لا تطيب الزيادة له ويتصدق بها إلا في مسألتين: أن يؤجرها بخلاف جنس ما استأجر، وأن يعمل بها عملا كبناء، كما في البزازية.

3410. Mes'ele: Müste'cir, istîcâr ettiği şey kendisinin bedel-i icâresinden ekser bedel ile başkasına îcâr etse akd-i icâre sahîh ise de iki mes'elenin mâʿadâsında aldığı ücret-i zâide kendisine tîb olmayacağından tasadduk eder. İki mes'eleden biri, *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile kendisinin istîcâr ettiği şeyin hilâf-ı cinsine îcârı. İkincisi, istîcâr ettiği şeye binâ gibi bir amel ilâvesiyle ıslâhta bulunmasıdır.

Binânın Mevâddında İhtilâf

اختلفا في الخشب والآجر والغلق والميزاب فالقول لصاحب الدار إلا في اللبن الموضوع والباب والآجر والجص والجذع الموضوع فإنه للمستأجر والله أعلم بالصواب.

3411. Mes'ele: Mâl sâhibiyle müste'cir hânenin haşeb ve tuğla ve kilit ve su boruları gibi hâneye tâbi olan şeylerde ihtilâf etseler dâre tâbi olduklarından söz hâne sâhibinin ise de duvara konmuş olan kerpiç **[1808]** ve kapı ve kireç ve yerlerine konmuş olan ağaçlar gibi ihdâs ve inşâya tâbiʿ olan şeylerde söz müste'cirindir. … mes'elede beyân olunduğu üzere beyyinât hilâf-ı asıl ve hilâf-ı zâhiri isbât için meşrûʿa olmakla ikâme-i beyyinede bulunduklarında hilâf-ı aslı isbât edenin beyyinesi tercîh olur.

KİTÂBÜ'L-EMÂNÂT MİNE'L-VEDÎʿA VE'L-ÂRİYET VE GAYRİHİMÂ

كتاب الأمانات من الوديعة والعارية وغيرهما

3412. Mes'ele: Mesâil-i âtiye emânâta müteʿallık ahkâm-ı lâzime beyânında olup emânât, emânetin cemʿi olarak efrâd-ı nevʿiyyesinin teʿaddüd ve tenevvuʿuna tenbîh için cemʿ sîgasıyla îrâd olunmuştur.

Emânet: Muhâfaza için emîn ittihâz olunan kimsenin nezdine bırakılan şeyden ibâret olup vedîʿa gibi akd-i istihfâz ile emânet edilen ve me'cûr ve müsteʿâr gibi akid zımnında emânet edilen ve bir kimsenin hânesi veya mülki dâhiline düşen komşusunun mâlı gibi hiçbir akde mukârin olmayarak ﴿إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَن تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلَىٰ أَهْلِهَا﴾[1] muktezâsınca sâhibine iʿâde ve teslîmi lâzım gelen şeylere şâmildir.

1 "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emrediyor." Nisa, 4/58.

3413. Mes'ele: Vedîʿa 283. mes'elede beyân olunduğu üzere mücerred hıfz için bir kimseye terkedilip bırakılan şey olup îdâʿ mâlının muhâfazasını başkasına terkedip bırakmadır ki bırakana dâlın kesriyle mûdiʿ ve kabûl edene vedîʿ ve dâlın fethiyle mûdaʿ ve müstevdaʿ denip 305. ve 676. mes'e-lelerde beyân olunmuştur.

3414. Mes'ele: Âriyet, bilâ-ivaz menfaʿati temlîk olunan mâl olup muʿâr ve müsteʿâr dahi denir. İʿâre âriyet vermek, istiʿâre âriyet almak maʿnâlarına olup verene muʿîr ve alana müsteʿîr denir.

Hükm-i Emânât

3415. Mes'ele: Emânet, *emân*dan me'hûz olmakla emînin teʿaddî ve sunʿ ve taksîri olmaksızın telef veya zâyiʿ olduğu takdîrde damân lâzım gel-mez ise (الأمانات مضمونات بالتعدي والخيانات) muktezâsınca sunʿ ve taksîri bulu-nursa mazmûnedir. **[1809]**

الأمانات تنقلب مضمونة بالموت عن تجهيل إلا في ثلاث: الناظر إذا مات مجهلا غلات الوقف، والقاضي إذا مات مجهلا أموال اليتامى عند من أودعها، والسلطان إذا أودع بعض الغنيمة عند الغازي ثم مات ولم يبين عند من أودعها. هكذا في فتاوى قاضي خان من الوقف.

3416. Mes'ele: Üç mes'ele gayrısında techîlen mevtle emânât maz-mûne olmakla munkalibe olup üç mes'ele bu hükümden müstesnâlardır. Onlardan birisi, kütüb-i muʿtemedede beyân olunduğu üzere vakfın nâ-zırı gallât-ı vakfı müchil olarak vefât ederse hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak damân lâzım gelmez. Lâkin *Enfaʿu'l-Vesâil*'de beyân olunduğu üzere hükm-i mezkûr ale'l-ıtlâk olmayıp belki ehl-i istihkâk tarafından taleb olu-nup da beyânını te'hîr ederek vefât ederse damân lâzım gelir. Böyle taleb vâkiʿ olmadığı sûrette eğer kendisi beyne'n-nâs diyânât ve emânâtla maʿrûf ve müştehir olarak müchilen vefât ederse damân lâzım gelmez ise de bey-ne'n-nâs böyle hısâl-i hasene ile müştehir olmayarak mâl-ı vakıf yedinde iken bilâ-mâniʿ-i şerʿî ehline tevzîʿ ve iʿtâ etmeyerek bir zamân mürûrundan sonra müchilen vefât ederse damân lâzımdır. Ammâ fec'eten vefât ederek beyânına kâdir olmaz ise damân lâzım gelmez.

3417. Mes'ele: İkinci mes'ele, kâdî ve kezâ gâsıb emvâl-i eytâmı îdâʿ ettikleri kimse yedinde olarak müchilen vefât ederse dâmin olmaz. Üçüncüsü, sultân bazı ganâimi gâzî indinde îdâʿ edip de ve kezâ yanında bulunan emvâl-i yetâmâyı kable'l-beyân vefât ederse kitâb-ı vakıftan *Fetâvâ-yı Kâdîhân*'da beyân olunduğu vechile damân lâzım gelmez. Ber-vech-i îzâh zâhir olan teʿaddî ve hıyânetle lüzûm-ı damânda mikdâr-ı rehin üzerine zâid olan da vedîʿa ve emânet hükmündedir. Hamevî, s. 67, Fenn-i sânî.

وفي الخلاصة من الوديعة وذكرها الولوالجي، وذكر من الثلاثة أحد المتفاوضين إذا مات ولم يبين حال المال الذي في يده ولم يذكر للقاضي، فصار المستثنى بالتلفيق أربعة وزدت عليها مسائل: **الأولى**: الوصي إذا مات مجهلا لما وضعه مالكه فلا ضمان عليه كما في جامع الفصولين.

3418. Mes'ele: [1810] *Hulâsa*'nın vedîʿadısında beyân ve *Velvâliciyye*'nin zikr eylediği vechile istisnâ olunan üç mes'eleden biri, mütefâvizînden biri yedinde bulunan mâlın hâlini beyân etmeyip ve kâdîya söylemeyerek vefât ederse damân lâzım gelmeyeceğinden bi't-telfîk adem-i damânla hükümden müstesnâ dört olup musannif-i allâme ber-vech-i âtî bazı mesâil dahi ziyâde edip onlardan birisi *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile vazʿ ettiği mâlı mâlikine beyân etmeyerek müchilen vefât eden vasî mes'elesidir.

الثانية: الأب إذا مات مجهلا مال ابنه، ذكره فيها أيضا. **الثالثة**: إذا مات الوارث مجهلا ما أودع عند مورثه. **الرابعة**: إذا مات مجهلا لما ألقته الريح في بيته. **الخامسة**: إذا مات مجهلا لما وضعه مالكه في بيته بغير علمه.

السادسة: إذا مات الصبي مجهلا لما أودع عنده محجورا. وهذه الثلاث في تلخيص الجامع الكبير للخلاطي فصار المستثنى عشرا.

3419. Mes'ele: Musannif-i allâmenin ziyâde eylediği ikinci mes'ele, *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile pederi veledinin mâlını müchilen vefâtı mes'elesi.

Üçüncüsü, mûrisinin indinde îdâʿ ettiği mâlı müchilen vârisin vefâtı.

Dördüncüsü, hânesine rüzgârın ilkâ edip atmış olduğu şeyi müchilen vefâtı

Beşincisi, haberi olmayarak mâl sâhibinin hânesine bırakmış olduğu mâlı müchilen vefâtı.

Altıncısı, mahcûr olarak sabînin vedîʿin indinde îdâʿ ettiği mâlı müchilen vefât mes'eleleri olup bu üç mes'ele Hılâtî'nin *Câmiʿu'l-Kebîr* telhîsinde mezkûr olarak hükm-i mezkûrdan istisnâ olunan mesâil on olur.

وقيد بتجهيل الغلة لأن الناظر إذا مات مجهلا لمال البدل فإنه يضمنه كما في الخانية. ومعنى موته مجهلا أن لا يبين حال الأمانة وكان يعلم أن وارثه لا يعلمها فإن بينها وقال في حياته رددتها. فلا تجهيل إن برهن الوارث على مقالته وإلا لم يقبل قوله، وإن كان يعلم أن وارثه يعلمها فلا تجهيل، ولذا قال في البزازية: والمودع إنما يضمن بالتجهيل إذا لم يعرف الوارث الوديعة، أما إذا عرف الوارث الوديعة والمودع يعلم أنه يعلم ومات ولم يبين لم يضمن.

3420. Mes'ele: [1811] İstisnâ olunan mesâilden birinci mes'elede galleyi techîl ile takyîd ettiler. Zîrâ nâzır müsevviğ-i şerʿîye binâen istibdâl için vakıf olan arzı satıp da bedelini müchil olarak vefât ederse *Hâniyye*'nin beyânına göre dâmin olur. Hamevî, s. 68, Fenn-i sânî.

3421. Mes'ele: Mesâil-i mezkûrede müchilen vefâtın maʿnâsı, vârisinin maʿlûmu olmadığını bildiği hâlde emânetin hâlini beyân etmeyerek vefât eylemesidir. Hayâtında "Emâneti reddettim." diye beyân ederek vefât edip de vârisi böyle söylediğini bi'l-burhân isbât ederse techîl addolunmaz ve illâ mücerred kavli kabûl olunmaz. Ve eğer vârisinin emâneti bildiği maʿlûmu ise techîl yoktur. Onun için *Bezzâziyye*'de, techîl ile mûdiʿ emâneti ancak vâris vedîʿayı bilmez ise lâzım gelir. Ammâ vedîʿa vârisin maʿlûmu olup mûdiʿ de onun maʿlûmu olduğunu bilerek beyân etmeden vefât ederse dâmin olmaz.

ولو قال الوارث أنا علمتها وأنكر الطالب؛ إن فسرها وقال هي كذا وكذا وهلكت صدق.

3422. Mes'ele: Müchilen vefât ettikten sonra vârisi "Emânet benim maʿlûmumdu." deyip tâlib inkârda bulundukta eğer vâris emâneti "Filan ve filan şey olup şöyle ve şöyle." diye tefsîr ederek helâk olduğunu beyân ederse tasdîk olunarak damândan berî olur.

ومعنى ضمانها صيرورتها دينا في تركته وكذا لو ادعى الطالب التجهيل، وادعى الوارث أنها كانت قائمة يوم مات وكانت معروفة ثم هلكت. فالقول للطالب في الصحيح كذا في البزازية.

3423. Mes'ele: Mevtle emânetin mazmûne olmasının maʿnâsı, terekesinde deyn olmasıdır. Ve kezâ emâneti tâlib techîl iddiʿâ edip vâriste vefâtı günü kâime olup maʿrûfe olarak baʿde'l-vefât helâk olduğunu iddiʿâ ederek bilâ-beyyine ihtilâf etseler *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile kavl-i sahîhte söz tâlibindir. Zîrâ zâhiren **[1812]** vedîʿa deyn olmakla bilâ-beyyine veresenin kavilleri kabûl olunmaz.

Lüzûm-i Âriyet

تلزم العارية فيما إذا استعار جدار غيره لوضع جذوعه ووضعها ثم باع المعير الجدار فإن المشتري لا يتمكن من رفعها، وقيل لا بد من شرط ذلك وقت البيع، كذا في القنية.

3414. Mes'ele: Bir kimse hânesinin direğini koymak için diğerinin duvarını istiʿâre edip müsâʿadesiyle koyduktan sonra duvarını iʿâre eden kimse mezkûr duvarı başkasına satmış olsa *Kunye*'nin beyânına göre âriyet-i mezkûre lâzım olarak ol duvar üzerine konmuş olan direkleri kaldırtamaz. Bazılar âriyet-i mezkûrenin lüzûmunda vakt-i beyʿde şart olmasından lâzımdır, demişler ise de *Fusûl* ve *Hâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre bir kimse sâhibinin izniyle diğerinin duvarına ağaç koysa veya hânesinin altına serdâp kazdırıp da duvar ve hâne sâhibleri onları sattıkta hîn-i beyʿde onların bekâları şart kılınmadıkça müşterî onları refʿ ve izâle edebilir.

Emânete Teʿaddî

إذا تعدى الأمين ثم أزاله يزول الضمان؛ كالمستعير والمستأجر إلا في الوكيل بالبيع أو بالحفظ أو الإجارة أو بالاستئجار والمضارب والمستبضع والشريك عنانا أو مفاوضة. والمودع ومستعير الرهن، وهي في الفصول إلا الأخيرة فهي في المبسوط.

3415. Mes'ele: Müsteʿîr ve müste'cir gibi emîn emânete teʿaddîde bulunup da baʿdehû izâle eylese her ne kadar damân zâil olmaz ise de beyʿ veya hıfz veya icâre veya istîcâre, vekîl ve mudârib ve müstebdiʿ ve şerîk-i

inân veya mufâvaza ve mûdiʿ ve müsteʿîr-i rehin gibi mes'eleleri hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak 273. 305. 676. mes'elelerde beyân olunduğu üzere bunlarda teʿaddînin izâlesiyle damân da zâil olup mesâil-i mezkûreden müsteʿîr-i rehin mes'elesi *Mebsût*'ta diğerleri *Fusûl*'de mezkûredir. Ayn-ı müsteʿâre ile ayn-ı müste'cereden **[1813]** teʿaddî izâle olunduğu hâlde damânın adem-i zevâli ayn-ı müsteʿâr ile ayn-ı müste'cerede menfaʿatlerini istîfâ için aynları makbûz olup aynlarından teʿaddînin izâlesiyle sâhiblerine redleri tahakkuk etmediğine müstebnî olup diğerleri ise bunları hilâfınadır.

Vedîʿa, Müste'cer ve Âriyetin Hükümleri

الوديعة لا تودع ولا تعار ولا تؤجر ولا ترهن. والمستأجر يؤجر ويعار ولا يرهن والعارية تعار ولا تؤجر، قيل يودع المستأجر والعارية؛ إذ تصح إعارتهما وهي أقوى من الإيداع، وقيل لا؛ لأن الأمين لا يسلمها إلى غير عياله وإنما جازت الإعارة لإذن المعير والمؤجر للإطلاق في الانتفاع وهو معدوم في الإيداع.

3416. Mes'ele: Vedîʿa îdâʿ ve iʿâre ve îcâr ve terhîn olunmaz. Müste'cer, îcâr ve iʿâre olunur ise de terhîn olunmaz. Âriyet iʿâre olunur ise îcâr olunmaz. İnde'l-baʿz, iʿâreleri sahîha oldukda müste'cer ile âriyet ve îdâʿ olunurlar. Âriyet îdâʿdan ekvâdır. Bazı fukahâya göre îdâʿ olunmazlar. Zîrâ emîn vedîʿayı iyâlinden başkasına teslîm eylemez. Âriyetle müste'cerin iʿârelerinin cevâzı ancak intifâʿda ıtlâka binâen muʿîr ile mûcirin izin ve icâzelerine mebnî olup hâlbuki îdâʿda böyle izin maʿdûm ve mefkûddur.

فإن قيل إذا أعار فقد أودع، قلنا ضمني لا قصدي. والرهن كالوديعة لا يودع ولا يعار ولا يؤجر، وأما الوصي فيملك الإيداع والإجارة دون الإعارة كما في وصايا الخلاصة وكذا المتولي على الوقف.

3417. Mes'ele: Âriyet iʿâre olundukda îdâʿ olunmuş olur, denirse zımnî olarak îdâʿ olunur ise de kasdî olarak îdâʿ olunmaz. Bazı fukahânın adem-i îdâʿ ile maksadlarının kasden îdâʿ olunmamasıdır. **[1814]**

Hükmü'r-Rehin

3418. Mes'ele: Rehin de vedîʿa gibi îdâʿ ve iʿâre ve îcâr olunmaz. *Hulâsa*'nın vesâyâsından beyân olunduğu vechile vasî ve kezâ vakıf üzerine mütevellî rehni îdâʿ ve icâreye mâlik olup iʿâresine mâlik değillerdir.

Hükm-i Vekîl

الوكيل بقبض الدين مودع، فلا يملك الثلاثة كما في جامع الفصولين.

3419. Mes'ele: Kabz-ı deyne vekîl baʿde'l-kabz mûdaʿdır. Binâenaleyh *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile kabz ettiği deyni başkasına îdâʿ ve iʿâre ve îcâr edemez.

حكم عامل لغيره أمانة

العامل لغيره أمانة لا أجر له إلا الوصي والناظر فيستحقان بقدر أجرة المثل إذا عملا، إلا إذا شرط الواقف للناظر شيئا، ولا يستحقان إلا بالعمل، فلو كان الوقف طاحونة والموقوف عليه يستغلها. فلا أجر للناظر كما في الخانية. ومن هنا يعلم أنه لا أجر للناظر في المسقف إذا أحيل عليه المستحقون ولا أجر للوكيل إلا بالشرط.

3420. Mes'ele: Vasî ile nâzırın gayrı emâneten başkasına çalışan kimse için ameli mukâbilinde ücret lâzım gelmez ise de vâkıf nâzıra bir şey şart etmedikçe vasî ile nâzır vazîfelerini îfâ ettikte ücret-i misil mikdârı ücrete müstahik olup bilâ-amel ücrete müstahik olmazlar. Binâenaleyh vakıf değirmen olup da onunla mevkûfun aleyhler kendileri iştigâl ve idâre ederler ise *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile nâzıra ücret lâzım gelmez. İşte bundan anlaşıldı ki ehl-i istihkâk musakkafâta ihâle olundukda nâzıra ücret îcâb eylemez. Ve bilâ-şart vekîle ücret-i vekâlet de lâzım gelmez.

وفي جامع الفصولين الوكيل بقبض الوديعة إذا سمى له أجرا ليأتي بها جاز بخلاف الوكيل بقبض الدين لا يصح استئجاره إلا إذا وقت له وقتا.

3421. Mes'ele: [1815] *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğuna göre vedîʿayı kabza vekîle vedîʿayı getirmek için ücret tesmiye olunursa câiz olur ise de kabz-ı deyne vekîl bunun hilâfına olarak câiz değildir.

3422. Mes'ele: Muvakkat bir vakitle tevkît olunmadıkça kabz-ı deyne vekîle kabz ettiği deyni îstîcârı sahîh olmaz.

وفي البزازية لو جعل للكفيل أجرا لم يصح وذكر الزيلعي أن الوديعة بأجر مضمونة. وفي الصيرفية من أحكام الوديعة: إذا استأجر المودع المودع صح بخلاف الراهن إذا استأجر المرتهن.

3423. Mes'ele: *Bezzâziye*'nin beyânına göre kefîle kefâleti mukâbilinde ücret taʿyîni sahîh değildir. Zîrâ kefâlet ücrete müstahak olacak amel değildir ki ücret taʿyîni sahîh olsun.

3424. Mes'ele: *Zeylaʿî*'nin beyânına göre ücret mukâbilinde vedîʿa mazmûnededir. Zîrâ ihrâc-ı damân mukâbilindedir.

3425. Mes'ele: *Sayrafiyye*'nin ahkâm-ı vedîʿada beyânına göre mûdiʿin mûdaʿı istîcârı sahîh olup râhinin mürteheni istîcârı bunun hilâfına olarak sahîh değildir.

Hükm-i Emîn

كل أمين ادعى إيصال الأمانة إلى مستحقها قبل قوله؛ كالمودع إذا ادعى الرد والوكيل والناظر إذا ادعى الصرف إلى الموقوف عليهم، وسواء كان في حياة مستحقها أو بعد موته إلا في الوكيل بقبض الدين إذا ادعى بعد موت الموكل أنه قبضه ودفعه في حياته لم تقبل إلا ببينة، بخلاف الوكيل بقيض العين. والفرق في الولوالجية.

3426. Mes'ele: Mûdaʿın vedîʿayı sâhibine reddini iddiʿâsı gibi her emîn gibi emâneti müstahikkına edâ ve îsâl ettiğini iddiʿâ ederse kavli kabûl olunur. Ve kezâ gerek müstahikların hayâtlarında ve gerekse baʿde'l-vefât vekîl ve nâzırın galle-i vakfı müstahiklarına sarfettiklerini iddiʿâları da kabûl olunur ise de kabz-ı deyne vekîl müvekkilin vefâtından sonra **[1816]** müvekkilin hâl-i hayâtında deyni kabz edip kendisine te'diye ettiğini iddiʿâ ederse bilâ-beyyine iddiʿâsı kabûl olunmaz. Ammâ meselâ at ve dâr emsâli aynı kabza vekîl deyni kabza vekîlin hilâfına olarak kabz edip te'diye ettiğini iddiʿâsı bilâ-beyyine kabûl olunur. Beynlerinde fark *Velvâliciyye*'de mezkûrdur.

Emîn Yemîniyle Tasdîk Olunur

القول للأمين مع اليمين إلا إذا كذبه الظاهر؛ فلا يقبل قول الوصي في نفقة زائدة خالفت الظاهر، وكذا المتولي.

3427. Mes'ele: Zâhir-i hâl kendilerini tekzîb eylemedikçe (الأمين مصدق باليمين) muktezâsınca emîn yemîniyle tasdîk olunarak ihtilâf hâlinde yemîniyle söz emînindir. Binâenaleyh gerek vasî ve gerek mütevellî zâhire muhâlif olan sarfiyyât-ı zâidelerinde tasdîk olunmayarak bilâ-beyyine kavilleri kabûl olunmaz.

Emînin Emâneti Başkasıyla Haltı

الأمين إذا خلط بعض أموال الناس ببعض أو الأمانة بماله فإنه ضامن. فالمودع إذا خلطها بماله بحيث لا يتميز ضمنها ولو أنفق بعضها فرده، وخلطه بها ضمنها.

3428. Mes'ele: Emîn emvâl-i nâsın bazısını bazısına veya emâneti kendi mâlına karıştırırsa teʿaddî eylemiş olmakla onları dâmin olur. Binâenaleyh mûdaʿ vedîʿayı birbirinden fark olunmayacak derece kendi mâlına karıştırırsa vedîʿayı dâmin olur. Binâenaleyh emîn emânetin bazısını infâk ile reddedip bazısını da emânete halt eylese bazısını infâk ve bâkî kalanı halt ile cümlesini istihlâk eylemiş olmakla cümlesini dâmin olur.

والعامل إذا سأل للفقراء شيئا وخلط الأموال ثم دفعها ضمنها لأربابها، ولا تجزيهم عن الزكاة إلا أن يأمره الفقراء أولا بالأخذ.

3429. Mes'ele: Emvâl-i beytü'l-mâlı tahsîle me'mûr tahsîl ettiği mâldan fukarâ için bir mikdâr suâl edip **[1817]** mâlları birbirine halt edip karıştırdıktan sonra fukarâya tevzîʿ edip vermiş olsa halt ile istihlâk eylemiş olduğundan onların emvâlden hisselerini dâmin olup vermiş olduğu mâllar sâhiblerinin zekâtlarından kifâyet eylemez, meğer ki fukarâ âmile önce böyle almakla emreylemiş olalar, o hâlde kifâyet eder.

والمتولي إذا خلط أموال أوقاف مختلفة يضمن إلا إذا كان بإذن القاضي.

3430. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere halt istihlâk olmakla mütevellî evkâf-ı muhtelifenin gallelerini birbirine halt edip karıştırır ise dâmin olur ise de izn-i kâdî ile halt ederse onun velâyet-i âmmesine binâen tasarrufu nâfiz olarak damân lâzım gelmez.

والسمسار إذا خلط أموال الناس وأثمان ما باعه ضمن إلا في موضع جرت العادة بالإذن بالخلط.

Simsârın Haltı

3431. Mes'ele: Simsâr ticâret mâllarını satıp paralarını birbirine karıştırmış olsa istihlâk eylemiş olarak teʿaddîde bulunmuş olsa dâmin olur ise de böyle karıştırmaya iznin cereyânı müteʿâref olan mahalde 1302. mes'elede beyân olunduğu üzere örfen maʿrûf, şerʿan meşrût hükmünde olmakla damân îcâb eylemez.

Vasînin Haltı

والوصي إذا خلط مال اليتيم ضمنه إلا في مسائل: لا يضمن الأمين بالخلط، والقاضي إذا خلط ماله بمال غيره، أو مال رجل بمال آخر، والمتولي إذا خلط مال الوقف بمال نفسه، وقيل يضمن.

3432. Mes'ele: Vasî mâl-ı yetîmi halt ederse dâmin olur ise de ber-vech-i âtî üç mes'ele bu hükümden müstesnâ olup onlardan biri, [1-] Emîn halt ile dâmin olmaz. 2- Kâdî yetîmin mâlını başkasının mâlıyla veya birinin mâlını diğerinin malıyla halt eylemesi. 3- Mütevellî mâl-ı vakfı kendi mâlıyla halt eylemekle dâmin olmaz. İnde'l-baʿz dâmin olur. **[1818]**

ولو أتلف المتولي مال الوقف ثم وضع مثله لم يبرأ. وحيلة براءته إنفاقه في التعمير أو أن يرفع الأمر إلى القاضي فينصب القاضي من يأخذه منه فيبرأ ثم يرده عليه.

3433. Mes'ele: Mütevellî mâl-ı vakfı itlâf ederse onun mislini yerine koymakla berâet edemez. Berâeti için hîle-i şerʿiyye ya vakfın taʿmîrine sarf etmeli veyâhûd hâkime mürâcaʿat edip hâkim onu ondan ahz ü kabz için bir kimse nasb ve taʿyîn edip ol kimseden itlâf ettiği mâlın mislini baʿde'l-kabz kendisine redle berî olur.

الأمين إذا هلكت الأمانة عنده لم يضمن إلا إذا سقط من يده شيء عليها فهلكت كذا في الولوالجية.

3434. Mes'ele: Emînin nezdinde emânetin helâkıyla damân lâzım gelmez ise de emînin elinden emânet üzerine bir şey düşüp de telef olursa *Velvâliciyye*'nin beyânına göre dâmin olur.

وفي البزازية. الرقيق إذا اكتسب واشترى شيئا من كسبه أودعه وهلك عند المودع فإنه يضمنه لكونه مال المولى، مع أن للعبد يدا معتبرة حتى لو أودع شيئا وغاب فليس للمولى أخذه.

3435. Mes'ele: *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre köle mal kazanıp kazandığı maldan bir şey satın alıp birine emânet olarak bırakıp da onun yanında telef olsa (العبد وما يملكه كان لمالكه) muktezâsınca[1] ol emânet mevlâsının mâlı olmakla ol kimse onu dâmin olur. Hâlbuki kölenin yed-i tasarrufu

1 Köle ve onun sâhib olduğu şeyler efendisinindir.

muʿteberdir. Hattâ köle emânet olarak birine bir şey bırakıp da kaybolsa efendisi onu alamaz, buyruluyor ise de *Zahîre*'den rivâyetle *Bezzâziye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre kölenin vedîʿasını baʿde'l-gaybûbe efendisinin alamaması ale'l-ıtlâk olmayıp belki kölesinin kesbi veya kendi mâlı olduğunu bilmediği takdîre göredir. Ammâ kendi mâlı olduğu veya kölesinin kesbi olduğu maʿlûmu olursa köle hâzır olmadan dahi alabilir.

المأذون له في شيء كإذنه أمانة وضمانا ورجوعا وعدم رجوع وخرجت عنه مسألتان: [**الأولى**:] المودع إذا أذن إنسانا في دفع الوديعة إلى المودع فدفعها له ثم استحقت ببينة بعد الهلاك فلا ضمان على المودع وللمستحق تضمين الدافع كما في جامع الفصولين. **الثانية**: حمام مشترك بين اثنين؛ أجر كل واحد منهما حصته لرجل ثم آذن أحدهما مستأجره بالعمارة فعمر، لا يجوز للمستأجر على الشريك الساكت، ولو عمر أحد الشريكين الحمام بلا إذن شريكه فإنه يرجع على شريكه بحصته، كذا في إجارة الولوالجية.

3436. Mes'ele: [1819] Bir kimseye bir şeyde izin, emânet ve damân ve rücûʿ ve adem-i rücûʿ cihetinden izin gibidir. Lâkin iki mes'ele bu hükümden müstesnâdır. Onlardan biri, mûdaʿ kendisine îdâʿ olunan şeyi îdâʿ eden mûdiʿe defʿle bir kimseye izin verip de ol kimse de vedîʿayı mûdiʿine defʿ edip baʿde'l-helâk bi'l-beyyine vedîʿanın müstahikkı zuhûr etse vedîʿayı yed-i me'zûnla aldığı kimseye reddeylemiş olduğundan îdâʿ olunan kimseye damân lâzım gelmeyip *Câmiʿul'-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile vedîʿayı defʿ edip mûdiʿe veren kimse onu aldığı kimseye defʿ eylemediğinden müstahikkı onu kendisinden tazmîn ettirir.

3437. Mes'ele: İkinci mes'ele, bir hamâm iki kimse beyninde müşterek olup da şerîklerden her biri kendi hissesini bir adama îcâr edip baʿdehû onlardan biri müste'cire hamâmı taʿmîre izin verip müste'cir de hamâmı taʿmîr eylese müste'cir-i mezkûr ücret-i taʿmîri taleb için diğer sâkit olan şerîke rücûʿ edemez.

Şerîklerden biri diğerinin izni olmaksızın hamâmı taʿmîr eylese icâre-i *Velvâliciyye*'de beyân olunduğu üzere hissesiyle şerîk-i âhara rücûʿ eder.

لا يجوز للمودع المنع بعد الطلب إلا في مسائل: لو كانت سيفا فطلبه ليضرب به ظلما. أو كانت كتابا فيه إقرار بمال لغيره أو قبض كما في الخانية.

3438. Mes'ele: Îdâʿ olunan vedîʿa taleb olundukda mûdaʿ onu vermekten imtinâʿ edemez. Ancak vedîʿa seyf olup da bi-gayr-i hakkin kendisine vurmak için taleb eder veya kitâb olup da onda başkasının mâlını ikrâr veya kabz bulunursa *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile defʿden imtinâʿ eder. **[1820]**

المودع إذا أزال التعدي زال الضمان إلا إذا كان الإيداع موقتا فتعدى بعده ثم أزاله لم يزل الضمان، كما في جامع الفصولين.

3439. Mes'ele: Mûdaʿ vedîʿada teʿaddîyi izâle ederse 305. ve 676. mes'elelerde beyân olunduğu üzere damân da zâil olur ise de îdâʿ muvakkat olup da baʿde'l-vakt teʿaddî edip baʿdehû izâle eylese *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu üzere damân zâil olmaz.

المودع إذا جحدها ضمنها إلا إذا هلكت قبل النقل كما في الأجناس.

3440. Mes'ele: *Ecnâs-ı Nâtıfî*'nin beyânına göre mûdaʿ sâhibinin huzûrunda vedîʿayı inkâr ederse, inkârı vedîʿayı fesih olmakla hâl-i inkârda bulunduğu mahalden onu başka mahalle nakledip de telef ederse damân lâzım gelmez ise de baʿde'l-inkâr bulunduğu mahalden diğer mahalle nakleylemeyip baʿde'l-inkâr helâk olursa damân lâzım gelmez.

Vedîʿa Emânettir

الوديعة أمانة إلا إذا كانت بأجر فمضمونة ذكره الزيلعي.

3441. Mes'ele: *Zeylaʿî*'nin beyânına göre vedîʿa emânet olarak bilâ-teʿaddî telefiyle damân lâzım gelmez ise de ücretle îdâʿ olunmuş ise (الخراج بالضمان) muktezâsınca mazmûnedir.

وتقدمت للمعير أن يسترد العارية متى شاء إلا في مسائل: لو استعار أمة لإرضاع ولده وصار لا يأخذ إلا ثديها، له الرجوع لا الرد فله أجر المثل إلى الفطام.

3442. Mes'ele: Beyân olunduğu üzere, muʿîr âriyeti ne zamân ister ise istirdâd edebilir ise de ber-vech-i âtî bazı mesâil bu hükümden müstesnâ olarak istirdâd edemez. Onlardan birincisi, bir kimse veledini irdâʿ için diğerinden bir câriye istiʿâre edip de veled-i mezkûr ondan başka kimsenin memesini almaz ise veledin hayâtını muhâfaza için her ne kadar muʿîr istirdâd için rücûʿ edebilir ise de etmeyip memeden kesilene kadar muʿîr ecr-i misil alır. **[1821]**

ولو رجع في فرس الغازي قبل المدة في مكان لا يقدر على الشراء والكراء فله أجر المثل وهما في الخانية.

3443. Mes'ele: Hükm-i mezkûrdan istisnâ olunan mesâilden ikincisi, bir gâzî bir kimseden bir at isti'âre edip de iştirâ ve iktirâsı kâbil olamayan bir mahalde müddet-i gazâ munkaziye olmadan at sâhibi istirdâd için rücû' eylese müste'îr-i mezkûr reddeylemeyip at sâhibi ancak ecr-i misil alır. Bu mes'ele ile mes'ele-i ânife *Hâniyye*'den menkûledir.

وفيما إذا استعار أرضا للزراعة وزرعها لم تؤخذ منه حتى يحصده ولو لم يوقت وتترك بأجر المثل.

3444. Mes'ele: Üçüncü mes'ele, zirâ'at için bir tarla isti'âre edip ekin ekmiş olsa her ne kadar vakitle tevkît olunmasa dahi hâsılâtını kaldırmadıkça istirdâd olunmayıp belki ecri-i misliyle müste'îre terk olunur.

مؤنة رد العارية على المستعير إلا في عارية الرهن كما في المبسوط.

3445. Mes'ele: Âriyeti müste'îr kendi menfa'ati için kabz eylediğinden mağsûbun mesârif-i reddi gâsıba lâzım geldiği gibi âriyeti sâhibine reddin masârifi de müste'îre lâzım ise de *Mebsût*'ta beyân olunduğu vechile âriyet-i rehin hükm-i mezkûrdan müstesnâdır.

تحليف الأمين عند دعوى الرد أو الهلاك؛ قيل لنفي التهمة، وقيل لإنكاره الضمان، ولا يثبت الرد بيمينه حتى لو ادعى الرد على الوصي وحلف لم يضمن الوصي، كذا في وديعة المبسوط.

3446. Mes'ele: *Mebsût*'ta beyân olunduğu vechile emînin emâneti reddi veya helâkını iddi'â ettikte tahlîfi bazı fukahânın beyânına göre nefy-i töhmet için ve bazılarına göre damânı inkârı için olup yemîniyle emânetin reddi sâbit olmaz. **[1822]** Hattâ emâneti vasîye reddettiğini iddi'â edip de yemîn eylemiş olsa vasî dâmin olmaz.

Vedî'ayı Red

لو رد الوديعة إلى عبد ربها لم يبرأ سواء كان يقوم عليها أو لا، هو الصحيح. واختلف الإفتاء فيما إذا ردها إلى بيت مالكها أو إلى من في عياله.

3447. Mes'ele: Müstevdiʿ, vedîʿayı vedîʿa sâhibinin kölesine red ve teslîm etmekle damânından berî olamaz. Bu hükümde sahîh olan kölenin onu muhâfazasında kıyâm ve adem-i kıyâmı müsâvî olup müstevdiʿin vedîʿayı sâhibinin hânesine veya iyâlinde bulunan kimselere red ve teslîmiyle damândan berî olmasında iftâda ihtilâf olunup Hamevî'nin beyânına göre muhtâr olan adem-i berâetidir. Zîrâ sâhibi dârında veya iyâlinde bulunan kimselerin yedinde bulunmasına râzı olsa idi emînine îdâʿ eylemez idi.

ولو دفعها المودع إلى الوارث بلا أمر القاضي ضمن إن كانت مستغرقة بالدين، ولم يكن مؤتمنا وإلا فلا إلا إذا دفع لبعضهم.

3448. Mes'ele: Mûdiʿ fevt oldukda vedîʿa hasbe'l-hilâfet vârise verilip fakat terekesi müstağrak bi'd-deyn ise hâkime mürâcaʿat lâzım olduğundan mûdiʿin vefâtıyla müstevdiʿ bilâ-emri'l-kâdî vedîʿayı mûdiʿin vârisine red ve teslîm eyledikte eğer vedîʿa müstağrak bi'd-deyn olup vâris de emîn olmayarak istihlâk ederse müstevdiʿ dâmin olur ise de vâris emîn olup da bilâ-teʿaddî telef olursa damân lâzım gelmez ise de erbâb-ı deynden bazılarına teslîm edip de telef olursa dâmin olur.

Vedîʿa ile Kazâ-yı Deyn

ولو قضى المودَع بها دين المودِع ضمن على الصحيح.

3449. Mes'ele: Müstevdiʿ vedîʿa ile mûdiʿin vedîʿa cinsinden olan deynini kazâ eylese kavl-i sahîh üzere **[1823]** vedîʿayı dâmin olur.

ولا يبرأ مديون الميت بدفع الدين إلى الوارث وعلى الميت دين.

3450. Mes'ele: Zâhir-i ibârede medyûn olan meyyitin medyûnu gerek meyyit-i mezkûrun -meyyit-i mezkûr medyûn olduğu hâlde onun- deyni müstağrak olsun ve gerek olmasın vârisi de gerek emîn olsun ve gerek olmasın mutlakan medyûn-i mezkûr deynini vâris-i meyyite defʿ ve teslîm eylemekle deynden berî olamaz, demek anlaşılıyor ise de mes'ele-i ânifede karînesiyle zâhir olan adem-i berâet ale'l-ıtlâk olmayıp belki vârise defʿ edilen deyn meyyit-i medyûnun deyniyle müstağrak, vâris de gayr-ı emîn olmasıyla mukayyedlerdir. Zîrâ ber-vech-i îzâh-ı mes'ele-i ânifede mûdaʿın vedîʿayı bilâ-emri'l-kâdî dârına defʿiyle berî olamayarak damâna mecbûr

olması vedîʿanın müstağrak bi'd-deyn olup vârisin gayr-ı emîn olması kayıdlarıyla mukayyeddir.[1]

ادعى المودع دفعها إلى مأذون مالكها، وكذباه فالقول له بيمينه في براءته. لا في وجوب الضمان عليه.

3451. Mes'ele: Müstevdiʿ vedîʿayı sâhibinin me'zûnuna verdiğini iddiʿâ edip me'zûnla sâhibi onu tekzîb eyleseler berâet-i zimmet asıl olmakla berâet husûsunda yemîniyle söz, me'zûnun ise de me'zûna damânın lüzûmunda söz onun değildir.

المأذون له بالدفع إذا ادعاه وكذباه، فإن كانت أمانة فالقول له، وإن كان مضمونا كالغصب والدين لا، كما في فتاوى قارئ الهداية. ومن الثاني ما إذا أذن المؤجر للمستأجر بالتعمير من الأجرة فلا بد من البيان وهي في أحكام العمارة من العمادي

3452. Mes'ele: Defʿle me'zûn olan kimse defʿ ettiğini iddiʿâ edip medfûʿun ileyh ile sâhibi müddeʿîyi tekzîb ettiklerinde Kâriü'l-Hidâye'nin beyânına göre medfûʿ emânet ise yemîniyle söz dâfiʿin olup gasb ve deyn gibi mazmûn ise değildir. Deyn olmakla mazmûn olan kısımdan biri, ücretinden sarf ederek akârın taʿmîri için mûcir müste'cire izin verdikte müste'cirin sarfiyyâtını beyânı lâzımdır. Zîrâ müste'cir sarfla deyn-i ücretin edâ ve îfâsını iddiʿâ etmekle bilâ-beyyine kabûl olunmaz. Bu mes'ele *İmâdiyye*'nin ahkâm-ı imâresinden me'hûzedir. **[1824]**

استأجر بعيرا إلى مكة فهو على الذهاب دون المجيء، ولو استعار بعيرا فهو عليهما كذا في إجارة الولوالجية.

3453. Mes'ele: *Velvâliciyye*'nin icâresinde beyânına göre, Mekke'ye bir deve istîcâr olunsa icâre yalnız Mekke'ye gitmek üzere münʿakide olup avdete şümûlü yoktur. İstiʿâre eylemiş olsa hem zihâb ve hem de iyâba şâmil olarak gidip gelmek üzere istiʿâre olunmuş olur. Çünkü istiʿâre bilâ-ivaz temlîk-i menfaʿatten ibâret olarak teberruʿ olup, teberruʿda ise müsâmaha cârîdir. İcâre ise ivaz-ı maʿlûm mukâbilinde temlîk-i menfaʿatten ibâret olarak mazmûne olmakla mudâyeka üzerine mebniyedir.

1 Hâmiş: Terceme aslına muhâlif ve iʿtirâz da gayr-ı vâriddir.

Hükm-i Müstebdiʿ

وفي وكالة البزازية المستبضع لا يملك الإبضاع والإيداع، والأبضاع المطلقة كالوكالة المقرونة بالمشيئة، حتى إذا دفع إليه ثوبا وقال: اشتر لي به ثوبا صح، كما إذا قال: اشتر لي به أي ثوب شئت، وكذلك لو دفع إليه بضاعة، وأمره أن يشتري له ثوبا صح. والبضاعة كالمضاربة إلا أن المضارب يملك البيع والمستبضع لا، إلا إذا كان في قصده ما يعلم أنه قصد الاسترباح أو نص على ذلك، انتهى.

3454. Mes'ele: Vekâlet-i *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre müstebdiʿ aldığı sermâyeyi başkasına ibdâʿ ve îdâʿ edemez. Bidâʿa-i mutlaka meşiyyete makrûne olan vekâlet gibidir. Hattâ birisine sermâye olarak kumaş verip de "Bununla bana sevb al!" dese "Dilediğin sevbi al!" demek gibi sahîh olup dilediğini almaya tevkîl olunmuş olur. Ve kezâ birine sermâye verip de onunla kendisine bir sevb almasını emreylese sahîh olur.

3455. Mes'ele: Bidâʿa mudârebe gibidir. Lâkin beynlerinde fark, mudârib beyʿe mâlik olup müstebdiʿin bidâʿa ile maksadı istirbâh olduğu maʿlûm veya mansûs olmadıkça müstebdiʿ beyʿe mâlik olamaz. **[1825]**

İʿârenin İcâre Gibi Olması

الإعارة كالإجارة تنفسخ بموت أحدهما كما في المنية.

3456. Mes'ele: *Münye*'de beyân olunduğu vechile iʿâre icâre gibi olup âkideynden birinin vefâtıyla akd-i icâre münfesiha olduğu gibi iʿâre de münfesiha olur.

القول للمودع في دعوى الرد والهلاك إلا إذا قال: أمرتني بدفعها إلى فلان فدفعتها إليه وكذبه ربها في الأمر، فالقول لربها.

3457. Mes'ele: Müstevdiʿ emîn olmakla vedîʿanın reddi bilâ-teʿaddî helâkı daʿvâsında yemînle söz onun ise de "Onu filana defʿ edip teslîm etmekle bana emrettin, ben de onu ona defʿ u reddeyledim." deyip de vedîʿanın sâhibi emr-i defʿde müstevdiʿi tekzîb ederse söz vedîʿa sâhibinindir.

Mûdeʿin Defʿi Dâmin Olması

والمودع ضامن عند أصحابنا رحمهم الله خلافا لابن أبي ليلى، كذا في آخر الوديعة من الأصل لمحمد رحمه الله.

3458. Mes'ele: İmâm Muhammed hazretlerinin *Asl*'ının vedîʿa bahsinin âhirinde beyân olunduğu vechile, İbn Ebî Leylâ'nın hilâfına eimme-i Hanefiyye indinde mûdaʿ vedîʿayı sâhibine defʿi dâmin olup defʿ etmeyerek telef olursa teʿaddî eylemiş olmakla misliyyâttan ise mislini ve kıyemiyâttan ise damânı mûcib olan şeyin yevm-i vukûʿundaki kıymetini vermek lâzımdır.

المودع: إذا قال: لا أدري أيكما استودعني، وادعاها رجلان وأبى أن يحلف أحدهما، ولا بينة، يعطيها لهما نصفين ويضمن مثلها بينهما؛ لأنه أتلف ما استودع بجهله.

3459. Mes'ele: İki kimse vedîʿayı taleb ve daʿvâ edip de müstevdiʿ "Hanginiz bana îdâʿ ettiğini bilmiyorum." deyip onlardan biri yemînden imtinâʿda bulunup hâlbuki ellerinde beyyineleri de bulunmasa, vedîʿayı munâsafeten onlara verip cehliyle istibdâʿ ettiği vedîʿayı istihlâk ettiğinden beynlerinde mislini dâmin olur. **[1826]**

مات رجل، وعليه دين وعنده وديعة بغير عينها فجميع ما تركه بين الغرماء، وصاحب الوديعة بالحصص كذا في الأصل أيضا.

3460. Mes'ele: Yine İmâm Muhammed hazretlerinin *Asl* nâm kitâb-ı müstetâbında beyân olunduğu vechile bir kimse medyûn olarak vefât edip indinde gayr-ı muʿayyen olarak vedîʿa bulunmuş olsa, gerek vedîʿa ve gerek sâir terk ettiği terekenin cümlesi beyne'l-guremâ alacakları nisbetinde taksîm olunup vedîʿa sâhibi de sâir guremâ ile birlikte hissesini alır.

KİTÂBÜ'L-HACR VE ME'ZÛN

3461. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil-i mektûbe hacr ve fekk-i hacr gibi me'zûna müteʿallık ahkâm-ı lâzime olup hacr, lügatte gerek kavil ve gerek fiilden mutlakan menʿ maʿnâsında olup lisân-ı şerʿde "bir şahsı mahsûs tasarruf-ı kavlîsinden menʿdir ki baʿde'l-hacr ol şahsa mahcûr denir. Binâenaleyh hacrda gayr-ı mahcûr makâmına kâim olup mahcûrun tasarrufu müfîd olmaz. Bir fiilin baʿde'l-vukûʿ menʿ ve reddi kâbil olmadığından tasarruf-i fiilîden hacr olunmaz. İzin de hacri fekkeylemek ve hakk-ı menʿi ıskât eylemektir ki izin verilen şahsa me'zûn denir.

Sebeb-i Meşrûiyyeti

3462. Mes'ele: Hacrin sebebi, sığar ve cünûn ve ateh ve rıkkıyyet ve sefeh gibi nefâz-ı tasarrufa mâniʿ olan şeylerdir. Sağîr de mümeyyiz ve gayr-ı mümeyyiz olarak iki kısım olup sağîr-i gayr-i mümeyyiz beyʿ ve şirâyı fehmetmeyen, yaʿni beyʿin milkini sâlib ve şirânın câlib olduğunu bilmeyen veya yarı yarıya aldanmak gibi gabn-ı fâhiş olduğu zâhir olan bir gabnı, gabn-ı yesîrden fark edemeyen çocuk olup bunları fark ve temyîz eden çocuk sağîr-i mümeyyizdir.

3463. Mes'ele: Mecnûn da iki kısım olup biri, mecnûn-ı mutbıktır ki cünûnu cemîʿ-i evkâtı müstevʿib olan kimsedir. Diğeri mecnûn-ı gayr-ı mutbıktır ki bazen mecnûn olup bazen kesb-i ifâkat eder. **[1827]**

Maʿtûh

3464. Mes'ele: Maʿtûh, akıl ve şuʿûru muhtell olan kimsedir ki fehmi kalîl ve sözü karma karışık ve tedbîri bozuk olur.

Sefîh: Mâlını beyhûde yere sarf ile sarfiyyâtında tebzîr ve isrâfla mâlını izâʿa ve itlâf eden kimsedir. Ebleh ve sâde-dil olmak hasebiyle kâr ve ticâret yolunu bilmeyerek alıp vermesinde aldanan kimseler dahi sefîh addolunup mâlını muhâfaza ederek isrâf ve tebzîrden sakınan kimseye de reşîd denir.

Sunûf ve Ahkâm-ı Mahcûrîn

3465. Mes'ele: Sağîr ve mecnûn ve maʿtûh, medâr-ı teklîf olan akıldan mahrûm olduklarından isbât-ı rüşd edene kadar fıtraten mahcûr olup sefîh olanlar hâkim tarafından hacr olunabilir. Medyûn dahi guremânın talebiyle taraf-ı hâkimden hacr olunur.

3466. Mes'ele: 3461. mes'elede beyân olunduğu üzere hacr tasarrufât-ı kavliyyeye taʿalluk edip fiiliyyeye taʿalluk etmediğinden mahcûrların beyʿ ve şirâ gibi tasarrufât-ı kavliyyeleri muʿteber değil ise de kendi fiillerinden neş'et eden zarar ve ziyânları dâmin olurlar.

3467. Mes'ele: Sağîr-i gayr-ı mümeyyizin velîsi izin verse bile onun tasarrufât-ı kavliyyesi asla sahîh olmaz ise de sağîr-i mümeyyizin kabûl-i hibe ve hediye gibi hakkında nefʿ-i mahz olan tasarrufu velîsinin izin ve icâzesi olmasa bile muʿteber olup başkasına kendisinin hibe ve hediyesi gibi zarar-ı mahz olan tasarrufu velîsinin izin ve icâzesi olsa bile muʿteber değildir.

Ammâ beyʿ ve şirâ gibi nefʿ ile zarar beyninde dâir olan ukûdu velîsinin izin ve icâzesine mütevakkıf olarak münʿakid olup velîsi de icâzede muhayyer olup mecbûr değildir. Binâenaleyh nâfiʿ gördüğüne izin verip muzırr gördüğünden menʿ eder.

المحجور عليه بالسفه، على قولهما المفتى به، كالصغير في جميع أحكامه إلا في النكاح والطلاق والعتاق والاستيلاد والتدبير ووجوب الزكاة والحج والعبادات وزوال ولاية أبيه وجده وفي صحة إقراره بالعقوبات وفي الإنفاق وفي صحة وصاياه بالقرب من الثلث. فهو كالبالغ في هذه، وحكمه كالعبد في الكفارة، فلا يكفر إلا بالصوم. لو أعتق عن كفارة ظهاره صح، ولا يجزيه عنها ولا يصوم لها. وتمامه في شرح ابن وهبان.

3468. Mes'ele: [1828] Müftâ bih olarak İmâmeyn hazerâtının kavilleri üzerine sefâhetle hacr olunan kimse cemîʿ-i ahkâmda sağîr gibi olup lâkin nikâh ve talâk ve itâk ve istîlâd ve tedbîr ve vücûb-i zekât ve hac ve savm ve salât gibi sâir ibâdât-ı dîniyye ve pederi ve büyük pederinin velâyetlerinin zevâli ve ukûbâtı ikrârı ve infâk ve sülüs-i mâlından teberruʿ ve tekarrubda bâliğ hükmünde olarak bunların muktezâları ile mükelleftir. Binâenaleyh nikâhı ve talâkı sahîh olarak mehr-i misil lâzım gelip mehr-i misil üzerine zâid olan müsemmâ lâzım gelmez. Kable'd-duhûl tatlîkle nısf-ı müsemmâ lâzım gelir. Ve kezâ iʿtâk ve istîlâd ve tedbîri sahîh olur.

3469. Mes'ele: Sefîhin kefârette hükmü abd gibidir. Binâenaleyh kefâretini ancak savm ile edâ edebilir. Hattâ kefâret-i zıhârdan bir köle âzâd eylese iʿtâkı sahîh olur ise kefâretten kifâyet eylemeyip kefâret için oruç tutar. Hükm-i mes'elenin tamâmı *Şerh-i Vehbân*'dadır. Hamevî, 78, Fenn-i sânî.

وأما إقراره ففي التتارخانية أنه صحيح عند أبي حنيفة رحمه الله لا عندهما، انتهى. يعني بناء على الحجر بالسفه.

3470. Mes'ele: *Tâtârhâniyye*'nin beyânına göre İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre, ukûbâtın gayrı mâl ve icâre emsâli fesih ve nakzı kâbil olan tasarrufâtı sefîhin ikrârı sahîh ise de sefehle hacrine binâen İmâmeyn hazerâtına göre muʿteber değildir. Binâenaleyh İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre, ikrârıyla mülzem ve muâheze olunur ise İmâmeyn hazerâtına göre muâheze olunmaz.

الصبي المحجور عليه مؤاخذ بأفعاله فيضمن ما أتلفه من المال، وإذا قتل فالدية على عاقلته إلا في مسائل؛ لو أتلف ما اقترضه وما أودع عنده بلا إذن وليه وما أعير له وما بيع منه بلا إذن ويستثنى من إيداعه ما إذا أودع صبي محجور مثله، وهي ملك غيرهما، فللمالك تضمين الدافع أو الآخذ. قال في جامع الفصولين: وهي من مشكلات إيداع الصبي. قلت: لا إشكال؛ لأنه إنما لم يضمنها الصبي للتسليط من مالكها، وهنا لم يوجد كما لا يخفى.

3471. Mes'ele: [1829] Sabî-i mahcûr ef'âliyle mülzem ve muâheze olunur. Binâenaleyh mâldan itlâf eylediği şeyleri dâmin olup bi-gayr-i hakkin katilde bulunursa 656. mes'elede beyân olunduğu ve 3836. mes'elede beyân oluncağı üzere sabînin amdi hatâ olmakla maktûlün deyni sabînin âkilesi üzerine lâzım gelir ise de velîsinin izni olmayarak karz olarak ödünç aldığı şeyleri ve kendisine îdâ' ve i'âre olunan şeyleri bilâ-izin kendisine satılan şeyleri itlâfıyla âkilesine damân lâzım gelmez. Sabînin îdâ'ından mahcûr olan sabîye kendisi gibi bir sabî-i âhar kimsenin mâlını îdâ' eylemesi mes'elesi müstesnâ olarak *Câmi'u'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile vedî'anın sâhibi ol vedî'ayı veren veya alan sabîlerden tazmîn ettirebilir. İşte bu mes'ele îdâ'-ı sabînin müşkilâtındandır. Musannif-i allâme buyurur ki, hükm-i mes'elede hiçbir müşkilât yoktur. Zîrâ bilâ-izin iktirâz ve îdâ' ve i'âre ve bey' mes'elelerinde sabînin adem-i damânı velîsinin izni olmayarak mâl sâhibleri tarafından mahcûr olan sabî malları üzerine taslîtlerine mebnî olup bu mes'elede ise taslît bulunmadığı derkârdır.

الإذن في الإجارة إذن في التجارة وعكسه، كذا في السراجية.

3472. Mes'ele: Mahcûrun nefsini gayr-ı mu'ayyen kimselere icâresine izin, ticârete ve ticârete izin, icâreye izin olduğu *Sirâciyye*'de beyân olunmuştur.

Abd-i Âbıka İzin

لا يصح الإذن للآبق والمغصوب المحجور ولا بينة، ولا يصير محجورا بهما على الصحيح.

3473. Mes'ele: Bilâ-beyyine abd-i âbıka ve mağsûb-i mahcûra izin sahîh olmayıp kavl-i sahîh üzere ibâk ve gasbla mahcûr olmazlar. **[1830]**

أذن لعبده ولم يعلم لا يكون إذنا إلا إذا قال: بايعوا عبدي فإني قد أذنت له في التجارة. فبايعوه، وهو لا يعلم، بخلاف ما إذا قال بايعوا ابني إذا قال له: آجر نفسك، ولم يقل من فلان، أو بع ثوبي، ولم يقل من فلان كان إذنا بالتجارة، كما في الخانية.

3474. Mes'ele: Abdin haberi olmadıkça ona izin vermekle me'zûn olmaz ise de "Benim köleme mal satınız, zîrâ ben ona ticârete izin verdim." diyerek ona beyʿle esnâf ve tüccâra emredip onlar da mal satarlarsa her ne kadar haberi olmasa dahi me'zûn olup بايعوا ابني demesi bunun hilâfına olarak me'zûn olmaz, buyuruluyor ise de farkları gayr-ı zâhirdir.

3475. Mes'ele: *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile sağîr veledine veya kölesine hitâben آجر نفسك deyip de "Filan kimseye" demez veyâhûd بع ثوبي diyerek sevbini beyʿle emredip de filan kimseye istîcâr edeceği veya satacağı kimseyi taʿyîn eylemese ticârete izin vermiş olur.

والآمر بالشراء كذلك كما في الولوالجية، فلو قال: اشتر لي ثوبا، ولم يقل من فلان، ولا للبس كان إذنا، وهي حادثة الفتوى فليحفظه.

3476. Mes'ele: *Velvâliciyye*'nin beyânı vechile, şirâ ile emir de muhâtaba ticârete izindir. Binâenaleyh اشتر لي ثوبًا diyerek kendisi için bir sevb iştirâsıyla emredip de من فلان وللبس demese muhâtaba ticârete izin vermiş olup bu mes'ele hâdise-i fetvâ olarak hıfz olunması lâzım gelir.

الإذن بالتجارة لا يقبل التخصيص إلا إذا كان الآذن مضاربا في نوع واحد فأذن لعبده المضاربة فإنه يكون مأذونا في ذلك النوع خاصة. وقال السرخسي رحمه الله: الأصح عندي التعميم كما في الظهيرية.

3477. Mes'ele: [1831] Ticârete izin tahsîs kabûl etmez. Lâkin izin veren kimse bir nevʿ ticâretle mudârib olup da abde mudârebeye izin verirse yalnız nevʿ-i mahsûsta ticârete me'zûn olur. *Zahîriyye*'de beyân olunduğu vechile, İmâm Serahsî indinde esahh olan umûm-i ticârete me'zûn olmasıdır, buyurmuş. Zîrâ ticârete me'zûn olan mudârib hakkında izine sebeb fekk-i hacr olup fekk-i hacr ise tahsîs kabûl etmez.

إذا رأى المولى عبده يبيع ويشتري فسكت كان مأذونا إلا إذا كان المولى قاضيا كما في الظهيرية.

3478. Mes'ele: 1854. mes'elede beyân olunduğu üzere mevlâsı kölesini mâl alıp satarken görüp de sükût ederse sükûtu ticârete izin olur ise de *Zahîriyye*'de beyân olunduğu vechile mevlâsı kâdî ise sükûtu ile me'zûn olmaz. Mes'ele-i mezkûra bak.

Hükm-i Sefîh

السفيهة إذا زوجت نفسها من كفؤ صح، فإن قصرت عن مهر مثلها كان للولي الاعتراض.

3479. Mes'ele: Mer'e-i sefîhe küfvüne nefsini tezvîc eylese akdi sahîh olup mehr-i mislinde, noksânla tezvîc ederse velîleri için mehr-i mislini ikmâl ve ikmâl etmediği hâlde hamle kadar sükût eylememeleri şartıyla hâkime mürâcaʿatla akdin feshini mutâlebe ile iʿtirâz eylemek hakkı vardır.

ولو اختلعت من زوجها على مال وقع ولا يلزمها.

3480. Mes'ele: Mer'e-i sefîhe mâl üzerine zevciyle muhâlaʿa olsa hulʿ vâkiʿ olarak kendisi boş olur ise de bedel-i hulʿ olan mâl lâzım gelmez. **[1831]**

İkrâr-ı Sefîhin Hükmü

ولا يصح إقرار السفيه ولا الإشهاد عليه.

3481. Mes'ele: Sefîhin başkasına mâl ikrârı ve ikrârına işhâdı sahîh olmaz. Hamevî'nin beyânına göre kelâm-ı musanniften zâhir olan sefîhin mâl ikrârının adem-i sıhhatinde taraf-ı kâdîdan sefâhetle mahkûm olup olmaması beyninde fark olmayıp bu vechile hükm-i mes'ele her ne kadar taraf-ı kâdîdan hacr olunmasa dahi sefîhin hacrine kâil olan İmâm Muhammed kavline göre tamâm olur ise de İmâm-ı Aʿzam hazretleri sefîhin hacrine kâil olmadığından ona göre gayr-ı tamâm olup Ebû Yûsuf hazretlerine göre taraf-ı kâdîdan hacr olunmadıkça sefehle sefîh hacr olunmaz.

ولو دفع الوصي المال إلى اليتيم بعد بلوغه سفيها ضمنه ولو لم يحجر عليه.

3482. Mes'ele: Yetîm sefîhen bâliğ olduktan sonra vasîsi mâlını kendisine teslîm edip de istihlâk eylemiş olsa her ne kadar mahcûr olmasa dahi rüşdü sâbit olmadan mâlını teslîm ile ziyâʿına sebeb olduğundan vasî-yi mezkûr mâl-ı mezbûru dâmin olur.

ولو حجر القاضي على سفيه فأطلقه آخر جاز إطلاقه؛ لأن الحجر ليس بقضاء، ولا يجوز للثالث تنفيذ الحجر الأول خلافا للخصاف.

3483. Mes'ele: Bir kâdî, sefîhin üzerine hacr edip diğer kâdî hacri fekkederek ıtlâk eylese kâdînın hacri kazâ olmadığından ıtlâkı câiz olup Hassâf'ın hilâfına üçüncü bir hâkimin hâkim-i evvelin hacrini tenfîzi câiz değildir.

Mahcûrun Vakfı Bâtıldır

ووقف المحجور عليه بالسفه باطل واختلفوا فيما إذا وقف بإذن القاضي فصححه البلخي، وأبطله أبو القاسم.

3484. Mes'ele: Sefehle mahcûrun vakfı bâtıl olup izn-i kâdî ile vakfının sıhhatinde ihtilâf olunarak Belhî sıhhatine, Ebu'l-Kâsım butlânına kâil olmuşlar ise de Hazret-i İmâm'a göre sefehle hacr sahîh olmayacağından **[1833]** sıhhati müraccahdır.

ولا يصير السفيه محجورا عليه بالسفه عند الثاني. ولا بد من حجر القاضي، ولا يرتفع عنه الحجر بالرشد. ولا بد من إطلاق القاضي خلافا لمحمد رحمه الله فيهما. ولا تشترط حضرته لصحة الحجر عليه كما في خزانة المفتين.

3485. Mes'ele: Ebû Yûsuf hazretlerine göre 3481. mes'elede işâret olunduğu üzere sefehle sefîh mahcûrun aleyh olmayıp belki kâdînın hacrinden lâzımdır ve mücerred rüşdünün zuhûru ile hacri mürtefi' olmayıp belki hâkimin fekkle ıtlâkı lâzım olup İmâm Muhammed hazretleri ise gerek sefehle hacr için ve gerekse fekkle ıtlâkı için hükm-i hâkimin lüzûmunda Ebû Yûsuf'a muhâliftir. *Hızânetü'l-Müftîn*'de beyân olunduğuna göre sefîh üzerine hacrin sıhhatinde sefîhin huzûru şart değildir.

ووقعت حادثة: حجر القاضي على سفيه ثم ادعى الرشد، وادعى خصمه بقاءه على السفه وبرهنا، فلم أر فيها نقلا صريحا. وينبغي تقديم بينة البقاء على السفه لما في المحيط من الحجر: الظاهر زوال السفه؛ لأن عقله يمنعه عند ذكره في دليل أبي يوسف رحمه الله على أن السفيه لا ينحجر إلا بحجر القاضي.

3486. Mes'ele: Musannif-i allâme zamânında vâkiʿ olan bir hâdiseyi beyânla buyurur ki, vaktinin hâkimi bir sefîh üzerine sefehle hacr edip baʿdehû mahcûr rüşdünü ve hasmı sefeh üzere bekâsını iddiʿâ ederek ihtilâf edip her ikisi tarafından isbât-ı müddeʿâ için burhân ikâme eylemişler ise de hâdise-i mezkûre hakkında meşâyıh-ı fukahâdan bir nakl-i sarîh görmedim. Velâkin sefîh ancak kâdînın hacriyle münhacir olabileceği hakkında Ebû Yûsuf hazretleri delîlini zikrinde sefîhin aklı onu sefâhetten menʿ edeceğinden zâhir olan sefehin zevâli olmasıyla *Muhît*'te beyân olunan mes'eleye binâen lâyık olan, sefehin bekâsını isbât için hasım tarafından ikâme olunan burhânın takdîm ve tercîh olunmasıdır. Zîrâ 862. [ve] 2923. mes'elelerde beyân olunduğu **[1834]** üzere beyyinât, hilâf-ı zâhiri isbât için meşrûʿ buyrulmakla hilâf-ı zâhiri müsbit olan delîl, zâhir-i hâli müsbit olan delîl üzerine takdîm ve tercîh olunup mes'ele-i âtiye de hükm-i mezkûru müeyyiddir.

وقال الزيلعي وغيره في باب التحالف: إذا اختلف الزوجان في المهر قضى لمن برهن؛ فإن برهنا فمن شهد له مهر المثل لم تقبل بينته؛ لأنها للإثبات فكل بينة شهد لها الظاهر لم تقبل. وهنا بينة زوال السفه شهد لها الظاهر فلم تقبل.

3487. Mes'ele: Zeylaʿî ve başkalarının bâb-ı tehâlüfte beyânlarına göre nikâh kâim iken zevceyn mikdâr-ı mehirde ihtilâf etseler yemînle söz, mehr-i misil kendisine şehâdet edenin olup mehr-i misil hangisinin kavline şehâdet ederse etsin veya hiçbirine şehâdet eylemesin onlardan hangisi burhân ikâme ederse kabûl olunur. Ve her ikisi de ikâme ederlerse mehr-i misil hangisinin kavline şehâdet ederse diğerinin burhânı tercîh olunur. Zîrâ 762. [ve] 1923. mes'elelerde beyân olunduğu üzere beyyinât hilâf-ı zâhiri isbât içindir. Zâhir ise mehr-i mislin şehâdet ettiğidir. Ammâ mehr-i misil müddeʿâları beyninde mütevessıt olursa her ikisine de yemîn teklîf olunup hangisi nükûl ederse söz âharındır. İkisi de yemîn eder veyâhûd başka başka delîl ikâme ederlerse mehr-i misil ile hükm olunur. Binâenaleyh, Zeylaʿî ve başkalarının dedikleri gibi zevceynin mikdâr-ı mehirde ihtilâfları hâlinde ikâme-i burhân edenin isbât etiği mikdâr ile hükmolunup her ikisi de ikâme-i burhân ederlerse mehr-i mislin şehâdet ettiği burhân kabûl olunmaz. Zîrâ beyyinât hilâfını isbât için imdi, her beyyine ki zâhir kendisine şehâdet

ederse kabûl olunmaz. Bu makâmda ise aklın sefehden men'i zâhir olarak sefehin zevâline şehâdet etmekle zevâl-i sefehe şehâdet eden beyyine kabûl olunmayıp belki bekâ-yı sefehe delâlet eden beyyine tercîh ve takdîm olunur. **[1835]**

Hükm-i Me'zûn

المأذون إذا لحقه دين يتعلق بكسبه ورقبته إلا إذا كان أجيرا في البيع والشراء كما في إجارة منية المفتي.

3488. Mes'ele: Me'zûn olan köleye deyn lâhık oldukda deyn-i mezkûr hem kesbine ve hem de rakabesine ta'alluk eder ise de icâre-i *Münyetü'l-Müftî*'de beyân olunduğu üzere abd-i mezkûr bey' ve şirâda ecîr ise müste'cir muâheze olunup abde muâheze ta'alluk etmez.

العبد المأذون المديون إذا أوصى به سيده لرجل ثم مات ولم يجز الغريم كان ملكا للموصى له إذا كان يخرج من الثلث ويملكه كما يملكه الوارث والدين في رقبته، ولو وهبه في حياته فللغريم إبطالها، ويبيعه القاضي فما فضل من ثمنه فللواهب كذا في خزانة المفتين من الوصايا.

3489. Mes'ele: Medyûn olan abd-i me'zûnu mevlâsı bir kimseye vasiyyet edip de musirran ale'l-îsâ vefât edip abd-i mezkûrun dâini vasiyyete icâzet vermese abd-i mezkûra müteveffânın sülüs-i terekesi kifâyet ederse mûsâ lehin milki olarak vârislerin mâlik oldukları gibi mûsâ leh de abde mâlik olup deyn-i mezkûr abdin rakabesine ta'alluk eder. Eğer müteveffâ abd-i mezkûru hayâtında hibe etmiş olsa idi *Hızânetü'l-Müftîn*'in vesâyâsında beyân olunduğuna göre garîmi hibeyi ibtâl ederek kâdî köleyi satıp deynini ba'de'l-edâ fazlası vâhibin olur.

المأذون لا يكون مأذونا قبل العلم به إلا في مسألة ما إذا قال المولى لأهل السوق: بايعوا عبدي ولم يعلم العبد.

3490. Mes'ele: Me'zûn olduğuna vâkıf olmadıkça her ne kadar efendisi ticârete izin verse dahi köle me'zûn olmaz ise de sokakta esnâf ve tüccâra "Benim köleme mâl satınız, zîrâ ben ticârete izin verdim." diyerek emriyle iznini i'lân ederse kölenin izinden haberi olmasa dahi me'zûn olur. **[1836]**

KİTÂBÜ'Ş-ŞÜFʿA

3491. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil-i mektûbe şüfʿa-ya muteʿallık ahkâm-ı lâzimedir. Şüfʿa lügatte ضم شيء لشيء maʿnâsına olup *Dürr-i Muhtâr*'ın beyânına göre, şerʿde misliyyâttan ise misliyle ve kıyemiy-yâttan ise kıymetiyle müşterî üzerine kâim olan bahâsıyla cebr olarak şefîʿin bir bukʿayı temellükküdür. Sebeb-i meşrûʿiyyeti sû-i muʿâşeret ve muʿâmele zararlarını izâledir. Zîrâ nazm

الظلم في خلق النفوس فإن تجد ذا عفة فلعلة لا يظلم

müfâdınca nüfûs-i insâniyyenin fıtrat-ı asliyyesinde zulüm ve teʿaddî merkûz olup her ne kadar hilâf-ı fıtrat ve tabîʿat olarak ebnâ-yı cinsine teʿaddîden ihtirâz ve ictinâb eden bulunsa bile, bir sebeb ve illete müstenid olup illetin zevâliyle maʿlûlun zevâli de muktezâ-yı tînet olmakla her hâlde çâre-i izâlesini taleb lâzım olup o da hakk-ı şufʿanın meşrûʿiyyetidir.

Esbâb-ı Mûcibesi

3492. Mes'ele: Şufʿanın esbâb-ı mûcibesi üçtür. Biri, iki kimsenin bir akârda şâyiʿan iştirâkları gibi nefs-i mebîʿde müşâreketleridir.

İkincisi, hakk-ı şirb-i hâs ve tarîk-i hâsda iştirâk gibi hakk-ı mebîʿde halît olmaktır. Binâenaleyh, hakk-ı şirb-i hâsda iştirâkları bulunan bir bağçe veya bostandan biri satıldıkta gerek câr-ı mulâsık olsun ve gerek olmasın diğer bağçe ve bostan sâhipleri hep şefîʿ olur. Ve kezâ çıkmaz sokakta bulunup da kapısı tarîk-i hâsa açılan bir hâne satıldıkta ol tarîk-i hâsta kapısı olan diğer hânelerin sâhibleri cümleten şefîʿ olurlar.

Üçüncüsü, mebîʿe câr-ı mulâsık olmaktır. Binâenaleyh, hakk-ı şüfʿa ev-velen nefs-i mebîʿde müşârik olanın, sâniyen hakk-ı mebîʿde halît bulunanın, sâlisen de câr-ı mulâsıktır. Binâenaleyh, birinci tâlib iken diğerleri ve ikinci tâlib iken üçüncü şefîʿ olamaz. Ammâ mukaddem olan şefîʿ hakk-ı şüfʿasından vazgeçerse onu vely eden mâlik olur.

Şüfʿanın Rüknü

3493. Mes'ele: [1837] Şüfʿanın rüknü, sebebi ve şartı bulundukta şefîʿin mebîʿi bâyiʿ veya müşterîden almasıdır.

Şartı

3494. Mes'ele: Şüfʿanın şartları akd-i muʿâvaza olup meşfûʿun milk akâr olmasıdır. Binâenaleyh sefîne ve sâir menkûlat ve vakf-ı akâr ve arâzî-yi emîriyyede şüfʿa cârî olmaz.

Ve meşfûʿun bihin de milk olması şarttır. Binâenaleyh bir milk akâr satıldıkta ittisâlinde bulunan vakıf akârın mütevellîsi veya mutasarrıfı şefîʿ olamaz. Vakıf yer veya arâzî-yi emîriyye üzerinde bulunan milk eşcâr ve ebniye menkûl hükmünde olarak bunlarda dahi şüfʿa cereyân eylemez ise de bir milk arsa üzerinde bulunan eşcâr ve ebniyesiyle birlikte satıldıkta yere tebeʿan onlarda dahi şüfʿa cereyân eder. Ammâ yalnız olarak eşcâr ve ebniye satıldıkta onlarda şüfʿa gayr-ı cârîdir.

3495. Mes'ele: Şüfʿanın tahakkukunda akdin muʿâvaza olması şart olduğundan şüfʿa ancak akd-i beyʿ ile sâbit olup hibe-i bi-şarti'l-ʿivaz beyʿ hükmünde olarak bir kimse milk hânesini bi-şarti'l-ʿivaz başkasına hibe ve teslîm eylese câr-ı mülâsıkı şefîʿ olur ise de bilâ-ivaz hibe ve mîrâs ve vasiyyet gibi bilâ-bedel âhara temlîk olunan akârda şüfʿa cereyân etmez.

3496. Mes'ele: Şefîʿin vâkiʿ olan akd-i muʿâvazaya sarâhaten veya delâleten râzı olması da şarttır. Binâenaleyh akdi işittikte "pek âlâ" demesiyle hakk-ı şüfʿası sâkıt olarak taleb-i şüfʿaya hakkı kalmayacağı gibi beyʿin akdini işittikten sonra mebîʿ-i meşfûʿu müşterîden iştirâ veya istîcâr gibi delâleten beyʿe râzı olursa hakk-ı şüfʿası yine sâkıt olur.

3497. Mes'ele: Bedel-i mebîʿin maʿlûmu'l-mikdâr olması da şart olduğundan mâl olmayan bedel ile temlîk olunan akârda dahi şüfʿa cereyân eylemez. Binâenaleyh, bir hamâm ve emsâlinin bedel-i icâresi olmak üzere **[1838]** verilen milk hânede dahi şüfʿa cereyân etmez.

3498. Mes'ele: Bâyiʿin mebîʿden milkinin zevâli de şart olduğundan beyʿ-i fâsidde bâyiʿin hakk-ı istirdâdı sâkıt olmadıkça şüfʿa cârî olmaz ve beyʿ-i bi-şarti'l-hıyârda muhayyer olan yalnız müşterî ise şüfʿa cârî olur ise de muhayyer olan bâyiʿ ise hakk-ı hıyârı sâkıt olmadıkça milkinin bekâsına binâen cârî olmaz. Ammâ hıyâr-ı aybla hıyâr-ı rü'yet şüfʿanın sübûtuna mâniʿ değillerdir.

Sıfat-ı Şüfʿa

3499. Mes'ele: Şüfʿanın sıfatı, şüfʿa ile iştirâ ibtidâen iştirâ hükmünde olarak şirâ ile sâbit olan hıyâr-ı rü'yet ve red misillu ahkâm-ı akid şüfʿa ile de sâbite olup şüfʿayı taleb-i müvâsebeden sonra şefîʿin işhâdı meclisinde işhâdıyla hakk-ı şüfʿa müstakir olarak baʿde'l-işhâd mürûr-ı murâfaʿa ve mutâlebe ile şüfʿa bâtıla olmaz.

Taleb-i Şüfʿa

3500. Mes'ele: Hakk-ı şüfʿanın sübûtunda üç taleb lâzımdır. Taleb-i müvâsebe, taleb-i takrîr ve işhâd ve taleb-i husûmet ve temellüktür. Şefîʿin akd-i beyʿi duyduğu meclise derhâl "Ben mebîʿin şefîʿiyim." veya " Şüfʿa ile almaya tâlibim." demesi gibi taleb-i şüfʿaya delâlet eder bir şey söylemek lâzım olup buna taleb-i müvâsebe denir. Bundan sonra şefîʿin taleb-i takrîr ve işhâdda bulunması da lâzımdır.

Şüfʿanın Hükmü

3501. Mes'ele: Müşterînin bi't-terâdî teslîmiyle veya hâkimin hükmüyle şefîʿin meşfûʿa mâlik olmasıdır. Şu kadar var ki her ne kadar şefîʿ aksâm-ı selâseyle talebde bulunup da kazâ-yı kâdî veya rızâ-yı tarafeynle şefîʿ meşfûʿa mâlik olmadan vefât ederse hakk-ı şüfʿa veresesine intikâl eylemez.

Bir de hakk-ı şüfʿa tecezzî kabûl etmez. Binâenaleyh akâr-ı meşfûʿun bir mikdârını terk ile diğer mikdârını alamaz. **[1839]**

هي بيع في جميع الأحكام إلا في ضمان الغرور للجبر، فإذا استحق المبيع بعد البناء فلا رجوع للمشتري على الشفيع، كالموهوب له والمالك القديم واستيلاد الأب بخلاف البائع. فرؤية المشتري ورضاه بالعيب لا يظهر في حق الشفيع كالأجل وبردها على البائع لا تسلم للمشتري. ودلت المسألة على الفسخ دون التحول.

3502. Mes'ele: Şefîʿin meşfûʿu şüfʿa ile alması, bedel ile temlîk olması iʿtibâriyle hükmen şirâ olduğundan gerek müşterîden alsın ve gerek bâyiʿden alsın bilâ-fark onlar ile şefîʿ beyninde rücûʿ-i uhde ve hıyâr-ı ayb ve hıyâr-ı rü'yet gibi bi'l-cümle ahkâm-ı şirâ sâbit olarak cemîʿ-i ahkâmda şüfʿa beyʿ ise de şefîʿ meşfûʿu onlardan cebren alarak onlar tarafından gurûr tasavvur olunmayacağı cihetle damân-ı gurûr husûsunda şüfʿa beyʿ hükmünde değildir. Binâenaleyh, şüfʿa ile alınan arsaya binâ yapıldıktan sonra

müstahakkı zuhûr etse mevhûbun leh ve istîlâd-ı eb ve mâlik-i kadîm gibi şefîʿ baʿde'l-kalʿ binânın îrâs ettiği noksân-ı kıymetle aldığı kimselere rücûʿ edemez. Belki zâhir-i rivâyette yalnız rücûʿ eder. Zîrâ hasbe'ş-şüfʿa cebren aldığından gerek kazâ-yı kâdî ile alsın ve gerek rızâ-yı tarafeynle alsın ve gerek bâyiʿden alsın ve gerek müşterîden alsın aldığı kimseler gurûr ile müttehem değillerdir. Ammâ bâyiʿ bunun hilâfına olarak müşterî damân-ı gurûrla kendisine rücûʿ eder. Zîrâ bâyiʿ mebîʿe muhtâr olarak mâlik olmakla mebîʿin selâmetini dâmin ve mütekeffil bulunduğundan gûyâ müşterîye karşı "Bu mâl benim milkimdir, kimsenin bunda alâkası yoktur." diyerek müşterîsini tağrîr etmiş olacağından müstahikkı zuhûr ettiği gibi damân-ı gurûr ile kendisine rücûʿ eder.

3503. Mes'ele: Bir kimse almış olduğu dârın kable'ş-şirâ aybını görüp râzı olarak iştirâ ettikten sonra şefîʿi şüfʿa ile dâr-ı mezkûru gerek bâyiʿ ve gerek müşterîden aldıktan sonra aybına vâkıf oldukda ecel gibi evvelki müşterînin ayb-ı mezkûru görmesi ve ayba rızâsı şefîʿ hakkında zâhir olmayarak şefîʿ-i mezkûr baʿde'l-iştirâ **[1840]** ayb-ı mezkûra vâkıf oldukda hıyâr-ı rü'yet veya hıyâr-ı aybla almış olduğu dârı bâyiʿe reddedip müşterîye teslîm eylemez. İşte beyân olunduğu üzere müşterînin mebîʿi görmesi ve aybına rızâsı şefîʿ hakkında adem-i zuhûru, şefîʿin dâr-ı mezkûru şüfʿa ile iştirâsıyla evvelki müşterî ile bâyiʿ beyninde akd-i mezkûrun münfesih olup şefîʿa tahavvül etmediğine delâlet eder. Zîrâ evvelki müşterî[den] vâkiʿ olan akid münfesih olmayıp da şefîʿa tahavvül eyledi ise onun rü'yetiyle şefîʿin hıyâr-ı rü'yeti ve aybına rızâsıyla aybı sâkıt olmak îcâb ederdi.

قال الإسبيجابي: والتحول أصح، وإلا بطلت به.

3504. Mes'ele: İsbîcâbî'nin beyânına göre mes'ele-i ânifede esahh olan evvelki müşterînin akdinin şefîʿa tahavvül ve intikâlidir. Zîrâ tahavvül etmeyip de evvelki müşterînin akdi münfesih olsa onun infisâhıyla şüfʿanın butlânı lâzım gelir. Zîrâ şüfʿa onun akd-i şirâsı üzerine mübtenîdir, denilmiş ise de her ne kadar şüfʿa müşterînin akdi üzerine mebnî olup onun infisâhıyla şüfʿanın da butlânı anlaşılıyor ise de hakîkatte şüfʿanın sebeb-i sübûtu bâyiʿin yedinden milkin zevâli olup bu ise beyʿin intikâdıyla müntakız olmayacağından infisâh-ı akdin butlânı şüfʿayı istilzâmını menʿle cevâb verilir.

المعلوم لا يؤخر للموهوم، فلو قطع عيني رجلين فحضر، أحدهما اقتص له وللآخر نصف الدية، ولو حضر أحد الشفيعين قضي له بكلها كذا في جنايات شرح المجمع.

3505. Mes'ele: (المعلوم لا يؤخر للموهوم) külliyyesi fukahânın (الموهوم لا يعارض المتحقق) kavillerinin maʿnâsı olup bir hak ne zaman tahakkuk edip yakînen sâbit olursa şekle ibtâli câiz olamaz demek olmakla *Şerh-i Mecma*'ın cinâyâtında beyân olunduğu üzere meselâ, bir adam iki kimsenin gözünü çıkarıp da onlardan biri hâzır olarak onun için cânînin gözünü ihrâcla **[1841]** kısâs icrâ olundukda diğeri için nısf-ı diyet lâzım gelir. Hâlbuki bir dârın iki şefîʿi olup da onlardan biri gâib diğeri hâzır olsa, gâibin hakk-ı mevhûmu için hâzırın yakînen sâbit olan hakkı te'hîr edilmeyerek dârın cümlesi şefîʿ-i hâzırın olmak üzere hükmolunur.

باع ما في إجارة الغير وهو شفيعها، فإن أجاز البيع أخذها بالشفعة. وإلا بطلت الإجارة إن ردها كذا في الولوالجية.

3506. Mes'ele: Şefîʿin taht-ı istîcârında bulunan dârı sâhibi sattıkta eğer şefîʿ beyʿe izin verirse onu şüfʿa ile alabilir ise de *Velvâliciyye*'de beyân olunduğu vechile şefîʿ beyʿe icâze ve izin vermeyip de belki redderse icâre bâtıla olur, buyuruluyor ise de beyʿe adem-i icâzenin butlânı cây-ı nazardır.

الأب إذا اشترى دارا لابنه الصغير وكان شفيعها كان له الأخذ بها. والوصي كالأب. إذا كانت دار الشفيع ملازقة لبعض المبيع كان له الشفعة فيما لازقه فقط، وإن كان فيه تفريق الصفقة.

3507. Mes'ele: Pederi şefîʿi bulunduğu dârı veled-i sağîri için iştirâ etmekle hakk-ı şüfʿası sâkıt olmayarak şüfʿa ile kendi için alması câiz olup şefîʿin dârı mebîʿin bazısına mülâzık ve mülâsık olursa bu husûsta vasî dahi peder gibi olarak her ne kadar tefrîk-i safka bulunsa dahi yalnız mülâsık olduğu mikdârda kendisi için hakk-ı şüfʿa sâbit olur.

الفتوى على جواز بيع دور مكة ووجوب الشفعة فيها.

3508. Mes'ele: *Tecnîs ve Mezîd* ve *Kunye* ve *Câmiʿu'l-Mudmerât*'ın beyânına göre fetvâ Mekke hânelerinin cevâz-ı beyʿleriyle sübût-i şüfʿa üzerine olup *Mültekât*'ta milk hânelerinde şüfʿa olmayıp fetvâ da bunun üzerinedir,

demesine nazaran dûr-ı Mekke'de sübût-ı şüfʿa husûsunda fetvâ muhtelefün fîhâ olup şüfʿanın **[1842]** sübûtu arz-ı Mekke'nin memlûke olmasına mebnî olup yoksa mücerred binâlar îcâbıyla sâbite değildir.

يصح الطلب من الوكيل بالشراء إن لم يسلم إلى موكله، فإن سلم له لم يصح وبطلت هو المختار.والتسليم من الشفيع له صحيح مطلقا.

3509. Mes'ele: Milk bir akârın iştirâsına vekîl onu baʿde'l-iştirâ veya baʿde'l-kabz müvekkiline teslîm etmeden şefîʿin şüfʿa ile onu vekîl-i mezkûrdan talebi sahîh ise de baʿde't-teslîm talebi sahîh olmayıp muhtâr olarak akârı müvekkiline teslîm ile hakk-ı şüfʿası da bâtıl olur.

Akâr-ı mezkûrun gerek vekîlin yedinde bulunsun ve gerek bulunmasın vekîlin şefîʿe teslîmi mutlakan sahîhtir. Taleble teslîm beyninde fark, taleb temlîk için olup vekîl ise baʿde't-teslîm temlîkte hasım değildir. Teslîm ise hakk-ı şirâ ile ıskât-ı haktır. Şirâ ise vekîl ile kâimdir.

سمع بالبيع في طريق مكة يطلب طلب المواثبة ثم يشهد إن قدر، وإلا وكل أو كتب كتابا وأرسله، وإلا بطلت.

3510. Mes'ele: Şefîʿ meşfûʿun beyʿini Mekke'ye giderken yolda işittikte der-akib şüfʿa ile taleb-i müvâsebede bulunup kâbil ise talebini işhâd eder. Ve eğer işhâda kâdir değil ise taleb-i şüfʿa ile meşfûʿu şirâya bir kimseyi tevkîl eder. Veyâhûd kendisinin tâlib olduğunu beyânla mektûb gönderir ve illâ hakk-ı şüfʿası bâtıl olur.

تسليم الجار مع الشريك صحيح، ولو سلم الشريك لم يأخذ الجار.

3511. Mes'ele: Şefîʿin şerîkinin vücûduyla beraber cârının taleb-i şüfʿası sahîh olduğundan onun vücûduyla beraber meşfûʿu şefîʿin cârına teslîm sahîh olup teslîmle hakk-ı şüfʿası bâtıl olmaz. Hattâ şerîki komşusuna teslîm eylese komşusu alır.

سلام الشفيع على المشتري لا يبطلها، وهو المختار.

3512. Mes'ele: Kable't-taleb şefîʿin müşterîye selâm vermesiyle hakk-ı şüfʿası bâtıl olmaz. Muhtâr olan da budur. Zîrâ (من كلم قبل فلا تجيبوه) hadîs-i **[1843]** şerîfi muktezâsınca selâm miftâhu'l-kelâmdır.

الإبراء العام من الشفيع يبطلها قضاء مطلقا ولا يبطلها ديانة إن لم يعلم بها.

3513. Mes'ele: Meşfûʿun beyʿ ve şirâsından gerek haberi olsun ve gerek olmasın mutlakan alanla satana ibrâ-yı âmmla ibrâsı kazâen hakk-ı şüfʿasını ibtâl eder ise de haberi yok ise diyâneten ibtâl etmez.

إذا صبغ المشتري البناء فجاء الشفيع فهو مخير، إن شاء أعطاه ما زاد الصبغ وإن شاء ترك كذا في الولوالجية. وفيه نظر.

3514. Mes'ele: *Velvâliciyye*'de beyân olunduğuna göre müşterî meşfûʿa olan hâneyi baʿde'l-iştirâ boyayıp da şefîʿ şüfʿasıyla onu iştirâya tâlib olursa boya masrafını verip onu almak veya terk eylemek beyninde muhayyer olur, denilmiş ise de cây-ı nazardır. Zîrâ müşterî meşfûʿa olan dârda bir şey ilâve eylese şefîʿ onun parasını vermeyerek ilâve ettiği şeyi yıktırır, edebilir.

أخر الشفيع الجار الطلب لكون القاضي لا يراها فهو معذور، وكذا لو طلب من القاضي إحضاره فامتنع فأخر.

3515. Mes'ele: Kâdî şüfʿaya kâil olmadığından şefîʿ olan komşu taleb-i teslîmi te'hîrde maʿzûr olarak te'hîr ile şüfʿası bâtıl olmaz. Musannif-i allâmenin bu kelâmından müstefâd olan, kâdîdan korkmadığı hâlde te'hîr eylese hakk-ı şüfʿası bâtıl olur demek olup bu ise hilâf-ı vâkıʿdır. Zîrâ İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden zâhir-i rivâyette mutlakan taleb-i temellükün te'hîriyle şüfʿa bâtıla olmaz. *Hidâye* ve *Müctebâ*'nın beyânlarına göre müftâ bih olan da budur. Zîrâ taleb-i müvâsebe ve takrîrle hakk-ı şüfʿa sâbit oldukdan sonra hukuk-ı sâirede olduğu gibi lisânıyla tasrîh ederek ıskât etmedikçe sâkıt olmaz.

Ve kezâ şüfʿası sultânın yedinde bulunup kâdîdan ihzârını taleb edip de kâdî ihzârından **[1844]** imtinâʿ eylese maʿzûr olmakla te'hîr sebebiyle hakk-ı şüfʿa sâkıt olmaz.

اليهودي إذا سمع بالبيع يوم السبت فلم يطلب لم يكن عذرا.

3516. Mes'ele: Yahûdî şefîʿi bulunduğu akârın satıldığını cumartesi günü işittikte ol günün yevm-i sebt olması hakk-ı şüfʿasını talebi te'hîrde özür değildir. Binâenaleyh te'hîr-i taleble hakk-ı şüfʿası sâkıt olur. Tâife-i yahûd yevm-i sebtte amelden memnûʿ oldukları hâlde yevm-i sebte tesâdüfle hakk-ı şüfʿasını talebi[ni] te'hîr özür addolunmayınca hiçbir kimsenin eyyâm-ı resmiyyesinin özür olmayacağı beyândan müstağnîdir.

تعليق إبطالها بالشرط جائز.

3517. Mes'ele: Hakk-ı şüf'anın ibtâlini şarta ta'lîk câizdir. Binâenaleyh "Eğer kendine alacaksan hakk-ı şüf'amı sana teslîm ettim." deyip de ol kimse şüf'asına iştirâ edip almış olsa hakk-ı şüf'ası bâkîdir. Zîrâ teslîm ıskât-ı mahz olmakla şarta ta'lîki sahîhtir. Hattâ "Üç güne kadar parayı alıp gelmezsem hakk-ı şüf'adan berîyim." deyip de müddet-i mezkûre zarfında gelmezse şüf'ası bâtıla olur.

أنكر المشتري طلب الشفيع حين علم فالقول له مع يمينه على نفي العلم.

3518. Mes'ele: Meşfû'un satıldığına vâkıf olduğu vakit şefî'in taleb-i müvâsebesini müşterî inkâr eylese nefy-i ilim üzerine yemîniyle söz müşterînindir. Ammâ taleb-i takrîrini inkâr ederse taleb-i takrîre ilmin ihâtasına binâen betâten tahlîf olunur.

ادعى الشفيع على المشتري أنه احتال لإبطالها يحلف فإن نكل فله الشفعة. وفي منظومة ابن وهبان خلافه.

3519. Mes'ele: Şefî' şüf'asının ibtâli husûsunda müşterînin hîle ettiğini iddi'â edip müşterî inkârda **[1845]** bulunsa müşterîye adem-i ihtiyâli üzerine yemîn teklîf olunup yemînden nükûl ederse şefî'in şüf'ası bâkiyedir. İbn Vehbân'ın *Manzûmesi*'nde hükm-i mes'ele bunun hilâfınadır. Ya'ni adem-i ihtiyâline tahlîfe hakkı yoktur.

اشترى الأب لابنه الصغير ثم اختلف مع الشفيع في مقدار الثمن، فالقول قول الأب بلا يمين.

3520. Mes'ele: Bir kimse veled-i sağîri için bir hâne alıp şefî'i hâne-i mezkûru şüf'a ile almak istedikte sağîrin pederi şefî' ile mikdâr-ı semende ihtilâf etseler şefî'in beyân ettiği mikdâr semenle temlîki inkâr ettiği için bilâ-yemîn söz pederindir. Zîrâ yemîn ikrâr için olup sağîrin pederi şefî'in iddi'â ettiği mikdârı ikrâr etmiş olsa bile sağîrin aleyhine ikrârı sahîh olmaz. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere ikrâr huccet-i kâsıra olarak mukırrın nefsine maksûr olup âhara tecâvüz eylemez.

هبة بعض الثمن تظهر في حق الشفيع إلا إذا كانت بعد القبض.

3521. Mes'ele: Semen-i mebîʿden bazısını bâyiʿin müşterîye hibesi hakk-ı şefîʿde zâhir olursa da semen baʿde'l-kabz hibe olursa hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak zâhir olmaz. Binâenaelyh bir kimse yüz altına bir akâr veya arzı alıp semenini bâyiʿ kabz ettikten sonra şefîʿ şüfʿa ile mebîʿi taleb edip müşterî kendisine yüz altın bedelinde teslîm edip bâyiʿ semeni baʿde'l-kabz müşterîye bir mikdârını hibe edip şefîʿ hibeyi bilmiş olsa müşterîden bir şey istirdâd edemez ise de bâyiʿ semeni kable'l-kabz hibe etmiş olsa ise idi kable'l-kabz hibe semen-i mebîʿden hatt ve tenzîl olarak asl-ı akde mülhak olmakla şefîʿ hibe olunan mikdârı müşterîden istirdâd eder. Ammâ baʿde'l-kabz hibe semen-i mebîʿden tenzîl addolunmayacağı için şefîʿin rücûʿa hakkı yoktur.

حط الوكيل بالبيع لا يلتحق فلا يظهر في حق الشفيع.

3522. Mes'ele: Bir dârın beyʿine vekîl müşterîden semen-i mebîʿin bir mikdârını tenzîl etse sahîh olup emrine tenzîl **[1846]** ettiği mikdârı dâmin olacağından vekîlin böyle tenzîli akde iltihâk etmeyeceğinden şefîʿ hakkında zâhir olmaz. Binâenaleyh şefîʿ şüfʿa ile mebîʿi tamâm-ı semen-i müsemmâ ile alır.

له دعوى في رقبة الدار وشفعة فيها؛ يقول: هذه الدار داري، وأنا أدعيها فإن وصلت إلي، وإلا فأنا على شفعتي فيها.

3523. Mes'ele: Bir kimsenin dârına muttasıl olan bir dâr satıldıkta ona hânesi muttasıl olan kimse satılan dârın kendi mâlı olduğun zuʿmunda bulundukta zuʿmuna göre dâr-ı mezkûrun rakabesini iddiʿâ etse, şüfʿasının fevtinden ve şüfʿasını iddiʿâ etse rakabesini iddiʿâsının fevtinden havf ederse "Bu dâr benim mâlımdır, ben onun rakabesini iddiʿâ ederim, vâsıl olabilirsem fe-bihâ ve illâ şüfʿasını tâlibim." diyerek şefîʿ bulunan kimse bir dârın hem rakabesini ve hem de şüfʿasını daʿvâsı câizdir. Zîrâ cümlesi kelâm-ı vâhid olmakla rakabesini daʿvâ ile hakk-ı şüfʿasını talebden sükût eylemiş olmaz.

استولى الشفيع عليها بلا قضاء، فإن اعتمد قول عالم لا يكون ظالما، وإلا كان ظالما.

3524. Mes'ele: Akâr-ı meşfûʿa şefîʿ bilâ-kazâ istîlâ ettikte, eğer bir âlimin kavline iʿtimâd ederek istîlâ eylemiş ise istîlâsı zulüm ve kendisi zâlim addolunmaz. Binâenaleyh, müstahikk-ı taʿzîr de olmaz ise de bilâ-iʿtimâd istîlâ ederse zâlim olur, buyuruluyor ise de fukahânın şefîʿ şüfʿa ile meşfûʿa ancak ya rızâ-yı tarafeynle veya baʿde'l-kazâ mâlik olabilir, kavillerine muhâlif olarak cây-ı nazardır. Zîrâ bu iki tarîkin biri bulunmadıkça ahkâm-ı milkten hiçbir şey sâbit olmaz. Hattâ bu hâlde vefâtı hâlinde kendisinden vârisleri vâris bile olamaz.

وفي جنايات الملتقط وعن أبي حنيفة رحمه الله، أشياء على عدد رءوس العقل والشفعة وأجرة القسامة والطريق إذا اختلفوا فيه، انتهى.

3525. Mes'ele: [1847] İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden menkûl olarak *Mültekat*'ın beyânına göre diyet ve şüfʿa ve ücret-i kasâme ve ihtilâf olundukda tarîk gibi dört şey aded-i rüûsa göre taksîm olunup nasîblerine göre taksîm olunmaz. Allâme-i Hamevî *Mültekat*'tan menkûl üzerine üç daha ziyâde ederek

إن التقاسم بالرؤس يكون في — سبع لهن على عقود نظامي
في ساحة مع شفعة ونوائب — من هؤلاء أجرة القسام
وكذاك ما يرمى من السفن التي — يخشى بها غرق وطرق كرام
وكذاك عاقلة وقد تم الذي — حررته لأفاضل الأعلام

ebyâtıyla silk-i nazma çekmiştir.

Binâenaleyh gerek hür ve gerek abd mekân-ı memlûkte maktûlen bulundukta kâtili bulunmaz ise abdin kıymeti ve hürün diyeti emlâk mikdârıyla taksîm olunmayıp belki aded-i rüûs iʿtibârıyla taksîm olunur.

Ve kezâlik inde'l-Hanefî şüfʿa şefîʿlerin aded-i rüûsları iʿtibârıyla taksîm olunup eimme-i Şâfiʿiyyenin dedikleri gibi mikdâr-ı sehm iʿtibârıyla değildir. Ve kezâ İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre, ücret-i kasâme de aded-i rüûs iʿtibârıyla olup İmâmeyn hazerâtına göre mikdâr-ı sehm iʿtibârıyladır. Tarîkle maksûd da çıkmaz sokaktır. Zîrâ tarîk-i âmm kimsenin taht-ı temellüküne girmez.

KİTÂBÜ'L-KISMET

3526. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil-i mektûbe kısmete muteʿallık olan ahkâm-ı lâzime beyânında olup, kısmet cemʿ veya tefrîk tarîkiyle bir şeyin şâyʿiasını taʿyîn ve yaʿni mekîlâtta keyl ile ve mevzûnâtta vezn ile ve mezrûʿâtta zirâʿ gibi bir mikyâsla şürekânın hisselerini yekdiğerinden temyîz ve tefrîk eylemektir.

3527. Mes'ele: Kısmet bir cihetle ifrâz diğer cihetle mübâdele olup misliyyâtta ifrâz ciheti ve kıyemiyyâtta mübâdele **[1848]** ciheti gâlibtir. Binâenaleyh, misliyyât-ı müşterekede müteşâriklerden her biri diğerinin gıyâbında ve onun izni olmaksızın kendi hissesini ifrâz edip alabilir ise de gâibin hissesi kendisine teslîm olunmadıkça kısmet tamâm olmaz. Ve kable't-teslîm gâibin hissesi telef olsa müşârikinin kabz eylemiş olduğu hissesi beynlerinde müşterek olur.

3528. Mes'ele: Kıyemiyyâtta mübâdele ciheti gâlib olup mübâdele ise ya rızâ-yı şürekâ veya kazâ-yı kâdî ile olabilir. Binâenaleyh misliyyâttan olmayan aʿyân-ı müşterekede müteşârik olanlardan biri diğerinin gıyâbında ve onun izni olmaksızın kendi hissesini alamaz.

Misliyyât-Kıyemiyyât

3529. Mes'ele: Mekîlât ve mevzûnât ile ceviz ve yumurta emsâli adediyyât-ı mütekâribe misliyyâttan ise de el işi olan evânî gibi ihtilâf-ı sânâyiʿle muhtelif ve mütefâvit olan mevzûnât kıyemîlerdir. Ve kezâ arpa ile mahlût olan buğday gibi hilâf-ı cinsiyle yekdiğerinden kâbil-i temyîz ve tefrîk olamayacak sûrette ihtilât eden misliyyât da kıyemîdir.

Mezrûʿât da kıyemiyyâttan ise de velâkin bir cins çuka ve fabrika maʿmûlâtı olan mensûcât gibi efrâdı beyninde fark ve tefâvüt olmayıp da zirâʿı şu kadar kuruşa diye satılan mezrûʿât da misliyyâttır. Ammâ hayvânât ve kavun ve karpuz gibi efrâdı beyninde bahâca fark ve tefâvüt bulunan maʿdûdât-ı mütefâviteler kıyemiyyâttandır.

Kısmet-i Cemʿ ve Kısmet-i Tefrîk

3530. Mes'ele: Kısmet-i cemʿ ile kısmet-i tefrîkten her birisi ikişer kısım olup kısm-ı evvel kısmet-i rızâ ve kısm-ı sânî kısmet-i kazâdır. Kısmet-i rızâ şürekânın rızâlarıyla icrâ olunan kısmettir ki bi't-terâdî kendileri veya

hâkim tarafından taksîm olunur. Kısmet-i kazâ ise şürekâdan birinin talebi üzerine **[1849]** cebren ve hükmen kazâ-yı kâdî ile taksîmdir.

Şerâit-i Kısmet

3531. Mes'ele: Maksûmun ayn olması şarttır. Binâenaleyh müteveffânın Zeyd'de olan matlûbu fülânın ve Amr'da olan alacağı da fülânın diyerek deyn-i müşterekin kable'l-kabz taksîmi sahîh olmaz. Ve maksûm hîn-i kısmette şürekânın milki olması da şarttır. Binâenaleyh baʿde'l-kısmet maksûmun mecmûʿuna biri müstahik çıksa kısmet bâtıl olur. Kısmetin âdilâne olması da şarttır. Binâenaleyh kısmette gabn-ı fâhiş daʿvâsı istimâʿ olunur. Ve kısmet-i rızâda şürekâdan her birisinin rızâsı da şarttır. Binâenaleyh biri gâib olursa kısmet-i rızâ sahîh olmaz. Kısmet-i kazâda taleb şarttır. Binâenaleyh bilâ-taleb hâkim cebren taksîm edemez.

الغرامات إذا كانت لحفظ الأملاك فالقسمة على قدر الملك وإن كانت لحفظ الأنفس فهي على عدد الرؤوس؛ وفرع عليها الولوالجي في القسمة ما إذا غرم السلطان أهل قرية فإنها تقسم على هذا، وهي في كفالة التاتارخانية.

3532. Mes'ele: Garâmât, yaʿni tekâlif-i emîriyye eğer hıfz-ı emlâk için ise mikdâr-ı emlâk üzere taksîm ve tevzîʿ olunmak îcâb eder. Ve eğer muhâfaza-i nüfûs için ise aded-i rüûsa göre taksîm ve tevzîʿ olunmak iktizâ eder. İşte Velvâlicî ahâlîden taleb olunan ve bir köyü taksîm de bu asıl üzerine tefrîʿ ederek hükûmetin taleb ettiği vergi muhâfaza-i emlâk bedeli ise metâlib-i emîriyyenin tek mikdâr emlâka göre tevziʿi lâzım gelir, zîrâ meûnet-i emlâktır.

Ve eğer nüfus-i ahâlîyi taʿarruz-i aʿdâdan muhâfaza için ise onların meûneti olmakla aded-i rüûs üzere taksîm iktizâ eder. Zîrâ *el-harâc bi'd-damân* muktezâsınca menfaʿat mazarrat mukâbilindedir. Yaʿni cinâyet bedel-i himâyedir. Bu sûrette nisâ ve sıbyândan hiçbir şey taleb olunmamak lâzım gelir. Zîrâ onlar taʿarruzdan masûndurlar. İşte bu vechile asl-ı mes'ele *Tâtârhâniyye*'nin kefâletindedir. **[1850]**

1554. mes'elede beyân olunduğu üzere hükûmetin raʿiyye üzerinde velâyeti maslahata menût olup raʿiyyenin maslahat ve menfaʿati ise mâlı ve canı ve ırz ve her türlü hukûkunun teʿaddî ve tecâvüzden muhâfazasıyla hâsıla olacağından tekâlif-i emîriyyenin de bu vechile taksîm ve tevzîʿ olunması lâzım gelir.

وفي فتاوى قارئ الهداية: إذا خيف الغرق فاتفقوا على إلقاء بعض الأمتعة منها فألقوا فالغرم بعدد الرؤوس لأنها لحفظ الأنفس انتهى.

3533. Mes'ele: *Kâriü'l-Hidâye*'de beyân olunduğuna göre içinde bulunan eşyânın sıkletinden geminin batmasından havf olunup da içinde bulunan eşyâdan bazılarını denize atmaya ittifâk ederek karâr verildikte hükm-i kâide muktezâsınca bulunduğu mahal sığ olarak nüfûsun telefinden havf olunmayıp da sâir eşyânın telefinden havf olunursa içinde bulunan emvâlin mikdârıyla ilkâ lâzım gelir.

Ve eğer nüfusun telefinden havf olunursa aded-i rüûs mikdârı iʿtibâr olunur. Ve eğer her ikisinin telefinden havf olunarak muhâfazaları kasdolunup da baʿde'l-ittifâk eşyâ ilkâ olunmuş ise hem aded-i rüûs ve hem de mikdâr-ı emvâli iʿtibâr lâzım olmakla gemide yalnız mâlı bulunup da kendisi bulunmayan tarafından böyle bir hâl vukûʿunda ilkâya izin vermiş ise onun yalnız mâlı iʿtibâr olunarak mâlı mikdâr ilkâ olunmak ve hem mâlı ve hem de kendisi hâzır olarak telefleri me'mûl olup da muhâfazaları kasdıyla ilkâ olunursa hem mâlı ve hem de nefsi nazar-ı iʿtibâr olunarak o mikdâr ilkâ olunmak yalnız kendisi bulunup mâlı bulunmayan kimseye nazaran yalnız nefis iʿtibâr olunarak denize atılan eşyânın ziyânı taksîm olundukda ilkâdan maksad ne ise ona göre damân lâzım geleceğinden beyân olunduğu vechile taksîm olunmak iktizâ eder. İçinde bulunan eşyânın ilkâsıyla nüfûs-i insâniyyenin halâsı mümkün iken insân ve ahrârı muhâfaza için abîd ilkâ olunmaz. Ve selâmet sıfat-ı asliyyeden olmakla asâletine binâen geminin batmasına yakîn hâsıl olmadıkça sâir eşyâyı **[1851]** atmak da harâmdır. Bilâ-izin başkasının mâlını atan dâmin olur. Damânda beyân olunduğu üslûb üzere iʿtibâr olunur.

القسمة الفاسدة لا تفيد الملك بالقبض.

3534. Mes'ele: Kabz ile kısmet-i fâside milk ifâde eylemez, buyuruluyor ise de *Kunye* ve *Bezzâziyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre kısmet-i fâside kabz ile milk ifâde eder. Sâhib-i *Tenvîr* şeyhü'l-İslam Muhammed b. Abdillâh el-Gazzî "Adem-i ifâde mes'elesine muttaliʿ olmadım." buyurarak kabz ile milk ifâdesine kâil olduğunu ifhâm edip *Zahîre* dahi kısmet dört şeyden biriyle milk ifâde eder. Onlar da kabz ve kazâ-yı kâdî ve kurʿa ve

taksîme tevkîl buyurmasına nazaran musannif-i allâmenin kelâmında vâkiʿ olan لا kalem-i nâsihden sehve mahmûl olarak asl-ı ibâre القسمة الفاسدة تفيد الملك بالقبض demek olduğunda şübhe kalmaz.

وهي تبطل بالشروط الفاسدة.

3535. Mes'ele: Şurût-i fâside ile kısmet bâtıla olur. Binâenaleyh diğerinin hissesine isâbet eden duvara şerîk-i âharın ağacını koyması şartı müteʿâraf olarak sahîh olmakla ol şartla bir dârı iki kimse beynlerinde taksîm etseler, kısmet sahîha ise de diğerinin hissesine isâbet eden mahalde eşcârının dallarının hakk-ı karârı olmak şartıyla bir bahçeyi taksîmde şart-ı mezkûr fâsid olmakla ol şart ile taksîm de bâtıl olur. **[1852]**

يجوز بناء المسجد في الطريق العام إن كان واسعًا لا يضر؛ وكذا لأهل المحلة أن يدخلوا شيئًا من الطريق في دورهم إن لم يضر؛ وله بناء ظلة في هواء الطريق إن لم يضر لكن إن خوصم قبل البناء منع منه وبعده هدم.

3536. Mes'ele: Tarîk-i âmm vâsiʿ olarak hiç kimseye zarar vermez ise onda mescid yapmak câiz olduğu gibi, kimseye zararı olmamak şartıyla îcâbı halinde ehl-i mahalleye dahi tarîk-i âmmdan mahallelerine veya hânelerine idhâl ve tarîkin havasına şâh-neşîn gibi çıkma yapmak da câiz ise de kable'l-binâ muhâseme olunursa menʿ olunacağı gibi baʿde'l-binâ dahi hedm olunur.

المشترك إذا انهدم فأبى أحدهما العمارة فإن احتمل القسمة لا جبر وقسم وإلا بنى ثم آجره ليرجع؛ بنى أحدهما بغير إذن الآخر فطلب رفع بناءه قسم فإن وقع في نصيب الباني فيها وإلا هدم

Emvâl-i Müşterekenin Taʿmîrâtı

3537. Mes'ele: Bir milk-i müşterek mâil-i inhidâm olup taʿmîr ve termîme muhtâc olarak şerîklerden biri taʿmîr eylemek isteyip diğeri imtinâʿ ettikte nazar olunur.

Eğer milk-i mezkûr kâbil-i kısmet ise hiçbir kimse milkini taʿmîr etmekle cebr olunamaz. Zîrâ başkasının hakkı taʿalluk eylememek şartıyla herkes milkinde dilediği gibi tasarrufa mâliktir. Lâkin 3530. mes'ele muktezâsınca, şerîkin talebi üzerine cebren hâkim onu taksîm edip herkes hakkında dilediği gibi tasarruf eder.

Ve eğer değirmen ve hamâm gibi kâbil-i kısmet değil ise hâkimin izniyle kendi tarafından kadr-i maʿrûf para sarf ederek taʿmîr edip sarf ettiği paradan şerîkinin hissesine isâbet eden para ondan alacağı olarak milk-i müştereki îcâr ile onun ücretinden alacağını istîfâ eder. Ammâ hâkimden izin almaksızın taʿmîr ederse, sarf ettiği mikdâra bakılmayıp belki binânın vakt-i taʿmîrdeki kıymetinden şerîkinin hissesine isâbet eden mikdârı ücretinden istîfâ olur. Böyle kâbil-i kısmet olmayan milk-i müşterek bi'l-külliyye münhedim olup da sırf arsa hâlinde kalarak şerîklerden biri yine yaptırmak isteyip de diğer imtinâʿ eylese binâya cebr olunmayıp belki arsa taksîm olunur.

3538. Mes'ele: Böyle arsa haline gelip de sâhiblerinden biri diğerinden izin almadan binâ ettirip de diğeri **[1853]** binâ-yı mezkûrun refʿini taleb ettikte arsası taksîm olunup eğer binâ yaptıranın hissesine isâbet ederse ne aʿlâ. Ve eğer diğerin hissesine isâbet ederse birinin milkinde bilâ-izin diğerinin tasarrufa hakkı olmadığından hedm edip yıktırır.

له التصرف في ملكه وإن تأذى جاره في ظاهر الرواية.

3539. Mes'ele: Hissedârlardan her biri baʿde'l-kısmet kendi hissesine müstekıllen mâlik olarak hiçbirisinin hissesinde diğerinin alâkası kalmayacağı cihetle herkes kendi milki olan hissesinde dilediği gibi tasarrufa mâlik olarak zâhir-i rivâyette her biri kendi hissesinde kuyu kazmak ve kârîz yapmak, her ne kadar diğerinin güneşini sed ve havasına mâniʿ olsa dahi dilediği kadar yüksek çıkabilip diğeri bunlara mâniʿ olamaz. *Mecelle* 1162.

فله أن يجعل فيها تنورًا وحمامًا ولا يضمن ما تلف به.

3540. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere baʿde'l-kısmet her birisi kendi hissesine müstekıllen mâlik olarak keyfe mâ yeşâ tasarrufa mâlik olduğundan hissesinde fırın ve hamâm yaptırabilip bunlar sebebiyle telef olan hiçbir şeyi dâmin olmaz.

Kısmetin Fesih ve İkâlesi

تنتقض القسمة بظهور دين أو وصية إلا إذا قضى الورثة الدين ونفذوا الوصية ولا بدّ من رضاء الموصى له بالثلث وهذا إذا كانت بالتراضي أما بقضاء القاضي لا تنتقض بظهور وارث واختلفوا في ظهور الموصى له.

3541. Mes'ele: Her ne kadar hissedârlar baʿde'l-kısmet kendi rızâlarıyla kısmeti fesih ve ikâle ederek maksûmu kemâ fi's-sâbık beynlerinde müşterek edebilirler ise de kısmet tamâm oldukdan sonra bazıları ondan rücûʿ edemezler. Lâkin terekenin taksîminden sonra meyyitin deyni veya vasiyyeti zuhûr ederse kısmet feshedilerek müntakız olur ise de veresesi deyni kazâ eder veya meyyitin başka mâlı bulunup deyni **[1854]** onunla îfâ ve edâ olunur. Ve vasiyyetini tenfîz ederler ise feshedilip müntakıza olmaz. Velâkin mûsa leh bi's-sülüsün rızâsı lâzımdır. İşte beyân olunduğu vechile zuhûr-i deyn ve vasiyyetle kısmetin feshi, kısmet-i mezkûre kazâ-yı kâdî ile olmayıp da veresenin rızâları ile olduğuna göredir. Ammâ kısmet kazâ-yı kâdî ile olursa müntakıza olmaz.

3542. Mes'ele: Baʿde'l-kısmet bir vâris zuhûr eder de kısmet-i mezkûre münfesiha olarak kısmet yeniden istînâf olunup mûsâ leh zuhûr ederse sülüste kısmetin infisâhı ve intikâzı ihtilâfîdir. *Bezzâziyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre, sülüsle mûsâ leh zuhûr ederse eğer kısmet rızâ-yı verese ile olmuş ise kısmet nakz olunur ise de kazâ-yı kâdî ile taksîm olunmuş ise ihtilâf olunup bazıları adem-i nakzına kâil olup bazıları da be-her hâl nakzına kâil olmuş ise de *Zahîriyye*'nin beyânına göre sahîh olan adem-i intikâzıdır.

KİTÂBU'L-İKRÂH

3543. Mes'ele: İkrâh, bir kimesneyi tehdîd ve ihâfe ile rızâsı olmaksızın bir iş işletmek üzere bi-gayr-i hakkin icbâr etmekten ibâret olup ikrâh ve icbâr olunan kimesneye rânın fethiyle mükreh ve icbâr eden kimseye bânın kesriyle mücbir ve rânın kesriyle mükrih ve ol işe mükrehun aleyh ve havf ve tehdîdi mûcib olan şeye de mükrehün bih denir.

3544. Mes'ele: İkrâh iki kısım olup biri, ikrâh-ı mülci'dir ki itlâf-ı nefis veya katʿ-ı uzuv veya bunlara müeddî olan darb-ı şedîd ile olan ikrâh ve icbârdır. Diğeri yalnız gam ve elemi mûcib olan darb-ı şedîd ve habs gibi şeyler ile olup ikrâh-ı gayr-i mülci' denir.

Şurût-i İkrâh ve Ahkâmı

3545. Mes'ele: [1-] İkrâhın iʿtibârında mükrih ve mücbirin tehdîdini îkâʿa kâdir olması şarttır. Binâenaleyh kâdir olmayanın ikrâhı gayr-i muʿteberdir.

2- Mükrehün bihin vukûʿunda mükrehin korkması, yaʿni mükrehün aleyhi işlemediği hâlde mücbirin mükrehün bihi icrâ edeceğine kendisince zann-ı gâlib hâsıl olmasıdır.

3- Mükrihin mükrehün aleyhi, mücbirin veya adamının **[1855]** huzûrunda işlemesidir. Binâenaleyh, işlemediği hâlde mükrehün bihi îkâʿına zann-ı gâlibi hâsıl olmaz. Veyâhûd bunların gıyâbında işlerse ikrâhın zevâlinden sonra tavʿan işlemesi olarak ikrâh muʿteber olmaz. Binâenaleyh cezâsı kendisine âid olur.

Bunların Hükümleri

3546. Mes'ele: İkrâh-ı muʿteber ile vukûʿ bulan beyʿ ve şirâ ve îcâr ve hibe ve ferâğ ve an-mâlin sulh ve ikrâr ve ibrâ ve te'cîl-i deyn ve ıskât-ı şüfʿa gibi ukûd muʿteber olmaz. Gerek ikrâh-ı mülci' olsun ve gerek gay-ri mülci' olsun fark yoktur. Fakat meğer ikrâhın zevâlinden sonra mucîz olursa cümlesi muʿteber olur. İkrâh-ı mülci' ber-vech-i bâlâ tasarrufât-ı kavliyyede muʿteber olduğu gibi tasarrufât-ı fiiliyyede dahi muʿteber ise de ikrâh-ı gayr-i mülci' yalnız tasarrufât-ı kavliyyede muʿteber olup tasarrufât-ı fiiliyyede muʿteber değildir. Binâenaleyh bir kimse diğerine "Fülânın mâlını itlâf eyle ve illâ seni katlederim veya bir uzvunu keserim!" diye tehdîd edip de mükreh de onu itlâf eylese ikrâh muʿteber olmakla damân ancak icbâr edene lâzım gelir ise de "Fülânın mâlını itlâf etmediğin hâlde seni döver veya habsederim!" diye tehdîd eylemesi üzerine itlâf eylese darb ve habs ile ikrâh gayr-i muʿteber olmakla damân ancak itlâf edene lâzım gelir.

بيع المكره يخالف البيع الفاسد في أربع: يجوز بالإجازة بخلاف الفاسد؛ وينتقض تصرف المشتري منه؛ وتعتبر القيمة وقت الإعتاق دون القبض؛ والثمن والمثمن أمانة في يد المكره، مضمون في يد غيره، كذا في المجتبى.

3547. Mes'ele: *Müctebâ*'nın beyânına göre beyʿ-i mükreh dört mes'elede beyʿ-i fâside muhâliftir:

1- Mükrehin icâzesiyle beyʿ-i mükreh câiz olur ise beyʿ-i fâsid câiz olmaz.

2- Beyʿ-i mükrehten müşterînin tasarrufu müntakız olup beyʿ-i fâsidde müntakız olmaz.

3- İʿtâkta kıymet vakt-i iʿtâkta muʿteber olup ondan dâmin olur, vakt-i kabzdan muʿteber değildir. Beyʿ-i fâsid bunun hilâfınadır. Lâkin Beyâniyye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre mükreh [1856] muhayyerdir.

4- Semen ve müsemmen mükrehin yedinde emânet olup başkasının yedinde mazmûndur.

أمر السلطان إكراه وإن لم يتوعده وأمر غيره لا إلا أن يعلم بدلالة الحال أنه لو لم يمتثل أمره يقتله أو يقطع يده أو يضربه ضربًا يخاف على نفسه أو تلف عضوه كما في منية المفتي.

3548. Mes'ele: *Münyetü'l-Müftî*'nin beyânına göre her ne kadar tehdîd ve ihâfe eylemese dahi emr-i sultân ikrâh olup delâlet-i hâl ile emrine imtisâl eylemediği hâlde katil veya elini katʿ veya telef edene kadar darb veya bir uzvunu itlâf edeceği anlaşılmadıkça başkalarının emri ikrâh değil ise de bu hâller maʿlûm ise onların böyle olan emirleri de ikrâhtır.

أجرى الكفر على لسانه بوعيد حبس أو قيد كفر وبانت امرأته.

3549. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere darb ve habs ve kayd ile tehdîd ve ihâfe ile ikrâh gayr-i muʿteber olduğundan bunlar ile ikrâh ve icbâr üzerine imtisâl ederek lisânına kelime-i küfrü icrâ eylese ikfâr olunup zevcesi de bâinen boş olur.

Hamevî'nin beyânına göre *Münyetü'l-Müftî*'de dahi hükm-i mes'ele böyle ise de lâkin *Fetâvâ-yı Zahîriyye*'nin beyânına muhâliftir. Zîrâ *Fetâvâ-yı Zahîriyye*'nin beyânına göre emrine imtisâl etmediği hâlde telef ile bir müslime iftirâda bulunmak üzere ikrâh ve icbâr olunsa adem-i cevâzı mercû' ve me'mûl olup velâkin kelime-i küfrün icrâsı üzerine ikrâh olunursa icrâsının cevâzıdır. Zîrâ küfür ve îmân aʿmâl-i kalbiyyeden olup Cenâb-ı Allah ise kullarının kalbine vâkıf olmakla kalbi mutmain bi'l-îmân oldukça bu hâlde kelime-i küfrü lisânında icrâsı min-külli vechin Cenâb-ı Allâh üzerine iftirâ ve kazif değil ise de Cenâb-ı Hakk'ın gayrısı umûr-i bâtıneden olan aʿmâl-i kulûba gayri muttaliʿ olmakla iftirâ-yı mahz olmakla ol vechile **[1857]** ikrâh özür addolunmaz.

أكره بالقتل على القطع لم يسعه.

3550. Mes'ele: Bir kimsenin aʿzâsından birini kesmek üzere katil ile ikrâh ve icbâr olunmakla ol kimsenin uzvunu kesmek câiz olmaz. Zîrâ insânın bir uzvunu kesmek hurmette kendisini katil hükmündedir. Onun için hâl-i ızdırârda hayâtını muhâfaza için başkasının uzvundan kesip de ekl eylemek onu katl eylemek gibi helâl değildir.

أكره المُحرم على قتل صيد فأبى حتى قتل كان مأجورًا.

3551. Mes'ele: İhrâmda bulunan bir hacı katl-i sayd üzere ikrâh ve icbâr olunup da onu katilden ibâ' ve imtinâʿ ederek adem-i imtisâline binâen kendisi katl olunsa hurmet-i katilden ihtirâz ettiği için me'cûr ve müsâb olur.

أكره على العفو عن دم العمد لم يضمن المكرِه.

3552. Mes'ele: Dem-i amdden affeylemek üzere velî-yi maktûl ikrâh olunsa mükrehe damân lâzım gelmez.

أكره على الإعتاق فله تضمين المكرِه إلا إذا أكره على شراء من يعتق عليه باليمين أو بالقرابة. إذا تصرف المشتري من المكره فإنه يفسخ تصرفه من كتابة وإجارة إلا التدبير والاستيلاد والإعتاق.

3553. Mes'ele: Kendisi üzerine yemîn veya usûl ve fürûʿ gibi karâbetle iʿtâk olunacakları şirâ ile ikrâh ve icbâr eylemedikçe kölesini iʿtâk eylemek üzere ikrâh olunan kimse hasbe'l-ikrâh iʿtâk ettikte köle âzâd olup mücbirden kıymeti tazmîn ettirilebilir ise de gerek yemîn ve gerek karâbetle kendisi üzerine iʿtâk olunacak kimseleri iştirâ üzerine ikrâh olunarak baʿde'l-iştirâ onların iʿtâk olunmaları üzerine tazmîn ettiremez.

3554. Mes'ele: Mükrehden iştirâ eden müşterî iştirâ ettiği köleyi beyʿ ve hibe gibi tasarrufta bulundukta mükreh olan **[1858]** bâyiʿin kitâbet ve icâresini fesih ve ibtâl eder ise de tedbîr ve istîlâd ve iʿtâk gibi tasarruflarını fesih ve ibtâl edemez. Binâenaleyh isterse mükrehe rücûʿ edip mükreh de müşterîye rücûʿ eder ve dilerse müşterîye rücuʿ eder.

أكره على الطلاق وقع إلا إذا أكره على التوكيل به فوكل.

3555. Mes'ele: Zevcesini boşamak üzere ikrâh ve icbâr olunarak boşarsa zevcesi boş olur ise de boşamak üzere başkasını tevkîle icbâr ve ikrâh edilip de tevkîl eylese kıyâs olan adem-i vukûʿu ise de meʿa'l-ikrâh tevkîl münʿakid olup vekâlet ıskâtâttan olarak şurût-i fâsidenin adem-i te'sîrine binâen ikrâhla vekâlet bâtıla olmayacağı vechile tasarrufunun nefâzına binâen istihsânen vâkiʿ olur.

Mehr-i Misilden Ziyâde ile Nikâha İkrâhın Hükmü

أكره على النكاح بأكثر من مهر المثل وجب قدره وبطلت الزيادة ولا رجوع على المكره بشيء انتهى.

3556. Mes'ele: Mehr-i misilden ekser mehir ile nikâh üzerine ikrâh olunarak nikâh edilse, mehr-i misil mikdârı vâcib ve ziyâdesi bâtıla olup mükreh üzerine hiçbir şey ile rücûʿ edilmez.

KİTÂBU'L-GASB

3557. Mes'ele: Gasb, 4431. mes'elede îzâh olunacağı üzere bir kimsenin izni olmaksızın mâlını ahz ve zabtla yed-i muhikkanın izâlesiyle yed-i mubtileyi isbât etmekten ibâret olup, alana gâsıb ve alınan mâla mağsûb ve mâl sâhibine mağsûbun minh denir. Mağsûb, aynen mevcûd ise mekân-ı gasba aynını ve telef olmuş ise kâimen veya mebniyyen veya maklûʿan kıymetleri tazmîn edilir.

3558. Mes'ele: Kâimen kıymet, ebniye veya eşcârın bulundukları yerde durmak üzere kıymetleridir ki arz bir kere ebniye veya eşcârıyla beraber ve bir kere de bunlardan hâlî olarak takvîm olunup iki kısmet arasındaki fark ve tefâzul ebniye veya eşcârın kâimen kıymetleridir.

Mebniyyen kıymet**,** ebniyenin kâimen kıymeti olup maklûʿan kıymette baʿde'l-kalʿ ebniyenin enkâzının ve eşcâr-ı maklûʿanın **[1859]** kıymetleridir.

Müstahakku'l-kalʿ olarak kıymet**,** maklûʿan kıymetten ücret-i kalʿ baʿde't-tenzîl bâkî kalan kıymettir.

3559. Mes'ele: Noksân-ı arz**,** bir yerin kable'z-zirâʿat değeri olan ücretiyle baʿde'z-zerʿ değeri olan ücreti beynindeki fark ve tefâvüttür.

3060. Mes'ele: Mübâşeret-i itlâf**,** bir şeyi bizzât telef eylemektir ki telef edene fâil-i mübâşir denir.

Tesebbüben itlâf**,** bir şeyin telefine sebeb olmaktır ki fâiline mütesebbib denir. Binâenaleyh tavanda asılı olan kandilin ipini kesmek, onun yere düşüp kırılmasına mufdî olan bir sebeb olmakla ipini kesmesine nazaran fâil-i mübâşir ve kandili kırmasına nisbetle mütesebbib olur.

Ahkâm-ı Gasb

3561. Mes'ele: Mâl-ı mağsûb aynen mevcûd ise mekân-ı gasbda sâhibine red ve teslîmi lâzım olup sâhibi başka beldede gâsıba tesâdüf edip de mâl-ı mağsûb da yanında olduğu hâlde teslîm etmek istedikte sâhibi muhayyer olup dilerse orada istirdâd eder. Ve eğer mekân-ı gasbda teslîmini istemezse masraf-ı red ve nakliyesi gâsıba lâzım gelir.

3562. Mes'ele: Mâl-ı mağsûb gerek gâsıbın teʿaddîsiyle ve gerek bilâ-teʿaddî telef olmuş ise, kıyemiyyâttan ise zamân ve mekân-ı gasbdaki kıymetini ve misliyyâttan ise mislini vermesi lâzım gelir. Ammâ gâsıb ayn-ı mağsûbu mekân-ı gasbda sâhibine red ve teslîm ederse damândan berî olur.

المغصوب منه مخيّر بين تضمين الغاصب وغاصب الغاصب إلا في الوقف: المغصوب إذا غصب وقيمته أكثر وكان الثاني أملأ من الأوّل فإن المتولي إنما يضمن الثاني، كذا في وقف الخانية.

3563. Mes'ele: Gâsıbu'l-gâsıb ayn-ı gâsıb hükmündedir. Binâenaleyh mâl-ı mağsûbu gâsıbdan diğer bir kimse dahi gasbederek itlâf eylese veya yedinde telef olsa mağsûbun minh muhayyer olup hangisinden diler ise ona tazmîn ettirir. Ve dilerse bir mikdârını gâsıba ve bir mikdârını gâsıbu'l-gâsıba tazmîn ettirir ise de mağsûb **[1860]** vakıf olup ve kıymeti ekser bulunup gâsıbu'l-gâsıb ise gâsıb-ı evvelden zengin olursa vakf-ı *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile mütevellî ancak zengin olan gâsıbu'l-gâsıba tazmîn ettirir. Vakfın gayrısında mağsûbun minh gâsıb-ı evvele tazmîn ettirdikte o da gâsıb-ı sânîye rücûʿ eder ise de gâsıb-ı sânîye tazmîn ettirir ise sânî evvele rücûʿ edemez.

Gâsıbu'l-gâsıb mağsûbu gâsıb-ı evvele reddederse yalnız kendisi ve mağsûbun minhe reddederse her ikisi de damândan berî olur.

Gayrın Milkinde Tasarruf

إذا تصرف في ملك غيره ثم ادعى أنه كان بإذنه فالقول للمالك إلا إذا تصرف في مال امرأته فماتت وادعى أنه كان بإذنها وأنكر الوارث فالقول للزوج كذا في القنية.

3564. Mes'ele: Gayrın milkinde icâre ve ticâret gibi tasarrufta bulunup da sâhibinin izniyle tasarruf ettiğini iddiʿâ edip, sâhibi de izni inkâr edip bilâ-beyyine ihtilâf etseler söz mâl sâhibinindir. Zîrâ izin sıfât-ı ârızadan olmakla hilâfına delîl kâim olmadıkça adem asıldır. Lâkin zevcesinin mâlında tasarruf edip de mezbûrenin vefâtından sonra zevci izniyle tasarruf ettiğini iddiʿâ edip, vârisleri bilâ-izin tasarrufta bulunduğunu iddiʿâ ederek ihtilâf etseler *Kunye*'nin beyânına göre her ne kadar iznin adem-i sübûtuna binâen damânı îcâb eden sebeb mevcûd ise de zâhir-i hâlin şehâdetine binâen söz zevcindir. Zîrâ zevcin zevcenin mâlında bu misillu tasarrufunda zâhir olan zevcesinin iznine mukârin olmasıdır. Zâhir ise defʿa kâfîdir. Bir de 1650. ve 1462. mes'elelerde beyân olunduğu üzere zevcenin mâlı zevcin taht-ı yedindedir.

مَن هدم حائط غيره فإنه يضمن نقصانها ولا يؤمر بعمارتها إلا في حائط المسجد كما في كراهية الخانية.

3565. Mes'ele: Bir kimse bi-gayr-i hakkin diğerinin duvarını yıkmış olsa noksân-ı kıymetini dâmin olup yeniden yapmakla emrolunmaz ise de kerâhiyet-i *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile mescidin duvarını yıkarsa **[1861]** yeniden yaptırmakla emrolunur.

Allâme-i Kâsım'ın *Şerh-i Nukâye*'sinden naklen Hamevî'nin beyânına göre, bir kimse komşusunun duvarını yıktıkta duvar sâhibi muhayyer olup dilerse duvarın kıymetini yıkana tazmîn ettirip enkâzını dâmine terk eder. Ve eğer dilerse enkâzını alıp yalnız kıymetini tazmîn ettirir. Zîrâ duvar min-vechin kâim ve min-vechin hâlik olmakla ister ise kıyâm cihetine nazar edip yalnız noksân kıymetini tazmîn ettirir. Ve ister ise helâk cihetine nazar edip duvarın kıymetini tazmîn ettirip hey'et-i asliyyesi üzere duvarı binâya cebredemez. Zîrâ duvar zevât-ı emsâldendir.

3566. Mes'ele: Noksân-ı kıymetini takdîrin tarîki de bir kere sağlam olarak duvar ile dârın kıymeti takdîr olunup, bir kere de duvar yıkılmış

olduğu hâlde takvîm olunup beynlerindeki tefâdul yıkılan duvarın kıymet-i noksânı olur ki hükûmet-i adl tabîr olunur.

İtlâfa İcâzenin Adem-i Luhûku

الإجازة لا تلحق الإتلاف فلو أتلف مال غيره تعديًا فقال المالك: أجزتُ أو رضيتُ، لم يبرأ من الضمان، كذا في دعوى البزّازية.

3567. Mes'ele: Bi-gayr-i hakkin itlâfa izin ve icâze lâhika olmaz. Binâenaleyh bir kimse bi-gayr-i hakkin diğerinin mâlını itlâf eylese daʿvâ-yı *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre her ne kadar sâhibi "İzin verdim, râzıyım." veya "Vazgeçtim." demiş olsa dahi itlâf eden kimse damândan berî olmaz.

Damân-ı Emir

الآمر لا يضمن بالأمر إلا في ستة : **الأولى**: إذا كان الآمر سلطانًا. **الثانية** إذا كان مولى للمأمور. **الثالثة** إذا كان المأمور عبد الغير كأمره عبد الغير بالإباق أو بقتل نفسه فإن الآمر يضمن إلا إذا أمره بإتلاف مال سيده فلا ضمان على الآمر بخلاف مال غير سيده فإن الضمان الذي يغرمه الآمر يرجع به على سيده.

3568. Mes'ele: Defʿ-i mâlın gayrısıyla emreden kimse kendi emriyle vâkiʿ olan ziyânı ancak beş mes'elede dâmin olur. **[1862]**

[1-] Onlardan biri, âmirin sultân olmasıdır.

2- Me'mûrun mevlâsı olması.

3- Başkasının kölesine ibâk, yaʿni firâr eylemesiyle veya nefsini katil ile emir gibi me'mûr başkasının kölesi olmasıdır ki bunlar ile emreden emriyle vâkiʿ olan ziyânı dâmin olur ise de köleye seyyidinin mâlını itlâf ile emreylemiş ise âmire damân lâzım gelmez. Ammâ başkasının mâlını itlâfa emir bunun hilâfına olarak dâmin olur. Zîrâ onun emriyle kölenin efendisinin mâlına îkâ-i zarar ederek efendisinin garîm olduğu damânla efendisine rücûʿ eder. Hamevî'nin beyânına göre savâb olan âmire rücûʿ eder. Bu mes'ele 3592. mes'elede tekrâr gelecektir.

الرابعة: إذا كان المأمور صبيًّا كما إذا أمر صبيًّا بإتلاف مال الغير فأتلفه ضمن الصبي ويرجع به على الآمر. **الخامسة**: إذا أمره بحفر باب في حائط الغير ففعل

فالضمان على الحافر ويرجع به على الآمر، وتمامه في جامع الفصولين. **السادسة**: إذا أمر الأب ابنه، كما في القنية. لا يجوز التصرف في مال غيره بغير إذنه ولا ولاية إلا في مسائل في السراجية:

3569. Mes'ele: [4-] Emriyle âmire damân lâzım gelen mesâil-i hamseden dördüncüsü, bir sabîye başkasının mâlını itlâf ile emredip de sabînin itlâf eylemesi gibi me'mûrun sabî olması mes'elesi olup sabînin velîsi dâmin olup âmire rücûʿ eder.

[5-] Beşincisi, gayrın duvarından kapı açmakla emredip de me'mûr kapı açsa damânı açana lâzım gelir ise de *Sirâciyye*'den naklen ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil hükm-i mezkûrdan müstesnâlardır.

يجوز للولد والوالد الشراء من مال المريض ما يحتاج إليه بغير إذنه. الثانية إذا أنفق المودَع على أبوَيِ المودِع بغير إذنه وكان في مكان لا يمكن استطلاع رأي القاضي لم يضمن استحسانًا. الثالثة إذا مات بعض الرفقة في السفر فباعوا قماشه وعدته وجهزوه بثمنه وردوا البقية إلى الورثة أو أغمي عليه فأنفقوا عليه من ماله لم يضمنوا استحسانًا وهي واقعة أصحاب محمد، ذكره الزيلعي في آخر النفقات.

3570. Mes'ele: *Sirâciyye*'de beyân olunan mesâilden biri, bilâ-izin marîzin muhtâc olduğu şeyleri onun mâlından **[1863]** veledi ve vâlidine şirânın cevâzı.

İkincisi, kâdînın istitlâʿı mümkün olmayan mahalde bilâ-izin müstevdiʿin vedîʿadan mûdiʿin ebeveynine infâkı olup istihsânen infâk eden müstevdiʿa damân lâzım gelmez.

Üçüncüsü, esnâ-yı seferde rüfekâdan bazısı vefât ettikte refîkleri tarafından müteveffânın kumaş ve sâir emtiʿası satılıp parasıyla techîz ve tekfîni baʿde'l-icrâ bakiyyesini veresesine red veyâhûd yapılıp kendi mâlından kendisine infâk etseler istihsânen hiç birinde refîklerine damân lâzım gelmez ki Zeylaʿî'nin âhir-i nafakâtta beyânına göre İmâm Muhammed hazretlerinin ashâbı hacca giderken refîklerinden biri esnâ-yı râhda vefât edip bu vechile muʿâmelede bulunduklarını baʿde'l-avdet İmâm-ı müşârün ileyh hazretlerine arz ve ifâde ettiklerinde isâbetlerini takdîr buyurmuştur.

ومن هذا النوع المسائل الاستحسانية: ذبح شاةَ قصّابٍ شدّها لم يضمن؛ ذبح أضحية غيره بلا إذنه في أيامها لم يضمن، أطلقه في الأصل وقيّده بعضهم بما إذا أضجعها للذبح؛ وكذا لو وضع قدرًا على كانون فيه لحم ووضع الحطب فأوقد غيره وطبخه؛ وكذا لو طحن بُرًّا جعله في دورق وربط الحمار فساقه؛ وكذا لو حمل حمله الساقط في الطريق فتلف؛ وكذا لو أعانه في رفع الجرة فانكسرت؛ وكذا لو فتح فوهة الطريق فسقاها حين سدها صاحبها.

3571. Mes'ele: Delâleten izin sâbit olarak damândan beri olunan ber-vech-i âtî beyân olunacağı mesâil-i istihsâniyyede mesâil-i mezkûrenin bu nev'indendir. Onlar da zebh eylemek üzere kasabın bağlamış olduğu koyunu zebh edivermek ve eyyâm-ı nahrda sâhibinin izni olmaksızın kurbânını zebh edivermekle damânları lâzım gelmez. Zîrâ mu'âvenet için bu misillu şeylere delâleten izin vardır.

Asılda hükm-i mes'ele beyân olunduğu vechile mutlak olarak zikr olunmuş ise de bazı fukahâ zebh-i mezkûr **[1864]** ile damânın adem-i lüzûmunu zebh için koyunu yanı üzere yatırılmış olmakla takyîd eylemiş.

Ve kezâ içinde et ile ocağına konmuş olan tencerenin altındaki odunları tutuşturup eti pişirmek.

Ve kezâ öğütmek üzere değirmenin sepetine konmuş olan buğdayı öğütmek için hayvânı değirmene koşup sevk ederek buğdayı öğütüvermek.

Ve kezâ yolda yıkılmış olan yükünü yükletiverip ba'dehû telef olmak.

Ve kezâ birinin arkasına büyük su testisini kaldırıvermek için yardımda bulunup testinin kırılması ve sâhibi suyun bendini bağladığı vakit içip arzı sulayıvermek mes'elelerinde dahi delâleten izin sâbit olarak istihsânen hiçbirinde damân lâzım gelmez.

ومنها إحرام رفيقه لإغمائه؛ وسقي أرضه بعد بذر المزارع؛ وليس منها سلخ الشاة بعد تعليقها للتفاوت، والكل من كتاب المرضى من جامع الفصولين.

3572. Mes'ele: (لا يجاوز الميقات إلا محرمًا) muktezâsınca mîkâtı tecâvüzün ihrâma mütevakkıf olmasına binâen hacca gider iken mîkâta vâsıl olup da bi'l-fiil ihrâma girmeye mâni' bir hâlin urûzu hâlinde refîklerin

yekdiğerinden vekâlete îfâ ve edâ edivermeleri muktezâ-yı refâkat olarak delâleten me'zûn olmalarına binâen inde'l-imâm hâl-i iğmâda refîklerin bayılan kimseden ihrâma girivermeleri. Ve tarlaya tohum ekildikten sonra görülen ihtiyâc veya örf ve âdet üzere gerek ekenin şerîki ve gerek başkası tarafından suyu salıverip de irvâ edilmesine delâleten izin bulunmakla mesâil-i istihsâniyye cümlesinden iseler de derisini yüzmek için çengele asılmış olan koyunu yüzüvermek tefâvüte binâen mesâil-i mezkûre cümlesinden değildir. Zîrâ yoluyla yüzülmez ise hem et ve hem de deriye ziyân târi' olur. Hâlbuki herkes yoluyla yüzemez.

Mesâil-i mezkûrenin cümlesi *Câmi'u'l-Fusûleyn*'in kitâb-ı marzâsından menkûledir. Hamevî'nin beyânında göre savâb olan kitâb-ı haccın fasl-ı marzâsından demektir. **[1865]**

Mübâşir-i Dâmin Mütesebbib-i Gayri Dâmin

المباشر ضامن وإن لم يتعمّد والمتسبّب لا إلا إذا كان متعمّدًا فلو رمى سهمًا من ملكه فأصاب إنسانًا ضمنه ولو حفر بئرًا في ملكه فوقع فيها إنسان لم يضمنه وفي غير ملكه يضمنه.

3573. Mes'ele: Her ne kadar müte'ammid olmasa dahi mübâşir dâmin olup müte'ammid olmadıkça mütesebbibe damân lâzım gelmez. Binâenaleyh bir kimsenin milkinden atmış olduğu ok veya başka bir şey bir kimseye isâbet edip de telef olsa dâmin olup kendi milkinde kazmış olduğu kuyuya bir kimse düşüp de telef olsa dâmin olmaz ise de mâlik olmadığı bir mahalle kazmış olduğu kuyuya düşüp de telef olursa hasbe't-tesebbüb dâmin olur.

Hükm-i İrzâ'

ولو أرضعت الكبيرة الصغيرة لم تضمن نصف مهر الصغيرة إلا بتعمد الإفساد بأن تعلم بالنكاح ويكون الإرضاع مفسدًا له وأن يكون لغير حاجة. والجهل عندنا معتبر لدفع الفساد كما في رضاع الهداية.

3574. Mes'ele: Bir kimsenin zevce-i kebîresi müddet-i radâ' zarfında bulunan zevce-i sağîresini irdâ' ederse mezbûrenin radâ'en vâlidesi olarak nikâhın butlânına sebeb olmakla mezbûrenin nısf-ı mehrini dâmin olmaz

ise de mezbûrenin nikâhını bilip ve irdâʿla nikâhının ifsâdını kasdederek bilâ-hâcet irdâʿ ederse dâmin olur. İrdâ-i *Hidâye*'de beyân olunduğu vechile inde'l-Hanefî defʿ-i fesâd için cehil özürdür.

Damân-ı Akâr

العقار لا يضمن إلا في مسائل: إذا جحده المودَع، وإذا باعه الغاصب وسلمه، وإذا رجع الشاهد به بعد القضاء، كما في جامع الفصولين.

3575. Mes'ele: İnde'ş-Şeyhayn gasbla akâr tazmîn olunmaz ise de *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in beyânına göre **[1866]** mûdaʿ inkâr eder ve gâsıb akârı satıp müşterîye teslîm eder ve baʿde'l-kazâ şâhidler rücûʿ ederse şu üç mes'elede tazmîn olunur. Kemâl b. Hümâm'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre akârın damânında fetvâ üç şeyde olup biri akâr-ı mevkuf, ikincisi akâr-ı yetîm, üçüncüsü muʿaddun li'l-istiğlâl olmalarındadır. İmâm Muhammed'e göre mutlakan akâr gasbla tazmîn olunur.

Menâfiʿ-i Gasbın Damânı

منافع الغصب لا تضمن إلا في ثلاث: مال اليتيم ومال الوقف والمعد للاستغلال.

3578. Mes'ele: Menâfiʿ-i gasb ancak üç şeyde tazmîn olunup onlar da, mâl-ı yetîm ve mâl-ı vakıf ve muʿaddun li'l-istiğlâldir.

منافع المعد للاستغلال مضمونة إلا إذا سكن بتأويل ملكٍ أو عقدٍ كبيت سكنه أحد الشريكين في الملك أما الوقف إذا سكنه أحدهما بالغلبة بدون إذن الآخر سواء كان موقوفًا للسكنى أو للاستغلال فإنه يجب الأجر.

3579. Mes'ele: Te'vîl-i milk veya akid ile sâkin olmadıkça muʿaddun li'l-istiğlâl olan akârın menâfiʿi mazmûne olup şerîkeynden birinin milkte sâkin olması gibi te'vîl-i milk veya mürtehinin rehin olan hânede sükûnu gibi te'vîl-i akidle olursa damân lâzım gelmez ise de gerek süknâya ve gerek istiğlâle mevkûf olsun şerîklerden birinin izin ve icâzesi olmayarak diğeri galebe ile vakıf olan akârda sâkin olursa icâresi lâzım gelir.

ويستثنى من مال اليتيم مسألة سكنت أمه مع زوجها في داره بلا أجر ليس لهما ذلك ولا أجر عليهما، كذا في وصايا القنية.

3580. Mes'ele: Mâl-ı yetîmden bir mes'ele istisnâ olunur. O da *Kunye*'nin vesâyâsında beyân olunduğu üzere **[1867]** bilâ-ücret yetîmin hânesinde vâlidesiyle vâlidesinin kocasının eğlenmeke hakları olmayıp eğlendikleri hâlde onlara ücret de lâzım gelmez.

لا تصير الدار معدة له بإجارتها إنما تصير معدة إذا بناها لذلك أو اشتراها له؛ وبإعداد البائع لا تصير معدة في حق المشتري.

3581. Mes'ele: Dâr mücerred icâre ile istiğlâl için muʿad olmaz. Belki ancak istiğlâl için binâen veya istiğlâl için iştirâ ile muʿad olur. Ve bâyiʿin istiğlâl için iʿdâdıyla müşterî hakkında istiğlâl için muʿad olmaz.

الغاصب إذا آجر ما منافعه مضمونة من مال وقف أو يتيم أو معد فعلى المستأجر المسمى لا أجر المثل ولا يلزم الغاصب أجر المثل إنما يرد ما قبضه من المستأجر.

3582. Mes'ele: Gâsıb mâl-ı vakıf ve mâl-ı yetîm ve muʿaddun li'l-istiğlâl olan akârdan menâfiʿi mazmûne olanı îcâr eylese müste'cire gâsıb için ecr-i müsemmâ lâzım gelip ecr-i misil lâzım gelmez. Mütekaddimîn fukahâya göre, mâl-ı vakıf ve mâl-ı yetîm [ve] muʿaddun li'l-istiğlâl menâfiʿi tazmîn olunmadığından gâsıba ecr-i misil lâzım gelmez. Ancak kabz ettiği ücreti müste'cire reddederse de müteahhirîn indinde muhtâr olan gasbla bunların menâfiʿi mazmûne olmakla lâyık olan gâsıbın kabz ettiği ücret ecr-i mislinden ekall ise gâsıb ecr-i mislini ikmâl eder. Ve eğer ondan zâid ise tîb olmadığı için kabz ettiği zâidi reddeder.

Te'vîl-i Akid ile Süknâ

السكنى بتأويل عقد سكنُ المرتهن؛ لو استأجرها سنةً بأجر معلوم فسكنها سنتين ودفع أجرتهما ليس له الاسترداد والتخريج على الأصول يقتضي أن له ذلك إن لم تكن معدة لكونه دفع ما ليس بواجب فيسترده إلا إذا دفع على وجه الهبة واستهلكه المؤجر.

3583. Mes'ele: **[1868]** Te'vîl-i akid ile süknâ mürtehinin sâkin olduğu dâr merhûne olup bir kimse muʿaddun li'l-icâre olan dârı terhin edip de mürtehin onda sâkin olsa te'vîl-i akid ile sâkin olarak ücreti mültezim olmadığından ücret lâzım gelmez. İşte böyle olan bir dârı ecr-i maʿlûm bedelinde bir sene müddetle îcâr edip de müste'cir iki sene sâkin olup iki senenin ücretini vermiş olsa her ne kadar ikinci sene bilâ-ücret oturmuş

ise de vermiş olduğu ücreti istirdâd edemez. Hâlbuki ânifen beyân olunan asıl üzerine tahrîc muʿaddun li'l-istiğlâl değil ise istirdâdını iktizâ eder. Zîrâ vâcib olmayan bir şey vermiş olduğundan istirdâd edebilir, meğer ki alâ tarîki'l-hibe verip de mûcir istihlâk eylemiş olsa.

آجر الفضولي دارًا موقوفة وقبض الأجر خرج المستأجر عن العهدة إن كان ذلك أجر المثل ويرده إلى الوقف.

3584. Mes'ele: Fuzûlî olarak bir kimse dâr-ı mevkûfeyi îcâr edip ücreti de kabz eylese ecr-i misli ise müste'ciri ücretten halâs olup fuzûlî-yi mezkûr da ücret-i mezkûreyi vakfa reddeder.

آجرها الغاصب ورد أجرتها إلى المالك تطيب له لأن أخذ الأجرة إجازة.

3585. Mes'ele: Gâsıb gasb ettiği dârı îcâr edip ücreti sâhibine vermiş olsa sâhibinin icâreyi alması onun îcârına icâze olmakla almış olduğu ücret kendisine tîb olur.

Lahmin Kıyemî Olması

اللحم قيمي قال للغاصب «ضَحّ بها» فإن هلكت قبل التضحية ضمنها وإن بعده لا.

3586. Mes'ele: [1869] Pişmiş et bi'l-ittifâk kıyemî olup çiği ihtilâfî ise de sahîh olan onun da kıyemî olmasıdır.

3587. Mes'ele: Koyun sâhibi gâsıba gasb ettiği koyunu udhiye olarak zebh ile emredip de kable't-tedhiye telef olsa kıymetini dâmin olursa da eyyâm-ı tedhiyenin mürûrundan sonra helâk olursa dâmin olmaz. Zîrâ kable't-tedhiye yed-i gasbı yed-i emânete munkalib olmayarak damân-ı gasb sâkıt olmaz.

الآجر قيمي وكذا الفحم. أمره أن ينظر إلى خابيته فنظر فسال الدم فيها من أنفه ضمن نقصان الخل.

3588. Mes'ele: Kiremit ve kezâ kömür kıyemî olup baʿde'l-gasb telef olurlar ise kıymetleri tazmîn edilir.

3589. Mes'ele: "Sirke olmuş mu bak!" diyerek şire fıçısına bakmakla emredip de bakarken burnu kanayıp içine damlayarak tecennüs eylese, eğer

sirke olmuş ise tahâretiyle tecennüs arasında hâsıl olan sirkenin noksânını dâmin olur. *Bezzâziyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre, bir kimse başkasının mâiʿ olan yağ küpüne bakarken burnu kanayıp da içine damlayarak tecennüs ettikte eğer sâhibinin izniyle nazar ederken damlamış ise damân lâzım gelmez ise de bilâ-izin olup da eğer yağ me'kûl ise kadren ve veznen mislini ve me'kûl değil ise noksânını dâmin olur. Binâenaleyh sirkeye nazarı sâhibinin izniyle olursa adem-i damân ve bilâ-izin ise mislini damân îcâb eder. Gerek yağ ve gerek sirke tecennüs ederek ekilleri harâm olur ise de başka şeylerde istiʿmâl ile onlarla intifâʿ helâl olmakla teneccüs etmekle damânları sâkıt olmaz.

الخشب إذا كسره الغاصب فاحشًا لا يملكه؛ ولو كسره الموهوب له لم ينقطع الرجوع.

3590. Mes'ele: [1870] Gâsıb tahta ve emsâlini fâhiş olarak kırmakla düzelterek kıymeti tezâyüd etmekle ona mâlik olmaz. Ve mevhûbun leh tahtayı kırmakla vâhibin hakk-ı rücûʿu munkatıʿ olmaz.

عثر في زقّ إنسان وضعه في الطريق ضمنه إلا إذا وضعه لغير ضرورة.

3591. Mes'ele: Bir kimsenin ayağı kayıp da hasbe'z-zarûret yolda bırakılmış olan tulumun içinde bulunan mâiʿi itlâf ederse damân lâzım gelmez ise de bilâ-zarûret bırakmış ise teʿaddî sâhibine olmakla damân îcâb eylemez.

الآمر لا ضمان عليه بالأمر إلا في ثلاثة ما إذا كان الآمر سلطانا أو مولى للمأمور أو كان المأمور عبدًا أمره بإتلاف مال غيره فأتلفه فإن الضمان على العبد ويرجع به على آمره كما في جامع الفصولين؛ وزدتُ رابعًا ما إذا أمر الأب ابنه، كما في القنية.

3592. Mes'ele: Emir sebebiyle âmire dâman lâzım gelmez. Ancak üçü *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'den ve biri de *Kunye*'den menkûle olarak ber-vech-i âtî beyân olunacak dört mes'elede lâzım gelir demek olup mesâil-i mezkûre 3568. mes'elede beyân olunan beş yer daha ilâvesiyle altı mes'elede mezkûre olmakla mürâcaʿat buyurmak lâzım gelir. Zîrâ tekrâr eder.

لا يجوز دخول بيت إنسان إلا بإذنه إلا في الغزو كما في منية المفتي وفيما إذا سقط ثوبه في بيت غيره وخاف لو أعلمه أخذه كما في الوديعة.

3593. Mes'ele: Sâhibinin izni olmadıkça bilâ-zarûret gayrın hânesine girmek câiz değil ise de *Münyetü'l-Müftî*'de beyân olunduğu vechile (الضرورات تبيح المحظورات) muktezâsınca hasbe'z-zarûret gazâda … mes'elede beyân olunduğu üzere birisinin hânesine sevbi düşüp de hâne sahibine ihbâr eylese alıp inkâr edeceğinden havf ederse bir sâlih kimseyi işhâd ederek mücerred onu almak için bilâ-izin **[1871]** duhûl câizdir.

حفر قبرًا فدفن فيه آخر ميتًا فهو على ثلاثة أوجه: فإن كان في أرض مملوكة للحافر فللمالك النبش عليه وإخراجه وله التسوية والزرع فوقها؛ وإن كان في أرض مباحة ضمن الحافر قيمة حفره من دفن فيه؛ وإن كان في أرض موقوفة لا يكره إن كان في الأرض سعة لأن الحافر لا يدري بأيّ أرض يموت، هكذا ذكر الفروع الثلاثة في الواقعات الحُسامية من الوقف. وينبغي أن يكون الوقف من قبيل المباح فيضمن قيمة الحفر ويحمل سكوته عن الضمان في صورة الوقف عليه فهي صورتان في أرض مملوكة فللمالك الخيار وفي مباحة فله تضمين قيمة الحفر.

3594. Mes'ele: Bir kimsenin kendisi için kazmış olduğu kabre başkası defnolunsa mes'elesi üç vecih üzere tasvîr olunur.

1- Eğer kabir memlûk olan arzda ise kazan kimse için kabri açıp meyyiti çıkarıp yerini tesviye ederek zirâʿat eylemek câizdir. Zîrâ bilâ-izin âharın milkinde kimsenin tasarrufa hakkı yoktur.

2- Eğer mubâh olan arzda ise defneden kimselerden kabri kazmak ücretini tazmîn ettirip meyyiti ihrâc edemez.

3- Eğer arz mevkûfe olup da başka arza müsâʿid ise bilâ-kerâhet câizdir. Zîrâ kabri kazan kimse ﴿وَمَا تَدْرِي نَفْسٌ بِأَيِّ أَرْضٍ تَمُوتُ﴾[1] muktezâsınca nerede vefât edeceğini bilmez. Kitâb-ı vakıftan *Vâkıʿât-ı Hüsâmiyye*'nin fürûʿunda suver-i selâse bu vechile mezkûre olup lâyık olan arz-ı mevkûfe de mubâh kabîlinden olarak kıymet-i hafrin mazmûne olmasıdır. Fürûʿ-ı mezkûrede suver-i selâsenin takrîr ve tasvîrinde arz-ı mezkûr vakıf olduğu sûrette damândan sükût olunması hükm-i mezkûra hamlolunabilip bu sûrette defin mes'elesinin sûreti iki olup biri, arzın memlûke olarak mâlikin muhayyer olması, diğeri mubâha olarak kıymet-i hafrin tazmîn ettirilmesidir. **[1872]**

1 Hiç kimse nerede öleceğini bilemez. Lokmân, 31/34.

KİTÂBU'S-SAYD VE'Z-ZEBÂİH VE'L-UDHİYE

3595. Mes'ele: Gerek mızrak ve tüfenk gibi âlât-ı câriha ile ve gerek ağ ve tuzak gibi şeyler ile ve gerek muʿallem kelb gibi azılı hayvanlar ve muʿallem doğan ve şahin gibi yırtıcı kuşlar ile av tutmak câizdir. Sayd, yaʿni av insândan mütevahhiş olan yabânî hayvândır. Hayvânât-ı ehliyye sayd olunmadığı gibi insânla me'nûs olan yabânî hayvânlar da sayd olunmaz. Binâenaleyh emsâli delâletiyle yabânî olmadığı anlaşılan güvercin veya ayağında zeyl bulunan doğan ve emsâli yırtıcı kuşlar ve boynunda tasması bulunan geyik memlûk olarak tutuldukta lukata kabîlinden olup sâhibi zuhûrunda vermek üzere tutan kimsenin iʿlân eylemesi lâzım gelir.

3596. Mes'ele: Saydın insândan mümteniʿ olması, yaʿni ayaklarıyla veya kanatlarıyla savuşup kurtulabilecek bir hâlde bulunması lâzımdır. Binâenaleyh meselâ kuyuya düşüp de firârı gayr-i kâbil olsa av hâlinden çıkmış olup her kim bir avı hâl-i saydiyyetinden çıkarır ise onu tutmuş olarak onun olur. Zîrâ الصيد لمن قبض muktezâsınca av tutanındır.

الصيد مباح إلا للتلهي أو حرفة، كذا في البزّازية؛ وعلى هذا فاتخاذه حرفة كصيادة السمك حرام.

3597. Mes'ele: *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile telehhî ve kendisine sanʿat ittihâz eylememek üzere sayd mubâhtır. Binâenaleyh balıkçılar gibi avı sanʿat ittihâz eylemek harâmdır, buyuruluyor ise de yine *Bezzâziyye*'den ve *Hulâsa*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre, sahîh olan envâʿ-ı kesbin cümlesi mubâh olmakta müsâvî olup av ise iktisâb için yaratılmış olan şeyi iktisâbdan bir nevʿ kesb olmakla aslen mubâh olduğu gibi kendisine tarîk-i iktisâb olarak sanʿat ittihâz eylemesinin de mubâh olması lâzım gelir. Bu sûrette sanʿat ittihâzının harâm olmasından maksad olsa olsa tenzîhen mekrûh olabilmesidir. **[1873]** Zîrâ ﴿أُحِلَّ لَكُمْ صَيْدُ الْبَحْرِ وَطَعَامُهُ﴾[1] ve ﴿وَإِذَا حَلَلْتُمْ فَاصْطَادُوا﴾[2] âyet-i celîleri ile saydın ibâhası mansûsun aleyhdir.

Esbâb-ı Milk

وأسباب الملك ثلاثة: مثبت للملك من أصله وهو الاستيلاء على المباح وناقل بالبيع والهبة ونحوهما وخلافة كملك الوارث؛ فالأوّل شرطه خلو المحل عن الملك

1 Sularda avlanmak ve onu yemek size helâl kılındı. Mâide, 5/96.
2 İhramdan çıkınca avlanabilirsiniz. Mâide, 5/2.

فلو استولى على حطب جمعه غيره من المفازة لم يملكه، ولا يحل للمقلش ما يجده بلا تعريف ولو أرسل إنسان ملكه وقال «من أخذه فهو له» لا يملك بالاستيلاء فلصاحبه أخذه بعده حتى قشور الرمان الملقاة لكن المختار أنه يملك قشور الرمان.

3598. Mes'ele: Esbâb-ı temellük üçtür. Birincisi, aslından milki müsbit olan sebebdir. Sâhibi olmayan bir mubâhı istîlâ, yaʿni ele geçirmektir. İkincisi, beyʿ ve hibe gibi milki bir mâlikten diğer mâliğe nâkildir. Üçüncüsü, irs gibi bir kimsenin diğerine halef olmasıdır. Birinci kısım ya hakîkî veya hükmî olarak iki kısım olup hakîkaten istîlâ mubâh olan şeye hakîkaten vazʿ-ı yed eylemektir. Hükmî, meselâ yağmur suyu biriktirmek için bir kap koymak ve av için tuzak kurmak gibi sebebini hazırlamakla olur. Binâenaleyh her kim mubâh olan şey ihrâz ederse ona müstekıllen mâlik olur. Şu kadar var ki ihrâzın kasda mukârin olması istimlâkta şarttır. Binâenaleyh her ne kadar yağmur suyu toplanmak kasdıyla koymuş olduğu kabın içinde toplanan suyu ihrâz ederek ona mâlik olur ise de bilâ-kasd bırakmış olduğu kabın içinde toplanan yağmur suyu kendisinin mâlı olmayarak ibâha-i asliyyesi üzere bulunmakla her kim ister ise alabilir. Ve kezâ suyu ihrâzda arkası kesilmek şarttır. Binâenaleyh içinden su sızan kuyudaki su muhrez değildir. Binâenaleyh bilâ-izin ondan alınıp istihlâk edilen gayr-i mazmûndur.

3599. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile mubâh olan bir şeye istîlâ ile istimlâkın sıhhatinde mahallin milkten hâlî **[1874]** olması şarttır. Binâenaleyh başkasının kabrinden toplayıp demet etmiş olduğu ürün ve sâireye istîlâ ile mâlik olamaz. Zîrâ ol kimse toplayıp demet yapmakla onu ihrâz ederek kendisi temellük eylemiştir. Ve kezâ arabacıların yangın yerlerinden deniz kenarlarına dökülen enkâz içinde buldukları şeyler lukata hükmünde olarak iʿlân eylemedikçe kendilerine helâl olmaz. Binâenaleyh münâsib olan bu mes'eleyi lukata bâbında îrâd eylemektir.

3600. Mes'ele: Şart-ı mezkûra binâen bir kimsenin "Kim alır ise onun olsun." diyerek başıboş salıvermiş olduğu hayvân istîlâ ile mâlik olunmaz. Binâenaleyh sâhibi baʿde'l-irsâl istîlâ eden kimsenin elinden alabilir. Hattâ yola itilmiş olan nar kabukları olsa dahi aslı milkten hâlî olmadığından sâhibi toplayanın elinden istirdâd edebilir. Lâkin muhtâr olan böyle atılan nar kabuklarının istîlâ ile temellük olunmasıdır.

ولو ألقى بهيمته الميتة فجاء رجل فسلخها وأخذ جلدها فلمالكها أخذه فلو دبغه رد له ما زاد الدباغ إن كان بما له قيمة

3601. Mes'ele: Ölmüş olan bir hayvân sokağa atılıp da başkası onun derisini yüzüp almış olsa aslı milkten hâlî olmadığından İmâm Muhammed hazretlerine göre istîlâ ile mâlik olunamayarak sâhibi ondan alabilir. Ve eğer dibâgat eylemiş ise hâiz-i kıymet olan bir şey ile dibâgatlanmış ise dibâgat sebebiyle tezâyüd edeni reddedip asıl derisini istirdâd eder.

İstîlâ İki Kısımdır

والاستيلاء قسمان: حقيقي وحكمي؛ فالأوّل بوضع اليد والثاني بالتهيئة فإذا نصب الشبكة للصيد ملك ما تعقل بخلاف ما إذا نصبها للجفاف

3602. Mes'ele: 3599. mes'elede beyân olunduğu üzere asl-ı mubâh üzere istîlâ iki kısım olup biri, mubâh olan bir şeyi fi'l-hakîka ele geçirerek hakîkaten vaz'-ı yed eylemek gibi hakîkî, diğeri **[1875]** av için tuzak kurmak ve ağ atmak ve su biriktirmek için kap koyarak esbâbını tedârik edip hazırlamak gibi hükmîdir. Binâenaleyh av için atmış olduğu ağa takılan avı ve su toplanmak için bırakmış olduğu kapta toplanan suyu ihrâz ve istîlâ eylemiş olmakla mâlik olarak bilâ-izin onları kimse alamaz ise de kurutmak için bırakmış olduğu ağa takılan ava ve atılmış olan kapta toplanan suda istîlâ bulunmadığından her kim ister ise onları alabilir.

وإذا نصب الفسطاط فتعقل الصيد به ملكه؛ ولو نصبها له فتعقل بها فأخذه غيره فإن كان الأوّل لو بحيث مدّ يده أخذه ملكه فيأخذه من الثاني وإلا فلا.

3603. Mes'ele: Büyük çadır kurup da onda bir av yakalansa çadır sâhibi mâlik olur. Ve eğer o çadırı kurup da ona takılan avı başkası alırsa eğer çadırdan elini uzatıp da alacak kadar yakından almış ise onu çadır sâhibi ihrâz ve istîlâ ile temellük eylemiş olduğundan alanın elinden alır ise de o kadar yakından değil ise istîlâ bulunmayacağından kabz edenin olarak alamaz.

ولو حفر بئرًا لصيد الذئاب وغاب فقدم آخر ميتة لصيدها فوقع الذئب في البئر فهو لحافره.

3604. Mes'ele: Kurt avlamak için bir kuyu kazıp onun gıyâbında başkası bir lâşe takdîm edip o lâşeyi ekl için kurt kuyuya düşüp de yakalanmış olsa kuyuyu kazan ihrâz ederek onu temellük etmekle av kuyuyu kazanındır.

وما تعسل في أرضه فهو له وإن لم يهيئها لأنه من أَنْزالها بخلاف النحل والظبي إذا تكنس أو باض الصيد فإنه لا يكون لصاحبها إلا بالتهيئة ما لم يكن قريبًا منه بحيث لو مد يده لأخذه.

3605. Mes'ele: Her ne kadar bal için teheyyi' ve tedârik olunmasa dahi bir kimsenin arzından hurûc eden bal arz sâhibinindir. Zîrâ arzının nüzüllerindendir. Gerek arı ve gerek ahu yuvalarına duhûl ederler veya av kâim **[1876]** olursa balın hilâfına olarak arzın nüzüllerinden olmadıklarından elini uzattığı vakit alabilecek kadar takrîb etmedikçe ancak esbâb-ı saydı tedârik ile arz sâhibinin olur.

ولو وقع في حجره من النثار شيء فأخذه غيره فهو للآخذ إلا أن يهيئ حجره له.

3606. Mes'ele: Dökülecek şeyleri yakalamak için hazırlanmadıkça saçılan şeylerden kucağına düşeni başkası alsa ol şey alanın olur. Yaʿni, kasda mukârin olmadıkça mücerred kucağına düşmek ihrâz addolunmaz.

وأما الثاني فشرطه وجود الملك في المحل فلا يجوز بيع ضربة القانص والغائص لعدم الملك.

3607. Mes'ele: Esbâb-ı temellükten milki bir mâlikten diğerine nakil tarîkiyle temellüğün şartı mahalde milkin vücûdudur. Binâenaleyh adem-i milke binâen kânisle ve gâisin darbelerini beyʿ câiz değildir. Darbe-i kânis şebekeyi bir kere vurmakla çıkan av olup darbe-i kâis de dalgıcın "Bihâra senin için suya bir kere dalarım ne çıkarır isem senindir." demesidir.

لا تحل ذبيحة الجبري إن كان أبوه سُنيًّا وإن كان جبريًّا حلت

3608. Mes'ele: Cebrînin pederi sünnî ise boğazladığı ekl helâl değil ise de cebrî ise helâldir. Çünkü pederi sünnî iken kendisinin mezheb-i cebre sülûku irtidâd hükmünde olup mürted ise zebhe ehil değildir. Binâenaleyh mezbûhu harâmdır. Lâkin pederi cebrî olan cebrî ehl-i kitâbdan zimmî hükmünde

olarak zebhe ehil olmakla boğazladığı hayvânın ekli helâldir, demek olacak ise de *Kunye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre bu mes'ele reîsü'l-muʿtezile Ebû Ali Cübbâî'nin kelâmı olup asıl ibâre de (وعن أبي علي أنه تحل ذبيحة المجبرة إن كان آباؤهم مجبرة فإنهم كأهل الذمة وإن كان آباؤهم من أهل العدل لم تحل لأنهم بمنزلة المرتدين) olup mücebbire ile maksadı ehl-i sünnet olup ehl-i adil ile maksadı da **[1877]** ehl-i iʿtizâldir. Musannif-i allâme mücebbireyi cebriyye maʿnâsına hamlederek hükm-i mes'eleyi beyân olunduğu vechile tasvîr ve takdîr buyurmuştur.

سمكة في في سمكة فإن كانت صحيحة حلا وإلا لا لأنها مستقذرة؛ وإن وجد فيها درة ملكها حلالا وإن وجد خاتمًا أو دينارًا مضروبًا لا، وهو لقطة: له أن يصرفها على نفسه بعد التعريف إن كان محتاجًا وكذا إذا كان غنيًّا عندنا.

3609. Mes'ele: Balığın karnından çıkan balık sağ ise ikisinin ekli de helâl olup çıkan balık ölmüş ise necîs olmakla ekli helâl olmaz.

3610. Mes'ele: Balığın karnından inci çıkar ise balığın sâhibi mâlik olup kendisine helâl olur ise de hâtem veya sikkeli altın çıkarsa lukata olarak helâl olmaz. Ve eğer bulan kimse muhtâc ise baʿde'l-iʿlân nefsine sarfı câiz olduğu gibi inde'l-Hanefî zengin olarak gayr-ı muhtâc olsa da câizdir.

أرسلت السمكة في الماء النجس فكبرت فيه لا بأس بأكلها للحال ويحل أكلها إن كانت مجروحة طافية.

3611. Mes'ele: Mâ-i necis içine bırakılıp da onda büyümüş olan balığı fi'l-hâl ekilde beis yoktur. Mecrûha ve tâfiye olsa dahi ekli helâldir.

اشترى سمكة مشدودة بالشبكة في الماء وقبضها كذلك فجاءت سمكة فابتلعتها فالمبتلعة للبائع والمشدودة للمشتري فإن كانت المبتلعة هي المشدودة فهما للمشتري قبضها أو لا

3612. Mes'ele: Su içinde şebeke ile bağlı olan balığı iştirâ edip ve kezâ böyle bağlı olarak kabz ettikte diğer balık gelip de müşeddede olan gelen balığı yutmuş olsa yutmuş olan balık satanın bağlı olan balık müşterînindir. Ve eğer yutan bağlı olan balık ise gerek kabz etsin ve gerek kabz eylemesin[1]

1 Hâmiş: Zannımca terceme tashîh …

[1878] ikisi de müşterînindir. Zîrâ bağlı olan balık onu yutmakla kendisinin eczâ-yı asliyyesi hükmünde olarak cümle eczâsı müşterînin olur.

ذبح لقدوم الأمير أو لواحد من العظماء يحرم ولو ذكر الله تعالى وللضيف لا

3613. Mes'ele: Emîrin veya büyüklerden birinin kudûmü için kesilen hayvânın ekli harâm olup zikr-i Bârî veya misâfire ziyâfet için kesilir ise harâm değildir. Hükm-i mes'elenin tafsîli 517. mes'elede mezkûrdur.

النثر على الأمير لا يجوز وكذا التقاطه وفي العرس جائز

3614. Mes'ele: Emîr üzerine altın ve sâire saçmak câiz olmadığı gibi saçılandan toplamak da câiz değil ise de gelin üzerine düğünlerde para saçmak câizdir.

العضو المنفصل من الحي كميته إلا من مذبوح قبل موته فيحل أكله من المأكول كما في منية المفتي

3615. Mes'ele: Hayyin eczâsından ayrılan cüz, meytesi gibi olmakla ekli harâm olup lâkin mezbûh olursa *Münyetü'l-Müftî*'de beyân olunduğu vechile kable'l-mevt me'kûl olan mahalden infisâl edeni ekl helâldir.

Eti Yenmeyen Hayvanlar

3616. Mes'ele: *Hizânetü'l-Fıkıh*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre beş nev' hayvânın eti yenmez. Onlar da, sa'leb, dabb [ضب], fil, zi'b, fehd, nemr, esed, kelb, kırd, hınzîr, bağl, himâr, yerbû', kunfüze, sülehfât, gurâb, ebka', canavarlardan azılı ve tırnaklı tuyûr ve kedi, fare, akrep, yılan, bi'l-cümle hevâmm-ı arzdır.

Altı Nev' Hayvânın Eti Yenir

Onlar da erneb, semek, cirrîs, cerâd, surad, gurâbu'z-zer'. Gerek eti yensin ve gerek yenmesin meyyitten sekiz şey ile intifâ' olunur: Boynuz, tırnak, sinir, yün, kıl, veber, rîş, kemik. **[1879]**

KİTÂBU'L-HAZR VE'L-İBÂHA

3617. Mes'ele: Hazr, lügatte men' ma'nâsına olup ﴿وَمَا كَانَ عَطَاءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا﴾[1] âyet-i celîlesinin ma'nâsı, Rabbinin atâ ve ihsânı birr ve fâcirden

1 İsrâ, 17/20.

memnûʿ olmayıp belki muktezâ-yı fazl ve ihsânı olarak cümlesine mebzûl demektir. Şerʿde ityân ve istiʿmâli şerʿan menhî ve menmûʿ olan şeylerdir. İbâha lügatte, gayr-i memnûʿ demek olup şerʿde, ityân veya terke teklîf taʿalluk etmeyerek mükellefîn için fiil ve terki müsâvî demek olmakla mubâh, mahzûr ve memnûʿun zıddıdır ki 83. [ve] 233. mes'elelerde beyân olunduğu üzere niyyete mukârin olmadıkça gerek fiili ve gerekse terki üzerine sevâb veya istihkâk-ı ikâb gibi bir hükm-i uhrevî taʿalluk eylemez ise de niyyete mukârin olursa onun ihtilâfıyla hükm-i şerʿisi de muhtelif olur. Zîrâ 311. mes'elede beyân olunduğu üzere *el-umûr bi-makâsıdıhâ* muktezâsınca bir işten mükellefin maksadı her ne ise üzerine terettüb edecek hükm-i şerʿî de ona göredir.

ليس زماننا زمان اجتناب الشبهات كما فيه من الخانية والتجنيس

3618. Mes'ele: *Hâniyye* ve *Tecnîs*'in beyânları vechile zamânımız şübühâttan ictinâb ve ihtirâz zamânı değildir. Zîrâ ondan ihtirâz dâire-i imkânın hâricine çıkmıştır. Tevfîk-i ilâhî refîk ve rehber olarak mehârimden nefsimizi muhafazaya muvaffak olabilirsek pek büyük bahtiyârız demek olup 74. mes'elede beyân olunduğu üzere musannif-i allâmenin şu mes'eleyi *Hâniyye* ve *Tencîs*'den nakli 968 târîhinde olup onların zamânları daha akdem olmakla onlar zamânlarından bu vechile ne teşekkîde bulunurlar ise bizim ve ahlâfımızın hâli beyândan müstağnî olmakla mahzâ eltâf-i ilâhiyyeye ilticâdan başka çaremiz yoktur. ﴿وَقِنَا عَذَابَ النَّارِ﴾[1]

الغشّ حرام فلا يجوز إعطاء الزيوف لدائن ولا بيع العروض المغشوشة بلا بيان إلا في شراء الأسير من دار الحرب

3619. Mes'ele: Gaynın fethi ve dammı ve şînin teşdîdiyle gışş lügatte münâfıkâne nasîhatle hiyânet edip aldatan **[1880]** münâfık-ı hâin maʿnâsına olup gaynın kesriyle vech-i mezkûr üzere hiyânetin ismidir. Bu makâmda hâlis ile gayr-i hâlisten mürekkeb olan mahlût olacak kuʿûd vezninde züyûf, tennûr ve kuddûs vezinlerinde settûk, kalb ve mağşûş akçe maʿnâlarınadır. Urûz kelimesi akâr ve hayvânât ve mekîlât ve mevzûnâta mukâbil olarak istiʿmâl olunduğu gibi bazen de yalnız hayvânâtla akâra mukâbil olarak istiʿmâl olunur.

1 "Bizi cehennem azabından koru." Bakara, 2/201.

3620. Mes'ele: Gışş harâm olmakla dâine züyûf akçe vermek ve bilâ-beyân mağşûş olan urûz satmak harâmlar ise de dâr-ı harbden esîr iştirâsı hükm-i mes'eleden müstesnâdır.

والثانية في إعطاء الجعل يجوز له إعطاء الزيوف والستوقة وهما في واقعات الحسامي من شراء الأسير.

3621. Mes'ele: Hükm-i hurmetten müstesnâ olan ikinci mes'ele ﴿الْخَبِيثَاتُ لِلْخَبِيثِينَ﴾[1] muktezâsınca rüşvet emsâli gayr-i meşruʿ olarak taleb olunan cuʿl bedelinde züyûf ve settûka, yaʿni kalb akçeyi vermek câiz olup bu mes'ele *Vâkıʿat-ı Hüsâmiyye*'nin şirâ-yı esîr bahsinden menkûledir.

الفتوى في حق الجاهل بمنزلة الاجتهاد في حق المجتهد كذا في قضاء الخانية

3622. Mes'ele: *Hâniyye*'nin kitâb-ı kazâda beyânına göre muktezâlarıyla vücûb-i amel husûsunda câhil hakkında müftînin fetvâsı müctehid hakkında ictihâd mesâbesinde olarak müctehid muktezâ-yı ictihâdıyla amel lâzım olduğu gibi mukallidîne de müftînin fetvâsıyla amel lâzımdır.

الحرمة تتعدى في الأموال مع العلم بها إلا في حق الوارث فإن مال مورثه حلال له وإن علم بحرمته منه من الخانية وقيده في الظهيرية بأن لا يعلم أرباب الأموال

3623. Mes'ele: Hurmete ilim ile bi'l-cümle emvâlde hurmet müteʿaddiye olarak hurmetine vâkıf olmak şartıyla bir kimseye göre harâm olan mâl diğerlerine de harâmdır. Binâenaleyh mâl-ı harâm sâhibine harâm olduğu gibi **[1881]** harâm olduğunu bilen kimselere de harâm olmakla öyle olan kimsenin mâlından ictinâb ve ihtirâz lâzım ise de *Hâniyye*'den naklen musannif-i allâmenin beyânına göre vâris hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak her ne kadar mûrisin bırakmış olduğu mâlların bi-gayr-i hakkin zulümle alınarak harâm oldukları maʿlûm olsa dahi vârislerine helâldir. Onun için lisân-ı Osmânî'de "ölüm hak, mîrâs helâl" denir. Lâkin *Zahîriyye*'de mâl-ı harâmın vârise hillini mâl sâhiblerinin vârislere maʿlûm olmamasıyla takyîd ederek sâhibleri maʿlûm olursa herkesin hakkını kendilerine iʿâde ve teslîmin vücûbuna kâil olmuştur. Binâenaleyh sâhibleri maʿlûm olduğu hâlde vârislere de harâmdır.

1 "Kötü kadınlar kötü erkeklere lâyıktır." Nûr, 24/26.

Takbîl-i Yedin Hükmü

مَن قبّل يد غيره فسق إلا إذا كان ذا علم وشرف كذا في مكفّرات الظهيرية ويدخل السلطان العادل والأمير تحت ذي الشرف

3624. Mes'ele: Her ne kadar başkalarının ellerini öpmek fısk ise de mükeffirât-ı *Zahîriyye*'de beyân olunduğuna göre ilmine, şerefine hürmeten ashâb-ı ilim ve şerefin ellerini öpmek hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak fısk olmayıp belki *Miftâhu's-Saʿâde*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre ashâb-ı kirâm hazerâtından vukûʿuna binâen müsâb olması me'mûldür. Hükm-i cevâzda âdil olan selâtîn ve ümerâ ve ashâb-ı şeref de dâhildir.

Târik-i Salâtla Hükm-i Muʿâşeret

يكره معاشرة مَن لا يصلي ولو كانت زوجته إلا إذا كان الزوج لا يصلي لم يكره للمرأة معاشرته، كذا في نفقات الظهيرية.

3625. Mes'ele: Nafakât-ı *Zahîriyye*'de beyân olunduğuna göre her ne kadar zevci olsa dahi mehrini edâya kâdir olduğu hâlde târik-i salâtla muʿâşeret ve mukârenet mekrûhe ise de târik-i salât olan koca ile zevcesinin muʿâşereti mekrûhe değildir. Zîrâ ﴿الرِّجَالُ قَوَّامُونَ عَلَى النِّسَاءِ﴾[1] **[1882]** muktezâsınca nisâ ricâlin taht-ı tâbiʿiyyetinde olmakla maʿzûredir.

Vaʿd Edip de Hulf Etmek

الخلف في الوعد حرام، كذا في أضحية الذخيرة. وفي القنية وعده أن يأتيه فلم يأته لا يأثم.

3626. Mes'ele: Âyât-ı celîle ve ehâdîs-i şerîfenin muktezâ-yı zâhirleri vefâ-yı vaʿdin vücûbu olmakla *Zahîre*'nin kitâb-ı udhiyesinde beyân olunduğuna göre vaʿdinde hulf eylemek harâmdır. (الكريم إذا وعد وفى وإذا خالف جفا) muktezâsınca vaʿde vefâ alâmet-i vifâk olup hulf ise emâre-i nifâktır. Lâkin vaʿd iki kısım olup biri, adem-i vefâ kasdıyla vaʿddir ki hulfü alâmet-i nifâk olarak harâm olan hulf. Bu kısım vaʿdin hulfü olup bu misilli vaʿde vaʿd-i mücerred ve vaʿd an-kurbin taʿbîr olunup başkalarını iğfâl edip aldatmaktan ibârettir. Bu ise sıfat-ı nifâktır. Diğeri de vefâsı musammem olarak vaʿd edip de mâniʿ menʿ ederek vefâ olunmayan vaʿd olup bunun hulfünde

1 "Erkekler kadınların yöneticisi ve koruyucusudurlar." Nisâ, 4/34.

maʿzûr olmakla harâm değildir. Onun için *Kunye*'nin beyânına göre geleceğini vaʿd edip de mâniʿ menʿ ederek gelemeyen âsim olmaz. Binâenaleyh hulf harâm olup harâm ise kebâirdendir, diye suâl vâris olmaz.

Taʿlîkle Vaʿdin Lüzûmu

ولا يلزم الوعد إلا إذا كان معلّقًا، كما في كفالة البزّازية؛ وفي بيع الوفاء كما ذكره الزيلعي

3627. Mes'ele: Kefâlet-i *Bezzâziyye*'de ve Zeylaʿî'nin beyʿ-i vefâda zikrine göre muʿallak olmadıkça her ne kadar vaʿd-i mücerredin îfâsı lâzım gelmez ise de 266. mes'elde beyân olunduğu üzere taʿlîkât aksâm-ı eymândan olup ﴿وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ﴾[1] muktezâsınca muhâfaza-i eymân vâcib olmakla vaʿdler sûret-i taʿlîki iktisâ ile lâzım olur. Binâenaleyh "Fülânın borcunu ben öderim." diyerek vaʿd-i mücerredle ol kimseye kefîl olmaz ise de "Falân kimse borcunu veremez ise ben veririm." diyerek adem-i te'diyesine taʿlîk ederek vaʿd ederse lâzım olarak ol kimse veremediği hâlde kendisi te'diyesini tekeffül eylemiş olur. **[1883]** Ve kezâ ânifen işâret olunduğu üzere Zeylaʿî'nin beyânına göre her ne kadar muʿallak olmasa dahi beyʿ-i vefâda dahi vaʿdin vefâsı lâzımdır.

Bilâ-Ücret İstihdâm-ı Yetîmin Hurmeti

استخدام اليتيم بلا أجرة حرام ولو لأخيه ومعلمه إلا لأمه وفيما إذا أرسله المعلم لإحضار شريكه كما في القنية

3628. Mes'ele: *Kunye*'de beyân olunduğu vechile her ne kadar karındaş ve muʿallimi tarafından olsa dahi bilâ-ücret yetîmi istihdâm harâm ise de vâlidesinin istihdâmıyla şerîkini ihdâr için muʿalliminin yetîmi göndermesi mes'eleleri hükm-i mes'eleden müstesnâ olarak mesâğ-ı şerʿî vardır.

Hurmet-i Lübs-i Harîr

لبس الحرير الخالص حرام على الرجل إلا لدفع قمل أو حكة كما في الحداد من غاية البيان.

3629. Mes'ele: *Gâyetü'l-Beyân*'dan naklen Haddâdî'nin beyânına göre bilâ-özür ricâl için hâlis ipekten olan elbiseyi giymek harâm ise de kehle ve uyuz ve gicik illetine giriftâr olan kimseler maʿzûr olarak hükm-i mes'eleden

---

1 "Yeminlerinize bağlı kalın." Mâide, 5/89.

müstesnâlar ise de Zeylaʿî'nin *Şerh-i Kenz*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre beyân olunan illetine binâen aleyhi's-salâtü ve's-selâm Efendimiz hazretleri hâlis harîrden maʿmûl sevbin giyilmesini ashâb-ı kirâm hazerâtından Zübeyr b. Avvâm ile Abdurrahmân b. Avf hazretlerine tahsîs buyurup taraf-ı risâletten tahsîs olunan şeyin onlardan başkasına adem-i tecâvüzüne binâen hükm-i istisnâ cây-ı mülâhazadır, deniyor ise de onlara tahsîs olmayıp, belki özüre binâen müsâʿade olmakla özr-i mezkûra binâen diğerlerine de cevâzına delîldir.

ولا يجوز الخالص في الحرب عنده.

3630. Mes'ele: Her ne kadar Hazret-i Peygamber Efendimiz tarafından hâl-i harbde hâlis ipekten maʿmûl elbisenin lübsüne ruhsat buyurulduğu mervî olarak hâl-i harbde cevâzına kâil iseler de lübs-i harîrden menʿ hakkında vârid olan nassın ıtlâkına binâen Hazret-i İmâm'a göre hâl-i harbde dahi câiz değildir.

ما حرم على البالغ فعله حرم عليه فعله لولده الصغير فلا يجوز أن يسقيه خمرًا ولا أن يلبسه حريرًا ولا أن يخضب يده بحناء أو رجله ولا إجلاس الصغير لغائط أو بول مستقبلًا أو مستدبرًا.

3631. Mes'ele: [1884] Bâliğ olan mükellefine işlemesi harâm olan her şey gayri mükellef olan evlâd-ı sığârına işlemesi de harâmdır. Zîrâ yine kendi fiilidir. Binâenaleyh 3664. mes'elede beyân olunacağı üzere, mükellef olan ricâle harâm olduklarından veled-i sağîrine hamr içirmek ve harîr elbise giydirmek, eline veya ayağına kına yakmak gerek büyük ve gerek küçük abdest için çocuğun önünü ve arkasını kıbleye karşı tutmak câiz değildir. Nefsine işlemesi harâm olan şey gayrısına da işlemesi de harâmdır.

Ecnebiyye Kadınla Halvetin Hurmeti

الخلوة بالأجنبية حرام إلا لملازمة مديونة هربت ودخلت خربة وفيما إذا كانت عجوزًا شوهاء وفيما إذا كان بينهما حائل في البيت؛ الخلوة بالمحرم مباحة إلا الأخت من الرضاعة والصهرة الشابة.

3632. Mes'ele: Nâ-mahrem kadınla tenhâ mahalde birlikte bulunmak harâm ise de medyûnesi bulunan kadın deynini edâdan kaçıp bir vîrâneye

girerek hakkını istîfâ için ona mülâzemet ve pek ihtiyâr ve çirkin olarak sû-i zanna mahal olmaz. Ve mubâha olarak mahreminin halvet-hânesinde aralarında hâil bulunarak birlikte bulunmak hükm-i mes'eleden müstesnâ olup lâkin sû-i zan dâʿî olmadıkça süt hemşîresiyle karâbet-i sıhriyyesi bulunan taze kadınla halvet de harâmdır. Sıhr-i zevcenin pederi ve birâderleri neseben akrabâsından bulunan erkeklerdir. İnde'l-baʿz zevcenin pederi ile vâlidesidir. Binâenaleyh kayınvâlide ile tenhâ mahalde birlikte bulunmak da harâmdır.

مَن مات على الكفر أبيح لعنه إلا والدي رسول الله ﷺ لثبوت أن الله أحياهما له حتى آمنا به، كذا في مناقب الكردري.

3633. Mes'ele: Hâl-i küfür üzere vefât edenlere laʿnet mubâhdır. *Menâkıb-ı Kerderî*'nin beyânına göre Hazret-i Peygamberimizin vâlideyn-i muhteremeynleri kable'l-baʿs vakt-i fetrette irtihâl-i dâr-ı bekâ buyurdukları gibi baʿde'l-baʿs Cenâb-ı **[1885]** erhamü'r-râhimîn, rahmeten li'l-âlemîn olan Hazret-i Peygambere hürmeten ihyâ buyurup tasdîk ve îmânlarına binâen hükm-i mes'eleden katʿiyyen onlara şümûlü yoktur.

Vâlideyn-i Mustafâ'dan etme endîşe
Dürrün alıp sadefin atmaz ateşe.

استماع القرآن أثوب من قراءته، كذا في منظومة ابن وهبان.

3634. Mes'ele: İstimâʿ-ı Kurân'da meʿânî-i celîlesini tedebbür ve mülâhaza daha ziyâde olmakla *Manzûme-i İbn Vehbân*'da beyân olunduğu üzere, istimâʿın sevâbı tilâvetin sevâbından ziyâdedir. Bir de hâric-i salâtta tilâvet-i Kurân müstehabbe olduğu hâlde ﴿وَإِذَا قُرِئَ الْقُرْآنُ فَاسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ﴾[1] muktezâsınca istimâʿı kifâyeten farz olup farzın sevâbı ise müstehabbın sevâbından ziyâdedir.

KİTÂBU'R-REHİN

3635. Mes'ele: Rehin, lügatte ﴿كُلُّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ رَهِينَةٌ﴾[2] muktezâsınca hak bedelinde bir şeyin mahbûs olması olup ıstılâh-ı şerʿde, bir mâlı ondan

1 "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve sessiz durun ki rahmete nâil olasınız." Aʿrâf, 7/204.
2 "Her nefis, yaptıklarına karşılık tutulan bir rehindir." Müddessir, 74/38.

istîfâsı mümkün olan hak bedelinde mahbûs ve mevkûf kılmaktır ki ol mâla merhûn ve rehin denip rehin alana mürtehin, rehin veren kimseye râhin ve irtihân da rehin almaktır. Râhin ve mürtehinin emniyyet ve iʿtimâd ederek rehni tevdîʿ ettikleri kimseye de adl denir ki ehl-i adâlet ve ziyâde âdil demektir.

3636. Mes'ele: Rehnin meşrûʿiyyeti ﴿فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ﴾[1] âyet-i celîlesi ve Hazret-i Peygamber'in mübârek derʿ-i şerîflerini rehin buyurması gibi sünnet-i seniyye ve icmâʿ-ı ümmet gibi edille-i şerʿiyye ile sâbite olup dâinin hukûkundan emîn olması ve medyûnun tadyîkten selâmetin îcâbı hâlinde deynin ondan istîfâsıyla ihkâk-ı hak olunması mehâsinindendir. Rüknü, îcâb ve kabûldür. İnʿikâdının şartları, râhin ve mürtehinin âkil olmaları ve merhûnun satılmaya sâlih olup merhûnun mukâbili de mâl-ı mazmûn olması gibi şeylerdir. Binâenaleyh mecnûn ve sabî-yi gayri mümeyyizin terhînleri gayr-i sahîh ise de bulûğ şart olmadığından **[1886]** sabî-yi mümeyyizin terhîn ve irtihânı sahîhtir. Ve merhûnun mukâbili mâl-ı mazmûn olmadığından mâl-ı mağsûb için rehin almak câiz değil ise de mazmûn olduğu için emânet olan mâl için rehin almak sahîhtir.

Hükmü ve Sebebi

3637. Mes'ele: Rehnin hükmü, yed-i istîfânın sübûtu ve sebebi bekâ-i mukadderin taʿallukudur. ﴿فَرِهَانٌ مَّقْبُوضَةٌ﴾ âyet-i celîlesinde sefere tahsîs buyurulması ağleb-i ihtimâlde beyyine tedârikinden acze mebnîdir.

3638. Mes'ele: Her ne kadar mürtehin râzı olmadıkça râhin akd-i rehni feshedemez ise de mürtehin hod-be-hod feshedebilir. Râhinle mürtehinin ittifâkıyla feshi beyândan müstağnîdir. Baʿde'l-fesih mürtehin hakkını istîfâ edene kadar rehni habsedebilir.

3638. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere, rehnin hükmü yed-i istîfânın sübûtu olmakla istîfâ-yı deyn veya fesihle fekk-i rehne kadar mürtehinin hakk-ı habsi olup râhin fevt oldukda zü'l-yed bulunduğu cihetle mürtehin sâir guremâdan ehakk olarak istîfâ-yı deyn edebilir.

Ve rehin borcun mutâlebesine mâniʿ olmayarak mürtehin rehni yedinde kabızla beraber râhinden matlûbunu mutâlebe edebilip, râhin ve

---

1 "Şayet yolculuk halinde olur ve yazacak birini bulamazsanız, teslim alınmış rehinler (yeterlidir)." Bakara, 2/283.

mürtehinin vefâtlarıyla akd-i rehin bâtıl olmayarak beyne'l-verese hükmü bâkîdir.

Beyʿi Kâbil Olanın Terhîni de Kâbil Olması

ما قبل البيع قبل الرهن إلا في أربعة: بيع المشاع جائز لا رهنه؛ بيع المشغول جائز لا رهنه؛ بيع المتصل بغيره جائز لا رهنه؛ بيع المعلق عتقه بشرط قبل وجوده في غير المدبر جائز لا رهنه، كذا في شرح الأقطع.

3639. Mes'ele: Ânifen 3636. mes'elede beyân olunduğu üzere, merhûnun satılmaya sâlih olması inʿikâd-ı rehinde şart olduğundan beyʿe kâbil olan mâl rehne de kâbil ise de **[1887]** dört mes'ele hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak beyʿe sâlih olduğu hâlde terhîne sâlih olmadığından beyʿi câiz olduğu hâlde rehni câiz değildir. Onlardan birisi,

[1]- Müşâʿın beyʿi câiz olup rehni câiz değildir.

2- Medyûnun milkiyle meşgûlü beyʿ câizdir. Rehni câiz değildir.

3- Gayr-i muttasılın beyʿi câiz, terhîni gayr-i câizdir.

4- Müdebberin gayrı ıtkı bir şarta muʿallak olan abdin vücûd-i şarttan akdem beyʿi câiz ise de terhîni câiz değildir. *Şerh-i Akta*'da hükm-i mes'ele bu vechile takrîr olunmuştur.

Bi-dûni'l-Arz Binâyı Rehnin Adem-i Cevâzı

لا يجوز رهن البناء بدون الأرض. فإذا آجره المرتهن لا يطيب له الأجر.

3640. Mes'ele: Bi-dûni'l-arz yalnız binâyı rehin câiz değildir. Mürtehin rehni îcâr eylese, almış olduğu kirâ kendisine tîb olmaz. Zîrâ râhinin izni olmadıkça mürtehin rehinden intifâʿ edemez. Ammâ râhinin izin ve ibâhasıyla mürtehin rehni kullanıp meyve ve süt gibi hâsılâttan istifâde edebilir. Ve bunlar mukâbilinde deynden hiçbir şey sâkıt olmaz.

Râhinin İzniyle Mürtehinin Rehni İcâresi

أذن الراهن للمرتهن في الإجارة فآجر خرج عن الرهن ولا يعود.

3641. Mes'ele: Râhin icâreye izin verip de mürtehin rehni îcâr etse rehin rehinlikten çıkıp baʿdehu rehne avdet eylemez. Çünkü râhin ve mürtehinden birinin izni olmaksızın diğerinin rehni başkasına rehin etmesi

bâtıl olduğu gibi, râhinin izniyle mürtehin rehni rehin etse rehn-i evvel bâtıl olup rehn-i sânî rehn-i müsteʿâr kabîlinden olarak sahîh olur. İşte şu mesâilden anlaşıldı ki, râhinle mürtehinden birinin izni olmaksızın âharın rehinde tasarrufu bâtıl olup râhinin izniyle mürtehinin tasarrufu sahîh olabilir ise de akd-i rehin bâtıl olup الساقط لا يعود muktezâsınca baʿde'l-butlân sıhhate avdet eylemez. Lâkin râhinle mürtehinden her biri diğerin izniyle rehni âhara iʿâre edebilip baʿdehu her biri onu rehniyyete iʿâdelerinin sıhhatine nazaran tarafeynin izin ve rızâlarıyla tekrâr rehniyyete iʿâdesinin cevâzı müstefâd olur. **[1888]**

الآجر إذا رهن العين عند المستأجر على دين له صح وانفسخت.

3842. Mes'ele: Âcir müste'cire helâk-ı deynine karşı ayn-ı me'cûru terhîn eylese, akd-i rehin sahîh olup kabızla icâre münfesiha olur. Ammâ râhin rehni mürtehine îcâr etse mücerred akd-i icâre ile akd-i rehin münfesih olup akd-i icâre tekrâr kabza tevakkuf eylemez.

أباح الراهن للمرتهن أكل الثمار فأكلها لم يضمن.

3643. Mes'ele: Râhin merhûn olan bağın meyvelerini mubâh kılıp da yemiş olsa damân îcâb eylemez. Zîrâ 3640. mes'elede beyân olunduğu, 3645. mes'elede beyân olunacağı üzere râhinin izniyle mürtehinin rehinden intifâʿ ve istifâdesi câizdir.

باع الراهن من زيد ثم باعه من المرتهن انفسخ الأول.

3644. Mes'ele: Mürtehinin izni olmaksızın râhin rehni sattıkta beyʿi nâfiz olmaz ve mürtehinin hakk-ı habsine halel gelmez. Fakat borç îfâ olunur. Veya mürtehin beyʿe icâze verirse nâfiz olup rehin rehniyyetten çıkarak borç hâli üzere kalır ve mebîʿin semeni mebîʿ makâmında rehin olur. Ve eğer mürtehin beyʿe icâze vermez ise müşterî muhayyer olup dilerse rehnin fekkine muntazır olur. Ve dilerse hâkime mürâcaʿatla beyʿi feshettirir. İşte *Mecelle*'nin beyânına göre hükm-i mes'ele böyle olmakla râhin rehni Zeyd'e satıp baʿdehu mürtehine satmış olsa akd-i evvel münfesih olur.

يكره للمرتهن الانتفاع بالرهن إلا بإذن الراهن.

3645. Mes'ele: Râhin izin vermedikçe mürtehinin rehinden intifâʿı mekrûh ise de ânifen beyân olunduğu üzere izniyle intifâʿı mubâh olup deynine mahsûb olmaz. **[1889]**

وإذا أذن له في السكنى فلا رجوع له بالأجرة.

3646. Mes'ele: Râhin mürtehine merhûn olan dârında süknâya izin verip de sâkin olsa ücret talebiyle rücûʿ edemez.

رهنه على دين موعود فدفع له البعض وامتنع لا جبر.

3647. Mes'ele: Meselâ, rehinle beş bin kuruş ikrâz edeceğini vaʿd edip de kable'l-ikrâz mevʿûd olan deyne karşı bir şey terhîn ettikten sonra vaʿd olunan mikdârdan bir mikdârını verip de tamâmını vermekten imtinâʿ eylese itmâm-ı vaʿd üzere cebr olunmaz. Zîrâ 3626. mes'elede beyân olunduğu üzere, vaʿdler ancak ya taʿlîk veya beyʿ-i vefâda lâzım gelip bunların hâricinde îfâsı mecbûrî değildir.

لا يبيع القاضي الرهن بغيبة الراهن.

3648. Mes'ele: Râhin gâib iken mürtehinin talebi üzerine rehni satamaz, buyuruluyor ise de *İmâdî*'de naklen Hamevî'nin beyânına göre, deynine mukâbil muʿayyen bir şey terhîn edip de hayâtı ve memâtı ve nerede olduğu belli olmayarak medyûn gâib olup mürtehin rehnin satılmasını hâkime daʿvâ edip hâkim de satmış olsa lâyık olan câiz olmasıdır.

Ve kezâ *Münye*'den naklen *Bezzâziyye*'nin beyânına, göre râhinin hayât ve memâtı maʿlûm olmayarak gâib olursa hâkimin izniyle mürtehinin rehni satıp semeninden deyni istîfâsı câizdir. Ve terhînden maksad îcâbı hâlinde dâinin ondan istîfâsı olması da şu iki mes'elenin hükümlerini te'yîd eder.

المقبوض على سوم الرهن إذا لم يبيّن المقدار ليس بمضمون في الأصح.

3649. Mes'ele: Mikdâr beyân eylemeyerek para ikrâz eylemek üzere rehin alıp da kable'l-ikrâz **[1890]** mürtehinin yedinde bilâ-teʿaddî rehin telef olsa esahh-i kavilde damân lâzım gelmez. Lâkin ikrâz olunacak paranın mikdârı beyân olunsa Tahavî'den naklen Hamevî'nin beyânına göre, gerek rehnin kıymetinden ve gerek beyân olunan mikdârdan ekall bedelinde helâk olursa lâzım gelir. Zîrâ sevm-i rehin üzere makbûz, sevm-i şirâ üzere

makbûz gibi mazmûn olmakla müsâvemede helâk olsa kıymetini mürtehin dâmin olur.

الأجل في الرهن يفسده.

3650. Mes'ele: Rehnin hükmü, istîfâ-yı deyne kadar habsolup bu ise te'cîle münâfî olmakla rehinde taʿyîn-i ecel rehni ifsâd eder. Ammâ *Kunye* ve *Münye*'nin beyânlarına göre deyn-i rehni te'cîl, te'cîl-i rehnin hilâfına olarak gayr-i müfsiddir.

الوارث إذا عرف الرهن لا الراهن لا يكون لقطة بل يحفظه إلى ظهور المالك.

3651. Mes'ele: Mürtehin vefât edip vârisi rehni bilip de râhin bilmez ise rehin lukata olmayıp belki sâhibi zuhûr edene kadar rehni hıfz eder. Rehnin fesâdından havf olunursa mürtehin izn-i hâkimle satabilir ve semen yedinde rehin olur. Hâkimin izni olmayarak satar ise dâmin olur.

القول لمنكره مع اليمين وفي تعيين الرهن ومقدار ما رهن به.

3652. Mes'ele: Rehni inkârda ve taʿyîninde ve terhîn olunan deynin mikdârında taʿyînde söz, yemîniyle inkâr edenindir. Hamevî'nin beyânına göre inkâr-ı rehinde yemîniyle söz münkirin olup, taʿyîniyle mikdâr-ı deyni taʿyînde söz mürtehinindir. Kelâm-ı musanniften mürtehin lafzı sâkıttır.

اختلف الراهن والمرتهن فيما باع به العدل الرهن فالقول للمرتهن وإن صدّق العدلُ الراهنَ كما لو اختلف في قيمة الرهن بعد هلاكه.

3653. Mes'ele: Baʿde'l-helâk rehnin kıymetinde ihtilâf olunduğu gibi adl rehni beyʿ edip de takdîr-i kıymetinde **[1891]** râhinle mürtehin ihtilâf etseler her ne kadar adl râhini tasdik eylese dahi söz mürtehinindir.

ولو مات في يد العدل فالقول للراهن؛ ولو كان رهنًا بمثل الدين فباعه العدل وادعى المرتهن أنه باعه بأقل من قيمته وكذّبه الراهن فالقول للراهن بالنسبة إلى المرتهن لا العدل.

3654. Mes'ele: Rehin, adlin yedinde telef olsa söz râhinindir. Deynin mislinde rehin olup adl sattıkta mürtehin kıymetinden ekalle satıldığını iddiʿâ edip râhin tekzîb eylese mürtehine nisbetle söz râhinin ise de adle nisbetle değil.

Kefâlete Câiz Olan Terhine de Câiz Olur

ما جازت الكفالة به جاز الرهن به إلا في درك المبيع تجوز الكفالة به دون الرهن.

3655. Mes'ele: Kefâlete câiz olan terhîne de câiz ise de derk-i mebîʿ bu hükümden müstesnâ olarak derk-i mebîʿa kefâlet câize olduğu hâlde rehin câiz değildir.

وتجوز الكفالة بما على الكفيل والرهن وفي الكفالة المعلقة يجوز أخذ الكفيل قبل وجود الشرط دون الرهن ذكرهما في إيضاح الكرماني.

3656. Mes'ele: *Îzâh-ı Kirmânî*'de beyân olunduğu üzere, kefîlin zimmetinde bulunan deynle rehine kefâlet câizedir. Şartın vücûdundan evvel kefâlet-i muʿallakada kefîl almak câiz ise de rehin almak câiz değildir.

KİTÂBU'L-CİNÂYÂT

3657. Mes'ele: Cinâyât, cinâyetin cemʿi olup cinâyâta muteʿallık mesâil 276. mes'elede, katil 278, aksâm-ı katil 280, hükümleri 284, ahkâm-ı kısas 285, şurût-i kısâs 287, şibh-i amd 289, tesebbüben katil 291, diyet 293, diyetin keyfiyyet-i te'diyesi 297, aʿzânın diyeti 298. mes'elelerde mürûr eylemiştir.

العاقلة لا تعقّل العمد إلا في مسألة ما إذا عفا بعض الأولياء أو صالح فإن نصيب الباقين ينقلب مالًا وتتحمله العاقلة، كما في شرح المجمع.

3658. Mes'ele: [1892] Bu makâmda akl diyet vermek maʿnâsına olup âkile diyet maʿnâsına olan akldan me'hûz olarak cemâʿat-i âkile demektir ki kâtilin diyetini veren asabesinden ibârettir. İmdi, kâtilin âkilesi katl-i amdin diyetini vermez ise de 286. mes'elede beyân olunduğu üzere, mütecezzî olmayan şeyin cüz'ünü zikir, küllünü zikir kabîlinden olmakla *Şerh-i Mecma*'ın beyânına göre maktûlün evliyâsından bazısı kısâsı affeder veya mâl bedelinde sulh olursa bâkî kalan veresenin hakları mâla munkalib olarak kâtilin âkilesi tahammül eder. Zîrâ kâtil diyeti iltizâm etmediği cihetle bu sûrette diyet asabesine lâzım gelir.

صلح الأولياء وعفوهم عن القاتل يسقط حقهم في القصاص والدية لا حق المقتول كذا في المنية.

3659. Mes'ele: *Münyetü'l-Müftî*'de beyân olunduğuna göre maktûlün evliyâsının sulhü veya kâtilden kısası afları, her ne kadar kendi haklarını ıskât eder ise de maktûlün hakkını ıskât eylemez. Binâenaleyh 2679. mes'elede îzâh olunacağı üzere rûz-i cezâda mücâzât olunur.

الواجب لا يتقيد بوصف السلامة والمباح يتقيد به؛ فلا ضمان لو سرى قطع القاضي إلى النفس وكذا إذا مات المعزَّر وكذا إذا سرى الفصد إلى النفس ولم يجاوز المعتاد لوجوبه بالعقد.

3660. Mes'ele: Vâcib, vasf-ı selâmetle takayyüd etmeyip mübâh onunla mukayyeddir. Binâenaleyh, hükm-i şerʿî ile hadd-i sirkatin icrâsı için hâkim sârıkın elini kesip de nefsine sirâyet ederek sârık ondan vefât eylese hâkime damân lâzım gelmez. Zîrâ hadd-i sirkat için katʿ-ı yed vâcib olmakla kayd-ı selâmetle mukayyed değildir. Ve kezâ, vâcib olan taʿzîr-i şerʿînin icrâsından vefât eden ve kezâ muʿtâd derecesini tecâvüz eylemedikçe kan aldırmakla vefât ederse akid kasdla vâcib olduğundan diyetle damân lâzım gelmez. **[1893]**

ولو قطع المقطوعُ يده يدَ قاطعِه فسرت ضمن الدية لأنه مباح فتقيد؛ وضمن لو عزر زوجته فماتت؛ ومنه المرور في الطريق مقيّد بها؛ ومنه ضرب الأب ابنه تأديبًا أو الأم أو الوصي؛ ومن الأوّل ضرب الأب أو الوصي أو المعلم بإذن الأب تعليمًا فمات لا ضمان فضرب التأديب مقيّد لكونه مباحًا وضرب التعليم لا لكونه واجبًا ومحله في الضرب المعتاد أما غيره فموجب للضمان في الكل.

3661. Mes'ele: Vâcibin edâ ve îfâsı vasf-ı selâmetle mukayyed olmayıp mubâhın edâsı mukayyed olduğundan eli kesilen kimse elini kesen kimsenin elini kesip de nefsine sirâyet ederek telef olsa diyetini dâmin olur. Zîrâ kısâs olarak maktuʿ için katʿ-ı mezkûr kâdîya vâcib olup kendisine hüküm için kasd mubâh olmakla vasf-ı selâmetle mukayyeddir.

Ve kezâ bu sebebe binâen zevci kendisi için câiz olan hâllerde muʿtâd vechile zevcesini taʿzîrde bulunup da vefât eylese diyetini dâmin olur. Ve kezâ yoldan mürûr mubâh olmakla kayd-ı selâmetle mukayyeddir. Binâenaleyh yola bir şey bırakıp da kendinin ayağına takılarak telefine sebeb olsa dâmin olur.

3662. Mes'ele: Pederin ve vâlidenin veya vasînin te'dîb için veledi darbları edâ-yı vâcibin vasf-ı selâmetle mukayyed olmayıp îfâ-yı mubâhın mukayyed olması asıllarının fer'lerindendir.

Ta'lîm ve terbiye için hasbe'l-îcâb veledi peder ve vâlide, vasînin ve pederin izniyle mu'allimin sûret-i mu'tâdede darbları vâcib olup, vâcib ise kayd-ı selâmetle mukayyed olmadığından ta'lîm için o vechile dövüp de vefât eylese diyetle damân lâzım gelmez. Zîrâ kendilerine vâcib olan vazîfeyi îfâ etmişler. Ammâ te'dîb için darb mubâh olmakla kayd-ı selâmetle mukayyed ise de ta'lîm için pederin izniyle mu'allimin darbı vâcib olmakla mukayyed değildir. İşâret olunduğu vechile ta'lîm için darbın vâcib olarak selâmetle adem-i takayyüdü sûret-i mu'tâdede ise olup mu'tâdı tecâvüz ederse cümlesinde vasf-ı selâmetle mukayyed olarak telefi hâlinde damânı mûcibdir. **[1894]**

وخرج عن الأصل الثاني ما إذا وطئ زوجته فأفضاها أو ماتت فلا ضمان عليه مع كونه مباحًا لكون الوطء أخذ موجبه وهو المهر فلم يجب به آخر، وتمامه في التعزير من الزيلعي.

3663. Mes'ele: Edâ-yı mubâhın vasf-ı selâmetle mukayyed olması aslından hâric olarak zevc akrânı vat'a mütehammile olan zevcesini vat' ile ifzâ eylese veya vat'dan vefât eylese vat' mubâh olup, mubâh ise kayd-ı selâmetle mukayyed olduğu hâlde zevcine ne diyet-i ifzâ ve ne de diyet-i katil olarak damân lâzım gelmez. Zîrâ mevtûe vat'ın mûcebi olan mehri almakla başka bir bedel dahi vâcib olmaz. Bu bahsin tamâmı Zeyla'î'nin kitâb-ı ta'zîrindedir.

الجنايتان على شخص واحد في النفس وفيما دونها لا تتداخلان إلا إذا كانا خطأ ولم يتخللهما برء فتجب دية واحدة، ذكره الزيلعي.

3664. Mes'ele: Meselâ bir kimesnenin ibtidâ elini kesip ba'dehu kendisini katil gibi şahs-ı vâhidin nefis ve mâ dûne'n-nefsine îkâ' olunan cinâyât-i müte'addide yekdiğerinde tedâhül ederek bir cezâ ile ikisi birden sâkıt olmaz ise de Zeyla'î'nin beyânına göre cinâyetler hatâen olup da beynlerinde bür' ve iltiyâm tehallül eylemez ise tedâhül ederek iki cinâyete diyet-i vâhide vâcibe olur.

القصاص يجب للميت ابتداء ثم ينتقل إلى الوارث فلو قتل العبدُ مولاه وله ابنان فعفا أحدهما سقط القصاص ولا شيء لغير العافي عند الإمام.

3665. Mes'ele: İnde'l-imâm kısâs ibtidâen meyyitin hakkı olarak vâcib olup, baʿdehu bi-tarîki'l-halefiyyet vârise intikâl eder. Binâenaleyh bir abd, iki oğlu bulunan mevlâsını katledip de oğullarından biri kâtili kısâstan affeylese bilâ-ivaz diğerin hakkı da sâkıt olur.

وصحّ عفو المجروح؛ وتقضى ديونه منه لو انقلب مالًا وهو موروث على فرائض الله تعالى فيرثه الزوجان كالأموال.

3667. Mes'ele: [1895] Kable'l-mevt kısâs ibtidâen meyyit için vâcib olduğundan mecrûhun cârihden kısâsı affı sahîh olup kısâs mâla munkalib olursa ondan diyeti kazâ olunur. Mecrûhun kısâs bedelinde almış olduğu diyet vefâtı hâlinde sâir mâlları gibi veresesi beyninde alâ mâ farazallâhu mevrûs olarak zevceynden her biri yekdiğerine diyette dahi vâris olur. Hatâen katil bedelinde alınan diyet de böyle olarak ondan borçları kazâ ve vesâyâsı tenfîz ve beyne'l-verese taksîm olunur.

الاعتبار في ضمان النفس لعدد الجُناة لا لعدد الجنايات؛ وعليه فرّع الولوالجي في الإجارة: لو أمره أن يضرب عبدَه عشرةَ أسواط فضرَبه أحد عشر فمات رُفِع عنه ما نقصته العشرة وضمن ما نقصه الأخير فيضمنه مضروبًا بعشرة أسواط ونصفَ قيمته.

3667. Mes'ele: Damân-ı nefiste iʿtibâr, cânîlerin adedine olup cinâyetlerin adedine değildir. Velvâlicî icârede bu asla tefrîʿ ederek buyurur ki; bir kimse kölesine on kamçı vurmakla diğerine emretmiş iken me'mûr on bir kamçı vurup da köle vefât etse on kamçının îrâs ettiği noksân ondan refʿ olunup ziyâde vurulan on birinci kamçının îrâs ettiği noksânı dâmin olacağından on kamçı ile madrûb olarak nısf-ı kıymetiyle köleyi dâmin olur.

دية القتل خطأً أو شبهَ عمدٍ على العاقلة إلّا إذا ثبت بإقراره أو كان القتل في دار الحرب.

3668. Mes'ele: Hatâen katil ile şibh-i amdın diyeti kâtilin âkilesine lâzım gelir ise de katil kâtilin ikrârıyla sâbit olur veya dâr-ı harbde vukûʿ bulursa kâtilin nefsine lâzım gelir.

الإسلامُ في دار الحرب لا يوجب عصمة الدم فلا قصاص ولا دية على قاتله.

3669. Mes'ele: Dâr-ı harbde İslâm, ismet-i demi îcâb eylemez. Binâenaleyh dâr-ı harbde İslâm'ı katil üzerine **[1896]** kısâs ve kâtilin âkilesi üzerine diyet lâzım gelmez. Zîrâ dâr-ı harb dâr-ı ahkâm değildir.

Kısâsı Hibe

هبةُ القصاصِ لغير القاتل لا تجوز لأنه لا يجري فيه التمليك، كما في إجارة الولوالجية.

3670. Mes'ele: Kâtilin gayrıya kısâsı hibe câiz değildir. Zîrâ *Velvâliciyye*'nin icârede beyânına göre kısâsta temlîk cereyân eylemez.

Mükrehe Diyetin Adem-i Lüzûmu

لا يجب على المكرِه دية المكرَه على القتل إذا قتله الآخر دفعًا عن نفسه.

3671. Mes'ele: Nefsini müdâfaʿa ve muhâfaza için kendisini katil üzere ikrâh ve icbâr eden kimseyi katl eylemekle mükrehe mükrihin diyeti lâzım gelmez. Zîrâ nefsini muhâfaza için onu katil ile ikrâh mürtefiʿ olmuştur.

لكل أحد التعرّض على مَن شرع جناحًا في الطريق ولا يأثمون بالسكوت عنه.

3672. Mes'ele: Tarîk-i âmmda ihdâs olunan binâ emsâli mâniʿ-i mürûr olan şeyleri defʿ ve izâleye herkesin taʿarruza hakkı olup ondan sükût ile âsim olmazlar.

Tazmînü'l-Mübâşir

يضمن المباشر وإن لم يكن متعدّيًا فيضمن الحدّاد إذا طرق الحديدة ففقأ عينًا والقصّار إذا دق في حانوته فانهدم حانوت جاره.

3673. Mes'ele: Mübâşir her ne kadar fiilinde müteʿaddî olmasa dahi kendisine bilâ-kasd îkâʿ ettiği cinâyetin damânı lâzım gelir. Binâenaleyh demirci demiri döverken bir parça sıçrayıp da başkasının gözünü çıkarsa veya çamaşırcı kendi dükkanında çamaşırı tokuçla vurmasında diğer dükkanın duvarı münhedim olsa dâmin olurlar.

Hukûk-ı Âmmeye Taʿalluk Eden Şeyde Asl-ı Mahallenin Rızâsına İʿtibâr Yoktur

لا اعتبار برضاء أهل المحلة في السكة النافذة.

3674. Mes'ele: Tarîk-i âmmda hakk-ı mürûr cümle mârrine şâmil olarak nefʿ ve zararı umûma âid olmakla **[1897]** selâmet-i mürûru ihlâl eden şeyin binâsına ehl-i mahallenin rızâlarına iʿtibâr yoktur.

حفر بئرًا في برية في غير ممرّ الناس لم يضمن ما وقع فيها.

3675. Mes'ele: Bir kimse nâsın mürûr ve ubûrundan hâlî olan sahrâda kuyu kazıp da ona bir şey düşüp telef olsa kuyuyu kazana damân lâzım gelmez.

قطع الحجّام لحمًا من عينه وكان غير حاذق فعميت فعليه نصف الدية.

3676. Mes'ele: Gayr-i hâzik olan haccâm bir kimesinin gözünden bir parça et keserek kör olmasına sebeb olsa nısf-ı diyet lâzım gelir. Hazâkati müsellem olursa adem-i lüzûmu müstefâd olur.

مذهب الأصوليين أن الإمام شرْطٌ لاستيفاء القصاص كالحدود ومذهب الفقهاء الفرق.

3677. Mes'ele: Ehl-i usûlün mezhebinde kısâsla hudûd beyninde fark olmayarak istîfâ-yı hudûd gibi istîfâ-yı kısâs için de imâm şart ise de mezheb-i fukahâ beynlerini fark ederek istîfâ-yı hudûd için imâm şart ise de istîfâ-yı kısâs için şart değildir.

القصاص كالحدود إلا في خمس ذكرناها في قاعدة «أن الحدود تدرأ بالشبهات».

3678. Mes'ele: Hükm-i kısâs hükm-i hudûd gibi ise de beş mes'ele hükm-i mezkûrdan müstesnâ olup onları (الحدود تندرأ بالشبهات) kâidesinin beyânında zikr eyledik, buyuruluyor ise de 1637. mes'elede beyân olunduğu üzere istisnâ olunan mes'ele beş olmayıp yedidir. Binâenaleyh kalem-i nâsihden sehv olsa gerektir.

عفو الولي عن القاتل أفضلُ من القصاص وكذا عفوُ المجروح وعفوُ الوليّ يوجب براءةَ القاتل في الدنيا ولا يبرأ عن قتله كالوارث إذا أبرأ المديون برأ ولا يبرأ عن ظلم المورث ومطله.

3679. Mes'ele: **[1898]** Kâtili kısâstan velînin affı icrâ-yı kısâstan efdaldir. Ve kezâ mecrûhun cârihi kısâstan affı icrâsından efdal olup 3659. mes'elede îzâh olunduğu üzere velînin kâtil ve cârihi affı dünyâca icrâ-yı

kısâstan berâetlerini îcâb ederek sâkıt olur ise de sâhib-i hak helâl etmedikçe vâris gibi hükm-i uhrevîsi bulunan vizr-i cinâyetten berâetlerini îcâb eylemez. Zîrâ vâris medyûnu deynden ibrâ eylemekle her ne kadar medyûn dünyâca deynden berî olur ise de vefât eden mûrise etmiş olduğu zulüm ve matlin [مطل] vizr ve vebâlinden berî olmaz. Belki ondan berî olmak hak sâhibinin helâl eylemesine mütevakkıftır.

إذا قال المجروح: قتلني فلان ثم مات لم يقبل قوله في حق فلان ولا بينة الوارث أن فلانًا آخر قتله بخلاف ما إذا قال «جرحني فلان» ثم مات فبرهن ابنه أن فلانًا آخر جرحه تقبل، كما في شرح المنظومة.

3680. Mes'ele: Mecrûh "Beni fülân kimse katletti." deyip de baʿdehu vefât eylese ol kimse hakkında mecrûhun bu iddiʿâsı ve kezâ vârisin "Fülân-ı âhar katl eyledi." diyerek ikâme eylediği beyyinesi kabûl olunmazlar ise de "Fülân kimse beni cerh etti." deyip de vefât eder ve oğlu da fülân kimsenin pederini cerh ettiğini isbât için burhân ikâme ederse *Şerh-i Manzûme*'de beyân olunduğu üzere cerh daʿvâsıyla isbâtı kabûl olunur.

يصح عفو المجروح والوارث قبل موته لانعقاد السبب لهما كما في البزّازية.

3681. Mes'ele: *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile kable'l-mevt sebebin gerek mecrûh ve gerek vârise inʿikâdına binâen her ikisinin de mecrûhu afları sahîhtir.

الحدود تدرأ بالشبهات ولا تثبت معها إلا في الترجمة فإنها تدخل في الحدود مع أن فيها شبهة، كما في شرح أدب القضاء.

3682. Mes'ele: [1899] 1565. mes'elede beyân olunduğu üzere şübhe ile hudûd-i şerʿiyyenin icrâsı te'hîr ve terk olunup şübhe ile hudûd-i şerʿiyye sâbite olmaz ise de 1625. mes'elede beyân olunduğu üzere Şeyhayn hazerâtına göre hudûd ve kısâsın isbâtlarında bir tercümânın, İmâm Muhammed'e göre nisâb-ı şehâdete bulûğ için iki tercümânın kavilleri muʿteber olmakla *Edebü'l-Kâdî* şerhinde beyân olunduğu vechile kendisinde şübhe bulunduğu hâlde tercümânın kavliyle sâbite olur.

KİTÂBU'L-VESÂYÂ

3683. Mes'ele: Vesâyânın hakîkat-i şerʿiyyesi 190. mes'elede, sıfatı 191. mes'elede, sebeb-i meşrûʿiyyeti 192. mes'elede, sıhhatinin şartları 193.

mes'elede, rüknü 195. mes'elede, hükmü 196. mes'elede beyân olunmakla tekrârına hâcet yoktur. Binâenaleyh ahkâm-ı mezkûre için mesâil-i mezbûreye mürâcaʿat lâzımdır.

لا يجوز للوصي بيع عقار اليتيم عند المتقدّمين ومنعه المتأخّرون أيضًا إلا في ثلاث كما ذكره الزيلعي: إذا بيع بضعف قيمته وفيما إذا احتاج اليتيم إلى النفقة ولا مال له سواه وفيما إذا كان على الميت دين لا وفاء له إلا منه؛ وزدتُ أربعة فصار المستثنى سبعة؛ ثلاثة من الظهيرية: فيما إذا كان في التركة وصيّة مرسلة لا نفاذ لها إلا منه وفيما إذا كانت غلاته لا تزيد على مؤنته وفيما إذا كان حانوتًا أو دارًا يخشى عليه النقصان انتهى.

3684. Mes'ele: Fukahâ-yı mütekaddimîn indinde yetîmin akârını beyʿ câiz olmayıp müteahhirîn dahi beyʿden menʿ eylemişler ise de Zeylaʿî'nin beyân ettiği vechile üç mes'ele hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak inde'l-müteahhirîn mesâil-i mezkûrede tecvîz olunmuştur. Onlardan biri, kıymetinin iki misline beyʿi. İkincisi, yetîm infâk ve iʿâşeye muhtâc olup ondan başka mâlı bulunmayarak beyʿe mecbûr olmak. Üçüncüsü, meyyit medyûn olup deyninden edâsı onu satmaya mütevakkıf olmasıdır ki bu üç sûrette hasbe'z-zarûre satmak câizdir.

Musannif-i allame de dört mes'ele dahi ziyâde ederek âkâr-ı eytâmın beyʿinin adem-i cevâzından müstesnâ olan **[1900]** mesâil yedi olup onlardan üçü *Zahîriyye*'den menkûledir. Onlar da:

1- Nısıf ve sülüs gibi küsûrâttan bir kesre ile mukayyed olmayarak terekede vasiyyet-i mürsele bulunup onun da infâzı ancak mâl-ı yetîmi beyʿe mütevakkıf ve münhasır olması

2- Akârın gallâtı masârif üzerine zâide olmayarak mazarratı menfaʿatine müsâvî olması.

3- Dükkan veya dâr olup tedennî ve telâfîsinden korkulmaktır ki bu üçü *Zahîriyye*'den menkûledir.

والرابعة من بيوع الخانية فيما إذا كان العقار في يد متغلّب وخاف الوصي عليه فله بيعه انتهى. وفي المجمع: ويضمّ القاضي إلى العاجز مَن يُعينه فإن شكي إليه ذلك لا يجيبه حتى يتحقّقه فإن ظهر عجزه استبدل به وإن شكي منه الورثة لا يعزله حتى تظهر له خيانة انتهى.

3685. Mes'ele: Bey'i câiz olarak istisnâ olunan yedi mes'eleden dördüncüsü, büyû'-i *Hâniyye*'den menkûle olarak, akâr mütegallib yedinde olup da vasî gazabından korkarsa ehven-i şer ihtiyâr olunarak onu satabilir. *Mecma*'da ve 3707. mes'elede beyân olunduğuna göre, kâdî mütegallibin tahliyesinden âciz olan vasîye mu'âvenet için bir vasî dahi dammedip de bu da muhâfazasından izhâr-ı acz ederek teşekkîde bulunursa, kendisince tahakkuk eden kadar teşekkîsine cevâb vermeyip nihâyet aczi zâhir olursa onu emîn bir akâr ile değişir. Ve eğer bu vasîden verese teşekkî ederse onun hiyâneti zâhir olmadıkça vesâyetten azleylemez.

وفيه: وبيع الوصي من اليتيم أو شراؤه لنفسه وفيه نفع للصبي جائز انتهى.

3686. Mes'ele: 3699. mes'elede beyân ve îzâh olunacağı üzere yine *Mecma*'da beyân olunduğuna göre sabî hakkından enfa' olur ise vasînin kendi mâlını yetîme satması ve yetîmin mâlını kendisinin alması câizdir.

واختلفوا في تفسير النفع فقيل نقصان النصف في البيع وفي الشراء بزيادة نصف القيمة وقيل درهمان في العشرة نقصًا وزيادة، وتمامه في وصايا الخانية.

3687. Mes'ele: [1901] Vasînin kendi mâlını yetîme bey'inin ve yetîmin mâlını iştirânın cevâzında yetîmin nef'ini tefsîr ve ta'yînde ihtilâf edip, bazı fukahâ nısf-ı noksânına satmak ve nısf-ı kıymetinin ziyâdesiyle almakla tefsîr edip müftâ bih olan da budur. Ve diğerleri de onda iki noksânına satmak ve onda iki ziyâdesiyle almakla tefsîr eylemiş ise de tamâmı *Hâniyye*'nin vesâyâsındadır.

Vasînin Yetîmle Mâl-ı Müştereki Taksîmi

وقسمة الوصي مالًا مشتركًا بينه وبين الصغير تجوز إن كان فيها نفع ظاهر عند الإمام خلافًا لمحمد كذا في قسمة القنية.

3688. Mes'ele: Sağîr ile kendi beyninde müşterek olan mâlı vasînin taksîmde sabî için nef'i zâhir ise inde'l-imâm vasînin taksîmi câiz ise de *Kunye*'nin kısmetinde beyân olunduğuna göre İmâm Muhammed bu hükme muhâliftir.

وفي جامع الفصولين: قضى وصيُّه دينًا بغير أمر القاضي فلمّا كبر اليتيم أنكر دينًا على أبيه ضمن وصيّه ما دفعه لو لم يجد بينة إذ أقرّ بسبب الضمان وهو الدفع إلى الأجنبي.

3689. Mes'ele: *Câmi'u'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğuna göre yetîmin vasîsi bilâ-emri'l-kâdî meyyitin deynini kazâ edip de yetîm büyüdükte pederinin borcunu inkâr eylese, vasî ecnebîye def'den ibâret olan sebeb-i damânı ikrâr edip de deyn-i mezkûru isbâta beyyine bulamasa vermiş olduğu parayı yetîme dâmin olur.

فلو ظهر غريم آخر يغرم له حصته لدفعه باختياره بعض حقه إلى غيره، فلو لم يكن للغريم الأوّل بينة على الدين يضمن الوصي كل ما دفعه لوقوعه بغير حجّة.

3690. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere bilâ-izni'l-kâdî vasî meyyitin deynini edâ edip yetîm büyüdükten sonra pederinin **[1902]** inkârı üzerine vermiş olduğu meblağı dâmin olduktan sonra başka bir garîm dahi zuhûr etse, bu garîmin hakkının bazısını ihtiyârıyla başkasına vermiş olduğundan hasbe'l-garâme onun hissesine isâbet edeni de öder. Garîm-i evvelin isbât-ı müdde'â için beyyinesi bulunmaz ise bilâ-huccet bu garîmin hakkını başkasına vermiş olduğundan verdiğinin cümlesini buna da te'diye eder.

وصيٌّ أدّى دينًا فأنكر الورثة تقبل بينته ولو لا بينة فله تحليف الورثة انتهى. فقد علم أن الوصي لا يقبل قوله في قضاء دين على الميت سواء كان المنازع له اليتيم بعد بلوغه أو لا إلا في مهر المرأة فإنه لا ضمان عليه إذا دفعه بلا بينة، كما في خزانة المفتيين؛ وقيّده في جامع الفصولين على قول بالمؤجل عرفًا.

3691. Mes'ele: Sağîrin vasîsi meyyitten deyn edâ edip de verese deyni inkâr eyleseler, vasînin beyyinesi kabûl olunup verese def' olunur. Ve eğer vasînin isbât için beyyinesi bulunmaz ise veresesi tahlîf eder. İşte bu mes'eleden anlaşıldı ki, gerek münâzi' ba'de'l-bulûğ yetîm olsun ve gerek verese-i kibâr bulunsun meyyit üzerine deyni kazâda bilâ-beyyine vasînin sözü kabûl olunmaz ise de lâkin *Hizânetü'l-Müftîn*'de beyân olunduğu vechile mer'e mehir iddi'â edip de bilâ-beyyine vermiş ise onu dâmin olmaz. Lâkin *Câmi'u'l-Fusûleyn*'de adem-i damânı bir kavl üzere örfen mü'eccel olmakla takyîd eylemiştir.

وفي بيوع القنية: ولو باع القاضي من وصي الميت شيئًا من التركة بثمن لا ينفذ لأنه محجور به.

3692. Mes'ele: *Kunye*'nin büyûʿda beyânına göre, kâdî meyyitin vasîsine meyyitin terekesinden parasıyla bir şey satmış olsa vasî, vasî-yi mahcûr olmakla beyʿi nâfiz olmaz.

والوصي لا يملك الشراء لنفسه ولو اشتراه القاضي لنفسه من الوصي الذي نصبه عن الميت جاز، انتهى.

3693. Mes'ele: [1903] Vasî sağîrin mâlından kendi nefsi için bir şey iştirâsına mâlik olmayıp kâdî meyyit için nasbettiği vasîden kendi nefsi için iştirâ ederse câizdir.

وفي الملتقط: أنفق الوصي على الموصي في حياته وهو معتقل اللسان يضمن ولو أنفق الوكيل لا يضمن.

3694. Mes'ele: *Mültekat*'ta beyân olunduğuna göre mûsînin lisânı tutulup da hayâtında iken vasî kendisine infâk etse, infâk ettiğini dâmin olur ise de vekîl infâk ederse dâmin olmaz.

ولو ادعى الوصي بعد بلوغ اليتيم أنه كان باع عبده وأنفق ثمنه صدق إن كان هالكًا وإلّا لا، كذا في دعوى خزانة الأكمل.

3695. Mes'ele: Yetîm baʿde'l-bulûğ vasî onun kölesini satıp parasına infâk ettiğini iddiʿâ eylese *Hizânetü'l-Ekmel*'in daʿvâsında beyânına göre köle hâlik ise vasî daʿvâsında tasdîk olunup kâim ise tasdîk olunmaz.

Vasînin Kabûl-i Kavli

ويقبل قول الوصي فيما يدعيه من الإنفاق بلا بينة إلا في ثلاث في واحدة اتفاقًا وهي فيما إذا فرض القاضي نفقة ذي الرحم المحرم على اليتيم فادعى الوصي الدفع كذا في شرح المجمع معلّلًا بأن هذا ليس من حوائج اليتيم وإنما يقبل قوله فيما إذا كان من حوائجه انتهى؛ فينبغي أن لا تكون نفقة زوجته كذلك لأنها من حوائجه؛ ولا يشكل عليه قبول قول الناظر فيما يدّعيه من الصَّرف على المستحقين بلا بيّنة لأن هذا من جملة عمله في الوقف.

3696. Mes'ele: Üç mes'elenin mâʿadâsında bilâ-beyyine vasînin infâk daʿvâsında kavli kabûl olunup üç mes'ele hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak onların biri bi'l-ittifâk kabûl olunmaz. Diğer ikisi ihtilâfîdir.

Kâdî yetîmin zî-rahim mahremine nafaka farz ve takdîr buyurup da vasîsi bilâ-beyyine onların nafakalarını **[1904]** verdiğini iddiʿâ etse bu misillu nafaka yetîmin havâic-i lâzimesinden değil diye taʿlîl ederek *Şerh-i Mecma*'da beyân olunduğu vechile bilâ-beyyine daʿvâsı bi'l-ittifâk kabûl olunmaz. Bilâ-beyyine vasînin kavli ancak yetîmin havâic-i lâzimesinde kabûl olunup zî-rahim mahremin havâici ise yetîmin havâicinden değildir. Binâenaleyh, lâyık olan yetîmin zevcesinin nafakası bunların hilâfına olmaktır. Zîrâ zevcesinin nafakası havâic-i lâzimesindendir. Galle-i vakfı nâzır-ı vakfın erbâb-ı istihkâka infâk ve iʿtâsını iddiʿâsının bilâ-beyyine kabûlüyle hükm-i mes'eleye işkâl ve iʿtirâz vârid olmaz. Zîrâ galle-i vakıftan müstahikkînın istihkâklarını kendilerine infâk eylemek nâzır-ı vakfın vakfa mükellef olduğu vazîfe cümlesinden olup vasî-yi yetîmin mehârim-i yetîme infâkı ise bunun hilâfına olarak kıyâs meʿa'l-fârıktır.

وفي اثنتين اختلافٌ: لو قال أدّيت خراجَ أرضه أو جُعْلَ عبدِه الآبق قال أبو يوسف لا بيان عليه وقال محمد بالبيان كما في المجمع. والحاصل أنّ الوصي يقبل قوله فيما يدعيه إلا في مسائل:

3697. Mes'ele: İki mes'elede bilâ-beyyine vasînin kavlinin kabûlü ihtilâfî olup vasî yetîmin arzının harâcını ve firâr eden kölesini yakalayıp getirenin cuʿl ve ücretini verdiğini iddiʿâ eylese *Mecma*'da beyân olunduğu vechile Ebû Yûsuf hazretlerine göre bilâ-beyyine kabûl olunup İmâm Muhammed hazretlerine göre bi'l-beyyine isbâta mütevakkıftır. Hulâsa-i kelâm, ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin mâʿadâsında gerek bi'l-ittifâk ve gerek bi'l-ihtilâf ve gerek bi'l-beyyine ve gerek bilâ-beyyine vasînin kavli kabûl olunur.

الأولى: ادعى قضاء دين الميت. الثانية ادعى أن اليتيم استهلك مال آخر فدفع ضمانه. **الثالثة**: ادعى أنه أدى جُعْل عبده الآبق من غير إجارة. **الرابعة**: ادعى أنه أدى خراج أرضه في وقت لا تصلح للزراعة. **الخامسة**: ادعى الإنفاق على محرم اليتيم. **السادسة**: ادعى أنه أذن لليتيم في التجارة وأنه ركبه ديون فقضاها عنه. **السابعة**: ادعى الإنفاق عليه من مال نفسه حال غيبة ماله وأراد الرجوع. **الثامنة**: ادعى الإنفاق على رقيقه الذين ماتوا. **التاسعة**: اتّجر وربح ثم ادّعى أنّه كان مضاربًا. **العاشرة**: ادعى فداء عبده الجاني. **الحادية عشر**: ادعى قضاء دين الميت من ماله بعد بيع التركة قبل قبض

ثمنها. **الثانية عشر**: ادّعى أنه زوّج اليتيم امرأة ودفع مهرها من ماله وهي ميّتة؛ الكل في فتاوى العتّابي من الوصايا وذكر ضابطًا وهو أن كلّ شيء كان مسلّطًا عليه فإنه يصدّق فيه وما لا فلا.

3698. Mes'ele: [1905] Vasînin kavli kabûl olunmayan mesâil-i mezkûreden biri,

[1-] Meyyitin deynin kazâ daʿvâsı,

2- Yetîm başkasının mâlını itlâf edip onun damânını edâ ettiğini iddiʿâsı,

3- Firâr eden kölesinin bilâ-icâze cuʿlünü iʿtâ daʿvâsı,

4- Zirâʿata sâlih olmadığı vakit arzının harâcını iʿtâ daʿvâsı,

5- Yetîmin mahremine infâk daʿvâsı,

6- Yetîme ticârete izin verip etmiş olduğu borçlarını kazâ daʿvâsı,

7- Yetîmin mâlı bulunmadığı vakit kendi mâlından ona infâk edip istîfâ için rücûʿ daʿvâsı,

8- Yetîmin vefât eden köle veya câriyesine infâk daʿvâsı,

9- Ticârette bulunup kâr edip kendisinin mudârib olduğu daʿvâsı,

10- Yetîme kölesinin etmiş olduğu cinâyetin fidyesini iʿtâ daʿvâsı,

11- Tereke satılıp parası kabzolunmadan meyyitin deynini edâ eylediğinin daʿvâsı,

12- Yetîmi tezvîc edip vefât eden zevcesinin mehrini kendi mâlından edâ daʿvâları olup cümlesi *Fetâvâ-yı Attâbiyye*'nin vesâyâsından menkûledir. Fetâvâ-yı mezkûrede mesâil-i mezbûrenin hükümlerini câmiʿ bir zâbıta beyân edip demiş ki; her şey ki vasî ona musallittir onun hakkında daʿvâsı tasdîk olunarak makbûle olup musallit olmadığı husûs hakkında bilâ-beyyine daʿvâsı tasdîk olunmaz. **[1906]**

وصيّ القاضي كوصي الميت إلا في مسائل: **الأولى**: لوصي الميت أن يبيع من نفسه ويشتري لنفسه إذا كان فيه نفع ظاهر عند أبي حنيفة خلافًا لهما وأما وصي القاضي فليس له ذلك اتفاقًا لأنه كالوكيل وهو لا يعقد لنفسه كذا في شرح المجمع من الوصايا. **الثانية**: إذا خصّه القاضي تخصّص بخلاف وصي الميت. **الثالثة**: إذا باع ممن لا تقبل شهادته له لم يصح بخلاف وصي الميت وهما في الخلاصة وذكر في

تلخيص الجامع استواءهما في رواية في الأولى. **الرابعة**: لوصي الميت أن يؤاجر الصغير لخياطة الذهب وسائر الأعمال بخلاف وصي القاضي كذا في القنية.

Vasî-yi Meyyitle Vasiy-i Kâdî Beyninde Fark

3699. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin mâʿadâsında taraf-ı kâdîdan taʿyîn olunan vasî-yi mansûb hayâtta iken meyyit tarafından intihâb olunan vasî-yi muhtâr gibidir. Mesâil-i mezkûreden biri,

[1-] İmâmeyn hazerâtının hilâfına olarak İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre 3686. mes'elede beyân olunduğu vechile, yetîm hakkında nefʿ bulunduğu hâlde vasî-yi meyyit kendi mâlını yetîme satıp veya yetîmin mâlını kendisinin iştirâsı câiz olup vasî-yi mansûb bi'l-ittifâk bunun hilâfınadır. Zîrâ *Şerh-i Mecma*'ın vesâyâsında beyân olunduğu üzere vasî-yi mansûb vekîl gibi olmakla nefsine akd edemez.

2- Kâdînın tahsîsiyle vasî-yi mansûb vazîfe-i muʿayyeneye tahassus eder ise de vasî-yi muhtar tahassus eylemez.

3- Vasî-yi mansûb yetîmin mâlını kendisi için şehâdetleri kabûl olunmayan kimselere satsa beyʿi sahîh olmaz ise de vasî-yi muhtâr satarsa sahîh olup bu iki mes'ele *Hulâsa*'da mezkûredir. Bir rivâyette bu iki mes'elenin mes'ele-i ûlâ ile müsâviye oldukları *Telhîsu'l-Câmi*'de mezkûredir.

4- *Kunye*'de beyân olunduğu vechile vasî-yi muhtâr sağîri kuyumcu ve sâir iʿmâlât-ı sınâʿiyyeye îcâr edebilip vasî-yi mansûb edemez.

الخامسة: ليس للقاضي أن يعزل وصي الميت العدل الكافي وله عزل وصي القاضي كما في القنية خلافًا لما في اليتيمة. **السادسة**: لا يملك وصي القاضي القبض إلا بإذن مبتدأ من القاضي بعد الإيصاء بخلاف وصي الميت كذا في الخلاصة من المحاضر والسجلات. **السابعة**: يعمل نهي القاضي عن بعض التصرّفات ولا يعمل نهي الميت كما في البزّازية وهي راجعة إلى قبول التخصيص وعدمه. **الثامنة** وصي القاضي إذا جعل وصيًّا عند موته لا يصير الثاني وصيًّا بخلاف وصي الميت كذا في اليتيمة؛ وفي الخزانة: وصي وصي القاضي كوصيه إذا كانت الوصية عامة انتهى. وبه يحصل التوفيق.

3700. Mes'ele: [1907] [5-] Vasî-yi muhtâr ile vasî-yi mansûb beyninde fark bulunan beşinci mes'ele, *Kunye*'de beyân olunduğu ve 3706. mes'elede beyân olunacağı üzere vasî-yi muhtâr âdil ve icrâ-yı vesâyete kâfî olduğu hâlde kâdî azledemez ise de *Yetîme*'de beyân olunan hükm-i mes'elenin hilâfına vasî-yi mansûbu azledebilir.

6- Baʿde'l-îsâ' tekrâr izin verilmedikçe vasî-yi mansûb mâl-ı yetîmi kabza mâlik değil ise de *Hulâsa*'nın mehâdır ve sicillâtında beyân olunduğu vechile vasî-yi muhtâr bunun hilâfınadır.

7- *Bezzâzyiye*'de beyân olunduğu vechile kâdînın vasî-yi mansûbu nehyi âmil ise de meyyitin vasî-yi muhtârını nehyi gayr-i mü'essirdir. Bu mes'ele vesâyetin tahsîsi kabûl ve adem-i kabûlüne âiddir.

8- Vasî-yi mansûb maraz-ı mevtinde birini kendi yerine vasî taʿyîn eylese onun vesâyeti sahîha değil ise de vasî-yi muhtâr başkasını vasî intihâb ve ihtiyâr ederse sahîhadır. *Yetîme*'de hükm-i mes'ele bu vechile tasvîr ve takrîr olunup *Hızânetü'l-Fetâvâ*'da vesâyet-i âmme ile nasb ve taʿyîn olunursa kâdînın nasb ve taʿyîn ettiği vasî-yi mansûbun taʿyîn ettiği vasî de kâdînın taʿyîn ettiği vasî-yi mansûb gibidir, demiş. *Hızâne*'nin vesâyet-i âmme ile nasb ve taʿyîn kaydıyla *Kunye*'nin kavliyle *Kunye* beynini tevfîk hâsıl olur.

Maraz-ı Mevtte Hükm-i Teberruʿ

تبرّع المريض في مرض موته إنما ينفذ من الثلث عند عدم الإجازة إلا في تبرعه بالمنافع فإنه نافذ من جميع المال كذا في وصايا الفتاوى الصغرى وظاهر ما في تلخيص الجامع الكبير من الوصايا يخالفه وصوّرها الزيلعي في كتاب الغصب بأنّ المريض أعار من أجنبي والمنصوص عليه أنه إذا آجر بأقل من أجر المثل فإنه ينفذ من الجميع وقال الطرسوسي: إنها خالفت القواعد وليس كما قال فإن الإعارة والإجارة تبطلان بموته فلا إضرار على الورثة بعد موته للانفساخ وفي حياته لا ملك لهما فافهم.

3701. Mes'ele: Marîz maraz-ı mevtinde bir şey teberruʿ eylese verese icâze vermedikçe ancak sülüs-i mâlından tenfîz olunur **[1908]** ise de *Fetâvâ-yı Suğrâ*'nın vesâyâsında menâfiʿ teberruʿu cümle mâlından tenfîz olunur,

demiş ise de *Telhîsü'l-Câmiʿi'l-Kebîr*'in vesâyâda beyânının zâhiri buna muhâlif olup İmâm Zeylaʿî'nin kitâb-ı gasba menâfiʿ-i mezkûreyi marîzin ecnebîye iʿâresiyle tasvîr eylemiştir. Mansûsun aleyh olan ise marîzin akârı ecr-i mislinden ekall ile icâresi olup cümle mâlından tenfîz olunur. Her ne kadar Tarsûsî icâre-i mezkûrenin kavâʿid-i fıkhiyyeye muhâlif olmasına kâil olmuş ise de hükm-i mes'ele onun dediği gibi değildir. Zîrâ marîzin maraz-ı mevtinde iʿâre ve icâresi mevtiyle bâtıl olacaklarından baʿde'l-vefât onlar müntefî olarak vereseye zarar terettüb eylemez. Kable'l-vefât ise veresenin mâlı olmayıp marîzin kendi milki olmakla keyfe mâ yeşâ' tasarrufa mâliktir, demek istiyor ise de maraz-ı mevt, mevt hükmünde vârid-i hâtır olmakla fehm ile emreylemiştir.

Fusûl-i İmâdiyye'nin ahkâm-ı vesâyâsından naklen Hamevî'nin beyânına göre marîzin maraz-ı mevtinde hibe ve sadaka ve diyet ve vasiyyet ve beyʿ ve icâre veya sülüsünden mâl üzere iʿtâkla muhâbâtında verese icâze vermedikçe ancak sülüs-i mâlından câiz olup *Müntekâ*'nın beyânına göre marîzin maraz-ı mevtinde dört şeyde tasarrufu ancak sülüs-i mâlından tenfîz olunur. Onlardan biri, cümle mâlını vesâyâsı, ikincisi, cinâyeti; üçüncüsü…[1] . Dördüncüsü, beyʿ ve şirâ ve icâre ve isticâre ve mehirde muhâbâtıdır.

إذا أبرأ الوصي من مال اليتيم ولم يجب بعقده لم يصح وإلا صح وضمن إلا في مسألة: لو كاتب الوصي عبد اليتيم ثم أبرأه من البدل لم يصح كما في الخانية.

3702. Mes'ele: Vasî, yetîmin mâlından ibrâ edip de akdiyle vâcib olmasa ibrâsı sahîh olmaz ise de akdiyle vâcib olursa ibrâsı sahîh olup ibrâ ettiği mâlı dâmin olur ise de *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile yetîmin kölesini bedel-i kitâbet kesip de baʿdehu bedelden ibrâ eylese ibrâsı sahîh olmaz. **[1909]**

المتولي على الوقف كالوصي كما في جامع الفصولين.

3703. Mes'ele: *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu üzere vakıf üzere mütevellî sığârın vasîsi gibidir.

الإشارة من الناطق باطلة في وصية وغيرها إلا في الإفتاء والإقرار بالنسب والإسلام والكفر كذا في التلقيح.

---

1 Süleyman Sırrı tarafından boş bırakılmış.

3704. Mes'ele: *Telkîh*'in beyânına göre gerek vasiyyet ve gerek başkasında nâtıkın işâreti bâtıla ise de iftâ ve neseb ve İslâm ve küfrü ikrâr ve *Enfa'ü'l-Vesâil*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre tevsi'a üzerine mebnî olarak delâlet ve ta'rîzle sübûtuna binâen emân ve sayd-i Harem'i katle muhrimin işâreti mes'eleri hükm-i mezkûreden müstesnâ olarak cümlesinde nâtıkın işâreti mu'tebere olarak üzerine hükm-i şer'î terettüb eder.

Lisânı Tutulanın Hükm-i Vasiyyeti

واختلفوا في وصية معتقل اللسان كما في المجمع والفتوى على صحتها إن دام العقلة إلى الموت وإلا بطلت.

3705. Mes'ele: *Mecma*'da beyân olunduğu vechile lisânı tutulup tekellüm ve ifâdeden âciz olan kimesnenin sıhhat-i vasiyyetinde ihtilâf olunmuş ise de mevte kadar devâm ederse fetvâ sıhhati üzerine olup kable'l-vefât lisânı açılır ise bâtıladır.

ليس للقاضي عزل الوصي العدل الكافي فإن عزله كان جائزًا آثمًا كما في المحيط.

3706. Mes'ele: 3700. mes'elede beyân olunduğu üzere âdil ve icrâ-yı vesâyete kâfî olan vasîyi azleylemek kâdînın hakkı değil ise de *Muhît*'in beyânına göre azlederse câiz olup azliyle kâdî âsim ve zâlim olur.

واختلفوا في صحة عزله والأكثر على الصحة كما ذكره ابن الشحنة لكن يجب الإفتاء بعدم صحته كما في جامع الفصولين؛ وأما عزل الخائن فواجب وأما العاجز فيضمّ إليه آخر كما قدّمناه.

3707. Mes'ele: Kâdînın vasî-yi âdil-i kâfîyi azlinin sıhhatinde ihtilâf olunup İbn Şıhne'nin beyân ettiği **[1910]** vechile ekser-i fukahâ sıhhatine kâil olmuşlar ise de *Câmi'u'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile adem-i sıhhatiyle iftâ vâcibdir. Ammâ vasî, hâin ise azli vâcib olup ifâ-yı vesayetten âciz-i âdil ise edilmeyip belki 3685. mes'elede beyân olunduğu vechile muâvin olarak bir vasî dahi ilâve eder.

والعدل الكافي لا يملك عزل نفسه والحيلة فيه شيئان: **أحدهما**: أن يجعله الميت وصيًّا على أن يعزل نفسه متى شاء. **الثاني**: أن يدّعي دينًا على الميت فيتّهمه القاضي فيخرجه كذا في الولوالجية.

3708. Mes'ele: Vasî-yi âdil ve kâfî nefsini vesâyetten azledemez. Azledebilmek için hîle, yaʿni tarîk ve çare iki şeyin biridir. O da ya meyyitin kendisi hayâtında vasî ihtiyâr eder iken her ne zaman ister ise nefsini azleylemek şartıyla ihtiyâr eylemek.

İkincisi, *Velvâliciyye*'de beyân olunduğu vechile meyyit üzerine deyn iddiʿâsında bulunup hâkim kendisini ittihâm ederek vesâyetten ihrâc eylemektir.

وفي الخانية: القاضي إذا اتهم الوصي لا يخرجه على قول أبي حنيفة وإنما يضمّ إليه آخر وقال أبو يوسف يخرجه وعليه الفتوى.

3709. Mes'ele: *Hâniyye*'de beyân olunduğu üzere ânifen beyân olunduğu üzere vasî-yi âdil-i kâfîyi tarîk-i sânî ile vesâyetten ihrâc için kâdî onu ittihâm eylemekle İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre vesâyetten ihrâc edemez. Belki ona başka bir vasî dahi ilâve eder ise de Ebû Yûsuf hazretleri ihrâcına kâil olup fetvâ da Ebû Yûsuf'un kavlinedir.

Maraz-ı Mevtte İʿtâkın Hükmü

المعتَق في مرض الموت كالمكاتب في زمن سعايته فلو أعتق عبده فيه فقتل مولاه خطأ فعليه قيمتان يسعى فيهما واحدة للإعتاق فيه لكونه وصية ولا وصية للقاتل وأخرى وهي الأقل من قيمته ومن دية المقتول لجنايته كالمكاتب إذا جنى خطأ؛ ولو شهد في زمن السعاية لم تقبل كما في شهادات الصغرى.

3710. Mes'ele: [1911] Maraz-ı mevtinde iʿtâk olunan köle zamân-ı siʿâyetinde mükâteb gibidir. Binâenaleyh, bir kimse maraz-ı mevtinde kölesini âzâd edip de mevlâsını hatâen katl eylese iki kıymetini damân lâzım gelip onların edâ ve îfâları husûsunda çalışır. İki kıymetinden biri maraz-ı mevtinde iʿtâk ederek vasiyyet olup hâlbuki kâtile vasiyyet gayri câizdir. İkincisi de kıymetinden ve maktulün deyninden âzâd olarak hatâen cinâyette bulunan mükâteb gibi cinâyetinin cezâsıdır.

İşte böyle maraz-ı mevtinde iʿtâk olunan köle zamân-ı siʿâyetinde mükâteb gibi olduğundan zamân-ı siʿâyetinde şehâdette bulunsa şehâdât-ı *Suğrâ*'da beyân olunduğu üzere bekâ-yı rıkkıyyetine binâen şehâdeti kabûl olunmaz.

Mevlâsının Vefâtından Sonra Hükm-i Müdebber

والمدبر بعد موت مولاه كالمعتَق في زمن المرض فلو قتل في زمن سعايته خطأ كان عليه الأقل وعندهما الدية على عاقلته وهي من جنايات المجمع. وصرّح أيضًا في الكافي قبيل القسامة بأن المدبّر في زمن سعايته كالمكاتب عنده وحرّ مديون عندهما؛ وكذا لو مات وترك مدبّرًا لا مال له غيره فقتل هذا المدبر رجلًا خطأ فعليه أن يسعى في قيمته لولي القتيل عنده كالمكاتب وعندهما عليه الدية انتهى؛ وعلى هذا ليس للمدبرة أن تزوّج نفسها زمن سعايتها لأن المكاتبة لا تزوّج نفسها وعندهما لها ذلك لأنها حرّة وقد أفتيت به.

3711. Mes'ele: Mevlâsının vefâtından sonra müdebber zamân-ı marazda muʿtak gibidir. Binâenaleyh zamân-ı siʿâyetinde hatâen katledilse inde'l-İmâm ekall-i kıymeti vâcib olur. İmâmeyn hazerâtına göre kâtilin âkilesi üzerine deyni lâzım gelip bu mes'ele cinâyât-ı *Mecma*'dan menkûledir.

Ve kezâ *Kâfî* de kasâmenin kubeylinde zamân-ı siʿâyetinde müdebberin inde'l-İmâm mükâteb gibi olup inde'l-İmâmeyn hürr-i medyûn olduğu musarrahtır.

Ve kezâ mevlâsı müdebber olarak kölesini terk ile vefât edip ondan başka mâlı bulunmadığı hâlde müdebber-i mezkûr **[1912]** hatâen bir kimseyi katletse inde'l-İmâm mükâteb gibi velî-yi maktûl için kıymeti bedelinde saʿy eder. Ve inde'l-İmâmeyn diyet lâzım gelir. Binâen alâ-hâzâ, inde'l-İmâm müdebbere mükâtebe gibi olup mükâtebe ise nefisini tezvîce mâlike olmadığından müdebbere de zamân-ı siʿâyetinde nefsini tezvîce mâlike değildir. İnde'l-İmâmeyn hürre-i medyûne olduğundan nefsini tezvîc edebilip musannif-i allâme de tezvîce mâlike olmasıyla İmâmeyn kavli üzerine fetvâ vermiştir.

القاضي لا يعزل وصي الميت إلا في ثلاث فيما إذا ظهرت خيانته أو تصرف ما لا يجوز عالماً مختارًا أو ادّعى دينًا على الميت وعجز عن إثباته ولكن في هذه يقول له «إما أن تبرئ الميت أو عزلتك» ولا ينصب وصيًّا مع وجوده إلا إذا غاب غيبة منقطعة أو أقرّ لمدعي الدين، كما في الخانية.

3712. Mes'ele: Kâdî meyyitin sülüs-i mâlında vasîsini azledemez. Ancak vasînin hiyâneti zâhir olur veyâhûd bilerek ihtiyârıyla câiz olmayan bir

tasarrufta bulunur veyâhûd meyyit üzerine deyn iddiʿâsında bulunup isbâtından âciz olursa şu üç sûretten biriyle azledebilir ise de lâkin deyn iddiʿâsı sûretinde hemân azletmeyip belki "Ya meyyiti iddiʿâ ettiğin deynden ibrâ edersin veya seni vesâyetten azlederim." diyerek ibrâ ile azil beyninde tahyîr edip *Hâniyye*'de beyân olunduğu üzere gaybet-i munkatıʿa ile gaybûbet veya müddeʿîye deyn ikrâr etmedikçe onun vücûdu hâlinde başka vasî de nasb ve taʿyîn eylemez.

لا يملك الوصي بيع شيء بأقل من ثمن المثل إلا في مسألة ما إذا أوصى ببيع عبده من فلان فلم يرض الموصى له بثمن المثل فله الحط.

3713. Mes'ele: Vasî semen-i mislinden ekall para ile bir şey satmaya mâlik olamaz. Ancak kölesini fülân **[1913]** kimseye satmasını vasiyyet edip de mûsâ leh semen-i misliyle şirâya râzî olmaz ise semen-i mislinden bir mikdâr tenzîl edebilir.

الوارث إذا تصدّق بالثلث الموصى به للفقراء وهناك وصي لم يجز ويأخذ الوصي الثلث مرّة أخرى ويتصدّق به كما في القنية.

3712. Mes'ele: Vasînin vücûduyla beraber vârisin fukaraya vasiyyet olunan sülüs-i mâlı tasadduku câiz olmayıp tasadduk ettiği hâlde *Kunye*'de beyân olunduğu vechile vasî hasbe'l-vesâye tekrâr alıp tasadduk eder.

الوصي يملك الإيصاء سواء كان وصي القاضي أو الميت فيها كما في الخانية.

3713. Mes'ele: *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile terekenin sülüsüne vasî gerek meyyitin ihtiyâr ettiği vasî-yi muhtar olsun ve gerek hâkimin nasb ve taʿyîn ettiği vasî-yi mansûb bulunsun terekenin sülüsüne vasî diğerini ihtiyâr edebilir.

الوصي إذا خلط مال الصغير بماله لم يضمن.

3714. Mes'ele: Vasî sağîrin mâlını kendi mâlına karıştırmakla damân lâzım gelmez.

وفيها أيضًا للوصي إطلاق غريم اليتيم من الحبس إن كان معسرًا، لا إن كان موسرًا.

3715. Mes'ele: Yine *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre, züğürt ise vasî yetîmin borçlusunu habsten ıtlâk edip sebîlini tahliye edebilir ise de zengin ise bırakamaz. Zîrâ nazara münâfîdir.

لا يملك القاضي التصرف في مال اليتيم مع وجود وصيه ولو كان منصوبه كما في بيوع القنية.

3716. Mes'ele: Büyûʿ-i *Kunye*'de beyân olunduğu üzere her ne kadar kendisinin nasb ettiği vasî ve mütevellî mansûb olsalar dahi vasî var iken yetîmin mâlında ve mütevellî var iken mâl-ı vakıfta kâdî **[1914]** tasarrufa mâlik değildir.

لا يضمن الوصي ما أنفقه على وليمة ختان اليتيم إذا كان متعارفًا لا سَرَف فيه ومنهم من شرط إذن القاضي وقيل يضمن مطلقًا، كذا في غصب اليتيمة.

3717. Mes'ele: Gasb-ı *Yetîme*'de beyân olunduğuna göre bilâ-isrâf müteʿâref olduğu hâlde vasî yetîmin hitân cemʿiyyetine sarf ettiği şeyi dâmin olmaz ise de fukahâdan bazıları hükm-i mezkûrda izn-i hâkimi şart kılıp inde'l-baʿz mutlakan damânına kâil olunarak ihtilâf olunmuştur.

القاضي إذا أقام قيّمًا لعجز الوصي لا ينعزل الوصي وإن أقامه مقام الأوّل انعزل كذا في قسمة الولوالجية.

3718. Mes'ele: Kısmet-i *Velvâliciyye*'nin beyânına göre vasînin aczine binâen kâdînın kayyim ikâmesiyle vasî vesâyetten münʿazil olmaz ise vasînin makâmına ikâmesiyle münʿazil olur.

إذا مات أحد الوصيين أقام القاضي الحي وصيًّا أو ضم إليه آخر ولا تبطل إلا إذا أوصى لهما بالتصدق بالثلث يضعاه حيث شاءا كذا في الخزانة. وفي الثاني خلاف.

3719. Mes'ele: Meyyitin hâl-i hayâtında ihtiyâr ve intihâb ettiği iki vasîden biri vefât edip de kâdî hayâtta kalanı vasîlikte ikâme eder veya ona bir vasî de dahi damm u ilâve ederse onlardan birinin vefâtıyla vesâyet bâtıla olmaz ise de *Hızânetü'l-Fetâvâ*'da beyân olunduğu vechile sülüs-i mâlını diledikleri mahalle tasadduk eylemek üzere ikisine vasiyyet eylemiş ise ikisinin birlikte emânetlerine râzı olduğundan birinin vefâtıyla diğeri münʿazil olup ikincinin vefâtı hilâfîdir.

الوصي إذا أبرأ عما وحب بعقده صح ويضمن إلا إذا أبرأ من كاتبه عن يد له الكتابة وكذا الوكيل والأب كما في الخانية.

3720. Mes'ele: [1915] Vasî kendi akdiyle vâcib olan şeyden ibrâ ederse ibrâsı sahîh olup ibrâ ettiği şeyi dâmin olur ise de bedel-i kitâbete kestiği mükâtebi bedel-i kitâbetten ibrâ ederse dâmin olmaz. *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile vekîl ve eb de böyledir.

الغلام إذا لم يكن أبوه حائكًا فليس لمن هو في حجره تعليمه الحياكة لأنه يعير بها وللأم ولاية إجارة ابنها ولو كان في حجر عمّته.

3721. Mes'ele: Gulâmın pederi kumaş dokuyan esnâftan değil ise hücre-i taʿlîminde bulunduğu kimse ona kumaş dokumak taʿlîm edemez. Zîrâ ol sanʿatla taʿyîr olunur. Her ne kadar çocuk ammesinin hücresinde bulunsa dahi vâlidesinin oğlunu icâreye velâyeti vardır.

قال القاضي: جعلتك وكيلًا في تركة فلان، كان وكيلا بالحفظ لا غير ولو زاد «تشتري وتبيع» كان وكيلا فيهما.

3722. Mes'ele: Kâdî bir kimseye "Seni fülânın terekesine vekîl kıldım." dese, cümlesinde vasî olarak yalnız hıfzına vekîl olur. Ve eğer "Alır ve satarsın." kavlini ziyâde ederse her ikisinde vekîl olur.

ولو قال: جعلتك وصيا في تركة فلان، كان وصيا في الكل.

3723. Mes'ele: "Seni falânın terekesinde vasî kıldım." derse terekesinin cümlesinde vasî olur. Zîrâ mutlak kemâle masrûftur.

إذا مات الموصي خرج الموصى به عن ملكه ولم يدخل في ملك أحد حتى يقبل الموصى له فيدخل في ملكه أو يرد فيدخل في ملك الورثة كذا في التهذيب.

3724. Mes'ele: *Tehzîb*'de beyân olunduğu vechile mûsî vefât ettikte vasiyyet olunan mâl vasiyyet eden mûsînin milkinden çıkıp mûsâ leh kabûl edene kadar hiç kimsenin milkine girmez. Mûsâ leh kabûl ederse onun milkine girer. **[1916]** Ve eğer reddederse veresenin milkine girer.

أوصى إلى رجل ثم إلى آخر فهما شريكان في كله كذا في التهذيب.

3725. Mes'ele: Bir kimseye vasiyyet edip baʿdehu diğer birine dahi vasiyyet eylese *Tehzîb*'de beyân olunduğu vechile ikisi de cümlesinde şerîk olurlar.

قضى الوصي الدين ثم ظهر آخر ضمن له حصته إلا إذا قضى بأمر القاضي.

3726. Mes'ele: Kâdî emretmedikçe vasî müteveffânın deynini kazâ ettikten sonra başka bir dâin dahi zuhûr etse 3690. mes'elede beyân olunduğu üzere hasbe'l-garâmet dâin-i mezkûrun hissesini dâmin olur ise de emr-i kâdî ile kazâ eylemiş ise damân lâzım gelmez.

أنفق الوصي على اليتيم من مال نفسه ثم أراد الرجوع لم يقبل إلا ببينة.

3727. Mes'ele: Vasî kendi mâlından yetîme sarf ve infâk edip de baʿdehu sarf ettiği parasını istirdâd ve istîfâ için yetîmin mâlına mürâcaʿat eylese bi'l-beyyine isbât eylemedikçe infâk daʿvâsı kabûl olunmaz.

KİTÂBU'L-FERÂİZ

3728. Mes'ele: [1](تعلموا الفرائض وعلموها الناس، فإنها نصف العلم) hadîs-i şerîfi muktezâsınca ilm-i ferâiz öğrenip ve öğretmek me'mûr-i şâriʿ olarak meşrûʿât-ı lâzimeden olup insânın muʿâmelâtının bir kısmı hâl-i hayâtına, diğer kısmı mâ baʿde mevtine muteʿallık olarak iki kısma munkasim olarak tahsîli lâzım gelen ilimde ya hâl-i hayâtına veya mâ baʿde mevtine muteʿallık olup ilm-i ferâiz ise baʿde'l-vefât terekesine taʿalluk eylemesi iʿtibârıyla nısf-ı ulûm addolunmuştur. Veyâhûd … mes'elede beyân olunduğu üzere sebeb-i milk şirâ ve hibe ve vasiyyeti kabûl veya mubâha istîlâ gibi ihtiyârî veya vâris olmak gibi cebrî olması iʿtibârıyla bunlardan birine taʿalluk eden ilim her ikisine taʿalluk eden ilmin nısfı olması îcâb eder. **[1917]**

3729. Mes'ele: Ferâiz, mefrûza maʿnâsına ferîzanın cemʿi olup ferîza da mîrâsta ashâb-ı furûzun sehimlerinden nusûs-i Kurâniyye ile takdîr ve taʿyîn olunan nısf ve sülüs ve sülüsân ve rubʿ ve südüs ve sümün gibi mekâdir-i mefrûzadır.

3730. Mes'ele: Bir kimse vefât ettikte müretteb olarak terekesine hukûk-i erbaʿa taʿalluk eder. Onlar da, bilâ-tebzîr velâ-taktîr techîz ve tekfini, sâniyen kazâ-yı düyûn, sâlisen tenfîz-i vesâyâ, râbiʿan kısmet beyne'l-verese olup rıkkıyyet, katl, ihtilâf-i dîn, ihtilâf-ı dâr verâsete mâniʿdir.

---

1 Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, VI, 339. "Miras ilmini öğrenin ve onu insanlara öğretin. Zira o , ilmin yarısıdır."

Ashâb-ı sihâmda on iki sınıf olup dördü ricâlden; eb, ced, eh li-ümmin ve zevcdir.

Sekizi nisâdan; zevce, bint, bintü'l-ibn, uht lehumâ, uht li-eb, uht li-üm, üm, cedde-i sahîhadır.

Terekenin mahall-i sarfı, ashâb-ı furûz, asabe-i nesebiyye, asabe-i sebebiyye, zevi'l-erhâm, mevle'l-müvâlât, mukarrun leh bi'n-neseb, mûsâ leh bimâ zâde ale's-sülüs, beytü'l-mâldır.

الميت لا يملك بعد الموت إلا إذا نصب شبكة للصيد ثم مات فتعلق الصيد فيها بعد الموت فإنه يملكه ويورث عنه كذا ذكره الزيلعي من المكاتب.

3731. Mes'ele: Zeylaʿî'nin mükâteb bahsinde beyânına göre, baʿde'l-vefât bir kimse hiçbir şeye mâlik olmaz. Ancak hayâtta iken tuzak kurup veya ağ atıp da baʿde'l-vefât tuzağına veya ağına bir av tutulur ise ona mâlik olarak veresesine intikâl eder.

العطاء لا يورث، كذا في صلح البزّازية.

3732. Mes'ele: Musannif-i allâmenin ıtlâkından zâhir olan sulh-i *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile, gerek senenin nısfında vefât etsin ve gerek sene hitâmında etsin bilâ-fark kendisine mukannen atâya evlâdı vâris olamazlar, demek ise de Molla Miskîn'den naklen Hamevî'nin beyânına göre sene nihâyetinde vefât ederse onun atâsını karîbine sarf müstehabdır. **[1918]**

ذكر الزيلعي من آخر كتاب الولاء: أن بنت المعتِق ترث المعتَق في زماننا وكذا ما فضل بعد فرض أحد الزوجين يردّ عليه وكذا المال يكون للبنت رضاعًا وعزاه إلى النهاية بناءً على أنه ليس في زماننا بيت مال لأنهم لا يضعونه موضعه.

3733. Mes'ele: Kitâb-ı velânın âhirinde Zeylaʿî'nin beyânına göre onun zamânında muʿtikin kızı muʿtaka vârise olur, imiş. Ve kezâ zevceyn terekeden kısmet-i mefrûza ve mukadderelerini aldıktan sonra fazla kalan onlara reddolunur imiş. Ve kezâ *Nihâye*'ye azv u nisbetle mütevvâfının mâlı sütkızına verilir imiş. Bunların cümlesine sebeb de ol vaktin beytü'l-mâl me'mûrları, mahallinin gayrıya sarf ettikleri için beytü'l-mâlın fikdânına mebnî imiş.

Hamevî'nin beyânına göre Zeylaʿî musannif-i allâmenin dediği gibi muʿtikin kızının muʿtaka vârise olmasına ve kezâ *Nihâye*'ye azvle mâlın sütkıza verilmesi irs tarîkiyle olduğuna kâil olmayıp belki meşâyih-i fukahâdan naklen irs tarîkiyle olmayarak mücerred meyyite akrabiyyetine binâen beytü'l-mâldan elyak olmakla teberruʿan verilmesine kâil imişlerdir.

كل إنسان يرث ويورث إلا ثلاثة: الأنبياء عليهم السلام لا يرثون ولا يورثون وما قيل من أنه ﷺ ورث خديجة لم يصح وإنما وهبت مالها له في صحتها. والمرتد لا يرث وترثه ورثته المسلمون. والجنين يرث ولا يورث كذا في آخر التتمة في الثالث نظر يعلم مما قدّمناه في البيوع.

3734. Mes'ele: Her insân kendisi başkasına ve başkaları kendisine vâris olur ise de üç sınıf bu hükümden müstesnâlardır.

Onlardan biri, enbiyâ-yi izâm hazerâtıdır. Ne kendileri başkalarına ve ne de başkaları kendilerine vâris olmazlar. Hazret-i Peygamber'in Hazret-i Hatîce'ye vâris oldukları sahîh değildir. Belki Hazret-i Hatîce hayâtında mâlını Hazret-i Peygamber'e hibe buyurmuşlardır.

İkincisi, mürtedler olup kendileri başkalarına vâris olamaz ise de **[1919]** kendilerine müslümân olan vereseleri vâris olurlar.

Üçüncü sınıf, rahim-i mâderde bulunan cenîn olup âhir-i *Yetîme*'de beyân olunduğu vechile kendisi başkasına vâris olup başkaları kendisine vâris olmaz. Lâkin bu sınıfın hükmünde nazar vâriddir ki kitâb-ı büyûʿda zikr olunan … mes'eleden maʿlûm olur.

Vakt-i İrs

واختلفوا في وقت الإرث فقال مشايخ العراق في آخر جزء من أجزاء حياة المورث وقال مشايخ بلخ عند الموت؛ وفائدة الاختلاف فيما لو قال الوارث لجارية مورثه «إن مات مولاك فأنت حرة» فعلى الأوّل تعتق لا على الثاني كذا في التتمّة.

3745. Mes'ele: Fukahâ-yı izâm vakt-i irste ihtilâf edip meşâyih-i Irâk mûrisin eczâ-yı hayâtından bir cüzde irse kâbil olup meşâyih-i Belh ise inde'l-mevt irsine kâil olmuşlardır. Semere-i hilâf; vârisin, mûrisin câriyesine hitâben "Efendin vefât ettikte sen hürresin." diyerek mûrisinin câriyesinin ıtkını mevlâsının vakt-i vefâtına taʿlîkinde zâhire olur. Zîrâ *Yetîme*'nin

beyânına göre meşâyih-i Irâk'ın kavilleri üzere mezbûre âzâd olur ise de meşâyih-i Belh'in kavilleri üzere âzâd olmaz. Zîrâ onlara göre vakt-i taʿlîkte mâlik değildir ki taʿlîki sahîh olsun.

İrsin Aʿyânda Cereyânı

الإرث يجري في الأعيان وأما الحقوق فمنها ما لا يجري فيه كحق الشفعة وخيار الشرط وحد القذف والنكاح لا يورث وحبس المبيع والرهن يورث والوكالات والعواري والودائع لا تورث؛ واختلفوا في خيار العيب فمنهم من قال يورث ومنهم من أثبته للوارث ابتداء.

3746. Mes'ele: İrs, aʿyânda cârî olup hukûktan hakk-ı şüfʿa ve hıyâr-ı şart ve hadd-i kazif ve nikâhta cereyân etmeyerek bunlara vâris olunmaz. Binâenaleyh sağîre li-ebeveyn birâderi vefât etmekle hakk-ı tezvîci onun evlâdına intikâl etmeyip belki li-ebin birâderi mâlik olur. Ve mebîʿ ve rehni hakk-ı habse vâris **[1920]** olunup vekâlât ve âriyetler ve vedîʿalara vâris olunmaz. Yaʿni, müsteʿîr ve müstevdiʿ vefât ettikte onların vârisleri müsteʿîr ve müstevdiʿ olamazlar. Ammâ ayn-ı vedîʿa ve ayn-ı muʿâr aʿyândan oldukları cihetle onlarda irs cereyân ederek sâhibleri vefât ettikte hasbe'l-halefiyyet vârislerine intikâl ederler. Hıyâr-ı aybda irsin cereyânı ihtilâfî olup fukahâdan bazıları tevrîsine kâil olup bazıları da ibtidâen vârise isbâtına kâillerdir.

والدية تورث اتفاقًا؛ واختلفوا في القصاص فذكر في الأصل أنه يورث ومنهم من جعله للورثة ابتداء.

3747. Mes'ele: Bi'l-ittifâk diyet vereseye intikâl edip kısâsın irsen intikâlinde ihtilâf olunup *Asıl*'da zikr olunduğuna göre vâris olunup fukahâdan bazıları kısâsın ibtidâen vereseye sübûtuna kâillerdir.

ويجوز أن يقال لا يورث عنده خلافًا لهما أخذًا من مسألة لو برهن أحد الورثة على القصاص والباقي غيب فلا بدّ من إعادته إذا حضروا عنده خلافًا لهما كذا في آخر التتمّة.

3748. Mes'ele: *Yetîme*'nin âhirinde beyân olunduğu vechile vereseden bir isbât-ı kısâs için burhân ikâme edip diğerleri gâib olsalar inde'l-İmâm baʿde'l-huzûr iʿâde ile tekrâr bi'l-burhân isbâtları lâzım olup İmâmeyn hazerâtına göre birinin isbâtı diğerlerine kifâyet ederek adem-i lüzûmuyla

ihtilâf mes'elesinden ahz ile inde'l-İmâm hıyâr-ı aybın adem-i mîrâsı ve İmâmeyn hazerâtına göre mîrâsına kâil olmak da câizdir.

وأما خيار التعيين فاتفقوا أنه يثبت للوارث ابتداء.

3749. Mes'ele: Bi'l-ittifâk fukahâ-yı izâm hazerâtı hıyâr-ı ta'yînin ibtidâen vârise sübûtuna kâil olup *Fethü'l-Kadîr*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre hıyâr-ı vasıf da bi'l-icmâ' vereseye intikâl edip hıyâr-ı takrîrin hıyâr-ı vasfa müşâbehetine binâen onun da intikâli müstefâd olunur.

الجد كالأب إلا في إحدى عشرة مسألة خمس في الفرائض وست في غيرها أما الخمس فالأولى الجدة أم الأب لا إرث لها مع الأب ولا تحجب بالجد. الثانية الإخوة لأبوين أو لأب يسقطون بالأب ولا يسقطون بالجد على قولهما ويسقطون به كالأب على قول الإمام وعليه الفتوى فالمخالفة على قولهما خاصة.

3750. Mes'ele: [1921]Ced ve cedde eb gibi ise de on bir mes'elede ebin hilâfına olup onların beşi ferâizde, altısı gayrısındadır. Ferâizde buluna muhâlefetten biri,

[1]. Pederin vâlidesi bulunan cedde eb ile ictimâ' ettikte vârise olamaz. Hâlbuki ced mâni' olmayarak onunla ictimâ' ederse vârise olur.

2. Li-ebeveyn veya li-ebin karındaşlar eb ile sâkıt oldukları hâlde İmâmeyn hazerâtına göre ced ile sâkıt olmaz. Ammâ İmâm-ı A'zam hazretlerine göre eb ile sâkıt oldukları gibi ced ile de sâkıt olup fetvâ da Hazret-i İmâm'ın kavlinedir. Binâenaleyh muhâlefet, İmâmeyn hazerâtınını kavillerine mahsûsadır.

الثالثة: للأم ثلث ما بقي مع أحد الزوجين والأب ولو كان مكان الأب جد فللأم ثلث جميع المال عند أبي حنيفة ومحمد خلافًا لأبي يوسف.

3751. Mes'ele: Üçüncü mes'ele, ehad-i zevceyn ve eb ile vâlide sülüs-i mâ yebkâyı alır. Hâlbuki eb mekânında ced bulunsa Ebû Yûsuf'un hilâfına İmâmeyn indinde vâlide sülüs-i kül alır.

الرابعة: لو مات المعتَق عن أب معتِقه وابن معتِقه فللأب السدس والباقي للابن في رواية ولو كان مكان الأب جد فالكل للابن في الروايات كلها على قول الإمام.

3752. Mes'ele: Dördüncü mes'ele, mevlâsıyla mevlâsının oğlunu terk ederek muʿtak vefât eylese, bir rivâyette eb südüs alıp bâkî oğlunundur. Halbuki eb mekânında ced bulunsa kavl-i İmâm üzere cümle rivâyâtta terekenin cümlesi ebindir.

الخامسة: لو ترك جدّ معتِقه وأخاه قال أبو حنيفة يختص الجد بالولاء وقالا الولاء بينهما ولو كان مكان الجد أب فالميراث كله له اتفاقًا.

3753. Mes'ele: Beşinci mes'ele, iʿtâk olunan abd vefât edip iʿtâk eden mevlâsının ceddiyle birâderi **[1922]** kalmış olsa İmâm-ı Aʿzam hazretleri, velâsının cedde ihtisâsına kâil olup İmâmeyn hazerâtı ise beynlerinde iştirâka kâillerdir. Ceddin yerinde eb olsa idi bi'l-ittifâk mîrâsın cümlesi ebindir.

وأما المسائل الست فأربع في الكتب المشهورة: [**الأولى**:] لو أوصى لأقرباء فلان لا يدخل الأب ويدخل الجد في ظاهر الرواية. [**الثانية**:] وفي صدقة الفطر تجب صدقة فطر الولد على أبيه الغني دون جده.

3754. Mes'ele: Ferâizin gayrıda ebin cedde muhâlif olduğu altı mes'eleden dördü kütüb-i meşhûrede mezkûre olup onlardan biri[ncisi], fülânın akrabâsına bir şey vasiyyet eylese zâhir-i rivâyette akrabâda ced dâhil olup eb dâhil olmaz.

İkincisi, sadaka-i fıtırda olup veledin fıtrı ganî olan ebe vâcib olduğu hâlde cedde vâcib değildir.

Üçüncüsü, pederi bir hür iʿtâk eylese veledinin velâsı mevlâsının olup ceddin değildir.

Dördüncüsü, veled-i sağîr pederinin İslâm'ıyla müslümân olup ceddinin İslâm'ıyla müslümân olmaz.

الخامسة: لو مات وترك أولادًا صغارًا ومالًا فالولاية للأب فهو كوصي الميت بخلاف الجد. والسادسة في ولاية الإنكاح لو كان للصغير أخ وجد فعلى قول أبي يوسف يشتركان وعلى قول الإمام يختص الجد ولو كان مكانه أب اختصّ اتفاقًا. ثم زدت أخرى وهو أنه إذا مات أبوه صار يتيمًا ولا يقوم الجد مقام الأب لإزالة اليتيم عنه فهي اثنتا عشرة مسألة ثم رأيت أخرى في نفقات الخانية: لو مات وترك أولادًا صغارًا ولا مال له ولهم أمٌّ وجدٌّ أبُ الأبِ فالنفقة عليهما أثلاثًا الثلث على

الأم والثلثان على الجد انتهى. ولو كان كالأب كانت كلها عليه ولا تشاركه الأم في نفقتهم فهي ثلاث عشرة.

3755. Mes'ele: Beşinci mes'ele, bir kimse vefât edip bilâ-mâl evlâd-ı sigâr terk eylese velâyet ebindir. Binâenaleyh eb **[1923]** vasî-yi meyyit gibidir. Ced ise bunun hilâfınadır.

Altıncı mes'ele, velâyet-i nikâhtır. Sağîrin birâderiyle ceddi bulunsa Ebû Yûsuf'un kavli üzere velâyet-i nikâh ikisi beyninde müşterek, İmâm-ı A'zam hazretlerine göre cedde mahsûstur. Ceddin mekânında eb olsa idi bi'l-ittifâk velâyet-i tezvîc kendisine münhasır olur idi.

Bir mes'ele de musannif-i allâme ziyâde edip o da pederin vefâtıyla sabî yetîm olup yetîmliğin izâlesinde ced peder makâmına kâim değildir. Binâenaleyh mes'ele-i fark on iki oldu. Ba'dehu nafakât-ı *Hâniyye*'de bir mes'ele dahi görmüş. O da bilâ-mâl vefât edip evlâd-ı sığâr terkedip onların vâlidelerine ebu'l-ebin ceddi bulunsa sığârın nafakaları eslâsen vâlideleriyle ebu'l-ebin ceddine lâzım gelip sülüsü vâlidelerine ve sülüsânı cedde düşer. Ceddin mekânında eb bulunsa idi nafakalarının cümlesi ebe lâzım gelip onların nafakalarında vâlideleri ebe müşâreket eylemeyecekti. Binâenaleyh mes'ele-i fark on üçe bâliğadır.

Cedd-i Fâsid

الجد الفاسد من ذوي الأرحام وليس كأب الأب فلا يلي الإنكاح مع العصبات ولا يملك التصرف في مال الصغير.

3756. Mes'ele: Vâlidenin pederi ve pederin vâlidesinin pederi nisbetinde üm dâhil olan cedd-i fâsid zevi'l-erhâmdan olup pederin pederi gibi asabâttan değildir. Binâenaleyh asabâtla ictimâ'ı hâlinde muhtâc-ı velâyet olan sağîr ve sağîreyi tezvîce velâyeti câiz olmayıp sağîr ve sağîrenin mâllarında tasarrufa mâlik değildir.

ولو ادعى نسب ولد جارية ابن بنته لم يثبت بلا تصديق وفي الميراث من ذوي الأرحام إلا في مسألة ما إذا قتل ولد بنته فإنه لا يقتل به كأب الأب كما ذكره الزيلعي والحدادي من الجنايات.

3757. Mes'ele: Zeyla'î ve Haddâdî'nin cinâyâtta beyânlarında göre, bir kimse kızının câriyesinin veledinin nesebi **[1924]** kendisinden olduğunu iddi'â eylese bilâ-tasdîk nesebi kendisinden sâbit olmaz. Mîrâsta dahi bir mes'elenin gayrısında zevi'l-erhâmdandır. Mes'ele-i mezkûrede kızının veledini katl eylemiş olsa ebu'l-eb olan cedd-i sahîh gibi katl ile kısâs olunmaz.

Vasî-yi Meyyit

وصي الميت كالأب إلا في مسائل: **الأولى**: لا يجوز إقراضه اتفاقًا ويجوز إقراض الأب في رواية. **الثانية**: يشتري ويبيع لنفسه بشرط الخَيريّة لليتيم وللأب ذلك بشرط أن لا ضرر. **الثالثة**: للأب أن يقضي دينه من مال ولده بخلاف الوصي. **الرابعة**: للأب الأكل من مال ولده عند الحاجة وللوصي بقدر عمله. **الخامسة**: للأب أن يرهن مال ولده على دينه بخلاف الوصي. **السادسة**: لا تقوم عبارته مقام عبارتين فإذا باع أو اشترى لنفسه بالشرط فلا بدّ من قوله «قبلتُ» بعد الإيجاب بخلاف الأب. **السابعة**: لا يلي الإنكاح بخلاف الأب. **الثامنة**: لا يمونه بخلاف الأب. **التاسعة**: لا يؤدي من ماله صدقة فطره بخلاف الأب. **العاشرة**: لا يستخدمه بخلاف الأب. **الحادية عشر**: لا حضانة له بخلاف الأب.

3758. Mes'ele: Meyyitin vasîsi pederi gibi ise de on bir mes'elede beynlerinde fark vardır.

[1-] Vasînin ikrâzı bi'l-ittifâk câiz olmayıp bir rivâyette pederin ikrâzı câizdir.

2- Vasî, yetîm için enfa' olmak şartıyla yetîmin mâlından iştirâ ve yetîme bey' edebilir. Pederi ise bilâ-zarar şartıyla alıp satabilir.

3- Pederi veledinin mâlından deynini ödeyebilir, vasî ödeyemez.

4- Lede'l-hâcet pederi veledinin mâlından bilâ-izin yiyebilir. Vasî ancak amelinin ücreti mikdârı yiyebilir.

5- Pederi veledinin mâlını deynine terhîn edebilir, vasî edemez.

6- Vasînin kelâm-ı vâhidi îcâb ve kabûl makâmına **[1925]** kâim olamaz, pederin kâim olur. Binâenaleyh vasî, sabî için enfa' olmak şartıyla vasîye bir şey satar veya onun mâlından nefsi için bir şey alırsa ba'de'l-îcâb قبلت demek[1] lâzım olup pederi bunun hilâfınadır.

7- Vasî mücerred vesâyetiyle sağîr ve sağîreyi nikâh edemez. Pederi tezvîce mâliktir.

1 "Kabul ettim."

8- Vasî meûnet ve masrafına mecbûr değildir. Pederi mecbûrdur.

9- Vasî kendi mâlından sağîr ve sağîrenin sadaka-i fıtrını vermez, pederi verir.

10- Vasî sağîr ve sağîreyi istihdâm edemez, pederi eder.

11- Vasî hakk-ı hıdânesine mâlik değildir. Pederi mâlik olabilir.

Meyyitin Vâris Olması

الميت لا يرث إلا في مسألة ما إذا ضرب بطن امرأة فألقته ميتًا فإن الغرّة يرثها الجنين لتورث عنه كما في جنايات المبسوط.

3759. Mes'ele: *Mebsût*'un beyânına göre, meyyit ancak bir mes'elede vâris olabilir. Hâmil olan mer'enin karnına vurularak meyyit olduğu hâlde ıskât olunan cenîn kendisinden veresesi vâris olmak içn cenîn-i mezkûr diyeti olan gurreye vâris olur.

ولا يملك الميت إلا في مسألة ذكرناها في الصيد.

3760. Mes'ele: Meyyit hiçbir şeye mâlik olamaz ancak … mes'elede zikr olunan sayd mes'elesinde mâlik olur.

ولا يضمن إلا في مسألة ما إذا حفر بئرًا تعدّيًا ثم مات فوقع فيها إنسان بعد موته كانت الدية على عاقلته، كما في الجامع.

3761. Mes'ele: *Câmi*'de beyân olunduğu üzere meyyite damân lâzım gelmez. Ancak bilâ-izin velîyyü'l-emir tarîk-i âmmda kuyu kazıp ba'de'l-vefât kazdığı kuyuya bir insân düşüp helâk olsa diyeti meyyitin âkilesine lâzım gelir.

لو مات المستأمن في دارنا عن مال وورثته في دار الحرب وُقفَ مالُه حتى يقدموا فإذا قدموا فلا بدّ من بينة ولو أهل ذمة ولا بد أن يقولوا «لا نعلم له وارثا غيرهم» ويؤخذ منهم كفيل ولا يقبل كتاب ملكهم ولو ثبت أنه كتابه، كذا في مستأمن فتح القدير.

3762. Mes'ele: [1926] Bir müste'men dâr-ı İslâm'da vefât edip veresesi dâr-ı harbde olarak mâlı kalsa veresesi gelip taleb edene kadar malı tevkîf olunup hıfzedilir. Veresesi gelip taleb ettiklerinde velev ehl-i zimmetten olsun "Bunlardan başka vârisi bulunduğunu bilmeziz." diyerek şehâdetle tâliblerin verâsetini isbât lâzımdır. Bu vechile verâsetlerini isbât ederler ise onlardan kefîl alınarak malı kendilerine verilir.

Fethü'l-Kadîr'in müste'men bahsinde beyân olunduğuna göre, her ne kadar hükümdârlarının mektûbu olduğu sâbit olsa dahi onların mütevef-fâya vâris olup onlardan başka vârisleri bulunmadığını isbâtta hüküm-dârlarının mektûbu kabûl olunmaz. Zîrâ hükümdârın mektûbu emân hakkında huccet ise de onların taleb ettikleri mala istihkâkları hakkında huccet olamaz.

قال الشيخ عبد القادر في الطبقات في باب الهمز في أحمد: قال الجرجاني في الخزانة قال أبو العباس الناطفي رأيت بخطّ بعض مشايخنا في رجل جعل لأحد بَنِيه دارًا بنصيبه على أن لا يكون له بعد موت الأب ميراث جاز وأفتى به الفقيه أبو جعفر محمد بن اليمان أحد أصحاب محمد بن شجاع البلخي وحكى ذلك أصحاب أحمد بن أبي الحارث وأبو عمرو الطبري، انتهى. والله سبحانه وتعالى.

3763. Mes'ele: Şeyh Abdulkâdir *Tabakât*'ının hemze bâbında Ahmed isminde *Hizâne*'den rivâyetle Cürcânî'den naklen Abbâs Nâtıfî'nin beyâ-nına göre, bazı meşâyih-i fukahânın hatt-ı destiyle muharrer olarak pe-derinin vefâtından sonra terekesine vâris olmamak şartıyla terekesinden hisse-i irsiyyesine **[1927]** bedel bir kimsenin oğullarından biri bir hâne yaptırıvermesi câiz olup İmâm Muhammed b. Şücâʿ Belhî'nin ashâbın-dan fakîh Ebû Caʿfer Muhammed b. Yemânî de hükm-i mes'elenin cevâ-zıyla fetvâ vermiş olduğunu Ebu'l-Hâris ve Ebû Ömer et-Taberî nakil ve hikâye eylemişler.

Bi-inâyetihî teʿâlâ *Eşbâh ve Nezâir*'in fünûn-i sebʿasından fenn-i sânî-nin îzâhı da karîn-i hitâm olup bi-havlihi teʿâlâ fenn-i cemʿ ve farktan ibâret olan fenn-i sâlisin îzâhına dahi mübâşeret olunuyor.

وفقنا الله تعالى بلطفه وكرمه وصلى الله على سيدنا محمد وآله.

[ÜÇÜNCÜ FEN: CEMʿ VE FARK]

بسم الله الرحمن الرحيم؛ الحمد لله على ما أنعم وألهم وفتح من دقائق الحقائق وفهّم وصلى الله على رسوله محمد وآله وصحبه وسلم.

وبعد؛ فهذا هو الفن الثالث من الأشباه والنظائر، وهو فن الجمع والفرق. ونبهت فيه على أحكام يكثر دورها ويقبح بالفقيه جهلها.

3764. Mes'ele: [1928] Besmele ve hamdele ve salvelenin edâsından sonra maʿlûm olarak *Eşbah ve Nezâir*'den işbu îzâhına şürûʿ sadedinde bulunduğumuz fenn-i sâlis ki fenni cemʿ ve fark olup musannif-i allâme hazretleri bu fende mesâil-i fıkhiyyenin beyânında kesîru'l-devrân olup fakîh için cehli bâʿis-i takbîh ve mûcib-i hüsrân olan ahkâm-ı lâzimenin beyânına tenbîh buyurmuş ki cümlesi bir fakîh için hırz-ı cân etmeye lâyıktır.

هي [أحكام] الناسي والجاهل والمكره وأحكام الصبيان والعبيد والسكارى والأعمى وأحكام الحمل وقد كتبناها في الفوائد من كتاب البيوع.

Ahkâm-ı mezkûre; ahkâm-ı nâsî ve ahkâm-ı câhil ve ahkâm-ı mühreh ve ahkâm-ı sıbyân ve ahkâm-ı abîd ve ahkâm-ı sükârâ ve ahkâm-ı haml olup musannif-i allâme ahkâm-ı hamli fevâidin kitâb-ı büyûʿundan … mes'elede buyurmuştur.

والأحكام الأربعة الاقتصار والاستناد والتبيين والانقلاب وحكم النقود مما يتعين وما لا يتعين وبيان جريان أحدهما مكان الآخر وبيان حكم الساقط هل يعود أم لا وما فرع على ذلك.

İktisâr ve istinâd ve tebyîn ve inkılâbdan ibâret olan ahkâm-ı erbaʿa ve muʿâmelâtta taʿyîn edip etmeyen nukûd ahkâmı ve bunlardan biri, diğeri mekânında cârî olanları beyân ve avdet edip etmeyen sâkıtları beyân ve bunlar üzerine teferruʿ eden mesâili beyân.

وبيان [أن] النائب يملك ما لا يملكه الأصيل وبيان ما يقبل الإسقاط من الحقوق وما لا يقبله.

Asîlin mâlik olamadığına nâibin mâlik olduğu beyân ve hukûktan ıskâtı kâbil olup olmayanı beyân.

وبيان أن الزيوف كالجياد في بعض دون بعض وأحكام النائم وأحكام المجنون والمعتوه.

Züyûfun bazı muʿâmelâtta ciyâd gibi olup diğerlerinde olmadığını beyân ve ahkâm-ı nâim ve ahkâm-ı mecnûn ve maʿtûh.

وبيان ما يعتبر فيه المعنى دون اللفظ وعكسه.

Ve kendilerinde maʿnâ muʿteber olup lafız muʿteber olmayan ve aksini beyân.

وأحكام الأنثى وأحكام الجن وأحكام الذمي وأحكام المحارم وأحكام غيبوبة الحشفة وأحكام العقود.

Ahkâm-ı ünsâ ve ahkâm-ı cin ve ahkâm-ı zimmî ve ahkâm-ı mehârim ve ahkâm-ı gaybûbet-i haşefe ve ahkâm-ı ukûd ve ahkâm-ı füsûh.

والقول في الملك والقول في الدين وأحكامه والقول في ثمن المثل وأجرة المثل ومهر المثل والقول في الشرط والتعليق والقول في السفر.

Ve milk ve deynde kavil ve ahkâm-ı deyn ve semen-i misil ve ecr-i misil ve mehr-i misilde kavil ve şart ve taʿlîkte kavil ve seferde kavil.

وفي أحكام المسجد وفي الحرم ويوم الجمعة.

Ve ahkâm-ı mescid ve Harem ve yevm-i cumʿada kavil gibi 47 nevʿ ahkâm-ı fıkhiyyedir. Yaʿni, bu fende mevzûʿ-i bahis olan mesâil kırk nevʿ mesâil-i fıkhiyyedir. **[1929]**

AHKÂM-I NÂSÎ[1]

وحد النسيان في التحرير بأنه عدم تذكر الشيء وقت حاجته إليه. واختلفوا في الفرق بين السهو والنسيان والمعتمد فإنهما مترادفان. واتفق العلماء على أنه مسقط للإثم مطلقًا للحديث الحسن «إن الله تعالى وضع عن أمتي الخطأ والنسيان وما استكرهوا عليه» قال الأصوليون إنه من باب ترك الحقيقة بدلالة محل الكلام لأن عين الخطأ وأخويه غير مرفوع فالمراد حكمها وهو نوعان أخروي وهو المأثم ودنيوي

1 Hâmiş: 978. mes'eleye bak.

وهو الفساد والحكمان مختلفان فصار الحكم بعد كونه مجازًا مشتركًا فلا يعم أما عندنا فلأن المشترك لا عموم له وأما عند الشافعي فلأن المجاز لا عموم له فإذا ثبت الأخروي إجماعًا لم يثبت الآخر كذا في التنقيح وتمامه في شرحنا على المنار.

3765. Mes'ele: Fenn-i sâliste beyân olunan ahkâm-ı mezkûreden biri ahkâm-ı nâsî olup *Tahrîr*'de nisyân "bir şeyin vakt-i hâcette adem-i tezekkürüdür." diyerek tahdîd ve taʿrîf olunup fukahâ-yı izâm hazerâtı sehiv ile nisyân beynini farkta ihtilâf eylemişler ise de şâyân-ı iʿtimâd olan mefhûm ve mâsadakları müttahid olarak müterâdif olmalarıdır. Hükmüne gelince:

3766. Mes'ele: (إن الله وضع عن أمتي الخطأ والنسيان وما استكرهوا عليه)[1] hadîs-i şerîfine binâen ulemâ-yı izâm hazerâtı nisyânın hükm-i uhrevî olan ismi muskıt olduğuna icmâʿ ve ittifâk eylemişlerdir. 88. mes'elede beyân olunduğu üzere hadîs-i şerîf-i mezkûr diğer rivâyette (رُفع عن أمتي: الخطاءُ والنسيانُ)[2] buyurularak vazʿ bedelinde refʿ ile vârid olmuştur.

3767. Mes'ele: Ulemâ-yı usûl 90. ve 1227. mes'elelerde beyân olunduğu üzere, hadîs-i şerîf-i mezkûr kâbil-i ekil olmayan ağaca işâretle "Şu ağaçtan yemeyeceğim." diye yemînde olduğu gibi mahall-i kelâmın delâletiyle maʿnâ-yı hakîkîsini terk bâbından olduğuna kâillerdir. Zîrâ gerek hatâ ve gerek nisyân ve gerek ikrâhın bi'l-fiil vukûʿları muhakkak olup hâlbuki 86. mes'elede beyân olunduğu üzere Hazret-i Peygamber kizibden maʿsûm olmakla mahall-i kelâmın delâletiyle ﴿وَاسْأَلِ الْقَرْيَةَ﴾ âyet-i celîlesinde[3] olduğu gibi bunların vazʿ ve refʿleri **[1930]** hükümlerinin refʿinden mecâz olarak (رفع ويا وضع عن أمتي الخطأ والنسيان) demek رفع ويا وضع عن أمتي حكم الخطأ والنسيان demek olup 86. mes'elede beyân olunduğu üzere hüküm de, nefsü'l-emirde bunlar sebebiyle hâsıl olan sevâb ve ikâb ve bi'l-hâssa bu makâmda ikâb maʿnâsına hükm-i uhrevî ile sıhhat ve fesâd ve bu mâkamda bunlar sebebiyle hâsıl olan fesâd ve butlân maʿnâlarına hükm-i dünyevîden ibâret olarak iki nevʿ olup *Tenkîh*'te beyân olunduğu

1 "Allâh ümmetimden hata, unutma ve zorlama ile işlediklerinin (hükmünü) kaldırmıştır." İbn Mâce, "Talâk", 16, r. 2045; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kebîr*, VI, 139, r. 11454; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 216, r. 2801.

2 "Ümmetimden hata ve unutma(nın hükmü) kaldırılmıştır." Fettenî, *Tezkire*, I, 91; İbn Adî, el-Kâmil, III, 209, r. 479; Sübkî, *Tabakâtü'ş-Şâfiiyye*, II, 253; Ali el-Müttaki, *Kenzü'l-Ummâl*, IV, 233, r. 10307; Zeylaʿî, *Nasbu'r-Râye*, II, 64.

3 "İstersen orada bulunduğumuz şehrin halkına ve aralarında geldiğimiz kâfileye de sor." Yûsuf, 12/82.

üzere hükm-i uhrevînin mebnâsı azîmetin sıhhat ve fesâdı ve hükm-i dünyevînin medârı ise şerâit ve erkânın tahakkuk ve adem-i tahakkukuna dâir olarak şurût ve erkânına riʿâyetle bi-tarîki'r-riyâ kılınan namâz ve sâir ibâdâtta olduğu gibi hükm-i uhrevînin intifâsı hâlinde hükm-i dünyevînin vücûduna binâen yekdiğerine muhâlif olup hatâ ve nisyân ve ikrâh ile kasdolunan ism [إثم] mecâz olmasıyla beraber dünyevî ile uhrevî beyninde müşterek olarak mes'ele-i mezkûrede beyân olunduğu üzere inde'l-Hanefî müştereğin umûma kâbil olmaması ve Şâfiʿîlere göre mecâzın umûma münâfî bulunmasına binâen bi'l-ittifâk kasdolunan hükm-i merfûʿ ile hem hükm-i dünyevî ve hem de hükm-i uhrevî irâdesi müteʿazzir olduğu gibi 888. mes'elede beyân olunduğu üzere kelâmda asıl olan hakîkat olup irâdesi mümkün iken mecâza hamlolunmayacağından bu makâmda hatâ ve emsâlini mecâzen hükümlerinde hâmil ise tashîh-i sıdk-ı mütekellim için mahall-i kelâmın delâletiyle teʿazzür ve zarûrete mebnî olup zarûret ise 1124. mes'elede beyân olunduğu üzere, kendi mikdârıyla takdîr olarak hükm-i dünyevî ile uhrevîden birini irâde ile zarûret müntefîye olarak diğerini edâya hâcet kalmayıp bi'l-icmâʿ hükm-i uhrevî sâbit olarak hükm-i dünyevî müntefî olmakla hatâ ve nisyân ve ikrâh sebebleriyle vazʿ ve intifânın ancak farz ve vâcibin terki ve harâm ve mekrûhun irtikâbı üzerine terettüb edecek hükm-i uhrevîye inhisârı lâzım gelir.

Binâenaleyh … mes'elede beyân olunduğu üzere savma kıyâsla bu hadîs-i şerîfle nisyânen **[1931]** ekil ile savm gibi namâzın da adem-i fesâdına istidlâl sahîh olmaz. Zîrâ fesâd, hükm-i dünyevî olup refʿ olunan hüküm ile maksad ise hükm-i uhrevî olarak ahadühümâ âharın gayrı olmakla birinin intifâsı diğerinin intifâsını îcâb eylemez.

Hadîs-i şerîf-i mezkûr üzere îcâb eden kelâmın tamâmı musannif-i allâmenin *Menâr* şerhinde mezkûr olmakla ârzû buyuran zevâta mürâcaʿâtı tevcîh olunur.

وأما الحكم الدنيوي فإن وقع في ترك مأمور لم يسقط، بل يجب تداركه ولا يحصل الثواب المترتب عليه أو فعل منهي عنه فإن أوجب عقوبة كان شبهة في إسقاطها. فمن نسي صلاة أو صومًا أو حجًّا أو زكاة أو كفارة أو نذرًا وجب عليه قضاؤه بلا خلاف وكذا الوقوف بغير عرفة غلطًا يجب القضاء اتفاقًا.

3768. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere ref' olunan hatâ ve nisyân ile maksad hükümleri olup hükümleriyle maksad da bi'l-ittifâk hükm-i uhrevî olan tâʿat üzerine sevâb ve maʿsiyet üzerine istihkâk-ı ikâba münhasır olarak sıhhat ve fesâda taʿalluku bulunnmayacağı cihetle gerek hatâ ve gerek nisyân veya ikrâh farz veya vâcib olan me'mûrun bihin terkinde vâkiʿ olur ise bunlar sebebiyle zimmet-i mükelleften hiçbir şey sâkıt olmayacağından hemân kazâlarıyla tedârikleri lâzım olup edâları üzerine müterakkıb ve muntazır olan sevâb da terettüb eylemez.

Ve eğer bunların sirkat ve zinâ ve katl-i nefis gibi menhiyyün anhin ityân ve irtikâbından, yaʿni hatâ veya nisyân veya ikrâhla bunlardan birini işlerse hükm-i dünyevîleri bulunan cezâları sâkıt olmayıp fakat hükm-i uhrevîleri bulunan istihkâk-ı azâb sâkıt olur. Şu kadar var ki bunlar sebebiyle vâkiʿ olan maʿsiyetler ukûbet îcâb eder ise ukûbet-i lâzimenin ıskâtında şübhe addolunarak 1583-1585. mes'elede beyân olunduğu üzere (ادرؤا الحدود بالشبهات ما استطعتم)[1] muktezasınca şübhe ile sâkıt olan hudûd-i şerʿiyyenin sukûtuna sebeb olabilirler.

Binâenaleyh her kim farz veya vâcib olan namâz veya oruç **[1932]** veya hac veya zekât veya kefâret veya nezri nisyânen terk eylerse bilâ-hilâf kazâları vâcibdir. Ve kezâ yanlışlıkla Arefe gününün hâricinde vakfede bulunmuş ise bi'l-ittifâk haccın kazâsı vâcibdir.

اتفاقًا ومنها من صلى بنجاسة مانعة ناسيًا أو نسي ركنًا من أركان الصلاة أو تيقن الخطأ في الاجتهاد في الماء والثوب ووقت الصلاة والصوم أو نسي نية الصوم أو تكلم في الصلاة ناسيًا.

3769. Mes'ele: Hatâ veya nisyân veya ikrâh me'mûrun bihin terkinde ve menhiyyün anhın ityânında vâkiʿ olursa hükm-i dünyevîlerinin adem-i sukûtu aslının ferʿlerinden bazıları, bir kimse nâsiyen bedeninde veya sevbinde veya mekânında cevâz-ı salâta mâniʿ necâsetle namâz kılsa veya erkân-ı salâttan birini unutup terk etse veyâhûd vakt-i namâzı baʿde'l-edâ abdest aldığı veya gusül ettiği suyun veya sevb veya beden veya mekânın tahâretinde ve kezâ baʿde's-savm savmın sıhhatinde

1 "Hadleri elinizden geldiğince şübheler ile düşürün." İbn Mâce, "Hudûd", 5; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 57, r. 15922; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 511, r. 28493.

ictihâdında hatâda bulunduğunu teyakkun etse veyâhûd niyyet-i savmı unutsa veyâhûd nâsiyen namâzda tekellüm eylese cümlesi fâsid olmakla kazâ ile iʿâdeleri lâzım gelir.

ومما سقط حكمه في النسيان لو أكل أو شرب ناسيًا في الصوم أو جامع لم يبطل أو أكل ناسيًا في الصلاة تبطل، ولو سلم ناسيا في الصلاة الرباعية على رأس الركعتين.

3770. Mes'ele: Sâim hâl-i savmında nâsiyen yiyip içse veya cimâʿda bulunda hadîs-i şerîf-i mezkûr muktezasınca hükm-i dünyevîsi bulunan fesâd sâkıt olmayarak kıyâs olan fesâdı ise (من نسي وهو صائم فأكل أو شرب فليتم صومه، فإنما أطعمه الله وسقاه)[1] hadîs-i şerîfi ile hilâf-ı kıyâs olarak istihsânen savmı bozulmaz ise de nâsiyen namâzda yiyip içmek gibi müfsidât-ı salâtta bulunursa … mes'elede beyân olunduğu, 3772. mes'elede beyân olunacağı üzere müzekkir mevcûd ve ekil ve şürbe dâʿî mefkûd olmakla kıyâs-ı mezkûr üzere namâz fâsid olur. Zîrâ hâl-i salât müzekkir ve savmda olduğu gibi ekil ve şürbe **[1933]** dâʿî olan tûl-i zamân mefkûd olmakla namâz içinde ekil ve şürb ile cevâz-ı salâta nisyân özür olamaz. Ammâ, dört veya üç rekʿatlı namâzların kaʿde-i ûlâsında nâsiyen selâm ve hâl-i savmda ekil ve şürbe dâʿî mevcûd olmakla bunlar ile savm ve salât fâsid olmaz. Zîrâ kaʿde mahall-i selâm olarak selâma dâʿî olduğu gibi savma nazaran nehâr da vakt-i ekil ve şürb olarak ekil ve şürbe dâʿî olmakla nisyânen ekil ve şürble savm da fâsid olmaz.

والناسي والعامد في اليمين سواء وكذا في الطلاق لو قال «زوجتي طالق» ناسيًا إن له زوجة وكذا في العتاق وكذا في محظورات الإحرام. وقد جعل له أصلا في التحرير فقال إنه «إن كان معه مُذَكِّر ولا داعي له كأكل المصلي لم يسقط لتقصيره بخلاف سلامه في القعدة أو لا معه مع داع كأكل الصائم سقط أو لا ولا فأولى كترك الذابح التسمية» انتهى.

3771. Mes'ele: 267. mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-İmâm yemîn billâh sıhhatinde niyyete tevakkuf etmediğinden gerek amden veya hatâen veya sehven veya kerhen münʿakide olacağı gibi İmâm-ı Aʿzam ile

1 "Kim oruçlu iken unutarak yiyip içerse, orucuna devam etsin. Zîrâ onu Allah yedirip içirmiştir." Buhârî, "Savm", 26, r. 1933; Müslim, "Siyam", 171.

İmâm Mâlik'e göre gerek yemîn billâh ve gerek taʿlîk ve zıhârda bunlar ile hânis olup kefâret ve cezâ-yı muʿallak îcâb edeceğinden ve kezâ 217. ve 244. mes'elelerde beyân olunduğu üzere elfâz-ı sarîha hükm-i şerʿîlerinin sübûtunda maʿnâları makâmına kâim olarak niyyete muhtâc olmadıklarından elfâz-ı sarîha ile talâk ve itâkta nâsî ve âmid müsâvî olarak zevcesi bulunan kimse nâsiyen زوجتي طالق[1] ve kölesi bulunan kimse de عبدي حر[2] demiş olsa zevcesi boş ve kölesi âzâd olur.

Hükm-i mezkûrda mahzûrât-ı ihrâm da yemîn ve talâk gibi olarak cezânın lüzûmunda sehivle amd beyninde fark yoktur.

3772. Mes'ele: Sâhib-i *Tahrîr*, *Tahrîr*'de hükm-i mezkûru zabt için bir kâʿide vazʿ edip gerek hatâ ve gerek **[1934]** nisyânen terk-i me'mûrun bih ve ityân-ı menhiyyun anhda mes'ele-i sâbıkada işâret olunduğu vechile namâz içinde ekil ve şürb gibi müzekkir mevcûd ve dâʿî mefkûd olursa mükellefin taksîrine binâen hatâ ve nisyân ve ikrâhın hükümleri sâkıt olmayarak onlar ile namâz fâsid olup kaʿde-i ahîre zannıyla kaʿde-i ûlâda selâm gibi müzekkir mefkûd ve dâʿî mevcûd olursa hatâ ve nisyânda maʿzûr olarak hükm-i dünyevîleri sâkıt olmağın hatâen veya nisyânen kaʿde-i ûlâda kaʿde-i ahire zannıyla selâm vermekle namâzı fâsid olmaz. Zîrâ kaʿde mahall-i selâm olmakla selâma dâʿî olup müzekkir de mekfûddur. Ammâ hâl-i salât adem-i ekli müzekkir ve dâʿî mefkûd olmakla onlar ile fâsid olur. Ve eğer nisyânen sâimin ekli gibi nisyânla ekil ve şürbe dâʿî mevcûd ve müzekkir mefkûd olursa hükümleri sâkıt olur.

Binâenaleyh ânifen işâret olunduğu üzere nehâr mahall-i ekil ve şürb olarak ekil ve şürbe dâʿî olup müzekkir ise mefkûd olmakla nisyânen ekil ve şürb husûsunda sâim maʿzûr görülerek hükm-i nisyân sâkıt olarak savmı sahîh olup fâsid değildir.

Veyâhûd hîn-i zebihte nisyânen zâbihin tesmiyeyi terki gibi nisyânla müzekkir ve dâʿî mefkûd olursa hükm-i nisyânın sukûtu evlâdır. Zîrâ hîn-i zebihte zâbihin tesmiyeyi terkini dâʿî mefkûd olduğu gibi tesmiyeyi ihtâr edecek müzekkir de mefkûddur deniyor ise de hâl-i zebih mûcib-i dehşet olmakla nehâren sâimin ekli gibi terk-i tesmiyeye dâʿî mevcûd ve müzekkir

1 "Karım boştur."
2 "Kölem hürdür."

mefkûd olarak nisyânen terk-i tesmiyede zâbihin maʿzûr olarak hükmünün sukûtu derkâr olmakla hükmen tesmiye olunmuş addolunarak ekli helâl olur.

Nisyân-ı Deyn

ومن مسائل النسيان لو نسي المديون الدين حتى مات فإن كان ثمن مبيع أو قرض لم يؤاخذ به وإن كان غصبًا يؤاخذ به كذا في الخانية.

3773. Mes'ele: [1935] Mesâil-i nisyândan birisi dahî, deynini unutup da kable'l-edâ vefât ettikte eğer deyni semen-i mebîʿ veya karz ise *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile medyûn-i mezkûr nisyânla muâheze olunmaz ise de gasb ise muâheze olunur.

Hamevî'nin beyânına göre, *Hâniyye*'nin kitâb-ı gasdın gâsıb ve düyûnun berâtı faslında bir kimse deynini unutup medyûn olarak vefât edip vârisi deyn-i mezkûru bilirse meyyitin mâlından kazâ eder. Vâris-i mezkûr da unutup da kable'l-kazâ vefât ederse vâris-i mezkûr dâr-ı âhirette nisyânla muâheze olunmaz. Zîrâ sebeb-i deyne ibtidâ vâris-i mezkûr mübâşerette bulunmadığından nisyân kendisinden vâkiʿ olmadığı cihetle dâinin hakkına teʿaddî ile zâlim değildir diye taʿlîline nazaran adem-i muâheze ile hüküm, medyûn hakkında olmayıp belki vâris hakkında ise de ihtimâl ki musannif-i allâme hükm-i mes'eleye *Hâniyye*'nin başka mahallinde muttaliʿ olmuştur.

ومنها: لو علم الوصي بأن الموصي أوصى بوصايا لكنه نسي مقدارها وحكمه في وصايا خزانة المفتيين.

3774. Mes'ele: Mesâil-i nisyândan biri dahî, mûsî birçok şeyler vasiyyet edip de vasî onların mikdârını nisyân edip unutmuş olsa hükm-i mes'elesi *Hızânetü'l-Müftîn*'in vesâyâsında mezkûrdur.

Hamevî'nin beyânına göre, hükm-i mezkûr dilediği gibi te'diyesini mûsâ lehlerden istîzân edip ol vechile onlar vasîye izin verirler ise onlara dilediği gibi vermesinin cevazıdır.

AHKÂM-I CEHİL[1]

وأما الجهل فحقيقته عدم العلم عما من شأنه يعلم فإن قارن اعتقاد النقيض فمركب وهو المراد بالشعور بالشيء على خلاف ما هو به وإلا فبسيط وهو المراد بعدم الشعور.

3775. Mes'ele: [1936] Hakîkat-i cehil bilmek şânından olan kimsenin adem-i ilmidir. Bu taʿrîfe göre ilim ile cehil beyninde tekâbül-i adem ve'l-meleke olup nakîzi iʿtikâda mukârin olursa, yaʿni bilmediğini bilmeyip de biliyorum iʿtikâd ve iddiʿâsında bulunursa cehl-i mürekkebdir ki bir şeyin hilâfına şuʿûr demektir. Ve eğer nakîzini iʿtikâda mukârin değil ise, yaʿni bilmediğini biliyor ise cehl-i basîttir ki adem-i şuʿûr ile maksad bu kısım olup teʿallüm ile izâlesi kâbil ise de kısm-ı evvelde biliyorum iddiʿâsı teʿallüme mâniʿ olarak izâlesi müşkildir.

Aksâm-ı Cehil

وأقسامه على ما ذكره الأصوليون كما في المنار أربعة: جهل باطل لا يصلح عذرا في الآخرة كجهل الكافر بصفات الله تعالى وأحكام الآخرة.

3776. Mes'ele: 980. mes'elede işâret ve *Menâr*'da beyân olunduğu vechile ulemâ-yı usulün beyânlarına göre, cehlin aksâmı dört olup kısm-ı evvel de dört nevʿ olup nevʿ-i evvel gayr-i müslimin Cenâb-ı Hakk'a ve vahdâniyyetine ve sıfât-ı kemâline ve Hazret-i Peygamber'in sıdk-ı nübüvvetine ve ahkâm-ı âhirete cehilleri olup her ne kadar kabûl-i zimmetle katilden halâsı gibi hükm-i dünyâca özür olabilir ise de emr-i âhiretçe hiçbir vechile özüre sâlih olamaz. Bu maʿnâca cehil adem-i ilim maʿnâsına cehil olmayıp belki izʿân ve kabûl maʿnâsına adem-i tasdîk olup gerek zât-ı Bârî ve gerek sıfât-ı mukaddese-i ilâhiyye ve sıdk-ı nübüvvet-i Muhammediyye hakkında vârid olan berâhîn-i mükevvene ve delâil-i müdevvenenin kemâl-i katʿiyyet ve nihâyet-i vuzûh ve zuhûruna binâen inkârları cehillerinden nâşî olmayıp belki ﴿وَجَحَدُوا بِهَا وَاسْتَيْقَنَتْهَا أَنْفُسُهُمْ ظُلْمًا وَعُلُوًّا﴾[2] muktezâsınca mücerred inâd ve istikbârlarına mebnîdir ve illâ ﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَعْرِفُونَهُ كَمَا يَعْرِفُونَ أَبْنَاءَهُمْ﴾[3]

---

1 Hâmiş: 980. mes'eleye bak.

2 "Mûcizeleri açık ve kesin olarak görüp idrâk ettikleri halde zulüm ve kibirlerinden ötürü onları inkâr ettiler." Neml, 27/14.

3 "Kendilerine kitâb verdiklerimiz onu kendi oğullarını tanıdıkları gibi tanırlar." Bakara, 2/146.

muktezasınca bi'l-umûm şerîʿat-ı Muhammediyye'nin hakkiyyeti cümlesine âşikârdır. **[1937]**

وجهل صاحب الهوى وجهل الباغي حتى يضمن مال العادل إذا أتلفه وجهل من خالف في اجتهاده الكتاب والسنة كالفتوى ببيع أمهات الأولاد.

3777. Mes'ele: Nevʿ-i sânî, sıfât-ı mukaddese-i ilâhiyyenin hudûsuna kâil olup Mücessime ve Kerrâmiyye tâifesi gibi ashâb-ı hevânın sıfât-ı Bârî'ye cehilleri ve felâsifenin bilâ-ilim âlim ve bilâ-kudret kâdir diyerek zât-ı Bârî ile kâim olan ilim ve semʿ ve basar ve kudret gibi sıfât-ı hakîkiyyesine cehilleri ve bazı Muʿtezile'nin azâb-ı kabir ve suâl-i münker ve nekir ve mîzân ve sırât ve havz-ı Kevser ve şefâʿat-i kübrâya cehilleri gibi ashâb-ı hevânın ahkâm-ı âhirete cehilleridir. Lâkin bunlar Kurân-ı Kerîm'le müte'evvil bulundukları cihetle bunların cehilleri evvelkilerin dûnundadır. Hâlbuki kütüb-i kelâmiyyede beyân olunduğu üzere azâb-ı kabir ve rü'yet-i Bârî ve ehl-i kebâire şefâʿat ve mâ dûne'l-küfrün affı ve ehl-i fıskın nârda adem-i hulûdu ehl-i sünnet indinde müttefakun aleyhlerdir.

Nevʿ-i sâlis, te'vîl-i fâsidlerine binâen kendilerinin ehl-i hak ve imâmü'l-hakkın butlân üzerine olması zuʿmuyla imâmü'l-müslimîn üzerine hurûc eden ehl-i bağyin cehli olup imâmü'l-müslimîn iltizâm-ı adâlette bulundukça bi'l-icmâʿ itâʿat ve inkiyâdı vâcib olarak muhâlefetin adem-i cevâzı hakkında vârid olan edille-i kâtıʿa-i vâdıhaya muhâlif olmakla özüre sâlih değildir. Hattâ böyle imâm-ı âdilin mâlını itlâf ederse damânla mükelleftir.

Nevʿ-i râbiʿ, ümmehât-ı evlâdın cevâz-ı beyʿleriyle fetvâ gibi ictihâdlarında Kitâb veya sünnet-i meşhûre veya icmâʿa muhâlif olanların cehli olup bu nevʿ cehilde aslen özüre sâlih değildir. Zîrâ ümmehât-ı evlâdın beyʿi (أعتقها ولدها)[1] hadîs-i şerîfine muhâlif, ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ﴾[2] kitâbına muhâlif olarak amden metrûku't-tesmiyenin hilliyle fetvâ da böyledir.

والثاني: الجهل في موضع الاجتهاد الصحيح أو في موضع الشبهة وأنه يصلح عذرا وشبهة كالمحتجم إذا أفطر على ظن أنها فطرته وكمن زنى بجارية والده أو زوجته على ظن أنها تحل له.

1 "Çocuğu onu âzâd etti." İbn Mâce, "İtk", 2, r. 2516; Sanânî, *Musannef*, VII, 233, r. 12937; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 23, r. 2191.

2 "Üzerine Allâh'ın adı anılmadan kesilen hayvânlardan yemeyin." Enʿâm, 8/121.

3778. Mes'ele: [1938] Cehlin ikinci kısmı Kitâb veya sünnet-i meşhûre veya icmâʿa muhâlif olmayarak ictihâd-ı sahîh veya mevziʿ-i şübhede cehil olup özüre ve şübheye sâlihtir. [1](أفطر الحاجم والمحجوم) hadîs-i şerîfine binâen hacâmatın savmı iftâr edip ve kefâretin lüzûmuna mâniʿ zannında bulunan muhtecimin cehli gibi ki bunun cehli ictihâd-ı sahîh mevziʿinde bulunarak özüre sâlihtir. Zîrâ hadîs-i şerîf-i mezkûra göre İmâm Evzâʿî indinde hacâmat savmı müfsidedir. Bu kısm câhilin cehli fetvâ-yı müftî veya semâʿ-ı hadîse müstenid ise kefâret îcâb eylemez ise de bunlardan birine müstenid değilse bi'l-ittifâk kefâret lâzımdır.

Ama [2](الغيبة تفطر الصائم) hadîs-i şerîfine binâen gıybetle savmın iftârına kâil olarak iftâr eden muğtâbın cehli muhtecimin cehlinin hilâfınadır. Zîrâ bu hadîs-i şerîf ibtâl-i sevâbla mü'evvel olmakla bunun cehli ictihâd-ı sahîh mevziʿinde değildir.

Ve kezâ pederinin mâlının kendisine ve zevcesinin mâlından zevcine hilline kıyâsla kendisine helâl zannında bulunarak pederinin veya zevcesinin câriyesi ile zinâ edenin cehli şübheye özür olmakla inde'l-Hanefî had sâkıt olur. Zîrâ usûl ile fürûʿ ve zevc ile zevce beyninde menâfiʿ dâir olduğundan 4. cild/1540. sahifede … mes'elede beyân olunduğu üzere yekdiğerinin lehlerine şehâdetleri kabûl olunmaz. Binâenaleyh mahall-i iştibâh olarak cehl-i mezkûr şübhe olarak ıskât-ı hadde sâlih olup 1594. mes'elede beyân olunduğu üzere buna şübhe-i iştibâh tesmiye olunup her ne kadar mezbûrenin veledinin iddiʿâda bulunsa dahi kendisiyle neseb sâbit olmaz ve mezbûreye iddet de lâzım gelmez. Ammâ pederin oğlunun câriyesini vat', aksinin hilâfına olarak her ne kadar kendisine harâm olduğunu mukir olsa dahi neseb sâbit olur. Zîrâ bunda şübhe [3](أنت ومالك لأبيك) hadîs-i şerîfinden neş'et edip şübhe-i delîl ise şübhe-i iştibâhtan akvâdır. **[1939]**

والثالث: الجهل في دار الحرب من مسلم لم يهاجر وإنه يكون عذرا. ويلحق به جهل الشفيع وجهل الأمة بالإعتاق وجهل البكر بنكاح الولي وجهل الوكيل والمأذون بالإطلاق وضده، انتهى.

---

1 "Hacamat yapan ve yaptıranın orucu bozulur." Buhârî, "Savm", 32; Ebû Dâvûd, "Savm", 28, r. 2367.
2 Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, IX, 291; İbn Hüzeyme, *Sahîh*, III, 228, r. 1966.
3 İbn Mâce, "Ticârât", 64, r. 2291, 2292; Ahmed b. Hanbel, XI, 503, r. 6902; Sanânî, *Musannef*, IX, 130, r. 16628.

3779. Mes'ele: Cehlin üçüncü kısmı, dâr-ı harbde müslümân olup dâr-ı İslâm'a hicret etmeyerek dâr-ı harbde karâr eden müslimin savm ve salât ve hac ve zekât emsâli şerâiʿin meşrûʿiyyetine cehli olup bu kısım özüre sâlih olduğundan dâr-ı harbde bulunup bunların farz olduklarına vâkıf olmayarak mürûr edenlerin baʿde'l-ilim kazâları lâzım gelmez. Zîrâ hakîkaten semâʿ ve takdîren şöhretle hitâb kendilerine bâliğ olmadığından delîlin hafâsına binâen edâlarıyla mükellef değiller idi. Ammâ dâr-ı İslâm'a baʿde'l-hurûc veya dâr-ı İslâm'da İslâm bunun hilâfına olarak cehil özür değildir. Zîrâ dâr-ı İslâm'da ahkâm-ı şerʿiyyenin şüyûʿu [ve] teʿallümün imkânı ilim makâmına kâim delîl-i şerʿîdir.

3780. Mes'ele: Meşfûʿun beyʿine şefîʿin cehli ve iʿtâka ve hıyâr-ı ıtka câriyenin ve velînin nikâhına bikrin ve müvekillin ıtlâkına vekîlin ve izne me'zûnun ve bunların zıdlarına cehilleri bu kısma mülhak olarak cümlesi özürdür. Binâenaleyh şefîʿ ne vakit beyʿe vâkıf olursa hakk-ı şüfʿasını taleb eder. Ve câriye de ne vakit iʿtâkına vâkıfe olursa hıyâr-ı ıtkı sâbit olur. Ve bikir bâliğa ve vâkıfe olmadıkça hıyâr-ı bulûğu bâkîdir. Bâkîleri de böyledir.

ومما فرّقوا فيه بين العلم والجهل لو قال إن لم أقتل فلانا فكذا وهو ميت إن علم به حنث وإلا لا كذا في الكنز.

İlim ile Cehil beyninde Ahkâm-ı Şerʿiyyede Fark

3801. Mes'ele: Fukahâ-yı izâmın ilim ile cehil beynini fark ettikleri mesâilden biri *Kenz*'in beyânına göre "Eğer fülânı katl eylemez ise, (meselâ) kölem âzâd olsun." diye kölesinin ıtkını vefât eylemiş olan fülânın adem-i katline taʿlîk ettikte eğer onun vefât ettiği maʿlûmu ise hânis olur ise de mechûlu ise hânis olmaz.

وقالوا: لو لم تعلم الأمة بأن لها خيار العتق لا يبطل بسكوتها ولو لم تعلم الصغيرة بخيار البلوغ بطل.

3802. Mes'ele: [1940] Yine fukahânın beyânlarına göre câriye efendisinin hizmetiyle meşgûle olarak mesâil-i dîniyyesini öğrenmekten âcize olmakla hıyâr-ı ıtka mâlike olduğuna cehli özür olarak sükûtuyla hıyârı bâtıl olmaz ise de sağîrenin hıyâr-ı bulûğuna cehli özür olmayarak baʿde'l-bulûğ işhâd etmedikçe fevri olarak sükûtuyla hemân hıyâr-ı bulûğu bâtıl olur.

وقالوا: لو استام جارية متنقّبة أو ثوبا ملفوفا فظهر أنه ملكه بعد الكشف قيل يعذر إذا ادعاه للجهل في موضع الخفاء وقيل لا والمعتمد الأوّل.

3803. Mes'ele: Mesâil-i farktan biri dahi fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre, yüzü mestûre olarak iştirâ için bir câriye veya mendil veya boğça içinde sarılı bir sevb pazarlık edip de baʿde'l-keşif kendisinin mâlı oldukları zâhir olunca kendi mâlı olduğunu bilmeyerek pazarlıkta bulunduğunu iddiʿâda bulunsa mevziʿ-i hafâda cehil olmakla maʿzûr görülerek pazarlığı kendi mâlı olduğunu iddiʿâsına münâfî olmaz. İnde'l-baʿz münâfî olmasına kâil olunmuş ise de muʿtemed olan maʿzûr olmasıdır.

وقالوا: يعذر الوارث والوصي والمتولي بالتناقض للجهل.

3804. Mes'ele: Yine ilim ile cehil beynini tefrîk eden mesâilden olmak üzere fukahânın beyânlarına göre vâris, vasî, mütevellî tenâkuzla maʿzûr görülerek tenâkuzları daʿvâlarının istimâʿına münâfî olmaz.

Binâenaleyh vâris bilâ-beyyine pederinin hâl-i sıhhatinde şirâ iddiʿâsında bulunup da inkâr olunarak zü'l-yed yemîn ettikten sonra pederinden irsen kendisine intikâl ettiğini isbât için burhân ikâme eylese imkân-ı tevfîke binâen şirâ daʿvâsı mîrâs daʿvâsına munâkız iken burhânı kabûl olunur ise de ibtidâ irs daʿvâsında bulunup baʿdehu şirâ daʿvâsında bulunsa adem-i tevfîke binâen daʿvâsı mesmûʿa olmaz. **[1941]**

Ve kezâ mütevellî, ibtidâ bir şeyin kendisine vakf olduğunu iddiʿâ edip de baʿdehu ol şey kendisinin milki olduğunu iddiʿâda bulunsa ibtidâ başkasının olduğunu, baʿdehu kendisinin olduğunu iddiʿâ gibi daʿvâsı mesmûʿa olmaz ise de ibtidâ kendisinin olduğunu iddiʿâ eylemiş iken baʿdehu vakıf olduğunu iddiʿâ eylese kâbil-i tevfîk olmakla ibtidâ kendisinin olduğunu iddiʿâsı, baʿdehu başkasının olduğunu iddiʿâsına münâfî olmayarak kabûl olunduğu gibi daʿvâsı kabûl olunur.

Ve kezâ vasî, yetîm için iştirâ eylemiş olduğu dârın pederinden mevrûs olarak kendisinin milki olduğunu iddiʿâ eylese mesmûʿa olur. Binâenaleyh cümlesinde cehilleri özüre sâlihtir.

وقالوا: إذا قبلت الخلع ثم ادعت الثلاث قبله تسمع فإذا برهنت استردت البدل للجهل في محله ولو قبل الكتابة وأدى البدل ثم ادعى الإعتاق قبله تسمع ويسترد البدل إذا برهن.

3805. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahi fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre, mer'e hulʿu baʿde'l-kabûl kable'l-hulʿ sülüs iddiʿâsında bulunsa daʿvâsı mesmûʿa olup ikâme-i burhânla isbât ederse mevziʿ-i hafâda cehline binâen maʿzûre görülerek bedel-i hulʿ istirdâd olunur.

Ve kezâ köle kitâbeti kabûl edip bedel-i kitâbeti baʿde'l-edâ kable'l-kitâbe âzâd olduğunu iddiʿâ ve isbât eylese kabûl olunup bedel-i kitâbet istirdâd olunur.

وقالوا: إذا باع الوصي أو الأب ثم ادعى أنه وقع بغبن فاحش وقال لم أعلم يقبل.

3806. Mes'ele: Yine fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre vasî veya pederi sağîre bir mâl satıp da baʿdehu gabn-ı fahişle satıldığı iddiʿâ olunup da "Gabn olduğu mechûlümdür." dese kabûl olunur.

وقالوا في باب الرضاع: ولا يضر التناقض في الحرية والنسب والطلاق كما أوضحناه في البحر من باب المتفرقات.

3807. Mes'ele: Musannif-i allâmenin *Bahr*'in bâb-ı müteferrikâtında beyânına göre bâb-ı radâʿda fukahâ-yı izâm hazerâtı **[1942]** hürriyyet ve talâk ve neseb gibi mevziʿ-i hafâda tenâkuzun daʿvâya adem-i mazarratına kâil olmuşlar. Zîrâ neseb-i ulûkta ve talâkta zevc ve iʿtâkta mevlâ münferid olduklarından emr-i hafîye müstenid olarak bunlarda cehil özüre sâlih olmakla tenâkuz istimâʿ-ı daʿvâ ve kabûl-i beyyineye münâfî olamaz.

أن الجهل معتبر عندنا لدفع الفساد فلا ضمان على الكبيرة لو جهلت أن الإرضاع مفسد كما في الهداية.

3808. Mes'ele: İnde'l-Hanefî defʿ-i fesâd için cehil muʿteberdir. Binâenaleyh *Hidâye*'de beyân olunduğu vechile müddet-i radâʿ zarfında irdâʿın müfsid-i nikâh olduğunu bilmeyerek hürre-i sağîreyi irdâʿıyla kendisine damân-ı nikâh lâzım gelmez.

وفي الخلاصة: إذا تكلم بكلمة الكفر جاهلا، قال بعضهم: لا يكفر وعامتهم على أنه يكفر ولا يعذر، انتهى.

3809. Mes'ele: *Hulâsa*'nın beyânına göre bilmeyerek kelime-i küfrü tekellümü üzere ikfâr olunmaz, demiş ise de âmme-i fukahâ ikfârına kâil olarak kelime-i küfrü kâilin cehli adem-i ikfâr husûsunda özüre sâlih addolunmaz.

وفي آخر اليتيمة ظن لجهله أن ما فعله من المحظور حلال له فإن كان مما يعلم من دين النبي ﷺ ضرورة كفر وإلا لا.

3810. Mes'ele: *Yetîme*'nin âhirinde beyân olunduğuna göre, şerʿan mahzûr ve memnûʿ olarak harâm olan şeylerden işlemiş olduğu şeylerin cehil ile kendisine helâl olduğunu zanneylese eğer böyle helâl zannıyla işlediği şeylerin zinâ ve sirkat ve şirk gibi şerîʿat-i Muhammediyye'de memnûʿ olduğu zarûreten maʿlûm **[1943]** olan şeylerden ise tekfîr olunur ise de maʿlûm olanlardan değilse mahall-i hafâ olmakla ikfâr îcâb eylemez.

وقالوا: في باب خيار الرؤية لو اشترى ما كان رآه ولم يتغير فلا خيار له إلا إذا كان لا يعلم أنه مرئيه لعدم الرضاء به كذا في الهداية.

3811. Mes'ele: *Hidâye*'de beyân olunduğu vechile, hıyâr-ı rü'yet bâbında fukahânın beyânlarına göre bir kimse görmüş olduğu şeyi iştirâ ettikte tegayyür eylememiş ise müşterî için hıyâr yok ise de iştirâ olunan şeyin mer'iyye olduğu maʿlûmu değilse adem-i rızâsına binâen hıyârı bâkîdir.

الهداية وقالوا في كتاب الغصب إن الجهل بكونه مال الغير يدفع الإثم لا الضمان.

3812. Mes'ele: Kitâb-ı gasbda fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre mağsûbun mâl-ı gayr olduğuna gâsıbın cehli ismi defʿ eder ise de damânı defʿ eylemez. Binâenaleyh istihlâk ederse damânı lâzımdır.

وفي إقرار اليتيمة سئل علي بن أحمد عن رجل أقر أن عليه لفلان حنطة من سلم عقداه بينهما ثم إنه بعد ذلك قال سألت الفقهاء عن العقد فقالوا هو فاسد فلا يجب علي شيء والمقر معروف بالجهل هل يؤاخذ بإقراره؟ فقال لا يسقط عنه الحق بدعوى الجهل انتهى. وقال قبله إذا أقر بالطلاق الثلاث على ظن صدق المفتي بالوقوع ثم تبين خطأه بإفتاء الأهل لم يقع ديانة ولا يصدق في الحكم.

3813. Mes'ele: İkrâr-ı *Yetîme*'de beyân olunduğuna göre, Ali b. Ahmed'den "Bir kimse, fülân kimse ile beynimizde akdettiğimiz selemden fülân kimsenin bende buğday alacağı vardır." diyerek ikrâr edip baʿdehu ol vechile ikrârından sonra "Akd-i mezkûrdan fukahâya suâl ettim. Fukahâ ise akd-i mezkûrun fesâdına kâil olarak benim üzerime bir şey lâzım değil dediler. Hâlbuki mukırr-i mezkûr cehil ile maʿrûf ve müştehir iken ikrârıyla muâheze **[1944]** olunarak mukarrun bihi ilzâm lâzım gelir mi diyerek vârid olan istiftâ ve suâle cehil daʿvâsıyla mukırrden hak sâkıt olmaz. Belki müslemün fîhi vefânın vâcib olmasıyla fetvâ verip bundan akdem talâk-ı selâsenin vukûʿuyla müftînin fetvâsının sıdkını zannı üzerine ikrâr edip de baʿdehu iftâya ehil olan müftînin fetvâsıyla evvelki müftînin vukûʿ-ı talâkla vermiş olduğu fetvânın hatâsı zâhir olsa diyâneten ikrârıyla talâk vâkiʿ olmaz ise de ikrârı üzerine talâkın vukûʿuyla hükümde tasdîk olunmaz demiş.

ولو باع الوكيل قبل العلم بالوكالة لم يجز البيع ولو باع الوصي قبل العلم بالإيصاء جاز.

3814. Mes'ele: Vekîl vekâlete vâkıf olmadan müvekkilin mâlını satmış olsa vekâletine cehâleti beyʿin cevâzına mâniʿ olarak câiz olmaz ise de vasî vesâyetine kable'l-ilim sağîrin mâlını satmış olsa câiz olur. Zîrâ îsâ ve verâset gibi isbât-i hilâfet olmakla bilâ-ilim tasarrufu câiz olup vekâlet ise isbât-ı velâyet olmakla meʿa'l-cehil vekîlin tasarrufu sahîh olmaz.

ولو باع ملك أبيه ولم يعلم بموته ثم علم جاز وكذا لو باع الجد مال ابنه ولم يعلم بموته نفذ على الصغير ومقتضى بيع الوارث أنه لو زوّج أمة ابنه ثم بان ميتًا نفذ ولو باعه على أنه آبق فبان راجعًا ينبغي أن ينفذ.

Mes'ele: Pederinin vefâtını bilmeyerek milkini satıp da baʿdehu vâkıf olsa câiz olduğu gibi ceddi de oğlunun vefâtını bilmeyerek satmış olsa sağîr üzerine nâfiz olup beyʿ-i vârisin muktezâsı oğlunun câriyesini pederi tezvîc edip de baʿdehu vefât ettiği zâhir olsa nâfiz olmasıdır. Âbık olmak üzere köleyi baʿde'l-beyʿ avdet ettiği zâhir olsa lâyık olan beyʿ-i mezkûrun nâfiz olmasıdır. **[1945]**

ومما فرقوا فيه بين العلم والجهل ما في وكالة الخانية الوكيل بقضاء الدين إذا دفعه إلى الطالب بعد ما وهب الدين من المديون قالوا إن علم الوكيل بالهبة ضمن وإلا فلا. ولو دفع إلى الطالب بعد ردته قالوا إن علم الوكيل بطريق الفقه أن الدفع إلى الطالب بعد ردته لا يجوز ضمن ما دفعه وإلا لا.

3815. Mes'ele: Fukahâ-yı izâm hazerâtı ilim ile cehil beynini hükm-i şerʿî-de fark ettikleri mesâilden biri de, *Hâniyye*'nin vekâletinde beyân ettiği mes'e-ledir ki kazâ-yı deyne vekîl deyn-i mezkûru baʿdel-hibe talibe vermiş olsa fukahânın beyânlarına göre vekîl-i mezkûr deyn-i mezbûrun hibe olduğunu biliyor ise vermiş olduğu parayı dâmin olur ise de hibeden haberi olmayarak vermiş ise damân îcâb eylemez. Vekîl-i mezkûr deyni tâlibin irtidâdından sonra vermiş olsa, eğer tâlibin irtidâd edip ridde üzere vefâtından sonra defʿin adem-i cevâzını tarîk-i fıkıhla bildiği hâlde vermiş ise verdiğini dâmin olur ise de bilmeyerek vermiş ise cehil özür olarak damân lâzım gelmez.

ولو دفع بعد ما دفع الموكل فعن أبي يوسف الفرق بين العلم والجهل والمذهب الضمان مطلقًا كالمتفاوضين.

3816. Mes'ele: Müvekkilin defʿinden sonra vekîl deynin bazısını dâine vermiş olsa Ebû Yûsuf hazretlerinden mervî olan, müvekkilin edâ ettiğini bildiği hâlde vermiş ise damân lâzım gelip bilmeyerek vermiş ise adem-i damânla ilim ile cehil beyni tefrîk olunur ise de mezheb-i muhtâr mütefâ-vizîn gibi mutlakan damânın lüzûmudur.

إذا أذن كل منهما لصاحبه بأداء الزكاة فأدى أحدهما عن نفسه وعن صاحبه ثم أدى الثاني عن نفسه وعن صاحبه فإنه يضمن مطلقًا.

3817. Mes'ele: İki kimseden her biri yekdiğerinin zekâtını vermeye izin verip de onlardan biri kendisiyle **[1946]** arkadaşının zekâtını baʿde'l-edâ, diğeri de kendisiyle refîkinin zekâtını vermiş olsa ikincisi gerek evvelkinin verdiğini bilsin ve gerek bilmesin bilâ-fark dâmin olur.

والمأمور بقضاء الدين إذا أدى الآمر بنفسه ثم قضى المأمور فإنه لا يضمن إذا لم يعلم بقضاء الموكل قالوا هذا على قولهما أما على قوله فيضمن على كل حال، انتهى.

3818. Mes'ele: Kazâ-yı deyne me'mûr olan kimse kazâ etmeden âmir-i müvekkil kendisi edâ edip baʿdehu me'mûr da edâ etse müvekkilin edâ ettiğinden haberi yok ise me'mûr vermiş olduğu parayı dâmin olmaz ise de fukahâ-yı izâm hazerâtının beyânlarına göre adem-i damân İmâmeyn hazerâtının kavillerine göre olup, İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre gerek baʿde'l-ilim ve gerek kable'l-ilim versin mutlakan damân lâzım gelir.

ولو أجاز الورثة الوصية ولم يعلموا ما أوصى به لم تصح إجازتهم كذا في وصايا الخانية.

3819. Mes'ele: Verese vasiyyeti tecvîz edip de vasiyyet olunan şeyi bilmeseler *Hâniyye*'nin vesâyâsında beyân olunduğuna göre veresenin icâzeleri sahîh olmaz.

وفي وكالة المنية أمر رجلا ببيع غلامه بمائة دينار فباعه بألف درهم ولم يعلم الموكل بما باعه فقال المأمور بعتُ الغلام فقال أجزتُ جاز البيع وكذا في النكاح وإن قال قد أجزتُ ما أمرتُك به لم يجز، انتهى.

3820. Mes'ele: Vekâletü'l-*Münye*'de beyân olunduğuna göre, bir kimseye kölesini yüz dinâra beyʿ ile emredip de me'mûr da bin dirheme satıp âmir ise kaç kuruşa sattığını bilmeyerek köleyi sattığını haber verdikte "eceztü" diyerek beyʿe icâze verse beyʿ-i mezkûr câiz olur. **[1947]** Ve kezâ nikâh da böyle olup lâkin köleyi beyân olunduğu vechile haberine karşı "Emrettiğim şey ile icâze verdim." dese emrine muhâlif olarak satmış olmakla câiz olmaz.

وفي وكالة الولوالجية إذا عفا بعض الورثة عن القاتل عمدًا ثم قتله الباقي إن علم أن عفو البعض يسقط القصاص اقتص منه وإلا لا لأن هذا مما يشكل على الناس انتهى.

3821. Mes'ele: *Velvâliciyye*'nin vekâlesinde beyân olunduğuna göre, vereseden bazıları amden kâtilden kısâsı affedip de baʿdehu diğerleri kâtili katletseler, eğer vereseden bazılarının affı kısâsı ıskât ettiği maʿlûmları ise onlardan kısâs taleb olunur ve illâ felâ. Zîrâ hükm-i mes'ele nâsa müşkilât îrâs eden şeylerden olmakla cehil ile maʿzûr olur. Çünkü delîl-i hurmette hafâ bulunursa cehil özüre sâlihtir.

. وفي جامع الفصولين وكله بقبض دينه فقبضه بعد إبراء الطالب ولم يعلم فهلك في يده لم يضمن وللدافع تضمين الموكل.

3822. Mes'ele: *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in beyânına göre, bir kimseyi kabz-ı deyne tevkîl edip de tâlibin ibrâsından sonra kabzedip ibrâdan haberi olmayarak vekîlin yedinde kabzettiği para helâk olsa kâbız dâmin olmaz ise de parayı veren müvekkile tazmîn ettirebilir.

ولو وكله ببيع عبده فباعه بعد موته غير عالم وقبض الثمن وهلك في يده لم يضمن ولا ضمان على الموكل.

3823. Mes'ele: Kölesini satmaya birini tevkîl edip de müvekkilin vefâtından haberi olmayarak vefâtından sonra satıp parasını baʿde'l-kabz, yedinde para zâyiʿ olsa adem-i ilmine binâen vekîle **[1948]** damân lâzım gelmediği gibi müvekkile de damân lâzım gelmez.

Ahkâm-ı İkrâh

أحكام الإكراه مذكورة في آخر المنار وهي شهيرة في الفروع تركناها قصدًا.

3824. Mes'ele: Ammâ ahkâm-ı ikrâh *Menâr*'ın âhirinde mezkûre olup fürûʿ-i fıkıhta meşhûr olduğundan bu makâmda onun ahkâmından bahsi kasden terk ettik, buyuruyorlar ise de 977. ve 3543. mes'elede îcâb eden mikdârı beyân olunmuştur.

AHKÂMÜ'S-SIBYÂN

هو جنين ما دام في بطن أمه فإذا انفصل ذكرًا فصبي ويسمى رجلا كما في آية المواريث إلى البلوغ فغلام إلى تسع عشرة فشاب إلى أربع وثلاثين فكهل إلى إحدى وخمسين فشيخ إلى آخر عمره هذا في اللغة وفي الشرع يسمى غلاما إلى البلوغ وبعده شابا وفتى إلى ثلاثين فكهل إلى خمسين فشيخ وتمامه في أيمان البزّازية. فلا تكليف عليه بشيء من العبادات حتى الزكاة عندنا ولا بشيء من المنهيات فلا حد عليه لو فعل أسبابها ولا قصاص عليه وعمده خطأ.

3825. Mes'ele: İnsân anasının karnında bulunduğu müddetçe cenîn taʿbîr olunup baʿde'l-infisâl oğlan ise bulûğa kadar sabî denildiği gibi âyet-i mevârîste olduğu gibi mecâzen recül de tesmiye olunur. On dokuz yaşına kadar gulâm ve otuz dörde kadar şâb, elli bire kadar kehl, âhir-i ömre kadar şeyh taʿbîr olunup bu vechile tağyîrler lügate göredir.

Ve ıstılâh-ı şerʿde dahi bulûğa kadar gulâm, bundan sonra otuza kadar şâb ve fetâ ve elliye kadar kehl, bundan sonra şeyhtir. Tamâmı eymân-ı *Bezzâziyye*'de mezkûrdur.

3826. Mes'ele: Sabî inde'l-Hanefî her ne kadar sırf ibâdet-i mâliyyeden olan zekât olsa dahi ibâdâtın ityân ve edâsından ve menhiyyâtın terkinden hiçbir şey ile mükellef değildir. Binâenaleyh menhiyyâtın esbâbından birini ityânla hadd-i şerʿî ve kısâs **[1949]** îcâb eylemez. Ve 656. [ve] 3471. mes'elelerde beyân olunduğu üzere sabînin amden vukûʿ bulan cinâyâtı hükmen hatâdır.

وأما الإيمان بالله تعالى ففي التحرير واستثنى فخر الإسلام من العبادات الإيمان فأثبت أصل وجوبه في الصبي العاقل لسببه وهو حدث العالم لا الأداء فإذا أسلم عاقلًا وقع فرضًا فلا يجب تجديده بالغًا كتعجيل الزكاة بعد السبب ونفاه شمس الأئمة لعدم حكمه ولو أداه وقع فرضًا لأن عدم الوجوب كان لعدم حكمه فإذا وجد وجد والأوّل أوجه، انتهى.

3827. Mes'ele: Medâr-ı teklîf olan akıl ve bulûğun intifâsına binâen ânifen beyân olunduğu üzere sabî ibâdât ve menhiyyâtla bi'l-ittifâk mükellef değil ise de îmân billâh hakkında *Tahrîr*'in beyânına göre Fahrü'l-İslâm, ibâdâttan îmânı istisnâ edip hudûs-i âlem sebebiyle sabî-yi âkil hakkında bi-dûni'l-edâ îmânın asl-ı vücûbunu isbât eylemiştir. Binâenaleyh kable'l-bulûğ âkil olarak müslümân oldukta İslâm'ı farz olarak vâkiʿ olup 374. mes'elede beyân olunduğu üzere nisâba mâlik olarak sebeb-i vücûbunun tahakkukundan sonra kable'l-havelân edâ-yı zekâtın taʿcîli gibi baʿde'l-bulûğ İslâm'ın tecdîdi vâcib değildir. Adem-i hükmüne binâen Şemsü'l-eimme kable'l-bulûğ asıl-vücûbunu nefy eylemiş. Sabî hâl-i sabâvetinde Cenâb-ı Hakk'ı tevhîd ve tasdîkle îmânı edâ eylese farz olarak vâkiʿ olur. Zîrâ adem-i vücûbu adem-i hükmüne mebnî olmakla bulunduğu hâlde vâcib olur. Lâkin evceh olan kavl-i evveldir.

واختلفوا في وجوب صدقة الفطر في ماله والأضحية والمعتمد الوجوب فيؤديها الولي ويذبحها ولا يتصدق بشيء من لحمها فيطعمه منه ويبتاع له بالباقي ما تبقى عينه. واتفقوا على وجوب العشر والخراج في أرضه وعلى وجوب نفقة زوجته وعياله وقرابته كالبالغ وعلى بطلان عبادته بفعل ما يفسدها من نحو كلام في الصلاة وأكل في الصوم وجماع في الحج قبل الوقوف بعرفة لكن لا دم عليه في فعل محظور إحرامه ولا تنتقض طهارته بالقهقهة في صلاته وإن أبطلت الصلاة.

وتصح عباداته وإن لم تجب عليه واختلفوا في ثوابها والمعتمد أنه له.

3828. Mes'ele: [1950] Sabînin malından sadaka-i fıtrın ve udhiyenin vücûbunda ihtilâf olunmuş ise de muʿtemed olan, her ikisi de vâcib olup velîsi fitresini edâ ve udhiyesini zebh edip udhiyesinin etinden hiçbir şey tasadduk eylemez. Belki kendisine itʿâm, bâkîsiyle aynı bâkî kalan bir şey iştirâ ediverir.

3829. Mes'ele: Fukahâ-yı izâm sabî üzerine arâzîsinde öşür ve harâcın ve bâliğ gibi zevcesinin ve iyâlinin ve karâbetinin nafakalarının vücûbuna ve meselâ namâzda kelâm ve savmda ekil ve şürb ve hacda kable'l-vukûf cimâʿ gibi müfsid olan şeylerin fiiliyle ibâdetinin butlânı üzerine icmâʿ ve ittifâk eylemişlerdir. Lâkin ihrâmda memnûʿ olan şeyleri işlemekle dem lâzım gelmez. Zîrâ dem cezâ-yı cinâyet olup sabî ise cinâyete ehil değildir.

3830. Mes'ele: Sabînin namâzda kahkahası her ne kadar namâzını ibtâl eder ise de tahâreti müntakız olmaz. Her ne kadar ânifen beyân olunduğu üzere sabî üzerine ibâdât vâcibe değil ise de şurût ve erkânını câmiʿ olarak edâ ederse sahîh olup sevâbında ihtilâf eylemişler ise de ﴿فَمَن يَعْمَلْ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ خَيْرًا يَرَهُ﴾ muktezâsı[1] üzere kavl-i muʿtemed müsâb olmasıdır.

له وللمعلم ثواب التعليم وكذا جميع حسناته ولا تصحّ إمامته واختلفوا في صحتها في التراويح والمعتمد عدمها. وتجب سجدة التلاوة على سامعها من صبي وقيل لا بدّ من عقله.

3831. Mes'ele: [1951] Taʿlîmiyle muʿallimi müsâb olur. Cemîʿ-i hasenâtıyla da müsâb olur. Bazı fukahâ ﴿وَأَنْ لَيْسَ لِلْإِنْسَانِ إِلَّا مَا سَعَىٰ﴾[2] âyet-i celîlesiyle istidlâl ederek sabînin hasenâtının sevâbı kendisine âid olup vâlideynine adem-i taʿallukuna kâil olmuş ise de (إذا مات ابن أدم انقطع عمله إلا من ثلاث)[3] muktezâsınca muhtâr olan vâlideyninin dahi müntefiʿ olmasıdır.

3832. Mes'ele: Sabînin adem-i ehliyyetine binâen imâmeti sahîha değildir. Salât-ı terâvîhte imâmetinde ihtilâf olunmuş ise de muʿtemed olan, adem-i sıhhatidir. 379. mes'elede beyân olunduğu üzere âyet-i secdeyi

1 "Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu (karşılığını) görür." Zilzâl, 99/7.
2 "İnsan ancak çabasının sonucunu elde eder." Necm, 53/39.
3 "İnsan öldüğünde üç şey hariç ameli kesilir." Müslim, "Hibât", 14; Ebû Dâvûd, "Vesâyâ", 14, r. 2880; Tirmizî, "Ahkâm", 36, r. 1376.

sabîden istimâʿ edip işitenlere secde-i tilâvet vâcib olur. İnde'l-baʿz istimâʿıyla secde-i tilâvetin sâmiʿa vücûbunda tilâvet eden sabînin âkil ve mümeyyiz olması lâzımdır.

وتحصل فضيلة الجماعة بصلاته مع واحد إلا في الجمعة فلا تصحّ بثلاثة هو منهم.

3833. Mes'ele: Salât-ı cumʿanın gayrısında sabînin namâzda birlikte bulunmasıyla fazîlet-i cemâʿat hâsıla olur ise de cumʿa namâzının sıhhatinde imâmdan başka üç kimsenin vücûdu şart olup üç kişiden biri sabî olursa salât-ı cumʿa sahîha olmaz.

وليس هو من أهل الولايات فلا يلي الإنكاح ولا القضاء ولا الشهادة مطلقًا لكن لو خطب بإذن السلطان وصلّى بالغٌ جاز.

3834. Mes'ele: Sabî kendisi muhtâc-ı velâyet olmakla ehl-i velâyetten değildir. Binâenaleyh kendisinin izniyle sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûne ve maʿtûh ve maʿtûhe ve memlûk ve memlûke gibi muhtâc-ı velâyet olan kimselerin nikâhları sahîh olmaz ve 222. mes'elede beyân olunduğu üzere velâyet bâbından oldukları cihetle sabînin kazâ ve şehâdeti sahîh değildir. Lâkin izn-i sultânla sabî hutbeyi **[1952]** tilâvet edip de bâliğ namâzı kıldırsa câiz olur.

وتصح سلطنته ظاهرًا، قال في البزّازية: مات السلطان واتفقت الرعية على سلطنة ابن صغير له ينبغي أن يفوض أمور التقليد على والٍ ويعدّ هذا الولي نفسه تبعًا لابن السلطان لشرفه والسلطان في الرسم هو الابن وفي الحقيقة هو الوالي لعدم صحة الإذن بالقضاء والجمعة ممن لا ولاية له انتهى.

3835. Mes'ele: Sabînin zâhiren saltanatı sahîh olup *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre pâdişâh vefât edip tebʿası veled-i sağîrinin saltanatına icmâʿ ve ittifâk etseler lâyık olan umûr-i taklîd bir vâlîye tefvîz olunarak nâib-i hükûmet taʿyîn olunup bu vâlî kendisini şerefine binâen sultânın saltanata taʿyîn olunan veled-i sağîrine tebʿa iʿtikâdında bulunup resmen sultân veled-i sağîr ise de mâlik-i velâyet olamayan sağîrin kazâ ve cumʿaya izni sahîh olmayacağından hakîkatte sultân, nâibi bulunan vâlî olur.

ويصلح وصيًّا وناظرًا ويقيم القاضي مكانه بالغًا إلى بلوغه كما في منظومة ابن وهبان من الوصايا.

3836. Mes'ele: Sabî vasî ve nâzır olmaya sâlih olup îfâ-yı vazîfeden acziyyetine binâen İbn Vehbân'ın vesâyâda beyânına göre icrâ-yı vazîfe için onun bulûğuna kadar bir bâliği onun yerine vasî ve nâzır ikâme eder.

وفي الإسعاف وفي الملتقط ولا تصحّ خصومة الصبي إلا أن يكون مأذونًا في الخصومة.

3837. Mes'ele: *İsʿâf* ve *Mültekat*'ın beyânlarına göre me'zûn olmadıkça sabînin husûmeti sahîha değil ise de taraf-ı evliyâdan husûmete me'zûn olursa bâliğ gibidir.

وهو كالبالغ في نواقض الوضوء إلا القهقهة ويصح أذانه مع الكراهة كما في المجمع لكن في السراج الوهاج أنه لا كراهة في أذان الصبي العاقل في ظاهر الرواية وإن كان البالغ أفضل وعلى هذا يصح تقريره في وظيفة الأذان وأما قيامه في صلاة الفريضة فظاهر كلامهم أنه لا بدّ منه للحكم بصحتها وإن كانت أركانها وشرائطها لا توصف بالوجوب في حقه.

3838. Mes'ele: [1953] Kahkahanın gayrısında nevâkız-ı vudû' hakkında sabî-yi mezkûr bâliğ-i mükellef gibidir. Binâenaleyh kahkahanın gayrı sâir mükelleflerin tahâretlerinin müntakiz olduğu her şey ile sabî-yi mezkûrun tahâreti de müntekiz olup *Mecma*'ın beyânına göre meʿa'l-kerâhe ezânı da sahîh olarak sünnet-i salât hâsıla olur. Lâkin *Sirâc-ı Vehhâc*'ın beyânına zâhir-i rivâyette her ne kadar bâliğin tilâveti efdal ise de sabî-yi âkilin ezânında kerâhet yoktur. Binâenaleyh vazîfe-i ezânda takrîri sahîh olup amma farz namâzların kıyâmında fukahânın zâhir-i kelâmları her ne kadar kendi hakkında erkân ve şurûtu vücûbla vasıflanmâz ise de namâzın sıhhatiyle hüküm için kıyâmdan lâzımdır. Binâenaleyh kendi hakkında salât-ı mefrûzede kıyâmın farz olarak vâkiʿ olması müstefâd oluyor. Hâlbuki kıyâm da erkân-ı sâire gibi rükn-i salâttan olup kendi hakkında erkân ve şurût vücûbla vasıflanmaz ise de kelâmına mübâyin olmakla cây-ı nazardır.

وأما فرض الكفاية فهل يسقط بفعله؟ فقالوا: لا. وتقبل روايته وتصح الإجازة له ويقبل قوله في الهدية والإذن ويمنع من مس المصحف وتمنع الصبية المطلقة أو المتوفى عنها زوجها من التزوج إلى انقضاء العدة ولا نقول بوجوبها عليها على المعتمد ويصح أمانه ولا يداوى إلا بإذن وليه.

3839. Mes'ele: Amma sabînin edâsıyla farz-ı kifâyelerin sukûtundan suâl olunursa Üstrûşenî'nin *Ahkâm-ı Sığâr*'ından **[1954]** naklen Hamevî'nin beyânına göre cenâze namâzında sabî imâm olsa lâyık olan cevâzıdır. Zîrâ cenâze namâzı farz-ı kifâye olup sabî ise edâ-yı farza ehil değildir. Binâenaleyh onun edâsıyla farz-ı kifâyenin adem-i sukûtu müstefâd olunur ise de sabî-yi mezkûrun içlerinde bulunan cemâʿate bir kimse selâm verdikte sabî-yi mezkûr reddeylese bazı fukahânın ifâdelerine göre sabî-yi mezkûr redd-i selâmı taʿakkul ederse diğerlerinden sukûtuyla kavillerine münâfîdir. Hâlbuki selâmın bed'i sünnet, reddi farz-ı kifâyedir.

3840. Mes'ele: Fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre kable'l-bulûğ sabînin rivâyeti makbûle olduğu gibi kendisine icâze de sahîhadır, buyuruluyor ise de *Câmiʿ-i Ahkâm-ı Sığâr*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre kable'l-bulûğ hadîs-i şerîfi istimâʿ edip baʿde'l-bulûğ rivâyetinin kabûlünde hilâf yoktur. Zîrâ ekser-i ashâb-ı kirâmın hâli bu vechiledir. Lâkin kable'l-bulûğ rivâyeti cumhûr-i fukahâya indinde gayr-i makbûledir.

3841. Mes'ele: Kabûl-i hediye ve izinde sabînin kavli kabûl olunup bilâ-tahâret mess-i mushaftan menʿ olunur. Lâkin bazı meşâyih-i fukahâ indinde abdestle mükellef ve muhâtab olmayıp bulûğuna kadar te'hîri hıfz-ı Kurân'ın zıyâʿına bâʿis olacağından messlerinde beis yoktur.

3842. Mes'ele: İddet-i talâk ve iddet-i vefâtta bulunan sabiyye, iddetinin inkızâsına kadar bâliğa gibi başkasına nikâhtan menʿ olunur. Kavl-i muʿtemed üzere inde'l-Hanefî sabiyye-i mezbûre üzerine vücûb-i iddetle hükmolunmaz.

3843. Mes'ele: Sabînin emânı sahîhtir, buyuruluyor ise de *Şerh-i Kenz*'de sıhhat-i emânda bulûğ şart olmakla sabînin emânının adem-i sıhhatiyle kavline münâfî olduğu gibi *Nukâye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre muhtâr olan sabînin emânının adem-i sıhhatidir. Bazı fukahâ da me'zûn ise sıhhatine kâillerdir.

3844. Mes'ele: **[1955]** Sabî ancak velîsinin izniyle tedâvî olunur.

وثقب أذن البنت الطفل مكروه قياسا ولا بأس به استحسانًا كما في الملتقط.

3845. Mes'ele: *Mültekat*'ta beyân olunduğu vechile bint-i tıflın kulağını delmek kıyâsen mekrûh ise de istihsânen beis yoktur. *Câmiʿ-i Ahkâm-ı*

Sığâr'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre min-gayr-i inkâr zamân-ı saʿâdet-i Hazret-i Peygamberî'de vukûʿuna binâen delmekte beis yoktur. Zîrâ *Muhtâr*'ın beyânına göre kulaklarına küpe takmak tâife-i inâsın zînetinden olarak menfaʿat-i zînetleri için îlâm olmakla ibâhası cây-ı inkâr değildir.

وإذا أُهْدي للصبي شيء وعلم أنه له فليس للوالدين الأكل منه بغير حاجة كما في الملتقط.

3846. Mes'ele: Sabîye bir şey ihdâ olunup da ihdâ olunan şey kendisinin olduğunu biliyor ise *Mültekat*'ta beyân olunduğu vechile bilâ-hâcet ondan ebeveyninin ondan yemeye hakları yoktur. Ammâ meʿa'l-hâcet mubâhtır.

ويصح توكيله إذا كان يعقل العقد ويقصده ولو محجورًا ولا ترجع الحقوق إليه في نحو بيع بل لموكله وكذا في دفع الزكاة والاعتبار لنية الموكل.

3847. Mes'ele: Her ne kadar sabî mahcûr olsa bile akdi taʿakkul ederek kasdederse onu tevkîl sahîh olup beyʿ gibi muʿâmelâtta hukuk-i akid vekîl olan sabîye âid olmayıp belki müvekkiline râciʿdir. Defʿ-i zekâta tevkîl de böyle olup sıhhat-i edâsında şart olan niyyette iʿtibâr müvekkilin niyyetinedir. Zîrâ 657. mes'elede beyân olunduğu üzere niyyetin sıhhatinde temyîz şart olmakla, gayr-i mümeyyiz olursa sahîh olmayacağı gibi 711. mes'elede beyân olunduğu üzere niyyette niyâbet gayr-i câizedir.

ويعمل بقول المميز في المعاملات كهدية ونحوها.

3848. Mes'ele: Hediye ve emsâli muʿâmelâtta sabî-yi mümeyyizin kavliyle amel olunur. 656. mes'leleye mürâcaʿat tavsiye olunur. **[1956]**

وفي الملتقط ولا تصحّ الخصومة من الصبي إلا أن يكون مأذونًا، انتهى.

3849. Mes'ele: *Mültekat*'ın beyânına göre me'zûn olmadıkça sabî tarafından husûmet sahîha değil ise de me'zûn olursa sahîhadır. *Câmiʿ-i Ahkâm-ı Sığâr*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre sabî-yi tâcir ve abd-i tâcir istihlâf olunup nükûl ile mahkûm olurlar. 3836. mes'elede dahi mürûr eylemiştir.

ويحصل بوطئه التحليل للمطلقة ثلاثًا إذا كان مراهقًا تتحرك آلته ويشتهي النساء.

3850. Mes'ele: Talâk-ı selâse ile mutallaka baʿde inkızâi'l-iddet nisâya iştihâya âleti harekete gelen sabî-yi murâhıka izn-i velî ile nikâh sahîh ve nafiz olarak beynlerinde vat' vukûʿ bulur ise onun vat'ıyla hülle hâsıla olarak baʿde't-tatlîk iddeti munkaziye olursa zevc-i evveline tekrâr nikâhı câiz olur.

ويملك المال بالاستيلاء على المباح كالبالغ.

3851. Mes'ele: Bâliğ gibi kimsenin taht-ı temellük ve ihrâzında bulunmayan mâl-ı mubâha istîlâ ile mâlik olur. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere istîlâ-yı mezkûr esbâb-ı temellüktendir.

والتقاطه كالتقاط البالغ ويجب رد سلامه ويصح إسلامه وردته ولا يقتل لو ارتد بعد إسلامه صغيرًا أو تبعًا.

3852. Mes'ele: Sıhhat husûsunda sabînin iltikâtı bâliğin iltikâtı gibi olarak bir lukata bulup da … mes'elede beyân olunduğu vechile sâhibine vermek üzere aldığını işhâd eylemediği hâlde zâyiʿ ederse bâliğ gibi dâmin olur. Ve bir kimseye selâm verdiği hâlde ol kimseye selâmını reddeylemek vâcib ve İslâm ve riddesi sahîh olarak sağîran veya 57. mes'elede beyân olunduğu vechile tebeʿan müslüman olduktan sonra irtidâdıyla katl olunmaz. **[1957]**

وتحلّ ذبيحته بشرط أن يعقل التسمية ويضبطها بأن يعلم أن الحل لا يحصل إلا بها كذا في الكافي.

3853. Mes'ele: *Kâfî*'de beyân olunduğu vechile tesmiyeyi taʿakkul edip hillin ancak tesmiye ile hâsıl olacağını bilerek tesmiye ve sâir şerâit-i zebhi zabt şartıyla sabînin boğazladığı hayvânın etini ekl ve tenâvül helâl olur. Zîrâ ﴿وَلَا تَأْكُلُوا مِمَّا لَمْ يُذْكَرِ اسْمُ اللهِ عَلَيْهِ﴾[1] nassıyla mezbûhun hillinde tesmiye şarttır.

ويؤكل الصيد برميه إذا سمى.

3854. Mes'ele: Tesmiyeye mukârin olarak atarsa sabînin avı ekl olunur. Binâenaleyh amden tesmiyeyi terk ederse ekli harâmdır.

وليس كالبالغ في النظر إلى الأجنبية والخلوة بها فيجوز له الدخول على النساء إلى خمس عشرة سنة كما في الملتقط.

3855. Mes'ele: Ecnebîye nazarın ve onlar ile tenhâ bir mahalde birlikte bulunmanın hurmetleri husûsunda sabî, bâliğ gibi değildir. Binâenaleyh

1 "Üzerine Allâh'ın adı anılmadan kesilen hayvânlardan yemeyin." Enʿâm, 6/121.

Mültekat'ta beyân olunduğu vechile on beş yaşına kadar kendisinin nisâ yanına ve nisânın kendisi yanına duhûlleri câiz olur.

ولا يقع طلاقه ولا عتقه إلا حكمًا في مسائل ذكرناها في النوع الثاني من الفوائد في الطلاق. والحجر عليه في الأقوال كلها لا في الأفعال فيضمن ما أتلفه إلا في مسائل ذكرناها في النوع الثاني من الفوائد في الحجر.

3856. Mes'ele: Kitâb-ı nikâhtan *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm eserimiz[de] beyân olunduğu üzere talâkın ehli **[1958]** âkil, bâliğ, müsteykız olan zevc olmakla mecnûn ve maʿtûh ve medhûş ve sabî ve baygın ve nâim velev hükmen gayr-i âkil olmakla talâka ehil olmadıklarından hiçbirisinin talâkları vâkiʿ olduğu gibi sabînin ıtkı da vâkiʿ olmaz. Ancak talâkta fevâidden nev'-i sânîde 2303. mes'elede musannif-i allâmenin zikrettiği mesâilde hükmen vâkiʿ olur.

3857. Mes'ele: Fevâidin nev'-i sânîsinin hacrinde 3471. mes'elede beyân olunan mesâilin mâʿadâsında sabînin bi'l-cümle tasarrufât-ı kavliyyesine hacr taʿalluk ederek ukûd-i kavliyyesi muʿteber değil ise de efʿâline taʿalluk etmeyerek itlâf ettiği şeyleri dâmin olur.

وتثبت حرمة المصاهرة بوطئه إن كان ممن يشتهي النساء وإلا فلا وتثبت أيضًا بوطء الصبية المشتهاة وهي بنت تسع على المختار.

3858. Mes'ele: Nisâya iştihâ eden mürâhıktan olursa sabînin vat'ıyla hurmet-i musâhere hâsıla olarak usûl ve fürûʿları beyninde mü'ebbeden nikâh ve mukaddemâtı harâm olur ise de değil ise sâbite olmaz. Ve kezâ kavl-i muhtâr üzere dokuz yaşına bâliğa olarak müştehât olan sabiyyeyi vat'la da sâbite olur.

ولا يدخل الصبي في القسامة والعاقلة وإن وجد قتيل في داره فالدية على عاقلته كما في الصغرى ولا جزية عليه ولا يدخل في الغرامات السلطانية كما في قسمة الولوالجية.

3859. Mes'ele: *Fetâvâ-yı Suğrâ*'da beyân olunduğu üzere sabî, kasâme ve âkilede dâhil olmayıp eğer sabînin dârında maktûl bulunursa diyeti âkilesine lâzım gelip kasâme-i *Velvâliciyye*'de beyân olunduğu vechile sabîye cizye lâzım gelmediği gibi metâlib-i sultâniyyede dahi dâhil değildir. **[1959]**

ولا يؤخذ صبيان أهل الذمة بالتمييز عن صبيان المسلمين كما في الخانية.

3860. Mes'ele: *Hâniyye*'de beyân olunduğu üzere sıbyân-ı müslimînden temyîz ile sıbyân-ı ehl-i zimmet muâheze olunmaz.

Sıbyân-ı Benî Tağlib

ولا شيء على صبيان بني تغلب ولا يقتل ولد الحربي إذا لم يقاتل ولو قتله مجاهد بعد قول الإمام «من قتل قتيلا فله سلبه» لم يستحق السلب إلا إذا قاتل.

3861. Mes'ele: Nasârâ-yı Arab'dan Benî Tağlib'in sabîleri üzerine hiçbir şey lâzım gelmez, buyuruluyor ise de *Câmiʿ-i Ahkâm-ı Sığâr*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre onların sıbyân ve nisvân ve mecânînin arâzî-yi harâciyyelerinde harâc vâcibdir. Zîrâ Hazret-i Ömer (ra) cemî-iʿ arâzîde onları harâcla muvazzaf kıldı. Sabî-yi Tağlibînin arâzîsinden öşür mudâʿaf olarak iki kat, yaʿni beşte bir alınır.

Ve kezâ mer'e-i Tağlibiyyenin arâzîsinden öşür alınır. Zîrâ zâhir-i rivâyette öşür sabî-yi müslimin arâzîsinden dahi alınır. Ve cemîʿ-i rivâyâtta mer'e-i müslimenin arâzî-yi öşriyyesinden öşür alınır. Binâenaleyh sabî-yi Tağlibî ve mer'e-i Tağlibiyyenin arâzîsinden iki kat olarak alınır. Binâenaleyh musannif-i allâme sabî-yi Tağlibî üzerine bir şey lâzım gelmez, demesiyle maksadı, öşr-i mudâʿaftan bir şey lâzım gelmez demek ise nakl-i mezkûra muhâlif olup ve eğer başkası ise beyânı lâzım gelir. Fukahâ-yı kirâmın tasrîhlerine binâen zâhir olan, mevâşîleriyle emvâl-i sâirelerinden bir şey lâzım gelmez, demek olmalı.

3862. Mes'ele: Mukâtelede bulunmadıkça ehl-i harbin sıbyânı katl olunmaz. İmâmü'l-müslimîn tarafından (من قتل قتيلًا فله سلبه)[1] denildikten sonra mukâtelede bulunmadıkça mücâhid ehl-i harbin sıbyânını katlederse selbine müstahik olmaz. Zîrâ ânifen beyân olunduğu üzere sıbyân katilden hâriclerdir.

ويدخل الصبي تحت قوله «من قتل قتيلا فله سلبه» فإذا قتل الصبي استحق سلب مقتوله لقول الزيلعي ويدخل فيه كل من يستحق الغنيمة سهما أو رضخا انتهى. وفي الكنز إن الصبي ممن يرضخ له إذا قاتل.

1 Buhârî, "Farzu'l-Humus", 17, r. 3142; Müslim, "Cihâd", 2.

3863. Mes'ele: [1860] Guzât-ı müslimîni teşcî' ve tahrîz için kumandanın (من قتل قتيلًا فله سلبه) ya'ni "Her kim bir düşman katlederse ganîmeti onundur." kavlinin tahtında sabî de dâhil olarak Zeyla'î'nin ganîmetten sehim veya atiyyeye müstahik olan her kimse dâhil olur kavline binâen sabî düşmanla mukâtele ve muhârebede bulunursa katlettiği düşmanın selbine müstahik olur. Ve *Kenz*'de beyân olunduğuna göre kıtâlde bulunduğu hâlde sabî ganâimden atiyye verilen kimselerdendir.

ولو قال السلطان لصبي «إذا أدركت فصلِّ بالناس الجمعة» جاز. وفي البزّازية السلطان أو الوالي إذا كان غير بالغ فبلغ يحتاج إلى تقليد جديد، انتهى.

3864. Mes'ele: Sultân, bir sabîye "Erişir isen nâsla cum'a namâzını kıl." diyerek edâ-yı cum'aya tevkîl etse câiz olur. *Bezzâziyye*'nin beyânına göre gerek sultân ve gerek vâlî gayr-i bâliğ olup da bâliğ olsalar yeniden taklîde muhtâc olunur.

Sabînin Yemîninin Adem-i İn'ikâdı

ولا ينعقد يمينه؛ ولو كان مأذونًا فباع فوجد المشتري به عيبًا لا يحلّفه حتى يدرك كما في العمدة.

3865. Mes'ele: *Umde*'de beyân olunduğu vechile sabînin yemîni mun'akide olmaz. Binâenaleyh me'zûn olup da satmış olduğu şeyde müşterî bir ayb-ı kadîm bulup bâyi' olan sabî inkârda bulunsa idrâk edene kadar müşterî yemîn ettiremez, buyuruluyor ise de musannif-i allâmenin bu kelâmı *Bezzâziyye*'nin beyânına muhâliftir. Zîrâ *Bezzâziyye*'nin beyânına göre sabî-yi me'zûn bâliğ gibi tahlîf olunur.

ولو ادعى على صبي محجور ولا بينة له لا يحضره إلى باب القاضي لأنه لو حلف فنكل لا يقضى عليه كذا في العمدة.

3866. Mes'ele: [1861] *Umde*'de beyân olunduğu vechile bilâ-beyyine sabî-yi mahcûr üzerine iddi'âda bulunulsa bâb-ı kâdîya ihdâr olunmaz. Zîrâ inkârı üzerine tahlîf olunup da nükûl eylese aleyhine hükmolunmaz.

ويقام التعزير عليه تأديبًا. وتتوقف عقوده المتردّدة بين النفع والضرر على إجازة وليه.

3867. Mes'ele: Te'dîb ve terbiye için sabî üzerine ta'zîr ikâme olunup nef' ve zarar beyninde müteraddide olan ukûdu izn-i velîye tevakkuf eder. Binâenaleyh icâze verir ise nâfiz olur, vermez ise münfesiha olur.

ويصح قبضه للهبة؛ ولا يتوقف من أقواله ما تمحض ضررًا؛ ومنه إقراضه واستقراضه لو محجورًا لا لو كان مأذونًا؛ وكفالته باطلة ولو عن أبيه وصحت له وعنه مطلقًا.

3868. Mes'ele: Sabînin hibeyi kabz ve kabûlü nefʿ-i mahz olmakla sahîh olup kendi hakkında zarar-ı mahz olan tasarrufât-ı kavliyyesi izn-i velîye tevakkuf eylemez. Mahcûr olursa ikrâzı ve istikrâzı gibi tasarrufâtı zarar-ı mahz olarak adem-i inʿikâdına binâen tevakkuf eylemeyen akvâli kabîlinden ise de me'zûn olursa değildir.

3869. Mes'ele: Her ne kadar pederinden olsa dahi sabînin kefâleti bâtıla olup kendisi için veya kendisinden kefâlet mutlakan sahîhadır. Binâenaleyh sabînin emriyle mâl bedelinde sabîden kefîl olup da edâ ederse kendisine mürâcaʿatla edâ ettiği parayı mutâlebe edebilir. Zîrâ sabî-yi me'zûnun başkasına kefâleti her ne kadar câize değil ise de kendisine ve üzerinde bulunan matlûba kefâletle emri şerʿan muʿteberdir. Zîrâ sabînin başkasına kefâleti min-vechin teberruʿ olup sabî ise teberruʿa ehil değildir. Ammâ kendisinden kefâlete izni **[1862]** kendisine taleb-i teberrûʿ olup sabî ise başkasından taleb-i teberruʿa ehildir. Zîrâ kendi hakkında nefʿ-i mahzdır.

وقد جمع العمادي في فصوله أحكام الصبيان فمن أراد الاطلاع على كثرة فروعنا وحسن تقريرنا واستيعابها وعلى نعم الله تعالى علينا فيما نقصده من جَمْع المتفرِّق فلينظر ما ذكره العمادي وقد ذكر العمادي ما يكون به بالغًا وما يتعلق به تركناه قصدًا لتصريحهم به في كتاب الحجر وكتابنا هذا إن شاء الله تعالى كتاب المفردات الملتقطات.

3870. Mes'ele: Ahkâm-ı sıbyânı İmâdî *Fusûl*'ünde cemʿ eylemiş olmakla fürû-i Hanefî'nin kesretine ve hüsn-i takrîrine ve istîʿâbına ve bu bâbda cemʿ ettiğimiz mesâil-i müteferrikâttan maksadımız da Cenâb [Hakk'ın] tafaddulen inâyet ve ihsân buyurduğu niʿam-i ilâhiyyesine ıttılâʿ ârzûsunda bulunan İmâdî'nin *Fusûl*'ünde zikir ve beyânını nazar-ı mutâlaʿaya almaları tavsiye olunup onun beyânı ile maksada bâliğ, kitâb-ı hacirde tasrîhlerine binâen ona muteʿallik olanları kasden terk eyledik. Bizim bu kitâbımız inşâallahu Teâlâ mesâil-i müfredât ve mültekâttandır.

والصبية التي لا تشتهى يجوز السفر بها بغير محرم.

3871. Mes'ele: Bilâ-mahrem sinn-i iştihâya bâliğa olmayan sabiyye ile sefer câiz olup Timurtâşî'nin *Şerh-i Câmi*'inden naklen Hamevî'nin beyânına göre öyle olan sağîreyi hasbe'l-îcâb ricâlin gasli de câizdir.

Dürr-i Muhtâr'dan naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de beyân ettiğimiz vechile sağîre beş yaşında bi'l-ittifâk gayr-i müştehât ve dokuz yaşına ba'de'l-bulûğ bi'l-ittifâk müştehât olup beş ile dokuz arasında gerek rivâyet ve gerek meşâyih-i fukahâ ihtilâf etmişler ise de esahh olan dokuz yaşına bâliğa olmadıkça hurmet-i musâherenin adem-i sübûtudur. **[1963]**

ولا يضمن الصبي بالغصب فلو غصب صبيًّا فمات عنده لم يضمنه إلا إذا نقله إلى مسبعة أو مكان الوباء أو الحمى وقد سئلت عمن أخذ ابن إنسان صغيرًا وأخرجه من البلد هل يلزمه إحضاره إلى أبيه؟ فأجبت بما في الخانية رجل غصب صبيا حرا فغاب الصبي عن يده فإن الغاصب يحبس حتى يجيء بالصبي أو يعلم أنه مات، انتهى.

3872. Mes'ele: Gasbla sabî-yi hür tazmîn olunmaz. Zîrâ 1650. mes'elede beyân olunduğu üzere hür taht-ı yedde dâhil olmaz. Binâenaleyh bir kimse sabî-yi hürrü gasbedip de yed-i gasbında iken vefât etse onu yırtıcı hayvânları bulunan veyâhûd vebâ ve hummâ gibi esbâb-ı mühlikeye ma'rûz olan bir mahalle nakil ile itlâfına sebebiyyette bulunmadıkça ecel-i mev'ûduyla vefât ederse gâsıba damân lâzım gelmez ise de şu hâllerden birinde bulunarak telefine sebeb olursa dâmin olup damânın lüzûmuna sebeb gâsıbın gasbı veya cinâyeti olması üzere meşâyih-i Hanefiyye'nin ihtilâfı *Ahkâm-ı Sığâr*'dan naklen Hamevî'de mezkûrdur.

3873. Mes'ele: Bir kimsenin veled-i sağîrini alıp beldesinde ihrâc eden kimse onu pederine ihdâr ve teslîminin lüzûm ve adem-i lüzûmundan musannif-i allâmeye vâki' olan istiftâya *Hâniyye*'de beyân olunan bir kimse sabî-yi hürrü gasbedip sabî-yi mezkûr gâsıbın yedinden gâib olsa sabî gelene veyâhûd vefât ettiği anlaşılana kadar gâsıb habs ve tevkîf olunur mes'elenin muktezâsıyla cevâb vermiş. Binâenaleyh bu kimseye sabî-yi mezkûrun ihdârı lâzımdır.

ولو خدعه حتى أخذه برضاه لم يفهم مما في الخانية لأنه ما غصبه لأنه الأخذ قهرا.

3874. Mes'ele: Sabînin pederini hîle ile iğfâl ederek rızâsıyla alıp da yed-i himâyesinde iken gâib olsa *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile ol kimseye damân lâzım gelmez. Zîrâ bu husûsta gâsıb değildir. **[1964]** Zîrâ gasb kahren almaktır. Bu ise pederinin rızâsıyla olmuştur. Ammâ sabî menâfiʿ ve mazarratını idrâkten âciz olmakla rızâ pederine nisbet olunmuştur.

وفي الملتقط من النكاح وعن محمد فيمن خدع بنت رجل أو امرأته وأخرجها من منزله قال أحبسه أبدا حتى يأتي بها أو يعلم موتها انتهى.

3875. Mes'ele: *Mültekat*'ın kitâb-ı nikâhında beyân olunduğuna göre İmâm Muhammed hazretleri bir kimsenin kızını veya zevcesini hîle ve hudʿa ile iğfâl ederek hânesinden çıkaran kimseyi ya onları iʿâde veya vefât ettikleri anlaşılana kadar mü'ebbeden habs ve tevkîf ederim, buyurmuş.

ولو قطع طرف صبي لم تعلم صحته ففيه حكومة عدل لا دية.

3876. Mes'ele: Bir kimse sabînin aʿzâsından birini kesip de uzv-i mezkûrun sıhhati maʿlûm olmasa hükûmet-i adil lâzım gelip diyet îcâb eylemez.

İmâm Muhammed'in *Asl*'ından naklen Hamevî'nin beyânına göre gerek nefis ve gerek aʿzâ gibi mâ dûne'n-nefiste cinâyet vukûʿunda sabî, bâliğ gibi olup kesilen aʿzâ dil ve el ve ayak ve göz gibi kesilmekle fevt olacak menfaʿat-i maksûresi bulunan uzuvlardan olursa 292. mes'elede beyân olunduğu üzere el ve ayak ve kulak ve dudak ve göz emsâli çift olan uzuvların her ikisi bir nefs-i kâmil addolunarak diyetleri kâmile olarak bütün insânın tamâm-ı diyetidir. Yalnız bir tanelerinin diyetleri diyet-i kâmilenin nısfıdır. Bunlardan bazıları kesildikte meselâ lisânın söylemesi ve el ve ayağın hareketleriyle ve gözün görmesiyle ve kulağın işitmesiyle sıhhatleri maʿlûm, onların fevtiyle hüsün ve cemâli fevt olursa yine diyet-i kâmile lâzım gelir. Ve eğer sıhhatleri anlaşılmaz ise 299. mes'elede beyân olunduğu vechile hükûmet-i adl lâzım gelip diyet lâzım gelmez deniyor ise de hakîkat-i mes'ele 298. mes'elede aʿzânın erşi hakkında beyân olunduğu üzeredir. **[1965]**

ولو دفع سكينا إلى صبي فقتل نفسه لم يضمن الدافع وإن قتل بها غيره فالدية على عاقلة الصبي ويرجعون بها على الدافع وكذا لو أمر صبيا بقتل إنسان فقتله ولو أمر صبيا بالوقوع من شجرة فوقع ضمنه.

3877. Mes'ele: Bir sabîye bıçak verip de kendisini katl eylese bıçağı verene damân lâzım gelmez ise de başkasını katlederse maktûlün diyeti kâtil olan sabînin âkilesine lâzım gelip onlara bıçağı verene mürâcaʿat ederler. … mes'eleye mürâcaʿat buyurulması tavsiye olunur.

Ve keza bir sabîye bir kimseyi katletmesiyle emredip de sabî de katl eylese hükm-i mes'ele böyledir.

3878. Mes'ele: Bir sabîye ağaçtan kendisini atmasıyla emredip de ol sabî de emrine imtisâlen atıp da telef olsa sabî menfaʿat ve mazarratı fark ve temyîzden âciz olarak onun telefine sebeb olmakla emredene damân lâzım gelir.

ولو أرسله في حاجة فعطب ضمنه وكذا لو أمره بصعود شجرة لنفض ثمارها فوقع وكذا لو أمره بكسر الحطَب كذا في الخانية.

3879. Mes'ele: Velîsinin izni olmayarak bir hâcetini tesviye için bir sabîyi bir mahalle gönderip de sabî-yi mezkûr bir sebeble telef olsa bilâ-izni'l-velî sabî-yi mezkûru istiʿmâlde gâsıb olduğundan dâmin olur.

Ve kezâ meyvesini toplamak için bir sabîye ağaca çıkmakla emredip de ağaçtan düşüp telef olsa veya odun kırmakla emredip de kırarken telef olsa *Hâniyye*'nin beyânına göre cümlesinde damân lâzım gelir.

وفيها أيضًا صبي ابن تسع سنين سقط من سطح أو غرق في ماء قال بعضهم لا شيء على الوالدين لأنه ممن يحفظ نفسه وإن كان لا يعقل أو كان أصغر سنا قالوا يكون على الوالدين أو على من كان الصبي في حجره الكفارة لترك الحفظ وقال بعضهم ليس على الوالدين شيء إلا الاستغفار وهو الصحيح إلا أن يسقط من يديه فعليه الكفارة.

3880. Mes'ele: [1966] Yine *Hâniyye*'nin beyânına göre dokuz yaşında bulunan *Câmiʿ-i Ahkâm-ı Sığâr*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre savâb olan, yedi yaşında bulunan sabî damdan aşağı düşer veya suya batar boğulursa nefsini muhâfaza edebilecek sinnde bulunduğundan bazı fukahânın beyânlarına göre vâlideynine bir şey lâzım gelmez ise de gayr-i âkil veya sinnen sağîr olursa fukahânın beyânlarına göre vâlideynine veya taht-ı himâyesinde bulunanlara terk-i hıfızla mükellef oldukları emr-i muhâfazada vâkiʿ olan kusûrlarına binâen kefâret lâzım gelir.

Ve bazılarının beyânlarına göre yalnız istiğfâr lâzım gelir. Sahîh olan da bu kavil ise de lâkin kucağından düşer ise ya ıtk-ı rakabe-i mü'mine veya altmış gün savmla kefâret îcâb eder.

ولو حمل صبيا على دابة وقال امسكها لي وهي واقفة فسقط ومات كان على عاقلة الذي حمله الدية مطلقًا وإن سير الصبي الدابة فأوطئت إنسانا فقتلته فالدية على عاقلة الصبي إلا أن يكون الصبي لا يستمسك عليها فهدر.

3881. Mes'ele: Bir bâliğ, bir sabîyi hayvâna bindirip de hayvân da vâkıf olduğu hâlde "Hayvânı benim için tut." diye emredip sabî üzerinden düşüp de vefât etse hayvâna bindirenin âkilesine mutlakan diyet lâzım gelir.

Ve eğer sabî-yi mezkûr hayvânı sürüp de birisini çiğneyerek telef ederse diyet, sabînin âkilesine lâzım gelir ise de lâkin sabî hayvân üzerinde dizginini tutmamış ise sabî maʿzûr olup … mes'elede beyân olunduğu üzere behâimin fiili fıtrî olarak heder olur. **[1967]**

ولو كان الرجل راكبا فحمل صبيا معه فقتلت الدابة إنسانا فإن كان الصبي لا يستمسك فالدية على عاقلة الرجل فقط وإلا فعلى عاقلتهما، انتهى.

3882. Mes'ele: Hayvâna râkib olan recül kendisiyle bir de sabî bindirip ol hayvân birisini telef eylese eğer sabî-yi mezkûr hayvâna müstemsik değil ise maktûlün diyeti yalnız recül-i mezkûrun âkilesine lâzım gelip sabî-yi mezkûr hayvânı müstemsik ise her ikisinin âkilelerine lâzım gelir. *Hâniyye*'nin kelâmı buraya kadardır.

ولو ملأ صبي كوزا من حوض ثم صبّه فيه لم يحل لأحد أن يشرب منه.

3883. Mes'ele: Bir sabî havuzdan destisini doldurup baʿdehu havuza boşaltmış olsa ol havuzdan başkalarının su içmeleri helâl olmaz. Zîrâ ol sabî mubâh olan suyu destisine doldurmakla ihrâz ederek mâlik olup havuzda bulunan mâ' mubâha dönmekle tefrîki gayr-i kâbil olup sabî ise temlîke mâlik olmadığından, hattâ intifâʿa muhtâc olmadıkça vâlideynine bile içmesi helâl olmaz.

ولا يجوز للولي إلباسه الحرير والذهب ولا أن يسقيه خمرا ولا أن يجلسه للبول والغائط مستقبلًا أو مستدبرًا ولا أن يخضب يده أو رجله بالحناء.

3884. Mes'ele: Velînin sabîye harîrden dokunmuş veya altınla işlenmiş elbiseyi giydirmesi ve şarâb ve emsâli bâliğa harâm olan şeyleri yedirip içirmesi ve ve kıbleyi istikbâl ve istidbâr ile abdeste tutması ve eline veya ayağına kına yakması câiz değildir. Zîrâ 3631. mes'elede beyân olunduğu üzere mükellefîne fiili harâm olan her şey gayr-i mükellef olanlara işlenmesi de harâmdır. Zîrâ kendi fiilidir. **[1968]**

وفي الملتقط زوّج ابنته من رجل وذهبت ولا تدرى لا يجبر زوجها على الطلب.

3885. Mes'ele: *Mültekat*'ta beyân olunduğuna göre bir kimse kızını bir adama tezvîc edip de mezbûre savuşup nerede olduğu bilinmese zevci onu arayıp bulmaya mecbûr olmaz.

AHKÂMÜ'S-SEKRÂN

هو مكلف لقوله تعالى: ﴿لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ سُكَارَىٰ﴾ خاطبهم تعالى ونهاهم حال سكرهم. فإن كان السكر من محرّم فالسكران منه هو المكلف وإن كان من مباح فلا فهو كالمغمى عليه لا يقع طلاقه واختلف التصحيح فيما إذا سَكر مكرَهًا أو مضطرًّا فطلّق. وقدّمنا في الفوائد أنه من محرّم كالصاحي إلا في ثلاث: الردة والإقرار بالحدود الخالصة والإشهاد على شهادة نفسه. وزدت على الثلاثة مسائل: **الأولى**: تزويج الصغير والصغيرة بأقل من مهر المثل أو بأكثر فإنه لا ينفذ. **الثانية**: الوكيل بالطلاق صاحيًا إذا سكر فطلّق لم يقع. **الثالثة**: الوكيل بالبيع لو سكر فباع لم ينفذ على موكله. **الرابعة**: غصب من صاحٍ وردّه عليه وهو سكران وهي في فصول العمادي فهو كالصاحي إلا في سبع فيؤاخذ بأقواله وأفعاله.

3886. Mes'ele: ﴿لَا تَقْرَبُوا الصَّلَاةَ وَأَنتُمْ سُكَارَىٰ﴾[1] âyet-i celîlesi muktezâsınca sekrân hâl-i sekrinde tekâlif-i şerʿiyye ile mükelleftir. Zîrâ Cenâb-ı Allah sekrâna hâl-i sekrinde hitâb buyurup hâl-i sekrinde namâzdan nehiy buyurdu. Binâenaleyh sekir hitâb-ı ilâhîye münâfî olmayınca sekrân hâl-i sekrinde mükelleftir.

İmdi, sekir şarâb gibi harâm olan bir şey ile hâsıl ise teklîfe mâniʿ olmayacağından sekrân, sâhî gibi mükelleftir. Binâenaleyh talâk ve iʿtâkı vâkiʿ olup hâl-i sekrinde fevt ettiği namâzın kazâsı lâzımdır. **[1969]** Ve eğer

1 "Sarhoş iken (ne söylediğinizi bilinceye kadar) namaza yaklaşmayın." Nisâ, 4/43.

müselles emsâli mubâh bir şey ile hâsıl olmuş ise sekrân baygın hükmünde olarak hâl-i iğmâ gibi hâl-i sekrinde îkâʿ ettiği talâkı vâkiʿ olmaz.

3887. Mes'ele: İkrâh ve ızdırâr ile sekrânın hükm-i talâkını tashîhte fukahâ-yı izâm hazerâtı ihtilâf edip fevâidin … mes'elesinde musannif-i allâmenin beyânına göre harâm olan şey ile sekrân üç mes'elenin mâʿadâsında sâhî gibi olarak tasarrufâtı nâfiz olur. Mesâil-i selâseden biri [1]- Ridde. 2- Şübhe ile sâkıt olan hudûd-i hâlisayı ikrâr. 3- Kendi şehâdetine işhâd olup musannif-i allâme hükm-i sekrândan istisnâ olunan şu üç mes'ele üzerine ber-vech-i âtî mesâili ziyâde eyledi. Onlardan biri,

[1-] Sekrânın sağîri mehr-i mislinden ziyâde ile sağîreyi noksânla tezvîci olup gayr-i nâfizlerdir.

2- Hâl-i sahvında talâka vekîlin hâl-i sekrinde tatlîki olup gayr-i vâkiʿdir.

3- Hâl-i sahvında beyʿe vekîlin hâl-i sekrinde beyʿi olup müvekkili hakkında nâfiz olmaz.

4- Hâl-i sahvında gasbedip hâl-i sekrinde reddi olup gâsıb damândan berî olmaz.

Bu dördüncü mes'ele *Fusûl-i İmâdî*'de mezkûr olarak ber-vech-i âtî beyân olunacak yedi mes'elenin gayrısında sâhî hükmündedir. Binâenaleyh bu mes'elenin istisnâsı olmakla gâsıb-ı mezkûrun hâl-i sekrinde mağsûbu reddiyle damândan berî olması lâzım gelir. Mesâil-i sebʿanın üçü ibtidâ istisnâ olunan mesâil olup dördü ziyâde ettiği mes'eleler ise dördüncünün istisnâsının adem-i sıhhati ifâde olunmuştur. Binâenaleyh istisnâ olunan mesâilin mecmûʿu altı olmak lâzım gelip bunların gayrısında sekrân-ı mezkûr, sâhî hükmünde olunca bi'l-cümle akvâl ve efʿâliyle muâheze ve mahkûm olur.

واختلف التصحيح فيما إذا سكر من الأشربة المتخذة من الحبوب أو العسل والفتوى على أنه سكر من محرم فيقع طلاقه وعتاقه ولو زال عقله بالبنج لم يقع وعن الإمام أنه إن كان يعلم أنه بنج حين شرب يقع وإلا فلا.

3888. Mes'ele: [1970] Hubûbât ve bal gibi şerʿan mubâh olunan şeylerden ittihâz olunan eşribeden sekrân olan kimselerin hükmünü tashîhte ihtilâf olunup fetvâ muharrem olan sekr ile sarhoş olursa talâk ve itâkının vukûʿları üzerinedir. Binâenaleyh sâhî hükmündedir.

3889. Mes'ele: Sekrânın aklı benc ile zâil olursa talâk ve itâkı vâkiʿ olmaz, buyuruluyor ise de *Bahr*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre tedâvî için içip de sarhoş olursa vâkiʿ olmaz ise de telehhî için içip de sarhoş olur ise vâkiʿ olurlar. *Cevâhir*'den naklen [Hamevî'nin] beyânına göre benc ile sarhoş olup da zevcesini tatlîk ederse zecran vâkiʿ olup fetvâ da bunun üzerinedir.

3890. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden mervî olan benci içerken benc olduğunu bilerek içip de sarhoş olmuş ise talâk ve itâkı vâkiʿler ise de bilmeyerek içmiş ise baygın hükmünde olarak vâkiʿ olmazlar.

Sarhoşun Hükm-i Ezânı

وصرّحوا بكراهة أذان السكران واستحباب إعادته وينبغي ألا يصح أذانه كالمجنون. وأما صومه في رمضان فلا إشكال أنه إن صحى قبل خروج وقت النية أنه يصح منه إذا نوى لأنا لا نشترط التبييت فيها وإذا خرج وقتها قبل صحوه أثم وقضى.

3891. Mes'ele: Fukahâ-yı izâm hazerâtı sarhoşun ezânının kerâheti ile istihbâb-ı iʿâdesini tasrîh etmişler ise de lâyık olan ezân-ı mecnûn adem-i sıhhatidir. Binâenaleyh sünnet-i mü'ekkede olarak iʿâdesi lâzım gelir.

3892. Mes'ele: [1971] Vakt-i niyyetin hurûcundan akdem sekri zâil olarak ayılıp da nısfu'n-nehârdan akdem niyyet ederse sarhoşun Ramazân'da edâ-yı savmının sıhhati cây-ı işkâl değildir. Zîrâ inde'l-Hanefî savm-ı Ramazân'ın sıhhat-i edâsında niyyette tebyît şart değildir. 153. [ve] … mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-Hanefî gurûb-i şemsden ertesi kubeyl-i zevâle kadar vakt-i niyyettir. Ammâ sekirden ayılmadan vakt-i niyyet hurûc ederse muharrem olan bir şey ile sarhoş olmuş ise âsim olup sıhhatin şartı bulunan niyyet bulunmadığından hâl-i sahvda kazâsı lâzım gelir.

ولا يبطل الاعتكاف بسكر ويصح وقوفه بعرفات كالمغمى عليه لعدم اشتراط النية فيه.

3893. Mes'ele: Muʿtekifin sekriyle iʿtikâfı bâtıl olmaz. Binâenaleyh geceden savma niyyet edip baʿdehu sarhoş olup ayılmadan iʿtikâfta bulunup hâl-i iʿtikâfta hadd-i sekre bâliğ olsa o hâlde iʿtikâfı sahîh olur.

Hadd-i Sekrânda İhtilâf

واختلف في حد السكران فقيل من لا يعرف الأرض من السماء والرجل من المرأة وبه قال الإمام الأعظم وقيل من في كلامه اختلاط وهذيان وهو قولهما وبه أخذ أكثر المشايخ والمعتبر في القدح المسكر في حق الحرمة ما قالاه احتياطًا في المحرمات والخلاف في الحد والفتوى على قولهما في انتقاض الطهارة به وفي يمينه أن لا يسكر كما بيناه في شرح الكنز.

3894. Mes'ele: Hükm-i sekrin icrâsı için hadd-i sekrânı tahdîd ve taʿyînde fukahâ-yı izâm hazerâtı ihtilâf edip bazıları semâyı arzdan, recülü mer'eden adem-i farkla tahdîd edip İmâm-ı Aʿzam hazretleri de buna kâil olup diğerleri kelâmında halt ve hezeyân bulunmakla tahdîd edip bu da İmâmeyn **[1972]** hazerâtının kavilleri olup ekser-i meşâyih-i fukahâ bunu kabûl eylemiş. Hakk-ı hurmette kadh-ı müskirde muʿteber olan da muharremâtta ihtiyât için İmâmeyn hazerâtının kavilleridir. İhtilâf hadd-i şerʿîde olup musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânlarına göre sekr ile intikâz-ı tahârette ve adem-i sekre yemîninde fetvâ İmâmeyn hazerâtının kavilleri üzeredir.

Tenbîh: [Mubâhla Sekir İğmâ Gibidir Kavlinden İstisnâ]

تنبيه: قولهم إن السكر من مباح كالإغماء يستثنى منه سقوط القضاء فإنه لا يسقط عنه وإن كان أكثر من يوم وليلة لأنه بصنعه كذا في المحيط.

3895. Mes'ele: Fukahânın mubâhla sekir iğmâ gibidir, kavillerinden sukût-i kazâ mes'elesi müstesnâdır. Yaʿni her ne kadar bir gün ve bir geceden ziyâde iğmâ ile fevt olan farzın kazâsı sâkıt olur ise de mubâhtan sarhoş olarak hâl-i sekirde fevt olanın kazâsı sâkıt olmaz. Zîrâ *Muhît*'te beyân olunduğu vechile sekir kendi sunʿuyla olmakla hükm-i mezkûr da aʿzâr-i şerʿiyyeden addolunmaz.

AHKÂMÜ'L-ABÎD

3896. Mes'ele: Abîd, abdin cemʿi olup abd ise rakîk, yaʿni kayd-i rıkkıyyette bulunan şahıs olup lisân-ı Türkî'de köle denir. Rıkk emr-i velâyetten

acz-i hükmîdir ki ber-vech-i âtî beyân olunacak hükümlerde hakk-ı velâyetten mahrûmdur. Hattâ (العبد وما يملكه كان لمالكه) muktezâsınca nefsine ve mâlına dahi velâyeti yoktur. Zîrâ memlûkiyyet mâlikiyyete münâfîdir.

Hamevî'nin Abdullah et-Talâvî'den naklen beyân buyurdukları nazm-ı ebyâttan zabt olunduğu üzere abd kelime[si] yirmi üç vezin üzere cemʿlenir. **[1973]**

جُمُوعُ عَبْدٍ عُبُودٌ عُبُدٌ أَعْبُدُ   أَعَابِدُ عَبْدٌ عَبْدُونَ عِبْدَانُ
عَبْدِيَّةٌ عَبْدِيٌّ وَمَعْبُودِيٌّ وَمَدُّهُمَا   عَبَدَةٌ عَبَدَةٌ أَعْبَادٌ وَعُبْدَانُ
عَبِيدٌ أَعْبِدَةٌ عُبَّادٌ وَمَعْبَدَةٌ   مَعَابِدُ وَعَبِيدُونَ الْعِبِدَّانُ

لا جمعة عليه ولا عيد ولا تشريق ولا أذان ولا إقامة ولا حج ولا عمرة. وعورتها كالرجل وتزاد البطن والظهر. ويحرم نظر غير المحرم إلى عورتها فقط وما عداها إن اشتهى ولا يجوز كونه شاهدًا ولا مزكّيًا علانية ولا عاشرًا ولا قاسمًا ولا مقوّمًا ولا كاتب حكم ولا أمينًا لحاكم ولا إمامًا أعظم ولا قاضيًا ولا وليًّا في نكاح أو قود ولا يلي أمرًا عامًّا إلا نيابة عن الإمام الأعظم فله نصب القاضي نيابة عن السلطان ولو حكم بنفسه لم يصح.

3897. Mes'ele: Efendisi izin vermedikçe köle üzerine cumʿa ve bayram namâzları ve tekbîr-i teşrîk vâcib değildir. Namâzında ezân ve ikâme, sünnet-i müekkede değildir. Ve kendisine hac ve umre vâcib değillerdir. Ve câriyenin setri lâzım olan avret mahalli erkekler gibi olup yanları ve karınları ve arkaları da avret olarak setirleri lâzımdır. Ve avret-i galîzalarına ale'l-ıtlâk gayrın nazarları harâm olup avret-i hafîfelerine yalnız mahremlerinin gayrılarının nazarları harâmdır. Elleri ve yüzleri ve yanları gibi avret olmayan mahallerine nazar dâʿî-yi şehvet olursa harâmdır. Ve köle ve câriyenin şâhid olmaları ve alenen tezkiyeleri ve âşir ve kassâm ve eşyânın kıymetlerini tahmîn ve takdîr için mukavvim olmaları ve hükme kâtib ve hâkime emîn ve sultân ve kâdî ve akd-i nikâh ve kısâsta velî olmaları câiz olmadığı gibi umûr-i âmmeye velâyetleri câiz değildir, meğer taraf-ı sultânîyeden niyâbetle ola. Taraf-ı imâmdan niyâbetle kâdî nasbı câiz olabilir. Zîrâ hakîkatte onu nasbı imâmü'l-müslimîne râciʿdir. Ve kendiliğinden hükmederse sahîh olmaz. **[1974]**

ولو أذن لعبده بالقضاء فقضى بعد عتقه جاز بلا تجديد إذن. ولا وصيًّا إلا إذا كان عبد الموصي والورثة صغار عند الإمام الأعظم.

3898. Mes'ele: Taraf-ı pâdişâhîden beyne'n-nâs ihkâk-ı hakla kazâya kölesine izin verilip de baʿde'l-ıtk hükm eylese bilâ-tecdîd-i izin kazâsı câizdir. Mûsînin kölesi olup veresesi de sığâr olmadıkça rakîk vasî de olamaz ise de mûsînin kendi kölesi olup verese de sağîr iseler İmâm-ı Aʿzam indinde vasî olabilir.

ولا يملك وإن ملكه سيده. ولا زكاة عليه ولا فطرة وإنما هي على مولاه إن كان للخدمة ولا أضحية ولا هدي عليه ولا يكفّر إلا بالصوم ولا يصوم غير فرض إلا بإذن السيد ولا فرضًا وجب بإيجابه وكذا الاعتكاف والحج والعمرة.

3899. Mes'ele: Memlûkiyyet mâlikiyyete münâfî olmakla her ne kadar başkası tarafından kendisine temlîk olunsa dahi hiçbir şeye mâlik olamaz. Zîrâ (العبد وما يملكه كان لمالكه) muktezâsınca gerek kendisi ve gerek mâ fi'l-yedi mâlikine âid olmakla kendisi üzerine zekât ve fitre gibi ibâdet-i mâliyye vâcib olmaz. Belki hizmet için alınmış ise fitresi ancak mâliki bulunan efendisi üzerine vâcibedir. Ve mâlik-i nisâb olmadığından kayd-ı rıkkıyyette bulundukça kendisine udhiye ve hedy vâcib olmaz. Kefâret îcâb edecek bir hâlde bulunursa ancak savmla kefâret lâzım gelir. Efendisi izin vermedikçe köle ve câriye gerek kazâ ve gerek edâ ve kefâret ve baʿde'ş-şurûʿ ifsâd ederek îcâb-i abd ile vâcib olsun farz olan oruçtan başka oruç tutamaz. İʿtikâf ve hac ve umrenin hükümleri de savmın ahkâmı gibidir. **[1975]**

ولا ينفذ إقراره بمال مأذونا كان أو مكاتبا إلا بإذن مولاه إلا إذا أقر المأذون بما في يده ولو بعد حجره وكذا إقراره بجناية موجبة للدفع أو الفداء غير صحيح بخلافه بحد أو قود.

3900. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile memlûkiyyet mâlikiyyete münâfî olmakla me'zûn olsa dahi veya bilâ-izin mükâteb de başkasına mâl ikrârı nâfiz olmaz ise de mükâtebe mevlâsı izin verir ise yed-i âhar olmakla ikrârı câiz olup her ne kadar baʿde'l-hacr olsa dahi me'zûn yedinde bulunan mâlda ikrâr eylese ve kezâ had ve kısâsın hilâfına diyet ve cezâ ve fidye îcâb edenin cinâyeti ikrârı sahîh değildir.

ولا ينفرد بتزويج نفسه ويجبر عليه ويجعل صداقا ويكون نذرا ورهنا ولا يرث ولا يورث ولا تصحّ كفالته حالة إلا بإذن سيده ولا دية في قتله وقيمته قائمة مقامها كلا وبعضا ولا تبلغها ولا عاقلة له ولا هو منهم وحدّه النصف ولا إحصان له وجنايته متعلقة برقبته كديته ولا سهم له من الغنيمة وإنما يرضخ له إن قاتل ويباع في ديته ويدفع في جنايته إن لم يفده سيده. وينكح اثنتين ولا تَسرّي له مطلقًا وطلاقها ثنتان وعدّتها حيضتان ونصف المقدر ولا لعان بقذفها ولا تُنكَح على حرة ويصح عتقه عن الكفارات ولا يحد قاذفه.

3901. Mes'ele: Kitâb-ı nikâhta beyân olunduğu üzere sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûne ve maʿtûh ve maʿtûhe ve memlûk ve memlûke gibi muhtâc-ı velâyet olanların sıhhat-i nikâhlarında izn-i velî şart olmakla gerek köle ve gerek câriyenin bilâ-izin nikâhları câiz olmayacağından kendi kendilerini nikâh edemezler ise de mevlâları onları nikâha cebredebilirler. Ve hürrenin nikâhında mehir ve nezir ve rehin olurlar. Ve ne kendileri başkasına ve ne başkaları kendilerine vâris olamazlar. Zîrâ memlûkiyyetleri mâlikiyyetlerine münâfîdir.

3902. Mes'ele: Seyyidi izin vermedikçe fi'l-hâl kefâleti sahîh olmaz. Ve katlinde diyet lâzım gelmez. Belki **[1976]** gerek küllen ve kerek baʿzan kıymetleri diyetleri makâmına kâime olup kıymetleri diyetlerine iblâğ edilmez. Ve köle için âkile olmadığı kendisi de âkileden maʿdûd değildir. Ve haddi nısf-ı hürdür ve ihsânı yoktur. Binâenaleyh zinâlarında hadd-i şerʿî celdedir.

3093. Mes'ele: Köle ve câriyenin diyetleri gibi cinâyetleri de rakabelerine taʿalluk eder. Onlar için cihâdda ganâimden hisse yoktur. Belki bi'l-fiil kıtâle iştirâk ederse atiyye verilir. Ve eğer me'zûn ise diyeti bedelinde satılır ise de gayr-i me'zûn ise ıtkına taʿlîk olunup baʿde'l-ıtk kazâ eder.

3904. Mes'ele: Cinâyette bulunup da seyyidi fidyesi vermez ise diyeti bedelinde velî-yi maktûle teslîm edilir. Velîsinin izniyle nikâhla iki zevceyi alabilir ise de memlûkiyyeti mâlikiyyetine münâfiye olmakla milk-i yemînle hiçbir vechile câriye istifrâş edemez. [1](وطلاق الأمة ثنتان وعدتها حيضتان) muktezâsınca inde'l-Hanefî kocası gerek hür ve gerek abd olsun câriyenin talâkı iki ve iddeti iki hayızla olup zâtü'l-hayız değil ise iddeti iddet-i hürrenin

1 İbn Mâce, "Talâk", 30, r. 2079; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VII, 605, r. 15166; Dârekutnî, *Sünen*, V, 68, r. 3994.

nısfıdır. Binâenaleyh eşhur ile iddet-i talâkı bir buçuk ay ve iddet-i vefâtı iki ay beş gündür.

3905. Mes'ele: Liʿânın lüzûmunda hürriyyet şart olduğundan zevcesine kazifte liʿân lâzım gelmez. Ve hürre-i menkûhe üzerine câriyenin nikâhı sahîh olmaz. Ve kefâretinden ıtkları sahîh olup kâziflerine hadd-i kazif îcâb etmez.

وإنما يعزر وقَسْمها على النصف من قسم الحرة ومهرها كغيرها ولا يلحق ولدها مولاها إلا بدعوته ولو أقر بوطئها وإيلاء الأمة المنكوحة شهران ولا خادم لها ولو جميلة ولا تجب نفقتها إلا بالتبوئة ولا توطأ إلا بعد الاستبراء بخلاف الحرة.

3906. Mes'ele: [1977] Hilâf-ı şerʿ emr-i münkerde bulunursa ancak 230. mes'elede beyân olunduğu üzere taʿzîr olunur. Müteʿaddid zevcesi bulunan kimsenin menkûhesi üzerine câriyenin hakk-ı kasmi hürrenin hakk-ı kasminin nısfı mikdârı olup mehr-i müsemmâsı hürrenin mehri gibi ekalli on dirhem gümüş mikdârı, ekseri gayr-i muhadded olup mehr-i misli kendisine rağbet olunan mikdârdır.

Hizâne'den naklen Hamevî'nin beyânına göre sülüs-i kıymeti olduğu Evzâʿî'den menkûldür.

3907. Mes'ele: Her ne kadar mevlâsı kendisini vat' eylese dahi nesebini kendisinden olduğunu iddiʿâ etmedikçe adem-i firâşına binâen câriyenin veledi mevlâsına ilhâk olunmaz. Zîrâ [1](الولد للفراش) muktezâsınca veled firâşa tâbiʿdir. Câriye ise ümm-i veled veya menkûhe olmadıkça firâşa mâlike değildir.

3908. Mes'ele: 258. mes'elede beyân olunduğu üzere hürre hakkında îlânın ekall-i müddeti dört ay olduğu gibi câriye menkûhe olursa onun ekall-i müddeti nısf-ı hürre olarak iki aydır. Her ne kadar cemîle ve güzel olsa dahi menkûhe olan câriye için hizmetçi lâzım gelmez. Ve nakafası ancak tebevvü' ile vâcibe olup kable'l-istibrâ vat' olunmaz. Hürre emenin hilâfına olarak baʿde'l-akid vat' câizdir.

ولا حصر لعدد السراري ويجوز جمعهن في مسكن بدون الرضاء ولا ظهار ولا إيلاء من أمته ولا مطالبة لها إذا كان مولاها عِنّينًا ولا حضانة لأقاربه بل لسيده. ولا

---

1 Buhârî, "Büyû", 3, r. 2053; Müslim, "Radâ'", 17.

قصاص بينه وبين الحر في الأطراف بخلاف النفس وتجب الحكومة بحلق لحيته ودواؤه مريضا على مولاه بخلاف الحر ولو زوجة.

3909. Mes'ele: Her ne kadar milk-i nikâhla dört zevceden ziyâdesini cemʿ ﴿مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ﴾[1] muktezâsınca câiz değil ise de milk-i yemînle istifrâşın cevâzı bir adede münhasır değildir. Bilâ-rızâ cümlesini **[1978]** mesken-i vâhidde cemʿ câiz olup câriyesinden zıhâr ve îlâ îcâb eylemez. Ve mevlâsı innîn olmakla ondan vat' taleb edemez. Ve akâribi için hakk-ı hıdâneye mâlike değillerdir. Belki hakk-ı hıdâneleri mevlâlarına âiddir. Ve mâ dûne'n-nefis vukûʿ bulan cinâyette abd ile hür beyninde kısâs cereyân eylemez ise de katil gibi cinâyet fi'n-nefiste kısâs cârîdir. Ve bir kavle göre kölenin sakalını tıraşla hükûmet-i adl lâzım gelir ise de *Bezzâziyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre müftâ bih olan baʿde'l-halk sakal bitmez ise noksân-ı kıymet îcâb eylemesidir. Veyâhûd musannif-i allâmenin küllen baʿde'l-halk sakalı beyaz olarak çıkmasına mahmûldür. Zîrâ bu sûrette musannif-i allâme buyurdukları gibi cezâsı hükûmet-i adldir.

Devâsının Hükmü

3910. Mes'ele: Köle ve câriye muhtâc-ı tedâvî oldukta nafakaları gibi devâları da mevlâlarına lâzım gelip lâkin nafakanın lüzûmu cebrî olup devânın lüzûmu mahall-i nazardır. Her ne kadar zevce olsa dahi lüzûm-i devâda hürre bunların hilâfınadır.

Hükm-i Muʿâvenet

وإذا لم يقدر على الوضوء إلا بمعين فعلى السيد أن يوضئه بخلاف الحر.

3911. Mes'ele: Abdest lâzım gelip de bilâ-muʿâvenet abdest almaya kâdir olmaz ise efendisine abdest aldırıvermek lâzım gelir ise de inde'l-İmâm gayrın kudretiyle insân kâdir addolunmayacağından hür bunun hilâfına olarak zevceynden her biri yekdiğerine abdest aldırıvermekle mükellef değillerdir. Binâenaleyh hâl-i acizde teyemmüm îcâb eder.

ولا يتزوج إلا بإذن مولاه ومهره متعلق برقبته كالدين ويباع في نفقة زوجته ولا تجب عليه نفقة ولده ولا نفقة لها إلا بالتبوئة.

1 "Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan ikişer, üçer, dörder nikâhlayın." Nisâ, 4/3.

3912. Mes'ele: [1979] 3901. mes'elede beyân olunduğu üzere muhtâc-ı velâyet olduğundan abd ancak mevlâsının izniyle tezevvüc edebilip ve zevcesinin mehri düyûn-i sâiresi gibi rakabesine taʿalluk edip zevcesinin nafakası bedelinde satılır ise de veledi mevlâsına âid olmakla veledinin nafakası köleye vâcibe olmaz. Abdin zevcesine nafaka ancak sübûtuyla lâzım gelir.

ولا تسمع الدعوى والشهادة عليه إلا بحضور سيده ولا يحبس في دين.

3913. Mes'ele: Abd üzerine ikâme olunan daʿvâ ve şehâdet ancak seyyidinin huzûru hâlinde kabûl olunup deyn bedelinde habsolunmaz, buyuruluyor ise de *Fusûl-i İmâdiyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre bir kimse diğerinin kölesine bir şey hibe edip de baʿdehu hibesinden rücûʿ kasdettikte, eğer abd-i mezkûr me'zûn ise hibesinden rücûʿla hükmolunup eğer mahcûr ise seyyidi hâzır olmadıkça rücûʿla hükmolunmaz. Binâenaleyh, abd "Mahcûrum." deyip vâhib "Mahcûr değil, me'zûnsun." diyerek bilâ-beyyine ihtilâf ederler ise 807. mes'elede beyân olunduğu üzere hilâfına delîl kâim olmadıkça sıfât-ı asliyyede adem asıl olmakla adem-i mahcûrriyetle istihsânen yemîniyle söz vâhibindir. Ve eğer abd mahcûr olduğunu isbât için beyyine ikâme ederse kabûl olunmaz. İşte bu vechile hükm-i mes'ele, abd hâzır olup mevlâ gâib isedir. Ve eğer aksine olup da mevhûb abdin yedinde ise mevlâ hasım olmaz. Ve eğer mevhûb mevlânın yedinde ise hasım olur.

Ve kezâ *Hâniyye*'den naklen [Hamevî'nin] beyânına göre, mahcûr olan abd üzerine istihlâk daʿvâsı ikâme olunsa müddeʿî abdi ancak seyidinin izniyle kâdîya götürebilir. Zîrâ bilâ-izin onu kâdîya götürmekle mevlâsının hizmetinden işgâl eder. Buna ise müddeʿînin hakkı yoktur. Ve eğer müddeʿî-yi mezkûr abd-i mezbûru meclis-i kâdîda bulursa inkârı üzerine tahlîf ettirir. Hâlbuki halef ancak baʿde'd-daʿvâ olur. **[1980]**

ويملكه الكفار بالاستيلاء ولا يصح تصادق العبد والأمة على النكاح إلا في المسبيين قبل القسمة بخلاف الحرين كما في التاتارخانية.

3914. Mes'ele: Köleye istîlâ ile küffâr mâlik olup nikâh üzerine abd ile câriyenin tasâdukları sahîh olmaz. Ancak *Tâtarhâniyye*'de beyân olunduğu vechile kable'l-kısmet seby edenler haklarında tasâdukları sahîh olur. Hürreyn bunların hilâfınadır.

وإعتاقه باطل ولو معلقا بما يملكه بعد عتقه وكذا وصيته وهبته وصدقته وتبرعه إلا إهداء اليسير من المأذون والمحاباة اليسيرة منه.

3915. Mes'ele: Her ne kadar baʿde'l-ıtk mâlik olacağı memlûke muʿallakan olsa dahi abdin hâl-i rıkkıyyetinde iʿtâkı bâtıldır. Ve kezâ vasiyyeti ve hibesi ve sadakası ve teberruʿu dahi bâtıllardır. Zîrâ cümlesi temlîke tevakkuf eder. Memlûkiyyet ise mâlikiyyete münâfiye olmakla abd temlîke ehil değil ise de me'zûn olursa şey-i yesîri ihdâsı ve muhâbâtı câizedir.

والإذن في العزل إلى مولاها وهو المطالب لزوجها العنين والمجبوب بالتفريق.

3916. Mes'ele: Muʿâmele-i zevciyyede menî hârice ihrâc maʿnâsına azle izin câriye-i menkûhenin mevlâsına âid olup zevci innîn veya mecbûb olursa fesh-i nikâhla mezbûreyi kocasından tefrîki[ni] taleb efendisinin hakkıdır. Efendisi taleb etmedikçe mücerred eme-i menkûhenin talebi üzerine zevci innîn veya mecbûb olmakla hâkim feshedip kocasından ayıramaz.

وليس مصرفا للصدقات الواجبة إلا إذا كان مولاه فقيرا أو كان مكاتبا ولا يتحمل عنه مولاه مؤنة إلا دم إحصار عن إحرام مأذون فيه.

3917. Mes'ele: [1981] Mevlâsı muhtâc-ı sadaka fakîr veya kendisi mükâteb olup mevlâsı me'ûnet veya masârifini tahammül eylemez olmadıkça köle zekât ve kefâret ve sadaka-i fıtır gibi sadakât-ı vâcibeye mahall-i sarf değildir. Binâenaleyh ﴿إِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَاءِ﴾[1] muktezâsınca kendisine vermekle mükellefin zimmetinden vâcib sâkıt olmaz ise de efendisi muhtâc-ı sadaka fakîr olur. Veya kendisi efendisinin muʿâvenetinden mahrûm mükâteb bulunursa fakîr-i medyûn hükmünde olmakla vermek câizdir. Lâkin ihrâma me'zûn olan köle … mes'ele[de] beyân olunduğu üzere ihsâr vâkiʿ olursa ihrâmdan çıkmamak için muhtâc olduğu dem-i ihsâra masriftir.

Hukûk-i Vekâlet

ولا ترجع الحقوق إليه لو وكيلا محجورا ولا جزية عليه ولا يدخل في القسامة.

1 "Sadakalar (zekât gelirleri) ancak yoksullar içindir." Tevbe, 9/60.

3918. Mes'ele: Köle mahcûr olursa bi'l-vekâle îfâ eylediği ukûd ve muʿâmelâtın hukûku kendisine râciʿ olmaz ve kendisine cizye lâzım gelmez. Ve kasâmede dâhil olmaz.

ووطء إحدى الأمتين بيان للعتق المبهم بخلاف وطء إحدى المرأتين لا يكون بيانا في الطلاق المبهم.

3919. Mes'ele: İki câriyesine birden hitâbla "Biriniz hürredir." diyerek mübhem olarak birini baʿde'l-iʿtâk onlardan birini vat' ıtk-i mübhemi beyân olarak vat' olunmayanın muʿtaka olduğu taʿyîn eder ise de hürre olan iki zevcesine hitâben إحداكما طالق[1] diyerek talâk-ı mübhemle onlardan birini vat', iki câriyeden birini vat'ın hilâfına olarak talâk-ı mübhemi taʿyîn olmaz. Binâenaleyh kendisi taʿyîn etmedikçe mücerred birini vat'la diğerinin mutallaka olması teʿayyün eylemez. **[1982]**

وأمره عبده بإتلاف شيء موجب لضمانه وأمر عبد الغير بإتلاف مال غير مولاه موجب للضمان على الآمر مطلقًا بخلاف الحر إلا إذا كان سلطانا.

3920. Mes'ele: Bir kimsenin kendi kölesine bir şey itlâfıyla emri ol şeyin damânını mûcibdir. Ve başkasının kölesine mevlâsının gayrısının mâlını itlâfla mutlakan âmire ol şeyin damânı îcâb eder. Hür bunun hilâfına ola[-rak] emr-i sultân olmadıkça damân-ı itlâf me'mûr-i mübâşire lâzım gelir.

ويضمن بالغصب بخلاف الحر ولو صغيرًا. ولا يصح وقفه وعقده موقوف على إجازة مولاه.

3921. Mes'ele: Köle mâl hükmünde olduğundan gasbla damân îcâb eder ise de … mes'elede beyân olunduğu üzere hür taht-ı yedde dâhil olmayarak sağîr olsa dahi gasbla damân lâzım gelmez.

3922. Mes'ele: Adem-i mâlikiyyetine binâen abdin vakfı sahîh olmaz. Ve akdi izn-i mevlâya mevkûf olup icâze verirse nâfiz olup vermezse bâtıl olur.

وتخرج الأمة في العدة ويحل سفرها بغير محرم ولا حق له في بيت المال ولا يؤخذ بالتمييز عنا لو كان عبد ذمي ولا يصح الوقف على عبد نفسه أو أمته عند محمد

1 "İkinizden biri boştur."

إلا المدبر وأم الولد. ولم أر حكم التقاطه أو استيلائه على المباح وينبغي في الثاني أن يملكه مولاه أخذا من قولهم لو ردّ آبقا فالجعل لمولاه.

3923. Mes'ele: Hâl-i iddetinde câriye zevcinin hânesinden çıkabilir ve bilâ-mahrem seferi helâl olup beytü'l-mâlden hakkı yoktur. Zimmînin kölesi olursa bizden temyîzle muâheze olunmaz. Ve İmâm Muhammed'e göre bir kimsenin kendi kölesine veya câriyesine vakfı sahîh olmaz ise de müdebber ile ümm-i veled hükm-i mezkûrdan müstesnâlardır. **[1983]**

3924. Mes'ele: Her ne kadar sarîhan kölenin iltikâtıyla mubâha istîlâsının hükümlerini görmedim ise de fukahânın bir köle başkasının firâr eden kölesini mevlâsına reddeder ise cuʿlü mevlâsının olur, kavillerinden ahzen lâyık olan mubâha istîlâsında efendisinin mâlik olmasıdır, buyuruluyor ise de *Nehir*'de lukata bâbında *Bezzâziyye*'den naklen gerek mahcûr ve gerek me'zûn olsun kendisi hâzır olmadıkça efendisi kölesinin vedîʿasını alamaz mes'elesini baʿde'n-nakil zâhir olan, başkasının vedîʿası olması ihtimâliyle iltikât ettiği şey kendisinin kesbinden olmasıdır, deyip işte bu mes'ele gerek vedîʿa ve gerek lukatanın emânet olmaları câmiʿiyle kölenin îdâʿ ve iltikâta ehil olmasını musarraha olup hacrde sabîle iştirâklarına binâen lâyık olan her ikisinde taʿrîf ve iʿlâmın âid olmasıdır. Ammâ me'zûnla mükâteb hakkında vedîʿa ve iltikâtta taʿrîf ve iʿlân kendilerine âiddir.

ويعزّره مولاه على الصحيح ولا يحده عندنا. ومن نعم الله على عبده تيسير جمعها من محالها ولم أرها مجموعة ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم اللهم افتح لنا من رحمتك وألهمنا رشدنا.

3925. Mes'ele: Kavl-i sahîh üzere inde'l-Hanefî efendisi kölesini taʿzîr eder ise de hadd-i şerʿî icrâ edemez. Ahkâm-ı abd ve sâir mesâil-i mazbûtayı nice kütüb-i muʿtebereden cemʿ edip ber-vech-i âtî beyân-ı te'lîf ve nazmını bu abd-i zaʿîfe teysîri mahzâ Cenâb-ı Hakk'ın niʿam-ı nâ-mütenâhiyesi cümlesinden olup hiçbir kitâbda böyle mecmûʿa olarak görmedim.

لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم.

Ey bizi ve kâinâtı yoktan var edip her türlü kemâlâta eriştiren Rabbimiz! Bâb-ı rahmetin bize fetih ve küşâde buyurup rüşd ve hidayetine bizi ilhâm ile irşâd buyur bi-hürmeti men erseltehu rahmeten li'l-âlemîn.

Bu fakîri de hitâm-ı îzâhına **[1984]** muvaffak buyurup saʿâdet-i dâreyne mazhar eyle yâ Rabbe'l-âlemîn.

لا إله إلا أنت سبحانك إني كنت من الظالمين.

Ahkâmü'l-Aʿmâ

هو كالبصير إلا في مسائل: منها لا جهاد عليه ولا جمعة ولا جماعة ولا حج وإن وجد قائدًا.

3926. Mes'ele: Her ne kadar aʿmâ tekâlif-i şerʿiyye ile mükellef olmakta basîr gibi ise de bazı mesâil hükm-i mezkûrdan müstesnâ olup onlardan bazıları yidecek kimsesi bulunsa dahi harec özrüne binâen kendisine aʿdâ-yı dîn ile cihâd ve cumʿa ve cemâʿat ve hac vâcib değillerdir.

ولا يصلح للشهادة مطلقًا على المعتمد والقضاء والإمامة العظمى. ولا دية في عينه وإنما الواجب الحكومة. وتكره إمامته إلا أن يكون أعلم القوم ولا يصح عتقه عن كفارة ولم أر حكم ذبحه وصيده وحضانته.

3927. Mes'ele: Gerek tesâmüʿle kabûl olunsun ve gerek kabûl olunmasın kavl-i muʿtemed üzere mutlakan abd şehâdete ve ihkâk-ı hak için kazâya ve imârete sâlih olamaz. Ve aynında vukûʿ bulacak cinâyetle diyet lâzım gelmeyip belki ancak hükûmet-i adl vâcib olup cemâʿatin mesâil-i salâta aʿlemi olmadıkça ezânı mekrûh olduğu gibi imâmeti mekrûhedir. Ve kefâretten ıtkı sahîh olmaz. Zebhi ve saydı ve hıdânesinin hükümlerini görmedim, buyuruyorlar.

ورؤيته لما اشتراه بالوصف وينبغي أن يكره ذبحه وأما حضانته فإن أمكنه حفظ المحضون كان أهلا وإلا فلا.

3927. Mes'ele: Aʿmânın satın alacağı şeyleri rü'yeti vasfıyladır. Binâenaleyh alacağı mubsirâta vasfıyla ilmi lâhık olduktan sonra hıyâr-ı rü'yeti sâkıt olup lâyık olan zebhinin mekrûh olmasıdır. Ammâ hıdânesine gelince mahdûneyi hıfza kâdir ise hıdâneye ehil olup değil ise ehil değildir. **[1985]**

ويصلح ناظرًا أو وصيًّا والثانية في منظومة ابن وهبان والأولى في أوقاف هلال كما في الإسعاف.

3929. Mes'ele: Aʿmâ vakfa nâzır ve sığâr ve sâireye vasî olmaya sâlih olup *İsʿâf*'da beyân olunduğu vechile vasiyyete salâhiyyeti İbn Vehbân'ın *Manzûme*'sinde, vakfa nezârete salâhiyyeti evkâf-ı *Hilâl*'de mezkûrlardır.

EL-AHKÂMÜ'L-ERBAʿA: [İKTİSÂR, İNKILÂB, İSTİNÂD, TEBYÎN]

قال في المستصفى: الأحكام تثبت بطرق أربعة: الاقتصار كما إذا أنشأ الطلاق أو العتاق وله نظائر جمة.

3930. Mes'ele: *Mustasfâ*'nın beyânına [göre] ahkâm-ı şerʿiyye turuk-i erbaʿadan biriyle sâbite olup onlardan biri, hür zevcesine hitâben أنت طالق ve kölesine hitâben أنت حر diyerek talâk veya itâk emsâlini îkâʿıyla inşâ gibi tarîk-i iktizâdır ki isbât-ı hükmün emsâl-i kesîresi vardır.

والانقلاب وهو انقلاب ما ليس بعلة علة كما إذا علّق الطلاق أو العتاق بالشرط فعند وجود الشرط ينقلب ما ليس بعلة علة.

3931. Mes'ele: Turuk-i mezkûreden ikincisi, inkılâbdır ki meselâ "Eğer dâra girer isen boş ol." veya "Âzâd ol." diyerek talâk veya itâk emsâlini bir şarta taʿlîk ettikte illet olmayan bir şeyin illete inkılâbı gibi ki şartın tahakkuku indinde talâk veya itâk emsâlinin sübûtlarına illet olmayan şart illet olmakla munkalib olarak vâkiʿ olur. Binâenaleyh duhûl-i dâr zâten bunların duhûllerin illet değil iken baʿde't-taʿlîk illete munkalib olarak vukûʿuyla bunların vukûʿ ve sübûtlarını müstelzim olmuştur. **[1986]**

والاستناد وهو أن يثبت في الحال ثم يستند وهو دائر بين التبيين والاقتصار وذلك كالمضمونات تملك عند أداء الضمان مستندًا إلى وقت وجود السبب وكالنصاب فإنه تجب الزكاة عند تمام الحول مستندا إلى وقت وجوده وكطهارة المستحاضة والمتيمم تنتقض عند خروج الوقت ورؤية الماء مستندا إلى وقت الحدث ولهذا قلنا لا يجوز المسح لهما.

3932. Mes'ele: Turuk-i mezkûreden üçüncüsü, istinâddır ki fi'l-hâl hüküm sâbit olup baʿdehu sebebinin hudûsü vaktine istinâd ederek tebyînle iktisâr beyninde dâirdir. Sebebinin vücûdu vaktine müsteniden damânı edâ

indinde temellük edilen mazmûnât gibi meselâ bir gâsıb mağşûbun kıymetini dâmin oldukta sebeb-i damân olan gasbın vücûdu vaktine müsteniden vakt-i edâda mağşûba mâlik olur.

Ve kezâ nisâbda vücûb-i zekât gibi ki nisâbın vücûdu zamânına müsteniden havlin tamâmı indinde mâlik-i nisâba zekâtın edâsı vâcib olur.

Ve kezâ müstehâza ve müteyemmimin tahâretleri gibi ki vakt-i hadese müsteniden müstehâzanın tahâreti vaktin hurûcuyla ve müteyemmimin tahâreti suyu istiʿmâle kudret vaktiyle müntakız olurlar. İşte bunların tahâretlerinin intikâzları hades-i sâbıkın vaktine müstenid olup vakt-i hurûc ve vakt-i rü'yete müstenid olmadıklarından bunlar için meshin adem-i cevâzıyla hükm eyledik.

والتبيين وهو أن يظهر في الحال أن الحكم كان ثابتا من قبل مثل أن يقول في اليوم «إن كان زيد في الدار فأنت طالق» وتبين في الغد وجوده فيها يقع الطلاق في اليوم ويعتبر ابتداء العدة منه وكما إذا قال لامرأته «إذا حضت فأنت طالق» فرأت الدم لا يقضى بوقوع الطلاق ما لم يمتدّ ثلاثة أيام فإذا تمّ ثلاثة أيام حكمنا بوقوع الطلاق من حين حاضت.

3933. Mes'ele: Turuk-i erbaʿadan dördüncüsü, tarîk-i tebyîndir ki zevcesine hitâben "Eğer Zeyd dârda ise boşsun." **[1987]** veya kölesine hitâben "Sen âzâdsın" deyip de ertesi gün ol vakit Zeyd'in dârda bulunduğu zâhir oldukta ol vakitte talâk ve iʿtâkın vukûʿları gibi vakt-i taʿlîkte şartın vücûduyla talâk ve itâk hükümlerinin sâbit ve vâkiʿ oldukları fi'l-hâl zâhir olmasıdır ki iddetin ibtidâsı talâkın vakt-i sübûtu olan Zeyd'in dârda vücûduyla şartın vukûʿu zamânından iʿtibâr olunur.

Ve kezâ zevce[sine] hitâben "Eğer hayız görür isen boş ol." dedikte müddet-i talâkın ekalli olan üç gün ve üç gece imtidâd ederek hayız gördüğü zâhir olmadıkça hemân dem görmekle talâkın vukûʿuyla hükmolunmayıp üç gün ve üç gece imtidâd ederek hayız olduğu zâhir oldukta hayzın ibtidâsından iʿtibâren talâkın vukûʿuyla hükmolunur.

والفرق بين التبيين والاستناد أن في التبيين يمكن أن يطلع عليه العباد وفي الاستناد لا يمكن وفي الحيض يمكن الاطلاع عليه بشق البطن فيعلم أنه من الرحم وكذا

تشترط المحلية في الاستناد دون التبيين وكذا الاستناد يظهر أثره في القائم دون المتلاشي وأثر التبيين يظهر فيهما.

3934. Mes'ele: Tarîk-i tebyîn ile tarîk-i istinâd beyninde fark: [Birinci fark:]Tarîk-i tebyînde sebeb-i hükmün tahakkukuna **[1988]** ibâdın ıttılâʿ ve vukûfu mümkün olup istinâdda adem-i imkânıdır. Meselâ zevcesine, "Hayız görür isen boş ol." diye zevcesinin talâkını mezbûrenini vukûʿ-i hayzına taʿlîk ettikte kable'l-imtidâd mezbûrenin karnını yarıp da zuhûr eden dem rahimden ise sebeb-i talâk olan vukûʿ-i hayıza ıttılâʿ mümkündür.

İkinci fark: İstinâdda mahalliyyet şart olup tebyînde şart değildir.

Üçüncü fark: Kâim olmadıkça nisâb ve gasbda olduğu gibi istinâdın eseri kâimde zâhir olup mütelâşîde zâhir olmaz. Zîrâ nisâb kâim oldukça kablel'-havl zekâtın vücûbu zâhir olup nisâbın helâkıyla eseri bulunan vücûb fevt olarak gayr-i zâhirdir. Tebyînde ise gerek kâim ve gerek mütelâşîde eseri zâhir olur.

فلو قال: أنت طالق قبل موت فلان بشهر لم تطلق حتى تموت فلان بعد اليمين بشهر.

Binâenaleyh zevcesine hitâben "Fülânın vefâtından bir ay evvel boş ol." dese baʿde'l-yemîn ol kimse bir aydan evvel vefât etmedikçe zevce boş olmaz.

فإن مات لتمام الشهر طلقت مستندًا إلى أول الشهر فيتغير العدة أوله.

Eğer tamâm-ı şehirde vefât ederse vakt-i taʿlîk olan ibtidâ-yı şehre müsteniden boş olup mebde'-i iddet ibtidâ-yı şehirden iʿtibâr olunup

ولو وطئها في الشهر صار مراجعًا لو كان الطلاق رجعيًا وغرم العقر لو كان بائنًا ويرد الزوج بدال الخلع إليه أو خالعها في خلاله ثم مات فلان.

zevc-i mezbûreyi esnâ-yı şehirde vat' etmiş olsa talâk-i ricʿîde ricʿat eylemiş addolunup talâk-ı bâinde bedel-i vat' bulunan ukru edâya medyûn olur. Ve esnâ-yı şehirde muhâlaʿa edip de baʿdehu ol kimse vefât eylese zevc, zevcesine bedel-i hulʿu reddeder.

ولو مات فلان بعد العدة بأن كانت بالوضع ولم تجب العدة لكونه قبل الدخول لا يقع الطلاق لعدم المحل.

Mezbûrenin iddeti vazʿ-ı haml ile olarak ol kimse, iddetin inkızâsından sonra vefât eylese veyâhûd kable'd-duhûl olduğu için iddet vâcibe olmasa adem-i mahalle binâen talâk vâkiʿ olmaz.

وبهذا تبين أنه فيها بطريق الاستناد لا بطريق التبين وهو الصحيح.

İşte şu hükümle zâhir oldu ki mukârenet-i mezkûre bi-tarîki'l-istinâd olup bi-tarîki't-tebyîn değildir. Sahîh olan da budur.

İktisâr ve İstinâd Beyninde Fark

ولو قال: أنت طالق قبل قدوم فلان بشهر يقع مقتصرا على القدوم لا مستندا انتهى. والفرق بينهما في المصفى وقد فرع الكرابيسي في الفروق على الاستناد تسع مسائل فلتراجع فيها.

3935. Mes'ele: [1989] Zevcesine hitâben (أنت طالق قبل قدوم فلان بشهر) dese[1] fülânın kudûmuna muktasiran fi'l-hâl talâk vâkiʿ olup müsteniden vâkiʿ olmaz. Beynlerinde fark, *Mustasfâ*'da mezkûrdur ki inde'l-İmâm mesele-i kudûmla mesele-i mevt beyninde fark, mevt muʿarref olup cezâ ise muʿarrefe müstenid olmaz. Meselâ, "Dârda bulunan Zeyd ise sen boş ol." deyip de âhir-i nehârda dâr-ı mezkûrdan Zeyd hurûc etse mezbûre vakt-i tekellümden iʿtibâren boş olur.

Kerâbîsî *Furûk*'unda istinâd üzere dokuz mesele tefrîʿ eylemiştir, mürâcaʿat buyurulsun, diyor. Hamevî'nin beyânına göre musannif-i allâmenin *Furûk-i Kerâbîsî* dediği mahallerde *Furûk-i Mahbûbî*'den galattır. Binâenaleyh *Furûk-i Mahbûbî*'den aramak lâzım gelir.

AHKÂMÜ'N-NAKD

ما يتعين فيه وما لا يتعين لا يتعين في المعاوضات.

3936. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil nakitte taʿayyün edip muʿâvazâtta adem-i taʿayyün ve akd-i fâside taʿayyün ve adem-i taʿyînine müteʿallık ahkâm-ı lâzime olup derâhim ve denânîr gibi nukûd fıtraten semen olarak halk ve îcâd olunmakla kendilerinde asıl olan ayn-ı maksûdeye tevessül için zimmette vâcib olmaları olup akd-i muʿâvazada

1 "Fülânın gelişinden bir ay önce boşsun."

taʿayyünlerini iʿtibâr ise bu asla muhâlif olup hibe ve sadaka ve şirket ve mudârebe ve vekâlet ve gasb gibi ukûd-i gayr-i muʿâvazada aynları kâim olduğu hâlde zimmette vâcib olmadıklarından bunlarda taʿyînleri akd-i muʿâvazanın hilâfınadır. **[1990]**

وفي تعيينه في العقد الفاسد روايتان ورجح بعضهم تفصيلًا بأن ما فسد من أصله يتعين فيه لا فيما انتقض بعد صحته.

3937. Mes'ele: Akd-i fâsidde nakdin taʿyîninde iki rivâyet vâride olup fukahâdan bazıları, aslında fâsid olan akidde taʿayyün edip sahîh olarak baʿde'l-inʿikâd muntekız olanda taʿayyün eylemez, diyerek tafsîli tercîh eylemiş ise de

والصحيح تعينه في الصرف بعد فساده وبعد هلاك المبيع وفي الدين المشترك فيؤمر برد نصف ما قبض على شريكه.

sahîh olan baʿde'l-fesâd akd-i sarfta ve baʿde helâki'l-mebîʿ akd-i beyʿde ve deyn-i müşterekte taʿayyün olup şerîki üzerine kabzolunanın nısfını red ile emrolunur.

وفيما إذا تبين بطلان القضاء.

Ve kazânın butlânı tebeyyün edende dahi sahîh olan taʿyînidir.

فلو ادعى على آخر مالًا وأخذه ثم أقر أنه لم يكن له على خصمه حق فعلى المدعي رد عين ما قبض ما دام قائمًا.

Binâenaleyh birinden bir mal iddiʿâ edip aldıktan sonra hasmında hakkı olmadığını ikrâr eylese elinde kâim olduğu hâlde almış olduğu parayı reddeylemek lâzım gelir.

ولا يتعين في المهر ولو بعد الطلاق قبل الدخول فيرد مثل نصفه ولذا لزمها زكاته لو نصابا حوليا عندهما ولا يتعين في النذر والوكالة قبل التسليم وأما بعده فالعامة كذلك.

3938. Mes'ele: Velev baʿde't-talâk ve kable'd-duhûl olsa dahi mehirde nukûd taʿayyün eylemez. Binâenaleyh nısfının mislini zevce reddeylemesi lâzım gelir. İşte mehirde nakit taʿayyünü eylemediğinden mezbûrenin nezdinde nisâb-ı havlî malı bulunursa zekâtını vermesi lâzım gelir.

3939. Mes'ele: Kable't-teslîm nezir ve vekâlette dahi nukûd taʿayyün eylemez. Ammâ, baʿde't-teslîm cümlesi taʿayyün eylemez. Binâenaleyh nisâba bâliğ mâlı bulunup havelân-i havilde bulunursa zekâtı lâzım gelir.

ويتعين في الأمانات والهبة والصدقة والشركة والمضاربة والغصب وتمامه في فصول العمادي.

3940. Mes'ele: Emânât ve hibe ve sadaka ve şirket ve mudârebe ve gasıbda nukûd taʿayyün eylemez. Bu bahsin tamâmı *Fusûl-i İmâdî*'de mezkûrdur. Hibe ve sadakada nakdin taʿayyün iki sûrete muhtemildir. **[1991]** Biri, meselâ bir para hibe ve tasadduk edip onun başkasını vermek. Diğeri, mevhûbun leh ve mutasaddakun ileyh hibe ve tasadduk olunan parayı baʿde'l-kabz vâhib ve mutasaddık tarafından rücûʿ olundukta makbûzun gayrısını red ve iʿâde eylemektir.

وكتبنا في بيوع الشرح جريان الدراهم مجرى الدنانير في ثمانية. وفي وكالة البناية اعلم أن عدم تعيين الدراهم والدنانير في حق الاستحقاق لا غير فإنهما يتعينان جنسًا وقدرًا ووصفًا بالاتفاق وبه صرّح الإمام العتابي في شرح الجامع الصغير.

3941. Mes'ele: Musannif-i allâme *Şerh-i Kenz*'in büyûʿ bahsinde sekiz mahalde derâhimin denânîr mecrâsında cereyânını yazmış olduğunu beyân buyurup *Velvâliciyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre beş meselede züyuf da ciyâd menzilinde olup onlardan

[1-] Biri, şüfʿa meselesinde olup müşterî ciyâdla alıp züyûf verse şefîʿ ciyâdla alır.

[2-] İkincisi, ciyâda kefîl züyûf nakit verse asîle ciyâdla rücûʿ eder.

3- Ciyâdla bir şey iştirâ edip bayiʿe züyûf verip baʿdehu murâbaha ile satmış olsa re's-i mâl ciyâd olur.

4- Ciyâd borcu olup da bugün kazâ edeceğine yemîn edip züyûf olarak kazâ eylese hânis olmaz.

5- Başkasında ciyâd olarak matlûb olup züyûf olarak kabzedip farkına varmayarak züyûf olarak infâk edip de baʿde'l-infâk züyûf olduğuna vâkıf

olsa inde'l-İmâmeyn ciyâd olarak taleb için medyûna mürâcaʿat edemez. Ebû Yûsuf bu hükme muhâliftir.

3942. Mes'ele: İmâm Attâbî'nin şerhinde tasrîhine göre vekâlet-i *Nihâye*'de derâhim ve denânîrin adem-i taʿayyünleri ancak hakk-ı istihkâka münhasır olup başkalarında taʿayyün eyler. Zîrâ **[1992]** gerek derâhim ve gerek denânîr cinsen ve kadren ve vasfen bi'l-ittifâk müteʿayyinlerdir.

[ISKÂTI KABÛL EDEN ŞEYLER]

ما يقبل الإسقاط من الحقوق وما لا يقبله، وبيان: أن الساقط لا يعود لو قال الوارث تركت حقي لم يبطل حقه إذ الملك لا يبطل بالترك والحق يبطل به حتى لو أن أحد الغانمين قال قبل القسمة «تركت حقي» بطل حقه وكذا لو قال المرتهن «تركت حقي في حبس الرهن» بطل كذا في جامع الفصولين وفصول العمادي وظاهره أن كل حق يسقط بالإسقاط وهو أيضًا ظاهر ما في الخانية من الشرب ولفظها رجل له مسيل ماء في دار غيره فباع صاحب الدار داره مع المسيل ورضي به صاحب المسيل كان لصاحب المسيل أن يضرب بذلك في الثمن.

3943. Mes'ele: Hukûktan ıskâtı kabûl edip etmeyen ve ıskâtı kabûl ederek sâkıt olup da baʿde's-sukût avdet eylemeyenlere muteʿallık ahkâm-ı lâzime beyânında olup bu bâbda zâbıta, hakk-ı milk lâzım ise terk ve ondan iʿrâzla sâkıt olmayıp belki ayn ise temlîki ve deyn ise ibrâsı lâzımdır. Ve eğer sâbit olmuş bir hakk-ı temellük ise terk ve iʿrâzla sâkıt olur. Binâenaleyh vâris "Hakkımı terk ettim." veya "Ondan iʿrâz ettim." demekle bi'l-verâset vâris olduğu şeyden hakkı sâkıt olmaz. Zîrâ terkle hak bâtıl olur ise de milk bâtıl olmaz. Hatta *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in ve *Fusûl-i İmâdî*'nin beyânlarına göre, gânimînden biri kable'l-kısmet "Ben hakkımı terk ettim." veya "Ondan iʿrâz ettim." dese ve kezâ mürtehin rehinde "Hakk-ı habsimi terk ettim." dese hakları sâkıt olur. Bu vechile hükm-i meselenin zâhiri ıskâtla her hakkın sukûtu olup *Hâniyye*'de hakk-ı şirbden beyân olunan meselenin zâhiri de böyle olmasıdır. Zîrâ *Hâniyye*'nin beyânına göre bir kimsenin **[1993]** başkasının dârında mesîli olup da dâr sâhibi mesîl ile birlikte dârını satıp da mesîl sâhibi de râzı olsa mesîl bedelinde semen-i mebîʿden mesîl sâhibinin hakkı vardır.

وإن كان له حق إجراء الماء دون الرقبة لا شيء له من الثمن ولا سبيل له على المسيل بعد ذلك كرجل أوصى لرجل بسكنى داره فمات الموصي وباع الوارث الدار ورضي به الموصى له جاز البيع وبطل سكناه ولو لم يبع صاحب الدار داره ولكن قال صاحب المسيل أبطلت حقي في المسيل فإن كان له حق إجراء الماء دون الرقبة بطل حقه قياسا على حق السكنى وإن كان له رقبة المسيل لا يبطل ذلك بالإبطال.

3944. Mes'ele: Eğer beyân olunduğu üzere başkasının mesîli olmayıp da belki yalnız hakk-ı seyelânı olup mesîlin, yaʿni damlalığın rakabesine mâlik olmasa satılan dârın parasından hissesi olmadığı gibi (dârının süknâsını bir kimseye vasiyyet edip de baʿde'l-vefât vârisi dâr-ı mezkûru [satsa], mûsâ leh de satılmasına râzı oldukta beyʿ câiz olup mûsâ lehin süknâsı bâtıl olduğu gibi) baʿde'l-beyʿ hakk-ı mesîli de kalmaz. Ammâ dâr sahibi dârını satmayıp da sahib-i mesîl "Hakk-ı mesîlini ibtâl ettim." demiş olsa eğer mesîlin rakabesine mâlik olmayıp da yalnız hakk-ı mesîle mâlik ise hakk-ı süknâya kıyâsen hakk-ı süknâsının bâtıl olup rakabesine mâlik ise "Hakk-ı mesîlimi ibtâl ettim." demesiyle bâtıl olmaz.

وذكر في الكتاب إذا أوصى لرجل بثلث ماله ومات الموصي فصالح الوارث الموصى له من الثلث على السدس جاز الصلح.

3945. Mes'ele: *İsʿâf*'da zikr olunduğuna göre, bir kimse sülüs-i mâlını diğerine vasiyyet edip de mûsî vefât edip vârisi mûsâ leh ile mûsâ bih olan sülüsü südüse sulh olsa câizdir. **[1994]**

وذكر الشيخ الإمام المعروف بخواهرزاده أن حق الموصى له وحق الوارث قبل القسمة غير متأكد يحتمل السقوط بالإسقاط انتهى. فقد عُلم أن حق الغائم قبل القسمة وحق حبس الرهن وحق المسيل المجرد وحق الموصى له بالسكنى وحق الموصى له بالثلث قبل القسمة وحق الوارث قبل القسمة على قول خواهرزاده يسقط الإسقاط. وصرّحوا بأن حق الشفعة يسقط بالإسقاط وقالوا حق الرجوع في الهبة لا يسقط به حتى لو قال الواهب «أسقطتُ حقّي في الرجوع في الهبة» لم يسقط كما في هبة البزّازية.

3946. Mes'ele: Hâherzâde unvânıyla maʿrûf şeyhülislâmın beyânına göre, kable'l-kısmet mûsâ leh ile vârisin hakları gayr-i müte'ekkid olmakla

ıskâtla sukûta muhtemildir. Binâenaleyh anlaşıldı ki kable'l-kısmet hakk-ı gânim ve mürtehinin rehinde hakk-ı habsi ve mesîl-i mücerred hakkı ve süknâ ile mûsâ lehin hakkı ve kable'l-kısmet sülüs-i mal ile mûsa lehin ve kable'l-kısmet vârisin hakları Hâherzâde'nin beyânı üzere ıskâtla sâkıt olurlar. Hibe-i *Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile fukahâ-yı izâm hazerâtının tasrîhlerine göre ıskâtla hakk-ı şüfʿa sâkıt olup hibede hakk-ı rücûʿ sâkıt olmaz.

وأما الحق في الوقف فقال قاضيخان في فتاواه من الشهادات في الشهادة بوقف المدرسة إنّ من كان فقيرا من أصحاب المدرسة يكون مستحقا للوقف استحقاقا لا يبطل بالإبطال فإنه لو قال أبطلت حقي كان له أن يطلب ويأخذ بعد ذلك انتهى. وقد كتبنا في شرح الكنز من الشهادات ما فهمه الطرسوسي من عبارة قاضيخان وما ردّه عليه ابن وهبان وما حرّرناه فيها.

3947. Mes'ele: Ama vakıfta bulunan hak *Fetâvâ-yı Kâdîhân*'ın kitâb-ı şehâdesinden ve vakf-ı medreseye şehâdede beyânına göre, ashâb-ı medreseden fakîr olan vakfa müstahik olup istihkâkı ibtâl ile bâtıl olmaz. Zîrâ fakîr-i mezkûr her ne kadar "Hakkımı ibtâl ettim." dese bile vakf-ı medreseden hakkını taleb edip alabilir. **[1995]** Musannif-i allâme Kâdîhân'ın bu ibâresinden Tarsûsî'nin *Enfaʿu'l-Vesâil*'de fehmedip anladığı hükmü ve İbn Vehbân'ın Tarsûsî'ye reddini ve bu makâmda kendisinin tahrîrini *Şerh-i Kenz*'in kitâb-ı şehâdesinde yazıp bast u beyân buyurmuş.

Tarsûsî, Kâdîhân'ın kelâm-ı mezkûrunu baʿde'n-nakil ashâb-ı medreseden bulunan fakîr için nefsini azleylemek mümkün olmakla baʿde'l-ʿazil kendisinin asla vazifesi kalmayacağı cihetle ibtâliyle istihkâkının adem-i ibtâlini reddederek ıskâtına kâil olup İbn Vehbân ise vâkıf, fıkıh ve fakr sıfatlarıyla muttasıf olanlara vakfettikte bu sıfatlar ile muttasıf olarak şart-ı vâkıf kendisinde ictimâʿ eden kimsenin nefsini azline iʿtibâr yoktur; zîrâ şart-ı vâkıf nass-ı Şâriʿ hükmünde olmakla bi-kadri'l-imkân riʿâyeti lâzımdır. Binâenaleyh nefsini baʿde'l-azil tekrâr taleb ederse hakkını alabileceğinden nefsini azlederek ıskâtıyla hakkı sâkıt olmaz deyip musannif-i allâme de vâkıf meselâ, fukarâ veya fukahâya vakfettikte hemân vâkıfın mücerred vakfetmesiyle her fakîr ve fakîh galle-i vakfa müstahik olmaz. Belki hakk-ı velâyete mâlik olan kimse tarafından takrîr lâzımdır. Zîrâ mevkûf

olan fukarâ ve fukahâ taʿayyün eylemedikçe galle-i vakfı sarf mümkün olamaz. Binâenaleyh hak olan vazîfe-i takrîrden hakkını ıskât edenin hakkının sâkıt olmasıdır. Nefsini azil ile fakîr hakkının butlân ve sukûtuyla Tarsûsî'nin kelâmının maʿnâsı vâkıf tarafından vakf olunup kâdî tarafından baʿde't-takrîr kendisine tahsîs olunan hak ve vazîfesini ıskâtı olup bu ise ıskâtla sâkıt olur, diyerek tahrîr-i merâm eylemiştir.

وقد بقي حقوق: منها: خيار الشرط، قالوا: يسقط به. ومنها: خيار الرؤية، قالوا: لو أبطله قبل الرؤية بالقول لم يبطل وبالفعل يبطل وبعدها يبطل بهما. ومنها: خيار العيب، يبطل به. ومنها: الدين يسقط بالإبراء. ومنها: حق القصاص، يسقط بالعفو. ومنها: حق القسْم للزوجة، يسقط بإسقاطها وإن كان لها الرجوع في المستقبل.

3948. Mes'ele: [1996] Ahkâmı beyân olunmadık bazı hukûk bâkî kaldı. Onlardan biri, hıyâr-ı şart olup fukahânın beyânlarına göre ıskâtla sâkıt olur. Ve onlardan biri dahi hıyâr-ı rü'yettir ki fukahânın beyânlarına göre kable'l-rü'yet ıskât kavli ile bâtıl olmaz ise de fiil ile bâtıl olup baʿdehâ er-rü'yet her ikisiyle de bâtıl olur. Hukûk-i mezkûreden biri dahî, hıyâr-ı ayıbdır ki ıskâtla sâkıt olur. Biri dahî, diyettir ki ibrâ ile sâkıt olur. Ve biri dahî, kısâstır ki af ile sâkıt olur. Biri dahî, zevcenin zevci üzerinde hakk-ı kasmi olup her ne kadar müstakbelde rücûʿ edebilir ise de mezbûrenin ıskâtıyla sâkıt olur.

وأما حقوق الله تعالى فلا تقبل الإسقاط من العبد قالوا لو عفا المقذوف ثم عاد وطلب حُدَّ، لكن لا يقام بعد عفوه لفقد الطلب. وأما ما ليس بلازم من العقود فلا يتصف بالإسقاط كالوكالة والعارية وقبول الوديعة وأما حق الإجارة فينبغي أن لا يسقط إلا بالإقالة.

3949. Mes'ele: 3212. [ve] 3937. meselelerde beyân olunduğu üzere sıfat-ı menhiyyâttan olan hurmetten hukûk-i Bârî hurmet-i zinâ gibi gerek sırf hukûk-i Bârî'den olsun ve gerek had-i kazif gibi hakk-ı abd ile ictimâ edip hakk-ı Bârî gâlib bulunsun ıskât-ı abd ile sukûtu kâbil değildir. Fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre makzûf, hakk-ı kazfini affedip de baʿdehu avdetle taleb ile hadd-i kazif lâzım gelir ise de fikdân-ı talebe binâen baʿde'l-afv ikâme olunmaz. Ammâ vekâlet ve âriyet ve kabûl-i vedîʿa gibi ukûddan lâzım gelmeyen hukûk ıskâtla muttasıf olmaz. Ammâ hakk-ı icârede lâyık olan ancak ikâle ve fesih ile sukûtudur. **[1997]**

وقد وقع الاشتباه في مسائل وكثر السؤال عنها ولم أجد فيها نقلًا صريحًا بعد التفتيش منها أن بعض الذرية المشروط لهم الريع إذا أسقط حقه لغيره من استحقاقه ومنها المشروط له النظر إذا أسقط لغيره بأن فرغ له عنه إلا أن في التتمة وغيرها أن المشروط له النظر إذا فوّضه لغيره فإن كان التفويض له على وجه العموم صح تفويضه وإلا فإن كان في صحته لم يجز وإن كان عند موته جاز بناء على أن للوصي أن يوصي إلى غيره.

3950. Mes'ele: Bazı mesâilde iştibâh vâki olup hükümlerinden dahi çok suâl ve istiftâ olunarak teftîş ve tefahhusta bulundum ise de sarîhan hükümlerini görmedim. Mesâil-i mezkûreden biri, galle kendilerine meşrût olan bazı zürriyet istihkâkından hakkını başkasına ıskât eylese ve biri dahi nazar kendisine meşrût olan kimse nazardan fâriğ olarak hakk-ı nazarını gayra ıskât eylese sarîhan hükümlerini görmedim ise de lâkin *Yetîme* ve başkalarında beyân olunduğuna göre nazar kendisine meşrût olan nâzır nezâretini başkasına tefvîz ve temlîk eyledikte eğer kendisine alâ vechi'l-umûm ise tefvîz sahîh olup ve illâ eğer hâl-i sıhhatinde tefvîz ediyor ise câiz olmayıp maraz-ı mevtinde tefvîz eylemiş ise mûsînin başkasını vasî ihtiyârının cevâzına binâen câiz olur.

3951. Mes'ele: *Kunye*'nin beyânına göre nezâret kendisine meşrût olan nâzır, vâkıf veya kâdî nezâretten kendisini ihrâc etmedikçe kendisinin kendisini nezâretten azleylemesiyle münʿazil olmaz.

وفي القنية إذا عزل الناظر المشروط له النظر نفسه لا ينعزل إلا أن يخرجه الواقف أو القاضي انتهى. ومنها أن الواقف إذا شرط لنفسه شرطًا في أصل الوقف كشرط الإدخال والإخراج والزيادة والنقصان والاستبدال فأسقط حقه من هذا الشرط وينبغي أن يقال بالسقوط في الكل لأنه الأصل في من أسقط حقه من شيء كما علم سابقا من كلام جامع الفصولين. إلا إذا أسقط المشروط له الريع حقه لا لأحد فلا يسقط كما فهمه الطرسوسي بخلاف ما إذا أسقط حقه لغيره. وفيما إذا أسقط الواقف حقه مما شرطه لنفسه أو لغيره.

3952. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahi vâkıf, idhâl ve ihrâc ve ziyâde ve noksân ve istibdâli şart gibi [**1998**] asl-ı vakıfta kendi nefsine bir şartı şart kılıp da bu şartlardan hakkını ıskât eylese lâyık olan, cümlesinde

hakkının sukûtuyla hükm eylemektir. 3943. meselede *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'den naklen anlaşıldığı üzere, bir şeyden hakkını ıskât eden kimsede asıl olan hakkını ıskâtla sâkıt olmasıdır. Lâkin şart-ı vâkıf nass-ı Şâriʿ gibi merʿî olmakla meşrûtun leh kendisine meşrût olan galle-i vakıftan hakkını lâ li-ahadin ıskât ederse 3947. meselede Tarsûsî'nin fehmettiği gibi sâkıt olmaz ise de başkasına hakkını ve vâkıf[ın] kendi nefsine veya başkasına vakfettiği şeyde hakkını ıskât, bunun hilâfına olarak meşrûtun leh ile vâkıfın ıskatlarıyla hakları sâkıt [olur].

فإن قلت: إذا أقر المشروط له الريع أو بعضه أنه لا حق له فيه وأنه يستحقه فلان فهل يسقط حقه؟ قلت: نعم ولو كان مكتوب الوقف بخلافه لما ذكره الخصاف في باب مستقل.

3953. Mes'ele: Meşrûtun leh, galle-i vakıfta veya bazısında hakkı olmadığı ve bunlarda fülân kimse müstahik olduğunu ikrâr ederse hakkı sâkıt olur mu, der isen, Hassâf'ın bâb-ı müstakilde zikir ve beyân ettiği sebebe binâen her ne kadar vakıfnâme bunun hilâfına olsa dahî, evet sâkıt olur, derim.

وأما حق المطالبة برفع جذوع الغير الموضوعة على حائطه تعدّيًا فلا يسقط بالإبراء ولا بالصلح ولا بالعفو ولا بالبيع ولا بالإجارة كما ذكره البزازي من فصل الاستحقاق. فاغتنم هذا التحرير فإنه من مفردات هذا التأليف إن شاء الله تعالى، لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم.

Ama bi-gayr-i hakkin kendi duvarına konmuş olan gayrın direklerinin refʿinin mutâlebe hakkı *Bezzâziyye*'nin fasl-ı istihkâkda beyân ettiği vechile ne ibrâ ve ne sulh ve ne af ve ne de mezkûr duvarı beyʿ ve ne de icâre ile sâkıt olmaz. **[1999]** İş bu tahrîri iğtinâm et. Zîrâ bu vechile tahrîr bi-havlihi ve kuvvetihi teʿâlâ bu kitâba mahsûs bir hasâis-i müfrededir.

وفي إيضاح الكرماني من السلم لو قال رب السلم أسقطت حقي في التسليم في ذلك المكان أو البلد لم يسقط، انتهى.

3954. Mes'ele: *Îzâh-ı Kirmânî*'nin seleminde beyânına göre rabbü's-selem "Fülân mekânda veya fülân beldede teslîm-i hakkımı ıskât ettim." demesiyle hakkı sâkıt olmaz. Binâenaleyh tekrâr-ı mutâlebe edebilir.

وقد وقعت حادثة سئِلتُ عنها شرط الواقف له شروطا من إدخال وإخراج وغيرهما وحَكَم بالوقف متضمِّنا للشروط حاكمٌ حنفيٌ ثم رجع الواقف عما شرطه لنفسه من الشروط. فأجبت بعدم صحة رجوعه لأن الوقف بعد الحكم لازم كما صرّحوا به بسبب الحكم وهو شامل للشروط فلزمت كلزومه كما صرّح به الطرسوسي فيمن أسقط حقه فيما شرط له من الريع لا لأحد فإنه قال بعدم السقوط. وعلته أن الاشتراط له صار لازما كلزوم الوقف فكما أن المشروط له لا يملك إسقاط ما شرطه له فكذا الشارط ويدل عليه أيضًا ما نقلناه عن إيضاح الكرماني من إسقاط رب السلم حقه مما شرط له من تسليم المسلم فيه في مكان معين فإنه يدل على أن الشرط إذا كان في ضمن لازم فإنه يلزم ولا يقبل الإسقاط.

3955. Mes'ele: Bir vâkıf, idhâl ve ihrâc ve sâireden kendi nefsi için birtakım şartlar şart edip hâkim-i Hanefî de şurût-i mezkûreyi mütazammin olarak vakf-ı mezkûrun lüzûmuyla hükm eyledikten sonra vâkıf-ı mezkûr kendi nefsine şart eylediği şurût-i mezkûreden rücûʿ iddiʿâsında bulunduğu hâdisesi vâki olup hükm-i hâdiseden suâl ve istiftâ olundukta musannif-i allâme şurût-i mezkûreyi mütazammin olarak vakf-ı mezkûrun lüzûmuyla hüküm, fukahânın tasrîh ettikleri üzere şurûta dahi şâmil olarak şurût-i mezkûrenin lüzûmunu müstelzim olmakla adem-i rücûʿuyla cevâb verdiğini beyân buyuruyor. Zîrâ Tarsûsî'nin meşrûtun lehin lâ li-ehadin galle-i vakıftan kendisine şart edilen hakkını ıskât eden kimse hakkında adem-i sukûtunu tasrîh eylemiştir. Adem-i sukûtun **[2000]** illeti hâkimin hükmüyle vakıf lâzım olduğu gibi kendisine iştirâtın da lüzûmudur. Meşrûtun leh kendisine şart kılınan şeyi ıskâta mâlik olmadığı gibi şârit de baʿde'l-iştirâ mâlik olamaz.

3954. meselede *Îzâh-ı Kirmânî*'den naklen, rabbü's-selem müslemün fîhin mekân-ı muʿayyende teslîmini kendisine şart edip de bu hakkını ıskâtı da hükm-i meseleye delâlet eder. Zîrâ rabb-i selemin bu hakkını ıskâtı mes'elesi, şart bir emr-i lâzım zımnında vâkiʿ olursa lâzım olarak ıskâtı gayr-i kâbil olduğunu ifâde eder.

BEYÂNU ENNE'S-SÂKITA LÂ YEʿÛDU

فلا يعود الترتيب بعد سقوطه بقلة الفوائت بخلاف ما إذا سقط بالنسيان فإنه يعود بالتذكّر لأن النسيان كان مانعًا لا مسقطًا فهو من باب زوال المانع.

3956. Mes'ele: الساقط لا يعود külliyyesi ale'l-ıtlâk olmayıp belki إذا زال المانع عاد الممنوع muktezâsı üzere zevâl-i mâniʿ bâbından olmamakla mukayyeddir. Binâenaleyh baʿde's-sukût kıllet-i fevâidle tertîb avdet eylemez ise de nisyânla sâkıt olan tertîb bunun hilâfına olarak tezekkür ile avdet eder. Zîrâ nisyân tertibe mâniʿ olup muskıt olmadığından tezekkür ile mâniʿ olan nisyân zâil olunca memnûʿ olan tertîb de avdet eder. Binâen tezekkürle avdeti zevâl-i memnûʿ bâbındandır.

ولا تعود النجاسة بعد الحكم بزوالها فلو دبغ الجلد بالتشميس ونحوه وفرك الثوب من المني وجفت الأرض بالشمس ثم أصابها ماء لا تعود النجاسة في الأصح.

3957. Mes'ele: İsâbet ettiği mahalden izâle edilerek zevâliyle hükmolunduktan sonra necâset tekrâr avdet eylemez. Binâenaleyh kâbil-i dibâgat olan bir deri hakîkaten veya baʿde't-tathîr kurutmak ve rüzgara asmak ve türâb ile kurutarak dibâgat-i hükmiyye ile baʿde'd-dibâgat ve sevbe isâbet eden menî ovalanarak baʿde'l-izâle ve bevl ve emsâliyle **[2001]** teneccüs eden arz güneşin te'sîriyle kuruyarak kesb-i tahâret ettikten sonra suyun isâbetiyle yaşarmakla esahh-i kavilde necâsetleri avdet eylemez. Lâkin menînin zevâlinde âlet-i bevlin başının tâhir olması şart olduğu gibi güneşin te'sîriyle kuruyan arz mâ-i müstaʿmel gibi üzerinde cevâz-ı salâta nazaran tâhir ise de gayr-i mutahhir olarak cevâz-ı teyemmüme mâni olduğu *Dürr-i Muhtâr*'da mezkûrdur. 737. meseleye bak.

وكذا البئر إذا غار ماؤها ثم عاد. ومنه عدم صحة الإقالة للإقالة في السلم لأنه دين سقط فلا يعود وأما عود النفقة بعد سقوطها بالنشوز بالرجوع فهو من باب زوال المانع لا من باب عود الساقط. وعلى هذا اختلف المشايخ في بعض مسائل في الخيارات من البيوع فمنهم من قال يعود الخيار نظرًا إلى أنه مانع زال فعمل المقتضى ومنهم من قال لا يعود نظرا إلى أنه ساقط لا يعود وقد ذكرناه في الشرح. والأصل أن المقتضي للحكم إن كان موجودًا والحكم معدوم فهو من باب المانع وإن عدم المقتضي فهو من باب الساقط.

3958. Mes'ele: Ve kezâ teneccüs eden kuyunun suyu çekildikten sonra avdet etmekle necâset avdet eylemez. Zîrâ 737. meselede beyân olunduğu üzere bu vechile kuyunun suyunun çekilmesi mutahhirâttandır.

3959. Mes'ele: Selemde ikâle için ikâlenin adem-i sıhhati الساقط لا يعود bâbındandır. Zîrâ selem sâkıt olmuş bir deyn olmakla avdet eylemez. Ammâ nüşûz sebebiyle nâşizenin sâkıt olan nafakasının terk-i nüşûzla zevcinin hânesine avdet ederek emrine itâʿat ve inkiyâdıyla avdeti zevâl-i mâniʿ bâbından olup avdet-i sâkıt bâbından değildir. İşte buna binâen kitâb-ı büyûʿda bazı hıyârât mesâilinde meşâyih-i fukahâ ihtilâf edip bazıları zâil olmuş mâniʿ olarak muktezînin ameline nazaran hıyârın avdetine kâil olup bazıları da الساقط لا يعود olmasına nazar ederek adem-i avdetine **[2002]** kâil olmuşlardır.

Musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânına göre bu bâbda asıl olan, hükmü muktezî mevcûd, hüküm maʿdûm olursa mâniʿ bâbından olarak mâniʿin zevâliyle memnûʿ avdet edip ve eğer muktezî maʿdûm ise sâkıt bâbından olarak baʿde's-sukût avdet eylemez.

وقد وقعت حادثةُ الفتوى: أبرأه عامًّا ثم أقر بعده بالمال المبرأ منه عامًّا فهل يعود بعد سقوطه؟ فأجبت بأنه لا يعود لما في جامع الفصولين برهن أنه أبرأني من هذه الدعوى ثم ادعى المدعي ثانيا أنه أقر لي بالمال بعد إبرائي فلو قال المدعى عليه أبرأني وقبلت الإبراء أو قال صدقت لا يصح هذا الدفع يعني دعوى الإقرار ولو لم يقبله يصح الدفع لاحتمال الرد والإبراء يرتد بالرد فبقي المال عليه.

3960. Mes'ele: Musannif-i allâme buyurur ki; hâdise-i fetvâ olarak dâin medyûnunu ibrâ-yı âmmla baʿde'l-ibrâ medyûn ibrâ olunan deynin zimmetinde sâbit olduğunu ikrâr eylese ibrâ-yı âmmla cümlesi sâkıt olduktan sonra ikrârıyla deyn-i mezkûrun avdet ve adem-i avdetinde olunan istiftâya *Camiʿu'l-Fusûleyn*'de mezkûr bir mes'eleye kıyâsen adem-i avdetiyle cevâb verdim.

Camiʿu'l-Fusûleyn'de zikr olunan meselede müddeʿâ aleyh müdde'înin iddia etmekte olduğu daʿvâdan kendisini ibrâ ve ıskât ettiğini isbât için burhân ikâme edip baʿdehu müddeʿî "Benim ibrâ ve ıskâtımdan sonra ibrâ ettiğim mal zimmetinde bana deyni olduğunu ikrâr etti." diyerek tekrâr

iddiʿâ eyledikte müddeʿâ aleyh "Beni daʿvâ ettiği deynden ibrâ etti, ben de ibrâsını kabûl ettim." veya "İbrâsında onu tasdîk ettim." diyerek defʿde bulunsa müddeʿînin ikrâr daʿvâsı sahîh olmaz. Eğer müddeʿâ aleyh ibrâyı kabûl etmese idi ibrâ[yı] redle mürted olacağından müddeʿâ aleyhin ibrâyı reddeylemesi ihtimâline binâen müddeʿâ aleyhin defʿi sahîh olmayarak müddeʿînin daʿvâ ettiği mâl zimmetinde bâkî kalırdı. [**2003**]

وفي التاتارخانية من كتاب الإقرار لو قال لا حق لي عليك فاشهد لي عليك بألف درهم فقال نعم لا حق لك علي ثم أشهد أن له عليه ألف درهم والشهود يسمعون ذلك كله فهذا باطل ولا يلزمه شيء ولا يسع الشهود أن يشهدوا عليه، انتهى.

3961. Mes'ele: *Tâtârhâniyye*'nin kitâb-ı ikrârda beyânına göre dâin, medyûna hitâben "Benim sende hiçbir hakkım yoktur. Benim için kendi üzerinde bin kuruş alacağım olduğuna işhâd eyle." deyip de muhâtab-ı mezkûr da "Evet senin bende hiçbir alacağın yoktur." deyip baʿdehu ol kimsenin dediği vechile muhâtab-ı mezkûr kendisinde ol kimsenin bin kuruş matlûbu olduğuna işhâd edip hâlbuki tarafeynden cereyân eden sözlerin cümlesi şâhidlerin mesmûʿ ve maʿlûmları olsa ol vechile vâkiʿ olan ikrâr ve işhâd bâtıl olup mukırra hiçbir şey lâzım gelmeyeceği gibi şâhidlere de işhâd olunduğu vechile şehâdet eylemeleri câiz değildir.

وفرعت على قولهم الساقط لا يعود قولهم إذا حكم القاضي برد شهادة الشاهد مع وجود الأهلية لفسق أو لتهمة فإنه لا يقبل بعد ذلك في تلك الحادثة.

3962. Mes'ele: Musannif allâme, fukahânın hâkim bir hâdise hakkında şâhidlerinn şehâdete vücûd-i ehliyyetleriyle beraber fısk veya bir töhmetlerine binâen şehâdetlerini reddeylese baʿde'r-red ol şâhidlerin hâdise-i mezkûreye şehâdetleri kabûl olunmaz, kavillerini fukahânın الساقط لا يعود kavilleri üzerine tefrîʿ eylemiş. Yaʿni ol vechile şehâdetin adem-i kabûlü sâkıtın adem-i avdetine mebnî olarak kâide-i mezkûrenin ferʿlerindendir.

Beyânu enne'd-derâhime'z-züyûf ke'l-ciyâd

في مسائل ذكرتها في شرح الكنز من البيوع.

3963. Mes'ele: Musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'in büyûʿ bâbında zikrettiği mesâilde züyûf akçe hâlis akçe [**2004**] gibi olduğu mezkûrdur. 3941. mes'eleye bak.

BEYÂNU ENNE'N-NÂİME KE'L-MÜSTEYKIZ

في بعض المسائل؛ وقال الولوالجي في آخر فتاواه: النائم كالمستيقظ في خمس وعشرين مسألة: **الأولى**: إذا نام الصائم على القفا وفاه مفتوحة فقطر قطرة من ماء المطر في فيه فسد صومه وكذا لو أقطر أحد قطرة من الماء في فيه وبلغ جوفه. **الثانية**: إذا جامعها زوجها وهي نائمة يفسد صومها. **الثالثة**: لو كانت محرمة فجامعها زوجها وهي نائمة فعليها الكفارة. **الرابعة**: المحرم إذا نام فجاء رجل فحلق رأسه وجب الجزاء عليه. **الخامسة**: المحرم إذا نام فانقلب على صيد فقتله وجب عليه الجزاء. **السادسة**: إذا نام المحرم على بعير ودخل في عرفات فقد أدرك الحج. **السابعة**: الصيد المرمى إليه بالسهم إذا وقع عند نائم فمات من تلك الرمية يكون حراما كما إذا وقع عند يقظان وهو قادر على ذكاته. **الثامنة**: إذا انقلب النائم على متاع وكسره وجب الضمان. **التاسعة**: الأب إذا نام تحت جدار فوقع الابن عليه من سطح وهو نائم فمات الأب يحرم عن الميراث على قول البعض وهو الصحيح.

3964. Mes'ele: Bazı mesâilde nâim müsteykız gibi olup *Velvâliciyye*'nin fetâvâsının âhirinde beyân eylediği vechile ber-vech-i âtî zikr olunacak yirmi meselede uykuda bulunan kimse aynı uyanık hükmündedir. Mesâil-i mezkûreden biri:

[1-] Ağzı açık olarak arkası üzere uykuda bulunan sâimin ağzına bir damla yağmur gitse savmı fâsid olur. Ve kezâ başkası tarafından akıtılıp da boğazından aşağıya gitmiş olsa yine orucu bozulur.

2- Sâime olan zevcesini uykuda iken vat' eylese savmı bozulur.

3- İhrâmda bulunan zevcesini uykuda vat' eylese mezbûreye kefâret lâzım gelir.

4- Muhrim **[2005]** uykuda iken birisi gelip başını tıraş etse cezâ lâzım gelir.

5- Muhrim uykuda iken bir saydın üzerine yuvarlanıp telef etse cezâ lâzım gelir.

6- Muhrim deve üzerinde uykuda iken müddeti zarfında Arafât'a dâhil [olsa] haccı edâ eylemiş olur.

7- Kendisine ok atılmış olan av nâimin kucağında düşüp atılan isâbet ederek kucağında telef olsa uyanık olup boğazlamaya kâdir olan kimsenin yanına düşüp telef olan gibi harâm[dır].

8- Nâim bir metâʿın üzerine yuvarlanıp da kırsa damânı vâcib olur.

9- Pederi duvarın dibinde uykuda iken oğlu da uykuda olarak damdan üzerine düşüp de vefât etse bir kavle göre mîrâsından mahrûm olur, sahîh olan da bu kavildir.

العاشرة: من رفع النائم ووضعه تحت جدار فسقط عليه الجدار ومات لا يلزمه الضمان. **الحادية عشرة**: رجل خلا بامرأته وثمة أجنبي نائم لا تصحّ الخلوة. **الثانية عشرة**: رجل نام في بيت فجاءت امرأته ومكثت عنده ساعة صحت الخلوة. **الثالثة عشرة**: لو كانت المرأة نائمة في بيت ودخل عليها زوجها ومكث عندها ساعة صحت الخلوة. **الرابعة عشرة**: امرأة نامت فجاء رضيع فارتضع من ثديها تثبت حرمة الرضاع. **الخامسة عشرة**: المتيمم إذا مرت دابته على ماء يمكن استعماله وهو عليها نائم انتقض تيممه. **السادسة عشرة**: المصلي إذا نام وتكلم في حالة النوم تفسد صلاته. **السابعة عشرة**: المصلي إذا نام وقرأ في حالة قيامه تعتبر تلك القراءة في رواية. **الثامنة عشرة**: إذا تلا آية السجدة في نومه فسمعها رجل تلزمه السجدة كما لو سمع من اليقظان. **التاسعة عشرة**: إذا استيقظ هذا النائم فأخبره رجل بذلك كان شمس الأئمة يفتي بأنه لا تجب عليه سجدة التلاوة وتجب في بعض الأقوال وعلى هذا لو قرأ رجل عند نائم فانتبه فأخبر فهو على هذا.

3965. Mes'ele: [10.] Nâimin yakaza hükmünde oluğu mesâilden onuncusu, uykuda bulunan kimseyi bir duvar altına koyup da duvar **[2006]** üzerine yıkılıp telef olsa damân lâzım gelmez.

11- Uykuda bulunan bir ecnebî yanında zevc zevcesiyle halvette bulunsa halvetleri sahîha olmaz.

12- Bir odada uykuda bulunan zevcinin yanına zevcesi gelip yanında bir mikdâr kalmakla halvetleri sahîha olmaz.

13- Zevce odada uykuda iken zevci gelip yanında tevakkuf etse halvetleri sahîha, mehirleri te'ekküd eder. Müfârakat hâlinde iddet lâzım gelir.

14- Mer'e uykuda iken radîʿ gelip memesinden emse hurmet-i radâʿ sâbite olur.

15- Müteyemmim hayvan üzere uyur iken bindiği hayvânı istiʿmâli mümkün olan su üzerinden geçse teyemmümü bozulur.

16- Musallî namâzda uykuda iken tekellüm etse namâzı bozulur.

17- Musallî namâzda uykuda iken tilâvet etse bir rivâyette bu tilâveti muʿtebere olarak onunla vâcib sâkıt olur.

18- Hâl-i nevminde secde âyetini tilâvet edip de bir kimse işitse, işiten uyanıktan işitmiş gibi secde-i tilâvet vâcibe olur.

19- Bu nâim uyanıp da secde âyetini tilâvet ettiğini kendisine biri haber verse, her ne kadar Şemsüleimme kendisine secdenin adem-i vücûbuyla fetvâ vermiş ise de emr-i ibâdette ihtiyâta riʿâyet lâzım olduğundan bazı akvâlde lâzım olup *Tâtârhâniyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre sahîh olan da vücûbudur. Binâen alâ-hâzâ, nâimin yanında biri okuyup da uyandığında kendisine haber verilse secde lâzım gelir.

العشرون: رجل حلف أن لا يكلم فلانا فجاء الحالف إلى المحلوف عليه وهو نائم وقال له «قم» فلم يستيقظ النائم قال بعضهم لا يحنث والأصح أنه يحنث. **الحادية والعشرون**: رجل طلق امرأته طلاقا رجعيا فجاء الرجل ومسّها بشهوة وهي نائمة صار مراجعا. **الثانية والعشرون**: لو كان الزوج نائما فجاءت المرأة وقبلته بشهوة يصير مراجعا عند أبي يوسف خلافا لمحمد.

3966. Mes'ele: [20-] Mesâil-i mezkûreden yirmincisi, "Fülân kimseye söylemeyeceğim." diye yemîn edip mahlûfun aleyh uykuda iken hâlif yanına gelip de "Kum!" diyerek söyleyip lâkin uyandıramasa bazı fukahâ, adem-i hinsine kâil olmuş ise de **[2007]** esahh olan hânis olmasıdır. 715. meseleye bak.

21- Zevcesini talâk-ı ricʿî ile tatlîk edip de mezbûre uykuda iken yanına gelip de şehvetle messeylese İmâm Muhammed'in hilâfına Ebû Yûsuf'a göre ricʿat etmiş olur.[1]

الثالثة والعشرون: الرجل إذا نام وجاءت امرأة وأدخلت فرجها في فرجه وعلم الرجل بفعلها تثبت حرمة المصاهرة. **الرابعة والعشرون**: إذا جاءت امرأة إلى نائم وقبلته بشهوة واتفقا على أن ذلك كان بشهوة تثبت حرمة المصاهرة. **الخامسة والعشرون**: المصلي إذا نام في صلاته فاحتلم يجب الغسل ولا يمكنه البناء وكذلك إذا بقي نائما يوما وليلة أو يومين وليلتين صارت الصلاة دينا في ذمته.

1 22. mes'elenin tercümesi Süleyman Sırrı tarafından unutulmuştur. İlgili yerin tercümesi şöyledir: "Koca uyumuş iken kadın gelip onu şehvetle öperse Ebû Yûsuf'a göre ricʿat etmiş olur, İmam Muhammed'e göre ise ricʿat etmiş olmaz."

3967. Mes'ele: [23.] Mesâil-i mezkûreden yirmi üçüncüsü, bir recül uykuda iken bir kadın gelip onun aletini kendi mevziʿ-i maʿhûduna idhâl edip recül-i mezkûr da baʿde'l-îkâz öğrenmiş olsa beynlerinde hurmet-i musâhere sâbite olur.

24. Bir kadın uykuda bulunan bir kimseyi şehvetle takbîl edip bunun şehvetle vukûʿuna tarafeyn ittifâk eyleseler hurmet-i musâhere sâbite olur.

25. Musallî namâzda uyuyup da ihtilâm olsa gusül vâcib olup kılmakta olduğu namâzdan bâkî kalanı kılmış olduğu mikdâr üzerine binâ mümkün olmaz. Ve kezâ böyle nâim olarak bir gün bir gece veya iki gün iki gece bâkî kalsa namâz zimmetinde deyn olarak bâkî kalır.

AHKÂMÜ'L-MAʿTÛH

أحكامه أحكام الصبي العاقل فتصح العبادات منه ولا تجب وقيل هو كالمجنون وقيل هو كالبالغ العاقل وقد ذكرناه في النواقض من شرح الكنز.

3968. Mes'ele: Maʿtûhun ahkâmı sabî-yi âkilin ahkâmıdır. Binâenaleyh ibâdeti sahîh, kendisine vâcibe olmaz. Bazı fukahâya göre maʿtûh mecnûn gibidir. Binâenaleyh ondan ibâdet sahîha olmayıp kendisine de bir şey vâcib olmaz. Diğerlerine göre **[2008]** maʿtûh, bâliğ-i âkil gibi olup hem ibâdet vâcibe hem de şerâitini câmiʿa olursa sahîhadır. 3464. meseleye bak.

AHKÂM-I MECNÛN

ذكرها الأصوليون في بحث العوارض فلينظرها من رامها.

3969. Mes'ele: Ulemâ-yı usûl ahkâm-ı cünûnu bahs-i avârızda zikr eylemişlerdir. Ârzû eden mürâcaʿat edip oraya nazar etsin buyruluyor.

İbn Melek'in beyânına göre cünûn insânın dimağına ârız olan bir afettir ki aʿzâsında zaʿf olmayarak insânı muktezâ-yı aklının hilâfı olan şeylere ikdâm edip kendisiyle savm ve salât gibi muhtemilü's-sukût olan ibâdetler sâkıta olur ise de damân-ı gasb ve itlâf ve vücûb-i diyet ve erş ve nafaka-i ekârib gibi hukûk-i ibâd sabîden sâkıta olmadıkları gibi mecnûnlardan dahi sâkıta olmaz. Ve talâk ve itâk ve hibe emsâli mahz-ı zarar olan şeyler

kendi hakkında meşrûʿ değildir. Lâkin imtidâd etmedikçe nevm ve iğmâ gibi baʿde'z-zevâl kazâlarında mükellef üzerine mûcib-i harec olmayacağından eimme-i Hanefiyye indinde nevme mülhak olup imtidâd ederse had tekrârda dâhil olarak kazâları harece mü'eddî olacağından kazâları sâkıt olur. Bu vechile hüküm âkil olarak bâliğ olup baʿdehu ârız olan cünûn hakkındadır.

Ammâ mecnûn olarak doğan cünun-i aslî Ebû Yûsuf'a göre sabâvet hakkında olup mecnûn olarak bulûğundan sonra bir ay mürûr etmeden veya vakt-i bulûğdan bir gün ve bir gece tamâm olmadan kesb-i ifâkat eylese fevt olanları kazâ lâzım gelmez. Lâkin zâhir-i rivâyet olarak İmâm Muhammed'e göre cünun-i ârız hükmünde veyâhûd ihtilâf aksinedir.

3970. Mes'ele: Cünûn-i aslî ile ârız beyninde fark, kable'l-bulûğ hâsıl olan dimâğın zaʿf-i aslîden halk olunduğu noksânla vaktinde hâsıl olmakla emr-i aslî gibi olarak sabâ gibi ademe ilhâkı mümkün değildir. Ammâ, baʿde'-bulûğ hâsıl olan cünûn kuvvet-i aʿzânın hadd-i kemâle vusûlünden sonra hâsıl olmakla **[2009]** âfet-i ârızanın luhûkuyla mahall-i kâmil üzerine ârız olarak nevm ve iğmâ gibi harecin intifâsı indinde ademe ilhâkı mümkün olur.

Sukût-i Teklîf için Hadd-i İmtidâd

3971. Mes'ele: Cünûnun hadd-i imtidâdı namâz hakkında bir gün ve bir gece üzerine ziyâde olarak savma nazaran şehri istiğrâkla, zekât hakkında istiğrâk-ı havl iledir. Zîrâ ikinci sene dâhil olmadıkça zekât hadd-i tekrârda dâhil olmaz. Cünûn bilâ-ifâkat beyân olunan ibâdetlerin müddetlerinde imtidâd ederse fevt olanların baʿde'l-ifâkat kazâları sâkıt olur.

Beyânu enne'l-iʿtibâr li'l-maʿnâ ev li'l-lafız

ذكرناه في كتاب البيوع من النوع الثاني.

3972. Mes'ele: Musannif-i allâmenin fenn-i sânîden kitâb-ı büyûʿda 2636. meselede beyân buyurduğu üzere beyʿ ve icâre ve kefâlet ve havâle emsâli ukûd-i şerʿiyyede iʿtibâr, الأمور بمقاصدها muktezâsınca âkidin maksad ve merâmına olup inşâ-yı akid için telaffuz eylediği elfâz ve mebânîye değildir.

AHKÂMÜ'L-HÜNSA'L-MÜŞKİL

ذكر النسفي في الكنز حقيقته وذكر من أحكامه وقوفه في الصف وحكم ميراثه وختانه وذكر مولانا محمد أحكامه في الأصل من كتاب المفقود وأنا أذكر ما ذكره هناك باختصار: تيمم إذا مات ويسجى قبره ولا يدفنه إلا محرم ويكفن كفن المرأة ولا يلبس حريرا ولا حليا في حياته وإذا قبّله رجل بشهوة حرم عليه أصوله وفروعه فإن زوّجه أبوه رجلا فوصل إليه جاز وإلا فلا علم لي بذلك أو امرأة فبلغ فوصل إليها جاز وإلا أجّل كالعنين. ويلبس لباس المرأة في الإحرام ولا يصلي إلا بقناع ويقوم أمام النساء خلف الرجال وإن وقف في صف النساء أعادها وإن في صف الرجال لا يعيدها ويعيدها من عن يمينه ويساره وخلفه محاذيا له ويوضع في الجنازة خلف الرجال والمرأة خلفه ويجعل خلف الرجل في القبر لو دفنا لضرورة مع حاجز بينهما من الصعيد. ولا حد على قاذفه ولا عليه بقذفه بمنزلة المجبوب وتقطع يده للسرقة ويقطع سارق ماله ويقعد في صلاته كالمرأة ولا قصاص على قاطع يده ولو عمدا ولو كان القاطع امرأة ولا تقطع يده إذا قطع يد غيره عمدا وعلى عاقلته أرشها. ولا يخلو به رجل ولا امرأة ولا يخلو برجل ولا امرأة ولا يسافر ثلاثة أيام إلا بمحرم وإذا أوصى رجل لما في بطن امرأة بألف إن كان غلاما وبخمس مائة إن كان أنثى فولدت خنثى مشكلا فالوصية موقوفة في الخمس مائة الزائدة إلى أن يستبين أمره.

3973. Mes'ele: [2010] İmâm Nesefî *Kenz*'de hünsâ-yı müşkilin hakîkatinden ve ber-vech-i âtî ahkâmını zikr eylemiştir. Hakîkaten hünsâ kendisinde hem erkeklik ve hem de dişilik âleti bulunan şahıs olup erkeklik âletinden işer ise gulâm, dişilik aletinden işer ise ünsâ olup ikisinden de işer ise iʿtibâr sâbıka olup ikisinden de işer ise kıllet ve kesrete iʿtibâr olunmayarak bulûğa kadar müşkil olup baʿde'l-bulûğ sakal ve bıyık gelmesi ve ihtilâm gibi alâmet-i recül ve memesi büyümesi ve hayız görmesi gibi alâmet-i nisâ, alâmet-i fârika olup bunların muktezâlarıyla taʿyîn eder. Bunlarda dahi müsâvat üzere bulunursa işkâli takarrür ederek hünsâ-yı müşkil olur. İşkâli takarrür etmeden gerek erkeğe ve gerek kadına ve gerekse kendi gibi hünsâya nikâhı mevkûf olup hakîkat-i hâl zâhir olmadıkça nikâh-ı sahîh hükmü sâbit olmaz. Ünûset ve zükûretten hangisi zâhir olursa onun hükmüyle amel olunur. Binâenaleyh erkeğe nikâh olup kadın ve kadına nikâh

olup erkek veya kendi gibi hünsâya nikâh olup da biri erkek ve diğeri kadın olduğu zâhir olursa nikah sahîh ve illâ felâ.

3974. Mes'ele: [2011] *Kenz*'de ahkâm-ı hünsâdan namâzda saff-ı ricâl ile saff-ı nisâ arasında durmuş ve hitân ve mîrâsı zikr olunmuş ise de musannif-i allâme İmâm Muhammed'in *Asl*'ın kitâb-ı mefkûdunda beyân ettiği ahkâmdan bi'l-ihtisâr ber-vech-i âtî beyân buyurur. Hünsâ-yı müşkil vefât ederse erkek olması, kadının ve kadın olması, erkeğin guslüne mâniʿ olmakla teyemmüm edilip nisâ olmak ihtimâlinde binâen kabre konurken üzerine sütre çekilir. Kabrine ancak mahremi bırakır ve beş kat olarak kadın kefeniyle tekfîn edilir. Zîrâ kadın olduğuna göre emr-i mesnûna riâyet edilmiş olup erkek olduğuna göre ziyâdesinde beis yoktur.

(هذان حراما على ذكور أمتي، حل لإناثهم)[1] muktezâsınca harîr ile hily ricâle harâm ve nisâya helâl olmakla recül olmak ihtimâline binâen hâl-i sabâvvetinde harîr elbise ve hilyden ihtirâz eder.

Şehvetle recül takbîl ederse beynlerinde hurmet-i musâhere hâsıl olup usûl ve fürûʿları harâm olur. Pederi erkekle tezvîc edip de mukârenet vukûʿ bulursa nikâhları câiz ve illâ felâ. Veya kadınla tezvîc edip baʿde'l-bulûğ muʿâmele-i zevciyye hâsıl olursa sahîh olup, hâsıl olmaz ise innîn gibi te'cîl edilir. Ve ihrâmda libâs-ı mer'e telebbüs eder. Başını örtmedikçe namâzını kılamaz. Saff-ı ricâl ile saff-ı nisâ arasında kıyâm eder. Saff-ı nisâda bulunursa kendisi namâzını iâde eder. Saff-ı ricâlde bulunursa sağından ve solundan ve bir kimse de arkasından üç kişi namâzını iâde eder. Hasbe'z-zarûret erkekle defn olunur. Araları bir mikdâr turâbla fasl olunarak erkeğin arkasına konur. Mecbûb hükmünde olarak ne kendisini kazf edene ve ne de kendisine kazif ikâme olunmaz.

3975. Mes'ele: Kendisi sirkat ederse kendisine ve kendi başkasının malını başkası sirkat ederse sârika hadd-i sirkat ikâme olunup namâzda kadın gibi oturur. Ve amden elini mer'e kesmiş olsa dahi kısâs icrâ olunmaz. **[2012]** Amden başkasının elini keserse eli kesilmez. Belki âkilesi üzerine diyet lâzım gelir. Ve ne kendisi recül ile ve ne de mer'e kendisiyle halvette bulunamaz. Bilâ-mahrem müddet-i sefer mahalle gidemez.

1 "Bu ikisi ümmetimin erkeklerine harâm, kadınlarına helâldir." Beyhakî, *Şuabü'l-İmân*, VIII, 192, r. 5682; Ebû Dâvûd, *Müsned*, IV, 12, r. 2367.

3976. Mes'ele: Hâmil olan kadının hamli gulâm ise bin kuruş, kız ise beş yüz kuruş vasiyyet olunup da hünsâ-yı müşkil doğursa hâli tahakkuk ve tezâhür edene kadar bin kuruşun beş yüz kuruşu tevkîf olunur.

ولو قال لامرأته: إن كان أول ولد تلدينه غلامًا فأنت طالق، أو قال كذلك لأمته فأنت حرة، فولدت خنثى مشكلًا لم تطلق ولم تعتق.

3977. Mes'ele: Zevcesine "İbtidâ oğlan doğurur isen boş ol." veya câriyesine "Oğlan doğurur isen âzâd ol." deyip de hünsâ-yı müşkil doğurursalar zevcesi boş, câriyesi âzâd olmaz.

ولا سهم له مع المقاتلة، وإنما يرضخ له ولا يقتل لو أسيرًا أو مرتدًا بعد الإسلام.

3978. Mes'ele: Ricâl ile muhârebede bulunursa ganâimden sehim verilmez, belki atiyye verilir. Ve esîr olur veya baʿde'l-İslâm irtidâd ederse kadın olmak ihtimâline binâen katl olunmaz.

ولا خراج على رأسه لو كان ذميًا ولا يدخل تحت قول المولى: كل عبد لي حر أو كل أمة لي حرة إلا إذا قالهما فيعتق.

3979. Mes'ele: Kadın olmak ihtimâline binâen zimmî olursa kendisine harâc lâzım gelmez. كل عبد لي حر وكل أمة لي حرة cümlelerinde[1] dâhil olmadığından âzâd olmaz ise, "Köle ve câriyelerim âzâd olsun." derse şâmil olmakla âzâd olur.

ولو قال الزوج: إن ملكت عبدًا فأنت طالق، فاشترى خنثى لم تطلق. وكذلك لو قال: إن ملكت أمة، ولو قالهما معًا طلقت.

[2013] Zevc zevcesine hitâben "Eğer bir abde mâlik olursam boş ol." veya "Bir câriyeye mâlik olursam boş ol." deyip de hünsâ-yı müşkil ise boş olmaz ise de "Eğer köle ve câriye alırsam boş ol." dese boş olur.

ولو قال المشكل: أنا ذكر أو أنثى، لم يقبل قوله. وإذا قُتل خطأ وجبت دية المرأة ويوقف الباقي إلى التبيين، وكذا فيما دون النفس. ويصح إعتاقه عن الكفارة.

3981. Mes'ele: Hünsâ-yı müşkil "Ben erkeğim." veya "Nisâyım." dese sözü kabûl olunmaz. Hatâen katl-i nefis veya mâ dûne'n-nefiste ölene

1 "Bütün kölelerim hürdür, bütün câriyelerim hürdür."

diyet-i mer'e lâzım gelip bâkîsi hâli zâhir olana kadar tevkîf olunur. Hünsâ-yı müşkilin kefâretten iʿtâkı sahîhtir.

ولو تزوج مشكل مثله لم يجز حتى يتبين، فلا يتوارثان بالموت. ولو شهد شهود أنه ذكر وشهود أنه أنثى؛ فإن كان يطلب ميراثًا قضيت بشهادة من شهد أنه غلام وأبطلت الأخرى.

3982. Mes'ele: Hünsâ-yı müşkilin kendi gibi hünsâ-yı müşkile nikâhları câiz olmaz. Binâenaleyh mevtle yekdiğerine vâris olamazlar. Mîrâs talebinde bulunup da bir takım şâhidler erkek olduğuna, diğerleri kadın bulunduğuna şehâdet etseler erkek olduğuna şehâdet kabûl olunup kadın olduğunda şehâdet ibtâl olunur.

وإن كان رجل يدعي أنه امرأته قضيت بشهادة من شهدت أنه أنثى وأبطلت الأخرى. فإن كانت امرأة تدعي أنه زوجها أوقفت الأمر إلى أن يستبين.

3983. Mes'ele: Eğer bir recül hünsânın kendi zevcesi olduğunu iddiʿâ ederse onun ünsâ olmasıyla şehâdet edenin şehâdetiyle hükm olunup, erkek olması hakkındaki şehâdet ibtâl olunur. Ve eğer bir kadın kendisinin **[2014]** zevcesi olduğunu iddiʿâ ederse hâli zâhir olana kadar şehâdet-i mezkûre tevkîf olunur.

فإن لم يطلب الخنثى شيئًا ولم يطلب منه شيء لا أقبل واحدة منهما حتى يستبين.

3984. Mes'ele: Eğer hünsâ başkasından ve başkası da hünsâdan bir şey taleb eylemez ise erkek veya kadın olduğu zâhir olana kadar ne erkek olduğuna ve ne de kadın bulunduğuna şehâdetler kabûl olunmaz.

وأما ميراثه والميراث منه فقال: فإن مات أبوه فله ميراث أنثى منه وتمامه فيه. وحاصله أنه كالأنثى في جميع الأحكام إلا في مسائل: لا يلبس حريرًا ولا ذهبًا ولا فضة، ولا يتزوج من رجل، ولا يقف في صف النساء، ولا حد بقذفه، ولا يخلو بامرأة ولا يقع عتق وطلاق علّقا على ولادتها أنثى به ولا يدخل تحت قوله كل أمة.

3985. Mes'ele: Ama hünsânın başkasından ve başkasının hünsâdan mîrâsı hakkında İmâm Muhammed hazretlerinin beyânına göre pederi vefât eylese pederinden mîrâsı alır. Bahsin tamâmı *Asl*'da olup, hülâsası hünsâ cemîʿ ahkâmında ünsâ gibi olup lâkin harîr ve altın ve gümüşle müzeyyen

elbise giyemez ve erkeğe tezvîc olunmaz. Ve namâzda saff-ı nisâda bulunmaz. Ve kazfiyle had lâzım gelmez. Ve mer'e ile tenha bir odada bulunmaz. Ve ünsâ velâdetine taʿlîk ile talâk ve ıtâk vâkiʿ olmazlar. وكل أمة كذا[1] kavlinde eme bahsinde dâhil olmaz.

AHKÂMÜ'L-ÜNSÂ

تخالف الرجل في أن السنة في عانتها النتف ولا يسن ختانها وإنما هي مكرمة. ويسن حلق لحيتها لو نبتت وتمنع عن حلق رأسها. ومنيها لا يطهر بالفرك على قول وتزيد في أسباب البلوغ بالحيض والحمل. ويكره أذانها وإقامتها، وبدنها كله عورة إلا وجهها وكفّيها وقدمَيْها على المعتمد وذراعيها على المرجوح وصوتها عورة في قول. ويكره لها الحمام في قول، وقيل إلا أن تكون مريضة أو نفساء والمعتمد لا كراهة مطلقًا.

3986. Mes'ele: [2015] Kasığını yolmak mesnûn olmakta nisâ ricâle muhâlif olup hitânı mesnûn değildir. Ancak mekrümettir. Sakal zuhûr ederse tıraşı mesnûn olup başını tıraştan menʿ olunur. Menisi ferkle tathîr olunmaz. Ve esbâb-ı bulûğda hayız ve haml ile ziyâde kılınır. Ezân ve ikâmesi mekrûhtur. Kavl-i muʿtemed üzere yüzleri ve iki avuçlarıyla ayaklarından mâʿadâ cümle bedeni avret olarak setri lâzımdır. Kavl-i mercûh üzere kolları da avrettir. Bir kavle göre sesi de avrettir. Bir kavle göre hamâma duhûlü de mekrûhtur. İnde'l-baʿz marîze ve nüfesâ olmadıkça mekrûhtur. Kavl-i muʿtemed mutlakan adem-i kerâhettir.

ولا ترفع يديها حذاء أذنيها ولا تجهر بقراءتها وتنضم في ركوعها وسجودها ولا تفرّج أصابعها في الركوع.

3987. Mes'ele: Gerek hürre ve gerek eme tekbîr alır iken ellerini kulaklarına kadar kaldırmaz. Belki göğüslerine kadar kaldırırlar. Ve tilâvet ederken cehr ile okumaz. Rükûʿ ve sücûdunda kollarını yanlarına damm edip rükûʿda parmaklarını açmazlar.

وتكره جماعتهن ويقف الإمام وسطهن ولا تصلح إمامًا للرجال ويكره حضورها الجماعة وصلاتها في بيتها أفضل وتضع يمينها على شمالها تحت ثديها وتضع يديها في التشهد تبلغ رؤوس أصابعها ركبتيها ولا تكشف رأسها وتتورّك.

1 "Bütün câriyeler şöyledir."

3988. Mes'ele: Namâzda cemâʿatleri mekrûhe olup meʿa'l-kerâhet kıldıkları hâlde imâmları ortalarında durur. Cemâʿat-i ricâle imâm olamaz ve cemâʿate huzûrları mekrûh olup namâzlarını hânelerinde kılmaları câmiʿde cemâʿatle edâlarından efdaldir. Kıyâmda sağ elini sol elleri üzerine olarak memelerinin altında korlar ve teşehhüdde parmaklarının uçları dizlerine erişene kadar ellerini **[2016]** dizleri üzere koyup müteverriketen otururlar.

ولا جمعة عليها لكن تنعقد بها ولا عيد ولا تكبير تشريق. ولا تسافر إلا بزوج أو محرم ولا يجب الحج عليها إلا بأحدهما ولا تلبّي جهرًا ولا تنزع المخيط ولا تكشف رأسها.

3989. Mes'ele: Kadınlara cumʿa namâzı vâcib değildir. Lâkin marîz ve abd ve müsâfir gibi huzûrlarıyla sıhhat-i cumʿada şart olan cemâʿat hâsıla olarak kendileriyle cumʿa namâzı münʿakide olup bayram namâzı ve inde'l-imâm tekbîr-i teşrîk de vâcib olmaz ise de müftâ bih olan tekbîr-i teşrîkin vücûbuyla İmâmeyn kavlidir.

3990. Mes'ele: İhrâmda telbiye eylemez ve dikili sevbi çıkaramaz ve başlarını açmazlar.

ولا تكشف رأسها ولا تسعى بين الميلين الأخضرين ولا تحلق وإنما تقصّر ولا ترمل والتباعد في طوافها عن البيت أفضل ولا تخطب مطلقًا وتقف في حاشية الموقف لا عند الصخرات وتكون قاعدة وهو راكب وتلبس في إحرامها الخفّين وتترك طواف الصدر بعذر الحيض. وتؤخر طواف الزيارة لعذر الحيض.

3991. Mes'ele: Namâzda başını açmadığı gibi ihrâmda dahi açmaz. Ve beyne'l-mîleyni'l-ahdareyn saʿy etmez. Ve ihrâmdan çıkmak için tıraş olmaz. Ancak bir mikdâr saçından keser. Reml etmez ve tavâfta beyt-i muʿazzamdan uzakda tavâf efdaldir. Gerek cumʿa ve gerek başka vakitte hutbe okumaz. Arafât'ta mevkıfın bir tarafında vakfede durup saharâtullâh yanında durmaz. Erkek râkib iken ünsâ oturur. İhrâmında ayaklarına mestlerini giyer. Ve hayız özrüyle tavâf-ı sadrı terk edip farz olan tavâf-ı ziyâreti hâl-i tuhruna te'hîr eder. **[2017]**

Ahkâmü'l-Kefen

وتكفّن في خمسة أثواب ولا تؤمّ في الجنازة ولو فعلت سقط الفرض بصلاتها ولا تحمل الجنازة وإن كان الميت أنثى ويُندب لها نحو القبّة في التابوت. ولا سهم لها وإنما يُرْضخ لها إن قاتلت.

3991. Mes'ele: Mesnûn olan, baş sevble kefenlenir. Ve cenâze namâzında dahi imâm olmaz. Olduğu hâlde farz-ı kifâye olmakla farz olan cenâze namâzı kendi namâzıyla başkalarından sâkıt olup her ne kadar meyyit kadın olsa dahi cenâze götüremez. Tabut içinde iken kubbe-i saʿâdet ciheti mendûb olur. Muhârebede bulunursa ganâimden hissesi olmayıp ancak atiyye olarak verilir.

Hükm-i İrtidâdları

ولا تقتل المرتدة والمشركة؛ ولا تقبل شهادتها في الحدود والقصاص؛ وتعتكف في بيتها؛ ويباح لها خَضْب يديها ورجليها بخلاف الرجل إلا لضرورة.

3992. Mes'ele: İrtidâd ve şirkle katl olunmaz. Belki tâibe ve müstağfire olana kadar habs olunur. Hudûd ve kısâsta şehâdeti kabûl olunmaz. Ve hanesinde iʿtikâfa girer. Ve ellerine ve ayaklarında kına yakmak mendûb olup zarûret bulunmadıkça ricâl nisânın hilâfınadır.

Hükm-i Udhiye

والتضحية بالذكر أفضل منها، وهي على النصف من الرجل في الإرث والشهادة والدية نفسًا أو بعضًا.

3993. Mes'ele: Udhiyede erkek hayvan dişisinden efdaldir. ﴿لِلذَّكَرِ مِثْلُ حَظِّ الأُنثَيَيْنِ﴾[1] muktezâsınca irste ve nisâb-ı şehâdette gerek nefis ve gerek mâ dûne'n-nefiste cinâyet bedelinde diyet husûslarında iki mer'e bir recül hükmünde olarak istihkâk-ı recülün nısfına müstahik olurlar. **[2018]**

Hükm-i Nafaka

ونفقة القريب؛ ولا ينبغي أن تولى القضاء وإن صح منها في غير الحدود والقصاص.

1 "Allah size, çocuklarınız hakkında, erkeğe iki kadın payı kadar (vermenizi) emreder." Nisâ, 4/11.

3994. Mes'ele: Kesb ve kârdan âciz olarak muhtâc-ı infâk ve iʿâşe olan zî-rahim mahremin infâk ve iʿâşeleri husûsunda dahi ünsâ recülün dûnunda olarak istihkâk-ı irs üzere mükellef olurlar. Binâenaleyh *Tuhfe*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre muhtâc-ı nafaka olan kimesnenin amcasıyla vâlidesi veya vâlidesiyle li-ebeveyn veya li-ebin birâderi bulunsa amcasıyla birâderlerine sülüsân hisse olarak infâk lâzım gelir.

Hükm-i Mehir

وبضعها مقابل بالمهر دون الرجل؛ وتجبر الأمة على النكاح دون العبد في رواية والمعتمد عدم الفرق بينهما في الجبر وتخير الأمة إذا أعتقت بخلاف العبد ولو كان زوجها حرًّا.

3995. Mes'ele: Mer'enin menâfiʿ-i budʿu bedelinde zevc üzerine mehir lâzım geldiği hâlde recülün menâfiʿ-i budʿu bedelinde zevce üzerine bir şey lâzım gelmez. Zîrâ 27. mes'elede beyân olunduğu üzere mehirden infikâk eylemez.

3996. Mes'ele: Bir rivâyette câriye nikâha icbâr olunur ise de abd icbâr olunmaz. Kavl-i muʿtemed üzere icbâr husûsunda câriye ile köle beyninde fark yoktur. Zîrâ kayd-i rıkkıyyette bulundukça mevlâ velî-yi mücbirdir.

3997. Mes'ele: Her ne kadar zevci hür olsa dahi câriye için hıyâr-ı ıtk var ise de adem-i lüzûmuna binâen köle için hıyâr-ı ıtk yoktur. Zîrâ baʿde'l-ıtk hür olan zevc hasbe'l-iktizâ zevcesini tatlîk edip etmemekte muhtârdır.

Hükm-i Radâʿ

ولبنها محرَّم في الرضاع دونه. وتقدم على الرجال في الحضانة والنفقة على الولد الصغير وفي النفر من مزدلفة إلى منى وفي الانصراف من الصلاة وتؤخر في جماعة الرجال والموقف وفي اجتماع الجنازة عند الإمام فتجعل عند القبلة والرجل عند الإمام وكذا في اللحد.

3998. Mes'ele: [2019] Mer'enin sütü muharrem ise de recülün sütü muharrem değildir. Binâenaleyh ﴿وَأُمَّهَاتُكُمُ اللَّاتِي أَرْضَعْنَكُمْ وَأَخَوَاتُكُمْ مِنَ الرَّضَاعَةِ﴾[1] âyet-i celîlesiyle ve (الرضاعة تحرم ما تحرم الولادة)[2] hadîs-i şerîfi muktezalarınca

1 "Sizi emziren anneleriniz, sütbacılarınız." Nisâ, 4/23.
2 "Süt emme, doğumun haram kıldıklarını haram kılar." Buhârî, "Şehâdât", 7, r. 2646; Müslim, "Radâʿ", 1.

Cevhere'den naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm kitab-ı nikâhımızda beyân olunduğu üzere velev mahlûb olarak her ne kadar sinn-i dokuzu tecâvüz eden bint-i bikrin sütü olsa dahi müddet-i radâʿ zarfında bulunan sağîrin midesine sütün vusûlü maʿlûm oldukda hurmet-i radâʿ sâbite olur ise de recülün sütüyle sâbite olmaz.

3999. Mes'ele: Hakk-ı hıdâneye mâlik olmakta ve veled-i sağîre infâkta ve Müzdelife'den Mina'ya avdette ve edâ-yı salâttan sonra avdette mer'e, recül üzere mukaddem olup cemaʿatle edâ-yı salâtta ve mevkıfta saff-ı nisâ saff-ı ricâlden mu'ahhardır.

4000. Mes'ele: Ricâl, sıbyân, mer'enin cenâzeleri ictimâʿ ederek cümlesine birden namâz kılındığı takdirde الأفضل فالأفضل[1] kâidesi üzere imâmın huzûruna ibtidâ ricâl, baʿdehu sıbyân, baʿdehu nisâ cenâzeleri konarak imâma nazaran ricâl ve sıbyân, nisâ üzerine takdîm olunup kıbleye nisbetle nisâ bunlardan ileriye konur. Cümlesini bir kabre koymak lâzım geldikte yine bu tertîb üzere konur.

Hükm-i Diyet

وتجب الدية بقطع ثديها أو حلمته بخلافه من الرجل فإن فيه الحكومة ولا قصاص بقطع طرفها بخلافه ولا قسامة عليها ولا تدخل مع العاقلة فلا شيء عليها من الدية لو قتلت خطأ بخلاف الرجل فإن القاتل كأحدهم.

4001. Mes'ele: [2020] 298. mes'elede beyân olunduğu üzere mer'enin memesi ve memesinin başı kesildiği hâlde diyet lâzım gelip recülün memesi bunun hilâfına olarak hükûmet-i adl îcâb eder.

4002. Mes'ele: Mer'enin aʿzâsından bir uzvunu katʿ bedelinde kısâs lâzım değil ise de recül bunun hilâfınadır. Ve mer'eye kasâme lâzım gelmez ve âkile üzerine lüzûm-i diyette mer'e âkilede dâhile olmaz. Binâenaleyh hatâen katilde bulunursa mer'e üzerine diyet lâzım gelmez. Recül ise bunun hilâfınadır. Zîrâ kâtil âkilenin biri gibidir.

Hükm-i Recm

ويحفر لها في الرجم إن ثبت زناها بالبينة وتُجْلد جالسةً والرجل قائمًا ولا تنفى سياسةً وينفى هو عامًا بعد الجلد سياسةً لا حدًّا.

---

1 "Efdal olan en öncelikli olandır."

4003. Mes'ele: Bi'l-beyyine zinâsı sâbit olarak recm lâzım geldikte mer'e için çukur kazılır ve mer'e oturur iken recül ayakta iken celde vurulur. Mer'e siyâseten nefy olunmaz. Ama recül baʿde'l-celde siyâseten bir sene nefy olunup hadden nefy olunmaz.

Hükm-i Daʿvâ

ولا تكلف الحضور للدعوى إذا كانت مُخدَّرة ولا لليمين بل يحضر إليها القاضي أو يبعث إليها نائبه يحلّفها بحضرة شاهدين ويقبل توكيلها بلا رضاء الخصم إذا كانت مخدّرة اتفاقًا.

4004. Mes'ele: Mer'e, muhadderâttan ve mestûreden ise daʿvâ ve yemîn için mahkemeye huzûr ile teklîf olunmaz. Belki tahlîf için hâkim kendisi hâzır olur veya … mes'elede beyân olunduğu üzere hâkim nâibini gönderip iki şâhid huzûrunda yemîn ettirir.

4005. Mes'ele: Mer'e, muhadderâttan oldukda her ne kadar hasmı râzı olmasa dahi bi'l-ittifâk başkasını tevkîli kabûl olunur. **[2021]**

ولا تبتدأ الشابّة بسلام وتعزية ولا تجاب ولا تشمّت وتحرم الخلوة بالأجنبية ويكره الكلام معها.

4006. Mes'ele: Genç kadınlara selâmla ve taʿziye ve cevâb ve teşmîmle bed' olunmaz. Belki ibtidâ yaşlıcalarından bed' olunur. Ve ecnebiyye kadınla tenhâ mahalde birlikte bulunmak sû-i zannı mûcib olmakla harâm olup onlar ile mükâleme tahrîmen mekrûhtur.

واختلفوا في جواز كونها نبيّة واختار في المسايرة جواز كونها نبيّة لا رسولة لأن الرسالة مبنيّة على الاشتهار ومبنى حالهن على الستر بخلاف النبوة والتمام فيها.

4007. Mes'ele: Nisânın cevâz-ı nübüvvetinde fukahâ-yı izâm hazerâtı ihtilâf edip *Müsâyere*'de hazreti Meryem gibi nisânın nübüvvetinin cevâzına ve risâletinin adem-i cevâzına kâil olunmuştır. Zîrâ risâletin mebnâsı iştihâr üzerine, nisânın esâs hâlleri ise setr üzerine mebnî ve mü'esses olup nübüvvet ise risâletin hilâfınadır. Bahsin tamâmı *Müsâyere*'de mezkûrdur.

Hükm-i Tekâlîf-i Sultâniyye

ولا تدخل النساء في الغرامات السلطانية كما في الولوالجية من القسمة.

4008. Mes'ele: *Velvâliciyye*'nin kısmetinde beyânına göre vergi gibi tekâlîf-i mîriyye teklîfte nisâ dâhil değillerdir, buyruluyor ise de külfetin nimete ve garâmetin ganîmete göre olması hikmetine binâen tekâlîf-i emîriyye muhâfaza-i nüfûs için ise aded-i rüûs üzere taksîm olunup nisvân ve sıbyân defter-i tevzîʿa idhâl olunmaz. Ve eğer muhâfaza-i emlâk için ise mikdâr-ı milk üzere taksîm ve tevzîʿ olunur.

AHKÂMÜ'Z-ZİMMÎ

حكمه حكم المسلمين إلا أنه لا يؤمر بالعبادات ولا تصحّ منه ولا يصحّ تيمّمه ويصح وضوءه وغُسله فلو أسلم جازت صلاته به ولا يأثم على ترك العبادات على قول ويأثم على ترك اعتقادها إجماعًا.

4009. Mes'ele: [2022] Zimmeti kabûl eden gayr-i müslimin hükmü ahkâm-ı muʿâmelâtta ahkâm-ı İslâm gibi olup lâkin hakk-ı edâda fürûʿ-i ibâdâtla mükellef olmadıklarından edâlarıyla emrolunmazlar. 94. mes'elede beyân olunduğu üzere ibâdetin sıhhatinde niyet ve 651. mes'elede beyân olunduğu üzere niyetin sıhhatinde dahi İslâmiyet, şart olup şartın intifâsı ise meşrûtun intifâsını müstelzim olmakla gayr-i müslimden ibâdet sahîha olamaz.

4010. Mes'ele: 98. mes'elede beyân olunduğu üzere teyemmümün sıhhatinde niyet ve niyetin sıhhatinde İslâmiyet şart olduğundan gayr-i müslimin teyemmümü sahîh değil ise de 96. ve 652. mes'elelerde beyân olunduğu üzere inde'l-Hanefî abdest ve guslün sıhhatlerinde niyet şart olmadığından gayr-i müslimin teyemmümü lağv ve abdest ve gusülleri sahîh olarak kable'l-İslâm etmiş oldukları teyemmüm ile baʿde'l-İslâm namâzları câiz değil ise de kable'l-İslâm aldıkları abdest ve ettikleri gusül ile baʿde'l-İslâm namâzları câizdir.

4011. Mes'ele: 41. mes'elede beyân olunduğu üzere îmân asıl ve ibâdât onun ferʿi olup ferʿin tahakkuku, aslın tahakkukunun ferʿi olarak aslın intifâsı ferʿin intifâsını müstelzim olduğundan bir kavle göre ânifen ifâde olunduğu üzere gayr-i müslim hakk-ı edâda fürûʿ-i ibâdâtla mükellef olmadıklarından terk-i îmân üzere terettüb edecek ismden başka olarak terk-i ibâdât üzere âsim olmazlar ise de terk-i îmân ve iʿtikâd üzerine bi'l-icmâʿ âsim ve günahkâr olurlar.

ولا يمنع من دخول المسجد جنبًا بخلاف المسلم ولا يتوقف جواز دخوله على إذن مسلم عندنا ولو كان المسجد الحرام.

4012. Mes'ele: [2023] (لا يدخل مسجدنا هذا بعد عامنا هذا مشرك إلا أهل العهد وخدمهم)[1] muktezâsınca ânifen ifâde olunduğu üzere mükellef olmadıklarından gayr-i müslim olan zimmî cünüb olarak mescide duhûlden men' olunmaz ise de tahâretle mükellef olduğundan müslim gayr-i müslimin hilâfına olarak cünüb olduğu hâlde mescide duhûlden men' olunur.

4013. Mes'ele: İnde'l-Hanefî her ne kadar Mescid-i Harâm olsa dahi gayr-i müslimin mescide cevâz-i duhûlü müslimin iznine tevakkuf eylemez.

AHKÂM-I NEZİR

ولا يصح نذره ولا سهم له من الغنيمة ويرضخ له إن قاتل أو دلّ على الطريق.

4014. Mes'ele: Nezir, ibâdet olup ibâdetin sıhhati ise niyetle ve niyetin sıhhati de İslâmiyetle meşrûta olduğundan gayr-i müslimin nezri sahîh olmaz. ﴿وَاعْلَمُوا أَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَأَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ﴾[2] âyet-i celîlesi muktezâsınca ganâim İslam'a mahsûs olmakla onlar için ganâimden sehm olmayıp İslâmla birlikte harbe iştirâk eder veya delâlette bulunursa alınan ganâimden atiyye olarak verilir.

ولا يحدّ بشرب الخمر ولا تراق عليه بل تردّ عليه إذا غصبت منه ويضمن مُتلِفها له إلا أن يظهر بيعها بين المسلمين فلا ضمان في إراقتها أو يكون المتلِف إمامًا يرى ذلك بخلاف إتلاف خمر المسلم فإنه لا يوجب الضمان ولو كان المتلف ذميًّا وينبغي أن يكون إظهاره شربَها كإظهاره بيعها ولم أره الآن.

4015. Mes'ele: Terkiyle mükellef olmadığından gayr-i müslime şürb-i hamr ile şürb-i had lâzım gelmez. Hamrı irâka ve itlâf edilmeyip kendisinden gasb olunup aynı bâkî ise kendisine reddolunur. İtlâf edilmiş ise **[2024]** İslâm arasında bey'ini ızhâr etmemek şartıyla itlâf eden kıymetini dâmin olur ise de ızhâr eder veya itlâf eden imâm olup itlâfında maslahat-ı

---

1 "Bizim bu mescidimize bu yıldan sonra ehl-i kitâb ve onların hizmetçileri hâric hiçbir müşrik giremez." Ahmed b. Hanbel, XXIII, 18, r. 14649; 387, r. 15221.

2 "Biliniz ki ganimet olarak ele geçirdiğiniz her şeyin beşte biri Allah'a aittir." Enfâl, 8/41.

âmme görür ise damân lâzım gelmez. Ama İslâm'a göre mâl-ı mütekavvim olmadığından her ne kadar itlâf eden zimmî olsa dahi müslimin hamrını itlâf için damân lâzım gelmez. Lâyık olan, hükm-i mezkûrda izhâr-ı şirâsı dahi izhâr-ı beyʿi gibi olmak ise de lâkin ile'l-ân hükm-i sarîhini görmedim.

ولا يمنع من لبس الحرير والذهب ولا يتعرّض لهم لو تناكحوا فاسدًا أو تبايعوا كذلك ثم أسلموا.

4016. Mes'ele: Zimmî harîr ve müzehheb giymekten menʿ olunmaz. Ve nikâh-ı fâsidle münâkaha ve mübâyeʿada bulunup baʿdehu müslümân olsalar onlar için iʿtirâz olunmaz.

وفي الكنز ويقبل قول الكافر في الحلّ والحرمة وتعقّبه الزيلعي بأنه سهو ولا يقبل قوله فيهما وجوابه أنه يقبل فيهما ضمنَ المعاملات لا مقصودًا وهو مراده كما أفصح به في الكافي.

4017. Mes'ele: *Kenz*'de beyân olunduğuna göre hill ve hurmette gayr-i müslimin kavli kabûl olunur. Lâkin şârih Zeylaʿî gayr-i müslimin hill ve hurmette, gayr-i müslimin kavlinin kabûlüyle *Kenz*'in kavlini sehve hamlederek adem-i kabûlüyle taʿkîb eylemiş ise de musannif-i allâme *Kâfî*'nin ifsâh ve îzâhı vechile sâhib-i *Kenz*'in kavliyle maksadın muʿâmelât hakkında demek olup kasden ve bizzât değildir, diyerek tahrîr-i murâd cevâb veriyor.

ويؤخذ الذمي بالتمييز عنّا في المركب والملْبَس فيركبون بالأُكُف ولا يلبسون الطَيالسة والأردية ولا ثياب أهل العلم والشرف وتجعل على دورهم علامة ولا يحدثون بيعة أو كنيسة في مصر، واختلفت الرواية في سكناهم بين المسلمين في المصر والمعتمد الجواز في محلة خاصة.

4018. Mes'ele: [2025] Merkeb ve melbeste bizden temyîz ile muâhaze olunur. Binâenaleyh palanla hayvana binip zeyy-i ulemâ ve eşrâf üzere taylesân ve ridâlar ve siyâblar iktisâ eylemez. Ve fark ve temyîz için hânelerine alâmet-i fârika iltizâm olunup şehir ve kasabada yeni bîʿa ve kenîse ihdâs edilmez. Şehirde İslâm mahallelerinde ve İslâm arasında süknâlarının cevâzında ihtilâf-ı rivâyet var ise de kavl-i muʿtemed husûsî mahallede cevâzıdır.

واختلف المشايخ هل يلزم تمييزهم بجميع العلامات أو تكفي واحدة؟ والمعتمد أنهم لا يركبون مطلقًا ولا يلبسون العمائم وإن ركب الحمار لضرورة نزل في المجامع ويضيّق عليه في المرور. ولا يرجم وإنما يجلد والحاصل تقام الحدود كلها عليه إلا حد شرب الخمر ولا يبدأ الذمي بسلام إلا لحاجة ولا يزاد في الجواب على «وعليك» وتكره مصافحته ويحرم تعظيمه.

4019. Mes'ele: Müslim ile gayr-i müslim beynini temyîzde cümle alâmâtta veya bir alâmet-i fârikanın kifâyesinde beyne'l- meşâyih ihtilâf olumuş ise de kavl-i muʿtemed, mutlakan adem-i rükûbları ve zeyy-i ulemâdan bulunan kavuğun adem-i iktisâsı her ne kadar haseb-i [zarûret] merkebe biner ise de mecâmiʿ-i müslimînde nüzûlü ve mürûrda mudâyaka ve hadd-i zinâda celdeye tahsîsle recmin ıskâtıdır. Hulâsa-i kelâm, hadd-i şürb-i hamrdan başka bi'l-cümle hudûd-i şerʿiyye ikâme olunup hâcet mess etmedikçe onlara selâmla bed' olunmayıp cevâbda على ve عليك ziyâde kılınmaz. Ve musâhafa mekrûh ve taʿzîm harâmdır.

ويكره للمسلم أن يؤجر نفسه من كافر لعصر العنب. وفي الملتقط كل شيء منع منه المسلم منع منه الذمي إلا الخمر والخنزير.

4020. Mes'ele: Müslim üzüm sıkıp şırâ yapmak için kendisini gayr-i müslime îcâr mekrûh olup *Mültekat*'ta "Müslimden menʿ **[2026]** ettiğim her şeyi zimmîden dahi menʿ ederim. Lâkin hamr ile hınzîrden onları menʿ etmem" demiş.

ولا تكره عيادة جاره الذمي ولا ضيافته ولا تعتبر الكفاءة بين أهل الذمة إلا إذا كانت بنت ملك خَدعها حائك أو كنّاس فيفرّق لتسكين الفتنة كذا في البزّازية.

4021. Mes'ele: Hastalandıkda komşusu bulunan zimmîyi iyâdette bulunmak ve ziyâfetine gitmek bilâ-kerâhet câizdir. Ehl-i zimmet arasında kefâet aranmaz ise de *Bezzâziyye*'nin beyânı vecihle melikin kızını bir çulhacı veya süpürüntücü iğfâl ederek tezvîc edip de tefrîki taleb olunursa teskîn-i fitne için tefrîk olunur.

Tenbîh

الإسلام يجبّ ما قبلَه من حقوق الله تعالى دون حقوق الآدميين كالقصاص وضمان الأموال إلا في مسائل: لو أجنب الكافر ثم أسلم لم يسقط ومنها لو زنى ثم أسلم وكان زناه ثابتًا ببينة مسلمين لم يسقط الحد بإسلامه وإلا سقط.

4022. Mes'ele: 37 ve 41. mes'elelerde beyân olunan hukûk-i Bârî'de bulunup da baʿdehu İslâm olsa, İslâmiyet kable'l-İslâm vâkiʿ olan hukûk-i Bârî'yi katʿ eder ise de kısâs ve damân-ı emvâl gibi hukûk-i ibâdı katʿ eylemez. Binâenaleyh onların behemehâl edâları veya istihlâli lâzımdır. Lâkin bu hükümden iki mes'ele müstesnâdır.

Onlardan biri, cünüb iken müslümân olsa sâkıt olmayarak gusül lâzımdır. İkincisi, zinâda bulunduğu beyyine-i müslimînle sâbit olduktan sonra müslümân olsa hadd-i zinâ sâkıt olmaz ise de beyyine-i İslâmiyye ile sâbit olmaz ise sâkıt olur. Kâriü'l-Hidâye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre hadd-i zinâ ve sirkat ikrârıyla veya şehâdet-i müslimînle sâbit oldukdan sonra müslümân olsa sâkıt olmaz ise de gayr-i müslimin şehâdetleriyle sâbit olmuş ise baʿde'l-İslâm sâkıt olurlar. **[2027]**

Tenbîh-i âhar

اشتراك اليهود والنصارى في وضع الجزية وحلّ المناكحة والذبائح وفي الدية وشاركهم المجوسي في الجزية والدية دون الآخرين واستوى أهل الذمة فيما ذكر وقُتل المسلمُ بالذمي ودية الكافر والمسلم سواء ولا يقتل المسلمُ والذميُّ بمستأمن.

4023. Mes'ele: Yahûd ve nasârâ'nın iştirâkleri vaz'-i cizye ve hill-i münâkahât ve zebâihle diyette olup *Bezzâziyye*'nin beyânına göre bunların mecûsîye müşâreketleri de cizye ile diyette olup zebâihle münâkehâtta değildir. Yaʿnî mecûsî de her ne kadar diyet ve cizye ile mükellef ise de lâkin onların boğazladıklarının ekli helâl olmadığı gibi nikâhları da câiz değildir. Gerek cevâz-ı cizye veya münâkehât ve zebh ve diyette ehl-i zimmet müsâvîlerdir. Ve zimmî bedelinde müslim kısâs olunur ve müslim ile gayr-i müslimin diyetleri müsâvîdir. Lâkin müste'men bedelinde gerek müslim ve gerek zimmî katl olunmazlar.

Tenbîh-i âhar

لا توارث بين المسلم والكافر ويجري الإرث بين اليهود والنصارى والمجوس. والكفر كله عندنا ملّة واحدة بشرط اتّحاد الدار.

4024. Mes'ele: İhtilâf-ı dîn irse mâniʿ olarak müslim ile gayr-i müslim beyninde irs cereyân etmez ise de yahûd ve nasârâ ve mecûsî beynlerinde cârîdir. Zîrâ inde'l-Hanefî ittihâd-ı dâr şartıyla bi'l-cümle gayr-i müslim millet-i vâhidedir.

والكفّار يتعاقلون فيما بينهم وإن اختلفت مللهم؛ وخرج المرتدّ فإنه يرث كسب إسلامه ورثته المسلمون مع عدم الاتّحاد.

4025. Mes'ele: Her ne kadar milletleri muhtelif olsa dahi bi'l-cümle gayr-i müslim âkileleri üzerine lüzûm-i diyette müteşârikler ise de mürted hükm-i mezkûrdan müstesnâdır. Zîrâ diyâneten adem-i ittihâdla beraber mürtedin hâl-i İslâmiyet'te eylemiş olduğu kesbinde verese-i müslimesi vâris olurlar. **[2028]**

Ahkâmü'l-Cân

قَلّ من تعرّض لها وقد ألّف فيها من أصحابنا القاضي بدر الدين الشِبْلي في كتابه «آكام المرجان في أحكام الجان» لكني لم أطّلع عليه الآن وما نقلتُه عنه فإنّما هو بواسطة نقل الأسيوطي. ولا خلاف في أنّهم مكلّفون، مؤمنهم في الجنّة وكافرهم في النار، وإنما اختلفوا في ثواب الطائعين ففي البزّازية معزيًا إلى الأجناس عن الإمام ليس للجنّ ثواب وفي التفاسير توقّف الإمام في ثواب الجنّ لأنه جاء في القرآن فيهم ﴿يَغْفِرْ لَكُم مِنْ ذُنُوبِكُمْ﴾ والمغفرة لا تستلزم الإثابة لأنه ستر ومنه المِغْفَر للبيضة.

4026. Mes'ele: Eslâf-i ulemâdan ahkâm-ı câna taʿarruz edenler pek az olup her ne kadar ashâb-ı Hanefiyyeden kâdî Bedreddin Şiblî hazretleri *Âkâmu'l-Mercân fî Ahkâmi'l-Cân* nâm kitâbında ahkâm-ı cân hakkında bir eser te'lîf eylemiş ise de musannif-i allâme eser-i mezkûra muttaliʿ olmayıp bu kitâbda nakil buyurdukları mesâil eser-i mezkûra muttaliʿ olan İmâm Suyutî hazretlerinden mervî olup muşârun ileyh hazretlerinin beyânlarına göre tâife-i cinnin mükellef olup mü'minleri ehl-i cennet ve kâfirleri ehl-i nâr olduklarında hilâf olmayıp ancak ihtilâf-ı ulemâ mutîʿ ve münkâd olanların müsâb olup olmamalarındadır.

Hazreti İmâm'dan rivâyetle *Ecnâs*'tan naklen *Bezzâziyye*'nin beyânına göre tâife-i cinnin tâʿatlerin üzerine sevâb terettüb eylemez. Tefâsîrin beyânlarına göre hazreti İmâm bu bâbda tevakkuf buyurmuşlar. Zîrâ onlar haklarında Kurân-ı Kerîm'de ﴿يَغْفِرْ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ﴾[1] buyurulmuş. Mağfiret ise isâbeyi müstelzim değildir. Zîrâ mağfiret setirden ibâret olup vaktiyle muhâriblerin başlarına giydikleri miğfer de mağfiretten me'hûzdur.**[2029]**

Hükm-i İsâbet

والإثابة بالوعد فضل قالت المعتزلة أوعد ظالمهم فيستحق العقاب ويستحق الثواب صالحهم قال الله تعالى ﴿وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا﴾.

قلنا: الثواب فضل من الله تعالى لا بالاستحقاق.قيل قوله تعالى ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾ بعد عدّ نِعَم الجنة خطابًا للثقلين يردّ ما ذكرت. قلنا: ذكروا أنّ المراد بالتوقّف في المأكل والمشرب والملاذ لا الدخول فيه كدخول الملائكة للسلام والزيارة والخدمة ﴿وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ﴾ الآية انتهى.

4027. Mes'ele: İlm-i kelâmda beyân olunduğu üzere ehl-i sünnet indinde hasbe'l-vaʿd tâʿat üzerine isâbet Cenâb-ı Hakk'ın mahzâ fazıl ve keremi ve maʿsiyet üzerine ikâbı mukktezâ-yı adli olup ﴿وَأَمَّا الْقَاسِطُونَ فَكَانُوا لِجَهَنَّمَ حَطَبًا﴾[2] muktezâsınca Mutezile'nin dedikleri gibi gerek sevâb ve gerek ikâb hasbe'l-istihkâk abdin muktezâ-yı fiili değildir. Zîrâ Cenâb-ı Allah *yahkumu mâ yeşâ' ve yefʿalü mâ yürîd*dir. Bir mâlikü'l-mülk olup çûn ve çerâdan münezzehtir.

4028. Mes'ele: Eğer naîm-i cinânı baʿde'l-vaʿd Cenâb-ı Hakk'ın ﴿فَبِأَيِّ آلَاءِ رَبِّكُمَا تُكَذِّبَانِ﴾[3] kavl-i şerîfiyle ins ve cinne hitâbı hazreti İmâm'ın tâife-i cin hakkında tevakkufuna münâfî olarak tevakkufla kavli reddeder, der isen hazret-i İmâm'dan mervî olan tevakkufla maksad me'kel ve meşreb ve melâz husûsunda tevakkuf olup yoksa ﴿وَالْمَلَائِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ سَلَامٌ﴾[4] muktezâsınca mahzâ Cenâb-ı Hakk'ın muktezâ-yı lütuf ve keremi olarak

1 "Ki Allah bir kısım günahlarınızı bağışlasın." Nûh, 71/4.
2 "Hak yoldan sapanlar ise cehennemin yakıtı olmuşlardır." Cin, 72/15.
3 "Artık Rabbinizin nimetlerinden hangisini inkâr edebilirsiniz?" Rahmân, 55/13.
4 "(Sabretmenize karşılık elde ettiğiniz esenlik daim olsun! Dünya yurdunun ardından ulaştığınız sonuç ne güzel oldu!" diyerek) her kapıdan onların yanına girerler." Raʿd, 13/24.

melâike-i kirâm ehl-i cennete selâm ve ziyâret ve hizmet için cennât-ı âliyâta duhûlleri gibi etkiyâ-i cinnin cennete duhûllerinde tevakkuf değildir, diyerek cevâb verilir.

فمنها: النكاح قال في السراجية لا تجوز المناكحة بين بني آدم والجن وإنسان الماء لاختلاف الجنس انتهى. وتبعه في منية المفتي والمفيض.

4029. Mes'ele: Ahkâm-ı cinden baʿz olarak *Sirâciyye* ve ona tebeʿan *Münyetü'l-Müftî* ve *Müfîz*'in beyânlarına göre **[2030]** ihtilâf-ı cinse binâen benî âdemle tâife-i cinniyye ve su insânı denilen mahlûka beyninde münâkeha câize değildir. Zîrâ *Dürr-i Muhtâr*'dan naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de tafsil ve 211. mes'elede beyân olunduğu üzere karâbet-i nesebiyye ve sıhriyye ve radâʿiyye gibi ihtilâf-ı cinsiyyet ve 3982. mes'elede beyân olunduğu üzere ihtimâl-i zükûret mü'ebbeden sıhhat-i nikâha mâniʿlerdir.

وفي القنية سئل الحسن البصري رضي الله عنه عن التزويج بجنية فقال يجوز بلا شهود ثم رقم آخر فقال لا يجوز ثم رقم آخر يصفع السائل لحماقته انتهى. وفي يتيمة الدهر في فتاوى أهل العصر سئل علي بن أحمد عن التزوج بامرأة مسلمة من الجن هل يجوز إذا تصوّر ذلك أم يختصّ الجواز بالآدميين؟ فقال يصفع هذا السائل لحماقته وجهله. قلت وهذا لا يدلّ على حماقة السائل وإن كان لا يتصور ألا ترى أن أبا الليث ذكر في فتاواه أن الكفّار لو تترسوا بنبي من الأنبياء هل يرمى؟ فقال يسأل ذلك النبي ولا يتصور ذلك بعد رسولنا ﷺ ولكن أجاب على تقدير التصوّر كذا هذا وسئل عنها أبو حامد فقال لا يجوز انتهى.

4030. Mes'ele: *Kunye*'de beyân olunduğuna göre tâife-i cinniyye ile tezvîc ve tezevvücün cevâzından Hasan-ı Basrî hazretlerinden suâl olundukda bilâ-şühûd câiz olup baʿdehu başkası câiz değil diye yazıp baʿdehu diğer biri dahî, hamâkatine binâen bu mes'elenin sâilinin ensesine tokat vurulur diye terkîm edilmiş. *Yetîmetü'd-Dehr Fetâvâ-yı Ehli'l-Asr*'da beyân olunduğuna göre Ali b. Ahmed'den farz ve tasavvur olunsa tâife-i cinden mer'e-i müslime tezvîc câiz mi yoksa cevâz-ı tezevvüc âdemîye muhtass ve münhasır mı diye suâle hamâkatine ve cehline binâen "Bu suâli suâl edenin **[2031]** ensesine sille ile tokat ister." diye cevâb verilmiş ise de musannif-i allâme buyurur ki, tasavvur olunmadığı hâlde suâl-i mezkûr sâilin

hamâkatine delâlet etmez. Görmez misin ecille-i fukahâdan Ebu'l-Leys hazretlerinin *Fetâvâ*'sının âhirinde beyânına göre küffâr enbiyâ-yi izâm -aleyhimü's-selâm- hazerâtından birini kendilerine siper etseler küffârı katil için o nebiy-yi zîşâna kurşun atılır mı diye vârid olan suâle "Ol nebiy-yi zîşâna suâl olunsun. Hâtemü'l-enbiyâdan sonra böyle bir mes'ele tasavvur olunmaz." buyurup bununla beraber tasavvur takdîri üzere bu vecihle cevâb verdi. Bu vecihle hükm-i mes'eleyi hıfz lâzım olup Ebû Hâmid hazretlerinden dahi ayn-ı mes'eleden suâl olundukda adem-i cevâzıyla cevâb vermiş.

وقد استدلّ بعضهم على تحريم نكاح الجنّيات بقوله تعالى في سورة النحل ﴿وَٱللَّهُ جَعَلَ لَكُم مِّنْ أَنفُسِكُمْ أَزْوَٰجًا﴾ أي: من جنسكم ونوعكم وعلى خلقكم كما قال الله تعالى ﴿لَقَدْ جَاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ﴾ أي: من الآدميين انتهى؛ وبعضهم بما رواه حرب الكرماني في مسائله عن أحمد وإسحاق قال حدّثنا محمد بن يحيى القُطَيْعي حدّثنا بشر بن عمر بن لَهِيعَة عن يونس بن يزيد عن الزهري قال «نهى رسول الله ﷺ عن نكاح الجنّ» وهو وإن كان مرسلًا فقد اعتضد بأقوال العلماء فروي المنع عن الحسن البصري وقتادة والحاكم بن قتيبة وإسحاق بن راهويه وعقبة الأصم.

فإذا تقرّر المنع من نكاح الإنسي الجنية فالمنع من نكاح الجني الإنسية أولى ويدلّ عليه قوله في السراجية «لا تجوز المناكحة» وهو شامل لهما لكن روى أبو عثمان سعيد بن العباس الرازي في كتاب الإلهام والوسوسة فقال حدثنا مقاتل عن سعيد بن داود الزبيدي قال كتب قوم من أهل اليمن إلى مالك يسألونه عن نكاح الجن وقالوا إن هنا رجلًا من الجن يخطب إلينا جارية يزعم أنه يريد الحلال فقال ما أرى بذلك بأسًا في الدين ولكن أكره؛ إذا وُجد امرأةٌ حاملٌ قيل لها مَن زوجك؟ قالت مِنَ الجن؛ فيكثر الفساد في الإسلام بذلك انتهى.

4031. Mes'ele: [2032] Muhtelifu'l-cins olan cinniyye ve mâiyyenin nikâhlarının adem-i cevâzına bazı fukahâ sûre-i Nahl'de ﴿وَاللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوٰجًا﴾[1] âyet-i celîlesiyle istidlâl ve isbât eyledi. Yaʿnî her ne kadar ﴿فَانْكِحُوا مَا طَابَ لَكُمْ مِنَ النِّسَاءِ﴾[2] âyet-i celîlesinde nisâ mutlak olarak zikr olunmuş ise de ﴿وَاللهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوٰجًا﴾[3] âyet-i celîlesi ile tak-

1 "Allah size kendi cinsinizden eşler yarattı." Nahl, 16/72.
2 "Beğendiğiniz kadınlardan (ikişer, üçer, dörder) nikâhlayın." Nisa, 4/3.
3 "Allâh size kendi cinsinizden eşler yaratt." Nahl, 16/72.

yîd ve tahsîs olunarak sıhhat-i nikâhta ittihâd-ı cins şart buyurulmuş. Zîrâ ﴿لَقَدْ جَآءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ أَنْفُسِكُمْ﴾[1] âyet-i celîlesinde beyân buyurulduğu gibi من أنفسكم demek من جنسكم و نوعكم وعلى خلقكم demek takdîrinde olarak nev'-i insânın zevcesinin kendi cins ve nev'inden kendi hilkati üzere maksûre olan nev'-i insândan olduğu ﴿مِنْ أَنْفُسِكُمْ أَزْوٰجًا﴾ nass-ı celîli ile beyân buyurulmuştur. Gerek cinniyye ve gerek mâiyye hükm-i nassa mübâyindir. Binâenaleyh bunlar nev'-i insânla izdivâca ehil ve mahal değillerdir.

4032. Mes'ele: Fukahâdan bazıları da adem-i cevâza Harb-i Kirmânî'nin mesâilinde İmâm Ahmed ve İshâk'ın Muhammed b. Yahyâ el-Katî'î'den ve onun da Bişr b. Ömer b. Lehî'a'dan ve onun da Yûnus b. Yezîd'den ve onun da Zührî'den ve onun da Resûl-i Ekrem -sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz Hazretlerinden rivâyetle nikâh-ı cinden nehiy buyurmalarıyla istidlâl buyurup bu hadîs-i şerîf her ne kadar mürsel ise de lâkin akvâl-i ulemâ ile i'tizâd ve te'eyyüd buyurulup nikâh-ı mezkûrdan men', Hasan-ı Basrî ve Katâde ve Hâkim b. Kuteybe ve İshâk b. Râheveyh ve Ukbe b. el-Esam hazerâtından rivâyet buyurulmuştur.

4033. Mes'ele: Edille-i mezkûre ile ins olan recülün cinniyye ile nikâhının men'i takarrür edince cin ile mer'e-i insiyyenin **[2033]** nikâhlarının men'leri bi-tarîki'l-evlâ sâbit olup *Sirâciyye*'de münâkehanın adem-i cevâzıyla kavil de hükm-i mes'eleye delâlet eder. Zîrâ münâkehanın adem-i cevâzı tarafeynin nikâhlarının adem-i cevâzına şâmildir. Lâkin Ebu Osman b. Saîd b. Abbâs Zebîdî'nin *Kitâbu'l-İlhâm ve'l-Vesvese*'sinde Mukâtil'in Saîd b. Dâvûd ez-Zebîdî'den naklen beyânına göre akvâm-ı Yemâniyye'den bir kavim nikâh-ı cinnin hükmünden istiftâ ile İmâm Mâlik hazretine hitâben "Burada cin tâifesinden bir recül helâl kasd eylemek zu'muyla bir câriye hıtbe ederek tezevvüc talebinde bulunur." diye yazmış oldukları mektûblarına cevâben imâm-ı müşârün ileyh hazretleri "İnsiyyenin cinnîye nikâhında diyâneten bir beis görmez isem de lâkin hâmil olan mer'eye 'Zevcin kimdir?' diye olunan suâle 'Cindendir.' diye cevâb vermesini kerîh görürüm. Zîrâ böyle cevâb ile fahşâyâta yol açılarak İslâm arasında fesâd tekessür eder." buyurmuş. Bir de cinniyye ile izdivâc tecvîz olunsa erkek sûretine temessül etmiş kadın veya kadın sûretine temessül eylemiş erkek olarak fesâdı beyândan müstağnîdir.

---

1 "Andolsun, size içinizden öyle bir peygamber gelmiştir ki." Tevbe, 9/128.

ومنها: لو وطئ الجنيُّ إنسيةً فهل يجب عليها الغُسل؟ قال قاضيخان في فتاويه امرأة قالت معي جني يأتيني في النوم مرارًا وأجد في نفسي ما أجد لو جامعني زوجي لا غسل عليها انتهى. وقيّده الكمال بما إذا لم تُنزِل أما إذا أنزلت وجب كأنه احتلام.

4034. Mes'ele: Ahkâm-ı cinden biri dahî, ricâl-i cinden biri nisâ-yı insândan birini vat' eylese mezbûreye gusül îcâb eder mi mes'elesi olup Kâdîhân'ın *Fetâvâ*'sında ifâdesine göre bir mer'e "Benimle bir cinnî vardır. Ben uykuda iken bana kaç defa yakın olup her defasında kocamla muʿâmele-i zevciyyede hissettiğim telezzüzü onun muʿâmelesinde dahi hissediyorum." dese rüyadan ibâret olarak mezbûreye gusül lâzım gelmez, deyip İbn Kemâl guslün adem-i lüzûmunu adem-i inzâl ile takyîd edip inzâl vâkiʿ olursa ihtilâm hükmünde olmakla gusül vâcib olur, demiş. **[2034]**

ومنها: انعقاد الجماعة بالجن ذكره الأسيوطي عن صاحب آكام المرجان من أصحابنا مستدلًّا بحديث أحمد عن ابن مسعود في قصة الجن وفيه فلمّا قام رسول الله ﷺ يصلي أدركه شخصان منهم فقالا «يا رسول الله إنا نحب أن تؤمنا في صلاتنا» قال فصَفَّهما خلفه ثم صلى بهما ثم انصرف. ونظير ذلك ما ذكره السبكي أن الجماعة تحصل بالملائكة وفرع على ذلك لو صلّى في فضاء بأذان وإقامة منفردا ثم حلف أنه صلى بالجماعة لم يحنث.

4035. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, cinnî ile cemaʿatin inʿikâdıdır. Eimme-i Hanefiyye'den *Âkâmu'l-mMrcân* sâhibinin kıssa-i cinde Ahmed b. Mesûd'un rivâyet buyurduğu hadîs-i şerîfe müsteniden beyânından naklen İmâm Suyûtî beyân buyurmuştur ki, *Âkâmu'l-Mercân*'da beyân olunduğuna göre İmâmü'l-kâinât -aleyhi ekmelü't-tahiyyât Efendimiz Hazretleri edâ-yı salâta kıyâm buyurdukda tâife-i cinden iki şahıs erişip Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri'nin namâzda kendilerine imâm olmalarını istirhâm ettiklerinde Resûl-i Ekrem Efendimiz Hazretleri onları arkalarında saf edip onları ile namâzı baʿde'l-edâ semt-i maksadlarına teşrîf buyurmuşlar ki İmâm Sübkî hazretlerinin, cemaʿat-i melâike ile hâsıle olur, deyip bunun üzerine bir kimse kazâda ezân ve ikâmet ile münferiden edâ buyurup da baʿdehu cemaʿatle edâ buyurduğunda yemîn etse hânis olmaz mes'elesini tefrîʿleri kıssa-i mezkûrenin nazîridir.

ومنها: صحة الصلاة خلف الجني ذكره في آكام المرجان ومنها إذا مرّ الجني بين يدي المصلي يقاتل كما يقاتل الإنسي.

ومنها: لا يجوز قتل الجني بغير حق كالإنسي قال الزيلعي قالوا ينبغي أن لا تقتل الحية البيضاء التي تمشي مُستوِيةً لأنها من الجان لقوله ﷺ «اقتلوا ذا الطُفْيَتين والأَبتر وإياكم والحية البيضاء فإنها من الجن».

4036. Mes'ele: [2035] Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, *Âkâmu'l-Mercân*'da beyân olunduğu üzere cinnînin arkasında iktidâ ile kılınan namâzın sıhhati mes'elesidir.

4037. Mes'ele: Namâz kılan kimsenin önünden geçen insânı menʿ ile mukâtele gibi geçen cinnî ile mukâtele mes'elesi de ahkâm-ı mezkûre cümlesindendir**.**

4038. Mes'ele: Bi-gayr-i hakkin insanı katil câiz olmadığı gibi bi-gayr-i hakkin cinnîde katlin adem-i cevâzı mes'elesi de ahkâm-ı cinden olup Zeylaʿî'nin fukahâdan naklen beyânına göre lâyık olan müsteviye ve müstakîme olarak giden yılanı itlâftan ihtirâz edip terk etmeli. Zîrâ «اقتلوا ذا الطفيتين والأبتر وإياكم والحية البيضاء فإنها من الجن»[1] hadîs-i şerîfine binâen mezkûr yılan cin tâifesinden olup ânifen beyân olunduğu üzere insân gibi bi-gayr-i hakkin onu katil câiz değildir.

وقال الطحاوي لا بأس بقتل الكل لأنه ﷺ عاهد الجن أن لا يدخلوا بيوت أُمّته ولا يظهروا أنفسهم فإذا خالفوا فقد نقضوا عهدهم فلا حرمة لهم والأولى هو الإنذار والإعذار فيقال لها ارجعي بإذن الله تعالى أو خلي طريق المسلمين فإن أبت قتلها والإنذار إنما يكون خارج الصلاة انتهى. وقد روى ابنُ أبي الدنيا أن عائشة رضي الله عنها رأتْ في بيتها حيَّةً فأَمرتْ بقتلها فقُتلتْ فأُتيَتْ في تلك الليلة فقيل لها «إنها من النفر الذين استمعون الوحي من النبي ﷺ فأرسلت إلى اليمن فابتِيعَ لها أربعون رأسًا فأعتقتهم وروواه ابن أبي شيبة في مُصنَّفه وفيه فلمَّا أصبحت أمرتْ باثني عشر ألف درهم ففرّقت على المساكين.

1 "Sırtında iki beyaz çizgi olan yılan ile kuyruğu kısa olan yılanı öldürün. Beyaz yılanı ise öldürmeyin, zira o cinlerdendir." Buhârî, "Bedü'l-Halk", 15, r. 3311.

4039. Mes'ele: [2036] İmâm Tahâvî "Bi'l-cümle yılanı katilde beis yoktur. Zîrâ Resûl-i Ekrem -sallallâhu aleyhi ve sellem- Efendimiz Hazretleri ümmetinin hânelerine girmemek ve kendilerini onlara izhâr eylememek üzere cinler ile mʿuâhede buyurmuştur. Bu ahde muhâlefette bulunurlar ise ahidlerini nakz eylemiş olmakla hurmetten mahrûm olarak katilleri îcâb eder, buyurmuş ise de evlâ olan ارجعي بإذن الله[1] veya خلي طريق المسلمين[2] diyerek inzâr ve iʿzârda bulunup bundan ibâ' ve imtinâʿda bulunursa katl eylemektir. İʿzâr ise hâric-i salâtta olur. Halbuki İbn Ebi'd-Dünyâ'dan mervîdir ki Âişe-i sıddîka -radıyallahu Teâlâ anha- vâlidemiz hâne-i saadetlerinde görmüş oldukları yılanın katliyle emredip baʿde'l-katil ol gece kendilerine katledilen yılanın Hazreti Peygamber'den vahy-i celîl-i İlâhîyi istimâʿla kendi kavimlerine teblîğ için gelmiş olan cinlerden olduğu bildirildikte Yemen'e bir kimse gönderip kırk köle iştirâ ederek kefâret olmak üzere âzâd buyurmuşlar. Bu mâcerâyı İbn Ebî Şeybe de te'lîfinde rivâyet buyurmuştur. Yine İbn Ebî Şeybe'nin kitabında beyân olunduğuna göre muşârun ileyhâ hazretleri sabâhla fukarâ ve mesâkîne on iki kuruş tasaddukuyla emredip ol vecihle mesâkîne tefrîk ve tevzîʿ olunmuştur.

ومنها: قبول رواية الجن، ذكره صاحب آكام المرجان، وذكر الأسيوطي أنه لا شك في جواز روايتهم عن الإنس ما سمعوه سواء علم الإنسي بهم أو لا، وإذا أجاز الشيخ مَنْ حضر دخل الجن كما في نظيره من الإنس، وأما رواية الإنس عنهم فالظاهر منعها لعدم حصول الثقة بعد التهم.

4040. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, sâhib-i *Âkâmu'l-Mercân*'ın beyânına göre onlardan rivâyet-i hadîsin **[2037]** kabûlüdür ki İmâm Suyûtî'nin beyânına göre gerek nâs bilsin ve gerek bilmesin müsâvî olarak onların hazret-i insden hadîs-i şerîf rivâyet buyurduklarının cevâzında şek ve şübhe yoktur. İnsden nazîri vecihle hâzır olanlara rivâyet-i hadîsle şeyh-i hadîs izin ve icâze verince bi't-tabʿ onlar da kendisinden hadîs-i şerîf rivâyetinin cevâzında dâhil olurlar. Ama insanların cinlerden hadîs-i şerîf rivâyetinde zâhir olan adâletlerine adem-i iʿtimâd ve adem-i vüsûka binâen memnûʿ olmasıdır.

ومنها: لا يجوز الاستنجاء بزاد الجن وهو العظم كما ثبت في الحديث.

1 "Allah'ın izniyle geri dön."
2 "Müslümanların yoluna çıkma."

4041. Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, hadîs-i şerîfte sâbit olduğu vecihle onların zâd ve nafakaları olduğundan kemikle istincâ ve istibrânın adem-i cevâzıdır.

ومنها: أن ذبيحته لا تحل قال في الملتقط «وعن رسول ﷺ أنه نهى عن ذبائح الجن» انتهى. وقد ذكر الإمام الكردري في مناقبه في فصل قراءة الإمام شيئًا من أحكام الجانّ وأولاد الشيطان وبيان الغول والكلام على جماعتهم وأكلهم.

4042. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, *Mültekat*'ın beyânına göre cinnînin boğazladığı hayvanı eklin adem-i hillidir. Resûl-i Ekrem -sallallâhu teʿâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz Hazretlerinden onların boğazladıkları hayvandan nehiy buyurdukları olup İmâm Kerderî hazretleri *Menâkıb*'ında imâmın ahkâm-ı cândan ve evlâd-ı şeytandan kırâatının fazlında ve gûl-i beyâbânî (yaʿnî umacı) beyânından ve onların cemâʿati üzerine kelâm ve onların ekllerinden bahisle bir takım fevâid zikir ve beyân eylemiştir. **[2038]**

[Fevâid]

فوائد:

الأولى: الجمهور على أنه لم يكن من الجن نبي وأما قوله تعالى: ﴿يا معشرَ الجنّ والإنس ألم يأتكم رسل منكم﴾ فتأوّلوه على أنهم رسل عن الرسل سمعوا كلامهم فأنذروا قومهم لا عن الله تعالى، وذهب الضحاك وابن حزم على أنه كان منهم نبي تمسّكًا بحديث «وكان النبي يبعث إلى قومه خاصّة» قال وليس الجن من قومه ولا شك أنهم أنذروا فصحّ أنه جاءهم أنبياء منهم.

4042. Mes'ele: Fevâid-i mezkûreden biri, cumhûr-i ulemâ tâife-i cinden nebînin adem-i biʿsetine kâillerdir. ﴿يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنْسِ أَلَمْ يَأْتِكُمْ رُسُلٌ مِنْكُمْ﴾[1] âyet-i celîlesini taraf-ı Bârî'den gelmeyip belki mebʿûs olan Peygamberler tarafından gönderilmiş rusul-i rusul olmakla te'vîl buyurmuşlar. Yaʿnî rusül-i beşerden istimâʿ ettikleri ahkâm-ı şerʿiyyeyi kavimlerine teblîğ ile sizleri

1 "Ey cin ve insan topluluğu! İçinizden (size âyetlerimi anlatan ve bugünle karşılaşacağınıza dair sizi uyaran) peygamberler gelmedi mi?" Enam, 6/130.

tâʿât ve inkıyâda daʿvet ve menhiyyâttan menʿle tâʿât üzerine isâbe ile tebşîr ve maʿsiyet üzerine istihkâk-ı ikâbla inzârda buyurmadılar mı demektir.

4043. **Mes'ele:** Dahhâk ve İbn Hazm [1](وكان النبي يبعث إلى قومه خاصة) hadîs-i şerifine temessüken cinlerden cinlere nebî gönderildiğine zâhiblerdir. Zîrâ cinler enbiyâ-yı beşerin kavim ve kabîlesinden değillerdir. Halbuki onların tâʿat üzerine isâbe ile tebşîr ve maʿsiyet üzerine istihkâk-ı ikâbla inzâr olundukları şek ve şübheden vârestedir. Binâenaleyh onlara da kendilerinden peygamber geldiği sahîhtir, dediler.

الثانية: قال البغوي في تفسير الأحقاف وفيه دليل على أنه عليه السلام كان مبعوثًا إلى الإنس والجن جميعًا، قال مقاتل لم يبعث قبله نبي إلى الإنس والجن.

4044. Mes'ele: Fâide-i sâniye: İmâm Begavî sûre-i Ahkâf tefsîrinde tâife-i cinnin Hazret-i Peygamber'den istimâʿ-ı vahiy ile kavmini inzârları hakkında buyurulan âyet-i celîlede Hazreti Peygamber'in ins ve cinnin cümlesine mebʿûs olduklarını isbât eder delîl vardır, buyurmuşlar. Mukâtil dahi Hazreti Peygamber'den akdem ins ve cinne peygamber baʿs olunmayıp biʿset-i umûmiyye Hazreti Peygamber'e mahsûs olmasına kâil olmuştur. **[2039]**

واختلف العلماء في حكم مؤمني الجن فقال قوم لا ثواب لهم إلا النجاة من النار وإليه ذهب أبو حنيفة، وعن الليث ثوابهم أن يجاروا من النار ثم يقال لهم كونوا ترابًا كالبهائم وعن أبي الزِناد كذلك، وقال آخرون يثابون كما يعاقبون وبه قال مالك وابن أبي ليلى، وعن الضحاك أنهم يلهمون التسبيح والذكر فيصيبون من لذّته ما يصيبه بنو آدم من نعيم الجنة، وقال عمر بن عبد العزيز إن مؤمني الجن حول الجنة في رَبضها وليسوا فيها انتهى.

4045. Mes'ele: Ulemâ-yı İslâmiyye tâife-i cinden îmân edenlerin hükm-i uhrevîlerini beyânda ihtilâf edip onlardan bir takımları nârdan halâstan başka sevâbları olmadığına kâil olup İmâm-ı Aʿzam hazretleri de bu hükme zâhiblerdir. Fakîh Ebu'l-Leys'ten mervî, onların sevâbları nâr-ı cehîmden muhâfaza olunup baʿde'l-haşr behâim gibi "Türâb olunuz!" hitabına muhâtab olarak mahv ve nâ-bûd olmalarıdır. Ebu'z-Zinâd Kirmânî'den

1 Her peygamber sadece kendi kavmine gönderilir." Buhârî, "Salât", 55, r. 438; Nesâî, "Gusl", 26, r. 432.

dahi böyle rivâyet olunmuştur. Ulemâ-yı sâir ise nâs gibi maʿsiyet üzerine muʿâkabe olunacakları gibi tâʿat üzere de müsâb olmalarına kâil olup İmâm Mâlik ve İbn Ebî Leylâ da bu kavle kâillerdir. İmâm Dahhâk'tan menkûl olan onlara tesbîh ve ezkâr ilhâm olunarak insanlara naʿîm-i cennetten isâbet eden lezâiz-i cennet gibi onların da tesbîh ve tenzîhe ve ezkâr-ı İlâhiyyeden isâbet eden lezzetle mütelezziz olmalarıdır. Ömer b. Abdulaziz hazretleri cinlerin mü'min olanları cennât-ı âliyyâtın nevâhîsinde bulunup dâhil-i cinân olmadıklarına kâildir.

الثالثة: ذهب الحارث المحاسبي إن الجن الذين يدخلون الجنة يكونون يوم القيامة نراهم ولا يرونا عكس ما كانوا عليه في الدنيا.

4046. Mes'ele: Üçüncü fâide: Hâris Muhâsibî cennete giren cinlerin dünyâda hâllerinin aksine olarak yevm-i kıyâmette **[2040]** insanların onları görüp, onların insanları görmemelerine zâhib olmuş.

الرابعة: صرّح ابن عبد السلام بأن الملائكة في الجنة لا يرون الله تعالى قال لأن الله تعالى قال: ﴿لَّا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَار﴾ وقد استثنى منه مؤمني البشر فبقي على عمومه في الملائكة. قال في آكام المرجان ومقتضى هذا أن الجن لا يروه لأن الآية باقية على العموم فيهم أيضًا انتهى. ولم يتعقبه الأسيوطي وفي الاستدلال على عدم رؤية الملائكة والجن بالآية نظر لأنها لا تدل على عدم رؤية المؤمنين أصلًا فلا استثناء. قال القاضي البيضاوي: «لا تدركه» لا تحيط به، واستدلت المعتزلة على امتناع الرؤية وهو ضعيف؛ إذ ليس الإدراك مطلق الرؤية ولا النفي في الآية عامًّا في الأوقات فلعلّه مخصوص ببعض الحالات ولا في الأشخاص فإنه في قوة قولنا: «لا كل بصر يدركه» مع أن النفي لا يوجب الامتناع انتهى.

4047. Mes'ele: Dördüncü fâide: İbn Abdi's-Selâm ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾[1] âyet-i celîlesiyle istidlâl ederek meleklerin cennetten Cenâb-ı Hakk'ı göremeyeceklerini tasrîh eylemiş ise de adem-i rü'yetle hükümden benî Âdem'den ehl-i îmân istisnâ olunmuş. Binâenaleyh ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ nazm-ı celîli melekler hakkında umûmu üzere bâkî kalır. *Âkâmu'l-mercân*'da İbn Abdi's-Selâm'ın tasrîhinin muktezâsı cinlerin de Cenâb-ı Hakk'ı görmemeleridir, zîrâ âyet-i celîle onlar hakkında dahi umûmu üzere bâkîdir, deyip

1 "Gözler O'nu idrak edemez." Enʿâm, 6/103 .

İmâm Suyûtî hükm-i mezkûru taʿkîb buyurmamasından müstefâd olan onun da hükm-i mezkûra kâil olmasıdır. Lâkin âyet-i celîle ile meleklerin ve cinlerin adem-i rü'yetlerine istidlâl cây-ı nazardır. Zîrâ benî beşerden ehl-i îmânın adem-i rü'yetine aslâ delâleti yoktur. Binâenaleyh bunları istisnâya lüzûm yoktur.

4048. Mes'ele: Kâdî Beyzâvî ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ âyet-i celîlesini adem-i ihâta ile tefsîr buyurmuştur. Binâenaleyh **[2041]** Muʿtezile'nin âyet-i celîle ile rü'yet-i Bârî'nin imtinâʿına istidlâlleri zayıftır. Zîrâ idrâk, mutlak rü'yet olmadığı gibi âyet-i celîlede dahi nefy-i rü'yetin cemî-ʿi evkât ve cemî-ʿi eşhâsa umûm ve şümûlü yoktur. Me'mûldür ki adem-i idrâk bazı hâlât ve bazı eşhâsa mahsûs olsun. Zîrâ ﴿لَا تُدْرِكُهُ الْأَبْصَارُ﴾ âyet-i celîlesi كل بصر لا يدركه kuvvetinde olarak selb-i küllî olmayıp belki selb ani'l-baʿz ve îcâb li'l-baʿz maʿnâsına refʿ-i îcâb-ı küllîdir. Bununla beraber nefy-i rü'yet imtinâ-i rü'yeti îcâb eylemez. Yaʿnî nefiyden müstefâd olan rü'yetin adem-i vukûʿu olup adem-i cevâzı değildir. Bir şeyin adem-i vukûʿu ise adem-i cevâzını müstelzim olmadığı beyândan müstağnîdir.

AHKÂM-I MEHÂRİM

أحكام المحارم

المحرم عندنا مَن حرُم نكاحه على التأبيد بنَسب أو مصاهرة أو رضاع ولو بوطء حرام؛ فخرج بالأوّل ولد العمومة والخؤولة وبالثاني أخت الزوجة وعمّتها أو خالتها وشمل أم المزني بها وبنتها وآباء الزاني وابنه. وأحكامه تحريم النكاح وجواز النظر والخلوة والمسافرة إلا المحرم من الرضاع فإن الخلوة بها مكروهة وكذا بالصهرة الشابة. وحرمة النكاح على التأبيد لا مشاركة للمحرم فيها فإن الملاعنة تحل إذا أكذب نفسه أو خرج عن أهلية الشهادة.

4049. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil-i fıkhiyye ahkâm-ı mehârime müteʿallika olup mehârim, mahremin cemʿi olarak mahrem de ﴿حُرِّمَتْ عَلَيْكُمْ أُمَّهَاتُكُمْ﴾[1] âyât-i celîleleri muktezâlarınca velev vat'ı harâmla olsun gerek kârabet-i nesebiyye ve musâhere ya radâʿiyye sebebleriyle mü'ebbeden nikâhları harâm olan kimselerden ibâret olmakla nikâhları harâm

1 "Anneleriniz size harâm kılındı." Nisâ, 4/23.

olmadığı için hurmet-i nikâh kaydıyla amca ve dayı ve hala ve teyze çocukları ve te'bîd kaydıyla da zevcenin hemşîre ve hala ve teyzeleri mehârimin taʿrîfinden hâric kalıp **[2042]** velev bu vat'-ı harâm kaydının ilâvesiyle zinâ olunan kadınların vâlidelerine ve kızlarına ve zânînin pederi ve oğluna şâmil olmuştur. Zîrâ inde'l-Hanefî hurmet-i musâherenin husûlünde vat'ın helâl ve harâm olması müsâvîdir.

4050. Mes'ele: Mehârimin ahkâmı: Beyân olunduğu vecihle mü'ebbeden tahrîm-i nikâh ve nazar ve halvet ve seferin cevâzları olup lâkin radâʿen mahrem ile halvet mekrûhe olmakla ondan başka mahrem olmadıkça onunla sefer müstesnâ olduğu gibi sıhriyyetle harâm olan genç mer'eler de müstesnâlardır.

4051. Mes'ele: Mü'ebbeden nikâhları harâm olmakta mahreme başkasının müşâreketi yoktur. Yaʿnî mü'ebbeden nikâhlarının harâm olması beyân olunan mehârime münhasırdır. Zîrâ (المتلاعنان لا يجتمعان أبدًا)[1] hadîs-i şerîfi ما دام حكم التلاعن[2] kaydıyla mukayyed olmakla zevcin nefsini tekzîbi ve hadd-i kazfin icrâsıyla şehâdete ehliyyetten hurûc ederek tekrâr zevce-i mülâʿine kendisine helâl olur.

والمجوسية تحل بالإسلام أو بتهوّدها أو تنصرّها؛ والمطلقة ثلاثًا بدخول الثاني وانقضاء عدّته؛ ومنكوحة الغير بطلاقها وانقضاء عدّتها؛ ومعتدّة الغير بانقضاء عدّتها.

4052. Mes'ele: Mecûsiyye ve sâir müşrike her ne kadar şirkte bulundukça nikâhları harâm olarak gayr-i câiz ise de tevhîd-i Bârî ve tasdîk-i şerîʿatla İslâm veya Yahûdiyye veya Îseviyye olurlar ise nikâhları helâl olacağı gibi üç talâkla mutallaka hürre ve iki talâkla mutallaka câriye iddetleri munkadiye olarak nikâh-ı sahîh-i nâfizle başka koca nikâh olup baʿde'l-vat' tekrâr tatlîk olunarak iddeti munkadiye olmakla zevc-i evvellerine helâl olurlar. Ve başkasının menkûhası baʿde't-talâk inkızâ-yı iddetle ve kezâ muʿteddesi inkızâ-yı iddetle nikâhları helâl olur. **[2043]**

وكذا لا مشاركة للمحرم في جواز النظر والخلوة والسفر وأما عبدها فكالأجنبي على المعتمد لكن الزوج يشارك المحرم في هذه الثلاثة والنساء الثقات لا يقمْنَ مقام الزوج والمحرم في السفر.

---

1 "Lanetleşen karı ve koca ebediyyen bir araya gelemezler (evlenemezler)." İbn Ebî Şeybe, Musannef, IV, 19, r. 17370; Beyhakî, es-Sünenü'l-Kübrâ, VII, 672, r. 15354.

2 "Lanetleşmenin hükmü devam ettiği müddetçe."

4053. Mes'ele: Cevâz-ı nazar ve halvet ve sefer husûsunda dahi mahreme kimse müşârik olamayarak bunlar ancak mahreme mahsûstur. Ama mer'enin kölesi kavl-i muʿtemed üzere ecnebî gibidir. Lâkin zevc cevâz-ı nazar ve sefer ve halvette zevcesinin mahremine müşârik olarak mahremine câiz oldukları gibi zevci hakkında dahi câizlerdir. Her ne kadar sikâttan olsa dahi seferde nisâ zevc ve mahrem makâmına kâime olamaz. Zîrâ kendisi de muhtâc-ı mahremdir.

واختصّ المحرم النسيب بأحكام: منها عتقه على قريبه لو ملكه ولا يختصّ بالأصل والفرع.

4054. Mes'ele: Mehârim-i mezkûreden neseben mahrem olanlara ahkâm-ı âtiye muhtassa olup sıhren ve radâʿen mahremlerde cereyân eylemez. Ahkâm-ı mezkûreden biri usûl ve fürûʿa muhtass olmayarak bir kimse kayd-ı rikkiyyette bulunan mehârim-i nesebiyyesine mâlik olsa âzâd olur.

ومنها: وجوب نفقة الفقير العاجز على قريبه الغنيّ فلا بدّ من كونه رحمًا محرمًا من جهة القرابة فابن العمّ والأخ من الرضاع لا يعتق ولا تجب نفقته. ويغسل المحرم قريبته.

4055. Mes'ele: Neseben mehârime mahsûs olan ahkâmdan biri dahî, ganî olan mahremine fakir ve âciz olan karîbinin nafakası vâcibe olmakta karîb-i mezkûrun min-ciheti'l-karâbet rahim-i mahrem olması lâzımdır. Binâenaleyh amcaoğlu ve süt karındaşına mâlik olmakla âzâd olmadıkları gibi nafakaları da vâcibe değildir. Ve mahrem olan kimse vefât eden karîbini gasledebilir. **[2044]**

ومنها: أنه لا يجوز التفريق بين صغير ومحرم ببيع أو هبة إلا في عشر مسائل ذكرناها في شرح الكنز فإن فرّق صح البيع.

4056. Mes'ele: Beyʿ veya hibede sağîr ve mahrem beynini tefrîk câiz olmayıp ancak musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de zikrettiği on mes'elede câizdir. Binâenaleyh bunlarda tefrîk ederse beyʿ câiz olur.

ومنها: أن المحرمية مانعة من الرجوع في الهبة. وتختصّ الأصول والفروع من بين سائر المحارم بأحكام: منها أنه لا يقطع أحدهما بسرقة مال الآخر. ومنها لا يقضي

ولا يشهد أحدهما للآخر. ومنها تحريم موطوءة كل منهما على الآخر ولو بزنا. ومنها تحريم منكوحة كل منهما على الآخر بمجرد العقد. ومنها لا يدخلون في الوصية للأقارب.

4057. Mes'ele: Ahkâm-ı muhtassadan biri dahî, her ne kadar kâfir olsa dahi mahreminin hibeden rücûʿa mâniʿ olmasıdır. Zîrâ mâniʿ mahrem-i meyyit olup irs değildir. Mahrem-i mezkûr abd olsa dahi yine hüküm böyledir.

4058. Mes'ele: Mehârim-i sâire içinde usûl ve furuʿa bazı ahkâm muhtassa olup onlardan biri; usûl ile fürûʿdan biri, âharın malını sirkatle hadd-i sirkat lâzım gelmez. Zîrâ şübhe-i intifâʿ hadde mâniʿdir. Ahkâm-ı muhtassadan biri dahî, birisi diğerinin lehine hüküm ve şehâdet edemez. Ve biri dahî, her ne kadar zinâ ile olsa dahi hurmet-i musâhereye binâen birisinin mevtûesi diğerine harâm olarak mü'ebbeden nikâh sahîh olmaz. Biri dahî, velev mücerred akit ile olsa dahi birinin menkûhası diğerine harâm olarak nikâh ve istifrâş edemez. Biri dahî, akâribe vasiyyette hiçbiri dâhil olmaz.

USÛLE MUHTASSA OLAN BAZI AHKÂM

وتختصّ الأصول بأحكام: منها لا يجوز له قتل أصله الحربي إلا دفعًا عن نفسه وإن خاف رجوعه ضيّق عليه وألَجأه لِيَقتله غيرُه؛ وله قتل فرعه الحربيّ كمحرمه.

4058. Mes'ele: [2045] Bazı ahkâm usûle muhtass olup fürûʿa taʿalluk eylemez. Onlardan birisi, fürûʿa harbî olan usûlünü katlinin adem-i cevâzı olup ancak nefsinden defʿ için câiz olabilir. Ve eğer rucûʿundan havf ederse başkası katl eylemesi için tazyikte bulunarak ilcâ' ve icbârda bulunup usûlün mahremi gibi harbî olan fürûʿunu katli câizdir.

ومنها: لا يقتل الأصل بفرعه ويقتل الفرع بأصله.

4059. Mes'ele: Usûle muhtassa olan ahkâmdan biri dahî, amden fürûʿun katli bedelinde usûl kısâs olarak katl olunmaz ise de fürûʿu usûlünü amden katlederse usûlü bedelinde fürûʿu kısâs olarak katl olunur.

ومنها: لا يحد الأصل بقذف فرعه ويحد الفرع بقذف أصله.

4060. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, fürûʿunu kazifle usûlüne hadd-i kazif icrâ olunmaz ise de usûlünü kazif ile fürûʿuna hadd-i kazif ikâme ve icrâ olunur.

ومنها: لا تجوز مسافرة الفرع إلا بإذن أصله دون عكسه.

4061. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, usûlü izin vermedikçe fürûʿun müsâfereti câiz değil ise de aksine câizedir.

ومنها: لو ادعى الأصل ولد جارية ابنه ثبت نسبه. والجدُّ أبُ الأبِ كالأب عند عدمه ولو حكمًا بعدم الأهلية بخلاف الفرع إذا ادعى ولد جارية أصله لم يصحّ إلا بتصديق الأصل.

4062. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, usûl fürûʿun câriyesinin veledinin nesebi kendisinden olduğunu iddiʿâ eylese nesebi sâbit olup adem-i ehliyyete binâen her ne kadar hükmen maʿdûm olsa dahi pederin ademi hâlinde **[2046]** pederin pederi hükm-i mezkûrda pederi gibi olup fürûʿ usûlün hilâfına olarak usûlün câriyesinin veledinin nesebi kendisinden olduğunu iddiʿâda bulunsa aslı tasdîk etmedikçe nesebi sahîh ve sâbit olmaz.

ومنها: لا يجوز الجهاد إلا بإذنهم بخلاف الأصول لا يتوقف جهادهم على إذن الفروع.

4063. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, usûlün izni olmadıkça fürûʿun cihâdı câiz değil iken usûl fürûʿnu hilâfına olarak onların cihâdı fürûʿun izin ve icâzelerine tevakkuf eylemez.

ومنها: لا تجوز المسافرة إلا بإذنهم إن كان الطريق مخوفا وإلا فإن لم يكن ملتحيا فكذلك وإلا فلا.

4064. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî; tarîk, korkulu olursa usûl izin vermedikçe fürûʿun müsâfereti câiz olmadığı gibi sakallanmadıkça yollar korkulu olmasa dahi izin ve icâzeye mütevakkıf ise de usûl fürûʿun hilâfınadır.

ومنها: إذا دعاه أحد أبويه في الصلاة وجبت إجابته إلا أن يكون عالما بكونه فيها ولم أرَ حكم الأجداد والجدات وينبغي الإلحاق.

4065. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, namâzda iken vâlideyninden biri çağırdıkda cevâb vermesi vâcib olur. Meğer namâzda olduğunu bildikleri hâlde çağırırlar ise icâbet lâzım değildir. Her ne kadar bu bâbda ecdâd ve ceddâtın hükümlerini görmemiş isem de lâyık olan onların da hükm-i mezkûrda vâlideyne ilhâkıdır.

ومنها: كراهة حجه بدون إذن من كرهه من أبويه إن احتاج إلى خدمته.

4066. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, ebeveyninden hizmetine muhtâc olarak hacca gitmesine râdı olmayanın izni olmayarak **[2047]** haccının mekrûh olmasıdır.

ومنها: جواز تأديب الأصل فرعه، والظاهر عدم الاختصاص بالأب فالأم والأجداد والجدات كذلك ولم أره الآن.

4067. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, aslın fer'i te'dîbinin cevâzı olup zâhir olan hükm-i mezkûrun pedere adem-i ihtisâsıdır. Zîrâ her ne kadar sarîhan görmemiş isem de hükm-i mezkûrda vâlide ve ecdâd ve ceddâtın dahi peder gibi olmalarıdır.

ومنها: تبعية الفرع للأصل في الإسلام وكتبنا مسائل الجد وما يقوم مقام الأب فيه في فن الفوائد.

4068. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, … mes'elelerde beyân olunduğu üzere İslâm'da fer'in asla teba'iyyeti olup musannif-i allâme fenn-i fevâidin … mes'elesinde mesâil-i ced ve peder makâmına kâim olanları da beyân buyurmuştur.

ومنها: لا يحبسون بدين الفرع والأجداد والجدات كذلك.

4069. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, usûl fürû'un deyni bedelinde habsolunmazlar. Bu hükümde ecdâd ve ceddât dahi peder gibidir.

واختصّ الأصول الذكور بوجوب الإعفاف.

4070. Mes'ele: Fakîr olarak te'ehhül ve tezevvüce muhtâc oldukları hâlde fürûʿa onları tezvîc eylemenin lüzûmu usûl-i zükûra muhtastır.

واختصّ الأب والجد لأب بأحكام: منها ولاية المال فلا ولاية للأم في مال الصغير إلا الحفظ وشراء ما لا بدّ منه للصغير، ومنها تولّي طرفي العقد فلو باع الأب ماله من ابنه أو اشترى وليس فيه غبن فاحش انعقد بكلام واحد.

4071. Mes'ele: [2048] Fürûʿa muteʿallik bazı ahkâm peder ile büyük pedere mahsûs olup onlardan biri, velâyet-i mâldır. Binâenaleyh sağîrin mâlında vâlide ve büyük vâlidenin velâyetleri ancak muhâfaza ve sağîre zarûrî olarak lâzım olan şeyleri iştirâ edip almaya münhasırdır.

4072. Mes'ele: Peder ve büyük pedere muhtass olan ahkâmdan biri, akidde îcâb ve kabûlü tevellîleri olup gabn-ı fâhiş bulunmamak şartıyla pederi oğluna malını satsa veya oğlunun malını kendisi iştirâ eylese pederin kelâm-ı vâhidiyle akid münʿakid olur. Zîrâ pederin "Bunu oğluma sattım." veya "Oğlumdan aldım." demesi nikâhta olduğu gibi âkideynin îcâb ve kabûlleri makâmına kâimdir.

ومنها: عدم خيار البلوغ في تزويج الأب والجد فقط، وأما ولاية الإنكاح فلا تختصّ بهما فتثبت لكلّ ولي سواء كان عصبة أو من ذوي الأرحام وكذا الصلاة في الجنازة لا تختصّ بهما. وفي الملتقط من النكاح لو ضرب المعلم الولد بإذن الأب فهلك لم يغرم إلا أن يضرب ضربًا لا يضرب مثله ولو ضرب بإذن الأم غرم الدية إذا هلك. والجد كالأب عند فقده إلا في اثنتي عشرة مسألة ذكرناها في الفوائد من كتاب الفرائض وذكرنا ما خالف فيه الجد الصحيح الفاسد.

4073. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri, peder ile büyük peder tarafından nikâh olunan sağîr ve sağîre için hıyâr-ı bulûğun adem-i cevâzıdır. Yaʿnî, sû-i ihtiyâr ile müştehir ve metrûk-i namus ve âr olmayan peder ile büyük pederin velâyetleri icbârî ve akidleri lâzım olarak hîn-i bulûğlarında hıyâr-ı bulûğları yoktur. Ama muhtâc-ı velâyet olan sağîreyi tezvîce velâyet bunlara muhtass ve münhasır olmayıp belki *el-ekrab fe'l-ekrab* **[2049]** bi'l-cümle asabât ve zevi'l-erhâma şâmiledir. Ve kezâ cenâze namâzında hakk-ı tekaddüme velâyet de bunlara muhtass olmayarak asabât ve zevi'l-erhâma şâmiledir.

4074. Mes'ele: *Mültekat*'ın kitâb-ı nikâhında beyân olunduğuna göre pederin izniyle muʿallim veledi sûret-i muʿtâdede dövüp de telef olsa kısâs ve diyet lâzım gelmez ise de vâlidesinin izniyle dövüp de telef olsa diyetle muâhaze olunur. Fevâidin ferâiz bâbında … mes'elede beyân olunan on iki mes'elenin gayrısında hükm-i mezkûrda pederi yok ise büyük peder, pederi hükmünde olup mes'ele-i mezkûrede büyük pederin pedere muhâlif olan mes'eleleri beyân olunmuştır.

Fâide

يترتّب على النسب اثنا عشر حكمًا توريث المال والولاء وعدم صحة الوصية عند المزاحمة ويلحق بها الإقرار بالدين في مرض موته وتحمل الدية وولاية التزويج وولاية غسل الميت والصلاة عليه وولاية المال وولاية الحضانة وطلب الحد وسقوط القصاص.

4075. Mes'ele: Sübût-i neseb üzerine on iki hüküm terettüb eder: 1-Tevrîsü'l-mâl, 2-Tevrîsü'l-velâ', 3- Hâl-i müzâhemede vasiyyetin adem-i sıhhati olup, 4- Maraz-ı mevtinde deyn ikrârı da bu kısma mülhaktır. 5- Tahammül-i diyet, 6- Velâyet-i tezvîc, 7- Velâyet-i gasli'l-meyyit ve 8- Salâtü'l-cenâze, 9- Velâyet-i mâl, 10- Velâyet-i hıdâne, 11- Taleb-i had, 12- Affıyla sukût-i kısâstır. **[2050]**

AHKÂM-I GAYBÛBETİ'L-HAŞEFE

يترتّب عليها وجوب الغسل وتحريم الصلاة والسجود والخطبة والطواف وقراءة القرآن وحمل المصحف ومسّه وكتابته ودخول المسجد وكراهة الأكل والشرب قبل الغسل ووجوب نزع الخفّ والكفارة وجوبًا أو ندبًا في أوّل الحيض بدينار وفي آخره بنصف دينار وفساد الصوم ووجوب قضائه والتعزير والكفارة وعدم انعقاده إذا طلع الفجر مخالطًا وقطع التتابع المشروط فيه وفي الاعتكاف وفساد الاعتكاف والحجّ قبل الوقوف والعمرة قبل طواف الأكثر ووجوب المضي في فاسدهما وقضائهما ووجوب الدم وبطلان خيار الشرط لمن له وسقوط الرد بعيب إذا فعله المشتري بعد الاطلاع عليه مطلقًا وقبله إن كانت بكرًا وافتضّها.

ووجوب مهر المثل بالوطء بشبهة أو بنكاح فاسد وثبوت الرجعة به وبيع العبد في مهرها إذا نكح بإذن سيده وتحريم الربيبة وتحريم أصل الموطوءة وفرعها عليه وتحريم أصله وفرعه عليها وحلّها للزوج الأوّل ولسيدها الذي طلقها ثلاثًا قبل ملكها.

4076. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil, gaybûbet-i haşefe üzere müretteb olan ahkâm-ı şerʿiyyeyi müfîde olan mesâil beyânında olup onlar da her ne kadar inzâl vâkiʿ olmasa bile mükellef olup kendisine cimâʿ olunabilen âdemînin haşefesini, yaʿnî sünnet mahalline kadar veya maktûʿ ol mikdârını diğerinin şehvet mahalline idhâliyle her ikisine de bi'l-icmâʿ guslün vücûbu ve kable'l-gusül namâz ve secde ve hutbe ve tavaf, kırâat ve haml-i mushaf ve mess-i mushaf ve kitâbeti ve duhul-i mescidin harâm olmaları ve ekl ve şürbün mekrûh olmaları ve ayaktan mestleri ihrâcın ve ibtidâ-yı hayızda vücûben veya mendûben bir dinar ile ve âhir-i hayızda nısf-ı dinar ile kefâretin vücûbu ve fesâd-ı savm ve vücûb-i kazâsı ve taʿzîr ve kefâret-i iftâr ve muhâlit olarak fecrin tulûʿuyla adem-i inʿikâdı ve tetâbuʿ şart olan savm-ı kefâretlerinde ve iʿtikâfta tetâbuʿun katʿı ve iʿtikâfın ve kable'l-vukûf haccın ve ekser-i tavaftan evvel umrenin fesâdları ve fâsid olanları ikmâl ve devâm ile baʿdehu kazâlarının vücûbu ve vücûb-i dem ve hıyâr-ı şartın butlânı ve müşterinin ıttılâʿından sonra hıyâr-ı aybla **[2051]** mutlakan ve bikr ise kable'l-ıttılâʿ fiiliyle reddin sukûtu ve seyyib ise vat'ın naks ve şübhe veya nikâh-ı fâsid ile mehr-i mislin vücûbu ve ricʿatin sübûtu ve efendisinin izniyle nikâh oldukda mehri bedelinde abdin beyʿi ve rabîbenin ve asl-ı mevtûenin fürûʿunun kendisine tahrîmi ve kendisinin usûl ve fürûʿunun medhûlün bihâya tahrîmleri ve talâk-ı selâse ile mutallakanın zevc-i evveline ve kable't-temellük menkûha olan câriyenin efendisine hilli gibi ahkâmın cümlesi terettüb eder.

وتحريم وطء أختها إذا كانت أمة. وزوال العنّة وإبطال خيار العتيقة وإبطال خيار البلوغ إذا كانت بكرًا وكمال المسمى ووجوب مهر المثل للمفوّضة وإسقاط حبسها نفسها لاستيفاء معجّل مهرها على قولهما ووقوع الطلاق المعلّق به وثبوت السنّة والبدعة في طلاقها وكونه تعيينًا في الطلاق المبهم وثبوت الفيء في الإيلاء ووجوب كفارة اليمين لو كان بالله تعالى ووجوب العدة ومنع تزويجها قبل الاستبراء على قول محمد المفتى به ووجوب النفقة والسكنى للمطلّقة بعده.

ووجوب الحدّ لو كان زنًا أو لواطةً على قولهما وذبح البهيمة المفعول بها ثم حرقها ووجوب التعزير إن كان في ميتة أو مشتركة أو موصى بمنفعتها أو محرم مملوكة له أو لواطة بزوجته وثبوت الإحصان وثبوت النسب ووقوع العتق المعلق به واستحقاق العزل عن القضاء والولاية والوصاية ورد الشهادة لو كان زنا. الله أعلم.

4077. Mes'ele: Gaybûbet-i haşefe üzerine ahkâm-ı mezkûre terettüb ettiği gibi eme ise hemşîresini vat'ın tahrîmi ve unnetin zevâli ve muʿtekanın ibtâl-i hıyârı ve bikr ise hıyâr-ı bulûğun ibtâli ve mehr-i müsemmânın kemâli ve mufavvaza için mehr-i mislin vücûbu ve İmâmeyn kavli üzere mehrinden muʿacceli istîfâ için habs-i nefsinin ıskâtı ve duhûle muʿallak olan talâkın vukûʿu ve nesebin sübûtu ve talâkda defʿaten üç talâkın ve hayız hâlinde talâkın bidʿat olmasının sübûtu ve talâk-ı mübhemde taʿyînin husûlü ve îlâda fey'in sübûtu ve yemîn billâhta kefâretin vücûbu **[2052]** ve vücûb-i iddet ve müftâ bih olarak İmâm Muhammed'in kavli üzere kable'l-istibrâ' tecvîz-i nikâhın menʿi ve ondan sonra nafaka ve süknânın vücûbları. Zinâ olduğu takdîrde hadd-i zinânın veyahut İmâmeyn kavilleri üzere livâtada haddin vücûbu ve gaybûbet vâkiʿ olan behîmenin zebhi ile baʿdehu ihrâkı. Meytede ve müşterekede veya menfaʿati vasiyyet olunanda veya kendisinin memlûkesi olan mahremi veya zevcesiyle livâtada taʿzîrin vücûbu. Ve sübût-i neseb ve duhûle muʿallak olan ıtkın vukûʿu ve kazâ ve velâyet ve vesâyetten azle istihkâkın sübûtu ve zinâ olduğu takdîrde redd-i şehâdeti gibi hükümler dahi terettüb eder.

Fevâid

[1. Fâide]

الأولى: لا فرق في الإيلاج بين أن يكون بحائل أو لا لكن بشرط أن تصل الحرارة معه، هكذا ذكروه في التحليل فتجري في سائر الأبواب.

4078. Mes'ele: Fukahâ-yı izâmın *Tahlîl*'de beyânlarına göre hâil ile harâretin ittisâlı ahkâm-ı mezkûrenin sübûtunda haşefenin îlâcında hâil ile bilâhâil olmak beyninde fark yoktur. Bu hüküm ebvâb-ı sâirede dahi cârîdir.

2. Fâide

الثانية: ما ثبت للحشفة من الأحكام ثبت لمقطوعها إن بقي منه قدرها وإن لم يبق منه قدرها لم يتعلق به شيء من الأحكام ويحتاج إلى نقل لكونها كلية ولم أره.

4079. Mes'ele: Fâide-i sâniye: İbtidâ-yı bahiste işâret olunduğu üzere haşefenin gaybûbetine terettüb eden ahkâm-ı mezkûre, maktûʿ olup da haşefe mikdârı bâkî kalanın idhâli üzerine de terettüb eder. Ve eğer haşefe mikdârı bâkî kalmaz ise ahkâm-ı mezkûreden hiçbir şey taʿalluk eylemez. Zîrâ ahkâm-ı mezkûre külliyye olmakla eimmeden nakle muhtâc olup halbuki bu yolda böyle bir nakil görmedim, buyuruyor. **[2053]**

3. Faide

الثالثة: الوطء في الدبر كالوطء في القبل فيجب الغُسل ويحرم به ما يحرم بالوطء في القبل ويفسد الصوم به اتفاقًا واختلفوا في وجوب الكفارة والأصح وجوبها. ويفسد الحج به قبل الوقوف على قولهما واختلفت الرواية على قوله والأصح فساده به كما في فتح القدير.

4080. Mes'ele: Üçüncü Fâide: Arkadan vat', önden vat' gibi olarak mücerred idhâl ile gusül vâcib olup kubülden vat' ile harâm olan sınıflar arkadan vat' ile de harâm olurlar. Ve bi'l-ittifâk her ikisiyle de oruç bozulup arkadan vat' ile kefâretin vücûbunda ihtilâf olunmuş ise de *Fethü'l-Kadîr*'de beyân olunduğu vecihle esahh olan kefâretin vücûbu ve İmâmeyn hazerâtının kavilleri üzere kable'l-vukûf ihrâmda arkadan vat' ile hac da fâside olup ertesi senesine kazâsı lâzım gelir. Hazreti İmâm'ın kavli rivâyet-i muhtelife ise de esahh olan *Fethü'l-Kadîr*'in beyânı vechile haccın fesâdıdır.

ويفسد به الاعتكاف وتثبت به الرجعة على المفتى به كما في التبيين إلا في مسائل لا تثبت به حرمة المصاهرة ولا يجب الحد به عند الإمام إلا إذا تكرر فيقتل على المفتى به ولا يثبت به الإحصان ولا التحليل للزوج الأوّل ولا فيء المُولي ولا يخرج به عن العنّة ولا تخرج به عن كونها بكرًا فيكتفى بسكوتها ولا يحل بحال والوطء في القبل حلال في الزوجة والأمة عند عدم مانع وينبغي أن يسقط به خيار الشرط والعيب لقولهم بسقوطه بالتقبيل والمس بشهوة فهذا أوْلى للدلالة على الرضا.

4081. Mes'ele: Arkadan vat' ile iʿtikâf fâsid olup *Tebyîn*'de beyân olunduğu üzere ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin mâʿadâsında kavl-i müftâ bih üzere talâk-ı ricʿî ile mutallakada ricʿiyyet sâbite olur. İstisnâ olunan mesâilden biri, hurmet-i musâherenin adem-i sübûtu buyuruluyor ise de *Dürr-i Muhtâr*'dan naklen *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'de beyân olunduğu üzere her ne

kadar hurmet-i musâhereyi icâbda asıl olan **[2054]** nikâhla vat' ise de hükm-i şer'înin sübûtunda ihtiyâten esbâb müsebbib makâmına ikâme olunarak vat'a dâ'î olan şehvetle mess ve nazar ve takbîl ve mu'ânaka ve kars ve add [عض] gibi devâ'î-yi vat' da vat' makâmına kâim olarak cümlesiyle hurmet-i musâherenin sübûtuna binâen mes'ele-i sâbite olan hurmetin arkadan vat' ile sübûtu evleviyyetle sâbite olduğu cây-ı mülâhaza olmasa gerektir.

4082. Mes'ele: İnde'l-İmâm arkadan vat' ile had lâzım gelmez ise de tekerrür ederse kavl-i müftâ bih üzere katl olunup ihsân ve zevc-i evvele tahlîl ve mevlâsında fey' sâbit olmaz ve onunla zevc unnetten ve zevce bikr olmakdan çıkmazlar. Binâenaleyh akidde rızânın husûlünde sükûtuyla iktifâ olunur.

4083. Mes'ele: Fiil-i mezkûr hiçbir hâlde helâl olmaz. Halbuki mâni'-i şer'î bulunmadıkça kubülden vat' milk-i nikâh ve milk-i yemînle zevce ve câriyede helâldir. Lâyık olan fukahânın takbîl ve mess ile hıyâr-ı şart ve hıyâr-ı aybın sukûtuyla kavillerine binâen lâyık olan hıyâr-ı şart ve hıyâr-ı aybla almış olduğu câriyede onunla sâkıt olmalarıdır. Binâenaleyh akidde rızâya delâlet de sükûttan evlâdır.

وفي جامع الفصولين: جامَعها في دبرها بنكاح فاسد لا يجب المهر والعِدّة انتهى. فعلى هذا الوطء في الدبر لا يوجب كمال المهر في النكاح الصحيح ولا تجب به العدة لو طلقها بعده من غير خلوة.

4085 Mes'ele: *Câmi'u'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu üzere nikâh-ı fâsidde arkadan vat' ile mehir ve iddet vâcib olmazlar. Binâenaleyh arkadan vat' nikâh-ı sahîhte kemâl-i mehri îcâb eylemeyeceği gibi bilâ-halvet arkadan vat'dan sonra tatlîk olunursa onunla iddet de vâcibe olmaz. **[4055]**

4. Fâide

الرابعة: الوطء بنكاح فاسد كالوطء بنكاح صحيح إلا في مسائل: الأولى وجوب مهر المثل ولا يزاد على المسمى وفي الصحيح يجب المسمى.

4086. Mes'ele: Dördüncü fâide: Beyân olunacak mesâilin gayrısında nikâh-ı fâsidde vat' nikâh-ı sahîhte vat' gibi olup lâkin mesâil-i âtiye hükm-i mezkûrden müstesnâlardır. Onlardan biri;

[1-] Nikâh-ı fâsidde mevziʿ-i nesilden vat' ile mehr-i müsemmâ ile mehr-i misilden ekalli lâzım gelip mehr-i müsemmâ üzerine ziyâde kılınmaz. Nikâh-ı sahîhte ise tamam-ı müsemmâ lâzım gelir.

الثانية: الحرمة. **الثالثة**: عدم الحل للأول. **الرابعة** عدم الإحصان به. **الخامسة**: للوطء بملك اليمين أحكام كأحكام الوطء بنكاح فيوجب تحريمها على أصوله وفروعه وتحريم أصولها وفروعها عليه ووجوب الاستبراء وحرمة ضمّ أختها إليها.

4086. Mes'ele: İstisnâ olunan mesâilden ikincisi,

[2-] Nikâh-ı fâsidde vat'la hurmet-i musâhere sâbite olmaz ise de nikâh-ı sahîhte sâbite olur.

3- Nikâh-ı fâsidde vat'la zevc-i evveline helâl olması için hülle hâsıla olmaz. Nikâh-ı sahîh-i nâfizde hâsıladır.

4- Nikâh-ı fâsidde vat'la ihsân sâbit olmaz.

5- Milk-i nikâhla vat'ın ahkâmı gibi milk-i yemînle vat'ın da ahkâmı vardır ki yekdiğerinden usûl ve fürûʿlarını harâm kılar. Ve câriyede istibrâ vâcib olup ve hemşîresiyle nikâh ve istifrâşta cemʿlerine mâniʿ olur.

5. Fâide

ويخالف الوطء بالنكاح في مسائل لا يثبت به التحليل ولا الإحصان.

4087. Mes'ele: Milk-i yemînle vat' bazı mesâilde milk-i nikâhla vat'a muhâliftir. Mesâil-i mezkûreden biri, milk-i yemînle vat' ile hülle hâsıla olmaz. Belki nikâh-ı sahîh-i nâfizle vat'la hâsıla **[2056]** olur. Biri dahî, nikâh-ı sahîhle vat'la ihsân hâsıl olduğu hâlde milk-i yemînle vat'la hâsıl olmaz.

6. Fâide

السادسة: كل حكم تعلّق بالوطء لا يعتبر فيه الإنزال لكونه تبعًا.

4088. Mes'ele: Altıncı fâide: Vat'a taʿalluk eden her hükümde tebaʿ olduğu için inzâl muʿteber değildir.

7. Fâide

السابعة: لا يخلو الوطء بغير ملك اليمين عن مهرٍ أو حدٍّ إلا في مسائل: **الأولى**: الذمية إذا نكحت بغير مهر ثم أسلما وكانوا يدينون أن لا مهر فلا مهر. **الثانية**: نكح

صبي بالغةً حرّةً بغير إذن وليّه ووطئها طائعة فلا حدّ ولا مهر. **الثالثة**: زوّج أمته من عبده فالأصحّ أن لا مهر. **الرابعة**: وطئ العبد سيدته بشبهة فلا مهر أخذًا من قولهم في الثالثة أن المولى لا يستوجب على عبده دينًا. **الخامسة**: لو وطئ حربية فلا مهر لها ولم أره الآن. **السادسة**: الموقوف عليه إذا وطئ الموقوفة ينبغي أن لا مهر ولم أره. **السابعة**: البائع لو وطئ الجارية قبل التسليم إلى المشتري وهي في حفظي منقولة كذلك. **الثامنة**: أذن الراهن للمرتهن في الوطء فوطئ ظانًّا الحلّ ينبغي أن لا مهر ولم أره الآن.

4089. Mes'ele: Yedinci fâide: 2270. mes'elede işâret olunduğu üzere dâr-i İslâm'da milk-i yemînin gayrı vat' ya had veya mehirden hâlî olamaz. Ancak ber-vech-i âtî mesâil hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak ne had ve ne de mehir lâzım gelmez. Onlardan biri,

[1-] Zimmiyye bilâ-mehir nikâh olup da baʿdehu zevcle zevce müslümân olup dinlerinde bilâ-mehir akde kâil iseler ne had ve ne de mehir lâzım gelmez.

2- Velîsinin izni olmayarak bir sabî, hürre-i bâliğaya nikâh olup duhûlden sonra velîsi fesheylese mehir ve had lâzım gelmez.

3- Câriyesini kölesine nikâh eylese esahh olan mehir îcâb etmez.

4. Şübhe-i nikâhla **[2057]** köle seyyidesini vat' eylese fukahânın bu makâmda mes'ele-i sâlisede mevlâ abdine deyn îcâb eylemez, kavillerinden ahzen mehir îcâb eylemez.

5- Dâr-ı harbde câriyeyi vat' mehir îcâb eylemez. Velâkin ile'l-ân hükmünü görmedim buyuruyorlar ise de kelâm dâr-ı İslam'da vat'ın hükmünü beyândadır.

6- Müteʿâraf olan mahalde mevkûfun aleyhin mevkûfe olan câriyeyi vat'ı, lâyık olan mehir îcâb eylememektir. Lâkin ile'l-ân hükmünü görmedim, buyuruluyor.

7- Bâyiʿ müşteriye kable't-teslîm satmış olduğu câriyeyi vat' eylese mehir lâzım gelmez. Bu mes'ele böylece menkûle olarak hıfzımdadır, buyuruyorlar ise de 2270. mes'elede *Velvâliciyye*'den naklen beyân buyurulmuştu.

8- Râhinin izniyle helâl zannıyla mürtehinin merhûne olan câriyeyi vat'ı olup lâyık olan mehir lâzım gelmez ise de bu mes'elenin hükmünü de görmedim.

8. Fâide

الثامنة: الذي يحرم على الرجل وطء زوجته مع بقاءِ النكاحِ الحيضُ والنفاس والصوم الواجب وضيق وقت الصلاة والاعتكاف والإحرام والإيلاء والظهار قبل التكفير وعدة وطء الشبهة وإذا صارت مفضاة اختلط قُبُلها ودُبرها فإنه لا يحلّ له إتيانها حتى يتحقق وقوعه في قبلها وفيما إذا كانت لا تحتمله لصغر أو مرض أو سمنة وعند امتناعها لقبض معجّل مهرها لم يحلّ كرهًا وفي بعض كتب الشافعية أنه يحرم وطء من وجب عليها قصاص وليس بها حبل ظاهر لئلا يحدث حمل يمنع من استيفاء ما وجب عليها.

4090. Mes'ele: Sekizinci fâide: Nikâhın bekâsıyla beraber zevcine zevcesinin vat'ı harâm kılan şeyler: Hayız ve nifâs ve savm-ı vâcib ve dıyk-i vakt-i salât ve iʿtikâf ve ihrâm ve îlâ ve kable't-tekfîr zıhâr ve şübhe ile vat' iddeti ve mufzât olup da önüyle arkası birleşmektir. Zîrâ kubülden vukûʿu tahakkuk etmedikçe mezbûreye mukârenet helâl olmaz. Ve kezâ tahammül edemeyecek derece sağîre veya marîza veya simne olması ve mehr-i muʿaccelini kabz ve istîfâ için imtinâʿı hâlinde kerhen yakın olmak helâl değildir. Kütüb-i Şâfiʿiyye'nin bazısında vâcib olan kısâsın **[2058]** istîfâsına mâniʿ haml ihdâs olunmamak için hamli zâhir olmayarak kendisine kısâs vâcib olan mer'enin vat'ı harâmdır.

9. Fâide

التاسعة: إذا حرم الوطء حرمت دواعيه إلا في الحيض والنفاس والصوم لمن أمن فتحرم في الاعتكاف والإحرام مطلقًا والظهار والاستبراء.

4091. Mes'ele: Dokuzuncu fâide: Vat'ı harâm olana devâʿî-yi vat' da harâmdır. Lâkin hayız ve nifâs ve nefsine emin olana savmda vat' harâm olduğu hâlde devâʿî-yi vat' harâm değildir. Binâenaleyh iʿtikâf ve mutlakan ihrâm ve zıhâr ve istibrâ hallerinde vat' harâmdır.

10. Fâide

العاشرة: إذا اختلف الزوجان في الوطء فالقول لنافيه إلا في مسائل: **الأولى** ادعى العنّينُ الإصابةَ وأنكرتْ وقُلْنَ ثيبٌ فالقول له مع يمينه لا إن كانت بكرًا ولا فرق في ذلك بين أن يكون قبل التأجيل أو بعده.

4092. Mes'ele: Onuncu Fâide: Vat'ın vukûʿ ve adem-i vukûʿunda zevceyn ihtilâf ettiklerinde 817. mes'elede beyân olunduğu üzere sıfât-ı ârızada adem asıl olmakla ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâilin mâʿadâsında söz, adem-i vukûʿunu iddiʿâ edenindir. Asl-ı mezkûrdan istisnâ olunan mesâilden biri[ncisi], innîn olan zevc mukârenet iddiʿâsında bulunup zevcesi inkâr ederek ihtilâf ettikte … mes'elede beyân olunduğu üzere ehl-i hibre kadınlar tarafından baʿde'l-muʿâyene mezbûrenin seyyibe olduğu isbât olunursa yemîniyle söz zevcin ise de mezbûrenin bikr olduğu sâbit olursa gerek kable'l-te'cîl ve gerek baʿde't-te'cîl olsun bilâ-fark adem-i isâbetin asâletine binâen söz mezkûrenindir. Binâenaleyh innînin icrâsı lâzım gelir. **[2059]**

الثانية: المُولي إذا ادعى الوصول إليها قبل مضي المدة قُبِل قوله بيمينه لا بعد مضيها.

4093. Mes'ele: Hükm-i mezkûrdan istisnâ olunan ikinci mes'ele, müddet-i mü'eccelenin mürûrundan akdem mevlâsı mezbûreye vusûl iddiʿâsında yemîniyle davâsı kabûl olunur ise de müddetin mürûrundan sonra kabûl olunmaz.

الثالثة: لو قالت طلقتني بعد الدخول ولي كمال المهر وقال قبْله ولكِ نصفُه فالقول لها لوجوب العدّة عليها وله في المهر والنفقة والسكنى في العدة وفي حل بنتها وأربع سواها وأختها للحال فلو جاءت بولد لزمن محتمل ثبت نسبه ويرجع إلى قولها في تكميل المهر فإن لاعنَ بنفيه عُدْنا إلى تصديقه هكذا فهمته من كلامهم ولم أره الآن صريحًا.

4094. Mes'ele: Üçüncüsü, zevce baʿde'd-duhûl "Tatlîk ettin, tekmîl-i mehrimi vereceksin!" deyip kocası ise "Kable'd-duhûl bıraktım, nısf-ı mehir hakkın var." diyerek bilâ-beyyine vakt-i talâkı taʿyînde ihtilâf etseler mezbûreye iddetin vücûbuna binâen söz, mezbûrenin ise de mehir iddet zarfında nafaka ve süknâ ve mezbûrenin kızının hilli ve mezbûreden başka dört zevcenin nikâhta cemʿi ve fi'l-hâl mezbûrenin hemşîresinin cevâz-ı nikâhı gibi hâllerde söz, kable'd-duhûl tatlîk iddiʿâ eden zevcin olup vakt-i talâkdan altı aydan akdem mezbûre bir çocuk getirse nesebi sâbit olup tekmîl-i mehirde mezbûrenin sözüne rücûʿ olunur. Ve eğer zevc çocuğun nesebini nefiyle liʿânda bulunursa zevcin sözünü tasdike rücûʿ ederiz. Hükm-i

mes'eleyi kelâm-ı fukahâdan bu vecihle fehm eyledim ise de ile'l-ân kavl-i sarih görmedim.

الرابعة ادعت المطلّقة ثلاثًا أن الثاني دخل بها فالقول لها لحلّها للمطلق لا لكمال المهر.

4095. Mes'ele: Dördüncüsü, talâk-ı selâse ile mutallaka, zevc-i sânînin duhûlünü iddiʿâ ederse üç talâk boşayan zevc-i evveline hilli için mezbûre sözü kabûl olunur ise de itmâm-ı mehri için kabûl olunmaz. **[2060]**

الخامسة لو علّقه بعدم وطئه اليوم فادعت عدمه وادعاه فالقول له لإنكاره وجود الشرط قال في الكنز وإن اختلفا في وجود الشرط فالقول له.

4096. Mes'ele: Beşincisi, zevc zevcesinin talâkını bugün onu adem-i vat'a taʿlîk edip de zevcesi adem-i vat'la şartın vücûdunu, zevci ise onu vat'la şartın adem-i vücûdunu iddiʿâ ederek ihtilâf etseler vücûd-i şartı inkâr ettiğinden söz zevcindir. Zîrâ adem asıldır. Onun için *Kenz*'de zevcle zevce şartın vücûdunda ihtilâf etseler söz zevcin olmasına kâil olmuştur.

AHKÂMÜ'L-UKÛD

هي أقسام: لازمٌ من الجانبين: البيع والصَّرْف والسلَم والتولية والمرابحة والوضيعة والتشريك والصلح والحوالة إلا في مسألتين ذكرناهما في الفوائد؛ منها والإجارة إلا في مسألة ذكرناها في الفوائد؛ منها والهبة بعد القبض ووجود مانع من الموانع السبعة والصداق والخلع بعوض والنكاح الخالي عن الخيارين خيارِ البلوغ والعتقِ والأَولى أن يقال ونكاح البالغ العاقل الحرّ امرأة كذلك.

[el-Kısmu'l-evvel]

4097. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil ahkâm-ı ukûda müteʿallak olup ukûd ise aksâm-ı âtiyeye munkasime olup onlardan biri, âkideyn tarafından lâzım olarak münʿakid olur. Beyʿ ve sarf ve selem ve tevliyet ve mürâbaha ve vadîʿa ve teşrîk ve sulh ve iki mes'elenin gayrısında havâle gibi. Musannif allâme, mezkûr iki mes'eleyi fevâidin havâlesinde zikir ve beyân buyurmuşlardır. dahi musannif-i allâmenin icâre-i fevâidde beyân ettiği mes'elenin gayrı icâre ve baʿde'l-kabz ve mevâniʿ-i sebʿadan bir

mâniʿin vücûdundan sonra hibe ve sadâk ve ivaz bedelinde hulʿ ve hıyâr-ı bulûğ ve hıyâr-ı ıtkdan hâlî olan akd-i nikâhtır. Evlâ olan âkil-i bâliğ-i hürrün ve âkile-i bâliğa-i hürrenin nikâhları demektir. **[2061]**

el-Kısmü's-sânî

وجائزٌ من الجانبين: الشركة والوكالة والمضاربة والوصية والعارية والإيداع والقرض والقضاء وسائر الولايات إلا الإمامة العظمى.

4098. Mes'ele: Aksâm-ı ukûddan ikincisi, âkideynin her ikisi tarafından câiz olan ukûddur. Cevâz ıstılâh-ı ulemâda bir kere gerek vâcib veya mendûb veya mekrûhtan eʿamm olarak refʿ-i harec manâsına ve bir kere de vücûd ve ademi siyyân manâsına olarak bir şeyin fiil ve terki müsâvî olup muhayyer olmak ve bir kere de gayr-i lâzım maʿnâsınadır ki ukûd da ıstılâh-ı fukahâ olarak bu makâmda bu maʿnâyadır ki âkideynin her birisi akdi fesih ve ikâlede muhtâr demektir. Vekâlet ve şirket ve mudârebe, vasiyyet ve âriyet ve îdâʿ ve karz ve kazâ ve imâmet-i uzmâdan mâʿadâ bi'l-cümle akd-i velâyet bu kabîlden olarak âkideynden her birisi ukûd-i mezkûreyi feshe mâliktir.

el-Kısmu's-Sâlis

وجائزٌ من أحد الجانبين فقط: الرهن جائز من جانب المرتهن ولازم من جانب الراهن بعد القبض والكتابة جائزة من جانب العبد لازمة من جانب السيد والكفالة جائزة من الطالب لازمة من جانب الكفيل وعقد الأمان جائزٌ من قبَل الحربي لازمٌ من جانب المسلم.

4099. Mes'ele: Kısm-ı sâlis, yalnız bir taraftan câiz, diğer taraftan lâzım olan ukûddur. Akd-i rehin ve kitâbet ve kefâlet ve emân bu kabîldendir. Zîrâ akd-i rehni mürtehin tarafından câiz olarak feshedebilir ise de râhine nisbetle baʿde'l-kabz lâzım olmakla mürtehin râzı olmadıkça feshedemez. Ve kezâ akd-i kitâbet abd cânibinden câiz olup seyyid tarafından lâzımdır. Ve kezâ akd-i kefâlet tâlibe nazaran câiz olup feshedebilir ise de kefîle nisbetle lâzım olarak feshedemez. Ve kezâ akd-i emân harbî tarafından **[2062]** câiz olup müslim tarafından lâzımdır.

[el-Kısmu'r-Râbiʿ]

تنبيه

من الجائز من الجانبين تولية القضاء فللسلطان عزله ولو بلا جُنْحَة كما في الخلاصة وله عزل نفسه. وأما الولاية على مال اليتيم بالوصاية فإن كان وصي الميت فهي لازمة بعد موت الموصي فلا يملك القاضي عزلَه إلا بخيانةٍ أو عجزٍ ظاهرٍ ومن جانب الوصي فلا يملك الوصي عزل نفسه إلا في مسألتين ذكرناهما في وصايا الفوائد.

4100. Mes'ele: Ukûd-i mezkûreden bir kısmı dahî, *Hulâsa*'nın beyânı vechile âkideyn tarafından câiz olarak kâbil-i fesih ve ikâledir. Tevliyet-i kazâ gibi ki velev bilâ-cünha olsa dahi sultân azledebileceği gibi taklîd edenin ilmi veya huzûru şartıyla kendisi de nefsini azledebilir. Ama vesâyetle mâl-ı yetîme velâyet eğer vasî-yi meyyit ise mûsînin vefâtından sonra lâzime olarak hiyâneti veya aczi zâhir olmadıkça kâdî azline mâlik değildir. Ve eğer vasî tarafından ise vesâyâ-yı fevâidde beyân olunan iki mes'elenin gayrısında kendisini azle mâlik değildir.

وإن كان وصي القاضي فلا لأن للقاضي عزله كما في القنية وله عزل نفسه بحضرة القاضي وقد ذكرنا التولية على الأوقاف في وقف الفوائد.

4101. Mes'ele: Eğer vasî-yi mezkûr taraf-ı kâdîden nasb olunmuş ise nefsini azledemez. Zîrâ *Kunye*'de beyân olunduğu üzere kâdî kendisini azledebilir. Ama huzûr-i kâdîde nefsini azledebilir. Musannif allâme hükm-i tevliyeti fevâidin vakfında zikir ve beyân eylemiştir.

[Akidlere Dair Bir Taksîm]

تقسيم في العقود

البيع نافذ وموقوف ولازم وغير لازم وفاسد وباطل وضبط الموقوف في الخلاصة في خمسة عشر وزدت عليها ثمانية.

4102. Mes'ele: [2063] Ber-vech-i âtî beyân olunacak mesâil, ukûdun taksîmi beyânında olup … mes'elede beyân olunduğu üzere beyʿ, sahîh ve fâsid ve bâtıl ve mekrûh gibi aksâma munkasim olup beyʿ-i sahîh dahi nâfiz

ve mevkûf ve lâzım ve gayr-i lâzım olarak taksîm olunur ki mes'ele-i mezkûrede beyân olunduğu üzere bey'-i sahîh zâten ve vasfen meşrû' olan bey'dir. Bey'-i fâsid aslen sahîh olup da vasfen sahîh olmayan, ya'nî zâten mün'akid olup da bazı evsâf-ı hâriciyyesi i'tibârıyla meşrû' olmayan, bey'-i bâtıl aslen sahîh olmayan bey'lerdir.

Bey'-i nâfiz, gayrın hakkı ta'alluk etmeyen bey' olup lâzım, gayr-i lâzıma munkasimdir. Bey'-i mevkûf, gayrın hakkı ta'alluk eden bey'dir. Bey-i lâzım hıyârâttan ârî olan, gayr-i lâzım karîn-i hıyâr olan bey'lerdir. *Hulâsa*'da bey'-i mevkûf on beş kısma zabtolunup musannif-i allâme sekiz kısım dahi ziyâde ederek yirmi üç kısma iblâğ eylemiştir.

[Fâsid ve Bâtıl Akidlerin Farkları]

تكميل

الباطل والفاسد عندنا في العبادات مترادفان وفي النكاح كذلك لكن قالوا نكاح المحارم فاسدٌ عند أبي حنيفة فلا حدّ وباطل عندهما فيحدّ وفي جامع الفصولين نكاح المحارم قيل باطل وسقط الحدّ لشبهة الاشتباه وقيل فاسد وسقط الحدّ لشبهة العقد انتهى.

4103. Mes'ele: İnde'l-Hanefî bâtıl ile fâsid zâten ve mefhûmen müttahid ve lafzen muhtelif olarak müterâdiflerdir, buyuruluyor ise de ânifen işâret olunduğu üzere fâsid aslen sahîh olup vasfen sahîh olmayan, bâtıl ise aslen sahîh olmayan, ya'nî meselâ bey'-i fâsid aslen sahîh olarak bâyi'in semene ve müşterinin mebî'e mâlik olması gibi üzerine semere-i akid terettüb eder ise de lâzımu'l-fesihtir. Bey'-i bâtıl ise bey'-i hür gibi aslen sahîh olmadığından semer-i akid terettüb eylemez. Binâenaleyh terâdüfle hüküm cây-ı nazardır.

4104. Mes'ele: Fâsid ile bâtıl nikâhta dahi müterâdiflerdir. Nikâh-ı fâsid, şerâit-i sıhhatinden birisi bulunmayan **[2064]** nikâh olup bâtıla mürâdif olunca sübût-i neseb, vücûb-i iddet ve sukût-i had gibi ahkâm nasıl terettüb eder, denirse bunların sübûtu şübhe-i akdin tahakkukuna mebnîdir. Zîrâ bunlar şübhe ile sâbite olan ahkâmdandır. Lâkin fukahâ-yı izâm hazerâtının beyânlarına göre inde'l-İmâm nikâh-ı mehârim fâsid olarak had îcâb eylemediği hâlde inde'l-İmâmeyn bâtıl olarak hadd-i zinâ îcâb

eylemesiyle ihtilâf, terâdüfle hükme münâfî olup *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in beyânına göre nikâh-ı mehârim bâtıl olup haddin sukûtu şübhe-i iştibâha mebnî ve inde'l-baʿz fâsid olup haddin sukûtu şübhe-i akde mebnî olmasıyla ihtilâf dahi terâdüfe münâfîdir.

وأما في البيع فمتباينان فباطلُه ما لا يكون مشروعًا بأصله ووصفِه وفاسدُه ما كان مشروعًا بأصله دون وصفه وحكم الأوّل أنه لا يملك بالقبض وحكم الثاني أنه يملك به.

4105. Mes'ele: Akd-i beyʿde fâsid ile bâtıl mütebâyinlerdir. Zîrâ bâtıl beyʿ-i hür gibi aslen ve vasfen meşrûʿ olmayan beyʿ olup, hükmü kabzla bâyiʿ semene ve müşteri mebiʿe mâlik olmaz. Fâsid ise aslen meşrûʿ olup vasfen meşrûʿ olmayandır ki kabzla mâlik olunur. Yaʿnî, akd-i fâsid üzerine semere-i milk terettüb eder. Velâkin lâzımu'l-fesihtir.

وأما في الإجارة فمتباينان قالوا لا يجب الأجر في الباطلة كما إذا استأجر أحدُ الشريكين شريكَه لحملِ طعام مشترَكٍ ويجب أجر المثل في الفاسدة.

4106. Mes'ele: Amma akd-i icârede fâsid ile bâtıl mütebâyin olup fukahânın beyânlarına göre şerîkeynden birinin diğerini beynlerinde müşterek olan taʿâm[ı] haml için istîcârı gibi icâre-i bâtılada ücret lâzım gelmez ise de icâre-i fâsidede ecr-i misil îcâb eder. **[2065]**

وأما في الرهن فقال في جامع الفصولين فاسده يتعلّق به الضمان وباطله لا يتعلق به الضمان بالإجماع ويملك الحبس للدين في فاسده دون باطله ومن الباطل لو رهن شيئًا بأجر نائحة أو مغنية.

4107. Mes'ele: Amma akd-i rehinde fâsid ile bâtıl beyninde fark, *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'in beyânına göre bi'l-icmâʿ fâsidine damân taʿalluk edip bâtılına taʿalluk eylemez. Fâsidinde deyn için rehni habse mâlik olup bâtılında mâlik değildir. Rehn-i bâtıldan biri nâihe veya muğannîye ücreti bedelinde bir şey terhîn eylemektir.

وأما في الصلح فقالوا من الفاسد الصلح على إنكار بعد دعوى فاسدة؛ والصلح الباطل الصلح عن الكفالة والشفعة وخيار العتق وقَسْم المرأة وخيار الشرط وخيار البلوغ ففيها يبطل الصلح ويرجع الدافع بما دفع كذا في جامع الفصولين.

4108. Mes'ele: Amma akd-i sulhde farkları, fukahâ-yı izâmdan naklen *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de beyân olunduğu vechile, davâ-yı fâsideden sonra inkâr

üzerine sulh sulh-i fâsid cümlesinden olup kefâlet ve şüf'a ve hıyâr-ı ıtk ve kasm-i mer'e ve hıyâr-ı şart ve hıyâr-ı bulûğ emsâlinde vâki' olan sulhler sulh-i bâtıl olarak bedel-i sulh olmak üzere verilen şeyi istirdâd için veren kimse verdiği kimesneye mürâca'at eder.

وأما في الكفالة فقال في جامع الفصولين إذا أدّى بحكم كفالةٍ فاسدةٍ رجع بما أدى والكفالة بالأمانات باطلة انتهى. ولم يتضح الفرق بين الفاسد والباطل في الرهن والكفالة بما ذكرنا فليرجع إلى الكتب المطوّلة.

4109. Mes'ele: Amma kefâlette farklarını beyân hakkında *Câmi'u'l-Fusûleyn*'de kefâlet-i fâside hükmüyle iddi'âda bulunursa vermiş olduğu şeyi istirdâd için rücû' edip emânâta kefâlet bâtiladır, demiş. **[2066]** Rehinle kefâlette musannif-i allâmenin beyânıyla fâsidle bâtıl beyninde hakkıyla fark, kesb-i zuhûr ve ittizâh edemediğinden kütüb-i mutavveleye mürâca'atla tavsiye buyuruyorlar.

وأما الكتابة ففرّقوا فيها بين الفاسد والباطل فيعتق بأداء العين في فاسدها كالكتابة على خمر أو خنزير ولا يعتق في باطلها كالكتابة على ميتة أو دم كما ذكره الزيلعي.

4110. Mes'ele: Fukahâ-yı izâm hazerâtı akd-i kitâbette fâsid ile bâtıl beynini tefrîk edip hamr ve hınzîr üzerine kitâbet gibi kitâbet-i fâsidede mükâteb ve mükâtebe edâ-yı aynla âzâd olup Zeyla'î'nin beyân ettiği vecihle meyte ve dem üzerine kitâbet gibi kitâbet-i bâtilada ayn-ı meyte ve ayn-ı demi edâ ile âzâd olmazlar.

وأما الشركة فظاهر كلامهم الفرق بينهما فالشركة في المباح باطلة وفي غيره إذا فقدَ شرط فاسدة.

4111. Mes'ele: Amma akd-i şirkette fukahâ-yı izâm hazerâtının zâhir-i kelâmları fâsid ile bâtıl beyninde farkın husûlüdür. Binâenaleyh mübâh olan şeylerde şirket bâtila olup mübâhın gayrısında şart-ı şirketin fikdânıyla fâsidedir.

فائدة

الباطل والفاسد عند الشافعية مترادفان إلا في الكتابة والخلع والعارية والوكالة والشركة والقرض وفي العبادات في الحج ذكره الأسيوطي.

4112. Mes'ele: Suyûtî'nin beyânına göre kitâbet, hulʿ, âriyet, vekâlet, şirket, karz, ibâdât-ı haccın gayrılarında eimme-i Şâfiʿiyye hazerâtına göre fâsidle bâtıl müterâdiflerdir. **[2067]**

AHKÂMÜ'L-FÜSÛH

أحكام الفسوخ

وحقيقته حلّ ارتباط العقد. إذا انعقد البيع لم يتطرّق إليه فسخ إلا بأحد أشياء: خيار الشرط وخيار عدم النقد إلى ثلاثة وخيار الرؤية وخيار العيب وخيار الاستحقاق وخيار الغبن وخيار الكمية وخيار كشف الحال وخيار فوات الوصف المرغوب فيه وخيار هلاك بعض المبيع قبل القبض وبالإقالة والتحالف وهلاك المبيع قبل القبض وخيار التغرير الفعلي كالتصرية على إحدى الروايتين وخيار الخيانة في المرابحة والتولية وظهور المبيع مستأجَرًا أو مرهونًا.

فهذه ثمانية عشر سببًا وكلها يباشرها العاقد إلا التحالف فإنه لا ينفسخ به وإنما يفسخه القاضي وكلها يحتاج إلى الفسخ ولا ينفسخ فيها بنفسه وقدّمنا فرق النكاح في قسم الفوائد.

4113. Mes'ele: Füsûhun hakikati beyʿ münʿakid oldukta irtibât-ı akdin hillinden ibâret olup münʿakid olan akde fesih târi' olmaz. Ancak ber-vech-i âtî beyân olunacak on sekiz kadar esbâb-ı fesihten biriyle münfesih olur. Esbâb-ı mezkûre de, hıyâr-ı şart ve üç güne kadar hıyâr-ı adem-i nakd, hıyâr-ı rü'yet ve hıyâr-ı ayb ve hıyâr-ı istihkâk ve hıyâr-ı gabn ve hıyâr-ı kemmiyyet ve hıyâr-ı keşfü'l-hâl ve mergûbun fîh olan vasfın fevtinin hıyârı ve kable'l-kabz mebîʿin bazısının helâkı ve ikâle ve tehâlüf ile hıyâr ve kable'l-kabz helâk-ı mebîʿ ile hıyâr ve iki rivâyetten biri üzere tasriye gibi tağrîr-i fiilî hıyârı ve murâbaha ve tevliyede hıyâr-ı hiyânet ve mebîʿin müste'cer ve merhûn zuhûru gibi şeylerden ibâret olup esbâb-ı mezkûreden tehâlüften mâʿadâ cümlesine âkid mübâşeret edebilir. Ama tehâlüf ile akid münfesih olmaz. Belki tehâlüf üzerine kâdî fesheder. Esbâb-ı mezkûrenin cümlesi feshe muhtâc olup mücerred esbâb-ı mezkûrenin bulunmasıyla akid münfesih olmaz. Fevâid kısmında 4115. mes'elede fark-ı nikâh beyân olıunmakla bu makâmda ondan bahse hâcet yoktur. **[2068]**

4114. Mes'ele: Hıyâr-ı istihkâk: Meselâ iştirâ olunan bir hânenin bazısı başkasının mâlı olduğu zâhir olsa inde'l-Hanefî müşterî muhayyer olup ister ise kâmilen hâneyi bâyiʿe reddedip tekmîl-i parasını istirdâd eder. Ve ister ise imsâk edip yalnız istihkâkı zâhir olan mikdârın parasını istirdâd eder. Amma muʿayyen olarak bir mevziʿin istihkâkı zuhûr etse, eğer kable'l-kabz ise yine muhayyer olup baʿde'l-kabz zuhûr etmiş ise hıyârı olmayıp mikdâr-ı müstahikkın parasını istirdâd eder.

Hıyâr-ı gabn: Vekâlet ve vesâyet sûretleriyle bâyiʿin müşterîyi tağrîri sûretinde olur. Meselâ müşterî gâib olarak mebîʿ mechûl olup bâyiʿ "Şu kadar kuruş değeri vardır." diyerek müşterîyi iğfâl etmesiyle olur.

Hıyâr-ı kemmiyyet: Müşterî bâyiʿe meselâ "Bu hâneyi şu dolapta bulunan paraya aldım." deyip bâyiʿ de "Ol para bedelinde sana sattım." dedikten sonra paranın mikdârına muttaliʿ olursa muhayyer olmasıdır.

[Hâtime]

خاتمة

جحود ما عدا النكاح فسخ له إذا ساعده صاحبه عليه واختلفوا في جحود الموصي للوصية.

الفسخ هل يرفع العقد من أصله أو فيما يستقبل؟ قال شيخ الإسلام إنه يجعل العقد كأن لم يكن في المستقبل لا فيما مضى وفائدته في أحكام في شروح الهداية وذكره الزيلعي أيضًا في خيار العيب.

4115. Mes'ele: Peder ve büyük peder tarafından akdolunan nikâh-ı sahîh-i nâfiz-i lâzımdan mâʿadâ ukûd-i sâireyi inkâr sâhib-i akdin müsâʿadesi üzerine kendisi aleyhine fesihdir. Ama nikâh-ı sahîh-i nâfiz-i lâzım feshe muhtemil değil ise de peder ile büyük pederin gayrısı tarafından icrâ olunan akd-i nikâh sahîh ve nâfiz olsa bile gayr-i lâzım olmakla adem-i kefâet ve noksan-ı mehir emsâli bir sebeble kâbil-i fesihtir.

4116. Mes'ele: Mûsînin vasiyyeti inkârı fesih olup olmamasında ihtilaf olunup *Câmiʿu'l-Fusûleyn*'de **[2069]** mûsînin vasiyyeti feshi ondan rücûʿ olup, bu ise vasiyyeti, mâzîde isbâtla hâlde nefiyden ibâret olup; cühûd ise mâzî ve hâlde nefiyden ibâret olarak beynlerindeki münâfâta binâen

vasiyyeti inkâr onu fesih olamaz deyip *Mebsût*'ta ise inkâr vasiyyetten rücûʿ olmasına kâil olmuş.

4117. Mes'ele: Fesih ukûdu aslından mı refʿ eder yoksa müstakbelde mi refʿ eder ihtilâf olunup şeyhülislâmın beyânına göre fesih ukûdu ke-en lem yekun hükmünde kılıp mâzîde refʿ eylemez. İhtilâf-i mezkûrun semeresi şurûh-i *Hidâye*'nin ahkâmında mezkûr olduğu gibi şârih Zeylaʿî' dahi hıyâr-ı ayb bahsinde zikr eylemiştir, mürâcaʿat buyrula.

AHKÂMÜ'L-KİTÂBET

يصحّ البيع بها؛ قال في الهداية: والكتاب كالخطاب وكذا الإرسال حتى اعتبروا مجلس بلوغ الكتاب وأداء الرسالة انتهى. وفي فتح القدير وصورة الكتاب أن يكتب أما بعد فقد بعتُ عبدي منك بكذا فلما بلغه وفهم ما فيه قال قبلتُ في المجلس. وما في المبسوط من تصويره بقوله «بعني بكذا فقال بعته يتمّ» فليس مراده إلا الفرق بين البيع والنكاح في شرط الشهود وقيل بل يفرق بين الحاضر والغائب فبعني من الحاضر استيامٌ ومن الغائب إيجابٌ انتهى.

4118. Mes'ele: Kitâbetle beyʿ sahîh olur. *Hidâye*'de beyân olunduğuna göre kitâb ve kezâ risâlet hitâb gibidir. Hatta inʿikâd-ı akidde kitâbın bulûğu ve risâletin edâsı meclis-i muʿteberdir.

Fethü'l-Kadîr'in beyânına göre akd-i beyʿde kitâbetin sûreti bâyiʿ müşterîye hitâben أما بعد، فقد بعت عبدي منك بكذا diye yazıp mektûb müşterîye vâsıl ve mündericâtına ıttılâʿı hâsıl oldukda meclis-i ıttılâʿda قبلت der buyurup kitâbetle akdi tasvîrde *Mebsût*'un müşteri tarafından بعني بكذا diyerek îcâbına, bâyiʿin بعته demesiyle akid tamâm olur demesiyle maksadı akd-i nikâhda şâhidlerin îcâbla kabûlü istimâʿları şart olup beyʿde ise adem-i iştirâtla beynlerini farktır. Yaʿnî akd-i nikâhın tamâmında mücerred kabûl kâfî olmayıp belki meclis-i ukûdda **[2070]** şâhidlerin müctemiʿan îcâbla kabûlü istimâʿları lâzımdır.

Bazılarının beyânına göre sâhib-i *Mebsût*'un (بعني بكذا، فقال: بعته) diyerek tasvîriyle maksadı hâzır ile gâib beynini farktır. Müşterînin بعني بكذا kavli hâzırdan istiyâm, yaʿnî pazarlık olup gâibden olursa îcâbdır.

[Kitâbetle Nikâh]

ويصحّ النكاح بها قال في فتح القدير وصورته أن يكتب إليها يخطبها فإذا بلغها الكتاب أحضرت الشهود وقرأته عليهم وقالت زوّجت نفسي منه أو تقول إن فلانًا كتب إليّ يخطبني فاشهدوا أنّي قد زوّجت نفسي منه أما لو لم تقل بحضرتهم سوى زوّجت نفسي من فلان لا ينعقد لأن سماعَ الشطْرين شرطٌ وبإسماعهم الكتاب أو التعبير عنه منها قد سمعوا الشطرين بخلاف ما إذا انتفيا. ومعنى الكتاب بالخِطبة أن يكتب زوجيني نفسك فإني رغبت فيك ونحوه.

4119. Mes'ele: Kitâbetle nikâh da sahîh olur. *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre kitâbetle akd-i nikâhın sûreti hıtbe, yaʿnî nikâh kasdıyla mûcib, kâbile "Ben seni tezevvüc ettim." veya "Kendini bana tezvîc et!" diyerek yazıp mektûb mahtûba vâsıl oldukda şâhidler huzûrunda mektûbun ibâresini onlara tilâvet veya mazmûnunu hikâye ederek "Şâhid olunuz! Ben nefsimi ona tezvîc ettim." veya "Kabûl ettim." der. Veya ""Falân kimse bana mektûb yazıp beni taleb ediyor. Şâhid olunuz! Nefsimi ona tezvîc ettim." demesiyle nikâh münʿakid olur.

Amma mezbûre, şâhidler huzûrunda "Ben nefsimi ona tezvîc ettim." diyerek kabûlünü ismâʿ edip zevc tarafından yazılmış olan îcâbı ismâʿ eylemese nikâh münʿakid olmaz. Zîrâ şâhidlerin îcâbla kabûlü müctemiʿan istimâʿları sıhhat-i akidde şarttır. Mektûbun ibâresini veya mazmûnu onlara ismâʿla onlar îcâbla kabûlü istimâʿ eylemiş olurlar. Mektûbun ibâresini veya mazmûnunu şâhidlerin adem-i istimâʿları hükm-i mezkûrun hilâfına olarak nikâh sahîh olmaz. Hıtbe ile kitâbın maʿnâsı beyân olunduğu vecihle ya mâzî sîgasıyla "Seni tezvîc ettim." veya emir sîgasıyla "Ben seni tezevvüce tâlib ve râgıbım. Kendini bana tezvîc eyle!" demek gibi taʿbîr ile ifâde-i merâmdır. **[2071]**

ولو جاء الزوج بالكتاب إلى الشهود مختومًا فقال: هذا كتابي إلى فلانة فاشهدوا عليّ بذلك، لم يجز في قول أبي حنيفة حتى يعلم الشهود ما فيه. وجوّزه أبو يوسف من غير شرط إعلام الشهود بما فيه وأصله كتاب القاضي إلى القاضي قال في المصفّى: هذا إذا كان بلفظ التزويج أما إذا كان بلفظ الأمر كقوله زوّجي نفسك مني لا يشترط إعلامها الشهود بما في الكتاب لأنها تتولّى طرفيِ العقد بحكم الوكالة.

4120. Mes'ele: Kitâbetle nikâh sûretinde zevc, zevceye hitâben تزوجتك من نفسي diyerek yazıp mektûbu zarf derûnunda mühürlü olarak şâhidlere götürüp "Bu fülân hanıma mektûbumdur. Şâhid olunuz!" dese mektûb-i mezkûrun mündericâtını şâhidlere bildirmedikçe mücerred "Şâhid olunuz, fülâneye mektubumdur." demekle inde'l-İmâm nikâh câiz olmaz ise de kitâbu'l-kâdî ile'l-kâdîya kıyâsen mündericâtını iʿlâm şart olmayarak Ebû Yûsuf'a göre câizdir.

Mustasfâ'nın beyânına göre mündericâtını iʿlâmın iştirât ve adem-i iştirâtıyla ihtilâf beyân olunduğu vechile mazmûn-i mektûb mâzî sîgasıyla yazıldığına göre olup ama mazmûn-i mektûb mezbûreye hitâben زوجي نفسك مني diyerek emir sîgasıyla yazıldığı sûrette emîr sîgası îcâb olmayıp belki mezbûreyi akde tevkîl olduğuna göre mazmûn-i mektûbu şâhidlere iʿlâm şart değildir. Zîrâ sîga-i mezkûre tevkîl olduğuna göre mezbûre akde tevkîl olarak îcâb ve kabûl kendisiyle kâim olacağından mezbûrenin şâhidlere karşı kabûlü hasbe'l-vekâlet hem îcâb ve hem kabûl olarak onun kelâmını şâhidlerin istimâʿı îcâb ve kabûlü istimâʿ olmakla akd-i mezkûr sahîh olup mazmûn-i mektûbu iʿlâma hâcet yoktur.

ونقله من الكامل قال: وفائدة الخلاف فيما إذا جحد الزوج الكتاب بعد ما أشهدهم عليه من غير قراءة عليهم وإعلامهم بما فيه وقد قرأ المكتوب إليه الكتاب عليهم وقبل العقد بحضرتهم فشهدوا أن هذا كتابه ولم يشهدوا بما فيه لا تقبل هذه الشهادة عندهما ولا يقضى بالنكاح وعنده يقبل ويقضى به.

4121. Mes'ele: Musannif-i allâme hükm-i mezkûru *Kâmil*'den nakledip İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre sıhhat-i akidde mazmûn-i mektûbu şâhidlere iʿlâm şart olup Ebû Yûsuf'a göre adem-i iştirâtıyla ihtilâfın semeresi zevc, mazmûn-i mektûbu şâhidlere bilâ-kırâat velâ iʿlâm işhâd ettikten sonra mektûbu inkâr edip halbuki mahtûbe tarafından mektûb şâhidlere tilâvetle şâhidler huzûrunda akdi kabûl edip şâhidler de mazmûn-i mektûbu bilmeyerek yalnız mektûb-i mezkûr hâtibin mektûbu olduğuna şehâdetlerinde zâhir olur ki İmâmeyn hazerâtına göre şehâdet-i mezkûre kabûl olunmayarak akd-i mezkûrun sıhhatiyle hükm olunmaz ise de İmâm Ebû Yûsuf hazretlerine göre sıhhat-i şehâdette mazmûn-i mektûbu ittilâʿ şart olduğundan şehâdet-i mezkûre kabûl olunarak akd-i mezkûrun sıhhatiyle hükm olunur.

[Kitâbetle Talâk ve İtâk]

أما الكتاب فصحيح بلا إشهاد وهذا الإشهاد لهذا وهو أن تتمكن المرأة من إثبات الكتاب عند جحود الزوج الكتاب انتهى. وأما وقوع الطلاق والعتاق بها فقال في البزّازية الكتاب من الصحيح والأخرس على ثلاثة أوجه: إن كتب على وجه الرسالة مُصَدَّرًا معنونًا وثبت ذلك بإقرار أو بالبينة. فكالخطاب وإن قال لم أنو به الخطاب لم يصدق قضاءً وديانةً وفي المنتقى أنه يدَيّن. ولو كتب على شيء يستبين عليه امرأته أو عبده كذا إن نوى صحّ وإلا فلا. ولو كتب على الهواء أو الماء لم يقع شيء وإن نوى.

4122. Mes'ele: Amma mektûb bilâ-işhâd sahîhtir. Mektûba beyân olunduğu vecihle işhâd, zevcin mektûb-i mezkûru inkârı hâlinde zevce-i mahtûbenin isbâta iktidârı içindir.

4123. Mes'ele: Kitâbetle talâk ve itâkın hükm-i vukû'ları: *Bezzâziyye*'nin kitâb-ı talâkda beyânına göre sahîh ve dilsizden kitâbet 4127. mes'elede beyân olunacağı üzere üç vecih üzere olup onlardan biri, kitâbet-i müstebîne ile risâlet olup usûlü vechile musaddar ve mu'anven **[2072]** olup mürsilin ikrârı veya beyyine ile sâbit olursa isbât hükmü de bi'l-müşâfehe hitâb gibi olup "Mektûb-i mezkûr ile hitâb kasd eylemedim." dese kazâen ve diyâneten tasdik olunmayarak müfâdının muktezâsı bulunan hükmün sübûtuyla hükm olunur. *Müntekâ*'nın beyânına göre diyâneten tasdîk olunup kazâen tasdîk olunmaz.

Vech-i sânî: Ba'de'l-kitâbet okunacak sûrette zevcesinin talâkını veya kölesinin i'tâkını yazmak olup eğer mazmûn-i mektûba niyet ederse sahîh olup talâk ve itâk vâki' olurlar ise de karîn-i niyet olmazlar ise vâki' olmazlar.

Üçüncü vecih: Havaya veya su üzerine yazmak gibi gayr-i müstebîn olursa her ne kadar niyet eylese dahi telaffuz eylemedikçe hiçbirisi vâki' olmaz.

وإن كتب امرأته طالق فهي طالق بعث إليها أو لا وإن كان المكتوب إذا وصل إليك فأنت كذا فما لم يصل لا تطلق وإن ندم ومحا من الكتاب ذكر الطلاق وترك ما سواه وبعث إليها فهي طالق إذا وصل ومحوه الطلاق كرجوعه عن التعليق.

4124. Mes'ele: Zevcesine hitâben أنت طالق diyerek mektûb yazdıkta mektûbu gerek göndersin ve gerek göndermesin zevcesi boş olur. Ve eğer mektûbda "Mektûbum vâsıl oldukda sen boşsun" derse talâkın vukûʿu mektûbun vusûlüne muʿallak olmakla mektûb-i mezkûr mezbûreye vâsıl olmadıkça boş olmaz ise de bu vechile baʿde'l-kitâbet nâdim olup da mektûbdan talâkın zikrini tayyedip bâkîsini gönderir ise mektûb vâsıl oldukda vukûʿuna binâen vusûl-i mektûba muʿallak olan talâk da vâkiʿ olur. Talâkın zikrini mektûbdan tayyetmek taʿlîkten rücûʿ hükmünde olup baʿde't-taʿlîk ise rücûʿ sahîh olamaz.

وإنما يقع إذا بقي ما يسمّى كتابة أو رسالة فإن لم يبق هذا القدر لا يقع وإن محا الخطوط كلها وبعث إليها البياض لا تطلق لأن ما وصل إليها ليس بكتاب.

4125. Mes'ele: Gerek talâk ve gerek itâk ancak kitâbet veya risâlet إذا وصل إليك مكتوبي هذا أنت طالق ويا حر[1] gibi tesmiye ettiği şeyin bekâsı hâlinde vâkiʿ olup bunlar mahv ve tayyolunarak **[2073]** kalmadıkları hâlde vâkiʿ olmazlar. Ve eğer mektûb-i mezkûrun bi'l-cümle yazısını söyleyip de beyâz olarak kağıdı göndermiş olsa gerek talâk ve gerek itâk vâkiʿ olmaz. Zîrâ vâsıl olan mektûb değildir. Binâenaleyh şart vâkiʿ olmadığından meşrût da gayr-i vâkiʿdir.

ولو جحد الزوج الكتاب وأقامت البينة عليه أنه كتبه بيده فرّق بينهما في القضاء انتهى.

4126. Mes'ele: Yine *Bezzâziyye*'nin ifâdesine göre zevc zevcesine hitâben "Mektûbum vâsıl oldukta sen boşsun." diye yazdıktan sonra mektûb-i mezkûr mezbûreye vâsıl oldukta zevc mektûbu inkâr edip zevce ise hatt-ı destiyle yazıldığını bi'l-beyyine isbât eylese hâkim beynlerini tefrîk eder.

وذكر الزيلعي من مسائل شتى في الكتابة لا على الرسم أن الإشهاد عليه أو الإملاء على الغير يقوم مقام البينة.

4127. Mes'ele: Resim kitâbet üzere olmayarak ahkâm-ı kitâbette mesaîl-i şettâdan Zeylaʿî'nin beyânına göre mektûb üzere işhâd veya başkası üzerine imlâ beyyine makâmına kâim olur. Zeylaʿî'den naklen Hamevî'nin beyânına göre 4123. mes'elede işâret olunduğu üzere müstebîn-i mersûm, müstebîn-i

---

1 "Sana bu mektubum ulaştığında sen boşsun veya hürsün."

gayr-i mersûm, gayr-i müstebîn olarak üç mertebe üzere olup müstebîn-i mersûm mektûbun muʿanven, yaʿnî usûl-i maʿrifesi dâiresinde bâlâsı "Fülân ibn fülândan fülân ibn fülâna" diyerek mürsil ve mürselün ileyhin ismi ve künyeleriyle unvânları yazılıp zîri de mühr-i mahsûsla temhîr olunmaktır ki bu vecihle yazılan mektûb şifâhen nutk gibi huccet-i mülzimedir.

Müstebîn-i gayr-i mersûm: Duvar ve kağıt ve evrâk-ı eşcâr emsâli şeyler üzerine yazılmadıkça baʿde'l-kitâbet tilâvet olunmasına nazaran müstebîn ise gayr-i mersûm olmakla işhâd ve beyyine gibi sıhhatini te'yîd edecek bir şey ilâvesiyle te'yîd olunmadıkça huccet olamaz. Zîrâ bu misillü yazı tahkîk için olacağı gibi tecrübe için **[2074]** yazılmaya da muhtemil olmakla kabûlüyle isbât-ı hüküm de işhâd ve beyyine gibi te'yîde muhtâctır.

Amma hava veya su üzerine gayr-i müstebîn olan kitâbet, kelâm-i gayr-i mesmûʿ hükmünde olarak her ne kadar niyete mukârin olsa bile hiçbir hüküm ifâde eylemez.

وفي القنية: كتبتْ «أنت طالق» ثم قالت لزوجها «اقرأْ عليّ» فقرأ لا تطلق ما لم يقصد خطابها انتهى.

4128. Mes'ele: *Kunye*'nin beyânına göre 246. mes'elede beyân olunduğu vechile bir mer'e أنت طالق cümlesini bir kağıda yazıp kocasına "Bunu bana oku!" deyip kocası da mezbûreye hitâben kasdeylemeyerek mücerred okumakla zevcesi boş olmaz. Zîrâ 245. mes'elede beyân olunduğu üzere her ne kadar elfâz-ı sarîha, hükm-i şerʿîsini isbâtta niyete muhtâce değil ise de lâkin talâkın îkâʿında hitâbla mezbûreyi kasd lâzımdır. Halbuki bu makâmda mezbûreye hitâben telaffuz olunmayıp belki mücerred tilâvet kasdıyla telaffuz olunmuştur.

وقد سئِلتُ عن رجل كتب أيمانًا ثم قال لآخر: اقرأْها فقرأها هل تلزمه؟ فأجبتُ بأنها لا تلزمه إن كانت بطلاق حيث لم يقصد وإن كانت بالله تعالى فقالوا: الناسي والمخطئ والذاهل كالعامد.

وأما الإقرار بها ففي إقرار البزّازية كتب كتابًا فيه إقرار بين يدي الشهود، فهذا على أقسام: **الأوّل**: أن يكتب ولا يقول شيئًا وأنه لا يكون إقرارًا فلا تحل الشهادة بأنه إقرار.

4129. Mes'ele: Bir kağıda yemîn sûretini yazıp diğerine "Bunu oku!" diyerek kağıdı verip de ol kimse okusa yemîn etmiş olarak muhâfazası lâzım gelir mi, diye vâkiʿ olan suâl ve istiftâya musannif-i allâme, eğer şöyle yapar ise zevcesi boş olmak üzere talâka taʿlîkle yemîn ise taʿlîk-i mezkûr kasda mukârin olmadıkça şartın vukûʿuyla cezâ-yı muʿallak olan talâk lâzım gelmez ise de **[2075]** "Vallâhi ve billâhi şöyle yapacağım." veya "Yapmayacağım." diyerek kasem tarîkiyle yazılmış ise 267. mes'elede beyân olunduğu vecihle fukahâ-yı izâm hazerâtının beyânlarına göre yemîn billâh inʿikâdında niyete muhtâc olarak gerek amden ve gerek sehven ve hata'en ve nisyânen munʿakid olacağı gibi bu vechile dahi hânis olarak kefâret lâzım gelir. Lâkin mes'ele-i mezkûrede beyân olunduğu üzere İmâm-ı Aʿzam hazretleriyle İmâm Mâlik'e göre hükm-i mezkûrda yemîn bi't-taʿlîkle yemîn billâh beyninde fark yoktur. Mes'ele-i mezkûreye mürâcaʿat buyurulsun.

[Kitâbetle İkrâr]

4130. Mes'ele: Amma kitâbetle hükm-i ikrâr: İkrâr-ı *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre huzûr-i şuhûdda vukûʿ bulan ikrâr-ı kitâbet birkaç kısım üzere olup onlardan biri, ikrârı yazıp başka bir şey söylenmez. Bu vechile yazılan ikrâr nazar-ı şerʿde ikrârdan maʿdûd olmayarak "Fülân kimse fülân kimseye şöyle bir şey ikrâr etti." diyerek şehâdet helâl olmaz.

قال القاضي النسفي إن كتب مصدّرًا مرسومًا وعلم الشاهد حلّ له الشهادة على إقراره كما لو أقرّ كذلك وإن لم يقل اشهد عليّ به فعلى هذا إذا كتب للغائب على وجه الرسالة «أما بعد ذلك عليّ كذا» يكون إقرارًا لأنّ الكتاب من الغائب كالخطاب من الحاضر فيكون تكلّمًا. والعامّة على خلافه لأن الكتابة قد تكون للتجربة. وفي حقّ الأخرس يشترط أن يكون معنونًا مصدّرًا وإن لم يكن إلى الغائب.

4131. Mes'ele: Kâdî Nesefî ikrâr-ı mezkûr 4127. mes'elede beyân olunduğu vechile musadder ve mersûm olarak yazılıp şâhidlerin de maʿlûmu olursa her ne kadar "Benim ikrârıma şâhid ol!" demese bile şâhidler huzûrunda vâkiʿ olan ikrâra şehâdet helâl olduğu gibi beyân olunan uslûb-i maʿrûf üzere mektûb olan ikrâra da şehâdetin hilline kâil olmuştur. **[2076]**

Binâen alâ-hâzâ, alâ-vechi'r-risâlet gâibe hitâben (أما بعد، فلك عليّ كذا) yanîʿ "Meselâ senin bende şu kadar kuruş matlûb ve hakkın vardır." diyerek yazmış olsa ikrâr olup edâsıyla mülzem ve muâheze olunur. Zîrâ gâibden kitâb,

hazırdan hitâb gibi olmakla şifâhen ikrâr ve iʿtirâf eylemiş olur. Âmme-i fukahâ ise hükm-i mezkûrun hilâfınadır. Zîrâ kitâbet bazen tecrübe için olmakla katʿ ifâde eylemez.

4132. Mese'ele: Dilsiz hakkında kitâbetle ikrârın sıhhat-i kabûlünde her ne kadar gâibe olmasa dahi mektûbun muʿanven ve mersûm olması şarttır.

الثاني: كتب وقرأ عند الشهود لهم أن يشهدوا به وإن لم يقل اشهدوا عليّ.

4133. Mes'ele: Kitâbetle ikrârın ikinci vechi, mukırr ikrârını yazıp baʿdehu huzûr-i şühûdda okumasıdır ki her ne kadar "Benim üzerime ikrârıma şehâdet ediniz!" diye ikrârına şehâdetle emreylemese dahi işitenlere ol vecihle ikrârına şehâdet eylemeleri câiz ve helâldir.

الثالث: أن يقرأ هذا عندهم غيره فيقول الكاتب اشهدوا عليّ به.

4134. Mes'ele: Üçüncü vechi, mukırrın mektûb olan ikrârının huzûr-i şuhûdda başka okuyup yazan mukır de işittikleri vecihle "Kendi aleyhine şehâdet ediniz!" diyerek emreylemesidir.

الرابع: أن يكتب عندهم ويقول «اشهدوا عليّ بما فيه» إن علموا ما فيه كان إقرارًا وإلا فلا.

4135. Mes'ele: Dördüncü kısım, ikrârını şâhidler huzûrunda yazıp şâhidlere hitâben "Benim üzerime bu mektûbun mazmûnuyla şehâdet ediniz!" diyerek emredip mazmûn-i mektûb şâhidlerin maʿlûmu ise mektûb-i mezkûr ikrâr olup maʿlûmları değil ise ikrâr değildir. **[2077]**

[Yazıyla Amel]

وذكر القاضي: ادّعى عليه مالًا وأخرج خطًّا وقال: إنه خطّ المدعى عليه بهذا المال فأنكر أن يكون خطّه فاستُكتِب وكان بين الخطّين مشابهة ظاهرة دالّة على أنهما خط كاتب واحد لا يحكم عليه بالمال في الصحيح لأنه لا يزيد على أن يقول هذا خطّي وأنا حرّرته لكن ليس عليّ هذا المال وثمّة لا يجب كذا هنا إلا في يادكار الباعة والصرّاف والسِمسار انتهى.

4136. Mes'ele: Kâdîhân'ın beyânına göre bir kimse diğerinden para daʿvâ edip isbât için iddiʿâ olunan paranın senedi olup müddeʿâ aleyhin hatt-ı desti olduğunu iddiʿâda bulunup müddeʿâ aleyh ise sened-i mezkûrun

yazısı kendi yazısı olduğunu inkâr ettikte müddeʿâ aleyhe senedin aynı veya başka bir yazı yazdırılıp yekdiğerine mukâyese ve tatbîk olundukta her iki yazı bir kâtibin yazısı olduğuna delâlet-i zâhire ile delâlet edecek derece beynlerinde müşâbehet-i zâhire bulunsa dahi kavl-i sahîhde müddeʿâ aleyhe zimmetinde iddiʿâ olunan malın sübût-i lüzûmuyla hükmolunmaz. Zîrâ yazıların birbirine ol vecihle benzemeleri "Bu yazı benim hatt-ı destim olup ben yazdım. Velâkin iddiʿâ olunan mâlın senedi olmak üzere yazmadım." demesinden ziyâde isbât ifâde eylemez. Halbuki bu ifâde üzerine yâdkâr-ı âmme ve sarrâf ve simsârın gayrısında iddiʿâ olunan mâlı ikrâr olarak sübûtu lâzım gelmez.

وكتبنا في القضاء من الفوائد أنه يعمل بدفتر البياع والسمسار والصرّاف والخط فيه حجّة وفي كتاب مَلِك الكفار بالاستئمان حتى لو وجد حربي في دارنا وقال أنا رسول الملِك لم يصدّق إلا إن كان معه كتابه كما في سِير الخانية فيعمل بها.

وأما اعتماد الراوي على ما في كتابه والشاهد على خطّه والقاضي على علامته عند عدم التذكّر فغير جائز عند الإمام وجوّزه أبو يوسف للراوي والقاضي دون الشاهد وجوّزه محمد للكلّ إن تيقّن به وإن لم يتذكّر توسعةً على الناس وفي الخلاصة قال شمس الأئمة الحَلْواني «ينبغي أن يفتى بقول محمد» وهكذا في الأجناس انتهى.

4137. Mes'ele: [2078] Fevâidden kitâb-ı kazâda … mes'elede musannif-i allâmenin beyânlarına göre tüccâr ve simsâr ve sarrâfın defterleriyle amel olunup isbât-ı metâlib hususunda onların defterlerinde bulunup tahrîf ve tezvîrden sâlim olan yazıları ve mülûk-i ecnebiyyenin istîmânla mektûblarındaki yazıları huccettir. Hattâ dâr-i İslâm'da bulunan bir ecnebî "Ben fülân hükümdâr tarafından sefîrim." demiş olsa siyer-i *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile yedinde iʿtimâd-ı tâmmesi bulunmadıkça tasdîk olunmaz. Binâenaleyh isbât-ı matlûbda kitâbetle amel olunur. Ama râvî-yi hadîsin kitâbette bulunan hatta ve şâhidin meşhûdun bihi adem-i tezekkürü hâlinde hattına ve kâdîiın kazâsını adem-i tezekkürü hâlinde alâmetine iʿtimâdları inde'l-İmâm gayr-i câiz olup Ebû Yûsuf hazretleri râvî ile kâdî için tecvîz eylemiş ise de şâhid için tecvîz eylememiştir. Her ne kadar hâdiseyi tezekkür eylemese bile İmâm Muhammed hazretleri nâsa isbât-ı hukuk ve tesviye-i mesâlihde tevsiʿa ve teshîl için kendi hatları olduğunu yakînen

bildikleri hâlde gerek râvî ve gerek şâhid ve gerek hâkim için kitâbetle ameli tecvîz eylemiştir.

Şemsü'l-eimme el-Halvânî'den naklen *Hulâsa*'nın beyânına göre lâyık olan İmâm Muhammed'in kavliyle iftâ olup *Ecnâs*'da dahi bu vechile beyân olunmuştur.

وفي إجارات البزّازية أمر الصكاك بكتابة الإجارة وأشهد ولم يجر العقد لا ينعقد بخلاف صكّ الإقرار والمهر انتهى.

4138. Mes'ele: İcârât-ı *Bezzâziyye*'de beyân olunduğuna göre hâkim veya mûcir sakk-ı kitâbetine icâreyi kitâbetle emredip ve işhâd edip de îcâr eylemese mücerred kitâbetle emir ve işhâdla **[2079]** akd-i icâre münʿakid olmaz ise de ikrâr-ı mehrin sakları bunun hilâfına olarak kitâbetle sâbit olurlar.

واختلفوا فيما لو أمر الزوج بكتب الصكّ بطلاقها فقيل يقع وهو إقرار به وقيل هو توكيل فلا يقع حتى يكتب وبه يفتى وهو الصحيح في زماننا كذا في القنية وفيها بعده وقيل لا يقع وإن كتب إلا إذا نوى الطلاق.

4139. Mes'ele: Zevc zevcesinin talâkıyla sakkın yazılmasıyla emreylese hükmünü beyânda fukahâ-yı izâm hazerâtı ihtilâf edip bazıları emr-i mezkûrun îkâʿ-ı talâkı ikrâr olmasına kâil olarak talâkın vukûʿuna ve bazıları tevkîl olmasına kâil olarak yazmadıkça adem-i vukûʿuna kâil olup bu kavil ile fetvâ verilir. *Kunye*'den naklen musannif-i allâme "Zamânımızda sahîh olan da bu vechile hükümdür." buyurup yine *Kunye*'de bu kavilden sonra bazı fukahânın beyânına göre niyet eylemedikçe her ne kadar talâkla sakkı yazmış olsa dahi talâk vâkiʿ olmaz. Ama îkâʿ-i talâk niyetiyle yazarsa vâkiʿ olur demek müstefâd oluyor.

وفي المبتغى –بالمعجمة– مَن رأى خطّه وعرفه وسعه أن يشهد إذا كان في حرزه وبه نأخذ انتهى.

3140. Mes'ele: *Mübteğâ*'da beyân olunduğuna göre bir kimse kendi yazısını görüp kendi yazısı olduğunu bildikte eğer yazı kendi hıfzında ise onun mazmûnuna şehâdet câize olup bu hâlde ancak cevâz-ı şehâdetle fetvâ veririz.

[Muʿteber Kitâblardan Nakle İʿtimâd]

ويجوز الاعتماد على كتب الفقه الصحيحة قال في فتح القدير من القضاء وطريق نقل المفتي في زماننا عن المجتهد أحد أمرين إما أن يكون له سند فيه إليه أو يأخذه من كتاب معروف تداولته الأيدي نحو كتب محمد بن الحسن ونحوها من التصانيف المشهورة انتهى.

4141. Mes'ele: [2080] İcrâ-yı ahkâmda sahîh olan kütüb-i fıkhiyyeye iʿtimâd ve mazmûnuyla amel câizdir. *Fethü'l-Kadîr*'in kitâb-ı kazâda beyânına göre "fi-zamâninâ müftînin müctehidden nakl-i mesâilinin tarîki iki emirden birisidir. Ya nakledeceği mes'ele hakkında müctehid tarafından kendisine verilmiş bir sened bulunur veyâhud İmâm Mıuhammed hazretlerinin kitâbları gibi tasânîf-i meşhûreden elden ele tedâvül ederek beyne'l-ulemâ karîn-i kabûl ve iʿtimâd olmuş bir kitâb-ı maʿrûf ve meşhûrdan ahz eylemektir.

ونقل الأسيوطي عن أبي إسحاق الإسفراييني الإجماع على جواز النقل من الكتب المعتمدة ولا يشترط اتصال السند إلى مصنّفيها انتهى.

4142. Mes'ele: Ebû İshâk İsferâyînî'den naklen Suyûtî'nin beyânına göre musanniflerine ittisâl-i sened şart olmayarak kütüb-i muʿtebereden nakl-i mesâilin cevâzı mücmaʿun aleyhtir.

ويجوز الاعتماد على خط المفتي أخذًا من قولهم يجوز الاعتماد على إشارته فالكتابة أولى. وأما الدعوى من الكتاب والشهادة من نسخة في يده فقال في الخانية ولو ادعى من الكتاب تسمع دعواه لأنه عسى لا يقدر على الدعوى لكن لا بدّ من الإشارة في موضعها.

4143. Mes'ele: Fukahâ-yı izâmın, müftînin işâretine iʿtimâd câiz olunca kitâbetine iʿtimâd evleviyyetle câizdir, kavillerinden ahz ile müftînin hatt-ı destine iʿtimâd ve fetvâsıyla amel câizdir. Ama kitâbdan naklen daʿvâ ve yedinde bulunan nüshadan şehâdetin hükümlerine gelince *Hâniyye*'de beyân olunduğuna göre bir kimse kitâbdan naklen daʿvâ ederse mesmûʿadır. Zîrâ me'mûldür ki tilkâ-i nefsinden daʿvâya kâdir değildir. Lâkin kitâbdan mevziʿ-i daʿvâda işâret lâzımdır. **[2081]**

[Vekîlin Nüshasına İʿtimâd]

وفي اليتيمة سئل عن وكيل عن جماعة بالدعوى لأشياء عن نسخة يقرؤها بعض الموكّلين هل يسمعها القاضي؟ قال إذا تلقنها الوكيل من لسان الموكّل صحّ دعواه وإلا لا انتهى.

4144. Mes'ele: *Yetîme*'de beyân olunduğuna göre bazı müvekkillerin tilâvet eylemekte oldukları nüshadan naklen bir cemâʿat tarafından bir takım eşyânın daʿvâsına vekîlin daʿvâsının sıhhat ve hâkimin istimâʿından vârid olan suâle cevâben, vekîl müvekkilin lisânından telakkî eylemiş ise sahîha olup hâkim istimâʿ ederse lisânından ahz ve telakkî eylememiş ise gayr-i sahîha olarak mesmûʿa değildir, diyerek cevâb verilmiş.

وفي شهادات البزّازية شهد أحدهما عن النسخة وقرأه بلسانه وقرأ غير الشاهد الثاني منهما وقرأ الشاهد أيضًا معه مقارنًا لقراءته لا يصحّ لأنه لا يتبين القارئ من الشاهد.

4145. Mes'ele: Şehâdet-i *Bezzâziyye*'nin beyânına göre iddiʿâ olunan hâdiseyi isbât için şâhidlerden biri lisânıyla tilâvet ederek nüsha-i mektûbeden şehâdet edip şahs-ı âhar da kırâat edip onun kırâatine mukârin olarak, yaʿnî onunla birlikte ikinci şâhid de tilâvet ederek şehâdette bulunsa sahîh olmaz. Zîrâ kâri' şâhidden tefrîk olunmayarak tebeyyün eylemez.

وذكر القاضي ادعى المدعي من الكتاب تسمع إذا أشار إلى مواضعها انتهى.

4146. Mes'ele: Kâdîhân'ın beyânına göre müddeʿî kitâbdan iddiʿâ ettikte mevâziʿ-i daʿvâya işâret ederse daʿvâsı mesmûʿa olur.

وفي الصيرفيّة شهدا بالكتابة فطلب القاضي أن يشهدوا باللسان يجيب؛ وهذا اصطلاح القضاة.

4147. Mes'ele: *Fetâvâ-yı Sayrafiyye*'nin beyânına göre şâhidler kitâbla şehâdet edip de kâdî, lisânen şehâdet eylemelerini taleb ederse icâbet eder. İşte bu da ıstılâh-ı kudâttır. **[2082]**

وفي اليتيمة سئل علي بن أحمد عن الشاهد إذا كان يصف حدود المدعى حين ينظر في الصكّ وإذا لم ينظر فيه لا يقدر هل تقبل شهادته؟ فقال إذا كان ينظره ينقله

ويحفظه عن النظر فلا تقبل وأما إذا كان يستعين به نوع استعانة كقارئ القرآن من المصحف فلا بأس به انتهى.

4148. Mes'ele: *Yetîme*'nin beyânında göre şâhidler sakka nazar hâlinde müddeʿâ bihin had ve diyeti taʿyîn ve tavsîfe kâdir olup da nazar etmedikleri hâlde kâdir olmazlar ise şehâdetleri kabûl olunur mu olunmaz mı, diyerek vârid olan suâl ve istiftâya Ali b. Ahmed nazar ile nakledip meşhûdun bihi nazardan hıfzederler ise şehâdetleri kabûl olunmaz ise de Mushaf-i şerîften kâri-i Kurân gibi nevʿemâ sakdan istiʿâne ve istimdâd ederek şehâdet ederler ise kabûlünde beis yoktur, diyerek cevâbla fetvâ vermiş.

Kitâbla Ahkâm-ı Havâle

وأما الحوالة بالكتاب فذكرها في كفالة الواقعات الحسامية في فصل السفتجة وفصّل فيها تفصيلًا حسنًا فليراجعْها مَن رامَه.

4149. Mes'ele: Kitâbla ahkâm-ı havâle: *Vâkıʿât-i Hüsâmiyye*'nin kefâlesinin süftece faslında tafsîl-i hasenle tafsîl ve îzâh buyrulmuştur. Ârzû buyuran zevât kazâ-i *Vâkıʿât*'a mürâcaʿat buyursun.

Kitâbetle Ahkâm-ı Vasiyyet

وأما الوصية بالكتابة فقال في شهادات المجتبى كتب صكًّا بخطّ يده إقرارًا بمال أو وصية ثم قال لآخر اشهد عليّ من غير أن يقرّ له وسعه أن يشهد انتهى.

4150. Mes'ele: Amma kitâbetle vasiyyetin ahkâmı: Şehâdet-i *Müctebâ*'da beyân olunduğuna göre bir kimse hatt-ı destiyle bir kimseye mâl ikrârını veya vasiyyeti yazıp da diğerine kırâat etmeyerek "Mazmûnunu benim **[2083]** üzerime şehâdet et!" diyerek emreylese me'mûra ol vecihle şehâdet eylemek câizdir.

وفي الخانية من الشهادات رجل كتب صك وصية وقال للشهود اشهدوا بما فيه ولم يقرأ وصيته عليهم قال علماؤنا لا يجوز للشهود أن يشهدوا بما فيه وقال بعضهم وسعهم أن يشهدوا والصحيح أنه لا يسعهم وإنما يحلّ لهم أن يشهدوا بإحدى معان ثلاث: إما أن يقرأ الكتاب عليهم أو كتب الكتاب غيره وقرأ عليه بين يدي الشهود ويقول لهم اشهدوا عليّ بما فيه أو يكتب هو بين يدي الشاهد والشاهد يعلم بما فيه ويقول هو اشهدوا عليّ بما فيه وتمامه فيها.

4151. Mes'ele: *Hâniyye*'nin kitâb-ı şehâdâtında beyân olunduğuna göre, bir kimse etmiş olduğu vasiyyetin sakkını yazıp da şâhidlere tilâvet etmeyerek onlara hitâben "Bu sakta yazmış olduğum vasiyyeti benim üzerine şehâdet ediniz!" diye emreylemiş olsa ulemâ-yı Hanefiyye mazmûn-i sakka şehâdetin adem-i cevâz[ına] kâil olup bazı fukahâ ise ol vecihle şehâdetin sıhhatine kâil olarak ihtilâf olunmuş ise de sahîh olan adem-i cevâzıdır.

Sakk-ı mezkûrun mazmûnuna şehâdet, ancak üç sûretten biri ile helâl olabilir. Ya mûsî-yi mezkûr yazmış olduğu sakkı şâhidlere tilâvet edip mazmûnunu iʿlâm eylemeli. Veyâhud sakk-ı mezkûru başkası yazıp şâhidler huzûrunda kendi üzerine tilâvet edip kendisi de şâhidlere hitâben "Sakk-ı mezkûrun mazmûnunu benim üzerime şehâdet ediniz!" diye emretmeli. Veyahut sakk-ı mezkûru şâhidlerin huzûrunda kendisi yazıp mazmûnu şâhidlerin maʿlûmu olarak şâhidlere mazmûnuna şehâdetle emreylemeli. Bu vecihle suver-i selâseden biriyle mazmûn-i sakka şehâdet, sahîh ve helâl olup bahsin tamamı *Hâniyye*'dedir. **[2084]**

AHKÂMÜ'L-İŞÂRÂT

الإشارة من الأخرس معتبرة وقائمة مقام العبارة في كلّ شيء من بيع وإجارة وهبة ورهن ونكاح وطلاق وعتاق وإبراء وإقرار وقصاص إلا في الحدود ولو حدّ قذف وهذا مما خالف فيه القصاص الحدود وفي رواية أن القصاص كالحدود هنا فلا يثبت بالإشارة وتمامه في الهداية وقد اقتصر في الهداية وغيرها على استثناء الحدود وتزاد عليها الشهادة فلا تقبل شهادته كما في التهذيب.

4152. Mes'ele: Beyʿ ve icâre ve hibe ve rehin ve nikâh ve talâk ve itâk ve ibrâ ve ikrâr ve kısâs gibi ukûd ve emsâli bulunan bi'l-cümle efʿâl-i mükellefin ahkâm-ı şerʿiyyesini isbât ve ikâmede dilsizin işâret-i maʿhûde ve maʿlûmesi nâtıkın nutkla ibâre ve ifâdesi makâmına kâime olarak muʿteber ise de her ne kadar 39, 3212, 3949. mes'elelerde beyân olunduğu üzere kendisinde hakk-ı Bârî gâlib olan hadd-i kazif olsa dahi hudûd-i şerʿiyye ukûd-i mezkûreye muhâlif olarak işâretle sâbite olamaz. Zîrâ işâret her ne kadar maʿlûme olsa dahi şübheden hâlî olamaz. Hudûd-i mezkûre ise mesâil-i mezbûrede beyân olunduğu üzere (ادروا الحدود باشبهات ما استطعتم) muktezâsınca şübhe ile münderi'edir.

İşte beyân olunduğu üzere ahkâm-i mezkûreden hükm-i hudûdun istisnâsı kısâsın hudûda muhâlif olduğu mesâil cümlesindendir. Ve bir rivâyette bu makâmda kısâs hudûd gibi olarak işâretle olamaz, denilip bahsin tamamı *Hidâye*'de mezkûrdur.

4153. Mes'ele: *Hidâye*'de ve sâir kütüb-i fıkhiyyede dilsizin işâretiyle sübûtunda ahkâm-ı mezkûreden istisnâ hudûda iktisâr olunmuş ise de şehâdet de hudûd üzerine ziyâde olunarak *Tehzîb*'de beyân olunduğu vecihle işâretle şehâdet de kabûl olunmaz. **[2085]**

وأما يمينه في الدعاوى ففي أيمان خزانة الفتاوى وتحليف الأخرس أن يقال له «عليك عهد الله تعالى وميثاقه إن كان كذا» فيشير به «نعم» ولو حلّف بالله كانت إشارته إقرارًا بالله تعالى. وظاهر اقتصار المشايخ على استثناء الحدود فقط صحة إسلامه بالإشارة ولم أر الآن فيها نقلًا صريحًا.

4153. Mes'ele: Amma deʿâvâde dilsizin hükm-i yemînine gelince *Hizâne-i fetâvâ*'nın beyânında göre dilsizin tahlîfi kendisine "Eğer şu daʿvâ senin inkâr ettiğin vecihle ise Cenâb-ı Hakk'ın ahd ve mîsâkı senin üzerine olsun!" denip, onun da ol vecihle "Neʿam." diyerek kabûle işâret eylemesidir. Zîrâ dilsiz işâretle vallâhi veya billâhi diyerek ism-i Bârî'ye kasemle yemîn eylese bu vecihle yemîn Cenâb-ı Hakk'ı ikrâra işâret olarak yemîn addolunmaz.

4154. Mes'ele: Meşâyih-i fukahânın ahkâm-ı mezkûreden istisnâyı yalnız hudûda iktisârlarının zâhiri, işâretle İslâm'ının sıhhatini mukayyed ise de ile'l-ân kütüb-i fıkhiyyede meşâyih-i mezkûreden bir nakl-i sarih görmedim, buyuruluyor.

Kitâbetü'l-Ahras

كتابة الأخرس كإشارته واختلفوا في أن عدم القدرة على الكتابة شرط للعمل بالإشارة أو لا والمعتمد لا. ولذا ذكره في الكنز ب«أو». ولا بدّ في إشارة الأخرس من أن تكون معهودة وإلا لم تعتبر.

4155. Mes'ele: Dilsizin kitâbeti işâreti gibi olup fukahâ-yı izâm hazerâtı dilsizin işâretiyle amelin sıhhatinde kitâbete adem-i kudretinin iştirât ve adem-i iştirâtında ihtilâf eylemişler ise de muʿtemed olan adem-i iştirâtıdır. Onun için *Kenz*'de, dilsizin işâretiyle amelde **[2086]** işâretinin maʿhûde ve maʿlûme olması lâzımdır ve illâ iʿtibâr olunmaz, demiştir.

وفي فتح القدير من الطلاق ولا يخفى أن المراد بالإشارة التي يقع بها طلاقه الإشارة المقرونة بتصويت منه لأن العادة منه ذلك فكانت بيانًا لما أجمله الأخرس انتهى.

4156. Mes'ele: *Fethü'l-Kadîr*'in kitâb-ı talâkda beyânına göre hafî değildir ki, dilsizin kendisiyle talâk vâkiʿ olan işâretiyle maksad, hîn-i ifâdesinde maksadını taʿyîn için izhâr ve ihrâc eylediği savt ve sadâsına mukârin olan işâretidir. Zîrâ dilsizlerin taʿyîn-i maksad ve ifâde-i merâm için elleriyle işâret ederken lisânlarıyla da tekellüm ve telaffuza çalışmaları âdetlerindendir. Binâenaleyh işâretin sadâya mukâreneti dilsizin işâretle icmâl eylemiş olduğu maksadını beyân olur.

Dilsizden Başkalarının Hükm-i İşâretleri

وأما إشارة غير الأخرس فإن كان معتقل اللسان ففيه اختلاف والفتوى على أنه إن دامت العقلة إلى وقت الموت يجوز إقراره بالإشارة والإشهاد عليه ومنهم من قدّر الامتداد بسَنة وهو ضعيف.

وإن لم يكن معتقل اللسان لم تعتبر إشارته مطلقًا إلا في أربع: الكفر والإسلام والنسب والإفتاء كذا في تلقيح المحبوبي.

4157. Mes'ele: Amma dilsizin gayrılarının hükm-i işâretleri; eğer işâretle ifâde-i merâm eden nâtık lisânı tutulmuş ise hükmünü beyânda ihtilâf olunup müftâ bih olan lisânının iʿtikâli mevte kadar imtidâd ve istimrâr ederse işâretle ikrâr ve aleyhine işhâdı câiz olup fukahâdan bazıları işâretiyle ifâdesinin kabûlünde lisânının iʿtikâlini bir sene ile takdîr ve tahdîd eylemişler ise de böyle takdîr ile kabûl zaʿîf olarak şâyân-i iʿtimâd değildir. **[2087]** Ve eğer dilsizin gayrı işâretle ifâde-i merâm eden kimsenin lisânı tutulmuş değil ise gerek hudûd ve gerek başkasında mutlakan işâretine iʿtibâr olunmaz. Ancak dört mes'ele bu hükümden müstesnâ olarak kabûl olunup muktezâsıyla amel olunur. Onlar da küfür ve İslâm ve neseb ve iftâdır ki *Telkîh-i Mahbûbî*'de hükm-i mes'eleleri bu vechile mezkûrdur. Zîrâ *Şerh-i Şâfiye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre kefâret olarak iʿtâkı kasdolunan bir câriye huzûr-i Hazreti Fahru'r-resüle götürüldükte "Allah neredir?" diye olunan suâle âsâr-i hudûstan münezzeh olarak

sıfât-ı mukaddese-i ulviyyeti kasdıyla parmağıyla tevhîd ederek semâya işâret eylemesi üzerine "İʿtâk et! Zîrâ müslimedir" buyurmuşlar.

[İşâretle Talâkın Hükmü]

ويزاد أخذًا من مسألة الإفتاء بالرأس إشارة الشيخ في رواية الحديث وأمان الكافر أخذًا من النسب لأنه يحتاط فيه لحقن الدّم ولذا ثبت بكتاب الإمام كما قدّمناه أو أخذًا من الكتاب.

والطلاق إذا كان تفسيرًا لمبهم كما لو قال: أنت طالق هكذا وأشار بثلاث وقعت بخلاف ما إذا قال: أنت طالق وأشار بثلاث لم تقع إلا واحدة كما علم في الطلاق.

4158. Mes'ele: Dilsizin gayrısının ahkâm-ı işâretinden istisnâ olunan mesâil-i erbaʿa üzerine başıyla işâret ederek iftâ mes'elesinden ahz ile rivâyet-i hadîsde şeyh-i hadîsin işâreti mes'elesiyle, işâretle nesebin sübûtu mes'elesinden ahz ile ehl-i harbe emân mes'elesi ziyâde olunurlar. Zîrâ sübût-i nesebde ihtiyât olunduğu gibi muhâfaza-i dem için emânda dahi ihtiyât olunur. İşte bunun için ahkâm-ı kitâbetten … mes'elede beyân olunduğu üzere imâmü'l-mü'minînin kitâbıyla emân sabittir. Veyâhud üç parmağıyla aded-i talâka işâret ederek أنت طالق هكذا[1] diyerek üç talâkın vâkiʿ olduğu gibi mübhemi tefsîr vâkiʿ olursa kitâb ve talâktan ahz ile işâretle emân mes'elesi mesâil-i erbaʿa üzerine ziyâde **[2088]** olunur. Ama zevcesine hitâben أنت طالق deyip de baʿdehu üç parmağıyla işâret hükm-i mezkûrun hilâfına olarak kitâb-ı talâkda beyân olunduğu vecihle ancak bir talâk vâkiʿ olur.

ولم أر الآن حكم أنت هكذا مشيرًا بأصابعه ولم يقل طالق.

4159. Mes'ele: طالق lafzını zikretmeyerek üç parmağıyla işâret ederek zevcesine hitâben yalnız أنت هكذا[2] demiş olsa, ol vecihle talâkın vukûʿ ve adem-i vukûʿu hakkında ile'l-ân hükm-i şerʿîsini görnedim, buyuruluyor ise de *Redd-i Muhtâr*'da beyân olunduğu üzere talâkın erkânı إن شاء الله، إلى أن يشاء الله gibi istisnâdan hâlî olarak sarâhaten veya kinâyeten maʿnâ-yı talâka delâlet eden elfâz-ı mahsûsadan mesela أنت طالق veya مطلقة veya طلقتك gibi (ط ل ق) mâddelerini müştemil olan sîgalar ile beyʿ ve mübâre'e ve hulʿ gibi

1 "Sen şöyle boşsun."
2 "Sen şöylesin."

sâir elfâz-ı kinâye ve kitâbet-i müstebîne ve işâret-i mefhûmeden ibâret olmakla gerek sarîh ve gerek kinâye hiçbir lafız zikretmeye[rek] mücerred tatlîk niyetiyle mer'eye üç taş atmak ve saçını tıraşla emreylemek ile talâkın adem-i vukû'una nazaran mücerred "Sen şöylesin." diyerek üç parmağıyla işâret eylemek, üç taş atmak kabîlinden olmakla zâhir olan adem-i vukû'u ise de meşâyih-i fukahâdan nakle istinâdı lâzımdır.

وتزاد أيضًا الإشارة من المحرِم إلى صيد فقتله يجب الجزاء على المشير.

وهنا فروع لم أرها الآن: **الأوّل**: أشار الأخرس بالقراءة وهو جنُب ينبغي أن يحرم عليه أخذًا من قولهم «إن الأخرس يجب عليه تحريك لسانه» فجعلوا التحريك قراءة.

4160. Mes'ele: Hükm-i işâretten istisnâ olunan mesâil üzerine mesâil-i sâbıka gibi ihrâmda iken muhrimin sayda işâretiyle avcının katli mes'elesi de ziyâde olunur. Zîrâ işâret eden muhrime de cezâ lâzımdır. **[2089]**

4161. Mes'ele: Musannif-i allâme buyurur ki, ahkâm-ı işâreti beyân makâmında ber-vech-i âtî bir takım fürû' vardır ki ile'l-ân hükümlerini görmedim. Fürû'-i mezkûre[den] biri[ncisi], cünüb iken dilsizin kırâata işâreti olup fukahânın sıhhat-i salâtta dilsize lisânını tahrikle vücûbuna kâil olarak tahrîk-i lisânı kırâatten kılmalarından ahz ve istinbâtla lâyık olan cünüb iken dilsizin kırâate işâretinin harâm olması, buyuruluyor ise de dilsizin cevâz-ı salâtında asl-ı kırâat sâkıt olunca tahrîk-i lisânın sukûtu evleviyyetle sâkıt olacağından istinbât-ı mezkûr cây-ı nazar olsa gerektir.

الثاني: علّق الطلاق بمشيئة أخرس فأشار بالمشيئة وينبغي الوقوع لوجود الشرط.

4162. Mes'ele: Fürû'-i mezkûreden ikincisi, zevcesinin talâkını ahrasın meşîetine ta'lîk edip de ahras talâkı meşîete işâret eylese şartın vücûduna binâen lâyık olan talâkın vukû'udur.

الثالث: لو علّق بمشيئة رجل ناطق فخرس فأشار بالمشيئة ينبغي الوقوع. والله أعلم.

4163. Mes'ele: Fürû'-i mezkûreden üçüncüsü, "Eğer fülân kimse diler ise sen boş ol!" diyerek zevcesinin talâkını bir nâtıkın meşîetine ta'lîk edip de ol kimsenin lisânına ahrasiyyet ârız olarak nutkdan âciz olup mezbûrenin

talâkını dilediğine işâret eylemesi mes'elesi olup -Allâhu aʿlem- lâyık olan, şartın vücûduna binâen talâkın vukûʿudur.

Kâide: [İşâret ile İbârenin İctimâʿı]

فيما إذا اجتمعت الإشارة والعبارة

وأصحابنا يقولون إذا اجتمعت الإشارة والتسمية فقال في الهداية من باب المهر: الأصل أن المسمّى إذا كان من جنس المشار إليه يتعلّق العقد بالمشار إليه لأن المسمى موجود في المشار ذاتًا والوصف يتبعه وإن كان من خلاف جنسه يتعلّق بالمسمى لأن المسمى مثل المشار إليه وليس بتابع له والتسمية أبلغ في التعريف من حيث إنها تعرِّف الماهية والإشارة تعرِّف الذات؛ ألا ترى أنّ مَن اشترى فصًّا على أنه ياقوت فإذا هو زجاج لا ينعقد العقد لاختلاف الجنس ولو اشترى على أنه ياقوت أحمر فإذا هو أخضر انعقد العقد لاتّحاد الجنس انتهى.

4164. Mes'ele: [2090] İşâretle ibârenin ictimâʿ ettiği mes'ele hakkında kâideden eimme-i Hanefiyye işâretle tesmiye ictimâʿ ettikte taʿbîr edip *Hidâye*'nin bâb-ı mehirde beyânına göre böyle işâretle ibâre veyâhud işâretle tesmiye ictimâʿ ettikte asıl ve râcih olan müsemmâ müşârün ileyh cinsinden olursa akid müşârün ileyhe taʿalluk eder. Zîrâ müsemmâ müşârün ileyhde zâten mevcûd olup vasıf ise zâta tâbiʿdir. Ve eğer müsemmâ müşârün ileyhin cinsine muhâlif ise akid müsemmâya taʿalluk eder. Zîrâ bu sûrette müsemmâ müşârün ileyhin misli olup müşârün ileyhe tâbiʿ değildir. Tesmiye ise mâhiyeti muʿarrife olduğu haysiyyetinden taʿrîfde eblağdır. İşâret ise zât-ı müşârün ileyhi taʿrîf eder. Görmez misin, yakut olmak üzere iştirâ eylediği şey şişe çıksa ihtilâf-ı cinse binâen akd-i şirâ münʿakid olmaz. Ama yakut-i ahmer olmak üzere iştirâ edip de yakut-i ahdar çıksa ittihâd-ı cinse binâen beyʿ münʿakid olur.

قال الشارحون إن هذا الأصل متفّق عليه في النكاح والبيع والإجارة وسائر العقود ولكن أبو حنيفة جعل الخمر والخلّ جنسًا والحر والعبد جنسًا واحدًا فتعلّق بالمشار إليه فوجب مهر المثل فيما لو تزوّجها على هذا الدنّ من الخلّ وأشار إلى خمر أو على هذا العبد وأشار إلى حر ولو سمى حرامًا وأشار إلى حلال فلها الحلال في الأصحّ ولو سمى البيع شيئًا وأشار إلى خلافه فإن كان من خلاف جنسه بطل البيع

كما إذا سمى ياقوتًا وأشار إلى زجاج لكونه بيع المعدوم ولو سمّى ثوبًا هرويًا وأشار إلى مروي اختلفوا في بطلانه أو فساده هكذا في الخانية في البيع الباطل.

4165. Mes'ele: [2091] İşâretle ibârenin ictimâʿı hâlinde beyân olunan aslın îzâhında şürrâh-ı *Hidâye* asl-ı mezkûr, nikâh ve beyʿ ve icâre ve sâir ukûdda müttefakun aleyh olup velâkin Ebû Hanîfe rahimehullâh hazretleri sirke ile şarâbı, hür ile abdi cins-i vâhid kıldı. Binâenaleyh bunlar üzerine vâkiʿ olan akid müşârün ileyhe taʿalluk ederek şarab fıçısına işâretle "Şu bir fıçı sirke bedelinde" veya hürre işâretle "Şu abd bedelinde" bir mer'e tezevvüc eylese tesmiyenin adem-i sıhhatine binâen baʿde'd-duhûl müfârakatla mehr-i misil ve kable'd-duhûl müfârakatla mütʿa lâzım gelir.

Amma bi'l-aks harâmı tesmiye edip helâle işâret eylese işâret-i hissiyye tesmiyeden akvâ olarak tesmiyenin sıhhatine binâen esahh-ı kavilde müsemmâ olan helâl lâzım gelir.

4166. Mes'ele: Asl-ı mezkûra binâen akd-i beyʿde meselâ şişeye işâretle "Şu yakutu sattım." demek gibi bir şeyi zikredip onun hilâfına işâret eylese, eğer müşârün ileyh mebîʿ, müsemmâ cinsinin hilâfı ise maʿdûmu beyʿ olmakla beyʿ-i mezkûr bâtıl olup sevb-i Mervî'ye işâretle "Sevb-i Herevî'yi sattım." diyerek sevb-i Herevî tesmiye ve zikredip de sevb-i Mervî'ye işâret eylese *Hâniyye*'nin beyʿ-i bâtılda beyânına göre akd-i mezkûrun butlân veya fesâdında ihtilâf olunmuştur. Bâtıl olduğuna göre esâsen akid gayr-i münʿakid olmakla bâyiʿin semene ve müşterînin mebîʿe mâlik olması gibi akd-i mezkûre üzerine eser-i muʿâmele terettüb eylemez. Lâkin fâsid olduğuna göre her ne kadar eser-i muʿâmele terettüb eder ise de lâkin akdin fesâdına binâen feshi lâzımdır. **[2092]**

ذكر الاختلاف في الثوب دون الفصّ ونظير الفصّ الذكر والأنثى من بني آدم جنسان بخلافهما من الحيوان جنس واحد فله الخيار إذا كان الجنس متّحدًا والفائت الوصف.

4167. Mes'ele: İşâretle ibâre, yaʿnî tesmiyenin ictimâʿı kâidesini îzâh için îrâd buyrulan mesâilden akd-i beyʿde bir şey zikredip hilâfına işâret yaʿnî, sevb-i Herevîyi tesmiye edip, sevb-i Mervî'ye işâret sûretinde akd-i mezkûrun butlân veya fesâdında ihtilâfı zikredip, şişeye işâretle yakutu

tesmiye mes'elesinin hükmünü beyândan sükût eyledi. Mes'ele-i mezkûrenin hükm-i mezkûrda nazîri zeker ile ünsâ gibi olup benî Âdem'den her biri diğerine muhâlif cins iseler de hayvânât-ı sâireye nisbetle cins-i vâhiddir. Binâenaleyh köleye işâretle câriyeyi veya câriyeye işâretle köleyi beyʿde müşârün ileyh müsemmâya muhâlif olarak akd-i mezkûr bâtıl olup lâkin kısrağa işâretle aygırı beyʿ veya bi'l-aks beyʿde olduğu gibi müsemmâ ile müşârün ileyh cinsen müttahid ve vazʿan muhtelif olursa müşterî muhayyerdir.

İşâretle İbârede Tesmiyenin İktidâda Hükm-i İctimâʿları

وفي باب الاقتداء قالوا لو نوى الاقتداء بهذا الإمام زيد فبان عمرو لم يصحّ الاقتداء ولو نوى الاقتداء بالإمام القائم في المحراب على ظنّ أنه زيد فبان أنه عمرو يصح ولو نوى الاقتداء بهذا الشابّ فإذا هو شيخ لم يصحّ الاقتداء ولو بهذا الشيخ فإذا هو شابّ يصحّ لأن الشاب يُدْعى شيخًا لعلمه وقياس الأوّل أنه لو صلّى على جنازة على أنه رجل فبان أنه امرأة لم تصحّ.

4168. Mes'ele: Bâb-ı iktidâda işâretle ibârenin hükm-i ictimâʿını beyânda fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre "Niyyet ettim şu imâm olan Zeyd'e iktidâya." diyerek iktidâya niyet edip de Zeyd tesmiye ettiği müşârün ileyhin **[2093]** Amr olduğu zâhir olsa … mes'elede beyân olunduğu üzere iktidâsı sahîh olmaz ise de Zeyd zannıyla "Niyyet ettim şu mihrâbda dikilen imâma iktidâya." diye mekânıyla taʿyîn ederek iktidâ edip de imâm-ı mezkûrun Amr olduğu zâhir olsa sahîh olur.

4169. Mes'ele: "Niyyet ettim şu şâbba iktidâya." diye niyetle iktidâ edip de şeyh olduğu zâhir olsa … mes'elede beyân olunduğu üzere iktidâsı sahîh olmaz ise de "Niyyet ettim şu şeyhe iktidâya." diye iktidâ edip de şâb, yaʿnî genç olduğu zâhir olsa iktidâsı sahîh olur. Zîrâ ilim ve ameline binâen fi'l-hâl genç, şeyhûhetle taʿrîf ve tesmiye olunur. Mes'ele-i ânifeye kıyâsen recül zannıyla cenâze namâzına niyyetle baʿde'l-edâ kadın olduğu zâhir olsa namâzı sahîh olmaz.

واستنبط من مسألة الاقتداء شيخ الإسلام العيني في شرح البخاري عند الكلام على الحديث «صلاة في مسجدي هذا أفضل من ألف صلاة فيما سواه» أن الاعتبار بالتسمية عند أصحابنا فلا يختصّ الثواب بما كان في زمَنه ﷺ إلى آخر ما قاله.

4170. Mes'ele: Zeyd'e niyyetle iktidâ ettiği imâmın Amr olduğu zâhir olarak iktidânın adem-i sıhhati mes'elesinden (صلاة في مسجدي هذا أفضل من ألف صلاة فيما سواه)[1] hadîs-i şerîfi üzerine *Buhârî-yi şerîf* şerhinde serd olunan kelâm indinde şârih-i *Buhârî* Aynî inde'l-Hanefî tesmiye ile işâretin ictimâʿları hâlinde iʿtibâr tesmiyeye olarak vaʿd ve tebşîr buyurulan sevâbın asr-ı kemâ lâ tuhsar-i Hazret-i Peygamberî'de mescid olup işâret buyurulan mekâna muhtass olmayıp belki ilâ kıyâmi's-sâʿat tevsîʿ olunarak Mescid-i nebevî tesmiye olunacak mahallerde kılınacak namâzlara da şâmil olduğunu istihrâc ve istinbât buyurmuşlardır. **[2094]**

[İşâretle İbârede Tesmiyenin Nikâhta Hükm-i İctimâʿları]

وأما في النكاح فقال في الخانية: رجل له بنت واحدة اسمها عائشة فقال الأب وقت العقد: «زوّجت منك بنتي فاطمة» لا ينعقد النكاح. ولو كانت المرأة حاضرة فقال الأب: زوّجتك بنتي فاطمة هذه وأشار إلى عائشة وغلط في اسمها فقال الزوج قَبلتُ جاز.

4171. Mes'ele: Ama tesmiye ile işâret-i hissiyyenin nikâhda ictimâʿlarının hükmü *Hâniyye*'nin beyânına göre, bir kimsenin Âişe nâmında bir kızı bulunup pederi zamân-ı akidde "Kızım Fâtıma'yı sana nikâh ve tezevvüc ettim." diyerek isminde hatâ eylese nikâh münʿakid olmaz. Zîrâ nikâhın sıhhatinde şâhidler indinde menkûhenin muʿayyene olması şart olup isminde hatâ ise taʿyîne münâfîdir. Amma mezbûre meclis-i akidde hâzıra olup da kendisine işâret olunsa işâret-i hissiyye tesmiye ve tavsîfden akvâ olmakla pederi kızı Âişe'ye işâretle "Kızım Fâtıma'yı sana tezvîc ettim." deyip zevc de "Kabûl ettim" dese nikâh câiz olur.

ومقتضاه أنه لو قال: زوّجتك هذا الغلام وأشار إلى بنته الصحّة تعويلًا على الإشارة. وكذا لو قال: زوّجتك هذه العربية فكانت أعجمية أو هذه العجوز فكانت شابّة أو هذه البيضاء فكانت سوداء أو عكسه. وكذا المخالفة في جميع وجوه النسب والصفات والعلوّ والنزول.

4172. Mes'ele: İşâret-i hissiyye, tesmiye ve tavsîften akvâ olarak Âişe'ye işâretle "Şu kızım Fâtıma'yı nikâh ettim." diyerek isminde hatâ ile beraber akdin sıhhatinin muktezâsı kızına işâretle "Şu köleyi sana tezvîc ettim."

1 "Benim bu mescidimde kılınan bir namâz diğer mescidlerde kılınan bin namâzdan faziletlidir." Buhârî, "Cuma", 202, r. 1190; Müslim, "Hac", 505.

demiş olsa işâret-i hissiyyeye iʿtimâden köle tesmiyesiyle kızına nikâhın sahîh olmasıdır. Ve kezâ Aʿcemiyye'ye işâretle "Şu Arabiyye'yi" ve taze bir kıza işâretle "Şu acûzeyi" veya bir beyaz kadına işâretle "Şu siyah kadını" ve kezâ aksini ve kezâ işâret-i hissiyyeye tesmiyenin cemîʿ-i neseb ve sıfat ve uluvv ve nüzûlde muhâlefet sûretlerinde dahi hüküm böyle olarak **[2095]** müsemmâya muhâlif olarak müşârün ileyhe akid sahîh olur.

وأما في باب الأيمان فقالوا لو حلف لا يكلّم هذا الصبي أو هذا الشابّ فكلّمه بعد ما شاخ حنث. ولو حلف لا يأكل لحم هذا الحمل فأكل بعد ما صار كبشًا حنث؛ لأن في الأوّل وصف الصبا وإن كان داعيًا إلى اليمين لكنه منهي عنه شرعًا. وفي الثاني وصف الصغر ليس بداع إليها فإن الممتنع عنه أكثر امتناعًا عن لحم الكبش.

4173. Mes'ele: Müşârün ileyh müsemmâya muhâlif olarak işâretle tesmiye ve tavsîfin bâb-ı eymânda ictimâʿlarının hükmü fukahânın beyânlarına göre, sabî veya bir gence işâretle "Şu sabîye veya şâbba söylemeyeceğim." diye yemîn edip de ihtiyâr oldukdan sonra ol kimseye söylemiş olsa hânis olur.

Ve kezâ kuzuya işâretle "Şu kuzudan yemeyeceğim." diye yemîn edip de koyun olduktan sonra yemiş olsa yine hânis olmaz. Zîrâ "Şu sabîye söylemeyeceğim." diye yemînde vasf-ı sıbâ her ne kadar yemîne dâʿî ise de lâkin şerʿan menhiyyün anhdır. Binâenaleyh yemîn mâ baʿd-i bulûğuna masrûftur.

Ve "Şu kuzudan yemeyeceğim." diye yemînde vasf-ı sığar yemîne dâʿî değildir. Zîrâ yemînden maksad ityânına kâdir olduğu mahlûfün aleyhi ityândan nefsini menʿ olup imtinâʿ cihetinden kuzu eti koyun etinden ziyâdedir.

ولو حلف لا يكلّم عبد فلان هذا أو امرأته هذه أو صديقه هذا فزالت الإضافة فكلّمه لم يحنث في العبد وحنث في المرأة والصديق.

4174. Mes'ele: "Fülânın şu kölesine veya şu mer'eye veya şu dostuna söylemeyeceğim." diye yemîn edip de o kölesini âzâd ve zevcesini tatlîk ederek ve dostuyla aduv olarak izâfetlerinin zevâlinden sonra söylemiş olsa köleye tekellümle hânis olmaz ise de **[2096]** mer'e ile sadîkde hânis olur.

وإن حلف لا يكلّم صاحب هذا الطيلسان فباعه ثم كلّمه حنث.

4175. Mes'ele: "Şu taylesânın sâhibine söylemeyeceğim." diye yemîn edip de onu baʿde'l-beyʿ söylemiş olsa hânis olur.

[MİLKE DÂİR]

القول في الملك

قال في فتح القدير: الملك قدرة يثبتها الشارع ابتداء على التصرّف فخرج نحو الوكيل، انتهى. وينبغي أن يقال إلا لمانع كالمحجور عليه فإنه مالك ولا قدرة له على التصرف والمبيع المنقول مملوك للمشتري ولا قدرة له على بيعه قبل قبضه.

4176. Mes'ele: *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre milk, tasarruf üzere ibtidâen şâriʿin isbât eylemiş olduğu kudretten ibâret olup ibtidâen kaydıyla vekîl ve vasî ve mütevellî emsâlinin kudretleri milk taʿrîfinden hâric kaldı. Zîrâ bunlar tasarrufa ibtidâen mâlik olmayıp belki baʿde't-tevkîl ve'-tevcîh ve't-tevliyet mâliktirler.

Musannif-i allâme buyurur ki: Milki taʿrîfte lâyık olan الملك قدرة يثبتها الشارع ابتداء على التصرّف إلا لمانع كالمحجور عليه diyerek إلا لمانع كالمحجور عليه kaydını ziyâde eylemelidir. Zîrâ mahcûr mâlik olduğu hâlde tasarrufa mâlik değildir. Ve kezâ mebîʿ-i menkûl müşterînin milki olduğu hâlde kable'l-kabz beyʿle tasarrufa kâdir değildir.

Musannif-i allâmenin ifâdesinden *Fethü'l-Kadîr*'in milki taʿrîfinde kayd-ı mezkûr gayr-i mezkûr olarak taʿrîf tâm değildi, demek müstefâd oluyor. Halbuki Hamevî'nin beyânına göre *Fethü'l-Kadîr*'in asl-ı ibâresi الملك قدرة يثبتها الشارع ابتداء على التصرّف إلا لمانع olmakla kayd-ı mezkûr mezkûr olduğu gibi (فخرج بالابتداء قدرة الوكيل والوصي والمتولي وبقولنا إلا لمانع المبيع المنقول قبل فإن عدم القدرة لمانع) diyerek ibtidâ kaydıyla illâ li-mâniʿin kaydının **[2097]** fâideleri bile musarrahan mezkûrdur.

وعرفه في الحاوي القدسي بأنه الاختصاص الحاجز وأنه حكم الاستيلاء لأنه به يثبت لا غير. إذ المملوك لا يملك كالمكسور لا ينكسر، لأن اجتماع الملكين في محل واحد محال فلا بد وأن يكون المحل الذي ثبت الملك فيه خاليًا ع الملك والخالي عن الملك هو المباح. والمثبت للملك في المال المباح الاستيلاء لا غير، إلى آخره.

4177. Mes'ele: Milki *Hâvi'l-Kudsî* ihtisâs-ı hâciz ile taʿrîf edip bu ise istîlânın hükmüdür. Zîrâ milk ancak istîlâ ile sâbit olur. Zîrâ mahall-i vâhidde milkiyetin ictimâʿları muhâl olmakla meksûr münkesir olmadığı gibi memlûk de mâlik olunmaz. Binâenaleyh kendisinde milk sâbit olacak mahallin milkten hâlî olması lâzımdır. Milkten hâlî olan mahal ise mübâhdır. Mâl-ı mübâhda milki müsbit olan şey ise ancak istîlâ ve sebkat-i yedle ihrâz olup başka bir şey değildir, diyerek îzâh eylemiş.

Hâvi'l-Kudsî'nin ifâdesine göre cemîʿ-i emvâlde tarîk-i milk mübâha münhasırdır. Zîrâ cümle emvâlde asıl olan ibâha olup beyʿ ve hibe emsâliyle istîlâ ile hâsıl olan milk istîlâ edene intikâl eder.

Onun için … mes'elede beyân olunduğu üzere ve mes'ele-i âtiyede beyân olunacağı üzere esbâb-ı temellük üç olup;

Biri[ncisi], beyʿ ve hibe gibi milki bir mâlikten diğerine nâkildir.

İkincisi, irs gibi bir kimsenin diğerine halef olmasıdır.

Üçüncüsü de mâliki bulunmayan bir şey-i mübâhı hakikaten veya hükmen ele geçirmektir. Hakîkaten ele geçirmek ol şeye vazʿ-ı yed ile, hükmen ele geçirmek, meselâ yağmur suyunu biriktirmek için bir kap koymak ve av için tuzak kurmak gibi sebebini hazırlamakladır. Binâenaleyh her kim mübâh olan bir şey ihrâz ederse istîlâ ile müstakillen mâlik olur. **[2098]**

[Esbâbu't-temellük]

وفيه مسائل:

الأولى: أسباب التملك: المعاوضات المالية والأمهار والخلع والميراث والهبات والصدقات والوصايا والوقف والغنيمة والاستيلاء على المباح والإحياء.

4178. Mes'ele: Bâb-ı milkte ber-vech-i âtî mesâil olup onlardan biri, muʿâvazât-ı mâliyye ve emhâr ve hulʿ ve mîrâs ve hibeler ve sadaka ve vasiyyetler ve menâfiʿ-i vakıf ve ganîmet ve mübâh olan şeyi ihrâzla istîlâ ve arâzî-yi mevâtı ihyâ gibi esbâb-ı temellükdür.

وتملك اللقطة بشرطه ودية القتيل يملكها أوّلًا ثم تنقل إلى الورثة.

4179. Mes'ele: … mes'elede beyân olunduğu üzere lukata şartına riʿâyetle temellük olunur. Diyete ibtidâen maktûl mâlik olup baʿdehu hasbe'l-verâset vereseye intikâl eder.

ومنها الغرّة يملكها الجنين فتورث عنه. والغاصب إذا فعل بالمغصوب شيئًا أزال به اسمه وعظم منافعه ملكه. وإذا خلط المثلي بمثلي بحيث لا يتميز ملكه.

4180. Mes'ele: Esbâb-ı mezkûreden biri gurre -ıskât edilen cenînin diyeti olan beş yüz dirhem gümüş- olup gurreye ibtidâen cenîn mâlik olup ba'dehu ondan veresesine intikâl eder.

4181. Mes'ele: Gâsıb, mâl-ı mağsûbun isim ve a'zam-i menâfi'ini tağyîr edecek sûrette tağyîr ederse ona mâlik olup kıymetini dâmin olur. Binâenaleyh mağsûb buğday olup da gâsıb un yaparsa buğdayı dâmin olup un kendisinin olur.

Ve kezâ misliyyâttan olan mağsûbu diğerinden tefrîk olunmayacak sûrette birbirine karıştırmış olsa ona mâlik olup kıymetini dâmin olur. Binâenaleyh birinin buğdayı veya arpa emsâli hubûbâtını kendi mâlına karıştırıp da tarlasına ekmiş olsa onları dâmin olup mahsûllerine mâlik olur. **[2099]**

الثانية: لا يدخل في ملك الإنسان شيء بغير اختياره إلا الإرث اتفاقًا. وكذا الوصية في مسألة وهي أن يموت الموصى له بعد موت الموصي قبل قبوله.

4182. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden ikincisi, bilâ-ihtiyâr bir kimsenin milkinde hiçbir şey dâhil olmaz. Ancak bi'l-ittifâk irs ve bir mes'elede vasiyyet hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak bilâ-ihtiyâr velâ kabûl mâl-ı mevrûs, vârisin ve mûsâ bih, mûsâ lehin milkinde dâhil olurlar. Mes'ele-i mezkûrede mûsînin vefâtından sonra kable'l-kabûl mûsâ lehin vefâtı mes'elesidir. Bilâ-ihtiyâr milkinde dâhil olarak veresesine intikâl eder.

قال الزيلعي: وكذا إذا أوصى للجنين يدخل في ملكه من غير قبول استحسانًا لعدم من يلي عليه حتى يقبل عنه، انتهى[**الأولى**]. وزدت ما وُهِب للعبد وقبِله بغير إذن السيد يملكه السيد بلا اختياره.

4183. Mes'ele: İmâm Zeyla'î'nin beyânına göre cenîne vasiyyet olunan şey, kabûl edecek velînin ademine binâen istihsânen bilâ-ihtiyâr velâ kabûl cenînin milkine dâhil olup musannif-i allâmenin ber-vech-i âtî ziyâde eylediği mesâilde dahi bilâ-ihtiyâr gayrın milkinde dâhil olur.

Onlar[dan] biri[nci]si, bir kimsenin kölesine hibe olunan mâl kölenin kabûlüyle bilâ-ihtiyâr efendisinin milkinde dâhil olur. Zîrâ العبد وما يملكه كان لمالكه muktezâsınca abd ve mâlik olduğu şey, abdin mâlikinindir.

[**الثانية**] وغلة الوقف يملكها الموقوف عليه وإن لم يقبل.

4184. Mes'ele: Bilâ-ihtiyâr velâ-kabûl başkasının milkinde dâhil olan mesâil-i zâideden ikincisi, galle-i vakıfdır ki her ne kadar kabûl eylemese dahi mevkûfun aleyhin milkinde dâhil olur.

ونصف الصداق بالطلاق قبل الدخول، لكن يستحقه الزوج إن كان قبل القبض مطلقًا وبعده لا يملكه إلا بقضاء أو رضاء كما في فتح القدير.

Üçüncüsü: Kable'd-duhûl talâkla mehr-i müsemmânın nısfı olup *Fethü'l-Kadîr*'in beyânı vechile kable'l-kabz mutlakan **[2100]** ve baʿde'l-kabz kazâ veya rızâ-yı tarafeynle zevc müstahik olarak milkine avdet eder.

والمعيب إذا رد على البائع به لكن إن كان قبل القبض انفسخ البيع مطلقًا. وإن كان بعده فلا بدّ من القضاء أو الرضاء كالموهوب إذا رجع الواهب فيه وأرش الجنايات. والشفيع إذ اتملك بالشفعة دخل الثمن في ملك المأخوذ منه جبرًا كالمبيع إذا هلك في يد البائع، فإن الثمن يدخل في ملك المشتري.

4185. Mes'ele: Bilâ-ihtiyâr gayrın milkinde dâhil olanlardan biri dahî, aybı zâhir olan mebîʿ olup aybı sebebiyle bâyiʿe reddi kasdolundukda kable'l-kabz mutlakan beyʿ münfesih olarak baʿde'l-kabz ise rücûʿ olunan hibede mevhûb ve erş-i cinâyât gibi lâzım olarak kazâ ve rızâ-yı tarafeynle bilâ-ihtiyâr mebîʿ-i mezkûr bâyiʿin milkinde dâhil olur.

Ve kezâ şefîʿ şüfʿa ile meşfûʿu temellük ettikte bâyiʿ yedinde helâk olan mebîʿin semeni bilâ-ihtiyâr müşterînin milkinde dâhil olduğu gibi bilâ-ihtiyâr şüfʿa ile alınan milkin semeni cebren me'hûzun minhin milkinde dâhil olur.

وكذا نماء ملكه من الولد والثمار والماء النابع في ملكه وما كان من إنزال الأرض إلا الكلأ والحشيش والصيد الذي باض في أرضه.

4186. Mes'ele: Ve kezâ hayvânâtının yavruları ve arâzîsinin meyveleri gibi bir kimsenin milkinin nemâsı ve milki bulunan arzdan nebeʿân edip çıkan su ve hüdâyinâbit olan otlar ve haşîşler ile avdan mâ-ʿadâ inzâl-i arâzî bilâ-ihtiyâr mâlikinin milkinde dâhildir.

الثالثة: المبيع يملكه المشتري بالإيجاب والقبول إلا إذا كان فيه خيار الشرط. فإن كان للبائع لم يملكه المشتري اتفاقًا. وإن كان للمشتري فكذلك عند الإمام خلافًا لهما. وفي التحقيق الأمر موقوف؛ فإن تمّ كان للمشتري فتكون الزوائد له من حينه. وإن فسخ فهو للبائع فالزوائد له.

4187. Mes'ele: Bilâ-ihtiyâr gayrın milkinde dâhil olan mesâil-i zâidenin üçüncüsü, mebîʿdir ki hıyâr-ı şartla **[2101]** meşrût olmadıkça îcâb ve kabûl ile müşterî mâlik olup eğer bâyiʿ için hıyârla meşrût ise bi'l-ittifâk müşterî mâlik olamaz ise de müşterî için hıyârla meşrût ise İmâmeyn'in hilâfına inde'l-İmâm yine mâlik olamaz. Lâkin hakîkat-i hâlde emr-i temellük mevkûf olup eğer akid tamam olursa mebîʿ müşterînin olarak hîn-i temellükten iʿtibâren mebîʿ-i mezkûrun yavruları ve esmâr ve hâsılâtı gibi zevâidine de mâlik olur. Ve eğer akid fesholunursa mebîʿ bâyiʿin olup zevâidi dahi bâyiʿin olur.

ويقرب منه ملك المرتد فإنه يزول عنه زوالًا مراعًى. فإن أسلم تبيّن أنه لم يزل، وإن مات أو قُتِل بَانَ أنه زال من وقتها.

4188. Mes'ele: Mevkûf olarak milke duhûlde mâl-ı mürted hıyâr-ı şartla meşrût olan mebîʿe karîbdir. Zîrâ irtidâdıyla mevkûfen milki kendisinden zâil olup tekrâr tâib ve müstağfir olarak İslâm olursa adem-i zevâli zâhir olup, ridde üzerine vefât ederse zamân-ı irtidâdından iʿtibâren milki ondan zâil olur.

الرابعة: الموصى له يملك الموصى به بالقبول إلا في مسألة قدّمناها فلا يحتاج إليها. فلها شَبَهان: شَبه بالهبة، فلا بدّ من القبول. وشبه بالميراث فلا يتوقّف الملك على القبض. وإذا وقع اليأس من القبول اعتبرت ميراثًا فلا تتوقّف على القبول. وإذا قبلها ثم ردّها على الورثة إن قبلوها انفسخ ملكه وإلا لم يجبروا كما في الولوالجية.

4189. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden dördüncüsü, 4182 ve 4183. mes'elelerin gayrısında **[4102]** mûsâ leh mûsâ bihi kabûl ile mâlik olup, binâenaleyh tekrâr kabûle muhtâc olmaz. Vasiyyet-i mezkûre min-vechin hibeye ve min-cihetin de mîrâsa müşâbih olup hibeye şibhine binâen sıhhatinde kabûle muhtâcdır. Zîrâ 239. mes'elede beyân olunduğu üzere hibe îcâb ve kabûl ile münʿakide olup kabzla tamam olur. Ve mîrâsa şibhine binâen

milki kabza tevakkuf eylemez. Kabûlden ye's vukûʿunda mîrâsa şibhi iʿtibâr alınarak sıhhatinde kabûle tevakkuf eylemez. Mûsâ leh vasiyyeti kabûl edip de vereseye reddettikte verese kabûl ederler ise *Velvâliciyye*'de beyân olunduğu vecihle mûsâ lehin mûsâ bihden milki münfesih olup, kabûl eylemezler ise kabûle icbâr olunmazlar.

والملك بقبوله يستند إلى وقت موت الموصي بدليل ما في الولوالجية: رجل أوصى بعبد لإنسان والموصى له غائب فنفقته في مال الموصي. فإن حضر الغائب إن قبل رجع عليه بالنفقة إن فعل ذلك بأمر القاضي. وإن لم يقبل فهو ملك الورثة، انتهى.

4190. Mes'ele: *Velvâliciyye*'de zikr olunan mes'elenin delâletiyle mûsâ lehin vasiyyeti kabûlüyle milki mûsînin vakt-i vefâtına müsteniddir. Mes'ele-i mezkûrede bir kimse bir insâna bir abd vasiyyet edip de mûsâ leh gâib olsa abd-i mezkûrun nafakası mûsînin mâlından lâzım gelip mûsâ leh hâzır oldukta vasiyyet-i mezkûreyi kabûl edip mûsî de abd-i mezkûrun infâkını kazâ-yı kâdî [ile] işlemiş ise sarfettiği nafakayı taleb için mûsâ lehe mürâcaʿat eder. Ve eğer mûsâ leh hâzır oldukta vasiyyet-i mezkûreyi kabûl eylemez ise vasiyyet olunan abd veresenin mâlı olur.

الخامسة: لا يملك المؤجر الأجرة بنفس العقد، وإنما يملكها بالاستيفاء أو بالتمكن منه أو بالتعجيل أو بشرطه. فلو كان عبدًا فأعتقه المؤجر قبل وجود واحد ممّا ذكرناه لم ينفذ عتقه لعدم الملك. وعلى هذا لا يملك المستأجر المنافع بالعقد، لأنها تحدث شيئًا فشيئًا. وبهذا فارقت البيع فإن المبيع عين موجودة فما لم تحدث فهو على ملك المؤجر. ولذا قلنا: إن المستأجر لا تصحّ إجارته مِن المؤجر.

4191. Mes'ele: Beşinci mes'ele, mûcir ücrete nefs-i akid ile mâlik olamaz. Belki ya istîfâ-yı menfaʿat **[2103]** veya istîfâya temekkün ve iktidâr veya taʿcîl veya hâl-i akidde taʿcîl şartıyla mâlik olup ücret-i mezkûre abd olup da istîfâ-yı menfaʿat veya temekkün veya taʿcîl veya şart-ı taʿcîlden hiçbirisi bulunmadan mûcir abd-i mezkûru âzâd eylese adem-i milkine binâen iʿtâkı nâfiz olmaz. Binâenaleyh müste'cir mücerred akd-i icâre ile menâfiʿe mâlik olamaz. Zîrâ menâfiʿ-i mezkûre defʿaten hâsıla olmayıp belki şey'en fe-şey'en hudûs eder. İşte icâre beyʿden ancak bu hâl ile müfârakat eder. Zîrâ akd-i beyʿde mebîʿ ayn-ı mevcûde olmakla şey'en baʿde-şey'in hâdis olmaz. Binâenaleyh akd-i icârede menfaʿat-i matlûbe hudûs etmedikçe

mûcirin milki üzeredir. İşte bunun için müste'cirin mûcirden icâresinin adem-i sıhhatine kâil olduk.

السادسة: اختلفوا في القرض هل يملكه المستقرض بالقبض أو بالتصرف؟ وفائدته ما في البزّازية: باع المقرض من المستقرض الكر المستقرَض الذي هو في يد المستقرض قبل الاستهلاك يجوز لأنه صار ملكًا للمستقرض.

4192. Mes'ele: Altıncı mes'ele, müstakriz almış olduğu mâla kabz veya tasarrufla mı mâlik olmasında ihtilâf olunup semere-i hilâf *Bezzâziyye*'de zikr olunduğu üzere müstakrizin istikrâz edip kable'l-istihlâk yedinde bulunan meselâ bir kîle buğdayı mukrizin müstakriza bey'i câizdir. Zîrâ müstakrizin milki olmuştur.

وعند الثاني لا يجوز لأنه لا يملك المستقرض قبل الاستهلاك.

Ebû Yûsufâ göre mezkûr buğdayı mukrizin müstakrize bey'i câiz değildir. Zîrâ kable'l-istihlâk müstakriz istikrâz ettiği şeye mâlik olamaz.

وبيع المستقرض يجوز إجماعًا؛ فيه دليل على أنه يملك بنفس القرض وإن كان مما لا يتعين كالنقدين.

4193. Mes'ele: İstikrâz olunan şeyi müstakrizin mukrize bey'i bi'l-icmâ' câiz olup bunun cevâzı da karz her ne kadar nakdeyn gibi gayr-i mu'ayyen olsa dahi müstakrizin karza nefs-i karz ile mâlik olmasına delâlet eder.

يجوز بيع ما في الذمة وإن كان قائمًا في يد المستقرض.

4194. Mes'ele: Her ne kadar ba'de'l-kabz müstakrizin yedinde kâim olsa dahi zimmette bulunan matlûbu bey' câiz olur. Binâenaleyh bir kimseye karz olarak vermiş olduğu bir kîle buğdayı gerek kâim olsun **[2104]** gerek müstehlek bulunsun başkasına bey'i câizdir. Zîrâ zimmet-i müstakrizde mukriz için lâzım olan matlûb ikrâz ettiği şeyin misli olup aynı değildir. Onun için karz fâsid olmadıkça her ne kadar istikrâz olunan şeyin aynı kâim olsa dahi mislini reddeder. Ama karz fâsid olursa aynını red lâzımdır.

ويجوز للمقرض التصرف في الكر المستقرض بعد القبض قبل الكيل بخلاف البيع، انتهى. وليتأمل في مناسبة التعليل للحكم.

4195. Mes'ele: Baʿde'l-kabz ve kable'l-keyl istikrâz olunan buğdayda mukriz için beyʿ ve hibe gibi tasarruf câiz ise de satılmış olan bunun hilâfına olarak baʿde'l-kabz müşterînin mâlı olmakla tasarruf edemez.

Bezzâziyye'nin kelâmı buraya kadar olup لأنه صار ملكًا للمستقرض diyerek taʿlîlin kable'l-istihlâk müstekrizin yedinde bulunan mâlı, mukrizin müstekrize beyʿinin cevâzıyla hükme münâsebetinde te'emmül lâzımdır. Zîrâ müstakrizin istikrâz olunan şeye mâlik olması mukrizin beyʿle tasarrufunun cevazına îcâb eylemeyip belki adem-i cevâzını îcâb eder. Zîrâ gayrın milkinde tasarrufa hakkı yoktur.

السابعة: دية القتل تثبت للمقتول ابتداء ثم تنتقل إلى ورثته، فهي كسائر أمواله فيقضى منها ديونه وتنفذ وصاياه ولو أوصى بثلث ماله دخلت. وعندنا القصاص بدل عنها فيورث كسائر أمواله. ولهذا لو انقلب مالًا يقضى به ديونه وتنفذ وصاياه. ذكره الزيلعي من باب القصاص فيما دون النفس.

4196. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden yedincisi, diyet-i katil ibtidâen maktûl için sâbite olup baʿdehu hasbe'l-halefiyyet emvâl-i sâiresi gibi veresesine intikâl eder. Ve borcu var ise ondan ödenir ve vesâyâsı tenfîz ve icrâ edilir. Ve sülüs-i mâlını vasiyyet eylese diyet-i mezkûre de vasiyyette dâhil olur.

4197. Mes'ele: İnde'l-Hanefî cinâyâtta diyet asıl olup kısâs ondan bedeldir. Binâenaleyh emvâl-i sâiresi **[2105]** gibi maktûl veya mecrûhun kısâsı da mîrâs olur. İşte bunun Zeylaʿî'nin mâ dûne'n-nefiste kısâs bâbında zikir ve beyân eylediği vechile kısâs mâla munkalib oldukta ol mâl ile mecrûh veya maktûlün borçları ödenip vasiyyetleri tenfîz ve icrâ olunur.

Ferʿ: [Kendisini Öldürmesi İçin Birisine Emir Vermek]

وفرّعتُ على ذلك ولم أر مَن فرّعه: لو قال: اقتلني، فقتله، وقلنا: لا قصاص باتفاق الروايات عن الإمام فلا دية أيضًا، لأنها تثبت للمقتول وقد أذن في قتله. وهي إحدى الروايتين وينبغي ترجيحها لما ذكرنا. ثم رأيت في البزّازية أن الأصح عدم وجوبها فظهر ما رجحته بحثًا مرجحًا نقلًا ولله الحمد والمنّة.

4198. Mes'ele: İnde'l-Hanefî kısâs diyetten bedel olarak ibtidâen maktûle sâbit olup baʿdehu emvâl-i sâiresi gibi irsen veresesine intikâli aslı üzerine her ne kadar tefrîʿ edeni görmemiş isem de mes'ele-i âtiyeyi tefrîʿ eyledim.

Mes'ele-i mezkûrede bir kimse diğerine kendisini katil ile emredip me'mûr da hasbe'l-emir kendisini katl eylese hazreti İmâm'dan ittifâk-ı rivâyâtla me'mûr olan kâtile adem-i kısâsa kâil olduk. Binâenaleyh kısâs lâzım gelmediği gibi diyet de îcâb eylemez. Zîrâ gerek asıl olarak diyet ve gerekse ondan bedel olarak kısâs, maktûle sâbit olarak kendi hakkı olup halbuki katlini emriyle kâtile izin vermiş. Bir kimsenin hâl-i hayat ve iktidârında kendi milki hakkında tasarrufu ise sahîh ve nafizdir. İşte bu mes'ele hazreti İmâm'dan vârid olan iki rivâyetten birisidir. Taʿlîl-i mezkûra binâen lâyık olan bu rivâyeti diğeri üzerine tercîhdir. Baʿdehu *Bezzâziyye*'de gördüm ki esahh olan da diyetin adem-i vücûbudur. Lillâhi'l-hamdu ve'l-minne, bahsen tercîhim naklen de tercîhe mukârin ve muvâfık olarak hakîkati zâhir oldu.

ولو جنى المرهون على وارث السيد قتلًا لم أره الآن. ومقتضى ثبوتها للمجني عليه ابتداءً أن يكون الحكم مخالفًا لما إذا جنى على الراهن.

4199. Mes'ele: [2106] Merhûn olan abd efendisinin vârisini katil ile cinâyette bulunsa ile'l-ân hükm-i şerʿîsini görmemiş isem de cinâyetin ibtidâen mecniyyün aleyh olan maktûle sübûtunun muktezâsı râhin üzere îkâʿ olunan cinâyetin hükmüne muhâlif olmaktır.

الثامنة: في رقبة الوقف الصحيح عندنا أن الملك يزول عن المالك لا إلى مالك، وأنه لا يدخل في ملك الموقوف عليه ولو كان معيَّنًا.

4200. Mes'ele: Sekizinci mes'ele, rakabe-i vakıfda olup 199. mes'elede beyân olunduğu üzere sahîh olan inde'l-Hanefî vakıfla milk, lâ ilâ mâlikin mâlikten zâil olup her ne kadar muʿayyen olsa dahi mevkûfun aleyhin milkinde dâhil olmaz. Mes'ele-i mezkûre ile 4547. mes'eleye bak.

التاسعة: اختلفوا في وقت ملك الوارث. قيل في آخر جزء من أجزاء حياة المورث، وقيل بموته. وقد ذكرناه مع فائدة الاختلاف في الفرائض من الفوائد.

4201. Mes'ele: Dokuzuncu mes'ele, hasbe'l-verâset milk-i vârisin vaktini taʿyînde ihtilâf olup bazıları hayatının son cüz'ünde mâlik olmasına, diğerleri vefâtıyla beraber mâlik olmasına kâil olup musannif-i allâme fenn-i fevâidin kitâb-ı ferâizinde semere-i hilâfla berâber … mes'elede zikrettiğini bi'l-beyân lüzûm-i mürâcaʿata telmîh ve işâret buyuruyorlar.

والدين المستغرق للتركة يمنع ملك الوارث. قال في جامع الفصولين من الفصل الثامن والعشرين: لو استغرقها دين لا يملكها بإرث إلا إذا أبرأ الميت غريمه أو أداه وارثه بشرط التبرع وقت الأداء. أما لو أداه من مال نفسه مطلقًا بشرط التبرع أو الرجوع يجب له دين على الميت فتصير مشغولة بدين فلا يملكها. فلو ترك ابنًا وقنًّا ودينه مستغرق فأداه وارثه ثم أذن للقن في التجارة أو كاتبه لم يصح إذ لم يملكه.

4202. Mes'ele: Terekeyi müstağrık olan deyn veresenin milkini menʿ eder. Zîrâ kazâ-yı düyûn kısmet-i verese, hatta tenfîz-i vesâyâ üzerine bile mukaddemdir.

Câmiʿu'l-Fusûleyn'in on sekizinci faslında beyânına göre deyn meyyitin terekesini müstağrık olsa dâinler medyûn olan meyyiti ibrâ veyâhud veresesi vakt-i edâda teberruʿ şartıyla meyyitin deynlerini edâ eylemedikçe vârisler terekeye mâlik olamazlar. Ama verese teberruʿ veya rücûʿ şartıyla meyyitin deynini mutlakan kendi mâlından kazâ edip öder ise kendisi için meyyit üzerinde vâcib olarak tereke deynle meşgûle olmakla hasbe'l-verâset terekeye mâlik olamaz. Binâenaleyh meyyit-i mezkûr bir oğul ile bir câriye veya köle terk ederek deyn terekesini müstağrık olduğu hâlde vefât edip de vârisi deynini kazâ edip baʿdehu köle veya câriyeye ticârete izin verse veya bedel-i kitâbete kesse onlara mâlik olmadıkça gerek izin ve gerek kitâbeti sahîh olmazlar.

ولا ينفذ بيع الوارث التركة المستغرقة بالدين وإنما يبيعه القاضي.

4203. Mes'ele: Müstağrak bi'd-deyn olan terekeyi vârisin beyʿi nâfiz olmayıp belki dâinin iznine mevkûf olarak münʿakid olur. Velâyet-i âmmesine binâen ihkâk-ı hak için böyle müstağrak bi'd-deyn olan terekeyi ancak kâdî satar.

والدين المستغرق يمنع جواز الصلح والقسمة. فإن لم يستغرق لا ينبغي أن يصالحوا ما لم يقضوا دينه. ولو فعلوا جاز، ولو اقتسموها ثم ظهر دين محيط أو لا ردت القسمة.

4204. Mes'ele: Terekeyi müstağrık olan deyn, sulh ve beyne'l-verese kısmetin cevâzlarını menʿeder. Eğer deyn terekenin dûnunda olarak istiğrâk ve

ihâta eylemez ise deyn-i mezkûru kazâ etmedikçe musâleha lâyık olmayıp musâleha olsalar da câiz olur. **[2108]**

4205. Mes'ele: Tereke beyne'l-verese taksîm olunduktan sonra deyn-i müstağrık zuhûr eylese kısmet-i mezkûre reddolunup deyn-i mezkûr kazâ olunur. Zîrâ ânifen ifâde olunduğu üzere kazâ-yı düyûn kısmet üzerine mukaddemdir.

وللوارث استخلاص التركة بقضاء الدين ولو مستغرقًا. وهنا مسألة لو كان الدين للوارث والمال منحصر فيه فهل سقط الدين وما يأخذه ميراث أو لا وما يأخذه دينه؟ قال في آخر البزّازية: استغراق التركة بدين الورثة إذا كان هو الوارث لا غير لا يمنع الإرث.

4206. Mes'ele: Tereke-i meyyit müstağrak bi'd-deyn oldukda veresenin deyn-i mezkûru kazâ ederek terekeyi guremâdan tahlîs eylemeleri câiz olup bu makâmda bir mes'ele vârid-i hatır olur. Şöyle ki, deyn vârisin olup tereke ise deyne münhasır olsa, onunla deyn sâkıt olup da terekeyi mîrâs olarak mı ihrâz eder yoksa deyn sâkıt olmayarak deyne mahsûb olarak mı kabz eder denir ise, kazâ-yı deynin kısmet-i verese üzerine mukaddem olması şıkk-ı sânîyi îcâb eder ise de *Bezzâziyye*'nin âhirinde beyân olunduğuna göre veresenin deyniyle tereke müstağrak oldukta dâin ancak vâris olup başkası değil ise deyn-i mezkûr irsi men' eylemez mes'elesi mîrâs olarak ihrâzını îhâm eder.

Milk-i Vârisin Hükmü

ثم اعلم أن ملك الوارث بطريق الخلافة عن الميت فهو قائم مقامه كأنه حي فيردّ المبيع بعيب ويردّ عليه ويصير مغرورًا بالجارية التي اشتراها الميت. ويصحّ إثبات دين الميت عليه ويتصرّف وصي الميت بالبيع في التركة مع وجوده. وأما ملك الموصى له فليس خلافة عنه، بل بعقد يملك ابتداء فانعكست الأحكام المذكورة في حقه. كذا ذكره الصدر الشهيد في شرح أدب القضاء للخصاف.

4207. Mes'ele: [2109] Bilâ-ihtiyâr gayrın milkinde duhûle dâir ahkâm-ı mesâili ba'de'l-beyân ma'lûm ola ki, esbâb-ı temellükü beyânda 4177. mes'elelerde ifâde olunduğu üzere vârisin mâl-ı mevrûsda milki meyyitten hilâfet tarîkiyle olmakla vâris mûris-i müteveffâ makâmına kâim olarak

gûyâ meyyit ahkâm-ı âtiyede haydır. Binâenaleyh müteveffânın hıyâr-ı aybla almış olduğu mâlı vâris bâyiʿe reddedebileceği gibi satmış olduğu mâlı da müşteri kendisine reddeder. Ve meyyitin iştirâ eylemiş olduğu câriye ile mağrûr olup meyyitin deynini kendi üzerine isbât da sahîh olur. Ve vârisin vücûduyla berâber meyyitin vasîsi terekede beyʿ ile tasarruf edebilir.

Amma mûsâ lehin mûsâ bihe mâlik olması mûsîden hilâfet tarîkiyle olmayıp belki ibtidâen mâlik olduğu akid iledir. Binâenaleyh, Sadru'ş-Şehîd'in Hassâf'ın *Edeb-i Kazâ*'sı şerhinde beyân ettiği vechile vâris hakkında beyân olunan ahkâmın cümlesinde mûsâ leh vârisin aksinedir.

وذكر في التلخيص ما ذكرناه وزاد عليه أنه يصحّ شرائه ما باع الميت بأقل مما باع قبل نقد الثمن بخلاف الوارث.

4208. Mes'ele: *Telhîs*-i *Câmi*'de bizim zikrettiğimiz mesâil zikr olunup onun üzerine zâid olarak parasını kable'n-nakd mûsâ leh meyyitin satmış olduğu şeyi onun sattığı fiyattan ekalle şirâsı sahîh olup vâris bunun hilâfınadır.

العاشرة: يملك الصداق بالعقد فالزوائد لها قبل القبض. وإنما الكلام في تنصيف الزيادة مع الأصل بالطلاق قبل الدخول. وقد ذكرنا تفاصيلها في شرح الكنز وقدّمنا أن النصف يعود إلى ملك الزوج بالطلاق قبل الدخول قبل القبض مطلقًا، وبعده بقضاء أو رضاء وفائدته في الزوائد.

4209. Mes'ele: [2110] Onuncu mes'ele, mehre mücerred akd-i nikâhla mâlik olunmakla kable'l-kabz zevâid-i mehir menkûhanındır. Binâenaleyh hîn-i akidde inek veya koyun emsâli bir şey tesmiye olunup da kable'l-kabz yavrulamış olsalar yavrular mezbûrenin olup ancak kelâm kable'd-duhûl talâkla mehr-i müsemmâ tansîf olunduğu gibi ziyâdenin de asl-ı müsemmâ ile birlikte tansîf ve adem-i tansîfindedir.

Musannif-i allâme buyurur ki, bu mes'elenin tafsîlâtını *Şerh-i Kenz*'de beyân ettik, mürâcaʿat buyurulsun. … mes'elede beyân olunduğu üzere hîn-i akidde mehir tesmiye olunup da kable'd-duhûl talâkla mufârakat olunursa kable'l-kabz mutlakan ve baʿde'l-kabz kazâ veya rızâ-yı tarafeynle

﴿فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ﴾[1] muktezâsınca mehr-i müsemmânın nısfı zevcin milkine avdet eder. Kazâ veya rızânın fâidesi zevâid-i müsemmâdadır.

الحادية عشرة: في استقرار الملك؛ يستقرّ في البيع الخالي عن الخيار بالقبض ويستقرّ الصداق بالدخول أو الخلوة أو الموت أو وجوب العدة عليها منه قبل النكاح كما أوضحناه في الشرح. والأخير من زياداتي أخذًا من كلامهم. والمراد من الاستقرار في البيع الأمن من انفساخه بالهلاك، وفي الصداق الأمن من تشطيره بالطلاق وسقوطه بالردة وتقبيل ابن الزوج قبل الدخول.

4210. Mes'ele: On birinci mes'ele, milkin istikrârı hakkında olup hıyârâttan hâlî olan bey'de milk kabz ile müstakar olup nikâhda tamâm-ı mehir duhûl veya halvet-i sahîha veya zevceynden birinin vefâtı veyâhud musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de îzâh buyurdukları vechile bâinen tatlîk olunarak zevc tarafından kable'n-nikâh mezbûreye vücûb-i iddet veya bir şey idhâliyle **[2111]** te'ekküd ederek müstakar olur. Tamâm-ı mehrin istikrârında kable'n-nikâh zevc tarafından lüzûm-i iddet fukahânın kelâmından ahz ve istinbâtla benim ziyâdelerimdendir, buyuruluyor ise de zevcin zevcesine akd-i evvelde duhûlü iddet zarfında tecdîd-i akid ile nikâhında dahi duhûl olmakla tamâm-ı mehrin te'ekküd ve istikrârında sebeb müstakil olmayacağı cihetle duhûl ile istikrârın beyânı onun ziyâde ve beyânından muğnîdir.

4211. Mes'ele: Hıyârâttan hâlî olan bey'de milkin istikrârından maksad, mebî'in helâkıyla akdin infisâhından emîn olmaktır ve tamâm-ı mehrin istikrârıyla maksad da kable'd-duhûl talâkla tansîfinden veyâhud zevcenin irtidâdı veya şehvetle zevcin oğlunu takbîl gibi ma'siyet kabîlinden bir hâlde bulunarak mufârakata mezbûre sebeb olarak bi'l-külliyye mehrin sukûtundan emîn olmakdır. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere ﴿أَن تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُم﴾[2] muktezâsınca mücerred akd-i nikâhla tâmam-ı mehrin gayr-i mü'ekked olarak vâcib olmakla îcâbına göre tansîf ve îcâbına göre beyân olıunan sebeblere binâen bi'l-külliyye sâkıt ve hîn-i akidde tesmiye olunmayıp kable'd-duhûl mufârakatla müt'aya tebeddül edebilir.

1 "Belirlediğiniz mehirin yarısını ödemek size borçtur." Bakara, 2/237.
2 Nisa, 4/24.

ولا يتوقف استقراره على القبض، لأنه لو هلك لم ينفسخ النكاح.

4212. Mes'ele: Mehrin zimmet-i zevcde istikrârı zevcenin kabz ve kabûlüne tevakkuf eylemez. Zîrâ mehir tesmiye olunan mâl telef ve helâk olmakla nikâh münfesih olmaz.

ولا فرق بين الدين والعين وجميع الديون بعد لزومها مستقرّة إلا دين السلم لقبوله الفسخ بالانقطاع بخلاف ثمن المبيع فإنه لا يقبله بالانقطاع لجواز الاعتياض عنه.

4213. Mes'ele: Hükm-i mezkûrda mehrin ayn veya deyn olması beyninde fark yoktur. Deyn-i selemden mâ-ʿadâ deynin cümlesi baʿde'l-lüzûm zimmet-i medyûnda müstakarre olup lâkin **[2112]** deyn-i selem inkıtâʿla feshi kâbil olarak gayr-i müstakarredir. Semen-i mebîʿ bunun hilâfınadır. Zîrâ iʿtiyâzın cevâzına binâen semen-i mezkûrun inkıtâʿıyla akdin feshini kabûl eylemez. Meselâ, bir nevʿ mâl semen-i mebîʿ tesmiye olunup da mâl-ı mezkûr munkatıʿ olsa onun bedelinde kıymetiyle tesviye olunur.

وأما الملك في المغصوب والمستهلك فمستند عندنا إلى وقت الغصب والاستهلاك. فإذا غيّب المغصوب وضمن قيمته ملكه عندنا مستندًا إلى وقت الغصب. وفائدته تملك الاكتساب ووجوب الكفن ونفوذ البيع ولا يكون الولد له.

4214. Mes'ele: İnde'l-Hanefî, mağsûb ve müstehlek olan emvâlde milk vakt-i gasb ve istihlâka müstenid, yaʿnî gerek gâsıb ve gerek müstehlik bunların kıymetlerini her ne zaman dâmin olsalar vakt-i gasb ve istihlâktan iʿtibâren onlara mâlik olmuş olurlar. Binâenaleyh mağsûba bir ayıb târi' olup da gâsıb mağsûbun minhe kıymetini dâmin oldukta vakt-i gasba müsteniden mâlik olur.

4215. Mes'ele: Beyân olunduğu vechile gerek mağsûb ve gerek müstehlekin kıymetlerini damânla milkin vakt-i gasb ve istihlâka istinâdın fâidesi, mağsûbun iktisâbını temellük ve mağsûb köle veya câriye olup da vefât ettikleri hâlde kefenlerinin gâsıba vücûbu ve emvâl-i mütekavvime olup da satıldıkları hâlde beyʿin nâfiz olmasıdır. Lakin hâmil olarak gasb olunan câriyenin kıymetini dâmin olmakla veledi kendisinin olamaz.

والتحقيق عندنا أن الملك يثبت للغاصب شرطًا للقضاء بالقيمة لا حكمًا ثابتًا بالغصب مقصودًا، ولذا لا يملك الولد بخلاف الزيادة المتّصلة. كذا في الكشف في باب النهي.

4216. Mes'ele: İnde'l-Hanefî bu bâbda tahkîk olan, gâsıba mağsûbun milki kıymetiyle kazâsına şartan [li'l-kazâ] olarak sâbit olup gasbla maksûdün bizzât olarak hükmen sâbit değildir. Onun için *Keşf*'in **[2113]** nehiy bâbında beyân ettiği vecihle mağsûbun veledine mâlik olamaz. Ama mağsûb olan hayvanın yavruması ve semizlemesi gibi ziyâde-i muttasılası veledi gibi munfasılasının hilâfınadır.

وفي الهداية من النفقة لو أنفق المودَع على أبوي المودِع بلا إذنه وإذن القاضي ضمنها ثم إذا ضمن لم يرجع عليهما، لأنه لما ضمن ملكه بالضمان فظهر أنه كان متبرّعًا.

4217. Mes'ele: *Hidâye*'nin nafakada beyânına göre gerek mûdiʿ ve gerek kâdînin emir ve izinleri olmayarak mûdaʿ, mûdiʿin ebeveynine infâkta bulunsa mûdaʿ nafakayı dâmin olup baʿde'd-damân onlara rücûʿ edemez. Zîrâ damânla vakt-i damânda ona mâlik olmakla müteberriʿ olduğu zâhir olup teberruʿ ise istirdâd olunmaz.

وذكر الزيلعي أنه بالضمان استند ملكه إلى وقت التعدّي فتبين أنه تبرّع بملكه فصار كما إذا قضى دين المودع بها، انتهى.

4218. Mes'ele: Zeylaʿî'nin beyânına göre gâsıbın damânla mağsûba milki vakt-i teʿaddîye müstenid olmakla vedîʿa ile mûdaʿın deynini kazâ gibi olarak mûdiʿin kendi milkiyle teberruʿda bulunmuş olduğu zâhir olur.

وفي شرح الزيادات لقاضيخان من أوّل كتاب الغصب: الأصل الأوّل أنّ زوال المغصوب عن ملك المالك عند أداء الضمان عندنا يستند إلى وقت الغصب في حق المالك والغاصب. وفي حق غيرهما يقتصر على التضمين إلا إذا تعلّق بالاستناد حكم شرعي يمنعنا من أن نجعل الزوال مقصورًا على الحال. فحينئذ يستند في حق الكل، لأن الزوال في حق المالك والغاصب استند لا لكون الغصب سببًا للملك وضعًا حتى يستند في حق الكل، بل ضرورة وجوب الضمان من وقت الغصب. فلا يظهر ذلك في حق غيرهما إلا إذا اتصل بالاستناد حكم شرعي، لأن الحكم الشرعي يظهر في حق الكل فيظهر الاستناد في حق الكل.

2119. Mes'ele: [2114] Kitâb-ı gasbın evvelinden Kâdîhân'ın *Şerh-i Ziyâdât*'ında beyân olunduğuna göre kitâb-ı mezkûrda beyân olunan usûl-i fıkhiyyeden asl-ı evvel inde'l-Hanefî damânın edâsı indinde mâlikin milkinden mağsûbun zevâli mâlik ile gâsıb hakkında vakt-i gasba müstenid olup bunların gayrıları haklarında mağsûbun milk-i mâlikden zevâlini hâle maksûr kılmaktan bizi menʿ edecek bir hükm-i şerʿî istinâda taʿalluk eylemedikçe mâlikin milkinden mağsûbun zevâli kıymetini tazmîne iktisâr eder. Bu sûrette zevâl-i mezkûr cümle hakkında müstenid olur. Zîrâ mâlik ve gâsıb hakkında zevâl-i milk vakt-i gasba müsteniddir. Velâkin vazʿan gasb milke sebeb olduğu için değildir ki cümle hakkında vakt-i gasba müstenid olsun. Belki istinâd-ı mezkûr vakt-i gasbdan iʿtibâren vücûb-i damân zarûretine binâendir. Bu vechile zarûret ise istinâd-ı mezkûra nefâz-i beyʿ gibi bir hükm-i şerʿî ittisâl eylemedikçe mâlikle gâsıbın gayrıları hakkında zâhir olmaz. Zîrâ hükm-i şerʿî cümle hakkında zâhir olup mâlikle gâsıba münhasır değildir. Binâenaleyh istinâda böyle bir hükm-i şerʿî muttasıl olursa istinâd-ı mezkûr cümle hakkında zâhir olur.

ثم ذكر فروعًا كثيرة على هذا الأصل: منها الغاصب إذا أودع العين ثم هلكت عند المودَع ثم ضمّن المالكُ الغاصبَ فلا رجوع له على المودَع، لأنه ملكها بالضمان فصار مودعًا مالَ نفسه.

4220. Mes'ele: *Şerh-i Ziyâdât*'ta asl-ı mezkûru baʿde'l-beyân asl-ı mezkûr üzerine fürûʿ-i kesîre zikredip onlardan birisi, gâsıb ayn-ı mağsûbeyi birine îdâʿ edip de baʿdehu mûdaʿın indinde helâk olduktan sonra gâsıb mağsûb-i mezkûrun kıymetini mâlikine dâmin olsa mâlik-i mezkûr mûdaʿ-i mezbûra kıymetini taleble rücûʿ edemez. Zîrâ gâsıb-ı mezkûra kıymetini damânla **[2115]** vakt-i gasba müsteniden ona mâlik olduğu gibi asl-ı mezkûr muktezâsınca mâlikin milki de zâil olmakla gâsıb-ı mezkûr kendi malını îdâʿ eylemiş oldu.

وفيه إذا غصب جارية فأودعها فأبِقَتْ فضمنه المالك قيمتها ملكها الغاصب. فلو أعتقها الغاصب صحّ ولو ضمنها المودع فأعتقها لم يجز. ولو كانت محرمًا من الغاصب عتقت عليه لا على المودع إذا ضمنها لأن قرار الضمان على الغاصب. لأن المودع وإن جاز تضمينه فله الرجوع بما ضمن على الغاصب وهو المودع لكونه عاملًا له، فهو كوكيل الشراء.

4221. Mes'ele: Şerh-i mezkûrda beyân olunduğuna göre birinin câriyesini gasb edip de birine îdâʿ edip vedîʿa olarak firâr ettikte mâliki gâsıba kıymetini tazmîn ettirirse gâsıb-ı mezkûr câriye-i mezbûreye mâlik olarak onu iʿtâk eylese sahîh olup mûdaʿ dâmin olup da iʿtâk eylese câiz olmaz. Câriye-i mezkûre gâsıbın usûl veya fürûʿundan olarak mahremi olup da kıymetini dâmin olsalar gâsıb üzerine âzâd olup mûdaʿ üzerine âzâd olmaz. Zîrâ firâr damân-ı gâsıb üzerine olup mûdaʿ üzerine değildir. Zîrâ her ne kadar mûdaʿın da tazmîni câiz ise de lâkin tazmîn ettiği meblağı istirdâd için gâsıba rücûʿ eder. Mûdaʿ gâsıb için âmil olduğundan şirâya vekîl gibidir.

ولو اختار المودع بعد تضمينه أخذها بعد عودها ولا يرجع على الغاصب لم يكن له ذلك. وإن هلكت في يده بعد العود من الإباق كانت أمانة وله الرجوع على الغاصب بما ضمن، وكذا إذا ذهبت عينها.

4222. Mes'ele: Mûdaʿ firâr eden câriye-i vedîʿanın kıymetini dâmin olduktan sonra baʿde'l-avdet mezbûreyi alıp da dâmin olduğu kıymeti taleb için gâsıba rücûʿ eylememek cihetini ihtiyâr eylese **[2116]** onun için bu hâl câiz olmayıp firârdan baʿde'l-avdet yedinde iken bilâ-teʿaddî telef olsa yedinde emânet olduğundan mâlikine dâmin olduğu meblağı istirdâd için gâsıba rücûʿ edebilir. Mezbûrenin aynı zâhib oldukta yine hüküm böyledir.

وللمودع حبسها عن الغاصب حتى يعطيه ما ضمنها المالك. فإن هلكت بعد الحبس هلكت بالقيمة. وإن ذهبت عينها بعد الحبس لم يضمنها كالوكيل بالشراء، لأن الفائت وصف وهو لا يقابله شيء. ولكن يتخير الغاصب إن شاء أخذها وأدى جميع القيمة، وإن شاء ترك كما في الوكيل بالشراء.

4223. Mes'ele: Mâlikine vedîʿa-i mağsûbenin kıymetini dâmin olan mûdaʿ için dâmin olduğu meblağı verene kadar gâsıbdan vedîʿayı habs ve menʿ eylemek câiz olup baʿde'l-menʿ vedîʿa helâk olursa kıymetiyle helâk olup, dâmin olur ise de baʿde'l-habs vedîʿanın gözü kör olursa şirâya vekîl gibi gözünü dâmin olmaz. Zîrâ fevt olan vasıf olup vasfa ise bir şey mukâbil olmaz. Velâkin gâsıb muhayyer olup dilerse o hâlde alıp cümle kıymetini edâ eder. Ve ister ise vekîl bi'ş-şirâda olduğu gibi terk eder.

ولو كان الغاصب آجرها أو رهنها فهو والوديعة سواء. وإن أعارها أو وهبها فإن ضمن الغاصب كان الملك له وإن ضمن المستعير أو الموهوب له كان الملك لهما، لأنهما لا يستوجبان الرجوع على الغاصب. فكان قرار الضمان عليهما فكان الملك لهما. ولو كان مكانهما مشترٍ فضمن سلمت الجارية له.

4224. Mes'ele: Gâsıb câriye-i mağsûbeyi îcâr veya terhîn eylemiş olsa gerek îcâr ve gerek terhîn ile vedîʿa müsâvî olup eğer iʿâre veya hibe edip de gâsıb kıymetini dâmin olursa milk kendisinin olup eğer müstaʿîr veya mevhûbun leh dâmin olursa milk onların olur. Zîrâ müstaʿîr ile mevhûbun lehe **[2217]** gâsıb üzerine rücûʿ îcâb eylemez. Binâenaleyh onların damânları kendilerine damân-ı karâr olarak milk kendilerinin olur. Eğer bunlar bedelinde müşterî bulunup da kıymetini dâmin olsa câriye kendisine teslîm olunur.

وكذا غاصب الغاصب إذا ضمن ملكها، لأنه لا يرجع على الأوّل فتعتق عليه لو كانت محرمة منه. وإن ضمن الأوّل ملكها فتعتق عليه لو كانت محرمة. ولو كانت أجنبية فللأول الرجوع بما ضمن على الثاني لأنه ملكها فيصير الثاني غاصبًا ملك الأوّل. وكذا لو أبرأه المالك بعد التضمين أو وهبها له كان له الرجوع على الثاني.

4225. Mes'ele: Ve kezâ câriye-i mağsûbenin kıymetini gâsıbu'l-gâsıb dâmin oldukda mezbûreye mâlik olur. Zîrâ gâsıb-ı evvele rücûʿ edemez. Binâenaleyh mezbûre, gâsıbu'l-gâsıbın mahreminden ise kendisinden âzâd olur. Ve eğer kıymetini gâsıb-ı evvel dâmin olursa mâlik olup mahreminden olursa kendisinden âzâd olup ecnebiyye ise gâsıb-ı evvel dâmin olduğu meblağ ile gâsıb-ı sânîye rücûʿ eder. Zîrâ sâhibine kıymetini damânla gâsıb-ı sânî mâlik olarak gâsıb-ı sânî gâsıb-ı evvelin milkini gasb eylemiş olur. Ve kezâ kıymetini baʿde't-tazmîn sâhibi ibrâ veya hibe eylese gâsıb-ı evvel gâsıb-ı sânîye rücûʿ edebilirler.

وإذا ضمن المالك الأوّل ولم يضمن الأوّل الثاني حتى ظهرت الجارية كانت ملكًا للأول. فإن قال: أنا أسلمها للثاني وأرجع عليه لم يكن له ذلك لأن الثاني قدَر على ردّ العين فلا يجوز تضمينه. وإن رجع الأوّل على الثاني ثم ظهرت كانت للثاني وتمام التفريعات فيه.

4226. Mes'ele: Gâsıb-ı evvel mezbûrenin kıymetini mâlikine dâmin olup da mezbûr zuhûr edene kadar gâsıb gâsıb-ı evvele dâmin olmasa mezbûre gâsıb-ı evvelin milki olup, eğer gâsıb-ı evvel "Ben mezbûreyi gâsıb-ı [**2118**] sânîye teslîm edip dâmin olduğum para ile kendisine rücûʿ edeceğim." diyemez. Zîrâ gâsıb-ı sânî, ayn-ı mağsûbeyi redde kâdir olmakla damânla mâlik olamaz. Zîrâ gasbın hükmü, kâim ise ayn-ı mağsûbun reddi, değilse kıymetini damândır. Binâenaleyh gâsıb-ı sânîye ayn-ı mağsûbeyi redde kâdir iken kıymetini tazmîn câiz olamaz.

Ve eğer gâsıb-ı evvel, gâsıb-ı sânîye rücûʿ edip de baʿdehu mezbûre zuhûr ederse mezbûre, gâsıb-ı sânînin olup hükm-i aslın tamâm-ı tefrîʿâtı şerh-i mezkûrdadır.

الثانية عشرة: الملك إما للعين والمنفعة معًا وهو الغالب أو العين فقط أو للمنفعة فقط كالعبد الموصى بمنفعته أبدًا رقبته للوارث وليس له شيء من منافعه ومنفعته للموصى له. فإذا مات الموصى له عادت المنفعة إلى المالك والوالد والغلة والكسب للمالك وليس للموصى له الإجارة ولا إخراجه من بلد الموصي إلا أن يكون أهله في غيرها. ويخرج العبد من الثلث ولا يملك استخدامه إلا في وطنه وعند أهله.

4227. Mes'ele: On ikinci mes'ele, milk ya ayn ile menfaʿat mecmûʿu için olup gâlib olan da budur; veyâhud yalnız ayn veyâhud yalnız menfaʿat için olur. Ebeden menfaʿati bir kimseye vasiyyet olunan köle gibi ki rakabesi, yaʿnî aynı vârisin olup menâfiʿinden hiçbir şeye mâlik değildir. Zîrâ menfaʿati mûsâ leh, yaʿnî vasiyyet olunan kimsenindir. Binâenaleyh mûsâ leh vefât ettikte menfaʿati mâlikine avdet ederek veledi ve galle, yaʿnî menâfiʿ ve kesbi mâlikin olup mûsâ leh vasiyyet olunan köleyi îcâr edemez. Ehli başka beldede olmadıkça mûsînin beldesinden ihrâc edemez. Mâliki vefât ettikte abd-i mezkûr sülüs-i mâlından ihrâc olunup mûsâ leh abd-i mezkûru ancak vatanında ve ehlinde, [**2119**] beldede istihdâm edebilip başka beldede istihdâm edemez buyuruluyor ise de Hamevî'nin beyânına göre sâhib-i *Kenz*'in (ولا يسافر بعبد استأجره للخدمة بلا شرط)[1] dediği yerde bazı fudalâdan naklen İmâm Zeylaʿî hizmeti vasiyyet olunan köle, hizmet için istîcâr olunan kölenin hilâfınadır. Zîrâ bunun hizmeti hasr ile mukayyed değildir, yaʿnî sefere çıkararak istihdâm edebilir. Zîrâ me'ûnet ve masârifi

1 "Hizmet için kiraladığı köle ile şartsız olarak yolculuğa çıkamaz."

mûsâ leh üzerine olup bunun hakkında örf yoktur diyerek musannif-i allâmenin kelâmının hilâfını iltizâm ve ifâde eylemiştir.

ويصح الصلح مع الموصى له على شيء وتبطل الوصية وجاز بيع الوارث الرقبة من الموصى له. ولو جنى العبد فالفداء على المخدوم فإن مات رجع ورثته بالفداء على صاحب الرقبة. فإن أبى بِيع العبدُ وإن أبى المخدوم الفداء فداه المالك أو دفعه وبطلت الوصية وأرش الجناية عليه للمالك كالموهوب له وكسبه إن لم تنقص الخدمة. فإن نقصتها اشتري بالأرش خادم إن بلغ وإلا بيع الأوّل وضم إلى الأرش واشتري به خادم.

4228. Mes'ele: Mûsâ leh ile bir şey üzerine sulh sahîh olup vasiyyet bâtıla olur. Hizmeti vasiyyet olunan kölenin rakabesini mûsînin veresesinin mûsâ lehe beyʿleri câiz olarak hasbe'l-vasiyyet menfaʿatine mâlik olduğu gibi bi'l-iştirâ rakabesine de mâlik olarak milki hem menfaʿatine ve hem de aynına şâmil olur.

4229. Mes'ele: Menfaʿati vasiyyet olunarak menfaʿatine biri, rakabesine diğeri mâlik olan köle bir cinâyette bulundukta *el-harâc bi'd-damân* muktezâsınca cezâsı menfaʿatine mâlik olan mûsâ lehe lâzım gelip mûsâ leh vefât ederse veresesi vermiş oldukları diyeti taleb için rakabesine mâlik olana mürâcaʿat eder. Eğer rakabesine mâlik olan, iʿtâdan imtinâʿ ederse köle satılıp kıymetinden istîfâ olunur. Veyâhud cinâyet vukûʿunda menfaʿatine mâlik olan mûsâ leh diyetini iʿtâdan **[2120]** imtinâʿ ederse sâhibi fidyesini verir veyâhud diyet bedelinde velî-yi maktûle köleyi teslîm edip vasiyyet-i mezkûre bâtıla olur.

4230. Mes'ele: Menfaʿati birine vasiyyet olunan köle üzerine vâkiʿ olan cinâyetin diyeti mevhûbun leh gibi rakabasine mâlik olanın olup cinâyet-i mezkûre sebebiyle hizmetine noksân târî olmaz ise kesbi de rakabesine mâlik olanın olup noksân târî olmuş ise hizmete bâliğ olup da diyeti kifâyet ederse onunla başka bir hâdim iştirâ olunur. Onun hizmetiyle noksân-ı mezkûr itmâm olunur. Ve eğer kifâyet eylemez ise mecniyyün aleyh olan köle satılıp diyet-i mezkûre parasına damm olunarak ikisi mecmûʿuyla başka bir hizmetçi köle iştirâ olunur.

ولا قصاص على قاتله عمدًا ما لم يجتمعا على قتله. فإن اختلفا ضمن القاتل قيمته يشتري بها آخر. ولو أعتقه المالك نفذ وضمن قيمته يشترى بها خادم، هكذا في وصايا المحيط.

4231. Mes'ele: Menfaʿati birine vasiyyet olunup rakabesi diğerinin olan kölesinin katli üzerine ikisi ictimâʿ ve ittifâk eylemedikçe amden kâtili üzerine kısâs lâzım gelmez. Belki katlinde ihtilâf ettiklerinde kâtil kıymetini dâmin olup onunla başka bir köle iştirâ olunur.

4232. Mes'ele: Ve eğer rakabesine mâlik olan âzâd ederse iʿtâkı nâfiz olup kıymetini mûsâ lehe dâmin olarak onunla bir hâdim satın alınır. Vesâyâ-yı *Muhît*'de hükm-i mes'ele bu vechile takrîr ve tasvîr olunmuştur.

وأما نفقته فإن كان صغيرًا لم يبلغ الخدمة فنفقته على المالك. وإن بلغها فعلى الموصى له إلا أن يمرض مرضًا يمنعه من الخدمة فهي على المالك. فإن تطاول المرض باعه القاضي إن رأى ذلك واشترى بثمنه عبدًا يقوم مقامه، كذا في نفقات المحيط.

4233. Mes'ele: Beyân olunduğu menfaʿati birine ve rakabesi diğerine âid olan köle veya câriye hizmete gayr-i bâliğ, **[2121]** sağîr veya sağîre ise nafakası rakabesine mâlik olana lâzım gelir. Ve eğer hizmete bâliğ ise hizmetten menʿ edecek bir maraz ile marîz olmadıkça nafakası menfaʿatine mâlik olan mûsâ lehe lâzım gelir ise de böyle bir sebeble hizmetten âciz ise nafakası rakabesine mâlik olana lâzımdır.

Ve eğer hizmete mâniʿ olan illet imtidâd ederse beyʿini tecvîz ettiği hâlde hâkim onu satıp parasıyla başka bir köle alıp onun yerine ikâme eder. Bu vechile hükm-i mes'ele nafakât-ı *Muhît*'te mezkûrdur.

وأما صدقة فطره فعلى المالك كما في الظهيرية. وما في الزيلعي من أنه لا تجب صدقة فطره فسَبْق قَلم كما في فتح القدير. ويمكن حمله على أن المراد لا تجب على الموصى له بخلاف نفقته.

4234. Mes'ele: Menfaʿati birine vasiyyet olup rakabesi başkasının milki olan kölenin sadaka-i fıtrı *Zahîriyye*'nin beyânı vechile rakabesine mâlik olan lâzım olup Zeylaʿî'nin böyle olan kölenin sadaka-i fıtrının adem-i

lüzûmuyla kavli sebk-i kaleme mahmûldür. Veyahut Zeylaʿî'nin adem-i vücûbla maksadı mûsâ lehe adem-i vücûbudur. Nafakası sadaka-i fıtrının hilâfına olarak mes'ele-i ânifede beyân olunan tafsîl üzeredir.

وأما بيعه من غير الموصى له فلا يجوز إلا برضاه. فإن بيع برضاه لم ينتقل حقه إلى الثمن إلا بالتراضي، ذكره في السراج الوهاج من الجنايات بخلاف ما إذا قُتل خطأ وأُخِذت قيمته يشترى بها عبد وينتقل حقه فيه من غير تجديد كالوقف إذا استبدل انتقل الوقف إلى بدله، ذكره قاضيخان من الوقف. وكالمدبر إذا قتل خطأ يشترى بقيمته عبد ويكون به مدبّرًا من غير تدبير، ذكره الزيلعي من الجنايات. ولم أر حكم كتابته من المالك وينبغي أن تكون كإعتاقه، لا يصحّ إلا بالتراضي.

4235. Mes'ele: Abd-i mezkûrun mûsâ lehin gayrısına beyʿi ancak mûsâ lehin rızasıyla câiz olup **[2122]** mûsâ lehin rızasıyla satıldığı hâlde *Sirâcü'l-Vehhâc*'ın cinâyâtta beyânına göre mûsâ lehin semene hakk-ı intifâʿı ancak terâdî ile intikâl eder. Ama hatâen katl olunup da diyet olarak kıymeti alınır. Onunla bir köle satın alınıp *Kâdîhân*'ın vakıfta beyân ettiği vechile bir vakıf istibdâl olundukta vakıf bedeline intikâl ettiği gibi vasiyyeti bilâ-tecdîd mûsâ lehin hakkı da abd-i mezkûra intikâl eder.

Zeylaʿî'nin cinâyâtta zikrettiği vechile müdebber hatâen katl olundukta diyet olarak kıymeti alınıp onunla bir köle alınıp onun bedelinde bu köle bilâ-tedbîr müdebber olduğu gibidir.

4236. Mes'ele: Musannif-i allâme buyurur ki: Menfaʿati birine vasiyyet olunup rakabesi diğerinin olan kölenin mâliki tarafından hükm-i kitâbetini görmemiş isem de lâyık olan, iʿtâkı gibi ancak tarafeynin rızâlarıyla sahîh olmasıdır.

وحكمَ إعتاقِه عن الكفارة وينبغي أن لا يجوز، لأنه عادم المنفعة للمالك.

4237. Mes'ele: Abd-i mezkûrun kefâret olarak iʿtâkının hükmünde lâyık olan adem-i cevâzıdır. Zîrâ mûsâ leh rakabesine mâlik olmadığı gibi sâhibi de menfaʿatine mâlik değildir.

و لم أر حكمَ وطءِ المالك وينبغي أن يحلّ له، لأنه تابع لملك الرقبة. وقيّده الشافعية بأن تكون ممّن لا تحبل وإلا فلا.

4238. Mes'ele: Menfaʿati mûsâ lehin, rakabesi başkasının olan câriyeyi rakabesine mâlik olanın hükm-i vat'ını görmemiş isem de lâyık olan, ona helâl olmasıdır. Zîrâ hill-i vat' milk-i rakabesine tâbiʿdir. Eimme-i Şâfiʿiyye vat'ın hillini gebe olmayanla takyîd edip gebe olan makûleden ise adem-i hilline kâillerdir. **[2123]**

الثالثة عشرة: تملك الهبة والصدقة بالقبض ويستقر الملك في الهبة بوجود مانع من الرجوع من سبعة معلومة في الفقه، وفي الصدقة بما ذكرناه في أصل الملك.

4239. Mes'ele: On üçüncü mes'ele, kabzla hibe ve sadakaya mâlik olunup fıkıhta maʿlûm olan yedi şeyde rücûʿdan mâniʿin vücûduyla hibede milki müstakar olup sadakada ise asılda zikr eylediğimiz istîlâ ile müstakar olur. Zîrâ cemîʿ-i emvâlde tarîk-i milk ihrâzla istîlâdır. Zîrâ emvâlde asıl olan ibâhadır.

الرابعة عشرة: تملك العقار للشفيع بالأخذ بالتراضي أو قضاء القاضي فقبلهما لا ملك له فلا تورث عنه. لو مات وتبطل إذا باع ما يشفع به.

4240. Mes'ele: On dördüncü mes'ele, terâdî veya kazâ-yı kâdî ile ahz olunarak şefîʿ için temellük olup kable't-terâdî ve'l-kazâ şefîʿ için milk yoktur. Binâenaleyh vefât ederse vâris olunmayıp kendi sebebiyle şefîʿ olduğu milkin beyʿiyle şüfʿa da bâtıla olur.

Tenbîh

تنبيه: قد علمتَ أن الموصى له وإن ملك المنفعة لا يؤجر وينبغي أن له الإعارة. وأما المستأجر فيؤجر ويعير ما لا يختلف باختلاف المستعمل والموقوف عليه السكنى لا يؤجر ويعير. والشافعية جعلوا لذلك أصلًا وهو أنّ مَن مَلك المنفعة مَلك الإجارة والإعارة ومَن ملك الانتفاع مَلك الإعارة لا الإجارة ويجعلون المستعير والموصى له بالمنفعة مالكًا للانتفاع فقط. وهذا يتخرّج على قول الكرخي مِن أن العارية إباحةُ المنافع لا تمليكها.

4241. Mes'ele: Mesâil-i sâbıkadan maʿlûm oldu ki mûsâ leh her ne kadar bi'l-vasiyyet mûsâ bihin menfaʿatine mâlik olur ise de lâkin onu îcâr edemez. Lâyık olan, iʿâreye mâlik olmasıdır. Amma müste'cir müstaʿmilin ihtilâfıyla muhtelif olmayan şeyleri îcâr ve iʿâre eder. Amma **[2124]** meselâ

bir dârın süknâsı kendisine mevkûf olan kimse ol dârı îcâr edemez ise de iʿâre edebilir. Eimme-i Şâfiʿiyye hükm-i mes'eleyi zabt için bir asıl vazʿ eylemişlerdir ki asl-ı mezkûrda, "Bir şeyin menfaʿatine mâlik olan ol şeyin icâre ve iʿâresine de mâlik olur. Ve bir intifâʿa mâlik olan iʿâreye mâlik olur ise de icâreye mâlik olmaz." külliyeleri olup müstaʿîr ile menfaʿati kendisine vasiyyet olunan kimseyi yalnız intifâʿa mâlik kılarlar. İşte bu vechile hüküm, İmâm Kerhî'nin; iʿâre, ibâha-i menâfiʿ olup temlîk-i menâfiʿ değildir, kavline münâsibdir.

والمذهب عندنا أنها تمليك المنافع بغير عوض، فهي كالإجارة تملك المنافع. وإنما لا يملك المستعير الإجارة لأنه مَلك المنفعة بغير عوض فلا يملك أن يملّكها بعوض. ولأنه لو مَلك الإجارة لَمَلك أكثر مما ملك، فإنه ملك المنفعة بلا عوض فيملكها نظير ما ملك. ولأنه لو ملكها لَلَزم أحد الأمرين الغير الجائزين؛ لزوم العارية أو عدم لزوم الإجارة. وهذان التعليلان يشملان الموقوف عليه والمستعير وهما سواء على الراجح فيملك الموقوف عليه السكنى المنفعة كالمستعير. وقيل إنما أبيح له الانتفاع وهو ضعيف بأنّ له الإعارة. وتمامه في فتح القدير من الوقف.

4242. Mes'ele: İnde'l-Hanefî mezheb-i muhtâr; iʿâre, bilâ-ivaz temlîk-i menfaʿattir. Binâenaleyh iʿâre de icâre gibi temlîk-i menâfiʿdir. Müstaʿîrin, müsteʿârı îcâra mâlik olmaması ancak iʿârenin bilâ-ivaz temlîk-i menfaʿatten ibâret olmasına mebnîdir. Binâenaleyh müstaʿîr müsteʿârı ivaz bedelinde temlîke mâlik olamaz. Ve bir de müstaʿîr müsteʿârı îcâra mâlik olsa bi-tarîki'l-istiʿâre kendisinin mâlik olduğundan eksere mâlik olması lâzım gelir. Zîrâ müstaʿîr müsteʿâra bilâ-ivaz mâlik olmuş iken îcâr sûretinde ivazla mâlik olur. Binâenaleyh müstaʿîr müsteʿârı ancak kendisinin mâlik olduğunun nazîriyle **[2125]** yaʿnî, bilâ-ivaz âriyet tarîkiyle temlîk edebilir. Ve bir de müstaʿîr icâreye mâlik olsa câiz olmayan iki emirden biri lâzım gelir. Onlardan biri, âriyetin lâzım olması; diğeri, icârenin adem-i lüzûmu. Halbuki bunların hiçbiri câiz değildir. Zîrâ icâre lâzım, âriyet gayr-i lâzımdır. İşte bu iki mevkûfun aleyh ile müsteʿîre şâmillerdir. Kavl-i râcih üzere mevkûfun aleyh [ile] müstaʿîr müsâvîlerdir. Binâenaleyh müstaʿîr gibi bir dârın süknâ[sı] kendisine mevkûf olan kimse, menfaʿatine mâlik olur. Bazılarına göre müstaʿîre ancak intifâʿ mübâh kılınmıştır. Lâkin iʿâre kendisine mahsûs olmakla kavl-i mezkûr zaʿîftir. Bu bahsin tamâmı *Fethü'l-Kadîr*'in vakıf bahsindedir.

[İcâre-i İktâ']

وأما إجارة ما أقطعه الإمام فأفتى العلامة قاسم بصحتها قال: ولا أثر لجواز إخراج الإمام له في أثناء المدة كما لا أثر لجواز موت المؤجر في أثنائها ولا لكونه ملك منفعة لا في مقابلة مال فهو نظير المستأجر، لأنه ملك منفعة الإقطاع بمقابلة استعداده لما أعدّ له، لا نظير المستعير لما قلنا. وإذا مات المؤجر أو أخرج الإمام الأرض عن المقطع تنفسخ الإجارة لانتقال الملك إلى غير المؤجر كما لو انتقل الملك في النظائر التي خرج عليها إجارة الإقطاع. وهي إجارة المستأجر وإجارة العبد الذي صولح على خدمته مدة معلومة. وإجارة الموقوف عليه الغلّة وإجارة العبد المأذون وما يجوز عليه عقد الإجارة من مال التجارة وإجارة أمّ الولد، انتهى.

4243. Mes'ele: Amma imâmü'l-mü'minînin iktâ' ettiği emlâkın icâresinin sıhhatiyle allâme-i Kâsım [b.] Kutluboğa fetvâ verip müddet-i icâre esnâsında mûcirin vefâtının cevâzının hiçbir eseri olmadığı gibi esnâ-yı müddette imâmın cevâz-ı ihrâcının da eseri yoktur. Ve mâl mukâbilinde olmayarak milk-i menfa'at olmasının da eseri yoktur. İmâm tarafından iktâ' o milki cevâz-i icâresi, istîcâr olunan **[2126]** emlâkın nazîridir. Zîrâ i'dâd olunduğu şeye isti'dâdı mukâbilinde menfa'at-i iktâ'ın milkinden ibârettir. Yoksa ta'lîl-i mezkûra binâen müsta'îrin nazîri değildir. İmdi, mûcir vefât eder veya imâm arzı mezkûr iktâ'dan ihrâc ederse icâre-i iktâ'ın tahrîc olunduğu nazâirinde milkin intikâl ettiği gibi mûcirlerin gayrısına milkin intikâline binâen icâre münfesihe olur.

4244. Mes'ele: İcâre-i iktâ', istîcâr olunan şeyi icâre ve müddet-i ma'lûme tarafında hizmeti üzerine musâleha olunan köle veya câriyeyi icâre ve gallesi kendisine vakf olunanı icâre ve abd-i me'zûnu icâre ve mâl-ı ticâretten kendi üzere akd-i icâre câiz olan şeyleri ve ümm-i veledi icâredir.

وقد ألّفتُ رسالةً في الإقطاعات وأخرى سميتها «التحفة المرضية في الأراضي المصرية» وفيما أفتى به العلامة قاسم التصريح بأن للإمام أن يخرج الإقطاع عن المقطع متى شاء وهو محمول على ما إذا أقطعه أرضًا عامرة من بيت المال أما إذا أقطعه مواتًا فأحياها ليس له إخراجه عنه لأنه صار مالكًا للرقبة كما ذكره أبو يوسف في كتاب الخراج.

4245. Mes'ele: Musannif-i allâme iktâʿât ve ahkâmını beyân hakkında bir risâle te'lîf buyurup ve diğer bir risâle dahi te'lîf buyurup *et-Tuhfetü'l-Mardiyye fi'l-Arâzi'l-Mısriyye* tesmiye buyurup allâme-i Kâsım'ın fetvâ verdiği mes'elede imâm ne zaman ister ise muktaʿı iktâʿdan ihrâca mâlik olduğu musarrah olup, lâkin tasrîh-i mezkûr rakabesi beytü'l-mâlın olan arâzî-yi maʿmûreyi iktâʿ ettiği takdîre mahmûldür. Beytü'l-mâldan arâzî-yi mevâtı iktâʿ edip de ihyâ edilirse onu iktâʿdan ihrâc edemez. Zîrâ Ebû Yûsuf'un *Kitâbu'l-Harâc*'da tasrîh ettikleri vechile ihyâ ile rakabesine mâlik olmuştur. **[2127]**

[DEYN]

القول في الدين

وعرّفه في الحاوي القدسي بأنه عبارة عن مال حكمي يحدث في الذمة ببيع أو استهلاك أو غيرهما؛ وإيفاؤه واستيفاؤه لا يكون إلا بطريق المقاصّة عند أبي حنيفة. مثاله إذا اشترى ثوبًا بعشرة دراهم صار الثوب ملكًا له وحدث بالشراء في ذمته عشرة دراهم ملكًا للبائع. فإذا دفع المشتري عشرة إلى البائع وجب مثلها في ذمة البائع دينًا وقد وجب للبائع على المشتري عشرة بدلًا عن الثوب ووجب للمشتري إلى البائع مثلها بدلًا عن المدفوعة إليه فالتقيا قصاصًا انتهى.

4246. Mes'ele: Ebhâs-i âtiye de deyn hakkında ahkâm-ı şerʿiyyeyi müfîd olan akvâl-i fukahâ olup *Hâvi'l-Kudsî*'de diyeti beyʿ veya istihlâk veya bunların emsâli bir muʿâmele ile zimmette hâdis olan mâl-ı hükmîden ibâret olmakla taʿrîf edip îfâ ve istîfâsı da inde'l-İmâm ancak bi-tarîki't-tekâs hâsıl olur.

Meselâ on kuruşa bir sevb satın alsa sevb-i mezkûr alanın milki olup alanın şirâsı sebebiyle bâyiʿin milki olarak müşterînin zimmetinde on kuruş hâdis olur. Müşteri bâyiʿe on kuruş verdikte verilen para bedelinde bâyiʿin zimmetinde dahi onun misli vâcib olup kısâs yekdiğerine iltikâ ederler.

Tefrîʿ: [Deynin Îfâ Yolları]

وتفرّع على أن طريق إيفائه إنما هو المقاصّة أنه لو أبرأه عنه بعد قضائه صحّ ورجع المديون على الدائن بما دفعه. وقد ذكرناه في المداينات من قسم الفوائد.

4247. Mes'ele: İnde'l-imâm deynin tarîk-i îfâsının mukâssaya inhisârı üzerine medyûn deynini baʿde'l-kazâ, dâin medyûndan matlûbunu ibrâ eylese sahîh olup, medyûn dâine edâ ettiği parayı istirdâd için rücûʿ edebilmesi mes'elesi tefrîʿ olunur ki musannif-i allâme fevâidin müdâyenâtında … mes'elede hükm-i mes'eleyi zikir ve beyân eylemiştir.

[Ahkâm-ı Deyn]

واختصّ الدين بأحكام: منها جواز الكفالة به إذا كان دينًا صحيحًا، وهو ما لا يسقط إلا بالأداء أو الإبراء فلا يجوز ببدل الكتابة لأنه يسقط بدونهما بالتعجيز.

4248. Mes'ele: [2128] Deyne bazı ahkâm muhtass olup onlardan birisi, deyn-i sahîh oldukda ona kefâletin cevâzıdır. Deyn-i sahîh de ancak edâ veya ibrâ ile sâkıt olabilen deyndir. Binâenaleyh bedel-i kitâbet deyni bilâ-edâ velâ-ibrâ edâdan acz ile sâkıt olduğundan deyn gayr-i sahîh olmakla kefâlet câize değildir.

[Rehin]

ومنها: جواز الرهن به فلا تجوز الكفالة والرهن بالأعيان الأمانة والمضمونة بغيرها كالمبيع.

4249. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, rehindir. Binâenaleyh emânet olan aʿyâna kefâlet ve rehin câiz değillerdir. Zîrâ damân misliyyâttan ise hâlikin mislini ve kıyemiyyâttan ise kıymetini redden ibâret olup emânet ise bilâ-teʿaddî telef olursa damân îcâb etmez ki kefâlet ve rehin lâzım gelsin. Ve eğer teʿaddiyen telef olursa emânet olarak kalmayıp belki mağsûb olur.

Ve mebîʿ gibi gayrısıyla mazmûne olan aʿyâna da kefâlet ve rehin câiz değildir. Zîrâ mebîʿ bâyiʿin yedinde telef olursa ne misliyle ve ne de kıymetiyle tazmîn olunmayıp belki müşterînin zimmetinden semeni sâkıt olup, bu ise ne mebîʿin misli ve ne de kıymetidir. İşte müşâkele mücerred müşterînin zimmetinden sukûtu iʿtibariyle mebîʿ-i mezkûra gayrısıyla mazmûn olan aʿyân tesmiye olunmuştur.

وأما المضمونة بنفسها كالمغصوب وبدل الخلع والمهر وبدل الصلح عن دم العمد والمبيع فاسدًا والمقبوض على سوم الشراء فتصح الكفالة والرهن بها لأنها ملحقة بالديون.

4250. Mes'ele: Amma mağsûb ve bedel-i hulʿ ve mehir ve dem-i amd-den bedel-i sulh ve beyʿ-i fâsidle mebîʿ ve sevm-i şirâ üzere makbûz hadd-i zâtında mazmûne olan aʿyâna kefâlet ve rehin câizlerdir. Zîrâ bunlar düyû-na mülhakalardır. **[4129]**

[Mes'ele-i Ferʿiyye: Vakf-ı Kütüb]

قال الأسيوطي معزيًا إلى السبكي في تكملة شرح المهذب: فرع حدث في الأعصار القريبة وقف كتبٍ اشترط الواقف أن لا تعار إلا برهن أو لا تخرج من مكان تحبيسها إلا برهن أو لا تخرج أصلًا؛ والذي أقول في هذا أن الرهن لا يصحّ بها، لأنها غير مضمونة في يد الموقوف عليه ولا يقال لها عارية أيضًا. بل الآخذ لها إن كان من أهل الوقف استحقّ الانتفاع ويده عليها يد أمانة فشرط أخذ الرهن عليها فاسد. وإن أعطاه كان رهنًا فاسدًا ويكون في يد خازن الكتب أمانة، لأن فاسد العقود في الضمان كصحيحها والرهن أمانة. هذا إذا أريد الرهن الشرعي. وإن أريد مدلوله لغة وأن يكون تذكرة فيصحّ الشرط لأنه غرض صحيح.

4251. Mes'ele: İmâm Sübkî'ye nisbetle *Şerh-i Mühezzeb*'in tekmilesinde allâme-i Suyûtî demiş ki, aʿsâr-ı karîbede bir mes'ele-i ferʿiyye hâdis oldu. Mes'ele-i mezkûre de vakf-ı kütüb mes'elesi olup vâkıf kütüb-i mezkûrenin ancak rehinle iʿâresini ve kütübhâneden ancak rehinle ihrâcını veya aslen adem-i ihrâcını şart kılmış. Şart-ı mezkûrun hükm-i şerʿîsini beyânda benim kavlim kütüb-i mezkûrenin iʿâre veya kütübhâneden ihrâcına rehin sahîh değildir. Zîrâ kütüb-i mezkûre mevkûfun aleyh yedinde mazmûne değildir. Mevkûfun aleyh yedinde kütüb-i mezkûre âriyet de değildir. Belki kütüb-i mezkûreyi alan ehl-i vakıfdan ise onunla intifâʿa müstahik olup kütüb-i mezkûre üzerine yedi, yed-i emanettir. Emânet üzerine rehin almak şartı ise fâsiddir. Zîrâ bilâ-teʿaddî telefi gayr-i mazmûn ve mea't-teʿaddî mağsûbdur. Binâenaleyh rehin verir ise rehin fâsid olup rehn-i mezkûr hâfız-ı kütübün yedinde emânet olarak bilâ-teʿaddî telef olursa hiçbir şey lâzım gelmez. Ve meʿa't-teʿaddî telef olursa dâmin olur. Zîrâ damân husûsunda ukûdun fâsidi sahîhi gibidir. Rehn-i mezkûr ise emânettir. Bu vechile hüküm şart kılınan rehin ile maksad, rehn-i şerʿî olduğuna göredir. Ammâ rehnin **[2130]** med-lûl-i lügavîsi kasdolunarak alınan kitâbı müzekkir olması kasd olunursa bu maʿnâca şart sahîhtir. Zîrâ garaz sahîhtir.

وإذا لم يعرف مراد الواقف فيحتمل أن يقال بالبطلان في الشرط المذكور حملًا على المعنى الشرعي. ويحتمل أن يقال بالصحة حملًا على اللغوي وهو الأقرب تصحيحًا للكلام ما أمكن. وحينئذ لا يجوز إخراجها بدونه. وإن قلنا ببطلانه لم يجز إخراجها به لتعذره ولا بدونه. إما لأنه خلاف شرط الواقف وإما لفساد الاستثناء فكأنه قال: لا يُخرَج مطلقًا. ولو قال ذلك صح، لأنه شرط فيه غرض صحيح، لأن إخراجها مظنّة ضياعها. بل يجب على ناظر الوقف أن يمكّن كل من يقصد الانتفاع بتلك الكتب في مكانها.

4252. Mes'ele: Kütübhâneden kitâbların iʿâre veya ihrâcı için şart kılınan rehinle vâkıfın maksadı anlaşılmaz ise rehin maʿnâ-yı şerʿîsine haml ile şart-ı mezkûrun butlânına kâil olmak ve maʿnâ-yı lügavîsine haml ile sıhhatine kâil olmak muhtemil olup lâkin … mes'elede beyân olunduğu üzere mümkün oldukça kelâmın iʿmâli ihmâlinden evlâ olmakla mümkün mertebe kelâm-ı vâkıfı tashîh için rehn-i mezkûru maʿnâ-yı lügavîsine haml ile şart-ı mezkûrun sıhhatine kâil olmak kabûle ekrabdır. Bu takdîrce bilâ-rehin kütübhâneden kitâb ihrâcı câiz olamaz. Ve eğer rehni maʿnâ-yı şerʿîsine haml ile şart-ı mezkûrun butlânına kâil olursak teʿazzürüne binâen ne rehinle ve ne de bilâ-rehin ihrâcı câiz olamaz. Zîrâ ya şart-ı vâkıfın hilâfı veyâhud istisnâsı fâsiddir. Binâenaleyh bilâ-rehin adem-i ihrâcını şart etmekle vâkıfın maksadı mutlakan adem-i ihrâc olarak güya لا تخرج مطلقًا demiş olur. Halbuki vâkıf-ı mezkûr sarâhaten böyle ale'l-ıtlâk adem-i ihrâcla emrederek mutlakan adem-iʿâre ve adem-i ihrâcı şart kılmış olsa garaz-ı sahîhi câiz olmakla şart-ı mezkûr sahîh olarak riâyeti **[2131]** lâzım olur. Zîrâ kütübhâneden kütüb-i mevkûfenin ihrâc ve iʿâresi mazınne-i ziyâʿdır. Bu ise garaz-ı vâkıfa münâfîdir. Belki kütüb-i mezkûrenin mahalline intifâʿ kasdında bulunan herkesi intifâʿa ikdâr ve temekkün eylemek nâzır-ı vakıf üzerine vâcibdir. Zîrâ vakıftan vâkıfın garazı erbâb-ı ihtiyâcın ihtiyâclarını defʿle onların intifâʿ ve istifâdesiyle kendisinin de nâil-i ecir ve mükâfât ve müsâb olmasıdır.

وفي بعض الأوقاف يقول لا يخرج إلا بتذكرة وهذا لا بأس به ولا وجه لبطلانه. وهو كما حملنا عليه قوله «إلا بِرَهن» في المدلول اللغوي فيصح ويكون المقصود أن تجويز الواقف الانتفاع لمن يخرج به مشروط بأن يضع في خزانة الوقف ما يتذكر هو

به إعادة الموقوف ويتذكر الخازن به مطالبته. فينبغي أن يصحّ هذا ومتى أخذه على غير هذا الوجه الذي شرطه الواقف يمتنع. ولا نقول بأن تلك التذكرة تبقى رهنًا، بل له أن يأخذها. فإذا أخذها طالَبه الخازن برد الكتاب ويجب عليه أن يرده أيضًا بغير طلب.

4253. Mes'ele: Bazı evkâfta vâkıf, hâfız-ı kütübe لا تخرج إلا بتذكرة diyerek kütübhâneden kitâbın ihrâcını nisyânla ziyâʿdan muhâfaza için sened ve pusula gibi bir müzekkire ve muhtıra iʿtâsıyla şart eder; bu vechile iştirât garaz-ı vâkıfa muvâfık ve menfaʿat-i vakfı mü'eyyid bulunduğundan iʿtibârında beis olmadığından butlânına kâil olmaya vecih ve bâʿis yoktur. Bu vecihle iştirât لا تخرج إلا برهن kavlinde rehin medlûl-i lügavîsine haml ile tashîh-i kelâm olunduğu gibidir ki vâkıfın لا تخرج إلا بتذكرة kavliyle maksadı kitabı kütübhâneden ihrâcla intifâʿ edecek vâkıfın intifâʿı tecvîzi, ihrâc olunan kütüb-i mevkûfenin iʿâre ve mutâlebesini ihtâr edip **[2132]** hâtıra getirecek bir muhtıranın kütübhâneye vazʿıyla meşrût olmasıdır. Lâyık olan bu vechile şartın sahîh olup her ne zaman olsa bu vechile şart-ı vâkıfın hilâfına kitâb almasının mümteniʿ olmasıdır. Bu vechile bırakılmış olan tezkire ve muhtıranın rehin olarak bekâsına kâil değiliz. Belki maksadımız hâfız-ı kütüb tarafından ol vechile bir sened almak lâzım olup bu vechile sened alarak kitâb verdiğinde kitab-ı mezkûrun kütübhâneye red ve iʿâdesini taleb eylemek lâzım olduğu gibi el-ân kimseye de mutâlebeye mahal bırakmayarak hemân mahalline iʿâdesi lâzımdır.

ولا يبعد أن يحمل قول الواقف الرهن على هذا المعنى حتى يصحّ إذا ذكره بلفظ الرهن تنزيلًا للفظ على الصحة ما أمكن. وحينئذ يجوز إخراجه بالشرط المذكور ويمتنع لغيره، لكن لا يثبت له أحكام الرهن ولا يستحق بيعه ولا بدل الكتاب الموقوف إذا تلف بغير تفريط. ولو تلف بتفريط ضمنه ولكن لا يتعين ذلك المرهون لوفائه ولا يمتنع على صاحبه التصرف فيه، انتهى.

4254. Mes'ele: Vâkıfın لا تخرج إلا برهن kavlini لا تخرج إلا بتذكرة maʿnâsına haml, kabûlden baʿîd değildir. Hattâ mümkün mertebe vâkıfın لا تخرج إلا برهن kelâmını tashîh için bu maʿnâyı ifâde kasdıyla tezkire bedelinde rehin lafzıyla zikr eylemiş olsa bile şart-ı mezkûr sahîh olup, bu sûrette şart-ı mezkûra riʿâyetle kütübhâneden kitâb ihrâcı câiz olup şart-ı mezkûrun gayrısıyla mümteniʿ olur. Lâkin tezkire-i mezkûre maʿnâsına rehin lafzıyla

zikr olunup alınan şeye ahkâm-ı rehin sâbit olmaz ve ihrâc olunan kitab-ı mevkûf bilâ-tefrît velâ-teʿaddî zâyiʿ oldukda muhtıra olarak alınan şeyi satmaya ve kitâb-ı mevkûf bedeline müstahik olunmaz ise teʿaddî ile telef olursa tazmîn ettirilir. Velâkin rehin ve muhtıra olarak alınan şey zâyiʿ olan kitabın **[2133]** kıymetini vefâya müteʿayyin olmadığı gibi sâhibi için ol şeyi beyʿ ve hibe emsâli ile tasarruf da mümteniʿ olmaz. Allâme-i Suyûtî'nin kelâmı buraya kadardır.

وقول أصحابنا «لا يصحّ الرهن بالأمانات» شامل للكتب الموقوفة. والرهن بالأمانات باطل فإذا هلك لم يجب شيء بخلاف الرهن الفاسد فإنه مضمون كالصحيح.

4255. Mes'ele: Eimme-i Hanefiyye'nin, emânâtı rehin sahîh değildir, kavilleri kütüb-i mevkûfeye şâmil olup emânâtı rehin ise bâtıldır. Binâenaleyh terhîn olunan emânât-ı mezkûre helâk oldukda hiçbir şey vâcib olmaz. Rehh-i fâsid rehn-i bâtılın hilâfınadır. Zîrâ rehn-i fâsid rehn-i sahîh gibi mazmûndur.

وأما وجوب اتباع شرطه وحمله على المعنى اللغوي فغير بعيد.

4256. Mes'ele: Amma vâkıf-ı mezkûrun şartına ittibâʿın lüzûm ve vücûbu ve rehni maʿnâ-yı lügavîsine haml, kabûlden baʿîd değildir.

ومنها: صحة الإبراء عنه فلا يصحّ الإبراء عن الأعيان. والإبراء عن دعواها صحيح. فلو قال: أبرأتك عن دعوى هذه العين صحّ الإبراء فلا تسمع دعواه بها بعده. ولو قال: برئت من هذه الدار أو من دعوى هذه لم تسمع دعواه وبينته.

4257. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden biri dahî, diyetten ibrânın sıhhatidir. Binâenaleyh aʿyândan ibrâ sahîh olmaz. Halbuki aʿyân daʿvâsından ibrâ sahîhtir. Binâenaleyh "Bu aynın daʿvâsından seni ibrâ eyledim." dese sahîh olmakla baʿde'l-ibrâ tekrâr daʿvâsı sahîha olmadığından mesmûʿa olmaz. "Bu dârdan berî oldum." veya "Bu dârın daʿvâsından berî oldum." dese daʿvâ ve beyyinesi mesmûʿa olmaz. **[2134]**

ولو قال: أبرأتك عنها أو عن خصومتي فيها، فهو باطل وله أن يخاصم. وإنما أبرأه عن ضمانه، كذا في النهاية من الصلح.

4258. Mes'ele: *Nihâye*'nin sulhte beyânına göre "Seni bu dârdan ibrâ ettim." veya "Bu dârda husûmetten ibrâ eyledim." demiş olsa ibrâsı bâtıl olup husûmette bulunabilir. Zîrâ ibrâ-yı mezkûr ile ancak damânından ibrâ edebilir.

وفي كافي الحاكم من الإقرار «لا حقّ لي قِبَله» يبرأ من العين والدين والكفالة والإجارة والحدّ والقصاص، انتهى. وبه عُلم أنه يبرأ من الأعيان في الإبراء العامّ. لكن في مداينات القنية افترق الزوجان وأبرأ كلّ واحد منهما صاحبه عن جميع الدعاوى وكان للزوج بذر في أرضها وأعيان قائمة، فالحصاد والأعيان القائمة لا تدخل في الإبراء عن جميع الدعاوى انتهى.

4259. Mes'ele: İkrârdan *Kâfî-yi* Hâkim'de beyân olunduğuna göre hasmeynden biri diğerine لا حق لي قبله[1] diyerek ibrâda bulunsa ayn ve deyn ve kefâlet ve icâre ve had ve kısâstan berî olur. İşte bundan anlaşıldı ki ibrâ-yı âmda aʿyândan ibrâ olunur, buyurulmuş ise de lâkin *Kunye*'nin müdâyenâtında beyânına göre zevceyn iftirâk edip de her birisi yekdiğerini cemîʿ-i deʿâvâdan ibrâ edip, halbuki zevcin zevcenin tarlasında ekilmiş tohumu ve aʿyân-i kâimesi bulunsa cemîʿ-i deʿâvâdan ibrâda hasâdla aʿyân-i mezkûre dâhil olmayarak zevc mutâlebe edebilir. Binâenaleyh aʿyândan ibrâ husûsunda nakiller mütehâliftir.

ويدخل في الإبراء العام الشفعة. فهو مسقط لها قضاءً لا ديانةً إن لم يقصدها، كما في الولوالجية.

4260. Mes'ele: *Velvâliciyye*'de beyân olunan vechile ibrâ-yı âmda şüfʿa dâhil olarak ibrâ ile kasd olunmaz. **[2135]** Diyâneten sâkıt değil ise de kazâen ibrâ-yı âm şüfʿayı muskıtadır.

وفي الخزانة الإبراء عن العين المغصوبة إبراء عن ضمانها وتصير أمانة في يد.

4261. Mes'ele: *Hizâne*'nin beyânına göre ayn-ı mağsûbeden ibrâ damânından ibrâ olarak ayn-ı mezkûre gâsıbın yedinde emânet olur.

وقال زفر: لا يصحّ الإبراء وتبقى مضمونة. ولو كانت العين مستهلكة صحّ الإبراء وبرئ من قيمتها، انتهى. فقولهم «الإبراء عن الأعيان باطل» معناه أنها لا

1 "Benim onda hakkım yoktur."

تكون ملكًا له بالإبراء وإلا فالإبراء عنها لسقوط الضمان صحيح أو يحمل على الأمانة.

4262. Mes'ele: İmâm Züfer, aʿyândan ibrâ sahîh olmayıp belki mazmûn olarak bekâsına kâil olup ayn-ı mezkûre müstehleke olsa ibrâ sahîh olup kıymetinden berî olur.

Ber-vech-i bâlâ beyân olunan nükûle nazaran fukahânın, aʿyândan ibrâ bâtıldır, kelâmlarının maʿnâsı ibrâ ile aʿyân, ibrâ olunan kimsenin milki olamaz demektir. Ve illâ sukût-i damân için aʿyândan ibrâ sahîhtir. Veyâhud ibrâ-yı mezkûr emânete mahmûldür.

الثالثة: قبول الأجل فلا يصحّ تأجيل الأعيان، لأن الأجل شُرع رفقًا للتحصيل والعين حاصلة.

4263. Mes'ele: Deyne muhtass olan ahkâmdan üçüncüsü, te'cîli kabûlü olup Binâenaleyh aʿyânı te'cîl sahîh olmaz. Zîrâ te'cîl tahsîl-i matlûbda rıfk için meşrûʿ buyurulp ayn ise zâten hâsıla ve kâimedir.

Fevâid

فوائد:

الأولى: ليس في الشرع دين لا يكون إلا حالًّا إلا رأس مال السلم وبدل الصرف والقرض والثمن بعد الإقالة ودين الميت وما أخذ به الشفيع العقار كما كتبناه في شرح الكنز عند قوله «وصح تأجيل كل دين إلا القرض». وليس فيه دين لا يكون إلا مؤجلا إلا الدية والمسلم فيه وأما بدل الكتابة، فيصح عندنا حالًّا ومؤجّلًا.

4264. Mes'ele: [2136] Fevâid-i mezkûreden ûlâ: Sâhib-i *Kenz*'in (وصح تأجيل كل دين إلا القرض إلخ) dediği yerde yazdığımız vechile re's-i mâl-i selem ve bedel-i sarf ve karz ve baʿde'l-ikâle semen ve deyn-i meyyit ve şefîʿin kendisiyle akârı aldığı deynlerden mâ-ʿadâ şerʿ-i şerifde ancak hâl olarak deyn yoktur. Amma bedel-i kitâbet inde'l-Hanefî hâl ve mü'eccele de olabilir.

الثانية: ما في الذمة لا يتعين إلا بقبض. ولهذا لو كان لهما دين بسبب واحد فقبض أحدهما نصيبه، فإن لشريكه أن يشاركه ويصحّ تفريعه على أن ما في الذمّة لا تصحّ قسمته.

4265. Mes'ele: İkinci fâide: Zimmette bulunan metâlib ancak kabzla taʿayyün eder. Bunun için meselâ, beyʿ veya ikrâr veya ikrâz emsâli bir sebeble iki kimsenin birinde müştereken matlûbları bulunup da onlardan biri kendi hissesini kabz eylese şerîki mikdâr-ı makbûza şerîk olarak zimmette bulunan şeyi taksîm gayr-i sahîh iken kabz olunan mikdârı hisselerine göre tefrîk sahîh olur.

الثالثة: الأجل لا يحلّ قبل وقته إلا بموت المديون ولو حُكمًا باللحاق مرتدًّا بدار الحرب ولا يحلّ بموت الدائن. وأما الحربي إذا استرق وله دين مؤجل فنقول بسقوط الدين مطلقًا لا بسقوط الأجل فقط كما قال الشافعي.

4266. Mes'ele: Üçüncü fâide: Vaʿdesi hulûl etmedikçe hiçbir ecel hâllolmaz. Ancak velev mürted olarak dâr-ı harbe luhûku gibi hükmen medyûnun mevtiyle hâl olup dâinin vefâtıyla hâllolmaz. **[4137]** Ama mü'eccel deynle medyûn olan harbî kayd-ı rıkkıyyet ve esârete giriftâr olursa eimme-i Hanefiyye mutlakan deynin sukûtuna kâil olup İmâm Şâfiʿî hazretlerinin dedikleri gibi yalnız ecelin sukûtuna kâil değillerdir.

وأما الجنون فظاهر كلامهم أنه لا يوجب الحلول لإمكان التحصيل بوليّه.

4267. Mes'ele: Amma cünûn hakkında fukahâ-yı izâmın zâhir-i kelâmları mecnûnun velîsi vâsıtasıyla dâinlerin matlûbâtını tahsîl ve tesviyenin imkânına binâen cünûn, mü'eccel olan düyûnâtın muʿaccel olmasını îcâb eylemez.

الرابعة: الحالّ يقبل التأجيل إلا ما قدّمناه. والحيلة في لزوم تأجيل القرض شيئان: حكم المالكي بلزومه بعد ما ثبت عنده أصل الدين أو أن يحيل المستقرض صاحب المال على رجل إلى سنة أو سنتين فيصح ويكون المال على المحتال عليه إلى ذلك الوقت.

4268. Mes'ele: Deyne muhtass olan ahkâmdan dördüncüsü: Hâll ve muʿaccel olan düyûn te'cîli kabûl ederek muʿaccel iken mü'eccel kılınır ise de 4264. mes'elede beyân olunan deynler hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak te'cîl kabûl eylemez. Karzın lüzûm-i te'cîlinde hîle-i şerʿiyye iki şey olup onlardan birisi, indinde asl-ı deynin sübûtundan sonra karzın lüzûm-i te'cîliyle hâkim-i Mâlikînin hükmü veyâhud müstakrizin mukriz olan mâl

sâhibini bir sene veya iki sene bir kimseye ihâle ederek sahîh olup matlûb olarak ihâle olunan mal ol vakte kadar muhâlun aleyh üzerine lâzım gelir.

وعند الشافعية الحالّ لا يقبله بعد اللزوم إلا إذا نذر أن لا يطالبه به إلا بعد شهر أو أوصى بذلك. وشرط التأجيل القبول وإلا فلا يصح والمال حالّ.

4269. Mes'ele: [2138] Eimme-i Şâfiʿiyye indinde hâll olan deyn baʿde'l-lüzûm te'cîli kabûl eylemez. Ancak bir ay sonra mutâlebesini nezreder veyâhud bir ay sonra mutâlebesini vasiyyet edip de musırran alâ-îsâihi vefât ederse deyn-i muʿaccel ol mikdâr mü'eccel olur.

4270. Mes'ele: Te'cîlin şartı kabûl olup te'cîli kâbil olmaz ise mal hâl ve hâzır iken deynin te'cîli sahîh olmaz.

وشرطه أيضًا أن لا يكون مجهولًا جهالة متفاحشة. فلا يصح التأجيل إلى مهبّ الريح ومجيء المطر. ويصح إلى الحصاد والدياس وإن كان البيع لا يجوز بثمن مؤجل إليهما، كذا في القنية.

4271. Mes'ele: Sıhhat-i te'cîlin bir şartı dahi ecelin cehâlet-i mütefâhişe ile mechûl olmamasıdır. Binâenaleyh yağmur yağana, rüzgâr esene kadar diyerek te'cîl sahîh olmayıp her ne kadar *Kunye*'de beyân olunduğu vechile ekin biçilene ve harman sürülüne kadar mü'eccel olan semen bedelinde beyʿ câiz değil ise de te'cîl-i deyn sahîhtir.

تنبيه: قال الدائن للمديون: اذهب وأعطني كل شهر كذا، فليس بتأجيل لأنه أمر بالإعطاء.

4272. Mes'ele: Dâinin medyûna hitâben "Git, her ay şu kadar kuruş ver!" demesi te'cîl-i deyn değildir. Zîrâ matlûbunu iʿtâ ile emirdir.

الحكم **الخامس:** لا يصح تمليكه من غير من هو عليه إلا إذا سلّطه على قبضه فيكون وكيلًا قابضًا للموكل ثم لنفسه. ومقتضاه صحة عزله عن التسليط قبل القبض.

4273. Mes'ele: Hükm-i hâmis: Medyûnun gayrısına deyni temlîk sahîh olmaz. Ancak başkasını deyni kabz için medyûn üzerine musallat ederse ol kimse evvelâ müvekkil için, baʿdehu kendisi için kabza vekîl olup muktezâsı ise kable'l-kabz taslîtten azlinin sıhhatidir. **[2139]**

وفي وكالة الواقعات الحسامية: لو قال: وهبت منك الدراهم التي لي على فلان فاقبضها منه، فقبض مكانها دنانير جاز. لأنه صار الحق للموهوب له فملك الاستبدال، انتهى. وهو مقتض لعدم صحة الرجوع عن التسليط.

4274. Mes'ele: *Vâkıʿât-ı Hüsâmiyye*'nin vekâlesinde beyân olunduğuna göre, dâin bir kimseye hitâben "Fülânın zimmetinde bulunan derâhim alacağımı sana bağışladım. Ondan al!" deyip de ol kimse de gümüş akçe bedelinde altın almış olsa hibesi câizedir. Zîrâ dâinin hakkı olan deyn, hibe ve kabzla mevhûbun lehin milki olmakla gümüş altına ve bi'l-aks istibdâle mâlik olur. Bu vechile hüküm, taslîtten dâinin adem-i rücûʿunu muktezîdir.

وفي منية المفتي من الزكاة: لو تصدّق بالدين الذي على فلان على زيد بنية الزكاة وأمره بقبضه فقبضه أجزأه ذلك. ومن هبة البزّازية وهب له دينًا على رجل وأمره بقبضه جاز استحسانًا، وإن لم يأمره لا.

4275. Mes'ele: *Münyetü'l-Müftî*'nin kitâb-ı zekâtta beyânına göre bir kimse diğerinin zimmetinde olan alacağını zekât niyetiyle Zeyd'e tasadduk edip de kabzıyla baʿdel-emir Zeyd-i mezkûr kabz eylese dâinin zimmetinden vücûb-i zekâtın sukûtunda kifâyet eder.

4276. Mes'ele: Hibe-i *Bezzâziyye*'nin beyânına göre bir kimse diğerinin zimmetinde bulunan alacağını birine hibe edip onu ondan kabzla emreylese istihsânen câiz ise de kabzla emreylemez ise câiz değildir.

وبيع الدين لا يجوز ولو باعه من المديون أو وهبه جاز.

4277. Mes'ele: Deyni başkasına beyʿ câiz değil ise de medyûna satar veya hibe edip bağışlarsa câizdir. **[2140]**

والبنت لو وهبت مهرها من أبيها أو لابنها الصغير من هذا الزوج إن أمرت بالقبض صحت وإلا لا، لأنه هبة الدين من غير من عليه الدين، انتهى.

4278. Mes'ele: Bir kız zevcinin zimmetinde bulunan mehrini pederine veya bu zevcinden olan vedel-i sağîrine hibe edip kabzla emrederse hibesi sahîha ise de kabzla emreylemez ise sahîha değildir. Zîrâ deyni medyûnun gayrısına hibedir, bu ise mesâli-i ânifeden anlaşıldığı üzere ancak kabzla emir ile câiz olur.

وفي مداينات القنية: قضى دين غيره ليكون له ما على المطلوب فرضي جاز ثم رقم لآخر بخلافه.

4279. Mes'ele: Müdâyenât-ı *Kunye*'de beyân olunduğuna göre bir kimse diğerinin başkasında olan alacağı kendisinin olmak üzere dâine ödeyiverip de ol kimse de râzı olsa câiz olur deyip baʿdehu âhar için hükm-i mezkûrun hilâfını terkîm eylemiş.

ولو أعطى الوكيل بالبيع للآمر الثمن من ماله قضاء عن المشتري على أن يكون الثمن له كان القضاء على هذا فاسدًا ويرجع البائع على الآمر بما أعطاه وكان الثمن على المشتري على حاله، انتهى. ثم قال فيها: لو قالت: المهر الذي لي على زوجي لوالدي، لا يجوز إقرارها به، انتهى.

4280. Mes'ele: Müdâyenât-ı *Kunye*'nin beyânına göre beyʿe vekîl satmış olduğu mâlın parasını müşterîden alacağı para kendisinin olmak üzere kendi parasından müvekkiline verip kazâ eylemiş olsa kazâ fâsid olarak bâyiʿ olan vekîl âmir olan müvekkiline vermiş olduğu parayı istirdâd için rücûʿ edip satılan mâlın parası müşterînin zimmetinde müvekkil olan bâyiʿin hakkı olarak kalır deyip, baʿdehu yine müdâyenede zevce kocasının zimmetinde **[2141]** alacağı mehri pederinin olduğunu ikrâr eylese bu vecihle ikrârı câiz değildir, demiş.

وخرج عن تمليك الدين لغير من هو عليه الحوالة، فإنها كذلك مع صحتها كما أشار إليه الزيلعي منها.

4281. Mes'ele: Medyûnun gayrısına deyni temlîk hükmünden hâvale hâricedir. Zîrâ Zeylaʿî'nin havâlede işâret eylediği vechile havâle de sıhhatiyle beraber deyn gibidir.

وخرج أيضًا الوصية به لغير من هو عليه، فإنها جائزة كما في وصايا البزّازية فالمستثنى ثلاث.

4282. Mes'ele: Medyûnun gayrısına deyni vasiyyet de ahkâm-ı deynden hâricedir. Zîrâ vesâyâ-yı *Bezzâziyye*'nin beyânına göre medyûnun gayrısına deyni vasiyyet câizedir. Binâenaleyh medyûnun gayrısına temlîk-i deynden istisnâ olunan mesâil üçtür.

وفرّع الإمام الأعظم على عدم صحة تمليكه من غير من عليه أنه لو وكله بشراء عبد بما عليه ولم يعين المبيع والبائع لم يصح التوكيل، وصحّ إن عيّن أحدهما. وأجمعوا أنه لو وكل مديونه بأنن يتصدّق بما عليه فإنه يصحّ مطلقًا.

4283. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam hazretleri deyni medyûnun gayrısına temlîkin adem-i sıhhati aslı üzerine, bir kimse kendisinde bulunan alacağı bedelinde medyûnu bir köle almasına tevkîl edip alacağı köleyi ve satanı taʿyîn eylemese tevkîl-i mezkûr sahîh olmaz ise de bunlardan birini taʿyîn ederse sahîh olması mes'elesini tefrîʿ buyurmuşlar.

4284. Mes'ele: Bir kimse medyûnunu kendisinde bulunan alacağını tasadduka tevkîl eylese fukahâ-yı izâmın **[2142]** icmâʿ ve ittifâklarıyla tevkîl-i mezkûr mutlakan sahîhtir.

ولو وكل المستأجر بأن يعمّر العين من الأجرة صحّ. وقد أوضحناه في وكالة البحر.

4285. Mes'ele: Mûcir, müste'ciri muʿayyen bir mikdâr ile taʿmîre tevkîl eylese sahîh olup musannif-i allâme hükm-i mes'eleyi *Bahr*'in kitâb-ı vekâlesinde daha ziyâde îzâh buyurmuşlardır. Ârzû eden mürâcaʿat buyursun.

السادس: لا تجب الزكاة فيه إذا كان المديون جاحدًا ولو له بينة عليه. فلو كان على مقرّ وجبت إلا إذا كان مفلسًا فإذا قبض أربعين مما أصله بدل تجارة وجب عليه درهم. وقد بيّنا في كتاب الزكاة من شرح الكنز

4286. Mes'ele: Ahkâm-ı deynden altıncısı: Her ne kadar isbât için beyyinesi bulunsa bile medyûn-i münkir zimmetinde bulunan deyne zekât lâzım gelmez. Zîrâ beyyineyi kabûl ederek muktezâsıyla hâkim hüküm ve icrâda bulunmadıkça mücerred beyyinenin vücûdu matlûbu te'mîn edemez. Ama deynini ikrâr ve iʿtirâf, medyûn iflâsla mahkûm olmadıkça onun zimmetinde bulunan alacak nisâba bâliğ olarak havelân-i havl bulunursa zekâtı lâzım gelip aslı bedel-i ticaret olan alacağından kırk dirhem kabz ettikçe bir dirhem zekât lâzım gelir. Musannif-i allâme *Şerh-i Kenz*'in kitâb-ı zekâtında hükm-i mes'eleyi beyân buyurmuş. *Dürr-i Muhtâr*'dan naklen kitab-ı ibâdâtımızda deyn-i mezkûrun aksâm-ı selâsesiyle hükümleri beyân olunmuştur.

[Borç Türleri]

أنواع الديون

ما يمنع الدين وجوبه وما لا يمنع:

الأوّل: الماء في الطهارة يمنع الدين وجوب شرائه لقول الزيلعي في آخر باب التيمم والمراد بالثمن الفاضل عن حاجته.

4287. Mes'ele: [2143] Ahkâm-ı âtiye envâ'-i düyûna müteʿallik olup düyûn ya vücûbu menʿ eder veya menʿ eylemez. Vücûbu menʿ eden deyn ber-vech-i âtî beyân olunacak mahallerde olup onlardan birisi, Zeylaʿî'nin bâb-ı teyemmümün âhirinde semen ile maksad hâcet mikdârından fazlasıdır, kavline binâen tahâret için îcâb eden suyu iştirâ mevziʿinde bulunup deyn-i mezkûr vücûb-i iştirâyı menʿ ederek gusül ve gerek abdest bedellerinde teyemmüm câiz olur.

الثاني: السترة كذلك فيما ينبغي؛ ولم أره.

4288. Mes'ele: İkincisi, setr lâyık olan mahalde deyni sâtiren iştirâsının vücûbunu mâniʿ olup sarîhan hükmünü görmedim.

الثالث: الزكاة، والمراد به فيها ما له مطالب من العباد فلا يمنع دين النذر والكفارات ودين الزكاة مانع.

4289. Mes'ele: Deynin mâniʿ-i vücûb olduğu mevziʿ-i sâlis zekâttır. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere zekâtın vücûbunda ibâd tarafından mutâlebe olunan deynden fazla olması şart olduğundan taraf-ı ibâddan mutâlebe olunan deyn ol mikdârda zekâtın vücûbuna mâniʿdir. Lâkin nezir ve kefâret borçları taraf-ı ibâddan mutâlebe olunmadıklarından vücûb-i zekâta mâniʿ değiller ise de zekât borcu … mes'elede beyân olunduğu üzere beytü'l-mâl muhâfızı tarafından mutâlebe olunmakla deyn mikdârında vücûb-i zekâta mâniʿdir.

الرابع: الكفارة واختلف في منعه وجوبها، والصحيح أنه يمنعه بالمال كما في شرحنا على المنار من بحث الأمر.

4290: Mes'ele: [2144] Deynin vücûba mâniʿ olduğu mevâziʿden dördüncüsü, kefâret olup deynin vücûb-i kefâreti menʿinde ihtilâf olunmuş ise de sahîh olan musannif-i allâmenin *Şerh-i Menâr*'ın emir bahsinde beyân ettiği vechile tahrîr-i rakabe ve itʿâm-ı taʿâm ve iksâ gibi kefâret-i mâliyyenin vücûbunu mâniʿ olmasıdır. Binâenaleyh düyûn-i müsteğraka kefâret-i mâliyye gayr-i vâcibedir. Lâkin Hamevî'nin beyânına göre *Keşf-i Kebîr*'in kudret-i müyessire bahsinden naklen beyânı musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânına muhâliftir. Zîrâ *Şerh-i Kenz*'de esahh kavil üzere deynin tekfîr bi'l-mâlın menʿ-i vücûbuna kâil olmuştur.

الخامس: صدقة الفطر واتفقوا على منعه وجوبها.

4291. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden beşincisi, sadaka-i fıtırdır. Zîrâ fukahâ-yı izâm hazerâtı deynin sadaka-i fıtrın vücûbuna mâniʿ olmasına ittifâk ve icmâʿ eylemişlerdir. Binâenaleyh malı müsteğrak bi'd-deyn olan kimseye zekât vâcib olmadığı gibi sadaka-i fıtır da vâcib değildir.

تنبيه: دين العبد لا يمنع وجوب صدقة فطره ويمنع وجوب زكاته لو كان للتجارة كما بيّناه فيه من ذلك المحلّ.

4292. Mes'ele: Musannif-i allâmenin *Şerh-i Menâr*'ın emir bahsinde beyân ettiği vechile, deyn-i abd medyûnuna sadaka-i fıtrın vücûbunu menʿ eylemez ise de mâlik olduğu mâlı mâl-ı ticâret ise vücûb-i zekâtını menʿ eder, buyuruluyor ise de mes'ele-i ânifeye münâfî olmakla cây-ı nazardır.

السادس: الحج يمنعه اتفاقًا. السابع نفقة القريب وينبغي أن يمنعها لأن الفتوى على عدم وجوبها إلا بملك نصاب حرمان الصدقة.

4293. Mes'ele: [2145] Mevziʿ-i sâdis, hacdır. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere haccın vücûb-i edâsında havâic-i asliyyesinden fazla azîmet ve avdet ve sâir îcâb eden bi'l-cümle levâzıma kâfi paraya mâlik olmak şart olup deyn-i ibâd ise havâic-i asliyyenin ehemm ve elzeminden olmakla bi'l-ittifâk vücûb-i hacca mâniʿdir.

4294. Mes'ele: Yedinci mevziʿ, nafaka-i karîb olup lâyık olan deyn-i ibâdın vücûb-i nafakayı mâniʿ olmasıdır. Zîrâ fetvâ sadakanın kendisine harâm olmasını îcâb eden nisâba mâlik olmadıkça nafaka-i akrabânın adem-i vücûbunadır.

الثامن: ضمان سراية الإعتاق ولا يمنعه لأن الدين لا يمنع دينًا آخر.

4295. Mes'ele: Deynin vücûba mâniʿ olduğu mevâziʿ-i sebʿayı baʿde'l-beyân gayr-i mâniʿ olduğu mahallerin beyânına şurûʿla buyurur ki, mevziʿ-i sâmin, sirâyet-i iʿtâk vücûb-i damânını menʿ eylemez.

التاسع: الدية لا تمنع وجوبها. العاشر الأضحية يمنعها كصدقة الفطر.

4296. Mes'ele: Mevziʿ-i tâsiʿ diyet-i cinâyet olup, delîl-i mezkûra binâen deyn-i ibâd vücûb-i deyni menʿ edemez. Mevziʿ-i âşir udhiye olup deyn-i ibâd sadaka-i fıtrın vücûbu gibi udhiyenin vücûbunu da menʿ eder. Binâenaleyh enseb olan bu mes'eleyi damân-ı sirâyet mes'elesinden akdem zikr eylemektir.

تتمة: قدّمنا أنه لا يمنع ملك الوارث للتركة إن لم يكن مستغرقًا ويمنعه إن كان مستغرقًا.

4297. Mes'ele: … mes'elede beyân olunduğu üzere kazâ-yı düyûn kısmet üzerine mukaddem **[2146]** olmakla her ne kadar tereke müstağraka bi'd-düyûn olursa veresenin terekeye mâlik olmalarını menʿ eder ise de müstağraka değilse düyûndan fazlasına mâlikiyyetlerini menʿ eylemez.

ويمنع نفاذ الوصية والتبرع من المريض ويبيح أخذ الزكاة والدفع إلى المديون أفضل.

4298. Mes'ele: Deyn-i ibâd marîzden vasiyyet ve teberruʿun nefâzlarını menʿ edip zekât almasını mübâh kılar. Yaʿnî, mâlı müstağrak bi'd-düyûn olan marîzin maraz-ı mevtinde vukûʿ bulan vasiyyet ve teberruʿu nâfiz değildir. Zîrâ kazâ-yı düyûn tenfîz-i vasâya üzerine mukaddemdir. Düyûnâta mukâbil olan mal maʿdûm hükmünde olmakla ancak yüz bin liraya mâlik olan kimsenin ol mikdâr deyni bulunduğu hâlde kendisine zekât almak mübâh olur.

4299. Mes'ele: Zekâtı medyûna vermek başkasına vermekten efdaldir. Zîrâ hem zimmetten ıskât-ı vâcible fakîre muʿâvenet ve hem de bâr-ı düyûndan tahlîs vardır.

[Darda Olan Kişinin Zimmetinde Sabit Olan ve Olmayan Şeyler]

ما يثبت في ذمة المعسر وما لا يثبت

إذا هلك المال في الزكاة بعد وجوبها لا تبقى في ذمته. ولو بعد التمكن من دفعها وطلب الساعي بخلاف ما إذا استهلكه. وصدقة الفطر لا تسقط بعد وجوبها بهلاك المال، وكذا الحج بخلاف ما إذا كان معسرًا وقت الوجوب ثم أيسر بعده فإنهما لا يجبان.

4300. Mes'ele: Ber-vech-i âtî beyân olunacak mes'ele zimmet-i fakirde sâbit olup olmayan ahkâma dâir mes'ele beyânında olup zekât zimmet-i mükellefte kudret-i müyessire ile sadaka-i fıtır ise kudret-i mümekkine ile vâcibe olduklarından her ne kadar edâya muktedir ve mütemekkin olup sâʿî de taleb eylemiş olsa dahi zimmet-i mükellefte zekât vâcibe olduktan sonra nisâbın telefiyle sıfat-ı yüsrün zevâline binâen vücûb-i zekât sâkıt olarak **[2147]** zimmet-i mükellefte bâkî kalmaz ise de meselâ sâimeyi aç ve susuz bırakarak itlâf gibi nisâb-ı zekât mükellefin sunʿ ve teʿaddîsiyle telef olarak istihlâk edilirse vücûb-i zekât sâkıt olmayarak zimmet-i mükellefte bâkî kalır.

Amma sadaka-i fıtır kudret-i mümekkine ile vâcibe olmakla zimmet-i mükellefte baʿde'l-vücûb nisâbın helâkıyla sâkıt olmaz. Hükm-i mezkûrda hac da sadaka-i fıtır gibi ise de vakt-i vücûbda muʿsir olup da baʿde'l-vücûb zengin olursa her ikisi de vâcib olmazlar.

وما يخيّر فيه بين الصوم وغيره فلا فرق فيه بين الغني والفقير كجزاء الصيد وفدية الحلق واللباس والطيب لعذر وكفارة اليمين.

4301. Mes'ele: İhrâmda cezâ-yı sayd ve li-özrin fidye-i halk ve libâs ve tetayyüb ve kefâret-i yemîn gibi savmla gayrısı beyninde muhayyer olmakda zengin ile züğürt beyninde fark olmayarak gerek fakir ve gerek ganî meselâ, ihrâmda iken sayd-ı haremi katleder veya sayyâda delâlette bulunursa saydın kıymetini meselâ bir koyun gibi hedy kıymetine bâliğa olursa hedy ile onun kıymeti nisbetinde fitre gibi fukarâya itʿâm-i taʿâm veya her fakîrin taʿâmı bulunan bir fitre bedelinde savm beyninde muhayyer olduğu gibi li-özrin başını tıraş eder veya dikili elbise giyer veya ıtr sürünür ise ya bir koyun kurbân keser veyâhud altı fakîre üç sâʿ buğday tasadduk eder

veyahut üç gün oruç beynlerinde muhayyer olur. Ve kezâ yemîninde hânis oldukta **[2148]** 264. mes'elede beyân olunduğu üzere ﴿فَكَفَّارَتُهُ إِطْعَامُ عَشَرَةِ مَسَاكِينَ مِنْ أَوْسَطِ مَا تُطْعِمُونَ أَهْلِيكُمْ أَوْ كِسْوَتُهُمْ أَوْ تَحْرِيرُ رَقَبَةٍ فَمَنْ لَمْ يَجِدْ فَصِيَامُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ ذٰلِكَ كَفَّارَةُ أَيْمَانِكُمْ إِذَا حَلَفْتُمْ وَاحْفَظُوا أَيْمَانَكُمْ﴾[1] muktezâsınca inde'l-eimme bi'l-ittifâk hâlif itʿâm ve iksâ ve tahrîr-i rakabe beyninde muhayyerdir. Bunlardan acz hâlinde üç gün oruç tutar.

وما يكون الصوم مشروطًا بإعساره ككفارة الفطر في رمضان وكفارة الظهار وكفارة القتل ودم التمتّع والقِران فيفرق فيه بينهما فالاعتبار لإعساره وقت تكفيره بالصوم.

4302. Mes'ele: Ramazan'da kefâret-i iftâr ve kefâret-i zıhâr ve kefâret-i katil ve dem-i temettuʿ ve kırân gibi fakr ve iʿsârı sebebiyle savmla meşrût olan cezâlarda fakîr ile ganî beyni tefrîk olunup iʿtibâr, savmla edâ-yı kefâret zamânında iʿsârınadır. Binâenaleyh fakir savmla, ganî gınâsı nisbetinde diğerleriyle edâ-yı fidye eder.

وكذا يفرق في فدية الشيخ الفاني فلا وجوب على الفقير فإذا أيسر لا يلزمه الإخراج.

4303. Mes'ele: Ve kezâ Ramazân'da edâ-yı savmdan âciz olan şeyh-i fânînin fidye-i savmında dahi fakîr ile ganî beynini tefrîk olunarak fakîr ise hiçbir şey vâcib olmayıp sonradan hâsıl olan yüsr ile hiçbir şeyin ihrâc ve iʿtâsı lâzım gelmez. Amma ashâb-ı yesârdan olursa ﴿وَعَلَى الَّذِينَ يُطِيقُونَهُ فِدْيَةٌ طَعَامُ مِسْكِينٍ﴾ muktezâsınca[2] her günün savmı bedelinde fitre mikdârı fidye lâzım gelir.

ما يقدّم على الدين وما يؤخّر عنه

أما حقوق الله تعالى كالزكاة وصدقة الفطر فتسقط بالموت وإنما الكلام في حقوق العباد. فإن وفَتِ التركة بالكلّ فلا كلام وإلا قدّم المتعلق بالعين على ما تعلق بالذمة.

4304. Mes'ele: Mes'ele-i âtiye deyn üzere takdîmi ve ondan te'hîri lâzım gelen şeylerin hükm-i şerʿîleri beyânında olup zekât ve sadaka-i fıtır

1 "Bunun da kefâreti, ailenize yedirdiğinizin ortalama seviyesinden on fakire yedirmek yahut onları giydirmek ya da bir köle âzat etmektir. Buna imkânı olmayan ise üç gün oruç tutmalıdır. Yemin ettiğinizde (bozarsanız) yeminlerinizin kefâreti işte budur." Maide, 5/89.

2 "Orucu tutmakta zorlananlar için bir yoksulun (günlük) yiyeceği kadar fidye yeterlidir." Bakara, 2/184.

gibi hukûk-i Bârî mevtle sâkıt olacaklarından bu makâmda kelâm ancak hukûk-i ibâd hakkında olup eğer tereke-i meyyit bi'l-cümle hukûk-i ibâda vefâ ederse lüzûm-i edâsında hâcet olmayıp eğer vefâ eylemez ise rehin gibi ayna taʿalluk den hukûk, zimmete taʿalluk eden üzerine takdîm olunur. **[2149]**

وإذا أوصى بحقوق الله تعالى قدّمت الفرائض وإن أخّرها كالحج والزكاة والكفارات.

4305. Mes'ele: İbâdât ve tâʿât gibi hukûk-i Bârî ıskâtını vasiyyet eylemiş ise her ne kadar te'hîr eylemiş olsa dahi hac ve zekât ve keffârât gibi farzların ıskâtı diğerleri üzerine takdîm olunur.

وإن تساوت في القوة بدئ بما بدأ به. وإذا اجتمعت الوصايا لا يقدّم البعض على البعض إلا العتق والمحاباة. ولا معتبر بالتقديم والتأخير ما لم ينصّ عليه وتمامه في وصايا الزيلعي.

4306. Mes'ele: Vasiyyet olunan hukûk-i Bârî farz veya vâcib veya nâfile olarak kuvvette müsâvî olursa infâzları husûsunda kendisinin vasiyyette bed' ettikleri hukukun edâ ve infâzıyla bed' olunup vesâyânın ictimâʿı hâlinde ıtk-ı rakabe ile muhâbâtın mâ-ʿadâsında bazıları bazıları üzerine takdîm olunmaz. Ve bazılarını bazıları üzerine takdîm veya te'hîr, mûsî tarafından tasrîh veya tansîs olunmadıkça infâz husûsunda takdîm ve te'hîr iʿtibâr olunmaz. Bu bâbda bahsin tamâmı imâm Zeylaʿî'nin vesâyâsında mezkûr olmakla mürâcaʿat buyurulması tavsiye olunur.

Teznîb: Borç Dışındaki Şeylerin, İctimâʿ Hâlinde Takdîm Edilenleri

تذنيب: فيما يقدم عند الاجتماع من غير الديون ثلاثة في السفر جُنب وحائض وميّت وثمة ماء يكفي لأحدهم. فإن كان الماء ملكًا لأحدهم فهو أولى به وإن كان لهم جميعًا لا يصرف لأحدهم ويجوز التيمم للكل. وإن كان المال مباحًا كان الجنب أَولى به، لأن غسله فريضة وغسل الميت سنة. والرجل يصلح إمامًا للمرأة فيغتسل الجنب وتتيمم المرأة وييمّم الميت.

4307. Mes'ele: [2150] Deynin gayrıda ictimâʿ hâlinde takdîmi lâzım gelen hukûk beyânında olup hâl-i seferde cünüb ve hâiz ve meyyit gibi muhtâc-ı gusül üç kimse ictimâʿ edip yanlarında ancak birisinin guslüne kâfî su bulundukta, eğer su bunlardan yalnız birisinin milki ise onunla iğtisâle sâhibi evlâ olmakla def-i hâcette diğerleri üzerine takdîm olunur. Ve eğer cümlesi beyninde müşterek ise hiçbirisinin hissesi ihtiyâcını defʿe kâfî olmadığından herbirisine nazaran maʿdûm hükmünde olarak hiçbirisinin guslüne sarf olunmaz. Binâenaleyh cümlesine teyemmüm câiz olup eğer su hiçbirisinin milki olmayarak cümlesine istiʿmâli mübâh olarak cevâz-ı istiʿmâlde müsâvât üzere bulunurlar ise de ol suyla iğtisâl husûsunda cünüb diğerleri üzerine takdîm ve tercîh olunur. Zîrâ cünübe guslün farziyyeti Kurân'la, meyyite sünnet ile farz olup Kurân'la farz sünnet ile farz üzerine tercîh ve takdîm olunacağı gibi cünübün salât-ı cenâzeyi edâda mer'eye imâmete salâhiyyetine binâen hâiz üzerine tercîhen takdîm olunarak ol suyla cünüb iğtisâl ederek mer'e ile meyyit teyemmüm eder ve edebilir.

ولو كان الماء بين الأب والابن فالأب أَولى به، لأن له حق تملّك مال الابن.

4308. Mes'ele: Ancak birisinin hâcetine kifâyet edecek su pederiyle oğlu beyninde müşterek olup da her ikisi de onunla def-i hâcete muhtâc olsalar pederi takdîm olunur. Zîrâ pederin oğlunun mâlına hakk-ı temellükü vardır.

ولو وُهب لهم قدر ما يكفي لأحدهم قالوا الرجل أَولى به، لأن الميت ليس من أهل قبول الهبة، والمرأة لا تصلح لإمامة الرجل. قال مولانا: وهذا الجواب إنما يستقيم على قول مَن يقول «إن هبة المشاع فيما يحتمل القسمة لا يفيد الملك وإن اتّصل به القبض» كذا في فتاوى قاضيخان.

4309. Mes'ele: [2151] Hâl-i seferde bulunan cünüb ve hâiz ile meyyite yalnız birisinin ihtiyâcını defʿe kifâyet edecek kadar su hibe olunsa fukahâ-yı izâm hazerâtının beyânlarına göre yine ol su ile iğtisâl ederek def-i hâcete cünüb olan recül diğerlerinden evlâ olarak takdîm ve tercîh olunur. Zîrâ meyyit kabûl-i hibeye ehil olmadığı gibi hâiz olan mer'e de recüle imâmete sâliha değildir. Musannif-i allâme nakil tarîkiyle buyurur ki, bu vechile cevâb, *Fetâvâ-yı Kâdîhân*'da beyân olunduğu vecihle her ne kadar mevhûba kabz muttasıl olsa dahi kâbil-i kısmet olan müşâʿı hibenin milki adem-i ifâdesine kâil olanların kavline göre müstakîm olabilir.

ومراده من قوله «أن غسل الميت سنة» أن وجوبه بها بخلاف غسل الجنب فإنه في القرآن.

4310. Mes'ele: 4307. mes'elede beyân olunduğu üzere Kâdîhân'ın, gusl-i meyyit sünnettir, demesiyle maksadı, gusl-i meyyitin vücûbu sünnetle sabittir, olup gusl-i cünübün vücûbu ise bunun hilâfınadır, demektir. Zîrâ gusl-i cünübün vücûbu guslü Kurân-ı Kerîm'de ﴿وَإِنْ كُنْتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا﴾[1] âyet-i celîlesiyle sabittir. Binâenaleyh gusl-i meyyitin farz olmasına münâfî değildir.

وينبغي أن يلحق بما إذا كان مباحًا ما إذا أوصى به لأحوج الناس ولا يكفي إلا لأحدهم. وأما من به نجاسة وهو محدث ووجد ماء يكفي لأحدهما فإنه يجب صرفه إلى النجاسة كما في فتح القدير من الأنجاس. وعلى هذا لو كان مع الثلاثة ذو نجاسة يقدّم عليهم؛ ولم أره.

4311. Mes'ele: Ancak üç kişiden birisinin ihtiyâcını defʿe kâfî olan suyu en ziyâde muhtâc olana **[2152]** vasiyyet mes'elesini lâyık olan, mübâh olan suya ilhâk eylemektir. Amma üzerinde cevâz-ı salâta mâniʿ necâset bulunarak muhdis olup bulunan su ise ancak hadesten tahâretle necâsetten tahâretin birine kifâyet ederse *Fethul-Kadîr*'in necâsetten tahâret bâbında beyân ettiği vechile hadesten tahâret bedelinde teyemmüm bulunup, necâsetten tahâret ise bilâ-bedel olmakla ol suyu necâsetten tahârete sarfı taʿyîn ederek hadesten tahâret üzerine takdîm olunup, abdest veya gusül bedelinde teyemmüm eder. Binâenaleyh cünüb ve hâiz ve meyyit ile cevâz-ı salâta mâniʿ necâsetle müteneccis bir kimse bulunsa ol suyu istiʿmâl ile defʿ-i hâcete ol kimsenin diğerleri üzerine takdîm olunması îcâb eder ise de sarîhan hükmünü görmedim.

اجتمع جنازة وسنة وَقتيّة قدّمت الجنازة. وأما إذا اجتمع كسوف وجمعة أو فرض وقت لم أره. وينبغي تقديم الفرض إن ضاق الوقت وإلا الكسوف لأنه يخشى فواته بالانجلاء.

4312. Mes'ele: Salât-ı cenâze ve sünnetle salât-ı vaktiyye ictimâʿ eylese salât-ı cenâze takdîm olunarak ibtidâ edâ olunur, buyuruluyor ise de niyet-i

1 "Eğer cünüp olursanız temizlenin." Maide, 5/6.

vâhidede iki ibâdet beynini cemʿ bahsinde … mes'elede beyânına muhâlif olmakla bu makâmda salât-ı cenâzenin farz-ı vakit üzerine takdîm kavli ya sehv-i mürettib veya kalem-i nâsihten sehve mahmûldür. Amma salât-ı küsûfla salât-ı cumʿa veya farz-ı vaktin edâları ictimâʿ eylese her ne kadar sarîhan hükm-i mes'eleyi görmemiş isem de vakit dîk olarak farz-ı vaktin edâsının fevtini mûcib olur. Lâyık olan, farz-ı vaktin edâsını takdîm olup vakit müsâʿid ise incilâ-yı şemsle salât-ı küsûfun fevt olması havfına binâen onun edâsını takdîm eylemektir. **[2153]**

ولو اجتمع عيد وكسوف وجنازة ينبغي تقديم الجنازة. وكذا لو اجتمعت مع جمعة وفرض ولم يخف خروج وقته.

4313. Mes'ele: Salât-ı îyd ve küsûf ve cenâzenin ictimâʿları hâlinde lâyık olan, salât-ı cenâzenin edâsını takdîm olduğu gibi salât-ı cumʿa ve farz-ı vakitle ictimâʿı hâlinde vakit müsâʿid olarak hurûcundan havf olunmaz ise lâyık olan salât-ı küsûfun takdîmidir.

وينبغي أيضًا تقديم الخسوف على الوتر والتراويح. وأما الحدود إذا اجتمعت ففي المحيط: وإذا اجتمع حدّان وقدر على دَرء أحدهما درئ. وإن كان من أجناس مختلفة بأن اجتمع حد الزنا والسرقة والشرب والقذف والفقاء بدئ بالفقاء. فإذا برئ حُدَّ للقذف فإذا برئ إن شاء بدأ بالقطع وإن شاء بدأ بحدّ الزنا وحدّ الشرب آخرها لثبوته بالاجتهاد من الصحابة. وإن كان محصنًا يبدأ بالفقاء ثم بحدّ القذف ثم بالرجم ويلغى غيرها، انتهى.

4314. Mes'ele: Yine ictimâʿ ettikte lâyık olan salât-ı küsûfu salât-ı vitir ve terâvîh üzerine takdîm eylemektir. Ama bir şahısta hudûd-i şerʿiyyenin lüzûm-i icrâ ve ikâmesi ictimâʿ ettikte *Muhît*'te beyân olunduğuna göre iki haddin lüzûm-i ikâme ve icrâsı ictimâʿ edip [1](ادرؤا الحدود بالشبهات ما استطعتم) muktezâsınca onlardan birini terk ve te'hîre kâdir olundukda terk olunup ictimâʿ eden hudûd-i şerʿiyye hadd-i zinâ ve hadd-i sirkat ve hadd-i şürb-i hamr ve hadd-i kazif ve hadd-i fek' gibi muhtelifü'l-ecnâs ise ibtidâen hadd-i fek'in ikâme ve icrasıyla bed' olunup onun yarası iltiyâm-pezîr oldukta hadd-i kazif icrâ olunup onun yarası zâil oldukta **[2154]** dilerse hadd-i sirkatin ve

1 İbn Mâce, "Hudûd", 5; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, VIII, 57, r. 15922; İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, V, 511, r. 28493.

dilerse hadd-i zinânın ikamesiyle başlayıp en sonra hadd-i şürb icrâ olunur. Zîrâ hadd-i şürbün lüzûm-i icrâsı icmâ-i sahâbe ile sâbittir.

4315. Mes'ele: Haddi lâzım gelen cânî muhsan ise ibtidâen hadd-i fek'in, baʿdehu hadd-i kazfin, baʿdehu recmin ikâme ve icrâsıyla bedʿ olunup bâkî kalan hudûdun icrâsı ilgâ olunur. Zîrâ baʿde'r-recm hudûd-i sâirenin icrâsına mahal kalmaz. *Muhît*'in kelâmı buraya kadardır.

TAʿZÎR İLE HUDÛDUN İCTİMÂʿI

ولو اجتمع التعزير والحدود قدّم التعزير على الحدود في الاستيفاء لتمحّضه حقًّا للعبد كذا في الظهيرية. ولم أر الآن ما إذا اجتمع قتل القصاص والردة والزنا وينبغي تقديم القصاص قطعًا لحقّ العبد.

4316. Mes'ele: İkâme-i hudûd ve teʿâzîre müteʿallik olan ahkâm-ı lâzime 227. mes'elede beyân olunup ictimâʿları hâlinde *Zahîriyye*'de beyân olundu[ğu] vechile taʿzîr, sırf hakk-ı abd olup hudûd ise 38-39-40. mes'elelerde beyân olunduğu üzere îcâbına göre ya sırf hakk-ı Bârî veya hukûk-i ibâdla müşterek olup Cenâb-ı Allâh ise Ganî-yi mutlak, abd ise fakîr-i mahz olarak hakk-ı abdin tekaddümüne binâen icrâ-yı taʿzîr ikâme-i hudûd üzere takdîm olunup katl-i kısâsla katl-i ridde ve zinânın ictimâʿları hâlinde hükm-i tekaddümlerini görmemiş isem de hakk-ı abdi katʿ için lâyık olan, kısâsın diğerleri üzerine takdîmidir.

واما إذا اجتمع قتل الزنا والردّة وينبغي تقديم الرجم لأن به يحصل مقصودهما بخلاف ما إذا قدّم قتل الردة فإنه يفوت الرجم. وإذا قدم قتل القصاص وهو القتل بالسيف حصل مقصود القصاص والردة وإن فات الرجم.

4317. Mes'ele: [4155] Amma katl-i zinâ, yaʿnî recm ile katl-i ridde ictimâʿ ettikte lâyık olan recmi takdîmdir. Zîrâ recmle her ikisinden maksad hâsıl olur. Ridde için katlin takdîmi bunun hilâfına olarak recmin fevtini îcâb eder. Amma kısâs ve katl-i ridde ve recmin ictimâʿları hâlinde kısâs, yaʿnî seyfle katil takdîm olundukta her ne kadar recm fevt olur ise de velâkin kısâsla katl-i riddeden maksad hâsıl olur.

فرع: يقرب من هذه المسائل مسائل اجتماع الفضيلة والنقيصة. فمنها الصلاة أوّل الوقت بالتيمم وآخره بالوضوء؛ فعندنا يستحبّ التأخير إن كان طمع في وجود

الماء آخره وإلا فالتقديم أفضل. ولم أر لأصحابنا أنه يتيمم في أوّله ويصلي. فإذا وجده آخره توضأ وصلى ثانيًا ولا يبعد القول بأفضليّته. وقال الشافعية: إنه النهاية في تحصيل الفضيلة.

4318. Mes'ele: Fazîlet ve nakîsanın ictimâʿları da mesâil-i mezkûreye karîbdir. Mesâil-i mezkûreden biri, ibtidâ-yı vakitte teyemmüm ile intihâ-yı vakitte abdestle namâz olup inde'l-Hanefî âhir-i vakitte suyun bulunacağını ümid ederse namâzı te'hîr müstehab olup suyun vücûdu me'mûl değilse edâ-yı salâtı ibtidâ-yı vakte takdîm efdaldir. Musannif-i allâme eimme-i Hanefiyye'den abdest veya gusül için su bulunmadığı hâlde ibtidâ-yı vakitte teyemmümle namâzı edâ edip de âhir-i vakitte suyu buldukda abdest veya gusül ile tekrâr edâ-yı salâta kâil olanı görmedim ise de efdaliyyetiyle kavil de istibʿâd olunmaz. Eimme-i Şâfiʿiyye indinde ise tahsîl-i fazîlette nihâyet derecedir.

ومنها: لو صلى منفردًا صلى في الوقت المستحبّ. وإن أخّر عنه صلى مع الجماعة فالأفضل التأخير.

4319. Mes'ele: [2156] Mesâil-i mezkûreden biri dahî, vakt-i müstehabda kılarsa cemâʿat bulamayarak münferiden edâsıyla âhir-i vakitte kılmış olsa cemâʿatle edâsı ictimâʿ eylese fazîlet-i cemâʿati ihrâz için efdal olan âhir-i vakte te'hîrdir.

ومنها: لو كان بحيث لو أسبغ الوضوء تفوت الجماعة ولو اقتصر على مرّة أدركها فينبغي تفضيل الاقتصار لإدراكها.

4320. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahî, aʿzâ-yı vudûyu üçer üçer gasl[le] isbâğ-i vudûya riʿâyet eylese cemâʿatin fevtiyle birer defa gasl eylese terk-i isbâğla idrâk-i cemâʿat ictimâʿ eylese terk-i cemâʿat hakkında vârid olan vaʿîd terk-i isbâğ hakkında vârid olmadığından idrâk-i cemâʿat için lâyık olan birer defa gasl ile terk-i isbâğın efdal olmasıdır.

ومنها: غسل الرجلين أفضل من المسح على الخفّين لمن يرى جوازه وإلا فهو أفضل. وكذا بحضرة من لا يراه.

4321. Mes'ele: Biri dahî, ehl-i sünnet gibi abdestte şerâit-i meshi câmiʿ olan mestler üzerine meshin cevâzına kâil olan kimselere azîmetle amel için ayaklarını gasl mest üzerine meshden efdal olup cevâzına kâil olmayanlara veya onlar yanında mestler üzerine mesh gasl-i ricleynden efdaldir. Zîrâ tafdîlü'ş-Şeyhayn ve hubbü'l-hateneyn ve'l-mesh ale'l-huffeyn alâmet-i ehl-i sünettir.

ومنها: التوضؤ من الحوض أفضل من النهر بحضرة من لا يراه وإلا لا.

4322. Mes'ele: Biri dahî, havuzdan abdestin cevâzına kâil olmayanlar yanında cevâzını beyân için havuzdan abdest almak nehir, yaʿnî mâ-i cârîden abdest almaktan efdal olup cevâzına kâil olanlar nezdinde ise mâ-i cârîden almak efdaldir. **[2157]**

ومنها: لو خاف فوت الركعة لو مشى إلى الصفّ ففي اليتيمة الأفضل إدراكه في الركوع. وقولُ النووي في شرح المهذّب «لم أر فيه لأصحابنا ولا لغيرهم شيئًا» قصورٌ.

4323. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahî, saff-ı cemâʿate kadar gitmiş olsa cemâʿatle rekʿatın fevtinden havf ederse *Yetîme*'nin beyânına göre efdal olan velev rükûʿda rekʿate erişmektir. İmâm Nevevî'nin *Şerh-i Mühezzeb*'de bu bâbda ashâbımızdan ve başkasından hükm-i mes'elede bahsedeni görmedim, buyurması cây-ı nazar ve mülâhazadır.

Fazîlet-i Kıyâmla Cemâʿat Beyninde Fark

ومنها: لو كان بحيث لو صلى في بيته صلى قائمًا ولو صلى في المسجد لم يقدر عليه ففي الخلاصة يخرج إلى المسجد ويصلي قاعدًا.

4324. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahî, hânesinde münferiden kılsa kıyâma kâdir olup mescide giderek cemâʿatle kılsa kıyâmdan âciz olarak kâʿiden kılacak hâlde bulunarak terk-i kıyâmla terk-i cemâʿat teʿâruz eylese *Hulâsa*'nın beyânına göre mescide gidip terk-i kıyâmla kâʿiden kılmak hânesinde terk-i cemâʿatle kâimen kılmakdan efdaldir. Zîrâ hâl-i aczde kuʿûd kıyâmın halefi olmakla erkân-i salâttan bulunan kıyâm bi'l-külliyye terk olunmuş addolunmaz. Halbuki cemâʿatin halefi yoktur.

Mikdâr-ı Mesnûn Kırâatle Kıyâm Beyninde Fark

ومنها: لو كان بحيث لو صلى قاعدًا قدر على سنة القراءة وإن صلى قائمًا لا، قعد وقرأها.

4325. Mes'ele: Biri dahî, namâzı terk-i kıyâmla kâʿiden kıldığı hâlde mikdâr-i mesnûn kırâate kâdir olup kâimen kıldığı hâlde kâdir olmasa, yaʿnî terk-i kıyâmla mikdâr-i mesnûn kırâatin terki beyninde mütereddit bulunsa kıyâmı halefi bulunan kuʿûda terk tercîh olunarak kâʿiden mikdâr-i mesnûn kırâat ihtiyâr olunur. *Kunye*'den naklen bazılarının beyânına göre bu makâmda sünnet mikdârı kırâatle maksad, **[2158]** sünnetle sâbite olarak vâcibe olan mikdâr-i kırâattir. Yaʿnî, tahsîl-i sünnet için erkân-ı salâttan bulunan kıyâm halefi bulunan kuʿûda terk olunmaz, demektir.

ومنها: لو ضاق الوقت عن سنن الطهارة أو الصلاة تركها وجوبًا ولو ضاق الوقت المستحب عن استيعاب السنن وينبغي تقديم المؤكدة ثم الصلاة في المستحب.

4326. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahî, sünen-i vudûyu veya sünen-i salâtı edâya vakit müsâʿid olmayarak sünen-i mezkûreye riʿâyet olunduğu hâlde vaktin hurûcuyla edânın kuvveti teʿâruz eylese muhâfaza-i edâ terk-i sünen üzerine tercîh olunarak vücûben sünnetlerin terkiyle namâzı vakti içinde edâ edip kazâya bırakmaz. Amma vakt-i müstehab istîʿâb-ı sünene müsâʿid olmayarak teʿâruz eyleseler lâyık olan sünen-i mü'ekkedenin takdîmiyle baʿdehu vakt-i müstehabda edâ-yı salâttır.

ومنها: تقديم الدين المقرّ به في الصحّة وما كان معلوم السبب على الدين المقرّ به في المرض.

4327. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahî, hâl-i sıhhatte ikrâr olunan ve iştirâ ve hibe gibi sebebi maʿlûm olan deynin edâsını hâl-i marazda ikrâr olunan ve sebebi maʿlûm olmayan deynlerin edâları üzerine takdîmdir.

AHKÂM-İ İMÂMET

ومنها: باب الإمامة يقدم الأعلم ثم الأقرأ ثم الأورع ثم الأسنّ ثم الأصبح وجهًا ثم الأحسن خلقًا ثم الأحسن زوجة ثم من له جاه ثم الأنظف ثوبًا ثم المقيم على المسافر ثم الحرّ الأصلي على المعتَق ثم المتيمّم عن الحدث على المتيمم عن الجنابة، وتمامه في الشرح.

4328. Mes'ele: Mesâil-i mezkûreden biri dahî, bâb-i imâmet olup ehliyyetçe müsâvât hâlinde ahkâm-i salâta aʿlem olan diğeri üzerine takdîm olunup müsâvât hâlinde ekra' olan, müsâvât hâlinde **[2159]** zühd ve takvâsı ziyâde olan, müsâvât hâlinde yaşlı olan, baʿdehu yüzü güzel olan, baʿdehu huyu güzel olan, baʿdehu haremi güzel olan, baʿdehu rütbe ve mansıbı bulunan, baʿdehu elbisesi daha temiz olan, baʿdehu mukîm müsâfir üzerine, baʿdehu anası babası hür olan muʿtak üzerine, baʿdehu abdest bedelinde teyemmüm eden gusül bedelinde teyemmüm eden üzerine takdîm ve tercîh olunup bu bâbda îzâhın tamâmı *Şerh-i Kenz*'dedir.

ويقرب من هذه المسائل بعض خصال الكفاءة يقابل البعض فالعالم العجمي كفؤ للعربية ولو شريفةً وعلمه يقابل نسبها وكذا شرفه.

4329. Mes'ele: Hisâl-i kefâetten bazıları bazılarına mukâbelesi de mesâil-i mezkûreye karîbdir. Zîrâ Arab'ın gayrı akvâm-i sâirenin ulemâsı her ne kadar şerîfe olsa dahi Arabiyye olan mer'eye küf' olup onun ilmi bunun neseb ve şerefine mukâbil olur.

Kitâb-ı nikâhdan *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm eserimizde îzâh olunduğu üzere kefâet, bir şey diğerinin nazîri olmak maʿnâsına olarak bâb-ı nikâhda

إن الكفاءة في النكاح تكون في ست لها بيت بديع قد ضبط
نسب وإسلام وكذلك حرفة حرية وديانة مال فقط

nazmıyla beyân olunan neseb ve İslâm ve sanʿat ve hürriyyet ve diyânet ve mâl gibi altı şeyde zevcin zevceye veyâhud her birisinin diğerine müsâvât ve mümâseletlerinden ibâret olarak zâhir-i rivâyette ibtidâ-yı akidde nikâhın lüzûmunun ve ahvat olarak sıhhatinin şartıdır. **[2160]**

Hâtime

خاتمة

لا يقدم أحد في التزاحم على الحقوق إلا بمرجّح ومنه السبق كالازدحام في الدعوى والإفتاء والدرس. فإن استووا في المجيء أُقرعَ بينهم.

4330. Mes'ele: Mesâil-i âtiye mesâil-i sâbıkanın hâtimesi olup hukûk üzere tezâhüm hâlinde ihkâk-ı hakda bilâ-müraccih ashâb-ı hukûkdan hiçbiri âhar üzerine takdîm olunmaz. Zîrâ tercîh-i bilâ-müraccih ihkâk-ı hakka muhâlif olup müraccihden birisi daʿvâ ve iftâ ve dersde izdihâm gibi müzâheme hâlinde tâlibin sebkati olup cümlesi birlikte gelerek talebde müsâvî bulunurlar ise beynlerinde kurʿa atılarak tercîh ve taʿyîn olunur.

SEMEN-İ MİSL, ECR-İ MİSL VE MEHR-İ MİSL

القول في ثمن المثل وأجرة المثل ومهر المثل وتوابعها.

أما ثمن المثل فذكروه في مواضع: منها باب التيمم قال في الكنز: ولو لم يعطه إلا بثمن المثل وله ثمنه لا يتيمم وإلا يتيمم. وفسّره في العناية بمثل القيمة في أقرب موضع يعزّ فيه الماء أو بغبن يسير. وفسّره الزيلعي بالقيمة في ذلك المكان لكن لم يبيّن أنه في وقت عزّته أو في أغلب الأوقات. والظاهر الأوّل، فإن الاعتبار للقيمة حالة التقويم.

4331. Mes'ele: Mesâil-i âtiye semen-i misl ve ücret-i misl ve bunların tevâbiʿ ve farklarını beyân hakkında vârid olan akvâl-i fukahâyı beyân olup fukahâ-yı izâm hazerâtı semen-i misli mevâziʿ-i kesîrede zikir ve beyân buyurup onlardan biri bâb-ı teyemmümdür ki *Kenz*'in beyânına göre 1081. mes'elede işâret olunduğu üzere mükellefe abdest veya gusül îcâb eden mahalde bunlara kifâyet edecek suyu ancak semen-i misliyle tedârik mümkün olup semen-i misline mâlik olan kimseye teyemmüm câiz olmayıp semen-i misline mâlik olmayan kimse suyu istiʿmâlden âciz olmakla abdest ve gusül bedelinde hasbe'l-îcâb teyemmüm eder. **[2161]**

4332. Mes'ele: Mâlik olan kimseye teyemmüm câiz olmayan semen-i misli *İnâye*'de suyun nâdir olarak pek azîz ve kıymetli olan en yakın

mahaldeki kıymeti veya gabn-i yesîr ile tefsîr edip imâm Zeylaʿî de îcâb ettiği mekândaki kıymetiyle tefsîr edip lâkin vakt-i izzetindeki kıymeti mi yoksa ekser-i evkâtta kıymeti mi beyân eylememiş ise de zâhir olan zamân-ı izzet ve nedretindeki kıymetidir. Zîrâ kıymete iʿtibâr hâlet-i takvîmedir.

ويتعين أن لا يعتبر ثمن المثل عند الحاجة لسدّ الرمق وخوف الهلاك. وربما تصل الشربة إلى دنانير فيجب شراؤها على القادر بأضعاف قيمتها إحياء لنفسه.

4333. Mes'ele: Sedd-i ramak ve havf-ı helâk için hâcet hâlinde semen-i mislin adem-i iʿtibârı taʿyîn edip -Cenâb-ı Hak muhâfaza buyursun- bazen suya öyle hâcet messeder ki bir yudum su nice altınlara bâliğ olup kâdir olanlara muhâfaza-i hayat için edʿâf kıymetiyle alıp def-i hâcet eylemek vâcib olur.

ومنها: باب الحج فثمن المثل للزاد والماء القدر اللائق به، وكذا الراحلة كما في فتح القدير.

4334. Mes'ele: Fukahânın semen-i misilden bahsettikleri mahallerden birisi de bâb-ı hac olup zâd ve zahîre ve suyu alıp def'-i hâcet eylemesi lâzım olan semen-i misil kendisine lâyık olan mikdâr olduğu gibi esnâ-yı râhta binmek ve yük yükletmek için îcâb eden hayvânların kirâları ve sâiresi için îcâb eden semen-i misilde *Fethü'l-Kadîr*'in beyânı vechile lâyık olan mikdârdır.

ومنها: على قول محمد إذا اختلف المتبايعان تحالفا وتفاسخا وكان المبيع هالكًا، فإن البيع يفسخ على قيمة الهالك. وهل تعتبر قيمته يوم التلف أو القبض أو أقلها؟

4335. Mes'ele: [2162] Mevâziʿ-i kesîreden biri de imâm Muhammed'in kavli üzere mebîʿ hâlik olduğu hâlde mütebâyiʿân ihtilâf ederek tehâlüf ve tefâsüh mahalli olup beyʿ kıymet-i hâlik üzerine münfesih olup, lâkin kıymet-i mezkûre yevm-i telefteki kıymeti mi yoksa yevm-i kabzdaki veya bunların ekalli mi iʿtibâr olunacak nazar olunur.

قال في فتح القدير: ومنها إذا وجب الرجوع بنقصان العيب عند تعذّر ردّه كيف يرجع به؟ قال قاضيخان :وطريق معرفة النقصان أن يقوّم صحيحًا لا عيب به ويقوّم وبه العيب؛ فإن كان ذلك العيب ينقص عُشر القيمة كان حصة النقصان عُشر الثمن،

انتهى. ولم يذكر اعتبارها يوم البيع أو يوم القبض، وكذا لم يذكره الزيلعي وابن الهمام وينبغي اعتبارها يوم البيع.

4336. Mes'ele: *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, noksân-ı mebîʿin reddi vâcib olup red müteʿazzir oldukta noksân-ı aybla nasıl rücûʿ olunması îcâb eden mahal olup Kâdîhân'ın beyânına göre noksân-ı aybı maʿrifetle taʿyînin tarîki bir kere ayıbdan sâlim ve sahîh olarak kıymet takdîr olunup, bir kere de aybıyla beraber kıymet takdîr olunup ikisi arasında bulunan fark noksân-ı ayıbdan sâlim iken takdîr olunan kıymetin öşrünü tankîs ederse noksân-ı aybın hissesi semen-i mebîʿin öşrü olur deyip Kâdîhân kıymet-i mezkûreyi iʿtibâr yevm-i beyʿde mi yoksa yevm-i kabzda mı zikr eylemediği gibi Zeylaʿî ve İbn Hümâm da zikir ve beyân eylememişler ise de lâyık olan yevm-i beyʿdeki kıymetini iʿtibâr eylemektir. Zîrâ taʿyîn-i kıymete ihtiyâc **[2163]** yevm-i beyʿde mess eylemiştir. Lâkin müşterînin zimmetine kabzla sâbit olması yevm-i kabzda kıymetini îcâb eder.

ومنها: المقبوض على سوم الشراء المضمون بتسمية الثمن إذا كان قيميًّا فالاعتبار لقيمته يوم القبض أو يوم التلف؟ قال:

4337.Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, tesmiye-i semenle mazmûn olarak sevm-i şirâ üzere makbûz olan metâʿ kıyemiyâttan olduğu hâlde iʿtibâr yevm-i kabzdaki kıymetine mi yoksa yevm-i telefteki kıymetine mi olduğu ifâde olunmamış ise de metn-i musannifte mahalli müfâddan hâlî kalmış.

ومنها: المغصوب القيمي إذا هلك فالمعتبر قيمته يوم غصبه اتفاقًا.

4338. Mes'ele: Fukahânın semen-i misli iʿtibâr ettikleri mevâziʿden biri dahî, kıyemiyâttan olan mağsûb helâk oldukta kıymetini takdîr ve taʿyînde muʿteber olan bi'l-ittifâk yevm-i gasbdaki kıymetidir.

ومنها: المغصوب المثلي إذا انقطع قال أبو حنيفة تعتبر قيمته يوم الخصومة. وقال أبو يوسف يوم الغصب. وقال محمد يوم الانقطاع.

4339. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, hubûbât gibi misliyyâttan olan mağsûbun misli tükenip munkatıʿ olduğu vakit semen-i misli olup

İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre kıymet-i mislini takdîr ve taʿyînde iʿtibâr yevm-i husûmet ve muhâkemedeki kıymetine ve Ebû Yûsuf'a göre yevm-i gasbdaki kıymetine ve İmâm Muhammed'e göre yevm-i ınkıtâʿdaki kıymetine olmak üzere ihtilâfî ise de 4. mes'elede beyân olunan resm-i müftînin muktezâsı kavl-i imâmla ameldir.

ومنها: المتلف بلا غصب تعتبر قيمته يوم التلف ولا خلاف فيه. ومنها المقبوض بعقد فاسد تعتبر قيمته يوم القبض، لأنه به دخل في ضمانه. وعند محمد تعتبر قيمته يوم التلف، لأنه به يتقرّر عليه. ذكره الزيلعي في البيع الفاسد.

4340. Mes'ele: [2164] Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, bilâ-gasb itlâf olunan şeyin semen-i mislini taʿyîn mahalli olup bilâ-hilâf iʿtibâr yevm-i telefindeki kıymetinedir.

4341. Mes'ele: Biri dahî, akd-i fâsidle makbûz olup Şeyhayn hazerâtına göre iʿtibâr yevm-i kabzdaki kıymetinedir. Zîrâ taht-ı damâna kabzla dâhil olmuştur. Zeylaʿî'nin beyʿ-i fâsidde beyânına göre İmâm Muhammed indinde iʿtibâr yevm-i telefteki kıymetinedir. Zîrâ kendi üzerine damânın lüzûmu telefle tekarrur eyledi.

ومنها: العبد المجني عليه تعتبر قيمته يوم الجناية. ومنها العبد إذا جنى فأعتقه السيد غير عالم بها. وقلنا يضمن الأقل من قيمته ومن أرشه هل المعتبر يوم الجناية أو قيمته يوم إعتاقه؟

4342. Mes'ele: Biri dahî, kendisi üzerine başkası tarafından cinâyet îkâʿ olunan köle veya câriye olup semen-i mislini takdîrde iʿtibâr yevm-i cinâyetteki kıymetinedir. Biri da[hi] başkasına cinâyette bulunup haberi yok iken efendisi tarafından âzâd olunan abd olup eimme-i Hanefiyye kıymetinden ve erşinden ekall ile tazmîne kâil olup, lâkin ekall-i kıymeti takdîr ve taʿyînde iʿtibâr yevm-i cinâyetteki kıymetine mi yoksa yevm-i iʿtâkdaki kıymetine mi nazar olunur.

ومنها: الرهن إذا هلك بالأقل من قيمته ومن الدين فالمعتبر قيمته يوم الهلاك لقولهم إن يده يد أمانة فيه حتى كانت نفقته على الراهن في حياته وكفنه عليه إذا مات، كما ذكره الزيلعي.

4343. Mes'ele: [2165] Ecr-i misli taʿyînde iʿtibâr olunan mevâziʿden biri dahî, kıymetinden ve diyetinden ekall ile helâk olduğu vakit rehindir ki takdîr ve taʿyînde muʿteber olan Zeylaʿî'nin beyânı vecihle fukahânın rehin hakkında mürtehinin yedi yed-i emânettir, hatta hayâtında nafakası ve vefâtında kefeni râhin üzerinedir, kavillerine binâen yevm-i helâktaki kıymetinedir, buyuruluyor ise de *Hulâsa* ve *Tenvîr* ve sâir fukahâdan naklen Hamevî'nin beyânına göre iʿtibâr, yevm-i kabzdaki kıymetinedir. Binâenaleyh musannif-i allâmenin beyânı menkûle muhâliftir.

ومنها: لو أخذ من الأرز والعدس وما أشبه ذلك وقد كان دفع إليه دينارًا مثلًا لينفق عليه ثم اختصما بعد ذلك في قيمة المأخوذ هل تعتبر قيمته يوم الأخذ أو يوم الخصومة؟ قال في اليتيمة: تعتبر قيمته يوم الأخذ، قيل له: لو لم يكن دفع إليه شيئًا، بل كان يأخذ منه على أن يدفع إليه ثمن ما يجتمع عنده. قال: يعتبر وقت الأخذ، لأنه سوم حين ذكر الثمن، انتهى.

4344. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, pirinç ve mercimek ve bunların emsâlinden alıp, halbuki kendisine infâk olunmak üzere meselâ bir dînâr da verilmiş olup baʿdehu almış olduğu şeylerin kıymetinde muhâseme ve murâfaʿa olundukda iʿtibâr yevm-i ahzdaki kıymetlerine mi yoksa yevm-i husûmetteki kıymetlerine mi taʿyîn mahalli olup *Yetîme*'de yevm-i ahzdaki kıymetine kâil olup, kendisine "Hiçbir şey verilmeyip de belki zimmetinde birikenlerin paralarını vermek üzere onları almış olsa idi?" denildikte "Vakt-i ahzdaki kıymetleri iʿtibâr olunur, zîrâ paraları zikr olunduğu vakit pazarlık edilmiştir." demiş.

ومنها: ضمان عتق العبد المشترك إذا أعتقه أحدهما وكان موسرًا واختار الساكت تضمينه. فالمعتبر القيمة يوم الإعتاق كما اعتبر حاله من اليسار والإعسار فيه، كما ذكره الزيلعي.

4345. Mes'ele: [2166] Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, mûsir olarak şerîkeynden biri âzâd edip şerîk-i sâkitin tazmînini ihtiyâr ettiği abd-i müştereğin damân-ı iʿtâkı olup Zeylaʿî'nin zikir ve beyân ettiği vechile yevm-i iʿtâkda muʿtikin yesâr ve iʿsârdan hâli iʿtibâr olunduğu gibi tazmîn için kıymetini takdîr ve taʿyînde dahi muʿteber olan yevm-i iʿtâkdaki kıymetidir.

ومنها: قيمة ولد المغرور الحر ففي الخلاصة تعتبر قيمته يوم الخصومة واقتصر عليه وحكاه في النهاية ثم حكي عن الإسبيجابي أنه يعتبر يوم القضاء. والظاهر أن لا خلاف في اعتبار يوم الخصومة. ومن اعتبر يوم القضاء فإنما اعتبره بناء على أن القضاء لا يتراخى عنها، ولهذا ذكر الزيلعي أوّلًا اعتبار يوم الخصومة وثانيًا اعتبار يوم القضاء. ولم أر من اعتبر يوم وضعه.

4346. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, veled-i mağrûr-i hürrün kıymeti olup *Hulâsa*'da beyân olunduğuna göre yevm-i husûmetteki kıymeti iʿtibâr olunması üzerine iktisârını *Nihâye*'de baʿde'l-hikâye İsbîcâbî'den naklen yevm-i kazâdaki kıymetinin muʿteber olduğundan hikâye eylemiş ise de zâhir olan yevm-i husûmetteki kıymeti iʿtibârda hilâf olmayıp yevm-i kazâyı iʿtibâr edenler ancak kazânın kıymetinden adem-i terâhîsine binâen iʿtibâr eylemiştir. İşte Zeylaʿî bunun için ibtidâen yevm-i husûmetin iʿtibârını ve sâniyen yevm-i kazânın iʿtibârını zikr eylemiştir. **[2167]** Musannif-i allâme yevm-i vazʿını iʿtibâr edeni görmedim, buyuruyor.

ومنها: ضمان جنين الأمة، قالوا: لو كان ذكرًا وجب على الضارب نصف عشر قيمته لو كان حيًّا وعشر قيمته لو كان أنثى، كذا في الكنز. وفي الخانية وهما في القدر سواء. وظاهر كلامهم اعتبارها يوم الوضع.

4347. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, câriyenin ıskât ettiği cenînin damânı olup fukahâ-yı izâm hazerâtının beyânlarına göre cenîn-i mezkûr erkek ise dârib üzerine vâcib olan hay öldüğü hâlde kıymetinin nısf-ı öşrü olup kız ise öşr-i kıymetidir. *Kenz*'de bu vechile beyân olunup *Hâniyye*'de ise gerek oğlan ve gerek kız olsun mikdâr-ı kıymette müsâvîlerdir demiş. Fukahânın zâhir-i kelâmları yevm-i vazʿdaki kıymetlerini iʿtibârdır.

ومنها: قيمة الصيد المتلف في الحرم أو الإحرام. ففي الكنز في الثاني بتقويم عَدلَيْن في مقتله أو أقرب موضع منه، ولم يذكر الزمان. والظاهر فيهما يوم قتله كما في المتلف.

4348. Mes'ele: Biri dahî, Harem'de veya ihrâmda itlâf olunan saydın kıymeti olup hâl-i ihrâmda itlâf olunan saydın kıymeti hakkında *Kenz*'in

beyânına göre iʿtibâr katl olunduğu mahalde veya ona karîb olan mahalde iki âdil ve ehl-i hibrenin takdîr ve taʿyîn ettikleri kıymetedir. *Kenz*'de zamân-ı takvîm zikr olunmamış ise de gerek Harem ve gerek ihrâmda zâhir olan itlâf olunan şeyin kıymetini takdîr ve taʿyînde olduğu gibi iʿtibâr yevm-i katildeki kıymetinedir.

ومنها: قيمة اللقطة إذا تصدّق بها أو انتفع بها بعد التعريف ولم يُجِز مالكُها. فالمعتبر قيمتها يوم التصدق لقولهم إن سبب الضمان تصرفه في مال غيره بغير إذنه، ولم أره صريحًا.

4349. Mes'ele: [2168] Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, baʿde't-taʿrîf tasadduk veya kendisi intifâʿ edip halbuki sâhibi icâze vermediği hâlde lukatanın kıymeti olup takdîr ve taʿyînde muʿteber olan fukahânın sebeb-i damân sâhibinin izni olmayarak gayrın mâlını tasarruftur, kavillerine binâen yevm-i tasadduk veya intifâʿdaki kıymeti ise de sarâhaten hükm-i mes'eleyi görmedim, buyuruluyor.

ومنها: قيمة جارية الابن إذا أحبلها الأب وادعاه. والظاهر من كلامهم أن الاعتبار لقيمتها قبيل العلوق لقولهم إن الملك يثبت شرطًا للاستيلاد عندنا، لا حكمًا.

4350. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, kendi tarafından gebe olup nesebini iddiʿâ eden kimsenin oğlunun câriyesinin kıymetini inde'l-Hanefî istîlâd için milk şarten sâbit olup hükmen olmaz, kavillerine binâen kelâmlarından zâhir olan iʿtibâr kubeyl-i ulûktaki kıymetinedir.

ومنها: قيمة الصداق إذا تنصّف بالطلاق قبل المسيس وكان هالكًا ولم أره صريحًا. وينبغي أن يعتبر يوم القضاء به أو التراضي لما قدّمنا أنه لا يعود إلى ملك الزوج النصف إلا بأحدهما إذا كان بعد القبض. فهذه تسعة عشر موضعًا فاغتنمها.

4351. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, kable'd-duhûl talâkla tansîfi lâzım gelip halbuki telef oldukta mehir tesmiye olunan şey kıymeti olup sarîhan hükm-i mes'elesini görmemiş isem de … mes'elede beyân olunduğu üzere baʿde'l-kabz nısf-i mezkûr zevcin milkine ya kazâ-yı kâdî veya rızâ-yı tarafeynle avdet edeceğinden lâyık olan, yevm-i kazâ veya rızâdaki kıymeti iʿtibâr alınmaktır. İşte fukahânın semen-i misilden bahsettikleri mevâziʿ şu zikir ve beyân olunan on dokuz kadar mevziʿler olmakla zabt ve hıfzıyla iğtinâm eylemeli. **[2169]**

Ücret-i Misl

الكلام في أجرة المثل:

تجب في مواضع أحدها الإجارة في صور: منها الفاسدة.

4352. Mes'ele: Mesâil-i âtiye ecr-i misle dâir olup ber-vech-i âtî beyân olunacak mevâziʿde ücret-i misil lâzım gelip mevâziʿ-i mezkûreden biri, suver-i kesîrede icâre olup suver-i mezkûreden biri de icâre-i fâsidedir. Hamevî'nin bu makâmda beyânına göre bunun da suver-i adîdesi vardır.

ومنها: لو قال له المؤاجر بعد انقضاء المدة: إن فرغتها اليوم وإلا فعليك كل شهر كذا، وقيل يجب المسمى.

4353. Mes'ele: Suver-i mezkûreden birisi dahî, müddet-i icârenin inkızâsından sonra mûcir müste'cire "Dâr-ı müste'cereyi bugün tahliye eder isen ettin, etmediğin hâlde her ayda şu kadar kuruş vereceksin!" dese tahliye etmediği hâlde ecr-i müsemmâ lâzım gelir, denilmiş.

ومنها: لو قال مشتري العين للأجير: اعمل كما كنت، ولم يعلم بالأجر بخلاف ما إذا علم فإنه يجب.

4354. Mes'ele: Ecr-i misil lâzım gelen mevâziʿden biri dahî, bir aynın müşterîsi ecîre "Şimdiye kadar çalıştığın gibi çalış!" deyip halbuki mikdâr-ı ücreti maʿlûmu olmasa çalışır ise ecr-i misil lâzım gelir. Amma amelenin ücreti maʿlûmu ise ecr-i müsemmâ îcâb eder.

ومنها: لو عمل له شيئًا ولم يستأجره وكان الصانع معروفًا بتلك الصنعة وجب أجر المثل على قول محمد، وبه يفتى.

4355. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, meselâ terzi ve kuyumcu emsâli ücretle çalışır bir sanʿatla **[2170]** maʿrûf ve müştehir olan bir esnâf tarafından bilâ-istîcâr bir kimseye bir şey yapılmış olsa İmâm Muhammed'in kavli üzere ecr-i misil lâzım gelip bununla fetvâ verilir.

ومنها: في غصب المنافع إذا كان المغصوب مال يتيم أو وقف أو معدًّا للاستغلال على المفتى به.

4356. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, mağsûb mâl-ı yetîm veya vakıf veya muʿaddun li'l-istiğlâl oldukta müftâ bih olarak gasb-ı menâfiʿ olup gâsıba ecr-i misil lâzım gelir.

وليس منها ما إذا خالف المستأجر إلى شرّ بأن حمل أكثر من المشروط فإنه لا يجب أجر ما زاد لأن الضمان والأجر لا يجتمعان.

4357. Mes'ele: Meşrûttan eksere hamlederek müste'cirin mûcire şartta muhâlefeti ecr-i misil lâzım gelen mahallerden değildir. Zîrâ damânla ecrin adem-i ictimâʿlarına binâen bu sûrette müste'cire ziyâde müddetin veya ziyâde amelin ücreti lâzım gelmez.

ومنها: إذا فسدت المساقاة والمزارعة كان للعامل أجر مثله.

4358. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, müsâkât ve müzâraʿa fâside oldukda âmile ecr-i misil verilmesi lâzım gelir.

ومنها: إذا انقضت مدة الإجارة وفي الأرض زَرع فإنه يُترك بأجر المثل إلى أن يُستَحْصد.

4359. Mes'ele: Biri dahî, müddet-i icâre munkaziye olup halbuki istîcâr olunan arzda daha erişmeden mezrûʿât bulunsa kazâ-yı kâdî veya rızâ-yı tarafeynle erişene kadar ecr-i misil ile zerʿ arzda bırakılır. 4367. mes'eleye bak.

ومنها: إذا فسدت المضاربة فللعامل أجر مثله إلا في مسألة ذكرناها في الفوائد.

4360. Mes'ele: [2171] Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, şirket-i mudârebe fâside oldukta fevâidin … mes'elesinde zikr olunan bir mes'elenin gayrısında âmile ecr-i misil lâzım gelir.

ومنها: عامل الزكاة يستحق أجر مثل عمله بقدر ما يكفيه ويكفي أعوانه. وفائدته أن المأخوذ أجرة أنه لو لم يعمل بأن حمل أرباب الأموال أموالهم إلى الإمام فلا أجر له.

4361. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, âmil-i zekât, yaʿnî tahsîl-i emvâl me'mûrları olup vâridât-ı beytü'l-mâlın beyânında 1556. mes'elede beyân olunduğu üzere kendisine ve aʿvânına kifâyet mikdârı amellerinin ecr-i misline müstahik olurlar. Hâsılâttan onların aldıklarının ücret olmasının fâidesi onlar tahsîlâtta bulunmayıp da belki mâl sâhibleri zekâtlarını kendileri getirip beytü'l-mâl me'mûruna te'diye eyleseler tahsîl me'mûrlarına ücret lâzım gelmez.

ومنها: الناظر على الوقف إذا لم يشترط له الواقف فله أجر مثل عمله حتى لو كان الوقف طاحونة يستغلها الموقوف عليهم فلا أجر له فيها كما في الخانية.

4362. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, vakıf üzere nâzır olup vâkıf tarafından nâzıra nezâret için bir şey şart kılınmamış ise ameli nisbetinde ecr-i misil lâzım gelir. Hattâ vakıf değirmen olup da nâzırın medhali olmyarak mevkûfun aleyh tarafından kiraya verilse *Hâniyye*'nin beyânına göre alınan kirâdan nâzıra ücret verilmez.

وهذا إذا عَيّن القاضي له أجرًا فإن لم يعيّن له وسعى فيه سنة فلا شيء له كذا في القنية. ثم ذكر بعده أنه يستحق وإن لم يشترط له القاضي ولا يجتمع له أجر النظر والعمالة لو عمل مع العملة، انتهى.

4363. Mes'ele: [2172] Mes'ele-i ânifede beyân olunan hüküm nâzır için kâdî tarafından ecir taʿyîn olunduğuna göre olup ama taraf-ı hâkimden nâzır-ı vakıf için bir ecir takdîr ve taʿyîn olunmayarak bir sene vakf-ı mezkûrda çalışmış olsa *Kunye*'de nâzır-ı mezkûr için hiçbir şey lâzım gelmez, dedikten sonra her ne kadar nâzır için taraf-ı hâkimden hiçbir şey şart kılınmasa dahi nâzır-ı mezkûr ecre müstahik olup amele ile birlikte çalıştığı hâlde nâzır için ücret-i nazar ile ücret-i amel ictimâʿ eylemez, demiş.

ومنها: الوصي إذا نصبه القاضي وعيّن له أجرًا بقدر أجرة مثله جاز. وأما وصي الميت فلا أجر له على الصحيح كما في القنية.

4364. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, vasî olup kâdî tarafından nasb ve taʿyîn olunup kendisi için ecr-i misil takdîr olunursa câiz olur ise de *Kunye*'de beyân olunduğu vecihle vasî meyyit tarafından nasb ve ihtiyâr olunmuş ise kavl-i sahîh üzere onun için ücret lâzım gelmez.

ومنها: القسّام لو لم يستأجر بمعيّن فإنه يستحق أجر المثل.

4365. Mes'ele: Mevâziʿ-i mezkûreden biri dahî, kassâm olup kendisi için merciʿinden ücret taʿyîn edilerek istîcâr edilmese ecr-i misle müstahik olur.

ومنها: يستحق القاضي على كتابة المحاضر والسجلات أجرة مثل.

4366. Mes'ele: Mevâzi'-i mezkûreden biri de mahdar ve sicillât yazmak üzere kâdînin ecr-i misle istihkâkı mes'elesidir.

Tenbîhler

تنبيهات:

الأوّل: قولهم في الزرع «بعد انقضاء مدة الإجارة يترك بأجر المثل» معناه بالقضاء أو الرضا وإلا فلا أجر له كما في القنية.

4367. Mes'ele: Birinci tenbîh: 4359. mes'elede beyân olunduğu üzere müddet-i icârenin inkizâsından sonra arzda bulunan mezrû'ât erişene kadar ecr-i misliyle arz-ı mezkûr müste'cirin taht-i istîcârında bırakılır, demekle fukahânın kavillerinin ma'nâsı, *Kunye*'nin beyânı vechile kazâ-yı kâdî veya rızâ-yı tarafeynle, demektir ve illâ ücret îcâb eylemez.

الثاني: إذا وجب أجر المثل وكان هناك مسمى في عقد فاسد؛ فإن كان معلومًا لا يزاد عليه وينقص منه. وإن كان مجهولًا وجب بالغًا ما بَلغ.

4368. Mes'ele: Tenbîh-i sânî: Akd-i fâsidde ecr-i müsemmânın vücûdu hâlinde ecr-i misil vâcib oldukta ecr-i müsemmânın mikdârı ma'lûm ise ecr-i misil onun üzerine ziyâde kılınmaz ise de tankîs olunur. Ve eğer ecr-i müsemmâ mechûl ise bâliğan mâ belağ ecr-i misil lâzım gelir.

الثالث: يجب أجرة المثل من جنس الدراهم والدنانير.

4369. Mes'ele: Üçüncü tenbîh: Ücret-i misil derâhim ve denânîr cinsinden vâcib olur.

الرابع: إذا وجب أجرة المثل وكان متفاوتًا؛ منهم من يستقصي ومنهم من يتساهل في الأجر يجب الوسَط حتى لو كان أجر المثل اثني عشرعند بعضهم وعند البعض عشرة وعند البعض أحد عشر وجب أحد عشر بخلاف التقويم. لو اختلف المقوّمون في مستَهلك فشهد اثنان أن قيمته عشرة وشهد اثنان أن قيمته أقل وجب الأخذ بالأكثر. ذكره الأقطع في باب السرقة.

4370. Mes'ele: [2174] Tenbîh-i râbi': Ecr-i misil vâcib olup müstahiklerden bazısı ücrette istiksâ ve bazıları tesâhül ederek mütefâvit olsalar vasat

mikdârı vâcib olur. Hatta inde'l-baʿz, ecr-i misil on iki ve bazıları indinde on ve bazıları indinde on bir olsa vasat bulunduğu için on bir vâcib olup takdîr-i kıymet eden ehl-i hibrenin ihtilâfı hâlinde müstehlek olan şeyin kıymetini takdîr, bunun hilâfına olarak istihlâk olunan şeyin kıymetini takdîrde iki şâhid kıymetinin on kuruş olmasına, diğer iki şâhid de ondan az olmasına şehâdet ederek taʿyîn-i kıymetinde ihtilâf etseler Akta'ın bâb-ı sirkatte beyânına göre ekser mikdâr ile ahz ve amel lâzım gelir.

الخامس: أجر المثل في الإجارة الفاسدة يطيب وإن كان السبب حرامًا. والكل من القنية. وقدّمنا حكم زيادة أجر المثل في الفوائد.

4371. Mes'ele: Beşinci tenbîh: Her ne kadar sebebi harâm olsa dahi ecr-i misil müstahakkına tîb olup mesâil-i mesrûdenin cümlesi *Kunye*'den menkûledir. Ecr-i misil üzerine ziyâdenin hükmü fevâidde musannif-i allâme tarafından takdîm olunup … mes'elede beyân olunmuştur.

[Mehr-i Misil]

الكلام في مهر المثل

الأصل في اعتباره حديث بَرْوَع بنت واشِق وبيّنّا في شرح الكنز ما هو وبمن يعتبر. وإنما الكلام هنا في المواضع التي يجب فيها. فيجب في النكاح الصحيح عند عدم التسمية أو تسمية ما لا يصلح مهرًا كالخمر والخنزير والحرّ والقرآن وخدمة زوج حرّ ونكاح أخرى وهو نكاح الشغار ومجهول الجنس والتسمية التي على خطر وفوات ما شرطه لها من المنافع بشرط الدخول في الكل أو الموت. وأما إذا طلقها قبله فالمتعة.

4372. Mes'ele: [2175] Mesâil-i âtiye mehr-i misle müteʿallıka olup mehr-i misli iʿtibârda asıl olan Bervaʿ binti Vâşık'ın hadîsi olup musannif-i allâme mehr-i misil neden ibâret olduğunu ve kime nisbetle iʿtibâr olunacağını *Şerh-i Kenz*'de beyân buyurup bu makâmda kelâm ancak mehr-i misil vâcib olan mevziʿleri beyân hakkındadır.

Hamevî'nin beyânına göre Bervaʿ binti Vâşık'ın hadîsiyle maksad, hîn-i akidde mehir tesmiye olunmayarak kable'd-duhûl vefât eden kimse hakkında Abdullah b. Mesûd hazretlerinden naklen *Sünen* ve *Câmiʿ-i Tirmizî*'de rivâyet buyurularak İmâm Tirmizî tarafından hadîs-i hasen ve sahîh olmak üzere şehâdet buyurulan hadîs-i şerîf olup müteveffânın zevcesi için kâmilen

mehr-i misil ve iddet lâzım gelip zevcine vârise olmasıyla hükmolunduk-ta Maʿkıl b. Sinân "Bu vechile Hazreti Peygamber sallallâhu Teâlâ aleyhi ve sellem'den işittim." demiş. Çünkü 27. mes'edele beyân olunduğu üzere ﴿أَنْ تَبْتَغُوا بِأَمْوَالِكُمْ﴾[1] muktezâsınca nikâh-ı sahîh mehirden münfek olmayıp hîn-i akidde tesmiye olunursa baʿde'd-duhûl müfârakatla mehr-i müsem-mâ, kable'd-duhûl müfârakatla nısf-ı müsemmâ lâzım gelip tesmiye olun-maz. Veya nefy olunursa beyân olunacağı üzere hamr ve hınzîr ve hür ve Kur'ân emsâli mâl olmayarak tesmiyeye sâlih olmayan bir şey tesmiye olu-narak tesmiye sahîha olmayarak kable'd-duhûl müfârakatla bir çarşaf ve bir başörtüsüyle bir gömlekten ibâret mütʿa ve baʿde'd-duhûl müfârakatla mehr-i misil lâzım gelir. Her ne kadar kable'd-duhûl müfârakatın muktezâ-sı mütʿa ise de lâkin zevceynden birinin vefâtı da tamâm-ı mehri mü'ekkid olmakta duhûl gibi olmakla mehr-i mislin lüzûmuyla hükmolunmuştur.

Mehr-i Misil

4373. Mes'ele: Hürrenin şerʿan olan mehr-i misli pederi kavminden vakt-i akidde sin, cemâl, mâl, beled, asır, diyânet, akıl, bekâret, şebâbet, iffet, ilim, edeb, hüsn-i hulk **[2176]** adem-i veled cihetlerinden küllen veya baʿzen beynlerinde mümâselet ve müsâvât bulunan mer'enin mikdâr-ı mehri olup vâlidesi pederinin amcakızı olması gibi pederinin akribâsından olmadıkça şerʿan olan mehr-i misil vâlide tarafından iʿtibâr olunmaz.

4374. Mes'ele: Nikâh-ı sahîhte mehr-i misil ber-vech-i îzâh ya hîn-i akidde mehir tesmiye olunmaz veya bilâ-mehir diyerek nefyedilir veyâhud hınzîr veya hür veya Kuran-ı Kerîm taʿlîm eylemek veya zevc-i hürrün zev-ceye hizmeti veyâhud mezbûrenin mehri bedelinde zevcin kızı veya hem-şîresi nikâhı gibi nikâh-ı şigâr veya sevb ve hayvân ve dâbbe ve hayvânların ileride doğuracakları yavrular ve eşcârın vereceği meyve gibi mechûlu'l-cins ve'l-vasıf olarak tesmiye sahîha olmayarak baʿde'd-duhûl veya baʿde'l-mevt müfârakatla lâzım gelir.

Cümlesinde duhûl veya mevt şartıyla mer'e için menâfiʿden şart olunup kuvvet ve hatar üzerine vâkiʿ olan tesmiyede dahi mehr-i misil lâzım gelir. Ama kable'd-duhûl tatlîkle ânifen beyân olunduğu üzere mütʿa lâzım gelir.

1 "Bunlardan başkasını, iffetli yaşamak ve zina etmemek kaydıyla, mallarınızla (mehir vecibesini göz ardı etmeden) istemeniz size helâl kılındı." Nisâ, 4/24.

ولا يتنصف وفي النكاح الفاسد بعد الدخول وفي الوطء بشبهة إن لم يقدر الملك سابقًا على الوطء كما في أمة ابنه إذا أحبلها فلا مهر عليه.

4375. Mes'ele: ﴿وَإِن طَلَّقْتُمُوهُنَّ مِنْ قَبْلِ أَنْ تَمَسُّوهُنَّ وَقَدْ فَرَضْتُمْ لَهُنَّ فَرِيضَةً فَنِصْفُ مَا فَرَضْتُمْ﴾[1] muktezâsınca hîn-i akidde sahîh olarak tesmiye olunup kable'd-duhûl talâkta ancak nısf-ı müsemmâ lâzım gelip kable'd-duhûl tatlîkle tansîf-i mehir bu âyet-i celîle ile hîn-i akidde tesmiye olunan müsemmâya muhtass olmakla gerek mehr-i misil ve gerekse baʿde'l-akid **[2177]** tarafeynin rızâlarıyla takdîr ve taʿyîn olunan veya müsemmâ üzerine ziyâde kılınan mehirler kable'd-duhûl tatlîkle tansîf olunmaz.

Nikâh-ı Fâsidde Hükm-i Mehir

4376. Mes'ele: Baʿde'd-duhûl nikâh-ı fâsidde ve oğlunun câriyesini pederi vat' ederek gebe olmak gibi milkin vat'ı üzerine sebkati farz ve takdîr olunmayarak şübhe-i milkle vat'da vâtı' üzerine mehir lâzım gelmez.

Hulâsatü'l-Muhtâreyn nâm kitâb-ı nikâhta beyân olunduğu üzere nikâh-ı fâsid şerâit-i sıhhati câmiʿ olmayan nikâh olup hükmü, mehr-i misil ancak mevziʿ-i nesilden vat' ile lâzım gelip fesâd-ı akde binâen vat' harâm olmakla onun makâmına kâim olamayan halvet-i mücerrede veya mevziʿ-i mezkûrun gayrısından vat' veya şehvetle mess ve takbîl gibi devâʿî-yi vat' ile lâzım gelmez. Ve mer'enin rızâsına binâen mehr-i misil mehr-i müsemmâ üzerine ziyâde kılınmaz. Ve müsemmâdan dûn olursa fesâd-ı akid ile fesâd-ı tesmiyeye binâen mehr-i misil lâzım gelir. Mehir tesmiye olunmaz veya mechûl olursa bâliğan mâ belağ mehr-i misil verilir.

بيان ما يتعدد فيه المهر بتعدد الوطء وما لا يتعدّد

أما في النكاح الصحيح فجعَله أبو حنيفة منقسمًا على عدد الوطئات تقديرًا ولا يتعدد كما لا يتعدد بوطء الأب جارية ابنه إذا لم تحبل، وكذا بوطء السيد مكاتبته وفي النكاح الفاسد.

4377. Mes'ele: Mesâil-i âtiye taʿaddüd-i vat'la mehir taʿaddüd edip etmeyen efʿâl-i mükellef hakkında olup İmâm-ı Aʿzam hazetleri mehri nikâh-ı

---

1 "Bir mehir belirlediğiniz halde onlarla birleşmeden kendilerini boşarsanız, belirlediğiniz mehirin yarısını ödemek size borçtur." Bakara, 2/237.

sahîhte takdîren aded-i vat'lara münkasim kılmakla gebe kalmadığı hâlde pederin oğlunun câriyesini vat'ının ve kezâ efendisinin câriye-i mükâtebesini vat'ının taʿaddüdüyle mehirleri taʿaddüd eylemediği gibi nikâh-ı sahîhle menkûhanın taʿaddüd-i vat'ıyla mehri taʿaddüd eylemez. **[2178]** Nikâh-ı fâsid ve nikâh-ı fâsidde mehrin hükmü *Hulâsatü'l-Muhtâreyn*'den naklen mes'ele-i ânifede beyân olunmuştur. Hamevî'nin beyânına göre bu bâbda asıl ve kâide, her ne zaman vat' şübhe-i milk akabinde hâsıl olursa vat'ın tekerrürüyle mehir tekerrür ve taʿaddüd eylemeyip ancak mehr-i vâhid lâzım gelir. Zîrâ vat'-ı sânî milkine müsâdif olup bir kimsenin milkinden intifâʿı ise ivaz îcâb eylemez.

ويتعدد بوطء الابن جارية أبيه أو الزوج جارية امرأته. وأفتى والد الصدر الشهيد بالتعدد في الجارية المشتركة وتمامه في شرحنا على الكنز.

4378. Mes'ele: Oğul babanın ve zevc zevcenin câriyelerini vat'larıyla mehirleri taʿaddüd edip Sadrü'ş-Şehîd'in pederi câriye-i müşterekede dahi taʿaddüd-i mehir ile fetvâ verip bahsin tamâmı musannif-i allâmenin *Kenz* şerhinde mezkûr olmakla ârzû buyuran mürâcaʿat eylesin.

تنبيه: يجب مهران فيما إذا زنى بامرأة ثم تزوّجها وهو مخالط لها مهر المثل بالأوّل والمسمى بالعقد.

4379. Mes'ele: Bir mer'e ile baʿde'z-zinâ onu tezevvüc edip onunla muhâlit olursa iki mehir vâcib olup mehr-i misil vat'-ı evvel ile mehr-i müsemmâ da akid ile lâzım gelir.

ومهران ونصف فيما لو قال: كلما تزوّجتكِ فأنتِ طالق، فتزوّجها في يوم واحد ثلاث مرّات. ولو زاد بائن ودخل بها في كل مرة فعليه خمسة مهور ونصف، وبيانه في فتاوى قاضيخان.

4380. Mes'ele: Bir mer'eye hitâben "Her ne zaman seni tezevvüc edersem sen boşsun." deyip de bir günde üç tezevvüc eylese iki buçuk mehir lâzım olur. Nısf-ı mehir kable'd-duhûl talâkla lâzım gelip İmâm Şâfiʿî indinde tezevvüce muʿallak olan talâk gayr-i vâkiʿ olmakla mezbûreye dâhil oldukda şübhe-i milk üzerine **[2179]** dâhil olarak iddet vâcibe olup iddet içinde ikinci defa tezevvüc ettikte bir talâk dahi vâkiʿ olarak akidle tamâm-ı

mehir lâzım gelip bundan sonra tatlîk ettikte talâk-ı ricʿî muʿakkab olarak bir talâk dahi vâkiʿ olarak bir mehir dahi lâzım gelip talâk-ı ricʿî iddetinde bulunduğundan nikâh-ı sâlis sahîh olmadığından mehir îcâb eylemeyeceğinden sûret-i mezkûrede iki buçuk mehir îcâb eylemiştir.

Sûret-i mezkûrede bâin olan zevc, üç defʿadan ziyâde tezevvüc edip her defasında dâhil olsa nikâh-ı evvel ile nısf-ı mehir, duhûl-i evvel ve nikâh-ı sânî ve duhûl-i sânî ve nikâh-ı sâlis ve duhûl-i sâlis ile birer mehirden beş mehir dahi lâzım gelmekle beş buçuk mehir eder. Bu sûrette nikâh-ı sâlis talâk-ı bâin iddetinde vâkiʿ olarak mahalline musâdif olmakla sahîh olup mehir îcâb eylemiştir. Mehrim bazen akid ile ve bazen vat' ile ve bazen de her ikisiyle tekerrürünün beyânı *Fetâvâ-yı Kâdîhân*'da mezkûrdur.

[Şart ve Taʿlîk Hakkında]

القول في الشرط والتعليق

التعليق ربط حصول مضمون جملة بحصول مضمون أخرى. وفسّر الشرط في التلويح بأنه تعليق حصول مضمون جملة بحصول مضمون جملة، انتهى.

4381. Mes'ele: Taʿlîk, meselâ إن دخلت الدار فأنت طالق diyerek vukûʿ-i talâkı duhûl-i dâra rabt gibi bir cümlenin (cümle-i cezâiyye) mazmûnunun husûlünü diğer cümlenin (cümle-i şartiyye) mazmûnunun husûlüne rabttan ibâret olup şartı *Telvîh*'te bir cümlenin mazmûnunun husûlünü diğer cümlenin mazmûnunun husûlüne taʿlîkle tefsîr eylemiştir. Binâenaleyh zâhir olan yekdiğerine mürâdiflerdir.

[Taʿlîkin Sıhhatinin Şartları]

القول في شرط صحة التعليق

وشرط صحة التعليق كون الشرط معدومًا على خطر الوجود. فالتعليق بكائن تنجيز وبالمستحيل باطل ووجود رابط حيث كان الجزاء مؤخّرًا وإلا تنجّز وعدم فاصل أجنبي بين الشرط والجزاء.

4382. Mesêle: [2180] Taʿlîkin sıhhatinin şartları:

[1-] Şart muhakkaku'l-vukûʿ veya mümteniʿu'l-husûl olmayıp belki vukû' ve adem-i vukû'u mümkin-i maʿdûm olmaktır. Binâenaleyh

zevcesine hitâben "Eğer yer altımızda veya gök üstümüzde ise" veya "Ben veya sen hayâtta isek boş ol!" veya kölesine hitâben "Âzâd ol!" dese muhakkaku'l-vukû'a taʿlîk incâz olmakla fi'l-hâl talâk ve itâk vâkiʿ olarak zevcesi boş ve kölesi âzâd olacağı gibi "Balık kavağa çıkar veya deve iğne yurdusundan geçerse boş ol!" veya "Âzâd ol" dese muhâle taʿlîk lağv olarak bâtıl olmakla hiçbir şey lâzım gelmez.

2- إن فعلت كذا فأنت كذا gibi cezâ mu'ahhar olduğu sûrette râbıtın vücûdudur ve illâ müneccezen vâkiʿ olur.

3- Şartla cezâ beynini bilâ-özür kelâm-ı ecnebî ile fasl olunmayıp belki şarta muttasıl olmasıdır. Binâenaleyh "Eğer falân şeyi yapar isen" dedikten sonra başka bir kelâm ile mükâleme edip de baʿdehu "Boş ol!" veya "Âzâd ol!" dese ibtidâ-yı kelâm hükmünde olarak gerek talâk ve gerek itâk fi'l-hâl vâkiʿ olurlar.

[4-] Şartla mücâzât kasdolunmamaktır. Binâenaleyh zevcesi kendisini "Be hey alçak herif!" diyerek tahkîrde bulunması üzerine mücâzât kasdıyla "Eğer dediğin gibi isem boş ol" dese gerek dediği gibi olsun ve gerek olmasın fi'l-hâl boş olur.

5- Şart mezkûr olmalı. Binâenaleyh أنت طالق إن gibiler Ebû Yûsuf'a göre müftâ bih olarak lağv olmakla bir şey vâkiʿ olmaz. Zîrâ mazmûn-i cezânın vukûʿu vücûd-i şartla meşrûttur. أنت طالق ثلاثًا لولا veya إلا veya إن كان veya إن لم يكن misilliler böyledir. 680. [mes'eleye] bak. Lüzûm-i taʿlîkin şartları *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm kitâb-ı nikâhımızda mezkûrdur. **[2181]**

Rüknü

وركنه أداة شرط وفعله وجزاء صالح. فلو اقتصر على الأداة لا يتعلق. واختلفوا في تنجيزه لو قدّم الجزاء، الفتوى على بطلانه كما بيّنّاه في شرح الكنز.

4383. Mes'ele: Taʿlîkin rüknü edât-ı şartla fiil-i şart ve cezâ-yı sâlihtir. Binâenaleyh edât üzerine iktisâr olunsa cezâ şarta taʿlîk eylemez. أنت طالق إن gibi cezâ edât-ı şart üzerine takdîm olundukda mazmûn-i cezânın tencîzinde ihtilâf olunmuş ise de musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânı vechile fetvâ butlânı üzeredir.

ما يقبل التعليق وما لا يقبله

تعليق التمليكات والتقييدات بالشرط باطل كالبيع والشراء والإجارة والاستئجار والهبة والصدقة والنكاح والإقرار والإبراء وعزل الوكيل وحجر المأذون والرجعة والتحكيم والكتابة والكفالة بغير الملائم والوقف في رواية والهبة بغير المتعارف.

4384. Mes'ele: Beyʿ ve şirâ ve icâre ve istîcâre ve hibe ve sadaka ve nikâh ve ikrâr ve ibrâ' ve azlü'l-vekîl ve hacrü'l-me'zûn ve ricʿat ve tahkim ve kitâbet ve kefâlet-i bi-gayri'l-mülâim ve bir rivâyette vakıf ve gayr-i müteʿâraf olan şeyi hibe gibi temlîkâtı bir şeyin husûlüne taʿlîk ve şartla takyîd bâtıldır. Binâenaleyh "Şöyle olursa aldım veya sattım veya îcâr veya istîcâr ettim." demekle ukûd-i mezkûre münʿakide olmaz.

وما جاز تعليقه بالشرط لم يبطل بالشرط الفاسد كطلاق وعتاق وحوالة وكفالة ويبطل الشرط.

4385. Mes'ele: [2182] Talâk ve itâk ve kefâlet ve havâle gibi şarta taʿlîki câiz olan muʿâmelât şart-ı fâsidle bâtıl olmayıp belki şart bâtıl olur.

ولا يبطل الرهن والإقالة بالشرط الفاسد.

4386. Mes'ele: Rehin ve ikâle şart-ı fâsid ile bâtıl olmazlar.

وتعليق البيع بكلمة «إن» باطل إلا إذا قال: بعت إن رضي أَبي، ووقته كخيار الشرط، وبكلمة «على» صحيح إن كان مما يقتضيه العقد أو ملائمًا له أو جرى العرف به أو ورد الشرع به أو كان لا منفعة فيه لأحدهما.

4387. Mes'ele: إن kelimesiyle beyʿi taʿlîk bâtıl ise de بعت إن رضي أبي der ise gayr-ı bâtıl olup vakti hıyâr-ı şart gibidir. Meselâ bâyiʿ kabz-ı semen edinceye kadar mebîʿi habseylemek gibi akdin muktezâsından ve falân şeyi terhîn eylemek veya kefîl vermek şartıyla gibi muktezâ-yı akdi te'yîd ederek muktezâ-yı akdin mülâimi veyâhud meselâ küreği kaplamak veya kilidi yerine bırakmak şartıyla gibi örf ve âdet-i beldede cârî olan şartla veyâhud على أن تأجرني ثمانية حجج örf-i şerʿ vârid olan şart veyâhud âhara satmamak veya merʿâya bırakmak şartıyla satmak gibi ehad-i âkideyne nefʿi olmayan şartla olursa على أن كان كذا diyerek على ile taʿlîk sahîh olur. Binâenaleyh parayı kabzedene kadar mebîʿi

habseylemek şartıyla satmak gibi akd-i beyʿin muktezâsından bulunan şartla ve kefîl ve rehin vermek şartıyla gibi muktezâ-yı akdi te'yîd eden şartla ve örf-i belde ve örf-i şerʿ vârid olan şartlar ile beyʿler **[2183]** sahîh ve şartlar muʿteber olur. Ehad-i âkideyne nefʿi olmayan şartla beyʿ de sahîh olup ancak şart lağv olarak fâsiddir.

وقد ذكرنا في مداينات الفوائد ما خرج عن قولهم لا يصح تعليق الإبراء بالشرط.

4388. Mes'ele: Musannif-i allâme fevâidin müdâyenâtında 3307. mes'elede fukahânın ibrâyı şarta taʿlîk sahîh değildir, kavillerinden hârice olan mesâili zikir ve beyân buyurmuştur. Mürâcaʿat buyurulması tavsiye olunur.

وفي البيوع ثلاثين مسألة يجوز تعليقه فيها.

4389. Mes'ele: Büyûʿda otuz kadar mes'elede beyʿin şarta taʿlîki câiz olur.

وجملة ما لا يصح تعليقه ويبطل بفاسده ثلاثة عشر: البيع والقسمة والإجارة والرجعة والصلح عن مال والإبراء والحجر وعزل الوكيل في رواية وإيجاب الاعتكاف والمزارعة والمعاملة والإقرار والوقف في رواية.

4390. Mes'ele: Şart-ı fâsidle bâtıl olup taʿlîki sahîh olmayan fiil-i mükellefin cümlesi on üç kadar şey olup onlar da, beyʿ ve kısmet ve icâre ve ricʿat ve mâldan sulh ve ibrâ' ve hacr ve fî-rivâyetin azl-i vekîl ve îcâb-ı iʿtikâf ve müzâraʿa ve muʿâmele ve ikrâr ve bir rivâyette vakıf mes'eleleridir ki şart-ı fâsidle bâtıl olup taʿlîkleri sahîh değildir. Lâkin Hamevî'nin beyânına göre şart-ı fâside mukârin olan beyʿ fâsid olup bâtıl değildir. Binâenaleyh her ne kadar fesih ve ikâle lâzım ise de bâyiʿin semene ve müşterînin mebîʿe mâlik olması gibi semere-i muʿâmele terettüb eder. Ve kezâ musannif-i allâme *Bahr*'da ricʿatin **[2184]** sıhhat-i taʿlîkiyle kavli tehattu' edip *Zahîriyye* ve *Cevhere* ve *Bedâiʿ* ve *Tâtârhâniyye*'de dahi şarta taʿlîkinin adem-i sıhhatine kâil olmuşlardır. Musannif-i allâmenin *Bahr*'da tahkîkleri vechiyle mâldan sulhu şart-ı muteʿârefe taʿlîk sahîh ise de gayr-i muteʿârefe taʿlîki gayr-i sahîhtir. Binâenaleyh bu makâmda şartla maksad şart-ı müteʿâreftir.

وما لا يبطل بالشرط الفاسد: الطلاق والخلع والرهن والقرض والهبة والصدقة والوصاية والوصية والشركة والمضاربة والقضاء والإمارة والكفالة والحوالة والإقالة

والغصب والكتابة وأمان القن ودعوة الولد والصلح عن القصاص وجناية غصب وعهد ذمّة ووديعة وعارية إذا ضمنها رجل وشرط فيها كفالة أو حوالة وتعليق الرد بعيب أو بخيار شرط وعزل قاض والتحكيم عند محمد. وتمامه في جامع الفصولين والبزّازية.

4391. Mes'ele: Şart-ı fâsidle bâtıl olmayan efʿâl-i mükellef: Talâk ve hulʿ ve rehin ve karz ve hibe ve sadaka ve vesâyet ve vasiyyet ve şirket ve mudârebe ve kazâ ve imâret ve kefâlet ve havâle ve ikâle ve gasb ve kitâbet ve emân-i kınn ve daʿvet-i veled ve kısâs ve cinâyet-i gasbdan sulh ve ahd-i zimmet ve vedîʿa ve bir kimseye dâmin oldukda âriyet olup âriyette kefâlet veya havâle şarttır ve ayb veya hıyâr-ı şartla reddi taʿlîk ve azl-i kâdî ve İmâm Muhammed'e göre tahkîm olup tamâmı *Câmiʿu'l-Fusûleyn* ile *Bezzâziyye*'dedir.

فائدة

[**الأوّل**:]من ملك التنجيز ملك التعليق إلا الوكيل بالطلاق يملك التنجيز ولا يملك التعليق.

4392. Mes'ele: [2185] [Birinci fâide:] Tencîze mâlik olan taʿlîke de mâlik ise de talâka vekîl bu hükümden müstesnâ olarak tencîze mâlik olduğu hâlde taʿlîkine mâlik değildir.

ومن لا يملك التنجيز لا يملك التعليق إلا إذا علّقه بالملك أو سببه.

4393. Mes'ele: Tencîze mâlik olmayan taʿlîke de mâlik olamaz ise de "Sen benim menkûham olur isen boş ol." ve "Eğer sana mâlik olursam âzâd ol." diyerek veyâhud "Seni tezevvüc eder isem." veya "Seni iştirâ eder isem." diyerek sebeb-i milke taʿlîk ederse tencîze mâlik olmadığı hâlde taʿlîke mâlik olarak mazmûn-i şart vâkiʿ oldukda cezâ-yı muʿallak da vâkiʿ olarak tezevvücle mer'e boş ve köle âzâd olur.

الثانية: العبد والمكاتب لو قالا: «كل مملوك أملكه فهو حر بعد عتقي» صحّ بخلاف الصبي. وتمامه في الجامع للصدر سليمان من باب اليمين في ملك العبد والمكاتب.

4394. Mes'ele: İkinci fâide: Gerek abd ve gerek mükâtebden her biri كل مملوك أملكه فهو حر بعد عتقي, yaʿnî "Âzâd oldukdan sonra mâlik olacağım

cümle memlûküm hürdür." diyerek tencîze mâlik olmadıkları hâlde baʿde'l-ıtk temellüke taʿlîkleri sahîh olarak şart vâkiʿ oldukda cezâ-yı muʿallak da vâkiʿ olur ise de sabî, abd ve mükâtebin hilâfına olup tamâmı milk-i abd ve mükâtebde yemîn bâbında Sadr-ı Süleymân'ın *Câmi*'indedir.

[YOLCULUK AHKÂMI]

القول في أحكام السفر

رخصة القصر والفطر والمسح ثلاثة أيام بلياليها. وأما التنفّل على الدابّة فحكم خارج المصر لا السفر.

4395. Mes'ele: [4186] Mesâil-i âtiye de ahkâm-ı sefere müteʿallıka olup lâ ekall on sekiz saatlik mesâfeyi katʿ niyetiyle umrân-ı beledi tecâvüzden ibâret olan sefer-i tavîlin ahkâmı 969. mes'elede beyân olunduğu üzere meşakkat özrüyle dört rekʿatlı farzları ikişer rekʿat edâ ile inde'l-Hanefî ruhsat, azîmet ve Ramazân'da edâ-yı savmı vakt-i ikâmede kazâya terkle iftârın ibâhası ve üç gün üç gece cevâz-ı mesh olup hayvân üzerinde nâfile namâzın cevâzı sefer-i mezkûrun hükmü olmayıp belki sefer-i kasr bulunan hâric-i mısrın hükmüdür. Hükm-i mes'elenin îzâhı mes'ele-i mezkûrede mezkûr olmakla mürâcaʿat buyurulması tavsiye olunur. 970-972. mes'eleye bak.

ومنها: سقوط الجمعة والعيدين والأضحيّة وتكبير التشريق. وأما صحة الجمعة فمن أحكام المصر.

4396. Mes'ele: Ahkâm-ı seferden bazıları dahi salât-ı cumʿa ve salât-ı îydeyn ve udhiye ve tekbîr-i teşrîkin vücûblarının sukûtlarıdır. Ve ammâ müsâfirin hâl-i seferinde sıhhat-i cumʿası ahkâm-ı mısırdan olup ahkâm-ı seferden değildir.

ومن أحكام السفر حرمته على المرأة بغير زوج أو محرم ولو كان واجبًا ومن ثمة كان وجود أحدهما شرطًا لوجوب الحجّ عليها. واختلفوا في وجوب نفقته عليها إذا امتنع المحرم إلا بها. والمعتمد الوجوب عليها بناء على أنه شرط وجوب الأداء.

4397. Mes'ele: Ahkâm-ı seferden biri dahî, hac gibi farz olundukda bilâ-zevc ve bilâ-mahrem mer'e üzerine seferin harâm olmasıdır. Onun için

zevcle mahremden birinin vücûdu, mer'e üzerine edâ-yı haccın vücûbun da şartıdır. Bilâ-nafaka mahremin refâkatten imtinâʿı hâlinde refîkin nafakasının mezbûre üzerine vücûbunda ihtilâf olunmuş ise de muʿtemed olan vücûb-i edâda şart olmasına binâen nafakasının mezbûre üzerine vücûbudur. **[2187]**

ويستثنى من حرمة خروجها إلا بأحدهما هجرتها من دار الحرب إلى دار الإسلام.

4398. Mes'ele: Mer'e üzerine bilâ-zevc velâ-mahrem seferin hurmetinden dâr-ı harbden dâr-ı İslâm'a sefer edip hurûc eylemesi müstesnâ olarak haram değildir.

ومن أحكامه منع الولد منه إلا برضاء أَبويه إلا في الحج إذا استغنيا عنه. وتحريمه على المديون إلا بإذن الدائن إلا إذا كان مؤجلًا.

4399. Mes'ele: Hizmetinden müstağnî olmak şartıyla haccın gayrıda vâlideyni izin vermedikçe velede seferin harâm olması da ahkâm-ı seferden baʿzdır. Amma vâlideynin hizmetine muhtâc oldukları hâlde onlar râzı olmadıkça veledin edâ-yı hac için seferi de 163. mes'elede beyân olunduğu üzere mekrûhtur. Ve mü'eccel olmadıkça dâin izin vermedikçe medyûn üzerine seferin hurmeti de ahkâm-ı seferdendir.

Sefer-i Bahrın Ahkâmı

ويختصّ ركوب البحر بأحكام: منها سقوط الحجّ إذا غلب الهلاك وتحريم السفر فيه وضمان المودع لو سافر بها في البحر وكذا الوصي ويستويان في بقية الأحكام.

4400. Mes'ele: Bahra sefere bir takım ahkâm muhtass olup onlardan biri 1075. mes'elede îzâh olunduğu [üzere] tarîk-i bahra muhhasır olarak helâkın galebesi hâlinde istitâʿat-ı mâliyye ve bedeniyyeye mâlik olarak hac vâcib olan kimselerden vücûb-i edâsının sukûtu ve bahra seferin tahrîmi ve bahra vedîʿa ile birlikte sefer sebebiyle zâyiʿ olan vedîʿanın lüzûm-i damânı ve kezâ vasiyyet de böyle olup bâkî ahkâmda yerle bahr müsâvîlerdir.

منها: فيما إذا غزا في البحر ومعه فرس فإنه يستحق سهم الفارس كما في الخانية.

4401. Mes'ele: [2188] Yerle bahrda müsâvî olan ahkâm-ı bâkiyeden biri, *Hâniyye*'de beyân olunduğu üzere bahren muhârebede bulunup

yanında feresi de bulunmuş olsa berran muhârebede aldığı sehm-i fârise müstahik olup bir sehm kendisine ve bir sehm de feresine olarak iki sehme müstahik olur. Çünkü her ne kadar sefîne içinde feresiyle harb müteʿazzir ise de velâkin الأمور بمقاصدها muktezâsınca feresi istihzâr ederek düşmanla harbe azmedip hazırlanmış olup 647. mes'elede beyân olunduğu üzere azim, musammem fiil hükmünde olduğu المتأهب للشيئ كالمباشر له muktezâsınca bir şeyin icrâsına kıyâm edip hazırlanan mübâşir hükmündedir.

[HAREM BÖLGESİ AHKÂMI]

القول في أحكام الحرَم

لا يدخله أحد إلا مُحرِمًا وتكره المجاورة به ولا يقتل ولا يقطع من فعل خارجه والتجأ به ويحرم التعرّض لصيده ويجب الجزاء بقتله ويحرم قطع شجره ورعي حشيشه إلا الإذخر.

4402. Mes'ele: Ahkâm-ı Harem'e muteʿallik olan mesâil ber-vech-i âtî olup 161. mes'elede îzâh olunduğu üzere [1](ولا يجاوز الميقات إلا محرمًا ولو لتجارة) muktezâsı üzere her ne garaza mebnî olsa dahi mevâkît-i mezkûrenin birinden ihrâma girmedikçe hudûd-i Harem tecâvüz edilip bilâ-ihrâm girilmez. Zîrâ hadîs-i şerîf-i mezkûr muktezâsınca bi'l-icmâʿ mevâkît-i mezkûrenin birinden ihrâma girmek vâcibdir. Binâenaleyh bilâ-ihrâm girildiği hâlde eimme-i erbaʿanın ittifâkıyla avdetle ihrâm lâzım olup mümkün olmadığı hâlde terk-i vâcibe binâen cezâ lâzımdır. 161. mes'eleye bak. **[2189]**

4403. Mes'ele: Hürmet-i Harem'i muhâfaza için âfâkîlere Mekke-i Mükerreme'de mücâveret mekrûhedir. Hükm-i mezkûrda Medîne-i Münevvere, Mekke-i Mükerreme gibidir. 1025. mes'elede beyân olunduğu üzere her ne kadar katl-i nefis ve katʿ-ı uzuv ve sirkat gibi kısâs îcâb eden cinâyeti hâric-i Harem'de işlemiş olsa bile Harem-i şerîfe dehâletle ilticâ eden kimse dâhil-i Harem'de bulundukça kısâs için katil ve katʿ ile mücâzât olunmaz. Zîrâ ﴿وَمَن دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا﴾[2] muktezâsınca Harem-i şerîf mahall-i emândır, buyuruluyor ise de musannif-i allâmenin *Şerh-i Menâr*'ından naklen

1 "Mîkâtı ihramlı dışında ticaret için bile olsa kimse geçemez."
2 "Oraya giren emniyette olur." Al-i İmran, 3/97.

Hamevî'nin beyânına göre menʿ katl-i nefse mahsûs olup Harem'e ilticâ eden sârikin elini katʿın cevazına kâil olmuştur. *Hâniyye*'nin beyânına göre inde'l-İmâm Harem-i şerîfte katʿ-ı yed istîfâ olunmaz ise de inde'l-İmâmeyn mâ dûne'n-nefiste kısâs istîfâ olunur.

4404. Mes'ele: ﴿وَمَنْ دَخَلَهُ كَانَ آمِنًا﴾ muktezâsınca Harem-i şerîf dâr-ı emân olmakla gerek katil ve gerekse işâret ve delâletle Harem-i şerîfin saydına taʿarruz harâm olup katli hâlinde cezâ vâcib olur. 1025. mes'elede işâret olunduğu üzere izhir denilen nebâttan mâ-ʿadâ Harem-i şerîfin eşcârını katʿ ve otlarını hayvanlara raʿy harâmdır.

ويسنّ الغُسل لدخوله وتضاعف فيه الصلوات وحسناته كسيئاته ويؤاخذ فيه بالهمّ.

4405. Mes'ele: Harem-i şerîfi taʿzîmen duhûl için gusül mesnûn olup Harem-i şerîfte edâ edilen namâzın sevâbı mudâʿaf kılınıp hasenâtı da seyyiâtı gibidir. 646. mes'elede işâret **[2190]** olunduğu üzere ﴿وَمَنْ يُرِدْ فِيهِ بِإِلْحَادٍ بِظُلْمٍ نُذِقْهُ مِنْ عَذَابٍ أَلِيمٍ﴾[1] muktezâsınca 640. mes'elede beyân olunduğu üzere (إن الله تجاوز لأمتي عما حدثت به نفسها ما لم تتكلم به أو تعمل به)[2] hadîs-i şerîfi-ile emâkin-i sâirede ümmet-i Muhammed'den mukteza-yı hemm merfûʿ olduğu hâlde Harem-i şerîfte muâheze gayr-i merfûʿ olarak muktezâsıyla mücâzât ve mükâfât olunur.

ولا يسكن فيه كافر وله الدخول فيه ولا تمتّع ولا قِران لمكّي وتختصّ الهدايا به ويكره إخراج حجارته وترابه وهو مساو لغيره عندنا في اللقطة والدية على القاتل فيه خطأ.

4406. Mes'ele: Her ne kadar kâfirin harem-i Mekke'ye duhûlü câiz ise de sükûnu bi'l-ittifâk gayr-i câizdir. Mekke-i Mükerreme dâhilinde mukîm olanlara hacc-ı temettuʿ ve hacc-ı kırân mübâh değildir. Belki bunlar hâric-i Harem'den gelen âfâkîlere mahsûstur. Hedâyâ da harem-i Mekke'ye muhtastır. Harem-i şerîfin taşı ve toprağını hârice ihrâc muhill-i taʿzîm olmakla mekrûhtur.

4407. Mes'ele: İnde'l-Hanefî ve kezâ İmâm Ahmed ve Mâlik ve bir kavilde İmâm Şâfiʿî indinde … mes'elede beyân olunan hükümde lukata ve 294. mes'elede beyân olunduğu üzere hatâen kâtile diyet husûslarında harem-i Mekke ile hâric-i Harem müsâvîlerdir.

---

1 "Her kim orada zulmederek haktan saparsa ona elem veren bir azap tattırırız." Hac, 22/25.

2 "Allah, ümmetimin nefislerinde olan şeyleri konuşmadıkları veya yapmadıkları sürece affetmiştir." Ebû Nuaym, *Müsned*, I, 196, r. 329; Ebû Dâvûd, *Müsned*, IV, 205, r. 2581.

ولا حرم للمدينة عندنا فلا تثبت هذه الأحكام إلا استنان الغسل لدخولها وكراهة المجاورة بها. والله سبحانه وتعالى أعلم.

4408. Mes'ele: İnde'l-Hanefî Medîne-i Münevvere'nin haremi yoktur. Binâenaleyh duhûl için guslün mesnûn olmasıyla mücâveretin kerâhetinden mâ-ʿadâ ahkâm-ı mezkûre Medîne-i Münevvere için sâbite değildir. **[2191]**

[MESCİDİN AHKÂMI]

القول في أحكام المسجد

هي كثير جدًّا. وقد ذكرها أصحاب الفتاوى في كتاب الصلاة في باب على حدة. فمنها تحريم دخوله على الجنب والحائض والنفساء ولو على وجه العبور. وإدخال نجاسة فيه يخاف منها التلويث. ومنع إدخال الميت فيه والصحيح أن المنع لصلاة الجنازة وإن لم يكن الميت فيه إلا لعذر مطر ونحوه.

4409. Mes'ele: Mesâil-i âtiye ahkâm-ı mescide dâir olup ahkâm-ı mescid ise pek çok olup ashâb-ı fetâvâ kitâb-ı salâtta müstakillen bir bâbda onları zikir ve beyân eylemişlerdir. Ahkâm-ı mezkûre cümlesinden bazıları, velev bir kapısından girip diğer kapısından hurûcla mürûr ve ubûr tarîkiyle olsa dahi cünüb ve hâiz ve nüfesâ duhûlleri ve telvîsinden havf olunan necâsetle müteneccis olan şeyleri idhâlin harâm olması ve idhâl-i meyyitin memnûʿ olmalarıdır. Yağmur gibi bir özür yok iken sahîh olan her ne kadar meyyit dâhil-i mescidde olmasa dahi dâhil-i mescidde cenâze namâzının mekrûh olmasıdır.

واختلف في علّته، فمنهم من علّل بخوف التلويث ومنهم من علّله بأنه لم يُبْنَ لها. وعلى الأوّل هي تحريمية وعلى الثاني هي تنزيهية. ورجّح الأوّل العلامة قاسم ولم يعلّله أحد منّا بنجاسة الميت لإجماعهم على طهارته بالغسل إن كان مسلمًا.

4410. Mes'ele: Mescide idhâl-i meyyiti menʿin illetini beyânda fukahâ-yı izâm ihtilâf edip bazıları mescidi telvîs havfıyla ve bazıları mescidin salât-ı cenâze için binâ olunmamasıyla taʿlîl edip evvelkilere göre idhâlin kerâheti tahrîmiyye ve ikincilere göre tenzîhiyye olup **[2192]** allâme-i Kâsım [b. Kutluboğa] taʿlîl-i evveli tercîh edip meyyit müslim olduğu hâlde gusül

ile tahâreti üzerine icmâʿ ve ittifâklarına binâen eimme-i Hanefiyye'den hiçbir kimse meyyitin necis olmasıyla taʿlîl eylememiştir.

ومنها: صحة الاعتكاف فيه. ومنها حرمة إدخال الصبيان والمجانين حيث غلب تنجيسهم وإلا فيكره.

4411. Mes'ele: Mescidde iʿtikâfın sıhhati ve tencîsleri ihtimâli gâlib oldukda sıbyân ve mecânîni idhâlin menʿleri de ahkâm-ı mescidden olup tencîs ihtimâli gâlib olmaz ise idhâlleri mekrûh olur.

ومنها: منع إلقاء القملة بعد قتلها فيه. ومنها تحريم البول فيه ولو في إناء. وأما الفصد فيه في إناء فلم أره وينبغي أن لا فرق.

4412. Mes'ele: Ahkâm-ı mescidden bazıları da kehleyi baʿde'l-katil mescide ilkânın menʿi ve bazıları da her ne kadar bir kap içine olsa dahi mescidde bevl olup ammâ mescidde bir kap içine kan almanın hükmünü görmemiş isem de lâyık olan menʿ husûsunda bevlden adem-i farkıdır. Zîrâ hükm-i necâsette farkları yoktur.

ومنها: منع أخذ شيء من أجزائه. قالوا في ترابه إن كان مجتمعًا جاز الأخذ منه ومسح الرجل عليه وإلا لا.

4413. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden bazıları da mescidin eczâsından bir şeyin ahzi olup türâbı hakkında fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre bir mahalde toplanmış ise ondan almak ve ona **[2193]** ayağını mesh eylemek câiz ise de müctemiʿ değil ise câiz değildir. Zîrâ bir mahalle toplanmış olan türâb arz hükmünde ise de münbasit olduğu hâlde arz-ı mescid hükmünde olarak teberrük kasdolunmadıkça ondan ahz ve sâir vechile istiʿmâl câiz değildir.

ومنها: حرمة البصاق فيه وإلقاء النخامة فوق الحصير أخف من وضعها تحته فإن اضطر إليه دفنه.

4414. Mes'ele: Ahkâm-ı mezkûreden bazıları dahî, dâhil-i mescide tükürmek olup sümüğü hasırın üzerine atmak altına atmaktan hafîf olup tükürmek ve sümkürmeye mecbûr oldukda türâb içine defnedip gömmek îcâb eder.

وتكره المضمضة والوضوء فيه إلا أن يكون ثمة موضع أعدّ لذلك لا يصلي فيه أو في إناء ويكره مسح الرجل من الطين على عموده والبزاق على حيطانه.

4415. Mes'ele: Muhill-i taʿzîm olmakla mescidde mazmaza ve abdest mekrûh olup meğer mescide namâz kılınmayarak abdeste mahsûs bir mahal ifrâz ve tahsîs edilmemiş veyâhud bir kap içinde abdest alınıp suyu mescide isâbet eylemez ise beis yoktur. Ve ayağının çamurunu mescidin direğine silmek ve mescidin duvarlarına tükürmek de mekrûhlardır.

ولا يحفر فيه بئر ماء وتترك القديمة. ويكره غرس الأشجار فيه إلا لمنفعة ليقلّ النزّ.

4416. Mes'ele: Muhill-i taʿzîm olduğu için mescid derûnunda kuyu kazılmaz. Zemzem kuyusu gibi zâten kazılmış ise hâli üzere terk olunarak ibkâ olunur. Ve mescide ağaç dikilmez. Meğer taklîl-i nezz menfaʿati için olursa câizdir. **[2194]**

ولا يجوز اتخاذ طريق فيه إلا لعذر. وتكره الصناعة فيه من خياطة وكتابة بأجر وتعليم صبيان بأجر لا بغيره إلا لحفظ المسجد في رواية.

4417. Mes'ele: Bilâ-özür mescidde tarîk ittihâzı câiz olmayıp ücretiyle terzilik veya kitâbet gibi sınâʿat ve ücretle taʿlîm-i sıbyân da mekrûh olup bir rivâyette hıfz-i mescid için olmadıkça başkaları mekrûh değildir.

ويكره الجلوس فيه للمصيبة. وتستحب التحية لداخله. فإن كان ممّن يتكرّر دخوله كفتْه ركعتان كلّ يوم. ويستحبّ عقد النكاح فيه وجلوس القاضي فيه.

4418. Mes'ele: Musîbet için mescidde oturmak mekrûh olup 422. mes'elede beyân olunduğu üzere ya (يا أبا ذر إن للمسجد تحية، وإن تحيته ركعتان فقم فاركعهما)[1] hadîs-i şerîfi muktezâsınca mescide girene tahiyye-i mescid müstehab olup duhûlü tekerrür edene her gün için iki rekʿat namâz kifâyet eder. Ve akd-i nikâhın mescidde icrâsı ve ihkâk-ı hak için kâdînın mescidde oturması da müstehabdır.

ويحرم الوطء فيه وفوقه كالتخلي. ويكره دخوله لمن أكل ذا ريح كريهة ويمنع منه. وكذا كل مؤذ فيه ولو بلسانه.

1 "Ey Ebû Zer! Mescidin bir tahiyyatı vardır, o da iki rekʿattır. Kalk, onları kıl." Ebû Nuaym, *Hilyetü'l-Evliyâ*, I, 166; Hâkim, *el-Müstedrek*, II, 652, r. 4166; İbn Hibbân, *Sahîh*, II, 76, r. 361.

4419. Mes'ele: Tehallî gibi mescidde ve fevkında vatʾ harâm olup çiğ sarımsak ve pırasa ekl eden kimseler gibi cemâʿate ezâ verecek râiha-i kerîhesi bulunan kimselere mescide duhûl mekrûh olarak duhûlden menʿ olunur. Velev lisânıyla olsun cemâʿate ezâ verecek her şey böyle mescidden menʿ olunur.

ومن البيع والشراء وكل عقد لغير المعتكف ويجوز له بقدر حاجته إن لم يحضر السلعة.

4420. Mes'ele: [2195] Mescidde mutʿekifin gayrısına beyʿ ve şirâ ve îcâr ve istîcâr emsâli bi'l-cümle akd-i muʿâmelât menʿ olunup kumaş ve sâire hâzır olmaz ise muʿtekife hâceti mikdârı câizdir.

وإنشاد الضالة والأشعار والأكل والنوم لغير غريب ومعتكف والكلام المباح وفي فتح القدير أنه يأكل الحسنات كما تأكل النار الحطب.

4421. Mes'ele: Bulmuş olduğu yitiği mescidde iʿlân ve mescidde inşâd-ı eşʿâr ve gurebâ ve muʿtekifin gayrısına yemek ve uyumak ve kelâm-ı mübâh söylemek de memnûʿlardır. Zîrâ *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre bunlar ateşin odunu mahvettiği gibi sâhibinin bi'l-cümle hayrât ve hasenâtını mahveder.

ورفع الصوت بالذكر إلا للمتفقهة وإخراج الريح فيه من الدبر والخصومة.

4422. Mes'ele: Tefhîm-i mesâil-i dîniyye eden fukahâ ve ulemânın gayrısına mescidde refʿ-i savtla zikir ve yellenmek ve yekdiğeriyle münâzaʿa ve muhâseme de memnûʿlardır.

ويسنّ كنسه وتنظيفه وتطييبه وفرشه وإيقاده وتقديم اليمنى على اليسرى عند دخوله وعكسه عند خروجه. ومَن اعتاد المرور فيه يأثم ويفسق. ويكره تخصيص مكان فيه لصلاته ولا يتعين بالملازمة فلا يزعج غيره لو سبقه إليه.

4423. Mes'ele: Mescidi süpürüp tanzîf ve tathîr ve râiha-i tâhire-i tayyibe ile tatyîb eylemek ve hasır ve keçeler döşemek ve kandil yakmak ve girerken ibtidâ sağ ayağını ve çıkar iken sol ayağını atmak mesnûn olup mescidin bir kapısından girip diğer kapısından çıkarak mürûru iʿtiyâd eden âsim olup fıska nisbet olunur. Ve mescidde namâzına mekân-ı mahsûs taʿyîni

mekrûh olup devâm ve mülâzemetiyle kendisine bir mahal ta'yîn eylemez. Ve kendisinden akdem **[2196]** gelmiş olan cemâ'ati iz'âc eylemez.

ولأهل المحلة جعل المسجد الواحد مسجدين. والأولى أن يكون لكل طائفة مؤذّن ولهم جعل المسجدين واحدًا.

4424. Mes'ele: Ehl-i mahalle için bir mescid iki mescide tefrîk câiz olup evlâ olan her tâife için bir mü'ezzin ta'yîn eylemektir. Ve kezâ ehl-i mahalle için iki mescidi tevhîd ederek ikisini bir mescid yapmak da câizdir.

ولا تجوز إعارة أدواته لمسجد آخر ولا يشغل المسجد بالمتاع إلا للخوف في الفتنة العامّة.

4425. Mes'ele: Bir mescidin keçe ve kilim ve kandîl ve şamdânları gibi edavâtını diğer mescide âriyet vermek câiz olmayıp fitne-i âmmede zıyâ'ından havf edilmedikçe metâ'la mescid işgâl edilmez.

خاتمة: أعظم المساجد حرمةً المسجدُ الحرام ثم مسجد المدينة ثم مسجد بيت المقدس ثم الجوامع ثم مساجد المحالّ ثم مساجد الشوارع ثم مساجد البيوت.

4426. Mes'ele: Hürmet ve ta'zîm cihetinden dünyâda a'zam-i mesâcid Mescid-i Harâm, ba'dehu mescid-i Medîne, ba'dehu mescid-i Beytü'l-makdis, ba'dehu cevâmi'-i kadîme, ba'dehu mesâcid-i mahallât, ba'dehu yol üzerlerinde bulunan namâzgâhlar, ba'dehu hânelerde ittihâz olunan mesâciddir. **[2197]**

[CUM'ANIN AHKÂMI]

القول في أحكام يوم الجمعة

اختصّ بأحكام: لزوم صلاة الجمعة، واشتراط الجماعة لها، وكونها ثلاثة سوى الإمام، والخطبة لها وكونها قبلها شرطًا، وقراءة السور المخصوصة لها، وتحريم السفر قبلها بشرطه، واستنان الغسل لها والطيب ولبس الأحسن وتقليم الأظفار وحلق الشعر ولكن بعدها أفضل والبخور في المسجد والتكبير لها والاشتغال بالعبادة إلى خروج الخطيب.

4427. Mes'ele: Mesâil-i âtiye ahkâm-ı cumʿaya müteʿallıka olup yevm-i cumʿaya ber-vech-i âtî ahkâm-ı lâzime muhtassa olup eyyâm-i sâireye lâzım değillerdir, buyuruluyor ise de ahkâm-ı mezkûrenin ekserisi salât-ı cumʿaya muhtassadır. Ahkâm-ı mezkûre de mükellef olanlara salât-ı cumʿa'nın lüzûm-i edâsı ve cemâʿatle meşrûta olması ve şart olan cemâʿatte imâmdan başka lâ ekall üç kimse olması ve tilâvet-i hutbe ile meşrûta olması ve hutbenin şart olarak kable'l-cumʿa tilâvet olunması ve bilâ-muvâzebet sûre-i Aʿlâ ve Gâşiye gibi sûre-i mahsûsanın tilâvet olunması ve umrân-ı beldeyi kable't-tecâvüz vakt-i cumʿanın duhûlü ve edâ-yı cumʿa ile mükellef olmak gibi şerâit-i vücûbu câmiʿ olan kimselerin kable'l-cumʿa seferin harâm olması ve cumʿa için guslün ve râiha-i tayyibe ile tatyîbin ve güzel elbiseleri iktisânın ve tırnaklarını kesip tıraş olmasının mesnûn olmaları, lâkin tıraşın cumʿayı baʿde'l-edâ olması efdaldir. Ve mescidde buhûr yakılması ve mescide erkenden hazırlanması ve hatîb hutbe için minbere çıkana kadar ibâdât ve tâʿatle iştigâlin mesnûn olmaları da ahkâm-ı mezkûre cümlesindendir. **[2198]**

ولا يسنّ الإبراد بها. ويكره إفراده بالصوم وإفراد ليلته بالقيام وقراءة الكهف فيه، ونفي كراهة النافلة وقت الاستواء على قول أبي يوسف المصحّح المعتمد وهو خير أيام الأسبوع. ويوم عيد وفيه ساعة إجابة وتجتمع فيه الأرواح وتزار فيه القبور ويأمن الميت فيه من عذاب القبر. ومَن مات فيه أو في ليلته أَمِن من فتنة القبر وعذابه. ولا تسجر فيه جهنم وفيه خلق آدم وفيه أخرج من الجنة وفيه تقوم الساعة وفيه يزور أهل الجنة ربهم سبحانه تعالى. وهذا آخر ما أوردناه من فنّ الجمع والفرق مما يكثر دوره ويقبح بالفقيه جهله ولله الحمد والمنة وله الحول والقوة.

4428. Mes'ele: Eyyâm-ı sayfda ibrâd için salât-ı cumʿayı te'hîr mesnûn değildir. (لا تخصوا ليلة الجمعة بقيام من بين الليالي)[1] muktezâsınca yevm-i cumʿayı sıyâm ve gecesini evrâd ve ezkâr ve ibâdât ve tâʿâta mülâzemet ederek kıyâmla eyyâm ve leyâlî-yi sâirden tefrîd eylemek mekrûh olup belki her an ve zamân ibâdât ve tâʿâtla bârgâh-i ulûhiyyeye tevessül ve ilticâda bulunmalı. Ve keza yevm-i cumʿaya mahsûs olarak sûver-i Kurâniyye içinden sûre-i Kehf'in tilâvetine mülâzemet de mekrûh olmakla yevm-i cumʿada tilâvet edildiği gibi eyyâm-ı sâirede dahi tilâvet ve sûre-i şerîfe-i mezkûre tilâvet olunduğu gibi suver-i sâire dahi tilâvet edilerek tahsîs ve ifrâddan ihtirâz eylemelidir.

1 Müslim, "Sıyâm", 148; Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 455, r. 1172; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, II, 33, r. 9254.

4429. Mes'ele: Yevm-i cumʿaya muhtass olan ahkâmdan biri dahî, Ebû Yûsuf hazretlerinin musahhah ve muʿtemed olan kavli üzere vakt-i istivâda kerâhet-i nâfilenin takyîdidir. Binâenaleyh onun indinde cumʿa günü vakt-i zevâlde nâfile câizedir.

Cumʿa günü, eyyâm-ı sâire ve yevm-i îyddden hayırlıdır. Ve sâʿat-i icâbet cumʿa günündedir ki ol sâʿate isâbet eden duʿâ karîn-i kabûl olup reddolunmaz. Ve cumʿa günü ervâh-i mevtâ toplanıp kabirler ziyâret olunur ve mevtâ cumʿa günü azâb-ı kabirden halâs olup cumʿa günü veya gecesi vefât edenler **[2199]** fiten-i kabir ve azâbından emîn olup cehennem ateşi alevlendirilmez. Ve Hazreti Âdem cumʿa günü yâd edilip cumʿa günü cennetten ihrâc olundu. Ve kıyâmet cumʿa günü kopacaktır. Ehl-i cennet Cenâb-ı Hakk'ı cumʿa günü ziyâretle cemâl bâ-kemâl-i ilâhîyi müşâhede ile kâmyâb olurlar ki bunların cümlesi li-hikmetin Cumʿa günü'ne mahsûs ahkâm-ı celîledir.

لله الحمد والمنة وله الحول والقوة.

Ahkâm-ı mezkûre ahkâm-ı cemʿ ve farkdan buraya kadar îrâd edip mehâfil ve mecâlisde deverânı kesîre ve her fakîhe cehli kubh-i vefîr olan ahkâm-ı fıkhiyyenin âhiridir.

[FIKHÎ MESELELER ARASINDAKİ FARKLILIKLAR]

[Abdestle Gusül Arasındaki Fark]

ثم الآن نشرع بحول الله تعالى وقوته في الجمع والفرق.

ما افترق فيه الوضوء والغسل

يسنّ تجديد الوضوء عند اختلاف المجلس ويكره تجديد الغسل مطلقًا؛ يمسح فيه الخفّ وينزع للغسل؛ يسنّ فيه الترتيب بخلاف الغسل؛ تسن المضمضة والاستنشاق فيه بخلاف الغسل ففريضة؛ تمسح الرأس فيه بخلاف الغسل على قول.

4430. Mes'ele: Bundan sonra bi-havlihi ve kuvvetihi teʿâlâ ahkâm-ı fürûka şurûʿ edeceğiz. Abdestle gusül beyninde fark (الوضوء على الوضوء نور على نور) muktezasınca,

[1-] İhtilâf-ı meclisle tecdîd-i vudû' mesnûn olduğu hâlde mutlakan tecdîd-i gusül gayr-i mesnûndur.

2- Abdestte mestler üzerine mesh olunup gusülde ise mestler ihrâc olunur.

3- Abdestte tertîb mesnûn olup gusülde gayr-i mesnûndur.

4- Abdestte mazmaza ve istinşâk mesnûn, gusülde farzlardır.

5- Abdestte bi'l-ittifâk başa mesholunur. Bir kavle göre gusül abdestin hilâfınadır.

[Mest Üzerine Mesh ile Gasl-i Ricl Arasındaki Fark]

ما افترق فيه مسح الخف وغسل الرجل

يتأقت المسح دونه. ورأيتُ في بعض كتب الشافعية: يجوز غَسلُ الرِجلِ المغصوبةِ بلا خلاف ولا يجوز مسح الخفّ المغصوب. وصورة الرجل المغصوبة أن يستحق قطع رجله فلا يمكّن. منها يسنّ تثليث الغسل دون المسح؛ يجب تعميم الرجل دون الخفّ؛ لا تنقضه الجنابة بخلاف المسح؛ هو أفضل من المسح لمن رآه.

4431. Mes'ele: Mest üzerine mesh ile gasl-i ricl beyninde fark;

[1-] Mesh, hâl-i ikâmede bir gün ve bir gece ve hâl-i seferde üç gün ve üç gece ile muvakkat olup gasl-i ricl ise gayr-i muvakkattir.

Bazı kütüb-i Şâfiʿiyye'de gördüm ki bilâ-hilâf ricl-i mağsûbeyi gasl câiz olup mağsûb olan mestler üzerine mesh câiz değildir. Riclin mağsûbe olmasıyla maksad, meselâ kısâsen katʿa müstehak olup da firâr ederek adem-i icrâsıyla hükm-i şerʿden gasbolunmuş demektir ve illâ hakikaten gasb 3557. mes'elede beyân olunduğu üzere bir kimsenin izni olmaksızın malını ahz ve zabtla yed-i muhikkanın izâlesiyle yed-i mubtileyi isbâttan ibârettir.

2- Gaslin üç kere teslîsi mesnûn olup mesh de gayr-i mesnûndur.

3- Gasl-i riclde taʿmîm vâcib, mesh-i hufta gayr-i vâcib.

4- Gasl-i ricli cinâyet nakz eylemediği hâlde mesh-i huffu nakz eder. (Buraya kadar bazı kütüb-i Şâfiʿiyye'nin, yaʿnî *Eşbâh ve Nezâir-i* Suyûtî'nin ibâresidir. Binâenaleyh hükm-i mes'ele onlara göre demektir).

5- Mest üzerine meshin cevâzına kâil olanlara göre gasl-i ricl mesh-i huftan efdaldir.

[Başa Mesh ile Mestlere Mesh Arasındaki Fark]

ما افترق فيه مسح الرأس والخفّ

يسنّ استيعاب الرأس دون الخفّ؛ لو ثلّث مسح الرأس لم يكره وإن لم يندب ويكره تثليث الخف.

4432. Mes'ele: Başa mesh ile mestlere mesh beyninde fark:

[1-] Başa meshte istîʿâb mesnûn olup meste meshte gayr-i mesnûndur.

2- Her ne kadar mendûb değil ise de başa meshi teslîs eylese mekrûh olmaz ise de mestlere meshde teslîs mekrûhtur. **[2201]**

[Abdestin Teyemmümden Ayrıldığı Haller]

ما افترق فيه الوضوء والتيمم

كونه في الوجه واليدين فقط ولا يجوز إلا لعذر ولا يمسح فيه الخف. ويفتقر إلى النية ولا يسن تجديده ولا تثليثه ويسن فيه النقض ويستوي فيه الحدث الأصغر والأكبر.

4433. Mes'ele: Abdestin teyemmümden ayrıldığı haller:

[1-] Teyemmüm yalnız yüz ile ellere mahsûs olması.

2- Bilâ-özrin adem-i cevâzı

3- Mest üzerine adem-i mesh

4- Niyete ihtiyâcı

5- Tecdîdin adem-i mesnûniyyeti

6- Teslîsin adem-i mesnûniyyeti

7- Nakzın mesnûn olması

8- Hades-i asgar ve ekberin müsâvî olması

9- Suyu istiʿmâle kudretle müntakiz olması gibi şeylerdir.

[Mesh-i Cebîrenin Mesh-i Hufla İftirâk Ettiği Şeyler]

ما افترق فيه مسح الجبيرة ومسح الخف

لا يشترط شدّها على وضوء ويشترط لبسه على كمال الطهارة؛ وتجمع مع الغسل بخلاف مسح الخف؛ ويجب تعميمها أو أكثرها بخلاف الخف؛ وتصح الصلاة بدونه

في رواية وهو المعتمد بخلاف المسح على الخف إن لم يغسلهما؛ ولا يقدّر بمدة بخلاف المسح على الخف؛ ولا ينتقض إذا سقطت عن غير برء فلا تجب إعادته بخلاف الخف إذا سقط؛ لا تنزع للجنابة بخلاف الخف؛ وإذا كان على عضو جبيرتان فسقطت إحداهما أعادها بلا إعادة مسحها بخلاف نزع أحد الخفين.

4434. Mes'ele: Mesh-i cebîrenın mesh-i hufla iftirâk ettiği şeyler:

[1-] Cebîre üzerine cevâz-ı meshde abdest üzere bağlanması şart olmayıp mest üzerine cevâz-ı meshde tuhr-i tâm üzere giyilmesi şarttır.

2- Cebîre üzerine mesh gusül ile ictimâʿ edip mest üzerine ictimâʿ eylemez.

3- Cebîre üzerine meshte taʿmîm veya ekserini mesh vâcib, mest üzerine meshde üç parmak mikdârını mesh kâfî.

4- Muʿtemed olarak bir rivâyette cebîre üzerine mesh edilmeyerek namâz câiz olmayıp mest üzerine gasl edilmediği hâlde bilâ-mesh gayr-i câiz.

5- Cebîre üzerine mesh gayr-i muvakkat, mest üzerine mesh muvakkattir.

6- Kable'l-bür' sukûtuyla abdes bozulmaz. Mestin hurûcuyla bozulur. **[2202]** Binâenaleyh cebîre üzerine meshin iʿâdesi lâzım değildir. Mest üzerine mesh bunun hilâfınadır.

7- Cinâyetten gasl için cebîre çıkarılmaz. Mest bunun hilâfınadır.

8- Bir uzuvda iki cebîre bulunup da biri düşer ise meshini iʿâde etmeyerek yalnız cebîreyı iʿâde eder. Mestin biri çıkar ise diğerini de çıkarıp ayaklarını gasl lâzımdır. 1144. mes'eleye bak.

[Hayız ile Nifâs Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الحيض والنفاس

أقل الحيض محدود ولا حدّ لأقل النفاس، وأكثره عشرة وأكثر النفاس أربعون. ويكون به البلوغ والاستبراء دون النفاس والحيض لا يقطع التتابع في صوم الكفارة بخلاف النفاس. وتنقضي العدة به دون النفاس ويحصل به الفصل بين طلاقي السنة والبدعة بخلاف النفاس، فهي سبعة. فما في النهاية من الافتراق بأربعة قصورٌ.

4435. Mes'ele: Hayız ile nifâs beyninde fark:

[1-] Hayzın ekall-i müddeti üç gün olarak mahdûd, nifâsın gayr-i mahdûddur.

2- Hayzın ekserî müddeti on gün, nifâsın kırk gün.

3- Hayız ile bülûğ ve istibrâ hâsıl olup nifâsla hâsıl olmazlar.

5[1]- Savm-ı kefârette hayız tetâbuʿu katʿ eylemez, nifâs katʿ eder.

6- Hayızla iddet munkaziye olup nifâsla munkaziye olmaz.

7- Hayızla talâk-ı mesnûn ile talâk-ı bidʿat beynini fasl hâsıl olup nifâsla hâsıl olmaz. Binâenaleyh hayızla nifâs beyninde fark yedi olup *Nihâye*'nin dediği gibi dört değildir.

[Ezânla İkâme Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الأذان والإقامة

يجوز تراخي الصلاة عن الأذان دون الإقامة يسنّ التمهّل فيه والإسراع فيها تكره إقامة المحدث لا أذانه ويكره التكرار فيها لا فيه.

4436. Mes'ele: Ezânla ikâme beyninde fark:

[1-] Namâzı ezândan te'hîr câiz olup ikâmeden te'hîr câiz değildir. **[2203]**

2- Ezânda temehhül ve teressül mesnûn olup ikâmede ise isrâʿ mesnûndur.

3- Muhdisin ikâmesi mekrûhe olup ezânı gayr-i mekrûhtur.

4- İkâmenin tekrârı mekrûh olup ezânın gayr-i mekrûhtur.

[Secde-i Sehivle Secde-i Tilâvet Arasındaki Fark]

ما افترق فيه سجدة السهو والتلاوة

هو سجدتان وهي واحدة؛ هو في آخر صلاته بعد السلام وهي فيها؛ هو لا يتكرر بخلافها؛ لا يقوم له ويقوم لها؛ يتشهد له ويسلم بخلافها؛ الذِّكر المشروع في سجود التلاوة لا يشرع فيها.

1 [Sırrı Süleymân Efendi beşinci ile devam etmiştir.]

4437. Mes'ele: 682. ve 2115. mes'elelerde secde-i sehivle secde-i tilâvet beyninde fark:

[1-] Secde-i sehiv iki kere, secde-i tilâvet bir kere.

2- Secde-i sehiv baʿde's-selâm âhir-i salâtta, secde-i tilâvet kable'l-selâm esnâ-yı salâtta.

3- Secde-i sehiv tekerrür etmez. Secde-i tilâvet tekerrür eder.

4- Secde-i sehivde kıyâm edilmez. Secde-i tilâvet için kıyâm edilir.

5- Secde-i sehivde teşehhüd okunur. Secde-i tilâvette okunmaz.

6- Secde-i sehivde selam verilir. Secde-i tilâvette verilmez.

7- Secde-i tilâvette zikir meşrûʿ, secde-i sehivde gayr-i meşrûʿdur. Zîrâ Resûl-i ekrem ve Nebî-yi muhterem sallallâhu teʿâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz secde-i tilâvette (سجد وجهي للذي خلقه وشق سمعه وبصره بحوله وقوته)[1] buyurdukları mervî olup ﴿سُبْحَانَ رَبِّنَا إِن كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا﴾[2] tilâvetini müte'ahhirîn-i fukahâ istihsân buyurmuşlardır. Hamevî, 245.

[Secde-i Tilâvetle Secde-i Şükür Arasındaki Fark]

ما افترق فيه سجود التلاوة والشكر

سجود الشكر لا يدخل الصلاة بخلافها واتفقوا على وجوب سجدة التلاوة بخلاف سجدة الشكر فإنها جائزة عند أبي حنيفة لا واجبة وهو معنى ما روي عنه أنها ليست مشروعة أي وجوبًا.

4438. Mes'ele: Secde-i tilâvetle secde-i şükür beyninde fark:

[1-] Secde-i şükür namâza dâhil olmaz. Secde-i tilâvet dâhil olur.

2- 379. mes'elede beyân olunduğu üzere secde-i tilâvet bi'l-ittifâk vâcibe olup **[2204]** 76. mes'elede beyân olunduğu üzere secde-i şükür vâcibe olmayıp belki inde'l-İmâm câizedir. İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden adem-i meşrûʿiyyetiyle vâride olan rivâyetle maksad, gayr-i vâcibe maʿnâsınadır ve illâ mes'ele-i mezkûrede beyân olunduğu üzere meşrûʿiyyeti müttefekun aleyhâdır.

1 "Yüzüm, gücü ve kuvvetiyle onu yaratan, gözü ve kulağını var eden Allah'a secde etti." Müslim, "Salâtü'l-Müsâfirîn", 201; Ebû Dâvûd, "Salât", 124; r. 760.

2 "Rabbimizi tesbih ederiz, rabbimizin vaadi mutlaka yerine getirilir." İsra, 17/108.

[İmâm ile Cemâʿat Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الإمام والمأموم

نية الائتمام واجبة على المأموم دون الإمام إلا لصحة صلاة النساء خلفه أو لحصول الفضيلة. ولا تبطل صلاة الإمام إذا بطلت صلاة المأموم بخلاف عكسه. إذا عيّن الإمامَ وأخطأ لم يصحّ اقتداؤه بخلاف الإمام إذا عيّن المأمومَ وأخطأ.

4439. Mes'ele: İmâmla cemâʿat beyninde fark:

[1-] 69. mes'elede beyân olunduğu üzere cemâʿate sıhhat-i iktidâları için iktidâya niyet lâzime olup 70. mes'elede beyân olunduğu üzere nisâ iktidâ etmedikçe imâma imâmete niyet lâzım değildir. Arkasında nisâ iktidâ ederse onların namâzlarının sıhhati veya husûl-i fazîlet için imâmete niyet eder.

2- Muktedînin namâzı bâtıl olmakla imâmın namâzı bâtıl olmaz ise de aksinde bâtıl olur.

3- 458. mes'elede beyân olunduğu üzere iktidâ edeceği imâmı niyyetle taʿyîn edip de hatâ ederse muktedînin iktidâsı sahîh olmaz ise de imâm iktidâ edecek olan cemâʿati taʿyîn edip de başkası iktidâ ederek hatâsı zâhir olsa imâmeti bâtıla olmaz.

[Cumʿa ile Bayram Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الجمعة والعيد

الجمعة فرض والعيد واجب. وقتها وقت الظهر ووقته بعد طلوع الشمس إلى زوالها. وشرطها الخطبة وكونها قبلها بخلافه فيهما. وأن لا تتعدّد في مصر على قول مرجوح بخلافه. ويستحب في عيد الفطر أن يطعم قبل خروجه إلى المصلى بخلافها.

4440. Mes'ele: [2205] Cumʿa ile bayram beynlerinde fark:

[1-] Bi'l-ttifâk cumʿa namâzı farz, bayram namâzı 412. mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-İmâm vâcib, diğerleri indinde sünnet-i mü'ekkede.

2- Cumʿanın vakti, vakt-i zuhr olup bayram namâzlarının vakitleri irtifâʿ-i şemsten zevâle kadar.

3- 119. mes'elede beyân olunduğu üzere cumʿa namâzında hutbe şart olarak farz, bayram namâzlarında sünnet.

4- Cumʿa namâzında namâzdan akdem, bayram namâzlarında sonra tilâvet olunur.

5- 393. mes'elede beyân olunduğu üzere bir beldede cumʿa namâzının teʿaddüdü ihtilâfî, bayram namâzlarında ittifâkîdir.

6- Îyd-i fıtırda namâza çıkmadan taʿâm müstehab, cumʿada gayr-i müstehabdır.

[Gasl-i Meyyit ile Gusl-i Hay Arasındaki Fark]

ما افترق فيه غسل الميت والحي

تستحب البداية بغسل وجه الميت بخلاف الحي فإنه يبدأ بغسل يديه ولا يمضمض ولا يستنشق بخلاف الحي. ولا يؤخّر غسل رجليه بخلاف الحي إن كان في مستَنقَع الماء. ولا يمسح رأسه في وضوء الغسل بخلاف الحي في رواية.

4441. Mes'ele: Gasl-i meyyit ile gusl-i hay beyninde fark:

[1-] Gasl-i meyyitte yüzünü gasl ile bed' müstehab olup gasl-i hayyda ise ellerini gasl ile bed' olunur.

2- Gasl-i meyyitte mazmaza ve istinşâk lâzım olmayıp gasl-i hayyda lâzımlardır.

3- Gasl-i meyyitte ayaklarının gasli te'hîr olıunmaz, gasl-i hayyda ise su biriken bir mahalde gasl edilirse te'hîr edilir.

4- Gasl-i meyyitin vudû'unda başı mesh olunmaz, bir rivâyette gasl-i hay bunun hilâfınadır. Lâkin sahîh olan re's-i meyyitin meshiyle zâhir-i rivâyettir. **[2206]**

[Zekâtla Sadaka-i Fıtrın Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الزكاة وصدقة الفطر

يشترط في نصاب الزكاة النمو ولو تقديرًا بخلاف نصابها ولا يجوز دفعها لذمي بخلافها. ولا وقت لها ولصدقة الفطر وقت محدود يأثم بالتأخير عن اليوم الأوّل لا يجوز تعجيلها قبل ملك النصاب بخلافها بعد وجود الرأس.

4442. Mes'ele: Zekâtla sadaka-i fıtrın beynlerinde [fark]:

[1-] Vücûb-i zekâtta nisâb-ı zekât velev takdîren nemâ kaydıyla mukayyed olup sadaka-i fıtrın vücûbunda gayr-i mukayyeddir.

2- … mes'elede beyân olunduğu üzere zekâtı zimmîye vermek câiz değildir. Fitreyi vermek câizdir.

3- 373. mes'elede beyân olunduğu üzere zekâtın te'diyesi vakt-i muʿayyenle muvakkat olmayıp fitrenin te'diyesi mahdûd ve muvakkat olarak yevm-i evvelden te'hîri mûcib-i ismdir.

4- Nisâba mâlik olmadan zekâtın taʿcîli câiz olmayıp vücûd-i re'sden sonra fitrenin taʿcîli câizdir, buyuruluyor ise de vücûb-i zekâtta sebeb, milk-i nisâb ve vücûb-i fitrede sebeb, vücûd-i re's olup kable'n-nisâb taʿcîl-i zekâtın adem-i cevâzı sebebin adem-i tahakkukuna ve baʿde vücûdi'-re's fitrenin cevâz-ı taʿcîli de sebebin vücûduna binâen olmakla hükm-i mezkûrda beynlerinde fark yoktur. Zîrâ nisâbın husûlüne göre zekâtın taʿcîli de câiz olacağı gibi re'sin adem-i vücûdu takdîrine göre ayn-ı zekât gibi sadaka-i fıtrın taʿcîli de câiz değildir.

[Hacc-ı Temettuʿ ile Hacc-ı Kırân Arasındaki Fark]

ما افترق فيه التمتّع والقِران

يتحلّل من العمرة بعد الفراغ منها إن لم يسق الهدي بخلافه يحرم بالعمرة وحدها من الميقات ويأتي بأفعالها ثم يحرم بالحج من الحرم بخلاف القارن فإنه يحرم بهما معًا من الميقات.

4443. Mes'ele: Hacc-ı temettuʿ ile hacc-ı kırân beyninde fark:

[1-] Mütemettiʿ olan hâcı hedy sevk eylememiş ise umreyi baʿde'l-edâ ihrâmdan çıkar. Kârin bi'l-hac ise umre ile haccı birlikte edâ etmedikçe yalnız biriyle ihrâmdan çıkamaz.

2- Mütemettiʿ, mîkâttan umre için ihrâma girip tavâf ve saʿy gibi erkânını baʿde'l-icrâ ihrâmdan çıkıp baʿdehu Harem'den hac için ihrâma girer. Kârin bi'l-hac ise umre ve haccın ikisine birden mîkâttan ihrâma girer. **[2207]**

[Hibe ile İbrâ Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الهبة والإبراء

يشترط لها القبول بخلافه؛ له الرجوع فيها عند عدم المانع بخلافه مطلقًا.

4444. Mes'ele: Hibe ile ibrâ beyninde fark:

[1-] Hibenin sıhhatinde kabûl şart olup ibrânın sıhhatinde şart değildir.

2- Mâniʿ bulunmadıkça vâhibin hibeden rücûʿu câiz olup ibrâdan rücûʿu mutlakan câiz değildir.

[İcâre ile Beyʿ Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الإجارة والبيع

التأقيت يفسده ويصحّحها. ويملك العوض فيه بالعقد وفيها لا إلا بواحد من أربعة وتفسخ بالأعذار بخلافه وتفسخ بعيب حادث بخلافه وتنفسخ بموت أحدهما إذا عقدها لنفسه بخلافه. وإذا هلك الثمن قبل قبضه لا يبطل البيع واذا هلكت الأجرة العين قبله انفسخت.

4445. Mes'ele: İcâre ile beyʿ beyninde fark:

[1-] Tevkît beyʿi ifsâd edip icâreyi tashîh eder.

2- Beyʿde mücerred akid ile bâyiʿ semene ve müşterî mebîʿe mâlik olup icâre ise ya taʿcîl veya taʿcîl şartı veya istîfâ-yı menfaʿat veya istîfâya temekkün ve iktidârdan biriyle mâlik olur.

3- İcâre özürle fesholunur. Beyʿ fesholunmaz.

4- İcâre ayb-ı hâdisle münfesihe olup beyʿ münfesih olmaz.

5- İcâre vekîl veya velî veya vasî olmayarak mücerred kendi nefsi için akdedilir. Âkideynden birinin vefâtıyla münfesihe olup beyʿ münfesih olmaz.

6- Kable'l-kabz semenin helâkıyla beyʿ bâtıl olmaz. Halbuki kable'l-kabz ücret-i muʿayyenenin helâkıyla icâre münfesihe olur.

[Zevce ile Câriye Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الزوجة والأمة

لا قسم للأمة بخلافها ولا حصر لعدد الإماء بخلاف الزوجات. ولا تقدر نفقتها بخلاف الزوجة فإنها بحسب حالهما ولا يسقطها النشوز بخلاف الزوجة. ولا صداق لها بخلاف الزوجة.

4446. Mes'ele: Zevce ile câriye beyninde fark:

[1-] Câriyeler beyninde kasm lâzım olmayıp halbuki … mes'elede beyân olunduğu üzere zevceler için kasm lâzımdır.

2- Cevâz-ı istifrâş için **[2208]** câriyede bir aded-i münhasır olmadığı hâlde zevcede ﴿مَثْنَىٰ وَثُلَاثَ وَرُبَاعَ﴾[1] muktezâsınca hür için nikâhta cemʿi ancak dörde ve abd için ancak nikâhla efendisinin izniyle ikiye münhasırdır.

3- Câriye için efendisi üzerine nafaka takdîr olunmaz. Zevce için ya kazâ veya rızâ ile zevcinin hâliyle mütenâsib olarak nafaka takdîr olunur.

4- Nüşûzla câriyenin nafakası sâkıta olmaz ise zevcenin sâkıta olur.

5- Câriye için sadâk, yaʿnî mehir lâzım gelmez. Zîrâ rakabesi efendisinin milki olmakla milki bedelinde ivaz lâzım gelmez. Zevcenin hilâfına olarak hîn-i akidde tesmiye olunmuş ise baʿde'd-duhûl tamâm-ı müsemmâ ve kable'd-duhûl talâkla nısf-ı müsemmâ ve hîn-i [akidde] tesmiye olunmamış ise baʿde'd-duhûl mehr-i misil ve kable'd-duhûl müfârakatla mütʿa lâzım gelir.

[Nafaka-i Zevce ile Nafaka-i Karîb Arasındaki Fark]

ما افترق فيه نفقة الزوجة والقريب

نفقتها مقدّرة بحالهما ونفقته بالكفاية؛ ونفقتها لا تسقط بمضي الزمان بعد التقرير أو الاصطلاح بخلاف نفقته؛ وشرط نفقته إعساره وزمانته ويسار المنفق بخلاف نفقتها.

4447. Mes'ele: Nafaka-i zevce ile nafaka-i karîb beyninde fark:

[1-]Zevcenin nafakası tarafeynin hâliyle mütenâsib olarak mukaddere olup nafaka-i karîb ise kifâyet mikdârıyla mukadderedir.

2- Kazâ-yı kâdî veya rızâ-yı tarafeynle takdîr olunduktan sonra mürûr-i zamânla zevcenin nafakası sâkıta olmaz ise de karîbin nafakası sâkıta olur.

3- Karîbin nafakası karîbin fakrı ve kötürüm olması ve münfikin zengin olmasıyla meşrût olup zevcenin nafakası ise bunlar ile meşrûta değildir.

[Mürted ile Kâfir-i Aslî Arasındaki Fark]

ما افترق فيه المرتد والكافر الأصلي

لا يقر المرتد ولو بجزية ولا يصح نكاحه ولا تحل ذبيحته ويهدر دمه ويوقف ملكه وتصرفاته ولا يسبي ولا يفادي ولا يمَنُّ عليه ولا يرث ولا يورث ولا يدفن في مقابر أهل ملة ولا يتبعه ولده فيها.

1 "(Yetimlerin hakkına riayet edemeyeceğinizden korkarsanız, beğendiğiniz kadınlardan) ikişer, üçer, dörder nikâhlayın." Nisa, 4/3.

4448. Mes'ele: [2209] Mürted ile kâfir-i aslî beyninde fark:

[1-] Cizye vermeye tâlib olsa dahi mürted hâl-i irtidâdında ibkâ edilmez. Zîrâ mürteddin küfrü müşrikîn-i Arab'ın küfründen eşed ve eğlaz olup halbuki müşrikîn-i Arab'dan zimmet kabûl olunmamıştır. Amma biraz mülâhaza eylemek üzere müsâʿade talebinde bulunup da müsâʿadesiz müslümânlarca menfaʿat melhûza ise [1](من بدل دينه فاقتلوه، وإن طلب التأجيل أجل ثلاثة أيام) hadîs-i şerîfi muktezâsı üzere üç gün kadar müsâʿade olunup bu üç [gün] zarfında tevbe kabûl olunur ve illâ katl olunup hâl-i İslam'da kazanmış olduğu malı beyne'l-verese alâ mâ farazallâhu taksîm olunup hâl-i irtidâdında kazanmış olduğu malı ganîmet olarak beytü'l-mâla verilir. İnde'l-imâmeyn bu da mîrâs olur. Hamevî, 250.

2- 2448. Mes'elede beyân olunduğu üzere nikâhı sahîh olmaz.

3- Boğazladığı helal olmaz.

4- Demi hederdir.

5- Milki ve sâir tasarrufâtı irtidâdından nükûlüne kadar tevkîf olunur. Zîrâ 2448. mes'elede beyân olunduğu üzere mürteddin tasarrufâtı dört vecih üzere olup onlardan biri[ncisi], kabûl-i hibe ve istîlâdı ve teslîm-i şüfʿası ve talâkı ve me'zûn olan kölesi üzerine hacri bi'l-ittifâk nâfiz.

İkincisi, nikâh ve zebâih ve irs gibi tasarrufâtı bi'l-ittifâk bâtıl.

Üçüncüsü, müslümânla muvâzaʿâtı bi'l-ittifâk mevkûf olup beyʿ ve şirâ ve ıtk ve tedbîr ve kitâbet ve vasiyyet ve kabz-i deyn gibi tasarrufâtının tevakkufunda ihtilâf olunup inde'l-İmâm mevkûfe olarak İslâm olursa nâfiz, irtidâd üzerine vefât eder veya katl olunur veya dâr-ı harbe iltihâkına hükm-i hâkim lâhik olursa tasarrufât-ı mezkûresi bâtıla olup Ebû Yûsuf'a göre cemîʿ-i malından, İmam Muhammed'e göre marîz gibi sülüs-i mâlından nâfize olur.

6- Seby olunmaz.

7- Fidyesi kabûl olunmaz.

8- Kendisine menn u ihsân olunmaz.

9- Kendisi başkasına vâris olamaz.

10- İnde'l-imâm başkaları kendisine vâris olamaz.

11- Ehl-i millet kabrine defnolunmaz.

12- Hükm-i riddede veledi kendisine tâbiʿ olmaz.

---

1 "Her kim dînin değiştirirse onu öldürün. Süre ister ise üç gün mühlet verin." Buhârî, "İstitâbe", 2, r. 6922; Ebû Dâvûd, "Hudûd", 1, r. 4351.

[Itkla Talâk Arasındaki Fark]

ما افترق فيه العتق والطلاق

يقع الطلاق بألفاظ العتق دون عكسه وهو أبغض المباحات إلى الله تعالى دون العتق ويكون بدعيًّا في بعض الأحوال دون العتق.

4449. Mes'ele: [2210] Itkla talâk beyninde fark:

[1-] Talâk niyyetiyle zevcesine hitâben أنت معتقة diyerek ıtk lafzıyla talâkın vukûʿu ve kölesine hitâben ıtk niyetiyle أنت طالق diyerek adem-i vukûʿu.

2- Talâk Cenâb-ı Hakk'a ebgaz-i mübâhâttan olup ıtk bunun aksine olması.

3- Hâl-i hayızda veya defʿaten üç talâkı birden îkâʿı gibi bazı hâllerde talâk bidʿat olup ıtkın bunun aksine olmasıdır.

[Itk ile Vakıf Arasındaki Fark]

ما افترق فيه العتق والوقف

العتق يقبل التعليق بخلاف الوقف. ولا يرتدّ بالرد بخلاف الوقف على معيّن.

4450. Mes'ele: Itkla vakıf beyninde fark:

[1.] "Eğer şöyle yapar isen âzâd ol." diyerek ıtk taʿlîki kabûl edip 203. mes'elede beyân olunduğu üzere vakfın adem-i kabûlüdür. Zîrâ vakıf ya mahkûmun bih olup bi'l-icmâʿ lâzım olur. Mahkûmun bih olmadığı hâlde ya müneccez veya muʿallak veya muzâf veya tencîz ile taʿlîkten ve tencîz ile izâfeden mürekkeb olup müneccez olduğu sûrette İmâm-ı Aʿzam ile İmâmeyn beyninde ihtilâf olup muʿallak olduğu sûrette ya muʿallak bi'l-mevt veya muʿallak bi-gayrihi olup mevtin gayrısına muʿallak ise bi'l-icmâʿ vakıf bâtıl olup mevte muʿallak olup da mevt-i marazıyla mukayyed ise yine bi'l-icmâʿ bâtıl olup "Vefât edersem falân mâlım falân mahalle vakıf olsun." diyerek mevt-i mutlaka muʿallak ise bi'l-icmâʿ lâzım olup "Bir sene sonra şu mâlım fukarâya vakfım olsun" diyerek muzâf, Hassâf'tan naklen gayr-i sahîhtir. Ve eğer mürekkeb ise bi'l-icmâʿ lâzımdır.

2. Redle ıtk mürted olmadığı hâlde vakıf onun reddiyle mürted olur. **[2211]**

[Müdebber ile Ümm-i Veled Arasındaki Fark]

ما افترق فيه المدبر وأم الولد

ثلاثة عشر كما في فروق الكرابيسي لا تضمن بالغصب وبالإعتاق والبيع الفاسد؛ ولا يجوز القضاء ببيعها بخلافه؛ وتعتق من جميع المال وهو من الثلث؛ وقيمتها ثلث قيمتها لو كانت قنّة وهو النصف في رواية والثلثان في أخرى والجميع في أخرى؛ وعليها العدة إذا أعتقت أو مات السيد لا على المدبرة؛ ولو استولد أم ولد مشتركة لا يملك نصيب صاحبه بالضمان بخلاف المدبرة؛ ويثبت نسب ولدها بالسكوت دون ولد المدبرة؛ ولا تسعى لدين المولى بعد موته بخلافه؛ ولا يصح تدبيرها ويصح استيلاد المدبرة؛ ولا يملك الحربي بيعها وله بيعه؛ ولو استولد جارية ولده صح ولو صغيرًا ولو دبّر عبده لا.

4451. Mes'ele: Müdebber ile ümm-i veled beyninde fark:

[1-] *Furûk-i Kerâbîsî*'de savâb olan … mes'elelerde beyân olunduğu üzere *Furûk-i Mahbûbî*'de beyân olunduğu vecihle on üç kadar mes'elede olup onlardan biri ümm-i veled gasbla ve iʿtâkla ve beyʿ-i fâsidle tazmîn olunmaz.

2- Beyʿiyle kazâ câiz olmaz. Müdebber ise ümm-i veledin hilâfınadır.

3- Ümm-i veled cemîʿ-i mâlından âzâd olup müdebber ise sülüs-i mâlından âzâd olur.

4- Ümm-i veledin kıymeti câriyenin sülüs-i kıymeti olup müdebberin kıymeti ise bir rivâyette nısfı, diğer rivâyette sülüsânı, başka bir rivâyette cemîʿ-i kıymetidir.

5- Âzâd olur veya seyyidi vefât ederse ümm-i velede iddet lâzım, müdebbere gayr-i lâzımdır.

6- Başkasıyla müştereke olan ümm-i veled istîlâd olundukda damânıyla sâhibinin hissesi temellük edilmez. Müdebbere bunun hilâfınadır.

7- Ümm-i veledin sükûtuyla veledinin nesebi sâbit olup veled-i müdebber bunun hilâfınadır.

8- Mevlâsının vefâtında onun deyni bedelinde ümm-i veled çalıştırılmaz. Müdebber çalıştırılır.

9- Ümm-i veledin tedbîri sahîh olmaz.

10- Müdebberin istîlâdı sahîh olur.

11- Harbî ümm-i veledin beyʿine malik olmaz. Müdebberin beyʿine malik olur.

12- Her ne kadar sağîr olsa bile oğlunun câriyesini istîlâd eylese sahîh olup tedbîr eylese sahîh olmaz.

[Beyʿ-i Fâsidle Beyʿ-i Sahîh Arasındaki Fark]

ما افترق فيه البيع الفاسد والصحيح

يصح إعتاق البائع بعد قبض المشتري بتكرير لفظ العتق بخلافه في الصحيح؛ ولو أمره المشتري بإعتاقه عنه ففعل عتق على البائع بخلافه في الصحيح؛ ولو أمره المشتري بطحن الحنطة ففعل كان للبائع بخلافه في الصحيح؛ ولو أمره بذبح الشاة ففعل كانت للبائع بخلافه في الصحيح؛ ولو أبرأه عن القيمة بعد فسخ الفاسد ثم هلك المبيع فعليه القيمة وفي الصحيح لا ثمن عليه؛ ولا شفعة فيه بخلاف الصحيح.

4452. Mes'ele: [2212] Beyʿ-i fâsidle beyʿ-i sahîh beyninde fark:

[1-] Beyʿ-i fâsidde müşterînin kabzından sonra ıtk lafzının tekrârıyla bâyiʿin iʿtâkı sahîh olup beyʿ-i sahîhte sahîh olmaz.

2- Kendisinden ıtkla müşteri bâyiʿe emredip de bâyiʿ de iʿtâk eylese bâyiʿden âzâd olup beyʿ-i sahîhde ise bunun hilâfınadır.

3- Müşterî bâyiʿe buğdayını öğütmekle emredip de bâyiʿ de öğütmüş olsa un bâyiʿin olup beyʿ-i fâsidde ise bunun hilâfınadır.

4- Müşterî bâyiʿe almış olduğu koyunu zebhle emredip de bâyiʿ de boğazlamış [olsa], beyʿ-i fâsidde et bâyiʿin olup beyʿ-i sahîhde bunun hilâfınadır.

5- Şirâ-yı fâsidle almış olduğu malı müşteri baʿde'l-kabz akd-i mezkûru feshettikten sonra bâyiʿ müşterîyi kıymetten ibrâ edip mebîʿ helak olsa, beyʿ-i fâsidde müşterî üzerine kıymeti lâzım gelip beyʿ-i sahîhde ise hiçbir şey lâzım gelmez.

6- Beyʿ-i fâsidde şüfʿa cereyân eylemez. Beyʿ-i sahîhde cereyân eder. Binâenaleyh şirâ-yı fâsid[le] bir dâr iştirâ edip kabzeylese şefîʿ için hakk-ı şüfʿa sâbit olmaz. Beyʿ sahîh olsa idi sâbit olurdu.

[İmâmet-i uzmâ/hilâfet ile Kazâ Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الإمامة العظمى والقضاء

يشترط في الإمام أن يكون قرشيًّا بخلاف القاضي؛ ولا يجوز تعدّده في عصر واحد وجاز تعدد القاضي ولو في مصر واحد؛ ولا ينعزل الإمام بالفسق بخلاف القاضي على قول.

4453. Mes'ele: [2213] İmâmet-i uzmâ, yaʿnî hilâfetle kazâ beyninde fark:

[1-] İmâmette Kureşî olmak şart olup kazâda şart değildir.

2- Bir asırda imâmın teʿaddüdü câiz değil, velev bir beldede olsa dahî. Kâdînın teʿaddüdü câizdir.

3- Fıskla imâm münʿazil olmaz. Bir kavle göre kâdî münʿazil olur.

[Kazâ ile Hisbe Arasındaki Fark]

ما افترق فيه القضاء والحسبة

للقاضي سماع الدعوى عمومًا وللمحتسب فيما يتعلق ببَخْس أو تطفيف أو غش؛ ولا يسمع البينة ولا يحلّف.

4454. Mes'ele: Kazâ ile hisbe, yaʿnî şehremîni beyninde fark:

[1-] Kâdî umûm-i daʿvâları istimâʿ edip muktezâ-yı şerʿ üzere ihkâk-ı hakla hükmedebilir. Muhtesib ise ancak neces, tanzîf ve gış gibi me'mûriyyetine taʿalluk eden husûsâtı istimâʿ edebilir.

2- Kâdî müddeʿînin ikâme ettiği beyyineyi istimâʿ edip muktezâsıyla hükmeder, muhtesib edemez.

3- Kâdî münkire yemîn teklîf eder, muhtesib edemez.

[Şehâdetle Rivâyet Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الشهادة والرواية

يشترط العدد فيها دون الرواية؛ لا تشترط الذكورة في الرواية مطلقًا وتشترط في الشهادة بالحدود والقصاص؛ تشترط الحرية فيها دون الرواية؛ لا تقبل الشهادة لأصله

وفرعه ورقيقه بخلاف الرواية؛ للعالم الحكم بعلمه في الجرح والتعديل في الرواية اتفاقًا بخلاف القضاء بعلمه ففيه اختلاف؛ الأصح قبول الجرح المبهم من العالم به بخلافه في الشهادة؛ لا تقبل الشهادة على الشهادة إلا عند تعذر الأصل بخلاف الرواية؛ إذا روى شيئًا ثم رجع عنه لا يعمل به بخلاف الرجوع عن الشهادة بعد الحكم ؛ لا تقبل شهادة المحدود في قذف بعد التوبة وتقبل روايته.

4455. Mes'ele: [2214] Şehâdetle rivâyet beyninde fark:

[1-] Hukûk-i ibâda şehâdette iki recül veya bir recül ile iki mer'e, hadd-i zinâ gibi hukûk-i Bârî'de dört recül gibi aded şart olup rivâyette şart değildir.

2- Mutlakan rivâyette zükûret şart değildir. Hudûd ve kısâsta şehâdette şarttır.

3- Şehâdetin kabûlünde hürriyyet şart olup rivâyetin kabûlünde şart değildir.

4- Usûl ve fürûʿ ve zevceynin yekdiğerlerine şehâdetleri kabûl olunmaz. Rivâyet bunun hilâfınadır.

5- Bi'l-ittifâk rivâyette cerh ve taʿdîlde ilmiyle âlim hükmedebilir. Kazâ bunun hilâfına olarak ilmiyle hükmü ihtilâfîdir.

6- İlmiyle âlim olandan cerh-i mübhemede esahh olan kabûlüdür. Şehâdet bunun hilâfınadır.

7- Şehâdet ale'ş-şehâdet ancak aslın teʿazzürü hâlinde kabûl olunup rivâyet bunun hilâfınadır.

8- Bir şey rivâyet edip de baʿdehu rücûʿ ederse onunla amel olunmaz. Kable'l-hüküm şehâdetten rücûʿ bunun hilâfınadır.

9- Baʿde't-tevbe kazifle mahdûdun şehâdeti kabûl olunmaz. Rivâyeti kabûl olunur.

[Habs-i Rehinle Mebîʿ Arasındaki Fark]

ما افترق فيه حبس الرهن والمبيع

لو كان المبيع غائبًا لا يلزم المشتري تسليم الثمن مطلقًا والرهن إذا كان غائبًا عن المصر ويلحق المرتهن مؤنة في إحضاره لم يلزمه إحضاره قبل أخذ الدين.

والمرتهن إذا أعار الرهن من الراهن لم يبطل حقه في الحبس فله ردّه بخلاف البائع إذا أعار المبيع أو أودعه من المشتري سقط حقه فلا يملك ردّه، وهما في بيوع السراج الوهاج. والبائع إذا قبض الثمن وسلم المبيع للمشتري ثم وجد فيه زيوفًا أو نبهرجةً وردّها ليس له استرداد المبيع وفي الرهن يسترده. ولو قبضه المشتري بإذن البائع بعد نقد الثمن وتصرّف فيه ببيع أو هبة ثم وجد البائع الثمن زيوفًا ليس له إبطال تصرّف المشتري بخلاف الرهن؛ ذكره الإسبيجابي في البيوع وقاضيخان في الرهن.

4456. Mes'ele: [2215] Habs-i rehinle mebîʿ beyninde fark:

[1-] Mebîʿ gâib olursa gerek bâyiʿe mebîʿi ihdârında me'ûnet lâhika olsun ve gerek lâhika olmasın müşterîye semeni teslîm lâzım gelmez ise de rehni beldeden gâib olup da ihdârında mürtehine me'ûnet lâhika olursa deyni kable'l-ahz rehni ihdârı lâzım gelmez.

2- Mürtehin rehni râhine iʿâre etmekle hakk-ı habsi bâtıl olmayarak râhinin rehni mürtehine reddi, daha doğrusu mürtehine onu istirdâdı lâzım gelip bâyiʿ ise mebîʿi müşterîye iʿâre veya îdâʿ ederse mürtehinin hilâfına olarak hakk-ı habsi sâkıt olup redde, daha doğrusu istirdâda malik olamaz. Bu iki mes'ele *Sirâcü'l-Vehhâc*'ın büyûʿ bahsindedir.

3- Bâyiʿ semeni kabzedip mebîʿi müşterîye baʿde't-teslîm bâyiʿ semende züyûf veya nebehrece bularak müşterîye reddeylese mebîʿi istirdâd edemez. Rehinde ise istirdâd eder.

4- Parasını verdikten sonra müşterî mebîʿi bâyiʿin izniyle kabzedip onu başkasına beyʿ ve hibe ile baʿde't-tasarruf bâyiʿ nakd-i semenden sonra parada züyûf, yaʿnî kalb akçe bulmakla müşterînin mebîʿdeki tasarrufunu ibtâl edemez. İsbîcâbî'nin büyûʿda ve Kâdîhân'ın rehinde beyânlarına göre rehin mebîʿin hilâfınadır.

[Beyʿe Vekîl ile Kabz-ı Deyne Vekîl Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الوكيل بالبيع والوكيل بقبض الدين

صحّ إبراء الأوّل من الثمن وحطه وضمن ولا يصح من الثاني؛ صحّ من الأوّل قبول الحوالة لا من الثاني؛ وصح من الأوّل أخذ الرهن لا من الثاني؛ وصح منهما

أخذ الكفيل؛ وصح ضمان الوكيل بالقبض المديون فيه ولا يصح ضمان الوكيل في المبيع المشترى في الثمن؛ وتقبل شهادة الوكيل بالقبض بالدين لا الوكيل بالبيع به؛ وللمشتري مطالبة الوكيل بما دفعه له إذا سلمه للموكل بعد فسخ البيع بخيار بخلاف الوكيل بالقبض للثمن؛ ولا يصح نهي الموكل المشتري عن الدفع إلى الوكيل بالبيع بخلاف الوكيل بالقبض.

4457. Mes'ele: [2216] Beyʿe vekîl ile kabz-ı deyne vekîl beyninde fark:

[1-] Beyʿe vekîlin semenden ibrâ ve tenzîli sahîh olup dâmin olur. Kabz-ı deyne vekîlden sahîh olmaz.

2- Beyʿe vekîlin havâlesi sahîh olup, kabza vekîlin sahîh olmaz.

3- Beyʿe vekîlden rehîn almak sahîh olup, kabza vekîlin sahîh olmaz.

4- Her ikisinden kefîl almak sahîh olur.

5- Kabza vekîlin medyûna deynde damânı sahîh olup, beyʿe vekîlin mebîʿde müşterîye damânı sahîh olmaz.

6- Deyni kabza vekîlin şehâdeti kabûl olunup beyʿe vekîlin şehâdeti kabûl olunmaz.

7- Müşterî hıyâr ile beyʿi baʿde'l-fesih vermiş olduğı semeni müvekkile vermiş ise beyʿe vekîlden onu mutâlebe edebilir ise de semeni kabza vekîlden mutâlebe edemez.

8- Müvekkilin müşterîyi beyʿe vekîle semen-i mebîʿi vermekten nehyi sahîh olmaz ise de semen-i kabza vekîle vermekten nehiy sahîh olur.

[Nikâhla Ricʿat Arasındaki Fark]

ما افترق فيه النكاح والرجعة

لا يصح إلا بشهود بخلافها؛ لا بد فيه من رضاها بخلافها؛ لا مهر فيها بخلافه؛ لا تصحّ إلا لمعتدة بخلافه.

4458. Mes'ele: Nikâhla ricʿat beyninde fark:

[1-]Nikâh ancak şehâdet-i şühûdla sahîh olup ricʿat bilâ-şehâdet sahîhtir.

2- Sıhhat-i nikâhta bâliğanın rızâsı şart olup sıhhat-i ricʿatte şart değildir.

3- Ricʿatte mehir lâzım değildir. 214. mes'elede beyân olunduğu üzere nikâhta lâzımdır. Zîrâ ahkâm-ı lâzimesindendir.

4- Ricʿat, ancak iddet zarfında bulunan muʿteddede sahîha olup nikâh ise mâniʿ-i şerʿî bulunmadıkça ale'l-ıtlâk sahîh olur.

[Vekîl ile Vasî Arasındaki Fark]

ما افترق فيه الوكيل والوصي

يملك الوكيل عزل نفسه لا الوصي بعد القبول؛ لا يشترط القبول في الوكالة ويشترط في الوصاية؛ ويتقيد الوكيل بما قيّده الموكل ولا يتقيّد الوصي؛ ولا يستحق الوكيل أجرة على عمله بخلاف الوصي؛ ولا تصحّ الوكالة بعد الموت والوصاية تصح؛ وتصح الوصاية وإن لم يعلم بها الوصي بخلاف الوكالة.

4459. Mes'ele: Vekîl ile vasî beyninde fark pek çok olup onlardan biri:

[1-]1841. mes'elede beyân olunduğu üzere vekâlet tarafeynden gayr-i lâzım olduğundan vekîl kendisini vekâletten azle mâlik olup baʿde'l-kabûl vasî azledemez.

2- Vekâlette kabûl şart olmayıp mücerred sükûtla adem-i red kâfî olup vesâyette şarttır.

3- Vekîl müvekkilin takyîd ettiği kuyûd ile mukayyed olup vasî mukayyed değildir.

4- Hasbe'l-vekâlet ameli üzerine ücrete müstahik olmayıp vasî müstahiktir.

5- Baʿde'l-mevt vekâlet sahîha olmayıp vesâyet sahîhadır.

6- Her ne kadar vasînin ilmi lâhik olmasa dahi vesâyet sahîha olup vekâlet gayr-i sahîhadır.

ويشترط في الوصي الإسلام والحرية والبلوغ والعقل ولا يشترط في الوكيل إلا العقل؛ وإذا مات الوصي قبل تمام المقصود نصب القاضي غيره بخلاف موت الوكيل لا ينصب غيره إلا عن مفقود للحفظ؛ وفي أن القاضي يعزل وصي الميت لخيانة أو تهمة بخلاف الوكيل.

4460. Mes'ele: Vekîl ile vasî beyninde yedinci fark:

[7-] Vasîde İslâm ve hürriyyet ve bulûğ ve akıl şart olup vekîlde ise akıldan başkası şart değildir.

8- Kable tamâmi'l-maksûd vasî vefât ederse kâdî başkasını nasb ve taʿyîn eder ise de vekîl vefât ederse nasb eylemez. Ancak hıfz için mefkûdda taʿyîn eder.

9- Kâdî hiyânetine veya töhmetine binâen vasî-yi meyyiti vesâyetinden azleder ise de vekîli azledemez.

وفي أن الوصي إذا باع شيئًا من التركة فادعى المشتري أنه معيب ولا بينة فإنه يحلف على البتات بخلاف الوكيل فإنه يحلف على نفي العلم؛ وهي في القنية.

4461. Mes'ele: [2218] Vekîl ile vasî beyninde onuncu fark:

[10-] Vasî terekeden bir şey satıp müşterî bilâ-beyyine aldığı şeyde ayb-ı kadîm bulunduğunu beyân ederek red ile parasını istirdâd iddiʿâsında bulunsa vasî sebât üzerine yemîn teklîf eder. Vekîl ise bunun hilâfına olarak nefy-i ilme yemîn verir. Mes'ele-i mezkûre *Kunye*'de mezkûredir.

ولو أوصى لفقراء أهل بلخ فالأفضل للوصي أن لا يجاوز بلخ. فإن أعطى في كورة أخرى جاز على الأصح؛ ولو أوصى بالتصدّق على فقراء الحاج يجوز أن يتصدق على غيرهم من الفقراء؛ ولو خصّ فقال لفقراء هذه السكة لم يجز؛ كذا في وصايا خزانة المفتيين.

4462. Mes'ele: Ehl-i Belh'in fukarâsına vasiyyet eylese vasî için efdal olan Belh'i adem-i tecâvüz olup eğer başka mahallin fukarâsına verir ise esahh kavil üzere câizdir. Huccâcın fukarâsına tasaddukla vasiyyet ettikte vasî için sâir fukarâya tasadduk câizdir. Ve "Şu sokağın fukarâsına" diyerek tasaddukla vasiyyeti bir sokağın fukarâsına tahsîs edip de vasî onların gayrısına tasadduk eylese *Hizânetü'l-Müftîn*'in vesâyâsında beyânına göre câiz olmaz.

وفي الخانية ولو قال: لله عليّ أن أتصدق على جنس، فتصدق على غيره لو فعل ذلك بنفسه جاز ولو أمر غيره بالتصدق ففعل المأمور ذلك ضمن المأمور انتهى. فهذا مما خالف فيه الوصي الوكيل.

4463. Mes'ele: *Hâniyye*'nin beyânına göre "Falân cinse tasadduk Allah için üzerime vâcib olsun." diyerek **[2219]** bir cinse tasadduk nezredip de başkalarına tasadduk eyledikte, eğer bizzat kendisi tasadduk eylemiş ise câiz olup başkasına tasaddukla emredip de me'mûr tasadduk eylemiş ise me'mûr tasadduk eylediği parayı dâmin olup işte bu mes'ele de vasînin vekîle muhâlefet ettiği mesâildendir.

ولو استأجر المُوصي الوصي لتنفيذ الوصية كانت وصية له بشرط العمل وهي في الخانية ولو استأجر الموكل الوكيل فإن كان على عمل معلوم صحت وإلا لا. ويجتمعان في أن كلًّا منهما أمين، مقبول القول مع اليمين؛ ويصح إبراؤهما عما وجب بعقدهما ويضمنان. وكذا يصحّ حطّهما وتأجيلهما ولا يصح ذلك منهما فيما لم يجب بعقدهما.

4464. Mes'ele: Mûsî, vasîyi tenfîz-i vasiyyet için istîcâr eylese, vasiyyet-i mezkûre vasîye bi-şarti'l-amel olup vasiyyet olup vasiyyet-i mezkûre *Hâniyye*'de müvekkil vekîli istîcâr eylese eğer amel-i maʿlûm üzere ise sahîh olup, değil ise değildir, diyerek tasvîr olunmuştur.

4465. Mes'ele: Gerek vasî ve gerek vekîl her biri yemînle makbûlü'l-kavl olmakta ictimâʿ ve ittihâd edip kendi akidleriyle vâcib olan hukûkta ibrâları sahîh olup dâmin olurlar. Ve kezâ hat ve tenzîlleri de sahîh olup kendi akidleriyle vâcib olmayan hukûkta sahîh değillerdir.

[Vasî ile Vâris Arasındaki Fark]

ما افترق الوصي والوارث

واعلم أن الوصي والوارث يشتركان في الخلافة عن الميت في التصرف؛ والوارث أقوى لملكه العين؛ فلو أوصى بعتق عبد معيّن فلكل منهما إعتاقه لكن يملك الوارث إعتاقه تنجيزًا وتعليقًا وتدبيرًا وكتابة ولا يملك الوصي إلا التنجيز؛ وهي في التلخيص. ولا يملك الوارث بيع التركة لقضاء الدين وتنفيذ الوصية ولو في غيبة الوصي إلا بأمر القاضي وهي في الخانية.

4466. Mes'ele: [2220] Vasî ile vâris beyninde fark: Maʿlûm ola ki vasî ile vâris tasarruf husûsunda meyyitten halîfe olmakta müşârik olup lâkin vâris ayn-ı mevrûsa mâlik olduğu için vasîden akvâdır. Binâenaleyh müteveffâ

muʿayyen olan bir kölenin iʿtâkını vasiyyet ettikte her ikisi de onu iʿtâka malik ise de, lâkin vâris tencîzen veya taʿlîkan veya tedbîren veya kitâbeten iʿtâkına mâliktir. Vasî ise ancak tencîzen iʿtâkında mâliktir ki mes'ele-i mezkûre *Telhîs*'te mezkûredir.

4467. Mes'ele: *Hâniyye*'nin beyânına göre her ne kadar vasînin gıyâbında olsa bile vâris kazâ-yı deyn ve tenfîz-i vesâyâ için terekeyi beyʿe mâlik olmayıp ancak emr-i kazâ ile satabilir.

وصي القاضي كوصي الميت ويفترقان في أحكام ذكرناها في وصايا الفوائد.

4468. Mes'ele: Kâdînın nasb ve taʿyîn eylediği vasî-yi mansûb meyyitin hâl-i hayâtında intihâb ve ihtiyâr eylediği vasî-yi muhtâr gibi olup vesâyâyı fevâidde musannif-i allâmenin 3699. mes'elede zikir ve beyân eylediği ahkâmda ayrılır. **[2221]**

أمين القاضي كوصيه ويفترقان في أن الأمين لا يلحقه عهدة كالقاضي ووصيه يلحقه كوصي الميت. الحمد لله رب العالمين ولنختتم هذا الفن بقواعد شتى من أبواب متفرقة وفوائد لم تذكر فيما سبق.

4469. Mes'ele: Kâdînın "Falân husûmete seni emîn kıldım." diyerek emîn ittihâz ettiği kimse vasî taʿyîn ettiği kimse gibi ise de kâdî gibi emîne de uhdenin adem-i taʿallukunda ve vasî-yi meyyit gibi vasiyyetin luhûkunda vasiyyetten ayrılır.

Ve'l-hamdü lillâhi rabbi'l-âlemîn, fürûk-i mezkûreyi câmiʿ olan fenn-i sâlisi ebvâb-ı müteferrikadan kavâʿid-i şettâ ve mâ sebekada zikr olunmayan birinci fevâid ile hatmeylemek îcâb ve iltizâm eyledik.

Kâide: Fevâid-i Şettâ

قاعدة: إذا أتى بالواجب وزاد عليه هل يقع الكل واجبًا أم لا؟

قال أصحابنا: لو قرأ القرآن كلّه في الصلاة وقع فرضًا، ولو أطال الركوع والسجود فيها وقع فرضًا. واختلفوا فيما إذا مسح جميع رأسه فقيل يقع الكل فرضًا والمعتمد وقوع الربع فرضًا والباقي سنة.

4470. Mes'ele: Mükellef edâ-yı vâcibde mikdâr-ı vâcibi edâ edip de onun üzerine ziyâdede bulunsa cümlesi vâcib olarak mı vâkiʿ olur yoksa vâcib mikdârı vâcib, sünnet mikdârı sünnet mi olur taʿyîninde kâide: Meselâ namâzda âyet-i vâhide farz, tamam-ı Fâtiha ve damm-ı âyet veya sûre vâcib, ziyâdeleri sünnet iken musallî namâzda tekmîl-i Kurân-ı Kerîm'i tilâvet eylese eimme-i Hanefiyye cümlesinin farz olarak vukûʿuna kâil olup ve kezâ rükûʿ ve sücûdda bir tesbîh mikdârı vâcib, üç tesbîh mikdârı sünnet, ziyâdesi müstehab iken itâlede bulunsa cümlesi farz olarak vukûʿuna kâil olup, abdeste başının cümlesini meshde ihtilâf olunarak bazıları farz olarak vukûʿuna kâil olmuş ise de muʿtemed olan rubʿ mikdârının farz, bâkîsinin **[2222]** mesnûn olmasıdır.

واختلفوا في تكرار الغسل فقيل يقع الكل فرضًا والمعتمد أن الأولى فرض والثانية مع الثالثة سنة مؤكدة. ولم أر الآن ما إذا أخرج بعيرًا عن خمس من الإبل هل يقع فرضًا أو سنة. وما إذا نذر ذبح شاة فذبح بدنة. ولعلّ فائدته في النية هل ينوي في الكل الوجوب أو لا؟ وفي الثواب هل يثاب على الكل ثواب الواجب أو ثواب النفل فيما زاد.

4471. Mes'ele: Aʿzâ-yı mağsûleyi üçer defa gasl eyledikte cümlesinin farz olarak vukûʿunda ihtilâf olunmuş ise de muʿtemed olan birinci farz olup ikinciyle üçüncünün sünnet-i mü'ekkede olmasıdır.

Musannif-i allâme buyururlar ki, havâic-i asliyyesinden fazla sâime olarak beş devesi olup havelân-ı havl bulunarak bir deve ihrâc eylese farz olan zekâttan mı vâkiʿ olur yoksa sünnet olarak mı vâkiʿ olur, ile'l-ân hükm-i sarîhini görmedim. Ve kezâ bir koyun zebhini nezredip de ondan bedel aʿlâ bir deve kurbân eylese me'mûldur ki bunların fâidesi cümlesinde ıskât-ı vâcibe mi yoksa vâcib mikdârında vâcibe niyet edecek ve sevâb husûsunda dahi cümlesinde vâcib sevâbıyla mı müsâb olup yoksa vâcib mikdârı üzerine zâid olanda sevâb-ı nefl ile müsâb olmasındadır.

وفي مسألة الزكاة لو استحق الاسترداد من العامل هل يرجع بقدر الواجب أو الكل؟ ثم رأيتهم قالوا في الأضحية كما ذكره ابن وهبان معزيًا إلى الخلاصة: الغني إذا ضحّى بشاتين وقعت واحدة فرضًا والأخرى تطوّع وقيل الأخرى لحم انتهى.

4472. Mes'ele: Ânifen beyân olunduğu üzere beş devenin zekâtı bir koyun iken onun bedelinde bir aʿlâ **[2223]** deve verilmesi mes'elesinde zekâtı toplayan âmilden istirdâdı husûsunda müstehak zuhûr eylese vâcib olan bir koyun mikdârıyla mı yoksa cümlesiyle mi rücûʿ olunur tereddüd edip baʿdehu *Hulâsa*'ya azv u nisbetle İbn Vehbân'ın zikir ve beyân ettiği gibi gördüm ki fukahâ-yı izâm hazerâtı kitâb-ı udhiyede ganî olan bir kimse iki koyun kurbân kesse onlardan biri vâcib olarak vâkiʿ olup diğerinin tatavvuʿ olmasına kâil olmuşlardır. Bazıları dahi diğerinin lahm olarak kurbun taʿallukuna kâil olmuşlar.

ولم أر حكم ما إذا وقف بعرفات أزيد من القدر الواجب أو زاد على حالهما في نفقة الزوجة أو كشف عورته في الخلاء زائدًا على القدر المحتاج إليه هل يأثم على الجميع أو لا.

4473. Mes'ele: Musannif-i allâme, huccâc-ı müslimîn Arafât'ta vâcib mikdârından ziyâde bulunsa veya zevc zevcesinin nafakasında hâlleriyle mütenâsib olan vâcib mikdârından ziyâde vermiş olsa cümlesi üzerine vâcib sevâbıyla mı müsâb olur yoksa mikdâr-ı vâcibden ziyâdesi üzerine nâfile sevâbıyla mı müsâb olur ve abdesthânede hâcet mikdârından ziyâde keşf-i avrette bulunsa cümlesi üzerine mi âsim olur yoksa hâcet mikdârından ziyâdesi üzerine mi âsim olur, hükümlerini görmedim buyuruyorlar ise de namâzda kırâat ve rükûʿ ve secde mes'elelerindeki ziyâdelere kıyâs olunabilir.

Fâide: Ahkâm-ı Taʿallüm-i İlim ve Aksâmihi

تعلّم العلم يكون فرضَ عيْنٍ وهو بقدر ما يحتاج إليه لدينه؛ وفرضَ كفايةٍ وهو ما زاد عليه لنفع غيره؛ ومندوبًا وهو التبحّر في الفقه وعلم القلب؛ وحرامًا وهو علعلم الفلسفة والشعبذة والتنجيم والرمل وعلوم الطبايعين والسحر ودخل في الفلسفة المنطق ومن هذا القسم علم الحرف والموسيقي؛ ومكروهًا وهو أشعار المولَّدين من الغزل والبطالة؛ ومباحًا كأشعارهم التي لا سخف فيها. وكذا النكاح يدخله الأحكام الخمسة كما بيّنّاه في شرح الكنز منه وكذا الطلاق يدخله وكذا القتل.

4474. Mes'ele: Taʿallüm-i ilim farz-ı ayn ve farz-ı kifâye ve mendûb ve harâm ve mekrûh olarak ahkâm-ı hamseyi müştemil olabilir. Gerek iʿtikâd ve gerek amel cihetinden muhtâc olduğu mesâil-i dîniyyeyi öğrenmek her mükellef için farz-ı ayn olup, meselâ erkeğe mesâil-i hayız ve nifâs ve fakîre mesâil-i hac ve zekât gibi gayr-i muhtâc olduğu mesâili muhtâc olanlara taʿlîm edip öğretmek için farz-ı kifâye olur. Ve ilm-i fıkıh ve ilm-i kalb, yaʿnî tasavvuf ve ahlâk gibi ulûm-i dîniyyede tebahhur için taʿallum mendûb olup bâis-i idlâl olması ihtimâline biâen usûl-i dîne muhâlif olan felse ve sihir ve hokkbazlık gibi şaʿveze ve lüzûmundan ziyâde reml ve ilm-i tabâyiʿîn gibilerini taʿallüm harâm olup bazılarına göre mantık da felsefede dâhildir. Ve ilm-i hurûf ve ilm-i mûsikî dahi bu kısımda dâhildir. Ve gazel ve batâleden eşʿâr-ı müvelledîni taʿallüm mekrûh olup sehâfeti müfîd ve müştemil olmayan eşʿârlarını taʿallüm mübâhtır. Ahkâm-ı mezkûre taʿlîmde dahi cârîdir.

4475. Mes'ele: Musannif-i allâmenin nikâhtan *Şerh-i Kenz*'de ve 217. mes'elede beyân olunduğu üzere ahkâm-ı hamse-i mezkûre nikâh ve talâk ve katilde dahi dâhillerdir. **[2225]**

[Fâide: Kâmil Muhaddis]

فائدة

ذكر البزّازي في المناقب عن الإمام البخاري: الرجل لا يصير محدّثًا كاملًا إلا أن يكتسب «أربعًا» «مع أربع» «مثل أربع» «في أربع» «عند أربع» «بأربع» «على أربع» «عن أربع» «لأربع» وهذه الرباعيات لا تتم إلا «بأربع» «مع أربع» فإذا تمت له كلها هانت عليه «أربع« وابتلي «بأربع» فإذا صبر أكرمه الله تعالى في الدنيا «بأربع» وأثابه في الآخرة «بأربع».

أما الأولى: فأخبار الرسول ﷺ وشرائعه وأخبار الصحابة ومقاديرهم والتابعين وأحوالهم وسائر العلماء وتواريخهم؛ «مع أربع»: أسماء رجالهم وكناهم وأمكنتهم وأزمنتهم؛ «مثل أربع»: التحميد والخطب والدعاء مع الترسل والتسمية مع السورة والتكبير مع الصلوات؛ «مع أربع»: المسندات والمرسلات والموقوفات والمقطوعات؛ «في أربع»: في صغره، في إدراكه، في شبابه، في كهولته؛ «عند أربع»: عند شغله

عند فراغه وفقره وغناه؛ «بأربع»: بالجبال بالبحار بالبلدان بالبراري؛ «على أربع»: على الحجارة، على الأخزاف والجلود والأكتاف إلى الوقت الذي يمكن نقلها إلى الأوراق؛ «عن أربع»: عمن هو فوقه ودونه ومثله وعن كتابة أبيه إذا علم أنه خطّه؛ «لأربع»: لوجه الله تعالى ورضاه والعمل به إن وافق كتاب الله تعالى ولنشرها بين طالبيها ولإحياء ذكره بعد موته.

4476. Mes'ele: İmâm Buhârî'den naklen Bezzâzî'nin *Menâkıb*'ında beyânına göre insan muhaddis-i kâmil olmaz. Ancak dört şey için dört şeyden dört şey üzerine dört şey ile dört indinde dört şeyde dört şey ile dört şey gibi dört şey ile dört şey iktisâb eylemekle olabilip bu rubâʿîler de ancak dört şey ile birlikte olarak dört şey ile tamâm olur. İşte rubâʿiyyât-ı mezkûrenin cümlesi tamâm oldukta kendisine dört şey âsân olup dört şeye mübtelâ olur. Bu dörtten birincisi, ibtilâya sabrettikte Cenâb-ı Hak kendisine dünyada dört şey ile ikrâm edip âhirette dahi dört şey ile mükâfât buyurur.

Rubâʿiyyât-ı mezkûreden birincisi, Resûl-i Ekrem sallallâhu teʿâlâ aleyhi ve sellem Efendimiz Hazretleri'nin **[2226]** ahbârı ve şerâiʿi ve ahbâr-ı sahâbe ve mekâdir-i sahâbe ve tâbiʿîn ve ahvâl-i tâbiʿîn ve ulemâ ve tevârîh-i ulemadır.

مع أربع kavliyle ifâde olunan ikinci rubâʿîler, sahâbe ve tâbiʿîn ve ulemânın esâmî ve künyeleri ve mekânları ve zamânları.

كأربع kavliyle ifâde olunan üçüncü rubâîler, hutabla tahmîd ve teressül ile duâ ve sûre ile tesmiye ve salavâtla tekbîr.

مع أربع kavliyle ifâde olunan dördüncü rubâʿîler de ahbâr-ı Resûl'ün müsnedât ve mürâselât ve mevkûfât ve maktûʿâtı.

في أربع kavliyle ifâde olunan beşinci rubâʿîleri sıgar-ı sinninde ve idrâkinde ve şebâbetinde ve kuhûletinde demek.

عند أربع kavliyle ifâde olunan altıncı rubâʿîler de hâl-i şuğlünde ve hâl-i ferâğında ve hâl-i fakrında ve hâl-i gınâsında demek.

بأربع kavliyle ifâde olunan yedinci rubâʿîler de bi'l-cibâl ve bi'l-bihâr ve bi'l-berârî ve bi'l-büldân demek.

على أربع kavliyle ifâde olunan rubâʿîler de, sahâif-i evraka nakli mümkün olana kadar gerek taşlar üzerine ve gerek çanaklar üzerine ve gerek deriler üzerine ve gerekse ketifler üzerine yazmak ve yazılandan istifâde eylemek demek.

عن أربع kavliyle ifâde olunan sekizinci rubâʿîler de gerek fevkinde bulunanlardan ve gerek mâ dûnunda bulunanlardan ve gerek kendi akrân ve emsâli bulunanlardan ve pederinin hattı olduğunu bildiği hâlde pederinin kitâbından teʿallüm ve tahsîl eylemek demek.

لأربع kavliyle ifâde olunan dokuzuncu rubâʿîler de li-vechillâhi Teâlâ ve li-rızâhu ve Kitâb'a muvâfık ise mûcebiyle amel ve tâlibleri beyninde neşreylemek ve vefâtından sonra zikir ile kendisini ihyâ için demektir.

ثم لا تتم له هذه الأشياء إلا «بأربع»: من كسب العبد وهو معرفة الكتابة واللغة والصرف والنحو؛ «مع أربع»: من عطاء الله تعالى الصحة والقدرة والحرص والحفظ.

4477. Mes'ele: [2227] Muhaddis-i kâmil olmak için lâzım olarak beyân olunan eşyâ-yı mezkûrede ancak sıhhat ve kudret ve hıfz gibi atâyâ-yı ilâhiyyeden dört şey ile maʿrifet-i kitâbet ve maʿrifet-i lügat ve sarf ve nahivden olan kesb-i abdden dört şey ile tamâm olur.

فإذا تمت له هذه الأشياء هانت عليه «أربع»: الأهل والولد والمال والوطن وابتلي «بأربع»: بشماتة الأعداء وملامة الأصدقاء وطعن الجهال وحسد العلماء. فإذا صبر أكرمه الله تعالى في الدنيا «بأربع»: بعزّ القناعة وهيبة النفس ولذة العلم وحياة الأبد؛ وأثابه في الآخرة «بأربع»: بالشفاعة لمن أراد من إخوانه وبظلّ العرش حيث لا ظلّ إلا ظلّه والشرب من الكوثر وجوار النبيين في أعلى علّيّين. فإن لم يطق احتمال هذه المشاق فعليه بالفقه الذي يمكنه تعلّمه وهو في بيته قارّ ساكن لا يحتاج إلى بعد أسفار ووطء ديار وركوب بحار وهو مع ذلك ثمرة الحديث.

4478. Mes'ele: Muhaddis-i kâmil olmak için lâzım olan eşyâ-yı mekzûre bir kimsede ictimâʿ ederek tamâm oldukta ehil ve evlâd ve mâl ve vatan gibi dört şeyin mihen ve meşakkatleri ol kimseye âsân olup -hafazanallâhu Teâlâ- şemâtet-i aʿdâ', melâmet-i esdıkâ' ve taʿn-i cühhâl ve hased-i ulemâ gibi dört şey ile mübtelâ olup bunlara da sabır ve tahammül ettikte Cenâb-ı Allâh dünyada izz-i kanâʿat ve heybet-i nefis ve lezzet-i ilim ve

hayât-ı abedle ve âhirette ihvânından dilediklerine şefâʿat ve zıll-i Bârî'den başka ilticâ ve dehâlet edecek zıll bulunmadığı gün zıll-i arşta selâmet-neşîn ve havz-i Kevser'den nûş edip aʿlâ-yı illiyînde enbiyâ-yı mürselîn hazerâtıyla birlikte bulunmak gibi dört şey ile mazhar-ı taltîf olur. Bu misillü eltâf-ı ilâhiyyeye nâil olmak için meşâkk-ı **[2228]** mezkûreye tahammül edemeyen ten-perverlere buʿd-i esfâra ve tayy-i diyâra ve rükûb-i bihâra muhtâc olmayıp meskeninde ihtiyâr-ı karâr ve sükûnla tahsîl ve taʿallümü mümkün olan ilm-i fıkhı öğrenmeye mülâzemet lâzım gelir. İşte bu hâlde bulunan ten-perverlere bu vechile fıkhın husûlü de hadîs-i şerîfin semeresidir.

وليس ثواب الفقيه وعزه أقل من ثواب المحدّث وعزه انتهى.

4479. Mes'ele: Semere-i fıkh-i şerîf olarak fıkhın sevâbı ve ehline bâʿis olduğu izzet ve şerefi muhaddisin hadîs-i şerîf sebebiyle kesbeylediği sevâb ve izzetten ekall değildir. Zîrâ ilm-i fıkıh semere-i hadîs-i şerîftir. İşte İmâm Buhârî'den naklen Bezzâzî'nin *Menâkıb*'dan naklen beyânı buraya kadardır.

فائدة

قال في آخر المصفّى: إذا سُئلنا عن مذهبنا ومذهب مخالفينا في الفروع يجب علينا أن نجيب بأن مذهبنا صواب يحتمل الخطأ ومذهب مخالفينا خطأ يحتمل الصواب لأنك لو قطعت القول لما صحّ قولنا «إن المجتهد يخطئ ويصيب» وإذا سئلنا عن معتقدنا ومعتقد خُصومنا في العقائد يجب علينا أن نقول الحقّ ما نحن عليه والباطل ما عليه خصومنا هكذا نقل عن المشايخ انتهى.

4480. Mes'ele: *Musaffâ*'nın âhirinde, fürûʿda biz Hanefî'nin mezhebiyle bize muhâlif olan eimme-i sâirenin mezhebinden suâl olunsa 3. mes'elede beyân olunduğu üzere "Bizim mezhebimiz savâb olup hatâ olması muhtemeldir ve bize muhâlif olanların mezhebi hatâ olup savâb olmasına da ihtimâli vardır" iʿtikâdında bulunarak cevâb vermek lâzımdır. Zîrâ katʿiyyen kendi mezhebimizin **[2229]** savâb olup muhâlif olanların mezheblerinin hatâ olmasına kâil olsan المجتهد يخطئ و يصيب kaziyyesinin adem-i sıhhati lâzım gelir. Bu ise hilâf-ı haktır. Ama akâidde biz ehl-i sünnetle bize muhâlif olan fırka-i dâllenin mezhebinden suâl olunursa katʿiyyen bizim iʿtikâdında

bulunduğumuz ahkâm-ı asliyye hak olup hasımlarımızın iʿtikâdında bulundukları bâtıldır iʿtikâdında bulunarak cevâb verilmesinin vücûbuna kâil olup bu vechile meşâyih-i fukahâdan menkûldür.

[Fâide: Maʿrifeye Muzâf Olan Müfred Umûm İçindir]

قاعدة: المفرد المضاف إلى معرفة للعموم

صرّحوا به في الاستدلال على أن الأمر للوجوب في قوله تعالى ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ﴾ أي كل أمر لله تعالى. ومن فروعه الفقهية لو أوصى لولد زيد أو وقف على ولده وكان له أولاد ذكور وإناث كان للكل؛ ذكره في فتح القدير من الوقف.

4481. Mes'ele: ﴿فَلْيَحْذَرِ الَّذِينَ يُخَالِفُونَ عَنْ أَمْرِهِ﴾[1] âyet-i celîlesinde emr-i Bârî'ye muhâlefetten hazer ile emrin vücûb için olduğunu isbât için istidlâlde ulemâ-yı usûlün tasrîhlerine göre, maʿrifeye muzâf olan müfred umûm ifâde eder. Binâenaleyh âyet-i celîlenin maʿnâsı "Cenâb-ı Hakk'ın her emrine muhâlefetten hazr edip sakınsınlar." demek olup *Fethü'l-Kadîr*'in kitâb-ı vakıfta beyânına göre bir kimse Zeyd'in veledine vasiyyet veya vakıfta bulunup halbuki Zeyd'in zükûr ve inâs evlâdı bulunsa gerek vasiyyet ve gerek vakfın onların cümlesine şâmil olması kâide-i mezkûrenin fürûʿ-i fıkhiyyesi cümlesindendir. **[2230]**

وقد فرعته على القاعدة.

ومن فروعها لو قال لامرأته إن كان حملكِ ذكرًا فأنتِ طالق واحدة وإن كان أنثى فثنتين فولدت ذكرًا وأنثى قالوا لا تطلق لأن الحمل اسم للكل فما لم يكن الكل غلامًا أو جاريةً لم يوجد الشرط ذكره الزيلعي من باب التعليق. وهو موافق للقاعدة ففرعته عليها؛ ولو قلنا بعدم العموم للزم وقوع الثلاث.

4482. Mes'ele: Ânifen zikr olunan vasiyyet ve vakıf mes'elelerinin hükümlerini kâide-i mezkûre üzerine tefrîʿ eyledim. Kâide-i mezkûrenin ferʿlerinden biri de, bir kimse hâmil olan zevcesine hitâben "Eğer hamlin erkek ise bir talâk ve kız ise iki talâk boşsun." deyip de biri kız ve biri oğlan olarak ikiz doğursa fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre mezbûre boş olmaz. Zîrâ Zeylaʿî'nin bâb-ı taʿlîkte beyânına göre haml lafzı gerek zükûr ve gerek inâsın ismi

1 Nur, 24/63.

olmakla veledin cümlesi oğlan veya kız olmadıkça şart-ı talâk bulunmaz. Bu vechile hüküm ise maʿrifeye muzâf olan müfredin umûm ifâdesi kâidesinin müfâdına muvâfıktır. Binâenaleyh hükm-i mes'eleyi onun üzerine tefrîʿ eyledim. Eğer kâide-i mezkûrede adem-i umûmla hükm eylesen mezbûrenin biri oğlan ve ikisi kız için olarak üç talâk boş olması lâzım gelir.

وخرج عن القاعدة لو قال: زوجتي طالق أو عبدي حر طلقت واحدة وعتق واحد والتعيين إليه ومقتضاها طلاق الكل وعتق الجميع.

4483. Mes'ele: زوجي طالق وعبدي حر mes'eleleri hükm-i kâideden hâricelerdir. Zîrâ gerek zevce ve gerek abd müfred olarak maʿrife olan zamîr-i mütekellime muzâf olmakla muktezâ-yı kâide bi'l-cümle zevcelerinin talâkıyla, kölelerinin ıtkı iken ancak bir zevcesi boş ve bir kölesi âzâd olarak onları taʿyîn kendisine âiddir. **[2231]**

وفي البزّازية من الأيمان إن فعلت كذا فامرأته طالق وله امرأتان فأكثر طلقت واحدة والبيان إليه، انتهى.

4484. Mes'ele: Bezzâziyye'nin kitâb-ı eymânda beyânına göre iki veya ekser zevcesi bulunan kimse eğer "Şöyle yapar veya söyler isem imra'esi boş olsun." deyip de öyle yaparak veya söyleyerek şart vâkiʿ olsa mübhem olarak onlardan biri boş olup onu taʿyîn eylemek kendisine âiddir. Halbuki müfred olan imra'e lafzı maʿrife olan zamîre muzâf olmakla muktezâ-yı kâide kaç zevcesi var ise cümlesine şâmil olarak şartın vukûʿuyla cümlesinin boş olmasıdır.

وكأنه إنما خرج هذا الفرع عن الأصل لكونه من باب اليمين المبنيّة على العرف كما لا يخفى.

4485. Mes'ele: Me'mûldür ki mes'ele-i mezkûrenin hükm-i kâideden hurûcu 698. mes'elede beyân olunduğu üzere elfâz-ı örfiyye üzerine mebniyye olup ağraz ve makâsıd üzerine mebniyye olmayan eymân bâbından olmasına mebnî olduğu ehline hafî olmasa gerektir.

فائدة: قال بعض المشايخ: العلوم ثلاثة علم نضج وما احترق وهو علم النحو والأصول؛ وعلم لا نضج ولا احترق وهو البيان والتفسير؛ وعلم نضج واحترق وهو علم الفقه والحديث.

4486. Mes'ele: Meşâyih-i ulemadan bazılarının beyânlarına göre gâyet-i maksûdun husûlüne nazaran gerek vesâil ve mebâdî ve gerek makâsıd ulûm-i müdevvene-i şerʿiyye üç olup biri, kâvâid-i lâzimesi **[2232]** te'sîs ve tedvîn olunarak nadc olunmuş ise de onların te'sîs ve te'lîf edilerek tedvîninden maksûdun hadd-i gâyeye adem-i vusûlüne binâen gayr-i muhteriktir ki o da ilm-i nahiv ile ilm-i usûldür. Zîrâ her ne kadar elsine-i bulağâdan ilm-i nahvin ve Kitâb ve sünnetten ilm-i usûlün kavâʿid ve asılları istinbât ve istihrâc olunarak te'sîs ve te'lîfle tedvîn olunmuş ise de onlardan maksûd olan ahkâm-ı ferʿiyye sûret-i katʿiyyede kanâʿat verecek mikdâr ve dereceye vâsıl olmayıp belki telâhuk-i efkâr ile dâimâ tezâyüdde bulunmakla muhterik olup karîn-i hitâm olmamıştır.

4487. Mes'ele: İkincisi, ne nadc ve ne de muhterik olmayarak hemân hâl ibtidâî derecesini muhâfaza eylemekte ilm-i beyânla ilm-i tefsîrdir. Zîrâ meʿânî ve beyân ve bedîʿa şâmil olan ilm-i belâgat maʿnâsına ilm-i beyân nevʿ-i insândan erbâb-ı belâgatın zevkine râciʿ olup erbâb-ı belâgatın zevk ve meşrebleri ise efrâdının adedince nâ-mütenâhî olarak inkizâ-yı örfüne kadar onların ihtilâfıyla usûl ve kavâʿidi ve ahkâm-ı mürettebesi de muhtelif olarak gerek usûlen ve gerekse fürûʿan onun nadc ve ihtirâkı kâbil olmayacağı gibi ilm-i tefsîrin mevzûʿu da gerek bi-hasbe'n-nazm ve gerekse bi-hasbe'l-maʿnâ makâsıd-ı ilâhiyye olup Cenâb-ı Hakk'ın nâ-mütenâhî olan ilminin muktezâsı bulunan makâsıd-ı ilâhiyyeyi sûret-i katʿiyye ve ihâtada taʿyîn ederek ihâta ve idrâk iktidâr-ı beşerin fevkinde olarak gerek cihet-i iʿcâzı ve gerekse ahvâl-i sâiresi iʿtibârıyla meselâ "Şu âyet-i celîlenin nazm-ı celîlinden maksad-ı ilâhî ancak şunlar olup başka maʿnâya ihtimâli yoktur." diyecek derece taʿyîn-i maksad kâbil olmayacağı bi-hasebi'l-maʿnâ dahi maksad-ı ilâhînin hasr ve ihâtası hiçbir ferd için kâbil olmayacağı beyândan müstağnîdir. **[2233]**

4488. Mes'ele: Ulûm-i mezkûreden üçücüsü, bi-hasebi'l-usûl hadd-i gâye ve kemâle vâsıl olarak nadc olunduğu gibi bi-hasebi'l-maksûd dahi karîn-i ihâta ve istihrâc olarak muhterik olan ilm-i fıkıh ile ilm-i hadîstir. Zîrâ gerek ilm-i hadîs ve gerekse ilm-i fıkıhtan maksad, dîbâcede işâret olunduğu üzere helâli harâmdan ve sahîhi bâtıl ve fâsidden temyîz ve tefrîk ederek ihkâk-ı hakla nizâm-ı âlemi muhâfaza olup bu ise (الحلال بين والحرام بين)[1] muktezâsınca muhaddisîn ve müctehidîn-i izâm hazerâtı efʿâl-i ibâda

1 "Helâl bellidir, harâm bellidir." Buhârî, "Îmân", 37, r. 52; Müslim, "Müsâkât", 108.

taʿalluk eden ahkâm-ı lâzimeyi ince elekle eleyerek imkânı malhûz olanları bile hadd-i gâyeye vâsıl olduğu gibi ﴿يَا أَيُّهَا الرَّسُولُ بَلِّغْ مَا أُنْزِلَ إِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ﴾[1] ve ﴿لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ﴾[2] âyât-ı celîleleri ve (أمرت أن أقاتل الناس حتى يشهدوا أن لا إله إلا الله وأن محمدا رسول الله ويقيموا الصلاة ويؤتوا الزكاة، فإذا فعلوا ذلك عصموا مني دماءهم وأموالهم إلا بحق الإسلام، وحسابهم على الله تعالى)[3] emsâli ehâdîs-i şerîfe gibi ahkâm-ı lâzimeyi ifâde eden edille-i şerʿiyye dahi sûret-i katʿiyyede ifâde-i maksad ederek bi-hasebi'l-ifâde nadc oldundukları gibi bi-hasebi'l-müfâd dahi muhteriklerdir.

فائدة من الجوهرة: قال محمد ثلاث من الدناءة استقراض الخبز والجلوس على باب الحمام والنظر في مرآة الحجام.

4488. Mes'ele: *Cevhere*'de beyân olunduğuna göre İmâm Muhammed hazretleri etimeği ödünç almak ve hamâm kapısına oturmak ve haccâmın âynasına bakmak gibi üç şey denâettir, deyip; bazıları kuşluk vakti hamâma girmek ve bazıları da bir kimse diğerinin ekinlerinin başağını **[2234]** topladıkta ekin sâhibinin onları onun elinden alması da denâetten addederek beşe iblâğ edilmiştir.

فائدة من المستطرف :ليس من الحيوان من يدخل الجنة إلا خمسة كلب أصحاب الكهف وكبش إسماعيل وناقة صالح وحمار عزير وبراق النبي ﷺ.

4489. Mes'ele: Gayr-i nâtık olan hayvânâttan cennete ancak beş tane hayvân girip; onlar da ashâb-ı kehfin kelbi ve Hazreti İsmâʿîl'in koyunu ve Sâlih aleyhi's-selâmın devesi ve Üzeyr aleyhi's-selâmın merkebi ile Hazreti Peygamber'in burâk-ı saʿâdetleridir. Mukâtil'den rivâyetle *Şerh-i Şirʿa*'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre nâke-i Muhammed ve nâke-i Sâlih -aleyhima's-selâm- ve icl-i İbrâhîm ve kebş-i İsmâîl ve bakara-i Mûsâ ve hût-i Yûnus ve himâr-ı Üzeyr ve nemle-i Süleymân -aleyhim es-selâm- ve hüdhüd-i Belkîs ve kelb-i ashâb-ı kehf olarak hayvânât-ı gayr-i nâtıkadan olarak cennete girecek olan on hayvân olup cümlesi yevm-i kıyâmette haşrolunacaklardır.

---

1 "Ey peygamber! Rabbinden sana indirileni tebliğ et." Maide, 5/67.
2 "İnsanlara indirdiklerimizi kendilerine açıklaman için…" Nahl, 16/44.
3 "Lâ ilâhe illallah" deyinceye, namâz kılıncaya, zekât verinceye kadar insânlarla savaşmakla emrolundum. Eğer bunları yaparlarsa, İslâm'ın hakkı hariç, kanlarını ve mâllarını benden korumuş olurlar. Sonra onların hesabı Allah'a aittir. Buhârî, "Îmân", 15, r. 25; Müslim, "Îmân", 32.

فائدة منه: المؤمن يقطعه خمسة ظلمة الغفلة وغيم الشكّ وريح الفتنة ودخان الحرام ونار الهوى.

4490. Mes'ele: Zulmet ve gaflet ve gaym-i şek ve rîh-i fitne ve duhân-ı harâm ve nâr-ı hevâ gibi beş şey ehl-i îmânı maksad-ı hilkat olan maʿrifetullâha ve onun muktezâsı bulunan makâmât-ı âliyyâta vusûlden menʿ ile tarîk-i vuslatını katʿ eder. **[2235]**

[Fâide: Salgın Hastalıklar ve Musibetler]

فائدة في الدعاء برفع الطاعون

سُئلت عنه في طاعون سنة تسع وستين وتسعمائة بالقاهرة فأجبت بأني لم أره صريحًا ولكن صرّح في الغاية وعزاه الشمنّي إليها بأنه إذا نزل بالمسلمين نازلة قنت الإمام في صلاة الفجر وهو قول الثوري وأحمد. وقال جمهور أهل الحديث القنوت عند النوازل مشروع في الصلوات كلها، انتهى. وفي فتح القدير أن مشروعية القنوت للنازلة مستمر لم ينسخ. وبه قال جماعة من أهل الحديث وحملوا عليه حديث أبي جعفر عن أنس «ما زال رسول الله صلى الله تعالى عليه و سلم يقنت حتى فارق الدنيا» أي عند النوازل.

4491. Mes'ele: Refʿ-i tâʿûnla duâ hakkında dokuz yüz altmış dokuz târîhinde Kâhire'de vâkiʿ olan istiftâ ve suâle cevaben fukahâ-yı izâmın hazerâtından buna dâir sarîhan bir kavl görmemiş isem de *Gâyetü'l-Beyân*'da tasrîh edip Şumunnî de *Gâye*'ye azv ve nisbetle beyânlarına göre İmâm Sevrî ve Ahmed indlerinde ehl-i İslâm bir nâzilenin nüzûluyla giriftâr-ı mesâib oldukda sabâh namâzının ikinci rekʿatında kable'r-rükûʿ tekbîr alarak imâm ol beliyye ve nâzilenin defʿ ve refʿi husûsunda duʿâ ederek kunûtta bulunur.

Cumhûr-i ehl-i hadîsin beyânlarına göre refʿ-i nâzile ve mesâible vakt-i mesâibde kunût ederek duânın meşrûʿiyyeti her namâzda cârîdir. *Fethü'l-Kadîr*'in beyânına göre vakt-i mesâibde nâzile için kunûtun meşrûʿiyyeti müstemir olarak gayr-i mensûhtur. Ehl-i hadîsten bir cemâʿat hükm-i mezkûr ile kâil olarak Hazreti Enes'den naklen Ebî Caʿfer'in (ما زال رسول الله صلى الله تعالى عليه و سلم يقنت حتى فارق الدنيا)[1] diyerek nakley-

1 "Resûlullâh *sallallâhu aleyhi ve sellem* dünyadan ayrılıncaya kadar kunut okumaya devâm etti." Ahmed b. Hanbel, XX, 65, r. 12657; Sanʿânî, *Musannef*, III, 109, r. 4964; Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, II, 287, r. 3105.

ledikleri hadîs-i şerîfi hükm-i mezkûra hamleylemişlerdir. "Min-tarafillâh nevâzil ve mesâib vukûʿunda Hazreti Peygamber hâl-i hayâtta bulundukça onun refʿiyle Cenâb-ı Hakk'a tevessül ve niyâzda bulunarak namâzda kunût buyururlar idi." demektir.

وما ذكرنا من أخبار الخلفاء يفيد تقرّره لفعلهم ذلك بعده ﷺ. وقد قنت الصديق في محاربة الصحابة مُسيْلمة وعند محاربة أهل الكتاب وكذلك قَنت عمر وكذلك عَليّ في محاربة معاوية وقَنت معاوية في محاربته، انتهى.

4492. Mes'ele: Ahbâr-i hulefâdan bizim zikr ve beyân [ettiğimiz] eserler de bir âfet ve nâzile nüzûlunda kunûtun meşrûʿiyyetinin takrîrini ifâde eder. Zîrâ ahd-i Resûlullâh'dan sonra onlar da vakt-i mesâibde kunûtu edâda bulundular. Sıddîk-ı Aʿzam efendimiz sahâbe-i kirâmın Müseylemetü'l-kezzâbla muhârebelerinde ve ehl-i kitâbla muhârebelerinde ve kezâlik Hazreti Ömer efendimiz ve kezâ Hazreti Alî efendimiz Hazreti Muʿâviye ve Hazreti Muʿâviye de Hazreti Alî muhârebelerinde kunûta devâm buyurdukları mervî ve menkûldür.

فالقنوت عندنا في النازلة ثابت وهو الدعاء أي برفعها. ولا شكّ أن الطاعون من أشدّ النوازل، قال في المصباح: النازلة المصيبة الشديدة تنزل بالناس، انتهى. وفي القاموس النازلة الشديدة انتهى. وفي الصِّحاح النازلة الشديدة من شدائد الدهر تنزل بالناس، انتهى.

4492. Mes'ele: Ahbâr-ı menkûle maʿlûme olduysa inde'l-Hanefî vakt-i nâzilede kunûtun meşrûʿiyyeti sâbite olup kunût ise nâzile ve mesâibin refʿ ve izâlesiyle Cenâb-ı Hakk'a duʿâ ve niyazdan ibârettir. Şek ve şübhe yoktur ki tâʿûn ise eşedd-i nevâzil ve mesâibdendir. Ümmehât-i lügatten *Misbâh*'ta nâzile, nâsa nüzûl ve isâbet eden musîbet-i şedîde ile ve *Kâmûs*'ta kezâlik musîbet-i şedîde ile ve kezâ *Sıhâh*'ta şedâid-i dehrden insanlara nüzûl eden şedîde ile tefsîr ve beyân edilmiştir.

وذكر في السراج الوهّاج قال الطحاوي: ولا يقنت في الفجر عندنا من غير بليّة. فإن وقعت بلية فلا بأس به كما فعل رسول الله ﷺ، فإنه قنت شهرًا فيها يدعو على رِعْل وذَكْوان وبني لِحْيان ثم تركه. كذا في الملتقط انتهى.

4493. Mes'ele: *Mültekat*'tan naklen *Sirâcü'l-Vehhâc*'ın beyânına göre İmâm Tahâvî hazretleri bir beliyye nâzile **[2237]** olmadıkça inde'Hanefî sabâh namâzında kunût okunmaz. Ve eğer bir beliyye vâkiʿ olursa Resûl-i Ekrem -sallallâhu teʿâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretlerinin bir ay kadar sabâh namâzında Raʿl ve Zekvân ve Benû Lihyân hakkında kunûta devâm edip baʿdehu maksad-ı Resûlillâh hâsıl olarak terk buyurdukları gibi bizim de kunûtumuzda beis yoktur.

فإن قلتَ هل له صلاة؟ قلتُ: هو كالخسوف لما في منية المفتي قبيل الزكاة وفي الخسوف والظلمة في النهار واشتداد الريح والمطر والثلج والأفزاع وعموم المرض يصلّي وحدانًا انتهى. ولا شك أن الطاعون من قَبيل عموم المرض فتسنّ له ركعتان فرادى.

4494. Mes'ele: Belâ ve mesâib vukûʿunda kunût için namâz var mı denirse, *Münyetü'l-Müftî*'nin bâb-ı zekâtın kubeylinde husûf ve nehâran zulmet ve iştidâd-i rîh ve yağmur ve kar ve sâir mûcib-i dehşet olan âfât-ı semâviyye ve arziyye ve maraz-ı umûmî gibi mesâib vaktinde münferiden kılınmakta beyân olunan esere binâen salât-ı husûf gibi olup şek yoktur ki tâʿûn da maraz-ı umûmî kabîlinden bir âfât-ı müstevliye olmakla onun defʿ ve izâlesiyle kunût için münferid olarak iki rekʿat namâz mesnûn olur.

وذكر الزيلعي في خسوف القمر أنه يتضرّع كل واحد لنفسه، وكذا في الظلمة الهائلة بالنهار والريح الشديدة والزلازل والصواعق وانتشار الكواكب والضوء الهائل بالليل والثلج والأمطار الدائمة وعموم الأمراض والخوف الغالب من العدو ونحو ذلك من الأفزاع والأهوال لأن كل ذلك من الآيات المخوّفة، انتهى.

4495. Mes'ele: ﴿وَمَا نُرْسِلُ بِالْآيَاتِ إِلَّا تَخْوِيفًا﴾ âyet-i celîlesi[1] muktezâsınca Zeylaʿî'nin beyânına göre husûf-i kamerde herkes kendi nefsi için tezarruʿ ve niyâzda bulunur. Ve kezâ **[2238]** nehâran zulmet-i hâile ve rîh-i şedîde ve zelzeleler ve sâʿikalar ve intişâr-ı kevâkib ve leylen dav-i hâil ve mütemâdiyen devâm eden kar ve yağmur umûmî maraz ve düşmân ve sâir türlü havf olunan belâyâ ve mesâibin cümlesi kulların vukûʿ bulan tuğyân ve meʿâsîleri üzerine tahvîf ve inzâr için irsâl olunmuş birer alâmet ve âyet olmakla tâib ve müstağfir olarak himâye-i ilâhiyyeye dehâlet ve ilticâ muktezâ-yı akıl ve hikmet olarak lâzımdır.

---

1 "Oysa biz mûcizeleri yalnızca korkutup uyarmak için göndeririz." İsra, 17/59.

فإن قلتَ: هل يشرع الاجتماع للدعاء برفعه كما يفعله الناس بالقاهرة بالجبل؟ قلتُ: هو كخسوف القمر، وقد قال في خزانة المفتيين: والصلاة في خسوف القمر تؤدى فرادى، وكذلك في الظلمة والريح والفزع. ولا بأس بأن يصلوا فرادى ويدعون ويتضرعون إلى أن يزول ذلك، انتهى. فظاهره أنهم يجتمعون للدعاء والتضرع لأنه أقرب إلى الإجابة وإن كانت الصلاة فرادى. وفي المجتبى في خسوف القمقمر: وقيل الجماعة جائزة عندنا لكنها ليست سنّة، انتهى.

4496. Mes'ele: Âfât-ı nâzilenin ref'i için mısr-ı Kâhire'de de nâsın dağda toplanıp da tezarruʿ ve niyâzda bulundukları gibi toplanıp da duʿâ eylemek meşrûʿ mu denirse husûf-i kamer gibi olup halbuki *Hizâne-i Müftîn*'in beyânına göre husûf-i kamerde namâz münferiden olarak edâ olunur. Ve kezâlik zulmet ve rîh-i şedîde ve sâir âfâtla havf zamânlarında nâs münferiden namâz kılıp def' ve ref'iyle zâil olana kadar Cenâb-ı Hakk'â tezarruʿ ve niyâzda bulunmakta beis yoktur diyerek fetvâ ile cevâb verilir, demiş. Bu naklin zâhiri ise her türlü âfât ve beliyyâtın izâlesi için tezarruʿ ve niyâzda ictimâʿ olunur. Zîrâ her ne kadar namâzı münferid ise de cemâʿatle duʿâ icâbet-i ilâhiyyeye ekrabdır. *Müctebâ*'nın husûf-i kamer bahsinde bazı fukahâ inde'l-Hanefî salât-ı husûfta cemâʿat câize ise de lâkin mesnûne değildir, demiş. **[2239]**

وفي السراج الوهاج: يصلي كل واحد لنفسه في خسوف القمر وكذا في غير الخسوف من الأفزاع كالريح الشديدة والظلمة الهائلة والخوف من العدو والأمطار الدائمة والأفزاع الغالبة وحكمها حكم خسوف القمر كذا في الوجيز وحاصله أن العبد ينبغي له أن يفزع إلى الصلاة عند كل حادثة فقد كان النبي ﷺ إذا حزبه أمر صلّى انتهى.

4497. Mes'ele: *Sirâcü'l-Vehhâc*'da beyân olunduğuna göre husûf-i kamerde herkes münferid olarak açılana kadar namâz kılabilir. Ve kezâ rîh-i şedîdde ve zulmet-i hâile ve aʿdâ-yı kesîre ve sâir efzâʿ-i gâlibeden husûfun gayrısında dahi böyle münferiden edâ-yı salâtla eltâf-ı ilâhiyyeye tevessül olunup bu vechile edâ edilen namâzın hükm-i şerʿîsi ise *Vecîz*'de beyân olunduğu vecihle husûf-i kamerde namâzın hükmü gibi mesnûn olmasıdır.

Hulâsa-i kelâm abde lâyık olan her türlü hâdise hudûsunda miʿrâc-ı mü'minîn olan namâza mürâcaʿatla münâcât-ı ilâhiyyeye müsâraʿatta bulunmak lâzımdır. Zîrâ Resûl-i Ekrem ve Nebî-yi muhterem -sallallâhu teʿâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz bir hâdise hudûs ettikte edâ-yı salâtla bârgâh-ı ulûhiyyete dehâlet buyururlardı. Ümmetine lâzım olan sünen-i seniyyelerine insilâkla imtisâldir.

وذكر شيخ الإسلام العيني في شرح الهداية: الريح الشديدة والظلمة الهائلة بالنهار والثلج والأمطار الدائمة والصواعق والزلازل وانتشار الكواكب والضوء الهائل بالليل وعموم الأمراض وغير ذلك من النوازل والأهوال والأفزاع إذا وقعت صلّوا وحدانًا وسألوا وتضرّعوا وكذا في الخوف الغالب من العدو انتهى. فقد صرّحوا بالاجتماع والدعاء لعموم الأمراض وقد صرّح شارحو البخاري ومسلم والمتكلمون على الطاعون كابن حجر بأن الوباء اسم لكل مرض عام وأن كل طاعون وباء وليس كل وباء طاعونًا انتهى.

4498. Mes'ele: [2240] Şeyhü'l-İslam Aynî'nin *Şerh-i Hidâye*'de beyânına göre riyâh-ı şedîde ve nehâran zulmet-i hâile, hilâf-ı muʿtâd devâm üzere nüzûl eden karlar ve yağmurlar ve sâikalar ve zelzeleler cevv-i hevâda kevâkib-i seyyâreden biri diğeriyle musâdif olan intişâr-ı kevâkib ve leylen zuhûr eden ziyâ-i hâil ve her türlü ârız olan mesâib ve beliyyâttan ve emrâz-i umûmiyyeden ve kezâ havf-ı aʿdâ-yı gâlibeden biri veya ziyâdesi hâdis oldukda münferid olarak miʿrâc-i mü'minîn olan namâza şurûʿla defʿ ve izâlesi husûsunda münâcât-ı ilâhiyyeye tevessül ederek tezarruʿ ve niyâzda bulunmak lâzımdır. İşte ber-vech-i bâlâ serd olunan nukûlün cümlesinde belâ ve mesâib ve emrâz-ı umûmiyye sebebleriyle bi'l-ictimâʿ duʿâ ve niyâza müsâraʿatın lüzûmu tasrîh olunmuştur.

Ve kezâ Buhârî ve Müslim-i şerîf şârihleri ve İbn Hacer gibi mütekellimîn vebânın emrâz-i umûmiyyenin cümlesinin ismi olduğunu ve her tâʿûn vebâ olup her vebâ tâʿûn olmayarak vebâ eʿamm ve tâʿûn ehass olarak beynlerinde umûm ve husûs mutlak bulunduğunu tasrîh eylemişlerdir.

فتصريح أصحابنا بالمرض العام بمنزلة تصريحهم بالوباء وقد علمت أنه يشمل الطاعون، وبه علم جواز الاجتماع للدعاء برفعه. لكن يصلّون فرادى ركعتين ينوي

ركعتي رفع الطاعون. وصرّح ابن حجر بأن الاجتماع للدعاء برفعه بدعةٌ وأطال الكلام فيه. وقد ذكر شيخ الإسلام العيني في شرح البخاري سببه وحكم من مات به. ومن أقام في بلده صابرًا مُحتسبًا ومن خرج من بلد هو فيها ومن دخلها. وبذلك علم أن أصحابنا لم يهملوا الكلام على الطاعون وقد أوسع الكلام فيه الإمام الشبلي قاضي القضاة من الحنفية كما ذكره شيخ الإسلام ابن حجر في كتابه المسمى ببذل الماعون في فوائد فضل الطاعون وقد طالعتُه في تلك السنة من أوله إلى آخره.

4499. Mes'ele: İmdi, ulemâ-yı Hanefiyyenin kitâblarında maraz-ı âmmı tasrîhleri vebâyı tasrîhleri menzilindedir. Zîrâ **[2241]** ânifen ifâde olunduğu üzere vebâ bi'l-umûm marazın ismidir. Müsemmâyı tasrîh esâmîyi tasrîh olduğu beyândan müstağnîdir. Halbuki ânifen anlaşıldı ki vebâ tâʿûna da şâmil olmakla umûm-i emrâzı tasrîh vebâyı tasrîh olup vebâyı tasrîhde tâʿûnu da tasrîh olur. İşte bundan anlaşıldı ki tâʿûnun refʿiyle duʿâ için ictimâʿın cevâzı da musarrahtır. Lâkin cemâʿat-i mezkûre izâle-i tâʿûn için iki rekʿat namâza niyet ederek husûf-i kamer namâzı gibi münferiden kılarlar.

4500. Mes'ele: İbn Hacer tâʿûnun refʿ ve izâlesine duʿâ için ictimâʿın bidʿat olduğunu tasrîh edip bu bâbda te'yîd-i merâm için serd-i edille ile tevsîʿ-i kelâm edip şeyhü'l-İslam Aynî (rh) hazretleri de *Şerh-i Buhârî*'de sebebini ve tâʿunla vefât edenlerin hükümlerini ve tâʿûnvukûʿ bulan beldede muhtesiben sabrederek ondan hârice çıkmayanların ve o beldeden firâr edip çıkanların ve hâricden taʿûn bulunan beldeye girenlerin hükmünü bir tafsîl-i beyân buyurmuştur.

İşte ber-vech-i beyân nukûlden anlaşıldı ki ulemâ-yı Hanefiyye tâʿûn üzerine îcâb eden kelâmı ihmâl etmeyip belki Şeyhülislâm İbn Hacer'in *Bezlü'l-Mâʿûn fî Fevâidi Fasli't-Tâʿûn* nâm eserinde beyân ettiği vecihle eimme-i Hanefiyyeden kâdı'l-kudât imâm Şiblî hazretleri tâʿûn hakkında îcâb eden kelâmı tevsîʿ edip musannif-i allâme de tâʿûn senesinde eser-i mezkûru bidâyetinden nihâyetine kadar mutâlâʿa buyurmuşlardır. **[2242]**

وقد ذكر فيه: أن المرجح عند متأخري الشافعية أن الطاعون إذا ظهر في بلد أنه مخوف إلى أن يزول عنها فتعتبر تصرفاته من الثلث كالمريض وعند المالكية روايتان والمرجح منهما عندهم أن حكمه حكم الصحيح وأما الحنفية فلم ينصّوا

على خصوص المسألة ولكن قواعدهم تقتضي أن يكون الحكم كما هو المصحّح عند المالكية وهكذا قال لي جماعة من علمائهم انتهى.

قلتُ: إنما كانت قواعدنا أنه في حكم الصحيح لأنهم قالوا في باب طلاق المريض لو طلّق الزوج وهو محصور أو في صفّ القتال لا يكون في حكم المريض فلا ميراث لزوجته لأن الغالب السلامة بخلاف من بارز رجلًا أو قدم ليقتل بقود أو رجم فإنه في حكم المريض لأن الغالب الهلاك انتهى.

4501. Mes'ele: Allâme İbn Hacer'in eser-i mezkûrda beyânına göre müta'ahhirîn-i Şâfiʿiyye indinde müraccah olan, bir beldede tâʿûn zuhûr edip de onun ol beldeden zevâline kadar havf eden kimsenin vasiyyet ve vakıf ve ikrâr gibi tasarrufâtı marîz gibi sülüs-i mâlından iʿtibâr olunur.

Eimme-i Mâlikiyye'den bu bâbda iki rivâyet vâride olup onların indinde müraccah olan, ol kimsenin tasarrufâtının hükmü hâl-i sıhhatte bulunan kimselerin tasarruflarının hükmü gibi olmasıdır. Her ne kadar bu bâbda eimme-i Hanefiyye'den sûret-i husûsede bir nas ve tasrîh yok ise de velâkin mukteza-yı kâideleri inde'l-Mâlikiyye müraccah olan gibi esihhâ hükmünde olmasıdır. Ulemâ-yı Hanefiyye'den biri bana bu vechile ifâde ve beyânda bulundu, demiş.

Musannif-i allâme buyurur ki, kavâʿid-i Hanefiyye'nin muktezâsı ol kimsenin tasarrufâtı husûsunda hâl-i sıhhatte bulunan kimseler gibi olması pek doğru ve sahîhtir. Zîrâ eimme-i Hanefiyye'nin talâk-ı marîz bâbında beyânlarına [göre] bir kimse düşman tarafından mahsûr veya saff-ı kitâlde iken zevcesini tatlîk eylese marîz hükmünde olmayarak talâk-ı mezkûr talâk-ı fâr olmayacağından vefâtı hâlinde zevcesi vârise olmaz. Zîrâ 760. ve 2490. mes'elelerde beyân olunduğu üzere selâmet sıfât-ı asliyyeden olmakla hilâfına delîl olmadıkça asıl **[2243]** ve gâlib olan vücûd ve bekâsıdır. Amma bir kimse ile mübârezede bulunmak veyahud kısâs veya recm için meydân-ı siyâsete çekilmek asıl ve bekânın hilâfına kâim delîl olarak adem-i selâmetin asâletine binâen marîz hükmünde olur. Zîrâ bu hâllerde gâlib olan helâktır.

وغاية الأمر في الطاعون أن يكون مَن نزل ببلدهم كالواقفين في صفّ القتال فلذا قال جماعة من علمائنا لابن حجر إن قواعدنا تقتضي أن يكون كالصحيح يعني قبل

نزوله بواحد أما إذا طُعِنَ واحدٌ فهو مريض حقيقة وليس الكلام فيه إنما هو فيمن لم يطعن من أهل البلد الذي نزل بهم الطاعون.

4502. Mes'ele: Tâʿûn hakkında gâyetü'l-emr tâʿûn vâkiʿ olan beldede bulunan kimsenin saff-ı kitâlde bulunan kimseler hükmünde olmasıdır. Onun için ulemâ-yı Hanefiyye'den bazıları İbn Hacer'e kâvaid-i Hanefiyye'nin muktezâsı tâʿûn vâkiʿ olan beldede bulunup kendisi tutulmayan kimsenin hâl-i sıhhattte bulunan kimseler hükmünde olmasıdır, demiş. Ama bi'l-fiil tâʿûna tutulan kimse hakîkaten marîz olup hükmünü taʿyînde ihtilâfla kelâm ise, böyle bi'l-fiil tutulan kimse hakkında olmayıp belki tutunanların beldesinde bulunup daha kendisinde eseri zâhir olmayan kimse hakkındadır. **[2244]**

وقد ذكر شيخ الإسلام ابن حجر في ذلك الكتاب المسألة الثالثة: يستنبط من أحد الأوجه في النهي عن الدخول إلى بلد الطاعون وهو منع التعرّض إلى البلاء. ومن الأدلة الدالة على مشروعية الدواء التحرز في أيام الوباء من أمور أوصى بها حذاق الأطباء مثل إخراج الرطوبات الفضلية وتقليل الغذاء وترك الرياضة والمكث في الحمام وملازمة السكون والدعة وأن لا يكثر من استنشاق الهواء الذي هو عفن. وصرّح الرئيس أبو علي بن سينا بأن أوّل شيء يبدأ به في علاج الطاعون الشرطة إن أمكن فيسيل ما فيه ولا يترك حتى يجمد فتزداد سُميّته. فإن احتيج إلى مصّه بالمِحْجَمة فليفعلل بلطف. وقال أيضًا: يعالج الطاعون بما يقبض ويبرّد وبإسفنجة مغموسة في خلّ أو ماء أو دهن ورد أو دهن تفاح أو دهن آس ويعالج بالاستفراغ بالفصد بما يحتمله الوقت أو يوجر ما يخرج الخلط ثم يقبل على القلب بالحفظ والتقوية بالمبرِّدات والمعطِّرات ويجعل على القلب من أدوية أصحاب الخفقان الجبابر.

4503. Mes'ele: Şeyhü'l-İslam İbn Hacer *Bezlü'l-Mâʿûn fî Fevâidi Fasli't-Tâûn* nâm kitâbında tâʿûna giriftâr olan beldeye duhûlden nehiyde beyân olunan vecihlerin birinden istinbât ve istihrâc olunan üçüncü bir mes'ele dahi beyân eylemiştir ki vech-i mezkûrda belâya taʿarruzdan menʿ ve devânın meşrûʿiyyetine delâlet eden edille olup istinbât olunan mes'elede eyyâm-ı vebâda fazla olan rutûbâtı ihrâc ve taklîl-i gıdâ ve terk-i riyâzet ve hamâmda müks ve mülâzemet-i sükûn ve istirâhat ve müteʿaffin havaların istinşâkını adem-i iksâr gibi huzzâk-ı etibbâ tarafından tavsiye

olunan umûrdan teharrüz ve ictinâb mes'elesi olup reîsü'l-hükemâ Ebû Alî İbn Sînâ'nın tasrîhine göre tâʿûnun ilâcında ibtidâ teşebbüs olunacak şey mümkün ise şurat, yaʿnî yarıp içinde bulunan dem temeccüd ederek tutulanı tesmîm edene kadar bırakmayarak hemân çıkarıp akıtmaktır. Ve eğer mihceme ile çekilmeye muhtâc olursa lütuf ve sühûletle âsîde[1] yapılmalı. **[2245]**

4504. Mes'ele: Yine İbn Sînâ'nın beyânına göre tâʿûn kabzedip tebrîd eden ilâclar ile sirke ve gül yağı ve elma yağı veya âs yağına batırılmış isfence ile de muʿâlece olunur. dahi tâʿûn vakt-i münâsibinde kan almak ve haltı ihrâc eden şeyler ile istifrâğla da muʿâlece olunup baʿdehu tebrîd ve taʿtîr edecek devâlar ile kalbin takviye ve muhâfazasına dikkat ve iʿtinâ olunup hafakân-ı cebâir ashâbının devâlarından kalb üzere tedâvî olunur.

قلت: وقد أغفل الأطباء في عصرنا وما قبله هذا التدبير فوقع التفريط الشديد من تواطئهم على عدم التعرّض لصاحب الطاعون بإخراج الدم حتى شاع ذلك فيهم وذاع بحيث صار عامتهم تعتقد تحريم ذلك وهذا النقل عن رئيسهم يخالف ما اعتمدوه والعقل يوافقه كما تقدم أن الطعن يثير الدم الكائن فيهيج في البدن فيصل إلى مكان منه ثم يصل أثر ضرره إلى القلب فيقتل ولذلك قال ابن سينا لما ذكر العلاج بالشرط أو الفصد إنه واجب انتهى كلام شيخ الإسلام.

4505. Mes'ele: Ben derim ki: Gerek zamânımızın etibbâsı ve gerekse onlardan akdem geçen etibbâ tâʿûn tedâvî husûsunda beyân olunan tedâbîrden iğfâl olunarak tâʿûna mübtelâ olan kimseden kan alınması husûsunda icmâʿ ve ittifâk ederek tefrît-i şedîdde vâkiʿ oldular. Hatta kan almakdan ihtirâz ve ictinâb edilmesi beynlerinde şâyiʿ ve zâyiʿ olarak cümlesi hurmetine kâil olarak menʿ iʿtikâdına düştüler. Halbuki reîsleri bulunan İbn Sînâ da naklolunan tedbîr-i mezkûru onların iʿtimâd ve iʿtikâd ettiklerine muhâlif olup halbuki beyân olunduğu vecihle taʿn-ı demi isâre eden bedende tehyîc edip demin heyecânı taʿn-ı muhilline vâsıl olduktan sonra zararının **[2246]** eseri matʿûnun kalbinde zuhûr ederek mevtine sebeb olur ki muvâfık-ı akıl ve nakildir. İşte bunun için İbn Sînâ şurat ve fasdla ilâcı beyân ederken taʿna tutulan kimseden kan aldırmak lâzımdır, demiş. Şeyhülislâm İbn Hacer'in kelâmı buraya kadardır.

---

1 [Âsîde tedâvi anlamına gelmektedir, âsî اَلْآسِي tabîb ve cerrâh demektir.]

وفي البزّازية: إذا تزلزلت الأرض وهو في بيته يستحب له الفرار إلى الصحراء لقوله تعالى ﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾ وفيه قيل الفرار مما لا يطاق من سنن المرسلين انتهى. وهو يفيد جواز الفرار من الطاعون إذا نزل ببلدةظ والحديث في الصحيحين بخلافه وروى العلائي في فتاواه «أنه ﷺ مرّ بهدف مائل فأسرع المشي فقيل له أتفرّ من قضاء الله تعالى؟ فقال ﷺ فِراري إلى قضاء الله تعالى أيضًا» انتهى.

4506. Mes'ele: *Bezzâziyye*'nin beyânına göre bir kimse hâne içinde iken hareket-i arz vâki' oldukta ﴿وَلَا تُلْقُوا بِأَيْدِيكُمْ إِلَى التَّهْلُكَةِ﴾[1] kavl-i şerîf muktezâsınca sahrâya kaçmak müstehabdır. Zîrâ hareket-i arzla hânenin inhidâmı kesîru'l-vukû' olmakla o hâlde hâneden çıkmak mümkün iken çıkmamak nefsini tehlikeye ilkâ hükmündedir. Yine bunun hakkında (الفرار مما لا يطاق من سنن المرسلين)[2] ile istidlâl olunmuştur. İşte bu nakiller tâ'ûn zuhûr eden beldeden firârın cevâzını ifâde eder ise de *Sahîhayn*'da mezkûr hadîs-i şerîf bunun hilâfınadır.

Alâî'nin fetâvâsında nakline göre Resûl-i Ekrem ve Nebî-yi muhterem -sallallâhu te'âlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz Hazretleri mâil-i inhidâm bir hedefe vâsıl oldukda tehlikeden nefs-i nefîs-i risâletlerini muhâfaza için sür'atle mürûr buyurdukda nezd-i saâdetlerinde bulunan zevât tarafından hikmetine vâkıf olmak ümidiyle "Ya Resulullâh! Kazâ-yı ilâhîden firâr mı buyuruluyor?" dediklerinde "Firârım tehlike ile kazâ-yı ilâhîden tehaffuz ile yine kazâ-yı ilâhîyedir." buyurmuşlardır.

[Fâide: Yıkılan Kilisenin Yeniden Yapılması]

فائدة

نقل الإمام السبكي الإجماع على أن الكنيسة إذا هدمت ولو بغير وجه لا تجوز إعادتها كما ذكره الأسيوطي في حسن المحاضرة في أخبار مصر والقاهرة عند ذكر الأمراء.

قلت: يستنبط من ذلك أنها إذا قُفِلت ولو بغير وجه لا تُفتَح كما وقع ذلك في عصرنا بالقاهرة في كنيسة بِحارَة زُوَيْلة قفلها الشيخ محمد بن إلياس قاضي القضاة

1 "Kendi ellerinizle kendinizi tehlikeye atmayın." Bakara, 2/195.
2 "Güç yetirilemeyen şeylerden kaçmak peygamberlerin sünnetlerindendir." Ali el-Kârî, *el-Esrâru'l-Merfûa*, I, 254, r.318.

فلم تُفتح إلى الآن حتى ورد عليه الأمر السلطاني بفتحها فلم يتجاسر حاكم على فتحها. ولا ينافي ما نقله السبكي من الإجماع قول أصحابنا ويعاد المنهدم لأن الكلام فيما هدمه الإمام لا فيما انهدم فليتأمل.

4507. Mes'ele: İmâm Asyûtî'nin *Hüsn-i Muhâdarât*'ında *Ahbâr-i Mısri'l-Kâhire*'de ümerânın zikri bahsinde beyân ettiği vechile bir kenîse her ne kadar bilâ-vecih hedm olunup yıkılsa dahi tekrar iʿâdesinin adem-i cevâzı üzerine İmâm Sübkî icmâʿ nakledip musannif-i allâme hükm-i mezkûrdan zamânında mısr-i Kâhire'de bi-Hâret-i Züveyle kenîsesinde vâkiʿ olduğu gibi velev bi-gayr-i vechin kapansa dahi bir kere kapanmış olan kenîsenin adem-i fethini istinbât ve istihrâc eylemiş. Zîrâ ol târîhte kâdı'l-kudât Şeyh Muhammed b. İlyâs'ın kapatmış olduğu kenîse musannif-i allâmenin zamânına kadar açılmamış. Hatta açılması ile emr-i sultânî vârid olduğu hâlde açılmasına hiçbir hâkim cesâret edememiş.

Musannif-i allâmenin beyânına göre yıkılmış olan kenîsenin tekrar iʿâsesinin adem-i cevâzı hakkında Sübkî'nin nakleylediği icmâʿ, eimme-i Hanefiyye'nin münhedim olan kenîsenin iʿâdesiyle kavillerine münâfî değildir. Zîrâ bi'l-icmâʿ iʿâdesinin adem-i cevâzıyla kelâm, imâm tarafından hedm olunan kenîse hakkında olup eimme-i Hanefiyye'nin cevâz-ı iʿâdesiyle kelâmları ise kendisi münhedim olup yıkılan kenîseler hakkındadır. Bunungla beraber bu bahis şâyân-ı te'emmüldür. **[2248]**

[Fısk]

فائدة

الفسق لا يمنع أهلية الشهادة والقضاء والإمارة والسلطنة والإمامة والولاية في مال الولد والتولية على الأوقاف. ولا تحل توليته كما كتبناه في الشرح. وإذا فسق لا ينعزل وإنما يستحقه بمعنى أنه يجب عزله أو يحسن عزله إلا الأب السفيه فإنه لا ولاية له في مال ولده كما في وصايا الخانية. وقستُ عليه النظر فلا نظر له في الوقف وإن كان ابن الواقف المشروط له، لأن تصرّفه لنفسه لا ينفذ فكيف يتصرّف في غير ملكه.

4508. Mes'ele: Fısk, şehâdet ve kazâ ve imâret ve saltanat ve imâmet ve veledinin mâlında velâyet ve evkâf üzerine tevliyete ehlini menʿ eylemez ise de musannif-i allâmenin *Şerh-i Kenz*'de beyânı vechile tevliyeti helâl olmaz. Bunlardan biri fıskı irtikâbla münʿazil olmaz. Belki fısk sebebiyle ancak azli lâzım veya güzel olur maʿnâsına azle müstehak olur. Lâkin *Hâniyye*'nin vesâyâsında beyânına göre sefîh olan pederin veledinin mâlında velâyeti yoktur.

Musannif-i allâme vakıfta nezâreti ahkâm-ı mezkûreye kıyâs ederek her ne kadar meşrûtun leh olan vâkıfın oğlu olsa dahi vakfa nezârete mâlik olamaz. Zîrâ sefîhin kendi nefsinde tasarrufu nâfiz olmadığı hâlde gayrın milkinde ne keyfiyette tasarruf edebilir.

ولا يؤتمن على ماله ولذا لا يدفع الزكاة بنفسه ولا ينفق على نفسه كما ذكروه في محله. فكيف يؤتمن على مال الوقف؟ وفي فتح القدير: الصالح للنظر من لم يسأل الولاية للوقف وليس فيه فسق يعرف ثم قال: وصرّح بأنه مما يخرج به الناظر ما إذا ظهر به فسق كشرب الخمر ونحوه انتهى. والظاهر أن «يخرج» مبني لما لم يسمّ فاعله فيخرجه القاضي لا أنه ينعزل به لما عرف في القاضي.

4509. Mes'ele: [2249] Sefîh kendi mâlında tasarrufa emniyet olunmaz. Onun için kendisi zekâtını veremez ve mahallinde fukahânın zikir ve beyân ettikleri vechile kendisine infâk edemez. Böyle olan kimse mâl-ı vakfa nasıl emniyet edilir.

Fethü'l-Kadîr'in beyânına göre nazara sâlih olan kimse fıskla maʿrûf olmayarak vakfa velâyet talebinde bulunmayan kimse olup bundan sonra yine *Fethü'l-Kadîr*'de tasrîhine göre vakfın nâzırını nezâretten ihrâcına sebeb olan şeyler şürb-i hamr ve emsâli izhâr edildiği hâlde fâili fıska nisbet olunan şeylerdendir. Binâenaleyh bir vakfın nâzırı bu hâllerde bulunarak fıska nisbet olunur. Hâkim velâyet-i âmmesine binâen onu nezâretten ihrâc eder. Yoksa … mes'elede ehliyyet-i kazâyı beyânda anlaşıldığına göre mücerred fıskıyla nezâretten münʿazil olmaz.

ثم اعلم أن السفه لا يستلزم الفسق لما في الذخيرة من الحجر: السفيه المبذر المضيع لماله سواء كان في الشر بأن جمع أهل الشراب والفسقة في داره ويطعمهم ويسقيهم ويسرف في النفقة ويفتح باب الجائزة والعطاء عليهم أو في الخير بأن يصرف ماله في بناء المساجد وأشباه ذلك فيحجر عليه القاضي صيانة لماله، انتهى.

4510. Mes'ele: Bundan sonra maʿlûm ola ki *Zahîre*'de beyân olunan gerek ehl-i şarâb ve sâir menhiyyât ehlini hânesine toplayıp onları itʿâm ve iskâda ibzâr ve ifrât ederek onlara atâyâ ve câize kapısını açarak fısk ve fücûrda mâ melekini sarf ederek tarîk-i şerde mahv u izâʿa eden ve gerekse mâ melekini mesâcid ve medâris emsâli sâir hayrât ve hasenâta sarfta ifrât ederek evlâd ve iyâlini ve kendisinin âtîsini tehlikeye atan sefîhin mâlını sıyânet ve muhâfaza için hâkimin onu tasarrufundan menʿ ile hacr ile mes'elesine binâen sefeh fıskı müstelzim olmaz. Zîrâ beyân olunduğu vechile cihet-i şerre **[2250]** sarfta isrâf eden hem sefîh ve hem de fâsık olup cihet-i hayra sarf eden sefîh ise de fâsık değildir.

Sefîh

وذكر الزيلعي أن السفيه من عادته التبذير والإسراف في النفقة وأن يتصرف تصرفًا لا لغرض أو لغرض لا يعده العقلاء من أهل الديانة غرضًا مثل دفع المال إلى المغني واللعاب وشراء الحمام الطيارة بثمن غالٍ والغبن في التجارات من غير محمِدة.

4511. Mes'ele: İmâm Zeylaʿî'nin beyânına göre sefîh nafakada âdeti tebzîr ve isrâf olan velâ li-garazin tasarrufâtta bulunan veyâhud mâlını çalgıcılara ve oyunculara vermek ve fazla ve fâhiş paralar ile uçurmak için güvercin iştirâ eylemek gibi ehl-i diyânetten ukalânın garaz addetmedikleri şeyler için tasarrufâtta bulundan ve bilâ-mahmide ticâretinde gabn gibi hâllerde bulunan kimsedir.

وأصل المسامحات في التصرفات والبر والإحسان مشروع والإسراف حرام كالإسراف في الطعام والشراب، انتهى.

4512. Mes'ele: Tasarrufât[ta] asl-ı müsâmaha ve birr ve ihsân meşrûʿ olup taʿâm ve şarâbda isrâf gibi isrâfât haramdır.

Hükm-i Gaflet

والغفلة من أسباب الحجر عندهما أيضًا والغافل من ليس بمفسد ولا يقصده لكنه لا يهتدي إلى التصرّفات الرابحة فيغبن في البياعات لسلامة قلبه، ذكره الزيلعي أيضًا. ولم أر حكم شهادة السفيه ولا شك أنه إن كان مضيعًا لما له في الشر فهو فاسق

لا تقبل شهادته. وإن كان في الخير فتقبل. وإن كان مغفّلًا لا تقبل شهادته لكن هل المراد بالمغفّل في الشهادة المغفّل في الحجر؟ قال في الخانية ومن اشتدت غفلته لا تقبل شهادته انتهى.

4513. Mes'ele: [2251] Yine Zeylaʿî'nin beyânına göre inde'l-İmâmeyn gaflet de esbâb-ı hacrdendir. Gâfil, müfsid olmayıp ve fesâdı kasdeylemez, lâkin selâmet-i kalbine binâen alışverişinde kazanacak ve kâr edecek tasarrufâtı bilemeyerek aldanan kimsedir.

4514. Mes'ele: Musannif-i allâme buyurur ki: Sefîhin şehâdetinin hükmünü görmedim. Lâkin şek ve şübhe yoktur ki sefîh mâlını şerre sarf ile isrâf ve izâʿa ederse fâsık olup şehâdeti kabûl olunmaz. Ve eğer cihet-i birre sarf ederse kabûl olunur. Ve eğer sefîh mugaffel ise yine şehâdeti kabûl olunmaz. Velâkin şehâdette mugaffel ile maksad hacrdeki mugaffel mi yoksa ondan başka mı ihtilâfî olup *Hâniyye*'nin beyânına göre gafleti müştedde olan kimsenin şehâdeti kabûl olunmaz.

وفي المغرب رجل مغفّل على اسم المفعول من التفعيل وهو الذي لا فطنة له، انتهى. وفي المصباح الغفلة غيبة الشيء عن بال الإنسان وعدم تذكّره له، انتهى. والظاهر أن المغفّل في الحجر غيره في الشهادة وهو أنه في الحجر من لا يهتدي إلى التصرّف الرابح وفي الشهادة من لا يتذكّر ما رآه أو سمعه فلا قدرة له على ضبط المشهود به.

4515. Mes'ele: Kütüb-i lügatten *Muğrib*'in beyânına göre tefʿîl bâbından ism-i mefʿûl sîgasıyla muʿazzam ve mükerrem vezninde mugaffel, fatîn olmayan kimseden ibâret olmakla tefsîr olunduğu gibi *Misbâh*'ın beyânına göre gaflet, insanın hâtırından bir şeyin gâib olup hatıra getirmemesinden ibârettir. Zâhir olan hacrda mugaffel, şehâdette mugaffelin gayrı olmasıdır. Hacrda mugaffel tasarruf-i râbihi idrâk edemeyen ve şehâdette mugaffel ise görüp işittiğini der-hâtır edemeyerek meşhûdun bihi zabta kâdir olamayan kimsedir. **[2252]**

فائدة

لا تكره الصلاة على ميّت موضوع على دكان ولا ينافيه قولهم «إنّ له حكم الإمام» «وهو يكره انفراده على الدكان» لأنه معلّل بالتشبّه بأهل الكتاب وهو مفقود هنا والأصل عدم الكراهة وبه أفتيتُ.

4516. Mes'ele: Yüksecek bir sed üzerine konulan cenâze üzerine namâz mekrûh değildir. Fukahânın cenâze imâm hükmünde olup halbuki imâmın yüksek mahalde bulunarak cemâʿatten infirâd ve imtiyâz eylemesi mekrûh kavilleri hükm-i mezkûra münâfî değildir. Zîrâ fukahânın infirâd-i imâmın kerâhetiyle kavilleri ehl-i kitâba teşebbühle muʿallel olup beyân olunduğu vechile cenâze namâzında ise teşebbüh mefkûddur. Asıl olan ise adem-i kerâhet olup musannif-i allâme de adem-i kerâhetle fetvâ vermiş.

[Fâide: İlmü'l-Kazâ ile Fıkhu'l-Kazâ Arasındaki Fark]

فائد

ذكر الأُبِّي من القضاء في شرح مسلم الفرق بين علم القضاء وفقه القضاء فرق ما بين الأخصّ والأعمّ؛ ففقه القضاء أعمّ لأنه العلم بالأحكام الكلية وعلم القضاء الفقه بالأحكام الكلية مع العلم بكيفية تنزيلها على النوازل الواقعة؛ ومن هذا المعنى ما ذكره ابن الرفيق أن أمير إفريقية استفتى أسد بن الفرات في دخوله الحمام مع جواريه دون ساتر له ولهنّ. فأفتاه بالجواز، لأنهن ملكه. وأجاب أبو محرز بمنع ذلك وقال له: إن جاز للملك النظر إليهنّ وجاز لهنّ النظر إليه لم يجز لهنّ نظر بعضهنّ ببعض. فأهمل أسد إعمال النظر في هذه الصورة الجزئية فلم يعتبرها لهنّ فيما بينهن واعتبرها أبو محرز.

4517. Mes'ele: *Şerh-i Müslim*'in kazâ bahsinde Übbî'nin beyânına göre ilm-i kazâ ile fıkh-i kazâ beyninde fark eʿamm ile ehass beynindeki farktır. Yaʿnî ehassın vücûdu eʿammın vücûdunu müstelzim olarak **[4553]** insâniyyet bulundukta hayvâniyyet dahi bulunup eʿammın vücûdu ise ehassın vücûdunu müstelzim olmayarak bir mahalde hayvâniyyetin vücûdundan insâniyyetin vücûdu lâzım gelmediği gibi, yaʿnî beynlerinde niseb-i erbaʿadan umûm ve husûs vardır. Zîrâ fıkh-ı kazâ ilm-i kazâdan eʿamdır. Zîrâ fıkh-ı kazâ mutlakan ahkâm-ı külliyyeye ilim olup ilm-i kazâ ise nevâzil ve vâkıʿaya keyfiyet-i tenzîl ve tatbîkiyle beraber ahkâm-ı mezkûreye ilimdir. Binâenaleyh kazâya her âlim fakîh ise de kazâya her fakîh âlim değildir.

İşte İfrîkiyye emîri Esed b. Furât'tan uryân olarak câriyeleriyle birlikte hamâma duhûlün cevâzından istiftâ ettikte "Onlar senin milkin olmakla câizdir." diyerek fetvâ vermiş iken Ebû Muhriz adem-i cevâzıyla fetvâ verip,

her ne kadar hasbe't-temellük milkin onlara ve onların milke nazarları câiz ise de lâkin câriyeler beyninde temellük bulunmadığından onların yekdiğerlerine nazarları câiz değildir, diyerek; Esed b. Furât bu suver-i cüz'iyyede nazarı ihmâl ederek câriyeler beyninde hükm-i nazarı i'tibâr edemedi. Ebu Muhriz ise nazarı i'mâl ederek onlar beyninde dahi nazarı i'tibâr ile adem-i cevâzıyla iftâ mes'elesinden İbn Refîk'in beyân ettiği mâcerâda ilm-i kazâ ile fıkh-ı kazâ beynindeki farkın netîcesidir. Ya'nî her ne kadar Esed b. Furât hükm-i kazâya fakîh ise de âlim olmadığından tatbîkte kusûruna binâen cevâzıyla fetva vermiş iken Ebu Muhriz âlim olmakla bi't-tatbîk adem-i cevâzıyla fetvâ vermiş.

والفرق المذكور أيضًا الفرق بين علم الفتيا وفقه الفتيا؛ ففقه الفتيا هو العلم بالأحكام الكلية وعلمها هو العلم بتلك الأحكام مع ترتيبها على النوازل. ولما وُليّ الشيخ الفقيه الصالح أبو عبد الله بن شعيب قضاء القيروان ومحل تحصيله في الفقه وأصوله شهير. فلمّا جلس الخصوم إليه وفصل بينهم دخل منزله مقبوضًا فقالت له زوجته: ما شأنك؟ فقال لها: عسر عليّ علم القضاء فقالت له: رأيتُ الفتيا عليك سهلة اجعَلِ الخصمين كمستفتيين سألاك؛ قال: فاعتبرت ذلك فسَهُل عليّ، انتهى.

4518. Mes'ele: İlm-i kazâ ile fıkh-ı kazâ beyninde fark, ilm-i fütyâ ile fıkh-ı fütyâ beyninde farktır. İmdi, fıkh-ı fütyâ ancak ahkâm-ı fütyâya ilim olup; ilm-i fütyâ ise ahkâm-ı mezkûreye havâdise tatbîkiyle berâber ilmidir. Fark-ı mezkûru îzâhla te'yîd için buyurur ki, Şeyh-i fakîh-i sâlih Ebu Abdullah b. Şu'ayb, Kayrevân kazâsına ta'yîn olundukda kendisinin gerek fıkıh ve gerek usûl-i fıkıhta kemâli cümle indinde müsellem ve müştehir iken hasmeynin huzûrlarıyla da'vâlarını ba'de'l-fasl münkabız olarak hânesine girip zevcesi sebebi suâl ettikte ilm-i kazâ kendisine güç ve müşkil geldiğinden teşekkîde bulunması üzerine zevcesi "Sana göre müsteftîlere fetvâ vermek pek kolay idi. Murâfa'a ve muhâkemeye gelen hasımları müsteftî farz ederek ne yolda fetvâ vermek için ederse ol vecihle hükmedersin." diyerek "Vermiş olduğu ta'lîmât üzere hareket eyledim, iş kolaylaştı." demiş. Zîrâ 9. mes'elede beyân olunduğu üzere müftî ile kâdî beyninde fark, müftî hükm-i şer'îyi muhbir olup hâkim ise onu ilzâm ile hükmeder.

[Fâide: Halifeliğin Şartları]

فائدة

ذكر الآمدي أن شروط الإمامة المتّفق عليها ثمانية: الاجتهاد في الأحكام الشرعية وأن يكون بصيرًا بأمر الحرب وتدبير الجيوش وأن يكون له قوة بحيث لا تهوله إقامة الحدود وضرب الرقاب وإنصاف المظلوم من الظالم وأن يكون عدْلًا ورِعًا بالغًا ذكرًا حرًّا نافذ الحكم مطاعًا قادرًا على مَن خرج عن طاعته.

4519. Mes'ele: Âmidî'nin beyânına göre imâmetin müttefukun aleyhâ olan şartları sekiz olup 1. Ahkâm-ı şerʿiyyede **[2255]** ictihâd, 2. Emr-i harb ve tedbîr-i cüyûşda basîr, 3. İkâme-i hudûd ve darb-ı rikâb ve mazlûmun hakkını zâlimden almakda cerî ve cesur olmak, 5. Ehl-i verâ ve takvâ olmak, 6. Bâliğ, 7. Erkek, 8. Nâfizü'l-hüküm olmaktır. Hamevî 266. bâba bak.

وأما المختلف فيها فكونه قرشيًّا وهاشميًّا ومعصومًا وأفضل أهل زمانه ذكره الأُبِّي من كتاب الإمامة.

3520. Mes'ele: Sıhhat-i imâmette ihtilâf olunan şartlar: İmâmü'l-mü'minîn olacak zâtın Kureyşî ve Hâşimî ve meʿâsîden maʿsûm ve ehl-i zamânın efdali olması gibi şeyler olur Übbî[1] kitâb-ı imâmette beyân eylemiştir.

فائدة

كل إنسان غير الأنبياء لم يعلم ما أراد الله تعالى له وبه، لأن إرادته غيب عنّا إلا الفقهاء فإنهم علموا إرادته تعالى بهم بخبر الصادق المصدوق بقوله ﷺ «فمن يرد الله تعالى به خيرًا يفقّهه في الدين» كذا في أوّل شرح البهجة للعراقي.

4521. Mes'ele: Irâkî'nin *Şerh-i Behce*'nin evvelinde beyânına göre baʿde'l-enbiyâ hiçbir insan Cenâb-ı Allah'a kendisi için veya kendisini yaratmakla ne kasd ve irâde buyurduğunu bilmez. Zîrâ insan için murâd-ı ilâhî emr-i hafîdir. Ancak «فمن يرد الله به خيرًا يفقّهه في الدين»[2] kavl-i şerîfiyle muhbir-i sâdık ve masdûkun haber-i sâdıkıyla fukahâ-yı izâm hazerâtı kendileriyle Cenâb-ı Allah'ın hayır dilediğini bilirler. **[2256]**

1 Ebû Abdillâh Muhammed b. Hilfe b. Ömer el-Veştâtî el-Übbî (ö. 828/1425), Tunuslu muhaddis ve müfessir, Mâlikî kadısı.

2 Buhâri, "İlim", 13, r. 71; Müslim, "İmâre", 175.

[Fâide: Müderris İle İlgili Meseleler]

فائدة

إذا ولّى السلطان مدرّسًا ليس بأهل لم تصحّ توليته لما قدّمناه مِن أنّ فعله مقيّد بالمصلحة ولا مصلحة في تولية غير الأهل؛ خصوصًا إنا نعلم من سلطان زماننا أنه إنما يولّى المدارس على اعتقاد الأهلية فكأنّها كالمشروطة؛ وقد قالوا في كتاب القضاء لو ولّى السلطان قاضيًا عَدْلًا ففسق انعزل لأنّه لما اعتمد عدالته صارت كأنها مشروطة وقت التولية قال ابن الكمال وعليه الفتوى؛ فكذلك يقال إن السلطان اعتمد أهليته فإذا لم تكن موجودة لم يصحّ تقريره خصوصًا إن كان المقرّر عن مدرّس أهل فإن الأهل لم ينعزل.

4522. Mes'ele: Tedrîse ehil olmayan bir kimseyi padişâh, müderris taʿyîn eylese 1554. mes'elede beyân olunduğu üzere ümerâ ve selâtîn ve kudâtın fiillerinin nüfûzu mesâlih-i ibâdla mukayyed olup, halbuki nâ-ehli tevliye ve taʿyînde ise maslahat mefkûde olup husûsuyla bizim için maʿlûm ve müteʿâreftir ki zamânımızın pâdişâhı tedrîse taʿyîn buyurduğu kimseleri tedrîse ehil iʿtikâdında bulunmalarına binâen taʿyîn ettiklerinden gûyâ taʿyînleri ehliyyetle meşrût olup şartın intifâsı ise meşrûtun intifâsını müstelzim olduğundan adem-i ehliyyetleri zâhir olanların taʿyînleri sahîh olmayarak vazîfelerinden inʿizâlleri lâzım gelir.

Halbuki fukahâ-yı izâm hazerâtının kitâb-ı kazâda beyânlarına göre vaktin pâdişâhı, âdil olmak üzere kâdî taʿyîn edip de fıskda bulunsa emr-i kazâdan münʿazil olur. Zîrâ onu kazâya taʿyîni, ihkâk-ı hakla adâletine iʿtimâdına olmakla vakt-i tevliyesinde sıhhat-i taʿyîn ve tevliyesi adâletle meşrûta olup fıskla şartın intifâsına binâen sıhhat-i tevliyesi de müntefiye olarak 224 ve 1552. mes'elelerde münʿazil olup; İbn Kemâl, fetvâ da ancak bu kavil üzeredir, demiş. Ve kezâlik pâdişâhın müderris taʿyîni mes'elesinde dahi pâdişâh taʿyîn ettikleri kimsenin tedrîse ehil olduklarına iʿtimâd ederek taʿyîn etmekle taʿyînleri, ehliyyetiyle meşrût olup adem-i ehliyyeti zâhir olarak şart müntefî olunca **[2257]** meşrût olan sıhhat-i taʿyînleri de müntefî olarak takrîrleri bâtıl olur. Husûsuyla takrîr olunan müderris ehil diyerek takrîr olunup da nâ-ehil ise münʿazil olup ehil ise münʿazil olmaz.

وصرّح البزازي في الصلح أن السلطان إذا أعطى غير المستحق فقد ظلم مرتين بمنع المستحقّ وإعطاء غير المستحقّ. وقدّمنا عن رسالة أبي يوسف إلى هارون الرشيد أن الإمام ليس له أن يخرج شيئًا من يد أحد إلا بحقّ ثابت معروف.

4523. Mes'ele: Kitâb-ı sulhte Bezzâzî'nin tasrîhlerine göre, pâdişâh gayr-i müstahikka bir şey vermiş olsa iki vecihle zulüm ve teʿaddîde bulunmuş olup biri, gayr-i müstahikka iʿtâ ile müstahakkı istihkâkından menʿi, diğeri de gayr-i müstahikka iʿtâsıdır. Zîrâ ﴿إِنَّ اللهَ يَأْمُرُكُمْ أَنْ تُؤَدُّوا الْأَمَانَاتِ إِلٰى أَهْلِهَا﴾[1] muktezâsınca emâneti ehline te'diye lâzım olmakla hilâfı zulümdür. Halbuki … mes'elede beyân olunduğu üzere Ebû Yûsuf hazretlerinin Hârûn Reşîd'e takdîm olunan risâlesinden naklen imâmü'l-müslimîn hazretleri hiçbir kimsenin elinden bi-gayr-i hakkin hiçbir şeyi ihrâc ve izâleye mâlik olmayıp ancak sâbit ve maʿrûf olan bir hakka müstenid olarak izâle edebilir.

وعن فتاوى قاضيخان أن أمر السلطان إنما ينفذ إذا وافق الشرع وإلا فلا ينفذ.

4524. Mes'ele: *Fetâvâ-yı Kâdîhân*'dan naklolunduğuna göre pâdişâhların emir ve fermânları ancak şer'-i şerîfe muvâfık ise nâfiz olup muhâlif olursa gayr-i nâfiz olmakla sahîh olmaz.

وفي مُعِيد النِّعَم ومُبِيد النِّقَم: المدرس إذا لم يكن صالحًا للتدريس لم يحلّ له تناول المعلوم ولا يستحق الفقهاء المنزول معلومًا لأن مدرستهم شاغرة من مدرّس.

4525. Mes'ele: *Müfîdü'n-Niʿam ve Mübîdü'n-Nikam* nâm eserde beyân olunduğuna göre müderris tedrîse sâlih değil ise tedrîs bedelinde almış olduğu ücreti ekl ve tenâvül kendisine helâl olmaz. **[2258]** Ve tedrîsi terkeden fukahâ vazîfe ve ücrete müstahik olmazlar. Zîrâ medreseleri müderristen şâğire ve hâliye olarak bilâ-ivaz olur.

وهذا كله مع قطع النظر عن شرط الواقف في المدرّس أما إذا علم شرطه ولم يكن المقرّر متّصفًا به لم يصحّ تقريره وإن كان أهلًا للتدريس لوجوب اتباع شرطه.

1 "Allah size, emanetleri mutlaka ehline vermenizi emreder." Nisa, 4/58.

والأهلية للتدريس لا تخفى على من له بصيرة والذي يظهر أنها بمعرفة منطوق الكلام ومفهومه وبمعرفة المفاهيم وأن يكون له سابقة اشتغال على المشايخ بحيث صار يعرف الاصطلاحات ويقدر على أخذ المسائل من الكتب وأن يكون له قدرة على أن يسأل ويجيب إذا سئل ويتوقف ذلك على سابقة اشتغال في النحو والصرف بحيث صار يعرف الفاعل من المفعول إلى غير ذلك وإذا قرأ لا يلحن وإذا لحن قارئ بحضرته ردّ عليه.

4526. Mes'ele: Mesâil-i ânifede ehliyyet ve adem-i ehliyyet üzere sevk olunan ahkâm ve mesâilin cümlesi müderris hakkında şart-ı vâkıftan katʿu'n-nazar olup amma şart-ı vâkıf maʿlûm olup da takrîr olunan müderris şart-ı vâkıfla muttasıf değil ise شرط الواقف كنص الشارع[1] muktezâsınca … mes'elede beyân olunduğu üzere şart-ı vâkıfa ittibâʿ ve riʿâyetin vücûbuna binâen her ne kadar takrîr olunan müderris tedrîse ehil olsa dahi şart-ı vâkıfa mugâyir bulunduğundan takrîr sahîh olmaz.

4527. Mes'ele: Tedrîse ehliyyet erbâb-ı basîret indinde zâhir olmakla beyândan müstağnî olup esbâb-ı zâhiresi kelâmın mantûk ve mefhûmuna ve mefâhîm-i kelâma vâkıf olmak ve ıstılâhât-ı fünûna vâkıf olacak derece bir muʿallim ve müderristen teʿallüm ve tederrüsle iştigâli mesbûk olmak ve kütüb-i müdevveneden matlûb olan mesâili ahz ve istihrâca muktedir bulunmak ve îcâbı **[2259]** hâlinde suâl etmeye ve suâl olundukda cevâb vermeye kâdir olmak olup bunlar da ancak fâili mefʿûlden ve sâir kavâʿid-i Arabiyye'ye vâkıf olacak derece tahsîl ile mesbûk bi'l-iştigâl olmaya ve tilâvet ve tekellümde lahn ve hatâda bulunmamaya ve huzûrunda tilâvet ve tekellümde hatâda bulunanları redle ıslâha muktedir olmaya tevakkuf eder.

فائدة: ثلاثة لا يستجاب دعاؤهم: رجلٌ له امرأةٌ سيئةُ الخلقِ فلا يطلّقها ورجلٌ أعطى مالًا سفيهًا ورجل داين ولم يُشهد كذا في حجر المحيط.

4528. Mes'ele: *Muhît*'in hacrinde beyân olunduğuna göre üç sınıf kimsenin duâsı kabûl olunmaz. Onlardan biri, seyyiü'l-hulk olan zevcesini boşamayan kimseler olup ﴿وَإِنْ يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ﴾[2] kavl-i şerîfiyle

1 "Vakfedenin şartı, şâriʿin nassı gibidir."
2 "Eğer karı koca (çaresiz kalıp) ayrılırlarsa Allah bol rızkından onların ihtiyaçlarını giderir." Nisa, 4/130.

hilâf-ı şerʿ hâlde bulunarak vizr ve vebâle sâika olan mer'enin tatlîkine müsâʿade-i ilâhiyye ile kendilerine hâl-i ihsânla vaʿd buyurmuş iken halâsı cihetine ihtiyârını sarf etmeyip de mücerred "Bari beni bunun şerrinden halâs eyle!" diyerek duâ ile iktifâ ederse duâsı kabûl olunmaz.

İkincisi, Cenâb-ı Hakk'ın kendisine inʿâm ve ihsân buyurduğu mâlını cihet-i birre sarf ederek te'mîn-i saʿâdet lâzım iken süfehâya mâlını iʿtâ ile istihlâk eden kimselerdir. Zîrâ ﴿وَلَا تُؤْتُوا السُّفَهَاءَ أَمْوَالَكُمْ﴾[1] âyet-i celîlesiyle menhî olduğu gibi süfehânın sefâhetine muʿâvenet olup bu ise ﴿وَلَا تَعَاوَنُوا عَلَى الْإِثْمِ وَالْعُدْوَانِ﴾[2] kavl-i şerîfiyle de menhîdir.

Üçüncüsü, ﴿وَأَشْهِدُوا إِذَا تَبَايَعْتُمْ﴾[3] emr-i celîlinin hilâfına olarak etmiş olduğu deyni isbât için işhâd eylemeyen kimsedir ki mazmûn-i mes'ele de **[2260]** hadîs-i şerîf medlûlüdür. 268, Hamevî'ye bak.

فائدة

كل شيء يسأل عنه العبد يوم القيامة إلا العلم فإن الله لا يسأل عنه. لأنه طلب من نبيّه أن يطلب الزيادة منه ﴿وقلْ ربِّ زِدْني علمًا﴾ فكيف يسأله عنه؟ ذكره في الفصوص.

4529. Mes'ele: *Fusûs*'ta beyân olunduğuna göre yevm-i kıyâmette insan her şeyden suâl olunacak ise de ancak bi-tarîki'l-muâheze muktezâsıyla âmil olduğu ilm-i nâfiʿden suâl olunmaz. Zîrâ Cenâb-ı Allah ﴿وَقُلْ رَبِّ زِدْني عِلْمًا﴾ emr-i celîliyle[4] Resûl-i Ekrem ve Nebî-yi muhterem *sallallâhu teʿâlâ aleyhi ve sellem* Efendimiz hazretlerinden ilmin izdiyâdını taleb eylemesini taleb buyurdular. İzdiyâd-i ilmi taleb matlûb-i ilâhî olunca ondan bi-tarîki'l-muâheze suâl tasavvur olunmaz.

Kuyûd-i mezkûreye binâen (لا تزول قَدَمَا عبد يومَ القيامة حتَّى يُسأَلَ عن أربع: عَن عمرِه فيما أفناهُ وعن شبابه فيما أبلاهُ وعن مالِهِ منْ أي شيء اكتسبه وعن عِلمه ماذا صنع فيهِ)[5] hadîs-i şerîfiyle suâl vârid olmaz.

---

1 "Allâh'ın geçiminize dayanak kıldığı mallarınızı aklı ermezlere vermeyin." Nisa, 4/5.

2 "Günâh ve düşmanlık üzere yardımlaşmayın." Mâide, 5/2.

3 "Alış veriş yaptığınızda şahit tutun." Bakara, 2/282.

4 "Rabbim! İlmimi arttır' de." Taha, 20/114.

5 "Kıyâmet günü dört şeyden suâl olunmadıkça kulun ayakları yerinden kıpırdayamaz: (1) Ömrünü nerede harcadığı, (2) Gençliğini nerede tükettiği, (3) Mâlını nereden kazandığı ve (4) İlmiyle ne yaptığı." Dârimî, "İlim", 30, r. 556; Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, III, 278, r. 1648; İbn Ebî Şeybe, *Musannef*, VII, 125, 4r. 34694.

[Hâdise: Medreseye Sicil Kasası Koymanın Hükmü]

حادثة: سئلت عن مدرسة بها صُفّة لا يصلي فيها أحد ولا يدرّس والقاضي جالس فيها للحكم فهل له وضع الخزانة بها لحفظ المحاضر والسجلات لنفع العام أم لا؟ فأجبتُ بالجواز آخذًا من قولهم «لو ضاق الطريق على المارّة والمسجد واسع فلهم أن يوسّعوا الطريق من المسجد» ومن قولهم «لو وضع أثاث بيته ومتاعه في المسجد للخوف في الفتنة العامّة جاز ولو كان الحبوب» ومن قولهم «بأن القضاء في الجامع أَولى»

4530. Mes'ele: [2261] Bir medresede suffe bulunup da onda namâz kılınmaz ve ders okunmayıp belki beyne'n-nâs ihkâk-ı hak için onda beldenin hâkimi oturarak mahkeme ittihâz ederse nef'-i âmm için ondan mahâdır ve sicillâtı muhâfaza için hizâne vaz' eylemesinin cevâz ve adem-i cevâzıyla vâki' olan istiftâya, fukahânın mürûr ve ubûr-i nâsa tarîk kifâyet etmeyip mescid ise vâsi' ise menfa'at-i âmmeyi muhâfaza için hasbe'l-îcâb mescidden lüzûmu mikdâr mahallin tarîka kalbiyle cevâzlarından ve fitne-i âmmede havf ederek her ne kadar hubûbât olsa dahi hânesinin eşyâ ve emti'asını muhâfaza için mescide koymuş olsa cevazıyla 226. mes'elede beyân olunduğu üzere ihkâk-ı hakla kazâ eşref-i ibâdet olmakla câmi'de edâsının evlâ olmasıyla kavillerinden ahz ve istinbât ederek mescidin suffesinde dahi ol vecihle tasarrufun cevâzıyla fetvâ verdim, buyuruyorlar.

وقالوا للناظر أن يؤجر فناءه للتجار ليتجروا فيه لمصلحة المسجد وله وضع السُرُر بالإجارة في فنائه. ولا شكّ أن هذه الصُفّة من الفناء وحفظ السجلات من النفع العامّ فهُم جوّزوا جعل بعض المسجد طريقًا دفعًا للضرر العامّ وجوّزوا اشتغاله بالحبوب والأثاث والمتاع دفعًا للضرر الخاصّ.

4531. Mes'ele: Fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre mescidin mesâlih ve menâfi'ini tesviye ve muhâfaza için nâzırının finâ-yı mescidi ticâret için tüccâra îcârı ve kirâsıyla finâsına serîr vaz' eylemek câiz olup şek ve şübhe yok ki kendisinde namâz kılınmayıp ve ders okunmayan suffe ise mescidin finâsından olup mahkemenin sicillâtını hıfz ise nef'-i âmm olup fukahâ-yı izâm ise zarar-ı âmmı def' ve izâle için mescidin bazısını tarîke kalb eylemeyi ve zarar-ı hâssı izâle için ziyâ'ından havf eden kimsenin hubûbâtı ve esâs-ı beyti ve metâ'ı **[2262]** ile mescidin işgâlini tecvîz eylemişlerdir.

وجوّزوا وضع النعل على رفّه. وصرّحوا بأن القضاء بالجامع أَولى من القضاء في بيته. وصرّحوا بأن القاضي يضع قمطرة عن يمينه إذا جلس فيه للقضاء وهو ما فيه السجلات والمحاضر والوثائق فجوّزوا اشتغال بعضه بها. فإذا كثرت وتعذّر حملها كلّ يوم من بيت القاضي إلى الجامع دعتْ الضرورة إلى حفظها به.

4532. Mes'ele: Fukahâ-yı izâm hazerâtı cemâʿatin ayakkabılarını mescidin raflarına koymalarını tecvîz edip mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere câmiʿde kazânın kâdînin hânesinde kazâdan evlâ olduğunu tasrîh ettikleri gibi, vakt-i kazâda içine sicillât ve mahdarlar ve senedler konan kımtarı hâkimin sağ tarafına bırakmasını da tasrîh edip ve mescidin bazı mahallini bunlar ile işgâli tecvîz eylemişlerdir. Binâenaleyh bu misillü şeyler tekessür ederek her gün kâdînin hânesine götürüp getirmek müteʿazzir olunca onları mescidde sandık emsâli şeyler içine vazʿ ederek hıfz eylemeye zarûret messedip 1210. mes'elede beyân olunduğu üzere hâcet-i nâs zarûret menziline tenzîl, zarûretler ise memnûʿ olan şeyleri mübâh kılmakla beyân olunan husûsâtla mesâcid ve cevâmiʿ ve finâlarında tasarrufun cevâz ve ibâhası beyândan müstağnîdir.

[Fâide: Eşbeh Sözünün Manası]

فائدة

معنى قولهم الأشبه أنه أشبه بالمنصوص رواية والراجح دراية فيكون الفتوى عليه كذا في قضاء البزّازية.

4533. Mes'ele: Fukahânın alâmet-i iftâyı beyânda *el-eşbeh* kavillerinin maʿnâsı, rivâyet-i mansûsa **[2263]** ve rivâyet-i râciha eşbeh demek olmakla kazâ-yı *Bezzâziyye*'nin beyânına göre fetvâ kavl-i mezkûr üzerine olur.

[Fâide: Bir şey bâtıl oldukta, onun zımnındaki şey dahi bâtıl olur]

فائدة: إذا بطل الشيء بطل ما في ضمنه وهو معنى قولهم إذا بطل المتضمِّن -بالكسر- بطل المتضمَّن -بالفتح-.

4534. Mes'ele: Bir şey bâtıl olunca onun zımnındaki de bâtıl olur mes'elesinin maʿnâsı, fukahânın (ism-i fâil sîgasıyla) mütezammin bâtıl olursa (ism-i mefʿûl sîgasıyla) mütezammen de bâtıl olur kavillerinin maʿnâsıdır.

قالوا: لو أبرأه أو أقرّ له ضِمْنَ عقدٍ فاسدٍ فَسَد الإبراء كما في البزّازية.

4535. Mes'ele: *Fetâvâ-yı Bezzâziyye*'de beyân olunduğu vechile fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre bir kimse akd-i fâsid zımnında diğerinde bulunan matlûbunu ibrâ veyâhud ona ikrârda bulunsa ibrâsı da fâsid olur.

وقالوا: التعاطي ضِمنَ عقدٍ فاسدٍ أو باطلٍ لا ينعقد به البيع كما في الخلاصة.

4536. Mes'ele: *Hulâsa*'da beyân olunduğu vechile fukahâ-yı izâm hazerâtının beyânlarına göre, akd-i fâsid veya bâtıl zımnında teʿâtî ile beyʿ münʿakid olmaz.

وقالوا: لو قال بعتك دمي بألف، فقتله وجب القصاص كما في خزانة المفتيين، ولا يعتبر ما في ضمنه مِن الإذن بقتله. فإنه لو قال: اقتلني، فقتله لا قصاص لبطلانه فبطل ما في ضمنه.

4537. Mes'ele: Fukahânın beyânlarına göre bir kimse diğerine "Bin kuruş bedelinde demimi sana sattım." deyip ol kimse de onu katl eylese *Hizânetü'l-Müftîn*'de beyân olunduğu vechile kâtile kısâs lâzım gelip **[2264]** akd-i mezkûr zımnında vukûʿ bulan izn-i katle iʿtibâr olunmaz. Zîrâ maktûl "Sattım." bedelinde اقتلني diyerek kendisini katil ile emredip de kâtil de emrine imtisâl ederek katl eylemiş olsa idi, emr-i mezkûrun butlânına binâen zımnında izin de bâtıl olmakla kısâs lâzım gelmez.

وقالوا كما في الخزانة: لو آجر الموقوف عليه ولم يكن ناظرًا حتى لم تصحّ. و إن أذن للمستأجر في العمارة فأنفق لم يرجع على أحد وكان متطوّعًا. فقلتُ: لأن الإجارة لما لم تصحّ لم يصح ما في ضمنها.

4538. Mes'ele: *Hizâne*'de beyân olunduğu vecihle fukahâ-yı izâm buyurmuşlar ki, mevkûfun aleyhe îcâr edip nâzır bulunmayarak icâre sahîha olmayıp imâreti husûsunda müste'cire imârete izin verip de müste'cir de para sarf ederek taʿmîr eylese, musannif-i allâmenin beyânına göre icârenin adem-i sıhhatine binâen zımnında bulunan iznin de adem-i sıhhatine binâen müste'cir para sarfıyla taʿmîrinde müteberriʿ ve mutetavviʿ olarak sarf ettiği parayı istirdâd için hiçbir kimseye mürâcaʿat edemez.

وقالوا: لو جدّد النكاح لمنكوحته بمهر لم يلزمه. فقلت: لأن النكاح الثاني لم يصحّ فلم يلزم ما في ضمنه من المهر.

4539. Mes'ele: Fukahâ-yı izâmın beyânlarına göre bir kimse taht-ı nikâhında bulunan menkûhasının nikâhını ihtiyâten mehir bedelinde tecdîd eylese bâtıl olan şeyin zımnında bulunanın da butlânına binâen musannif-i allâmenin beyânına göre menkûhayı sâniyen nikâh sahîh olmadığından zımnında bulunan mehir de lâzım gelmez.

وقد استثنى في القنية مسألتين يلزم فيهما: لو جدّده للزيادة لا للاحتياط ولو قال لها: أبرئيني فإني أمهرك مهرًا جديدًا، فأبرأته فجدّد لها في هذه الصورة.

4540. Mes'ele: [2265] *Kunye*'de hükm-i mezkûrdan iki mes'eleyi istisnâ edip ihtiyât için olmayıp belki tezyîd-i mehir için fi'l-hâl menkûhasının nikâhını tecdîd eylese onlarda mehir lâzım gelmez. Onlardan biri, zevcesine hitâben "Beni mehrinden ibrâ eyle! Zîrâ ben sana mehr-i cedîd tesmiye edeceğim." deyip de mezbûre de mehr-i sâbıkından kocasını ibrâ edip kocası da bu sûrette tecdîd-i nikâhla mehrini tecdîd eylese menkûhayı nikâh bâtıl olarak akd-i mezkûre bâtıl olduğu hâlde bu sûrette zımnında bulunan mehir bâtıl olmayarak lâzım gelir.

وقعت حادثة: اشترى جامعًا مع أوقافه ووقفه وضمّه إلى وقف آخر وشرط له شروطًا؛ فأفتيتُ ببطلان شروطه لبطلان المتضمّن وهو شراء الجامع ووقفه فبطل ما في ضمنه. وقالوا: لو اشترى لم يجز وكان له أن يستحلفه انتهى. قلت: لأن الشراء لما بطل بطل ما في ضمنه من إسقاط اليمين.

4541. Mes'ele: Musannif-i allâme 4534. mes'elede beyân olunan fâideye münâsib olarak zamânında vâkiʿ olan bir hâdiseyi beyânla buyurur ki, bir kimse evkâfıyla beraber bir câmiʿi iştirâ edip baʿde'l-vakf onu başka bir vakfa damm ve ilâve ederek ol vakfa bir takım şartlar şart edip onların hükmünden vâkiʿ olan istiftâya, "Asl-ı mezkûr muktezâsınca şurût-i mezkûreyi mutezammin olan câmiʿ ve evkâfını iştirânın butlânına binâen onun mütezammin olduğu şurûtun da butlânıyla fetvâ verip müşterî iştirâ eylese câiz olmaz, halbuki istihlâfa mâliktir." diyerek fukahâ tarafından vârid olan iʿtirâza, şirâ bâtıl olunca ıskât-ı yemînden dımnında bulunanın da butlânıyla cevâb vermiş. **[2266]**

ثم قلت يمكن أن يفرّع عليه لو باع وظيفته في الوقف لم يصحّ ولا يسقط حقّه منها تخريجًا على هذه.

4542. Mes'ele: Cevâb-ı mezkûrdan sonra musannif-i allâme, bir kimse vakıfta müstahik olduğu vazîfesini âhara satmış olsa fâide-i mezkûre üzerine tahrîcen beyʿi sahîh olmayacağından vazîfeden hakkının adem-i sukûtunu asl-ı mezkûr üzere tefrîʿ mümkün olduğunu da beyân buyurmuş.

وخرج عنها ما ذكره في البيوع: لو باعه الثمار وآجره الأشجار طاب له تركها مع بطلان الإجارة فمقتضى القاعدة أن لا يطيب لثبوت الإذن ضِمن الإجارة.

4543. Mes'ele: Fukahânın kitâb-ı büyûʿda, bir kimse diğerine bağçesinin yemişlerini satıp ağaçlarını îcâr eylese, icârenin butlânıyla beraber meyvelerini terk eylemek kendisine tîb olur, kavilleri de hükm-i fâideden müstesnâ olarak hâricdir. Zîrâ meyvelerin ağaçlar üzerinde ibkâsına izni icâre-i fâside zımnında vâkiʿ olmakla muktezâ-yı kâide tîb olmamasıdır.

Hükm-i İbrâ'

وما ذكروه في المكاتب لو أبرأه المولى عن بدل الكتابة فلم يقبل عتق وبقي البدل مع أن الإبراء متضمّن للعتق وقد بطل المتضمن بالردّ ولم يبطل ما في ضمنه من العتق.

4544. Mes'ele: Fukahânın mükâtebde beyânlarına göre mevlâsı mükâtebi bedel-i kitâbetten ibrâ' edip de mükâteb ibrâyı kabûl etmeyerek reddeylese ibrâsı reddiyle bâtıl olup mükâteb âzâd olarak bedel-i kitâbet deyn olarak bâkî kalır. Halbuki ibrâ-yı mezkûr ıtkı mutezammin olup reddiyle ibrâ bâtıl olunca hükm-i kâide muktezâsınca tazammun ettiği ıtkın da butlânı lâzım iken onun hilâfına olarak adem-i butlânıyla kavillerine binâen mes'ele-i mezkûre kâide-i mezbûreden müstesnâdır. **[2267]**

وما ذكروه في الشفعة لو صُولح الشفيع بمال لم يصحّ لكن كان إسقاطًا للشفعة مع أن المتضمّن للإسقاط صلحه وقد بطل ولم يبطل ما في ضمنه.

4545. Mes'ele: Fukahânın bâb-ı şüfʿada beyânlarına göre şefîʿ, mâl bedelinde hakk-ı şüfʿasını sulh olsa, şüfʿa hukûk-i mücerrededen olarak temlike mâlik olmadığından sulhü sahîh olmadığı hâlde hakk-ı şüfʿasını ıskât eylemiş olur. Halbuki hakk-ı şüfʿasının ıskâtını mütazammin olan sulhü

olup hükm-i fâide muktezâsınca sulhün butlânıyla mütazammin olduğu ıskâtın da butlânı lâzım iken hilâfına olarak adem-i butlânıyla kavillerine, mal bedelinde şefîʿin sulh mes'lesi de hükm-i fâideden müstesnâdır.

وقالوا لو باع شفعته بمال لم يصح وسقطت فقد بطل المتضمن ولم يبطل المتضمن.

4546. Mes'ele: Fukahânın beyânlarına göre şefîʿ hakk-ı şüfʿasını mal bedelinde satmış olsa hukûk-i mücerrededen olarak temlîke mâlik olmadığından beyʿi sahîh olmaz ise de hakk-ı şüfʿası sâkıt olmakla hükm-i fâidenin hilâfına olarak tazammun eden beyʿ bâtıl olduğu hâlde tazammun ettiği sukût-i şüfʿa bâtıl olmayarak bu mes'ele de hükm-i fâideden müstesnâdır.

وقالوا: لو قال العنّين لامرأته أو المخيّر للمخيّرة «اختاري ترك الفسخ بألف» فاختارت لم يلزم المال وسقط خيارها. فقد بطل التزام المال لا ما في ضمنه.

4547. Mes'ele: Yine fukahânın beyânlarına göre innîn zevcesine veya muhayyir muhayyere hitâben اختاري ترك الفسخ بألف, yaʿnî "Bin kuruş bedelinde nikâhı fesh eylemek hakkının terkini ihtiyâr eyle!" diye emir ile taleb edip de mezbûre de hakk-ı feshini terk eylese hakk-ı hıyârı sâkıt olup mâl, yaʿnî bin kuruş lâzım gelmez. İşte iltizâm-ı mâl bâtıl olduğu hâlde mütazammin olduğu sukût-i hıyâr bâtıl olmayarak hükm-i kâideden müstesnâdır. **[2268]**

Hükmü'l-Kefâlet

وقالوا: الكفالة بالنفس بمنزلة الشفعة على الصحيح فلا يجب المال وتسقط.

4548. Mes'ele: Fukahânın beyânlarına göre, kavl-i sahîh üzere kefâlet bi'n-nefs şüfʿa menzilinde olarak kefîl bi'l-mâl mekfûlun anhdan kefâletin ıskâtı bedelinde mekfûlun lehe mâl teʿahhüd ederek kefâleti ıskât eylese kefâleti sâkıta olup mâl lâzım gelmez.

[Fâide: Fâside Mebnî Olan Şey de Fâsiddir]

فائدة

يقرب من هذه القاعدة قولهم «المبني على الفاسد فاسد». ويستثنى منها مسألة الدفع الصحيح للدعوى الفاسدة صحيح على المختار. وقيل لا، لأن البناء على

الفاسد فاسد. ذكره البزازي في الدعوى وقد بيّنتُ في الشرح فائدة صحّته بعد فسادها في المسألة المخمّسة.

4549. Mes'ele: Fukahânın إذا بطل الشيء بطل ما في ضمنه kavilleri de المبني على الفاسد فاسد kâʿidesine karîb olup Bezzâzî'nin daʿvâda beyânına göre, kavl-i muhtâr üzere sahîh olan daʿvâ-yı fâsideyi defʿ sahîh olur, mes'elesi hükm-i kâʿideden istisnâ olunur ise de hükm-i kâʿide muktezâsınca fâsid üzerine binâ kılınan fâsid olmakla bazı fukahâ adem-i sıhhatine kâil olup musannif-i allâme *Şerh-i Kenz*'de mes'ele-i muhammesede daʿvânın fesâdından sonra defʿin sıhhatinin fâidesini فإن قلت ما فئدة دفع الدعوى الفاسدة مع أن القاضي لا يسمعها؟ قلت تفقهًا kavliyle beyân buyurmuştur.

[Fâide: İki Hakkın İctimâʿ Etmesi]

فائدة

إذا اجتمع الحقان قدّم حقّ العبد لاحتياجه على حقّ الله تعالى لغناه بإذنه إلا فيما إذا أحرم وفي ملكه صيد وجب إرساله حقًّا لله تعالى. ومنهم من يقول إنه من باب الجمع بينهما لا الترجيح، ولذا يرسله على وجه لا يضيع. والله سبحانه وتعالى أعلم.

4550. Mes'ele: Hakk-ı Bârî ile hakk-ı abd ictimâʿ ve tekâbül ettikte Cenâb-ı Hakk'ın gınâsına ve abdin ihtiyâc ve iftikârına binâen Cenâb-ı Hakk'ın izniyle hakk-ı abd hakk-ı Bârî üzerine tercîh **[2269]** olunur ise de abd muhrim olup milkinde sayd bulunursa Cenâb-ı Hakk'ın hakkı olmak üzere sayd-ı mezkûrun irsâli vâcib olur. Fukahânın bazıları "Sayd-ı mezkûrun lüzûm-i irsâli hakk-ı Bârîyle hakk-ı abdin cemʿi bâbından olup hakk-ı Bârîyi hakk-ı abd üzere tercîh bâbından değildir, onun için izâʿa olunmayacak bir hâlde irsâl eder." demişler.

تم الفن الثالث من الأشباه والنظائر ويليه الفن الرابع، وهو فن الألغاز.

***

[DÖRDÜNCÜ FEN: ELGÂZ/FIKHÎ BİLMECELER]

بسم الله الرحمن الرحيم

الحمد لله أوّلًا وآخرًا، والصلاة والسلام على من كملت محاسنه باطنًا وظاهرًا.

وبعدُ، فهذا هو الفن الرابع من الأشباه والنظائر وهو فن الألغاز جمع لغز. قال في الصِّحاح: أَلغَز في كلامه، إذا عمى مراده والاسم اللغز والجمع الأَلْغاز مثل رطب وأرطاب وأصل اللغز جحر اليربوع بين القاصعاء والنافقاء يحفر مستقيمًا إلى أسفل ثم يعدل عن يمينه وشماله عروضًا يعترضها فيخفي مكانه بتلك الألغاز، انتهى.

4551. Mes'ele: Baʿde edâ-i mâ vecebe aleynâ, maʿlûm ola ki musannif-i allâme *Eşbâh ve Nezâir*'in müştemil olduğu fünûn-i sebʿadan fenn-i sâlisin beyânından baʿde'l-ferâğ buyururlar ki: Ber-vech-i âtî beyân olunacak elgâz-ı fıkhiyye *Eşbâh ve Nezâir*'den fenn-i râbiʿ olup elgâz, lugazın cemʿidir.

Sıhâh'ın beyânına göre bir kimse merâmını taʿmiye ve îhâm ettiği vakit أَلغَز في كلامه denilip ratebin cemʿi ertâb olduğu gibi 70. mes'elesede işâret olunduğu üzere ism-i müfredi lâmın dammı ve gaynın fethiyle lugaz olup cemʿi elgâz gelir. Asl-ı lügatte lugaz bir yerbûʿ denilen hayvânın istikâmet üzere umkan kazıp baʿdehu arzan sağa ve sola udûl ederek ikisinin arasına **[2270]** gizlemiş olduğu yuvasının ismi olup gizlemiş olduğu yuvaya nâfikâ ve ihrâc ettiği yuvaya da kâsıâ denip böyle elgâz ve ihfâ ile asıl mekânını gizler imiş.

Hamevî'nin beyânına göre İmâm Buhârî ve Müslim ve Ebû Avâne ve İbn Hibbân *Sıhah*'larında İbn Ömer -radıyallâhu teʿâlâ anhu- hazretlerinin tarîklerinden ihrâcla "Biz bir gün nezd-i saʿâdet-i Hazret-i Peygamberîde idik. Efendimiz: ألا إن من الشجرة شجرة لا يسقط ورقها وإنها مثل المسلم أخبروني ما هي yani, "Âgâh ve mütenebbih olunuz ki ağaçlardan bir ağaç vardır ki onun yaprağı düşmez ve ol ağaç müslim gibidir. Nedir ol biliniz." buyurduklarında nezd-i saʿâdet-i Hazret-i Peygamberî'de bulunan ashâb-ı kirâm hazerâtı bâdiyelerde bulunan ağaçları taʿdâd ve mülâhazaya başladıklarında ol şeyin nahle olduğu hâtırıma hutûr etti.

Ebû Avâne'nin beyânına göre huzûr-i saʿâdete götürülmüş olan cimâreden maksad, Resûlullâh'ın nahle olduğunu zannederek suâl buyurulan şecerenin nahle olduğunu söylemek istemiş isem de ben sağîrü's-sin olup halbuki meclis-i saʿâdette Hazret-i Ebû Bekir ve Hazret-i Ömer'i sâkit olarak görünce onlar huzûrunda söze karışmayı edebe muhâlif görerek iltizâm-ı sükût ettim. Hazret-i Peygamber ol şeyden maksadları nahle olduğunu ifâde buyurdular, demiş.

İşte şu nakilden müstefâd olan kelâmda elgâzın meşrûʿ ve mesnûn olmasıdır ki inhirâfına binâen tarîk-i münharife de lugaz tesmiye olunup üslûb-i kelâmın zâhirinden udûl ederek maksad-ı mütekellimi ibhâm eden kelâma da fukahâ lugâz ve ehl-i ferâiz muʿâyât ve nuhât muʿammâ ve ehl-i lügat akl maʿnâsına hicâdan **[2271]** ehciye ve ehâcî tesmiye edip lisân-ı Osmânî'de bilmece taʿbîr olunarak teşhîz-i ezhân ve takviye-i akıl için iltizâm olunur.

وقد طالعتُ قديمًا حيرةَ الفقهاء والعُمدة فرأيتهما اشتملا على كثير من ذلك ثم رأيت قريبًا الذخائر الأشرفية في أَلْغاز الحنفية لشيخ الإسلام عبد البرّ بن الشحنة، فانتخبتُ منها أحسنها باختصار تاركًا لما فرّع على ضعيف أو كان ظاهرًا.

4552. Mes'ele: Musannif-i allâme İbn Nüceym (rh) vaktiyle *Hîratü'l-Fukahâ* ve *Umde* nâmlarında bulunan kitâbları mutâlaʿa buyurup baʿdehu *Manzûme-i Vehbâniyye* şârihi kâdı'l-kudât Abdulber İbn Şihne el-Halebî'nin mülûk-i Çerâkise-i Mısriyye'den melik Eşref Ebû Nasr nâmına te'lîf buyurup *ez-Zehâ'iru'l-Eşrefiyye fî Elgâzi's-Sâdeti'l-Hanefiyye* nâm eserlerini de baʿde'l-mutâlaʿa kavl-i zaʿîf veya pek zâhir olanları terk ederek ihtisâr ile onların câmiʿ oldukları elgâz-i fıkhiyyeden ber-vech-i âtî mesâil-i tahâret ve salât ve zekât ve savm ve hac ve nikâh ve talâk ve ıtâk ve eymân ve hudûd ve siyer ve lakît ve mefkûd ve vakıf ve beyʿ ve kefâlet ve havâle ve kazâ ve şehâdet ve ikrâr ve vekâlet ve sulh ve mudârebe ve hibe ve icâre ve vedîʿa ve âriyet ve mükâteb ve me'zûn ve gasb ve şüfʿa ve kısmet ve udhiye ve sayd ve zebâih ve kerâhiyye ve damân ve cinâyât ve vesâyâ ve ferâize müteʿallık olanların en güzellerini tercîh ve intihâb ederek suâl ve cevâb tarzında kitâbın müştemil olduğu fünûn-i sebʿadan fenn-i râbiʿi tanzîm buyurmuşlardır.

[KİTÂBÜ'T-TAHÂRET]

كتاب الطهارة

ما أفضل المياه؟ فقل ما نبع من أصابعه ﷺ.

4553. Mes'ele: S: Suların efdali hangi sudur?

C: Muʿcize-i bâhire olarak Hazret-i Peygamber'in mübârek parmakları arasından nebeʿân edip akan sulardır. Hadîs-i erbaʿîn-i Nevevî şerhinde şeyh Ahmed b. Hacer el-Heysemî'den naklen Hamevî'nin beyânına göre dünyâda bulunan suların efdali ﴿أَلَمْ نَشْرَحْ لَكَ صَدْرَكَ﴾[1] muktezâsınca irhâsât kabîlinden olarak sadr-ı saʿâdet-i Hazret-i Peygamber'i gasl iʿtibâriyle âb-ı zemzem olup **[2272]** hiçbir peygambere müyesser olmayarak muʿcize-i bâhire olması iʿtibâriyle efdal olan esâbiʿ-i saʿâdetleri arasından çıkıp akan sulardır. Binâenaleyh efdaliyyet bi-iʿtibâri'l-izâfettir. Bunlardan sonra âb-ı Kevser ve bundan sonra Nîl-i Mısır, bundan sonra sâir nehirdir ki

أفضل المياه ما قد نبع   بين أصابع المتبع
فماء زمزم فماء الكوثر   فنيل مصر ثم باقي الأنهر

nazmıyla beyân buyurulmuştur.

أيّ حوضٍ صغيرٍ لا يتنجّس بوقوع النجاسة فيه؟ فقل: حوض الحمام إذا كان الغرف منه متداركًا.

4554. Mes'ele: Hangi havz-ı sağîrdir o ki içine necâset vukûʿuyla teneccüs etmeyerek adbest ve gusül câiz olur?

C: Musluktan su akıp taşmakta olan havuzdan abdest alan veya gusül eden kimselerin de birbiri arkasına almak şartıyla bir taraftan duhûl, diğer taraftan hurûc ederek mâ-i cârîye iltihâk eden hamâm kurnasıdır ki şu hâlde havz-ı kebîr gibi havz-ı sağîr de mâ-i cârî hükmünde olmakla evsâf-ı selâsesi tegayyür etmedikçe her ne kadar müteneccis olan el sokulmuş olsa dahi teneccüz etmeyerek ondan abdest ve gusül câizdir. Hükm-i mezkûrda kuyu da böyledir. Havz-ı sağîr ve havz-ı kebîre 2011. mes'eleye bak.

أيّ حيوان إذا خرج من البئر حيًّا نزح الجميع وإن مات لا؟ فقل: الفأرة إن كانت هاربة من الهرة ينزح كله وإلا لا.

---

1 "Senin kalbini açıp genişletmedik mi?" İnşirah, 94/1.

4555. Mes'ele: Hangi hayvândır, o ki kuyuya düşüp de diri olarak çıkarılır ise kuyu teneccüs ederek cümle suyu çıkarmak lâzım olup ölü olarak çıkmadığı hâlde tekmîl-i suyu çıkarmak lâzım olmasın?

C: Kediden havf ederek kaçar iken veya üzerinde dem ve sâir necis bulunarak kuyuya düşüp de diri iken çıkarılan faredir. Zîrâ kediden korkusundan işeyerek bevliyle veya üzerinde bulunan **[2273]** necâsetle kuyunun suyu teneccüs ederek 2011. mes'elede beyân olunduğu vechile kuyunun cümle suyunu çıkarmak lâzımdır. Amma böyle üzerinde başka necâset bulunmayarak düşüp telef olup da şişmek ve dağılmak gibi bir hâlde bulunmayarak çıkarılır ise kendi kovasıyla vücûben yirmi, mendûben otuz kova suyun ihrâcıyla bâkî kalan su tâhir olup şişip dağılır ise suyun cümlesi teneccüs ederek cümlesini ihrâc lâzım gelir. Lâkin fârenin kediden firâr ederek vukûʿu mes'elesi cây-ı nazardır. Zîrâ zâten kuyunun suyu yakînen tâhir ve bevlin vukûʿu meşkûk olmakla 725. mes'elede beyân olunduğu üzere şekle yakînin adem-i zevâline binâen hükm-i mezkûr farenin mecrûh veya başka necâsetle müteneccis olmasına göre olmak îcâb eder.

أيّ بئر يجب نزح دلو واحد منها؟ فقل: بئر صبّ فيها الدلو الأخير من بئر تنجست بموت نحو فارة.

4556. Mes'ele: Hangi kuyudur, o ki tathîr için ondan bir kova suyun ihrâcı vâcib olsun?

C: Mes'ele-i ânifede beyân olunduğu vecihle içinde fare emsâli bir hayvân telef olarak teneccüs edip muʿayyen bir mikdârın ihrâcıyla tâhir olacak kuyudan ol mikdâr su ihrâc olunur iken en sonraki kova içine dökülen kuyudur ki o bir kova suyun ihrâcıyla nisâbına bâliğ olarak kuyu tâhir olacağından onun ihrâcı vâcibdir.

أيّ ماء كثير لا يجوز الوضوء وإن نقص جاز؟ فقل: هو ماء حوض أعلاه ضيّق وأسفله عشر في عشر.

4557. Mes'ele: Hangi mâ-i kesirdir, o ki onunla abdest ve gusül câiz olmadığı hâlde tenâkus edip az olur ise câiz olurlar?

C: Üzeri dîk olup altı aşar fî aşar, yaʿnî müstevâ-yi sathiyyesi yüz arşına bâliğ olan havuzdur ki dîk mahallinde iken havz-ı sağîr hükmünde olarak

teneccüs edip onunla abdest ve gusül câiz olmadığı hâlde tenâkus ederek vâsiʿ mahalline **[2274]** tenezzül ettikte havz-ı kebîr olarak necâsetle evsâf-ı selâsesi tegayyür etmedikçe teneccüs etmeyerek onunla abdest ve gusül câiz olur.

أيّ ماء طهور يجوز الوضوء به ولا يجوز شربه؟ فقل: ماء مات فيه ضفدع بحريّ وتفتّت.

4558. Mes'ele: Hangi mâ-i tâhirdir, o ki onunla abdest ve gusül câiz olduğu hâlde şürbü câiz değildir?

C: İçinde suda yaşayan kurbağa telef olup dağılan sudur. Zîrâ böyle olan su şerʿan tâhir olarak onunla abdest ve gusül câiz ise de tıbben mesmûm olarak şürbü câiz değildir.

كتاب الصلاة

أيّ تكبير لا يكون به شارعًا فيها؟ فقل: تكبير التعجبّ دون التعظيم.

4559. Mes'ele: Hangi tekbirdir, o ki onunla namâza şurûʿ sahîh olmaya?

C: Taʿaccüb ve istikrâb için alınıp sırf taʿzîm-i Bârî için alınmayan tekbîrdir.

أيّ مكلف لا يجب عليه العشاء والوتر؟ فقل: من كان في بلد إذا غربت الشمس فيها طلعت.

4560. Mes'ele: Hangi mükelleftir, o ki kendisine yatsı namâzıyla salât-ı vitr vâcib olmasın?

C: Aksâ-yı şimâlde şemsin gurûbuyla beraber fecr tulûʿ ederek sebeb-i vücûbları bulunmayan beldede bulunan mükelleflerdir. Zîrâ her namâzın sebeb-i vücûbu kendisine mahsûs olan vakit olmakla böyle sebebiyyeti müntefî olan namâzın vücûb-i edâları da müntefî olarak kazâları da lâzım gelmez. Bu bahsin tamâmı *Kitâbu'l-ibâdât ve Vesîletü'l-Felâh* nâm eserimizde mufassalan beyân olunmuştur.[1]

أيّ مصل تفسد صلاته بقراءة القرآن؟ فقل: من سبقه الحدث فقرأ في ذهابه.

4561. Mes'ele: Hangi musallîdir, o ki kırâat-i sahîha ile tilâvet-i Kurân ettikte namâzı fâsid olur? **[2275]**

1 Hâmiş: Erkân-ı vudû' dört iken dirseklerinden yukarıdan eli ve topuklarından yukarıdan ayakları kesilse iki kalır.

C: Namâzda hades vâkiʿ olup tecdîd-i vudû' etmeden hâl-i hadeste tilâvet eden kimsedir. Zîrâ namâz içinde cünûn ve iğmânın gayrı bir sebeble bilâ-ihtiyâr hades vâkiʿ oldukda hemân tecdîd-i vudû' ile bâkî kalan namâzı kıldığı namâzın üzerine binâ câiz olarak itmâm olunacak iken hâl-i hadeste tilâvet olundukda eczâ-yı salâttan bir cüz'ü bulunan kırâat hâl-i hadeste bulunmakla fâsid olur.

أيّ صلاة قراءة بعض السورة فيها أفضل من سورة؟ فقل: التراويح لاستحباب الختم في رمضان، فإذا قرأ بعض سورة كان أفضل من قراءة سورة الإخلاص، ويمكن أن يقال في غيرها أيضًا؛ لأن البعض إذا كان أكثر آيات كان أفضل.

4562. Mes'ele: Hangi namâzdır, o ki onda sûrenin kırâati tamâm-ı sûrenin kırâatinden efdaldir?

C: Terâvîh namâzıdır. Zîrâ Ramazân'da hatm-i Kur'ân müstehab olup ikmâl-i hatim edecek derece baʿz-ı sûreler okuduğu vakit yalnız sûre-i İhlâs okumakdan efdal olur. Sûre-i Kevser gibi kısa sûrelerden sûre-i İhlâs'ın gayrılarında söylemek de mümkündür. Zîrâ sûre-i tavîle gibi âyât-ı kesîreyi şâmil olan baʿz-ı sûreyi tilâvet sûre-i kasîreyi tilâvetten efdal olur, buyuruluyor ise de Hamevî'nin beyânına göre (من قرأ قل هو الله أحد السورة فكأنما قرأ ثلث القرآن وكتب له من الحسنات بعدد من أشرك بالله ومن آمن)[1] muktezâsına binâen hükm-i mezkûr sûre-i İhlâs'ın gayrısında tamâm olabilir ise de sûre-i İhlâs'ın tilâveti sülüs-i Kurân'ın tilâvetine muʿâdil olmakla onda tamâm olamaz.

أيّ صلاة أفسدت خمسًا وأيّ صلاة صحّحت خمسًا؟ فقل: رجل ترك صلاة وصلى بعدها خمسًا ذاكرًا للفائتة فإن قضى الفائتة فسدت الخمس فإن صلى السادسة قبل قضائها صحّت الخمس ولي فيه كلام في شرح الكنز.

4563. Mes'ele: [2276] Hangi namâzdır, o ki beş vakit namâzı ifsâd eder ve hangi namâzdır o ki beş vakit namâzı sahîh eder?

C: Ashâb-ı tertîbden olup bir vakit namâzı kazâya kalıp onu kable'l-kazâ hâtırında iken beş vakit namâzı edâ edip altıncı vakte bâliğ olmadan kazâ edilen namâzdır ki tertîbi ihlâl eylemiş olmakla onu kable'l-kazâ kılmış olduğu beş vakit namâzı fâsid olarak onların da kazâları lâzım gelir. Ve eğer

1 "Kim İhlâs sûresini okursa Kurân'ın üçte birini okumuş gibidir ve ona Allah'a şirk koşanlar ve inananlar adedince iyilik yazılır." Beyhakî, *Şuabü'l-Îmân*, IV, 151, r. 2318; İbn Adî, *el-Kâmil*, III, 504, r. 610.

kable'l-kazâ altıncı vaktin duhûlünden sonra fâiteyi kazâ ederse tertîb sâkıt olarak kable'l-kazâ vakti duhûl eden altıncı namâz ondan akdem kılınan beş vakitleri de tashîh eylemiş olur.

Musannif-i allâme *Şerh-i Kenz*'de hükm-i mes'eleye müteʿallık benim bahs ve kelâmım vardır, mürâcaʿat olunsun, buyuruluyor. Hamevî'nin beyânına göre *Şerh-i Kenz*'deki bahsi *Hidâye* ve şurûhu ve ekser-i kütüb-i fıkhiyyede mezkûr olan fevt olanı kable'l-kazâ hâtırında iken kılmış olduğu beş vakit namâzın cevâza inkılâbı fâiteyi kable'l-kazâ altı vakit namâzı edâya mevkûf olup bu sûrette fâite ile cevâza munkalib olan namâzın yedi vakit olması lâzım gelir ise de hilâf-ı vâkiʿdir.

Binâenaleyh tasvîr-i mes'elede savâb olan fâiteyi kable'l-kazâ beşinci namâzın vaktinin hurûcuyla, yaʿnî tasvîr ettiğimiz gibi altıncı vaktin duhûlüyle tertîb sâkıt olarak fâiteyi kable'l-kazâ kılmış olduğu beş vakit namâz cevâza münkalib olur demek olup, beyân olunduğu üzere ehl-i tertîbe göre bir vaktin fevtiyle onu kable'l-kazâ altıncı vaktin duhûlüne kadar kılınan namâzların fesâdı inde'l-İmâm altıncı vaktin duhûlüne mevkûf olup fâite ile berâber fâside altı vakte kadar bâliğa olarak kazâları mûcib-i usret ve meşakkat olmakla (المشقة تجلب التيسير) **[2277]** muktezâsınca tertîbin sukûtuyla cümlesinin sıhhati zâhir olup, İmâmeyn hazerâtına göre kable'l-kazâ kılınan namâzın fesâdı adem-i tertîbe binâen katʿî olarak altıncı vaktin duhûlüyle sıhhate münkalib olmayarak cümlesinin kazâları lâzım gelir. İmâm-ı Aʿzam hazretlerinin kavli istihsân olup İmâmeyn hazerâtının kavilleri muktezâ-yı kıyâstır.

أيّ صلاة فسدت أصلَحَها الحدث؟ فقل: مصلي الأربع إذا قام إلى الخامسة قبل القعود قدر التشهد فوضع جبهته فأحدث قبل الرفع تمّت، ولو رفع قبل الحدث فسد وصف الفريضة، وفيه قال أبو يوسف زِهْ صلاة فسدت أصلحها الحدث تعجّبًا من قول محمد به.

4564. Mes'ele: Hangi namâzdır, o ki fâsid olacak iken hades vâkiʿ olarak tashîhiyle ıslâhı kâbil olsun?

C: Salât-ı zuhr ve asr ve işâʿ emsâli dört rekʿatlı farz kılan kimse dördüncü rekʿatta sehven teşehhüd mikdârı kaʿde-i ahîreyi terk ederek beşinci rekʿata kıyâmla baʿde'r-rükûʿ secdeye vardıkta, alnını secdeden kaldırmadan

abdesti bozulup da secde tamâm olmadan tecdîd-i vudû' ile teşehhüd mikdârı oturarak selâm ve secde-i sehv ile namâzını ikmâl eden kimsenin namâzıdır. Çünkü İmâm Muhammed hazretlerine göre secde başını yerden kaldırmakla tamâm olup Ebû Yûsuf'a göre mücerred alnını yere koymakla tamâm olacağından Ebû Yûsuf'a göre mücerred alnını yere koymakla ve İmâm Muhammed'e göre kable'l-hades alnını yerden kaldırmakla beşinci rekʿat tamâm olarak farz olan kaʿde-i ahîrenin terkiyle 193. mes'elede beyân olunduğu üzere İmâm Muhammed'e göre farziyyet vasfı fâsid olarak asl-ı salât nefle münkalib olur. Ebû Yûsuf hazretleri İmâm Muhammed'in ber-vech-i beyân kelâmını işittikte taʿaccüb ederek "Zîh [hayret doğrusu]! Fâsid olan namâzı hades ıslâh edebilir." demiş.

أيّ مصلّ قال نعم ولم تفسد صلاته؟ فقل: من اعتادها في كلامه.

4565. Mes'ele: [2278] Hangi musallîdir, o ki namâzda نعم demekle namâzı fâsid olmaz?

C: Kelâmında evet maʿnâsında نعم kelimesini söylemeyi âdet edinen kimsedir. Çünkü müfsidât-ı salâtı beyânda fukahânın ifâdelerine göre نعم ve مثلًا gibi Kurân-ı Kerîm'de mezkûr olan lafızların telaffuzunu iʿtiyâd eden kimsenin namâzda onu tekellümüyle namâzı fâsid olmaz.

أيّ مصلّ متوضئ إذا رأى الماء فسدت صلاته؟ فقل: المقتدي بإمام متيمّم إذا رآه دون إمامه.

4566. Mes'ele: Hangi musallîdir, o ki abdestle namâzda iken abdeste kâfî suyu görmekle namâzı fâsid olsun?

C: Müteyemmim olan imâma iktidâ eden kimse olup namâzda iken imâm görmediği hâlde kendisi gördükte kendisince suyu istiʿmâle kudretle imâmın teyemmümü müntakiz olarak namâzı fâsid olup imâmın namâzının fesadıyla cemâʿatin namâzı da fâsid olacağından kendi namâzı fâsid olur. Amma gerek imâm ve gerekse cemâʿatten suyu görmeyenlerin namâzları sahîhtir. Zîrâ suyu görmedikçe teyemmümü abdest makâmına kâimdir.

أيّ امرأة تصلح لإمامة الرجال؟ فقل: إذا قرأت آية سجدة سجدت وتبعها السامعون.

4567. Mes'ele: Hangi kadındır, o ki erkeklere imâm olmaya sâliha ola?

C: Âyet-i secdeyi tilâvetle secdeye varan kadındır ki onu işiten erkekler edâ-yı secdede ona ittibâʿ ederler.

أيّ فريضة يجب أداؤها ويحرم قضاؤها؟ فقل: الجمعة، وإنما يقضي الظهر.

4568. Mes'ele: Hangi farz namâzdır, o ki edâsı vâcib olup kazâsı harâm olarak câiz olmasın?

C: Cumʿa namâzıdır. Zîrâ Hamevî'nin sıhhat-i edâsında hutbe ve cemâʿat şart olarak bulunamayağından fevt olursa cumʿa namâzı kazâ olunmayıp, belki salât-ı zuhr edâ edilir. Hamevî'nin beyânına göre **[2279]** mes'ele-i mezkûreye müteferriʿ olarak hangi musallîdir ki bir farzı vaktinde edâ ettiği hâlde فرض وقته diye niyetle namâzı sahîh olmaya?

C: Cumʿa günü cumʿa namâzına ol vechile niyet eden Hanefîdir, diyerek elgâz edilir. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere cumʿa günü farz-ı vakit olan namâz farz-ı zuhr olup cumʿa namâzı ondan haleftir. Şu kadar var ki halef olan cumʿa namâzını edâ ile farz-ı vakit olan salât-ı zuhru ıskâtla me'mûrdur. Zîrâ vâcib-i aslî olan namâz kazâsı lâzım gelen namâz olup halbuki ânifen beyân olunduğu üzere sâlat-ı cumʿa kazâ olunmayıp belki kazâsı lâzım gelen salât-ı zuhrdur.

أيّ رجل كرّر آية سجدة في مجلس واحد وتكرّر الوجوب عليه؟ فقل: إذا تلاها خارج الصلاة وسجد لها ثم أعادها في الصلاة.

4569. Mes'ele: Hangi adamdır, o ki secde âyetini meclis-i vâhidde tekrâr tilâvet etmekle vücûb-i secde dahi tekrâr eder?

C: Secde âyetini hâric-i salâtta tilâvet edip baʿde's-secde ol mahalde namâza başlayıp âyet-i mezkûreyi tekrâr tilâvet eden kimsedir ki namâzda tekrâr secde lâzım gelir. … mes'eleye bak.

4570. Mes'ele: Hangi ibadettir, o ki aded-i muʿayyeni olduğu ve adedinin hepsi sünnet bulunduğu hâlde onlardan bir mikdârına iktisâr hepsini îfâ ve edâdan efdal ola?

C: Kuşluk namâzıdır ki … mes'elede beyân olunduğu üzere ekseri on iki rekʿat olduğu hâlde خير الأمور أوساطها muktezâsınca efdali evsat olan sekiz

rekʿat kılmaktır. (من سبح دبر كل صلاة ثلاثًا وثلاثين وحمد ثلاثًا وثلاثين وكبر ثلاثًا وثلاثين غفرت ذنوبه ولو كانت مثل زبد البحر)[1] hadîs-i şerîfiyle sâbit olan evrâd ve ezkâr gibi evkât-ı mahsûsede aʿdâd-ı maʿlûme **[2280]** ile vârid olan evrâd ve ezkârı sünen-i seniyyede vârid olduğu mikdâra hasr ile hâsıl olan sevâb tezyîd ve tankîsinde hâsıl olmaz. *Hamevî*, 272.

Ber-vech-i âtî mesâil-i lugaziyye Hamevî'den menkûledir.

4571. Mes'ele: Hangi adamdır, o ki gusül olunup üzerine namâz kılınmaz?

C: Kuttâʿ-ı tarîk ve arzda sâʿî bi'l-fesâd olarak katl olunan tâğîlerdir.

4572. Mes'ele: Şehîd-i maʿrekenin gayrı hangi adamdır, o ki bilâ-gusül üzerine cenâze namazı kılınır?

C: Mazlûmen katl olunan kimsedir. Bir kavle göre gusül de olunmaz.

4573. Mes'ele Hangi farz namâzdır ki cemâʿatle edâsı câiz olmaz?

C: Şehirde mukîm olup cumʿa namâzını fevt eden kimsenin ol günkü öğle namâzıdır. *Nukâye* ve şerhi Kuhistânî'den naklen Hamevî'nin beyânına göre hükm-i mes'ele bilâ-özür cumʿa'yı terk edenlere göre olup maʿzeret-i meşrûʿanın menʿiyle terk edenlere göre tahrîmen mekrûh olarak cemâʿatle edâsı câizdir.

4574. Mes'ele: Hangi namâzdır, o ki besmele-i şerîfeyi cehr ile tilâvet vâcibedir?

C: ﴿إِنَّهُ مِنْ سُلَيْمَانَ وَإِنَّهُ بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ﴾[2] âyeti tilâvet olunan salât-ı cehriyyedir.

[KİTÂBÜ'Z-ZEKÂT]

كتاب الزكاة

أيّ مال وجبت زكاته ثم سقطت بعد الحول ولم يهلك؟ فقل: الموهوب إذا رجع الواهب فيه بعد الحول ولا زكاة على الواهب أيضًا.

1 "Kim her namâzdan sonra otuz üç defa tesbîh (Sübhânallâh) eder, otuz üç defa hamd (Elhamdülillah) eder ve otuz üç defa tekbîr (Allâhu ekber) getirirse, deniz köpüğü miktarı olsa bile bütün günahları bağışlanır." Müslim, "Mesâcid", 146; Ebû Dâvûd, "Salât", 357, r. 1504.

2 "Mektup Süleyman'dan gelmekte, Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla başlamaktadır." Neml, 27/30.

4575. Mes'ele: Nasıl mâldır, o ki havâic-i asliyyeden fazla olarak nisâba bâliğ ve sâhibi **[2581]** yedinde iken üzerinden bir sene mürûr ederek havelân-ı havlde bulunup hâlen mevcûd ve bâkî olduğu hâlde zekâtı sâkıt olsun?

C: Hibesinden rücûʿ edilen mâl-ı mevhûbdur ki baʿde'r-rücûʿ üzerinden bir sene geçmedikçe hibe edene de lâzım gelmez. İşte bu muʿâmele ehissâ için ıskât-ı zekâtta hîle-i şerʿiyyedir. Hakîkat-i mes'elenin îzâhı … mes'elelerde mürûr eylemiştir.

أيّ نصاب حولي فارغ عن الدين ولا زكاة فيه؟ فقل: المهر قبل القبض أو مال الضمار.

4576. Mes'ele: Hangi nisâb-ı havlîdir, o ki havâic-i asliyyeden fazla olduğu hâlde zekât lâzım gelmeye?

C: Kable'l-kabz mehir ile mâl-ı dımârdır. Çünkü 155. mes'elede beyân olunduğu üzere zekâtın vücûbunda hakîkaten veya hükmen nâmî olan mâla milk-i tâmla mâlik olmak şart olup milkin tamâmiyyeti ise yeden ve rakabeten mâlik olmakla olup kable'l-kabz mehir ile gâib olan mâldan ibâret olan mâl-ı dımâr bulunmadıkça sâhibleri her ne kadar onların rakabesine mâlik ise de yeden tasarrufunda mâlik olmadığından milk-i tâmla mâlik değildir. Denize düşüp çıkarılmayan, müflis-i münkir veya mechûl veya gâib yedlerinde bulunup beyyinesi bulunmayan ve beyâbânda medfûn olup mahalli nisyân olunan ve îdâʿ olunup îdâʿ olunan kimse mechûl olarak unutulmuş olan mâllar mâl-ı mefkûd maʿnâsına mâl-ı dımâr olup لا زكاة في مال الضمار muktezâsınca şart-ı vücûbun intifâsına binâen zekâtları lâzım gelmez.

Hamevî'nin beyânına göre emvâl-i mezkûrede nemânın intifâsı da vücûba mâniʿdir.

أيّ رجل يزكي ويحل له أخذها؟ فقل: من يملك نصاب سائمة لا تساوي مائتي درهم.

4577. Mes'ele: **[2282]** Nasıl adamdır, o ki zekât vermekle mükellef olduğu hâlde kendisine zekât almak câizdir?

C: Kıymetleri iki yüz dirhem gümüş kıymetine bâliğ olmayan nisâb-ı sâimeye mâlik olan kimsedir. Çünkü zekât 131-132. mes'elelerde beyân olunduğu vecihle nisâba mâlik olan ağniyâya vâcib olup, mahalli ise 108. mes'elede beyân olunan sunûf-i fukarâ ve muhtâcîn olmakla nisâba mâlik

olan ağniyâ olup ağniyâya zekât almak ise harâm ise de bu hüküm havâic-i asliyyeden fazla olarak altın ve gümüş gibi nakdeynin nisâb-ı zekâtına mâlik olanlar için olup her ne kadar sâime nisâb-ı mahsûsuna bâliğ olarak zekâtı lâzım gelmiş ise de kıymetleri nisâb-ı nakde bâliğ olmadığından sâhibi nazar-ı şer'de fakîr olarak kendisine zekât almak helâldir. Sâime ve nisâbı 155. mes'elede îzâh olunmuştur.

أيّ رجل ملك نصبًا من النقد وحلت له؟ فقل: من له ديون لم يقبضها.

4578. Mes'ele: Nasıl adamdır, o ki nisâb-ı nakde mâlik olarak zengin olduğu hâlde kendisine zekât almak helâl olsun?

C: Fakîr-i müfliste nisâb mikdârı matlûbu olup alamayan ve kezâ başkasında mü'eccel nisâba bâliğ matlûb olup vakti hulûl etmeyerek muhtâc olan ve kezâ vatanında mâlı bulunup kendisi diyâr-ı âharda garîb kalan ebnâ-yı sebîldir. Zîrâ bunlara bu hâlde bulundukça kifâyet mikdârı zekât almak helâldir.

أيّ رجل ينبغي له إخفاء إخراجها عن بعض دون بعض؟ فقل: المريض إذا خاف من ورثته يخرجها سرًّا عنهم.

4579. Mes'ele: Nasıl adamdır, o ki 510. mes'elede beyân olunduğu üzere ıskât-ı vâcibe riyâ karışmayacağından edâ-yı zekâtta i'lân ve ızhâr câiz olduğu hâlde onu ihfâ edip gizlemek lâyık ve câiz **[2783]** ola?

C: Maraz-ı mevtinde veresesinin men'inden havf eden marîzdir ki lâyık olan onların haberi olmayarak edâ ile zimmetinden vâcibi ıskât eylemektir. *Muhtasar-ı Muhît*'ten naklen Hamevî'nin beyânına göre hükm-i mes'ele mâlının zekâtını maraz-ı mevtine kadar te'hîr eden kimse hakkında olup 193. mes'elede beyân olunduğu üzere bir kimsenin maraz-ı mevtinde veresesi icâze vermedikçe tasarrufât-ı mâliyyesi ancak sülüs-i mâlından nâfiz olacağından fevt olup kazâya kalarak edâsından âciz olduğu hukûk-i Bârî ve hukûk-i ibâdın fidyelerinde dahi hükm-i mezkûr câridir.

أيّ رجل يستحب له إخفاؤها؟ فقل: الخائف من الظلمة لا يعلمون كثرة ماله.

4580. Mes'ele: Nasıl adamdır o ki edâ-yı zekâtın ihfâsı kendisine müstehab ve lâyık olur?

C: Kesret-i mâlına zalemenin ıttılaʿından havf eden ve kezâ ânifen beyân olunduğu üzere veresesinin sülüsten ziyâdesini menʿlerinden havf eden marîzdir.

أيّ رجل غنيٌّ عند الإمام فلا تحلّ له؛ فقيرٌ عند محمد فتحلّ له؟ فقل: من له دور يستغلها ولا يملك نصابًا.

4581. Mes'ele: Nasıl adamdır, o ki İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre zengin olarak zekât alması helâl olmayıp İmâm Muhammed hazretlerine göre fakîr olarak helâl olsun?

C: Kirâsı nisâba bâliğ olmayan akâra mâlik olan kimsedir ki akârın bedel ve kıymeti iʿtibârıyla ganî addolunarak hazret-i İmâm'a göre zekât alması helâl olmaz ise de maʿîşeti akârının kirâsına münhasır olup akâr-ı mezkûrun kirâsı ise idâresine kifâyet etmeyerek hâcet-i asliyyesinden fazla olmadığı cihetle fakîr olarak İmâm Muhammed hazretlerine göre zekât almak helâl olur. Zekâta müteʿallik pek çok elgâz-ı fıkhiyye tasvîr olunmuş ise de ihtisâr ihtiyâr olunmuştur. **[2284]**

[KİTÂBÜ'S-SAVM]

كتاب الصوم

أيّ رجل أفطر بلا عذر ولا كفارة عليه؟ فقل: من رآه وحده ورد القاضي شهادته ولك أن تقول من كان في صحّة صومه اختلاف.

4582. Mes'ele: Nasıl adamdır, o ki bilâ-özür nehâr-ı Ramazân'da iftâr ettiği hâlde kefâret lâzım gelmeye?

C: Hilâl-i Ramazân'ı yalnız kendisi görüp başkaları görmeyerek taraf-ı hâkimden rü'yet-i hilâl hakkında şehâdeti kabûl olunmayan kimsedir. Böyle olan kimse "Ramazân sâbit olmadı." diyerek başlamış olduğu savmı nehâran bozdukta kazâsı lâzım gelir ise de kefâret îcâb eylemez. Zîrâ redd-i hâkimle temekkün eden şübhe ile kefâret müderi'edir. Suâl-i mezkûra sıhhat-i savmında ihtilâf olunan kimsedir demek de câizdir. Zîrâ sıhhat-i savmında ihtilâf, iftârında şübhe îcâb edip şübhe ise lüzûm-i kefârete mâniʿadır.

أيّ رجل نوى رمضان في وقت النية ووقع نفلًا؟ فقل: من بلغ بعد الطلوع.

4583. Mes'ele: Hangi adamdır, o ki gurûb-i şemsde nısfu'n-nehârın kubeyline kadar zamândan ibâret olan vakt-i niyette savm-ı Ramazân'a niyet ettiği hâlde tutmuş olduğu oruç nâfile olup farz olmaya?

C: Tulûʿ-i fecr ile baʿde'l-imsâk bâliğ olan kimsedir. Zîrâ vakt-i vücûbda gayr-i bâliğ olarak edâ-yı savmla mükellef olmadığından tutmuş olduğu orucu nâfiledir.

أيّ صائم ابتلع ريق غيره وعليه الكفارة؟ فقل: من ابتلع ريق حبيبه.

4584. Mes'ele: Hangi sâimdir, o ki başkasının tükürüğünü yutmakla kendisibe kefâret lâzım gele?

C: Mahbûbunun tükürüğünü yutan kimsedir. Zîrâ istikzâr etmeyip belki telezzüz ederek sûreten ve maʿnen orucunu bozmuş olmakla kazâ ve kefâret lâzım gelir.

أيّ صائم أفطر ولا قضاء عليه؟ فقل: من شرع فيه مظنونًا كمن شرع بنية القضاء فتبين أن لا قضاء عليه.

4585. Mes'ele: [2285] Hangi sâimdir, o ki nehâran orucunu bozduğu hâlde kazâ dahi lâzım gelmeye?

C: Üzerinde kazâya kalmış oruç var zannıyla kazâsına şurûʿ edip de olmadığı anlaşılarak hemân orucunu bozan kimse gibi maznûnen şurûʿ edip de bozan kimsedir. Böyle olan sâim kazâya kalmış orucu olmadığı zâhir olduğu hâlde hemân bozar ise hiçbir şey lâzım gelmez ise de biraz tevakkuf ederse iltizâm ederek şurûʿla nefsine îcâb eylemiş olmakla ondan sonra bozar ise kazâsı lâzım gelir.

أيّ رجل نوى التطوّع في وقته ولم يصح؟ فقل: الكافر إذا أسلم قبل الزوال ونواه.

4586. Mes'ele: Nasıl adamdır, o ki vaktinde tatavvuʿa niyet edip de sahîh olmaya?

C: Bilâ-iftâr kable'z-zevâl müslümân olup savma niyet eden kimsedir ki *Zehâir-i Eşrefiyye*'den naklen *Muhtsasar-ı Muhît*'te beyân olunduğu vechile her ne kadar rivâyet-i nevâdirde onun savmı sahîh ise de zâhir-i rivâyette sahîh değildir.

[KİTÂBÜ'L-HAC]

كتاب الحج

أيّ قارن لا دم عليه؟ فقل: من أحرم بهما قبل وقته ثم أتى بأفعالهما في وقته.

4587. Mes'ele: Hangi hâcıdır, o ki âkil, bâliğ, hür âfâkî olarak hacc-ı kırâna niyet edip 123. mes'elede beyân olunduğu üzere tavâf ve saʿy ile tıraştan ibâret olan efʿâl-i umre ile tavâf ve saʿy ve Arafât'ta vakfeden ibâret olan menâsik-i haccı edâ eylemiş olduğu hâlde kendisine kurbân kesmek lâzım gelmeye?

C: Vakt-i hacdan … mes'elede beyân olunan mîkâtların birinden hac ve umreye niyet ederek ihrâma girip de baʿdehu zamân-ı hacda umre ile haccı edâ eden kimsedir. … mes'elede **[2286]** beyân olunduğu üzere Mekke ahâlîsinin gayrı bulunan âfâkîlere göre hacc-ı ifrâd ve hacc-ı temettuʿ ve hacc-ı kırân olmak üzere hac üç kısım olup yalnız hac niyetiyle ihrâma girip edâ edilene *hacc-ı ifrâd* ve hac edene *müfrid bi'l-hac* ve umre niyetiyle ihrâma girip Mekke'ye baʿde'l-vusûl tavâf ve saʿy ederek ihrâmdan çıkıp baʿdehu eyyâm-ı hacda tekrâr hac için ihrâma girerek edilen hacca *temettuʿ* ve edene *mütemettiʿ* denip beyân olunduğu vechile hac ile umreye birlikte niyetle ihrâma girip ikisini birden edâya *hacc-ı kırân* ve edâ edene *kârin bi'l-hac* denir. Bu vecihle temettuʿ ile kırân âfâkîlere mahsûs olup ehl-i Mekke hacc-ı ifrâdla mükelleflerdir. Hacc-ı kırân temettuʿdan ve temettuʿ ifrâddan efdaldir. Hacca müteʿallık ebhâs-i lâzime 1210-1259. mes'elelerde mürûr eylemiştir.

أيّ فقير يلزمه الاستقراض للحج؟ فقل: من كان غنيًّا ووجب عليه ثم استهلكه.

4588. Mes'ele: Hangi fakîrdir, o ki ödünç para alarak hac eylemek lâzım ola?

C: Kendisine hac farz olacak mikdâr mâla mâlik olup da kable'l-edâ onu itlâf ve istihlâk ederek fakîr olan kimsedir ki ol vechile edâ-yı hac lâzımdır. Bunun aksine olarak zengin olup da emniyet-i tarîk emsâli şurût-i sâiresi bulunmayan kimselere de edâ-yı hac lâzım olmaz.

أيّ آفاقي جاوز الميقات بلا إحرام ولا دم عليه؟ فقل: من لم يقصد دخول مكة أو من جاوز أوّل المواقيت.

4589. Mes'ele: Hangi âfâkîdir, o ki bilâ-ihrâm mîkâtı tecâvüz ettiği hâlde kendisine kurbân kesmek lâzım gelmesin?

C: Mekke-i Mükerreme'ye duhûl kasd etmeyerek ehl-i hille iltihâk eden kimse veyâhud birinci mîkâtı bilâ-ihrâm geçip sonrakilere ihrâma giren kimsedir. **[2287]**

[KİTÂBÜ'N-NİKÂH]

كتاب النكاح

أيّ أب زوّج بنته من كفء ولم ينفذ عند الإمام؟ فقل: الأب السكرانُ إذا زوّجها بأقلّ من مهر مثلها.

4590. Mes'ele: Hangi pederdir, o ki âkil olarak mükellef olduğu hâlde sağîre kızını küfvüne nikâh edip de İmâm-ı Aʿzam hazretlerine göre sahîh olmaya?

C: Sarhoş olarak mehr-i mislinden noksân ile nikâh eden pederdir. Maʿlûm ola ki sağîr ve sağîre ve mecnûn ve mecnûne ve maʿtûh ve maʿtûhe ve memlûk ve memlûke gibi muhtâc-ı velâyet olanların nikâhlarının sıhhati izn-i velîye mütevakkıf olup (أيما امرأة نكحت نفسها من غير إذن وليها فنكاحها باطل فنكاحها باطل فنكاحها باطل)[1] hadîs-i şerîfi muktezâsınca izn-i velî bulunmadıkça nikâhları sahîh olmayıp velî-yi mezkûr sû-i ihtiyâr ile müştehir ve maʿrûf olmayan peder ve büyük peder olursa bunları küfüvlerinin gayrıya ve sağîreyi mehr-i mislinden noksân gabn-ı fâhişle ve sağîri ziyâde ile akid eylese dahi nikâhı sahîh ve nâfiz ve lâzım olarak kimsenin icâzesine tevakkuf etmediği gibi baʿde'l-bulûğ hıyâr-ı bulûğları da yoktur. Amma peder ve büyük peder sû-i ihtiyâr ile müştehir fâsık olup da küfüvlerinin gayrıya veya noksân-ı mehir ile veya sekrân olup da sağîr ve sağîreyi fâsık veya şerîr veya infâktan âciz fakîr ve deli kimselere akdederler. Sû-i ihtiyârlarının zuhuruna şefkat-i maznûneleri mukâvim olmayarak bi'l-ittifâk akidleri gayr-i sahîhtir. Kitâb-ı nikâhtan *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm eserimizden muhtâc-ı velâyet olanların ahkâmı bahsine mürâcaʿat buyurulması tavsiye olunur.

1 "Velisinin izni olmadan kendsinin nikahlayan her kadının nikahı batıldır, nikahı batıldır, nikahı batıldır." Ebû Dâvûd, "Nikâh", 20, r. 2083; Tirmizî, "Nikâh", 15, r. 1102.

أيّ امرأة أخذت ثلاثة مهور من ثلاثة أزواج في يوم واحد؟ فقل: امرأة حامل طلقت ثم وضعت فلها كمال المهر ثم تزوجت وطلقت قبل الدخول ثم تزوجت فمات.

4591. Mes'ele: [2288] Hangi kadındır, o ki bir gün zarfında üç kocasından üç mehir ala?

C: Şol gebe hatundur ki birinci kocasından boşandığını müteʿâkib hamlini vazʿ ederek iddeti munkaziye olarak başka bir kocaya nikâh olup ondan dahi kable'd-duhûl müfârakatla iddet lâzım gelmeyeceğinden üçüncü bir kocaya nikâh olup baʿde'l-akid ol koca da vefât eden kadındır ki birinci kocasından duhûl ile ve üçüncü kocasından vefâtla tamâm-ı mehir te'ekküd ederek tâm mehir alıp ikinci kocadan kable'd-duhûl ayrılmakla mehri müsemmâ ise nısfını, değil ise bir gömlek ve bir çarşafla bir de başörtüsünden ibâret olarak mehr-i mütʿa alır. Binâenaleyh bir günde üç kocadan üç mehre müstahikka olmuş olur.

أيّ رجل مات عن أربع نسوة؛ واحدة منهن تطلب المهر والميراث، والثانية لا مهر لها ولا ميراث، والثالثة لها المهر دون الميراث، والرابعة لها الميراث دون المهر؟ فقل: هو عبد زوّجه مولاه أمتيه ثم أعتقَه وواحدةً منهما ثم تزوّج حرة ونصرانية.

4592. Mes'ele: Hangi erkektir, o ki dört karı bırakarak vefât edip, onlardan birisi hem mehir ve hem mîrâs alıp, ikincisi ne mehir ve ne de mîrâs alır ve üçüncüsü mehir alıp mehir alıp mîrâs alamaz, dördüncüsü bunun aksine mîrâs alıp mehir alamaz?

C: O adam şol köledir ki efendisi ona iki câriyesini nikâh edip, baʿdehu onunla iki câriyeden birini âzâd edip, köle baʿde'l-âzâd biri müslim diğeri gayr-i müslim iki kadın dahi alan köledir ki vefât ettikte baʿde'l-ıtk almış olduğu hürre-i müslime hem mehir ve hem de mîrâs alıp gayr-i müslime mehir alır ise de ihtilâf-ı dîne binâen mîrâs alamaz. Câriye olarak kalan zevcesi ne mehir ve ne de mîrâs alamaz. Kendisiyle birlikte âzâd olan **[2289]** mîrâs alabilir ise de mehir alamaz. Zîrâ mehri hasbe'l-velâ kendisini âzâd eden efendisine âid olmakla kendisi gayr-i müstahikkadır.

أيّ صغير توقف النكاح على إجازته؟ فقل: المكاتب الصغير إذا زوّجه مولاه.

4593. Mes'ele: Nasıl sağîrdir, o ki sıhhat-i nikâhı kendi iznine tevakkuf ede?

C: Bedel-i kitâbeti edâ ederek kayd-ı rıkkıyyetten halâs olmadan efendisi kendisine birini tezvîc ettiği mükâteb-i sağîrdir ki kitâbete müteʿallık olan husûsâtta bâliğ hükmünde olmakla nikâhının cevâzı kendisinin izin ve icâzesine mütevakkıftır. Hükm-i mes'ele sağîre-i mükâtebede dahi câriîdir.

أيّ جماع لا يوجب حرمة المصاهرة؟ فقل: جماع الصغيرة والميتة.

4594. Mes'ele: Hangi cimâʿdır ki hurmet-i musâhere îcâb eylemeye?

C: Gayr-i müştehât olan sağîre ile meyyiteyi cimâʿdır. Her ne kadar vat' mevtû'enin usûl ve fürûʿu hakkında mü'ebbeden nikâhın sıhhatine mâniʿ olarak hurmet-i musâhere îcâb eder ise de lâkin şehvete mukârenet kaydıyla mukayyed olmakla hayy olarak sinn-i iştihâya bâliğa olmadıkça ümmehâtı vat' benâtın hurmetini îcâb etmeyerek bi'l-farz kendisine iştihâ olunmayan sağîreyi tezevvüc edip baʿde'l-vat' tatlîkle başka kocaya varıp ondan tevellüd eden kızı zevc-i evvelin tezvîci câiz olduğu ve adem-i iştihâya binâen meyyiteyi vat'la hurmet-i musâherenin adem-i sübûtu kütüb-i fıkhiyyede musarrahtır.

أيّ أب زوّج بنته فلم يرض الولي فبطل؟ فقل: العبد.

4595. Mes'ele: Hangi pederdir, o ki kızını tezvîc ettikte velîsi râzı olmadığından nikâhı bâtıl ola?

C: Kayd-ı rıkkıyyette bulunan köledir. Zîrâ العبد وما يملكه كان لمالكه muktezâsınca **[2290]** memlûkün kızı da mâlikin milki olarak hakk-ı velâyetleri efendilerine âid olmakla efendisi izin vermedikçe nikâhı sahîh olmaz.

أيّ مطلّقة ثلاثًا دخل بها الثاني ولم تحلّ؟ فقل: إذا كان العقد فاسدًا.

4596. Mes'ele: Hangi mutallakadır ki kocasından üç talâk boşanıp da baʿde'l-iddet zevc-i âhar[a] varıp zifâf oldukdan sonra tekrâr ondan dahi boşanarak iddeti munkaziye oldukdan sonra zevc-i evvele helâl olmaya?

C: Zevc-i sânîye nikâh-ı fâsid ile menkûhadır. Çünkü ﴿فَإِن طَلَّقَهَا فَلَا تَحِلُّ لَهُ مِنْ بَعْدُ حَتّٰى تَنْكِحَ زَوْجًا غَيْرَهُ﴾[1] muktezâsınca hürre üç ve câriyeye iki talâkla

1 "İkinciden sonra koca eşini bir daha boşarsa, bundan sonra kadın, boşayandan başka bir koca ile evlenmedikçe ona helâl olmaz." Bakara, 2/230.

boşanır ise hurmet-i galîza hâsıla olarak hillin zevâline binâen iddetleri munkaziye olarak nikâh-ı sahîh ve nâfiz ile velev mürâhık başka kocaya varıp (لا، حتى تذوقي عسيلته ويذوق عسيلتك)[1] muktezâsınca baʿde'l-vat' tekrâr tatlîk olunarak iddetleri munkaziye olmadıkça zevc-i evvellerine nikâhları helâl olarak sahîh olmayacağından nikâh-ı fâsidle veya mevkûfla başka kocaya varmak veya nikâh sahîh olduğu hâlde bilâ-duhûl halvet-i mücerrede ile zevc-i evvellerine nikâhları sahîh olmaz ki bu hâle hülle denir.

أيّ معتدة امتنعت رجعتها ولم تحلّ لغيره؟ فقل: إذا اغتسلت وبقيت لمعة بلا غسل.

4597. Mes'ele: Talâk-ı ricʿî ile mutallaka olarak iddette bulunan hangi muʿteddedir, o ki hem zevc-i evvelin ona mürâcaʿat ve muvâta'esi mümteniʿa olup hem de mezbûrenin ol hâlde başka kocaya varması helâl olmaya?

C: Âdetinden noksân olarak üçüncü hayzı münkazî olup iğtisâl ettikte uzvundan bir mikdâr mahalli kuru kalarak guslü tamâm olmayan mer'edir. **[2291]** Istılâh-ı fukahâda ricʿat, "Bilâ-iştirât-ı ivaz vat' iddetinde kâim olan milk-i nikâhın ibkâ ve idâmesini rücûʿ ettim." demek gibi kavil veya meʿa'l-kerâhet hurmet-i musâhere îcâb eden bir fiil ile talebden ibâret olup talâk-ı ricʿîde hakîkaten duhûlden sonra ivaza mukârin olmayarak nassan veya işâreten hürrede üçe ve câriyede iki adede mukârin olmayarak ve bâin ve şedîd gibi beynûnet ifâde eder bir vasıfla vasıflanmayarak أنت طالق gibi elfâz-ı sarîhadan biriyle vâkiʿ olan talâktır ki iddet munkaziye olmadıkça zevcle zevce beynlerinde milk-i nikâhın bekâsına binâen tecdîd-i nikâh ve tezyîd-i mehir ve ikâme-i şühûd ve bâliğa ise zevcenin değil ise velîsinin rızâlarına muhtâc olmayarak kavlen "Ricʿat ettim." ve fiilen muʿâmele-i zevciyye veya mukaddemâtıyla nikâhı ibkâ ve idâme olunur ise de hürrede üç hayzın ve câriyede iki, ikinci hayzın inkıtâʿıyla iğtisâl eden kadının iddeti munkaziye olmakla zevcin hakk-ı ricʿati munkazî olarak beyân olunduğu vechile kadının hill-i tekarrübü ya iğtisâle veya ekser-i müddet-i hayız olan on günü geçirmeye mütevakkıf olmakla on günden ekallde iğtisâl edip de bazı mahalli kuru kalarak guslü sahîh olmayan mer'eye mukârenet de helâl olamaz.

---

1 "Hayır, sen onun balcağızından, o da senin balcağızından tatmadıkça (ona tekrar dönemezsin)." Buhârî, "Şehâdât", 3, r. 2639; Müslim, "Nikâh", 111.

[KİTÂBÜ'T-TALÂK]

كتاب الطلاق

أيّ رجل طلق ولم يقع؟ فقل: إذا قال عنيت الإخبار كاذبًا.

4598. Mes'ele: Nasıl olur ki bir adam zevcesini tatlîk edip de talâk vâkiʿ olmasın?

C: "Yalandan ihbâr-ı talâk etmek istedim." veyâhud "Başka kocasından vâkiʿ olan talâkından ihbâr kasd ettim." demekle olur ki **[2292]** hilâf-ı zâhir olmakla kazâen tasdîk olunmaz ise de diyâneten tasdîk olunarak talâkı vâkiʿ olmaz.

أيّ رجل قال: كل امرأة أتزوجها حتى تقوم الساعة فهي طالق فتزوج ولم يقع؟ فقل: إذا كان قصد تلك الساعة التي هو فيها وهذا إذا سكن.

4599. Mes'ele: Kimdir, ol kimse ki "Kıyâm-ı sâate kadar tezevvüc edeceğim her kadın boştur." dediği hâlde almış olduğu kadın boş olmasın?

C: حتى تقوم الساعة kavlindeki sâatle kıyâmet maʿnâsı kasd olunmayıp belki "Sen şu içinde bulunduğun sâatte kıyâm edene kadar tezevvüc edeceğim her kadın boş olsun." maʿnâsını kasd edip halbuki 690. mes'elede- 342. sahife- beyân olunduğu üzere bâb-ı eymânda niyyetle âmmı tahsîs diyâneten bi'l-ittifâk ve Hassâf ve sâirlerine göre kazâen dahi makbul olmakla o sâatten sonra alacağı kadınlara şâmil olmayarak boş olmaz. Böyle kazâen adem-i talâk الساعة lafzı hitâb sîgası olarak تقوم kelimesinin mefʿûlun fîhi olmak üzere vakıfla sâkin telaffuz olmakla olur.

أيّ رجل له امرأتان أرضعت إحداهما صبيًّا حرمت الأخرى عليه وحدها؟ فقل: رجل زوّج ابنه الصغير أمة فأعتقت فاختارت نفسها فتزوّجت بآخر وله زوجة فأرضعت الصبي الذي كان زوج ضرتها بلبن هذا الرجل حرمت ضرتها على زوجها لأنه صار ابنه من الرضاع فصار متزوجًا حليلة ابنه فلا يجوز.

4600. Mes'ele: Kimdir, o adam ki onun iki zevcesi olup da onlardan biri bir sabîyi emzirmekle diğeri kocasına harâm olur?

C: Sağîr oğluna bir câriye tezvîc edip ol câriye âzâd oldukda hıyâr-ı ıtkla nefsini ihtiyâr ederek çocuktan ayrılıp iddetin inkızâsından **[2293]** sonra başka birine varıp vardığı kimsenin emzikli bulunan diğer zevcesi mezbûrenin zevc-i sâbıkı bulunan sabîyi bu kocasının sütüyle emzirmekle çocuk o adamın süt oğlu olarak o adam câriye-i mezkûreyi tezevvüc etmekle süt oğlunun zevcesini tezevvüc etmiş olup, bu ise câiz olmadığından işte bu adamın iki zevcesinden biri bir sabîyi emzirmekle diğeri kendisine harâm olmuş olur.

[KİTÂBÜ'L-ITÂK]

كتاب العتاق

أيّ عبد عتق بلا إعتاق وصار مولاه ملكا له؟ فقل: حربي دخل دارنا مع عبده بلا أمان والعبد مسلم عتق واستولى على سيده مَلَكه. ويسأل بوجه آخر أيّ رجل صار مملوكًا لعبده وصار العبد حرًّا؟

4601. Mes'ele: Hangi köledir, o ki bilâ-i'tâk âzâd olup efendisi onun kölesi ola?

C: Bilâ-emân dâr-ı İslâm'a girmiş olan harbînin müslim olarak birlikte girmiş olan kölesidir ki dâr-ı İslâm'a duhûl ile bilâ-velâ' âzâd olup bi'l-istîlâ efendisine mâlik olarak efendisi onun memlûkü olur. Bu mes'ele "Hangi adamdır, o ki kölesine memlûk olup köle hür olur?" diyerek de suâl olunabilir. *Hîret*'ten naklen Hamevî'nin hükm-i mes'eleyi İmâm-ı A'zam hazretlerine tahsîs edilir ise de *Mültekâ* ve kütüb-i sâirede hükm-i mes'elenin ittifâkî oldıuğu musarrahtır. Zîrâ dâr-ı İslâm'a müslim olarak dâhil olan abd-i harbî bi'l-ittifâk âzâd olur. Zîrâ ehl-i Tâif'in köleleri müslim olarak geldiklerinde Ashâb-ı kirâm hazerâtı onları iğtinâm eylemek istediklerinde Hazret-i Peygamber aleyhi's-selâm "Onlar utekâ-i Allâh'tır." buyurarak müslim olarak dâr-ı İslâm'a duhûl ile âzâd olduklarını beyân buyurmuşlardır. **[2294]**

أيّ زوجين مملوكين تولد منهما ولد حر؟ فقل: الزوج عبد تزوج بالإذن أمة أبيه بإذنه فالولد ملك للأب وهو حر لأنه ابن ابنه.

4602. Mes'ele: Nasıl zevc ve zevcedir, onlar ki kendileri memlûk oldukları hâlde onlardan doğan veled bilâ-i'tâk hür olsun?

C: Hür olan kimsenin köle olan oğlu efendisinin izniyle pederinin me'zûne olan câriyesini tezevvüc ile onlardan hâsıl olan veled hür olan pederin oğlunun oğlu olarak milki olmakla âzâd olur. Çünkü *veled* dînde hayru'l-ebeveyne tâbiʿ olup rıkkta vâlideye tâbiʿdir. Binâenaleyh müslim ile gayr-i müslimenin veledi müslim olduğu gibi hürreden doğan veled de hür ve hürre olup câriyeden doğan köle ve câriye olarak câriyenin sâhibinin memlûk ve memlûkesi olurlar. Mes'ele-i mezkûrede câriyesinden doğan çocuğa mâlik olacak kimse çocuğun pederinin pederi olarak oğlunun oğluna mâlik olmakla âzâd olarak hürdür.

أيّ رجل أعتق عبده وباعه وجاز ؟ فقل: إذا ارتد العبد بعد عتقه فسباه سيده وباعه.

4603. Mes'ele: Nasıl adamdır, o ki kölesini baʿde'l-iʿtâk beyʿi câiz olur?

C: Kölesi baʿde'l-iʿtâk -neʿûzu billâhi teʿâlâ- irtidâd ederek dâr-ı harbe iltihâk ettikten sonra onu tekrâr esîr edip satan kimsedir.

أيّ عبد علّق عتقه على شرط ووجد ولم يعتق؟ فقل: إذا قال له: إن صلّيت ركعة فأنت حر، فصلاها ثم تكلم. ولو صلى ركعتين عتق فالركعة لا بدّ من ضمّ أخرى إليها لتكون جائزة.

4604. Mes'ele: Nasıl köledir, o ki iʿtâkı bir şarta taʿlîk olunup şart da tahakkuk ettiği hâlde **[2295]** kendisi âzâd olmasın?

C: Şol köledir ki efendisi "Eğer bir rekʿat namâz kılar isen hürsün." deyip de köle de bir rekʿatı baʿde'l-edâ tekellüm ederek namâzı bozmuş ola. Bu hâlde hakîkaten şart bulunmayarak köle âzâd olmaz. Zîrâ rekʿat kaʿde-i ahîre ile tamâm olacağından çift olarak tamâm olur. Onun için iki rekʿat namâz kılmış olsa âzâd olur. Binâenaleyh rekʿat câize olarak şartın vukûʿu için bir rekʿata diğer bir rekʿatın damm ve ilâvesiyle iki rekʿata iblâğ ve itmâmı lâzımdır.

أي رجل أقرّ بعتق عبده ولم يعتق؟ فقل: إذا أسنده إلى حال صباه.

4605. Mes'ele: Hangi adamdır, o ki kölesinin ıtkını ikrâr edip de kölesi âzâd olmasın?

C: "Ben onu sabî iken âzâd ettim." diyerek ıtkını zamân-ı sabâvetine isnâd ederek ikrâr eden kimsedir. Zîrâ ahkâm-ı sabâveti beyânda 3868.

mes'elede beyân olunduğu üzere sabâvet zarar-ı mahz olan tasarrufun nüfûzuna mâniʿdir.

[KİTÂBÜ'L-EYMÂN]

كتاب الأيمان

قال لامرأته: إن خرجتِ من هذه الماء فأنت طالق، فما الحيلة؟ فقل: تخرج ولا يحنث، لأن الماء الذي كانت فيه زال بالجريان.

4606. Mes'ele: Bir kimse nehirde yıkanmakta olan zevcesine "Sen bu sudan çıkar isen boşsun." diyerek talâkını yıkanmakta olduğu sudan çıkmasına taʿlîk eylese, çıkıp da boş olmamasına hîle nedir?

C: Sudan çıkar, boş olmaz. Zîrâ o anda mezbûrenin içinde bulunduğu su akıp gitmiştir. Mahlûfun aleyh ise çıkmış olduğu su değildir. Su râkid olduğuna göre fevre hamlolunarak mezbûre bir müddet sonra çıkarsa yine talâk vâkiʿ olmaz. Zîrâ 690. mes'elede îzâh olunduğu üzere eymânda niyyetle âmmı tahsîs makbûldür. **[2296]**

رجل أتى إلى امرأته بكيس فقال: إن حللته فأنت طالق. وإن قصصته فأنت طالق. وإن لم تخرجي ما فيه فأنت طالق، فأخرجت ما في الكيس ولم يقع؟ فقل: إن الكيس كان فيه سكر أو ملح فوضعته في الماء فذاب ما فيه.

4607. Mes'ele: Bir kimse zevcesine içinde bir şey bulunan keseyi getirip "Bunun ağzını açar isen boşsun. Ve eğer keser isen boşssun. Ve eğer içinde bulunanı çıkarmaz isen boşsun." diyerek mezbûrenin talâkını kesenin ağzını açmadan ve kesmeden içinde bulunanın adem-i ihrâcına taʿlîk edip de hem içinde bulunanı çıkarsın ve hem de boş olmasın nasıl olur?

C: İçinde bulunan şey şeker veya tuz gibi suda eriyen bir şey olup suyun içine bırakarak içinde bulunan şeyin eriyip çıkmasıyla olur.

امرأة تزينتْ بالحرير فقال لها زوجها: إن لم أجامعك في هذه الثياب فأنت طالق، فنزعتْها وأبتْ لبسها فما الخلاص؟ فقل: إنْ يلبسها هو ويجامعها فلا يحنث.

4608. Mes'ele: Bir kadın harîr elbise ile tezeyyün edip de kocası kendisine "Eğer seni bu elbise ile mücâmeʿat eylemez isem boş ol." deyip de

mezbûre de elbise-i mezkûreyi çıkarıp giyinmekten imtinâʿ ederse halâsın çaresi nedir?

C: Elbise-i mezkûreyi zevc kendisi giyinerek mukârenette bulunursa hânis olmayarak mezbûre boş olmaz.

أيّ رجل قال لزوجته: إن لم أطأك مع هذه المقنعة فأنت طالق. وإن وطئتك معها فأنت طالق، فما الخلاص؟ فقل له أن يطأها بغيرها ولا يحنث ما دامت المقنعة باقية وهما حيّان.

4609. Mes'ele: [2297] Zevcesine hitâben "Eğer bu miknaʿa ile seni vat' eylemez isem boşsun. Ve eğer onunla vat' edersem sen boşsun." demiş olsa çare-i halâs nedir?

C: Onun gayrısıyla vat' ederse her ikisi de hayâtta bulunarak miknaʿa-i mezkûre bâkî oldukça hânis olmaz.

حلف لا يطأ سواها وأراده فما الخلاص؟ فقل: إن ينوي الوطء برجله فيصدق ديانةً.

4610. Mes'ele: Bir kimse zevcesinin gayrısını adem-i vat'a yemîn edip de vat'ı kasd ederse halâsın çaresi nedir?

C: Ayağıyla depmek maʿnâsına vat'a niyyet eylemektir. Her ne kadar hilâf-ı zâhir olmakla kazâen tasdîk olunmaz ise de diyâneten tasdîk olunur. Münâsib olan mes'eleleri hiyel-i şerʿiyye fenninde îrâd eylemektir.

له ثلاث نسوة وله ثوبان فقال: إن لم تلبس كل واحدة منكن ثوبًا منهما في هذا الشهر عشرين يومًا وإلا فأنتن طوالق، كيف الخلاص؟ فقل: تلبس اثنتان منهن كل ثوبًا تلبس إحداهن ثوبًا عشرة وتنزعه فتلبسه الأخرى بقية الشهر.

4611. Mes'ele: Üç zevcesi, iki sevbi bulunan kimse zevcelerine hitâben "Sizden her biriniz bu ay içinde bu iki sevbi yirmişer gün giymez iseniz cümleniz boş olsun." diye yemîn eylese çare nedir?

C: Onlardan evvelâ ikisi o iki sevbi onar gün giyinip baʿdehu birisi çıkarıp üçüncü zevce onu ayın sonuna kadar giyip, ikinci zevce dahi yirmi gün giydikten sonra diğer sevbi çıkarıp birinci giyerek ayın nihâyetine kadar giymekle her birisi yirmişer gün giymiş olurlar. **[2298]**

حلف أنه يشبعها من الجماع اليوم إن لم يفارقها حتى أنزلت فقد أشبعها.

4612. Mes'ele: Bugün zevcesini cimâʿdan işbâʿa yemîn edip de mezbûreden inzâl vâkiʿ olana kadar mukârenetten ayrılmaz ise işbâʿ eylemiş olarak yemîninde bâr olup hânis olmaz. *Hîre*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre ibtidâ zevcden inzâl vâkiʿ olarak zevceyi sebkat ederse talâk vâkiʿ olmaz ise de aksine olursa hânis olarak vâkiʿ olur.

إن وطئتك عاريًا فكذا ولابسًا فكذا ما الخلاص؟ فقل: يطؤها ونصفه مكشوف والنصف مستور.

4613. Mes'ele: Zevcesine hitâben "Eğer ben uryân olarak sana yakın olursam boş ol ve eğer mestûr olarak yakın olursam boş ol." diyerek yemîn ederse çare-i halâsı nedir?

C: Nısfını münkeşif ve nısfını mestûr olarak yakın olur.

Abdulber İbn Şıhne'den naklen Hamevî'nin beyânına göre Hârûn er-Reşîd bir gece Ebû Yûsuf hazretlerini daʿvet edip geldikte Hârûn er-Reşîd, Îsâ b. Caʿfer ile birlikte bulunup Ebû Yûsuf'a hitâben "Îsâ'nın yanında bulunan câriyeyi bana hibe ve beyʿden imtinâʿının sebebini sordum. Mezbûrenin iʿtâkıyla zevcesinin talâkını onun beyʿ ve hibesine taʿlîk ederek yemîn eylemiş olduğunu beyânla iʿtizârda bulunur. Bunun çaresi var mıdır?" diye suâline cevaben Ebû Yûsuf hazretleri "Nısfını hibe ve nısf-ı diğerini beyʿ ederler ise onu beyʿ ve hibe etmiş olmayacağından yemîninde hânis olmaz." diye cevâb vermesi üzerine "Ol vecihle muʿâmele edilip tekrâr istibrâ eylemeden yakın olmanın çaresi nedir?" diye suâline "İʿtâk edip tezevvüc edersin. Zîrâ hürreye istibrâ lâzım değildir." diyerek **[2299]** cevâbı üzerine "Ben onu iʿtâk ettim. Kim akdececek?" dedikte Ebû Yûsuf hazretleri iki şâhid ihzâr ederek onların huzûrunda yirmi bin mehir bedelinde Hârûn er-Reşîd'e akdedip Ebû Yûsuf'a da yüz yirmi bin dirhem vermiş.

[KİTÂBÜ'L-HUDÛD]

كتاب الحدود

أيّ رجل سرق مائة من حرز ولا قطع؟ فقل: إذا سرقها على دفعات كل مرة أقل من عشرة.

4614. Mes'ele: Hangi recül-i mükellefdir, o ki hakk-ı duhûlü olmayan mekân-ı muhrezden yüz kuruş sirkat eylesin de katʿ-ı yedi lâzım gelmesin?

C: Her defasında on dirhemden az olarak mükerreren sirkat ederek yüz kuruşa bâliğ olan kimsedir. Çünkü on dirhemin mâ dûnunda hadd-i sirkat îcâb eylemez. Zîrâ ﴿وَالسَّارِقُ وَالسَّارِقَةُ فَاقْطَعُوا أَيْدِيَهُمَا﴾[1] muktezâsınca hırsızın cezâsı olarak elini keserek hadd-i sirkatin lüzûmu ale'l-ıtlâk olmayıp, belki sârik mükellef olup mecnûn, sabî olmamak ve çalınan mâl mübâhü'l-intifâʿ olarak mütekavvim ve hâne ve mağaza ve dükkan ve kasa ve çekmece derûnunda olarak muhrez olmak ve on dirhem gümüş kıymetinden dûn olmamak ve sârikin karâbet cihetiyle mâlik bulunduğu mahalle hakk-ı duhûlü olmamak ve kuyûd-i mezkûreyi câmiʿ olarak sirkatin vukûʿu ya sârikin ikrâr ve iʿtirâfıyla veyâhud iki er şâhid-i âdil-i müzekkânın şehâdetleriyle sâbit olması şartlarıyla meşrût ve mukayyed olarak kuyûd-i mezkûreden birinin fikdânı hadd-i sirkatin icrâsına mâniʿdir.

Hadd-i sirkatin keyfiyyet-i icrâsı beyân olunan şartları câmiʿ olarak sârikin sirkati sâbite olup da mâl sâhibi hadd-i sirkatin icrâsını taleb ve daʿvâ edip de sârikin sol eli ve ayakları sağlam ise sağ eli bileğinden kesilip; sağlam değiller, hattâ sol elinin baş parmağı veyâhud ondan başka iki parmağı eksik olsa hadd-i sirkat icrâ edilmez. Sirkati ikinci defa olarak sâbite olup da mâl sâhibi tarafından hadd-i sirkat taleb olunursa sol ayağı katʿ olunup bundan sonra katʿın tekrârıyla had tekerrür etmez.

أيّ رجل سرق من مال أبيه وقطع؟ فقل: إذا كان من الرضاعة.

4615. Mes'ele: [2300] Hangi adamdır, o ki vâlidinin mâlından sirkat etmekle elini keserek hadd-i sirkat lâzım gelsin?

C: Sütbaba ve sütanasının hânesinden sirkat eden kimsedir.

أيّ رجل قال: إن شربت الخمر طائعًا فعبدي حر، فشربها طائعًا بالبينة وعتق العبد ولم يحدّ؟ فقل: إذا كانت رجلًا وامرأتين.

4616. Mes'ele: Hangi müslimdir, o ki "Bilâ-maʿzeret amden şarâb içersem kölem âzâd olsun." diye yemîn edip de bilâ-maʿzeret içtiği bi'l-beyyine sâbit olarak kölesi âzâd olduğu hâlde hadd-i sirkat lâzım gelmesin?

1 "Hırsızlık eden erkek ve hırsızlık eden kadının ellerini kesin." Maide, 5/38.

C: İçtiği bir er ve iki avratın şehâdetleriyle sâbit olan kimsedir. Zîrâ bunların şehâdetleri kölenin sübût-i hürriyyetinde kâfî ise de hadd-i şerʿînin isbâtında kâfî değildir. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere mer'enin şehâdetiyle hadd-i şerʿî icrâ olunmaz. Belki hadd-i sirkatin icrâsında iki erkeğin şehâdetleriyle isbâtı lâzımdır.

[KİTÂBÜ'S-SÎYER]

كتاب السير

أيّ رجل أمّن ألفًا فقبل ولم يقتلوا وقتل هو؟ فقل: حربي طلب الأمان لألف فعدّها ولم يعدّ نفسه.

4617. Mes'ele: Hangi adamdır, o ki bin kişiye emân taleb edip muhâsara eden müslümânlar da emân vererek o bin kişi katilden kurtuldukları hâlde emân taleb eden kimse kurtulmasın?

C: Emânlarını taleb ettiği bin kişi saydığı hâlde kendisini saymayan harbîdir.

أيّ مرتد لا يقتل؟ فقل: من كان إسلامه تبعًا أو فيه شبهة.

4618. Mes'ele: Hangi mürtedd-i mükelleftir ki katli lâzım gelmeye?

Cevâb: Meselâ, 57. mes'elede beyân olunduğu **[2301]** vecihle bi't-tebaʿ müslümân olup da irtidâd eden veyâhud Hamevî'nin beyân ettiği vecihle bir veled-i müslim memede iken vâlidesi ve pederi vefât edip emzikli olan bir gayr-i müslime tarafından kendi çocuğuyla birlikte irdâʿ edilerek terbiye edilmekte iken onlardan biri vefât edip vâlideynine tebeʿan veled-i müslim müslim ve gayr-i müslim gayr-i müslim ise de sabâvette kalan hangi veled olduğu anlaşılmayarak mü'miniyyetinde şübhe olunan kimse baʿde'l-bulûğ irtidâd ederse adem-i taʿayününe binâen katl olunmayıp habs ile İslâm'a cebr olunur. Binâenaleyh ya fakr u zarûretine binâen veya zinâ töhmetine binâen câmiʿ ve hamâm kapılarına bırakılıp veled-i müslim veya gayr-i müslim olduğu maʿlûm olmayan sabîlerin baʿde'l-bulûğ hükümleri de böyledir. Böyle sokağa bıkarak izâʿa edenler âsim ve günahkâr olup terbiye edenler muğtenim olur.

أيّ حصين لا يجوز قتله ولا أمان لهم؟ فقل: إذا كان فيهم ذمي لا يعرف فلو خرج البعض حلّ قتل الباقي.

4619. Mes'ele: Dâr-ı harbde harben fetholunan hangi kalʿadır, o ki içinde bulunanlar müste'men olmadıkları hâlde katilleri câiz olmaya?

C: İçinde gayr-i muʿayyen zimmî bulunan kalʿa olup 733. mes'elede beyân olunduğu üzere ehl-i zimmetin demi yakînen maʿsûm olup gayr-i muʿayyen olarak ehl-i harb olmaları târî olan şekle yakîn zâil olmayacağından katilleri helâl değil ise de onlardan bazıları çıkarlar ise bâkî kalanları katil helâl olur.

أيّ رضيع يحكم بإسلامه بلا تبعية؟ فقل: لقيط في دار الإسلام.

4620. Mes'ele: Memede olan hangi çocuktur ki usûlünden kimseye tâbiʿ olmayarak müslümân olmasıyla hükmoluna?

C: Dâr-ı İslâm'da sâhibsiz olarak bulunan çocuktur. Zîrâ **[2302]** lukata … mes'elede beyân olunduğu üzere sâhibi maʿlûm olmayarak yolda bulunan şey olup sâhibine vermek üzere alan kimseye mültakit denir. Bu makâmda maksad, mes'ele-i sâbıkada beyân olunan esbâba binâen sokağa bırakılıp hayrına bir kimsenin alıp bakmış olduğu çocuktur ki bi'l-beyyine rıkkıyyeti isbât olunmadıkça asıl olan hür olup hayâtta iken nafaka ve cinâyeti beytü'l-mâla âid olduğu gibi mâlı olup vârisi bulunmaz ise verâseti de beytü'l-mâla âiddir. Ve kenîse ve gayr-i müslim hânelerinin kapıları gibi gayr-i müslim makarrında bulunmadıkça müslümândır. Ama öyle mahallerden iltikât olunarak gayr-i müslim pederi zuhûr ederse gayr-i müslim addolunur.

[KİTÂBÜ'L-MEFKÛD]

كتاب المفقود

أيّ رجل يعدّ ميتًا وهو حي ينعم؟ فقل: المفقود.

3621. Mes'ele: Nasıl adamdır, o ki niʿmet-i hayâtla mütenaʿʿim iken meyyit addolunur?

C: Mefkûddur ki … mes'elede beyân olunduğu vechile haber-i vefâtı sâbit olmadıkça hukûk-i mâliyyesine müteʿallık ahvâlde bi-tarîki'l-istishâb ber-hayât iʿtibâr olunur ise de İbn Vehbân'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre ahvâl-i sâiresine nazaran meyyit hükmündedir. Yine Hamevî'nin beyânına göre ﴿كَيْفَ تَكْفُرُونَ بِاللهِ وَكُنتُمْ أَمْوَاتًا فَأَحْيَاكُمْ﴾[1] muktezâsınca hayât-ı câvidânî bulunan îmândan mahrûm olanlar ile de cevâb verilebilir. Ve İbn Şıhne'den naklen beyânına göre ihtilâf-ı dîn ve katil gibi mâniʿ-i irs bir hâlde bulunarak mîrâstan mahrûm olanlar ile de cevâb kâbildir. **[2303]**

[KİTÂBÜ'L-VAKF]

كتاب الوقف

أيّ شيء إذا فعل بنفسه لا يجوز وإذا وكّل به جاز؟ فقل: الوقف إذا قبضه الواقف لا يجوز وإذا قبضه وكيله جاز.

4622. Mes'ele: Hangi şeydir, o ki insân kendisi işler ise câiz olmayıp vekîli işler ise câiz ola?

C: Vakıftır ki vâkıfın kendi vakfını kabzı câiz olmadığı hâlde vekîli kabz ederse câiz olur. Vakfa müteʿallık mesâil için 198. mes'eleye bak.

أيّ وقف آجره إنسان ثم مات فانفسخت؟ فقل: الواقف إذا آجره ثم ارتد فمات فإنه يصير ملكًا لورثته وتنفسخ بموته.

4623. Mes'ele: Hangi vakıftır, o ki onu îcâr etmekle icâresi münfesih olur?

C: Ol vakıftır [ki] vâkıf-ı mütevellî vakfını îcâr edip -neʿûzu billâhi teʿâlâ- baʿdehu irtidâd ederek vefât ederse icâresi münfesihe olarak milk olup veresesine intikâl eder. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere irtidâdıyla vakıf gibi tasarrufu münfesih olunca bi'z-zarûre milk olarak vefâtıyla veresesine intikâl eder.

[KİTÂBÜ'L-BEYʿ]

كتاب البيع

أيّ بيع إذا عقده المالك لا يجوز وإذا عقده من قام مقامه جاز؟ فقل: بيع المريض بمحاباة يسيرة لا يجوز ومن وصيه جائز.

1 Sizler cansız iken size O hayat verdiği halde Allah'ı nasıl inkâr edebiliyorsunuz? Bakara, 2/28.

4624. Mes'ele: Hangi beyʿdir, o ki mâlik mahcûr olmadığı hâlde onu beyʿ ederse câiz olmayıp da vasî gibi kendi makâmına kâim olan adamı beyʿ ederse câiz ola?

C: Maraz-ı mevtinde bulunan **[2304]** medyûn marîzin muhâbât-ı yesîre, yaʿnî mâlını değerinden noksan bahâ ile beyʿi olup câiz değil iken onun vefâtıyla vasîsi satarsa câiz olur. Zîrâ îfâ-yı deyni için vasînin beyʿde o kadar noksânla aldanması maʿfûvdur.

أيّ رجل باع أباه وصحّ حلالًا له؟ فقل: أذن لعبده أن يتزوّج حرة ففعل فولدت ابنًا وماتت فورثها ابنها فطالب الابن مالك أبيه بمهر أمّه فوكّلها المولى في بيع أبيه واستيفاء المهر من ثمنه ففعل جاز.

4625. Mes'ele: Nasıl adamdır, o ki pederini beyʿi sahîh olup parası kendisine helâl ola?

C: Bir kimse hürreyi tezevvüce köle[sine] izin verip, kölesi de bir hürre tezevvüc edip baʿde't-tezevvüc mezbûre tevellüd edip baʿdehu vefât ettikte, oğlu vâlidesine vâris olarak pederinin efendisinden vâlidesinin mehrini mutâlebede bulundukta pederini satıp parasından matlûbunu istîfâya oğlunu tevkîl ederse hasbe'l-vekâlet onu satması sahîh ve parasından hakkını alması helâl olur.

أيّ رجل اشترى أمة ولا تحلّ له؟ فقل: إذا كانت موطوءة أبيه أو ابنه أو مجوسية أو أخته من الرضاع أو مطلّقته بثنتين.

4626. Mes'ele: Hangi adamdır, o ki satın aldığı câriyeyi vat'ı helâl olmaya?

C: Almış olduğu câriye pederinin veya kendisinin mevtû'esi veya mecûsiyye veya radâʿan kendi hemşîresi veyâhud iki talâkla kendisinin mutallakası bulunan kimsedir ki bu hâllerde onu istihdâmı câiz olur ise de istifrâş câiz değildir. Fakat iki mutallakayı hülle ile vat'ı câiz olur. **[2305]**

أيّ خبز لا يجوز بيعه إلا من الشافعية؟ فقل: ما عجن بماء نجس قليل لم يجز بيعه من اليهود والنصارى؛ لأنه إذا أعلمهم لا يشترونه ولم يجز بغير إعلامهم بخلاف الشافعية، فإنه عندهم طاهر فيجوز منهم بلا إعلام.

4627. Mes'ele: Nasıl ekmektir, o ki onun beyʿi ancak Şâfiʿîler'de câiz ola?

C: Kulleteyne bâliğ olan mâ-i necis ile yapılmış olan hamurdan yapılan ekmeği satan kimsedir ki onu yahûd ve nasârâya beyʿi câiz değildir. Zîrâ onlara, onun mâ-i necis ile yapıldığını bildirse almazlar. Halbuki onu bildirmeden beyʿi câiz değildir. Lâkin Şâfiʿîler indinde tâhir olmakla bilâ-iʿlâm beyʿi câizdir.

Zahîre'den naklen Hamevî'nin beyânına göre asl-ı ibâre أي خبز لا يجوز بيعه إلا من طائفة مخصوصة من المسلمين tarzında olup "Nasıl ekmektir, o ki onu ancak müslimînden bir tâife-i mahsûsaya beyʿi câiz ola?" demek olup *Zehâ'ir*'in cevâbından zâhir olan tâife-i mahsûsa ile maksad da Mâlikiyye'dir. Zîrâ onlar indinde suyun rengi tegayyür etmedikçe necâset vukûʿuyla mâ-i kalîl teneccsüs eylemez. Binâenaleyh suâl ve cevâbın hâsılı, "Nasıl ekmektir, o ki ancak müslimînden bir sınıf-ı mahsûsa beyʿi câiz ola?"

C: Bir mikdâr necis düşen suyla yapılmış ekmektir ki onu ancak Mâlikîler alır. Zîrâ rengi tegayyür onlara göre su[yu] teneccüs eylemez. Hükm-i mes'ele mâ-i cârî hükmünde olarak evsâfı tegayyür etmedikçe necâset vukûʿuyla teneccüs etmeyen havz-ı kebîri taʿyîne râciʿdir ki … mes'elede beyân olunduğu üzere inde'l-Hanefî aşar fî-aşar ile ve inde'ş-Şâfiʿiyye kulleteyne bulûğla ve inde'l-Mâlikiyye evsâfının tegayyürüyle tahdîd olunup bunların hilâfı havz-ı sağîr olarak teneccüs eder. **[2306]**

[KİTÂBÜ'L-KEFÂLET]

كتاب الكفالة

أيّ كفيل بالأمر إذا أدّى لم يرجع؟ فقل: عبد كفل سيده بأمره فأدّى بعد عتقه.

4628. Mes'ele: Hangi emîr ile kefîldir, o ki mekfûlun bihi edâ ettiği hâlde âmirine mü'eddâyı taleb ile rücûʿ edemesin?

C: Efendisinin emriyle kefîl olup baʿde'l-ıtk edâ eden köledir. Zîrâ kefâlet vakt-i emirde münʿakide olup halbuki vakt-i inʿikâdda âmirin kölesi olmakla efendisine mutâlebede bulunamaz. Abdin talebi üzerine efendisi köleye kefîl olsa hükm-i mes'ele yine böyledir.

Fenn-i sânînin tertîbine göre bundan sonra havaleden îrâdı îcâb eder ise de musannif-i allâme tarîk-i iktisârı ihtiyâr buyurmuş. Biz ikmâl ederiz.

4629. Mes'ele: Hangi havâledir ki muhîlin rızâsı olmayarak sahîha ola?

C: Medyûnun haberi yok iken başkası onun deynini bi-tarîki'l-havâle kendi üzerine alıp edâ eylese sahîha olarak medyûn deynden halâs olup muhâlun aleyh müteberriʿ olmakla medyûna mürâcaʿat edemez.

4630. Mes'ele: Hangi havâledir ki muhâlun aleyhin rızâsı olmayarak sahîha ola?

C: Zevci üzerine kâdînın nafaka takdîr ederek istikrâz etmesine izin verdiği kadının havâlesidir. Zîrâ zevcesini infâk etmeyen zevcin gıyâbında kâdî nafaka takdîr ederek kadına istikrâza izin verir ise kadın zevcine havâleten nafakasını karzan alabilip zevci onu edâya mecbûrdur. **[2307]**

[KİTÂBÜ'L-KADÂ]

كتاب القضاء

أيّ بيع يجبر القاضي عليه؟ فقل: بيع العبد المسلم لكافر والمصحف المملوك لكافر.

4631. Mes'ele: Hangi beyʿdir, o ki hâkim onunla icbâr eder?

C: Gayr-i müslim elinde bulunan abd-i müslimi beyʿ ve gayr-i müslim elinde mâlı olan mushaf-ı şerîfi beyʿdir ki hâkim ona onları beyʿ ile icbâr eder. Ahkâm-ı kazâ için … mes'eleye bak.

أيّ قوم وجبت عليهم يمين فلمّا حلف واحد سقطت اليمين عن الباقين؟ فقل: رجل اشترى دارًا بابها في سكة نافذة وقد كان قديمًا في سكة غير نافذة فجحد الجيران ولا بينة له حلفوا؛ فإن نكلوا قضي له بفتح الباب، وإن حلف واحد فلا يمين على الباقين، لأن فائدته النكول وقد امتنع الحكم به بحلف البعض ذكره العمادي عن فتاوى أبي الليث.

4632. Mes'ele: Nasıl kavimdir, onlar ki kendilerine yemîn teveccüh ettiği hâlde onlardan yalnız birinin yemîniyle diğerlerinden sâkıt ola?

C: Bir kimse kapısı caddeye açılır bir hâne satın alıp aslından hânenin mezkûr hânenin çıkmaz sokağa da kapısı var iken baʿde'l-insidâd aldıktan

sonra tekrar ol kapıyı açmak isteyip de komşuları zâten ol sokağa kapısı olduğunu inkâr ederek açılmasına mâniʿ olmaları üzerine hâne sâhibi isbâtından ızhâr-ı acz ederek onlara yemîn taleb eyledikte onlardan yalnız biri yemîn eylese diğerlerinden sâkıt olarak söz onların olup cümlesi yemînden nükûl ederse söz hâne sâhibinin olarak kapıyı açmakla hükmedilir.

Ebu'l-Leys'ten naklen İmâdî'nin beyânına göre yemînin fâidesi ondan nükûl ile kapı açılmak üzere aslın bekâsı olup onlardan bazısının yemîniyle aslın bekâsıyla hüküm mümteniʿ olunca bâkîlerinin yemînlerine hâcet kalmaz. **[2308]**

[KİTÂBÜ'Ş-ŞEHÂDÂT]

كتاب الشهادات

أيّ شهود شهدوا على شريكين فقبلت على أحدهما دون الآخر؟ فقل: شهود نصارى شهدوا على نصراني ومسلم بعتق عبد مشترك.

4633. Mes'ele: Hangi şâhidler, onlar ki iki şerîk üzerine şehâdet edip de onlardan biri hakkında şehâdetleri kabûl olunup diğeri hakkında reddoluna?

C: Biri müslim, diğeri gayr-i müslim olarak beynlerinde müşterek olan köleyi onların âzâd ettiklerine şehâdet eden iki gayr-i müslim şâhidler ki gayr-i müslim hakkında şehâdetleri makbûl olup müslim aleyhine merdûd olur.

أيّ شهود تقبل شهادتهم ولا يعرفون المشهود عليه؟ فقل: في الشهادة على الشهادة.

4534. Mes'ele: Nasıl şâhidlerdir, onlar ki meşhûdun aleyh maʿlûmları olmadığı hâlde şehâdetleri makbûle ola?

C: Şâhidlerin bir mes'ele hakkında şehâdetlerine şehâdet eden kimseler ki kâdî onların şehâdetlerini kabûl eden müddeʿîden meşhûdun aleyh bu olduğuna beyyine taleb eder.

أيّ شاهد جاز له الكتمان؟ فقل: إذا كان الحق يقوم بغيره أو كان القاضي فاسقًا أو كان يعلم أنه لا يقبل.

4635. Mes'ele: Ketm-i şehâdet kime câiz olabilir?

C: Matlûb olan isbât-ı hak başkasıyla hâsıl olup kendisinin şehâdetine hâcet kalmaz. Veyâhud kâdî fâsık olup kendisinin şehâdetinin hilâfıyla hükmedeceği maʿlûmu olur. Veyâhud hâkim kendisinin şehâdetini reddedip kabûl etmeyeceği maʿlûmu olarak nâmûsunu muhâfaza için ketm edebilir. … mes'elelerde beyân olunduğu üzere zinâ gibi bazı meʿâsî-yi şenîʿanın **[2309]** setri mültezim olmakla hudûdun isbâtında ketm-i şehâdet evlâ olup ﴿وَلَا يَأْبَ الشُّهَدَاءُ إِذَا مَا دُعُوا﴾[1] ve ﴿وَلَا تَكْتُمُوا الشَّهَادَةَ وَمَنْ يَكْتُمْهَا فَإِنَّهُ آثِمٌ قَلْبُهُ﴾[2] âyet-i celîleri muktezâları üzere hukûk-i ibâdın sübûtu kendisinin şehâdetine tevakkuf eden kimselere ketm-i şehâdet harâm olarak mûcib-i ism ve mücâzât olduğu gibi, tahammül-i şehâdete taʿayyün eden kimse de ondan imtinâʿ eylemek harâmdır. Şu kadar var ki fenn-i sânînin kitâb-ı şehâdesinde beyân olunduğu üzere edâ-yı şehâdetin lüzûmu şâhidlerin mevziʿ-i kazâya bir günde varıp edâ-yı şehâdetle tekrâr avdet edebilecek kadar yakın mahalde bulunmalarıyla meşrûttur.

أيّ مسلمَين لم تقبل شهادتهما بشيء وشهد نصرانيان بضده؟ فقل: نصراني مات وله ابنان مسلمان، شهد ابناه أنه مات نصرانيًا، ونصرانيان أنه مات مسلمًا قبل النصرانيان.

4636. Mes'ele: Hangi iki müslimdir ki bir şey ile şehâdetleri kabûl olunmadığı hâlde onun zıddıyla iki gayr-i müslimin şehâdetleri kabûl olunsun?

C: Bir gayr-i müslimin ikisi müslim ve ikisi gayr-i müslim olarak dört oğlu olup vefât ettikte onlardan müslümân olanlar gayr-i müslim olarak vefâtına ve gayr-i müslim olanlar müslümân olarak vefâtına şehâdet etseler, iddette olduğu gibi müslim olarak vefâtına şehâdet eden gayr-i müslimlerin şehâdetleri kabûl olunup gayr-i müslim olarak vefâtına şehâdet eden müslimlerin şehâdetleri reddolunup kabûl olunmaz. Bunlardan her iki oğlan pederlerinin kendi dinleri hilâfında vefâtına şehâdetlerine binâen hiçbirisi vâris olamaz. Zîrâ 4621. mes'elede beyân olunduğu üzere ihtilâf-ı dîn ve ihtilâf-ı dâr ve mûrisini katil irse mâniʿdir. **[2310]**

1 "Çağrıldıklarında şahitler gelmezlik etmesinler." Bakara, 2/282.
2 "Tanıklığı gizlemeyin. Kim onu gizlerse şüphesiz onun kalbi günahkârdır." Bakara, 2/283.

[KİTÂBÜ'L-İKRÂR]

كتاب الإقرار

أيّ إقرار لا بدّ من تكراره؟ فقل: الإقرار بالزنا، والإقرار بالدين على غير ظاهر الرواية ذكره ابن الشحنة، والثاني من أغرب ما يكون والظاهر أنه لا وجود لتلك الرواية.

4637. Mes'ele: Hangi ikrârdır ki tekrârı lâzımdır?

C: İkrâr bi'z-zinâ dört kere tekrâr eylemedikçe had lâzım gelmez. Çünkü zinâ eşnaʿ-i kabâihten olup nâmûs-i insânî ise maʿsûm ve muhterem olmakla zinâ ya meclis-i vâhidde usûl-i meşrûʿasına tevfîkan meʿa't-tezkiye dört şâhid-i âdilin şehâdetleri veyâhud zânînin âkil ve bâliğ olarak dört defa huzûr-i hâkime gelerek ikrâr ve iʿtirâfıyla sâbit olup hâkim onu üç ikrârında reddedip dördüncüsünde kabûl ederek zinâ nedir ve nasıl olur ve nerede zinâ eylemiş ve ne zaman zinâ eylemiş ve kiminle zinâ eylemiş olduğunu sorup mukir onları beyân ederse hâkim mendûb olarak "İhtimâl ki sen onu messeylemişindir." veyâhud "Takbîl eylemişindir." veyâhud "Şübhe-i nikâh veya şübhe-i milke binâen vat' eylemişindir." diyerek ikrârından rücûʿ eylemesini telkîn edip ikrârında ısrâr ederse hadd-i zinâ ikâme ve icrâ olunup velev esnâ-yı ikâmede ikrârından rücûʿ ederse had sâkıt olarak hâkim onu bırakıverir.

Hadd-i zinâda başlarından nikâh geçmeyen gayr-i muhsan ve gayr-i muhsaneler hakkında … mes'elede beyân olunduğu vecihle ﴿الزَّانِيَةُ وَالزَّانِي فَاجْلِدُوا كُلَّ وَاحِدٍ مِّنْهُمَا مِائَةَ جَلْدَةٍ﴾[1] muktezâsınca yüzer celde ile dayak, başlarından nikâh geçerek muhsan ve muhsane haklarında ölünceye kadar taşlamak maʿnâsına recmolup kaçıp gâib olurlar ise halâs olurlar. **[2311]** İkrâr ile zinânın sübûtunda zânî ve zâniyenin ikrârları lâzım olduğu gibi mezniyyeye mehrin lüzûmunda dahi dört kere ikrâr lâzımdır. 1118. mes'elede beyân olunduğu üzere alması harâm olanın vermesi de harâm olduğundan mehr-i mezkûru almak harâm olduğu gibi vermesi de harâmdır.

4638. Mes'ele: İbn Şıhne'nin beyânına göre zâhir-i rivâyetin hilâfına olarak zinâya kıyâsen ikrâr bi'd-deyndir. Yaʿnî, mukir birinde meselâ bin

---

1 "Zina eden kadın ile zina eden erkeğin her birine yüz sopa vurun." Nur, 24/2.

kuruş borcu olduğunu ikrâr edip de mukarrun leh onda hakkı olmadığını beyân ederek reddederse mukarrun bih sâbit olmaz ise de mukir ikrârında ısrâr edip mukarrun leh de onu ikrârında tasdîk ederse mukarrun leh, mukarrun bihe müstahik olup musannif-i allâme rivâyet-i mezkûreyi istiğrâb ederek adem-i vücûdunun zuhûruna kâil oluyor ise de Hamevî هذا مما لا يقال بعد نقل الثقات لها diyerek taʿkîble musannif-i allâmenin istiğrâbını reddediyor.

[KİTÂBÜ'S-SULH]

كتاب الصلح

أيّ صلح لو وقع فإنه يبطل حق المصالح ويردّ الخصم البدل إليه؟ فقل: حق الصلح عن الشفعة.

4639. Mes'ele: *Zehâir*'den naklen Hamevî merhûm mes'eleyi, hangi sulhtur ki bir kimse başkasının muʿayyen bir şeyde olan hakkını terk eylemek üzere mâl-ı maʿlûm üzere beynlerinde sulh vâkiʿ olarak hak sâhibinin hakkı sâkıt olduğu hâlde bedel-i sulh olan mâl lâzım gelmesin ve almış olduğu takdîre göre de iâdesiyle cebr olunsun?

C: Müşterî, şefîʿ hakk-ı şüfʿasından vazgeçmesi için bir mâl taʿyîn ederek şefîʿ ile mâl-ı mezkûr üzerine uzlaşarak vâkiʿ olan sulhtür, diyerek tasvîr ediyor ki bu sûrette şefîʿin hakk-ı şüfʿası sâkıt **[2312]** olup kendisine bedel-i sulh olan mâlı vermek lâzım gelmeyip aldığı takdîrde iâdesiyle cebr olunur. Binâenaleyh musannif-i allâmenin kelâmındaki îcâz beyândan müstağnîdir.

[KİTÂBÜ'L-MUDÂREBE]

كتاب المضاربة

أيّ مضارب يغرم ما أنفقه من عنده؟ فقل: إذا لم يبق في يده من مالها شيء.

4640. Mes'ele: Hangi mudâribdir ki ber-vech-i mudârebe iştirâ edip almış olduğu köle veya hayvâna sarf etmiş olduğu nafaka kendisine âid olarak müteberriʿ olup rabbü'l-mâla hiçbir şey lâzım gelmesin?

Cevâb: Mâl-ı mudârebe, yaʿnî sermâye meselâ, bin kuruş iken kendisi bin kuruş dahi ilâve ederek iki bin kuruşa alıp yedinde asl-ı sermâyeden

hiçbir şey kalmayarak kendi mâlından infâk eden mudâribdir. Mudârib-i mezkûr hâkime mürâcaʿat edip izn-i hâkimle infâk eylemiş olsa idi rabbü'l-mâla mürâcaʿat edebilirdi.

[KİTÂBÜ'L-HİBE]

كتاب الهبة

أيّ أب وهب لابنه وله الرجوع؟ فقل: إذا كان الابن مملوكًا لأجنبي.

4641. Mes'ele: Hangi pederdir ki evlâdına bir şey hibe edip de hibesinden rücûʿ edebilsin?

C: Bir ecnebînin memlûkü olan oğluna hibe eden pederdir. Zîrâ العبد وما يملكه كان لمالكه muktezâsınca memlûke hibe olunan şey efendisine hibe olmakla fi'l-hakîka ecnebîye hibe olarak ondan rücûʿ edebilir. Amma mevhûbun leh vâhibin zî-rahim-mahremi olur veya böyle zî-rahim-mahreminin kölesi olsa ondan rücûʿ edemez. Onun için ecnebînin kölesi olmakla takyîd eyledi.

أيّ موهوب له وجب دفع ثمنه إلى الواهب؟ فقل: المسلم فيه إذا وهبه رب السلم إلى المسلم إليه وجب عليه ردّ رأس المال.

4642. Mes'ele: [2313] Nasıl mevhûbdur ki, baʿde'l-kabûl mevhûbun lehin vâhibe onun bedelini vermesi lâzım gelsin?

C: Hibe olunan şey müslemün fîh, yaʿnî selemde mebîʿ vâkiʿ olan şeydir ki rabbü's-selem onu müslemün ileyhe hibe ettikte müslemün ileyhin re'sü'l-mâlı reddeylemesi lâzım gelir. Zîrâ hibe-i mezkûre akd-i selemi fesih ve ikâle mesâbesindedir.

[KİTÂBÜ'L-İCÂRE]

كتاب الإجارة

خاف المستأجر من فسخ الإجارة بإقرار المؤجر بدين ما الحيلة؟ فقل: أن يجعل للسنة الأولى قليلًا من الأجرة ويجعل للأخيرة الأكثر.

4643. Mes'ele: Mûcirin bir kimseye deyn ikrârıyla müste'cir, icârenin fesih ve ikâlesinden havf ederse ondan halâsın çaresi nedir?

C: Ücretten kalîl mikdârını birinci sene için ve ekserini sene-i uhrâ için kılmaktır. Lâkin mes'ele elgâz-i fıkhiyye mesâilinden olmayıp belki fenn-i hâmis mesâilinden olmakla mahallinin gayrıda îrâd olunmuştur.

[KİTÂBÜ'L-VEDÎʿA]

كتاب الوديعة

أيّ رجل ادعى وديعة فصدّقه المدعى عليه ولم يأمره القاضي بالتسليم إليه؟ فقل: إذا أقرّ الوارث بأن المتروك وديعة وعلى الميت دين لم يصحّ إقراره ولو صدّقه الغرماء فيقضي القاضي دين الميت ويرجع المدعي على الغرماء لتصديقهم؛ وكذا في الإجارة والمضاربة والعارية والرهن.

4644. Mes'ele: Hangi adamdır ki, vedîʿa iddiʿâ ve ikrâr edip müddeʿâ aleyh ve mukarrun leh de onu tasdîk ettikleri hâlde hâkim onu sâhibine iʿâde ve teslîm ile emretmeyip belki başkasına **[2314]** iʿtâ ile emreylesin?

C: Medyûnen vefât eden meyyitin vârisi metrukâtın vedîʿa olduğunu ikrâr eylese ikrârı sahîh olmayıp, guremâ vâris-i mukırrı ikrârında tasdîk eyleseler hâkim meyyitin deynini te'diye ve kazâ edip tasdîk ettikleri için vedîʿa ikrâr ve iddiʿâsında bulunan kimse guremâya rücûʿ eder. İcâre ve mudârebe ve âriyet ve rehinde dahi hükm-i mes'ele böyledir.

[KİTÂBÜ'L-ÂRİYET]

كتاب العارية

أيّ مستعير مَلك المنع بعد الطلب؟ فقل: إذا طلب السفينة في لجّة البحر أو السيف ليقتل به ظلمًا أو الظئر بعد ما صار الصبي لا يأخذ إلا ثديها أو فرس الغازي في دار الحرب أو عارية الرهن قبل قضاء الدين.

4645. Mes'ele: Hangi âriyettir ki sâhibi istediği hâlde almaya muktedir olmayıp müstaʿîr onu menʿ edebilsin?

C: Vasat-ı bahrde gemi zulmen kendisini veya başkasını katil için kılıç ve sabî başkasının memesini almadığı hâlde sütanası ve dâr-ı harbde gâzînin atı ve kable kazâi'd-deyn âriyet olan rehindir ki bunlar âriyet olarak alınıp

da bu mahallerde ve bu hâllerde başkalarını tedârik kâbil olmadığı hâlde her ne kadar sâhibi taleb eylese dahi müstaʿîr hiçbirini iʿâde edip vermez. İçinde yağ dolu olduğu hâlde âriyet olarak alınan tulum da böyledir.

أيّ مودع ضمن بالهلاك؟ فقل: إذا ظهرت مستحقة.

4646. Mes'ele: Nasıl mûdaʿdır, o ki yedinde bulunan vedîʿa bilâ-teʿaddî telef olduğu hâlde kıymeti dâmin olunsun?

C: Kendisine mağsûb vedîʿa olunup sâhibi zuhûr eden kimsedir ki mâl sâhibi onun kıymetini talebde gerek gâsıba ve gerek mûdiʿine mürâcaʿatta muhtâr olmakla **[2315]** mûdaʿın tazmînini ihtiyâr ederse mûdaʿ onun kıymetini baʿde't-tazmîn îdâʿ eden mûdiʿe rücûʿ eder. Çünkü gâsıbın îdâʿ eylediği vedîʿa bi'l-ittifâk mazmûn olarak îdâʿ eden kimse dâmin olmakla onun sâhibi dilerse gâsıba ve dilerse îdâ eden mûdiʿe tazmîn ettireceğinden mûdaʿ onu dâmin olur.

أيّ مودع لم يخالف وضمن؟ فقل: إذا أمره بدفعها إلى بعض ورثته فدفعها إليه بعد موته.

4647. Mes'ele: Hangi mûdaʿdır ki istîdâʿ eylediği mâlı sâhibinin emrinin hilâfında bulunmadığı hâlde bilâ-teʿaddî telef olursa dâmin ola?

C: Îdâʿ eden kimse vefâtından sonra onu veresesinden muʿayyen olarak falâna vermesini emr u tenbîh edip baʿde'l-vefât ol müstevdiʿ ol vedîʿayı emrolunduğu kimseye te'diye ve teslîm ettikte sâir verese onu ondan taleb ettikte onlara dâmin olur. Çünkü verese izin ve icâze vermedikçe لا وصية للوارث muktezâsınca meyyitin vârisi hakkında vasiyyeti sülüs-i mâlından bile infâz edilmez. Bu mes'eleler dahi her nasılsa mahallinin gayrıda vâkıʿa olmuşlardır. Binâenaleyh münâsib olan ânifen beyân olunan kitâb-ı vedîʿada îrâdlarıdır.

[KİTÂBÜ'L-MÜKÂTEB]

كتاب المكاتب

أيّ كتابة نقضها غير العاقدين؟ فقل: إذا كان المكاتب مديونًا للغرماء نقضها.

4648. Mes'ele: Hangi kitâbettir ki âkideynin gayrısı onu nakz edebilir?

C: Kitâbete kesilen **[2316]** köle medyûn olursa dâinleri onun kitâbetini nakz ederek onu sattırıp parasından haklarını istîfâ ederler. Zîrâ kitâbet emân ve rehin ve kefâlet gibi yalnız bir taraftan lâzım, diğer taraftan câiz olan ukûddan olup kitâbet abd cânibinden câiz ve efendisi tarafından lâzım olmakla her ne kadar baʿde'l-akid efendisi tarafından feshedilemez ise de köle tarafından feshedilebilir. Binâenaleyh abd-i mükâteb efendisinin milkinden ancak ıtkla çıkabileceğinden efendisi onu satamaz ve başkasına hibe ve terhîn edemez ise de köle ise de köle bedel-i kitâbeti te'diyeden âciz oldukda kazâ veya rızâ ile kitâbet fesholunarak köle kayd-ı rıkkıyyete avdet eder.

أيّ مكاتب ومدبّر جاز بيعه؟ فقل: إذا كاتبه حربي في دار الحرب أو دبّره ثم أخرجه إلى دار الإسلام أو يلحقَا بدار الحرب مرتديْن فيأسرهما المولى.

4649. Mes'ele: Hangi mükâteb ve müdebberdir ki onların beyʿleri câiz ola?

C: Harbî olan köle veya câriyesini dâr-ı harbde mükâteb veya müdebber kılıp baʿdehu dâr-ı İslâm'a ihrâc ederse dâr-ı harbdeki tasarrufu gayr-i muʿteber olduğundan onları satabileceği gibi -neʿûzu billâhi teʿâlâ- irtidâd ederek dâr-ı harbe iltihâk edip tekrâr efendileri esîr ederler ise yine satabilir.

[KİTÂBÜ'L-ME'ZÛN]

كتاب المأذون

أيّ عبد لا يثبت إذنه بالسكوت إذا رآه مولاه يبيع ويشتري؟ فقل: عبد القاضي.

4650. Mes'ele: Hangi abddir ki efendisi onu alışverişte görüp de sükût ettiği hâlde onun izni sâbit olmaya? Halbuki 1819. mes'elede beyân olunduğu üzere her ne kadar sâkite kelâm isnâd olunmaz ise de bu misillü mahallerde sükût nutukla izin **[2317]** hükmündedir.

C: Kâdînın kölesidir. Zîrâ 1824. mes'elede beyân olunduğu üzere hasbe'l-âdet hükkâm bi'l-mübâşere ahz u atâda bulunmadıkları cihetle onların kölelerinin tasarrufları zarûrî olmakla onların tasarrufları hükm-i mezkûrdan müstesnâ olarak sarâhaten izin vermedikçe onların köleleri mahcûr olup o hâlde sükûtlarıyla me'zûn olmazlar.

[KİTÂBÜ'L-GASB]

كتاب الغصب

أيّ رجل استهلك شيئًا فلزمه شيئان؟ فقل: إذا استهلك أحد مصراعي الباب أو زوجي خفّ.

4651. Mes'ele: Hangi adamdır ki o bir şey istihlâk ederse iki şeyi tazmîn lâzım gele?

C: İki kanatlı kapının bir kanadını ve bir çift mestin bir tekini istihlâk eden gâsıbdır ki onların ikisini birden dâmin olur, buyuruluyor ise de *Bezzâziyye*'den naklen Hamevî'nin beyânına göre bir kimse diğerinin yüzüğünün halkasını kırar ise yalnız halkayı dâmin olup yüzüğün kaşını dâmin olmadığı gibi bir insânın ayakkabının bir tekini itlâf edip de yalnız itlâf ettiği teki dâmin olup her ikisini damân îcâb eylemez mes'elesine münâfîdir.

أيّ غاصب لا يبرأ بالرد على المالك؟ فقل: إذا كان المالك لا يعقل.

4652. Mes'ele: Hangi gâsıbdır ki mağsûbu sâhibine red ve teslîm ettiği hâlde ondan berî olmasın?

C: Sabî-yi gayr-i mümeyyizin veya mecnûnun mâlını gasb edip bu hâllerinde bunlara reddeden gâsıbdır ki bunlar kabza ehil olmadıklarından onlara red ile damândan berî olmaz.

أيّ مودع يضمن بلا تعدٍّ؟ فقل: مودع الغاصب.

4653. Mes'ele: [2318] Hangi mûdaʿdır ki bilâ-teʿaddî telef oldukda dâmin olsun?

C: Gâsıbın mûdaʿıdır ki mağsûbun minh olan mâl sâhibi ona tazmîn ettirip o da gâsıba rücûʿ eder.

[KİTÂBÜ'Ş-ŞUFʿA]

كتاب الشفعة

أيّ مشتر سلم له الشفيع ولم تبطل؟ فقل: هو الوكيل بالشراء.

4654. Mes'ele: Hangi müşterîdir ki şefîʿ meşfûʿun bihi kendisine teslîm ettiği hâlde şüfʿası bâtıla olmasın?

C: Meşfûʿun bihi bi'l-vekâlet iştirâ eden müşterîdir. Binâenaleyh bir kimse bi'l-vekâlet başkası için bir hâne iştirâ edip hânenin şefîʿi hakk-ı şüfʿasını ona teslîm etmekle hakk-ı şüfʿası sâkıt olmaz. Zîrâ şefîʿin hakk-ı şüfʿasını vekîle teslîmi onun şahsına olup müvekkiline olmadığı sûrette hakk-ı şüfʿası sâkıt olmaz buyuruluyor ise de cây-ı te'emmüldür. Fenn-i sânîden fevâidin kitâb-ı şüfʿasına mürâcaʿat lâzımdır.

[KİTÂBÜ'L-KISMET]

كتاب القسمة

أيّ شركاء فيما يمكن قسمته إذا طالبوها لم يقسم؟ فقل السكة الغير النافذة، ليس لهم أن يقتسموها وإن أجمعوا على ذلك.

4655. Mes'ele: Kâbil-i kısmet olan milklerini beynlerinde taksîm veyâhud bi'l-ittifâk âhara satmaya kâdir olmayan şerîkler kimlerdir?

C: Çıkmaz sokağın sâhibleridir ki her ne kadar ol sokak kendilerine mahsûs tarîk-i hâs olarak müştereken ona mâlik iseler de hasbe'l-îcâb tarîk-i âmdan mürûr ve ubûr edenlerin de ol sokağa girmeye hakları olmakla tarîk-i hassâ mâlik olanların onu kapatmaya hakları olmadığı gibi her ne kadar icmâʿ ve ittifâk etseler dahi onu beynlerinde taksîm veya âhara **[2319]** satmaya da mâlik değillerdir. Zîrâ onların tarîk-i mezkûrun rakabesine mâlik olmayıp belki hakk-ı mürûruna mâliklerdir. Gerek taksîm ve gerek beyʿ ise rakabesini temlîke taʿalluk eder.

[KİTÂBÜ'L-UDHİYYE]

كتاب الأضحية

أيّ مسلم عاقل ذبح وسمّى ولم تحلّ؟ فقل: إذا سمى ولم يرد بها التسمية على الذبيحة.

4656. Mes'ele: Hangi müslim-i âkildir ki tesmiye ile boğazladığı hâlde mezbûhun eti helâl olmasın?

C: Tesmiye ile zebh kasd etmeyerek besmele diyen kimsedir ki 310. mes'elede beyân olunduğu üzere bir işten maksad ne ise hüküm ona göre

olacağından tesmiye ile zebh kasd olunmayınca mezbûhun adem-i hilliyle hüküm zarûrîdir. Zîrâ amden metrûku't-tesmiye olan mezbûhun hurmeti mansûsun aleyh olup ama nisyân özr-i makbûl olmakla nisyânen terk hille mâniʿ değildir.

أيّ رجل ذبح شاةَ غيرِه تعديًّا ولم يضمن؟ فقل: شاة الأضحية في أيامها أو قصّاب شدّها للذبح.

4657. Mes'ele: Hangi adamdır ki teʿaddiyen başkasının koyununu boğazlasın da damân lâzım gelmesin?

C: Kurbân bayramı günü birisi başkasının kurbânını sâhibinin niyyetine onun izni olmayarak kesiverse 142. mes'elede beyân olunduğu üzere damân îcâb etmeyeceği gibi kasabın kesmek üzere ayaklarını bağlamış olduğu hayvânı başkasının kesivermesiyle de damân lâzım gelmez. Zîrâ insâniyyet nâmına ebnâ-yı cinsine muʿâvenette bulunmak mücâzât îcâb eylemez.

[KİTÂBÜ'L-KERÂHİYYET]

كتاب الكراهية

أيّ إناء من غير النقدين يحرم استعماله؟ فقل: المتّخذ من أجزاء الآدمي.

4658. Mes'ele: [2320] Hangi kaplardır ki gümüş ve altından olmayıp başkasının milki de olmadığı hâlde istiʿmâli câiz olmaya?

C: Eczâ-yı âdemîden ittihâz olunan kaptır ki kerâmet ve ihtirâmına binâen istiʿmâli harâm olarak câiz değildir.

أيّ إناء مباح الاستعمال يكره الوضوء منه؟ فقل: ما خصّه لنفسه.

4659. Mes'ele: Mübâhu'l-istiʿmâl olan hangi kaptır ki ondan abdest almak mekrûh ola?

C: Bir kimsenin ancak kendisine tahsîs eylediği kaptır ki ondan başkasının abdest almaya hakkı olmaya.

أيّ مكان في المسجد تكره الصلاة فيه؟ فقل: ما عيّنه لصلاته دون غيره.

4660. Mes'ele: Mescidin hangi mahallidir ki onda namâz mekrûh ola?

C: Mescidde kendisine hasr u tahsîs eylemiş olduğu mahaldir.

أيّ ماء مسيل لا يجوز الشرب منه؟ فقل: ماء وضع الصبي فيه كوزًا من ماء.

4661. Mes'ele: Hangi mâ-i mübâh-ı tâhirdir ki ondan içmek câiz olmasın?

C: Şol havzın suyudur, ondan bir sabî dest veya başka bir kap su alıp tekrâr içine boşaltmış ola. Zîrâ 3598. mes'elede beyân olunduğu üzere sabî-yi mezkûr onu kaba koymakla bi'l-ihrâz mâlik olup temlîk ve ibâhaya mâlik olmadığından ondan başkasının istifâde[si] câiz olamaz. *Ahkâm-ı Sığâr*'da mes'ele-i mezkûreye bak.

أيّ رجل هدم دار غيره بغير إذنه ولم يضمنها؟ فقل: إذا وقع الحريق في محلّة فهدمها لإطفائه بإذن السلطان.

4662. Mes'ele: Hangi adamdır ki sâhibinin izni olmayarak başkasının hânesini yıkıp da hiçbir şey dâmin olmasın?

C: Harîk vâki' olan mahallede diğer hâneleri harîkin sirâyetinden **[2322]** muhâfaza için îcâbına göre izn-i sultânla başkasının hânesini yıkan kimsedir ki … mes'elede beyân olunduğu üzere ehven-i şerri ihtiyâr ile a'zamından halâs kabîlindendir.

[KİTÂBÜ'L-CİNÂYÂT]

كتاب الجنايات[1]

أيّ جان إذا مات المجني عليه فعليه نصف الدية وإذا عاش فالدية؟ فقل: الختان، إذا قطع حشفة الصبي خطأ بإذن أبيه.

4663. Mes'ele: Hangi cânîdir ki bir kimse hakkında cinâyette bulunup da ol kimse vefât ederse nısf-ı diyet, vefât eylemez yaşar ise tam diyet lâzım gelsin?

C: Pederinin izniyle çocuğunu sünnet eder iken hatâen âletin başını kâmilen kesen sünnetçidir. Bu makâmda çocuğun vefâtıyla yaşaması beyninde fark, sünnetçiden biri hitân, diğeri kat'-ı haşefe gibi iki fiil sâdır olup hitânda me'zûn, kat'-ı haşefede gayr-i me'zûndur. Vefâtın gayr-i me'zûn

---

1 Hâmiş: 276. mes'eleye bak.

olduğu katʿ-ı haşefeden neş'et eylemesi muhtemil olduğu gibi me'zûnün fîh olduğu hitândan neş'et eylemesi de me'mûl olarak vâkiʿ olan şekke binâen gayr-i me'zûn olduğu fiilin hissesi olarak nısf-ı diyet lâzım geldi. Ama çocuk vefât etmeyip de yaşamış olduğu sûrette sünnetçi hadd-i muʿtâdı tecâvüz ederek mevziʿ-i tenâsülün menfaʿatini fevt ve iʿdâm eylemiş olmakla tam diyet vermesi lâzım gelir. … mes'eleye bak.

أيّ رجل قطع أذن إنسان وجب عليه خمسمائة دينار وإن قطع رأسه فعليه خمسون دينارًا؟ فقل: إذا خرج رأس المولود فقطع إنسان أذنه ولم يمت فعليه ديتها، وإن قطع رأسه فعليه الغرّة.

4664. Mes'ele: [2323] Hangi adamdır ki bir kimsenin kulağını kestiği hâlde beş yüz dînâr lâzım gelip, başını kestiği hâlde elli dînâr îcâb eylesin?

C: Çocuğun hîn-i vilâdette başı çıkar iken kulağını kesip de çocuk yaşar ise … mes'elede beyân olunduğu üzere tam diyet lâzım gelip ve eğer başını keserse elli dînârdan ibâret olan gurre lâzım gelir. Zîrâ cenînin diyeti mevlûdün diyetinin nısf-ı öşrüdür.

Gurre fi'l-asıl güzîde maʿnâsına atların alnındaki beyâzlara ıtlâk olunarak kıymetli köle ve câriyeye de ıtlâk olunur ise de bu makâmda beyân olunduğu vechile beş yüz dirhem gümüşten ibâret olan diyet-i cenînde müstaʿmeldir. Lâkin diyet-i cenîn ale'l-ıtlâk gurre değildir. Belki gurre, meyyit olarak sâkıt olan cenînin diyetidir. Binâenaleyh hayyen sâkıt olup da baʿdehu vefât ederse diyet-i kâmile lâzım gelir. Kızın diyeti erkeğin diyetinin nısfıdır. Diyet-i mezkûre ıskât edenin âkilesine lâzım gelip bir senede ödenir. Iskât edilen cenîn iki ise iki diyet lâzım gelir. Bunlar vâlideleri de telef olursa yine iki diyet lâzım gelip müstebînü'l-hilkat olan cenîn tâmmü'l-hilkat hükmündedir.

أيّ شيء في الإنسان تجب بإتلافه دية وثلاثة أخماسها؟ فقل: الأسنان.

4665. Mes'ele: İnsânın hangi cüz'üdür ki itlâf oldukda diyet-i kâmile ile onun üç humsu lâzım gelsin?

C: Dişleridir ki hepsinin itlâfı hâlinde bin altı yüz dînâr verilmek lâzım gelir ki bin dînârı diyet-i kâmilesi olup onun humsü iki yüz dînâr olmakla üç humus altı yüz edeceğinden mecmûʿu bin altı yüz dînâr eder. … mes'eleye bak.

[KİTÂBÜ'L-FERÂİZ]

كتاب الفرائض

ما أوّل ميراث قسم في الإسلام؟ فقل: ميراث سعد بن الربيع كذا في المحيط.

4666. Mes'ele: İslâm'da ibtidâ taksîm olunan mîrâs hangisidir?

C: *Muhît*'in beyânına göre Saîd b. er-Rebî'in mîrâsıdır. Hamevî'nin beyânına göre böyle evveliyyât hakkında vârid olan elgâz-ı fıkhiyye kütüb-i kesîreyi işgâl eder. **[2324]**

أيّ رجل قيل له: أوص، فقال: بما أوصي؟ إنما يرثني عمتاك وخالتاك وجدتاك وأختاك وزوجتاك؟ فقل: صحيح تزوّج بجدتي رجل مريض أم أمه وأم أبيه والمريض متزوج بجدتي الصحيح كذلك فولدت كل من جدتي الصحيح من المريض بنتين فالبنتان من جدتي الصحيح أمّ أمّه خالتاه واللتان من أمّ أبيه عمّتاه وقد كان أبو المريض متزوّجًا أم الصحيح فولدت بنتين فهُما أختا الصحيح لأمه والمريض لأبيه. فإذا مات المريض فلامرأتيه الثُمن وهما جدّتا الصحيح؛ ولبناته الثلثان وهنّ عمتا الصحيح وخالتاه؛ ولجدتيه السُدس وهما امرأتا الصحيح؛ ولأختيه لأبيه ما بقي وهما أختا الصحيح لأمه؛ والمسألة تصحّ من ثمانية وأربعين.

3667. Mes'ele: Nasıl olur ki bir sahîh marîza hitâben "Bana mâl vasiyyet et!" diyerek vasiyyet talebinde bulunup da cevâb olarak marîz da ona "Ben ne vasiyyet edeyim ki senin iki halan ve iki teyzen ve iki büyük vâlidelerin ve iki hemşîrelerin ve iki zevcelerin bana vâriselerdir." diyebilsin?

C: Vasiyyet talebinde bulunan sahîh, ol marîzin iki büyük vâlidesini tezevvüc edip (onların biri marîzin vâlidesinin, diğeri pederinin analarıdır) marîz-i mezkûr da sahîh-i mezbûrun atasıyla pederinin vâlidelerini tezevvüc edip sahîhin büyük vâlideleri olup marîzin zevceleri bulunan iki kadından her biri marîz-i mezkûrdan ikişer kız doğurmuş olmakla olur. Zîrâ sahîhin vâlidesinin vâlidesinden tevellüd eden iki kız onun teyzeleri ve pederinin vâlidesinin doğurduğu kızları da halaları olup marîzin pederi dahi sahîhin vâlidesini tezevvüc edip ondan iki kız doğurdukta, onlar da sahîhin ana bir hemşîreleri ve marîzin baba bir hemşîreleri olup marîz-i mezkûr vefât ettikte iki zevce sekizde bir düşer ki mezbûreler sahîhin büyük vâlideleri

idi. Dört kızına iki sülüs isâbet eder ki onların ikisi sahîhin halaları ve diğer ikisi teyzeleridir. Ve iki büyük vâlidesine altıda bir isâbet eder ki onlar da sahîhin zevceleridir, **[2325]** li-ebin olan iki hemşîresi bâkîyi alırlar. Onlar da sahîhin li-ümmin hemşîreleridir. Binâenaleyh asl-ı mes'ele kırk sekizden tashîh olunur. Bi-lutfihi Teâlâ *Eşbâh ve Nezâir*'in fenn-i râbi'inden ibâret olan elgâz-ı fıkhiyye karîn-i hitâm olup fenn-i hâmisten ibâret olan hiyel-i şer'iyye fennine mübâşeret olunacaktır.

***

[BEŞİNCİ FEN: HİYEL/FIKHÎ ÇIKMAZLARDA ÇARELER]

الفن الخامس من الأشباه والنظائر في الحيل الشرعية

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله الذي يعلم دقائق الأمور من غير التباس ويحكم بمقتضى علمه وإن جهل الناس، والصلاة والسلام على أفضل من اعتمد عليه وفوّض الأمور كلها إليه.

وبعدُ، فهذا هو النوع الخامس من الأشباه والنظائر وهو فنّ الحيل، جمع حيلة وهي الحذق في تدبير الأمور، وهي تقليب الفكر حتى يهتدي إلى المقصود، وأصلها الواو واحتال طلب الحيلة كذا في المصباح.

4668. Mes'ele: Baʿde edâ-i mâ vecebe aleynâ maʿlûm ola ki musannif-i allâme fenn-i râbiʿin mündericâtından ibâret olan elgâz-i fıkhiyyeyi baʿde'l-beyân *Eşbâh ve Nezâir*'in nev-i hâmis bulunan fenn-i hiyelin beyânına şurûʿla buyurur ki, hiyel, hîlenin cemʿi olup *Misbâh*'ın beyânına göre hîle, ecvef-i vâvî olan haveleden me'hûz olarak tedbîr-i umurda hazâkatten ibâret olup hazâkat ise maksada vusûl için kuvve-i fikriyyeyi taklîb ve tasrîftir. احتال فلان denir ki طلب الحيلة demektir.

واختلف مشايخنا في التعبير عن ذلك، فاختار كثير التعبير بكتاب الحيل واختار كثير كتاب المخارج، واختاره في الملتقط.

4669. Mes'ele: [2326] Meşâyih-i Hanefiyye fenn-i mezkûrdan taʿbîrde ihtilâf edip fukahâ-yı Hanefiyye'den ekserisi *kitâbu'l-hiyel* taʿbîrini ve ekseri kimseler de *kitâbu'l-mehâric* unvanını ihtiyâr edip *Mültekat*'ta *kitâbu'l-mehâric* taʿbîri ihtiyâr olunmuştur.

وقال أبو سليمان: كذَبوا على محمد ليس له كتاب الحيل، وإنما هو الهرب من الحرام والتخلّص منه حسنٌ قال الله تعالى: ﴿وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِب بِّهِ وَلَا تَحْنَثْ﴾، وذكر في الخبر أن رجلًا اشترى صاعًا من تمر بصاعين فقال ﷺ: أربيت هلا بعت تمرك بالسلعة ثم ابتعت بسلعتك تمرًا. وهذا كله إذا لم يؤد إلى الضرر بأحد، انتهى.

4670. Mes'ele: Ebû Süleymân "İmâm Muhammed hazretlerine *Kitâbu'l-Hiyel* isbâtında bulunan fukahâ müşârün ileyh hakkında kizbde bulundular. Zîrâ onun için kitâbu'l-hiyel taʿbîri yoktur. Belki müşârün ileyh hazretleri fenn-i mezkûrdan الهرب من الحرام[1] taʿbîr buyurup fenn-i mezkûrdan bu unvânla tahallus ise güzeldir." demiş.

Tâtârhâniyye'den naklen Hamevî'nin beyânına göre ulemâ-yı Hanefiyye'nin mezhebi ibtâl-i hak veya idhâl-i şübhe için iltizâm olunan hîlenin cümlesi tahrîmen mekrûh olup *Uyûn* ve *Câmiu'l-Fetâvâ*'da hiyel-i mezkûrenin adem-i cevâzına kâil olmuşlardır. Ama harâmdan halâs ve helâle tevassul için iltizâm olunan her türlü hîleler hasen olup İmâm Şaʿbî hazretlerinden menkûl olarak لا بأس بالحيلة فيما يحل[2] kavlinin maʿnâsıdır.

4671. Mes'ele: Hazreti Eyyûb aleyhi's-selâm hasbe'l-iktizâ kesb-i âfiyet ettikte zevce-i mutahherelerine **[2327]** yüz değnek vurmak üzere etmiş olduğu yemînden bâr olarak halâsının çaresini taʿlîm makâmında ﴿وَخُذْ بِيَدِكَ ضِغْثًا فَاضْرِبْ بِهِ وَلَا تَحْنَثْ﴾[3] âyet-i celîlesinin mazmûnuyla hîle-i şerʿiyyenin meşrûʿiyyetini beyân buyurup bilâ-nesh nakil buyrulmakla şerîʿat-i Muhammediyye'de dahi hasbe'l-îcâb meşrûʿiyyetine delîl-i şerʿî olarak mesâil-i hiyelde İmâm Muhammed âyet-i celîleyi temessük buyurmuşlar. Her ne kadar bazı fukahâ hükm-i âyetin neshine zâhib olmuşlar ise de meşâyih-i fukahânın ekserisi beyân olunduğu üzere adem-i neshine kâillerdir.

İbn Abbâs radıyallâhu anh hazretlerinden naklen Hamevî'nin beyânına göre, Hazret-i İbrâhîm aleyhi's-selâmın zevce-i mutahhereleri Hazret-i Sâre ile Hâcer beyninde vâkiʿ olan vahşet ve münâferet üzerine Hazret-i Sâre muzaffere olursa Hazret-i Hâcer'in aʿzâsının birini katʿla yemîn ettikte onların beynlerini ıslâh için Hazret-i İbrâhîm'e Cebrâil aleyhi's-selâm irsâl olundukda Hazret-i Sâre beyân olunduğu vechile yemîninden halâsın çaresini istiftâ ettikte Hazret-i Sâre'ye Hacer'in kulağını delmekle emredilmesi vahyolunmuş. Yaʿnî, onunla Hazret-i Sâre yemîninde bâr olması için bu vecihle hîle-i şerʿiyye taʿlîm buyurulmuş. İşte tâife-i nisânın kulaklarını delip küpe takmaları bu hikmete mebnîdir.

---

1 "(Bu) harâmdan kaçmaktır."

2 "Helal olan şeyler konusunda hile yapmakta bir beis yoktur."

3 "Eline bir demet bitki sapı alıp onunla vur ve böylece yeminini yerine getirmiş ol" (dedik). Sad, 38/44.

4672. Mes'ele: Haberde vârid olduğuna göre, bir kimse iki sâʿ hurma bedelinde bir sâʿ iştirâ buyurdukda Resûl-i Ekrem -sallallâhu teʿâlâ aleyhi ve sellem- Efendimiz hazretleri "Ribâda bulundun. Keşke hurmayı bir silʿa bedelinde satıp da silʿa ile hurma iştirâ ederek cinsleri tebeddül eylese idi[n] ribâdan halâs olurdun." buyurmuşlardır. Binâenaleyh bir kimsenin zararına mü'eddî olmayarak **[2328]** harâmdan halâs ile helâle vuslat için hîle-i şerʿiyyenin meşrûʿiyyeti Kitâb ve sünnetle sâbitedir.

[SALÂT]

فيه فصول:

الأوّل في الصلاة: إذا صلّى الظهر أربعًا فأقيمت في المسجد فالحيلة أن لا يجلس على رأس الرابعة حتى تنقلب هذه الصلاة نفلًا ويصلّي مع الإمام.

4673. Mes'ele: Efdal ve aʿlâya vuslat için hîle-i şerʿiyye fenninde fusûl-i adîde olup fasl-ı [evvel], meselâ mukîm olarak salât-ı zuhra münferiden şurûʿ edip dördüncü rekʿata kıyâm eylemiş iken ol namâzın cemâʿatle edâsına ikâme olundukda fazîlet-i cemâʿati ihrâz için imâma iktidâ ederek cemâʿatle edâsını kasdettikte hîle-i şerʿiyye kılmış olduğu mikdâr nâfile olmak için rekʿat-ı râbiʿa başında kaʿde-i ahîri terk ile bir rekʿat dahi ilâve ederek iktidâya niyyetle imâmla edâ eder.

[SAVM]

الثاني في الصوم: التزم صوم شهرَين متتابعَين وصام رجبًا وشعبان فإذا شعبان نقص يومًا فالحيلة أن يسافر مدة السفر فينوي اليوم الأوّل من شهر رمضان عمّا التزم. ولو حلف لا يصوم رمضان هذا يسافر ويفطر.

4674. Mes'ele: Fasl-ı sânî savmda olup mütetâbiʿan iki ay nâfile oruç nezrederek edâsını iltizâmla Receble Şaʿbân'ı edâya başlayıp da Şaʿbân-ı şerîf bir gün noksân olsa tâm altmış günü ikmâl ile nezrini îfâda hîle-i şerʿiyye, lâ ekall on sekiz sâʿat mikdârı müddet-i sefer bir mahalle sefer edip

Ramazân'ın birinci gününü menzûra niyyet eylemektir. Zîrâ … mes'elede beyân olunduğu üzere ﴿أَوْ عَلٰى سَفَرٍ فَعِدَّةٌ مِنْ أَيَّامٍ أُخَرَ﴾[1] muktezâsı üzere müsâfir hakkında **[2329]** nehâr-ı Ramazân zarf olup miʿyâr olmadığından tutulan savm menvîden vâkiʿ olur.

4675. Mes'ele: Girmekte olan Ramazân'da sâim olursa zevcesi talâk-ı selâse ile boş olmasına veya meselâ köle ve câriyelerinin âzâd olmasına yemîn edip de bunlar vâkiʿ olmayarak yemîninde bâr olmasında hîle-i şerʿiyye sefere çıkıp iftâr eylemektir.

[ZEKÂT]

الثالث في الزكاة: من له نصاب أراد منع الوجوب عنه؛ فالحيلة أن يتصدّق بدرهم منه قبل التمام أو يهب النصاب لابنه الصغير قبل التمام بيوم، واختلفوا في الكراهة ومشايخنا أخذوا بقول محمد دفعًا للضرر عن الفقراء.

4676. Mes'ele: Fasl-ı sâlis zekâtta olup nisâba mâlik olan kimse vücûb-i edânın menʿini diledikte onda hîle, havlin tamâmından velev bir gün akdem nisâbın tenâkuz edecek mikdârını tasadduk veyâhud tamâm-ı nisâbı veled-i sağîrine hibe eylemektir. Zîrâ havlin adem-i tamâmiyyetine binâen zekâtın edâsı vâcib olmayarak (أنت ومالك لأبيك) muktezâsınca hâl-i ihtiyâcında ondan istifâde dahi eder. Lâkin ﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾[2] muktezâsınca dâr-ı teklîfte bulundukça vazîfe-i ubûdiyyetine müdâvemet ve müsâraʿatın lüzûmu ve Cenâb-ı Hakk'ın kendisine inâyet ve ihsân buyurduğu niʿmet-i mâliyyenin edâ-yı şükrü mukteżâ-yı ubûdiyyet olmakla, edâ-yı zekâtın ıskât-ı vücûbu için böyle hîlenin kerâhetinde ihtilâf olunup meşâyih-i Hanefiyye fukarâdan defʿ-i zarar için adem-i cevâzıyla İmâm Muhammed'in kavline ahz ve iʿtibâr eylemişlerdir.

Dürer ve Gurer'den naklen Hamevî'nin beyânına göre muʿtemed ve müftâ bih olan da İmâm Muhammed'in kavlidir.

Ve *Tenvîr*'de bâb-ı şüfʿada Ebû Yûsuf'un ve bâb-ı zekâtta **[2330]** İmâm Muhammed'in kavliyle fetvâ verilir, demiş. Zekâtın vücûb-i edâsını ıskât

1 "Yolcu olan, başka günlerden sayısınca tutar." Bakara, 2/184.
2 "Kesin olan şey gelinceye kadar rabbine kulluk et." Hicr, 15/90.

için Ebû Yûsuf'un kable'l-havl mâlını zevcesine hibe edip, baʿdehu onun da kendisine hibe muʿâmelesi İmâm-ı Aʿzam hazretlerine arzolundukda هذا من فقهه buyurması da İmâm Muhammed'in adem-i cevâzıyla kavlini te'yîd eder.

ومن له على فقير دين وأراد جعله عن زكاة العين فالحيلة أن يتصدّق عليه ثم يأخذه منه عن دينه وهو أفضل من غيره. ولو امتنع المديون من دفعه له مَدَّ يدَه ويأخذه منه لكونه ظفر بجنس حقّه. فإن مانَعه رفعه إلى القاضي فيكلّفه قضاء الدين أو يوكّل المديون خادم الدائن بقبض الزكاة ثم بقضاء دينه فبقبض الوكيل صار ملكًا للموكّل ونظر فيه بإمكان عزله فيدافعه ويأتي ما تقدّم.

4677. Mes'ele: Bir kimsenin fakîrde alacağı olup onu yedinde bulunan mâlın zekâtından edâda hîle, fakîr-i mezkûra matlûbu mikdâr nakd tasadduk edip, baʿdehu deyne mahsûben vermiş olduğu parayı ondan almaktır. Zîrâ bi'l-fiil te'diye bulunmadıkça fakîrde bulunan alacağı gerek yedinde bulunan mâl-ı mevcûdun ve gerekse başkasının zimmetinde bulunan matlûbun zekâtına mahsûb etmekle zimmetinden vücûb sâkıt olmaz.

4678. Mes'ele: Beyân olunduğu vecihle zekâtını fakîr-i mezkûra vermek başka fakîre vermekten efdaldir. Zîrâ hem te'diye-i zekât ve hem de onu deynden tahlîse muʿâvenet vardır.

4679. Mes'ele: Fakîr-i mezkûra matlûbu mikdâr zekâtı verdikten sonra edâ-yı deynden imtinâʿda bulunur ise hakkının cinsine zafer bulduğundan cebren çekip elinden alır. Ve eğer mümâneʿada bulunarak elinden almaya kâdir olmaz ise hâkime mürâcaʿat ederek hâkim ol para ile deynini **[2331]** edâ eylemek üzere fakîr-i mezkûra teklîf eder. Veyâhud zekâtını kable'l-edâ fakîr-i mezkûr dâinin hâdimini zekâtı kabûl edip onunla borcunu ödemeye tevkîl edip vekîlin zekâtı kabzıyla müvekkil-i medyûnun milki olacağından baʿde'l-kabz ve kable'l-kazâ vekîli vekâletten azlinden havf ederse zekâtını vekîle te'diye hâlinde bi'l-müdâfaʿa hemân onun elinden alarak deynine mahsûb eder veya mahkemeye mürâcaʿat eder.

ودفعه بأن يوكّله ويغيب فلا يسلم المال إلى الوكيل إلا في غيبته.

4680. Mes'ele: Eğer zekâtı vekîline baʿde'l-edâ' savuşup gâib olması me'mûl ise zekâtı vekîline onun gaybûbetinden sonra teslîm eder.

ومنهم من اختار أن يقول: كلما عزلتك فأنت وكيلي، ودُفع بأن في صحّة هذا التوكيل اختلافًا.

3681. Mes'ele: Medyûn-i mezkûra zekâtını verip de ondan alacağını tesviyenin hîlesini taʿyînde bazı fukahâ, medyûn-i mezkûrun zekâtı kabûle tevkîlde vekîle hitâben "Her ne zamân seni vekâletten azledersem sen benim vekîlimsin." demesini ihtiyâr eylemiş ise de bu vecihle tevkîlin sıhhati ihtilâfîdir.

فإن كان للطالب شريك في الدين يخاف أن يشاركه في المقبوض فالحيلة أن يتصدق الدائن ويهب المديون ما قبضه للدائن فلا مشاركة.

4682. Mes'ele: Meselâ iki kimsenin bir fakîrde müştereken bin kuruş matlûbları olup onlardan birisi zekâtını fakîr-i mezkûra verip de ondan matlûbunu istîfâ edip velâkin vereceği zekâtı baʿde'l-kabz diğer şerîki de iştirâkinden havf ederse hîle, dâinin zekâtı fakîre verip **[2332]** medyûnun da baʿde'l-kabz makbûzu dâine hibe eylemesidir ki müşâreket bulunmaz, deniyor ise de bu sûrette asl-ı matlûb olan kazâ-yı deyn hâsıl olmayacağından cây-ı nazardır.

والحيلة في التكفين بها التصدق بها على فقير ثم هو يكفن فيكون الثواب لهما وكذا في تعمير المسجد.

4683. Mes'ele: Zekâtla tekfîn-i meyyit ve taʿmîr-i mesâcid ve medâris ve sâir hayrât-ı müberrâta sarfla hem onların husûlü ve hem de zimmet-i mükelleften vâcib olan zekâtın sukûtunda hîle, zekâtı fakîre baʿde'l-edâ ol fakîrin onunla onları edâ eylemesidir. Çünkü … mes'elede beyân olunduğu üzere zekâtın sıhhatinde ehline temlîk şart olup beyân olunan mahaller ise kâbil-i temellük olmadığından onlara temlîk de kâbil olmadığı cihetle zekâtın mahal ve masrifi bulunan sınıflardan birine temlîk edip ol kimse baʿde'l-kabûl temellükle kendi milki olacağından onlarda sarf ile icbâr olunmaz ise de kendi ihtiyârıyla sarf ederek hayrât-ı mezkûreyi tahsîl ederse müzekkî sevâb-ı tasaddukla ve kâbız da hayrât-ı mezkûrenin sevâbıyla müsâb olurlar.

[FİDYE]

الرابع في الفدية: أراد الفدية عن صوم أبيه أو صلاته وهو فقير: يعطي منوين من الحنطة فقيرًا ثم يستوهبه ثم يعطيه وهكذا إلى أن يتمّ.

4684. Mes'ele: Fasl-ı râbi', fidyede olup fakîr olan kimse pederinin ve kezâ vâlidesinin fevt edip kazâ edemeyerek zimmetlerinden kalan savm ve salât gibi hukûk-ı Bârî'nin ıskâtı için fidye vermek kasdettikte onların cümlesini fidye ile ıskâtta hîle, kazâya kalan savm ve salâtın mikdârları ma'lûm ise bir gün savm veya bir vakit namâzın fidyesi olmak üzere iki batman, ya'nî beş yüz yirmi **[2333]** dirhem mikdârı buğday veyâhud bin kuruş dirhem mikdârı arpa veya bunların kıymetini fakîre verip ba'de'l-kabz fakîr-i mezkûr onu ona hibe edip ba'de'l-kabz yine vererek kazâya kalan tekmîl-i savm ve salâtın fidyeleri edâ edilene kadar bu vechile te'diye ve hibe ile devr eylemektir.

[HAC]

الخامس في الحج: إذا أراد الآفاقي دخول مكة بغير إحرام من الميقات قصد مكانًا آخر داخل المواقيت كبستان بني عامر.

4685. Mes'ele: Fasl-ı hâmis hacda olup 161. mes'elede beyân olunduğu üzere Harem-i şerîfe ihtirâmen bilâ-ihrâm mîkâtı tecâvüz memnû' olmakla cevâzında hîle, 161. mes'elede beyân olunduğu vechile Mekke-i Mükerreme ile mîkât arasında bulunan hille duhûl için ihrâm lâzım olmadığından meselâ Cidde ve Halîs ve Benî Âmir'in bostanı gibi bir mahalle duhûl kasdıyla girip ehl-i hille iltihâk ederek onlar gibi bilâ-ihrâm Mekke-i Mükerreme'ye de girmek câiz olur.

إذا أراد أن يكون لبنته محرم في السفر يزوّجها من عبده بعلمها فقط.

4686. Mes'ele: Seferde kızına bir mahrem tedârikinde hîle, yalnız kızının ma'lûmu olup kölesinin haberi olmayarak kızını kölesine nikâh eylemektir. Zîrâ nikâhın sıhhatinde kızının ilmi şart olup kölesinin ilmi şart değildir.

[NİKÂH]

السادس في النكاح: ادّعتْ امرأةٌ نكاحَه فأنكر ولا بينة ولا يمين عند الإمام عليه فلا يمكنها التزوّج ولا يؤمر بتطليقها لأنه يصير مقِرًّا بالنكاح؛ فالحيلة أن يأمره القاضي أن يقول: إن كنتِ امرأتي فأنت طالق ثلاثًا.

4687. Mes'ele: [2334] Fasl-ı sâdis nikâhta hîle olup bir mer'e recül hakkında nikâh iddiʿâsında bulunup bilâ-beyyine recül de inkârda bulunsa inde'l-İmâm onun üzerine yemîn lâzım gelmez. Binâenaleyh mezbûreyi tezevvüc mümkün olmayacağı gibi talâkın mahalli menkûha olmakla recüle de tatlîki mümkün değildir. Zîrâ nikâhı mukir olması lâzım gelir. Halbuki münkirdir. İmdi hîle, kâdî recüle "Eğer sen benim zevcem isen üç talâkla boşsun." demekle emreder.

ولو ادّعى نكاحَها فأنكرتْ فالحيلة في دفع اليمين عنها على قولهما أن تتزوّج بآخر. واختلف في صحّة إقرارها بنكاح غائب.

4688. Mes'ele: Bir kimse bilâ-beyyine bir mer'e hakkında nikâh iddiʿâ edip mezbûre inkârda bulunsa, İmâmeyn hazerâtının kavilleri üzere mezbûreden defʿ-i yemînde hîle, mezbûrenin başka bir adamla tezevvüc eylemesidir. Mezbûrenin bir gâibe nikâh ikrârının sıhhatinde ihtilâf olunup Hamevî'nin beyânına göre fakîh Ebû Caʿfer sıhhatine, Muhammed b. Fadl adem-i sıhhatine kâil olmuşlardır.

والحيلة في صحة هبة الأب شيئًا من مهر بنته للزوج أنها إن كانت كبيرة فإنه يهب له كذا بإذنها على أنها إن أنكرت الإذن فأنا ضامن فيصح، وإن كانت صغيرة يحيل الزوج البنت بذلك القدر على الأب إن كان مليًّا فيصح ويبرأ الزوج.

4689. Mes'ele: Kızının mehrinden pederin zevcine bir mikdâr şey hibesinin sıhhatinde hîle, eğer mezbûre kebîre ise; eğer kızı izni inkâr ederse "Ben dâminim." diyerek kızının izniyle mehrinden bir mikdâr şey hibe ederse sahîha olup ve eğer kızı sağîre olarak izni muʿteber değil ise kızın pederi zengin ise zevci onu pederinin hibe ettiği mikdâr ile perderine havâle ederek **[2335]** hibe sahîha olup zevc ondan berî olur.

وإذا أراد أن يزوّج عبده على أن يكون الأمر له يزوّجه على أن أمرها بيد المولى يطلقها المولى كلّما أراد.

4690. Mes'ele: Emr-i talâk kendi elinde olmak üzere kölesini tezvîci kasd eylese onda hîle, mezbûrenin emr-i talâkı mevlâsının elinde olmak üzere tezvîc edip her ne zamân dilerse mevlâ tatlîk eder.

وإذا خافت المرأة الإخراج من بلدها تتزوّجه على مهر كذا على أن لا يخرجها، فإذا أخرجها كان لها تمام مهر مثلها أو تقرّ لأبيها أو لولدها بدين، فإذا أراد إخراجها منعَها المقَرّ له.

4691. Mes'ele: Mer'e kocası kendisini beldesinden ihrâcından havf ederse onda hîle, beldesinden hârice çıkarmamak üzere şu kadar mehir ile nefsini tezvîc edip çıkardığı sûrette mezbûrenin tamâm-ı mehr-i misli lâzım gelir veyâhud mezbûre pederine veyâhud oğluna deyn ikrârında bulunup kocası beldesinden çıkarmak istedikte mukarrun leh onu ihrâcından menʿ eder.

فإن خاف المقَرّ له أن يحلّفه الزوجُ أنّ له عليها كذا باعها بذلك المال ثيابًا فإذا حلف لا يأثم.

4692. Mes'ele: Mukarrun lehler zevc tarafından kendilerinin mezbûre üzerinde ikrâr olunan şey hakları olduğuna yemîn vermesinden havf ederler ise onda hîle, ikrâr olunan mikdâr bedelinde mezbûreye bir sevb ve emsâlini satmaktır. Bu sûrette onda alacakları olduğuna yemîn ederler ise sahîh olmakla günahkâr olmazlar. **[2335]**

والأولى أن تشتري شيئًا ممن تثق به أو تكفل له ليكون على قول الكل فإن محمدًا خالَف في الإقرار.

4694. Mes'ele: Mezbûreyi kocası beldesinden ihrâcından menʿin hilesinde evlâ olan kendisine iʿtimâd olunacak bir kimseden gâlî fiyatla bir şey iştirâ eylemek veyâhud bi'l-ittifâk akvâl-i eimme üzere olmak için mezbûrenin mukarrun lehlerden birisine kefîl olmasıdır. Zîrâ ikrâr sûretinde zevcin onu ihrâcından menʿde İmâm Muhammed hazretleri muhâliftir. Ama gerek bâyiʿ ve gerek mekfûlun leh bi'l-ittifâk onu ihrâcından menʿ edebilirler.

أراد أن يتزوّجها وخيف من أوليائها توكله أن يزوجها من نفسه ثم يقول بحضرة الشهود: تزوجت المرأة التي جعلت أمرها إليّ بصداق كذا، جوّزه الخصّاف إن كان كفؤًا، وذكر الحَلْواني أنّ الخصّاف رجل كبير في العلم يصحّ الاقتداء به.

4695. Mes'ele: Bir adam bir kadını tezevvüc kasdedip de velîlerinden havf edilirse hîle, mezbûre ol kimseyi nefsine tezvîc eylemeye tevkîl edip ol kimse de huzûr-i şuhûdda "Emr-i nikâhını bana tefvîz eden kadını hasbe'l-vekâlet tezevvüc ettim." demesidir ki İmâm Hassâf bu vechile akdin cevazına kâil olup şemsü'l-eimme Halvânî de "Hassâf ilminde büyük kimse olmakla kendisine iktidâ ve kavliyle amel sahîh olur." diyerek fetvâ vermiş.

ولو ادعتْ عليه مهرها وكان قد دفعه إلى أبيها وخاف إنكارهما؟ ينكر أصل النكاح وجاز له الحلف أنه ما تزوّجها على كذا قاصدًا اليوم والاعتبار لنيته حيث كان مظلومًا.

4696. Mes'ele: [2336] Zevce zevcinden mehrini iddiʿâ edip halbuki zevc, mezbûrenin mehrini pederine veyâhud onun için kabzı câiz olan kimseye te'diye ve iʿtâ eylemiş olup da onlara verdiğini iddiʿâ eylese, inkâr edeceklerinden havf edip isbâtından da âciz ise bu bâbda hîle, asl-ı nikâhı inkâr eylemektir. Ve eğer mezbûre kendisini tezevvüc etmediğine yemîn teklîf ederse 690. mes'elede beyân olunduğu üzere bâb-ı eymânda niyyetle âmmı tahsîsin cevâzına binâen mehr-i mezkûrdan fazla mehir ile veyâhud matlûb olan mehir ile bugün veyâhud âhar beldede tezevvüc etmediğine yemîn eylemek câiz olup hânis olmaz. Zîrâ bu vechile adem-i tezevvücünde sâdıktır ve 697. mes'elede beyân olunduğu üzere bâb-ı eymânda âmmı tahsîste iʿtibâr mazlûmun niyyetine olup zevc ise bu bâbda mazlûmdur.

ولو حلف لا يتزوج فالحيلة أن يزوّجه فضولي ويجيزه بالفعل وكذا لا تتزوج.

4697. Mes'ele: Adem-i tezevvüce [yemîn] edip de tezevvüce lüzûm görülürse hîle, bir fuzûlî tezvîc edip fiʿlen kabûl ile izin ve icâze vermektir ki Zeylaʿî'nin beyânına göre muhtâr olan ve *Hâniyye*'den naklen *Minah-i Gaffâr*'ın beyânına göre müftâ bih olan da budur.

Câmiʿu'l-Fusûleyn'den naklen Hamevî'nin beyânına göre kavlen icâze ile de hânis olmaz. Ve kezâ bir mer'e adem-i tezevvüce yemîn edip de bir fuzûlî kendisini tezvîc edip de haber verdiğinde mehrini kabûl ile icâze verirse hânise olmaz.

ولو حلف لا يزوّج بنته فزوّجها فضولي وأجازه الأب لم يحنث.

4698. Mes'ele: Pederi kızını adem-i tezvîce yemîn edip de tezvîce lüzûm görürse hîle, bir fuzûlî **[2337]** tezvîc edip pederin icâzesidir ki hânis olmaz.

[TALÂK]

السابع في الطلاق: كتب إلى امرأته كل امرأة لي غيرك وغير فلانة طالق ثم محا ذكر فلانة وبعث بالكتاب لها لم تطلق فلانة وهذه حيلة جيّدة.

4699. Mes'ele: Fusûl-i hîleden yedinci fasıl talâkta hîle olup meselâ, mer'esine hitâben كل امرأة لي غيرك وغير فلانة طالق diye yazıp da baʿdehu فلانة nin zikrini mahvedip mektûbu mezbûreye gönderirse fülâne boş olmaz. Bu hîle-i ceyyidedir.

والحيلة للمطلّقة ثلاثًا أن يقول المحلّل قبل العقد إن تزوجتُكِ وجامعتُكِ فأنتِ طالق ثلاثًا أو بائنةً، فيقع بالجماع مرّةً. فإن خافتْ من إمساكه بلا جماع يقول إن تزوجتكِ وأمسكتكِ فوق ثلاثة أيام ولم أجامعك فيما بين ذلك. والأحسن أن تتزوّجه على أنّ أمرها بيدها في الطلاق بشرط بدئتها بذلك ثم قبوله، أما إذا بدأ المحلّل فقال تزوجتُكِ على أنّ أمركِ بيدكِ فقبلتْ لم يصرْ بيدها إلا إذا قال على أن أمرك بيدك بعدما أتزوجك فقبلت.

4700. Mes'ele: Üç talâk boş olan hürre ve iki talâk boş olan câriye zevcesini zevcin tekrâr tezevvücü hülleye muhtâc olup muhallil olan zevc-i sânînin adem-i tatlîkinden havf edilirse bunlarda hîle, kable'l-akid muhallilin mezbûrelere hitâben "Eğer seni tezevvüc edip mücâmeʿatta bulunur isem üç talâk veya bâinen boşsun." demesidir ki bir kere cimâʿ vukûʿuyla bâinen talak vâkiʿ olup baʿde-inkızâi'l-iddet zevc-i evvelleri tekrâr alabilirler. **[2338]** Ve eğer bilâ-cimâʿ taht-ı nikâhında imsâkından havf edilirse bunda dahi hîle, "Eğer seni tezevvüc edip bir gün veya daha ziyâde imsâk edip bu müddet zarfında cimâʿ eylemez isem sen üç talâk veya bâinen boşsun." dedirmektir.

Bu bâbda ahsen olan hîle, zevce tarafından bed' edilerek "Emr-i talâk yedinde olup her ne zaman ister isem nefsimi tatlîk eylemek üzere nefsimi sana tezvîc ettim." diyerek îcâbıyla, zevcin de ol vechile kabûl ederek zevcin zevceye tefvîz-i talak eylemesidir. Amma ibtidâ muhallil olan zevc "Emr-i talâk senin yedinde olmak üzere seni tezevvüc ettim." diye îcâbıyla bedʿ edip baʿdehu mezbûre de kabûl eylese tefvîz kable'l-kabûl olmakla emr-i talâk zevcenin yedinde olmaz. Meğer ki "Seni tezevvüc ettikten sonra emr-i

talâkın elinde olmak üzere seni tezevvüc ettim." deyip mezbûre de ol vechile kabûl ederse tefvîz hâsıl olup mezbûre de nefsini tatlîk edebilir.

وإذا خافت ظهور أمرها في التحليل تهب لمن تثق به مالًا يشتري به مملوكًا مراهقًا يجامع مثله ثم يزوّجها منه. فإذا دخل بها وهبه منها وتقبضه فينفسخ النكاح ثم تبعث به إلى بلد يباع ونظر فيها بأن العبد ليس بكفء ويمكن حمله على رضا الولي أو أنها لا وليّ لها.

4701. Mes'ele: Mezbûre beyne'n-nâs emr-i hüllenin zuhûrundan havf ederse bundan dahi hîle, güvenip iʿtimâd ettiği bir kimseye köle alacak mikdâr para hibe edip ol kimse ol para ile kendi akrânı mücâmeʿat edebilen mürâhık bir köle alıp baʿdehu velîleri var ise onların rızâlarıyla mezbûre ona tezvîc olunup duhûl ile hüllenin husûlünden sonra köle mezbûreye hibe olunup kabzla **[2339]** nikâh münfesih olarak köleyi de başka beldeye gönderip sattırmaktır. Hüllenin sıhhatinde nikâhın nefâzı şart olup halbuki nikâhın sıhhat ve nüfûzunda zevcin zevceye küfv olması şart olup köle ise hürreye küfv olamayacağından nikâh-ı mezkûrun adem-i sıhhati ve nikâhın adem-i sıhhatiyle hüllenin adem-i sıhhati lâzım gelir diyerek beyân olunan vecihle hîleye iʿtirâz olunur. Kefâet velîlerin hakkı olmakla velîleri râzı olur veyâhud mezbûrenin velîsi bulunmaz ise nikâhın sıhhatiyle matlûb olan hüllenin husûlüne binâen bu vechile hîle velîsi bulunmadığına veyâhud velîleri bulunup da rızâlarına mahmûldür, diyerek cevâb verilir.

حلف ليُطلّقها اليوم فالحيلة أن يقول لها أنت طالق إن شاء الله أو على ألف فلم تقبل

4702. Mes'ele: Zevcesini bugün tatlîka yemîn edip de hem karı boş olmayıp ve hem de yemîninde bâr olmakta hîle, mezbûreye hitâben أنت طالق إن شاء الله diyerek meşîet-i ilâhiyyeye muʿallakan boşamak veyâhud "Bin altın vermek üzere seni boşadım." deyip zevcenin kabûl eylemesidir ki evvelki sûrette kul için meşîet-i ilâhiyyenin vukûʿu gayr-i maʿlûm olmak ve ikinci sûrette mezbûrenin adem-i kabûlüne binâen şartın adem-i husûlüyle talâk vâkiʿ olmayıp zevc de muʿallik olarak îkâʿ-i talâkda bulunmakla yemîninde bâr olmuş olur.

حلف لا يطلقها فخلعها أجنبي ودفع له بدله لم يحنث.

4703. Mes'ele: Adem-i tatlîke yemîn edip halbuki mecbûr olsa hem tatlîk edip ve hem de yemîninde bâr olmakda hîle, zevcesini bir ecnebînin hul' edip mezbûreye bedel-i hul'u vermektir ki tatlîk olunup zevc hânis olmaz. **[2340]**

ولو قال كل امرأة أتزوجها فهي طالق فتزوج فإذا حكّمَا شافعيًّا فحكم ببطلان اليمين صح.

4704. Mes'ele: "Tezevvüc edeceğim her kadın boş olsun." diye yemîn ettikte adem-i talâkla hânis olmamakda hîle, tezevvüc edip zevceyn bir Şâfi'î'yi hakem ittihâz edip ol Şâfi'î'nin yemîn-i mezkûrun butlânıyla hükm eylemesidir ki لا طلاق قبل النكاح muktezâsınca hükm-i mezkûr sahîh olarak yemîn mürtefi' olup hânis olmaz.

Tâtârhâniyye'de bu vechile hîle hasbe'l-iktizâ şifâhen ifâde ve beyân ediliyor ise de avâm-ı nâsa bâb-ı cesâretin inkişâfıyla sû-i isti'mâl havfından kalemen beyân edilmez demiş.

ولو قال: إن لم أطلقك اليوم فأنت طالق ثلاثًا، فالحيلة أن يقول لها: أنت طالق على ألف درهم، ولم تقبل لم يقع وعليه الفتوى.

4705. Mes'ele: Zevcesine hitâben "Eğer seni bugün boşamaz isem üç talâk boşsun." diyerek zevcesinin üç talâk boş olmasını ol gün adem-i tatlîkine ta'lîk ile yemîn eylese bunda hîle zevcesine hitâben "Bugün bin kuruş vermek şartıyla sen boşsun." deyip zevcenin adem-i kabûlüdür ki müftâ bih olarak zevce kabûl eylemedikçe talâk vâki' olmaz.

أنكر طلاقها فالحيلة أن تدخل بيتًا ثم يقال له: ألك امرأة في هذا البيت؟ فيقول: لا، لعدم علمه فيقال له: كل امرأة لك فيه فهي بائن، فيجيب بذلك فتظهر فيشهدون عليه.

4706. Mes'ele: Zevcesini boşayıp da inkârda bulunsa isbâtında hîle, mezbûre bir hâneye girip gizlendikten sonra ol kimseye "Bu hânede zevcen var mı?" diye suâl edilip mezbûrenin **[2341]** orada bulunduğunu bilmediği cihetle "Zevcem yoktur." diye cevâb verdikte "Burada bulunan bi'l-cümle zevcelerin boş olsunlar mı?" suâline boş olmalarıyla cevâbı üzerine mezbûrenin zuhûruyla zevcin kelâmına şâhidlerin şehâdet eylemeleridir.

إن لم تطبخ قدرًا نصفها حلال ونصفها حرام فهي طالق، فالحيلة أن تجعل الخمر في القدر ثم تطبخ البيض فيه.

4707. Mes'ele: "Eğer nısfı helâl ve nısfı harâm olarak bir tencere pişirmez isen boş ol." dedikte bunda hîle, tencereye şarâb koyup onda yumurta pişirmektir ki kabuğu teneccüs ederek harâm içine şarâb hulûl edemeyeceğinden tâhir olarak helâl olur, demektir.

حلف لا يدخل دار فلان الحيلة حمله لها.

4708. Mes'ele: "Fülânın hânesine girmeyeceğim." diye yemîn ettikte duhûl için hîle, onu başkasının arkasına yüklenip içine bırakmasıdır.

في فيه لقمة فقال: إن أكلتها فهي طالق وإن طرحتها فهي طالق. يأكل النصف ويطرح النصف أو يأخذها من فيه إنسان بغير أمره.

4709. Mes'ele: Ağzında lokma bulunup da, eğer onu yer ise zevcesi boş olmasına ve eğer çıkarıp atarsa yine boş olmasına yemînde hîle, nısfını yiyip nısf-ı diğerini çıkarıp atmak veyâhud kendisi emretmeksizin başka bir kimsenin onu onun ağzından almasıdır. **[2342]**

[MUHÂLEʿA]

الثامن: في الخلع: سُئل أبو حنيفة عن رجل قال لامرأته: أنت طالق ثلاثًا إن سألتيني الخلعَ ولم أخلعكِ، وحلفتْ هي بالعتق إن لم تسأله الخلع قبل الليل؛ فقال أبو حنيفة للمرأة: سَلِيه الخلعَ فسألتْه فقال له: قل خلعتك على ألف فقال لها: قُولي لا أقبل، فقالت فقال: قُومي واذهبي مع زوجك فقد برّ كل منكما. وحيلة أخرى أن تبيع المرأة جميع مماليكها ممن تثق به قبل مضي اليوم ثم تسترده بعد.

4707. Mes'ele: Fusûl-i hîleden fasl-ı sâmin hulʿ bâbında olup İmâm-ı Aʿzam hazretleri zevcesine أنت طالق ثلاثًا إن سألتيني الخلعَ ولم أخلعكِ yaʿnî, "Eğer benden hulʿ taleb eder isen veya seni hulʿ eylemez isem üç talâk boşsun." deyip zevcesi de "Bu geceden akdem senden hulʿ istemez isem kölelerim âzâd olsun." diyerek yemîn eden kimselerin yemînlerinin hükmünde hîle nedir diyerek suâl olundukda İmâm-ı Aʿzam hazretleri mer'eye hitâben "Zevcenden hulʿ taleb eyle!" deyip mezbûre de hulʿ edip baʿdehu zevcine dahi "Zevcene bin kuruş veya bin altın vermek üzere seni hulʿ ettim." demesiyle emredip onun talebi üzerine zevcesine dahi adem-i kabûl ile emredip mezbûre de "Kabûl etmem." dedikte "Kalk! Kocanla birlikte gidiniz.

İkiniz de yemînlerinizde bârsınız." diyerek ikisinin de yemînlerinde bâr olup talâkın adem-i vukûʿunu ifâde buyurmuşlar.

4708. Mes'ele: Hükm-i mes'elede diğer hîle, ol gün mürûr etmeden mezbûre emniyet ve iʿtimâd edeceği bir kimseye mâlike olduğu cümle memlûkünü satıp baʿdehu istirdâd eylemesidir. Zîrâ beyʿle milkinde âzâd olacak hiç memlûk kalmayarak bilâ-cezâ' yemîn münhal olur.

[YEMÎN]

التاسع في الأيمان: لا يتزوّج بالكوفة يعقد خارجها ولو في سوادها إما بنفسه أو بوكيله.

4709. Mes'ele: Hîlenin dokuzuncu faslı bâb-ı eymânda olup "Kûfe'de tezevvüc etmeyeceğim." diye yemîn ederse tezevvüc için hîle, her ne kadar sevâdında olsa dahi hâric-i Kûfe'de gerek bi-nefsihi ve gerekse vekîli vâsıtasıyla akdeylemektir. Zîrâ Kûfe ismi nefs-i şehrin ismi olmakla hâric-i Kûfe, Kûfe'nin gayrı olarak hânis olmaz. **[2343]**

لا يزوّج عبده من أمته ثم أراده فالحيلة أن يبيعهما من ثقة فيزوجهما ثم يستردهما.

4710. Mes'ele: Câriyesini kölesine tezvîc etmeyeceğine yemîn etmiş iken yemîninde hânis olmayarak tezvîcini kasd ederse hîle, iʿtimâd ettiği bir kimseye onları satıp ol kimse onları yekdiğerine tezvîc eyledikten sonra istirdâd eylemektir.

لا يطلقها ببخارى يخرج منها ثم يطلقها أو يوكّل فيطلّقها خارجها.

4711. Mes'ele: Zevcesini Buhârâ'da adem-i talâka yemîn edip de tatlîke mecbûr olursa hîle, Buhârâ'dan hârice çıkıp hâricde bırakmak veya tatlîke başkasını tevkîl edip vekîlin hâricde tatlîk eylemesidir.

حلف لا يتزوجها يعقد مرتين.

4712. Mes'ele: Fülânı tezevvüc etmeyeceğine yemîn eylemiş iken hânis olmayarak tezevvücün hilesi, iki defa akdeylemektir. Zîrâ akd-i evvel ile yemîninde hânis olmuş ise, akd-i sânî ile tecdîd-i akid eylemiş olup hânis olmadığı sûrette akd-i sânî lağv olarak akd-i evvele zarar vermez.

قال: إن تزوجتها فهي طالق فتزوجها، الأَولى أن يطلّقها لتحلّ لغيره بيقين.

4713. Mes'ele: "Eğer fülâneyi tezevvüc edersem boş olsun." diye yemîn ederse yakînen başkasına nikâhı helâl olmak için evlâ olan onu tatlîk edip boşamaktır.

حلّفَتْه امرأتُه بأن كلّ جارية يشتريها فهي حرّة فقال: نعم، ناويًا قرية بعينها صحّت نيته.

4714. Mes'ele: Bir kimsenin zevcesi alacağı her câriyenin âzâd olmasına yemîn teklîf edip de ol kimse de onlardan muʿayyen olarak yalnız birisine niyetle نعم diyerek cevâb verse 690. mes'elede beyân olunduğu üzere eymânda niyyetle âmmı tahsîs diyâneten bi'l-ittifâk ve kazâen Hassâf ve ona tâbiʿ olanlara göre **[2344]** sahîh olmakla menvîden başkası diyâneten bi'l-ittifâk ve kazâen Hassâf ve ona tâbiʿ olanlara göre âzâd olur.

ولو نوى بالجارية السفينةَ صحّت نيته.

4715. Mes'ele: Mes'ele-i mezkûrede câriye ile sefîneye niyyet eylemiş olsa idi hükm-i kâʿide muktezâsınca 690., 4714. mes'elelerde beyân olunduğu üzere niyyeti sahîh olarak alacağı câriyelerden hiçbiri âzâd olmaz.

ولو قال: كل امرأة أتزوّجها عليك ناويًا على رقبتك صحت.

4716. Mes'ele: Bir kimse zevcesinin mehir olması maʿnâsını kasdederek "Senin üzerine alacağım cümle kadınlar boş." dese 1315. mes'elede beyân olunduğu üzere hakîkat-i kelâmına niyyet olmakla diyâneten ve kazâen niyyeti sahîha olarak alacağı zevceleri boş olmaz.

عرض على غيره يمينًا فقال: نعم، لا يكفي ولا يصير حالفًا وهو الصحيح كذا في التاتارخانية. وعلى هذا فما يقع من التعاليق في المحاكم أن الشاهد يقول للزوج تعليقًا فيقول: نعم، لا يصحّ على الصحيح.

4717. Mes'ele: Bir kimse diğerine yemîn arz edip de ol kimse de نعم diyerek cevâb verse bu vechile cevâb yemînin inʿikâdında gayr-i kâfî olarak mûcib-i mezkûr yemîn eylemiş olmaz.

Tâtârhâniyye'nin beyânına göre sahîh olan da budur. Binâen alâ-hâzâ, mehâkimde vâkiʿ olan taʿlîkler (eğer şâhid zevce "Zevcene hitâben, 'eğer

şöyle yapar isen boş ol' dedin mi?" deyip de zevc de "Evet." diyerek cevâb vese) kavli üzere sahih olmaz. 1812. mes'eleye bak.

إن فعلت كذا فعبدي حر يبيعه ثم يفعل ثم يسترده.

4718. Mes'ele: Bir kimse "Şunu yapar isem kölem âzâd olsun." deyip de ol şeyi yapmaya mecbûr olursa kölenin âzâd olmamasına hîle, evvelâ köleyi satıp, ba'dehu ol işi yapıp, ba'dehu köleyi **[2345]** istirdâd eylemektir.

الحيلة في بيع مدبّر يعتق بموت سيده أن يقول: إذا متُّ وأنت في ملكي فأنت حرّ.

4719. Mes'ele: Seyyidinin vefâtıyla âzâd olan müdebberin cevâz-ı bey'inde hîle, "Sen milkimde iken ölür isem hürsün." demektir ki onun bey'inin cevâzı hazret-i İmâm'dan mervîdir.

انتقض البيع بإقالة أو خيار ثم ادعى به فالحيلة أن يحلّف المدعى عليه ناويًا مكانًا غير مكانه أو زمانًا غير زمانه.

4720. Mes'ele: Meselâ bir kimse diğerinden bir şey iştirâ edip ba'dehu tarafeynin ikâleleriyle veya hıyâr ile bey' müntakiz oldukdan sonra bâyi' "Müşterî bunu satın almıştır, parasını versin!" diye iddi'â edip müşterî de inkârda bulunarak yemîn teklîf olunursa hânis olmayarak yemînde hîle, 690. mes'elede beyân olunduğu üzere niyyetle eymânda âmmın cevâz-ı tahsîsine binâen almış olduğu zamânın gayrı bir zamân veya mekânın gayrı başka bir mekân niyyetle almadığına yemîn eylemektir. Fi'l-hakîka, ol zamân veya mekânda iştirâ etmediğine binâen yemîninde hânis olmaz.

حلف لا يشتريه باثني عشر درهمًا يشتريه بأحد عشر وشيءٍ آخر غير الدراهم.

4721. Mes'ele: "On iki kuruşa almayacağım." diye yemîn ettiği şeyi on bir kuruşla başka bir şey bedelinde almış olsa yemîninde hânis olmaz.

لا يبيع الثوب من فلان بثمن أبدًا فالحيلة بيع الثوب منه ومن آخر أو يبيعه منه بعرض أو يبيعه البعض ويهبه البعض أو يوكل ببيعه منه أو يبيعه فضولي منه ويجيز البيع.

4722. Mes'ele: "Fülâna para ile ebeden sevbi satmayacağım." diye yemîn ederse bilâ-hins bey'e hîle, ol kimse ile başkasına birlikte veyâhud

arz bedelinde veyâhud bazısını hibe edip bazısını satmak **[2346]** veyâhud ol kimseye beyʿe başkasını tevkîl ile veyâhud ol kimseye bir fuzûlî satıp beyʿine icâze vermektir.

لا يشتريه يشتريه بالخيار وفيه نظر أو يشتريه مع آخر أو يشتريه إلا سهمًا ثم يشتري السهم لابنه الصغير.

4719. Mes'ele: "Eğer bu köleyi iştirâ eder isem âzâd olsun." deyip âzâd olmayarak iştirâsında hîle, hıyâr ile iştirâ ise de *Câmiʿu's-Sağîr*'de İmâm Muhammed hazretlerinin bir kimse "Şu köleyi alır isem âzâd olsun." diye taʿlîkle yemîn edip de hıyâr ile satın alsa bilâ-zikr-i hilâf âzâd olur kavline muhâlif olmakla cây-ı nazardır. Veyâhud iştirâya hîle, başkasıyla birlikte satın almak veyâhud bir sehminden mâ-ʿadâsını alıp, baʿdehu sehm-i mezkûru veled-i sağîri için iştirâ eylemektir.

عبده حرٌّ إن أخذ دينه متفرقًا يأخذه إلا درهمًا.

4720. Mes'ele: Bir kimsenin diğerinde meselâ yüz kuruş matlûbu olup müteferrikan vermek istedikte "Eğer dirhemden başka matlûbumu müteferrikan alır isem kölem âzâd olsun." diye yemîn eylese hîle, yüz kuruşun bazısını müteferrikan almaktır.

حلف ليأخذنَّ من فلان حقه أو ليقبضنَّه ثم أراد أن لا يأخذ منه يأخذ من وكيل المحلوف عليه أو من كفيله أو من حَوِيله وقيل يحنث.

4721. Mes'ele: "Fülân kimseden elbette hakkımı alacağım." veyâhud "Elbette kabz edeceğim." diye yemîn edip de baʿdehu almak ve kabz eylememek îcâb eylese hîle, mahlûfün aleyhin vekîlinden veya kefîlinden veya havâle ettiği kimseden almaktır. İnde'l-baʿz hânis olur.

إن أكلت من هذا الخبز يدقه ويلقيه في عصيدة ويطبخه حتى يصير هالكًا فيأكله.

4722. Mes'ele: "Eğer bu ekmekten yer isem şöyle olsun." diye yemîn [edip] ondan yemek için hîle, onu ufalayıp **[2347]** asîde veya çorba gibi bir taʿâmın içine bırakarak helâk olana kadar pişirip yemektir.

لا يأكل طعامًا لفلان يبيعه له أو يهديه فيأكله.

4723. Mes'ele: "Fülânın taʿâmını yemeyeceğim." diye yemîn ettikte hânis olmayarak onun taʿâmını yemek için hîle, ol kimse taʿâmını hâlife beyʿ veya ihdâ eylemesidir ki beyʿ veya ihdâ ile taʿâm hâlifin kendi milki olmakla ekl ile hânis olmaz.

إن صعدت فكذا وإن نزلت فكذا يحملها وينزل بها.

4724. Mes'ele: Mesela, bir kadın hâneye çıkmak için nerdübânın nısfına çıkmış iken zevcesi "Eğer çıkar isen üç talâk boş ol ve eğer iner isen üç talâk boş ol." diye yemîn ettikte adem-i talâkın hîlesi, onu hâmil olup indirmesidir.

لا ينفق عليها يهبها مالًا فتنفقه أو يبينها فتبطل اليمين إذا انقضت عدتها أو تستأجر زوجها كل سنة بكذا على أن يتّجر لها فحينئذ الكسب لها. وإن كان صانعًا تستأجره لتقبل العمل.

4725. Mes'ele: Zevcesine infâk etmeyeceğine yemîn ettikte hânis olmayarak infâka hîle, ona kifâyet mikdârı veya ziyâde mâl hibe edip mezbûrenin ondan nefsine kendisinin infâk eylemesi veyâhud tatlîk edip inkizâ-yı iddetle yemînin münhal olarak bâtıl olması veyâhud zevcesini ticâret eylemek üzere her sene şu kadar bedelinde istîcâr edip bu sûrette kazanmış olduğu para mezbûrenin olarak ondan nefsine infâk eder. Ve eğer meselâ terzi gibi ehl-i sanʿat ise dikeceği elbisenin kumaşlarını **[2348]** kabûl eylemek için istîcâr edip ücret olarak almış olduğu parayı nefsine sarfla infâk ederse hânis olmaz.

طلبت أن يطلق ضرّتها فالحيلة أن يتزوّج أخرى اسمها على اسم الضرة ثم يقول: طلقت امرأتي فلانة، ناويًا الجديدة أو يكتب اسم الضرة في كفه اليسرى ثم يقول: طلقت فلانة، مشيرًا باليمنى إلى ما في كفه اليسرى.

4726. Mes'ele: Bir kimsenin zevcelerinden biri eşinin talâkını taleb ettikte ondan halâsın hîlesi, talâkını taleb ettiği darrasının isminde başka bir kadın tezevvüc edip bu iki aldığı kadını niyyetle "Zevcem fülâneyi boşadım." demesi veyâhud darrasının ismini pederinin ismiyle sol avucuna yazıp baʿdehu sağ eliyle sol elindeki yazıya işâretle "Fülâneyi boşadım."

demektir ki maksadı ismi olup müsemmâsı bulunan darra olmadığı cihetle mezbûre boş olmaz.

حلّفه السُرّاق أن لا يُخبر بأسمائهم تُعَدّ عليه الأسماء فمن ليس بسارق يقول: لا، والسارق يسكت عن اسمه فيعلم الوالي السراق ولا يحنث الحالف.

4727. Mes'ele: Hırsız isimlerini hükûmete haber vermemek üzere bir kimseye yemîn verip de onları tayʿîn edip de hânis olmamakda hîle, me'mûl olan kimselerin isimleri ol kimseye sayılıp hırsızların gayrılarının isimleri zikr olundukda لا deyip, hırsızların isimleri zikr olundukda sükût eylemektir ki beldenin vâlîsi onun sükûtuyla hırsızları bilip hâlif de hânis olmaz.

لا يسكنها وشقّ عليه نقْل الأمتعة يبيعه ممّن يثق به ويخرج.

4728. Mes'ele: Sâkin olmakda bulunduğu hânede sâkin olmayacağına yemîn edip de eşyâsını taşımak **[2349]** güç geldikte onda hîle, iʿâdesine iʿtimâd edeceği bir kimseye satıp ehliyle berâber kendisi de çıkıp baʿdehu nakli müyesser olduğu vakit tekrâr satın almaktır.

إن لم آخذ منك حقّي وقال الآخر: إن أعطيتك، فالحيلة لهما الأخذ جبرًا.

4729. Mes'ele: Birisi diğerine hitâben "Eğer senden hakkımı alamaz isem şöyle olsun!" diye yemîn edip, o birisi de "Eğer ben de sana verir isem şöyle olsun!" diyerek yemîn etseler her ikisi için hîle cebren almaktır.

[ITÂK]

العاشر في الإعتاق وتوابعها: الحيلة للشريكين في تدبير العبد وكتابته لهما أن يوكّلا من يفعل ذلك بكلمة واحدة.

4730. Mes'ele: Fusûl-i hîleden onuncu fasıl iʿtâk ve tevâbiʿinde olup müşterek olan köle veya câriyenin tedbîr veya kitâbetinde şerîkler için hîle, "Müdebber kıldım." veya "Mükâteb kıldım." diyerek bir kelime ile müdebber veya mükâteb kılacak bir kimseyi ikisinin tevkîl eylemeleridir.

الحيلة في عتق العبد في المرض بلا سعاية أن يبيعه من نفسه ويقبض البدل منه. فإن لم يكن للعبد مال دفع المولى له ليقبضه منه بحضرة الشهود.

4731. Mes'ele: Bilâ-siʿâye maraz-ı mevtinde köle veya câriyenin iʿtâkında hîle, onları kendilerine satıp bedellerini kabz eylemektir. Eğer onların paraları yok [ise], huzûr-i şuhûdda kabz için mevlâları kendilerine verip onlar da huzûr-i şuhûdda mevlâlarına te'diye ederler.

واختلفوا في صحة إقرار المولى بالقبض. أعتقه ولم يشهد حتى مرض فإن أقرّ اعتبر من الثلث فالحيلة أن يقر بالعبد لرجل ثم الرجل يعتقه.

4732. Mes'ele: Sûret-i mezkûre hâl-i marazında efendisinin kölesinin bedelini kabzını ikrârının sıhhatinde **[2350]** fukahâ-yı izâm ihtilâf eylemişler.

4733. Mes'ele: Efendisi kölesini iʿtâk edip de hasta olana kadar iʿtâkına işhâd eylemese, cümle mâlından iʿtâk kasdıyla ikrâr eylese sülüs-i mâlından iʿtibâr olunur. Binâenaleyh cümle mâlından iʿtâkında hîle, bir ecnebîye hitâben "Bu köle senindir." diyerek ikrâr edip baʿdehu ol ecnebînin onu âzâd eylemesidir.

إذا أراد أن يطأ جارية ولا يمتنع بيعها، لو ولدت يهبها لابنه الصغير ثم يتزوجها فإذا ولدت فالأولاد أحرار ولا تكون أم ولد.

4734. Mes'ele: Bir câriyeyi vat' edip de doğurduğu hâlde ümm-i veled olarak onu satmak mümteniʿ olmamak için hîle, veled-i sağîrine hibe edip baʿdehu onu tezevvüc eylemektir. Zîrâ tevellüd ederse doğan çocuklar hür olup mezbûre ümm-i veled olmaz. Zîrâ veled-i sağîrinin câriyesini başkalarına nikâh etmeye mâlik olmakla kendi nefsine nikâha mâlikiyyeti evleviyyetle sâbit olur.

[VAKIF VE SADAKA]

الحادي عشر في الوقف والصدقة: أراد الوقف في مرض موته وخاف عدم إجازة الورثة، يقرّ أنها وقف رجل وإن لم يُسمّه وأنه متولّيها وهي في يده.

4735. Mes'ele: Fusûl-i hiyelden on birinci fasıl, vakıf ve sadaka bâbında hîle beyânında olup, bir kimse maraz-ı mevtinde bir şey vakf eylemek kasdedip velâkin veresenin adem-i icâzelerinden havf ederse vakf-ı mezkûrun nefâzıyla lüzûmuna hîle, her ne kadar vâkıfın ismini zikr eylemez ise dahi

ol şey başka birisinin vakfı olup kendisi ol vakfın mütevellîsi olarak yedinde bulunduğunu ikrâr eylemektir. **[2351]**

أراد وقف داره وقفًا صحيحًا اتّفاقًا يجعلها صدقة موقوفة على المساكين ويسلمها إلى المتولي ثم يتنازعان فيحكم القاضي باللزوم أو يقول إن قاضيًا حكم بصحته فيلزم أو إن أبطله قاض كان صدقة.

4736. Mes'ele: Bir kimse bi'l-ittifâk sahîh olarak hânesini vakf eylemek kasdederse onda hîle, hânesini fukarâ ve mesâkîne sadaka olarak vakfederek mütevellîye teslîm edip baʿdehu … mes'elede beyân olunduğu üzere kendisi vakıftan rücûʿ emelinde bulunup mütevellî ise lüzûmuna kâil olarak huzûr-i hâkimde bi'l-münâzaʿa muhâkeme olup hâkim de vakfın lüzûmuyla hükm eylemesidir. Veyâhud bir hâkim vakfın sıhhatiyle hükmederek lüzûmuna kâil olmaktır. Ve eğer kâdî vakf-ı mezkûrun butlânıyla hükmederse sadaka olur.

[ŞİRKET]

الثاني عشر في الشركة: الحيلة في جوازها بالعروض أن يبيع كل نصف متاعه بنصف متاع الآخر ثم يعقداها وهي معروفة.

4737. Mes'ele: On ikinci fasıl, şirkette hîle olup urûzda şirketin cevâzında hîle, şerîkeynden her biri kendi metâʿının nısfını diğerin metâʿının nısfı bedelinde satıp baʿdehu şirketi akdederler. Bu hîle beyne'n-nâs maʿrûfedir.

[HİBE]

الثالث عشر في الهبة: أرادت هبة المهر من الزوج على أنها إن خلصت من الولادة يعود المهر عليه. فالحيلة أن يبيعها شيئًا مستورًا بمقدار المهر. فإذا ولدت تنظر إليه فترده بخيار الرؤية، وإن ماتت فقد برئ الزوج. وهكذا فيمن له دين وأراد السفر على أنه إن مات يبرأ المديون وإلا فهو على حاله يفعل ذلك.

4738. Mes'ele: [2352] On üçüncü fasıl, hibede hîle beyânında olup, bir kadın vilâdetten halâs olursa mehr-i zevci üzerine avdet eylemek şartıyla mehrini kocasına hibe eylemek diledikte hîle, kocası mezbûreye mestûr olarak mehir mikdârı bir şey satıp çocuk doğdukta mebîʿe nazar edip hıyâr-ı rü'yetle reddeder. Ve eğer mezbûre vefât ederse zevci mehir borcundan berî olur.

Yine böyle diyâr-ı âhara gitmek kasdedip avdet ederse medyûnda bulunan hakkını almak, avdet nasîb olmaz ise medyûn deynden berî olmak husûsunda hîle, mehirde beyân olunduğu vechile muʿâmelede bulunmaktır.

قال لها: إن لم تهبيني صداقك اليوم فأنت طالق، فالحيلة فيه أن تشتري منه ثوبًا ملفوفًا بمهرها ثم تردّه بعد اليوم فيبقى المهر ولا حنث.

4739. Mes'ele: Zevc zevcesine hitâben "Bugün mehrini bana hibe eylemez isen sen boşsun." demiş olsa adem-i hibe ile talâka hîle, mezbûre kocasından mehir bedelinde boğçak içinde sarılı olarak bir şey iştirâ' edip ol günden sonra hıyâr-ı rü'yetle reddederse mehri bâkî kalıp zevc hânis olmaz.

[BEYʿ VE ŞİRÂ]

الرابع عشر في البيع والشراء: أراد بيع داره على أنه إن أمكنه سلمها وإلا ردّ الثمن، فالحيلة أن يقرّ المشتري أن البائع باعها وهي في يد ظالم يقر بالغصب ولم تكن في يد البائع، ولولا ذلك لكان للمشتري جبر البائع على تسليمها هكذا ذكر الخصاف وعابوا عليه تعليم الكذب؛ وكذلك عيب على الإمام الأعظم في قوله إذا باع حبلى وخاف المشتري من البائع أن يدعي حبلها وينتقض البيع قال: فالحيلة أن يأمر البائع بأن يقر بأن الحبل من عبده أو من فلان حتى لو ادعاه لم تسمع؛ وأجيب عنهما بأنه ليس أمرًا بالكذب وإنما المعنى أنه لو فعل كذا لكان حكمه كذا.

4740. Mes'ele: [2353] On dördüncü fasıl, beyʿ ve şirâ husûsunda hîle beyânında olup, bir kimse mümkün olursa dârı teslîm eylemek, mümkün olmaz ise parasını reddeylemek üzere hânesini satmak diledikte bunda hîle, müşterî hâne-i mezkûru bâyiʿ satıp lâkin gasb ettiğini ikrâr eden bir zâlim yedinde bulunup bâyiʿin yedinde bulunmadığını ikrâr eylemektir. Eğer böyle olmasa idi müşterî bâyiʿi teslîme icbâr ederdi.

Hassâf, hükm-i mes'eleyi böylece takrîr eylemesi üzerine asrının fukahâsı, âleme kizb taʿlîm ediyor, diyerek müşârün ileyh hazretlerini taʿyîb eylemişler.

Ve kezâ İmâm-ı Aʿzam hazretleri, bir kimse gebe olan câriyesini satıp müşterî bâyiʿin habl iddiʿâsında bulunarak beyʿin nakzından havf ederse hîle, hablin kölesinden veyâhud falân kimseden olduğunu ikrâr ile bâyiʿe emreder ta ki bâyiʿ baʿde'l-beyʿ habl iddiʿâsında bulunursa daʿvâsı mesmûʿa olmasın buyurduklarından Hassâf hakkında revâ görülen muʿâmele İmâm-ı Aʿzam hakkında dahi tefevvüh olunmuş ise de her ikisi tarafından beyân olunduğu vechile hükm-i mes'eleyi tasvîrden maksadları kizb ile emir olmayıp belki maksadları ancak hasbe'l-iktizâ' böyle bir muʿâmele vukûʿ bulursa hükm-i mes'elenin beyân olunduğu vecihle olduğunu beyândır, diyerek cevâb verilmiştir.

كذا أراد شراء شيء وخاف أن يكون البائع قد باعه، فأراد المشتري أنه إن استُحقّ يرجع على البائع بضعف الثمن ويكون حلالًا له، فالحيلة أن يبيع له بضعف الثمن ثوبًا كمائة دينار مثلًا ثم يشتري الدار بمائة دينار ويدفع الثوب له بالمائة فإذا استحقت رجع بالمائتين.

4741. Mes'ele: [2354] Ve kezâ bir kimse diğerinden bir hâne satın almak ârzû edip velâkin bâyiʿ ol hâneyi evvelce başkasına satmış olmasından havf ederek, eğer alacağı şeyin müstahikkı zuhûr ederse bâyiʿe iki misliyle rücûʿ eylemek kendisine helâl olmasını kasdederse bunda hîle, meselâ yüz dînâra bir sevb gibi bâyiʿe iki misli para ile bir sevb satıp baʿdehu ondan yüz dînâr bedelinde müşterî olduğu dârı satın alıp iki yüz dînâra satmış olduğu sevbi yüz dînâr bedelinde müşterîye vermektir ki şâyed almış olduğu hânenin sâhibi zuhûr eder ise iki yüz dînâr ile bâyiʿe rücûʿ edip alacağı para da kendisine helâl olur.

ولو أراد البيع بشرط البراءة من كل عيب وخاف من شافعي، باع من رجل غريب ثم الغريب يبيع من المشتري.

4742. Mes'ele: Maʿlûm ola ki inde'l-Hanefî her ne kadar ayblar tesmiye ve zikredilmese dahi bi'l-cümle uyûbdan berî olmak üzere bir şey satmak câiz olup cümle uyûbunda berî olur. Lâkin İmâm Şâfiʿî hazretleri berî olduğu aybları zikir ve beyân eylemedikçe ol vechile beyʿin adem-i cevâz[ına] kâil olduğu gibi İbn Ebî Leylâ dahi beyʿ-i mezkûrun cevâzında aybların zikri şart olmasıyla beraber mevziʿ-i ayba bâyiʿin elini ayb mevziʿine koyması

da şart olarak ol vechile elini koymayarak satarsa aybdan berî olmamasına kâil olup amma esâmî-yi uyûbu veyâhud mahall-i aybı bilemediği cihetle ayblarını beyân etmeyerek ve mahall-i ayba elini koymayarak satıp da kâdî-yi Şâfi'î gibi bey'in sıhhatinde aybların beyânının lüzûmuna kâil ve İbn Ebî Leylâ mezheb[in]de bulunan kâdî gibi hem aybların beyânı ve hem de mahall-i ayba elini koymasının şart olduğuna kâil olan bir hâkime mürâca'atla bey'in butlânıyla hükmünden havf eden kimse cümle aybdan berâet şartıyla **[2356]** bir şey satmak ister ise onda hîle, gayr-i ma'rûf olan bir garîbe satıp ba'dehu garîb-i mezkûrun da müşterîye satıp savuşmasıdır. Zîrâ ayb-ı kadîm zuhûrunda bâyi' gâib olarak rücû' mümkün olmayacağından asıl bâyi'in maksadı hâsıl olur.

الحيلة في بيع جارية يعتقها المشتري أن يقول: إن اشتريتها فهي حرة، فإذا اشتراها عتقت، وإن أراد المشتري أن تخدمه زاد «بعد موتي» فتكون مدبّرة.

4743. Mes'ele: Bir câriye satıp müşterînin i'tâkında hîle, müşterînin "Eğer satın alır isem hürredir." diyerek ıtkını iştirâsına ta'lîk eylemektir ki iştirâ ettikte âzâd olup, eğer müşterî hâl-i hayâtında istihdâmını kasdederse إن اشتريتها فهي حرة بعد موتي diyerek بعد موتي kaydını ziyâde edip bu sûrette müdebbere olaak ba'de'l-mevt âzâd olur.

أراد شراء إناء ذهب بألف وليس معه إلا النصف، ينقده ما معه ثم يستقرضه منه ثم ينقده فلا يفسد بالتفرّق بعد ذلك.

4744. Mes'ele: Beş yüz kuruşa mâlik olan bir kimse bin kuruşa meselâ bir altın kadeh almak istedikte onda hîle, kadeh-i mezkûru iştirâ' edip mâlik olduğu beş yüz kuruşu bâyi'e verip ba'dehu onu ondan istikrâz edip tekrâr bâkî parasına bedel onu te'diye eylemektir ki bundan sonra teferrukla bey' fâsid olmaz.

لم يرغب في القرض إلا بربح، فالحيلة أن يشتري منه شيئًا قليلًا بقدر مراده من الربح ثم يستقرض.

4745. Mes'ele: Bir kimse diğerinden ödünç para almak isteyip de bilâ-ribh vermek istese bunda hîle, para alacak olan kimse verecek olandan taleb eylediği ribh mikdârı para bedelinde bir şey **[2357]** iştirâ ederek istikrâz edip iştirâ ettiği şeyi kendisine hibe ederse onun bedelinde ziyâde kılınan para ribâdan kurtulur, demektir.

إذا أراد البائع أن لا يخاصمه المشتري بعيب، يأمره البائع أن يقول: إن خاصمتك في عيب فهو صدقة.

4746. Mes'ele: Bâyiʿ müşterînin ayb-ı kadîm daʿvâsıyla muhâsemede bulunamamasını ister ise hîlesi, bâyiʿ müşterîye "Eğer ayb daʿvâsında bulunur isem aldığım şey sadakadır." demesiyle emreylemesidir.

وإن أراد البائع أن لا يرجع عليه المشتري إذا استحق، فالحيلة أن يقرّ المشتري بأنه باعه من البائع.

4747. Mes'ele: Bâyiʿ mebîʿin müstahikkı zuhûr ettiği hâlde müşterînin kendisine adem-i rücûʿunu dilerse onda hîle, müşterînin mebîʿi bâyiʿe sattığını ikrâr eylemesidir.

[İSTİBRÂ]

الخامس عشر في الاستبراء: الحيلة في عدم لزومه أن يزوّجها البائع أوّلًا ممن ليس تحته حرة ثم يبيعها ويقبضها ثم يطلقها قبل الدخول. ولو طلّقها قبل القبض وجب على الأصح أو يزوجها المشتري قبل القبض كذلك ثم يقبضها فيطلقها. ولو خاف أن لا يطلقها يجعل أمرها بيده كلّما شاء وإنما قلنا «كلّما شاء» لئلّا يقتصر على المجلس أو يتزوّجها المشتري قبله ثم يشتريها ويقبضها واختلفوا في كراهية الحيلة لإسقاط الاستبراء.

4748. Mes'ele: On beşinci fasıl, ıskât-ı istibrâ' hakkında olup istibrânın adem-i lüzumunda hîle, bâyiʿ satacağı câriyeyi kable'l-beyʿ taht-ı nikâhında hürre menkûhası bulunmayan bir kimseye tezvîc edip **[2358]** baʿdehu satıp baʿde'l-kabz, kable'd-duhûl zevci tatlîk eylemesidir. Zevci kable'l-kabz tatlîk eylese esahh olan iştirânın vücûbudur. Veyâhud kable'l-kabz müşterî tezvîc edip baʿdehu kabzedip kable'd-duhûl zevcin tatlîk eylemesidir. Eğer zevcin adem-i tatlîkinden havf edilirse 4700. mes'elede beyân olunduğu vechile her ne zaman ister ise nefsini tatlîk eylemek üzere zevcin emr-i talâkını mezbûreye tefvîz eylemesidir.

Tefvîz-i mezkûr meclis-i tefvîze maksûr olmamak için musannif-i allâme her ne zaman ister ise nefsini tatlîk eylemek husûsunda emr-i talâkını zevcin zevcesine tefvîz eylemesidir, diyerek taʿmîm eylemiştir. Zîrâ öyle taʿmîm olunmasa tefvîz-i meclis tefvîze maksûr olarak baʿde'l-meclis emr-i talâk mezbûrenin yedinde olmaz.

Veyâhud hîle, kable'l-iştirâ müşterî mezbûreyi tezevvüc edip baʿdehu iştirâ edip kabzeylemesidir ki İmâm Muhammed ıskât-ı istibrâ için hîlenin kerâhetine ve Ebû Yûsuf adem-i kerâhetine kâil olarak ihtilâfî ise de 865. mes'elede beyân olunduğu üzere fürûcda tahrîm asıl olarak teharrînin adem-i cevâzına binâen muhtâr olan, kerâhetiyle İmâm Muhammed'in kavlidir.

[MÜDÂYENÂT]

السادس عشر في المداينات: الحيلة في إبراء المديون إبراء باطلًا أو تأجيله كذلك أو صلحه كذلك أن يقرّ الدائن بالدين لرجل يثق به ويشهد أنّ اسمه كان عارية ويوكّله بقبضه ثمّ يذهبا إلى القاضي ويقول المقرّ له إنه كان لي باسم هذا الرجل على فلان كذا وكذا فيقرّ له بذلك ويقول المقرّ له للقاضي امنع هذا المقرّ من قبض المال وأن يحدث فيه حدثًا أو احجر عليه في ذلك فيحجر القاضي عليه ويمنعه من قبضه. فإذا فعل ذلك ثم أبرأ أو أجّل أو صالح كان باطلًا. وإنما احتيج إلى حجر القاضي لأنّ المقرّ هو الذي يملك القبض فلا تفيد الحيلة. فتنبّه، فإنه يُغْفَل عنه. ثم قال الخصاف بعده وقال أبو حنيفة: يجوز قبض الذي كان باسمه المال بعد إقراره وتأجيله وإبرائه وهبته لأنه لا يرى الحجر جائزًا.

4749. Mes'ele: [2359] On altıncı fasıl, müdâyenâtta hîle beyânında olup dâinin medyûnu bâtıl olarak ibrâ veya te'cîl veya sulhünde hîle, dâin iʿtimâd edip sözüne güvendiği bir kimseye deyn ikrâr ve deyn-i mezkûrun ismi âriyet olduğuna işhâd ederek ol kimseyi kabza tevkîl edip baʿdehu onunla birlikte hâkime gidip mukarrun leh kâdîya hitâben "Bu mukırrı kabz-ı mâldan menʿ eyle!" diyerek kabzdan menʿini taleb edip, eğer bir hâdise ihdâs eder veyâhud deyn-i mezkûrda hacr îkâʿ olunacak olursa kâdî onu hacr edip deyni kabzdan menʿ eder. İşte bu vechile muʿâmelenin cereyânından sonra dâin medyûnu ibrâ eder veyâhud te'cîl eder veya sulh olursa cümlesi bâtıl olur.

4750. Mes'ele: Beyân olunduğu vecihle ibrâ ve te'cîl ve sulhün butlânında kâdînın hacrine ihtiyâc deyn-i mezkûru kabza mâlik olanın ancak mukırr olarak hîle-i mezkûrenin adem-i fâidesine mebnîdir. Hükm-i mes'eke cây-ı gaflet olmakla tenbîh lâzımdır.

4751. Mes'ele: Hükm-i hîleyi ber-vech-i tasvîr beyândan sonra İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden Hassâf buyurur ki: İkrâr ve te'cîl ve ibrâ ve hibesinden sonra mâl kendisinin ismine olan kimsenin kabzı câizdir. Zîrâ hazret-i İmâm hacr-i mezkûrun cevâzına kâil olmadığından mukırrın ikrâr ettiği deynde tasarrufu câizdir. **[2360]**

الحيلة في تحوّل الدين لغير الطالب إما الإقرار كما سبق أو الحوالة أو أن يبيع رجل من الطالب شيئًا بما له على فلان أو يصالح عمّا على المطلوب بعبده فيكون الدين لصاحب العبد.

4752. Mes'ele: Medyûnun kendisinden taleb olunan deynin başkasına tahavvülünde hîle, ya ânifen beyân olunduğu vechile dâin başkasına deyn ikrâr ederek mukarrun leh dâini veyâhud başka dâinini medyûn-i mezkûra havâle eylemesi veyâhud başka birisi dâine medyûn-i mezkûrda bulunan alacağı bedelinde bir şey satmak veyâhud medyûn-i mezkûrda bulunan matlûbu üzerine bir kimsenin kölesiyle musâleha eylemesidir ki bu sûrette deyn-i mezkûr köle sâhibinin olarak deyn başkasına tahavvül eylemiş olur.

إذا أراد المديون التأجيل وخاف أن الدائن إن أجّله يكون وكيلًا في البيع فلم يصح تأجيله بعد العقد، فالحيلة أن يقرّ أن المال حين وجب كان مؤجّلًا إلى وقت كذا.

4753. Mes'ele: Medyûn deyninin te'cîlini ârzû edip halbuki dâin te'cîl ederse beyʿde vekîl olarak baʿde'l-akid te'cîlinin adem-i sıhhatinden havf ederse hîle, medyûnda bulunan alacağına mâlik olarak te'diyesi lâzım olduğu vakit falân vakte kadar mü'eccel olduğunu ikrâr eylemektir. Yaʿnî, deyn-i mezkûr meselâ semen-i mebîʿ ise medyûna satmış olduğu şey, falân vakte kadar veresiye sattığını ikrâr eylemesidir.

إذا أراد أحد الشريكين في دين أن يؤجّل نصيبه وأبى الآخر لم يجز إلا برضاه، فالحيلة أن يقرّ أن حصته من الدين حين وجب كان مؤجّلًا إلى كذا.

4754. Mes'ele: Deynde iki şerîkten biri kendi hissesinin te'cîlini ârzû edip diğeri râzı olmasa ancak onun rızasıyla câiz olup onun rızâsı olmayarak te'cîl-i mezkûrun cevâzında hîle-i şerʿiyye, deyn-i mezkûrun sübûtuyla lüzûmu vaktinde kendi hissesinin falân vakte kadar mü'eccel olduğunu ikrâr eylemektir.

وإذا أراد المديون التأجيل وخاف أن يكون الطالب أقر بالدين لغيره وأخرج نفسه من قبضه، فالحيلة أن يضمن الطالب للمطلوب ما يدركه من درك من قبله من إقرار تلجئة وهبة وتوكيل وتمليك وحدث أحدثه يبطل به التأجيل الذي استحقه فهو ضامن حتى يخلصه من ذلك أو يردّ عليه ما يلزمه فإذا احتال بهذا ثم ظهر أنه أقر بالمال قبل التأجيل وأخذ المال منه كان له حق الرجوع على الطالب فيكون عليه إلى أجله.

4755. Mes'ele: Medyûn deyninin te'cîlini kasdedip lâkin dâin tâlibin kendisinde bulunan alacağını başkasına ikrâr ederek kendisini hakk-ı kabzdan ihrâcından havf ederse hîle, dâinin medyûna bundan akdem gerek ikrâr ve gerek telciye ve hibe ve tevkîl ve temlîk ve medyûnun müstahik olduğu te'cîli ibtâl edecek bir hâdise ihdâsından idrâk ettiği şeylerin cümlesinden deynden halâs olunarak dâmin olması veyâhud bunlardan biriyle medyûna lâzım gelecek şeyleri reddeylemesidir ki bu vechile bir hîlede bulunduktan sonra dâinin deyn-i mezkûru kable't-te'cîl ikrârı zâhir olarak medyûndan alınırsa medyûn dâine rücû' ederek vakt-i ecele kadar muntazır olması lâzım gelir. **[2362]**

وحيلة أخرى أن يقرّ الطالب بقبض الدين بتاريخ معيّن ثم يقر المطلوب بعده بيوم بمثل الدين للطالب مؤجّلًا؛ فإذا خاف كل من صاحبه أحضرا الشهود وقال: لا تشهدوا علينا إلا بعد قراءة الكتابين فإذا أقرّ أحدُنا وامتنع الآخر لا تشهدوا على المقرّ.

4756. Mes'ele: Mes'ele-i mezkûrede diğer sûretle hîle-i şer'iyye, mu'ayyen bir târîhte dâin-i mezkûr medyûn-i mezbûrda bulunan alacağını alıp kabz ettiğini ikrâr edip, ba'dehu medyûn da ondan bir gün sonraki târîh ile dâin-i mezkûra falân vakte kadar mü'eccel olarak ol mikdâr deyni olduğunu ikrâr eylemektir. Dâinle medyûndan her birisi yekdiğerine emniyet edemeyerek havf ederler ise ikrârlarına şâhid ihdâr edip her birisi ihdâr olunan şâhidlere "Yekdiğerimize vermiş olduğumuz senedleri okumadıkça hiçbirimizin aleyhine şehâdet etmeyiniz. Birimiz ikrâr edip diğerimiz imtinâ' ederse mukırrın aleyhine şehâdet etmeyiniz!" diyerek tenbîh ederler.

ونظر فيه، فإن للشاهد أن يشهد وإن قال له المقرّ: لا تشهد. وجوابه أن محلّه فيما إذا لم يقل له المقرّ له: لا تشهد على المقر. أما إذا قال له لا تسعه الشهادة.

4757. Mes'ele: İsbât-ı müddeʿâ için tahammül-i şehâdette emir şart olmadığından beyân olunduğu üzere şehâdetten nehiy sahîh olmayacağı cihetle bilâ-emir şâhidlerin mukırrın aleyhine şehâdetleri sahîha olmakla, her ne kadar şâhidleri şehâdetten menʿ eylese dahi şâhidler şehâdet edebileceklerinden "Birimiz ikrâr edip diğerimizi imtinâʿ ederse mukir aleyhine şehâdet eylemeyiniz!" diyerek menʿin maʿnâsı yoktur, diye iʿtirâz olunmuş ise de cevâbı, şehâdetten menʿ câiz olmayarak her ne kadar menʿ edilseler bile şâhidlerin şehâdete mâlik olmalarının mahalli, mukarrun lehin şâhidlere لا تشهد على المقر diyerek mukir aleyhine şehâdetten menʿ eylemediği sûrette olup ama böyle menʿ **[2363]** eylediği sûrette şâhidlere mukir aleyhine şehâdet câiz olamaz, denir.

الحيلة في تأجيل الدين بعد موت من عليه الدين فإنه لا يصح اتفاقًا على الأصح أن يقر الوارث بأنه ضمن ما على الميت في حياته مؤجّلًا إلى كذا، ويصدقه الطالب أنه كان مؤجّلًا عليهما ويقرّ الطالب بأن الميت لم يترك شيئًا وإلا فقد حلّ الدين بموته فيؤمر الوارث بالبيع لقضاء الدين. وهذا على ظاهر الرواية من أن الدين إذا حلّ بموت المديون لا يحلّ على كفيله.

4758. Mes'ele: Kavl-i sahîh üzere bi'l-ittifâk medyûnun vefâtıyla mü'eccel olan deynleri hâl olarak te'cîli sahîh olmadığı hâlde medyûnun vefâtından sonra zimmetinde bulunan deynini vârislerin te'cîline hîle, vârisin falân vakte kadar meyyitin hâl-i hayâtında mü'eccel olan deynlerinin edâsını dâmin olduğunu ikrâr edip tâlib olan dâin de deyn-i mezkûrun gerek meyyit ve gerek vâris üzerine mü'eccel idi diyerek vârisi ikrarında tasdîk edip ve dâinin de meyyit hiçbir şey terk etmediğini ikrâr eylemesidir. Ve eğer dâin meyyitin hiçbir şey terk etmediğini ikrâr eylemez ise mevtiyle deyni muʿaccel olarak onun edâsı için terekesini beyʿ ile vâris emrolunur.

İşte bu vecihle hükm-i mes'ele, medyûnun vefâtıyla deyni muʿaccel oldukda kefîline hâl olmaz diyerek vârid olan zâhir-i rivâyete mebnîdir. **[2364]**

[İCÂRÂT]

السابع عشر في الإجارات: اشتراط المرمّة على المستأجر يفسدها، والحيلة أن ينظر إلى قدر ما يحتاج إليه فيضمّ إلى الأجرة ثم يأمره المؤجر بصرفه إليها فيكون المستأجر وكيلًا بالإنفاق. فإن ادعى المستأجر الإنفاق لم يقبل منه إلا بحجة، ولو أشهد له المؤجر أنّ قوله مقبول بلا حجّة لم يقبل إلا بها، والحيلة أن يعجل المستأجر له قدر المرمّة ويدفعه إلى المؤجر ثم المؤجر يدفعه إلى المستأجر ويأمره بالإنفاق في المرمة فيقبل بلا بيان أو يجعل مقدارها في يد عدْل.

4759. Mes'ele: On yedinci fasıl icârâtta îcâb eden hiyel-i şerʿiyye beyânında olup, mûcirin taʿmîr-i akarı müste'cire şart kılması icâreyi ifsâd edeceğinden bu bâbda hîle, muhtâc olduğu taʿmîrin mikdâr-ı masrafına nazar edilerek tahmîn ve takdîr ile îcâb eden mikdâr ücrete damm u ilâve olunup baʿdehu mûcirin mikdâr-ı mezkûru taʿmîre sarf eylemekle müste'cire emreylemesidir ki mikdâr-ı mezkûru taʿmîre sarfta müste'cir mûcirin vekîli olmuş olur.

4760. Mes'ele: Mûcir ile müste'cir akârın taʿmîrine sarf olunan masrafın mikdârında ihtilâf ederek müste'cir şu kadar kuruş sarf ettiğini iddiʿâda bulunursa bilâ-huccet daʿvâsı kabûl olunmaz. Her ne kadar mûcir bilâ-huccet müste'cirin kavli makbûl olduğuna işhâd eylese dahi bilâ-huccet kabûl olunmaz. Bu husûsta dahi hîle, müste'cir mûcire peşin olarak taʿmîre kifâyet mikdârı para verip baʿdehu mûcir de ol parayı müste'cire verip taʿmîre sarf etmesiyle emrederse bilâ-beyân daʿvâsı kabûl olunur. Veyâhud taʿmîre kifâyet edecek mikdâr parayı bir yed-i adle verip onun nezâretiyle sarf edilmektir.

ولو استأجر عرصة بأجرة معيّنة وأذن له ربّ العين بالبناء فيها من الأجر جاز. وإذا أنفق في البناء استوجب عليه قدر ما أنفق فيلتقيان قصاصًا ويترادان الفضل إن كان والبناء للمؤجر.

4761. Mes'ele: Ücret-i muʿayyene ile bir arsa istîcâr edip arsa sahibi ücretiyle arsaya bir binâ inşâsına **[2365]** izin verse câiz olup müste'cir

ücretinden binâya sarf ve infâk ettikte mûcir ile müste'cir birlikte hesâb görüp ücretten binâya sarf-ı mikdâr mahsûb edilerek fazla kalırsa müste'cir mûcire onu iʿâde edip, noksân çıkarsa mûcir müste'cirin sarf ettiği fazla mesârifi verip binâ mûcirin olur.

ولو أمره بالبناء فقط فبنى اختلفوا قيل للآجر وقيل للمستأجر.

4762. Mes'ele: Mûcir müste'cire yalnız binâ ile emrederek binâya izin verip de ücretten sarfiyâtının mahsûb edileceğinden bahsedilmeyerek müste'cir kendi parasından sarfla binâ inşâ eylemiş olsa bazı fukahâ İmâm Muhammed'in damân-ı icârâtta bir kimse diğerine bir hamâm îcâr edip mûcir müste'cire "Îcâb eden taʿmîrâtı yap!" diyerek yalnız taʿmîrâtın yapılmasına izin verse, taʿmîrin mesârifi mûcire lâzım gelir kavliyle istidlâl ederek arsa üzerine binâ mes'elesinde dahi mesârif-i binânın mûcire lüzûmuna ve bazıları da kitâb-ı âriyette, bir kimse diğerinden bir dâr istiʿâre edip dâr sâhibinin izniyle müstaʿîr dâr-ı mezkûrda bir şey inşâ eylese masrafı müstaʿîre lâzım gelir kavliyle istidlâl ederek mes'ele-i mezkûre dahi mesârifin müste'cire lüzûmuyla ihtilâf eylemişler.

الحيلة في جواز إجارة الأرض المشغولة بالزرع أن يبيع الزرع من المستأجر أوّلًا ثم يؤاجره.

4763. Mes'ele: İcârenin sıhhatinde îcâr olunan şeyin makdûru't-teslîm ve tesellüm olması şart olup ekilmiş olan tarla mûcirin tohumuyla meşgûle olup erişmedikçe ondan hâlî olarak tarlayı teslîm ve tesellüm kâbil olmayacağından o hâlde icâre gayr-i sahîha olmakla cevâzında hîle-i şerʿiyye, ibtidâen zerʿi müste'cire satıp baʿdehu arzı îcâr eylemektir. Beyʿle zerʿ müste'cirin milki olmakla arzını istîcâr edince hâsılâtının neşv u nemâsıyla müste'cir-i mezkûr arz-ı mezbûrdan intifâʿ edeceğinden icâresi câizedir. **[2366]**

وقيّده بعضهم بما إذا كان بيع رغبة، أما إذا كان بيع تلجئة وهزل فلا؛ لبقائه على ملك البائع. وعلامة الرغبة أن يكون بقيمته أو بأكثر أو بنقصان يسير.

4764. Mes'ele: Fukahâdan bazıları zerʿle meşgûle olan arzın hîle-i mezkûre ile cevâz-ı icâresini beyʿin, beyʿ-i rağbet olmasıyla takyîd ederek beyʿ-i mezkûr bi-tarîki't-telciye ve hezl olursa zerʿ-i mezkûr bâyiʿin milki

üzere bâkî olup ondan hâlî olarak arzın teslîm ve tesellümü kâbil olmayacağından tarîk-i mezkûrla icârenin adem-i cevâzına kâil olmuşlar. Beyʿ-i rağbetin alâmeti ise, gerek ekser ve gerek noksân-ı yesîr ile kıymetiyle satılmış olmasıdır.

اشتراط خراج الأرض على المستأجر غير جائز كاشتراط المرمّة. والحيلة أن يزيد في الأجرة بقدره ثم يأذنه بصرفه وفيه ما تقدّم في المرمّة والحيلة ما تقدم في المرمة.

4765. Mes'ele: Ecr-i ziyâde ve noksânı kâbil olarak cehâletine binâen istîcâr olunan akârın meremmet ve taʿmîrâtını müste'cire şart kılmak câiz olmadığı gibi arzın harâcını da müste'cire şart kılmak câiz olmayacağından cevâzına hîle-i şerʿiyye, harâc mikdârını ücrette ziyâde edip baʿdehu îcâb eden taʿmîre sarfıyla izin vermek ise de müste'cir harâcın edâsını iddiʿâ edip mûcir inkâr ederek harâcın edâsında veyâhud mikdâr-ı mü'eddâsında ihtilâf etseler, müste'cir damîn olup emîn olmadığından bilâ-beyyine iddiʿâsında tasdîk olunmayacağı cihetle söz mûcirin olur. Zîrâ müste'cir harâcın edâsını iddiʿâ ile damândan berâetini iddiʿâ edip mûcir ise onu münkir olmakla yemîniyle söz münkirindir. Binâenaleyh bilâ-beyyine müste'ciri edâ-yı harâcda tasdîk için hîle-i şerʿiyye, müste'cir arz sâhibine ücretin cümlesini peşin olarak verip, baʿdehu harâc mikdârını mûcir müste'cire iʿâde ile harâcın te'diyesine tevkîl eylemektir. Zîrâ bu sûrette müste'cir emîn olarak bilâ-beyyine yemîniyle tasdîk olunur. Zîrâ الأمين مصدق باليمين muktezâsınca emîn yemîniyle tasdîk olunur.

واشتراط العلف أو طعام الغلام على المستأجر غير جائز، والحيلة ما تقدّم في المرمّة.

4766. Mes'ele: Îcâr olunan hayvânın alefi mûcire ve îcâr olunan abdin taʿâm[ı] mûcire lâzım olmakla müste'cire iştirâtları câiz olmayıp cevâzında hîle-i şerʿiyye 4760. mes'elede beyân olunduğu [üzere] hayvânın alefi ve kölenin taʿâm ücretleri icâreye damm u ilâve edilerek müste'cir istîcâr edip baʿdehu ziyâde kılınan parayı hayvânın alefine ve kölenin taʿâmına sarfla mûcirin müste'ciri tevkîl eylemesidir. Lâkin bu sûrette dahi müste'cir damîn olarak bilâ-beyyine mikdâr-ı infâkta tasdîk olunmayacağından mes'ele-i ânifede beyân olunduğu üzere ahvat olan alef ve taʿâma kâfî mikdârı müste'cir mûcire peşinen verip, baʿdehu mûcir ol parayı alef ve taʿâma sarf eylemek üzere müste'cire teslîmle onların infâklarına sarfla emreylemesidir.

الإجارة تنفسخ بموت أحدهما وإذا أراد المستأجر أن لا تنفسخ بموت المؤجر يقرّ المؤجر بأنها للمستأجر عشر سنين يزرع فيها ما شاء وما خرج فهو له. أو يقرّ بأنه آجرها لرجل من المسلمين ويقرّ المستأجر بأنه استأجرها لرجل من المسلمين فلا تبطل بموت أحدهما.

4767. Mes'ele: İcâre, âkideynden birinin vefâtıyla münfesihe olacağından ibkâsında hîle-i şerʿiyye, ber-vech-i âtî beyân olunacak suver-i selâseden biridir.

Onlardan biri; müste'cir, mucirin vefâtıyla icârenin adem-i infisâhını diledikte mûcir arzın on sene dilediği şey, ekip ve hâsılâtı müste'cirin olduğunu ikrâr eylemesi.

İkincisi; mukırrın, arzı müslimînde[n] bir kimseye îcâr ettiğini ikrâr eylemesi.

Üçüncüsü; müste'cirin, arzı müslümânlardan biri için istîcâr ettiğini ikrâr eylemesidir ki âkideynden birinin vefâtıyla icâre bâtıla olmayacağından münfesihe olmaz. Zîrâ müste'cir mechûl oldukda gerek vekîl ve gerek âcirin vefâtıyla icâre bâtıla olmaz. **[2368]**

وإذا كان في الأرض عين نفط أو قير فأراد أن يكون للمستأجر يقرّ ربّها أنها للمستأجر عشر سنين وله حق الانتفاع عشر سنين فيجوز.

3768. Mes'ele: Îcâr ve istîcâr olunan arâzîde nıft veya kayr kuyusu olup da mûcir onlar ile intifâʿın müste'cir için olmasını kasd ettikte hîle, on sene onlar müste'cirin olarak onlar ile intifâʿa hakkı olduğunu ikrâr eylemesidir ki bu sûretle müddet-i mezkûre zarfında müste'cirin intifâʿı câiz olur.

إذا آجر أرضه وفيها نخل فأراد أن يسلم الثمر للمستأجر يدفع النخيل إلى المستأجر معاملة على أن لرب المال جزء من ألف من الثمرة والباقي للمستأجر.

4769. Mes'ele: Hamevî'nin *Muhît-i Radî*'den naklen beyânına göre eşcârı istîcâr câiz olmadığından cevâzında hîle, eşcâr arasında bulunup zirâʿate kâbil olan mahalleri ecr-i misliyle ve eşcâr arasında bulunan meyvelerin kıymetlerini ziyâde ederek îcâr edip, baʿdehu meyvelerin binde biri kendisinin olmak üzere bi-tarîki'l-muʿâmele mûcirin eşcâr-ı mezkûreyi müste'cire

teslîm eylemesi olduğundan bir kimse hurma ve emsâli meyve ağaçlarını hâvî olan arâzîsini îcâr edip meyveleri müste'cire teslîm eylemek istedikte meyvelerin binde biri kendisinin ve bâkî kalanın müste'cirin olmak üzere akd-i muʿâmele ile eşcâr-ı mezkûreyi müste'cir teslîm eder.

[MENʿ-İ DAʿVÂ]

الثامن عشر في منع الدعوى: إذا ادعى عليه شيئًا باطلًا فالحيلة لمنع اليمين أن يقرّ به لابنه الصغير أو لأجنبي -وفي الثاني اختلافٌ- أو يُعِيره لغيره خفية فيعرضه المستعير للبيع فيساومه المدعي فتبطل دعواه ولو ادعى عدم العلم به.

4770. Mes'ele: Fusûl-i hiyelden on sekizincisi, menʿ-i daʿvâ hakkında olup, bir kimse bi-gayr-i hakkin diğerinin **[2369]** taht-ı temellükünde bulunan bir mâlı kendisinin olmak daʿvâ-yı bâtılında bulundukta menʿ-i yemîn için hîle, iddiʿâ olunan veled-i sağîrinin veya bir ecnebînin olduğunu ikrâr eylemektir ki kendisine husûmet teveccüh etmeyerek yemîn lâzım gelmez. Lâkin ecnebîye ikrâr sûretinde yemînin indifâʿı ihtilâfîdir. Veyâhud kendisinden defʿ-i yemînde hîle, gizlice iddiʿâ olunan mâlı başkasına âriyet olarak verip müstaʿîr de ol mâlı satılığa çıkarıp müddeʿî ile pazarlığa girişmektir ki her ne kadar adem-i ilim daʿvâsında bulunsa dahi müddeʿînin iştirâ iddiʿâsında bulunmasıyla temellük daʿvâsı bâtıla olur.

ولو صبغ الثوب فساومه بطلت ولو قال لم أعلم

4771. Mes'ele: Müddeʿînin iddiʿâ ettiği sevbi boyayıp da müddeʿî iştirâ talebinde bulunarak pazarlıkta bulunsa her ne kadar "Sevb-i mezkûr kendi sevbim olduğunu bilmez idim." dese dahi daʿvâsı mesmûʿa olmaz. Zîrâ müddeʿînin onu almak üzere müsâvemesi ol şey kendisinin olmadığını ikrâr olmakla temellük daʿvâsı gayr-i mesmûʿadır.

أو يبيع المدعى عليه ممن يثق به يهبه للمدعي ثم يستحقّه المشتري بالبيّنة.

4772. Mes'ele: Yâhud defʿ-i yemîne hîle, müddeʿâ aleyhin iddiʿâ olunan şeyi güvenip iʿtimâd ettiği bir kimseye satıp, baʿdehu onu müddeʿîye satıp, baʿdehu müşterî bi'l-beyyine ol şey kendisinin olduğunu isbât ederek müstahik çıkmasıdır.

[VEKÂLET]

التاسع عشر في الوكالة: الحيلة في جواز شراء الوكيل بالمعيّن لنفسه أن يشتريه بخلاف جنس ما أمر به أو بأكثر ممّا أمر به أو يصرّح بالشراء لنفسه بحضرة موكّله أو يوكّل في شرائه.

4773. Mes'ele: Fusûl-i hiyelden on dokuzuncu fasıl cevâz-ı vekâlette hîle-i şerʿiyye beyânında **[2370]** olup meselâ câriye veya hâne veya çiftlik gibi muʿayyen bir şeyin iştirâsına vekîl olan kimsenin ol şeyi kendi nefsi için iştirâsının cevâzında hîle, meselâ müvekkil yüz liraya almasıyla emreylemiş iken on beş bin kuruşa alması gibi me'mûr olduğu paranın hilâf-ı cinsiyle veyâhud bin kuruşa almakla emrolunmuş iken ondan ekser bedelinde almaktır ki müvekkilin emrine muhâlif bulunduğundan akid kendisine münʿakid olarak müvekkilin icâzesine tevakkuf eylemez. Veyâhud müvekkilinin huzûrunda ol şeyi kendi nefsine aldığını tasrîh eylemek veyâhud ol şeyi kendisine almak için başkasını tevkîl eylemektir.

الحيلة في صحّة إبراء الوكيل عن الثمن اتفاقًا أن يدفع له الوكيل قدر الثمن ثم يدفع المشتري الثمن له.

4774. Mes'ele: Bir şeyi beyʿe vekîl olan kimse, ol şeyi satıp da alan müşterî semen-i mebîʿden ibrâ talebinde bulunarak bâyiʿ-i mezkûrun bi'l-ittifâk semen-i mezkûrdan müşterîyi ibrâsının sıhhatinde hîle, vekîl-i mezkûrun müşterîye ol mikdâr para verip baʿdehu müşterînin ol parayı semen-i mebîʿ olmak üzere vekîle vermesidir.

أراد الوكيل أنه إذا أرسل المتاع للموكّل لا يضمن، فالحيلة أن يأذن له في بعثه، وكذا لو أراد الإيداع يستأذنه أو يرسله الوكيل مع أجير له، لأن الأجير الواحد من عياله أو يرفع الوكيل الأمر إلى القاضي فيأذنه في إرسالها.

4775. Mes'ele: Vekîl metâʿı müvekkile irsâl edip de dâmin olmamasını kasd ederse onda hîle, müvekkilin irsâl husûsunda vekîle izin vermesidir. Böyle irsâle me'zûn olup da başkasıyla gönderdiği hâlde zâyiʿ olursa fiilinde me'zûn emîn olmakla damân lâzım gelmez.

Ve kezâ şirâya vekîl olduğu şeyi îdâʿ kasd ettikte müvekkilinden istîzân eder. Veyâhud vekîl kendi ecîri ile gönderir. Zîrâ ecîr-i vâhid vekîlin iyâlindendir. Veyâhud vekîl hasbe'l-vekâlet **[2371]** müvekkili için almış olduğu şeyi başkasına îdâʿ veya ecîri ile müvekkiline göndermesi husûslarında hâkime mürâcaʿat edip hâkim de velâyet-i âmmesine binâen ol vechile izin verip de vekîl-i mezkûr îdâʿ veya irsâl edip de bilâ-teʿaddî zâyiʿ olursa damân lâzım gelmez.

[ŞUFʿA]

العشرون في الشفعة: الحيلة أن يهب الدار من المشتري ثم هو يوهبه قدر الثمن وكذا الصدقة أو يقرّ لمن أراد شراءها بها ثم يقرّ الآخر له بقدر ثمنها أو يتصدق عليه بجزء مما يلي دار الجار بطريقه ثم يبيعه الباقي.

4776. Mes'ele: Fusûl-i hiyelden yirminci fasıl, ıskât-ı şüfʿa hakında hîle-i şerʿiyye olup meselâ, bir kimse mâlik olduğu milk akâr veya hânesini şefîʿinin gayrısına satmak istedikte şefîʿin hakkını ıskâtta hîle, akâr veya hâne sâhibi bunları müşterîye hibe ve kezâ tasadduk ve işhâd, baʿdehu müşterî de onların bahâları mikdâr semen vâhibe hibe veya tasadduk eylemesi veyâhud onları satacağı kimsenin olduğunu ikrâr ve işhâd edip baʿdehu mukarrun leh de mukırre ol mikdâr deyni olduğunu ikrâr eylemesi veyâhud şefîʿ tarafından yoluyla beraber ol hâne veya akârın bir mikdâr müşterîye hibe veya tasadduk edip bâkîsini de satmasıdır. Zîrâ bû sûrette müşterî şerîk olup şerîk ise şefîʿ üzere mukaddemdir.

[SULH]

الحادي والعشرون في الصلح: مات وترك ابنًا وزوجةً ودارًا فادعى رجل الدار فصالحاه على مال، فإن صالحاه على غير إقرار فالمال عليهما أثمانًا والدار بينهما أثمانًا، وإلا فالمال عليهما نصفان كالدار. والحيلة في جعل الإقرار لغيره أن يصالح أجنبي عنهما على إقرار على أن يسلم لها الثمن وله سبعه أو يقرّ المدعي بأن لها الثمن والباقي للابن.

4777. Mes'ele: [2372] Yirmi birinci fasıl, sulhte hîle beyânında olup meselâ, bir kimse vefât edip bir oğluyla bir zevcesini ve bir de bir hânesini

terk edip bir adam hâne kendisinin olduğunu iddiʿâ ederek bir mikdâr mâl üzerine musâleha olsalar, eğer min-gayr-i ikrâr sulh olmuşlar ise mâl zevce ile ibn üzerine esmânen, yaʿnî alâ tarîki'l-farz sekizde biri zevce üzerine, bâkî kalan yedi sehmi asabe olarak ibn üzerine ve hâne de bu vechile sekizde biri zevcenin, yedisi oğlunun olmak üzere müşterek olur. Zîrâ an-inkârin sulh muʿâvaza olmakla muʿâvazayı cânibeynden iʿtibâr lâzımdır. Ve eğer sulh-i mezkûr an-ikrâr olmuş ise hânenin bedeli ikisi beyninde nısfiyyet üzere lâzım gelir. Zîrâ müddeʿînin iddiʿâsını ikisi birden ikrâr edince gerek hâne ve gerekse onlar beyninde münâsefeten müşterek olur.

[KEFÂLE VE HAVÂLE]

الثاني والعشرون في الكفالة، الثالث والعشرون في الحوالة: الحيلة في عدم الرجوع إذا أفلس المحال عليه أو مات مفلسًا أن يكتب أن الحوالة على فلان مجهول.

4778. Mes'ele: Yirmi ikinci fasıl, kefâlet ve yirmi üçüncü fasıl, havâlede hîle beyânında olup muhâlun aleyh iflâs eder veya müflis olarak vefât ettikte adem-i rücûʿun hîlesi, havâlenin fülân mechûle diyerek yazılmasıdır, buyuruluyor ise de Hamevî'nin beyânına göre ifâde-i mezkûre nâkısa olup tamâmı gayr-i maʿlûm olan bir kimseye maʿlûm olan diğerine ihâle edip muhtâlun lehin muhâlun aleyhi mutâlebe eylemesidir. Muhâlun aleyh-i maʿlûm müflis olarak vefât ettikte tâlib muhîl-i evveli mutâlebe edemez. Zîrâ muhîl-i evvel ona havâle etmeyip belki bir adama havâle ettiği mechûl olup müflis olarak vefât ettiği maʿlûm değildir.

والحيلة في عدم براءة المحيل أن يضمن المحال عليه.

4779. Mes'ele: Muhîlin adem-i berâetine hîle, muhâlun aleyhin dâmin olmasıdır. **[2373]**

[REHN]

الرابع والعشرون في الرهن: الحيلة في جواز رهن المشاع أن يبيع منه النصف بالخيار ثم يرهنه النصف ثم يفسخ البيع.

4780. Mes'ele: Müşâ'ı terhînin cevâzına hîle, nısfını mürtehine muhayyer olarak satıp ba'dehu nısf-ı diğerini terhîn edip ba'dehu akd-i bey'i fesihtir.

الحيلة في جواز انتفاع المرتهن بالرهن أن يستعيره بعد الرهن فلا يبطل بالعارية ويبطل بالإجارة لكن يخرج عن الضمان ما دام مستعملًا له. فإذا فرغ عاد الضمان.

4781. Mes'ele: Mürtehinin rehinle intifâ'ının cevâzına hîle, ba'de'r-rehin onu isti'âre eylemektir ki âriyetle rehin bâtıl olmayıp belki icâre ile bâtıl olur. Lâkin mürtehin rehni isti'mâl ettiği müddetçe rehni damândan hurûc edip isti'mâlden ferâğla damân avdet eder. Zîrâ intifâ'dan ferâğla rehniyyet avdet eder.

الحيلة في إثبات الرهن عند القاضي في غيبة الراهن أن يدّعيه إنسان فيدفعه بأنه رهن عنده ويثبت فيقضي القاضي بالرهنية ودفع الخصومة.

4782. Mes'ele: Râhinin gıyâbında mürtehinin rehni huzûr-ı kâdîde isbâtında hîle, hâricden bir insân ol rehnin kendi mâlı olduğunu iddi'â edip mürtehin de bi'l-beyyine ol şey kendi indinde rehin olduğunu isbâtla müdde'înin da'vâsını def' ederek hâkim de rehin olmasıyla hükmederek müdde'î muhâseden def' ile men' eylemesidir.

[VASÎYET]

الخامس والعشرون في الوصية: الوصية لا تقبل التخصيص بنوع ومكان وزمان، فإذا خصّص زيدًا بمصر وعمروًا بالشام وأراد أن ينفرد كل، فالحيلة أن يشترط لكل أن يوكّل ويعمل برأيه أو يشترط له الانفراد.

4783. Mes'ele: [2374] Yirmi beşinci fasıl, vesâyâda hîle beyânında olup İmâm-ı A'zam indinde vasiyyet nev' ve mekân ve zamânla tahsîs kabûl eylemediğinden meselâ, Zeyd'i Mısr'a ve Amr'ı Şâm'a tahsîs edip onlardan her birisinin infirâdını kasd ettikte husûlünde hîle, onlardan her birisi için tevkîl edip re'yiyle amel eylemesini şart kılmak veyâhud terekenin cümlesinde onlardan her birisinin infirâdını şart kılmaktır.

Hamevî'nin beyânına göre vesâyâ tahsîsi kâbil olmakla hîleye muhtâc olmayıp İmâm Muhammed'in kavli kabûl ve adem-i kabûl beyninde muzdaribdir.

الحيلة في أن يملك الوصي عزل نفسه متى شاء أن يشترطه الموصي وقت الإيصاء.

4784. Mes'ele: Her ne zaman ister ise vasînin nefsini vesâyetten azline mâlik olmasında hîle, mûsînin vakt-i îsâda ol vechile nefsini azleylemesini şart kılmasıdır.

الحيلة في أن القاضي يعزل وصي الميت أن يدعي دينًا على الميت فيخرجه القاضي إن لم يبرأ منه. والله سبحانه وتعالى أعلم بالصواب.

4785. Mes'ele: Kâdînın vasî-yi meyyiti azline hîle, meyyit üzerine deyn iddiʿâsında bulunup ondan berâet eylemez ise kâdînın onu vesâyetten ihrâc eylemesidir.

***

[ALTINCI FEN: FURÛK/FIKIH KONULARI ARASINDAKİ FARKLAR]

الفن السادس من الأشباه والنظائر: فن الفُروق

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

بسم الله الرحمن الرحيم ؛ الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى.

وبعدُ، فهذا هو الفنّ السادس من الأشباه والنظائر وهو فنّ الفروق؛ ذكرتُ فيها من كلّ باب شيئًا؛ جمعتُها من فروق الإمام الكرابيسي المسمّى بتَلْقيح المحبوبي.

4786. Mes'ele: [2375] Baʿde edâ-yı mâ vecebe aleynâ maʿlûm ola ki: Îzâhı sadedinde *Eşbâh ve Nezâir* nâm eserin hâvî olduğu fünûn-i sebʿadan altıncı fen, fenn-i furûk olup musannif-i allâme ebvâb-ı fıkhiyyenin her birinden bazı mesâil zikir ve ityân edip onların cümlesini İmâm Kerâbîsî'nin *Telkîhu'l-Mahbûbî* nâm furûkundan cemʿ eylemiştir. 70. mes'elede beyân olunduğu üzere musannif-i allâme fenn-i sâdisi *Eşbâh ve Nezâir* fenni diyerek beyân eylemesine nazaran bu makâmda asl-ı ibâre فهذا الفنّ السادس في الفروق وهو فنّ الأشباه والنظائر olmak îcâb eder. Ama fennü'l-cemʿ ve'l-furûk beyân olunan fenn-i râbiʿin unvânıdır.

4787. Mes'ele: Hamevî'nin Hüsrev Şâhî'nin ifâdesine atfen allâme Şihâbuddin el-Karâfî'nin *Envâru'l-Burûk fî Envâʿi'l-Furûk* nâm eserinin evâilinden naklen beyânına göre, lisân-ı Arab'da kesret-i hurûf meʿânînin kesret ve ziyâde ve kuvvetini iktizâ edip meʿânî latîfe ve ecsâm kesîfe olmakla meʿânîde sülâsîden fark ve ecsâmda tefʿîl ve tefeʿʿul bâblarından teferruk ve tefrîki istiʿmâl ederek beynlerini tefrîk ederler denilmiş ise de efsah-i kelâm olan kelâm-ı Bârî'de ecsâmda sülâsîden ﴿وَإِذْ فَرَقْنَا بِكُمُ الْبَحْرَ﴾[1] ve ﴿فَافْرُقْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ﴾[2] kavl-i şerîfi ve ﴿وَإِن يَتَفَرَّقَا يُغْنِ اللّٰهُ كُلًّا مِنْ سَعَتِهِ﴾[3] ve ﴿فَيَتَعَلَّمُونَ مِنْهُمَا مَا يُفَرِّقُونَ بِهِ بَيْنَ الْمَرْءِ وَزَوْجِهِ﴾ ve ﴿تَبَارَكَ الَّذِي نَزَّلَ الْفُرْقَانَ عَلٰى عَبْدِهِ﴾[4] âyet-i celîlerinde bilâ-fark istiʿmâli tefrîk-i mezkûrun ekserî olup küllî olmamasını ifâde eder.

1 "Bir zamanlar biz sizin için denizi yardık." Bakara, 2/50.
2 "Artık bizimle bu yoldan çıkmış kavim arasında sen hükmet." Maide, 5/25.
3 "Eğer karı koca (çaresiz kalıp) ayrılırlarsa Allâh bol rızkından onların ihtiyâçlarını giderir." Nisâ, 4/130.
4 "(Âlemlere uyarıcı olsun diye) kuluna Furkân'ı indiren Allah aşkındır, cömerttir." Furkân, 25/1.

[KİTÂBÜ'S-SALÂT]

كتاب الصلاة

وفيها بعض مسائل الطهارة؛ البعرة إن سقطت في البئر لا تنجس الماء ونصفها ينجسه، والفرق أن البعرة عليها جلدة تمنع من الشيوع، ولا كذلك النصف، وفي المحلب على هذا القياس.

4788. Mes'ele: [2376] Kuyuya bütün baʿre düşer ise tencîs eylemediği hâlde nısfı düşer ise tencîs eder. Beynlerinde fark, baʿre bütün iken üzerinde buluna[n] zar necâsetin suya şüyûʿuna mâniʿ olup nısfı ise münkesir olarak zarın zevâliyle suya necâsetin şüyûʿuna mebnîdir. Hükm-i mezkûr koyun ve keçi ve deve sağılırlar iken süt kabına giden gübrelerde cârîdir. Lâkin baʿre ile kuyuların teneccüsü ale'l-ıtlâk olmadığı gibi meskûn olan mahallerin kuyularıyla kırlarda bulunan kuyular beyninde fark olup … mes'elede beyân olunmuştur.

لا يجب عليه أن يوضئ امرأته المريضة بخلاف عبده وأمته، والفرق أن العبد ملكه فيجب عليه إصلاحه لا المرأة.

4789. Mes'ele: Hâl-i aczde zevc, üzerine zevcesine abdest aldırıvermek vâcib olmadığı hâlde köle ve câriyesine aldırıvermek lâzımdır. Beynlerinde fark, gerek köle ve gerek câriye efendisinin milki olarak kendisine ıslâhları vâcib olup zevce bunların hilâfına olmasıdır.

لا ينزح ماء البئر كله بالفارة وينزح من ذنبها، والفرق أن الدم يخرج من ذنبها فنزح الكل له.

4790. Mes'ele: Kuyuya düşen fare dağılmadan çıkarılır ise tekmîl-i suyunu çıkarmak lâzım olmayıp belki 2011. mes'elede beyân olunduğu üzere yirmi kovadan otuz kovaya kadar çıkarmakla iktifâ olunduğu hâlde yalnız kuyruğu düşer ise cümlesini çıkarmak lâzım gelir. Fark, kuyruğundan çıkan dem ile kuyunun teneccüs eylemesidir. **[2377]**

ولو نظر المصلّي إلى المصحف وقرأ منه فسدت، لا إلى فرج امرأة بشهوة؛ لأن الأوّل تعليم وتعلم فيها لا الثاني.

4791. Mes'ele: Musallî namâzda mushafa bakıp da ondan okusa namâzı bozulur ise de şehvetle mer'enin fercine nazar ile bozulmaz. Zîrâ mushaf-ı şerîften tilâvet namâz içinde taʿlîm ve teʿallüm olarak müfsid-i salât olan amel-i kesîrdir. Ferce nazar bunun hilâfınadır.

قال الإمام بعد شهرٍ: كنتُ مجوسيًّا، فلا إعادة عليهم، ولو قال: صلّيتُ بلا وضوءٍ أو في ثوب نجسٍ، أعادوا إن كان متّقيًا. والفرق أن إخباره الأوّل مستنكر بعيد والثاني محتمل.

4792. Mes'ele: Cemâʿate namâz kıldıran imâm bir ay sonra mecûs olduğunu haber verse cemâʿate kıldıkları namâzın iʿâdesi lâzım gelmez ise de abdestsiz veya sevbinde cevâz-ı salâta mâniʿ necâsetle kıldırdığını haber verse iʿâdeleri lâzımdır. Beynlerinde fark, mecûs olduğunu ihbârı emr-i müstenker olarak kabûlden baʿîd olup abdest ve tahârette hatâ kesîru'l-vukûʿ olarak muhtemil olmasıdır.

أقيمت بعد شروعه متنفلًا لا يقطعها، ومفترضًا يقطعها ويأثم، والفرق أن الثاني لإصلاحها لا الأوّل.

4793. Mes'ele: Müteneffilen namâza başladıktan sonra ikâmet olunsa şefʿi itmâm etmedikçe katʿ eylemez ise de farz olarak münferiden başlamış olsa cemâʿatle edâsı için katʿında ism dahi terettüb eylemez. Beynlerinde fark, münferiden farzın edâsı edâ-yı kâsır olup cemâʿatle edâsı ise edâ-yı kâmil olarak katʿı ıslâh-ı salât için olup ıslâh-ı salât ise salâttan maʿdûddur.

﴿وَلَا تُبْطِلُوا أَعْمَالَكُمْ﴾[1] muktezâsınca … mes'elede beyân olunduğu üzere nâfilede şurûʿla vâcibin itmâmı lâzımdır. **[2378]**

سؤر الفارة نجس لا بولها للضرورة.

4794. Mes'ele: Farenin artığı necis olduğu hâlde zarûrete binâen bevli cevâz-ı salâta mâniʿ olmayarak necis addolunmaz. Hamevî'nin beyânına göre mütûn ve şurûh ve fetâvâda sü'rünün mekrûh olmasıdır.

وجد ميّتًا في دار الحرب معه زُنّار وفي حجره مُصحف يصلّى عليه، وفي دار الإسلام لا؛ لأنه في دار الحرب قد لا يجد أمانًا إلا به بخلافه في دار الإسلام.

---

1 "Ve yaptıklarınızı boşa çıkarmayın." Muhammed, 47/33.

4795. Mes'ele: Üzerinde zünnâr ve mushaf-ı şerîf bulunarak dâr-ı harbde bulunan meyyit üzerine cenâze namâzı kılınır ise de dâr-ı İslâm'da bulunursa kılınmaz. Zîrâ dâr-ı harbde eser-i küfür olan zünnâra mukârin olmadıkça emân kâbil olmayarak mushaf-ı şerîfle beraber zünnârın vücûdu küfrünü îcâb eylemez ise de dâr-ı İslâm dâr-ı harbin hilâfınadır.

[KİTÂBÜ'Z-ZEKÂT]

كتاب الزكاة

يجوز تعجيلها عن نصب بعد ملك نصاب وقبل الحول، ولا يجوز تعجيل العُشر بعد الزرع قبل النبات، والفرق أنه فيها تعجيل بعد وجود السبب وفيه قبله.

4796. Mes'ele: Milk-i tâmla nisâb-ı nâmîye mâlik olan kimse kable'l-havl edâ-yı zekâtı taʿcîl ederek takdîm câiz ise de baʿde'z-zerʿ ve kable'z-zuhûr öşrü takdîm câiz değildir. Bu husûsta zekâtla öşür beyninde fark, 474. ve 483. mes'elelerde beyân olunduğu üzere zekâtta taʿcîli nisâb-ı nâmîye mâlikiyyetten ibâret olan sebeb-i vücûbun vücûdundan sonra taʿcîl olup öşürde ise kable vücûdi's-sebeb olmasıdır. 474. ve 483. mes'elelere bak.

الوكيل بدفعها له دفعها لقرابته ونفسه، وبالبيع لا يجوز، والفرق أن مبنى الصدقة على المسامحة والمعاوضة على المضايقة.

4797. Mes'ele: Zekâtı edâya vekîl ehil olan akrabâsına ve nefsine te'diye edebilir ise de beyʿe vekîlin ekâribine **[2379]** ve nefsine beyʿi câiz değildir. Beynlerinde fark, zekât sadaka olup sadakanın mebnâsı müsâmaha üzerine, beyʿ ise muʿâvaza olup muʿâvazanın mebnâsı mudâyaka üzerine olmasıdır.

شكّ في أدائها بعد الحول أداها وفي أداء الصلاة بعد الوقت لا، والفرق أن جميع العُمر وقتها فهي كالصلاة إذا شكّ في أدائها في الوقت.

4798. Mes'ele: Baʿde'l-havl zekâtın edâsında şek eylese şekle yakînen vâcib sâkıt olmayacağından edâ eder ise de baʿde'l-vakit namâzın edâsında şek ederse edâsı lâzım gelir. Beynlerinde fark, salâtın edâsı muvakkat olarak edâsı ehemm olup zekâtın edâsı ise ömrî olarak cemîʿ-i ömür zekâtın vakt-i edâsıdır. Binâenaleyh vakti içinde edâsında şek olunursa namâz gibi olarak iʿâde olunur.

اشترى زعفرانًا ليجعله على كَعْك التجارة لا زكاة فيه، ولو كان سمسمًا وجبت. والفرق أن الأوّل مستهلك دون الثاني؛ والملح والحَطب للطبّاخ والحرض والصابون للقصّار والشبّ والقرظ للدباغ كالزعفران والعُصفر والزعفران للصبّاغ كالسمسم والفرق ظاهر.

4799. Mes'ele: Ticâret için peksimet üzerine dökmek için iştirâ ettiği zaʿferânda zekât lâzım gelmez ise de susam olsa idi lâzım gelirdi. Beynlerinde fark, zaʿferânın müstehlek olup susamın aynı bâkî olmasıdır. Aşçı için tuz ve odun, kassâr için hurzla sabun ve debbâğ için mazı [ve] zaʿferân gibi olarak zekât îcâb eylemez ise de boyacı için çehri ile zaʿferân, susam gibi zekât îcâb eder. Beynlerinde fark, zaʿferânın sevbde aynının adem-i bekâsı, susamın bekâsıdır.

[KİTÂBÜ'S-SAVM]

كتاب الصوم

نذر صوم يومين في يوم لا يلزمه إلا واحد؛ ولو نذر حجّتين في سنة لزمتاه؛ والفرق إمكان حجتين فيها بنفسه وبالنائب بخلافه.

4800. Mes'ele: [2380] Bir günde iki gün savm nezr eylese ancak bir gün savm lâzım gelir. Bir senede iki hac nezr eylese ikisinin de edâsı lâzım gelir. Beynlerinde fark, savm sırf ibâdet-i bedeniyyeden olarak niyâbeti gayr-i kâbil olarak bir kimsenin bir günde iki savmı gayr-i kâbil olup hac ise mâliyye ile bedeniyyeden mürekkeb olarak birini kendisi bizzât edâ edip, diğerini niyâbetle îkâʿ ederek imkânıdır.

ذاق في رمضان من الملح قليلًا كفّر ولو كثيرًا لا، لأن قليله نافع وكثيره مضرّ.

4801. Mes'ele: Sâim olan kimse nehâr-ı Ramazân'da bilâ-zarûret azıcık tuz yese kazâ ve kefâret lâzım gelip çokça yerse kefâret lâzım gelmez. Zîrâ (ابدأ بالملح، فإن فيه شفاء من سبعين داء أدناها الجنون والجذام والبرص)[1] hadîs-i şerîfi muktezâsınca tuzun kalîli nâfiʿ olarak sûreten ve maʿnen iftâr bulunmakla kazâ îcâb eder ise de kesîri mudırr olarak maʿnen iftâr bulunmayacağından kazâ lâzım gelir ise de kefâret lâzım gelmez, buyuruluyor.

1 "(Yemeğe) tuzla başla. Zîrâ onda yetmiş hastalığın şifası vardır ki bu hastalıkların en aşağısı delilik, cüzzam ve abraşlıktır." İbn Ebî Usâme, *Müsnedü'l-Hâris*, I, 526, r. 469; Deylemî, *el-Firdevs*, III, 33, r. 4074.

وقضى وكفّر بابتلاع سمسمة من خارج لا أن مضغها لأنها تتلاشى بالمضغ دون الابتلاع.

4802. Mes'ele: Nehâran sâim olan kimse hâricden susam tanesini yutmasıyla kazâ ve kefâret îcâb eder ise de ağzında çiğner ise îcâb eylemez. Zîrâ çiğnemekle mütelâşî olarak dâhile bir şey duhûl eylemez ise de yutmakla duhûl eder, buyuruluyor.

[KİTÂBÜ'L-HAC]

كتاب الحج

لو رمى الجمرة بالبعر جاز وبالجواهر لا؛ لأن في الأوّل استخفافًا بالشيطان وفي الثاني إعزازه.

4803. Mes'ele: Baʿre ile recm-i şeytân câiz olup cevâhir ile câiz değildir. Zîrâ baʿre ile recimde şeytânı istihfâf ve istihkâr olur. Cevâhir ile recimde ise iʿzâz ve taʿzîm bulunur.

لو دلّ المحرِم على قتل صيد لزمه الجزاء. ولو دلّ على قتل مسلم لا؛ والفرق أن الأوّل محظور إحرامه والثاني محظور بكلّ حال.

4804. Mes'ele: [2381] Muhrim ihrâmda iken bir avcıyı sayd-ı Harem'i katle delâlet eylese cezâ lâzım gelir ise de katl-i müslime delâletle lâzım gelmez. Beynlerinde fark, sayd-ı Harem'i katle delâlet ihrâmın mahzûrlarından olarak cinâyet-i hac olup katl-i müslime delâlet ise her hâlde mahzûr ve memnûʿ olmasıdır.

ولو غلطوا في وقت الوقوف لا إعادة، وفي الصوم والأضحية أعادوا. والفرق أن تداركه في الحج متعذّر وفي غيره متيسّر.

4805. Mes'ele: Huccâc-ı müslimîn vakt-i vukûfta galat etseler haccı iʿâde eylemezler ise de savm ve udhiyede galat ederler ise onları iʿâde ederler. Beynlerinde fark, hacda vakfeyi tedârik müteʿazzir olup savmla udhiyenin tedârikleri ise müteyessirdir.

أعتق العبد بعد حجّه حجّ للإسلام، ولو استغنى الفقير كفاه. والفرق انعقاد السبب في حق الفقير دون العبد.

4806. Mes'ele: Haccı baʿde'l-edâ' kölesini âzâd edip de istitâʿat-i bedeniyye ve mâliyyeyi hâiz olursa farz olarak tekrâr edâ-yı hac lâzım gelir ise de istitâʿat-i mâliyyesi yok iken fakîr edâ-yı hac edip de baʿdehu zengin olsa hâl-i fakrında eylemiş olduğu haccı ıskât-ı vâcibde kifâyet ederek tekrârı lâzım gelmez. Beynlerinde fark, fakîr milk-i mâla ehil olarak sebeb-i vücûb onun hakkında münʿakid olarak edâ-yı haccı baʿde's-sebeb olmakla farz olan haccetü'l-İslâm'dan nâib olup abd hakkında ise memlûkiyyet mâlikiyyete münâfiye olarak milke adem-i ehliyyetine binâen sebeb-i vücûb münʿakid olmayacağından etmiş olduğu haccı kable'l-vakit kılınan nâfile namâz gibi nâfile olarak farz makâmına kâim olamaz. **[2382]**

والصبي كالعبد والأعمى والزمِن والمرأة بلا مَحرم كالفقير.

4807. Mes'ele: Sebeb-i vücûbun adem-i inʿikâdıyla farz olan hacdan adem-i niyâbette sabînin hâl-i sabâvetinde eylemiş olduğu haccı, abdin hâl-i rıkkıyyetinde eylemiş olduğu haccı gibi olarak baʿde'l-bulûğ iʿâdesi lâzım olup sebebin inʿikâdıyla farz olan hacdan niyâbette aʿmâ ve kötürüm ve bilâ-mahrem mer'e hac edip baʿdehu illetleri zâile olsa fakîrin hâl-i fakrında hac eylemesi gibidir.

[KİTÂBÜ'N-NİKÂH]

كتاب النكاح

النكاح يثبت بدون الدعوى كالطلاق؛ والملك بالبيع ونحوه لا. والفرق أن النكاح فيه حق الله تعالى؛ لأن الحلّ والحرمة حقه سبحانه وتعالى بخلاف الملك لأنه حق العبد.

4808. Mes'ele: Talâk gibi nikâhta bi-dûni'd-daʿvâ sâbit olup beyʿ ve hibe ve vasiyyet emsâliyle milk sâbit olmaz. Beynlerinde fark, nikâh ve talâk üzere terettüb eden hil ve hurmet hakk-ı Bârî olmakla nikâh ve talâk hakk-ı Bârî'yi müştemil olup halbuki … mes'elede beyân olunduğu üzere hukûk-ı Bârî'yi isbât sebk-i daʿvâ ile meşrût değildir. Milk ise hakk-ı abd olmakla isbâtında sebk-i daʿvâ ile meşrûttur.

للأب قبض صداقها قبل الدخول وهي بكر بالغة، لا قبض ما وهبه الزوج لها، ولو قبض لها كان له الاسترداد، والفرق أنها تستحي من قبض صداقها فكان إذنًا دلالة بخلافها في الموهوب.

4809. Mes'ele: Kable'd-duhûl bikr-i bâliğânın mehrini pederinin kabzı câiz ise de zevcin zevcesine hibe ettiği mevhûbu kabz câiz değildir. Binâenaleyh kabz eylemiş olsa hibenin adem-i tamâmiyyetine binâen vâhib istirdâd edebilir. Mehir ile mevhûb beyninde fark, mezbûrenin mehrini kabzından utanması delâleten pederine kabza izin olup mevhûbu kabz ise bunun hilâfınadır.

لو مسّ امرأة بشهوة حرم أصولها وفروعها إن لم يُنزل وإن أنزل لا؛ لأن الأوّل داعٍ للجماع فأقيم مقامه بخلافه في الثاني.

4810. Mes'ele: [2383] Bir kimse şehvetle bir kadını messedip de inzâl vâkiʿ olmasa beynlerinde hurmet-i musâhere hâsıla olarak usûl ve fürûʿları yekdiğerine harâm olur ise de inzâl vâkiʿ olmaz ise hurmet-i musâhere hâsıla olmaz. Zîrâ kable'l-inzâl vâkiʿ olan mess cimâʿa dâʿî olarak hükm-i şerʿînin sübûtunda cimâʿ makâmına ikâme olunur ise de baʿde'l-inzâl dâʿî olmayarak sâbite olmaz.

مسّ الدبر يوجب حرمة المصاهرة لا جماعه. لأن الأوّل داعٍ إلى الولد لا الثاني.

4811. Mes'ele: Şehvetle mess-i dübür hurmet-i musâhereyi îcâb eder ise de cimâʿı îcâb eylemez. Zîrâ şehvetle mess hurmet-i musâherenin sebeb-i hakîkîsi olan velede dâʿî olup vat'-ı dübür ise dâʿî değildir.

تزوج أمة على أن كلّ ولد تلده حرّ صحّ النكاح والشرط، ولو اشتراها كذلك فسد، لأن الثاني يفسده الشرط لا الأول.

4812. Mes'ele: Doğuracağı her çocuk hür olmak şartıyla câriyeyi nikâh eylese hem nikâh ve hem de şart sahîh olarak doğan çocuklar hür olur ise de ol şartla câriye satın alsa akd-i beyʿ fâsid olur. Zîrâ şart-ı mezkûr akd-i beyʿi ifsâd edip akd-i nikâhı ifsâd eylemez.

[KİTÂBÜ'T-TALÂK]

كتاب الطلاق

قال: لستِ امرأتي، وقع إن نوى؛ ولو زاد «والله» لا، وإن نوى؛ لاحتمال الأوّل الإنشاء وفي الثاني تمحّض للإخبار.

4813. Mes'ele: Zevc zevcesine hitâben "Sen benim zevcem değilsin." deyip de talâka niyyet eylese talâk vâkiʿ olur ise de لستِ امرأتي والله diyerek والله kısmını ziyâde eylese her ne kadar talâka **[2384]** niyyet eylese dahi ihbâr mâzîde temahhus edeceğinden kazâen talâk vâkiʿ olmaz. Zîrâ bilâ-kasem inşâya muhtemil olup meʿa'l-kasem gayr-i muhtemildir.

يحلّ وطء المطلّقة رجعيًّا لا السفر بها؛ والفرق أن الوطء رجْعةٌ بخلاف المسافرة.

4814. Mes'ele: Talâk-ı ricʿîyle mutallakayı zevcin vat'ı helâl olup onunla seferi helâl değildir. Fark, zevcin iddet zarfında mutallaka-i ricʿiyyesini vat'ı ricʿat olarak nikâhını ibkâ ve idâme eylemiş olup müsâferet ise rızâsı olmayarak ricʿate dâʿiye olarak tekrâr tatlîka muhtâc olur.

تقبيل ابن الزوج المعتدة عن بائن لا يحرمها ولها النفقة، وحال قيام النكاح بخلافه لعدم مصادفته النكاح في الأوّل بخلافه في الثاني.

4815. Mes'ele: İddet-i bâinde bulunan muʿteddenin zevcinin başka karısından olan oğlunu takbîli onu kocasına tahrîm etmeyerek nafaka-i iddeti lâzım gelir ise de nikâhın kıyâmı hâlinde takbîli tahrîm ederek nafakası sâkıta olur. Zîrâ iddet zarfındaki takbîli nikâha müsâdif olmayıp hâl-i nikâhta takbîli nikâha müsâdiftir, buyuruluyor.

أنتِ طالق إن دخلتِ الدار عشرًا، فدخلت لا يقع شيء حتى تدخل عشرًا. ولو قال: أنت طالق إن دخلت الدار ثلاثًا، فدخلت مرّة وقع الثلاث، لأنّ العدد في الأوّل لا يصلح للطلاق ويصلح للدخول بخلافه في الثاني.

4816. Mes'ele: Zevc zevce[sine] أنتِ طالق إن دخلتِ الدار عشرًا deyip de mezbûre dâhile olsa on defa dâhile olmadıkça talâk vâkiʿ olmaz ise de أنت طالق إن دخلت الدار ثلاثًا deyip de mezbûre bir defa duhûl etse üç talâk boş olur. Zîrâ hürrenin talâkı nihâyet üç ve câriyenin **[2385]** talâkı ikiye münhasır olarak

aşera ile ittisâfları kâbil olmayacağından أنتِ طالق إن دخلتِ الدار عشرًا kelâmında aşera duhûlün vasfı olarak talâkın vukûʿu on kere duhûle muʿallak olup أنت طالق إن دخلت الدار ثلاثًا kavlinde selâs talâkın vasfı olmaya sâlih olarak onun vasfı olmakla talâk-ı selâsi duhûl-i dâra taʿlîk eylemiş olarak bir kere duhûl ile şart vâkiʿ olarak üç talâkın vukûʿu lâzım gelir.

للموكّل عزلُ وكيله بالطلاق ولو وكّلها بطلاقها لا، لأنه تمليك لها.

4817. Mes'ele: Müvekkil talâka tevkîl ettiği kimseyi vekâletten azledebilir ise de zevcesini nefsini tatlîke tevkîl eylese azledemez. Zîrâ zevceyi nefsini tevkîl, tefvîz olarak emr-i talâkını kendisine temlîk olmakla zevc rücûʿ edemeyeceğinden azledemez. Tefvîz ile tevkîl beyninde fark kitâb-ı nikâhta *Hulâsatü'l-Muhtâreyn* nâm eserimizde mezkûrdur.

يقع الطلاق والعتاق والإبراء والتدبير والنكاح وإن لم يعلم المعنى بالتلقين بخلاف البيع والهبة والإجارة والإقالة. والفرق أن تلك مُتعلّقة بالألفاظ بلا رضا بخلاف الثانية.

4819. Mes'ele: Her ne kadar maʿnâsını bilmese dahi telkîn ile talâk ve itâk ve ibrâ ve tedbîr ve nikâh vâkiʿ olurlar ise de beyʿ ve hibe ve icâre ve ikâle vâkiʿ olmazlar. Beynlerinde fark, talâk ve itâk ve ibrâ ve tebdîr ve nikâh bilâ-rızâ elfâza müteʿallaka olup beyʿ ve hibe ve icâre ve ikâle bunların hilâfınadır. Zîrâ bunlar kasda mukârinlerdir. Hamevî'nin beyânına göre beyân olunduğu vecihle talâk kazâen vâkiʿ olup diyâneten gayr-i vâkiʿdir. Ve *Hâniyye* ve *Bezzâziyye*'den naklen beyânına göre beyân olunduğu vechile ibrâ da gayr-i vâkiʿdir. **[2386]**

[KİTÂBÜ'L-ITÂK]

كتاب العتاق

لو أضافه إلى فرجه عتق؛ لا إلى ذكره؛ لأن القول الأوّل يعبّر به عن الكل بخلاف الثاني.

4820. Mes'ele: *Hâniyye*'de beyân olunduğu vechile zâhir-i rivâyette itâk ferce izâfe ile vâkiʿ olup zekere izâfe ile vâkiʿ olmaz. Binâenaleyh kölesine hitâben "Fercin hür." dese kölesi âzâd olur ise de "Zekerin hür." demekle âzâd olmaz. Beynlerinde fark, ferc ile külden taʿbîr şâyiʿ olup zeker bunun hilâfına olmasıdır.

ولو قال: عتقك عليّ واجب، لا يعتق بخلاف طلاقك عليّ واجب؛ لأن الأوّل يوصف به دون الثاني.

4821. Mes'ele: Memlûküne hitâben "Itkın benim üzerime vâcibdir." demekle âzâd olmaz ise de zevcesine "Talâkın üzerime vâcibdir." der ise boş olur. Zîrâ ﴿فَتَحْرِيرُ رَقَبَةٍ مِّن قَبْلِ أَن يَتَمَاسَّا﴾ âyet-i celîlesinde[1] tahrîr-i rakabe ile emrin vürûduna binâen ıtk-ı rakabe vücûbla muttasıf olup talâk ise ebğaz-ı mübâhât olmakla vücûbuyla emrin adem-i vürûduna binâen gayr-i muttasıftır.

ولو قال: كلّ عبد أشتريه فهو حر، فاشتراه فاسدًا ثم صحيحًا لا يعتق، وفي النكاح تطلق لانحلال اليمين في الأوّل بالفاسد بخلاف الثاني.

4822. Mes'ele: "Alacağım her abd âzâd olsun." deyip de ibtidâ fâsiden, baʿde[hu] sahîhan iştirâ edip almış olsa âzâd olmaz ise de "Nikâh edeceğim her kadın boş olsun." deyip de ibtidâ fâsid olarak, baʿdehu sahîh olarak nikâh ettiği zevcesi boş olur. Zîrâ şirâ-yı memlûkte yemîn şirâ-yı fâsidle münhal olarak ondan sonraki şirâya teʿalluku kalmaz ise de nikâh-ı fâsidle münhal olmayıp belki nikâh-ı sahîh ile münhal olur. **[2387]**

أعتق أحد عبديه ثم قال: لم أعْنِ هذا، يعتق الآخر، وكذا في الطلاق بخلافه في الإقرار، فإنه لا يتعين الآخر؛ لأن البيان واجب فيهما فكان تعيينًا إقامة له. والله أعلم بالصواب.

4823. Mes'ele: İki kölesinden birini mübhem olarak âzâd edip de baʿdehu "Itkla bunu kasd etmedim." diyerek diğerini taʿyîn eylese taʿyîn ettiği âzâd olur. Ve kezâ iki zevcesine hitâben "Biriniz boştur." diyerek mübhemen birini tatlîk edip de baʿdehu mutallakayı taʿyîn eylese taʿyîn olunan boş olup diğeri boş olmaz ise de mübhem olarak iki kimseye ikrâr, iʿtâkla talâkın hilâfına olarak âhar taʿayyün eylemez. Zîrâ ıtk-ı mübhemle talâk-ı mübhemde beyân vâcib olmakla taʿyîn beyân makâmına kâim olarak müteʿayyen olur. Savâbı ancak Cenâb-ı Hak bilir.

1 "(Karılarına zıhâr yapıp da sonra dediklerinden dönenlerin) onlarla temas etmeden önce bir köle âzat etmeleri gerekir." Mücadele, 58/3.

[YEDİNCİ FEN: HİKÂYÂT VE MÜRÂSELÂT/FIKHÎ HÜKÜMLER İÇEREN OLAYLAR VE HABERLER]

الفن السابع من الأشباه والنظائر

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين

الحمد لله وسلام على عباده الذين اصطفى.

وبعدُ، فهذا هو الفنّ السابع من الأشباه والنظائر، وبه تمامُه، وهو فنّ الحكايات والمراسلات. وهو فنّ واسع قد كنت طالعتُ فيه أواخر كتب الفتاوى وطالعتُ مناقبَ الكردري مرارًا وطبقات عبد القادر؛ لكنّي اختصرتُ في هذا الكراس منها الزبد مقتصرًا غالبًا على ما اشتمل على أحكام.

4824. Mes'ele: Baʿde mâ vecebe aleynâ maʿlûm ola ki, iş bu îzâhına şürûʿ sadedinde bulunduğumuz fen dahi *Eşbâh ve Nezâir*'in müştemil olduğu fünûn-i sebʿadan fenn-i sâbiʿ olup eser-i mezkûr ancak bu fenle karîn-i tamâm ve rahîn-i hitâm olacaktır ki işbu fende eslâf beyninde cereyân eden hikâyât ve mürâselât fenni olup fenn-i mezkûr, fünûn-i sâireye nisbetle fenn-i vâsiʿ ise de **[2388]** vaktiyle bu fende kütüb-i fetâvânın evâhirini ve *Menâkıb-ı Kerderî*'yi mirâren ve *Tabakât-ı Abdülkâdir*'i nazar-ı imʿan ve fikr-i îkânla mutâlaʿa ederek bu fende onların hulâsa ve zübdelerinden ekseriyâ ahkâmı müştemil olanları ihtisâr eyledim.

لما جلس أبو يوسف للتدريس من غير إعلام أبي حنيفة فأرسل إليه أبو حنيفة رجلًا فسأله عن مسائل خمسة :

الأولى: قصّار جحد الثوب وجاء به مقصورًا هل يستحق الأجر أم لا؟ فأجاب أبو يوسف يستحقّ الأجر، فقال له الرجل: أخطأتَ، فقال: لا يستحق، فقال: أخطأتَ. ثم قال له الرجل: إن كانت القصارة قبل الجحود استحقّ وإلا لا.

4825. Mes'ele: Vaktâ ki Ebû Yûsuf (rh) hazretleri İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden istîzân etmeyerek derse çıktıkta kendisine bir kimse gönderip beş mes'eleden suâl edip onlardan biri, "Çamaşırcı yıkamak üzere almış olduğu

sevbi baʿde'l-inkâr yıkanmış olduğu hâlde sâhibine götürse ücrete müstahik olur mu olmaz mı?" diye suâl edip "Müstahik olur." diye cevâb verdikte sâil tahti'e edip, "Müstahik olmaz." diye cevâb verdikte yine tahti'e edip, baʿdehu sâil-i mezkûr "Eğer kable'l-inkâr yıkamış ise ecîr olmakla müstahik olup, baʿde'l-inkâr yıkamış ise gâsıb olmakla müstahik olmaz." diyerek cevâb-ı savâbını beyânla kendisini îkâzda bulunmuştur.

İmâm-ı Aʿzam hazretlerinin bu vechile Ebû Yûsuf'u imtihâna çekmeden maksad-i âlîleri hasbe'l-vazîfe emr-i tedrîse salâhiyyetini tahkîk ve hukûk-i üstâd'a riʿâyetle istîzânın lüzûmunu ihtârdır. Zîrâ üstâdından akdem kelâmdan ictinâb ve üstâdının gıyâbında meclisine cülûstan ve üstâda iʿtirâzdan ve yolda giderken ondan ileri yürümek gibi hâlât-ı şâkirdin feyze mâniʿ olacağından onlardan ihtirâz lâzımdır. **[2389]**

الثانية: هل الدخول في الصلاة بالفرض أم بالسنّة؟ فقال: بالفرض، فقال: أخطأتَ. فقال: بالسنّة، فقال: أخطأتَ، فتحيّر أبو يوسف فقال الرجل بهما؛ لأنّ التكبير فرض ورفع اليدين سنّة.

4826. Mes'ele: İkinci mes'ele, namâza duhûl farzla mı yoksa sünnetle mi hâsıl olur dedikte, Ebû Yûsuf farzla diye cevâbında tahti'e ve sünnetle diye cevâbında tahti'esi üzerine mütehayyir oldukta sâil-i mezkûr ikisiyle dâhil olur, diye cevâb vermiş. Zîrâ namâza şürûʿ iftitâh tekbîrine mütevakkıf olup tekbîr farz, refʿ-i yed sünnettir.

الثالثة: طيرٌ سقط في قدر على النار فيه لحم ومرق هل يؤكلان أم لا؟ فقال: يؤكل فخطّأه، فقال: لا يؤكل فخطّأه. ثم قال: إن كان اللحم مطبوخًا قبل سقوط الطير يغسل ثلاثًا ويؤكل وترمى المرقة وإلا يرمى الكل.

4827. Mes'ele: Üçüncü mes'ele, "İçinde et ve çorba bulunarak ateş üzerinde bulunan tencereye havadan bir kuş düşüp içinde telef olsa gerek et ve gerek çorba yenirler mi, yenmezler mi?" suâline, "Yenilir." diye cevâb verdikte tahti'e edip, "Yenilmez." diye cevâb verdikte yine tahti'e ettikten sonra "Eğer kuşun sukûtundan akdem et pişmiş ise üç defa gasl olunarak ekl olunup çorba ekl olunmayarak hârice ilkâ olunur. Ve eğer et pişmeden düşmüş ise hiçbiri yenmez." diye cevâb vermiş.

Hulâsa'dan naklen Hamevî'nin beyânına göre sûret-i mezkûrede düşmüş olan kuş bi'l-icmâ' ekl olunmayıp eğer kaynar iken düşmüş ise et de ekl olunmaz ise de hâl-i sükûnette iken düşmüş ise et yenir. Bu vechile hükm-i mes'ele İmâm Muhammed'in kavline kıyâsen olup Ebû Yûsuf'a **[2390]** göre taze taze suyla üç defa gasl ile et tâhir olur.

الرابعة: مُسْلم له زوجة ذمية ماتت وهي حامل منه تدفن في أيّ المقابر؟ فقال أبو يوسف: في مقابر المسلمين، فخطّأه، فقال: في مقابر أهل الذمة، فخطّأه، فتحيّر، فقال: تدفن في مقابر اليهود ولكن يحوّل وجهها عن القبلة حتى يكون وجه الولد إلى القبلة؛ لأن الولد في البطن يكون وجهه إلى ظهر أمه.

4828. Mes'ele: Dördüncü mes'ele, "Müslimin hâmil olarak vefât eden zimmiyye zevcesi hangi kabristâna defnolunur?" diye suâle Ebû Yûsuf "Müslümân kabristânına defnolunur." cevâbında tahti'e olunup "Ehl-i zimmet kabristânına defnolunur." diye cevâbında dahi tahti'e olundukda mütehayyir olunca "Yahûdî kabristânına defnolunup velâkin haml pederine tebe'an müslim olarak yüzü kıbleye müteveccih olmak için mezbûrenin yüzü kıbleden tahvîl olunur. Zîrâ rahm-i mâderde çocuğun yüzü anasının arkasına müteveccihtir." diye cevâb vermiş.

Hâvi'l-Kudsî'den naklen Hamevî'nin beyânına göre veled-i müslimi hâmil olan kitâbiyye vefât ettikte üzerine namâz kılınmaz. İnde'l-ba'z müslümân kabrine ve inde'l-âhar gayr-i müslim kabrine ve bazılarına göre ahvat olarak kendi milleti kabrine defnolunur diye hükm-i mes'ele ihtilâfîdir.

الخامسة: أمّ ولد لرجل تزوّجت بغير إذن مولاها، فمات المولى هل تجب العدة من المولى؟ فقال: تجب، فخطّأه. ثم قال: لا تجب فخطّأه. ثم قال الرجل: إن كان الزوج دخل بها لا تجب وإلا وجبت. فعَلم أبو يوسف تقصيره فعاد إلى أبي حنيفة فقال: زبّبتَ قبل أن تحصرم، كذا في إجارات الفيض.

4829. Mes'ele: Beşinci mes'ele, "Bir kimsenin ümm-i veledi mevlâsının izni olmayarak tezevvüc edip de mevlâsı vefât eylese **[2391]** mevlâsından iddet-i vefât lâzım gelir mi?" suâline, "Lâzım gelir." diye cevâbı tahti'e ve "Lâzım gelmez." diye cevâbında tahti'e oldundukdan sonra sâil-i mezkûr, "Eğer varmış olduğu zevc kendisine dâhil olmuş ise lâzım gelmez ve illâ

lâzım gelir." diye cevâb verince Ebû Yûsuf hazretleri taksîrini anlayarak İmâm-ı Aʿzam hazretlerinin meclis-i tedrîsine avdet buyurdukta hazret-i İmâm kendilerine, "Koruk olmadan kuru üzüm oldunuz." buyurmuşlar. İcârât-ı *Feyz*'de bu vecihle takrîr ve beyân buyurulmuştur.

وفي مناقب الكردري: إن سبب انفراده أنه مرض مرضًا شديدًا فعاده الإمام وقال: لقد كنت أوملك بعدي للمسلمين، ولئن أُصِبتَ ليموتنّ علم كثير. فلمّا برأ أعجب بنفسه وعقد له مجلس الأمالي، وقال له حين جاء: ما جاء بك إلا مسألة القصّار! سبحان الله مِن رجل يتكلّم في دين الله ويعقد مجلسًا لا يحسن مسألة في الإجارة، ثم قال: من ظنّ أنه يستغني عن التعلّم فلْيَبكِ على نفسه، انتهى.

4830. Mes'ele: *Menâkıb-i Kerderî*'nin beyânına göre, beyân olunduğu vechile Ebû Yûsuf meclis-i imâmdan infirâd ederek derse çıkmamasına sebeb Ebû Yûsuf hazretleri ağırca hastalanarak İmâm-ı Aʿzam hazretleri istifsâr-ı hâtır için teşrîflerinde ağır görünce müte'essir olarak "Kendimden sonra ehl-i İslâm'ın müşkilât-ı dîniyyelerini hall u irşâd için seni te'emmül ve mülâhaza ederek emel ve ârzû ederim. Eğer sana isâbet-i Hak vâkiʿ olursa pek çok ilim vefât ederek mahv u nâ-bûd olur." diyerek tehassürde bulunup, vaktâ ki inâyet-i Hak'la kesb-i âfiyet buyurdukta İmâm-ı Aʿzam hazretlerinin kendileri hakkında vukûʿ bulan takdîrlerine mağrûr olarak kendisi içni meclis-i emâlî akdederek derse çıkmıştır. Sâil ile kendi beyninde cereyân eden mâcerâdan sonra imâmın huzûruna geldiklerinde "Seni ancak **[2392]** kassâr mes'elesi getirdi." buyurarak سبحان الله مِن رجل يتكلّم في دين الله ويعقد مجلسًا لا يحسن مسألة في الإجارة diyerek kassâr mes'elesinde vâkiʿ olan hatâlarında telmîh ve işâret buyurup, baʿdehu "Teʿallüm ve tederrüsten istiğnâ zannında bulunan kimse nefsine ağlasın!" buyurmuşlar.

وقال في آخر الحاوي الحَصيري مسألة جليلة في أن المبيع يُمْلك مع البيع أو بعده؟ قال أبو القاسم الصفّار: جرى الكلام بين سُفيان وبِشر في العقود متى يملك المالك بها معها أو بعدها؟ آل الأمر إلى أن قال سفيان: أرأيت لو أن زجاجة سقطت فانكسرت أكان الكسر مع ملاقاتها الأرض أو قبلها أو بعدها؟ أو أن الله تعالى خلق نارًا في قطنة فاحترقت أمع الخلق احترقت أو قبله أو بعده؟ وقد قال غير سفيان وهو الصحيح عند أكثر أصحابنا إن الملك في البيع يقع معه لا بعده، فيقع البيع والملك

جميعًا من غير تقدّم ولا تأخّر، لأن البيع عقد مبادلة ومعاوضة فيجب أن يقع الملك في الطرفين معًا، وكذا الكلام في سائر العقود من النكاح والخلع وغيرهما من عقود المبادلات إلى آخر ما ذكره.

4831. Mes'ele: *Hâvî-yi Hasîrî*'nin âhirinde müşterî mebîʿe beyʿle birlikte mi mâlik olur yoksa baʿde'l-beyʿ mi mâlik olduğunu taʿyîn hakkında bir mes'ele-i celîle beyân edip Ebu'l-Kâsım es-Saffâr, Süfyân ile Bişr beyninde mâlik ukûdda, ukûdla mı mâlik olur yoksa baʿdel-ukûd mu mâlik olur taʿyîn hakkında kelâm cereyân edip nihâyet bahis Süfyân'ın Bişr'e hitâben "Şişe düşüp de kırıldığı hâlde onun kırılması yere mülâkâtıyla beraber mi yoksa kable'l-mülâkât mı veyâhud baʿde'l-mülâkât mı veyâhud Cenâb-ı Hak pamukta bir ateş yaratıp yandıkta yaratmasıyla birlikte mi yanar veyâhud yaratmadan evvel veya yarattıktan sonra mı yanar? Re'yiniz nedir? demesine müntehâ oldu." deyip ekser-i ashâb-ı Hanefî indinde sahîh olarak **[2393]** hükm-i mes'eleyi taʿyînde Süfyân'ın gayrısı beyʿde milkin beyʿle beraber vâkiʿ olup baʿde'l-beyʿ vâkiʿ olmamasına kâil olmuşlar. Binâenaleyh sahîh olan bilâ-tekaddüm velâ teahhür beyʿle milkin birlikte vukûʿlarıdır. Zîrâ beyʿ akd-i mübâdele ve muʿâvaza olmakla tarafeynde milkin birlikte vukûʿu lâzımdır. Ukûd-i mübâdelâttan nikâh ve hulʿ emsâlinden ukûd-i sâirede dahi kelâm bu kıyâs üzeredir.

[Ebû Hanîfe İle İlgili Bazı Olaylar]

وفي مناقب الكردري: قال الإمام الأعظم: خدعتني امرأة وفقّهتني امرأة وزهّدتني امرأة.

أما الأولى: **قال**: كنت مجتازًا فأشارت إليّ امرأةٌ إلى شيء مطروح في الطريق فتوهّمت أنها خرساء وأن الشيء لها. فلمّا رفعته إليها قالت: احفظه حتى تسلّمه لصاحبه.

4832. Mes'ele: *Menâkıb-ı Kerderî*'nin beyânına göre İmâm-ı Aʿzam hazretleri "Beni bir kadın aldattı ve bir kadın fakîh etti ve bir kadın da zâhid etti." buyurup onlardan birincisi, bir gün yolda giderken bir kadın yola düşmüş olan bir şeye işâretle bana göstermesi. Mezbûre dilsiz olup ol şey kendisinin olarak alıp kendisine vermemi îhâm ederek kendisine vermek

üzere yerden alıp da kendisine uzattığımda "Sâhibini buldukta vermek üzere hıfzet." diyen kadındır.

الثانية: سألتني امرأة عن مسألة في الحيض فلم أعرفها فقالت قولًا تعلمتُ الفقه من أجله.

4833. Mes'ele: Mezkûr kadınlardan ikincisi, bir kadın bir hayız mes'elesinde suâl edip "Hükm-i mes'eleyi bilmem." dedikte bana söylemiş olduğu söz fıkhı tahsîle sebeb olmuştur.

الثالثة: مررت ببعض الطرقات فقالت امرأة: هذا الذي يصلي الفجر بوضوء العشاء، فتعمدت ذلك حتى صار دأبي.

4834. Mes'ele: Üçüncü kadın, birgün sokakta giderken birkaç kadına rast geldiğimde içlerinden **[2394]** birisi diğerlerine "İşte sabah namâzını yatsı abdestiyle kılan zât budur." diyerek onlara beni tezkiyede bulunup baʿdehu ben de ol hâli kendime âdet edene kadar devâmda bulundum, buyurmuş.

وسُئل الإمام رحمه الله تعالى عمن قال: لا أرجو الجنة، ولا أخاف النار، ولا أخاف الله تعالى، وآكل الميتة، وأصلّي بلا قراءة وبلا ركوع وسجود، وأشهد بما لم أره، وأبغض الحق، وأحبّ الفتنة. فقال أصحابه: أَمْر هذا الرجل مشكل، فقال الإمام: هذا رجل يرجو الله لا الجنة، ويخاف الله لا النار، ولا يخاف الظلم من الله تعالى في عذابه، ويأكل السمك والجراد، ويصلي على الجنازة، ويشهد بالتوحيد، ويبغض الموت وهو حق، ويحب المال والولد وهما فتنة. فقام السائل وقبّل رأسه وقال: أشهد أنك للعلم وعاء، انتهى.

4835. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden "Ben cennet recâ etmem ve nâr-ı cehîmden ve Cenâb-ı Allâh'tan havf etmem ve meyteyi yerim ve bilâ-kırâat velâ rükûʿ velâ sücûd namâz kılarım. Ve gözümle görmediğime şehâdet ederim ve hakka buğz ve fitneye mehabbet ederim." diyen kimse hakkında ne buyurursunuz diye suâl olundukta

برو ای زاهد خود دعوت مکنم سوی بهشت   که خدا از ازل از اهل بهشتم نسرشت

mazmûnunca Cenâb-ı Hakk'ı diler, cenneti dilemez ve Cenâb-ı Hak'tan korkar, ateşten korkmaz ve azâbda Cenâb-ı Allâh'ın zulmünden korkmaz.

Zîrâ zulümden münezzehtir. Ve balık ve çekirgeyi yer ve cenâze üzerine namâz kılar. Ve tevhîd-i Bârî ve sıdk-ı risâlete şehâdet eder. Ve mevte buğz eder ki mevt haktır. Ve mâl ve evlâdı sever ki ﴿إِنَّمَآ أَمْوَالُكُمْ وَأَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ﴾[1] muktezâsınca onlar fitnedir deyince sâil hemân kıyâm [edip] ta'zîmen ve tasdîkan hazret-i İmâm'ın başını öpüp "Şehâdet ederim ki zât-ı kemâlât-ı sıfâtınız ancak ilme mahfaza-i nefîsesiniz." **[2395]**

وفي آخر فتاوى الظَهِيرية: سُئل الشيخ الإمام أبو بكر محمد بن الفضل عمن يقول: أنا لا أخاف النار ولا أرجو الجنة وإنما أخاف الله تعالى وأرجوه، فقال قوله: «لا أخاف النار ولا أرجو الجنة» غلطٌ؛ فإن الله تعالى خوّف عباده بالنار بقوله تعالى: ﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾ ومَن قيل له: خَفْ مما خوّفك الله تعالى، فقال: لا أخاف، ردًّا لذلك كفر، انتهى.

4836. Mes'ele: *Fetâvâ-yı Zahîriyye*'nin âhirinde beyân olunduğuna göre şeyhü'l-İslâm Ebû Bekir Muhammed b. Fazl'dan "Ben nâr-ı cehennemden korkmam ve cenneti recâ etmem. Ancak Cenâb-ı Hak'tan korkup onu recâ ederim." diyen kimsenin hâlinden suâl olundukta إني لا أخاف النار ولا أرجو الجنة kavli galattır. Zîrâ Cenâb-ı Allâh ﴿وَاتَّقُوا النَّارَ الَّتِي أُعِدَّتْ لِلْكَافِرِينَ﴾[2] kavl-i şerîfiyle kullarını korkutmuştur." demiş ise de kâil-i mezkûr mü'min-i muvahhid olup kelâmı ise hazret-i İmâm'ın tevcîhleriyle mü'evvel ve âyet-i celîle ise küffâr hakkında vârid olmakla delîlin takrîbi gayr-i tâm olduğu beyândan müstağnîdir.

4837. Mes'ele: "Allâh'ın korkuttuğu şeyden korkun!" diyerek vârid olan ihtârı red için "Korkmam!" diyen kimsenin tekfîr olunduğu da fetâvâ-yı mezkûreden menkûldür.

وفي مناقب الكردري: قدِم قتادة الكوفة فاجتمع عليه الناس فقال: سلوني عن الفقه، فقال الإمام: ما تقول في امرأة المفقود؟ فقال: قول عمر رضي الله تعالى عنه تتربّص أربع سنين ثم تعتدّ عدة الوفاة وتتزوّج بما شاءت، قال: فإن جاء زوجها الأوّل وقال تزوّجتِ وأنا حيّ: وقال الثاني تزوّجت ولك زوج أيهما يلاعن؟ فغضب قتادة وقال: لا أجيبكم بشيء.

1 "Mallarınız ve çocuklarınız sizin için ancak bir imtihandır." Teğâbün, 64/15.
2 "Kâfirler için hazırlanmış ateşten sakının." Al-i İmran, 3/131.

4837. Mes'ele: *Menâkıb-ı Kerderî*'nin beyânına göre hazret-i Katâde Kûfe'ye teşrîf edip nâs mesâil-i dîniyyelerini öğrenmek için başına toplandıkta mesâil-i fıkhiyyeden suâl eylemelerini emreylemesi **[2396]** üzerine Hazret, "Mefkûdun zevcesi hakkında ne buyurursunuz?" diye suâl edip hazret-i Katâde, Hazret-i Ömer'in -radıyallâhu teʿâlâ anhu- "Dört sene terabbus ve intizârdan sonra dört ay on gün iddet-i vefât bekleyip baʿdehu dilediği kimse ile tezevvüc eder." kavliyle cevâb vermesi üzerine hazret-i İmâm tekrâr suâl buyurup "Zevc-i evveli gelip de 'Ben hayâtta iken koca[ya] vardın.' diyerek zinâ isnâdında bulunup ve zevc-i sânîsi de 'Kocan var iken nefsini bana tezvîc ederek zinâyı irtikâb ettin' deseler hangisine liân lâzım gelir?" dedikte Katâde gazabla "Size hiçbir cevâb vermeyeceğim." demiş buyuruluyor, ise de Hamevî *Fetâvâ-yı Zahîriyye*'den hikâyeyi ber-vech-i âtî hikâye buyuruyor:

Sâhib-i tefsîr Katâde, Kûfe'ye gelip nâs başına toplanıp fıkıhtan suâl ile emredip İmâm-ı Aʿzam hazretleri kıyâm edip "Bir mer'enin kocası gaybûbet edip mezbûre başkasını tezevvüc edip ondan birkaç evlâd doğurup baʿdehu zevc-i evveli gelip mezbûreye hitâben 'Yâ zâniye! Başkasıyla tezevvüc mü ettin ben zevcin iken?' diyerek sarâhaten zinâ isnâd edip zevc-i sânîsi dahi 'Yâ zâniye! Senin zevcin var iken tezevvüc mü ettin?' diyerek o da sarâhaten zinâ isbâtında bulunsa had vâcib olur mu ve çocuklar kimin olur?" diye suâl buyurdukta Katâde mütefekkiran tevakkuftan sonra "Böyle bir hâdise vâkiʿ oldu mu?" diye suâl ettikte hazret-i İmâm "Vâkiʿ olmadı, velâkin hâdiseyi defʿ için kable'l-vukûʿ hazırlanmak lâzımdır." demesi üzerine Katâde "Bu gulâm burada iken Kûfe'de eylenmem. Böyle bir suâli soracak hiçbir kimseyi bilmedim." buyurmuş. Liʿân zinâ töhmetinden beriyye ve afîfe ve şehâdete ehil olan menkûhası hakkından şehâdete ehil olan zevc-i müslim-i mükellef sarâhaten veya nefy-i veled gibi delâleten zinâ isnâd edip de zevc usûlen isbâtından âciz ve zevce de **[2397]** isnâd olunan zinâyı münkire olarak huzûr-i hâkim[de] dört defa yemînle mü'ekked, beşincisi zevc tarafından laʿnete ve zevce tarafından gazaba mukârin olarak şehâdet eylemelerinden ibâret olmakla musannif-i allâmenin tasvîrinde zevceyn tarafından mezbûreye sarâhaten zinâ olunmadığından musannif-i allâmenin tasvîrine liʿân suâli teveccüh eylemez diyerek iʿtirâz vârid olmaz. Zîrâ beyân olunduğu üzere liʿânın lüzûmunda zinânın sarâhaten isnâdı lâzım olmayıp belki delâleten isnâdı da kâfîdir.

قال الإمام: خرجنا مع حماد نُشيّع الأعمش وأَعْوَز الماء لصلاة المغرب فأفتى حماد بالتيمم لأوّل الوقت فقلتُ: يؤخّر إلى آخر الوقت فإن وجد الماء وإلا تيمّم، ففعلت فوجد في آخر الوقت. وهذه أوّل مسألة خالف فيها أستاذه.

4839. Mes'ele: Hazret-i İmâm buyurur ki, üstâdım hazret-i Hammâd'la birlikte Aʿmeş'i teşyîʿ için şehirden hârice çıkıp akşam namâzı için sular çekilmiş olmakla hazret-i Hammâd ibtidâ-yı vakitte teyemmümle fetvâ verip hazret-i İmâm "Âhir-i vakte namâz te'hîr olunup su bulunur ise abdest alıp onunla namâzı kılarız. Bulunmaz ise teyemmüm edilir." buyurup hazret-i İmâm suya intizârla namâzı âhir-i vakte te'hîr edip su bulunmakla abdest alıp namâzını edâ eylemiş. Bu mes'ele hazret-i İmâm'ın üstâdı hazret-i Hammâd'a ilk defa muhâlefette bulunduğu mes'ele imiş.

وكان للإمام جارة لها غلام أصاب منها دون الفرج فحبلت فقال أهلها له: كيف تلد وهي بكر؟ فقال: هل لها أحد تثق به؟ قالوا: عمتها، فقال: تهب الغلام منها ثم تزوجها منه، فإذا أزال عذرتها ردّت الغلام إليها فيبطل النكاح.

4840. Mes'ele: [2398] Hazret-i İmâm'ın komşusu bulunan bir kadın mevziʿ-i neslin hâricinden kölesiyle muʿâmelede bulunarak nasılsa gebe kalıp ehli, imâma mezbûre bikr olup keyfiyyet-i tevellüdünden suâlde bulunmaları üzerine onun iʿtimâd edip güvenebilecek kimsesi var mı diye suâl edip ammesi bulunduğunu haber vermeleri üzerine kölesini ammesine hibe edip onunla tezevvüc ve bikrini baʿde'l-izâle tekrar köleyi kendisine iʿâde ile nikâhı bâtıl olup matlûb hâsıl olur, buyurmuşlar.

وخرج الإمام إلى بستان، فلمّا رجع مع أصحابه إذا هو بابن أبي ليلى راكبًا على بغلته فتسايرا فمرَّا على نسوة يغنّين فسكتْنَ فقال الإمام: أحسنتُنّ، فنظر ابن أبي ليلى في قِمَطْره فوجد قضية فيها شهادته فدعاه ليشهد في تلك القضية. فلما شهد أسقط شهادته وقال: قلت للمغنّيات أحسنتنّ فقال: متى قلتُ ذلك حين سكتْن أم حين كنّ يغنّين؟ قال: حين سكتْن، قال: أردتُ بذلك أحسنتن بالسكوت، فأمضى شهادته.

4841. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam hazretleri ashâbıyla büstâna teşrîf edip avdet eder iken esterine râkib olduğu hâlde İbn Ebî Leylâ'ya tesâdüf edip birlikte gelmede iken çalıp çağırmakta olan kadınlara tesâdüf ettiklerinde

sükût ederler. Hazret-i İmâm teğannîyi terklerine memnûn olarak "Güzel yaptılar." diyerek tahsîn buyurdukta İbn Ebî Leylâ çağırmalarını tahsîn buyurdu zannıyla çantasını açıp onda hazret-i İmâm'ın şehâdetiyle vermiş olduğu hükmü bulup şehâdetini reddeylemek istediğinde Hazret kendisine "Onlar çağırırlar iken mi tahsîn ettim yoksa sükût ettikleri vakit mi?" diye suâl edip "Sükût ettikleri vakit tahsîn ettin." deyince "Ben onların çağırmalarını tahsîn etmedim. Belki terklerini tahsîn ettim." demesi üzerine şehâdetlerini kabûl ile hükm-i mezkûru imzâ ve infâz eylemişler. **[2399]**

وكان أبو حنيفة في وليمة في الكوفة وفيها العلماء والأشراف وقد زوّج صاحبها ابنيْه من أختيْن فغلطت النساء فزُفَّت كل بنت إلى غير زوجها ودخل بها، فأفتى سفيان بقضاء علِيّ على كل منهما المهر وترجع كل إلى زوجها؛ فسُئل الإمام فقال: علَيّ بالغلامين فأُتي بهما فقال: أيحبّ كل منكما أن يكون المصاب عنده؟ قالا: نعم قال لكل منهما: طلّق التي عند أخيك. ففعل ثم أمر بتجديد النكاح فقام مِسْعَر فقبّله بين عينيه.

4842. Mes'ele: İmâm-ı Aʿzam hazretleri Kûfe'de bir velîmede bulunup velîmede ulemâ ve eşrâf-ı belde de hazırlar imiş. Velîme sâhibi iki oğluna iki hemşîreyi tezvîc edip kadınlar hatâ ederek onlardan her birini diğerinin zevcesine zifâf edip baʿde'd-duhûl hatâları anlaşıldıkta İmâm Süfyân her birisi dâhil oldukları mer'enin mehrini verip kendi menkûhalarına rücûʿ eylemeleriyle fetvâ verip İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden suâl olundukta zevcleri çağırıp "Her biriniz dâhil olduğunuz kadınlardan memnûn musunuz?" diye suâl edip memnûn olduklarını beyân eylemeleri üzerine "Her biriniz diğerinin yanında bulunan zevcelerinizi boşayınız." diye emredip onlar da boşayınca dâhil oldukları kadınların kendilerine tecdîd-i akidleriyle emrederek sûret-i hasenede maksadın husûlüne binâen Süfyân kalkıp İmâm-ı Aʿzam hazretlerinin gözlerinden öperek tahsîn ve takdîr buyurmuşlar. **[2400]**

وحكى الخطيب الخوارزمي أنّ ملك الروم أرسل إلى الخليفة مالًا جزيلًا على يد رسوله وأمره أن يسأل العلماء عن ثلاث مسائل؛ فإن هم أجابوك ابذل لهم المال وإن لم يجيبوك اطلب من المسلمين الخراج، فسأل العلماء فلم يأت أحد بما فيه مقنع. وكان الإمام إذ ذاك صبيًّا حاضرًا مع أبيه فاستأذنه في جواب الرومي فلم يأذن له، فقام واستأذن من الخليفة، فأذن له. وكان الرومي على المنبر، فقال له: أسائل أنت؟

قال: نعم.

قال: انزل مكانك الأرض ومكاني المنبر، فنزل الرومي وصعد أبو حنيفة.

فقال: سل.

فقال: أيّ شيء قبل الله؟

قال: هل تعرف العدد؟

قال: نعم.

قال: ما قبل الواحد؟

قال: هو الأوّل ليس قبله شيء.

قال: إذا لم يكن قبل الواحد المجازي اللفظي شيء فكيف يكون قبل الواحد الحقيقي؟

فقال الرومي: في أيّ جهة وجه الله تعالى؟

قال: إذا أوقدت السراج فإلى أيّ وجه نوره؟

قال: ذاك نور يستوي فيه الجهات الأربع.

فقال: إذا كان النور المجازي المستفاد الزائل لا وجه له إلى جهة، فنور خالق السموات والأرض الباقي الدائم المُفِيض كيف يكون له جهة؟

قال الرومي: بماذا يشتغل الله تعالى؟

قال: إذا كان على المنبر مُشبِّه مثلك أنزله، وإذا كان على الأرض مُوحّد مثلي رفعه. ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ فترك المال وعاد إلى الروم.

4843. Mes'ele: Hatîb-i Hârezmî'nin hikâye ve beyânına göre hazret-i İmâm'ın zamân-ı sabâvetinde melik-i Rûm halîfe-i zamâna birçok mâl ile bir elçi gönderip, ulemâ-yı islâmiyyeden üç mes'ele suâl edip, matlûba muvâfık cevâb verirler ise götürmüş olduğu mâlı onlara ibzâl edip cevâb veremezler ise ehl-i İslâm'dan harâc taleb eylemesiyle elçisine emreylemiş. Ol vakitte bulunan ulemâya es'ile-i mezkûre îrâd olunmuş ise de matlûba muvâfık ve sâile kanâʿat verecek bir cevâb verilememiş. Hazret-i İmâm sabî olduğu hâlde orada bulunup cevâb vermek üzere pederlerinden izin istemiş ise de izin vermediğinden halîfeden izin isteyip izin verdikte Rûmî minber

üzerinde iken "Sâil sen misin?" diye suâl edip Rûmî "Evet benim." deyince, "Öyle ise yere in. Minbere ben çıkayım." deyip, sâil yere inip kendisi minbere çıktıkta suâl ile emreder. Sâil: "Cenâb-ı Allâh'tan **[2401]** evvel ne vardır?" diye suâl edip hazret-i İmâm "Aded neye denir bilir misin?" diye suâl edip "Evet biliyorum." diye cevâb verdikte, "Vâhidden evvel ne vardır?" diye suâl edip Rûmî "Vâhid kendisinden akdem hiçbir şey bulunmayan aded olur." deyince hazret-i İmâm "Vâhid-i mecâzî ve lafzî olan vâhidden evvel bir şey bulunmaz ise zâtında ve sıfâtında ve efʿâlinde müttahid olan vâhid-i hakîkîden evvel bir mevcûdun vücûdu tasavvur olunur mu?" diyerek cevâb vermiş.

Cevâbı kabûl olunup baʿdehu Rûmî Cenâb-ı Hakk'ın vechi ne cihete müteveccih olduğundan suâl ettikte "Kandili îkâd edip yaktığın vakit ziyâsı ne tarafa müteveccihtir?" diye suâl edip, Rûmî "Nûr için cihet-i muʿayyen tasavvur olunmaz. Ona göre cihet-i erbaʿa müsâvîdir." deyince, "Başkasından müstefâd olan nûr-i mecâz ve zâil için cihet tasavvur olunmaz ise semâvât ve zemîni hâlik olup cemîʿ-i cihâta ifâza-i nûr eden bâkî ve dâim için cihete teveccüh tasavvur olunur mu?" diye cevâbı da mazhar-ı takdîr olarak karîn-i kabûl olup, üçüncü defa olarak Rûmî'nin "Cenâb-ı Allah şimdi ne ile iştigâl ediyor?" suâline dahi "Senin gibi minber üzerinde bulunan bir müşebbihi hâk-i hakârete inzâl ve benim gibi yerde bulunan bir mü'min-i muvahhidi makâm-ı iʿzâz olan minbere terfîʿ ile serfirâz buyuruyor." cevâb-ı savâbıyla iskâl ve ilzâm buyurmuş. ﴿كُلَّ يَوْمٍ هُوَ فِي شَأْنٍ﴾ Binâenaleyh getirmiş olduğu mâlı ibzâl edip diyâr-ı Rûm'a avdet eylemiş.

احتاج الإمام إلى الماء في طريق الحاج فساوم أعرابيًا قِربة ماء فلم يبعه إلا بخمسة دراهم فاشتراه بها ثم قال له: كيف أنت بالسويق؟ فقال أريده، فوضعه بين يديه فأكل ما أراد وعطش فطلب الماء فلم يعطه حتى اشترى منه شربة بخمسة دراهم.

4844. Mes'ele: [2402] Tarîk-i hacda hazret-i İmâm suya muhtâc olarak aʿrâbî'den su iştirâsı için pazarlığa giriştikte kırbasını beş kuruştan aşağı vermeyip beş kuruşa kırbasını baʿde'l-iştirâ Aʿrâbî'ye "Sevîk yer misin?" diye suâl edip "Yerim." deyince çuvalıyla önüne bırakıp aʿrâbî kemâl-i hırs ve iştihâ ile dilediği kadar yeyince harâret istîlâ edip su istedikte bir içimine beş kuruş vermedikçe vermeyip nihâyet aʿrâbî bir içim suyu beş kuruşa almaya mecbûr olarak ahz-ı sâr eylemiştir.

[VASÎYYETÜ'L-İMÂMİ'L-A'ZAM]

وصية الإمام الأعظم

لأبي يوسف بعد أن ظهر له منه الرشد وحسن السيرة والإقبال على الناس فقال له:

يا يعقوب! وقِّر السلطان وعظِّم منزلته، وإياك والكذب بين يديه، والدخول عليه في كل وقت ما لم يدعُك لحاجة علمية؛ فإنك إذا أكثرتَ إليه الاختلاف تهاوَن بك وصغرت منزلتك عنده؛ فكن منه كما أنت من النار تنتفع وتتباعد، ولا تَدْنُ منها فإن السلطان لا يرى لأحد ما يرى لنفسه؛ وإياك وكثرةَ الكلام بين يديه، فإنه يأخذ عليك ما قلته ليري من نفسه بين يدي حاشيته أنه أعلم منك وأنه يخطّئك فتصغر في أعين قومه؛ ولتكن إذا دخلت عليه تعرف قدرك وقدر غيرك ولا تدخل عليه وعنده من أهل العلم مَن لا تعرفه، فإنك إن كنت أدون حالًا منه لعلك تترفع عليه فيضرّك. وإن كنت أعلم منه لعلك تنحط عنه فتسقط بذلك من عين السلطان. وإذا عرض عليك شيئًا من أعماله فلا تقبل منه إلا بعد أن تعلم أنه يرضاك ويرضى مذهبك في العلم والقضايا كيلا تحتاج إلى ارتكاب مذهب غيرك في الحكومات.

4845. Mes'ele: Ber-vech-i âtî îzâhât İmâm-ı A'zam hazretleri tarafından Ebû Yûsuf hazretlerine îrâd olunan vasiyyet-i siyâsiyye ve edebiyye ve dîniyye olup Ebû Yûsuf hazretleri İmâm-ı muşârun ileyh hazretlerinden ikmâl-i **[2403]** tahsîl ile istifâze-i fuyûzât-i kemâl ederek kendilerinden isâr-i rüşd ve îkân ve hüsn-i sîret ve kendisinin nâsa ifâze-i envâr-ı dîniyyeye ve nâsın kendisinden istifâze-i fuyûzât-i islâmiyyeye teveccüh ve ikbâlleri zâhir oldukta müşârün ileyh hazretleri ismiyle hitâb ederek:

Ya Ya'kûb! Karîn olduğun sultânın şânını tevkîr ve tebcîl ve makâmını ta'zîm ve i'zâz edip zinhar huzûrunda yalan söylemekten ve hâcet-i ilmiyye messederek seni çağırmadıkça huzûruna girmekten sakın. Zîrâ onunla iksâr-ı ihtilâtta bulunur isen yanına ehemmiyyetin zâil olarak mübtezel olup makâm ve haysiyyetine zül ve hakâr târî olup kurb-i sultân ateş-i sûzân olmakla her ân ve zamân ateşten intifâ' edip ihtirâk havfıyla takarrübünden sakındığın gibi sultândan dahi tebâ'üd edip pek yakın olmaktan sakın. Zîrâ selâtîn-i izâm hazerâtı kendi haklarında görmek istedikleri izzet ve ikbâli hiçbir kimse hakkında görmek istemezler.

Zinhâr huzûrunda kesret-i kelâmdan sakın. Zîrâ îcâbı hâlinde senden ahz ve iktibâs eylemiş olduğu maʿlûmâtı aʿvân ve ensârına karşı senin aleyhine kendi nefsinden irâe ve izhâr ile senden aʿlem olduğunu îhâm ederek seni ilzâm ve muâheze ile tahtiʾe ederek onların nazarında kendisini iʿzâm ve seni tahkîr ve izlâle çalışır.

Ve huzûruna girdiğin vakit kendi kadr u haysiyyetini ve başkasının hâlini takdîr ederek muvâzeneyi muhâfazaya çalışıp yanında hâlini ve derece-i kemâlini bilmediğin ehl-i ilimden bir kimse var iken yanına girmekten ihtirâz edip sakın girme. Zîrâ ihtimâl ki kemâlât-ı ilmiyyece sen onun dûnunda ve o senin fevkinde bulunursa senin üzerine tefevvuk ve tereffuʿa çalışarak **[2404]** nezd-i sultânda kadr u kıymetin tenezzül ederek mütazarrır olursun. Ve eğer sen onun fevkinde olarak ondan aʿlem isem meʾmûldür ki ondan münhat olarak bu sebeble nazar-ı sultândan sâkıt olursun.

Sana umûr-i hükûmetten bir meʾmûriyyet arz ve teklîf ederse zinhar kazâyâ ve emr-i hükûmetçe başkasının mezhebiyle ameli irtikâba muhtâc olmamak için kendinden ve kendi mezhebinden râzı olacağını yakînen anlamadıkça hemân kabûle kıyâm ve iştiyâk gösterme.

ولا تُواصِل أولياء السلطان وحاشيته بل تقرّب إليه فقط وتباعد عن حاشيته ليكون مجدك وجاهك باقيًا.

4846. Mes'ele: Zinhâr sultânın nüdemâ ve kurenâ ve sâir aʿvân ve ensârına muvâsele ve mukârenet ve onlar ile ihtilâttan sakınıp mecd ve câhın ve şân ve şerefin bâkî kalmak için yalnız sultâna tekarrub edip başkalarından tebâʿüd ederek onlar ile ihtilâttan sakın.

ولا تتكلّم بين يدي العامة إلا بما تُسْأل عنه.

4847. Mes'ele: Ancak istiftâlarına fetvâ ile suâllerine cevâbdan başka avâm-ı nâsla mükâleme ve muhâvereden ihtirâz edip sakın.

وإياك والكلام في العامة والتجار إلا بما يرجع إلى العلم كيلا يوقف على حبّك ورغبتك في المال. فإنهم يسيئون الظن بك ويعتقدون ميلك إلى أخذ الرشوة منهم.

4848. Mes'ele: Senin mâla mehabbet ve rağbetine vukûf fikrinde bulunmamaları için mesâil-i ilmiyyeye âid olmayan husûsâtta âmme ve tüccâr ile söyleşmekten sakın. Zîrâ onlar ile mükâmelede bulunur isen hakkında

sû-i zanna düşüp onlardan rüşvet emelinde bulunduğunu iʿtikâd ederek o yolda iʿlân **[2405]** ve işâʿaya saʿy ederler.

ولا تضحك ولا تتبسم بين يدي العامة.

4849. Mes'ele: Avâm-ı nâs yanında dıhk ve tebessümle gülmekten sakın.

ولا تكثر الخروج إلى الأسواق؛ ولا تكلم المراهقين فإنهم فتنة.

4850. Mes'ele: Sûka çok çıkmaktan ve tâze ve genç kimselere söz söylemekten sakın. Zîrâ gençler fitne ve fesâd îrâsından hâlî olmazlar.

ولا بأس أن تكلم الأطفال وتمسح رءوسهم.

4851. Mes'ele: Sabîlere söz söylemek ve izhâr-ı terahhum için başlarını mesh ederek tahsîl-i kemâla ve hüsn-i ahlâka teşvîkte be'is yoktur. Zîrâ onlar sû-i zanna dâʿî değillerdir.

ولا تمش في قارعة الطريق مع المشايخ والعامة، فإنك إن قدمتهم ازدرى ذلك لعلمك، وإن أخرتهم ازدرى بك من حيث إنه أسنّ منك. فإن النبي ﷺ قال: من لم يرحم صغيرنا ولم يوقر كبيرنا فليس منا.

4852. Mes'ele: Avâm-ı nâs ve ihtiyâr kimseler ile birlikte sokakta yürümekten dahi sakın. Zîrâ sen onları ileriye takdîm edip arkalarından gider isen şeref-i ilmine zül ve nakîsa îrâs eder. Ve eğer onları geriye bırakıp ileriden gider isen onlar içinde senden müsinn kimseler bulunmakla hurmetsizlikte bulunmuş olarak nefsini izlâl eylemiş olursun. Zîrâ Resûl-i Ekrem ve Nebî-yi Muhterem -sallallâhu teʿâlâ aleyhi ve sellem- hazretleri, "Küçüklerimize merhamet ve şefkat ve büyüklerimize taʿzîm ve tevkîrde bulunmayanlar bizden değildir." diyerek teberrîde bulunmuşlar. **[2406]**

ولا تقعد على قوارع الطريق، فإذا دعاك ذلك فاقعد في المسجد.

4852. Mes'ele: Zinhâr yol kenarına, yaʿnî mürûr ve ubûr mahallerinde oturma. Hasbe'l-îcâb oturmak îcâb ederse âdâba riʿâyet ederek mescidde otur.

ولا تأكل في الأسواق والمساجد ولا تشرب من السقايات ولا من أيدي السقائين؛ ولا تقعد على الحوانيت؛ ولا تلبس الديباج والحلي وأنواع الإبريسم، فإن ذلك يفضي إلى الرعونة.

4853. Mes'ele: Zinhâr sokakta ve mesâcidde yemek yeme ve sebîllerden ve sakkâların ellerinden su içme ve dükkanlarda oturup ipekli elbiseler ve ziynetler ve ibrişim envâʿıyla dokunmuş olan şeyleri telbîs eyleme. Zîrâ bunların cümlesi ruʿûnet ve kibir ve nahvete ifzâ ve îsâl eder.

ولا تكثر الكلام في بيتك مع امرأتك في الفراش إلا وقت حاجتك إليها بقدر ذلك ولا تكثر لمسها ومسّها ولا تقربها إلا بذكر الله تعالى؛ ولا تتكلم بأمر نساء الغير بين يديها ولا بأمر الجواري فإنها تنبسط إليك في كلامك ولعلك إذا تكلّمتَ عن غيرها تكلّمتْ عن الرجال الأجانب.

4854. Mes'ele: Yatakta zevcenle birlikte iken hânende dahi onunla çok konuşma. Ancak ona muhtâc olduğun mikdâr konuş. Ona çok lems ve messle mukârenette bulunma ve ancak zikr-i Bârî'yle mukârenet eyle. Onun yanında başka kadınların hâlinden ve câriyelerin ahvâlinden bahs eyleme. Zîrâ onları hâllerinden bahsle kelâmında inbisât hâsıl olarak me'mûldür ki onların başkalarından bahs ederken ecnebî erkeklerden dahi bahs ederek sû-i netîceyi intâc eder. **[2407]**

ولا تتزوج امرأة كان لها بَعْل أو أب أو أم أو بنت إن قدرتَ إلا بشرط أن لا يدخل عليها أحد من أقاربها، فإن المرأة إذا كانت ذا مالٍ يدّعي أبوها أن جميع مالها له وأنه عارية في يدها؛ ولا تدخل بيت أبيها ما قدرتَ.

4855. Mes'ele: Kâdir oldukça tatlîk eylemiş kocası bulunan veya pederi ve vâlidesi veya veledi bulunan kadını tezeccüv eyleme. Ancak akrabâ ve taʿallükâtından hiçbir kimse yanına girmemek şartıyla tezevvüc eyle. Zîrâ kadının mâlı bulunursa pederi onun cümle mâlı kendisinin olup kızının yedinde âriyet olduğunu iddiʿâ ederek seni izʿâc eder. Ve kezâ kendi akrabâ ve taʿallukâtından yanına hiçkimse girmemek şartıyla tezevvüc eyle. Onun fikrini ifsâd ederek intizâm-ı âileni mahvederler.

وإياك أن ترضى أن تُزَفّ في بيت أبويها فإنهم يأخذون أموالك ويطمعون فيها غاية الطمع.

4856. Mes'ele: Zinhâr anasının ve babasının hânesinde zifâf olmaya. Yaʿnî iç güveygiliğiyle almayı râzı olma. Zîrâ onlar mâlını elinden alıp emlâk ve emvâline nihâyet derece tamâʿ ederek emr-i maʿâşını ihlâl ederler.

وإياك وأن تتزوّج بذات البنين والبنات فإنها تدّخر جميع المال لهم وتسرق من مالك وتنفق عليهم، فإن الولد أعزّ عليها منك.

4857. Mes'ele: Zinhâr oğulları ve kızları bulunan kadını tezevvüc eyleme. Zîrâ cümle mâlını onlar için iddihâr edip çalıp çapıp onlara sarf ve infâkla seni fakr u fâkeye giriftâr eder. Zîrâ kendi nazarında onlar senden kıymetlilerdir. **[2408]**

ولا تجمع بين امرأتين في دار واحدة ولا تتزوّج إلا بعد أن تَعْلم أنك تقدر على القيام بجميع حوائجها.

4858. Mes'ele: Bir hânede iki kadını cemʿ eyleme. Zîrâ bir evde olursa düzen olmaz. O evde düzen alacağın zevcenin bi'l-cümle havâicini tedârike kâdir olduğunu bilmedikçe zinhâr te'ehhül ve tezevvüc eyleme. Zîrâ her ne kadar rezzâkı Cenâb-ı Allâh ise de esbâbına teşebbüs lâzım olmakla terakkî-yi kemâlâta mâniʿ olur.

واطلب العلم أوّلًا ثم اجمع المال من الحلال ثم تزوّج. فإنك إن طلبت المال في وقت التعلم عجزت عن طلب العلم ودعاك المال إلى شراء الجواري والغلمان وتشتغل بالدنيا والنساء قبل تحصيل العلم، فيضيع وقتك ويجتمع عليك الولد ويكثر عيالك فتحتاج إلى القيام بمصالحهم وتترك العلم.

4859. Mes'ele: İbtidâ tahsîl-i ilim ve kemâl edip baʿdehu helâlinden kazanıp cemʿ edip baʿdehu tezevvüc eyle. Zîrâ vakt-i tahsîl ve teʿallümünde mâl talebine düşer isen ilim taleb ve tahsîlinden âciz olursun. Mâlı kazanıp kesb-i gınâ eylemiş olsan mâlın cevârî ve gılmân tedârikine dâʿî olarak tahsîl-i ilimden evvel hevâ-yı dünya ve nisâ ile iştigâl ederek ömrün ibtihârından ibâret olan vakitlerin zâyiʿ olur. Ve başına evlâd u iyâl gâilesi toplanıp tekessür ederek onların tesviye-i mesâlihiyle kıyâm için bi'z-zarûre tahsîl-i ilmi terk ederek hâib ve hâsir kalırsın.

واشتغلْ بالعلم في عنفوان شبابك ووقتِ فراغ قلبك وخاطرك ثم اشتغلْ بالمال ليجتمع عندك فإن كثرة الولد والعيال يشوّش البال فإذا جمعت المال فتزوج.

4860. Mes'ele: [2409] Gençlik zamânının ibtidâsında ve ferâğ-ı kalb ve hâtır vaktinde tahsîl-i ilme çalışıp baʿdehu yedinde bulunmak için iktisâb-ı

mâla çalış. Zîrâ evlâd u iyâlin kesreti insânın kalbini teşvîş ederek bi'l-cümle kuvve-i akliyye ve fikriyyesini ihlâl ederek hiçbirinden müstefîd olmazsın. Kifâyet mikdârı helâlinden mâl cemʿ oldukta te'ehhül ve tezevvüc eyle.

وعليك بتقوى الله تعالى وأداء الأمانة والنصيحة لجميع الخاصة والعامة؛ ولا تستخف بالناس ووقّر نفسك ووقّرهم ولا تكثر معاشرتهم إلا بعد أن يعاشروك وقابل معاشرتهم بذكر المسائل، فإنه إن كان من أهله اشتغل بالعلم وإن لم يكن من أهله أحبّك.

4861. Mes'ele: Her hâl ve kârda bi'l-cümle meşrûʿâtı edâ ve îfâ ve menhiyyâttan ihtirâz eyle. Cenâb-ı Hakk'a ittikâya mülâzemetle edâ-yı emânete ve gerek avâm ve gerek havâs bi'l-cümle ebnâ-yı cinsini gerek dünyevî ve gerek uhrevî menfaʿat cânibine teşvîk ve terğîb ve cihet-i mazarrattan tenfîr ve tebrîdle vaʿz u nasîhatlerine çalışıp zinhâr hiçbir kimseyi istihfâf eyleme ve kendini onları tavkîr edip onlar seninle muʿâşerette bulunmadıkça sen onlar ile muʿâşeret-i kesîrede bulunma. Ve onların ülfet ve muʿâşeretlerine mesâil-i dîniyyenin zikir ve beyânıyla mukâbelede bulunup mâ-lâyaʿnîden ihtirâz eyle. Zîrâ muʿâşerette bulunan kimse mesâil-i dîniyye tahsîline ehil ise taʿlîm-i ilimle iştigâl et. Değil ise sana mehabbet eder. **[2410]**

وإياك وأن تكلّم العامة بأمر الدين في الكلام فإنهم قوم يقلدونك فيشتغلون بذلك؛ ومن جاءك يستفتيك في المسائل فلا تجب إلا عن سؤاله ولا تضمّ إليه غيره فإنه يشوّش عليك جواب سؤاله.

4862. Mes'ele: Zinhâr kelâmında avâm-ı nâsa emr-i dînden bahseylemekten sakın. Zîrâ onlar bir kavimdir ki sana taklîd ederek onunla iştigâl ederek yekdiğerinin iʿtikâdını ihlâl ve ifsâd ederler. Mesâil-i dîniyye ve sâireden istiftâ için bir müsteftî geldikte ancak suâl ettiği şeyden cevâb verip başkasından cevâb ilâve eyleme. Zîrâ senin üzerine suâlinin cevâbını teşvîş eder.

وإن بقيت عشر سنين من غير كسب ولا قوت فلا تُعرِض عن العلم. فإنك إذا أعرضتَ عنه كانت معيشتك ضنكًا. وأقبل على متفقهتك كأنك اتخذت كل واحد منهم ابنًا وولدًا لتزيدهم رغبة في العلم.

4863. Mes'ele: Her ne kadar on sene bilâ-kesb velâ kût kalsan dahi tahsîl-i ilim ve tedrîsinden iʿrâz eyleme. Zîrâ sen ondan iʿrâz edersen emr-i maʿîşetin dîk ve dank olur.

Tahsîl-i ilme rağbet ve iştiyâklarını tezyîd için taʿlîm ve tedrîslerinde bulunduğun talebelerinden her birisini evlâd-ı sulbiyye ittihâz edip onların taʿlîm ve tedrîslerine dikkat ve iʿtinâ ettiğin gibi ikbâl ve teveccüh eyle.

ومن ناقشك من العامة والسوقية فلا تناقشه فإنه يذهب ماء وجهك.

4864. Mes'ele: Avâm ke'l-hevâm ve sûkîler sana münâkaşa ve münâzaʿada bulunurlar ise ﴿وَاصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَقُولُونَ وَاهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا﴾[1] muktezâsınca zinhar onlara mukâbele ile münâkaşada bulunmayıp belki sabır ve sükûnet ile **[2411]** müdâfaʿada bulun. Zîrâ onlar ile münâkaşa haysiyyet ve hürmetini hetkle izhâb ve izâle eder.

ولا تحتشم من أحد عند ذكر الحق وإن كان سلطانًا؛ ولا ترض لنفسك من العبادات إلا بأكثر مما يفعله غيرك ويتعاطاها. فالعامة إذا لم يرَوْا منك الإقبال عليها بأكثر مما يفعلون اعتقدوا فيك قلّة الرغبة واعتقدوا أن علمك لا ينفعك إلا ما نفعهم الجهل الذي هم فيه.

4865. Mes'ele: Her ne kadar sultân olsa dahi hakkı beyân hâlinde hiçbir kimseden ihtişâmda bulunma. İbâdât ve tâʿât husûsunda nefsine başkalarının ibâdât ve tâʿât ve teʿâtîlerinden ekalli ile iktifâ eylemeyip belki cümlesinden ziyâde ibâdât ve tâʿâta bezl-i mukadderete çalış. Zîrâ âmme-i nâs kendilerinden ziyâde ibâdât ve tâʿât üzerine senden ikbâl ve teveccühle inhimâk görmezler ise ibâdât ve tâʿâta kıllet-i rağbet iʿtikâdında bulunarak onlara cehilleri ne kadar fâide ve nefʿ verir ise senin ilmin de sana ancak o kadar fâide ve nefʿ verir iʿtikâdında bulunurlar.

وإذا دخلتَ بلدة فيها أهل العلم فلا تتخذها لنفسك بل كنْ كواحد من أهلهم ليعلموا أنك لا تقصد جاههم وإلا يخرجون عليك بأجمعهم ويطعنون في مذهبك والعامة يخرجون عليك وينظرون إليك بأعينهم فتصير مطعونًا عندهم بلا فائدة.

4866. Mes'ele: İçinde ehl-i ilim bulunan bir beldeye dâhil oldukta zinhâr nefsine mağrûr olup da beldeyi kendine tahsîs ederek teferrüd daʿvâsında bulunmayıp belki kendini ahâlî-yi beldeden birisi gibi olup onların câh ve mansıblarına tâlib olmadığını anlasınlar ve illâ bi'l-icmâʿ üzerine hücûm edip mezhebine ve ahvâl-i sâire taʿn ve teşnîʿde bulunarak

---

1 "Onların söylediklerine katlan ve uygun bir şekilde onlardan uzaklaş." Müzzemmil, 73/10.

âmme-i nâs da onlara ittibâʿ ve ıktıfâ **[2312]** ederek aleyhine hurûc edip nazar-ı adâvet ve nefretlerini sana hasr u tahsîs ederek bilâ-fâide nâs arasında matʿûn ve mebğûz olursun.

وإن استفتوك المسائل فلا تناقشهم في المناظرات والمطارحات؛ ولا تذكر لهم شيئًا إلا عن دليل واضح ولا تطعن في أساتذتهم فإنهم يطعنون فيك.

4867. Mes'ele: Bir mes'ele hakkında senden istiftâ ederler ise münâzara ve mutârahâtta onlar ile münâkaşa ve münâzaʿada bulunma. Bilâ-delîl-i vâzıh onlara hiçbir şey söyleme. Ve onların üstâdları hakkında zinhar taʿnda bulunma. Zîrâ onlar da senin hakkında taʿn ve taʿarruzda bulunarak hedef-i ziyân olursun.

وكنْ من الناس على حذر. وكنْ لله تعالى في سرّك كما أنت له في علانيتك. ولا تصلح أمر العلم إلا بعد أن تجعل سره كعلانيته.

4868. Mes'ele: Nâstan dâima hazer üzere bulun. Cenâb-ı Hakk'a karşı zâhiren ne hâlde bulunur isen sırran ve kalben dahi ol hâl üzere bulunarak eser-i nifâktan sakın. Emr-i ilmin ıslâhına ancak sırrını alâniyyesi gibi kıldıktan sonra kıyâm et.

وإذا ولّاك السلطان عملًا لا يصلح لك فلا تقبل ذلك منه إلا بعد أن تعلم أنه إنما يوليك ذلك إلا لعلمك.

4869. Mes'ele: Vaktin pâdişâhı hâlinle mütenâsib olmayarak sana sâlih olmayan bir amele seni tevliyet ederse ancak senin ilmin ve fazlına binâen taklîd ve tevellî eylediğini yakînen bilmedikçe onu kabûl eyleme. **[2413]**

وإياك وأن تتكلم في مجلس النظر على خوف، فإن ذلك يورث الخلل في الخاطر والكَلّ في اللسان.

4870. Mes'ele: Zinhâr meclis-i münâzara ve mübâhasede havf üzere söz söylemeyesin. Zîrâ havf üzere münâzara ihâta-i bahiste halel ve ifâde ve lisânda kelel îrâs ederek izhâr-ı hakka muvaffak olamazsın.

وإياك أن تكثر الضحك فإنه يميت القلب؛ ولا تمش إلا على طمأنينة، ولا تكن عجولًا في الأمور. ومن دعاك من خلفك فلا تجبه، فإن البهائم تنادى من خلفها.

4871. Mes'ele: Zinhâr kesret-i dıhktan sakın. Zîrâ kesret-i dıkh kalbi imâte ve ihlâk eder. Ve ancak tuma'nînet üzere meşy u harekete çalış. Ve hiçbir emrinde acele etme. Ve arkandan çağırana cevâb verme. Zîrâ behâimin arkasından çağırılır. Kendini behâim muʿâmelesinden muhâfaza lâzımdır.

وإذا تكلّمت فلا تكثر صياحك ولا ترفع صوتك؛ واتخذ لنفسك السكون وقلة الحركة عادة كي يتحقق عند الناس ثباتك.

4872. Mes'ele: Zinhâr söz söylediğin vakit teksîr-i sayhadan sakın ve sesini refʿ eyleme. Ve kendine sükûn ve kıllet-i harekeyi âdet eylemeye çalış ki nâs yanında sebâtın tahakkuk eylesin.

وأكثرْ ذكر الله تعالى فيما بين الناس ليتعلموا ذلك منك؛ واتخذ لنفسك وردًا خلف الصلوات تقرأ فيها القرآن وتذكر الله تعالى وتشكره على ما أودعك من الصبر وأولاك من النعم.

4873. Mes'ele: [2414] Nâs ezkâr-ı ilâhiyye ile iştigâli senden öğrenmek için onlar arasında ezkâr-ı ilâhiyyeyi iksâr et ve namâz akabinde kendine evrâd ve ezkâr-ı ilâhiyyeden bir vird ittihâz ve tahsîs eyle ki onda Kurân-ı Kerîm tilâvet edip Cenâb-ı Hakk'ın eltâf-ı ilâhiyyesinden tefaddulen sana îdâʿ ve ihsân buyurduğu sabır ve niʿam-ı ilâhiyyesine teşekkür ederek ezkâr-ı ilâhiyyede bulunasın.

واتخذ لنفسك أيامًا معدودة من كل شهر تصوم فيها ليقتدي غيرك بك. وراقب نفسك وحافظ على الغير لتنتفع من دنياك وآخرتك بعلمك؛ ولا تشتر بنفسك ولا تبع بل اتخذ لك غلامًا مصلحًا يقوم بأشغالك وتعتمد عليه في أمورك.

4874. Mes'ele: Pazartesi ve Perşembe ve eyyâm-ı bîz gibi her aydan kendine mahsûs eyyâm-ı maʿdûde ve maʿlûme ittihâz edip ol günlerde savmı iʿtiyâd eyle ki onda başkaları sana iktidâ ve imtisâl ederek hem onlar ve hem de sen me'cûr ve müsâb olasın. Ve başkaları üzerine nefsini murâkabe ve muhâfazada bulun ki dünyâ ve âhiretinde ilminle intifâʿ ve istifâde edesin. Alışverişini kendin iltizâm eyleme. Belki tesviye-i mesâlihinde kendisine iʿtimâd olunacak ve umûr ve husûsunu hüsn-i tesviyeye sâlih bir uşak tedârik edip onun vâsıtasıyla tesviye eder. Nâs yanında vakâr ve haysiyyetin muhâfaza olunsun.

ولا تطمئن إلى دنياك وإلى ما أنت فيه، فإن الله تعالى سائلك عن جميع ذلك.

4875. Mes'ele: Dünyâna ve dünyâda kâil olduğun hiçbir şeye güvenip mutma'in olma. Zîrâ Cenâb-ı Allâh onun cümlesini senden suâl edip muktezâ-yı ilminle muʿâmele buyuracaktır.

ولا تشتر الغلمان المردان. ولا تظهر من نفسك التقرب إلى السلطان، وإن قربك فإنه يرفع إليك الحوائج. فإن قمت أهانك وإن لم تقم عابك.

4876. Mes'ele: Sakal ve bıyığı gelmeyen köle ve uşak iştirâ ve ittihâz eyleme. Zîrâ sû-i zandan hâlî olmaz. Nefsinden pâdişâh ve ekâbire tekarrub izhârında bulunma. Zîrâ bu sebeble bunlar hâcet-i nâsı sana tefvîz ve ihâle edip hakkıyla ikâme ve îfâya çalışır isen onlar ihânette bulunur. Ve eğer îfâsında kusûr edersen erbâb-ı havâic seni zemm ve teşekkî ile taʿyîbe çalışırlar.

ولا تتبع الناس في خطاياهم، بل اتبع في صوابهم. وإذا عرفتَ إنسانًا بالشر فلا تذكره به، بل اطلب منه خيرًا. فاذكره به إلا في باب الدين، فإنك إن عرفت في دينه ذلك فاذكره للناس كيلا يتبعوه ويحذروه. وقال ﷺ «اذكروا الفاجر بما فيه حتى يحذره الناس وإن كان ذا جاه ومنزلة». والذي ترى منه الخلل في الدين فاذكر ذلك ولا تبال من جاهه، فإن الله تعالى مُعِينك وناصرك وناصر الدين. فإذا فعلت ذلك مرة هابوك ولم يتجاسر أحد على إظهار البدعة في الدين.

4877. Mes'ele: Zinhâr nâsa hatâlarında ittibâʿ ve imtisâlde bulunma. Belki savâb ve hak olan hâllerinde ittibâʿ et. Eğer insânda şer his ve idrâk eder isen onu ona zikir ve beyân eyleme. Belki ondan hayır taleb edip hayrını beyân ve işâʿa et. Lâkin bâb-ı diyânette bir kimsenin şer ve hatâsını hissedersen onu nâsa zikir ve işâʿa eyle ki onda ona ittibâʿ ve imtisâlde bulunmayıp belki ondan hazer edip sakınsınlar. Zîrâ sâhib-i şerîʿat-i aliyye -ekmelü't-tahiyye ve etemmü't-tasliye- Efendimiz hazretleri "Her ne kadar menâsıb-ı âliyye ve merâtib-i sâmiyye erbâbından olsalar dahi fâcirin fısk ve fücûrunu iʿlân ve işâʿa ediniz ki nâsı ondan ona ittibâʿ ve imtisâlden hazer edip sakınsınlar." buyurmuştur. Emr-i dînde görmüş olduğun halel ve noksânı beyândan çekinmeyip **[2416]** onu beyân ve ihtâr ile onun câh ve mansıbından endişe etme. Zîrâ Cenâb-ı Allah muʿîn ve nâsırındır, emr-i dînin muhafazasına nusret ve yardım eder. Sen böyle birine muʿâmelede

bulunur isen senin heybetinden tehâşâ edip emr-i dînde bidʿat ihdâs ve izhârına hiç kimse cesâret edemez.

وإذا رأيت من سلطانك ما لا يوافق العلم فاذكر ذلك مع طاعتك إياه فإنّ يده أقوى من يدك؛ تقول لهأنا مطيع لك في الذي أنت فيه سلطان ومسلّط عليّ، غير أني أذكر من سيرتك ما لا يوافق العلم. فإذا فعلت مع السلطان مرة كفاك، لأنك إذا واظبتَ عليه ودُمتَ لعلّهم يقمعونك فيكون قمع الدين. فإذا فعل ذلك مرة أو مرتين لَيَعرف منك الجدّ في الدين والحرص في الأمر بالمعروف. فإذا فعل ذلك مرة أخرى فادخل عليه وحدك في داره وانصحه في الدين وناظره إن كان مبتدعًا.

4878. Mes'ele: Mukârin olduğun sultândan hilâf-ı ilim bir hâl gördükte ona tâʿat ve inkıyâdınla berâber bulunduğu hâlin hilâf-ı şerʿ olduğunu beyân ve ifâde et. Zîrâ onun yed ve kuvveti senin kuvvetinden ziyâdedir. Makâm-ı ifâdedede "Ben senin sultân bulunduğun ve bana müssallit olduğun hâlde sana mutîʿ ve münkâdım. Velâkin ben hilâf-ı ilim ve hilâf-ı şerʿ olan sîret ve hâlini beyân edeceğim." dersin. İşte sultâna böyle muʿâmelede bir kere bulunur isen uhde-i nasîhatten hurûcda sana kifâyet eder. Tekrârı lâzım değildir. Zîrâ sultân-ı zamânla böyle muʿâmeleye devâm ve mülâzemette bulunur isen me'mûl ki seni kahr u tenkîl eder. Bu ise emr-i dîni kamʿ ve kalʿ îcâb eder. Emr-i dînde senin cehd ve gayretini ve maʿrûf ve meşrûʿla emre hırsını anlamak için onunla bir ve nihâyet iki kere bu hâlde bulunup da mütenebbih olmayarak o hâlde tekrâr bulunur ise tenhâ bir zamânda huzûruna girip emr-i diyânet husûsunda nasihatte bulun. **[2417]**

Ve eğer ehl-i bidʿat ise şübhesini hallederek münâzara ve mübâhasede bulunarak izhâr-ı hakka çalış.

وإن كان سلطانًا فاذكر له ما يحضرك من كتاب الله تعالى وسنة رسول الله ﷺ، فإن قبِل منك وإلا فاسأل الله تعالى أن يحفظك منه.

4879. Mes'ele: Nasîhat ve münâzarasında bulunduğun muhâtabın sultân olmakla ﴿اُدْعُ إِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِي هِيَ أَحْسَنُ﴾[1] muktezâsınca tarîk-i hikmeti iltizâmla isbât-ı müddeʿâ husûsunda âyât-ı celîle ve ehâdis-i nebeviyyeden katʿiyyü'l-müfâd olan edille-i şerʿiyye îrâdına

1 "Rabbinin yoluna hikmetle ve güzel öğütle davet et; onlarla en güzel yöntemle tartış." Nahl, 16/125.

çalış. Kabûl ederse ne aʿlâ. Tarîk-i taʿannüdde sülûk ederek inkâr ve ısrârda bulunursa şerrinden muhâfaza buyurmasını Cenâb-ı Hak'tan niyâz ve istirhâm et.

واذكر الموت؛ واستغفر للأستاذ ومَن أخذتَ عنهم العلم؛ وداوم على التلاوة؛ وأكثر من زيارة القبور والمشايخ والمواضع المباركة؛ واقبل من العامة ما يعرضون عليك من رؤياهم في النبي ﷺ وفي رؤيا الصالحين في المساجد والمنازل والمقابر.

4880. Mes'ele: Mütenebbih ve müteyakkız olmak için mevti hâtırdan çıkarma ve üstâdın ve kendisinden ahz-i ilim ettiğin kimselere istiğfârda bulun. Tilâvet-i Kurân'a devâm edip ziyâret-i kubûr ve meşâyihi ve mevâziʿ-i mübârekenin ziyâretini iksâr et. Âmme-i nâs tarafından Hazret-i Peygamber hakkında gördükleri rüyâlarından ve mesâcid ve menâzil ve mekâbirde rüyâ-yı sâlihînden arz olunanları kabûl edip hüsn-i taʿbîr ile tebşîrâtta bulun. Zîrâ rüyâ gören değil, yoranındır, derler. **[2418]**

ولا تجالس أحدًا من أهل الأهواء إلا على سبيل الدعوة إلى الدين؛ ولا تكثر اللعب والشتم.

4881. Mes'ele: Zinhâr ehl-i hevâdan hiçbir kimse ile mücâlese ve musâhebede bulunma. Ancak dîn-i hakka irşâd ve daʿvet için musâhebede bulun. Zinhâr lehv ve laʿbde ve şetm ve tevbîhâtta iksâr eyleme.

وإذا أذّن المؤذن فتأهب لدخول المسجد كيلا تتقدّم عليك العامة؛ ولا تتخذ دارك في جوار السلطان؛ وما رأيتَ على جارك فاستره عليه فإنه أمانة؛ ولا تظهر أسرار الناس.

4882. Mes'ele: Vakt-i salâtın duhûlünü iʿlân ile cemâʿate daʿvet için ezân okununca hemân duhûl-i mescide hazırlan ki avâm-ı nâs namâza müsâraʿatta seni sebkat eylemesin. Ve hâneni civâr-ı sultâna yakın olan mahalde ittihâz eyleme. Zîrâ kurb-i sultân âteş-i sûzândır. Ve komşularında görmüş olduğun hâlleri setr edip izhâr ve işâʿasından sakın. Zîrâ beynehüm ve beynellâhtır. Ve hiç kimsenin sırrını fâş eyleme.

ومن استشارك في شيء فأَشِر عليه بما تَعْلم أنه يقربك إلى الله تعالى. واقبل وصيتي هذه، فإنك تنتفع بها في أُولاك وأخراك إن شاء الله تعالى. وإياك والبخل فإنه

يبغض به المرء ولا تك طمّاعًا ولا كذّابًا ولا صاحبَ تخاليط، بل احفظ مروءتك في الأمور كلها.

4883. Mes'ele: Bir şey husûsunda seninle istişârede bulunan kimse hakkında rızâ-yı Bârî'ye muvâfık olarak gerek dünyâ ve gerek âhiretçe onun ve senin hakkında hayırlı bildiğin cihete işâret eyle. Zîrâ müsteşâr mü'temendir. Ber-vech-i âtî beyân ettiğim vasiyyetlerimi kabûl edip muktezâsıyla amele çalış. Zîrâ inşâallâhu Teâlâ dünyâ ve âhirette onunla intifâ' edip müstefîd olursun.

Zinhâr buhulden sakın. Zîrâ buhul ile insân mebğûz ve menfûr olur. Ve tamâ' ve kizb ve sâhib-i tahlîtten sakın. Belki her hâl ve kârında mürüvvet ve hamiyyetini ve ırz ve nâmusunu muhafazaya çalış. **[2419]** Zîrâ nâmus ve haysiyetini muhâfaza ile yaşamak insân için sa'âdettir.

وأظهر غنى القلب مظهرًا من نفسك قلة الحرص والرغبة في الدنيا، وأظهر من نفسك الغناء ولا تظهر الفقر وإن كنت فقيرًا. وكنْ ذا همّة، فإن من ضعفتْ همّته ضعفتْ منزلته. وإذا مشيت في الطريق فلا تلتفت يمينًا ولا شمالًا، بل داوم النظر إلى الأرض. وإذا دخلت الحمام فلا تُقاوِم الناس في أجرة الحمام والمجلس، بل أرجح على ما تعطي العامة لتظهر مروءتك بينهم فيعظمونك.

4884. Mes'ele: Nefsinden emr-i dünyâda kıllet-i hırs ve rağbet izhâr ederek gınâ-yı kalb izhârına çalış. Her ne kadar fakîr olsan dahi dâimâ nefsinden gınâ izhâr edip zinhâr fakr-i hâl izhârında bulunma. Her husûsta uluvv-i himmete çalış. Zîrâ المرء يطير بهمته muktezâsınca her türlü me'âlîye himmetle nâil olunacağından himmeti zayîf olanın menzilet ve makâmı da zayîf olur. Halbuki uluvv-i himmet muktezayât-ı îmândandır.

4885. Mes'ele: Esnâ-yı râhta gider iken sağa ve sola iltifât eyleme. Belki dâimâ yere nazar et. Ve hamâma girdikte gerek ücret ve gerek meclis ve melbes husûsunda sâirler ile müsâvâtta bulunma. Belki başkalarının verdikleri ücretten ziyâde vererek onlar nazarında haysiyyet ve mürüvvetini izhâr ile mazhar-ı ta'zîm olmaya çalış. Zîrâ insân abîd-i ihsândır.

ولا تسلم الأمتعة إلى الحائك وسائر الصُّنّاع، بل اتخذ لنفسك ثقة يفعل ذلك. ولا تماكس بالحبات والدوانيق. ولا تزن الدراهم، بل اعتمد على غيرك. وحقّر الدنيا المحقّرة عند أهل العلم، فإن ما عند الله خير منها.

4886. Mes'ele: [2420] Çulha ve sâir ashâb-ı sanâyiʿe yaptıracağın şeyleri kendin götürüp teslîm eyleme. Belki emniyet ve iʿtimâd edecek bir adam tedârik edip yaptıracağın şeyleri onun vâsıtasıyla yaptır. Birkaç habbe ve devânik şey mikdârı umûr-i hasîsede temâküs ve tenâkustan ve parayı vezn edip tartmaya çalışarak izhârı hasâsetten sakınıp verenlerin sözüne iʿtimâd ederek ehl-i ilim nazarında muhakkar olan olan emr-i dünyâyı tahkîr et. Zîrâ ind-i ilâhîde mukadder ve mevʿûd olan eltâf-ı ilâhiyye ondan hayırlı şereflidir.

ووَلِّ أمورك غيرك ليمكنك الإقبال على العلم، فإن ذلك أحفظ لحاجتك.

4887. Mes'ele: Mümkün mertebe muhtâc-ı tesviye olan şeylerin tesviyesini başkalarına havâle eyle ki hakkıyla tahsîl-i ilme ikbâl ve teveccühün mümkin olsun. Zîrâ bu vecihle amel husûl-i hâcetin hıfzında daha ehemdir.

وإياك أن تكلم المجانين ومَن لا يعرف المناظرة والحجة من أهل العلم والذين يطلبون الجاه ويستغرقون بذكر المسائل فيما بين الناس، فإنهم يطلبون تخجيلك ولا يبالون منك وإن عرفوك على الحق.

4888. Mes'ele: Zinhâr mecânîn ile mükâlemeden ve ehl-i ilimden maʿdûd olup kânûn-i münâzara ve ikâme-i huccete vâkıf olmayan ve harîs-i câh ve menâsıb ve beyne'n-nâs mesâil-i garîbe zikrine çalışanlar ile mübâhese ve münâzaradan sakın. Zîrâ bu makûle kimselerin maksadı izhâr-ı hak olmayıp belki ıskât ve ilzâmla seni hacîl ve mahcûb eylemektir. Her ne kadar hak senin yedinde olduğunu yakînen bilseler bile bunlar senden ve senin makâm ve haysiyyetinden endîşe eylemezler. **[2421]**

وإذا دخلت على قوم كبار فلا ترفع عليهم ما لم يرفعوك لئلا يلحق بك منهم أذية.

4889. Mes'ele: Kibâr-ı kavm mecâlisine girdiğin vakit onlar tarafından kendine ezâ ve cefâ lâhık olmamak için onlar tarafından makâm-ı sadra tasdîr ve takdîm olunmadıkça onların üzerine tekaddüm ve tesaddurda bulunma.

وإذا كنت في قوم فلا تتقدم عليهم في الصلاة ما لم يقدّموك على وجه التعظيم.

4890. Mes'ele: Bir kavim ve cemâʿat arasında bulundukta onlar tarafından alâ vechi't-taʿzîm imâmete ve ileri safa takdîm olunmadıkça namâzda onlar üzerine tekaddüme çalışma. Zîrâ kendi hakkında onların kin ve gazablarını daʿvete vesîledir.

ولا تدخل الحمام وقت الظهيرة أو الغداة، ولا تخرج إلى النظارات. ولا تحضر مظالم السلاطين إلا إذا عرفت أنك إذا قلت شيئًا ينزلون على قولك بالحق. فإنهم إن فعلوا ما لا يحل وأنت عندهم ربما لا تملك منعهم ويظن الناس أن ذلك حق لسكوتك فيما بينهم وقت الإقدام عليه.

4891. Mes'ele: Zinhâr zuhr ve kuşluk zamânlarında hamâma duhûlden sakın ve tenezzüh mahallerine çıkma. Sözünü kabûl ederek izâle-i mezâlimle ihkâk-ı hak olunacağını anlamaz ise selâtînin mezâlimine hâzır olmaktan sakın. Zîrâ sen onların yanında iken onları icrâ-yı mezâlimden menʿ edemez isen senin orada bulunup da onları icrâ-yı mezâlimden adem-i menʿini görenler onların ihkâk-ı hakta bulunarak sükûtuna hamlederler.

وإياك والغضب في مجلس العلم. ولا تَقصّ على العامة، فإن القاصّ لا بد له أن يكذب. وإذا أردت اتخاذ مجلس لأحد من أهل العلم، فإن كان مجلس فقه فاحضر بنفسك واذكر فيه ما تعلمه كيلا يغتر الناس بحضورك فيظنون أنه على صفة من العلم وليس هو على تلك الصفة. فإن كان يصلح للفتوى فاذكر منه ذلك وإلا فلا.

4892. Mes'ele: [2422] Meclis-i ilimde gazabdan sakın. Avâm-ı nâsa karşı kassâs olarak hikâye naklinden sakın. Zîrâ kıssa ve hikâye nakledenleri tekzîb zarûrîdir. Ve eğer ehl-i ilimden bir kimse için meclis-i ilim ittihâzıyla mesâil-i dîniyye beyân eylemek ârzû edip de meclisin de meclis-i fıkıh olursa nefsini ihdâr ederek kemâl-i ihtimâm ve dikkat ve iʿtinâ ile yakînen mazbût ve maʿlûm olan mesâili beyân et ki nâs senin huzûrunla mağrûr olarak seni her ne kadar sıfat-ı ilimle muttasıf zevât-ı ilim heybetinde olup sûreten âlim ise de hakîkatte kisve-i ilimden uryân câhil zannetmesinler. Ve eğer beyân edeceğin mesâil muvâfık-ı şerʿ olarak fetvâya sâlih ise beyân et, değil ise beyân etme.

ولا تقعد ليدرس الآخر بين يديك، بل اترك عنده من أصحابك ليخبرك بكيفية كلامه وكمية علمه.

4893. Mes'ele: Başkası huzûrunda tedrîs eylemek için oturma. Belki onun takrîr ve tedrîs husûsunda keyfiyyet-i kelâm ve kemmiyyet-i ilmini sana ihbâr ve beyân için ashâbından birini onun yanında bırak.

ولا تحقر مجالس الذكر أو من يتخذ مجلس عظة بجاهك وتزكيتك له، بل وجّه أهل محلتك وعامتك الذين تعتمد عليهم مع واحد من أصحابك.

4894. Mes'ele: Mecâlis-i zikre hâzır olma buyuruluyor ise de (عليكم بحلقة الذكر، فإنها من رياض الجنة)[1] eserine muhâlif olmakla cây-ı nazardır. Ve senin kendisini câhın ve tezkiyen için meclis-i vaʿz ittihâz edenin meclisine girme. Belki ashâbından biriyle ehl-i mahallen ve iʿtimâd ettiğin başka kimseleri gönder.

وفوّض أمر المناكح إلى خطيب ناحيتك، وكذا صلاة الجنازة والعيدين. ولا تنسني من صالح دعائك واقبل هذه الموعظة مني وإنما أوصيك لمصلحتك ومصلحة المسلمين، انتهى.

4895. Mes'ele: [2423] Akd-i nikâh husûsunu bulunduğun mahalle ve nâhiyenin imâm ve hatîblerine bırak, kendin icrâ eyleme. Ve kezâ cenâze ve bayram namâzlarının edâlarını onlara bırak ve edʿiye-i sâlihadan beni unutma. Ber-vech-i âtî beyân ettiğim mevʿiza ve nasîhatleri benden kabûl edip muktezâsıyla âmil ol. Ancak senin ve sâir müslimînin menâfiʿ ve mesâlihi için tavsiye ederim, buyurmuş.

وفي آخر تلقيح المحبوبي قال الحاكم الجليل: نظرتُ في ثلاثمائة جزء مثل الأمالي ونوادر ابن سماعة حتى انتقيت كتاب المنتقى، وقال حين ابتلي بمحنة القتل بمرو من جهة الأتراك: هذا جزاء من آثر الدنيا على الآخرة والعالم متى أخفى علمه وترك حقه خيف عليه أن يمتحن بما يسوءه. وقيل كان سبب ذلك أنه لما رأى في كتب محمد مكرّرات وتطويلات خنسها وحذف مكرّرها. فرأى محمدًا في منامه فقال له: لم فعلت هذا بكتبي؟ فقال: لأن في الفقهاء كسالى فحذفت المكرّر وذكرت المقرّر تشهيرًا، فغضب وقال: قطعَك الله كما قطعتَ كتبي. فابتلي بالأتراك حتى جعلوه على رأس شجرتين فتقطع نصفين رحمه الله تعالى.

4896. Mes'ele: *Telkîh-i Mahbûbî*'nin âhirinde beyân olunduğuna göre ecille-i Hanefiyye'den Hâkim "Celîlü'l-fetvâdan ve emâlî ve *Nevâdir*-i İbn Semâʿa emsâli üç yüz kadar âsârı nazar-ı imʿânla tedkîk ve mutâlaʿadan geçirdim. Hattâ kitâb-ı *Müntekâ*'yı intikâ ettim." buyurup etrâk tarafından Merv'de katl-i mihnet ve beliyyesine mübtelâ olduğu hînde bu hâl dünyâyı âhiret üzerine takdîm ve ihtiyâr edenin cezâsıdır.

Bir âlim ne vakit ilmini ihfâ edip hakkını terk ederse kendisinin sevmediği ve ârzû etmediği şey ile ibtilâ ve imtihân edilerek giriftâr-ı hayf ve

1 "Zikr halkalarına mülâzemet ediniz, zira o cennet bahçelerindendir."

zulüm olur, demiş. Sebeb-i katlini beyânda İmâm Muhammed hazretlerinin **[2425]** *Mebsût* ve *Ziyâdât* ve *Câmiʿu's-Sağîr* ve *Câmiʿu'l-Kebîr* ve *Siyer-i Sağîr* ve *Siyer-i Kebîr* gibi İmâm-ı Aʿzam hazretlerinden bi't-tevâtür rivâyet buyurulan zâhir-i rivâyeti câmiʿ olan kitâblarında görmüş olduğu mükerrerât ve tatvîlâtı tayy u ihtisâr ettikte müşârün ileyh hazretlerini rüyâsında görüp "Benim kitâblarımı niçin böyle ihtisâr ettin?" diye suâline "Zamânın fukahâsına tekâsül ve keslân gelerek teshîl için mükerrer olanları hazfedip mukarrer olanları zikrettim." diye cevâb vermesi üzerine gazâba gelerek قطعَك الله كما قطعتَ كتبي[1] diyerek etmiş olduğu duʿâsı hedef-i icâbete karîn olmakla etrâkın zulüm ve teʿaddîlerine giriftâr olarak iki ağacın başına girip ortasından iki parça ederek şerbet-i şehâdeti nûş eylemiştir.

قال المؤلف رحمه الله: وهذا آخر ما أوردناه من كتاب الأشباه والنظائر في الفقه على مذهب الإمام الأعظم أبي حنيفة النعمان رضي الله تعالى عنه وأرضاه، الجامع للفنون السبعة التي وعدنا بها في خطبته، الفريد في نوعه بحيث لم أطلع له على نظير في كتب أصحابنا.

***

وكان الفراغ من تأليفه في السابع والعشرين من جمادى الأخرى، سنة تسع وستين وتسعمائة، وكانت مدة تأليفه ستة أشهر مع تخلّل أيام توعّك الجسد.

والحمد لله على التمام وعلى نبيه أفضل الصلاة والسلام وصحبه البررة الكرام وتابعيه بإحسان إلى يوم القيام.[2]

1 "Benim kitâblarımı parçaladığın gibi Allah da seni parçalasın."

2 Bu kitabı 969 senesinin Cemaziyülahir ayının 27'sinde (4 Mart 1562) bitirdim. Kitabı altı ayda telif ettim, ancak arada bedeni rahatsız eden bazı günlerde yazmaktan uzak durdum. Bu kitabı tamamlamayı nasip eden Allah'a hamd olsun. O'nun nebisine en faziletli salat ve selam olsun. Salih ve kerim ashabına ve tabiîne, kıyamete kadar en güzel salat ve selamlar olsun.

DİZİN

C

D

I-İ

K

L

M

N

O-Ö

P

R

S-Ş

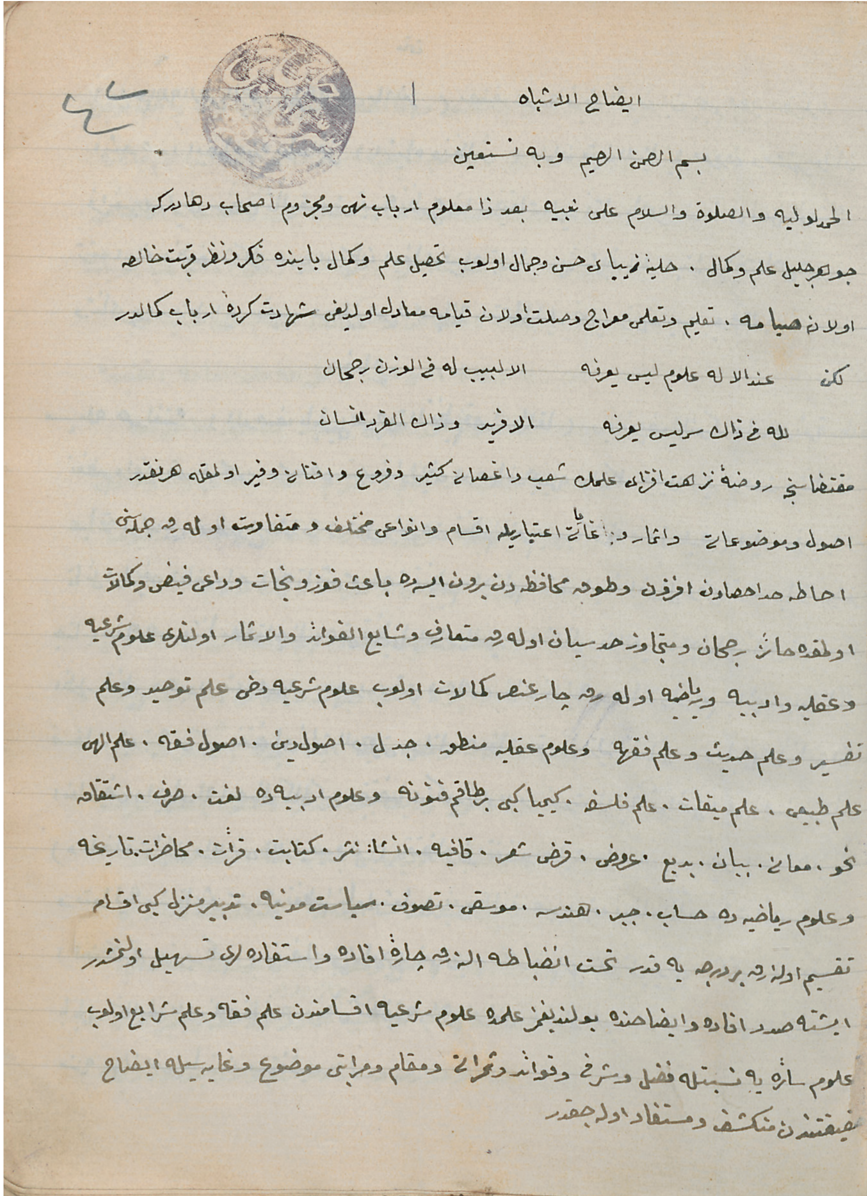
T

U-Ü

V

Y

EKLER

ایضاح الاشباه ۱

بسم الله الرحمن الرحیم وبه نستعین

الحمد لولیه والصلوة والسلام علی نبیه بعد ذا معلوم ارباب نهی ومجزوم اصحاب دهادر که
جوهر جلیل علم وکمال . حلیهٔ زیبای حسن وجمال اولوب تحصیل علم وکمال بابنده ذکر ونظر قیمت خالصه
اولان صبیانه . تعلیم وتعلمی معراج وصلت اولان قیامه معادل اولدیغی شهادت کرده ارباب کمالدر

لکن
عند الاله علوم لیس یعرفه الا لبیب له فی الوزن رجحان
لله فی ذاک سر لیس یعرفه الا فرید وذاک الفرد انسان

مقتضاسنجه روضهٔ نزهت افزای علمک شعب واغصان کثیر وفروع وافنان وفیر اولمغله هر نقدر
اصول وموضوعات واثمار وغایات اعتباریله اقسام وانواعی مختلف ومتفاوت اولهرق جمله‌سنی
احاطه حد احصادن افزون وطوعه محافظه‌دن بیرون ایسه‌ده باعث فوز ونجات وداعی فیض وکمالات
اولمقده ماثل رجحان ومتجاوز حد سیان اولهرق متعارف وشایع الفوائد والاثمار اولنلری علوم شرعیه
وعقلیه وادبیه وریاضیه اولهرق چار عنصر کمالات اولوب علوم شرعیه دخی علم توحید وعلم
تفسیر وعلم حدیث وعلم فقه وعلوم عقلیه منطق . جدل . اصول دین . اصول فقه . علم الهی
علم طبیعی . علم میقات . علم فلسفه . کیمیا کبی بر طاقم فنونه وعلوم ادبیه‌ده لغت . صرف . اشتقاق
نحو . معانی . بیان . بدیع . عروض . قرض شعر . قافیه . انشاء نثر . کتابت . قرائت . محاضرات . تاریخه
وعلوم ریاضیه‌ده حساب . جبر . هندسه . موسیقی . تصوف . سیاست مدنیه . تدبیر منزل کبی اقسام
تقسیم اولنارق بر درجه‌یه قدر تحت انضباطه النهرق چارهٔ افاده واستفاده‌لری تسهیل اولنمشدر
ایشته صدد افاده وایضاحنده بولندیغمز علم‌ده علوم شرعیه اقسامندن علم فقه وعلم شرایع اولوب
علوم سائره‌یه نسبتله فضل وشرفی وفوائد وثمراتی ومقام ومراتبی موضوع وغایه‌سیله ایضاح
حقیقتندن منکشف ومستفاد اوله‌جقدر

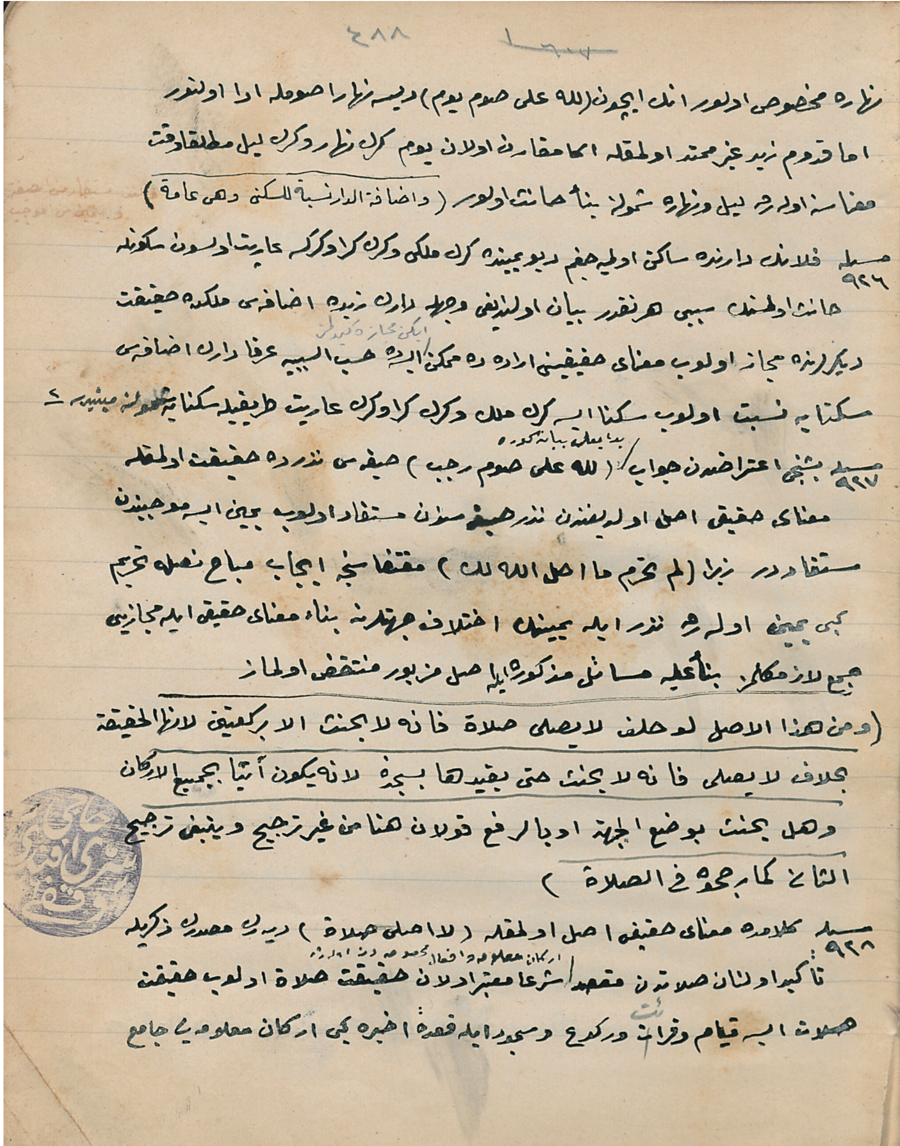
Ek 1: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3963'te kayıtlı birinci cildin baş sayfası.

۲۸۷ ۱۷۴

۳ ... امام اعظم حضرتلری امام محمد هم یمین ولکن ده نذر اولماسنه قائللردر حالبوکه کلام مذکور
نذرده حقیقت اولوب یمینده مجازدر کلامده حقیقت اصل اولسه ایدی خلفی اولان مجاز
ایله حقیقتین اجتماعی لازم گلوردی دیه رک کلامده حقیقتک اصل اولماسنی نقض ایله یشن
بدایعدن نقلا
وجهله اعتراض اولنمش ایسه ده بو وجه اوزره جمله سندن جواب ویریلرک اصالتی ابقا ایدیله جکدر ۱
مسئله ۹۲۲ بدایعک بیاننه کوره مستأمنک ابناسنه ویریلان امانده احفادینک دخولی
امنک دملرینی هدردن محافظه ایچوندر بنی آدم دینیلدیکی قبیلدن تعبیر اولندیغی کبی ابن
لفظی بعضا جمیع فروعه شامل اولمقله استیمانده ابنا لفظنک اطلاقی موضع احتیاطده
اشبه
امانده حقیقت مقامنه قائم اولدیغندن ابنا احفاده شامل اولوب بو قدر معنای حقیقی ایله
مجازی جمع طریقیله دگلدر (ووضع القدم مجاز عن الدخول به فهم)
مسئله ۹۲۴ ایکنجی اعتراضدن جواب وضع قدم هر نقدر لغة یالکز ایاغنی قپونک ایچنه قویمق
معناسنه ایسه ده عرفا دخولده مستعمل اولمقله هر نه حالده اولورسه اولسون مطلقا دخوله
عدم دخولنه یمین ایلمش اولمقله
شامل اولدیغندن خانه سنه ایاغنی باصمیه جغم دیو یمین ایدن کیمسه مطلقا دخول ایله
حانث اولور (والیوم اذا قرن بفعل لا یمتد کان لمطلق الوقت لقوله تعالی ومن یولهم یومئذ دبره وللنهار
یوم
مسئله ۹۴۵ اوچنجی اعتراضدن جواب کوله سنی عتق ایتدیکک قدومنه تعلیق ایدوب ده لیلا قدوم ایله
حانث اولمسی یومک معنای حقیقیسی اولان نهار ایله مجازیسی بولنان لیلی جمع طریقیله
فتح القدیر ... مسئله ده بیاننه اولنه حق اوزره
اولمیوب بلکه (ومن یولهم یومئذ دبره) مقتضاسنجه غیر ممتد اولان فعله مقارن اولان
یوم کرک نهار و کرک لیله شامل اولان مطلق وقت معناسنه اولماسنه مبنیدر زیرا کرک
نهارا و کرک لیلا حربدن تولی ایله فرار ایلمک حرام اولمقله آیت جلیله ده کی یوم مطلق
وقت معناسنه در اما یوم صوم کبی فعل ممتده مقارن اولورسه معیار اولدیغندن

(والیوم اذا قرن بما یمتد کان معیارا ... مطلق الوقت)

Ek 2: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3963'te kayıtlı birinci cildin son sayfası.

٤٨٨

نذرده مخصوص اولور انك ايچون (لله على صوم يوم) ديسه نذرا صومله ادا اولنور
اما قدوم زيد عن محمد اولمقله اكا مقارن اولان يوم كرك نهار وكرك ليل مطلقا وقت
معناسنه اولورده ليل ونهاره شمولى بناءً حانث اولور (واضافة الدار نسبة للسكنى وهى عامة)
مسئله ٩٢٦ فلانك دارنده ساكن اولميه جغم ديو يمينده كرك ملكى وكرك كرا وكرك عاريت اولسون سكوننده
حانث اولمسنك سببى هرنقدر بيان اولنديغى وجهله دارك زيده اضافتى ملكده حقيقت
ديكرلرنده مجاز اولوب معناى حقيقيسى اراده ده ممكن ايرده حسب السببيه عرفا دارك اضافتى
سكنايه نسبت اولوب سكنا ايسه كرك ملك وكرك كرا وكرك عاريت طريقيله سكنايه شمولنه مبنيدر
مسئله ٩٢٧ بشنجى اعتراضدن جواب (لله على صوم رجب) صيغه سى نذرده حقيقت اولمقله
معناى حقيقى اصل اولديغندن نذر صيغه سندن مستفاد اولوب يمين ايسه موجبندن
مستفاددر زيرا (لم تحرم ما احل الله لك) مقتضاسنجه ايجاب مباح نفسنده تحريم
كبى يمين اولورده نذر ايله يمينك اختلاف جهتلرنه بناء معناى حقيقى ايله مجازيى
جمع لازم كلمز بناءً عليه مسائل مذكوره ايله اصل مزبور منتقض اولماز
(ومن هذا الاصل لو حلف لا يصلى صلاة فانه لا يحنث الا بركعتين لا انها الحقيقة
بخلاف لا يصلى فانه لا يحنث حتى يقيدها بسجدة لانه يكون آتيا بجميع الاركان
وهل يحنث بوضع الجبهة او بالرفع قولان هنا من غير ترجيح وينبغى ترجيح
الثانى كما بحثوه فى الصلاة)
مسئله ٩٢٨ كلامده معناى حقيقى اصل اولمقله (لا اصلى صلاة) ديدكده مصدرك ذكريله
تأكيد اولنان صلاتدن مقصود شرعا معتبر اولان حقيقت صلاة اولوب حقيقت
صلوة ايسه قيام وقرائت وركوع وسجود ايله قعدهء اخيره كبى اركان معلومه يى جامع

Ek 3: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3964'te kayıtlı ikinci cildin baş sayfası.

٢٢٥ ١٣٦١ ١٠٠٢

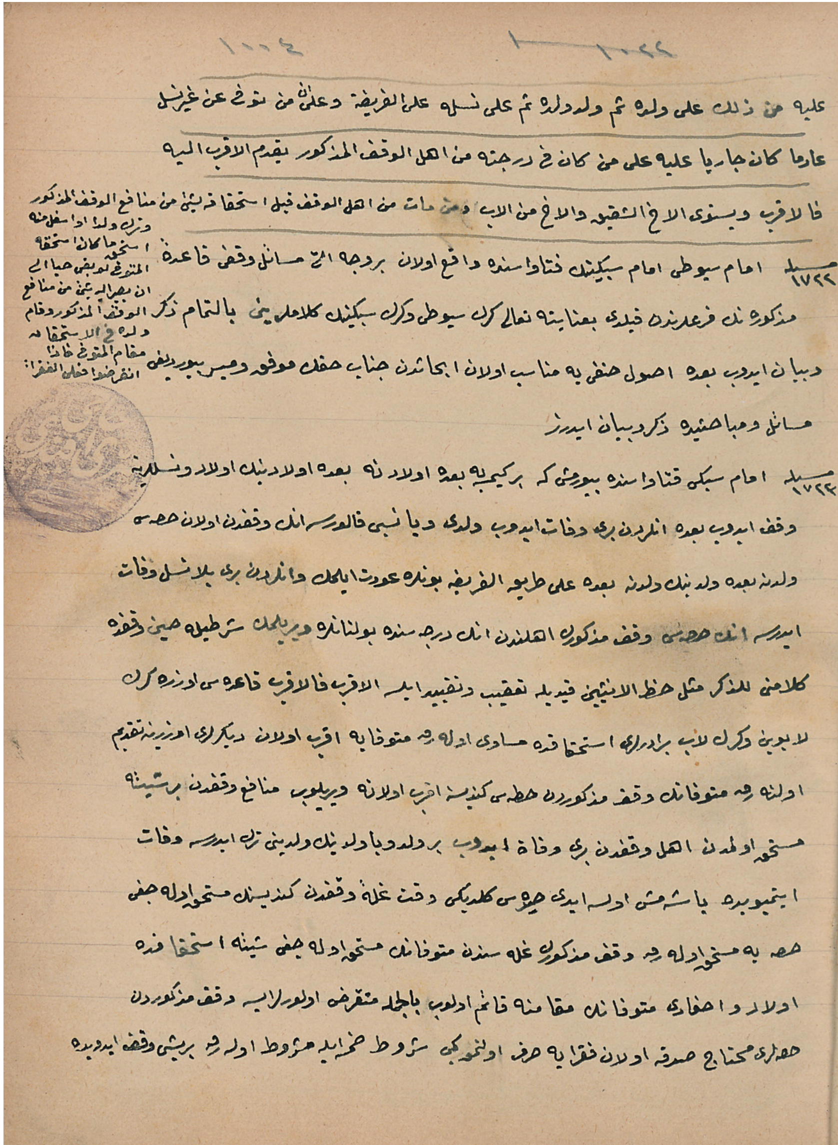
مسئله ١٧١٩ ان دخلت الدار انت طالق ويا حر كبي بلا فاء ايراد اولنان شرط وجواب جمله‌سی بقدر الامكان
اعماله قابل اولان كلام اهمال اولنماز قاعده‌سنك فرعلرندندر ديكلردر زيرا عند الحنفي بلا فاء اقسام
ايماندن اولان تعليقك عدم امكاننه بناءً كلام مذكور تعليقه حمل اولنه‌رق شرطك حصولی تقديرنده
جزای معلقك لزوميله حكم اولنماز زيرا مضمون جزايی مضمون شرطه ربط ايدن فا اولمايوب بو ايسه ابو يوسف
ردينك خلافنه بلا نية قضاء
مضمون جزا اولان طلاق ويا عتاق منجزا واقع اوله‌رق شرطك ذكری لغو اولوب انت طالق
ويا انت حر ديمش اولوب بونلر ايسه تنجيزدر لكن بحردن نقلا تحقيق الباهرك بيانه كوره كلام مذكور
ايله تعليقه نيت ايلرسه ديانة تصديق اولنور قضاء قاضی يه مقارن اولمازايسه بينه وبين الله معمول اولور
ابو يوسفدن بر روايتده افاده الغادن اولی اولمقله (ان دخلت الدار عبد حر) يعنی مضمون شرطی
اهمال والغادن محافظه ايچون مقدر فا ملاحظه اولنه‌رق تعليقه حمل اولنوب مضمون جزا اولان طلاق
ويا حريتك وقوعلری مضمون شرط اولان دخول دارك وقوعنه معلق اولور

مسئله ١٧٢٠ انت طالق في مكة قولنده رجل في دخولك مكة ديمك قصد اولنمدقجه في مكة قولی الغا اولنه‌رق
انت طالق ديمش اولمقله منجز اوله‌رق في الحال طلاقنك وقوعيله حكم اولنور ايسه‌ده دخول مكه‌ده ايقاعی
قصد اولنورسه ديانة تصديق اولنه‌رق طلاقنك وقوعی دخول مكه‌يه معلق اولور ايسه‌ده خلاف ظاهر اولمقله
قضاءً تصديق اولنميه‌رق حاكمه رفع دعوی اولنورسه في الحال طلاقنك وقوعيله حكم ايدر

مسئله ١٧٢١ حقيقة تعليقك وجودينه بناءً (انت طالق اذا دخلت مكة) قولی تعليق اولوب مضمون شرطی
اولان دخول مكه حاصل اولمدقجه مضمون شرط اولان وقوع طلاق حاصل اولميه‌جغندن مكه‌يه داخل
اولمدقجه بوش اولماز

(وقد جعل الامام الاسيوطی من فروع هذا ما وقع في فتاوی السبكي فنذكر كلامهما بالتمام ثم نذكر
ما يسره الله تعالی مما يناسب اصولنا قال السبكي لو ان رجلا وقف عليه ثم علی اولاده ثم علی اولادهم
ونسله وعقبه ذكرا وانثی مثل حظ الانثيين علی ان من توفی منهم عن ولد او نسل عاد ما كان جاريا

Ek 4: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3964'te kayıtlı ikinci cildin son sayfası.

Ek 5: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3965'te kayıtlı üçüncü cildin baş sayfası.

١٥١٩

وبين المولى وعبده وبين المتفاوضين وشريكي العنان كما في ايضاح الكرماني والله اعلم

٢٧٦٧ مسئله مصنف علامك بو ابتدا (احل الله البيع) مقتضاسنجه مباح اولان

حلال اولان بيوعك احكام لازمه سنى بعد البيان (وحرم الربا) ور (لا تأكلوا الربا) ايه

جليله ايله ممنوع اولديغى حرام اولان احكام لازمه سنى بيانه مبادرت بيورديلر حسب الاقتضا

بروجه آتى بيان اولنور بعض مسائلك عداسنده ربا نص جليل الهى ايله ممنوع اولديغى

حرامدر (حقيقت ربا)

٢٧٦٨ مسئله ربا لغتده مطلقا زياده لك معناسنه اولوب شرعده متعاقدينك بر بيعده

كيل ووزن كبى معيار شرعى ايله عوضدن خالى اولديغى شرط قلنان ولو حكما زياده در

كه شرعا حرامدر (زياده مذكوره نك علت تحريمى)

عند الحنفية

٢٧٦٩ مسئله / زياده مذكوره نك شرعا حرام اولمسنك علت وسببى بيان اولنان وزن وكيل كبى

قدر معروف ومذكور عليه جنسك اتحادى در بناء عليه بر اولجك بغداى بر اولجكدن

زياده بغداى ايه وكذا ارپه يى ارپه ايه ياغى ياغه وبالى باله مبادله كبى بر جنسدن

هر نقدر جودت ورداءتجه ...

اولان مكيلات وموزوناتك جنسى جنسنه مبادله اولنوبده بر طرفده زياده شرط

معيار شرعى بالغ اولدقده

قلنور ايسه زياده عوضدن خالى اولمغله حرامدر وكذا ايكيسى اولان بر جنس مكيلات

ويا موزونات مساوى اولدقده كندى جنسندن ويره سى يه اولان مقداره مبادله ده

اجل مقابلنده عوض بولنمديغندن حكما زياده عد اولنديغى ربا اولمغله حرامدر

بيننده وياهر ايكيسنده

اما جنس ايله معيارده / اتحاد بولنمازايسه كرك زياده وكرك ويره سى ايله مبادله ده

علت ربا بولنمديغندن حلال اولور بناء عليه التونك كموشه وبغداى ارپه يه كرك

زياده وكرك بر بشينى دبكره ويره سى يه اولدقده مبادله حلال اولور

Ek 6: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3965'te kayıtlı üçüncü cildin son sayfası.

١٥٢١

وكذا موزونات و مكيلاتك غيريلرنده علت ربا اولان معيار شرعى بولنمديغندن

ربا جريانى ايلميه جكى جهتله متفاضلا مبادله لرى حلال اولور

٢٠ مسئله هر نقدر مستأمن اولسه دخى دار حربده بولنان مسلم ايله حربى بينلرنده

ودار اسلامه چيقمدقجه دار حربده مسلمان اولوب اوراده بولنان مسلمانلر

بينلرنده دخى ربا جريان ايلمز زيرا هر نقدر قمار ويا بيع فاسد ايله اولسه بيله

دار حربده ربا اولمز اما حربى امانله دار اسلامه دخول ايتدكده

بر مسلم طرفندن كنديسنه بر درهمى ايكى درهم بدلنده بيع ايدرك مبادله ايله ربا بالاتفاق

جائز دكلدر مسلمانلر بيننده عدم جوازى اولديغله ثابت اولور

٢٧٤ مسئله دينى رقبه سنى دكسبنى مستغرق اولمدقجه هر نقدر عبد اولسه دخى افندسيله

زيرا العبد و ما يملكه كان لمالكه مقتضاسنجه عبدك افندسنك كندى ملكيدر

كوله سى بيننده دخى ربا جريان ايلمز / اما رقبه سنى ويا كسبنى دينى مستغرق

اولورايسه بالاتفاق ربا جريان ايده جكى كبى مكاتب ومكاتبه بدل وكسبلرنده

تصرفا حكما مووهم اولدقلرندن بالاتفاق رباجاريدر

شركت مفاوضه ايله شريكلر بيننده وشركت عنانده شريكلر مال شركتده

مبايعه ايدرلر ايسه انلر بيننده دخى ربا جريان ايتميه‌جكى ايضاحى كرمانيده بيان

اولنديغى وجهله بو مسئله‌لر حكم ربادن مستثنادر

(كتاب الكفاله)

(ابراء الاصيل موجبة لبراءة الكفيل الا اذا ضمن له الالف التى له على فلان

فبرهن فلان انه قضاها قبل ضمان الكفيل فان الاصيل برئ دون الكفيل

كذا فى الخانيه)

Ek 7: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3966'da kayıtlı dördüncü cildin baş sayfası.

١٩١٠

وجهله اكثر فقهانك صحتنه قائل اولدقلرى بر ده جامع الفصولينده بيان اولنديغى وجهله عدم صحتيله افتا م

واجبدر اما وصى خائن ايسه عزلى واجب اولوب ابقاء وصايتدن عاجز عادل ايسه عزل ايديلميه

بلكه ۲۶۸۵ مسئله ده بيان اولنديغى وجهله معاون اولمق اوزره بر وصى دخى علاوه ايدر

(والعدل الكافى لا يملك عزل نفسه والحيلة فيه شيئان احدهما ان يجعله الميت وصيا على

ان يعزل نفسه متى شاء والثانى ان يدعى دينا على الميت فيتهمه القاضى فيخرجه كذا فى الولوالجية

مسئله ۲۷۰۸ وصى عادل وكافى نفسنى وصايتدن عزل ايدهمز عزله ايده بيلمك ايچون حيله بين طريقيه جا

ايكى شيئك بريدر اوده يا ميته كندوسنى حياتنده وصى اختيار ايدر ايكن هر نه زمان ايسترايسه نفسنى

عزل ايلمك شرطيله اختيار ايلمك ايكنجيسى ولوالجيه ده بيان اولنديغى وجهله ميته اوزرينه دين

ادعاسنده بولنوب حاكم كندوسنى اتهام ايدرك وصايتدن اخراج ايلمكدر

(وفى الخانية القاضى اذا اتهم الوصى لا يخرجه على قول ابى حنيفة رح وانما يضم اليه آخر وقال

ابو يوسف رحمه الله تعالى يخرجه وعليه الفتوى)

مسئله ۲۷۰۹ خانيه ده بيان اولنديغى اوزره اتفاقيا اولنديغى اوزره وصى عادل كافى طريقه ثابت ايكن

وصايتدن اخراج ايچون قاضى اتهام ايلمكله امام اعظم حضرتلرينه كوره وصايتدن اخراج ايده ميه

كمافى بر وصى دخى علاوه ايدر ايسه ابو يوسف حضرتلرى اخراجنه قائل اولوب فتوا ده ابو يوسف

قولنه در (مرض موتنده اعتاقك حكمى)

(المعتق فى مرض الموت كالمكاتب فى زمن السعاية فلو عتق عبده فيه فقتل مولاه خطأ فعليه

قيمتان يسعى فيهما واحدة للاعتاق فيه لكونه وصية ولا وصية للقاتل واخرى وهى الاقل من

قيمته ومن دية المقتول لجنايته كالمكاتب اذا جنى خطأ ولو شهد فى زمان السعاية لم تقبل كما فى

شرطيات الصغرى)

Ek 8: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3966'da kayıtlı dördüncü cildin son sayfası.

١٩١١

مسئله ٢٧١٠ مرض موتنده اعتاق اولنان كوله زمان سعايتنده مكاتب كبيدر بناء عليه

بر كيمسه مرض موتنده كوله سنى آزاد ايدوب بعده مولاسنى خطا قتل ايلسه ايكى قيمتنى ضمان

لازم كلور انلرك ادا ايغارى خصوصنده چاليشور ايكى قيمتندن برى مرض موتنده اعتاق

ايدلدكى وصيت اولوب حالبوكه قاتله وصيت غير جائزه در ايكنجيسى ده قيمتندن دها مقتولك ديتندن

آز اولوره خطا جنايتده بولنان مكاتب كبى جنايتك جزاسيدر ايشته بويله مرض موتنده

اعتاق اولنان كوله زمان سعايتنده مكاتب كبى اولديغندن زمان سعايتنده شهادتده بولنسه

شهادتى صوكره بيان اولنديغى اوزره ايفاى رقيتنه بناء شهادتى قبول اولنماز

(مولاسنك وفاتندن صكره حكم مدبر)

(والمدبر بعد موت مولاه كالمعتوه في زمن المرض فلو قتل في زمن سعايته خطأ كان عليه

الاقل وعندهما الدية على عاقلته وهي من جنايات المجمع وصرح ايضا في الكافي قبيل القسامة

بان المدبر في زمن السعاية كالمكاتب عنده وهو مديون عندهما وكذا لو مات وترك مدبرا لا مال

له غيره فقتل هذا المدبر رجلا خطأ فعليه ان يسعى في قيمته لولي القتيل عنده كالمكاتب

وعندهما عليه الدية انتهى وعلى هذا ليس للمدبرة ان تزوج نفسها زمن سعايتها لان المكاتبة

لا تزوج نفسها وعندهما لها ذلك للاحرة وقد افتيت به)

مسئله ٢٧١١ مولاسنك وفاتندن صكره مدبر زمان مرضده معتق كبيدر بناء عليه زمان سعايتنده خطا

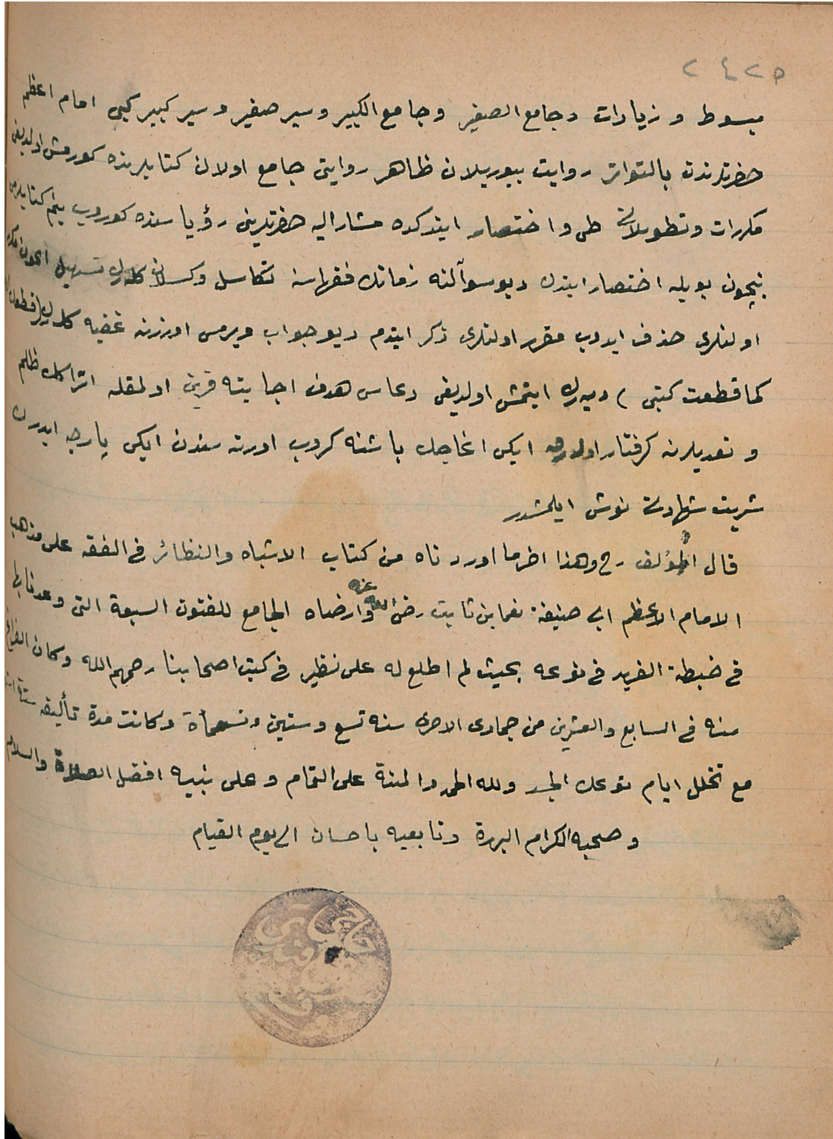
قتل ايلسه عند الامام اقل قيمتى واجب اولور امامين حضراتنه كوره (قاتلك) عاقله سى اوزرنه

ديت لازم كلور بو مسئله جنايات مجمعدن منقولدر وكذا كافيده قسامه نك قبيلنده زمان

سعايتنده مدبرك عند الامام مكاتب كبى اولوب عند الامامين مديون اولديغى مصرحدر

وكذا مدبرا ولده (مولاسى) رده (تركه سى) ايله وفات ايدوب اندن بشقه مالى بولنمديغى حالده مدبر مذكور

Ek 9: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3966'da kayıtlı beşinci cildin baş sayfası.

مبسوط و زيادات و جامع الصغير و جامع الكبير و سير صغير و سير كبير كبى امام اعظم
حضرتلرندن بالتواتر روايت بيورلدن ظاهر روايتى جامع اولان كتابلرنده كورلمش اولديغى
مكررات و تطويلاتى طى و اختصار ايلدكده مشار اليه حضرتلرينى رؤياسنده كوروب بنم كتابلريمى
نيچون بويله اختصار ايتدك ديو سؤالنه زمانك فقراسنه تكاسل و كسللرى كلدكلرندن تسهيل ايچون مكرر
اولانلرى حذف ايدوب مقرر اولانلرى ذكر ايتدم ديو جواب ويرمسى اوزرينه غضبه كلديلر فقطعه الله
كما قطعت كتبى) ديه رك ايتمش اولديغى دعاسى هدف اجابته قرين اولمقله اشراكلرك ظلم
و تعديلرينه كرفتار اولدقده ايكى اغاجك باشنه كروب اورته سندن ايكى پارچه ايدرك
شربت شهادتى نوش ايلمشدر
قال المؤلف رحمه الله وهذا اخر ما اوردناه من كتاب الاشباه والنظائر فى الفقه على مذهب
الامام الاعظم ابى حنيفة نعمان بن ثابت رضى الله عنه وارضاه الجامع للفنون السبعة التى وعدنا بها
فى خطبته المفيد فى نوعه بحيث لم اطلع له على نظير فى كتب اصحابنا رحمهم الله وكان الفراغ
منه فى السابع والعشرين من جمادى الاخرة سنة تسع وستين وتسعمائة وكانت مدة تأليفه ستة اشهر
مع تخلل ايام توعك الجسد ولله الحمد والمنة على التمام وعلى نبيه افضل الصلاة والسلام
وصحبه الكرام البررة وتابعيه باحسان الى يوم القيام

Ek 10: *Îzâhu'l-Eşbâh*'ın Beyazıt Yazma Eser Kütüphanesi, Veliyyüddin Efendi nr. 3966'da kayıtlı beşinci cildin son sayfası.